

NOU

Norges offentlige utredninger **2000: 8**

Arveavgift

Utvalg oppnevnt av Finansdepartementet 27. mai 1998
Avgitt 5. mai 2000

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2000

Til Finansdepartementet

Finansdepartementet oppnevnte 27. mai 1998 et utvalg til å utrede forslag til ny lov om arveavgift.

Arveavgiftsutvalget legger med dette fram sin innstilling.

Oslo, 5. mai 2000

Frederik Zimmer leder

Anne Cathrine Frøstrup

Hedda Huseby

Brit K. Lundgård

Knut Erik Omholt

Bjørn Paulsen

Thor Olav Thoresen

Erik Wahlstrøm

Helge Johannessen sekretariatsleder

Carl E. Gjersem

Frode Hammer

Harald J. Andersen

Kapittel 1

Oppnevning, mandat og sammendrag

1.1 Utvalgets mandat

Arveavgiftsutvalget ble oppnevnt av Finansdepartementet 27. mai 1998. Utvalget ble gitt følgende mandat:

«1 Bakgrunn

Departementet har ved flere anledninger, sist i Ot. prp. nr. 19 (1994-95) om evaluering av deler av skattereformen varslet en gjennomgang av arveavgiftsordningen og tilhørende lovgivning.

Arveavgiften ble innført ved forordning i 1792 og har således en vel 200 årig historie i Norge. Kretsen av avgiftspliktige og avgiftssatsene har variert opp gjennom tidene. Gjeldende lov om avgift på arv og visse gaver er fra 1964. All arv er iht loven avgiftspliktig unntatt arv til ektefelle. Det samme gjelder gaver mellom beslektede eller nær familie. Arv og gaver på beløp under kr 100 000 fra samme giver/arvlater er fritatt for avgift iht arveavgiftsvedtaket. Avgiftssatsene varierer fra 8 pst for livsarvinger til opp til 30 pst for andre arvinger/gavemottakere når det gjelder beløp over kr 400 000. Arveavgiftens begrunnelse har vesentlig vært av fiskal karakter, da det å motta arv og gaver regelmessig gir skatteevne. Også hensynet til utjevning og til å motvirke for sterk kapitalkonsentrasjon har vært nevnt som begrunnelse for arveavgiften.

Gjeldende lovgivning er til dels komplisert å administrere, noe som tidligere har medført betydelige restanser hos avgiftsmyndigheten. Loven legger opp til at aktiva som hovedregel skal verdsettes til markedsverdi. I praksis må det imidlertid antas at verdsettelsen til dels ligger betydelige lavere, særlig når det gjelder fast eiendom som arvingene overtar. Også for løsøre må det antas at det ofte skjer en meget forsiktig vurdering av verdiene. Det er videre innført særskilt lempelige regler for verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper. Verdsettelsen av ulike aktiva er således ikke likeartet og nøytral. Dette kan gi stor grad av forskjellsbehandling mellom arveoppgjør, og store tilpasningsmuligheter for dem som har betydelige formuer og kjenner reglene. Det er også to sideordnede avgiftsmyndigheter, nemlig skifterettene for offentlig skiftede dødsboer, og skattefogdene for øvrige arvetilfeller og for gaver.

Avgiftssubjekt er hver enkelt arving eller gavemottaker. Dette medfører et meget stort antall avgiftspliktige personer og tilsvarende administrative ulemper med mange vedtak og mange avgiftsdebitorer ved innkrevingen.

Loven inneholder unntaks- og lempningsregler, bl a regler om avslag på arv, avgiftsfritak for såkalte leilighetsgaver samt for periodiske ytelser til oppfostring og utdanning. Dette kan i noen tilfelle antakelig gi uønskede tilpasningsmuligheter for dem som kjenner reglene og dermed kan planlegge og gjennomføre et generasjonsskifte over tid.

Det er behov for en generell gjennomgang av arveavgiftsordningen. Departementet nedsetter derfor et utvalg til å utrede ordningen og eventuelle endringer i denne, og til å utforme utkast til ny arveavgiftslov.

2 Mandat

I utvalgsutredningen må den gjeldende arveavgiftsordning beskrives nærmere, med empirisk redegjørelse for virkninger og tilpasninger av de ulike hovedelementer i ordningen. Det bør også gis en kort beskrivelse av arveavgiftens plass og ordning i en del andre lands skattesystemer.

I utredningen må arveavgiftsordningen drøftes på bredt grunnlag. Det kan tas utgangspunkt i følgende forhold:

a) Arveavgiftens generelle begrunnelser gjennomgås og vurderes. En må bl a vurdere de fordelingsmessige sidene ved avgiften. Avgiften er en del av den samlede kapitalbeskatning, med siktepunkt på nettoformue som overtas ved dødsfall og ved gavetransaksjoner til arveberettiget. Provenyet utgjør en mindre del av den samlede kapitalbeskatning, men avgiften har likevel karakter av en betydelig engangsbeskatning ved generasjonsoverføringer av formue, både i og utenfor næring. Denne betydelige engangsbeskatning leder til omfattende tilpasninger og avgiftsplanlegging når det gjelder større familieformuer. Dette svekker fordelingsegenskapene ved arveavgiften. Det kan vurderes om arveavgiften bør beholdes eller erstattes av økninger i den øvrige kapitalbeskatning. Slike alternative skatteøkninger må utredes grundig dersom de foreslås, og egenskapene ved en arveavgiftsordning må i tilfelle sammenlignes med egenskapene til den eller de alternative løsninger som skisseres.

b) Uansett om en arveavgiftsordning prinsipielt foreslås videreført eller avvirket som nevnt ovenfor, må utvalget utrede hvordan en fremtidig arveavgiftsordning i tilfelle bør være. Det bør særskilt vurderes om arveavgiften bør spille en større, uendret eller mindre rolle i den samlede kapitalbeskatning. Særlig bør forholdene til den løpende formuesbeskatning vurderes nærmere.

c) Det aller meste av arv og gave skjer innen en familie i nedstigende rekke, og har karakter av generasjonsovergang. Dette gjelder både boligeiendommer og andre private eiendommer, næringseiendommer, eierandeler (aksjer mv) i ulike foretak i og utenfor næring, bankinnskudd, verdipapirer og annen finanskapital, innbo, løsøre og verdigjenstander. Det bør vurderes om en avgiftsordning i prinsippet bør være generell og objektnøytral, eller om særlige hensyn tilsier redusert avgiftsbyrde på visse objekter. Særlig bør det vurderes hvor langt hensynet til smidige generasjonsskifter i næringslivet bør lede til lempningstiltak, og i tilfelle hvilke. De gjeldende tiltak på dette om-

råde, i første rekke rabatt på selskapsandeler og ikke-børsnoterte aksjer, avgiftsfritak for åsetesavslag ved landbruksovertakelse, og rentebærende betalingsutsettelse for avgiften, vurderes i lys av dette. Misbruksfare ved ulike verdsettingsregler etter eierform mv må vurderes særskilt.

d) Det er en betydelig utfordring å utforme hensiktsmessige verdsettingsregler som kan etterleves og følges opp i praksis. Gjeldende ordning er ikke særlig vellykket på dette område når det gjelder mange typer aktiva. Det bør vurderes hvor langt prinsippet om verdsettelse til antatt salgsverdi bør videreføres eller erstattes av lettere observerbare kriterier, og om verdsettelsespraksis kan standardiseres for å skape mer ensartethet. Særskilt må vurderes om likningsmessige verdier i avdødes eller givers likning pr 1.januar i dødsfalls- eller gaveåret kan danne et mer eller mindre bindende utgangspunkt for den avgiftsmessige verdsettelse.

e) I dag er den enkelte arving og gavemottaker avgiftspliktig for sin del. Med fribeløp og progressive satser betyr det at samlet avgiftsbelastning på vanlige formuer varierer sterkt etter antall arvinger. Det bør vurderes om dette er et riktig prinsipp, og om det ville være en forbedring å gjøre boet til den avgiftspliktige, uten hensyn til antall arvinger, men evt under hensyn til den forsørgelsesplikt mv som hvilte på avdøde. En må da se særskilt på forholdet til ektefelle i boet og på forholdet til gaver forut for arvefallet og boopptellingen.

f) Avgiftsfritaket for ektefelle, herunder registrert partner i homofilt partnerskap, er hovedsakelig begrunnet i uskifteordningen, i ekteskapets reelle økonomiske enhet, og i at gjenlevende ektefelle bør skjermes mot en til dels betydelig avgiftsbelastning bare fordi han/hun blir sittende igjen med den felles formue etter ektefellens død. Skatteevnen når en ektefelle blir enke eller enkemann øker ikke på samme måte som når det er voksne, etablerte barn som arver avdøde ved vanlig generasjonsovergang. Det bør vurderes om dette fritaket uten videre kan videreføres ut fra de foreliggende hensyn, eller om større eller mindre innstramminger bør gjøres. Gitt en videreføring av fritaket, kan det vurderes om det bør utvides til å gjelde etterlatt samboer som i trygdemessig henseende likestilles med ektefelle. En generell likestilling mellom etterlatt ektefelle og etterlatt samboer skal ikke vurderes.

g) Testamentarisk arv til allmennyttig formål er langt på vei fritatt for arveavgift. Dels skyldes dette et støtteønske, dels skyldes det at gaver i levende live til allmennyttig formål normalt ikke kommer inn under arveavgiftsloven. Det bør vurderes om dette i dag er en tilstrekkelig begrunnelse for avgiftsfritak, eller om avgift bør pålegges og behov for støttetiltak i stedet dekkes som synlige bevilgninger over statsbudsjettet.

i) Satsstruktur og fribeløp må gjennomgås, og ses i sammenheng med forventninger om faktisk verdsettingsnivå for avgiftsgrunnlagene og ut fra fordelingsmessige hensyn. Flere alternativer bør vurderes, herunder både et system med brede grunnlag, lave fribeløp og lave sat-

ser, og et system som konsentrerer avgiftsbelastningen til å gjelde bare mer betydelige formuer. Det bør vurderes særskilt om en bør ha flate avgiftssatser eller progressive satser. Minst ett av alternativene må utformes slik at det gir omtrent uendret proveny.

j) Forholdet mellom arveavgiftsgrunnlag og inntektsskattegrunnlag bør gjennomgås. Prinsippet om at arve- og gaveerverv ikke er skattepliktig inntekt, skal videreføres. Men det bør ses nærmere på gjeldende regler om diskontinuitet i inngangsverdi ved arve- og gaveerverv av avskrivbare driftsmidler mv. Disse regler innebærer at samlet inntektsskatt går ned som følge av generasjonsskiftene. Utvalget skal vurdere om systemet bør endres i retning av lavere arveavgift generelt og mer uendret inntektsskatt ved generasjonsskiftene (kontinuitet).

k) Den ønskelige rekkevidden for norsk avgiftsplikt i internasjonale forhold bør vurderes. Gjeldende løsning knytter avgiftsplikten til at arvelater/giver var bosatt i riket eller var norsk statsborger, og til visse formuestypers geografiske tilknytning til riket. Også utenlandsbosatte arvinger og gavemottakere blir i dag avgiftspliktige i slike tilfeller. Praktiske og andre problemer knyttet til disse løsningene bør gjennomgås med sikte på enten videreføring eller justering innenfor internasjonalt anerkjente prinsipper. Utredningen bør også omfatte tiltak for å motvirke dobbeltbeskatning og avgiftsunndragelse over landegrensene.

l) Statens avgiftsforvaltning bør gjennomgås med sikte på en mest mulig effektiv oppgaveløsning som også gir tilfredsstillende service til de avgiftspliktige. Et hovedspørsmål for forvaltningsløsningene vil være om skattefogdkontorene bør være både fastsettings- og innkrevingsorgan, eller om fastsettingsfunksjonen bør overføres til fylkesskattekontoret eller likningskontoret. Et annet hovedspørsmål vil være om skifterettens avgiftsmyndighet i offentlig skiftede dødsboer bør videreføres som selvstendig myndighet, eller begrenses til en foreløpig beregning og tilbakeholdelse av avgiftsmidler med sikte på endelig fastsettelse/godkjenning hos avgiftsmyndigheten. I tilfelle videreføring av skifterettens selvstendige avgiftsmyndighet må det vurderes hvordan staten kan sørge for samordnet avgiftspraksis i privat og offentlig skiftede boer. Et tredje hovedspørsmål gjelder hvordan oppgave- og opplysningsbehovet for avgiftsmyndighetene skal ivaretas. Det forutsettes at Skattedirektoratet fortsatt skal ha de direktoratsfunksjoner som arveavgiftsordningen gjør nødvendig eller naturlig.

m) Også øvrige løsninger i gjeldende arveavgiftslov og -vedtak kan tas opp til vurdering i den grad utredningsutvalget finner grunn til det.

n) På grunnlag av utvalgets syn på hvordan en eventuell arveavgiftsordning bør utformes, utarbeides utkast til ny lov om arveavgift og utkast til årlig avgiftsvedtak. Det tas ikke sikte på inkorporering av ny arveavgiftslov i skatteloven. Betalings- og innfordringsregler plasseres separat i lovutkastet, med sikte på ev. senere innpassing i en felleslov for innbetaling og innfordring av skatter og avgifter.

o) De økonomiske og administrative konsekvenser av utvalgets forslag må utredes.»

Utvalget ble i mandatet gitt frist til 1. desember 1999. I brev av 19. juli 1999 ba utvalget om utsatt frist til 31. mars 2000. Finansdepartementet ga i brev av 17. august 1999 utvalget forlenget frist til 31. mars 2000.

1.2 Utvalgets sammensetning

Arveavgiftsutvalget ble oppnevnt med følgende sammensetning:

- Professor dr. juris Frederik Zimmer (leder), Universitetet i Oslo
- Justitiarius i Oslo skifterett Anne Cathrine Frøstrup
- Førstekonsulent Hedda Huseby, Finansdepartementet
- Skattefogd Brit K. Lundgård, Oppland skattefogdkontor
- Ekspedisjonssjef Knut Erik Omholt, Finansdepartementet
- Kontorsjef Bjørn Paulsen, Skattedirektoratet
- Direktør Erik Stenbeck, Skattebetalerforeningen
- Forsker Thor Olav Thoresen, Statistisk sentralbyrå

Barne- og familiedepartementet ga i brev av 19. mai 1998 dispensasjon fra likestillingsloven § 21.

Utvalgets medlem Erik Stenbeck avgikk ved døden 27. juni 1999. Finansdepartementet utnevnte 28. juli 1999 advokat Erik Wahlstrøm, som er formann i styret i Skattebetalerforeningen, til nytt medlem.

Ved avgivelsen av utredningen hadde utvalget følgende sammensetning:

- Professor dr. juris Frederik Zimmer (leder), Universitetet i Oslo
- Justitiarius i Oslo skifterett og byskriverembete Anne Cathrine Frøstrup
- Rådgiver Hedda Huseby, Finansdepartementet
- Skattefogd Brit K. Lundgård, Oppland skattefogdkontor
- Ekspedisjonssjef Knut Erik Omholt, Finansdepartementet
- Kontorsjef Bjørn Paulsen, Skattedirektoratet
- Forsker Thor Olav Thoresen, Statistisk sentralbyrå
- Advokat Erik Wahlstrøm, Advokatfirma Haavind Vislie DA

Utvalgets sekretariat har vært lagt til Finansdepartementet. Rådgiver Carl E. Gjersem, rådgiver Frode Hammer og førstekonsulent Helge Johannessen (alle Finansdepartementet) og rådgiver Harald Jachwitz Andersen (Nærings- og handelsdepartementet) har vært utvalgets sekretærer.

1.3 Utvalgets arbeid

Utvalget har i alt avholdt 28 møter. Utvalget hadde sitt første møte 18. juni 1998, og avsluttet sitt arbeid 23. mars 2000.

Utvalget har hatt et møte med representanter fra Næringslivets Hovedorganisasjon, som la fram sitt syn på ulike spørsmål innenfor utvalgets mandat. Dette knyttet seg særlig til arveavgiftens betydning for generasjonsskifte i næringslivet.

I februar 1999 hadde utvalget møter i København med det danske Skatteministeriet, Told- og skattestyrelsen, København skifterett, advokatfirma Plesner & Grønborg og Erhvervenes Skatteseekretariat. I møtene ble utvalget orientert om det danske boavgiftssystemet og de erfaringene en har gjort med systemet.

1.4 Sammendrag av utredningen

Arveavgiftsutvalget fremlegger i denne utredningen forslag til ny lov om arveavgift. Forslaget skal erstatte lov av 19. juni 1964 nr. 14 om avgift på arv og visse gaver. Nedenfor følger en oversikt over hovedpunktene i utvalgets arbeid.

I kapittel 1 gjøres det rede for utvalgets oppnevning, mandat og arbeid.

I kapittel 2 gir utvalget en oversikt over arveavgiftens historiske utvikling fra 1792 fram til i dag. Videre gir utvalget en oversikt over gjeldende rett og en oversikt over arveretten.

I kapittel 3 gir utvalget en oversikt over arveavgiftsreglene i enkelte andre land.

Kapittel 4 gir en drøfting av beskatning med utgangspunkt dagens norske skattesystem og noen prinsipper innen økonomisk teori. Flere utredninger de siste ti-årene har framhevet betydningen av å innrette beskatningen på en *effektivitetsmessig bedre måte*. Det legges i kapitlet vekt på å forklare hvordan skatter kan påvirke ressursbruken i samfunnet på en effektivitetsmessig uheldig måte, men også fordelingsmessige aspekter drøftes kort.

Hvorfor arv forekommer er vanskelig å fastslå, men ikke desto mindre viktig når en ønsker å se hvordan en avgift påvirker arveadferden. Noe arv kan være det tilfeldige resultatet av usikkerhet omkring livslengde, inntekter og forpliktelser, men arv kan også være planlagte overføringer av midler som arvelater kunne ha anvendt på andre formål. Kapitlet gjennomgår sentrale teorier for arv og stiller spørsmål om vridningseffektene av arveavgiften er svakere enn for andre skatteformer. Arv og sparing som er resultat av tilfeldigheter, vil neppe påvirkes i særlig grad av arveavgiften. Derfor kan en gå ut fra at effektivitetsvirkningene neppe er store for tilfeldig arv. Planlagt arv kan i større grad påvirkes av en arveavgift, fordi denne lager en kile mellom det en arvelater etterlater seg og det mottakeren får. Hvis arvelater er mer opptatt av hva mottaker får enn av hva arvelater selv etterlater seg, kan arveavgiften påvirke arvelaters tilpasning. Størrelsesforholdet mellom arv som genereres av de ulike motivene, vil bidra til å bestemme hvor store effektivitetskostnadene ved arveavgiften er. Gjennom studiene som er referert i kapitlet, kan det synes som om modeller som fokuserer på tilfeldig arv, kan forklare hoveddelen av observert arv. Dette kan tolkes som om en stor del av samlet arv er tilfeldig arv. Effektivitetskostnadene vil være bundet til den delen av arv som er planlagt, og særlig hvis denne er liten, vil effektivitetsproblematikken kunne være mindre for arveavgift enn for andre skatteformer.

Det viser seg at ulike arvemotiv også har ulike implikasjoner for forståelsen av de fordelingsmessige sidene ved arv og arveavgift. I kapitlet diskuteres derfor også noen fordelingsmessige aspekter ved arv og arveavgift i tilknytning til de ulike arvemotivene.

Ved en egen avgift på arv og gave kan en fordele den samlede skattleggingen på flere grunnlag, fremfor å konsentrere beskatningen til enkelte skattetyper gjennom høyere skattesatser. Avgiften kan dermed supplere inntektsbeskatningen og beskatningen av kapitalinntekter og formue. De samme prinsipper som for det øvrige skattesystem må ligge til grunn også for arveavgiften. Det kan være uheldig for den generelle skattemoralen at enkelte grupper har mulighet til å utnytte kompliserte regler til egen fordel. Utformingen av en arveavgift kan føre til slike effekter. Hvis det er slik at enkelte former for plasseringer systematisk utnyttes for å redusere avgiften, må avgiften på det gjenværende grunnlaget være desto høyere for å bringe inn de samme skatteinntektene. Dette er selvforsterkende; med høyere satser er gevinsten ved ytterligere tilpasning stor. Et avgiftsregelverk som åpner for mange slike tilpasninger fører til større effektivitetskostnader enn et regelverk som er nøytralt overfor plasseringsformer. Dette medfører at utvidet grunnlag og lavere skattesatser bør være et siktemål. Det vil gi større samsvar mellom privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomhet og bidra til at systemet oppfattes som rettferdig.

Kapittel 5 inneholder en gjennomgang av analyser og statistikk som beskriver størrelse og fordeling av arv, gaver og avgift. Siden det kan være nyttig for forståelsen av datakildene, innledes kapitlet med en kort gjennomgang av hvordan innkrevingen av avgift faktisk foregår, og det redegjøres videre bl.a. for arveavgiftens betydning i offentlige inntekter over tid. Hovedformålet med dette kapitlet er likevel å vise til hva analyser og statistisk materiale på dette feltet kan gi av forståelse. Diskusjonen er i hovedsak konsentrert om tre kilder til slik kunnskap:

- tidligere analyser av arv,
- Arveavgiftsregisteret, og
- en ny undersøkelse i regi av utvalget for å kartlegge størrelse og sammensetning av arv og gave.

Til tross for klare svakheter i dagens system når det gjelder verdsettelse av ulike eiendeler, viser tallene at størrelsen på mottatt arv øker både med hensyn til bruttoinntekt og nettoformue.

Kapitlet inneholder også en gjennomgang av forventet framtidig utvikling i antall dødsfall, som vil ha betydning for samlet avgift i framtiden, og modellberegninger for framtidig utvikling i størrelse og fordeling av formue blant eldre. De aller eldste vil i framtiden trolig ha noe høyere formue enn tilsvarende aldersgruppe i dag, men modellberegningene antyder at fordelingen av formue i befolkningen vil holde seg om lag uforandret.

I kapittel 6 drøfter utvalget arveavgiftens prinsipielle grunnlag. Begrunnelsene som er gitt for tidligere lovgivning gjennomgås. Utvalget drøfter arveavgiften i lys av generelle samfunnspolitiske momenter, arveavgiftens plass i skattesystemet, samfunnsøkonomisk effektivitet, fordelingshensyn og arverettslig baserte begrunnelser.

En gjennomgang av begrunnelser som er gitt for tidligere lovgivning, viser at avgiftens begrunnelse ikke har vært helhetlig og prinsipielt drøftet.

Arveavgiften kan begrunnes med den nære sammenhengen til inntektsskatten. Når arv og gave ikke fanges opp av inntektsskatten, taler skat-

teevnesynspunktet for en særskilt skattlegging av arv- og gaveerverv. Derimot er det vanskeligere ut fra skatteevnebetragtninger å begrunne en arveavgift som en slags avsluttende formuesbeskatning av avdøde/giver.

Den type beskatning som arveavgiften representerer, er generelt sett ikke mer effektivitetshemmende enn for eksempel inntektsskatten. Arveavgiften er trolig nærmere en ikke-vridende form for beskatning enn flere andre former for beskatning.

En arveavgift kan bare delvis oppveie formuesakkumulasjon blant de mer velstående. Men en arveavgift vil bidra til å redusere virkning av arv og gave på formuesfordelingen og er derfor godt begrunnet ut fra fordelingshensyn.

Utvalget foreslår at arveavgiften bør videreføres som en del av vårt skattesystem.

I kapittel 7 drøfter utvalget nærmere hvilken rolle arveavgiften bør spille i fremtiden, hvilken avgiftsmodell som bør velges og hvordan satsstrukturen bør utformes.

Utvalget har vurdert forholdet mellom arveavgiften og formuesskatten. Fra et effektivitetsmessig perspektiv kan det argumenteres for at arveavgiften har mindre uheldige effektivitetskostnader enn løpende formuesskatt. Også fra fordelingsmessige og legitimitetsmessige perspektiver er det argumenter for å beskatte arv framfor formue. En støter imidlertid på mange av de samme problemene ved arveavgift som ved formueskatt, ikke minst når det gjelder verdsettelse. Utvalget har likevel en viss tro på at disse og andre spørsmål lar seg lettere løse innenfor rammen av en arveavgift enn innenfor rammen av formuesskatt. Utvalget konstaterer at det internasjonalt har vært en klar utvikling i retning av at formuesskatten gis redusert betydning. Utvalget mener at det burde være rom for at arveavgiften kan spille en større rolle i det norske skattesystemet.

En større rolle for arveavgiften bør etter utvalgets mening ikke gjennomføres i form av økte avgiftssatser. Det viktigste virkemiddelet for å kunne øke arveavgiftens rolle er etter utvalgets mening, å utvide beregningsgrunnlaget, først og fremst i form av verdsettelse nærmere omsetningsverdiene. Hensynet til samfunnsøkonomisk effektivitet og rettferdig fordeling taler for at avgiften bør utformes på et bredt beregningsgrunnlag og med lave satser.

Utvalget går inn for at arveavgiften fortsatt skal bygge på en arveloddsmodell, i motsetning til en boavgiftsmodell. Arveavgiften lar seg best begrunne som en avgift på mottakernes erverv, jf. diskusjonen i [\(Link til \)](#) kapittel 6. Denne konklusjonen taler for å velge en arveloddsavgift. I en boavgift vil avgiften være uavhengig av antall arvinger i boet, og dette stemmer ikke godt med skatteevnehensynet. Videre finner utvalget at de administrative besparelser som et boavgiftssystem innebærer, ikke vil oppveie ulemper ved å innføre systemet.

Utvalget går inn for at avgiftssatsen skal være proporsjonal over ett bunnfradrag. Høye marginale satser vil både gi et betydelig press i retning av unntaksregler av forskjellig art og gi insentiver til planlegging med sikte på å unngå de høye avgiftene. Endelig vil én avgiftssats over bunnfradraget innebære en forenkling.

Utvalget går inn for et høyere bunnfradrag for barn (og foreldre) enn for andre arvinger. Lavere bunnfradrag for arv og gave til barnebarn og fjernere

arvinger kan begrunnes med at en da hopper over ett generasjonsskifte ved å føre verdiene rett til barnebarna.

Grunnlagsutvidelsene som foreslås i [\(Link til \)](#) kapittel 8 vil kunne øke avgiftsgrunnlaget i størrelsesorden 3,8 mrd. kroner. Utvalget har gjort beregninger som viser hva satsen må være for å oppnå provenynøytralitet, gitt grunnlagsutvidelsen og for ulike fribeløp.

Ved valget av satsstruktur tar utvalget utgangspunkt i at arvinger med små eller midlere arvelodder ikke skal komme dårligere ut under det nye system enn under dagens regler.

Utvalget foreslår at bunnfradraget for barn og foreldre (avgiftsvedtakets § 4) settes til 400 000 kroner og at bunnfradraget for barnebarn og andre arvinger (avgiftsvedtakets § 5) settes til 200 000 kroner. Utvalget forutsetter at bunnfradragene i årene framover justeres omtrent i takt med prisstigningen. Beregninger som utvalget har fått utført, tyder på fortsatt realøkning i formuenes størrelse i de neste tiårene. Det betyr at avgiftsprovenyet vil øke, og fordelingsprofilen til avgiften vil endres dersom en ikke justerer bunnfradragene. For juridiske personer foreslår utvalget et bunnfradrag ved arv på 50 000 kroner.

Utvalgets flertall foreslår at avgiftssatsen over fribeløpet settes til 12 pst. for alle typer av arvinger og gavemottakere. Et mindretall (Thoresen) mener at det er flere gode grunner til at arveavgiften bør spille en større rolle i skattesystemet. Thoresen foreslår en avgiftssats på 18 pst. som innebærer en økning i inntektene fra arveavgiften på anslagsvis 550 mill. kroner, vurdert i forhold til dagens system, og at provenyøkningen dette innebærer benyttes til å finansiere en økning i bunnfradragene i formuesskatten.

Utvalgets flertall mener sammenleggingsprinsippet (dvs. prinsippet om at det ved avgiftsberegningen skal tas hensyn til tidligere gaver) bør videreføres. Den sentrale begrunnelsen for dette standpunkt er at det gir mer nøytrale løsninger. Flertallet antar videre at de administrative problemene knyttet til gjennomføringen av sammenleggingsprinsippet ikke kan være avgjørende. Med utvikling av et landsomfattende databasert register over gaver knyttet til personnummer, vil det være relativt enkelt å følge opp prinsippet i praksis. Med utvalgets forslag til satsstruktur får sammenleggingsprinsippet bare betydning for bunnfradragene.

Utvalgets mindretall (Lundgård) foreslår at sammenleggingsprinsippet ikke videreføres, og at det i stedet gis et årlig fribeløp for gaver. Etter mindretallets oppfatning er det større forskjeller på overføring ved gave og ved arv enn det flertallet legger til grunn, og det er derfor tilsvarende mindre motforestillinger mot å ha ulike regler.

Utvalget vil peke på at det i dag er atskillig usikkerhet i praksis mht. hvor grensen går for avgiftsfrihet etter arveavgiftsloven § 4 først ledd bokstav a (periodiske ytelser til utdanning eller oppfostring) og bokstav b (leilighetsgaver). Utvalget foreslår derfor disse reglene avløst av en regel om at gaver på inntil 20 000 kroner pr. år skal være avgiftsfrie. Ektefeller anses her, som ellers, som to givere. Det årlige beløpet skal tre i stedet for dagens regler om leilighetsgaver og periodiske ytelser til oppfostring og utdanning. Ytelser som faller innenfor yterens underholdsplikt, faller utenfor arveavgiftslovens gavebegrep.

I kapittel 8 drøfter utvalget reglene for verdsettelse av avgiftsgrunnlaget. Utvalget beskriver gjeldende rett, fremmed rett og gir en oversikt over tidligere meldinger og utredninger. Utvalget beskriver nærmere ulike verdsettelsesmetoder for fast eiendom.

Utvalget foreslår at hovedregelen om at de avgiftspliktige midler skal verdsettes til omsetningsverdi videreføres. Det er eventuelle avvik fra dette prinsippet som krever særskilt begrunnelse. Arveavgiften som skatteform er basert på de avgiftspliktiges skatteevne. I utgangspunktet gir den verdi som gjenstanden kan selges for, det beste uttrykk for skatteevnen. Det har vært et viktig mål i norsk skattepolitikk å fjerne kilder til ikke-nøytralitet i beskatningen.

Utvalget kan ikke anbefale at ligningsverdier legges til grunn ved verdsettelsen av arveavgiftsgrunnlaget. Utvalget kan heller ikke anbefale at verdsettelse av boligeiendom skjer på grunnlag av produksjonsverdi slik som produksjonsverdien er foreslått beregnet i Innst. S. nr. 143 (1996-97).

For boligeiendommer foreslår utvalget at en skal bygge på et system med forenklet takst. En takstmann skal på grunnlag av erfaring og et sett opplysninger om eiendommen verdsette eiendommen, normalt uten befaring. Normen for verdsettelsen skal være omsetningsverdien.

For næringseiendom antar utvalget at en i stor utstrekning må bygge på full taksering.

Utvalget gjennomgår også en metode for beregning av forretningsverdi (goodwill). Beregningsmetoden bør i første rekke fungere som en retningslinje for den endelige ansettelsen som alltid vil bli skjønnsmessig.

Utvalget foreslår endringer i reglene om verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler. Også slike gjenstander bør verdsettes til omsetningsverdien. Regler om lettelse ved generasjonsskifte bør utformes på andre måter, jf. kapittel 10.

Hvis omsetningsverdien for aksjen er kjent (f.eks. ved kursnotering eller kjent omsetning), skal denne legges til grunn som utgangspunkt for verdsettelsen. Foreligger det ikke slik kjent omsetningsverdi, skal en ta utgangspunkt i de skattemessige verdier, men utvalget foreslår at dette utgangspunkt korrigeres med flere størrelser. Differansen mellom ligningsverdi av fast eiendom som selskapet eier og verdien fastsatt etter de prinsipper som skal gjelde ved arveavgiftsberegningen, verdi av forretningsverdi (goodwill) og verdi av andre immaterielle rettigheter.

I kapittel 9 foreslår utvalgets flertall (Huseby, Omholt, Paulsen, Thoresen og Zimmer) at det skal innføres kontinuitet i inntektsbeskatningen ved arv og gave. I dag gjelder det et prinsipp om diskontinuitet, dvs. at det skjer et brudd i beskatningen ved arv og gave. Dette innebærer at latente skattepliktige fordeler ikke kommer til beskatning i og med arvefallet, og at arvingenes stilling ikke skal bedømmes etter avdødes forhold. Kontinuitetsprinsippet innebærer at gavemottakere, dødsbo og arvinger trer inn i givers/arvelaters skattemessige verdier, saldi eller rett til fremføring av underskudd. Oftest vil dette lede til at latent skattepliktig inntekt kommer til beskatning hos gavemottakere og arvinger i større utstrekning enn i dag. Men kontinuitetsprinsippet kan også innebære fordeler for gavemottakere/arvinger.

Utvalget går ikke inn for at arv og gave skal regnes som realisasjon, og således utløse beskatning ut over det som følger av gjeldende uttaksregel. En slik løsning vil i stor utstrekning vanskeliggjøre generasjonsskifter i familiebedrifter og mer generelt vil den stille arvingene og gavemottakerne overfor betydelige likviditetsproblemer.

Utvalget gjennomgår også viktige innvendinger mot kontinuitetsprinsippet. Disse kan grupperes i tre: Innvendinger basert på grunnleggende trekk ved skatte- og avgiftssystemet, innvendinger basert på bedriftsøkonomiske hensyn og innvendinger basert på praktiske og administrative - spesielt skiftetekniske - hensyn.

Utvalgets flertall konkluderer med at kontinuitet i inntektsbeskatningen ved arv og gave er godt begrunnet i de prinsipper som inntektsskatten er basert på og at de praktiske motforestillinger ikke er tungtveiende. Flertallet foreslår derfor at prinsippet bør innføres både innenfor og utenfor næring, bortsett fra for innbo og løsøre og for ikke avskrivbar fast eiendom. Videre bør det tas hensyn til latent skatt ved arveavgiftsberegningen i den form at arveavgiftsgrunnlaget reduseres med nåverdien av skatt på de latent skattepliktige verdier, sjablonmessig fastsatt til 20 pst. av disse.

Utvalgets mindretall (Frøstrup, Lundgård og Wahlstrøm) går i mot at det innføres et kontinuitetsprinsipp. Mindretallet tar utgangspunkt i gjeldende rett hvor diskontinuitet er vel innarbeidet og mener at det må kreves svært gode argumenter både prinsipielt og praktisk, for å gå over til et annet prinsipp. Overgang til et nytt prinsipp vil skape usikkerhet både hos de skattepliktige og hos avgiftsmyndighetene. Det er heller ikke lett å overskue alle nye problemer som kan oppstå ved en slik ordning. Mindretallet mener at prinsippet om diskontinuitet står vel så sterkt som kontinuitetsprinsippet i forhold til de prinsipper som inntekts- og arveavgiftsretten er basert på. Det er en naturlig tanke og i tråd med folks rettsoppfatning at avdødes skatteposisjoner forsvinner ved dødsfallet.

Mindretallet mener den skjerpede verdsettelse, av bl.a. ikke-børsnoterte aksjer, som utvalget går inn for sammen med innføring av et kontinuitetsprinsipp samlet vil innebære en for stor skatteskjerpelse.

Mindretallet fremhever videre at flertallets forslag vil skape avgrensningproblemer, fordi kontinuitet ikke er konsekvent gjennomført. En særlig viktig innvending er etter mindretallets oppfatning at det spesielt for aksjer og andeler vil kunne være vanskelig å finne arvelaters/givers inngangsverdi. Kontinuitet vil også gi problemer ved skifte mellom flere arvinger. Mindretallet antar at innføring av kontinuitet vil medføre merarbeid for avgiftsmyndigheten og for ligningsmyndigheten, og savner en nærmere vurdering av dette.

I kapittel 10 drøfter utvalget om det bør gis særregler for generasjonsskifte i næringsvirksomhet og for visse andre gjenstander. Etter en fremstilling av gjeldende rett og utenlandsk rett gir utvalget en beskrivelse av små og mellomstore bedrifters betydning i norsk økonomi.

Så vel hensynet til mest mulig nøytrale avgiftsregler som hensynet til å unngå uheldige fordelingsvirkninger, taler for å være varsom med særregler. Hensynet til at avgiftsforholdene ikke skal legge hindringer i veien for videre drift av små og mellomstore bedrifter etter generasjonsskifte, bør imidlertid tillegges atskillig betydning. Det kan eksistere imperfeksjoner i kapital-

markedene som medfører at et avgiftskrav kan innebære likviditetsproblemer for små- og mellomstore bedrifter. Utvalgets flertall (Frøstrup, Paulsen, Thoresen, Wahlstrøm og Zimmer) mener det er behov for visse lettelser for generasjonsskifte i familiebedrifter ut over hva det relativt høye bunnfradraget for barn gir. Flertallet henviser i denne sammenheng til rapportene og anbefalingene fra OECD og EU-kommisjonen, og til at slike lettelsesregler er ganske utbredt i andre land.

Utvalget foreslår at lettelser for visse foretak skal gis ved at den avgiftspliktige skal kunne betale avgiften i avdrag med like beløp over syv år med rentefri kredit. Med en markedsrente på 10 pst., innebærer en slik metode at den avgiftspliktige får en fordel som tilsvarer en rabatt på om lag 18 pst. av avgiften, fordi nåverdien av avgiftsbelastningen blir redusert.

Reglen skal gjelde for foretak som oppfyller kravene til «små foretak» i regnskapsloven (lov 17. juli 1998 nr. 56) § 1-6. Videre må overdrageren umiddelbart før overdragelsen eie minst 25 pst. av foretaket eller 25 pst. av aksjene eller andelene i selskapet. Det stilles ikke noe krav om hvem som skal være mottaker.

Den rentefrie kreditten faller bort i den utstrekning arvingen/gavemottakeren realiserer hele eller deler av foretaket eller realiserer aksjer eller andeler før syvårsperiodens utløp.

Et mindretall (Frøstrup, Wahlstrøm og Zimmer) antar at det i visse tilfeller vil være behov for en lettelsesregel også utenfor næringsvirksomhet. Dette gjelder eiendeler hvor realisasjon av omsetningsverdien ikke fremstår som et aktuelt alternativ for den avgiftspliktige. Mindretallet har særlig for øyet fast eiendom i områder der omsetningsverdien er blitt drevet sterkt opp (typisk fritidseiendom i sterkt attraktive strøk) og løsøre gjenstander som har karakter av familieklenodier. Hvor arvingen akter å beholde eiendommen, vil arveavgift av omsetningsverdien og med betaling etter ordinære forfallsregler, innebære at arvingen må betale arveavgift etter en - til dels betydelig - høyere verdi enn den verdi deres bruk (representert ved utleieverdien) har for dem. At leieinntekter ikke vil reflektere omsetningsverdien, vil også gjøre det vanskeligere for arvingene å finansiere arveavgiften ved utleie av eiendommen. Mindretallet går derfor inn for at det i særlige tilfelle kan gis rentefri utsettelse med betalingen i inntil syv år.

Flertallet fremhever at det bare i de aller færreste tilfeller er slik at avgiften fremtvinger salg. Arvingene vil ofte kunne ta opp lån for å finansiere gjenstanden, og i mange tilfeller vil det være mulig å betjene et slikt lån gjennom utleie av gjenstanden. De arvinger som mottar slike gjenstander vil normalt ha skatteevne over gjennomsnittet, slik at de kan ventes å betjene avgiftsbelastningen på annen måte. En slik regel vil ha en uheldig fordelingsmessig effekt. Den vil dessuten være vanskelig å avgrense. Flertallet går derfor mot at det skal innføres en slik regel.

I kapittel 11 drøfter utvalget fritak for arveavgift for ektefeller og samboere, allmenntnyttige institusjoner og mindreårige arvinger.

Utvalget har vurdert om avgiftsfritaket for ektefeller bør videreføres. Skatteevnehensynet, som er en bærende begrunnelse for arveavgiften, gjør seg ikke gjeldende med samme tyngde for arv og gave til ektefelle som ved arv og gave til andre. Reglene om ektefellers formuesforhold og det faktiske økono-

miske fellesskap mellom ektefeller vil reise nye og ganske betydelige rettsanvendelsesproblemer dersom arv og gave mellom ektefeller gjøres avgiftspliktige. Utvalget går derfor inn for at avgiftsfritaket for ektefeller beholdes.

Utvalget har videre vurdert om visse samboere skal likestilles med ektefeller i forhold til arveavgiften. Fordi samboere ikke har felleseie, vil de praktiske argumentene mot at ektefeller skal betale avgift, ikke være overførbare på samboere. Men hensynet til at arv og gave ofte ikke innebærer noen reell økning i skatteevnen når man vurderer samboerne under ett, gjør seg gjeldende også for samboere. Utvalget legger også vekt på at når rettsordenen ellers legger opp til stor grad av likestilling av ektefeller og samboere, har dette selvstendig vekt når spørsmålet vurderes i forhold til arveavgiften. Arveavgiftsutvalget foreslår at alle samboere som faller inn under folketrygdloven § 1-5, bør likestilles med ektefeller, ikke bare når det gjelder avgiftsplikt, men også i andre tilfeller der ekteskap er relevant ved fastsettelsen av arveavgift.

Utvalget går videre inn for å videreføre fritaket for arveavgift for arv til allmenntilgangsinstitusjoner. Utvalget legger vekt på at provenytapet er beskjedent, at fritaket trolig bidrar til netto kapitaltilførsel til allmenntilgangsinstitusjoner (ut over det som alternativt kunne vært delt ut av provenyet hvor det ikke er fritak), og at det ville være urimelig med avgiftsplikt for arv når gave er avgiftsfri.

Videre går utvalget inn for å beholde ordningen med ekstra fradrag i arveavgiften for mindreårige arvinger.

I kapittel 12 vurderer utvalget avgiftspliktens internasjonale utstrekning. Utvalget beskriver gjeldende rett, herunder de avgiftsavtaler som er inngått mellom Norge og andre stater og OECDs mønsteravtale.

Utvalget går inn for at det fortsatt skal være arvelaters eller givers domisil (bosted) som skal være avgjørende for avgiftsplikten. Mottakerens forhold skal ikke ha relevans. Uansett arvelaters/givers bosted foreslås det at det fortsatt skal betales avgift av arv og gaver av fast eiendom og midler knyttet til fast driftssted i Norge.

Utvalget går inn for at statsborgerskap forlates som tilknytningskriterium for avgiftsplikt. I stedet bør en bygge på arvelater/givers domisil, supplert med en regel om fortsatt avgiftsplikt i fem år etter utflytting.

Utvalget foreslår at en skal regnes som bosatt i Norge (fra innflyttingsdagen) når en har oppholdt seg her i seks måneder, selv om oppholdet er midlertidig. En slik regel vil gjøre det lettere å anvende bostedsregelen.

Utvalget foreslår at kreditmetoden (ordinær kredit) bør anvendes for å unngå dobbeltavgift. Utvalget legger vekt på at kreditmetoden vil gi riktigere resultater, fordi en ikke risikerer tilfeller av ikke-avgift.

Utvalget går inn for at dagens regel om fordeling av gjeldsfradraget mellom eiendom i Norge og i utlandet beholdes.

I kapittel 13 vurderer utvalget spørsmål vedrørende avgiftsadministrasjonen og saksbehandlingsreglene. Utvalget går inn for at fastsettelses- og innfordringsfunksjonen skilles. Ved privat skifte foreslås det at oppgaven med å fastsette arveavgiften overføres fra skattefogdkontoret til fylkesskattekontoret. Skattefogdkontorene skal fortsatt innkreve avgiften.

Utvalget går videre inn for at fastsettelsen av arveavgift ved offentlige skifter skal overføres fra skifteretten til fylkesskattekontoret. Skifterettens oppgave skal begrense seg til å holde tilbake arveavgiften og overføre den til skattefogden. All annen innfordring i offentlige skifter skal foretas av skattefogden.

Utvalget går inn for at en fortsatt skal bygge på selvdeklareringsprinsippet. De avgiftspliktige skal fortsatt ha plikt til å sende inn melding om arv og gave, herunder føre opp også verdien av skjønnsmessige poster. Videre har utvalget vurdert i hvilken grad selvangivelsen kan brukes som en kontrollpost for gaver og behovet for elektronisk informasjon.

Utvalgets flertall går inn for å endre reglene for klage over verdsettelse av de avgiftspliktige midler. Klagen skal gå til overordnet organ, dvs. til Skattedirektoratet etter vanlige forvaltningsrettslige regler. Ordningen med rettslig skjønn i slike saker foreslås derfor opphevet.

Utvalgets mindretall (Paulsen) mener dagens ordning fungerer godt og gir de avgiftspliktige tilstrekkelig rettssikkerhet. En endring av klagereglene vil etter mindretallets mening innebære en unødvendig byråkratisering av klageprosessen. Det vil etter mindretallets mening være lite naturlig å bygge opp egen ekspertise på området verdsettelse i Skattedirektoratet.

I kapittel 14 tar utvalget opp spørsmål som ikke har blitt behandlet andre steder i utredningen.

Utvalget har vurdert reglene for rådighetsserverv når giver forbeholder seg bruksrett. Hvis giver overdrar en eiendom, men forbeholder seg bruksrett, regnes i dag rådigheten for ikke å ha gått over på mottaker. Mottaker kan imidlertid etter praksis kreve at rådigheten skal anses ervervet og avgiften beregnet med én gang, men da uten fradrag av verdien av bruksretten. Utvalget foreslår å lovfeste retten til å kreve beregning med en gang, men uten fradrag for verdien av bruksretten. Videre foreslår utvalget at det ved gave av fritidseiendom skal ses bort fra at giveren har forbeholdt seg eller ektefellen bruksrett til eiendommen. Problemer og planlegging med bruksrettigheter synes å være mest utbredt i forbindelse med gave av fritidseiendommer. For slike eiendommer er det også spesielt vanskelig å kontrollere at bruksretten faktisk benyttes og således er reell, og det synes derfor å være et særlig behov for en nærmere regulering.

Utvalget har vurdert tidspunktet for rådighetsserverv ved offentlig og privat skifte. Flertallet går inn for at tidspunktet for rådighetsserverv skal være dødsfallstidspunktet både ved privat og offentlig skifte. Et mindretall (Frøstrup) mener at rådigheten ved offentlig skifte fortsatt skal knyttes til utlodningen.

Utvalget går inn for at muligheten til å avslå arv med arveavgiftsmessig virkning beholdes. Utvalget foreslår at det bør kreves at avslaget må være erklært innen seks måneder etter dødsfallet, og ikke slik som i dag at den som leverer arvemelding for sent også får utsatt frist for å avgi erklæring. For å bedre kontrollen med at avslaget faktisk blir gjennomført, foreslås det at det kreves at den som mottar arv gjennom avslag skal erklære dette skriftlig overfor avgiftsmyndigheten, innenfor den samme frist som for erklæringen. Det foreslås videre at avslaget skal være gjennomført i praksis senest 12 måneder etter dødsfallet. Pliktes overføringen meldt til overformynderiet, må det også gjøres innen samme frist.

Utvalget har videre vurdert reglene om gaver fra ektefeller og sider ved reglene om utdelinger fra uskiftebo. Utvalget foreslår å lovfeste dagens praksis om at gave fra en ektefelles særeie skal regnes å komme fra vedkommende ektefelle alene. Utvalget foreslår videre at gave fra felleseie skal regnes å komme fra den hvis rådighetsdel midlene tilhører, hvis ikke ektefellene er enige om noe annet. Utdeling fra uskiftebo til felles arvinger etter førstavdøde og lengstlevende regnes i dag å komme med en halvpart fra hver, bare hvis midlene deles ut til ektefellenes nærmeste arving etter loven. Utdeling til barnebarn mens barna er i live regnes i dag i sin helhet å komme fra lengstlevende. Utvalget forslår at utdeling fra uskiftebo til noen som omfattes av lovens arvegangsregler etter begge ektefeller eller som er testamentsarving etter begge ektefeller, skal regnes å komme med en halvpart fra hver. Etter forslaget vil derfor utdeling til f.eks. barnebarn etter begge ektefeller regnes å komme med en halvpart fra hver.

Utvalget har merket seg at det kan oppstå særskilte spørsmål hvor gjenlevende sitter i uskiftet bo med særeie. Etter arveloven § 26 annet ledd skal det i slike tilfeller regnes ut brøker ved uskiftets etablering, og disse brøkene skal legges til grunn ved skifte av uskifteboet mellom arvingene etter førstavdøde og lengstlevende. Ved skifte etter uskifte med særeie kan denne regel lede til at arvingene ikke får utnyttet bunnfradragene effektivt, og det kan også by på administrative problemer å gjennomføre avgiftsberegningen. Utvalget foreslår på denne bakgrunn enkelte endringer.

Utvalget foreslår å beholde avgiftsplikten for forsikringsutbetaling. Utvalget foreslår at alle slike utbetalinger skal regnes å være arv fra avdøde, noe som etter gjeldende rett er uklart. Dette innebærer at mottaker kan avslå arven og det kan kreves fradrag for umyndige som har tapt en forsørger i slike verdier, (hvis vilkårene ellers foreligger).

I kapittel 15 omtales de økonomiske og administrative konsekvenser av utvalgets forslag.

I kapittel 16 er de spesielle motivene til utvalgets lovutkast inntatt. For nærmere omtale av de enkelte paragrafer, vises det til de spesielle motivene.

I kapittel 17 er utvalgets forslag til ny lov om avgift på arv og visse gaver inntatt.

1.5 Terminologi

Den skatt som er denne utredningens gjenstand, omtales her i landet tradisjonelt som «arveavgift». Bruken av betegnelsene «skatt» og «avgift» er ikke konsekvent i norsk terminologi. Stort sett omtales indirekte skatter som «avgift» (merverdiavgift, særavgifter), mens direkte skatter omtales som «skatt». Betegnelsen arveavgift fraviker dette mønster, idet arveavgiften er en direkte skatt på erverv av arv og visse gaver. I de fleste andre land brukes en skatteterminologi om arveavgiften. I Sverige og Finland heter de således «arvs- og gåvoskatt» og i engelskspråklige land er betegnelsen gjerne «inheritance tax» eller «estate tax». Det hører for øvrig med til bildet at også indirekte skatter som oftest omtales som skatter i disse landene («mervärdeskatt», «value added tax»). I Danmark brukes en avgiftsterminologi som hos oss.

Utvalget har på denne bakgrunn vurdert å foreslå at denne skatten bør omtales som arveskatt eller arve- og gaveskatt. Utvalget ser gode argumenter for en slik terminologi og anbefaler at endring av terminologien overveies nærmere.

Kapittel 2

Historikk og gjeldende rett

2.1 Historisk oversikt

Arveavgift ble innført i Danmark-Norge ved forordning av 12. september 1792.¹ Forordningen fastsatte fire pst. avgift på arv til andre enn ektefelle, livsarvinger og foreldre. Også arvelaters søsken var i visse tilfelle fritatt. Boer på under 100 riksdaler (320 kroner) var fritatt for avgift.

Ved forordning av 8. februar 1810 ble det innført en midlertidig, ytterligere avgift på 0,5 prosentpoeng (dvs. til sammen 4,5 pst.) på all arv, også til ektefeller og livsarvinger. I 1816 ble det lagt arveavgift på to pst. også på arv til foreldre, slektninger i rett nedstigende linje og ektefelle, men da med fribeløp for disse grupper på 100 spesidaler. Avgiften var kun én prosent når arvebeløpet var under 500 spesidaler. For dem som var avgiftspliktige etter forordningen av 1792, ble satsen økt til seks prosent.

Fra 1. juli 1836 ble arv til foreldre, livsarvinger og ektefelle igjen fritatt for avgift. Arv til søsken var i visse tilfeller også fritatt for avgift. All arv ble pålagt fire prosent avgift. En var i det store og hele tilbake til ordningen av 1792.

Forordningen av 1792 ble opphevet ved lov om avgift av arv av 20. mai 1899 som igjen ble avløst av lov av 8. april 1905, som gjaldt fram til den nåværende arveavgiftsloven trådte i kraft den 1. januar 1965. Før loven av 1899 var en overveiende del av reglene ulovfestet praksis uten hjemmel i forordningen av 1792. Det ble derfor gitt nye og mer tidsmessige bestemmelser. Loven av 1905 var i stor grad en videreføring av 1899-loven.

Ved avgiftsvedtaket av 1902/03 ble det lagt avgift på arv til barn og andre slektninger i rett nedstigende linje, med fra en til fire pst., stigende etter arveloddens størrelse. Det var et fribeløp på 1 000 kroner. Foreldre ble pålagt en avgift på fire pst. Det ble bestemt at arveforskudd skulle være avgiftspliktig.

Ved avgiftsvedtak fra 1915 og utover, og ved lov av 23. september 1921, ble en rekke gaver som en fant burde likestilles med egentlige arveforskudd, belagt med avgift. En fikk følgelig for første gang avgift på gaver som ikke var arveforskudd. Fram til 1934 ble avgiften på gaver krevet inn ved giverens død. Fra 1934 ble avgift krevet inn fra ytelsestidspunktet. Dermed fikk en i 1934 en særlig avgift på gaver, den omfattet praktisk talt enhver utdeling av formue til mulige arvinger.

Etter første verdenskrig ble avgiftssatsene merkbart forhøyet. I vedtaket av 1919/20 var høyeste sats 20 pst. for barn, 30 pst. for foreldre, 35 pst. for søsken m.fl. og 50 pst. for ubeslektede. Avgiftsbeslutningen av 1925/26 var praktisk talt uforandret fram til 1933, og arvingene var inndelt i grupper etter følgende mønster:

1. Før denne tid, og med røtter tilbake til middelalderen, fantes det imidlertid arveavgifter som først og fremst rammet arv som ble ført ut av riket, se Dübeck (1999): s. 132 ff, særlig s. 144-45.

1. Barn og andre livsarvinger samt stebarn og pleiebarn.
2. Foreldre
3. Søsken og andre slektninger i 1. sidelinje og en del andre nærmere pårørende, som ble likestilt.
4. Visse legater, stiftelser mv.
5. Testamentarvinger som ikke gikk under gruppene 1-4
6. Fjerne slektsarvinger så som fettere og kusiner som ikke samtidig var betenkt testamentarisk.

Gruppe 1 hadde et fribeløp på 5 000 kroner, deretter steg avgiftssatsen fra 1 pst. til 30 pst. som ble nådd ved arv av 485 000 kroner eller mer. Gruppe 2 hadde et fribeløp på 3 000 kroner, og avgiften steg fra 3 pst. til 40 pst. som ble nådd ved 503 000 kroner. Gruppene 3, 5, 6 hadde fribeløp på 1 000 kroner. Gruppe 3 hadde avgift fra 6 pst. til 50 pst. som ble nådd ved 400 000 kroner. Gruppe 5 hadde avgift fra 10 pst. til 50 pst. som ble nådd ved 300 000 kroner. Gruppe 6 hadde avgift fra 20 pst. til 60 pst. som ble nådd ved 300 000 kroner. Gruppe 4 hadde intet fribeløp og satsen var flat 10 pst.

En ser at det i 1933 var betydelig forskjell mellom gruppene. I 1940 ble det vedtatt en sterk forhøyelse av avgiften for livsarvinger. Fribelet ble redusert til 2 000 kroner, og avgiften for barn ble forhøyet slik at de betalte fra to pst. til 35 pst. Maksimumssatsen ble anvendt på arv over 350 000 kroner. Arv til foreldre ble gitt samme satser som for barn. Barnebarn og andre slektninger i nedadstigende rekkefølge ble skilt ut som egen gruppe med avgift fra fire pst. til 45 pst. Det ble også gjort justeringer i de andre gruppene, noe som gjorde at en etter disse endringene var kommet langt i utjevningen mellom gruppene.

Boks 2.1 Historisk oversikt over utviklingen av grupper og satser

1792:

1. Ektefelle, foreldre og livsarvinger - intet.
2. Andre 4 pst.

1810:

1. Ektefelle, foreldre og livsarvinger, 0,5 pst.
2. All annen arv 4,5 pst.

1816:

1. Foreldre og slektninger i rett nedstigende linje og ektefelle 100 spesidaler fribeløp og 1 pst. for beløp under 500 spesidaler, og 2 pst. for beløp over.

2. Andre (som var avgiftspliktige etter forordningen av 1792) 6 pst.

1836:

1. Foreldre, livsarving og ektefelle - intet
2. All annen arv 4 pst.

1902/03:

1. Barn og andre slektninger i rett nedstigende linje, fribeløp 1 000 kroner og progresjon fra 1 til 4 pst.
2. Foreldre 4 pst.
3. Søsken m.fl. 6 pst.
4. Andre 8 til 10 pst.

1925/26 (fram til 1933): Seks grupper

1. Barn og andre livsarvinger, samt stebarn og pleiebarn: Fribe­løp 5 000, 1-30 pst. progresjon, 30 pst. ved 485 000 kroner.
2. Foreldre: Fribe­løp 3 000, progresjon 3-40 pst., 40 pst. ved 503 000 kroner.
3. Søsken og andre slektninger i 1. sidelinje og andre likestilte pårørende: Fribe­løp 1 000, progresjon 6-50 pst., 50 pst. ved 400 000 kroner.
4. Visse legater og stiftelser: Intet fribe­løp, flat sats 10 pst.
5. Testamentsarvinger som ikke gikk inn under 1-4: Fribe­løp 1 000, progresjon 10-50 pst., 50 pst. ved 400 000 kroner.
6. Fjerne slektsarvinger som ikke var betenkt i testament: Fribe­løp 1 000, progresjon 20-60 pst., 60 pst. ved 300 000 kroner.

1933/34: Seks grupper

1. Barn, fribe­løp 3 000, progresjon 1-30 pst., 30 pst. ved 300 000 kroner.
2. Foreldre, fribe­løp 3 000, progresjon 3-40 pst., 40 pst. ved 503 000 kroner.
3. Søsken m.fl., fribe­løp 1 000, progresjon 6-50 pst., 50 pst. ved 400 000 kroner.
4. Bidrag til allmennyttige formål: Intet fribe­løp, flat avgift på 10 pst.
5. Annen testamentsarv: Fribe­løp 1 000, progresjon 10-50 pst., 50 pst. ved 300 000 kroner.
6. Andre arvinger: Fribe­løp 1 000, progresjon 20-60 pst., 60 pst. ved 300 000 kroner.

1940: Fribe­løpet for gruppe 1 redusert til 2000 kroner og satsene økt til 2-35 pst., ved 350 000 kroner. Arv til foreldre ble henført under gruppe 1. Barnebarn og andre i nedstigende linje ble ny gruppe 2 med satser fra 4-45 pst.

1965: Tre grupper:

1. Arv/gave til barn, fosterbarn og foreldre: Fribe­løp 10 000 kroner, progresjon 6-35 pst., 35 pst. ved 400 000 kroner.
2. Arv /gave til barnebarn, og slektninger i videre nedstigende linje, søsken og søskens barn samt svigerbarn: Fribe­løp 10 000 kroner, progresjon 8-45 pst., 45 pst. ved 400 000 kroner.
3. Andre arvinger: Fribe­løp 5 000 kroner, progresjon fra 10-50 pst., 50 pst. ved 400 000 kroner.

1967-74: Tre grupper:

1. Arv/gave til barn, fosterbarn, stebarn og foreldre: Fribe­løp på 10 000 kroner, progresjon fra 6 pst. til 35 pst. ved 200 000 kroner
2. Slektninger i rett nedstigende linje fra barn, fosterbarn og stebarn, søsken og søskens barn, svigerbarn, stebarn som ikke går under 1: Fribe­løp 10 000 kroner, progresjon fra 8 pst. til 50 pst. ved 100 000 kroner.
3. All annen arv/gave: Fribe­løp 5 000 kroner og progresjon fra 15 pst. til 60 pst. ved 100 000 kroner.

1975-77: Samme grupper som for årene 1967-74:

1. Fribe­løp 25 000 kroner, progresjon fra 6 pst. til 35 pst. ved 200 000 kroner.
2. Fribe­løp 25 000 kroner, progresjon fra 8 pst. til 50 pst. ved 100 000 kroner
3. Fribe­løp 10 000 kroner, progresjon fra 15 pst. til 60 pst. ved 100 000 kroner

1978-81: Samme grupper som for årene 1967-74:

1. Fribe løp 50 000 kroner, progresjon fra 8 pst. til 35 pst. ved 200 000 kroner.
2. Fribe løp 50 000 kroner, progresjon fra 10 pst. til 50 pst. ved 100 000 kroner
3. Fribe løp 50 000 kroner, progresjon fra 20 pst. til 60 pst. ved 100 000 kroner

1982: Samme grupper som for årene 1967-74:

1. Fribe løp 75 000 kroner, progresjon fra 8 pst. til 30 pst. ved 200 000 kroner
2. Fribe løp 75 000 kroner, progresjon fra 10 pst. til 40 pst. ved 200 000 kroner
3. Fribe løp 75 000 kroner, progresjon fra 20 pst. til 50 pst. ved 200 000 kroner

1983: Reduksjon til to grupper som i gjeldende vedtak (gruppe 2 og 3 slått sammen).

1. Fribe løp 100 000 kroner, progresjon fra 8 pst. til 25 pst. ved 200 000 kroner
2. Fribe løp 100 000 kroner, progresjon fra 10 pst. til 35 pst. ved 200 000 kroner

1985-98: Samme to grupper

1. Fribe løp 100 000 kroner, 8 pst. av de neste 300 000 kroner og 20 pst. på overskytende
2. Fribe løp 100 000 kroner, 10 pst. av de neste 300 000 kroner og 30 pst. på overskytende

1999: Fribe løpene i begge klasser øket til 200 000 kroner ellers ingen endringer.

2000: Samme vedtak som i 1999.

Avgiftssatsene av 1940 ble beholdt fram til 1. januar 1965. I 1965 ble gruppene redusert til følgende tre:

1. Arv/gave til barn, fosterbarn og foreldre
2. Arv/gave til barnebarn og slektninger videre i nedstigende linje, søsken og søskens barn samt enkelte andre nære pårørende
3. Arv/gave til andre.

Fribe løpet var 10 000 kroner i gruppe 1 og 2 og 5 000 kroner i gruppe 3. Satsene ble endret noe. Disse endringene tjente ytterligere til å utjevne forskjellene mellom gruppene. I vedtaket for 1983 og senere år er det bare to grupper.

Avgiftsvedtaket har blitt endret med virkning fra 1. januar 1967, 1975, 1977, 1978, 1982, 1983, 1985, 1991 og 1999. Utviklingen har gått i retning av en sterkere utjevning mellom gruppene. På midten av 1980-tallet ble avgiften satt betydelig ned. I 1975 var den høyeste marginale avgiften for ubeslektede 60 pst., i 1982 sank denne til 50 pst., i 1983 til 35 pst. og i 1985 til 30 pst., samtidig som fribe løpet økte fra 75 000 kroner til 100 000 kroner. For barn var høyeste marginalsats 35 pst. i 1975, i 1982 sank denne til 30 pst., i 1983 til 25 pst. og i 1985 til 20 pst.

I perioden 1. juli 1947 til 1. januar 1967 ble det lagt en tilleggsavgift på arv til formuende arvinger. Denne avgiften ble fastsatt etter andre prinsipper enn den ordinære arveavgiften. Avgiften ble beregnet etter en prosentsats som var avhengig av den formue arvingen hadde fra før, og prosentsatsen var stigende med stigende formue. Når prosentsatsen var fastsatt, var selve tilleggsavgiften proporsjonal (uavhengig av formuens størrelse). Tanken var at avgiften skulle ramme hardest der bæreevnen var størst. Det ble imidlertid ikke tatt hensyn til inntekt. Ved fastsettelsen av formue tok en utgangspunkt i formuesansettelsen ved ligningen 1. januar i året for rådighetsservervet, men denne verdi ble korrigert med særregler. Blant annet skulle ektefellens formue regnes med. Tidligere gave fra arvelater/giver skulle trekkes fra. Fribeøpet var noe større enn det som gjaldt for den ordinære avgift. Fordi avgiften var arbeidskrevende å administrere og brakte inn beskjedne beløp, ble den opphevet i 1967.

Tabell 2.1: Oversikt over utviklingen av fribeøpet:

År	§ 4	§ 5	§ 6
1967-1974	10 000	10 000	5 000
1975-1977	25 000	25 000	10 000
1978-1981	50 000	50 000	50 000
1982	75 000	75 000	75 000
1983-1998	100 000	100 000	Opphevet (beløp som for § 5)
1999-2000	200 000	200 000	Opphevet (beløp som for § 5)

§ 4 gjelder «arv og gave til arvelaterens/giverens barn, fosterbarn - herunder stebarn som har vært oppfostret hos arvelateren/giveren - og foreldre».

§ 5 gjelder: «a) Slektninger i rett nedstigende linje av arvelaterens/giverens barn og fosterbarn, herunder stebarn som har vært oppfostret hos arvelateren/giveren, b) arvelaterens/giverens søsken og søsken barn, c) arvelaterens/giverens svigerbarn og d) arvelaterens/giverens stebarn som ikke går under § 4»

§ 6 gjelder «arv og gave som ikke går inn under § 4 eller § 5», (opphevet fra 1983).

Utviklingen kan i store trekk sammenfattes slik: På 1800-tallet var gaver ikke omfattet av avgiftsplikten, og arv til livsarvinger falt stort sett utenfor. Avgiftssatsene var lave. På begynnelsen av 1900-tallet ble livsarvingene trukket inn under avgiftsplikten, og arveforskudd ble gjort avgiftspliktig; noe senere ble også gaver som ikke hadde karakter av arveforskudd, avgiftspliktig. I mellomkrigstiden ble avgiftssatsene økt betydelig, og det ble en til dels betydelig forskjell mellom grupper av arvinger. I perioden fra 1940 til gjeldende lov trådte i kraft i 1965, var avgiftssatsene på sitt høyeste. Høyeste avgiftssats for barn var 35 pst., for barnebarn 45 pst., for testamentsarvinger 50 pst. og for slektsarv til fjerne slektninger 60 pst. Satsene ble i det vesentlige videreført under den nye loven, men ved de senere endringer ble avgiftssatsene etter hvert lavere og forskjellen mellom gruppene redusert. I dag er det

bare to grupper arvinger, og forskjellen i satsstruktur mellom gruppene er ikke stor.

2.2 Oversikt over gjeldende rett

2.2.1 Arveavgiftslovens anvendelsesområde

Lovens internasjonale rekkevidde reguleres i arveavgiftsloven § 1. Det skal svares arveavgift når arvelater ved sin død eller giver da gaven ble ytet, var bosatt i riket eller var norsk statsborger. Det er arvelaters/givers forhold til Norge som er avgjørende, ikke arvingens/mottakerens.

En plikter uansett arvelaters/givers statsborgerskap eller bosted å svare arveavgift for fast eiendom og anlegg i Norge. Det samme gjelder eiendeler tilknyttet virksomhet som har fast driftssted i Norge, jf. § 1 tredje ledd. Plikter en å svare avgift av fast eiendom i utlandet eller virksomhet med fast driftssted i utlandet, så skal en ikke svare avgift til Norge av disse eiendeler, når det godt-gjøres at avgift er svart til det land eiendommen eller driftsstedet befinner seg, jf. § 1 fjerde ledd.

Regelen i § 1 må ses i sammenheng med overenskomster med andre stater, jf. lov av 28. juli 1949 nr. 15. Norge har inngått multilateral avtale av 18. oktober 1992 med Danmark, Finland, Island og Sverige. Norge har dessuten bilaterale avtaler med USA og Sveits. Disse avtalene begrenser avgiftsplikten i forhold til § 1, med det formål å forebygge internasjonal dobbeltbeskatning.

2.2.2 Hvilken arv og hvilke gaver som er avgiftspliktige

« *Avgift blir å svare på all arv* », jf. arveavgiftsloven § 2 første ledd første punktum.

Arveavgiftsloven inneholder ingen definisjon av begrepet «arv». En tar derfor utgangspunkt i hva som regnes som arv etter arveretten (en oversikt over arveretten gis i avsnitt 2.2.12). Avgiftspliktig som arv er alle midler hvor adkomsten til disse kan utledes av arveretten etter avdøde. Arveretten reguleres av arveloven av 3. mars 1972 nr. 5. Det er bare rettigheter i dødsboet som tilkommer arvingene i egenskap av arvinger som går inn under arvebegrepet. Har en lånt arvelater penger og lånet betales av dødsboet, er det ikke arv.

Det gjelder flere unntak fra avgiftsplikten for arv:

Arv fra ektefelle er fritatt for avgift, jf. § 4 fjerde ledd. (Registrerte partnere er etter lov av 30. april 1993 nr. 40 likestilt med ektefelle. Dette gjelder generelt for alle regler om ektefeller som nevnes nedenfor. Samboere likestilles ikke.) Det samme gjelder arv til allmennyttig formål som tilfaller stiftelse hvis styre har sete i Norge, § 4 femte ledd.

Fritatt er også rett til pensjon som tilkommer arvingen på grunn av arvelaters tjenestestilling eller individuell pensjonsavtale hvis den tilfredsstillende vilkårene i skatteloven § 6-47 første ledd bokstav c. Etterlønn og etterpensjon til arvingene er avgiftsfrie hvis de er skattepliktige etter skatteloven § 5-2; dette innebærer at etterlønn inntil 1,5 G er avgiftspliktig. Se § 4 tredje ledd.

Mens all arv er avgiftspliktig, gjelder dette ikke gaver. Loven har en positiv oppregning av hvilke gaver som er avgiftspliktige i § 2 første ledd andre punktum bokstavene a til e:

Gaver til noen som på den tid gaven ytes er giverens eller hans ektefelles nærmeste arving etter loven eller fosterbarn, er avgiftspliktig, jf. bokstav a. Nærmeste arving etter loven er den som står først i arvetavlen etter arveloven av 3. mars 1972 nr. 5. Barn er nærmeste arving, men ikke barnebarn, hvis barna er i live når gaven ytes; men se nedenfor om bokstav c. Har en barn, vil gave til f.eks. ens foreldre være avgiftsfri.

Også giverens ektefelles nærmeste arvinger og fosterbarn omfattes av regelen i bokstav a. Ekteskapet består fram til eventuell skilsmisse, slik at separasjon ikke har betydning. Etter fjerde ledd har det ikke betydning om ekteskapet har opphørt ved død. Gave til f.eks. avdøde ektefelles barn er avgiftspliktig.

Gaver til noen som på den tid gaven ytes er betenkt i givers testament, er avgiftspliktig, jf. bokstav b. Testamentet må være gyldig, det betyr for eksempel at formkravene må være oppfylt. Testasjonen må foreligge når gaven ytes. Det blir derfor ikke avgift hvis testamentet er tilbakekalt når gaven ytes. Testasjon etter at gaven er ytet rammes heller ikke, men kan rammes av § 2 annet ledd.

Gave til slektning i rett nedstigende linje til noen som er avgiftspliktig for gave etter de regler som er nevnt foran, er avgiftspliktig. Dette omfatter f.eks. barnebarn, oldebarn osv. av giveren, av givers ektefelle, av personer som er betenkt i testamente osv.

Gave til ektefellen til noen av de som er nevnt under bokstav a, b, c, eller som ville ha vært ektefelle til noen som er nevnt under bokstav a, b, c hvis vedkommende hadde vært i live, er avgiftspliktig, jf. bokstav d. Gave til f.eks. svigerbarn er derfor avgiftspliktig.

Gaver til selskap, legat, stiftelser og andre formuesmasser der noen av dem som er nevnt foran gjennom aksjesbesittelse eller på annen måte er interessert på vesentlig samme måte som en deltaker eller eier, er avgiftspliktige, jf. bokstav e første punktum. Etter annet punktum gjelder det samme hvis utdeling fra formuesmassen må antas hovedsakelig å komme medlemmer av en eller flere bestemte familier til gode.

Bestemmelsen i § 2 annet ledd har regler om gaver gitt innen en viss frist før død. Gave eller del av gave som ytes mindre enn seks måneder før dødsfallet, er avgiftspliktig. Dette gjelder alle gaver uavhengig av slektskapsforhold. Regelen er ment å fange opp dødsgaver, dvs. gaver som er gitt med døden for øye, men det er intet krav om at givers forhold tilsa at døden var nær forestående, eller at det arverettslig foreligger en dødsdisposisjon. Gave gitt innen seks måneder før en dødsulykke er dermed avgiftspliktig.

En gave er avgiftspliktig hvis mottakeren eller hans ektefelle er betenkt i giverens testament ved dødsfallet og gaven ytes senere enn fem år før givers død. Kalles testamentet tilbake før døden inntreffer, blir det ikke avgiftsplikt etter denne bestemmelse. Gir mottaker avslag på testamentsarven, anses han likevel å ha vært arving etter testament i iht. arveavgiftsloven § 2 annet ledd, slik at det blir avgiftsplikt for gaven.

Arveavgiftslovens gavebegrep er omfattende, se § 2 syvende ledd. Det er nok at det foreligger en objektiv formuesoverføring, det er intet krav om at giveren ønsker å berike mottaker. Det er ingen formkrav for gavedisposisjoner. Disposisjonen må føre til en økonomisk fordel for den ene parten. Det må altså

ikke være svart fullt vederlag. Bestemmelsene i §§ 15 og 16, som regulerer hvilke fradrag som godtas etter arveavgiftsloven, får anvendelse på motytelsen.

Periodiske ytelser til oppfostring eller utdanning er unntatt fra avgiftsplikten, jf. § 4 første ledd bokstav a. Det kreves at ytelsen er periodisk. Engangsytelser unntas ikke. Ytelser som foreldre har plikt til å yte etter barnelovgivningen, er ikke gaver. Underhold i yterens hjem og nødvendig underhold av motaker er unntatt fra avgiftsplikt.

Leilighetsgaver er ikke avgiftspliktige, jf. § 4 første ledd bokstav b. Dette er gaver av personlig og privat karakter. Det kan ikke oppstilles noen beløpsgrense. Gaven må være et sedvanlig tegn på velvilje og oppmerksomhet. Det avgjørende er om en står overfor en gave som er vanlig ved den anledning da gaven ble gitt. Gaven må etter sin art og forholdene for øvrig ikke gå ut over det som er skikk og bruk.

Gaver fra ektefelle er fritatt fra avgiftsplikt.

2.2.3 Hvem som er avgiftspliktig

Som hovedregel regner en den som er arving etter arveloven, som arving i avgiftsrettslig forstand. Arveloven av 3. mars 1972 nr. 5 regulerer hvem som er arving. Ved testamenter beror det på en tolkning av testamentet.

Hvis arvingene velger en annen fordeling enn den som følger av lov, testament eller skriftlig opptegnelse, blir likevel lovens fordeling lagt til grunn når avgiften skal beregnes, jf. arveavgiftsloven § 6. Den del av arven som arvingen har gitt avkall på blir regnet som gave. Praksis har godkjent at en legger fordelingen i et ev. rettsforlik til grunn. Også utenomrettslig forlik kan godtas hvis det bygger på en reell tvist mellom arvingene og ikke er avgiftsmessig motivert.

Arvingene kan også påvirke fordelingen av arven ved avslag på falt arv. Den som mottar midlene etter avslaget, blir regnet å arve direkte fra arvelater. Arveavgiftsloven § 8 tredje ledd har regler om når avkall får virkning for arveavgiften. Ved avslag på arv kan en oppnå å fordele arven på flere arvinger, med den følge at en oppnår flere fribeløp og lavere progresjon for hver arving.

Også ved spørsmålet om hvem som er gavemottaker bygger en på de privatrettslige forhold. Det er den gaveløftet begunstiger som regnes som mottaker også etter avgiftsreglene.

2.2.4 Hvem som er arvelater og giver

Utgangspunktet er at den som regnes som arvelater i privatrettslig forstand også blir regnet som arvelater i forhold til avgiftsreglene.

For de tilfelle at arvingen dør etter arvefallet, men før han selv erverver rådigheten (se under punkt 2.2.5 om rådighetservervet), har arveavgiftsloven § 8 en særregel. I slike tilfeller regnes arven å gå direkte fra den opprinnelige arvelater til den som arver den avdøde arvingen. Regelen kommer for eksempel til anvendelse hvis en person har fått en fast eiendom i gave, men giver har forbeholdt seg så omfattende bruksrett at rådigheten ikke regnes å ha gått over. Denne regelen gjelder ikke når den som arver er arvingens ektefelle. Da skal avgift beregnes som om den avdøde hadde ervervet rådigheten. Ellers ville den gjenlevende ha betalt høyere avgift enn den avdøde ektefelle ville ha gjort.

For de tilfelle der arvelater har fastsatt at flere personer skal nyte godt av arven etter ham i en bestemt rekkefølge, er det arverettslige utgangspunktet at det hver enkelt person mottar, er arv fra den opprinnelige arvelater, selv om noen andre har disponert arven i mellomtiden. Paragraf 8 første ledd første punktum gjør unntak fra dette hvis den senere erverver har arverett etter loven etter den forutgående innehaver. Når en kapital skal tilfalle inntektsnyterens eller dennes ektefelles slektninger i rett nedstigende rekkefølge eller deres ektefelle og hvis inntektsnyteren kan rå over kapitalen med testament, skal kapitalen anses å komme som arv fra inntektsnyteren, jf. annet punktum.

Når staten gir avslag på arv etter arveloven § 47, regnes den person staten arvet som arvelater i forhold til den person staten avslår arv til fordel for.

Utgangspunktet er at den som regnes som giver i den privatrettslige disposisjon også regnes som giver ifølge arveavgiftsreglene.

Hvis giveren er gift, oppstår spørsmålet om en skal regne gaven også å komme fra ektefellen. Er gaven ytet av en ektefelles særeiemidler, regnes den å komme fra denne ektefelle alene. Ytes gaven fra felleseie, regnes den ifølge praksis å komme med en halvpart fra hver ektefelle, selv om gaven kommer fra den ene ektefellens rådighetsdel av felleseiet.

Loven har i § 7 særregler for hvilken ektefelle arven skal anses å komme fra. Utgangspunktet er at utdeling fra uskiftebo regnes som gave fra lengstlevende hvis ikke annet er bestemt.

Utdeling fra uskiftebo til ektefellenes felles arvinger regnes likevel å komme med en halvpart fra hver av foreldrene, dvs. at en halvpart av utdelingen regnes som arv fra førstavdøde. Dette gjelder likevel ikke dersom utdelingen på grunn av arverettslige regler eller andre forhold må anses å komme fra den ene.

Ved utdeling fra uskiftebo til noen som bare er arving etter førstavdøde, regnes utdelingen i sin helhet å være arv fra førstavdøde, hvis ikke mottakeren godtgjør at utdelingen overstiger den avdødes del av boet.

Loven har også særregler for det tilfelle at ektefellene har etterlatt seg en felles siste viljeserklæring (gjensidig testament) som bestemmer hvorledes arven etter dem skal fordeles. Hvis det etter en slik felles viljeserklæring er uvisst fra hvilken ektefelle arven skal regnes å komme, skal en anse den å komme med en halvpart fra hver. Et praktisk viktig unntak fra dette har en ved arv som tilfaller noen som er så nært beslektet med den ene ektefelle at han omfattes av arvelovens arvegangsklasser. Da regnes arven i sin helhet å komme fra denne.

2.2.5 Når avgiftsplikten inntre

Avgiftsplikten inntre ved rådighetsservet, som er et begrep som har betydning i flere sammenhenger.

De avgiftspliktige midler går inn i avgiftsgrunnlaget i den form de har når rådighetsservet finner sted, og de verdsettes til verdien på rådighetstidspunktet, jf. § 5. Det er avgiftssatsene på tidspunktet for rådighetsservet som legges til grunn. Tidspunktet for forfall er knyttet til tidspunktet for rådighetsservet, jf. §§ 20, 21. Tidspunktet for rådighetsservet vil også ha betydning for adgangen til å omgjøre gaver. Blir en gave omgjort før rådighetsservet, vil den ikke utløse avgiftsplikt. Mottakers disposisjoner etter rådighetsservet har ikke noe å si for avgiftsplikten.

Lovens §§ 9 og 10 regulerer når rådigheten anses å gå over. For arvemidler som skiftes privat, går rådigheten over ved arvelaters død, jf. § 9 første ledd bokstav a. Dette gjelder uten hensyn til om den enkelte arving har fått hånd over sin del av arven. Det har ingen betydning at det går lang tid mellom dødsfallet og avslutningen av det private skiftet.

For arvemidler som har vært behandlet av skifteretten (herunder også utenlandsk skifterett) legger en til grunn utlodningen, eller tilbakelevering, jf. § 9 første ledd bokstav b. Det er utlodningstidspunktet som teller, ikke utbetalingstidspunktet. (Stiller skifteretten midler til disposisjon for en arving ved forhåndsutlodning, skjer rådighetsservervet for disse midler straks.) Avsies det kjennelse om tilbakelevering av boet, inntreer rådighetsservervet fra det øyeblikk kjennelsen gis.

For midler etter forsvunnet person som skiftes privat, inntreer rådighetsservervet når dødsformodningskjennelsen er rettskraftig, jf. bokstav c.

Det skjer intet rådighetsserverv så lenge gjenlevende ektefelle beholder midlene i uskiftet bo, jf. § 9 annet ledd.

For gavemidler skjer rådighetsservervet når gaven er ytet, jf. § 9 første ledd bokstav d og § 2 tredje ledd. Gaven anses ytet når giveren med endelig virkning har gitt fra seg rådigheten eller den etter forholdene vesentlige rådighet over den. Når dette er tilfelle vil bero på en konkret vurdering. En må ta utgangspunkt i den samlede rådighet over midlene som giveren hadde selv på forhånd. Har giveren forbeholdt seg bruksrett til midlene eller til deres avkastning, vil det ofte innebære at rådighetsservervet ikke har funnet sted, men en legger ikke vekt på en hvilken som helst bruksrett av underordnet betydning. Loven bygger på det system at rådigheten enten er hos giver eller hos mottaker. Rådigheten regnes ikke å ha gått over hvis foreldre forbeholder seg boret til det hus de gir sitt barn. Gir foreldrene eksempelvis bort en sommerhytte og forbeholder seg bruksrett til den hele sommeren, vil rådigheten heller ikke regnes å ha gått over.

Finansdepartementet har i praksis godtatt at rådigheten anses å gå over med en gang hvis mottaker krever det, men da beregnes avgift uten fradrag for givers bruksrett.

Arvelaterens eller giverens nærmere bestemmelser kan få betydning for spørsmålet om når rådigheten er ervervet; bruksrettstilfellet som er nevnt foran, er ett eksempel på dette. Bestemmelsene må for arv være gitt i testaments form eller likestillet disposisjon, jf. § 6 annet ledd.

Når rådigheten etter giver/arvelaters bestemmelse skal anses å ha gått over, vil bero på en konkret vurdering. Ved vurderingen vil en særlig legge vekt på om mottakeren oppebærer avkastningen eller har bruken av midlene. Det avgjørende ved vurderingen er om mottaker faktisk og praktisk har den vesentligste nytten av gjenstandene. I § 9 tredje ledd er det uttrykkelig sagt at en skal se bort fra bestemmelser om at arven skal behandles som umyndiges midler.

Et eksempel på slik utsatt rådighet er når flere personer skal arve etter hverandre i henhold til testament (sekundærdisposisjoner). Hvis et testament bestemmer at A skal arve et hus først og B skal arve det når A dør, anses ikke rådigheten å ha gått over på B før A dør.

2.2.6 Arveavgiftsgrunnlaget

Arveavgiftsgrunnlaget er den samlede verdi av avgiftspliktige midler som et avgiftssubjekt mottar fra én giver eller arvelater og som han får rådigheten over til samme tid. Ektefeller er to givere/arvelatere. Hvis et uskiftebo skiftes etter lengstlevendes død og arvingen mottar arv fra mor og far, foreligger det følgelig to avgiftsgrunnlag.

De avgiftspliktige midlene skal verdsettes slik de foreligger på tidspunktet for rådighetservervet. Endringer etter dette tidspunkt får da ingen betydning for verdsettelsen, jf. § 5. Men ettergivelse av avgift etter § 46 annet ledd kan komme på tale hvis det har skjedd vesentlige endringer.

Hovedregelen er at midlene skal verdsettes til den antatte salgsverdien, jf. § 11. Takst kan være et godt hjelpemiddel ved verdsettelsen, men er ikke obligatorisk. Ved vurderingen av hva gjenstanden kan selges for skal det ikke tas hensyn til givers eller arvelaters bestemmelse om at gjenstanden bare kan overdras til bestemte personer eller til en bestemt pris, jf. § 11 annet ledd. Blir en eiendel i et bo solgt til utenforstående, vil salgssummen ofte være avgjørende for salgsverdien. Børsnoterte aksjer vil ha salgsverdi lik kursen på tidspunktet for rådighetservervet. Etter § 11 tredje og fjerde ledd skal verdien i alminnelighet ikke settes lavere enn den verdi arvingene la til grunn på skiftet. Når gjenlevende ektefelle skifter fellesboet i live, legges skiftetaksten til grunn.

Det gjelder en del særregler for verdsettelse:

Verdien av ikke-børsnoterte aksjer settes, ifølge § 11 A, til 30 pst. av de skattemessige verdier i selskapet. Andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper verdsettes også etter denne særregelen. Som selskapsandel regnes i denne sammenheng også andel i sameie når sameierne har fattet vedtak om utnyttning av sameieobjektet for felles regning og risiko, jf. skatteloven § 10-40, jf. rundskriv fra Finansdepartementet av 16. juli 1992. Utenfor faller altså børsnoterte aksjer, også de på SMB-listen. Enmannsforetak faller også utenfor regelen.

Fordringer skal ifølge § 12 verdsettes til pålydende hvis ikke det godtgjøres at salgsverdien er lavere. Salgsverdien kan være lavere hvis debitor har betalingsvansker eller hvis fordringen ikke kan sies opp og renten er lavere enn markedsrenten. En kan ikke sette verdien høyere enn pålydende selv om salgsverdien skulle være høyere (typisk fordi renten overstiger markedrenten).

Inntektsnytelser (livrente, løpende kapitalavkastning, bruksrett, grunnavgift mv.) verdsettes ved at den årlige verdien kapitaliseres etter en tabell som er gitt i § 13. Er antallet år en inntektsnyttelse skal løpe avhengig av en eller flere personers levealder, settes antatt levealder etter tabell gitt i § 13. Er varigheten ellers ukjent, settes den til 15 år hvis ikke kortere eller lengre varighet kan sannsynliggjøres. Den årlige verdien av rett til bruk eller avkastning av fast eiendom, bedrift, forretning eller lignende ansettes til den årlige leieverdien. Er den årlige avkastningen ikke kjent, ansettes den til fire pst. av kapitalens verdi.

Til fradrag i bruttoverdien av arveavgiftsgrunnlaget kommer forpliktelser som påhviler boet eller den avgiftspliktige til dekning av arvelaters gjeld. Fradrag for vederlag for stell og pleie av arvelateren er bare fradragsberettiget

hvis arvingen har rettslig krav på det. Det er også fradragsrett for forpliktelser som giver eller arvelater har pålagt den avgiftspliktige som vilkår for ervervet, herunder vederlag ved gavesalg.

Videre gis fradrag for begravellesomkostninger og utgifter som er nødvendige for at den avgiftspliktige skal komme i besittelsen av midlene, herunder legitimerede skifteomkostninger. Ved overføring av fast eiendom vil således dokumentavgift og tinglysingsgebyr komme til fradrag i avgiftsgrunnlaget. For skifteomkostninger og lignende er det i skattevedtaket fastsatt et standardfradrag på 25 000 kroner, hvis ikke høyere utgifter legitimeres. Arveavgift kommer ikke til fradrag. Se § 15 annet ledd.

Det er visse unntak og begrensninger i fradragsretten.

For forpliktelse til å yte inntektsnytelse til giver eller andre kommer de vanlige verdsettelsesregler som et utgangspunkt til anvendelse, og fradrag gis for kapitalverdien. Men det gjelder visse begrensninger. For inntektsterminer som forfaller før mottaker fyller 62 år gis det ikke fradrag med mindre det gjelder vederlag for arbeide eller det på grunn av sykdom, uførhet eller andre forhold foreligger et særlig behov for pensjonering eller støtte. Verdien av inntektsnytelsen (eller flere inntektsnytelser pålagt av samme giver/arvelater) for den enkelte mottaker, kan ikke overstige høyeste pensjon i Statens Pensjonskasse. Hvis mottaker kan kreve fradrag for inntektsnytelsen ved inntektslikningen, reduseres fradraget med 28 pst., som er verdien av fradraget i alminnelig inntekt. Regelen forhindrer at den avgiftspliktige får fradrag for forpliktelsen både ved arveavgiftsberegningen og ved inntektsbeskatningen. Se § 15 tredje ledd.

I § 16 bestemmes at fradrag etter de regler som er nevnt ovenfor, bare kan kreves når forpliktelsen godtgjøres å være innfridd eller å være ubetinget. Når det foreligger skjellig grunn til å tro at kravet ikke vil bli gjort gjeldende, kan avgiftsmyndighetene nekte fradrag, eller de kan ta forbehold om omberegning hvis betingelsen ikke inntreffer. Inntreffer forpliktelsen etter at det er blitt nektet fradrag, kan en kreve omberegning. Det krever spesielle forhold før en kan si at det foreligger skjellig grunn, jf. § 16 annet ledd.

Etter § 17 og skattevedtaket gis det et standardfradrag for personer som arver sin forsørger. Arvingen får et fradrag på 25 000 kroner for hvert år som mangler på at vedkommende har fylt 21 år.

2.2.7 Avgiftsberegningen

Satsene og innslagspunktene fastsettes i Stortingets årlige avgiftsvedtak. Det er avgiftsvedtaket for det år rådigheten erverves som legges til grunn for arveavgiftsberegningen. (Skjer rådighetsovergangen i 1999, legges avgiftsvedtaket for 1999 til grunn.) Ifølge avgiftsvedtaket skal en avrunde grunnlaget ned til nærmeste tall som er delelig med 1 000.

Av arv og gaver til arvelaters/givers barn, fosterbarn - herunder stebarn som har vært oppfostret hos arvelateren/giveren - og foreldre, beregnes ifølge avgiftsvedtaket § 4 avgiften slik:

0 pst. av de første 200 000

8 pst. av de neste 300 000

20 pst. av det overskytende.

Av arv som ikke går under forrige avsnitt, beregnes avgiften ifølge avgiftsvedtaket § 5 slik:

- 0 pst. av de første 200 000
- 10 pst. av de neste 300 000
- 30 pst. av det overskytende.

Ved avgiftsberegningen skal det etter § 19 tas hensyn til tidligere mottatte gaver og arv fra samme arvelater/giver (sammenlegningsprinsippet). Regelen har til formål å forhindre at de avgiftspliktige omgår avgiftsplikten eller de høyere avgiftstrinn ved å spre overføringen over flere gaver. Har en mottatt 200 000 kroner fra før, vil en således ikke kunne kreve et nytt fribeløp neste gang en får en gave. Sammenlegningsprinsippet gjennomføres slik: Først regner en avgift av samtlige avgiftsgrunnlag. Deretter beregnes det avgift av de tidligere avgiftsgrunnlag. Differansen mellom de to beregningene utgjør avgiften ved det siste avgiftsgrunnlag. Ved begge beregninger brukes den sats som gjaldt for det siste ervervet. Sagt på en annen måte så skal en starte beregningen på det trinn på avgiftsskalaen en stanset ved forrige gave.

Til fradrag i den utmålte avgift kommer dokumentavgift som er betalt ved overdragelse av fast eiendom som brukes i næringsvirksomhet. Om de nærmere vilkår, se arveavgiftsloven § 19 A.

2.2.8 Forholdet til inntektsskatten

«*Som inntekt regnes ikke formuesøkelse ved arv eller gave*», jf. skatteloven § 5-50 tredje ledd. Det er altså som hovedregel ikke inntektsskatteplikt for gave og arv. For løpende ytelser er det særlige regler, se nedenfor.

Giver kan bli uttaksbeskattet hvis vilkårene i skatteloven § 5-2 er oppfylt. Gaven blir da skattlagt som om gjenstanden var blitt solgt til omsetningsverdi.

Gave og arv regnes ikke som realisasjon i forhold til gevinstbeskatningsreglene. Arvingen eller gavemottakeren vil etter diskontinuitetsprinsippet få inngangsverdi på de mottatte midler satt til omsetningsverdi ved arve- eller gaveervervet. Diskontinuitet innebærer at arvingen/mottakeren ikke overtar arvelaters/givers inngangsverdi, men får den fastsatt ut fra sine egne forhold. Arvelater/givers inngangsverdi har altså ingen betydning. Dette utgangspunktet modifiseres av skattelovens § 9-7. Hvis erverv av et formuesgode medfører plikt til å svare arveavgift, kan verdien av det ervervede i den utstrekning det får betydning for senere inntektsoppgjør ikke settes høyere enn det beløp som er lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen. En lav verdsettelse med sikte på å spare arveavgift kan derfor medføre høyere gevinstskatt eller lavere tapsfradrag ved et senere salg. Dette forholdet har særlig betydning for ikke-børsnoterte aksjer. For avskrivbare gjenstander vil lav verdsettelse for arveavgift også lede til lavere avskrivningsfradrag ved inntektsbeskatningen. Inngangsverdien kan imidlertid settes lavere enn arveavgiftsgrunnlaget. Dette kan være aktuelt på grunn av forskjellig verdsettelsestidspunkt for skatterettslig inngangsverdi og arveavgiftsrettslig verdi. Når en person dør, fastsettes den skatterettslige inngangsverdien til omsetningsverdi på dødsdagen. Hvis så boet står under offentlig skifte i noe tid og det i mellomtiden skjer en verdistigning på eiendommen, vil en kunne få et høyere arveavgiftsgrunnlag enn inngangsverdi. Det vil da kunne bli både arveavgiftsplikt og inntektsskatteplikt av verdistigningen mellom dødsfallet og utlodningen.

Etter § 5-42 regnes som skattepliktig inntekt «*regelmessig personlig understøttelse etter lov eller avtale*». Bestemmelsen innebærer bl.a. at den som arver eller mottar som gave en slik løpende yttelse, inntektsbeskattes for de årlige

ytelsene. En høyesterettsdom referert i Rt. 1963 side 1353 illustrerer dette. En mann hadde testamentert sin formue til et legat. Pleiedatteren fikk i testamentet bruksrett til en eiendom som skulle tilfalle legatet samt et årlig beløp. Det hindret ikke inntektsskatteplikt for pleiedatteren at ytelsene var ervervet ved arv og at det var betalt arveavgift av dem. Slike erverv blir altså gjenstand for både inntektsskatte- og arveavgiftsplikt (inntektsskatt av de løpende ytelsene; arveavgift av kapitalverdien). Dobbeltbeskatning forebygges ved at arveavgiften er fradragsberettiget ved inntektsbeskatningen, se skatteloven § 6-16.

2.2.9 Betaling av avgiften, forfall, renter og ansvar

Hovedregelen om forfall i arveavgiftsloven § 20 tar utgangspunkt i tidspunktet for rådighetservervet. Fristen for betaling av avgiften varierer etter følgende regler:

Fristen er 12 måneder etter rådighetservervet når midlene utlegges fra privat skifte av dødsbo. Utgangspunktet for fristen er altså dødsdagen. Har boet tidligere vært under offentlig skifte, er det dagen for tilbakelevering som teller. Foretar gjenlevende utdeling fra uskiftebo, gjelder § 20 første ledd bokstav c, dvs. at fristen er tre måneder etter utdelingen. I boer som skiftes av skifteretten, forfaller avgiften straks ved utlodningen. For inntektsnytelser som begynner å løpe under bobehandlingen, forfaller avgiften straks ved første termins forfall, se § 10. For inntektsnytelser er det imidlertid i § 21 gitt en særregel. Utgangspunktet er at de alminnelige regler gjelder, men hvis avgiftsbeløpet overstiger halvparten av inntektsnytelsens årlige verdi, kan en kreve en avdragsordning. For øvrig gjelder en tre-månedersfrist. Gaver vil således forfalle tre måneder etter at giver har fått rådigheten over den.

For de tilfeller der avgiftsplikten inntreffer etter § 2 annet ledd, dvs. gaver som blir avgiftspliktige fordi de er ytet innen en viss tid før dødsfallet, forfaller avgiften tre måneder etter dødsfallet. Tar gavemottaker samtidig arv, forfaller avgiften samtidig for gaven og arven.

På grunn av lang saksbehandlingstid er § 20 tredje ledd den praktisk viktige regelen. Hvis saken ikke er tilstrekkelig opplyst, kan avgiftsmyndighetene enten foreta en foreløpig avgiftsfastsettelse eller utsette fastsettelsen. Fristen er da én måned etter at foreløpig eller endelig avgiftsfastsettelse er meddelt den avgiftspliktige. Dette gjelder ikke de tilfelle der midlene skiftes av skifteretten. Bestemmelsen i tredje ledd kan ikke forkorte de ovenfor nevnte frister; hvis en for eksempel har 12 måneders frist, kan ikke myndighetene ved rask saksbehandling kreve betaling tidligere.

Etter § 22 plikter en å betale morarenter ved for sen betaling.

Etter bestemmelsene i § 32 kan en i visse tilfelle bli ansvarlig for andres avgift. Når boet skiftes privat, hefter arvingene og gjenlevende ektefelle, hvis denne er loddeier i boet, solidarisk. Hvor spesielle forhold har gjort det umulig å sikre seg betaling av medarvinger, har departementet latt være å gjøre solidaransvaret gjeldende. En arving som bare er tillagt en bestemt gjenstand eller en bestemt inntekt (gjenstands- eller sumlegat), hefter bare for sin del. For avgift av gaver og utdelinger fra uskiftebo er både giver og mottaker ansvarlig.

2.2.10 Lemping etter § 46 annet ledd

Etter arveavgiftsloven § 46 annet ledd kan avgiftsplikten lempes hvis det vil virke urimelig eller uforholdsmessig trykkende å opprettholde kravet.

Loven gir anvisning på en konkret og individuell vurdering. Det kan følgelig ikke gis bindende retningslinjer. Finansdepartementet har i Rundskriv R-4/94 gitt veiledning mht. praktiseringen.

Urimelighet kan foreligge i flere typer av tilfelle. Særlig to typer av tilfelle skiller seg ut: De tilfelle der forhold tilknyttet den enkelte person gjør kravet urimelig, og der urimelighet er knyttet til utslag av lovens regler.

Anstrengt økonomi på grunn av sykdom, funksjonshemming eller arbeidsledighet, arv av egen bolig er eksempler på tilfeller hvor det er blitt ettergitt avgift på grunn av forhold hos mottaker. Ved vurderingen av hva som er uforholdsmessig trykkende må en vurdere den avgiftspliktiges økonomi konkret, herunder ektefellens økonomi. Har den avgiftspliktige formue som kan dekke kravet, vil avgiften sjelden ettergis eller reduseres hvis ikke kravet fremstår som urimelig.

Som eksempel på urimelig utslag av arveavgiftslovens system nevner rundskriv R4/94 det tilfelle at foreldrene gir et barn en eiendom i gave. Det beregnes avgift av gaven. Etter transaksjonene dør barnet, og foreldrene er dets arvinger. I slike tilfeller har en ettergitt avgiften på eiendommen når det går tilbake til foreldrene. Rundskrivet nevner også et eksempel på urimelighet som kommer av forholdet til andre lover. Hvis en avskrivbar gjenstand verdsettes til en høyere verdi ved arveavgiftsberegningen enn den verdi som blir lagt til grunn av ligningsmyndighetene når avskrivningsgrunnlaget skal fastsettes, innebærer det at den avgiftspliktige må betale arveavgift av et beløp som han ikke kan avskrive. I slike tilfeller har en ettergitt avgiften på verdiforskjellen.

2.2.11 Avgiftsforvaltningen

Avgiftsmyndigheten påser at avgiftsplikten overholdes, beregner avgiften og innkrever den samt håndhever de regler som ellers er gitt i loven. Det er skattefogdkontoret (for gaver og dødsbo under privat skifte) og skifteretten (for dødsbo under offentlig skifte) som er avgiftsmyndighet. Det er gitt særlige saksbehandlingsregler som supplerer forvaltningslovens regler. Se kapittel 13 for en utfyllende beskrivelse.

2.2.12 Oversikt over arveretten

Arveavgiftsreglene bygger på arveretten. Hver arving skal betale avgift etter størrelsen på sin lodd fastsatt etter lov og testament, jf. arveavgiftsloven § 6. Hvem som regnes som arvelater og arving følger i hovedsak av reglene i arveloven. Reglene om arv er nedfelt i arveloven av 3. mars 1972 nr. 5.

En arving kan motta arv enten direkte på grunnlag av lovens arvegangsregler (legalarv) eller på grunnlag av testament. Hvis ikke annet er bestemt i testament, går arven til slekten og gjenlevende ektefelle.

Arvingene (utenom ektefellen) er delt inn i tre arvegangsklasser. Første arvegangsklasse består av arvelaterens livsarvinger, dvs. barn, barnebarn og videre nedover uten begrensning i antall ledd. Annen arvegangsklasse består av arvelaterens mor og far og deres livsarvinger (arvelaterens søsken, søskens barn mv.) uten begrensning i antall ledd. Tredje arvegangsklasse omfatter arve-

laterens besteforeldre på mor- og farssiden, besteforeldrenes barn og barnebarn (arvelaterens onkler/tanter og kusiner/fettere). Kusiners og fetters barn arver ikke. Oldeforeldre og deres livsarvinger arver ikke.

Er det arvinger i live i første arvegangsklasse, utelukker det arvingene i annen og tredje arvegangsklasse fra arv. Er det ingen arvinger i første klasse, arver annen klasse. Er det ingen arvinger i annen, arver tredje klasse.

Innenfor hver klasse arver hver linje likt. Dvs. at barn arver like mye i første klasse. Er ett av barna døde, arver barnebarna barnets del som de deler likt. Går arven til annen arvegangsklasse, arver mor og far likt. Er en eller begge foreldre døde, arver deres livsarvinger mors/fars del likt. Er en av foreldrene døde og han ikke etterlater seg livsarving, går hele arven til den andre forelder eller dennes livsarvinger. (I slike tilfelle er det gitt en særregel for arvelatere under 18 år). Går arven til tredje arvegangsklasse, arver besteforeldrene likt. Er en av besteforeldrene død, arver hans livsarvinger til og med barnebarn hans del. Etterlater ikke besteforelder seg barn eller barnebarn, går arven til den andre besteforelder på samme side eller dennes livsarvinger. (Er f.eks. morfar død uten livsarvinger, arver mormor eller hennes livsarvinger). Dør begge besteforeldre på en side uten livsarvinger, går arven til den andre siden. (Hvis f.eks. farfar og farmor dør uten livsarvinger, går arven til mormor/morfar og deres livsarvinger).

Disse reglene krysses av ektefellens arverett (samboere arver ikke etter loven). Etterlater arvelater seg livsarving, arver ektefellen en fjerdedel av avdødes bo, men minst fire ganger folketrygdens grunnbeløp (G). Etterlater arvelater seg slektsarvinger i andre arvegangsklasse, arver ektefellen halvparten av avdødes bo, men minst seks G. Er det bare slektsarvinger i tredje arvegangsklasse, arver ektefellen alt. Ektefellens arverett kan begrenses i testament, men det gjelder imidlertid ikke retten til minste arv, (dvs. fire eller seks G avhengig av hvem som er medarving).

Etterlater arvelater seg ikke arving eller ektefelle og arvelater ikke har skrevet testament, arver staten.

Arvelater kan gjennom testament regulere hvordan arven etter ham skal fordeles. Det er formkrav til testamenter. Et testament må være gjort skriftlig og med to vitner. Testator kan i utgangspunktet testamentere det han eier til hvem han vil. Testasjonsretten begrenses imidlertid av livsarvingenes såkalte pliktdelsarv og ektefellens minste arv.

Reglene om pliktdel innebærer at to tredjedeler av arven etter avdøde skal gå til livsarvingene etter arvelateren. Pliktdelsarven er imidlertid aldri større enn én million kroner for hvert barn eller barnets linje; hver person i linjen har likevel krav på minst 200 000 kroner. En testasjon behøver ikke å respekteres av livsarvingene i den grad den bryter med dette.

Ektefellen kan heller ikke fratas sin minste arv på fire eller seks G. Ektefellens minste arv går foran livsarvingenes pliktdel. Disse reglene innebærer at hvis boet ikke er større enn 12 G (dvs. ca. 560 000 kroner i 1999) kan arvelater ikke testamentere bort noe, hvis han har ektefelle og livsarvinger. Livsarvingene skal i dette tilfelle ha to tredjedeler som er åtte G, og ektefellen skal ha fire G.

Ved et gjensidig testament disponerer to (eller flere) personer til fordel for hverandre. Det typiske innhold av et slikt testament er at den som lever lengst,

skal arve den som dør først. Et gjensidig testament kan, men behøver ikke, inneholde bestemmelser om hva som skal skje med arven etter at lengstlevende er død, dvs. en sekundærdisposisjon. Det er i arveloven gitt særlige regler for slike testamenter.

Gjenlevende ektefelle har rett til å overta felleseiet etter avdøde i uskifte med avdødes arvinger etter loven. Avdødes særkullsbarn eller deres livsarvinger må likevel samtykke i uskifte. Særeie kan overtas i uskifte når det er fastsatt i ektepakt eller arvingene gir samtykke.

Gjenlevende råder som hovedregel som en eier over hele uskifteboet, og kan forbruke midlene som hun eller han vil. Gjenlevende kan imidlertid ikke gi bort fast eiendom eller gi gaver som står i misforhold til boets størrelse. Alt gjenlevende erverver går inn i boet, og hun eller han må overta avdødes gjeld. Gjenlevende kan når som helst kreve boet skiftet, og boet må skiftes bl.a. hvis gjenlevende vil gifte seg igjen.

Ved skifte etter lengstlevendes død skal uskifteboet som hovedregel deles likt mellom arvingene etter førstavede og lengstlevende (hvis alle arvingene er arvinger etter begge, oppstår intet problem her). Skiftes boet mens lengstlevende lever, har vedkommende krav på arv, herunder minste arven på fire eller seks G.

Ved dødsfallet går avdødes eiendeler inn i et dødsbo, som må skiftes mellom de som har interesser i boet. Dødsboet består av alle de eiendeler og rettigheter avdøde etterlot seg, med fradrag for de forpliktelser som påhvile avdøde. Dødsboet utgjør et bundet sameie mellom loddeierne. Loddeierne kan bare disponere over sin ideelle andel av boets netto.

Et dødsbo kan skiftets privat eller offentlig. Privat skifte kan gjennomføres hvor minst én av arvingene overtar avdødes forpliktelser. Arvingene fordeler så boet mellom seg etter nærmere avtale.

Ved offentlig skifte forestår skifteretten skiftet, i praksis ved en bobestyrer. Blir ikke alle arvingene enige om noe annet, blir boets eiendeler som hovedregel solgt og gjelden betalt. Arvingene får så utdelt sin del av nettoboet. Offentlig skifte skal finne sted hvor ingen av arvingene overtar ansvaret for avdødes gjeld og er ellers praktisk hvor arvingene ikke kan bli enige om fordelingen.

Etterlater avdøde ektefelle, må en for å fastsette omfanget av avdødes dødsbo foreta et skifte mellom ektefellene. Dette skiftet skal skje etter de regler som gjelder for skifte av fellesbo ved skilsmisse/separasjon. Avdødes særeie blir følgelig en del av dødsboet, mens lengstlevendes særeie holdes utenfor. Felleseiet skal i utgangspunktet deles likt, men hver ektefelle har rett til skjevdeling av visse midler (en rett en mister hvis en har sittet i uskifte). Avdødes andel av felleseiet ved skiftet går inn i dødsboet.

En arving kan avslå arv som er falt. Avslaget kan gjelde hele arven eller en del av den. En kan avslå både arv etter loven og etter testament. Arv som det er gitt avslag på, skal gå som om arvingen var død før arven falt. Har en arvingen ikke livsarving, kan en likevel gi avslag til fordel for særskilt medarving. Den som har barn, kan følgelig ikke gi avslag til fordel for én av dem; alle må få likt.

Kapittel 3

Arve- og gaveavgift i enkelte andre land

3.1 Innledning

Utvalget har rettet henvendelser til følgende land, med spørsmål om vedkommende lands arve- og gaveavgiftssystem: Danmark, Finland, Island, Sverige, Australia, Canada, Frankrike, Irland, Nederland, Spania, Storbritannia, Sveits, Tyskland og USA. Irland, Island, Australia og Canada har ikke svart.

3.2 De enkelte land

3.2.1 Danmark

3.2.1.1 Arve- og gaveavgiftens hovedstruktur

Danmark har en boavgift, som innebærer at det som en hovedregel skal betales 15 pst. boavgift av alt det avdøde etterlater seg. Avgiften legges på boet og ikke på den enkelte arving.

Boavgiften ble innført i 1995 og erstattet arveløddsavgiften fra 1908 og gaveavgiften som ble innført i 1922. Reglene var vanskelige og ble utfylt av administrativ og domstolsskapt praksis som gjorde loven vanskelig å anvende. Satsene etter den gamle loven var progressive etter arveloddens størrelse og nærhet i slektskap. For livsarvinger var høyeste marginale avgift 32 pst., for fjernere slektninger var høyeste marginale avgift 80 pst. og for ubeslektede var den 90 pst. De høyeste satsene kom imidlertid sjelden til anvendelse. Ektefellen var ikke unntatt fra avgiftsplikt etter det gamle system. Satsene hadde ikke vært endret på de siste 20 årene før boavgiften ble innført.

Unntatt fra arveavgift etter arveavgiftsloven er arv og forsikringer som tilfaller avdødes ikke fraseparerte ektefelle, og visse pensjoner som tilfaller fraseparert eller skilt tidligere ektefelle og barn eller stebarn under 24 år. Arv til allmennvelgjørende og allmennyttige foreninger er fritatt for boavgift, etter søknad.

Det beregnes 15 pst. i avgift for verdier utover et bunnfradrag i boet på DKK 203 500 (NOK 219 800) i 2000² av arv til den nærmeste familie:

- a) avdødes barn, stebarn og dissers barn
- b) avdødes foreldre
- c) avdødes barns eller stebarns ikke fra separerte ektefelle, uansett om barnet eller stebarnet lever eller er død
- d) personer som har hatt felles bopel med avdøde i de siste to år før dødsfallet, og personer som tidligere har hatt felles bopel med avdøde i en sammenhengende periode på minst to år, når den felles bopel har opphørt alene på grunn av institusjonsanbringelse, herunder i eldrebolig
- e) avdødes fraseparerte eller fraskilte ektefelle

2. Beløpet reguleres hvert år.

- f) pleiebarn som har hatt bopel hos avdøde i en sammenhengende periode på minst fem år, når oppholdet er begynt, innen pleiebarnet fylte 15 år, og høyst en av pleiebarnets foreldre har hatt bopel hos avdøde sammen med barnet.

Arv til samboere er ikke unntatt fra avgiftsplikt, men samboer behandles etter punkt d som nærstående familie.

Det betales en tilleggsboavgift på 25 pst., for arv som tilfaller andre en dem som er nevnt ovenfor. Hvis den arv som tilfaller andre er 100, beregnes det først 15 i boavgift og deretter beregnes tilleggsboavgift av de resterende 85 som er 21,25. Den samlede avgift for den del av boet som rammes av tilleggsboavgift blir da 36,25. Det gis intet bunnfradrag ved beregningen av tilleggsboavgiften. Dette innebærer at avgiftssatsen på arv som er undergitt tilleggsboavgift er 36,25 pst. Et system med ulike avgiftssatser for forskjellige grupper av arvinger, er egentlig i strid med prinsippet om boavgift. Det var derfor ut fra praktiske og ikke prinsipielle synspunkter tilleggsboavgiften ble innført for at avgiftsbelastningen på den nærmeste familie ikke skulle bli for stor.

Gaver mellom ektefeller er avgiftsfri. En person kan avgiftsfritt gi gaver for en årlig samlet verdi på DKK 45 200 (NOK 48 800) til den nærmeste familie. Dette gjelder barn, stebarn og deres barn, ektefelle til avdøde barn og stebarn, foreldre, personer som har hatt felles bolig med avdøde de siste to år (se over), pleiebarn, steforeldre og stebesteforeldre. Utover dette betales det 15 pst. gaveavgift. To ektefeller kan følgelig til sammen gi DKK 90 400 (NOK 97 600) til hvert barn hvert år uten at det gir noen avgift. Gavene skal heller ikke legges til ved et senere arveoppgjør. Videre kan en gi avgiftsfritt DKK 14 900 (NOK 16 092) til barns eller stebarns ektefelle (svigerbarn); disse betaler 36,25 pst. av overskytende.

Det betales 15 pst. avgift på det overskytende for gaver til de ovennevnte personer, men steforeldre og stebesteforeldre betaler 36,25 pst. av gaver som overstiger det avgiftsfrie beløp.

Fribeløpene gir i teorien mulighet til å overføre ikke ubetydelige beløp over tid uten avgift. For eksempel kan to foreldre med tre barn gi gaver for seks ganger DKK 45 200, dvs. for DKK 271 200 avgiftsfritt hvert år. Dette gjelder særlig de mer likvide formuer. Det er noe mer upraktisk å overføre næringsvirksomhet med litt hvert år. Er overføringen ledd i en på forhånd avtalt plan, kan myndighetene anse hele gaven gitt på avtaletidspunktet. Danske myndigheter har registrert at foreldre har overdratt hus til barna mot en fordring. Denne fordringen har foreldrene så ettergitt med årlige beløp. I slike tilfelle kan en anse de årlige ettergivelsene som en gave gitt på avtaletidspunktet. Danske myndigheter har for øvrig ikke inntrykk av at det er noe stort problem med tilpasninger. Hensynet til at gaver skal ha en god levestandard begrenser antallet overføringer. At loven har virket i kort tid, kan være av betydning ved disse vurderingene.

Det finnes ikke særlige regler for støtte til utdanning utover det avgiftsfrie beløp, men fordelen en student har ved å bo hjemme er ikke gaveavgiftspliktig.

Det betales ikke inntektsskatt av arv, men gaver er inntektsskattepliktige når de gis til noen utenfor den nære familie. Av betydning for generasjonsskifte er også dødsbøbeskatningen som behandles nedenfor.

Overgangen til den nye system har redusert de marginale avgiftssatsene betraktelig. Det gamle system kunne gi urimelige utslag. Danske myndigheter viste til et eksempel der en stiftelse som arvet 3 millioner, måtte betale 2,6 millioner (NOK 2,8 millioner) i avgift, dvs. 86 pst. avgift.

3.2.1.2 Proveny

I 1997 gav boavgiften et proveny på DKK 2 156 millioner (NOK 2 328 millioner), dette utgjorde 0,56 pst. av statens samlede skatte og avgiftsinntekter. Regner en med også de kommunale skatter, utgjorde boavgiften 0,39 pst. Overgangen til boavgift medførte en mindre nedgang i proveny enn en hadde regnet med (ca. DKK 500 millioner). Hva årsaken til dette er vet en ikke med sikkerhet. Noen momenter kan likevel nevnes. Reglene for rapportering av forsikringsutbetalinger er blitt mer effektive, slik at flere forsikringer blir avgiftsbelagt. Videre har det i perioden etter 1995 vært verdistigning i eiendomsmarkedet. Det kan også ha hatt betydning at det er blitt vanskeligere å planlegge seg bort fra avgift. Det finnes imidlertid ikke undersøkelser om hvorfor provenyet ikke har gått ned som forventet. Danske myndigheter opplyser at de normale formuer må betale omtrent det samme som før i avgift.

3.2.1.3 Begrunnelse

Boavgiften fremheves som enklere å administrere enn en arveloddsavgift. Oppgjøret skjer uten at en må ta hensyn til hvor mange arvinger det er i boet, og hva den enkelte skal betale. Dette gjelder imidlertid ikke fullt ut. Fortsatt må en skille mellom ulike arvinggrupper når en skal beregne hvor mye av boet som skal illegges tilleggsboavgift, og en må skille ut ektefellens boslodd og arv, fordi denne ikke skal avgiftsbelastes. Videre må en skille ut den arv som ikke skal avgiftsbelegges fordi den skal gå til allmennyttige organisasjoner som er fritatt.

Proporsjonale avgiftssatser og ett bunnfradrag er en lettelse, likeså er det at ektefellen er fritatt for boavgift en vesentlig lettelse. I det gamle system måtte en gå detaljert inn i ektefellens formuesforhold for å finne ut hva avgiften skulle bli.

Det forenkler også systemet at en ikke trenger noen sammenleggingsregel, særlig er det en lettelse når det kommer til midler etter at boet er sluttet. Overgangen til boavgift har gjort det betydelig enklere å gjøre opp avgiften i de små bo, det er lettere enn før å konstatere at boet er avgiftsfritt.

Det var også et viktig hensyn bak lovendringen at generasjonsskifte i bedrifter ikke skulle bli styrt av skatteplanlegging, men av bedriftsøkonomiske hensyn.

En har videre hatt som mål å få så bredt grunnlag og så lave satser som mulig, bl.a. for å lette på de samlede skatter og avgifter på generasjonsskiftet i næringslivet. En vesentlig forenkling er at en nå har to avgiftssatser, i motsetning til før hvor en hadde tre avgiftsklasser med hver sin progressivt stigende avgift.

3.2.1.4 Nærmere beskrivelse av boavgiften

Internasjonalt anvendelsesområde

Når avdøde hadde hjemting i Danmark, omfatter avgiftsplikten hele avdødes formue, uansett hvor den befinner seg. Hadde avdøde ikke hjemting i Danmark, omfatter avgiftsplikten fast eiendom og tilbehør hertil, samt formue tilknyttet faste driftssteder i landet.

Det skal betales gaveavgift hvis enten giver eller mottaker har hjemting i Danmark. Selv om giver eller mottaker ikke har hjemting i landet, skal det betales avgift av gaver i form av fast eiendom og tilbehør, samt formue knyttet til faste driftssteder i Danmark.

I boavgiften kan det trekkes fra bo- eller arveavgift som er betalt til fremmed stat. Fradraget kan høyst utgjøre et beløp som tilsvarer boavgiften på de aktuelle aktiver. Danmark har inngått avgiftsavtaler med Italia, Sveits, Tyskland og USA og de nordiske landene.

Verdsettelse

Midlene i boet og gaver skal verdsettes til omsetningsverdien. Fast eiendom verdsettes med utgangspunkt i den årlige offentlige eiendomsvurderingen. All fast eiendom i Danmark blir hvert år verdsatt skjematisk ut fra statistikk over priser for solgte boliger og opplysninger om den enkelte eiendom. Arvingene kan kreve en lavere verdi lagt til grunn, men da har de bevisbyrden for at omsetningsverdien er lavere enn den offentlige eiendomsvurderingen. Velger arvingene å selge eiendommen, legges salgssummen til grunn. Systemet vurderes av danske myndigheter å treffe godt i forhold til den faktiske omsetningsverdi, når det gjelder bolighus. Se også avsnitt 8.3.1.1.

Et rundskriv fra Skatteministeriet av 2. februar 1982 om verdsettelse av annet en fast eiendom, legges til grunn ved verdsettelsen av boet også etter den nye loven.

Børsnoterte aksjer verdsettes til kursverdien. Ikke-børsnoterte aksjer skal verdsettes til omsetningsverdi. Ved beregningen bruker en skattekursen som ble fastsatt til bruk for den nå opphevede formuesskatt, hvis en ikke har en kjent omsetningsverdi. Omsetningsverdien kan beregnes på forskjellig vis, utfra kapitalisering av fremtidig inntekt, ut fra utbytteprosenten og ut fra verdien på eiendelene i selskapet.

Løsøre og kunstgjenstander skal verdsettes til omsetningsverdi. En uavhengig sakkyndig vurdering legges som regel til grunn hvis slik foreligger.

Immaterielle rettigheter (forfatterrettigheter, kunstnerrettigheter, opphavsrettigheter mv.), verdsettes skjønnsmessig. En beregner verdien av fremtidige ytelser på grunnlag av de ytelser som avdøde har mottatt, herunder om inntektene har vært stigende eller synkende. Har en ikke annet å bygge på, kan en ansette verdien til 2/3 av den samlede avkastningen de siste tre årene før dødsfallet.

Til fradrag kommer ved gave stempelavgift ved overdragelse av fast eiendom. I et bo kan en trekke fra utgifter til booppkjøret, begravelse og inntektsskatt som er ilignet boet. Gjeld kan trekkes fra. Det skal videre beregnes passivaposter for latent skatt som hviler på aktiva som arvingene overtar.

Den som overtar en eiendom med en latent skatteplikt har mottatt mindre verdier enn det eiendommen er verd. Passivaposten er satt til 30,8 eller 12,5 pst. av den latente skattepliktige inntekt på det aktuelle aktivum. Dette utgjør 50 pst. av skattesatsen på de forskjellige aktiva. Dette gir uttrykk for nåverdien av en fremtidig mulig skattebelastning.

Tidspunktet for verdsettelsen er når boet gjøres opp. Ved privat skifte må oppgjøret skje senest ett år etter dødsdagen. Innen ni måneder etter dødsdagen kan en bestemme at dødsdagen skal legges til grunn. I bobestyrerboer er den maksimale grensen to år, men her er bobestyreren pålagt å sørge for at oppgjøret skjer hurtigst mulig. Det kan i særlige tilfelle gis forlengelse for visse aktiva, f.eks. hvis det blir rettssak om en gjenstand. Eventuelle forhåndsutlodninger før hovedutlodningen må meddeles myndighetene innen fire uker for at de skal få avgiftsmessig virkning, dvs. at verdsettelsen skjer på tidspunktet for forhåndsutlodning.

Administrasjonen av avgiften

Skifteretten treffer avgjørelse om hvem som er arving i boet (både ved privat- og offentlig skifte), om avgiftsfrihet og tilleggsboavgift samt spørsmål om boets aktiva og passiva. Bobestyrer i bobestyrerboer (offentlig skiftede boer) har samme kompetanse som skifteretten, med unntak av avgiftsberegning. Det er den lokale skatteforvaltning (kommunen) som har kompetanse til å verdsette aktiva og beregne passiva. Er myndigheten ikke enige med den avgiftspliktige i verdsettelsen, kan de kreve en sakkyndig vurdering som etter en frist er endelig.

Inntil 1997 var Told- og Skattestyrelsen (TS) klageinstans. Nå går anken til landsretten. TS kan rådspørres om verdsettelse, og TS skal ha melding om store bo, slik at de kan revidere dem. TS har partsrettigheter slik at de kan anke saken hvis de mener lovanvendelsen eller saksbehandlingen er gal.

Den lokale Told- og Skatteregion i det distrikt giver bor treffer avgjørelser vedrørende gaveavgift. De avgiftspliktige skal selv beregne avgiften og sende penger med gavemeldingsskjemaet. Den lokale Told- og Skatteregion tar avgjørelsen hvis den ikke kan godta den beregnede avgift. Denne avgjørelsen kan klages inn for landsskatteretten (som er et administrativt organ) og videre til domstolene.

Dødsboskatt

Boavgiften må ses i sammenheng med inntektskattlegging av dødsbo. Dødsboet overtar som skattepliktig etter avdøde. Boet betaler en proporsjonal skatt på 50 pst. på inntekter. Det er bare bo på over 1,3 millioner DKK i brutto og bo som har en nettoverdi på 1 million DKK som inntektsbeskattes. Det er konsekvent kontinuitet mellom avdødes skatteposisjoner og dødsboet. Det betyr at dødsboet trer inn i alle de skatteposisjoner som avdøde hadde. Boet kan f.eks. trekke fra avdødes fremførbare underskudd, og boet må betale avanseskatt (gevinstskatt) beregnet ut fra avdødes inngangsverdier.

Hovedregelen er at skiftet innebærer realisasjon og dermed gevinstbeskatning. Arvingene kan imidlertid velge kontinuitet i enkelte tilfelle, dersom de vil ta imot eiendelene med kontinuitet i beskatningen, eller om de vil

ha oppløsning og beskatning av skatteposisjonen på dødsboets hånd. Selskaper kan ikke motta eiendeler med kontinuitet. Kontinuitet ble i Danmark innført som en lettelse i beskatningen. Reglene har vært gjenstand for endringer en rekke ganger.

Forholdet mellom arvingene

Det at giver betaler avgiften for mottaker, eller at en arving betaler avgiften for alle de andre, regnes ikke som gave. Denne friheten gjør det lettere å nå fram til forhandlingsløsninger mellom arvingene. Boavgiften skal fordeles forholdsmessig mellom de som har mottatt arv som er avgiftspliktig. Tilleggsboavgiften fordeles forholdsmessig mellom de som har mottatt arv som det skal svares tilleggsboavgift for.

Tilpasninger og omgørelser

I det gamle systemet kunne en redusere avgiften ved at arven ble fordelt på flere avgiftspliktige, f.eks. ved testamente eller arveavkall. I det nye systemet kan en ikke redusere avgiften ved å spre arven på flere arvinger. Men avkall på arv har likevel den funksjon at en kan hoppe over ett generasjonskifte, noe som betyr spart avgift i fremtiden.

3.2.2 Finland

3.2.2.1 Hovedstrukturen i arve- og gaveavgiften

Finland har et arveloddsavgiftssystem. Avgiften beregnes av det hver arving mottar i arv fra en arvelater. Ved beregningen av arveavgift tas det også hensyn til forskudd på arv uten begrensinger i tid, og det beregnes også avgift av gaver som er gitt mindre enn tre år før arvelaters død.

Hovedregelen er at alle gaver er avgiftspliktige. Det betales ikke gaveavgift for gaver under FIM 20 000 (NOK 27 000), men hvis gavemottaker innenfor tre år av samme giver får flere gaver verd minst FIM 20 000, skal det betales avgift.

3.2.2.2 Proveny

Arve- og gaveavgiften innbrakte i 1997 et proveny på FIM 1 459 millioner (NOK 1 969 millioner), som utgjør 0,97 pst. av statens skatteinntekter.

3.2.2.3 Begrunnelse

Mottak av arv eller gave øker skatteevnen hos mottaker. Arveavgiften er en avgift på økning i formue. Gaveavgiften er nødvendig for å hindre at arveavgiften omgås. Det fiskale formål med avgiften er ikke lenger sentralt. Arve- og gaveavgiften skal sørge for økonomisk utjevning og hindre kumulering av eiendom. Arveloddsbeskatning er valgt fremfor boavgift fordi en ved denne kan ta hensyn til antallet arvinger og deres slektskapsforhold til arvelateren, samt visse andre individuelle hensyn. Gaveavgiften er dessuten enklere å kombinere med arveloddsavgift.

3.2.2.4 Nærmere om reglene

Den finske arve- og gaveavgiftsloven får anvendelse når arvelater/giver eller arving/mottaker er bosatt i Finland. Det skal uten hensyn til bosted også betales avgift for fast eiendom i Finland eller andeler i sammenslutninger hvis eiendeler for mer enn 50 pst. består av fast eiendom i Finland.

Hvis det er betalt arveavgift av annet enn fast eiendom i Finland til en annen stat, gis det fradrag i den finske avgiften for avgift som er betalt på samme arv eller gave.

Finland har inngått dobbeltbeskatningsavtaler med åtte land: Danmark, Sverige, Island, Norge USA, Frankrike, Nederland og Sveits.

Fritatt fra gaveavgift er vanlig innbo, som er beregnet på mottaker eller hans families personlige bruk, når det ikke overstiger FIM 20 000. Midler gitt til oppfostring, utdanning eller underhold er også fritatt.

Forsikringsutbetalinger regnes også som gave, men bare hvis utbetalingen i løpet av tre år overstiger FIM 50 000. Betales det inntektsskatt, er utbetalingen fritatt for gaveavgift.

Arv og gave til staten, statlig innretning, landskap, kommune, menighet eller annet religiøst samfunn, veldedige institusjoner, undervisningsinstitusjoner, samt visse andre ideelle sammenslutninger og stiftelser er fritatt for avgift.

Det er ikke avgift på arv og gave i form av livsvarige bruksretter, pensjon og annen fordel for livstid. Det betales altså bare avgift når det overføres eiendomsrett. Hvis ektefeller i gjensidig testament bare gir gjenlevende bruksrett, vil det ikke bli arveavgift for gjenlevende.

Ektefelle og samboer er ikke fritatt for arv- og gaveavgift, men ektefelle skattlegges i skattekasse I. Det samme gjør samboere som har barn sammen eller har vært gifte. Samboere som ikke faller inn under klasse I skattlegges i klasse III.

Det er adgang til å gi avkall på fallen arv, med virkning for avgiftsberegningen.

Verdsettelsen skjer etter de verdier som gjelder for verdsettelsen ved formuesbeskatningen, dvs. markedspris på dødsfalls- eller gavetidspunktet. Markedsprisen fastsettes etter sammenlignbare overdragelsessummer for samme objekter. Ved fast eiendom stilles følgende krav for at en skal kunne sammenligne en overdragelsessum med den aktuelle eiendom: Objektet må ha samme plassering, objektet må være i samme klasse (standard), overdragelsene må tidsmessig kunne sammenlignes og markedet må være normalt.

For jordbruk og andre virksomheter hvor arvingen fortsetter virksomheten, og virksomhetens andel av avgiften overstiger FIM 5 000 (NOK 6 750), kan det søkes om at hele eller deler av avgiften ikke skal betales.

Arveavgiften kreves inn på grunnlag av en bofortegnelse over avdødes eiendom, eller hvis skiftet allerede har skjedd, på grunnlag av skiftedokumentene. Ved gave skal mottaker uoppfordret sende inn gavemelding. Det er «skattebyrå» på det sted hvor avdøde eller giver var bosatt som administrerer avgiften.

Nærmere om avgiftsberegningen:

Fra avgiftsgrunnlaget får ektefelle, og samboer som faller inn i klasse I, trekke fra FIM 40 000 (NOK 54 000). Barn og adoptivbarn og livsarving som

ikke har fylt 18 år, kan trekke fra FIM 20 000. Hvis arveandelen etter dette ikke kommer opp i FIM 20 000, er den avgiftsfri.

I klasse I betales avgift etter følgende skala:

Arveandelens verdi:	Fast avgift ved nedre grense:	Prosent for det overstigende:
FIM 20 000-100 000 (NOK 27000-135000)	500	10 pst.
FIM 100 000-300 000 (NOK 135000-405000)	8 500	13 pst.
Over FIM 300 000-	34 500	16 pst.

I klasse II fordobles beløpene i skalaen og i klasse III tredobles beløpene.

Til klasse I hører: Ektefelle, barn, ektefelles særkullsbarn, adoptivbarn, foreldre, adoptivforeldre, livsarvinger til arvelaters barn og adoptivbarn, samt arvelaters forlovede som fyller særlige villkår i arveloven. Samboer som har vært gift med avdøde eller som har felles barn omfattes også.

Til klasse II hører: Søsken, halvsøsken, barn av søsken og halvsøsken.

Til klasse III hører: Andre arvinger. (Herunder samboere som ikke fyller vilkårene for å bli plassert i klasse I).

Ved gave gjelder samme satsstruktur.

3.2.3 Sverige

3.2.3.1 Hovedstrukturen

Sverige har en arveloddsavgift. Avgiften beregnes på hver arvings del av boet. Arvingene deles i tre forskjellige klasser på bakgrunn av slektskapsforholdet med avdøde. Innen for klassene gjelder det forskjellige bunnfradrag og ulike avgiftssatser. Det er den enkelte arving som skal betale avgiften, men den forskutteres av boet.

I arveavgiften er det følgende bunnfradrag: Ektefelle og samboer får trekke fra SEK 280 000 (NOK 260 400), barn får trekke fra SEK 70 000 (NOK 65 100) og andre får trekke fra SEK 21 000 (NOK 19 530). I gavebeskatningen er grunnfradraget SEK 10 000 (NOK 9 300). Gaver fra samme giver til samme mottaker i løpet av et år legges sammen. Har en fått gaver de siste 10 år før dødsfallet, legges disse til arvelodden, og en får trekke fra i beregnet avgift det en har betalt i gaveavgift.

3.2.3.2 Proveny

Arve- og gaveavgiften gav et proveny i 1997 på SEK 1,79 milliarder (NOK 1,66 milliarder). Dette utgjorde 0,28 pst. av statsbudsjettets totale inntekter.

3.2.3.3 Begrunnelse

Arve- og gaveavgiften er begrunnet ut fra at den har utjevnerende effekter. Det ligger følgelig fordelingspolitiske overveielser bak avgiften. Disse fordel-

ingspolitiske motiver kan virkeliggjøres ved arv og gave fordi da får arvingen eller mottakeren en større evne til å betale i tillegg.

Under en periode på 1940-tallet hadde en i Sverige «kvarlåtenskapsskatt». Denne ble avskaffet etter kritikk. Kritikken gikk først og fremst ut på at det ikke var rettferdig at avgiften skulle bli den samme uansett om boet hadde få eller mange arvinger.

3.2.3.4 Nærmere om de materielle regler

Arveavgiftsplikt foreligger for arv fra en person som ved sin død var bosatt i Sverige. Dette gjelder også arvelater som til stadighet oppholdt seg i Sverige eller som var svensk statsborger eller var gift med svensk statsborger og som flyttet utenlands mindre enn ti år før dødsfallet. Arv av fast eiendom og eiendeler med tilknytning til fast eiendom eller fast driftssted i Sverige er også avgiftspliktig uansett om avdøde var bosatt osv. i Sverige.

Gaveavgiftsplikt knytter seg til givers bosted da gaven ble gitt. Bosted defineres som for arv. Det pliktes videre gaveavgift hvis giveren er en svensk juridisk person. Gaveavgift pliktes også uten hensyn til bosted når noen gir bort fast eiendom i Sverige eller andre eiendeler knyttet til fast eiendom eller fast driftssted.

Arve- og gaveavgiftsloven gir rett til fradrag i svensk avgift for avgift som er betalt i utlandet på særskilt eiendom. Sverige har inngått dobbeltbeskatningsavtaler med en del andre land, herunder de nordiske.

Fra arveavgift og gaveavgift er unntatt: Arv til trossamfunn, stiftelser for å styrke rikets forsvar, stiftelse eller sammenslutning med oppgave å fremme barneoppdragelse eller pleie av gamle og syke, samt stiftelser for fremme av undervisning og forskning. Fra gaveavgift er også unntatt en rekke stiftelser og lignende med allmennyttig formål.

Verdsettelsen av arv og gave skal som hovedregel skje til markedsverdi. Særlige regler gjelder for aksjer og fast eiendom. Børsnoterte aksjer verdsettes til 75 pst. av kursverdien. Andre aksjer som er gjenstand for markedsmessig omsetning med faste noteringer, verdsettes til 30 pst. av kursverdien. For aksjer som ikke er gjenstand for markedsmessig omsetning, fastsettes omsetningsverdien etter en konkret vurdering. Eiendom i næringsvirksomhet og landbruk verdsettes til 30 pst. av markedsverdien.

Ved død skal bofortegnelse leveres inn til «tingsrätten» (by/herredsstett) på det sted avdøde bodde. Tingsrätten er avgiftsmyndighet, og dens beslutninger kan ankes til «hovrätten» og «Högsta domstolen». Gaveavgift beregnes av avgiftsmyndigheten der giver bor.

3.2.4 Canada

På det føderale nivå ble arve- og gaveavgift avskaffet i Canada i 1971. På provinsnivå var Quebec den siste provinsen som avskaffet arve- og gaveavgift i 1986.

De føderale myndighetene overlot 75 pst. av inntektene fra den føderale arveavgiften til provinsene. På samme tid som avskaffelsen av arve- og gaveavgiften, ble det innført gevinstbeskatning på arv og gave. Den samlede effekten av arveavgift og inntektsskatt på arv var en av grunnene til at

arveavgiften ble avskaffet. Det var også viktig at det ikke var mulig å opprettholde en felles arveavgift for alle provinsene.

Gevinstbeskatningen av arv og gave innebærer at en person skattlegges som om han hadde realisert alle sine eiendeler rett før dødsfallet. En anses også å ha realisert når en gir bort en gave, når en flytter ut fra Canada, når eiendom overføres fra formuesmasser til personer bosatt i utlandet og i en rekke andre tilfelle.

Ved beregningen av inntekten anses en å ha realisert til omsetningsverdi. Inngangsverdien for mottaker er da omsetningsverdien. Det gjøres unntak for arv og gave mellom ektefeller. For disse regnes eiendelen å ha blitt realisert til arvelater/givers skattemessige inngangsverdi. Mottaker får samme inngangsverdi som giver/arvelater (kontinuitet). Gevinstskatten blir på denne måten utsatt til ektefellen faktisk realiserer eiendelen eller anses å ha realisert den ved død. Også landbrukseiendom kan overdras til barn med kontinuitet.

Det er blitt hevdet at Canada får inn mer i skatt med det nye systemet enn det landet ville ha fått inn ved å beholde arveavgiften.

3.2.5 Frankrike

3.2.5.1 Hovedstrukturen

Frankrike har en arveloddsavgift. Avgiften varierer med verdien av den overførte arv eller gave og med slektskapet mellom arvelater/giver og arving/mottaker.

Arv og tidligere avgiftspliktige gaver legges sammen. Det gis fribeløp som varierer med slektskapsforholdet mellom arvelater/giver og mottaker. Fribeløpet er FRF 330 000 (NOK 405 900) for ektefeller og FRF 300 000 (NOK 369 000) for barn.

For lengstlevende ektefelle og slektninger i rett nedstigende linje varierer avgiftssatsen fra 5 pst. på beløp opp til FRF 50 000 (NOK 61 500) til 40 pst. på beløp over FRF 11 200 000 (NOK 1 377 6000). Søsken betaler 35 pst. i avgift på beløp opp til FRF 150 000 (NOK 184 500) og 45 pst. på beløp over FRF 150 000. Andre slektninger betaler maksimalt avgift etter en sats på 55 pst., mens ubeslektede betaler 60 pst.

3.2.5.2 Proveny

Provenyet fra arveavgiften utgjorde i 1997 FRF 39,7 milliarder (NOK 48,8 milliarder). Dette utgjorde 1,8 pst. av de samlede skatteinntekter.

3.2.5.3 Begrunnelsen

Begrunnelsen for avgiften, som har gitt seg utslag i en progressiv avgiftsskala, er omfordelingshensynet. Manglende regulering av fribeløp og satser har svekket omfordelingen.

3.2.5.4 Nærmere om de materielle reglene

Dersom arvelater eller giver var/er bosatt i Frankrike, omfatter avgiftsgrunnlaget som et utgangspunkt alle typer formuesgoder uansett hvor formuesgodet befinner seg. Selv om arvelater/giver ikke er bosatt i Frankrike

omfattes fast eiendom og løsøre som befinner seg i Frankrike, samt franske statsobligasjoner.

De avgiftspliktige midler blir verdsatt til salgsverdi på den dag avgiftsplikten inntreffer. Omsettes eiendelen ved offentlig salg i løpet av to år etter arve- og gavetidspunktet, blir verdsettingen gjort på grunnlag av prisen ved salget. Børsnoterte aksjer verdsettes til kursverdien. Ikke-børsnoterte aksjer skal verdsettes til salgsverdien. For å finne salgsverdien tar en utgangspunkt i overskuddet i bedriften de siste tre år.

Det gjøres unntak fra avgiftsplikten på grunnlag av forhold hos partene. Arv fra krigsofre og ofre for terrorisme er unntatt fra avgift. Det samme er arv til subjekt som utøver oppgaver av offentlig interesse. Videre er det unntak for arv til vitenskapelig, kulturelt eller kunstnerisk formål og arv til offentlige institusjoner.

Det gjøres også unntak på grunnlag av arten av den overførte eiendel. På bestemte vilkår betales det redusert avgift for diverse typer fast eiendom. Dette gjelder først om fremst landbruks- og skogbrukseiendom og andel i disse, men også eiendom som har historisk interesse. Det gis også fritak for avgift for verk og objekter av kunstnerisk eller historisk verdi, som er bestemt å figurere i en offentlig tilgjengelig samling. Det gis også unntak for livrenterettigheter til nærstående (hvis livrenten er tegnet før fylte arvelater fylte 70 år). Det er også unntak for sedvanlige gaver (typisk jule- og fødselsdagspresanger, bryllupsgaver mv.)

Ektefeller er ikke unntatt fra avgiftsplikt, men hvis de overtar boet i uskifte, utsettes avgiftsberegningen til lengstlevendes død.

3.2.6 Nederland

3.2.6.1 Hovedstrukturen

Nederland har en arveloddsavgift. Avgiften varierer med verdien av det arving/gavemottaker får og dennes slektskap med arvelater/giver. Arveavgiften er en selvstendig skatt i forhold til inntektsskattesystemet.

Avgiften betales etter en detaljert satsstruktur hvor satsen varierer etter slektskapet mellom arvelater/giver og arving/mottaker og dette beløpets størrelse. Satsene varierer fra 5 pst. for arv under NLG 40 428 (NOK 147 966) for arv fra ektefelle, samboer, foreldre, til 68 pst. for arv over NLG 1 616 771 (5 917 381) til fjerne slektninger og ubeslektede.

Det gis også fribeløp i henhold til et detaljert system. Gjenlevende ektefelle og samboer får et bunnfradrag på NLG 565 868 (NOK 2 071 076). Foreldre kan hvert år gi barna gaver for inntil NLG 8 084 (NOK 29 587), og de kan gi ytterligere NLG 40 421 (NOK 147 940) en gang i livet til barn som er mellom 18 og 35 år. Gaver til religiøse, veldedige, kulturelle eller vitenskapelige institusjoner kan gis med inntil NLG 8084 pr. år. Hvis det gis mer, beregnes det avgift fra første NLG.

3.2.6.2 Proveny

I 1997 var provenyet fra arveavgiften ca. NLG 2,1 milliarder (NOK 7,6 milliarder). Dette utgjorde 1,22 pst. av statsbudsjettets skatteinntekter.

3.2.6.3 Begrunnelsen

At arv og gave erverves vederlagsfritt er brukt til å begrunne selve avgiften og de progressive satsene. Andre prinsipper som hadde betydning var: Arv og gave er i noen grad en tilfeldig fordel for mottakeren. Dette prinsippet ligger til grunn for de forskjellige satsene for nære og fjerne slektninger. Jo fjernere slektningen en arver er, jo mer berettiget er det å skattlegge etter dette prinsipp. Det var også viktig at slike overføringer vil bli skattefrie hvis en ikke legger arveavgift på dem, fordi arv og gave ikke er inntektsskattepliktig i Nederland.

3.2.6.4 Nærmere om de materielle reglene

Lovens internasjonale virkeområde bygger på domisilprinsippet. Hvor en person har domisil, beror på et skjønn. Kriteriet sentrum for livsinteresse er viktig. Loven bestemmer i følgende tilfelle at en person skal anses å ha domisil i Nederland:

Nederlandske statsborgere som dør eller gir gaver innen 10 år etter at de har emigrert, regnes å ha domisil i relasjon til arveavgift og gaveavgift så lenge de har beholdt statsborgerskapet. Ved gave regnes en å ha domisil uansett statsborgerskap, hvis gaven gis innen ett år etter emigrering. Mannskap på skip eller fly som hører hjemme i Nederland, anses å ha domisil i Nederland.

Nederland har inngått avtaler med seks land for å unngå dobbeltbeskatning. Hvor det ikke foreligger avtale har man egne regler for forebyggelse av dobbeltbeskatning. Det gis kredit i den nederlandske avgiften for avgift som er betalt på eiendeler som befinner seg i et annet land, når arvelater eller giver var bosatt i Nederland. Eiendom som omfattes av dette er fast eiendom og eiendeler knyttet til et fast driftssted. Dessuten gis det kredit hvis det bevises at den som er ansett å være bosatt etter tiårsregelen, som beskrevet over, ville sluppet avgift i den annet stat hvis han faktisk hadde vært bosatt i Nederland.

Arv og gave til religiøse, veldedige, kulturelle og vitenskapelige organisasjoner, skattlegges etter en lavere sats, 11 pst. Gave eller arv til staten eller lavere offentlig enhet er fritatt for avgift.

Verdsettelsen av de avgiftspliktige midler skjer til markedsverdi. Bolig som er brukt av avdøde, hans ektefelle eller nære slektninger og som går i arv til ektefelle eller nær slektning, verdsettes til 60 pst. av markedsverdien.

Næringsvirksomhet verdsettes til markedsprisen som «going concern». Egenutviklet goodwill er ikke del av grunnlaget, men ervervet goodwill er det.

Aksjer verdsettes til markedspris. For ikke-børsnoterte aksjer skjer verdsettelsen ved en kombinasjon av verdsettelse av verdiene i selskapet og forventet avkastning i selskapet. Utbetalinger fra livs- og ulykkesforsikringer regnes som arv.

Administrasjonen er skilt fra annen skatteinnkreving. Dette skillet er imidlertid under evaluering.

3.2.7 Spania

3.2.7.1 Hovedstrukturen

Spania har et arveloddssystem. Arv og tidligere gaver avgiftsberegnes hver for seg. Tidligere gaver legges ikke sammen med tidligere gaver eller

med arven når avgiften skal beregnes. Dette gjelder imidlertid ikke i følgende tilfeller:

- Gaver som blir gitt fra samme giver til samme mottaker innenfor en treårssperiode avgiftsberegnes under ett.
- Gaver som er gitt med mer en tre års mellomrom, beregnes altså separat.
- Gaver som er gitt i de siste fem år før dødsfallet legges sammen med arven og beregnes under ett.

All arv og alle gaver er avgiftspliktige, men for gaver finnes det noen unntak.

I arv tillates avgiftsfrie fradrag. Det er fire grupper:

- Arvinger i rett nedstigende linje og adoptivbarn som er under 21 år kan trekke fra PTA 2 556 000 (NOK 102 240) pluss PTA 639 000 (NOK 25 560) for hvert år arvingen mangler på å fylle 21 år. Fradraget kan totalt ikke overstige PTA 7 668 000 (NOK 306 720).
- Arvinger i rett nedstigende linje og adoptivbarn som er 21 år eller eldre, ektefeller, slektninger i rett oppstigende linje og adoptivbarn, kan trekke fra PTA 2 556 000 (NOK 102 240).
- Slektninger i andre (søsken mv.) og tredje (onkler/tanter mv.) sidelinje, svigerfamilie i oppad og nedadgående linje, kan kreve PTA 1 280 000 (NOK 51 200) i fradrag.
- Andre, intet fradrag

Personer med funksjonshemming kan trekke fra ytterligere PTA 7 668 000 (NOK 306 720).

Avgiftssatsen varierer fra 7,65 pst. til 34 pst. avhengig av størrelsen på grunnlaget. Etter denne beregningen justeres avgiften ytterligere etter den avgiftspliktiges formue før arven/gaven og etter slektskapet med arvingen.

Arve- og gaveavgiften er uavhengig av inntektsskatten; en transaksjon kan bare treffes av én av skatteformene.

3.2.7.2 Proveny

I 1997 var provenyet fra arve- og gaveavgiften PTA 153 281 millioner (NOK 6 131 millioner).

3.2.7.3 Begrunnelse

Arve- og gaveavgiften begrunnes med at den skal bidra til å omfordele formue. Derfor er avgiftsskalaen progressiv, både med størrelsen på overføringen og med slektskapsforholdet mellom arvelater/giver og arving/mottaker.

3.2.7.4 Nærmere om systemet

All arv og alle gaver er som hovedregel avgiftspliktige. For gaver er det imidlertid gjort unntak avhengig av hva slags type gave det gjelder. På nærmere vilkår er det gitt unntak/lettelser for overføring av personlig eid virksomhet og aksjer i selskaper.

Det er bare fysiske personer som betaler arve- og gaveavgift. Hvis selskaper arver eller får gave, betaler de inntektsskatt av arven/gaven. Avgiften pålegges arvinger og gavemottakere.

Ektefeller plikter å betale avgift, men de får et fast fradrag i arven fra ektefellen. Videre får ektefeller lettelser for særlige former for overføringer, også ved gaver. Samboere får ingen lettelser.

Arve- og gavemidlene verdsettes til omsetningsverdi på dødsfallstidspunktet, eventuelt på gavetidspunktet. Det er ingen særregler for verdsettelse.

En får fradrag for gjeld og utgifter som må betales for å overta arven/gaven.

Det gis dessuten lettelser for arv i form av boligeiendom og livsforsikring.

Arve- og gaveavgift pålegges arvinger og mottakere som har domicil i Spania uansett hvor arven eller gaven befinner seg. Dessuten kreves det arveavgift på arv og gave som har situs i Spania. Det gis kredit for arveavgift betalt i utlandet. Spania har avtaler med Hellas, Frankrike og Sverige.

3.2.8 Storbritannia

3.2.8.1 Hovedstrukturen

Den britiske Inheritance tax (IHT) legges på all arv en person etterlater seg og på alle gaver som er gitt mindre enn syv år før dødsfallet. Det har som hovedregel ikke noen betydning hvem som arver og hvor mye hver arving får, det avgjørende er hva arvelater etterlater seg. IHT er derfor en boavgift.

Det er et fribeløp på GBP 223 000 (NOK 2 854 400). Av arv og gaver over fribeløpet beregnes 40 pst. avgift. Gaver ytet mer en tre år før dødsfallet beskattes med redusert sats. Satsen følger en skala fra 80 pst. fradrag i avgiften for gaver gitt mer en seks år før dødsfallet, til 20 pst. for gaver gitt mer enn tre år før dødsfallet.

Fribeløpet blir regulert opp med prisstigningen. Alle gaver de siste syv år blir lagt sammen når en skal beregne avgiften på en arv eller gave.

Storbritannia har ingen selvstendig gaveavgift, det er kun gaver gitt de siste syv år før dødsfallet som avgiftsberegnes. Unntak gjøres for gaver til «discretionary trusts», som er truster hvor forvalteren har frihet til å bestemme over inntektene, og gaver til selskaper. Slike gaver avgiftsberegnes straks med halv sats (dvs. 20 pst.).

Gaver gitt med forbehold om at giver kan nyte godt av midlene i noen grad, regnes ikke å ha blitt gitt før forbeholdet er opphevet. Selv om gave er gitt for over syv år siden, blir den likevel avgiftspliktig hvis forbeholdet ble opphevet for mindre enn syv år siden.

Når en regner ut avgiften på overføringen, har en rett til å trekke fra inntektsskatt eller gevinstskatt som eventuelt utløses av overføringen.

3.2.8.2 Proveny

IHT gav et proveny på GBP 1,7 milliarder (NOK 21,7 milliarder) i 1997-98. Budsjettet for 1998-99 viser GBP 1,9 milliarder (NOK 24,3 milliarder). Arveavgiften utgjør ca. 1,5 pst. av skatteinntektene.

3.2.8.3 Arveavgiftens begrunnelse

En viktig begrunnelse er at overføringer ved død er et godt skattegrunnlag. Arveavgiften regnes ikke å ha særlig fordelingseffekt.

3.2.8.4 Nærmere om arveavgiften

Arveavgiftens internasjonale rekkevidde er som hovedregel avhengig av arvelaters domisil. Hvis en person har domisil, eller etter særlige regler i loven regnes å ha domisil i Storbritannia, omfattes alle hans eiendeler uansett hvor de befinner seg. For personer med domisil utenfor Storbritannia omfattes bare eiendeler i Storbritannia. Dobbeltskatning søkes unngått ved avtaler med andre land. Ellers gis kredit i innenlands arveavgift for avgift pålagt av andre land for eiendom lokalisert i vedkommende land.

Det gis unntak fra arveavgiften i følgende tilfelle:

Arv og gaver mellom ektefeller er unntatt fra arveavgift. Dette gjelder ikke hvis ektefellen som er arving eller gavemottaker har domisil i utlandet. I slike tilfelle gis det imidlertid et tillegg til fribeløpet på GBP 55 000 (NOK 704 000), slik at fribeløpet til sammen blir GBP 278 000 (NOK 3 558 400). Det er ingen særlige regler for samboere.

For gaver gitt i levende live er det et årlig fribeløp på GBP 3 000 (NOK 38 400). Smågaver, dvs. gaver under GBP 250 (NOK 3 200) i året, kan gis uten avgift til en person. Bryllupsgaver kan gis med GBP 1 000, 2 500 eller 5 000 avhengig av slektskapet mellom giver og mottaker.

Arv og gaver til innenlands veldedighet og politiske partier (som er representert i parlamentet) er unntatt fra avgift. Ved arv som følge av dødsfall i krig kreves det ikke arveavgift.

Lettelser i arvegiften gis ved arv og gave av visse typer næringsvirksomhet. Det gis helt opp til 100 pst. lettelser for visse typer næringer, se avsnitt 10.3.5 for detaljer.

Verdsettelsen skjer etter omsetningsverdi. Det er et eget kontor som fastsetter omsetningsverdien på fast eiendom og et annet som vurderer verdien på ikke-børsnoterte aksjer. Børsnoterte aksjer verdsettes til kursen på den relevante børsen.

IHT blir administrert av tre hovedkontorer, ett for Skottland, ett Nord-Irland og ett for England og Wales. IHT bygger på at de avgiftspliktige selv skal regne ut og betale inn avgiften, men et regnskap over boet må leveres innen 13 måneder etter dødsfallet, og avgiften må betales før en kan få rådigheten over boet.

3.2.9 Sveits

3.2.9.1 Hovedstrukturen

Arv og gaver avgiftsberegnes ikke på føderalt nivå, det er den enkelte kanton som kan avgiftsbelegge arv og gaver. Det finnes derfor ingen felles sveitsisk rett på området.

Den vanligste måten arv og gaver blir skattlagt på, er gjennom arveloddsavgift. Avgiften utmåles på grunnlag av hva hver arving mottar. Satsene varierer med slektskap og størrelse på arvelodden. Alle kantonene med ett unntak har gaveavgift som utmåles på det mottakeren mottar.

I noen kantoner er ektefellen unntatt fra avgift, i andre er bare ektefelle med mindreårige barn unntatt.

Som en tommelfingerregel varierer satsene slik:

Livsarvinger (barn, barnebarn osv.), betaler fra 0,2 pst. ved lav arvelodd til 5,8 pst. ved de høyeste arvelodder. Ektefeller betaler fra 0,2 pst. til 9,3 pst. Søsken betaler 3 pst. til 23,9 pst. Nevøer og nieser betaler fra 3 pst. til 35,8 pst. Onkler og tanter betaler fra 6 pst. til 35,8 pst. Personer som ikke er i slekt med arvelater eller giver betaler fra 10 pst. til 60 pst.

En rekke fribeløp kan trekkes fra i en arving/givers andel, avhengig av slektskapet med arvelater/giver. Gaver gitt fem eller ti år (tidsrommet varierer mellom kantonene) før dødsfallet legges sammen med arven når avgiften skal regnes ut.

3.2.9.2 Nærmere om reglene

All arv er avgiftspliktig. Ved avgjørelsen av hvilken arving som mottar hva legger en lov og testament til grunn. Utbetalinger fra livsforsikringer er avgiftspliktige. Skjer utbetalingen i rater, er det den kapitaliserte verdien som legges til grunn. Alle gaver er også avgiftspliktige.

Verdsettelsen skjer som hovedregel til markedsverdi. I noen tilfeller brukes nettoverdien ved formuesbeskatningen. Fast eiendom brukt i handel og industri blir verdsatt til den kapitaliserte verdien av den forventede avkastningen. Bruksretter verdsettes også til den kapitaliserte verdien.

Overføring av eiendom i henhold til ekteskapslovgivningen er unntatt fra avgift. Dette gjelder også selv om en ektefelle mottar mer etter en avtale enn det ektefellen ville ha hatt krav på etter loven. All gjeld er fradragsberettiget, samt begravelsesutgifter og kostnadene ved booppgjøret.

Små gaver og leilighetsgaver er unntatt fra beskatning. Overføring av husholdningsutstyr er også unntatt.

Når det ikke foreligger avtale med et annet land, er ikke dobbeltbeskatning forebygget i sveitsisk rett. De sveitsiske føderale domstoler følger likevel to grunnleggende regler. En skattebetaler kan ikke bli skattlagt på en måte som strider med grunnleggende regler i folkeretten. Fast eiendom i utlandet kan ikke avgiftsberegnes av en kanton hvis det medfører reell dobbeltbeskatning.

Sveits har arve- og gaveavgiftsavtale med ti land, deriblant Norge. Avtalene følger generelt sett OECD-modellen fra 1966 med endringer i 1982.

3.2.10 Tyskland

3.2.10.1 Hovedstrukturen

Tyskland har en arveloddsavgift. Avgiften beregnes av det hver arving/mottaker mottar i arv og gave.

Alle gaver og arv som blir gitt innenfor en tiårsperiode, legges sammen når gave- eller arveavgift skal beregnes. Ved gave vil en legge sammen alle gaver de siste ti år. Ved dødsfall vil følgelig arven bli tillagt alle gaver som er gitt de siste ti år fra arvelater til arvingen.

Arve- og gaveavgiften er uavhengig av andre skatter.

De avgiftspliktige deles inn i tre avgiftsklasser:

Avgiftsklasse I omfatter ektefelle, barn (stebarn) og deres livsarvinger, og for arv (ikke gave) foreldre og besteforeldre.

Avgiftsklasse II omfatter foreldre og besteforeldre (gave), søsken, barn av søsken, steforeldre, svigerbarn, svigerforeldre og fraskilt ektefelle.

Avgiftsklasse III omfatter alle andre arvinger.

For ektefelle gis det et fribeløp på DEM 600 000 (NOK 2 472 000), for barn i klasse I og barn av avdøde barn gis det et fribeløp på DEM 400 000 (NOK 1 648 000). Øvrige personer i klasse I får et fribeløp på DEM 100 000 (NOK 412 000). Personer i klasse II får fribeløp på DEM 20 000 (NOK 82 400) og i klasse III er fribeløpet DEM 10 000 (NOK 41 200).

Følgende satser gjelder:

Arveloddens størrelse	Klasse I	Klasse II	Klasse III
Inntil DEM 100 000 (NOK 412 000)	7 pst.	12 pst.	17 pst.
DEM 500 000 (NOK 2 060 000)	11 pst.	17 pst.	23 pst.
DEM 1000 000 (NOK 4 120 000)	15 pst.	22 pst.	29 pst.
DEM 10 000 000 (NOK 41 200 000)	19 pst.	27 pst.	35 pst.
DEM 25 000 000 (NOK 103 millioner)	23 pst.	32 pst.	41 pst.
DEM 50 000 000 (NOK 206 millioner)	27 pst.	37 pst.	47 pst.
Overskytende	30 pst.	40 pst.	50 pst.

Bedriftsformue avgiftsberegnes i klasse I uansett om arvingen tilhører en annen klasse.

3.2.10.2 Proveny

I 1997 gav arve- og gaveavgiften et proveny på DEM 4,060 milliarder (NOK 16,7 milliarder), noe som utgjorde 0,5 pst. av statens skatteinntekter.

3.2.10.3 Begrunnelse

Arve- og gaveavgiften er en avgift på berikelse som gir økt skatteevne. En kan også se på arv og gave som inntekt i vid forstand. I tillegg har avgiften en omfordelingsfunksjon. Den skal motvirke oppsamling av store formuer, som kan føles urettferdig.

Gave er avgiftspliktig for å hindre at arveavgiften omgås ved at det gis gaver.

3.2.10.4 Nærmere om reglene

Hvis arvelateren/giveren eller arvingen/mottakeren har domil i Tyskland, pliktes det arve- og gaveavgift til Tyskland. Statsborgerskap har ikke betydning for avgiftsplikten. Avgiftsplikten omfatter i utgangspunktet alt det arvelateren etterlater seg uansett hvor arven befinner seg og uavhengig av hva den består av.

Hvis verken arvelateren/giveren eller arvingen/mottakeren har domil i Tyskland, er det begrenset avgiftsplikt for visse eiendeler som har situs i Tyskland. Dette gjelder fast eiendom i Tyskland, forretningsformue og deltakelse i tyske kapitalselskaper med mer en 10 pst.

Dobbeltbeskatning forebygges ved at en i den tyske avgift kan trekke fra avgift som en har betalt til et annet land på formue i utlandet, dvs. en kreditregulering.

Tyskland har inngått avtaler med Danmark, Hellas, Østerrike, Sverige, Sveits og USA.

All arv og alle gaver er avgiftspliktige, ikke bare gave til fremtidige arvinger. Bestemte gjenstander er fritatt for avgift. Dette gjelder bl.a. minnesmerker, kunst og kulturgjenstander. Videre er tilskudd til allmennyttige innretninger fritatt. Også tilskudd til allmennyttig formål er fritatt, dvs. selv om de ikke tilfaller en allmennyttig institusjon.

Ektefeller og samboere er ikke fritatt for avgiftsplikt. Også for dem gjelder at arv og gave gir økt skatteevne. Som det fremgår foran har ektefellen imidlertid et stort fribeløp og skattlegges i den mildeste skatteklassen. Samboere har ikke slike lettelser.

Arven og gaven verdsettes til omsetningsverdi på tidspunktet for arvefall eller ved gavetidspunktet. For visse typer midler er det standardiserte verdsettelse som kan ligge under omsetningsverdi. Ubebygde tomter verdsettes til 60-80 pst. av omsetningsverdi. Landbruk og skogbruk verdsettes til 10-20 pst. av omsetningsverdi.

Bedriftsformue verdsettes etter skatteregnskapets balanse. Fra denne verdien kan det trekkes et fribeløp på DEM 500 000. Skattegrunnlaget er 60 pst. av verdien over fribeløpet.

Det gis fradrag for arvelaters gjeld og kostnader ved bobehandlingen. Det gis et standardfradrag for gravferd og stell av gravminne på DEM 20 000 hvis ikke høyere utgifter dokumenteres.

3.2.11 USA (De føderale regler)

USA har et boavgiftssystem. Amerikanske statsborgere (uansett bosted eller dobbelt borgerskap) og personer bosatte i USA er underlagt boavgiftssystemet. Ved død blir det regnet avgift på avdødes etterlatte bo under ett. Gaver gitt i live blir avgiftsberegnet på giverens hånd.

Alle eiendeler uansett hvor de befinner seg inngår i boet. Det gis et bunnfradrag i boet på USD 625 000 (NOK 5 000 000). Dette bunnfradraget er underlagt regler om justering og vil nå USD 1 000 000 (NOK 8 000 000) i 2006. Bunnfradraget reduseres hvis avdøde tidligere har gitt avgiftspliktige gaver.

Ikke-amerikanske statsborgere som bor utenfor USA, omfattes av boavgiften for sine eiendeler i USA. Dette omfatter fast eiendom, eiendom i form av løsere, verdipapirer mv. Bankkontoer som ikke brukes i handel eller forretninger, regnes ikke å være eiendom plassert i USA for arveavgiftsformål.

Aksjer i amerikanske selskaper regnes å være situert i USA. Det påløper ikke avgift hvis de nevnte eiendeler samlet ikke overstiger USD 60 000 (NOK 480 000).

Gaver avgiftsberegnes hvis de overstiger visse minimumsbeløp. Personer bosatt i USA og statsborgere plikter å betale gaveavgift for overføringer uansett hvor i verden eiendelene befinner seg. Ikke bosatte ikke-statsborgere må betale gaveavgift ved overføring av fast eiendom og løsøre situert i USA. Gaver i form av ikke fysiske verdier som verdipapirer fra utenlandsk statsborger bosatt i utlandet, omfattes ikke av avgiftsplikten.

Det gis et årlig fribeløp på USD 10 000 (NOK 80 000) for gaver. Ektefeller kan felles gi gaver for USD 20 000 (NOK 160 000) i året selv om gavegjensstanden reelt sett eies av bare den ene ektefelle. En ektefelle som er statsborger, kan gi inntil USD 100 000 (NOK 800 000) i året til sin ektefelle som ikke er statsborger. Gaver over fribeløpene reduserer det fribeløp som er gitt i boet (USD 625 000 eller USD 60 000).

Både ved arv og gave gis det fradrag for ektefeller og for bidrag til veldedighet. Overføring av formue til en ektefelle som er statsborger, gir ekteskapsfradrag. Dette gjelder ikke overføring til utenlandsk statsborger eller utenlandsk bosatt ektefelle. Disse faller imidlertid inn under det generelle minstefradraget (på USD 625 000). Testamentariske gaver til veldedighet trekkes fra i avgiftsgrunnlaget.

Boets eiendeler verdsettes til omsetningsverdi. Verdien av offentlig omsatte verdipapirer settes til den kurs som er notert. For å finne omsetningsverdien på fast eiendom kan en bruke forskjellige metoder som: Gjenanskaffelseskost, kapitalisering av fremtidige inntekter av eiendommen eller priser på sammenlignbar eiendom som er solgt.

Verdsettelsen skal skje etter verdien på dødsfallstidspunktet. Hvis det har vært en betydelig nedgang i verdien i inntil seks måneder etter dødsfallet, kan en, hvis særlige villkår er oppfylt, kreve verdien satt lavere.

Alle avdødes eiendeler ved dødsfallet omfattes av boet. Forsikringsutbetalinger knyttet til avdødes liv er også en del av boet.

Det er giver eller testamentsfylbyrderen som har ansvaret for at avgiften blir betalt.

Kapittel 4

Arv og arveavgift i samfunnsøkonomisk sammenheng**4.1 Innledning**

Flere utredninger de siste ti-årene har framhevet betydningen av innrette beskatningen på en effektivitetsmessig bedre måte, jf. NOU 1984: 22 Personbeskatning, NOU 1989: 14 Bedrifts- og kapitalbeskatningen og NOU 1996: 9 Grønne skatter - en politikk for bedre miljø og høy sysselsetting. Innledningsvis gir avsnitt 4.2 gir en oversikt over de viktigste vridningseffektene til ulike skatteformer og hva økonomisk teori sier om hvordan et effektivt skattesystem bør utformes. Avsnittet inneholder også en redegjørelse for de overordnede hensyn i utformingen av skattesystem, herunder en gjennomgang av fordelingshensyn.

Kapitlet har for øvrig som hovedformål å diskutere slike effektivitetsmessige sider ved avgift på arv og gave. Hvordan disse avgiftene påvirker adferden, og dermed forårsaker effektivitetstap, er avhengig av hvilke motiver individene har for å etterlate seg arv. Avsnitt 4.3 går gjennom sentrale teorier for arv og stiller spørsmål om vridningseffektene av arveavgiften er svakere enn for andre skatteformer. Noe arv kan være det tilfeldige resultatet av usikkerhet omkring livslengde, inntekter og forpliktelser, men arv kan også være planlagte overføringer av midler som arvelater kunne ha anvendt på andre formål. De sistnevnte overføringene vil være resultater av såkalte arvemotiver. Arv og sparing som er resultat av tilfeldigheter, vil neppe påvirkes i særlig grad av arveavgiften. Derfor kan en gå ut fra at effektivitetsvirkningene neppe er store for tilfeldig arv. Den delen av arven som er planlagt vil i større grad påvirkes av en arveavgift, siden arvelaterens beslutninger påvirkes når han vet at en andel av det han etterlater seg vil tilfalle det offentlige, og ikke overføres til neste generasjon.

Det viser seg at ulike arvemotiv også har ulike implikasjoner for forståelsen av de fordelingsmessige sidene ved arv og arveavgift. I avsnitt 4.4 diskuteres noen fordelingsmessige aspekter ved arv og arveavgift, i tilknytning til de ulike arvemotivene.

4.2 Oppgaver og hensyn i skattesystemet

4.2.1 Innledning

Et viktig siktemål i dagens skattesystem er skattemessig likebehandling av ulike typer inntekter, selskapsformer og formuer. Ved skattereformen 1992 ble grunnlagene for inntektsskattene utvidet og skattesatsene redusert. I Nasjonalbudsjettet 1998 oppsummerte daværende regjering utviklingen slik:

«Etter skattereformen er de skattepliktige inntektene mer i samsvar med de faktiske inntektene. Det har medført at ressursene utnyttes be-

dre, samtidig som den faktiske progressiviteten i skattesystemet er opprettholdt.»

Etter skattereformen har det vært lagt vekt på å unngå store endringer i skattesystemet, selv om en del mindre omlegginger har vært gjennomført. Det bidrar til mer stabile rammebetingelser for skattyterne, og øker troverdigheten i den økonomiske politikken. Hovedlinjen i skatteoppleggene har vært å justere generelle fradrag og beløpsgrenser med den anslåtte lønnsveksten. Særskilte fradrag har i stor grad blitt holdt nominelt uendret. For en lønnstaker har gjennomsnittsskatten vært om lag uendret fra 1992 og fram til i dag.

Skattesystemet har også en sentral rolle i myndighetenes utforming av konjunkturmessige virkemidler. Det har også distriktsmessige, næringspolitiske, likestillingspolitiske og andre roller, og de ulike rollene kan gi opphav til hensyn som vurderes ulikt i ulike situasjoner. I praksis er det derfor mange ulike hensyn som skal vurderes når skattenivået og det tilhørende skattesystem skal utformes. Det er vanlig å dele disse inn i noen overordnede hensyn:

- Skattene skal skape realøkonomisk rom for offentlig konsum, offentlige investeringer og offentlige overføringer
- Skattene skal bidra til å ivareta fordelingshensyn
- Skattene skal ta hensyn til behovet for en samfunnsøkonomisk mest mulig effektiv bruk av nasjonens ressurser

Det første punktet er primært knyttet til hvilket skattenivå som velges. Det andre punktet er delvis knyttet til at skattesystemet i seg selv bidrar til å utjevne inntektsforskjeller mellom grupper av befolkningen gjennom ulike progressive elementer i beskatningen, og delvis til hvordan skatteinntektene faktisk brukes, f.eks. gjennom overføringssystemet. Det tredje punktet dreier seg om hvordan skattesystemet bør utformes, gitt at det er ønskelig at de effektivitetsmessige kostnadene knyttet til å oppnå målene fra de to første punktene skal være så lave som mulig. Det er et problem at i relativt komplekse skattesystemer som det norske, kan det være vanskelig å vurdere de totale effektene, dvs. de samlede virkningene av samspillet mellom ulike typer av beskatning.

Det kan synes å være en alminnelig rettferdighetsnorm at det bør være en sammenheng mellom skattyters levestandard, og den skatt som blir pålagt, slik at de som har eller erverver mye, bør få høyere skatt enn de som har eller erverver mindre (såkalt vertikal likhet). En videreføring av dette er at de som har eller erverver like store verdier, bør få samme skatt (såkalt horisontal rettferdighet). I forlengelsen av dette kan det også argumenteres for at beskatningen bør være progressiv, dvs. at *andelen* som betales i skatt øker med ervervet eller inntekten. Progressiviteten i inntekts- og formuesbeskatningen bidrar til at skattytere med høyere inntekter betaler en større del av inntektene sine i skatt enn skattytere med lavere inntekter.

Inntekter kan oppfattes som uttrykk for den levestandard en skattyter kan ha, og dermed som det beste uttrykket for skattyters betalingsevne. Stor formue kan også være et uttrykk for betalingsevne. Ved siden av inntekt og formue er forbruket regnet som et tegn på skatteevne, og merverdiavgift og andre avgifter er viktige deler av det samlede skatte- og avgiftssystemet.

I inntektsbeskatningen tas det i praksis hensyn til forskjeller i skattyternes økonomiske situasjon, som inntekt, alder, forsørgelsesbyrde mv. For indirekte skatter, for eksempel merverdiavgift, er dette vanskeligere å gjennomføre. For den direkte beskatningen blir derimot dette et hovedhensyn.

Sammenhengen mellom skattyters levestandard og den skatt som blir pålagt, er viktige for hvorvidt skattesystemet oppfattes som rettferdig. Skatteevne bør henge sammen med levestandard eller nyttenivå, og det er mange måter å ta ut velferd på som ikke genererer inntekt. De mulige skattegrunnlag for direkte beskatning skilles i to hovedalternativ, nemlig inntekt og forbruk-utgift. Det kan hevdes at det er mest «rettferdig» å beskatte i forhold til det en tar ut av verdier i samfunnet i form av forbruk av varer og tjenester enn i forhold til verdien av det en bidrar til fellesskapet med i form av arbeids- og kapitalinnsats, og at dette er det beste uttrykket for skattyters betalingsevne. En inntektsskatt tar utgangspunkt i periodens inntekter, mens en utgiftsskatt baseres på periodens forbruksutgifter. En inntektsskatt beskatter dermed inntekten når den opptjenes, i motsetning til en utgiftsskatt som beskatter den på forbrukstidspunktet. Det har vært argumentert for at en forbruksskatt ikke fører til så mange vridninger i økonomien, siden den ikke fører forskjell på utbetalt og mottatt lønn, kapitalavkastning mv. Overgang til et skattesystem basert på utgiftsskatt ble vurdert i flere land ³ på 1980-tallet, men har i liten grad blitt fulgt opp.

I det følgende vil utvalget i avsnitt 4.2.2 gi en kort oversikt over faktisk beskatning, der avgift på arv og gave sammenstilles med andre skatter på personer. I avsnitt 4.2.3 går utvalget gjennom det teoretiske fundamentet for vurderinger av skattenes effektivitetskostnader, mens avsnitt 4.2.5 og 4.2.6 diskuterer andre hensyn i skattepolitikken. Avsnitt 4.2.4 gjengir en del studier med empiriske anslag for marginalkostnaden ved skattefinansiering.

4.2.2 Faktisk beskatning

Skatter og avgifter er en lovpålagt overføring av midler fra privat til offentlig sektor. Det dreier seg om relativt omfattende beløp; i Norge utgjorde bruttoskattene i 1999 om lag 43 pst. av bruttonasjonalproduktet (BNP⁴). Av samlede skatter tilbakeføres om lag 60 pst. til privat sektor i form av subsidier, trygdeutbetalinger og pensjoner, mens de resterende 40 pst. blir brukt til å finansiere offentlig konsum og investering. De viktigste personskattene er ordinær formues- og inntektsskatt, fellesskatt og trygdeavgifter.

Personlige skattytere (forskuddspliktige) betalte om lag 195 mrd. kroner i direkte skatter i 1999. Avgift på arv og gave er i Nasjonalbudsjettet 2000 anslått til å utgjøre om lag 1 mrd. kroner for 1999, dvs. om lag 0,5 pst. av direkte skatter, noe som utgjør en reduksjon fra 0,7 pst. i 1999. Alternativt utgjorde avgiften om lag 0,1 pst. av BNP. Formelt tilfaller om lag 82 pst. av de totale skatte- og avgiftsinntektene staten, mens kommunenes og fylkeskommunenes andel er hhv. om lag 12 pst. og 6 pst. Kommunenes og fylkeskommunenes skatteinntekter kommer i all hovedsak fra skatt på personlige skat-

3. Dette gjelder f.eks. Storbritannia, Sverige og USA.

4. BNP er anslått til 1167,5 mrd. kroner i 1999 og 1227,0 mrd. kroner i 2000 (i løpende kroner), jf. Nasjonalbudsjettet 2000. Brutto nasjonalprodukt utenom utenriks sjøfart og oljevirkingsomhet er anslått til hhv. 988,7 mrd. kroner i 1999 og 1020,5 mrd. kroner 2000.

tytere. Kommunene og fylkeskommunene mottar også store overføringer over statsbudsjettet i tillegg til sine egne inntekter.

Tabell 4.1: Provenyoppstilling for påløpte skatter og avgifter. Anslag for 1999. Mrd. kroner

		Stat	Kommune	Fylke	I alt
Personlige skattytere (for-skuddspliktige)		108,2	56,7	30,4	195,3
	Skatt på alminnelig inntekt	45,4	52,5	30,4	128,3
	Toppskatt	13,1			31,1
	Trygdeavgift	48,0			48,0
	Formuesskatt	1,7	4,2		5,9
Selskaper (etterskuddspliktige) i Fastlands-Norge		27,8	1,2	0,2	29,2
Eiendomsskatt			2,9		2,9
Arbeidsgiveravgift		66,4			66,4
Avgifter		173,4			173,4
Petroleum		25,5			25,5
Andre skatter og avgifter		10,2	0,5		10,7
Sum skatter og avgifter		411,5	61,3	27,6	503,4

Kilde: Nasjonalbudsjettet 2000 (tabell 4.1)

Den løpende forbruksbeskatningen består av merverdiavgift (inkl. investeringsavgift) og særavgifter. Tabell 4.1 viser at avgiftene i 1999 utgjorde 173 milliarder eller om lag 15 pst. av BNP. Beskatning av personlig formue og eiendom for stat og kommune utgjorde om lag 6 mrd. kroner i 1999, se tabell 4.4.1. Dette utgjør om lag 3 pst. av samlede personskatter eller om lag 0,5 pst. av BNP. Inntekten fra arveavgiften vil da tilsvare om lag 18 pst. av samlede inntekter fra beskatning av øvrig personlig formue og eiendom. Til sammen utgjør alle skattene på formue og eiendom, inklusive arveavgiften, om lag 0,9 prosent av BNP. Dette er lavere enn i andre nordiske land, som igjen har lavere beskatning enn EU-landene for øvrig. USA har de høyeste skatter på formue og eiendom med om lag 3 pst. av BNP. Norge har internasjonalt sett høy formuesskatt, mens eiendomsskatt er mest brukt i andre land.

Avgift på arv og gave utgjorde om lag 12 pst. av alle skattene på formue og eiendom. Tilsvarende andel ligger mellom 8 og 10 pst. i EU-landene og i USA, bl.a. fordi annen beskatning av formue og eiendom er viktigere enn i Norge.

4.2.3 Samfunnsøkonomisk effektivitet

Hva som menes med en mest mulig effektiv bruk av samfunnets ressurser er bundet sammen med tre forhold: effektivitet i produksjonen, effektivitet i forbruket og effektiv sammensetning av produksjon og forbruk. Med effektivitet i produksjonen menes det at det ikke skal være mulig å øke tilgangen av en vare eller tjeneste uten at tilgangen av andre goder må reduseres. Dersom

det er mulig å øke mengden av goder gjennom en ren omfordeling av ressursinnsatsen, brukes ikke ressursene på en effektiv måte.

Effektivitet i forbruket har en tilsvarende forklaring; det skal ikke være mulig å øke noen konsumenters velferd uten at andre konsumenter må redusere sin velferd. Den enkelte konsument må forventes å velge forbruk slik at ikke ren omdisponering mellom varer fører til økning i nytte. Så lenge det er mulig å øke noens velferd uten at det går ut over andres, er ikke godene fordelt på en effektiv måte. Dersom det er effektivitet i produksjonen, kan en ikke oppnå økt tilgang på ett gode uten at tilgangen på andre goder blir mindre når ressursene er begrensede. Skal det samtidig være effektivitet i forbruket, må den kombinasjonen av goder som blir produsert være like den kombinasjonen som gir effektivitet i forbruket.

Dersom kravene til samfunnsøkonomisk effektivitet er oppfylt, utnyttes ressursene på en måte som maksimerer befolkningens samlede forbruksmuligheter. Et sentralt trekk ved samfunnsøkonomisk effektivitet er såkalt ikke-sløsing med ressurser. Arbeidsledighet kan være et eksempel på sløsing med ressurser. Skattene bør i minst mulig grad være til hinder for en effektiv bruk av samfunnets ressurser.

4.2.3.1 Effektivitetsmessige virkninger av skatter

Skatter påvirker fordelingen av ressursbruken mellom offentlig og privat sektor ved at stat og kommune inndrar privat kjøpekraft for å skape rom for offentlig konsum og investering og for å kunne omfordele kjøpekraft mellom ulike private aktører. Skatter påvirker imidlertid ikke bare ressursfordelingen mellom offentlig og privat sektor. De kan også påvirke tilpasningen innen privat sektor ved at beskatning medfører at forskjellige aktører står overfor ulike priser. Eksempelvis betaler arbeidsgiver høyere pris for arbeidskraften enn det arbeidstakeren mottar. En skatt utgjør således en kile mellom den pris selger og den kjøper står overfor.

Det er vanlig å dele virkningene av en skatteendring i en substitusjonsvirkning og en inntektsvirkning. Substitusjonsvirkningen er knyttet til at skatt kan føre til at de relative priser mellom ulike varer og innsatsfaktorer endres, slik at f.eks. skattlagte varer blir relativt sett dyrere enn varer som ikke er skattlagte. Dette fører til at både forbrukere og produsenter vrir sin ressursbruk bort fra skattlagte (dyrere) varer og mot ikke skattlagte varer sammenlignet med en situasjon uten disse skattene. Slike skattemessige vridninger påvirker dermed ressursbruken i samfunnet på en uheldig måte.

Skatten fører også til at private aktører får kjøpt mindre varer og innsatsfaktorer for en gitt bruttoinntekt, enten som følge av at inntektsskatten reduserer disponibel inntekt eller ved at vareavgifter fører til økte priser. Dette kalles skattenes inntektseffekter. Selv om private aktørers tilpasning endres når de får en lavere realdisponibel inntekt etter skatt, har imidlertid ikke en slik ren overføring av kjøpekraft fra privat til offentlig sektor noen effektivitetsmessige virkninger på ressursbruken i samfunnet. Det er substitusjonsvirkningene som skaper effektivitetstap ved beskatning ved å påvirke ressursbruken i samfunnet på en negativ måte. Den totale adferdseffekten kan imidlertid også oppfattes som problematisk dersom denne står i klar motsetning til overordnede mål, f.eks. økt sparing.

Skatter kan en videre skille i tre hovedformer: effektivitetsfremmende skatter, nøytrale skatter og vridende skatter. Effektivitetsfremmende skatter har sitt grunnlag i ulike former for markedssvikt, som medfører at prisene i markedet ikke avspeiler korrekte marginale kostnader eller betalingsvilje. Eksempelvis påfører forurensning samfunnet kostnader som den enkelte forurenser i utgangspunktet ikke har noen grunn til å ta hensyn til. I slike tilfeller kan skatt eller miljøavgifter sette en riktigere pris på forurensning og bidra til en mer effektiv ressursbruk i samfunnet ved at de gjør det relativt sett mindre lønnsomt å forurense. Ressursbruken vris dermed på en måte som er gunstig fra et effektivitetsmessig perspektiv. I andre tilfeller kan den samfunnsmessige avkastning av ulike varer være høyere enn den rent privatøkonomiske, og negative skatter (dvs. subsidier) bidrar til å bedre markedsøkonomiens virkemåte. Eksempler på slike problemstillinger finnes f.eks. innen kollektivtransport.

Nøytrale skatter er skatter som er forenlig med en privatøkonomisk tilpasning som er samfunnsøkonomisk effektiv. En slik skatt påvirker selvsagt aktørenes tilpasning ved at den innebærer en overføring av kjøpekraft fra den skattlagte aktør til det offentlige, noe som vil påvirke forbruksnivået og sannsynligvis også forbrukssammensetningen. Det spesielle med en nøytral skatt er at skattyteren ikke kan påvirke skatteinnbetalingen gjennom sin egen økonomiske tilpasning, og den virer dermed ikke private aktørers insentiver i forhold til en situasjon uten skatt. Derfor gir den ikke noe samfunnsøkonomisk effektivitetstap eller -gevinst. Det finnes imidlertid relativt få eksempler på fullstendig nøytrale skatter.

De fleste former for skatter som benyttes i praksis er vridende skatter. Slike vridende skatter skaper et effektivitetstap ved at skatten fører til at den privatøkonomisk tilpasningen etter skatt avviker fra hva som gir samfunnsøkonomisk effektivitet. De viktigste hovedformer for vridningseffekter knyttet til skattesystemet er:

- Arbeidsbeslutningen: avveiningen mellom arbeid og fritid påvirkes
- Sparebeslutningen: avveiningen mellom forbruk i dag og forbruk i morgen påvirkes
- Porteføljevalget: fordelingen av sparing på ulike former for investering påvirkes
- Forbrukssammensetningen: avveiningen mellom ulike forbruksgoder påvirkes

Fra et effektivitetsmessig perspektiv er det gunstigst å benytte effektivitetsfremmende og nøytrale skatter. I en stor velferdsstat som Norge er det i praksis vanskelig å tenke seg at slike skatter kan gi et tilstrekkelig skatteproveny til å finansiere det ønskede nivået på offentlig konsum, investeringer og overføringer. Bruk av vridende skatter med tilhørende effektivitetstap er dermed nødvendig.

4.2.3.2 En enkel illustrasjon av velferdstap ved beskatning

I diskusjonen omkring beskatning har det lenge vært etablert kunnskap at skattefinansiering har kostnader ut over det beløpet som kreves inn i skatt, se f.eks. oppsummeringer i NOU 1996: 9 Grønne skatter, NOU 1997: 27 Nytte-

kostnadsanalyser eller NOU 1998: 10 Fondering av folketrygden? En enkel illustrasjon av problemstillingen er gitt i figur 4.1, der likevekten mellom tilbud og etterspørsel før og etter innføring av en skatt i et frikonkurransemarked er illustrert. I en situasjon uten skatt er likevekten i krysningsspunktet mellom etterspørselskurven og tilbudskurven.⁵ Disse kurvene gir uttrykk for hhv. marginal betalingsvilje for varen og grensekostnad i produksjonen av varen. Uten skatt blir det produsert Z_0 enheter av varen til en pris av P_0 kroner per enhet. Til prisen P_0 i figuren vil en rekke kjøpere ha høyere betalingsvilje enn prisen, og dette sies gjerne å utgjøre konsumentoverskuddet. Parallelt vil en rekke produsenter produsere til lavere kostnad enn prisen, og arealet mellom tilbudskurven og prisen sies å utgjøre produsentoverskuddet.

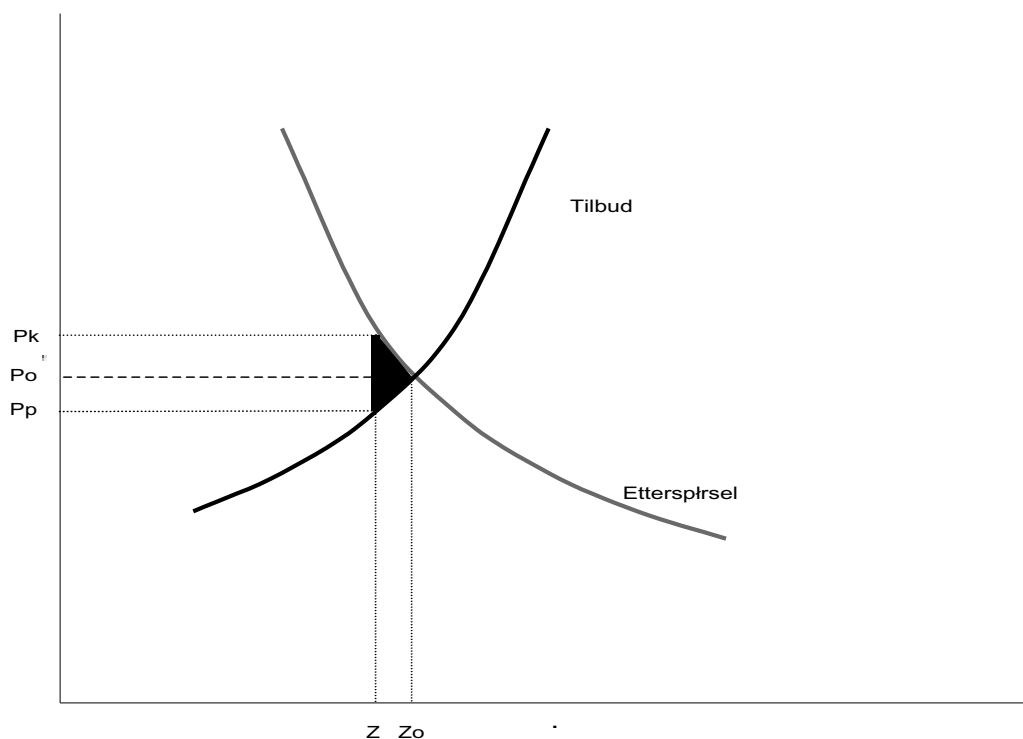
Hvis det innføres en skatt på varen, vil kjøper og produsent av varen stå overfor ulike priser. Produsenten vil stå overfor kostnaden ved å produsere en ytterligere enhet (grensekostnaden), mens kjøper vil stå overfor summen av produsentpris og skatt. I figuren er dette illustrert ved prisene P_p og P_k . Ved disse prisene vil den omsatte mengden (her Z) være lavere enn den opprinnelige mengden Z_0 . Resultatet av innføring av skatt er altså at produsenten både mottar en lavere pris og selger et mindre antall enheter enn før, mens kjøperen betaler en høyere pris og kjøper et mindre antall enheter enn før. Skatten har dermed redusert både produsent- og konsumentoverskuddet:

- Produsentoverskuddet er redusert fra å være arealet mellom tilbudskurven, som avspeiler hvor mye det koster å produsere hver enkelt enhet, og den opprinnelige prisen (P_0) og ned til den nye prisen som produsenten oppnår (P_p).
- Konsumentoverskuddet er redusert fra å være arealet under etterspørselskurven, som avspeiler de enkelte konsumentenes verdsetting av varene, og den opprinnelige prisen (P_0) og ned til den nye prisen som konsumenten må betale (P_k).

Statens inntekt av skatten er rektangelet som utspennes av avgiftens størrelse og det omsatte volumet. Det mørklagte arealet i figur 4.1 utgjør differansen mellom skatteprovenyet og summen av redusert konsument- og produsentoverskudd. Dette arealet har bortfalt som overskudd og kan oppfattes som velferdstapet ved beskatningen.

En viktig observasjon knyttet til det mørklagte arealet i figur 4.1, er at en økning av skatten fører til at arealet vokser med mer enn økningen i skatten. Dette har sammenheng med helningen på kurvene. En ytterligere økning av skatten, som flytter omsetningen mot venstre, vil føre til en ny økning av trekantens areal. Denne økningen er større enn den som fulgte av tilsvarende reduksjon av omsetning ved lavere skattenivå. Resonnementet utgjør et generelt argument for at lave skattesatser på brede grunnlag gir lavere velferdstap enn høye skatter på smalere grunnlag. Slik overproporsjonalitet kan også oppfattes som et argument for at skattesatsene bør være stabile over tid, fordi høy sats i en periode og lav sats i neste fører til et større samlet tap enn ved stabile satser.

5. Dette gjelder egentlig «kompensert etterspørsel», jf. innføringslitteratur i velferdsteori.

Figur 4.1 Velferdstap ved beskatning

Velferdstapet i figur 4.1 oppstår som følge av at konsumentene og produsentene etter innføring av skatten baserer seg på ulike priser. I et slikt tilfelle vil ikke lenger løsningen være effektiv. Det er ikke alltid skatter har slike virkninger. Dersom hensikten med skatten er å korrigere for virkninger som går utenfor markedet (såkalte eksterne virkninger, f.eks. forurensing), kan skatten bidra til å rette opp skjevheter som allerede er i markedet.

Det vil heller ikke oppstå noe velferdstap hvis skatten utformes slik at det ikke oppstår avvik mellom kjøper- og produsentpris (f.eks. såkalte lump-sum eller koppskatter). Slik beskatning er vanskelig å gjennomføre i praksis, fordi skattene da må være betinget på noe som ikke har med verdiansettelser å gjøre og vil bli fullstendig løst fra evneprinsippet.

Siden skattefinansiering medfører et økonomisk tap for konsumentene utover selve skatteprovenyet, synes det rimelig at færre prosjekter blir samfunnsøkonomisk lønnsomme når vi tar hensyn til slike finansieringskostnader. Anta f.eks. at et tilfeldig skattefinansiert prosjekt gir inntekter til en samlet verdi av 110 mill. kroner, og at de direkte kostnadene for prosjektet er 100 mill. kroner. Dersom vi har ubegrenset mulighet til å anvende lump-sum beskatning, er prosjektoverskuddet på 10 mill. kroner, og prosjektet er samfunnsøkonomisk lønnsomt. Med vridende skatter som gir et effektivitetstap ved skattefinansiering på 20 pst. utover beløpet som innkreves, blir imidlertid den relevante projektkostnaden 120 mill. kroner, slik at prosjektet ikke lenger er lønnsomt. Anslaget for effektivitetstapet, eller marginalkostnaden ved skattefinansiering, er dermed avgjørende for om prosjektet bør gjennomføres eller ikke.

Effektivitetstap framkommer når man sammenlikner direkte mot en «tilsvarende» tilstand for økonomien uten at de vridende skattene er til stede. Utgangspunktet er at man ser for seg en situasjon der alle de vridende skattene erstattes med nøytrale skatter (lump-sum-skatter). Det er vanlig å se på en av to alternativer:

- Trekk inn akkurat samme skatteproveny som tidligere. Da framkommer effektivitetstapet som hvor mye bedre privat sektor ville fått det (målt i penger). Dette kalles gjerne ekvivalent variasjon.
- Sørg for at alle individer når samme nyttenivå som før. Da framkommer effektivitetstapet som hvor mye mer det offentlige kunne ha samlet inn i skatteproveny uten at noen i privat sektor fikk det verre. Dette kalles gjerne kompensert variasjon.

I utgangspunktet synes rimelig at marginalkostnaden ved skattefinansiering er positiv, slik som i eksempelet ovenfor. Det kommer inn flere andre virkninger som er relativt kompliserte, jf. f.eks. NOU 1997: 27 Nytte-kostnadsanalyser. Det som er viktig i denne sammenheng er hvorvidt dette antatte effektivitetstapet varierer mellom skatteformer og om kostnadene ved arveavgiften er større eller mindre enn ved annen type beskatning. Dette er omtalt nærmere i avsnitt 4.3.

4.2.3.3 Avveining mellom forbruk og sparing

Gjennom låneopptak og sparing kan personer framskynde eller utsette forbruk sammenlignet med det løpende inntekter gir grunnlag for. Det er mulig å forbruke mer enn en tjener i en livsfase mot at man tjener mer enn man bruker i andre livsfaser. Mange unge vil f.eks. typisk ha stor nettogjeld grunnet relativt sett lav inntekt kombinert med høyt studie- og boliglån, mens de betaler tilbake lånene etterhvert som inntekten øker. I lånefasen forbruker de dermed i realiteten mer enn de tjener, mens det er omvendt senere i livsløpet. Det å foreta slike avveininger mellom forbruk i ulike faser av livet, innebærer at en samtidig foretar en avveining mellom forbruk og sparing i hver enkelt periode. I en slik sammenheng er gjeldsopptak uttrykk for negativ sparing.

Låneopptak er uttrykk for at personer ønsker forbruk i dag framfor å utsette det, og lånerenten er et uttrykk for at de derfor er villige til å betale for å forskuttere forbruk. Tilsvarende krever de avkastning for å utsette forbruk (i form av f.eks. rente på bankinnskudd). Enhver skatt som direkte eller indirekte endrer realavkastningen av sparing og lån, vil dermed påvirke avveiningen både av forbruk i ulike faser av livet og av forbruk og sparing i en gitt periode.

For samfunnet som helhet gir sparing grunnlag for investering i realkapital og for fordringer på utlandet. Den realavkastning man får av sparingen på marginen skal være lik den ulempen sparerne pådrar seg ved å måtte utsette forbruk. Alternativt gjelder samme likhet for det man må betale for å låne og fordelen som lånerne oppnår ved å forskuttere forbruk.⁶ I et velfungerende

6. Renten vil også avpeile usikkerhet tilknyttet det enkelte låneformål. Dette diskuteres ikke her.

kapitalmarked vil denne avkastningen være gitt ved renten før skatt. Den enkelte er imidlertid opptatt av realavkastning etter skatt. Skatt på kapitalavkastning (og fradrag for kapitalutgifter) skaper dermed en vridning i favør av lån og i disfavør av sparing. Den skaper dessuten en forskjell mellom avkastningen til en som stiller sparemidler til disposisjon og den samfunnsmessige realavkastning bruken av disse sparemidlene gir når de investeres. Ettersom skatten legges på nominelle renteinntekter, vil dessuten inflasjonen påvirke nivået på realavkastning etter skatt.

Hvor betydelige de skattemessige vridningene er i praksis, vil avhenge av hvor mye spare- og låneatferden endres som følge av endringer i skattesatser. Det finnes få empiriske studier som gir klare indikasjoner på dette, og det er derfor vanskelig å si sikkert i hvor stor grad sparingen i praksis påvirkes av skattenivået. Noen av de hovedformer for skatter som potensielt kan ha vridningseffekter knyttet til avveiningen mellom forbruk og sparing, er beskatningen av kapitalinntekt, særavgifter på varige konsumgoder, formues- og eiendomsskatt og investeringsavgift:

- Skatt på kapitalinntekt med fradrag for gjeldsrenter virer tilpasningen mellom forbruk i ulike perioder ved at den gjør det relativt sett mer kostbart å utsette forbruk og mindre kostbart å låne penger for å forskuttere forbruk.
- Særavgifter på varige konsumgoder virer avveiningen i disfavør av sparing i form av varige konsumgoder. Særavgifter på ikke-varige konsumgoder virer tilpasningen bare i den grad forbrukssammensetningen endrer seg over tid.
- Skatt på formue og eiendomsskatt er en skatt på oppsparte eller investerte midler. Den kan regnes som en ekstrabeskatning av sparing, og vil dermed ha samme virkning som en kapitalinntektsskatt.
- Investeringsavgiften er en særavgift på noen former for realinvesteringer. Den er derfor en skatt på bruken av sparemidler, og den kan dermed ha tilsvarende vridningseffekter som kapitalinntektsskatten. Den kan også bidra til å vri sparingen mellom objekter med og uten investeringsavgift.

I prinsippet kan også forventninger om at ulike skatter vil endres over tid vri avveiningen mellom forbruk i ulike perioder, fordi f.eks. en forventet skatteøkning gjør det relativt sett dyrere å utsette forbruk.

4.2.4 Marginalkostnaden ved skattefinansiering- empiriske analyser

4.2.4.1 Innledning

Utgangspunktet for en avveining mellom ulike former for beskatning er å velge den finansieringsformen som gir det laveste effektivitetstapet, dvs. de laveste realøkonomiske kostnadene. For prosjektspesifikke finansieringsformer vil dette kreve egne beregninger for hvert enkelt prosjekt. Inntektene fra generell beskatning er imidlertid ikke øremerket for spesielle prosjekter, og skattekostnaden vil derfor i utgangspunktet ikke være prosjektspesifikk. Arveavgiften er en av mange alternative skatteformer. Hvis arveavgiften i utgangspunktet kan antas å ha lave realøkonomiske kostnader, taler det for at denne skatteformen bør anvendes. Hvis det motsatte er tilfelle, bør derimot avgiften vurderes lagt om eller fjernet og andre skatteformer med lavere kostnader benyttes til å skaffe de inntekter avgiften nå genererer. Dette avsnittet

går gjennom ulike studier som har forsøkt å tallfeste effektivitetstapet ved beskatning.

En enkelt skatteform kan imidlertid ikke betraktes uten at en tar hensyn til samspillet med andre skatteformer. For å få et nærmere anslag på marginalkostnaden ved skattefinansiering, er en derfor avhengige av empiriske arbeider i form av generelle likevektsmodeller for hele økonomien. Bl.a. NOU 1997: 27 Nytte-kostnadsanalyser har drøftet slike kostnader, og i dette avsnittet, som i hovedsak bygger på denne utredningen, gjengis resultatene fra noen slike modeller av norsk økonomi og fra noen utenlandske studier. I sammenheng med arveavgiften er det uheldig at det, så langt utvalget har brakt på det rene, ikke foreligger spesifikke analyser av denne skatteformen. Noen studier av denne avgiftens virkning på enkeltbeslutninger er likevel referert i avsnitt 4.3.6.

Omtalen i avsnittene under viser at resultatene fra ulike empiriske undersøkelser av skattekostnad varierer til dels betydelig. Det er også i mange tilfeller vanskelig å forklare hvorfor det oppstår forskjeller mellom de ulike undersøkelsene. Dette gjør at de som har utført de ulike undersøkelsene, selv advarer mot å tolke de kvantitative anslagene bokstavelig, jf. f.eks. Bovenberg (1990). En grov oppsummering viser at de fleste arbeider anslår kostnaden ved skattefinansiering til å være positiv, slik at vi må regne med at det å trekke inn én ekstra skattekrone har samfunnsøkonomiske kostnader ut over at privat sektor må oppgi denne kronen. Flere av de norske studiene viser at kostnaden ved økt inntektsskatt ser ut til å være høyere enn f.eks. ved økt merverdiavgift. For arveavgiften foreligger det som nevnt ikke anslag for slike kostnader, men i avsnitt 4.3 blir det argumentert for at det er grunnlag for å hevde at effektivitetstapet ved arveavgiften er lavere enn ved flere andre typer beskatning.

4.2.4.2 Noen utenlandske studier

I nyere arbeider på dette feltet, er det sentrale teoretiske begrepet marginalkostnaden ved offentlig ressursbruk («marginal cost of public funds», eller MCF) definert som forholdet mellom velferdstapet ved en skatteøkning og den offentlige utgiftsøkningen. Det foreligger en rekke utenlandske studier av slike effektivitetskostnader av beskatning. De fleste av disse studiene tar utgangspunkt i amerikanske data. For skatt på lønnsinntekter finner de typisk en marginalkostnad i størrelsesorden 1,2-1,4.

Jorgenson og Yun (1991) finner at skatt på lønnsinntekt har en noe høyere marginalkostnad enn en omsetningsavgift, mens Ballard m.fl. (1985) derimot får at innkreving av skatt via omsetningsavgiften har en noe høyere marginalkostnad enn skatt på lønnsinntekter. Dette resultatet endres dersom varer som er hardt beskattet i utgangspunktet, holdes utenfor analysen. Studiene antyder dermed at det er lavere effektivitetskostnader knyttet til skatt på forbruk enn skatt på lønnsinntekter. Ved lavere lønnselastisiteter, dvs. at arbeidstilbudet i liten grad påvirkes av lønnsnivået, reduseres marginalkostnaden ved lønnskatter.

Begge de ovenfor nevnte studiene finner dessuten at skatt på kapitalinntekter har en høyere marginalkostnad enn skatt på lønnsinntekter. Den er imidlertid klart høyere i den dynamiske modellen til Jorgenson og Yun enn

i den statiske modellen til Ballard m.fl. Dette er et eksempel på at modellformuleringen trolig påvirker resultatet ved at virkningen av kapitalbeskatningen blir større når aktørene i modellen tilpasser seg optimalt over tid. Jorgenson og Yun finner videre at eiendomsskatten har en relativt lav marginalkostnad, hovedsakelig som følge av at boligkapital er mye lavere beskattet enn annen realkapital også i USA.

Hansson (1984) tar utgangspunkt i det svenske skattesystemet fra 1979, der spesielt marginals-katten på arbeidsinntekt var svært høy (72,6 pst.). Han benytter en modell med en skattlagt produksjonssektorer og en ikkehusholdningssektor som ikke er skattlagt. Analysen illustrerer samspillet mellom arbeids- og kapitalmarkedet ved at høyere skatt på kapital i enkelte beregningssalternativer har en marginalkostnad som er lavere enn én. Dette skyldes at økt skattlegging av kapital fører til at kapital flyttes over i den ikke-skattlagte husholdningssektoren. Dermed frigjøres arbeidskraft herfra som så brukes i den skattlagte sektoren, noe som reduserer det samlede effektivitetstapet siden skatte-kilen i arbeidsmarkedet er mye større enn i kapitalmarkedet. Dette overraskende resultatet illustrerer også et annet viktig aspekt ved effektivitetstapet, nemlig at det er vanskelig å vurdere en enkelt skatt uten at en tar i betraktning samspillet med andre former for beskatning.

Et interessant trekk ved analysen til Hansson er at han også ser på hva offentlige skatteinntekter benyttes til. En proporsjonal økning i lønns- og kapitalskatten gir f.eks. en marginalkostnad på mellom 0,82 og 0,99 dersom skatteinntekten anvendes til en infrastrukturinvestering innen modellen. Dersom skatteinntekten føres tilbake til privat sektor som overføringer, blir marginalkostnaden derimot mellom 1,22 og 1,51 avhengig av hvor sterkt arbeidstilbud og sparing endres. Resultatene til Hansson viser hvordan inntektsvirkninger kan bidra til å redusere kostnaden ved skattefinansiering når skatteinntekten finansierer andre goder enn kontantoverføringer til privat sektor.

4.2.4.3 Norske arbeid

I norske offentlige utredninger av langsiktige økonomiske utviklingstrekk har Statistisk sentralbyrås MSG-modeller i mange år vært sentrale. Flere forskere har brukt ulike varianter av disse modellene for å beregne kostnaden ved offentlig finansiering. Studier basert på MSG-modellen fra tidlig på 1990-tallet, benyttet en modellversjon med en rekke konsumentgrupper og flere produksjonssektorer for varer og tjenester. Systemet for indirekte skatter og merverdiavgift kunne dermed modelleres nøyaktig. Modellen fanget derimot ikke opp hvordan skattlegging påvirker tilpasningen over tid (intertemporale aspekter).

Den beregnede marginalkostnaden i disse studiene omfatter både kostnaden ved å skattefinansiere ulike prosjekt og eventuelle korreksjoner av markedsprisene for å oppnå riktige samfunnsøkonomiske kalkulasjonspriser. Dette gjør at marginalkostnaden i utgangspunktet må antas å variere mellom ulike typer prosjekter, selv når det er de samme skattene som økes for å finansiere hvert prosjekt. Både Vennemo (1991) og Brendemoen og Vennemo (1993a, b) er eksempler på dette. For et «generelt prosjekt», som er et gjennomsnitt av de ulike prosjekttypene, beregnes bl.a. marginalkostnader på 1,17 for reduserte overføringer, 1,35 for økt merverdiavgift og 1,75 for

inntektsskatt når det ikke tas hensyn til eksterne virkninger. Dersom alle skatter økes proporsjonalt, blir marginalkostnaden 1,67 når eksterne virkninger ikke er med, og 1,48 når de eksterne virkningene medregnes.

I Brendemoen og Vennemo (1993a, b) inkluderes hensyn til virkninger på konsumentenes velferd av noen former for negative eksterne virkninger (i hovedsak lokale skadevirkninger av luftforurensing). Eksterne virkninger påvirker marginalkostnaden ved skattefinansiering på to måter. For det første kan selve beskatningsobjektet forårsake eksternaliteten slik at økt skatt (avgift) gir reduserte eksterne virkninger. Dette vil f.eks. være tilfelle for en miljøavgift på bruk av piggdekk. For det andre kan økt skatt indirekte påvirke den aktiviteten som forårsaker eksterne effekter. Økt lønsskatt vil f.eks. kunne redusere etterspørselen etter flyreiser, og dette kan gi positive miljøvirkninger dersom flystøy og luftforurensing fra fly ikke allerede er innarbeidet i landingsavgifter og priser på drivstoff mv. Kostnaden ved økt merverdiavgift er lavere enn kostnaden ved økt inntektsskatt.

I modellen er overføringer til husholdningene modellert som negative lump-sum skatter, dvs. uten substitusjonsvirkninger. Slike overføringer vrir altså ikke aktørenes tilpasning. Dette gjør at marginalkostnaden ved reduserte overføringer er lav, selv om inntektsvirkningene i dette tilfellet bidrar til å øke den beregnede marginalkostnaden. Dette skyldes bl.a. at de indirekte skattene på privat konsum er høyere enn den gjennomsnittlige indirekte skatten på det offentlige konsumet. Alt annet likt gjør dette at de offentlige skatteinntektene går ned når reduserte overføringer benyttes til å finansiere økt offentlig konsum.

Resultatene i denne typen analyser er bl.a. avhengige av hvor følsomt arbeidstilbudet er for endringer i lønnsnivået. I Vennemo (1991) og Brendemoen og Vennemo (1993a,b) er parametrene i arbeidstilbudsfunksjonen estimert på mikrodata, som ifølge Vennemo viser at arbeidstilbudet for de fleste typer hushold tilnærmet ikke påvirkes av inntektsvirkningen, mens de isolerte virkningene av at prisen på fritid endres (substitusjonsvirkningen) er relativt høye i forhold til det som er vanlig i slike studier. Denne virkningen er særlig sterk for kvinner, og endringer i lønnsnivået som følge av en skatteendring har dermed stor betydning for kvinnes arbeidstilbud. Marginalkostnaden ved inntektsskatt blir derfor høy både pga. høye arbeidstilbudselastisiteter og høye skattekiller i arbeidsmarkedet.

Holmøy og Strøm (1997) benytter en nyere versjon av MSG-modellen (MSG-6) til å utføre samme typen beregninger som Brendemoen og Vennemo. MSG-6 er en dynamisk modell for norsk økonomi der husholdninger står overfor en intertemporal budsjettbetingelse. Dette vil i utgangspunktet føre til andre tilpasninger til eksogene endringer enn i den statiske modellen Brendemoen og Vennemo benytter. Det er også en del andre endringer i forhold til tidligere MSG-versjoner, bl.a. at 1992 er benyttet som basisårs slik at skattesystemet er mer oppdatert. En annen viktig forskjell ligger i formuleringen av arbeidstilbudet. Basert på andre modellarbeider og resultater fra tidssnytingsundersøkelser, legger Holmøy og Strøm til grunn at fritid er viktigere for konsumentene enn hva Brendemoen og Vennemo antar (dvs., fritidens budsjettandel i nyttefunksjonen er større). Med de valgte parametrene er inntektsvirkningen større enn substitusjonsvirkningen i tallverdi, noe som

fører til at arbeidstilbudet avtar når lønnsnivået overstiger en viss grense (dvs. at arbeidstilbudskurven bøyer bakover). En skatteøkning vil dermed føre til en økning i arbeidstilbudet.

Resultatene til Holmøy og Strøm avviker sterkt fra Brendemoen og Venemo. For et «generelt prosjekt» beregnes en marginalkostnad på 0,74 når reduserte lump-sum overføringer benyttes som finansieringsform. Med vridende skatter øker marginalkostnaden bare til 0,79 enten finansieringen er via økt lønsskatt eller ved økt merverdiavgift, og til 0,80 ved økt arbeidsgiveravgift. Ifølge resultatene til Holmøy og Strøm vil altså de markedsprisene offentlig sektor står overfor *overvurdere* kostnadene ved økt offentlig konsum selv om det blir benyttet vridende beskatning for å finansiere utgiftsøkningen. Holmøy og Strøm viser at resultatene i modellen er svært følsomme for ulike forutsetninger om arbeidstilbudet.

Håkonsen og Mathiesen (1997) benytter en enkel statisk likevektsmodell med tre goder (ett privat konsumgode, ett offentlig konsumgode og fritid). Med samme valg av nyttefunksjon reproducerer Håkonsen og Mathiesen i stor grad resultatene til Holmøy og Strøm. For økte lump-sum overføringer beregner f.eks. Håkonsen og Mathiesen en marginalkostnad på 0,72 (mot 0,74 hos Holmøy og Strøm) og 0,78 ved bruk av den ene vridende skatten i modellen (0,79-0,80 hos Holmøy og Strøm). Disse resultatene understreker hvor avgjørende spesifiseringen av arbeidstilbudet er for de resultatene som fremkommer. Håkonsen og Mathiesen argumenterer for at lønnselastisiteten i arbeidstilbudet mest trolig er positiv, men med lav tallverdi, f.eks. av størrelsesorden 0,1-0,3. Med en fritidsandel på 0,5 svarer dette til en substitusjonselastisitet mellom fritid og aggregert konsum i størrelsesorden 1,2-1,5, og en beregnet (korrigert) marginalkostnad ved skattefinansiering på om lag 1,7. Intuisjonen bak begrepet fritidsandel i disse modellene er vanskelig.

I de fleste av disse studiene måles marginalkostnaden ved offentlig ressursbruk (skattefinansiering) som forholdet mellom velferdstapet ved en skatteøkning, målt i penger, og den offentlige utgiftsøkningen, jf. overfor. Ved en tilpasning der skatter ikke endret tilpasningen, ville kostnaden ved skattefinansiering være lik de direkte ressursene offentlig sektor legger beslag på. Intuisjonen, og de fleste studiene foran, tilsier da at vridende beskatning burde føre til at denne kostnaden stiger. Sandmo (1998) fremhever imidlertid at dette kan diskuteres ytterligere. En grunn til dette er komplementaritet mellom offentlige og private goder, som fører til at tilgangen til et offentlige gode gir økning også i komplementære private goder, mens en annen grunn kan henge sammen med fordelingsmotivasjonen bak skattleggingen. Studiene foran tar ikke hensyn til komplementaritet eller eventuelle fordelingsmessige gevinster, og disse forholdene forklarer derfor ikke forskjellene i anslagene.

En bred gjennomgang av spørsmål knyttet til skattefinansiering er gitt i NOU 1997: 27 Nytte-kostnadsanalyser. Det uavhengige tekniske utvalget som la fram denne utredningen, var nedsatt bl.a. for å etablere et grunnlag for å operasjonalisere samfunnsøkonomisk effektivitet i offentlige prosjektkalkyler. Som et ledd i sitt arbeid, framla utvalget også tallanslag for marginalkostnaden ved skattefinansiering. På grunnlag av de generelle prinsipper utvalget satte opp, tilrådte utvalget på usikkert grunnlag at marginalkostnaden ved skattefinansiering settes til 1,2 i offentlige sammenheng. Utvalget presiserte at det

hadde lagt til grunn et relativt forsiktig anslag basert på de ulike empiriske undersøkelsene som forelå.

4.2.5 Skatt og fordeling

Fordelingsvirkninger er et viktig hensyn ved utformingen av beskatningen. Med basis i at en rekke kollektive goder krever finansiering, er intensjonen i skattesystemet at individer med høy inntekt og formue skal bidra relativt mer til finansieringen, dvs. et progressivt system. I forlengelsen av dette kan en naturligvis spørre om denne innretningen skyldes motiver som har å gjøre med «rettferdig» fordeling av skattebelastningen eller om hovedmotivet er at inntektene etter skatt skal være mest mulig lik, fordi dette betraktes som et gode i seg selv. Et velkjent problem ved høy skatteprogresjon er imidlertid at det påvirker beslutninger, med velferdstap som resultat, jf. drøftelsen foran. I praksis vil det ofte være en konflikt mellom hensynet til en effektivitetsmessig god utnyttelse av ressurser og ønsket om å omfordele den samlede verdiskapning.

Skattepolitikken brukes til å endre inntektsfordelingen ved å påvirke fordelingen av inntekter og andre goder i samfunnet, gjennom omfordeling av private inntekter og formue, og gjennom offentlig disponering av varer og tjenester. Skatten påvirker ulike personers realdisponible inntekt ulikt, spesielt ved at det er progressiv beskatning av lønnsinntekt og formue, og dette er den sentrale kanalen for fordelingshensyn i skattesystemet. Se for øvrig boks 4.1 der bakgrunnen for skattereformen i 1992 er oppsummert.

Det er tett sammenheng mellom målet om inntektsutjevning og evneprinsippet i beskatningen. Progressiviteten i skattesystemet bidrar til at skattytere med høyere inntekter betaler større del av inntekten i skatt enn skattytere med lavere inntekter. Dermed vil de med størst skatteevne, målt ved inntekt, betale mest skatt. Eventuelle positive fordelingseffekter i utformingen av progressiv inntektsbeskatning må avveies mot negative effektivitetsvirkninger av et progressivt satssystem.

De fleste vil ut fra en rettferdighetstankegang mene at man bør betale mer i skatt jo høyere skatteevne man har. En forutsetning for at en slik omfordeling kan oppnås er at skattegrunnlagene må samsvare mest mulig med skattyternes skatteevne. Dette innebærer at skattyternes faktiske inntekter i så stor grad som mulig bør bringes fram til beskatning, uavhengig av skattyternes disposisjoner. Et smalt skattegrunnlag med mange fradrags- og skattekredittordninger, dvs. ordninger som gir skatteutsettelse, vil derfor redusere skattegrunnlaget i forhold til skatteevnen. Samtidig bidrar disse ordningene til at de formelle skattesatsene isolert sett må være høye dersom myndighetenes inntektstap knyttet til de ulike ordningene skal dekkes inn ved økt beskatning. Det blir da mindre samsvar mellom de formelle og de effektive skattesatsene, som igjen vil påvirke fordelings- og effektivitetsegenskapene i skattesystemet. Ut fra disse hensynene er det ønskelig å ha skattegrunnlag som i størst mulig grad samsvarer med de faktiske inntektene. Dette var et hovedprinsipp bak skattereformen i 1992, jf. boks 4.1.

Skattereformen i 1992 omfattet både lønnstakere, trygdede, selskaper og personlig næringsdrivende. I NOU 1999: 7 Flatere skatt oppsummeres hovedprinsippene bak reformen som følger:

- Likebehandling (nøytralitet): Det vil si at skatten i størst mulig grad skal være den samme uavhengig av skattyternes disposisjoner. Dette omfatter likebehandling mellom bedrifter og personer, mellom ulike spareformer uavhengig av hvordan avkastningen anvendes, mellom ulike typer investeringer og næringer, mellom ulike eierformer, mellom ulike finansieringsformer, mellom nye og veletablerte bedrifter og mellom gevinster og annen kapitalinntekt.
- Symmetri: Inntekter og tilhørende utgifter skal behandles likt. Det samme prinsippet for tidfesting (periodisering) skal legges til grunn både for skattepliktige inntekter og fradragsberettigede kostnader. Videre skal kostnader komme til fradrag med samme skattesats som tilsvarende inntekter skattlegges med.
- Samordning: Underskudd skal kunne føres til fradrag mot overskudd. Lave skattesatser. Lavere satser reduserer isolert sett avviket mellom samfunnsøkonomisk og privatøkonomisk lønnsomhet av ulike disposisjoner, og reduserer motivene for skatteomgåelser og lønnsomheten av skatteplanlegging.
- Brede skattegrunnlag: Brede skattegrunnlag innebærer nærmere samsvar mellom faktiske inntekter og skattegrunnlaget. Dette styrker fordelingsegenskapene ved skattesystemet.

Andre viktige hensyn ved utformingen av skattesystemet har vært:

- Skatteevneprinsippet: Ved utforming av skattesystemet bør det tas hensyn til den enkelte skattyters skatteevne. Det kreves et visst minimum av inntekt før den enkelte kan sies å ha noen økonomisk evne til å betale skatt. Når det gjelder personlige skattytere, er det naturlig ikke bare å se på den enkelte isolert, men også å ta hensyn til vedkommendes forsørgelsesbyrde. I tråd med et prinsipp om skatteevne, kan det være rimelig at det gis fradrag ved beregning av den skattbare inntekt for utgifter som har medgått til å anskaffe inntekten.
- Fordelingshensyn: Skattesystemet har en målsetning om å virke inntekt-sutjevne. Dette kan dels oppnås ved progressive skattesatser og dels ved ulike fradrag og overføringer.
- Atferdsmessige ønsker: Enkelte skatteregler, det gjelder bla ulike fradrag-sordninger, er i hovedsak etablert ut fra et politisk ønske om bestemt atferd. Eksempel på fradrag som er ment å stimulere til en gitt økonomisk atferd er skattemessig særbehandling av pensjonssparing (IPA og TPES) og skattefradrag i forbindelse med sparing i BSU og AMS.

Prinsipielt kan en hevde at overføringssystemet skulle ivareta fordelingshensyn, mens skattesystemet burde utformes for å ivareta innkreving av de nødvendige ressurser på en mest mulig effektiv måte. Slike prinsipper er svært vanskelige å gjennomføre i praksis, bl.a. fordi det også vil oppstå effektivitetstap i overføringssystemet. Generelle overføringer, som barnetrygd, har den fordel at de er effektivitetsmessig nøytrale og administrativt enkle, men

er lite treffsikre i fordelingspolitikken. Mer spesifikke overføringer har den fordel at de er målrettede, men de kan være administrativt mer kompliserte, og ha ugunstige effektivitetsvirkninger.

Skatt påvirker også etterspørsels- og tilbudsforhold slik at priser (på både varer og innsatsfaktorer) før skatt endres. Dette kan ha fordelingsmessige virkninger, bl.a. fordi ulike personer har ulik forbrukssammensetning og fordi etterspørselen etter noen typer arbeidskraft øker mer enn for andre. Slike virkninger er viktige, men kan være svært uoversiktlige og vanskelige å kartlegge.

Det er ofte spesielt vanskelig å kartlegge fordelingseffektene av skatt på forbruk og skattens innvirkning på andre forhold i økonomien. Det kan derfor argumenteres for at en bør legge fordelingsansvaret på direkte skatter (f.eks. ved progressiv inntektsskatt) og direkte overføringer (trygd o.l.).

En spesiell form for skatter er de som medfører rettigheter i allmenne forsikringsordninger som folketrygden. Folketrygden er utformet slik at den gir fallende kompensasjonsgrad for stigende inntekt. De skatter som gir rettigheter i folketrygden er ikke tilsvarende gradert, og endringer i folketrygdens ytelser får normalt ikke konsekvenser for disse skattene. De direkte fordelingsvirkninger av folketrygden er derfor overføring fra høytlønte til lavtlønte. For de ytelser i folketrygden som er livsvarige, foregår det også en overføring fra de grupper som systematisk lever kort til de som lever lenge. En diskusjon av en del slike systematiske overføringer er gitt i NOU 1998: 10 Fondering av folketrygden?

4.2.6 Andre forhold i skattepolitikken

Beskatningen kan bidra til konjunkturregulering, dvs. regulering av samlet aktivitetsnivå. I hovedsak skjer dette gjennom de såkalte «automatiske stabilisatorer», dvs. mekanismer som gjør at skattenivået synker i nedgangstider og stiger i oppgangstider. Progressiv beskatning, som medfører at gjennomsnittsskatten øker i perioder med voksende inntekt og faller om inntekten skulle falle, er et slikt element. Også på overføringssiden er det slike automatiske mekanismer. Den kortsiktige utformingen av skattene kan også være slik at skattene skal øke den private etterspørselen i tider med ledighet og dempe den i tider med press i økonomien.

Ulike skatteformer vil oppfattes ulikt i stabiliseringspolitikken, ved at enkelte beskatnings- og overføringsformer brukes mer aktivt enn andre. Arbeidsledighetstrygd og -tiltak er typisk konjunkturavhengige. Konjunkturregulering gjennom skattenivået, dvs. aktiv finanspolitikk, ble f.eks. diskutert i Norge i forbindelse med den såkalte konjunkturavgiften i Nasjonalbudsjettet 1998.

En direkte negativ effekt av skattesystemet er at det blir lønnsomt å unndra seg beskatning, dvs. holde inntekter skjult for skattemyndighetene. Høye satser har den effekt at det blir en stor gevinst å hente ved å unndra deler av grunnlaget fra beskatning. Jo lavere satsene er, noe som kan følge av at skattegrunnlaget økes, desto lavere blir gevinsten av å unndra samme andel av grunnlaget fra beskatning.

Skattesystemet bør være enkelt å forstå og praktisere både for skattebetalere og myndigheter. Skattebetalerne må lett kunne skaffe de opplysninger

som kreves og ha rimelig mulighet til å kunne forstå hvordan skatten regnes ut. Ingen bør ha mulighet til å utnytte kompliserte regler til egen fordel.

4.3 Beskatning av arv og samfunnsøkonomisk effektivitet

4.3.1 Innledning

I dette avsnittet diskuteres effektivitetstapet ved arveavgiften. Det viser seg at dette henger sammen med hvorvidt individene bevisst etterlater seg arv og hvorfor de i så fall gjør det. Derfor innledes avsnittet med en gjennomgang av ulike forklaringer på at individer etterlater seg arv.

Noe arv kan være det tilfeldige resultatet av usikkerhet omkring livslengde, inntekter og forpliktelser, men arv kan også være planlagte overføringer av midler som arvelater kunne ha anvendt på andre formål. Arv og sparing som er resultat av tilfeldigheter, vil neppe påvirkes i særlig grad av arveavgiften. Derfor kan en gå ut fra at effektivitetskostnadene, som diskutert i avsnitt 4.2, neppe er av betydning for tilfeldig arv. Planlagt arv kan i større grad påvirkes av en arveavgift, fordi denne lager en kile mellom det en arvelater etterlater seg og det mottakeren får. Hvis arvelater er mer opptatt av hva mottaker får enn av hva arvelater selv etterlater seg, kan arveavgiften påvirke arvelaters tilpasning. Avsnitt 4.3.2 gir en framstilling av tilfeldig arv.

Avsnitt 4.3.3 beskriver noen motiver for planlagt arv nærmere. Altruisme har vært meget sentralt i økonomisk litteratur, men i avsnittet omtales også andre motiver for arv, med vekt på strategisk arveadferd, giverglede og kapitalistoverføringer. I avsnitt 4.3.4 gjengis en rekke studier knyttet til tilfeldig og planlagt arv. Dessuten diskuteres to viktige spørsmål i tilknytning til arv og arvemotiver; dette er spørsmålet om hvor mye av samlet privat formue som skyldes arv, og om det finnes sammenhenger mellom finanspolitikkenes fordelingsvirkninger mellom generasjoner og arv. Avsnitt 4.3.5 oppsummerer om arv og samfunnsøkonomisk effektivitet, mens avsnitt 4.3.6 gjengir hovedresultater fra noen få empiriske studier om arveavgiftens virkninger.

4.3.2 Tilfeldig arv

4.3.2.1 Innledning

I økonomisk teori har den såkalte livsløpshypotesen i mange år vært en grunnleggende tilnæringsmetode for å forstå beslutninger om konsum og sparing. Beslutninger om arv er en av mange utvidelser som kan gjøre livsløpshypotesen mer realistisk.

Når privat spareatferd analyseres, er det vanlig å anta at individene ønsker en relativt stabil forbruksprofil over livsløpet, og at de sparer og låner i kapitalmarkedene for å oppnå denne profilen. Studier av folks spareatferd over livsløpet tyder også på at det store flertallet av befolkningen ønsker å jevne ut levestandard over livsløpet ved hjelp av sparing og låneopptak.

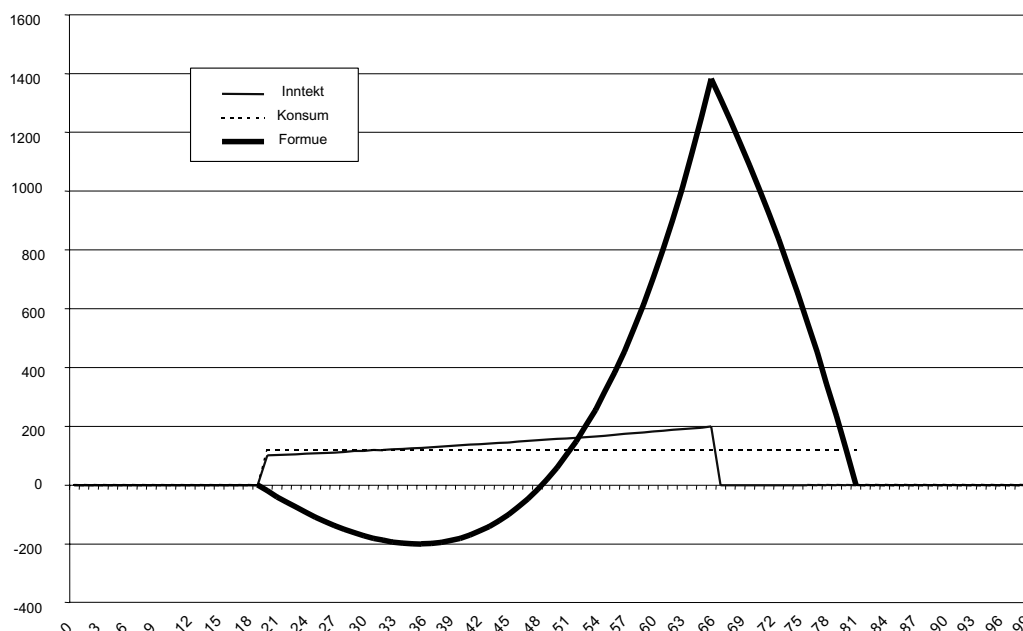
Forbruket påvirkes av preferanser og inntektsmuligheter, både for enkeltindivider og totalt i samfunnet. Forventninger om fremtiden vil også påvirke dagens beslutninger om sparing og forbruk. Høy forventet avkastning på investeringer, enten det er finansielle investeringer i form av f.eks. bankinnskudd, investeringer i realkapital som bedrifter og bygninger eller

investeringer i humankapital gjennom opplæring og utdanning, øker individenes *muligheter* for konsum. Utålmodighet øker deres *ønsker* om konsum.

For en gitt livsinntekt er fordeling av konsum over livet et sentralt spørsmål. Det er vanlig å anta at likt konsum i to perioder bidra med mer nytte enn lavt konsum i den ene og høyt konsum i den andre perioden. Individer kan likevel ha særlige preferanser for konsum i enkelte deler av livet. Det har imidlertid vært vanskelig å finne slike variasjoner empirisk.

Disse forholdene er reflektert i livsløpshypotesen, der sparebeslutningen er resultatet av en avveining mellom forbruk i dag og i framtiden. Livsløpshypotesen gir en intuitiv beskrivelse av hvordan individene ønsker å fordele forbruket over livsløpet. Denne konstruksjonen tjener som et tankeskjema bak mye økonomisk teori, men krever i de fleste anvendelser utvidelse og forbedring for å tjene som en nyttig modell. I den enkle modellen ser en bort fra all usikkerhet, både usikkerhet knyttet til forventet levealder og til andre framtidige størrelser. Beslutningsproblemet består i å fordele konsum for en gitt livstidsinntekt over levetiden på en slik måte at nytten av konsumet blir størst mulig. Sparingen bestemmes av hvordan størrelsen på nåværende inntekt er i forhold til ønsket konsum i perioden.

En sannsynlig tidsprofil gitt disse forenklede forutsetningene innebærer at individene bygger opp formue ved å spare i den yrkesaktive perioden, for så å forbruke denne formuen i løpet av pensjonistperioden. Sparemotivet i den rene livsløpsmodellen er å opparbeide seg midler til å leve av i alderdommen, og lengden av pensjonistperioden blir den viktigste faktoren for å forklare forholdet mellom formue og inntekt. En enkel modell er illustrert i figur 4.2. Det er tatt utgangspunkt i at individet ønsker konstant konsum over livsløpet. Videre er det forutsatt at inntektsprofilen er stigende fram til pensjonsalder, og null deretter. Figuren viser hvordan formuesprofilen blir med disse forutsetningene. I dette enkle eksemplet er realrenten satt lik 4 pst.

Figur 4.2 Illustrasjon av livssyklustilpasning

Tilpasningen i figur 4.2 er relativt intuitiv. Det kan legges til grunn at konsumet ikke overstiger livsinntekten, slik at summen (målt som nåverdi) av konsum over livet vil være lik eller mindre enn summen (målt som nåverdi) av inntekt over livet. I etableringsfasen vil de fleste ta opp gjeld, dvs. ha høyere konsum enn løpende inntekt. Formuen vokser raskt mot pensjonsalder. Etter pensjonsalder forbrukes formuen mot et sikkert sluttidspunkt.

I figur 4.2 er det en rekke forhold som ikke er ivarettatt. Det er bl.a. ingen arv, fordi individet er forutsatt å planlegge fram til et kjent dødstidspunkt, og over tiden fram til dette tidspunktet konsumeres all inntekt og formue. Om individet skulle dø før dette tidspunktet inntreffer, vil det imidlertid være igjen en sluttformue. Videre er det en rekke andre forhold som heller ikke er representert i figur 4.2:

- usikkerhet om framtidig inntekt, kapitalavkastning og dødstidspunkt
- ulike typer konsum og formue
- offentlige og private forsikringsordninger (sparing i form av pensjon, f.eks. i folketrygden, kan oppfattes som annen sparing og inngå som en del av individets formue)
- eventuelle restriksjoner på anledningen til å lånefinansiere konsum

Når en tar hensyn til usikkerhet, vil det være rimelig å legge til grunn at individene vil spare for å ha en reserve å gå på i tilfelle inntektene skulle bli mindre eller behovene større enn forventet. Denne delen av sparingen utgjør forsikring mot alle former for variasjoner i inntektsmuligheter og behov. Dette kan kalles *sikkerhetsmotivert sparing*. I den grad det finnes forsikringsmarkeder for slike behov, vil det redusere sparebehovet på egenhånd. Noen slike forsikringsordninger er obligatorisk alderspensjon, tjenstepensjonsordninger og andre individuelle pensjonsforsikringer eller livrenter. Det offentlige kan også sørge for forsikring i form av arbeidsledighetstrygd, uføretrygd mv. Graden av sikkerhetsmotivert sparing vil påvirke de resultatene modellen gir. Blant annet må en forvente at økt usikkerhet gir tettere sammenheng mellom inntekt og forbruk blant unge mennesker, som ofte har lave inntekter. Usikkerhet gjør at folk (og långivere) blir restriktive med å låne i perioder med lav inntekt.

Ønsket om å jevne ut levestandarden over livsløpet blir ellers modifisert av to forhold. Dersom sparing gir en positiv realavkastning etter skatt, kan en oppnå høyere gjennomsnittlig levestandard ved å utsette konsum til senere i livet. Dette trekker i retning av at folk vil spare mer tidlig i livet og ha en levestandard som øker med alderen. Denne effekten blir imidlertid motvirket av at folk på grunn av mangel på framsyn og tålmodighet har en tendens til å foretrekke høyt konsum nå framfor høyt konsum i framtiden. Graden av tålmodighet og framsyn varierer antakelig en god del i befolkningen. En grunn til å ha obligatoriske trygdeordninger kan være myndighetene anser en del av befolkningen som for lite framsynte og tålmodige til å spare tilstrekkelig på egen hånd.

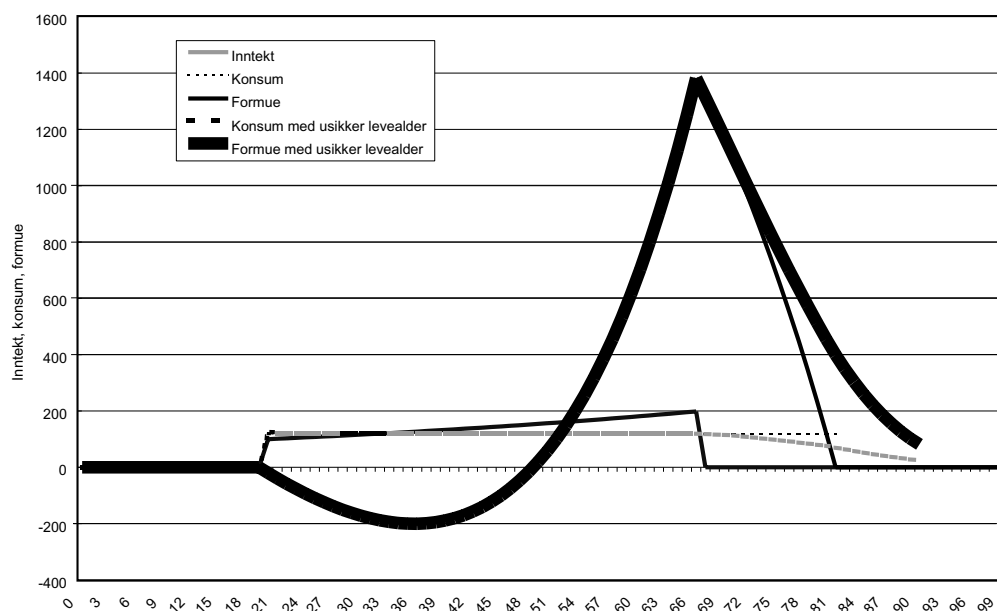
Empirisk forskning viser ofte at folk sparer mer enn det livsløpsteorien alene tilsier, og at mange etterlater seg så mye arv at det vanskelig kan forklares som et resultat av forsiktighet og usikkerhet om dødstidspunktet.

Det kan være flere grunner til dette, f.eks. omtanke for etterkommere. Det at det finnes flere motiver for sparing, betyr at livsløpsteoriene må suppleres, men ikke at de må forkastes. Studier av folks spareatferd over livsløpet tyder på at det store flertallet av befolkningen søker å utjevne levestandarden over livsløpet ved hjelp av sparing. Mer kompliserte livsløpsmodeller kan inneholde ulike grunner til at arv oppstår. Noen slike grunner kan være usikkerhet omkring egen livslengde, som fører til at folk etterlater seg formue de ikke selv har brukt opp fordi de dør tidlig, eller at folk har spesielle motiver for å etterlate seg arv.

4.3.2.2 Usikkerhet omkring egen livslengde

Usikkerhet omkring egen livslengde kan føre til at folk etterlater seg tilfeldig arv, når de ikke rekker å bruke opp de reservene de har for påkommende tilfeller før de dør. Dersom det ikke finnes forsikringsmarkeder eller individene ikke finner det gunstig å forsikre seg mot et langt liv eller uheldige begivenheter gjennom slike markeder, kan ordinær sparing være alternativet. Individene er da ikke i stand til å styre sin portefølje slik at denne er lik null (eller lik nivået på ønsket arv) på dødstidspunktet.

I dag vil en mann ha en forventet gjenstående levealder på om lag 14 år når han passerer 67 år, mens en kvinne vil ha forventet gjenstående levetid på om lag 18 år. Forventet levealder stiger med alder, slik at en mann som kunne forvente å bli 81 år når han passerte 67 år, vil forvente å bli 87 hvis han virkelig når 81 år. For en kvinne er de tilsvarende tallene 85 og 91 år. Hvis et individ fordeler sin formue over den gjenstående levetid vedkommende på ethvert alderstrinn kan forvente, vil det bety et langsamt avtakende konsum i alderdommen. En enkel illustrasjon av hvordan dette slår ut i forhold til den enkle livsløpsteorien over er illustrert i figur 4.3.

Figur 4.3 Livsløpstilpasning over forventet levetid fra pensjonsalder

Når en person blir ett år eldre, faller ikke forventet gjenstående levetid med et helt år. Derfor må formuen hvert år omdisponeres slik at den skal vare noe lenger enn planlagt. Dette fører til at reduksjonen i formue ikke blir så sterk som uten usikkerhet. Individer som dør vil etterlate seg sin formue som arv til sine etterkommere. Graden av nedbygging av formue og reduksjon i konsum vil ellers avhenge av de renteforutsetninger mv. som er gjort.

Formue må oppfattes vidt i slike illustrasjoner. Det er allerede nevnt at pensjonsrettigheter kan oppfattes som formue. Slik pensjonsformue reduseres etter som pensjon utbetales (dvs. at verdien av gjenstående forventede utbetalinger avtar). Mens mange i liten grad bygger ned finansformue med stigende alder, øker ofte slitasje mv. på varige konsumgoder og vedlikehold mv. reduseres. Også dette må oppfattes som nedbygging av formue.

Usikkerhet omkring egen livslengde eller omkring andre viktige størrelser, har gitt opphav til markeder for slike forsikringsbehov. Verdien av slike forsikringer (forsikringskrav) fanges for øvrig som regel ikke opp av statistikk over personlige formuesforhold. Forsikring fjerner usikkerheten omkring variasjoner i levealder. I stedet for at hvert enkelt individ må spare nok til å unngå å slippe opp for økonomiske ressurser på slutten av livet hvis vedkommende skulle leve lenger enn forventet, overfører forsikringskollektivet, ved at et stort antall individer går sammen, ressurser fra de som dør tidlig til de som lever lenge. De enkelte individene som utgjør forsikringskollektivet kan dermed ha et høyere konsum enn de ville hatt uten forsikring, fordi forsikringen medfører at den enkelte ikke trenger å sikre seg mot å slippe opp for ressurser.

4.3.2.3 Andre begrensinger i planleggingsmulighetene

Muligheten til å jevne ut levestandarden over livsløpet kan bli begrenset hvis individet står overfor kredittrasjonering, enten fordi lånemulighetene er dårlig utbygd, rasjonert av andre grunner eller fordi den sikkerheten individet stiller ikke er akseptabel. Forventning om høyere inntekt senere kan være slik sikkerhet. Kredittrasjonerte individer låner mindre (dvs. sparer mer) enn det de ønsker, og løpende inntekt utgjør en begrensning på konsummuligheten. Begrensede lånemuligheter vil begrense forbruket til de som er utålmodige og lite framsynte. Kredittrasjonering fører til lavere lånefinansiering tidlig i livet og høyere konsum senere. Hvis ikke konsumet i den senere fasen av livet oppjusteres, vil arven etter kredittrasjonerte individer være høyere enn den ellers ville vært.

Blant personer med høy alder kan jevnt konsum av formue være mindre relevant. Forbruket kan få store topper fordi sårbarheten overfor ulykker og mulighetene for brå omstilling av livssituasjonen stiger med tiltakende alder. Muligheten for større engangsutgifter for tilrettelegging av hjem og omgivelser, eller endring av livsmønster og kjøp av tjenester som tidligere ble produsert innen familien, kan tilsi sparing i forkant. Hvis slike begivenheter ikke inntreffer, vil slike ressurser kunne komme til overføring i form av arv.

4.3.2.4 Forsikring og dødelighetsarv

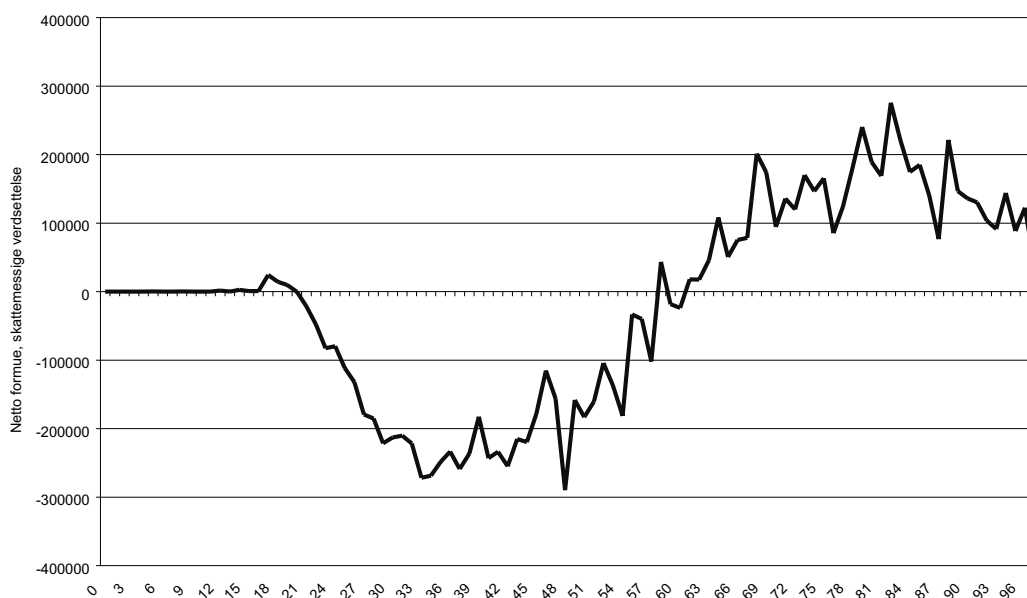
I de enkle illustrasjonene foran mangler som nevnt bl.a. alderspensjon fra folketrygden. Medlemskap i folketrygden utgjør et obligatorisk forsikringsforhold, og som i andre forsikringsforhold er det mulig å anvende vanlige forsikringstekniske metoder for å anslå verdien av en forsikring i dag. Slik verdi kalles gjerne forsikringsteknisk kontantverdi.

Slik forsikring har fått øket utbredelse med tiden, gjennom innføring av obligatorisk alderspensjon og fordi bl.a. tjenstepensjonsordninger har vært spesielt skattefavorisert. En viktig grunn til å ha obligatoriske trygdeordninger kan være at myndighetene legger til grunn at en del av befolkningen ikke er framsynte og tålmodige nok til å spare tilstrekkelig på egenhånd. Det kan også være et problem at enkelte lar være å spare, i tro på at samfunnet likevel vil sørge for at de vil ha midler til livsopphold (gratispassasjerproblemet).

I den grad det finnes forsikringsmarkeder, vil det redusere den enkeltes sparebehov. Mens enkeltpersoner må innrette seg på usikkerhet bl.a. knyttet til levetid, vil gjennomsnittsbetraktninger kunne gjøres gjeldende når en stor mengde personer går sammen i et kollektiv. Gruppen som deltar i forsikringsordningen vil hver for seg kunne spare mindre, men likevel være sikret løpende utbetaling så lenge de lever ved at arven fra de som dør tidlig overføres til de som dør sent. Slik arv av gjenværende forsikringsformue fra de i forsikringskollektivet som dør tidlig til de som dør sent, går under betegnelsen dødelighetsarv. Samtidig vil dette medføre at tilfeldig arv reduseres, og at formue som ellers ville gått i arv tilfaller forsikringskollektivet istedenfor arvingene. Folketrygden er et eksempel på et slikt forsikringskollektiv.

Boks 4.2 Formue og alder

Finansformue er en viktig komponent i privat formue. I Norge rapporteres husholdningenes finansformue og gjeld i forbindelse med den årlige skattelikningen, og data for slik formue er derfor relativt gode. I skattelikningen rapporteres også bolig- og andre realverdier, men ikke til markedsverdi. Disse verdsettelsene er derfor lite egnet for andre formål enn for beregning av skatt. Figur 4.4 viser gjennomsnittlig netto samlet formue etter skattemessige verdier i 1995. Sammenliknet med figur 4.3 faller toppen av formuesbanen og skjæringspunktet for positiv formue senere i livsløpet.

Figur 4.4 Gjennomsnittlig netto formue etter alder. 1995. Skattemessige verdiansettelser

Hvis boligverdiene var regnet til markedsverdi, ville de løftet hele profilen, men minst for de yngste alderskullene der utbredelsen av eierskap er lavest. I NOU 1998:1 «Fondering av folketrygden?» er det gjort beregninger over forpliktelsene i folketrygden. Disse beregningene tar utgangspunkt i opptjent pensjon i folketrygden for hele befolkningen. Forpliktelsene som er knyttet til den enkeltes opptjente pensjon kan betegnes forsikringsteknisk kontantverdi. Dette kan oppfattes som den enkeltes «pensjonsformue», som sammen med forpliktelser i tjenstepensjonsordninger og tilknyttet individuelle pensjonsavtaler vil utgjøre tillegg til formuen i figur 4.4.

Sammenligning av individuelle formuesprofiler over livsløpet og gjennomsnittlig formue i et tverrsnitt av befolkningen kan lett tolkes for vidt. Særlig gjelder dette såkalte kohorteffekter, dvs. at personer som er født i samme tidsrom alle har gått gjennom de samme begivenheter som har bestemt deres holdninger og muligheter for sparing og oppbygging av formue. Slike begivenheter kan være den langvarige nedgangsperioden på 1920-tallet. Senere eller tidligere generasjoner kan ha opplevd begivenheter som har virket i andre retninger. Det er uklart om slike kohorteffekter bidrar mer eller mindre enn den systematiske tilpasningen over livet.

4.3.3 Planlagt arv

4.3.3.1 Innledning

I tillegg til å være et resultat av forsiktighetsmotiver, kan arv også ha sin bakgrunn i et ønske om å etterlate formue til sine etterkommere. Tanker om slik frivillig eller planlagt arv har en lang tradisjon i litteraturen. «At menn arbeider og sparer i hovedsak for sine familiers skyld og ikke for sin egen, vises av det faktum at de sjelden, selv etter å ha trukket seg ut av arbeidslivet, konsumerer mer enn inntekten som kommer fra sparingen, mens de foretrekker å etterlate sin oppmagasinerte formue uavkortet til sine familier...» og

«Ingen glede er større eller motiv høyere enn det som får en mann til å slite i all sin tid slik at hans sønn kan starte sitt liv fra et høyere trinn i samfunnets rangstige...» er sitater fra Alfred Marshall, en av de store økonomene fra det nittende århundre.⁷

I økonomisk litteratur finnes en rekke beskrivelser av mekanismer som vil generere arv. Blant disse finner vi som nevnt at usikkerhet omkring livslengde eller framtidig inntekt og pensjon fører til sparing som ikke er brukt ved død, og dermed går i arv (beskrevet av f.eks. Davies (1981)), at arvelater har glede av å etterlate seg en andel av sin livsformue, uten nærmere spesifisering av hvem som mottar den («joy of giving»), beskrevet av f.eks. Andreoni (1989) eller Blinder (1974)), at arvelater ønsker å fordele sin formue mellom seg og sine etterkommer for at flere generasjoner skal ha glede eller nytte av midlene (altruisme, beskrevet av f.eks. Barro (1974) eller Becker (1974)), at arvelater ønsker å påvirke sine potensielle arvingers adferd (strategisk adferd, beskrevet av f.eks. Bernheim, Shleifer og Summers (1985)), eller at arv er en del av en større sammenheng av overføringer innen familien (familien som forsikringsarena, beskrevet av f.eks. Kotlikoff og Spivak (1981)).

Usikkerhet omkring framtiden kan føre til arv, men kan ikke sies å være et arvemotiv i seg selv. Slike overføringer, som avhenger av om ulike andre begivenheter inntreffer, kan kalles tilfeldig arv. De andre mekanismene kan derimot sies å beskrive arvemotiver som impliserer at individet bevisst overfører ressurser til sine etterkommere. At et arvemotiv foreligger, formaliseres i økonomiske termer ved at arv sies å inngå i individenes vurdering av hvordan deres samlede inntekt og formue skal disponeres over livet. Masson og Pestieau (1997) foreslår en oppdeling av arv og ulike arvemotiv innenfor tre hovedkategorier.

- *tilfeldig arv*: arv som ikke har opphav i noe ønske om å overføre verdier til senere generasjoner, men som skyldes annen sparing i kombinasjon med usikker levealder. Slik annen sparing kan f.eks. være livssyklusmotivert, dvs. sparing fra en tid med høy inntekt til tid med lavere inntekt, eller motivert av usikkerhet omkring framtidig inntekt, avkastning eller levetid. Arvelaters planleggingshorisont, eller mangel på sådan, er sentral for tilfeldig arv. Dette er allerede omtalt i avsnitt 4.3.2.
- *planlagt arv*: arv som har utspring i et bevisst arvemotiv. Betydningen av familien er sentralt for planlagt arv. Motivene for å planlegge arv kan være mange, og de vil ha ulike implikasjoner for hvordan arven påvirkes av andre begivenheter.
- *kapitalistoverføringer*: arv som skyldes formuesakkumulering hos arvelater ut over rimelige arvemotiver. Enkelte mennesker bygger opp formue ut over alle konsumbehov, og slik sparing kan være motivert av andre forhold enn de som ligger bak både tilfeldig og planlagt arv. Blant slike forhold kan nevnes makt, dynastibygging mv.

4.3.3.2 Altruisme

Foreldres overføringer til sine barn sies gjerne å være altruistisk motiverte. Altruisme i denne sammenheng betyr at foreldrene tar hensyn til

7. Se Alfred Marshall: «Principles of Economics», 1891.

sine barns preferanser når de foretar sine valg, f.eks. knyttet til hvor mye de skal spare. Et altruistisk arvemotiv tilsier at foreldre har et bevisst ønske om å overføre noe av sin livsinntekt til sine barn.

Et slikt motiv har en rekke konsekvenser for foreldrenes opptreden. Det er rimelig å anta at ikke alle etterkommere lever i identiske økonomiske omstendigheter, men at enkelte av etterkommerne vil ha større nytte av arv enn andre. Dette kan gi opphav til to forskjellig resonnementer: Foreldre kan velge å kompensere de av barna som har lavest inntekt ved å overføre mer til dem enn til barn med høy inntekt. Alternativt kan de velge å overføre mest ressurser til de av barna som har høyest inntekt, ut fra at disse ser ut til å ivareta sine ressurser best og oppnå høyest avkastning. I Norge er anledningen til ulik fordeling begrenset etter arveloven, men ikke for gaver.

Ofte legges det også vekt på at arv har en fordelingsmessig rolle innen familien. Over tid vil da altruistisk motiverte overføringer gå fra familieledd med høy inntekt til familieledd med lav inntekt. En konsekvens av et altruistisk arvemotiv bør være at jo flere barn individet har, desto større andel av egen formue skulle vedkommende ønske å overføre.

En ytterligere konsekvens av at mottakers nytte har betydning for overføringene av arv, kan være at denne nytten vil variere over mottakerens liv. Typisk vil individer ha større nytte av overføringer tidlig enn sent, bl.a. som følge av at unge som oftest tilbys dårligere betingelser på lånemarkedet enn eldre. Foreldrene burde dermed overføre mye som gaver og tilsvarende lite som arv. En stor del av registrerte overføringer skjer imidlertid først ved arvelaters dødstidspunkt, og da er barna som oftest i 50-60 års alder.

Hvis altruisme gjelder for foreldre i forhold til barn, men ikke omvendt, åpner det seg en rekke muligheter for strategisk adferd. På den ene siden vil et barn som ikke er altruistisk innstilt overfor sine foreldre, kunne sette seg i en slik situasjon at de altruistiske foreldrene velger å overføre større ressurser enn opprinnelig planlagt. Gjensidig altruisme bør derimot gi opphav til overføringer fra barn til foreldre. Særlig ved økonomisk vekst vil typisk barn ha til dels betydelig høyere livsinntekt enn sine foreldre, og en skulle forvente å se slike overføringer. Pleie mv. av gamle foreldre kan oppfattes som uttrykk for altruisme.

Mens altruisme utgjør en overbevisende årsak til overføringer fra foreldre til barn mens foreldrene lever, kan det reises spørsmål om altruisme er noen god forklaring på arv ved dødsfall, i hvert fall dersom alt gis som arv. Altruistiske foreldrene vil ønske å øke sine barns inntekt, formue og konsummuligheter, men det vil være mange måter å oppnå dette på som ikke innebærer å vente til foreldrenes dødsfall. Særlig vil overføringer i form av støtte til utdanning bidra til at barnas forventede livsinntekt øker, og hvis avkastningen av utdanning er høyere enn avkastningen på finansaktiva, vil dette være en overlegen måte å oppnå foreldrenes mål på. Andre overføringer mellom familiemedlemmer på denne måten (såkalte *inter vivos*-overføringer, dvs. overføringer mellom levende) kan også være støtte til etablering, siden mange unge i etableringsfasen vil stå overfor krav til lånesikkerhet mv. som de ikke kan oppfylle eller som vil gi dem høyere lånekostnader enn den avkastning foreldrene på samme tidspunkt kan oppnå på sin formue.⁸

4.3.3.3 *Giverglede*

Arven kan alternativt betraktes som et utslag av ren *giverglede*. Et individ som bevisst velger å fordele sin formue mellom eget konsum og overføringer til etterkommere, kan gjøre det av egen glede ved å dele av sine ressurser. Slik giverglede vil da ikke ha utspring i antall mottakere, spesielle slektskapsforhold eller andre egenskaper ved mottakerne. Ved ren giverglede er det å etterlate seg arv nok i seg selv, og nytten eller effekten på etterkommere av liten betydning. Etterkommernes omstendigheter har dermed ingen betydning for arven.

En konsekvens av giverglede er at en ikke skulle vente å finne særlig forskjell mellom arv etter personer med livsarvinger og personer uten livsarvinger. Hvis en legger vekt på at overføringer også er til nytte for mottaker, vil arvemotivet være altruistisk.

4.3.3.4 *Strategiske arvemotiver*

Arven kan også oppfattes som en implisitt betaling for oppmerksomhet eller omsorg, eller på andre måter opptre i en bestemt retning. Et *strategisk arvemotiv* innebærer i korthet at arvegiveren søker å påvirke mottakernes atferd med arv som virkemiddel. Et eksempel på dette kan være foreldre som velger å beholde en høy formue istedenfor å konsumere av denne eller gi den bort, fordi de antar at eksistensen av en slik formue vil motivere barna til å holde tettere kontakt i foreldrenes alderdom enn de ellers ville gjort.

4.3.3.5 *Andre former for arvemotiver*

Arv kan også oppfattes som en *sosial norm*. En slik norm kan være at personer ønsker å etterlate seg omtrent det samme som de selv arvet fra sine foreldre.

Arvemotiv som beskrevet her kan stå i kontrast til den enorme formue enkelte arvelatere etterlater seg og de familiene som i mange slektsledd har stått fram som eksempler på kombinasjonen av arv, formue og makt. I de fleste land eksisterer det slike familier eller enkeltpersoner, bl.a. illustrert med at de aller rikeste i USA eier en svært stor andel av all formue. Motivasjonen bak slik formuesakkumulasjon kan være et ønske om å etablere et dynasti (f.eks. Kennedy, Rockefeller), men det kan også være at formue over et visst nivå mister egenverdi, særlig når det er åpenbart at ett livsløp ikke er tilstrekkelig til å konsumere den, og uttrykker i stedet f.eks. makt og innflytelse (f.eks. Bill Gates). Slik formue kan i enkelte tilfeller vanskelig forklares med familiehyensyn, f.eks. der arvelater ikke etterlater seg arvinger (f.eks. Howard Hughes) eller testamenterer sin formue til andre enn familien (f.eks. Alfred Nobel). Det er dette som i oversikten ovenfor ble betegnet som kapitalistarv.

8. Shakespeares Kong Lear, som overfører kongsmakten til sine døtre inter vivos og deretter finner at altruismen ikke var gjensidig, kan være et eksempel på usikkerhet knyttet til slike overføringer.

4.3.4 Empiriske undersøkelser av arvemotiver og samfunnsøkonomiske størrelser

4.3.4.1 Innledning

Empiriske studier av arv er gjerne preget av at det tilgjengelige forskningsmaterialet er begrenset. I en rekke land er opplysninger om inntekt, formue og arv betraktet som svært personlige, og ikke gjenstand for innsamling og registerføring. Selv i land der forskere har tilgang til informasjon om arv, krever slike studier at det foreligger informasjon om inntekt og formue hos arvelater og -mottaker for en lang periode før (og evt. etter) arvefallet. Slik informasjon er svært vanskelig å finne. I det følgende redegjøres det for noen resultater fra litteraturen på dette feltet.

Mange undersøkelser har ikke funnet nedbygging av formue blant eldre, slik livssyklusstilpasning som illustrert i figur 4.1 og 4.2 skulle tilsi. Andre forhold kan imidlertid spille inn for formuesprofilen, som måleproblemer knyttet til en rekke eiendeler, bl.a. pensjonsrettigheter og andre forsikringskrav. Slike formueskomponenter kan både være vanskelige å kartlegge og medføre at den virkelige formuesutviklingen avviker fra den utviklingen som kommer fram i offentlige registre.

Fordi mange av de ulike motivene som er lansert i litteraturen kan virke rimelige og intuitive, kan det være grunn til å anta at mange ulike arvemotiv er utbredt i befolkningen. Blant annet kan det virke rimelig å anta at årsakene til overføringer varierer med inntekt og formue. Særlig vil det blant de som er svært rike, være andre årsaker til overføringer enn usikkerhet knyttet til levetiden. Den øvrige delen av befolkningen vil i større utstrekning kunne følge livssyklusstilpasning. Andre synspunkter på det å etterlate seg arv har også vært uttrykt. Andrew Carnegie uttalte at:

«De foreldre som etterlater sin sønn en enorm formue vil generelt drepe talent og drivkraft hos sønnen, og frister ham til et mindre verdifullt liv enn han ellers ville ført».⁹

Blant mer tekniske forhold kan det nevnes at effekten av kombinerte arvemotiv (heterogene arvemotiv), som blandingen av planlagt og tilfeldig arv, vil vanskeliggjøre modelleringen og påvirke de tester som gjøres. Dette understreker at måleproblemene kan være spesielt store knyttet til studier av arv.

4.3.4.2 Kort om empiri knyttet til arvemotiver

Mange undersøkelser finner ikke noe entydig motiv som forklarer arv. Blant annet finner flere at det er svært liten forskjell i arveadferd mellom barnløse eldre og eldre som har barn.

Altruisme er sentralt i økonomisk litteratur omkring arv, men selv om begrepet virker intuitivt rimelig, har få undersøkelser gitt entydige resultater. Laitner og Juster (1996) finner noe støtte for altruisme. Boskin og Kotlikoff (1985), Altonji, Hayashi og Kotlikoff (1992, 1997), Abel og Kotlikoff (1994), Hayashi, Altonji og Kotlikoff (1996), Gokhale, Kotlikoff og Sabelhaus (1996),

9. Sitert på s. 221 i J. Pechman (1977) Federal tax policy. Brookings Institution.

og Wilhelm (1996) finner alle sterke innvendinger mot altruisme og støtte for at arv ofte ikke vil være planlagt eller drevet av andre motiver enn altruisme.

Hurd (1992) studerer spareforskjeller mellom eldre med og uten barn i USA. Han finner at de som har barn sparer mer enn de som ikke har det, men denne effekten er ikke statistisk signifikant. På grunnlag av den estimerte modellen viser han at en kraftig økning av arvemotivet bare fører til en relativt liten økning i samlet arv. Han konkluderer med at ved siden av at det ikke er statistisk signifikant, er arvemotivet også lite i absolutt størrelse. Selv et sterkt arvemotiv vil ikke være i stand til å forklare fordelingen av arv.

Mange observasjoner tyder på at mange eldre faktisk sparer, istedenfor å konsumere av sin formue. Hurd (1990) peker på at dette i seg selv tyder på et arvemotiv, men konkluderer med at slik formuesendring også er forenlig med livssyklusstilpasning og tilfeldig arv på grunn av usikkerhet omkring livslengde og framtidige inntekter og pensjon. Både Gokhale, Kotlikoff og Sabelhaus (1996) og Miles (1997) peker på at et korrekt formuesbegrep må inkludere den forsikringsteknisk kontantverdien av offentlige og private pensjonsordninger, og viser at formue som måles slik, avtar med stigende alder i amerikanske data.

Horioka et al. (2000) tar utgangspunkt i store spørreundersøkelser for hhv. USA og Japan, der respondentene ble stilt spørsmål både om inntekts- og formuesforhold samt motivasjonen bak deres sparing. På bakgrunn av dette omfattende datasettet estimerer de styrken av de ulike motivene for sparing. For både USA og Japan finner de at hoveddelen av sparingen skjer med utgangspunkt i livssyklusmotiver. Styrken av livssyklusmotivasjon er større i Japan enn i USA. Altruistiske motiver, dvs. sparing med hensyn på etterkommere, er derimot mer utbredt i USA enn i Japan, men for begge landene gjelder det at slike hensyn bare motiverer en mindre andel av samlet sparing.

4.3.4.3 Arv og samlet formue

Et nært beslektet spørsmål er knyttet til undersøkelser av arvens andel av samlet privat formue. I artikler av Kotlikoff og Summers (1981, 1988) presenteres en enkel modell som får fram arvens rolle i privat formue. Utgangspunktet er at dagens generasjoner mottar overføringer fra sine foreldre i form av gaver som unge og som arv som eldre. Forfatterne tar ikke stilling til hva som driver arven, men kartlegger de absolutte beløp for slike overføringer og antar at de har vært stabile over tid. De unge generasjonenes formue består av den akkumulerte forskjellen mellom løpende inntekter, inkludert gaver, og løpende konsum. Når de unge mottar forskudd på arv, vil deres formue øke og de eldres formue falle. Samlet formue vil bestå av summen av de unge og de eldres formue, og endres ikke av slike gaver. For at de unge selv skal kunne gi gaver og arv senere, må en andel av, eller all, mottatt arv (og gaver) spares slik at den senere kan gis som arv til neste generasjon. Også usikkerhetsmotivert sparing inngår i slik arv. På den måten kan samlet formue splittes i en del som er oppspart for egen livssyklus, og en del som er oppspart for å gå i arv. Formue som er oppspart for eget liv og eget konsum kan kalles livssyklusformue, mens den andre komponenten kan kalles formue for arv.

Kotlikoff og Summers (1981) forsøkte å gjøre anslag for begge disse størrelsene og sammenlikne dem med samlet privat formue. Ut fra tilgjengelige

datakilder (fra 1962) fikk de et anslag som tilsa at livssyklusparing tilsvarte 20 pst. av samlet privat formue, mens de utfra å kartlegge overføringer i form av gaver og arv fikk et anslag på om lag 50 pst. for denne delens andel av samlet privat formue. De to ulike angrepsmåtene ga altså ikke samme svar, og de forklarte heller ikke samlet privat formue. Kotlikoff og Summers la mest vekt på tilnærmingemetoden for livssyklusparing, dvs. anslaget som tilsa at sparing for eget konsum tilsvarte 20 pst. av samlet privat formue, og i ettertid har forholdet 20 : 80 ofte blitt referert.

Modigliani (1988) endret en del av forutsetningene som inngikk i disse beregningene, og viste at anslaget endres kraftig som følge av dette. Under de forutsetningene Modigliani foretrakk, blir forholdet mellom konsummotivert sparing og sparing for arv reversert, slik at livssyklusmotivert sparing anslås til å utgjøre 80 pst. av samlet privat formue og formue oppspart for arv bare 20 pst. De refererte anslagene er imidlertid ytterpunkter i forutsetninger og avgrensinger. Gjersem (1992) tar utgangspunkt i en rekke ulike studier, og utfører beregninger basert på felles forutsetninger for alle disse landene. Dette fører til anslag som avviker fra de opprinnelige studiene, jf. tabell 4.2 der resultater for flere sett forutsetninger er gjengitt. For de fleste land er arv viktig i formuesdannelsen, om enn ikke så viktig som hos Kotlikoff og Summers (1981, 1988). Basert på disse resultatene kan det virke som om arv er mindre viktig i Norge enn i andre land.

Tabell 4.2: Arvens bidrag til samlet formue i noen lan

	Formue for arv som andel av samlet privat formue
USA	20-40 pst
Frankrike	20-30 pst
Storbritannia	20-30 pst
Japan	35-45 pst
Canada	45-60 pst
Norge	5-20 pst

Kilde: Gjersem (1992)

Gale og Scholz (1994) bruker data fra flere spørre- og utvalgsundersøkelser for å framskaffe anslag på mottatte overføringer, og skiller mellom planlagt og tilfeldig arv. De anslår planlagt arv til å utgjøre minst 20 pst. av netto privat formue, og mener at livssyklusmodellen, selv om den utvides til å inneholde tilfeldig arv, ikke forklarer en viktig del av privat formue. De legger særlig vekt på at gaver er en viktig del av overføringene mellom personer og generasjoner.

4.3.4.4 Finanspolitikk og arvemotiv

Et kjent, men omdiskutert resultat i internasjonal økonomisk litteratur går under betegnelsene ricardiansk ekvivalens eller gjeldsnøytralitet. Dersom ricardiansk ekvivalens er en god beskrivelse av virkeligheten, har det kon-

sekvenser for sammenhengen mellom beskatning og f.eks. sparing. Begrepet har sin opprinnelse i David Ricardos diskusjon i 1820 av finansieringen av en krig¹⁰ som kostet 20 millioner pund. Han foreslo tre ulike finansieringsmåter for dette:

- myndighetene kan utskrive en engangsskatt for hele beløpet,
- øke skattenivået for all framtid med et beløp som tilsvarer rentene på beløpet, eller
- øke skattenivået slik at beløpet nedbetales over f.eks. 45 år.

Ricardo skrev den gangen:

«Økonomisk sett er det ingen reelle forskjeller mellom disse finansieringsmåtene. Tyve millioner pund, en million pund i året for all framtid, eller 1,2 millioner pund hvert år i 45 år har akkurat samme økonomiske verdi i dag...».¹¹

Ricardo illustrerte også at dette kan være uklart for den enkelte skattebetaler:

«Det vil være vanskelig å overbevise en mann som eier 20.000 pund, eller en annen sum, at en evig betalingsstrøm på 50 pund i året er like byrdefullt som en engangsskatt på 1000 pund. Han vil ha et uklart begrep om at de 50 pundene i året også vil bli betalt av hans etterkommer, og ikke av ham selv; men hvis han etterlater sin formue til sin sønn, og denne evige skatten er pålagt, hva er da forskjellen mellom å etterlate sønnen 20.000 pund med skatt og 19.000 pund uten skatt?»

Tobin (1952) tok opp en tilsvarende problemstilling, og formulerte det slik:

«Hvordan er det mulig at samfunnet, bare ved å ta opp gjeld blant sine egne medlemmer, kan narre seg selv til å tro at det er blitt rikere? Vil ikke de ekstra skattene som er nødvendige for å betale rentene på gjelden redusere verdien av andre komponenter av privat formue?»

Hvis innbyggerne ser på et offentlig gjeldsopptak som fordeling av skatter over tid, bør privat sparing øke like mye som det offentlige gjeldsopptaket, slik at den samlede sparingen i økonomien ikke påvirkes. Innbyggerne blir heller ikke verken rikere eller fattigere, og har derfor ikke grunn til å endre sitt løpende forbruk. Et offentlig gjeldsopptak er dermed *nøytralt* overfor viktige størrelser. Ricardo uttrykte tvil om dagens skattebetalere var framsynte nok til å ta hensyn til andre skatter enn årets, og Tobin betraktet gjeldsnøytralitet som et spennende teoretisk spørsmål, men ser ikke ut til å ha ment at det har praktisk anvendelse. Barro (1974) formulerte hvilke betingelser som må være oppfylt for at slik gjeldsnøytralitet skal gjelde, og etablerte med henvisning til David Ricardo begrepet ricardiansk ekvivalens i økonomisk litteratur.

10. Sitatene fra David Ricardo er gjengitt i D.W. Elmendorf og N.G. Mankiew: «Government debt», i J.B. Taylor og M. Woodford (red.) *Handbook of Macroeconomics*, North-Holland 1999.

11. Tallene i sitatet tar utgangspunkt i et rentenivå på 5 pst.p.a.

Innenfor det ricardianske synet forutsettes beslutningstakerne å ha en uendelig planleggingshorisont, slik at de inkluderer alle forventede framtidige skatter i grunnlaget for sine beslutninger. Uendelig planleggingshorisont kan f.eks. skyldes at generasjonene er knyttet sammen gjennom altruistisk motiverte overføringer, slik dagens individer tar hensyn til skatter som faller på deres etterkommere. Det eksisterer med andre ord et altruistisk arvemotiv. Individene tar hensyn til velferden for sine etterkommere når de vurderer hvilken formue de ønsker å etterlate seg.

Med en uendelig planleggingshorisont vil den generasjonen som mottar en skattelette, øke sin sparing og overføre denne økte sparingen til senere generasjoner i form av arv. Slik forblir blir velferdsfordelingen mellom generasjonene uendret. Dette må bety at privat sparing øker like mye som den offentlige sparingen går ned i perioden med skattelette, slik at den samlede sparingen i økonomien ikke påvirkes. På samme måte kan en også tenke seg at overføringer skjer fra senere til tidligere generasjoner ved at de eldre understøttes av sine barn. Slike former for altruisme innebærer at selv om hvert enkelt individ har planleggingshorisont over et livsløp med endelig lengde, vil den reelle planleggingshorisonten bli uendelig lang dersom den ønskede planen for forbruk og sparing omfatter overføring av arv.

Det altruistiske arvemotivet er grunnleggende for gjeldsnøytralitetsresultatet, og har derfor fått mye oppmerksomhet. Andre arvemotiver har ikke denne effekten. Knyttet til giverglede er det vanlig å anta at ved en inntektsøkning vil individene ønske å øke forbruket av alle goder, herunder ulike forbrugsgoder og arv. Inntektsøkning i form av en skattelette vil derfor føre til både økt forbruk og økt arv, og samlet sparing blir redusert. I dette tilfellet holder ikke gjeldsnøytralitetsresultatet, selv om det kan gjelde delvis.

I tillegg til den uendelige planleggingshorisonten er det en rekke andre forutsetninger som må være oppfylt for at resultatet skal holde fullt ut. Vridende beskatning fører til avvik fra streng gjeldsnøytralitet. Videre bygger resultatet i streng form bl.a. på at:

- Individene må kunne spare og låne fritt i kredittmarkedet (ingen kredittrasjonering), og de rentesatsene individene står overfor må være de samme som myndighetene står overfor.
- Nye familier oppstår ikke, og eksisterende familier dør ikke ut. Forskyvningen av skatter må heller ikke omfordele ressurser mellom familier med ulike marginale konsumtilbøyeligheter.
- Det forutsettes også at bruk av gjeldsfinansiering (dvs. underskudd på statsbudsjettet) ikke endrer den politiske prosessen.

Elmendorf og Mankiw (1999) peker på at selv om disse forutsetningene kan være brutt i en streng form, kan de likevel være oppfylt i så stor grad at selve resultatet om gjeldsnøytralitet kan forventes å gjelde. Et eksempel kan være forutsetningen om uendelig planleggingshorisont og altruisme. Selv uten et arvemotiv og med endelig planleggingshorisont, vil en 30-åring som mottar gjeldsfinansiert skattelette stå overfor økte skatter i opp til 40-50 år framover. I løpet av en så lang tid vil de økte skattene likevel utgjøre om lag 85 pst. av den opprinnelige gjelden i eksempelet som innledningsvis ble gjengitt

fra Ricardo. Det kan derfor hevdes at gjeldsnøytralitet i stor grad kan gjelde selv uten et altruistisk arvemotiv.

Den teoretiske debatten om ricardiansk ekvivalens inneholder mange argumenter for at offentlig gjeldsopptak påvirker forbruk og samlet sparing. Slike avvik fra de strenge forutsetningene er likevel ikke nok til å avvise gjeldsnøytralitet, eller at gjeldsnøytralitet likevel kan være en god tilnærming til virkeligheten. Studier som har forsøkt å se empirisk på dette kan deles i to.¹² Empiriske studier av *mikrodatastøtter* ikke forutsetningene som ligger under gjeldsnøytralitetsresultatet. Studier av *aggregerte data* for finanspolitikk og offentlig gjeld, konsum, renter og internasjonale variabler er vanskeligere å tolke. Elmendorf og Mankiw (1999) oppsummerer en omfattende gjennomgang av litteratur på dette feltet med å si at slike studier står overfor en rekke tekniske problemer, og at litteraturen verken gir klar støtte til eller klar avvisning av gjeldsnøytralitet.

4.3.4.5 Noen framtidsperspektiver

Eksistensen av pensjonsordninger vil kunne påvirke den sparingen som er motivert ut fra å sikre alderdommen, fordi et utbygget pensjonssystem vil redusere behovet for å ha oppsparte midler til konsum i alderdommen. Der som midlene som utbetales i pensjon skaffes gjennom løpende beskatning av de yrkesaktive, vil dette føre til redusert privat sparing uten tilsvarende økning i offentlig sparing. Dette er bl.a. diskutert i NOU 1998: 10 Fundering av folketrygden? Redusert privat sparing vil kunne føre til at de midlene en arvelater etterlater seg som tilfeldig arv vil utgjøre en mindre del av livsinntekten enn tilsvarende for tidligere generasjoner.

Dagens eldre sies ofte å ha en mer aktiv alderdom enn sine foreldre, en aktivitet som gjerne forutsetter et høyt økonomisk forbruk. På den ene siden vil etterfølgende generasjoner som oftest være rikere enn sine forløpere, men på den andre siden kan disse generasjonene også ha fordelt sine ressurser over livet på en annen måte enn sine forgjengere. Igjen vil eksistensen av ulike pensjonsordninger føre til at det er mulig å ha et høyere forbruk i alderdommen enn tidligere. En måte å skille mellom at senere generasjoner har større livstidsinntekt og at de har høyere konsum etter pensjonsalder, er å sammenlikne løpende konsum blant pensjonister med konsum blant yrkesaktive over tid. Amerikanske studier viser at mens en gjennomsnittlig 70-åring i 1950 hadde et løpende forbruk som tilsvarte om lag 2/3 av det forbruket en samtidig 40-åring hadde, har dagens 70-åringer et forbruk som ligger om lag 50 pst. over dagens 40-åringer, jf. Gokhale, Kotlikoff og Sabelhaus (1996).

Auerbach et al. (1999) relaterer også vekst i pensjonsytelser, helsetjenester og andre offentlige overføringer til nivået på samlet arv og nasjonal sparing. Utgangspunktet her er en kartlegging av endringer i den andelen av amerikanernes ressurser som er *annuitisert*, dvs. som ikke kan overlates som arv. Pensjonsforsikring, både offentlig og privat er typiske eksempler på annuitiserte ressurser. Generasjoner med en relativt stor andel slike ressurser vil konsumere mer og overføre mindre arv enn generasjoner med liten andel annui-

12. De sentrale litteraturstudiene på dette feltet er i tillegg til Elmendorf og Mankiw (1999), Bernheim (1987) og Seater (1993).

tiserte ressurser, fordi usikkerheten knyttet til framtidige ressurser er redusert og tilfeldig arv reduseres eller bortfaller. Resultatene viser at blant amerikanske menn var den annuitiserte andelen av ressursene om lag uendret fra 1960 til 1990 (tre firedeler), mens andelen for kvinner økte fra en tredel til over halvparten sammen med kvinnes økende yrkesdeltakelse. Blant eldre amerikanere økte imidlertid andelen fra 23 pst. til 51 pst. for menn og fra 13 pst. til 54 pst. for kvinner. Beregningene viser ellers at relativt konsum blant eldre har økt betydelig i perioden. Annuitisering er en forklaringsfaktor for dette, sammen med den sterke økningen i myndighetenes overføringer til eldre.

Forfatterne utfører også en sammenlikning der de anvender modellen som om tilgangen til slik annuitisering, ikke er til stede. Fra starten av 1980-tallet har spareraten i USA falt kraftig, og disse forholdene kan forklare en betydelig del av dette fallet. Forfatternes beregninger impliserer at samlet arv, uten økning i annuitiserte ressurser, ville vært om lag 66 pst. høyere i 1990. Den forbruksreduksjonen som må til for å oppnå en slik sparing blant eldre, tilsvarer en dobling av netto nasjonal sparerate. Reduksjonen i formue blant de eldre som følge av den reduserte spareraten anslås til å tilsvare 87 pst. av samlet formue i 1990.

4.3.5 Effektivitetstap og arvemotiv

Arv kan være det tilfeldige resultatet av usikkerhet omkring livslengde, inntekter og forpliktelser, eller planlagte overføringer av midler som arvelater kunne ha anvendt på andre formål. For en enkelt arvelater kan alle de nevnte motiver være viktige. Hovedpoenget er at arveavgift, dvs. beskatning av overføringer mellom ulike generasjoner, vil ha ulik virkning etter hvilket arvemotiv som er dominerende. Tabell 4.3 oppsummerer sammenhengen mellom en del former for finanspolitikk og de ulike arvemotivene.

Arv og sparing som er resultat av tilfeldigheter, vil neppe påvirkes i særlig grad av arveavgiften. Derfor kan en gå ut fra at effektivitetskostnadene, som diskutert i avsnitt 4.2.3, neppe er av betydning ved tilfeldig arv. Planlagt arv kan i større grad påvirkes. Størrelsesforholdet mellom arv som genereres av de ulike motivene, vil dermed kunne bidra til å bestemme hvor store effektivitetskostnadene ved arveavgiften er. De nyere studiene som er referert tidligere, antyder at tilfeldig arv utgjør en hoveddel av arven. Effektivitetskostnadene vil derfor kunne være bundet til en mindre del av arv, og effektivitetstapet kan derfor være mindre for arv enn for andre skatteformer.

Det er imidlertid viktig å framheve at slike spørsmål bør diskuteres innenfor rammen av skattesystemets totale effekt. Selv om en skatt på sparing virker hemmende på sparingen, kan dette være gunstig når en tar hensyn til virkningene fra annen type beskatning.

Under altruisme vil en arveavgift bidra til å redusere arvelaters nytte av å overlate midler til etterfølgende generasjoner, fordi samlet overføring reduseres med avgiften. Når nytten avtar, vil mer av midlene disponeres til eget konsum, og sparingen vil avta. Denne type *resonnement* gjelder også for strategiske arvemotiver, f.eks. i tilfellet der foreldrene overlater arv til barna for å få pleie og omsorg tilbake. Med et rent givergledemotiv kan det imidlertid stilles spørsmål om sparingen påvirkes. Hvis bare gleden ved å etterlate seg arv er viktigst, ikke fordelingen av denne på mottakere eller hvilke mot-

takere som får lodd i arven, vil arvelaterens beslutninger være mindre influert av avgiften. Som en hovedregel kan en si at jo større vekt som legges på mot-takerne, desto mer vil arvelater la arveavgiften påvirke sparingen og arven.

Spørsmålet om arv og sparing er knyttet til mange andre forhold enn arveavgiften. Avsnitt 4.3.4.3 og [\(Link til \)](#) kapittel 5 antyder at strømmen av arv kan være noe mindre i Norge enn i enkelte andre land. Norge har en stor velferdsstat med omfattende offentlige forsikrings- og pensjonsordninger, slik at motivasjonen for egen usikkerhetssparing er redusert. Stadig økende utbredelse av bl.a. pensjonsordninger i arbeidsforhold vil kunne styre enda mer av sparingen over i former som ikke fører til arv. Som beskrevet i avsnitt 4.3.2.4 vil framveksten av pensjons- og forsikringsmarkeder føre til at den enkelte kan sette av mindre midler i dag for å sikre de samme konsummuligheter i framtiden.

Altruisme mellom foreldre og etterkommere kan føre til at skattefinansiert formuesoppbygging i offentlig sektor kan føre til tilsvarende gjeldsopptak i privat sektor, jf. omtalen av gjeldsnøytralitet i avsnitt 4.3.4.4. Selv om det kan være grunn til å anta at sparing eller gjeldsopptak i privat sektor ikke fullt ut kompenserer skattepolitikken, er det vanskelig å avvise sammenhengen fullstendig.

I en liten, åpen økonomi som den norske er det rimelig å legge til grunn at redusert privat sparing blir erstattet av kapitalstrømmer fra utlandet, slik at lønnsomme prosjekter blir gjennomført, samlede investeringer ikke faller og sysselsettingen ikke berøres. Med lavere privat formue blir imidlertid senere avkastning redusert, slik at nasjonalinntekten, som uttrykker de framtidige forbruksmulighetene i både privat og offentlig sektor, likevel blir lavere.

I tillegg til potensielt uheldige adferdsendringer i tilknytning til avgiftsnivået, er det et problem at dagens arveavgiftsregler innebærer en ikke-nøytral behandling av ulike eiendeler, jf. verdsettelsesreglene som er omtalt i [\(Link til \)](#) kapittel 8. Ulik behandling av ulike formueskomponenter kan begrunnes utfra viktige samfunnsøkonomiske hensyn, som f.eks. markedsimperfeksjoner, men utvalget finner dagens regelverk lite treffsikkert i forhold til det som antas å være målsettingene (se diskusjon i kapittel 10 om særregler for generasjonsskifter). Det kan være uheldig for den generelle skattemoralen at enkelte grupper har mulighet til å utnytte kompliserte regler til egen fordel, jf. avsnitt 4.2.6. Hvis det er slik at enkelte former for plasseringer systematisk utnyttes for å redusere avgiften, må avgiften på det gjenværende grunnlaget være desto høyere for å bringe inn de samme skatteinntektene. Dette er selvforsterkende; med høyere satser er gevinsten ved ytterligere tilpasning stor. Et avgiftsregelverk som åpner for mange slike tilpasninger fører til større effektivitetskostnader enn et regelverk som er nøytralt overfor plasseringsformer.

Tabell 4.3: Ulike arvemotiver og finanspolitikkenes virkninger

	Tilfeldig arv	Perfekt altruisme	Giverglede	Strategiske arvemotiver
Effekt av forbigående skattelettelser	Endrer konsum, arbeidsinnsats og samlet sparing	Ingen endring i konsum, eller arbeidsinnsats, men privat sparing øker like mye som offentlig gjeld øker	Endrer konsum, arbeidsinnsats og privat sparing (men mindre enn offentlig gjeld øker)	Endrer konsum, arbeidsinnsats og privat sparing (men mindre enn offentlig gjeld øker)
Sammenheng mellom økte pensjonssytelser og langsiktig sparing	Redusert sparing	Ingen samlet effekt	Redusert sparing	Redusert sparing
Effekt av arveavgift på sparing	Ingen	Redusert sparing	Redusert sparing?	Redusert sparing

Kilde: Masson og Pestieau, 1997

4.3.6 Empiriske studier av avgift på arv og gave

I dette avsnittet vises det til noen få studier som kan vise til empiriske resultater når det gjelder effekter av avgift på arv og gave. Davies (1982) simulerer effekten av en 100 prosents konfiskering av arv. Han finner at dersom myndighetene beslagla all arv i Canada i 1970, ville husholdningene regulere sin sparing på en slik måte at gjennomsnittlig formue ville falle med 42 prosent. Davies finner med andre ord relativt sterke adferdseffekter, samtidig som avgiftsalternativet er relativt ekstremt. Joulfaian (1998) peker på at avgift på arv og gave¹³ vil kunne ha virkninger både på giver og mottaker. Høye avgifter kan redusere arbeidsinnsats og sparing blant foreldre som er opptatt av å overføre større midler til sine barn. Dette følger av at en stor del av slik altruistisk eller strategisk sparing forsvinner i avgift.

Joulfaian vurderer blant annet effekter i forhold til arv og gaver til allmennnyttige formål, som har stort omfang i USA. Han refererer både eget arbeid og andre funn, som i hovedsak tyder på at den amerikanske særbehandlingen av denne type arv og gave forsterker slike overføringer. I et utvalg finner Joulfaian at desto større forskjell det er mellom avgiftsnivået på overføringer til allmennnyttige organisasjoner og til andre mottakere, desto større er overføringene til allmennnyttige organisasjoner. Han mener derved at slike overføringer påvirkes av avgiftsnivået, og finner at uten avgift ville slike overføringer vært redusert med om lag 12 pst. til fordel for andre arvinger. Det må her påpekes at avgiftssatsen i USA er på 55 pst., dvs. mye høyere enn i Norge, og at virkningene vil være lavere ved en lavere sats.

Joulfaian finner også at avgiften kan påvirke mottakers adferd. Individuer som gikk ut av arbeidsstyrken, hadde mottatt større overføringer enn ellers sammenliknbare personer i arbeidsstyrken. Han fant samme mønster i stør-

13. «Estate tax», boavgift. Se [\(Link til\)](#) kapittel 3 for en beskrivelse av utformingen av avgift på arv og gave i USA.

relsen av mottatt arv. Ved å skille mottakerne i tre grupper etter arvens størrelse, fant han at de som hadde mottatt størst arv, hadde om lag fire ganger større sannsynlighet for å gå ut av arbeidslivet. Arv later altså til å forsterke tidligpensjonering, mens avgift på arv og gave vil redusere mottatt arv og dermed motarbeide denne tendensen noe. Joulfaian viser også til spørsmålet om arv og avgift påvirker sparingen, og finner noen slike effekter i sitt materiale. Disse effektene er imidlertid meget små.

McGarry (1999) peker også på at en avgift som varierer mellom mottakere vil føre til at giver står overfor ulike priser på overføringer etter mottaker. En slik effekt i USA er at avgiften på overføringer i form av arv blir høyere enn på overføringer i form av gaver, og McGarry finner i sitt materiale at jo større denne forskjellen er, desto tidligere og større gaver har foreldrene overført til sine barn. Hun simulerer denne effekten, og mener at eliminering av arveavgiften ville redusert årlige gaver fra foreldre til barn med opp mot 30 pst. McGarry finner i sitt materiale også at svært mange ikke har utnyttet de anledningene som finnes for å redusere avgiften.

4.4 Arvemotiver og fordelingsvirkninger

4.4.1 Innledning

Under altruisme vil i utgangspunktet fordelingen både mellom slektsledd og innen slektsledd være bestemt for å oppnå en altruistisk profil. Dette kan oppfattes som en optimal privat løsning. Imidlertid kan det være rimelig å anta at fordelingen mellom familier er mer ulik enn innen familier, og et fordelingsmessig mål kan være å overføre ressurser mellom familier. Den private løsningen vil ikke ha slike utjevningsegenskaper. En arveavgift vil derfor kunne føre til utjevning av de fordelingsmessige forhold som myndighetene er opptatt av, dvs. fordeling mellom familier, på bekostning av private utjevningsmål.

Dette underkapitlet inneholder en nærmere beskrivelse av virkningen av ulike arvemotiver for fordelingen innad i familien i avsnitt 4.4.2. Avsnitt 4.4.3 diskuterer spørsmålet om arv er kompensatorisk, dvs. om det foregår en avveining mellom f.eks. utdanningsstøtte og arv. Avsnitt 4.4.4 inneholder en oversikt over noen viktige forhold som influerer de langsiktige effektene av arv på inntekts- og formuesfordelingen.

4.4.2 Fordeling innen familien

Inndelingen i arvemotiver tar utgangspunkt i motivenes effekter på ulike forhold. Et slikt forhold er intrafamiliær fordeling, dvs. hvordan arv vil innvirke på fordeling innad i familien. Det første spørsmålet som oppstår, er i hvilken grad arven utjevner forskjeller fra ett ledd av familien til neste. Begrepet forskjeller bør avklares; forskjellene ligger i konsummuligheter, og i mindre grad i inntekts- og formuesforskjeller. Tabell 4.4 oppsummerer enkelte former for fordeling og de ulike arvemotivene.

Altruisme vil i utgangspunktet føre til at foreldre ønsker å utlikne forskjeller mellom seg og sine barn, og større grad av likhet mellom slektsledd vil følge av et slikt arvemotiv. Hvis foreldrene har høy inntekt og barna har lav, vil foreldrene ønske å overføre ressurser til barna for å øke deres konsummuligheter. Det altruistiske motivet fører altså til utjevning av konsum mellom

generasjoner. I fravær av slik planlagt arv, dvs. hvis arv er resultat av usikkerhet og derfor kan oppfattes som tilfeldig, vil ikke arv ha systematiske effekter innenfor familien. Det samme gjelder for givergledemotivet og strategiske arvemotiver.

Det neste spørsmålet kan være om de ulike arvemotivene vil føre til at arvelater ønsker å favorisere noen av arvingene. Den altruistiske modellen er den eneste som tilsier at mottakers egne ressurser vil spille inn på arvelaters beslutning. Under altruisme vil arvelater kunne ønske å overføre større ressurser til de av barna som har lavest inntekt og formue for å utlikne eksisterende forskjeller. Slike kompensatoriske overføringer er diskutert nærmere i avsnitt 4.4.3.

Under et strategisk arvemotiv vil overføringene avhenge av i hvilken grad mottakerne følger arvelaters oppfordringer. Under et slikt motiv vil likedeling mellom arvinger kunne bli et resultat, men det er i utgangspunktet neppe grunn til å anta at alle arvingene vil følge opp på samme måte og bli belønnet likt. Under et rent givergledemotiv vil derimot likedeling være en naturlig følge. Det samme kan følge under tilfeldig arv, men her er det særlig institusjonelle faktorer som vil være avgjørende.

Tabell 4.4: Effekter av ulike arvemotiver på noen fordelingsmessige forhold

	Tilfeldig arv	Perfekt altruisme	Giverglede	Strategiske arvemotiver
Forskjeller mellom foreldre og barn	Ingen planlagt effekt	Reduserer eller eliminerer ulikhet	Ingen planlagt effekt	Ingen planlagt effekt
Forskjellsbehandling av mottakere	Ingen planlagt forskjellsbehandling	Reduserer eller eliminerer ulikhet	Ingen planlagt forskjellsbehandling	Ingen planlagt forskjellsbehandling
Likedeling mellom arvinger	-	Nei	Ja	Nei

Kilde: Masson og Pestieau, 1997

4.4.3 Om avveiningen mellom utdanningsstøtte, gaver og arv

Et alternativ til å etterlate seg en betydelig arv, er å investere i barnas utdanning. Med skatt på både formue og arv, vil en kunne forvente at foreldre investerer formuen i barnas utdanning i stedet for å la det offentlige ta en andel av den gjennom formuesskatt og arveavgift. Dersom foreldrenes tilpasning over livsløpet er dominert av dette hensynet, vil en forvente å finne at høyt utdannede barn har foreldre med relativt små formuer. Becker og Tomes (1986) redegjør for et slikt perspektiv. Det kan være optimal offentlig politikk å stimulere til investeringer i utdanning. På den annen side er en arveavgift dårligere begrunnet fra et fordelingsperspektiv dersom det eksisterer slike sammenhenger, siden arven da kan forstås som kompensasjon for manglende bidrag til utdanning.

Dette resonnementet har ventelig ikke like stor gyldighet i et land hvor det offentlige står for en stor del av tjenestetilbudet, som i Norge, som i land der utdanningsvalg i første rekke er en privat beslutning og familiene finan-

sierer utdanningen direkte. Innenfor det norske systemet er det i første rekke utdanning på høyskole- og universitetsnivå som kan innebære et betydelig innslag av foreldrefinansiert utdanning.

Utvalget har ønsket å få belyst slike mekanismer med hensyn på norske forhold. Eksistensen av slike forhold kan belyses ved å sammenstille formue og utdanning. Tabell 4.5 er basert på et utvalg av 10 729 personer i alderen 30-40 år i 1993, dvs. et utvalg av antatt ferdig utdannede individer. Personenes utdannelsesnivå, representert ved antall år, er sammenholdt med to anslag på størrelsen på foreldrenes formue. Det første formuesbegrepet er basert på nettoformue pluss likningsverdi av bolig. I det andre formuesbegrepet er boligformuen anslått ved beregnede markedsverdier. I tilfeller der gjelden overstiger bruttoformuen, er nettoformuen satt lik 0.¹⁴

Tabell 4.5 viser at det er en svært sterk sammenheng mellom barns utdanning og foreldrenes formue. Oversikten indikerer at det ikke er noe «enten-eller» når det gjelder utdanning og arv, det er snarere et «både-og». Sammenhengen mellom barns utdanning og de to anslagene på foreldrenes formue kan uttrykkes ved korrelasjonskoeffisienten, som er henholdsvis 0,17 og 0,21, dvs. en positiv sammenheng.¹⁵ Selv om det ikke kan utelukkes at foreldre er med på å finansiere barns utdanning og dermed stimulerer til høyere utdanning, viser tallene at disse høyt utdannede barna også kan forvente den beløpsmessig største arven. Resultatene gir dermed ikke støtte til at arveavgift rammer en kompensatorisk formuesoverføring til barn med lav utdanning.

Tabell 4.5: Sammenhengen mellom utdanning for personer i alderen 30-40 år og foreldrenes formue. Desiler. Tall for 1993.

Desiler	Utdanningslengde	Formue foreldre, likningsverdi bolig	Formue foreldre, markedsverdi bolig*
1	5,8**	185 702	367 097
2	9,3	196 728	359 334
3	10,0	247 219	442 658
4	10,0	254 515	470 183
5	10,8	281 980	519 277
6	11,7	286 209	549 480
7	12,0	371 088	684 968
8	12,6	426 555	766 239
9	14,6	472 537	833 415
10	16,4	579 547	1 076 082

14. Dette skaper også noen problemer ved beregning av markedsverdi på bolig, som ikke utdypes ytterligere her.

15. Korrelasjonskoeffisienten er et redskap som oppsummerer denne sammenhengen i ett enkelt tall. Dersom det er en perfekt positiv sammenheng mellom utdanning og foreldrenes formue, dvs. at rangeringen av individene gjennom utdannelsesvariabelen ville være identisk med rangeringen av individene gjennom foreldrenes formue, så er korrelasjonskoeffisienten lik 1. Dersom sammenhengen er omvendt, dvs. at de med lavest utdanning har de mest formuende foreldre, er korrelasjonskoeffisienten lik -1. Når det ikke er noe mønster, dvs. at foreldrenes formue er jevnt fordelt på ulike utdannelsesnivå, så vil korrelasjonskoeffisienten være lik 0.

Tabell 4.5: Sammenhengen mellom utdanning for personer i alderen 30-40 år og foreldrenes formue. Desiler. Tall for 1993.

Gjennomsnitt	11,3	330 208	606 873
--------------	------	---------	---------

* Likningsverdi oppjustert med gjennomsnittlig beregnet forholdstall (4,7) for markedsverdi og likningsverdi.

** Dette lave anslaget har sammenheng med at gruppen inkluderer utenlandsk utdannede personer der utdannelsen ikke er registrert i norske registre.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Datagrunnlaget i mikrosimuleringsmodellen MOSART.

4.4.4 Nærmere om langsiktige effekter av arv på inntekts- og formuesfordelingen

Mottakerne av arv og gave har i stor grad selv høy inntekt og formue, jf. omtale i [\(Link til\)](#) kapittel 5. Utjevning av formue er et selvstendig argument i skattedebatten, og bl.a. formuesskatten blir delvis begrunnet i slike hensyn. Arv vil åpenbart øke enkeltpersoners formue, og kan derved medføre økende formuesulikhet innen en generasjon. Det virker intuitivt rimelig å anta at ulikhet i mottatt arv vil øke ulikhetene i formue. Et slik resonnement bygger gjerne på at arv mottas av noen utvalgte få. Det er likevel ikke nødvendig at arvet formue er mer ulikt fordelt enn ikke-arvet formue. Det er bare hvis arvet formue virkelig er mer skjevfordelt at arv vil forsterke slike ulikheter.

Selv om det kan stride mot intuisjonen, vil arv dermed kunne bidra til å redusere ulikhetene på sikt. En viktig bakgrunn for en slik mulighet, er at fordelingen av arv til en viss grad er bestemt av tilfeldigheter i levealder, mens fordelingen av formue i stor grad er styrt av inntektsfordelingen. Noen sammenhenger mellom levealder og arv er beskrevet i avsnitt 4.3.2.2.

Arv blir ofte antatt å bidra til dannelsen av dynastier, dvs. familier der formuen følger slektsledd etter slektsledd. I hvilken grad dette stemmer på lang sikt, er imidlertid uklart. Selv om ett slektsledd var usedvanlig formuende og senere slektsledd fremdeles er mer enn vanlig formuende, kan dette også henge sammen med andre egenskaper innen slekten. Etterkommerne av meget aktive og formuende mennesker vil ofte ligge nærmere gjennomsnittet, og derfor sjelden bidra til ytterligere formuesoppbygging. Selv store formuer kan dermed bli redusert over noen slektsledd, særlig hvis de i hvert slektsledd skal deles mellom stadig flere arvinger.

Arvelovgivingen i Norge tillater som hovedregel ikke at arven overføres til en hovedarving, men krever en viss grad av likedeling mellom barn, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 2 om gjeldende rett. I [\(Link til\)](#) kapittel 5 er det også vist at arven sjelden fordeles ujevnt mellom barn selv om det kan eksistere slik adgang. I tilfeller der det er mer enn ett barn, fører dette til at formuer blir delt. Dette medfører i noen grad til reduksjon av slektsvis overføring. Hvis rike familier har mange barn, vil store formuer bli oppdelt raskere.

Den tidlige litteraturen om sammenhengene mellom arv og ulikhet la stor vekt på forholdet mellom fedre og sønners formuer. Wedgewood (1929) fant i et utvalg at 60 pst. av avdøde med stor formue (over GBP 200 000), i sin tid hadde arvet minst en fjerdedel av dette, og at omkring en tredel av de formuende i sin helhet hadde arvet formuen. Harbury og Hitchens (1979) fant liknende resultater. Disse to studiene er imidlertid ikke fullstendige. Først og

fremst fokuserer de på totalverdien av farens bo, og har ikke informasjon om eventuell deling av boet mellom flere barn. Resultatene vil videre også være forenlige med at velstående foreldre ikke bare overfører penger til sine barn, men yter en rekke fordeler som hjelper barna til høye inntektsmuligheter senere i livet.

Plasseringen i inntektsfordelingen kan delvis avhenge av overførte ressurser i form av gener, oppdragelse og formue, men også i stor grad av tilfeldigheter. Det eksisterer ikke tilbakegående opplysninger som kan fastslå om barn følger sine foreldre når det gjelder inntekt. Det finnes argumenter for at barn av foreldre med høy inntekt selv vil ha inntekt noe nærmere gjennomsnittet.¹⁶ Stiglitz (1969) var blant de første som la vekt på at arv under slike forutsetninger kan virke utjevnenende på formue. Resonnementet bygger på at hvis noen har gjennomsnitt- eller lavere inntekt i sin kohort, vil det være en sannsynlighet for at foreldrenes inntekt var høyere enn gjennomsnittet i den foregående kohorten. Overføringene vil dermed gå fra et slektsledd som «var heldig» i sin generasjon, til et slektsledd som «var uheldig» i sin. Atkinson og Stiglitz (1980) bygde videre på dette og viser at i en modell som inneholder slik systematisk inntektsulikhet, vil en økning i arv som skyldes økt sparing, føre til redusert inntektsulikhet. Det vil også føre til utjevning i konsum, fordi den «heldige» generasjonen sparer mer av sin inntekt. Arv fungerer i en viss forstand som forsikring mot tilfeldigheter i inntektsplassering. Atkinson og Stiglitz peker på at hvis arv skal øke ulikhet i slike modeller, må det være gjennom mekanismer som motarbeider hele denne forsikringseffekten. Noen slike effekter kan være systematiske sammenhenger der rike arvinger gifter seg med andre rike arvinger, eller at arven istedenfor å deles mellom flere barn, går uavskåret til det eldste og skaper forskjeller innad i familien.

Becker og Toms (1979) og Becker (1981) peker på at både arv i form av finansiell formue og i form av det som gjerne kalles humankapital (f.eks. opplæring, utdannelse) har fordelingsvirkninger. Med to faktorer er det vanskeligere å si hvilket bidrag den enkelte faktor gir. Det kan virke rimelig å anta at tilbøyeligheten til å overføre finansielle ressurser er større enn evnen til å overføre humankapital. Flere forsøk på å estimere sammenhengen mellom far og sønns inntekt, f.eks. Deardon, Machin og Reed (1997) i Storbritannia, Solon (1992) og Zimmerman (1992) i USA, har gitt en korrelasjonskoeffisient på om lag 0,5. Dette viser at det er høy grad av sammenheng mellom inntekt i etterfølgende slektsledd. Det er ikke klart om dette kommer av arvede genetiske forhold eller foreldrenes investeringer i barnas humankapital. Likevel kan det ikke utelukkes at samfunnet beveger seg mot en tilstand med større likhet i økonomisk status. Se for øvrig omtale av noen modellframskrivninger for framtidig formuesfordelingen i avsnitt 5.7.

Laitner (1979) bruker en omfattende nytteteoretisk modell der foreldre vektlegger både eget konsum og barnas konsum, overføringer bare kan gå fra

16. Disse argumentene er gjerne forbundet med den engelske matematikeren Sir Francis Galton, som påpekte at hvis barn arver sine foreldres egenskaper, slik at f.eks. to høye foreldresystematisk får barn som er enda høyere, vil forskjellene mellom ulike slekter øke fra slektsledd til slektsledd og etter hvert bli urimelig store (dvs., befolkningsvariansen øker over alle grenser). Siden vi ikke observerer en slik utvikling, er det grunn til å anta at utviklingen går mot gjennomsnittet og ikke mot ekstremer. Mulligan (1999) finner støtte for et slikt resultat.

foreldre til barn, og ingen overføring av humankapital. I en slik modell bidrar arv til utjevning, mens innføring av systematiske sammenhenger slik at rike arvinger gifter seg med andre rike arvinger, fører til økt skjevfordeling.

Tabell 4.6 viser en oppstilling av de ulike arvemotivenes isolerte effekter på sosial ulikhet. Arv som er motivert i altruisme, vil bidra til formueskonsentrasjon. Årsaker til dette er at altruisme også vil gi seg utslag i overføringer i annen form enn arv, f.eks. til oppbygging av humankapital gjennom særlig oppfostring og annen støtte til utdanning. Mange familier vil ha all overføring i slik form, og altruisme tilsier at det vil være stor likhet mellom formue innen familien. Hvis fordelingen skjer etter et kompensasjonsprinsipp, der arvinger med lav inntekt får større overføring enn arvinger med høy inntekt, vil altruisme i en viss grad motarbeide inntektsforskjeller. Tilfeldig eller strategisk arv vil ikke ha tilsvarende virkning, bl.a. fordi det er mindre grad av sammenheng mellom inntekt i slektsledd enn formue.

Tabell 4.6: Effekter av ulike arvemotiver og sosial ulikhet

	Tilfeldig arv	Perfekt altruisme	Giverglede	Strategiske arvemotiver
Umiddelbar effekt på formueskonsentrasjon	Motarbeides svakt	Forsterker	Moderat eller variabel	Svak og variabel effekt
Effekt på langsiktig formueskonsentrasjon	Tilfeldig	Sterk sammenheng	Svak sammenheng	Svak sammenheng
Effekt på ulikhet i livsinntekt	Tilfeldig	Svak og negativ	Svak og variabel	

Kilde: Masson og Pestieau, 1997

Som nevnt tidligere, viser det seg at empiriske studier av arv er preget av at det tilgjengelige forskningsmaterialet er begrenset og at opplysninger om inntekt, formue og arv i liten grad er gjenstand for systematisk innsamling og registerføring. Selv om slik informasjon om arv skulle foreligge, krever gode studier at inntekt og formue hos arvelater og -mottaker for en lang periode før (og ev. etter) arvefallet er kjent. Slik informasjon er svært vanskelig å finne. En rekke studier har imidlertid hatt utgangspunkt i empirisk materiale for ulike simuleringsmodeller og gjort interessante funn.

Blinder (1974, 1976) anvender en stor simuleringmodell der generasjonene har ulike kjennetegn (intragenerasjonell heterogenitet) og livssyklusparing, og konkluderer med at arv er uviktig for forskjeller i løpende inntekt, og at det er stor intergenerasjonell mobilitet i fordelingen av arvet formue.

Davis (1982) refererer simuleringer basert på en modell med både livssyklusparing og arv. Foreldre maksimerer nytten av eget og sine barns konsum, under hensyn til egen og barnas inntekt. Optimalt konsum simuleres over en fast levealder. Det som skiller foreldrepårene er den arv de har mottatt, deres inntekt, deres oppnådde kapitalavkastning, deres tidspreferanserate, deres grad av altruisme overfor barna, og deres alder ved første fødsel. Disse variablene trekkes tilfeldig, basert på fordelinger som tilsvarer observerte data fra Canada. Når foreldrene dør ved oppnådd fast levealder, arver barna like store

delers av sine foreldres formue. Modellen genererer en fordeling av inntekt og formue som i stor grad følger den fordelingen som kan observeres, noe som støtter at de mekanismer modellen inneholder gir en god beskrivelse av virkeligheten. Om modellen utvides slik at arven fordeles kompensatorisk, dvs. at barn med lavere inntekt får mer enn barn med høy inntekt, øker ikke modellens forklaringskraft i særlig grad.

Gokhale, Kotlikoff, Sefton og Weale (1998) finner at den årlige strømmen av all arv, inkludert overføring til gjenlevende ektefelle, utgjør om lag 8-9 pst. av løpende arbeidsinntekt. Andre overføringer til barn utgjør om lag 3 pst. Analysen bygger på en dynamisk modell der også mottatt arv påvirker hvilken arv en generasjon etterlater seg. I denne modellen er all arv resultatet av usikkerhet omkring levealder.

De årsakssammenhenger som innføres og studeres enkeltvis i modellen er usikker levealder, ulikheter i inntekt og giftemålssystematikk (dvs. at rike arvinger systematisk gifter seg med andre rike arvinger). Ulikheter i inntekt kan enten være tilfeldige fordelt innenfor hver generasjon (basert på en empirisk fordeling) eller systematiske, slik at barns inntekt i stor grad er bestemt av foreldrenes inntekt. Innføring av usikker levetid og giftemålssystematikk har hver for seg relativt beskjeden virkning på formuesfordelingen, mens ulikhet i inntekt har sterk virkning. Systematisk inntektslikhet mellom foreldre og barn har liten ytterligere effekt. Kompensatorisk overføring til barna har heller ikke særlig ytterligere effekt. Isolert sett øker usikker levealder formueusikkerheten noe, men kombinert med ulikhet i inntekt reduserer den formuesforskjellene noe. Dette resultatet kommer av at bare få individer i hver generasjon har svært høy inntekt. Når slike individer dør, vil arven som oftest gå til barn med lavere inntekt enn foreldrene. Giftemålssystematikk bidrar til å øke formuen i de høyeste gruppene. I hovedalternativet forklarer disse faktorene (mottatt arv, usikkerhet i levealder, ulikhet i inntekt, og giftemålssystematikk), samlet sett, omkring halvparten av observert skjevhet i formuesfordeling.

Innføring av progressiv inntektsbeskatning i modellen bidrar til lavere årlige strømmer, lavere formue og noe redusert skjevfordeling av formuen. Introduksjon av obligatoriske pensjonsordninger (Social Security) fører derimot til en kraftig økning i skjevfordelingen av formue. Dette skyldes at en stor andel av husholdene nå når pensjonsalderen med svært lav formue (modellteknisk kreves det at formuen ved pensjonsalder ikke skal være negativ, fordi pensjon kan ikke tjene som lånesikkerhet), men med høye pensjoner i forhold til løpende konsum. De obligatoriske pensjonsordningene reduserer altså sparemotivet blant lavtlønte, mens rikere hushold ikke endrer adferd i særlig grad, fordi pensjonene deres relativt sett er små.

Effekten av å innføre obligatoriske pensjonsordninger i modellen sprer seg videre til arvets virkning på formuesfordelingen. På den ene siden faller strømmen av arv til egne barn noe i absolutt størrelse, til noe over 1 pst. av løpende inntekter. På den andre siden fører tilgangen til pensjoner til at arven selv blir mer skjevfordelt, og forsterker skjevfordelingen av formue mellom familier. Foreldre med høy inntekt kan opparbeide seg stor formue og arv, særlig hvis de dør relativt tidlig. Når barna mottar arv vil de selv nå pensjonsalderen med positiv og stor formue, og de kan dermed også selv komme til å

etterlate seg stor arv til sine barn. Foreldre med lav inntekt vil ikke etterlate seg arv, og deres barn vil typisk selv nå pensjonsalder med ingen eller liten formue. Innføring av pensjoner medfører at formuesfordelingen i stor grad nærmer seg den observerte. Forfatterne viser dermed at forsiktighetssparing, motivert av blant annet usikkerhet omkring levealder, gir en modell som later til å forklare en stor del av observert formuesfordeling.

4.5 Oppsummering

Et hovedpoeng med dette kapittelet er å vise til de effektivitetsmessige tapene som beskatning innebærer. Beskatning innebærer som regel et avvik mellom beslutninger tatt på privatøkonomisk grunnlag kan avvike fra de samfunnsøkonomiske beste beslutningene. Det framgår av bl.a. avsnitt 4.2 at det er grunn til å tro at de fleste skatteformer fører til slike vridninger. I NOU 1997: 27 anbefales det at marginalkostnaden ved skattefinansiering settes til 1,2. Det innebærer at det samfunnsøkonomisk koster 1,20 kroner å hente inn én krone i skatt.

Arv kan være et tilfeldig resultatet av usikkerhet omkring livslengde, inntekter og forpliktelser, eller planlagte overføringer av midler til etterfølgende generasjon. For en enkelt arvelater kan begge grunner være viktige.

Arv og sparing som er resultat av tilfeldigheter, vil neppe påvirkes i særlig grad av arveavgiften. Derfor kan en gå ut fra at effektivitetskostnadene, som diskutert i avsnitt 4.2, neppe er av betydning for tilfeldig arv. Planlagt arv kan i større grad påvirkes. Under altruisme vil en arveavgift bidra til å redusere nytten av å overlate midler til etterfølgende generasjoner. En arveavgift fører til at nytten av å etterlate en gitt mengde arv er lavere enn uten avgift, fordi noe av arven forsvinner i avgift. Dette innebærer at kostnaden eller prisen ved å gi arv øker. Når prisen på arv stiger i forhold til andre priser, vil arvelater ønske å redusere arven og fordele mer av sine midler til eget konsum. Dette må bety at sparingen avtar. Denne type resonnement gjelder også for strategiske arvemotiver. Jo større vekt som legges på mottakerne, desto mer vil arvelater la arveavgiften påvirke sparingen og arven. Hvis derimot gleden ved å etterlate seg arv er viktigst, ikke fordelingen av denne på mottakere eller hvilke mottakere som får lodd i arven, vil arvelater neppe endre adferd som en konsekvens av en avgift.

Spørsmålet om arv og sparing er knyttet til mange andre forhold enn arveavgiften. Norge har en stor velferdsstat med omfattende forsikrings- og pensjonsordninger, slik at motivasjonen for egen sparing for alderdom og er redusert. Forsikring fører til at den enkelte kan sette av mindre midler i dag for å sikre de samme konsummuligheter i framtiden. Stadig økende utbredelse pensjons- og andre forsikringsmarkeder vil kunne føre til mindre tilfeldig arv, fordi mer av sparingen finnes i former som ikke fører til arv.

Altruisme mellom foreldre og etterkommere kan føre til at en gjeldsfinansiert skattelette ikke fører til økt konsum, men til formuesoppbygging i privat sektor. Selv om det kan være grunn til å anta at sparing eller gjeldsopptak i privat sektor ikke fullt ut kompenserer skattepolitikken, er det vanskelig å avvise sammenhengen fullstendig. Arveavgiften vil øke kostnadene ved å overføre midler til senere generasjoner, og dermed redusere sammenhengen mellom

skattepolitikken i dag og framtidige generasjoner. Arveavgiften vil dermed kunne føre til at finanspolitikkenes virkninger forsterkes.

Størrelsesforholdet mellom arv som genereres av de ulike motivene, vil bidra til å bestemme hvor store effektivitetskostnadene ved arveavgiften er. Gjennom studiene som er referert over, kan det synes som om modeller som fokuserer på tilfeldig arv, kan forklare hoveddelen av observert arv. Dette kan tolkes som om en stor del av samlet arv er tilfeldig arv. Effektivitetskostnadene vil være bundet til den delen av arv som er planlagt, og særlig hvis denne er liten, vil effektivitetskostnadene kunne være mindre for arveavgift enn for andre skatteformer. Det er imidlertid viktig å framheve at effektivitetstap i tilknytning til beskatning ideelt sett bør diskuteres innenfor rammen av et helhetlig skatte- og overføringssystem.

Noen fordelingsmessige sider i tilknytning til de ulike arvemotivene er også diskutert. Hvis arvemottakerne er like eller mer velstående enn sine foreldre, bidrar arv til konsentrasjon av formue over generasjonene. Hvis arvemottakerne er mindre velstående enn sine foreldre, innebærer arv utjevning innen slekten. Det foreligger lite data om slik generasjonsmessig systematikk i inntekt for norske forhold.

Arven kan også føre til utjevning mellom ulike arvinger, f.eks. mellom barn, hvis arvelater overlater mer til den med lavest inntekt og formue. Slik fordeling vil i Norge implisere livsgaver eller bruk av testament. Arveavgiften vil redusere effekten av slik omfordeling. Utjevning innen den enkelte slekt eller mellom barn i ett slektsledd, kan stå i konflikt med samfunnets overordnede målsetninger om omfordeling mellom større grupper. Arven og arveavgiftens fordelingsmessige betydning vil bli nærmere belyst i [\(Link til kapittel 5\)](#).

Kapittel 5

Kartlegging av arv, gaver og avgift

5.1 Innledning

Det er av stor betydning for innrettingen av et arveavgiftssystem hvordan arv og arveavgift fordeler seg i befolkningen. Dette kapitlet inneholder derfor en gjennomgang av analyser og statistikk som beskriver størrelse og fordeling av arv, gaver og avgift. Siden det kan være nyttig for forståelsen av datakildene, innledes kapitlet med en kort gjennomgang av hvordan innkrevingen av avgift faktisk foregår i avsnitt 5.2, og det redegjør videre i avsnittet bl.a. for arveavgiftens betydning i offentlige inntekter over tid. Hovedformålet med dette kapitlet er å vise til hva analyser og statistisk materiale på dette feltet kan gi av innsikt. Diskusjonen er i hovedsak konsentrert om tre kilder til slik kunnskap:

- tidligere analyser av arv,
- Arveavgiftsregisteret, og
- utvalgets undersøkelser

Den foreliggende litteratur om arv i Norge beskrives i avsnitt 5.3. De senere år har tilgangen på data øket gjennom Arveavgiftsregisteret i Statistisk sentralbyrå, som er basert på Skattedirektoratets saksbehandlersystem. Statistisk sentralbyrå publiserer statistikk fra dette materialet. I avsnitt 5.4 presenteres resultater basert på data fra registeret. Utvalget fant at tilgangen til informasjon om enkelte sentrale spørsmål for utvalgets arbeid ikke er dekket i eksisterende statistikk, og har derfor fått samlet inn ytterligere opplysninger om arv og gave. Dette er omtalt i avsnitt 5.5, mens avsnitt 5.6 oppsummerer viktige hovedresultater fra de ulike undersøkelsene. Avslutningsvis inneholder kapitlet i avsnitt 5.7 en gjennomgang av forventet framtidig utvikling i antall dødsfall, som vil ha betydning for samlet avgift i framtiden, og modellberegninger for framtidig utvikling i størrelse og fordeling av formue blant eldre.

Utvalget vil spesielt framheve resultatene i tabell 5.5.9 og tabell 5.5.10. I disse tabellene er det forsøkt kontrollert for alderseffekters innvirkning på resultatene. Tabellene viser at mottatt arv øker både med bruttoinntekt og nettoformue innenfor dagens system. Dette til tross for at dagens system inneholder særregler for verdsettelsen av enkelte eiendeler, som ikke børsnoterte aksjer og andeler.

5.2 Avgiftsadministrasjon og avgiftsproveny

Den som har mottatt arv eller gave, skal sende melding til skattefogdkontoret i det fylket arvelater eller giver bor. For arv gjelder dette likevel ikke hvis dødsboet skal skiftes av skifteretten. Er arvelater eller giver bosatt i utlandet, skal meldingen sendes til Oslo og Akershus skattefogdkontor. Ved arv er fris-

ten for å sende melding seks måneder etter dødsfall, og ved gave- eller arveforskudd en måned etter at gaven eller arveforskuddet er mottatt.

Skattefogdkontoret fastsetter hvor stor avgift som skal betales etter overføring av arv eller gave. Arveavgift skal betales til skattefogdkontoret i det fylket arvelater eller giver bor.

Det er ett skattefogdkontor i hvert fylke, med unntak av Oslo og Akershus som har felles kontor. Folketall og næringsstruktur i fylket avgjør for øvrig størrelsen av det enkelte kontor. Skattefogdkontorene har som hovedoppgaver å innkreve merverdiavgift, investeringsavgift, arveavgift og en rekke mindre, statlige avgifter og gebyrer. Skattefogdkontorene er faglig og administrativt underlagt Skattedirektoratet, som igjen er underlagt Finansdepartementet, jf. nærmere omtale i avsnitt 13.2.

Skattefogdkontorene er delt inn i bl.a. arveavgiftsavdelingen, som fastsetter hvor mye som skal betales i arveavgift i forbindelse med arv eller gave, og innfordringsavdelingen, som har ansvar for innkreving av arveavgift i tillegg til en rekke andre statlige avgifter og gebyrer. I private skifter vil arveavgiften beregnes av skattefogdkontoret, på grunnlag av innsendte skjemaer for rapportering av arv og gave. Hos skattefogdene er det nylig etablert et nytt edb-basert støtteapparat for saksbehandlerne. Dette tiltaket har bl.a. bidratt til at restansene er bygget betydelig ned.

Dødsbo som går til offentlig skifte behandles av skifteretten, som både fordeler boet etter arvelovgivningens regler og beregner avgiften. Skifteretten står også for innkreving av avgiften. Skifteretten rapporterer bare beregnet og innkrevet avgift videre, ikke de underliggende beløp som overføres til arvemottaker.

I statsregnskapet, jf. St.meld. nr. 3 (1998-99) Statsrekneskapen medrekna folketrygda for 1998, opptrer *avgift på arv og gaver* under *Skatt på inntekt og formue*, med kapittelnummer 5506, post 70. Dette er egentlig fem enkeltposter, for hhv. innbetalt avgift på arv, en refusjonspost knyttet til avgift på arv, innbetalt avgift på gave og en refusjonspost knyttet til avgift på gave, og for øvrig også en post for arv som tilfaller staten. En oversikt over avgift på arv og gave 1995-2000 er gjengitt i tabell 5.1. Figur 5.1 illustrerer hvordan størrelsen av avgift på arv og gave i statsregnskapet har variert over perioden fra 1885 til 2000. Både på slutten av 1950-tallet og på slutten av 1990-tallet utgjorde avgiften over 0,1 pst. av BNP, mens arveavgiften i vedtatt statsbudsjett for 2000 vil utgjøre om lag 0,06 pst. av BNP for 2000. Oversikt over reglene for utmåling av arveavgift for dette tidsrommet er forøvrig gitt i [\(Link til\)](#) kapittel 8.

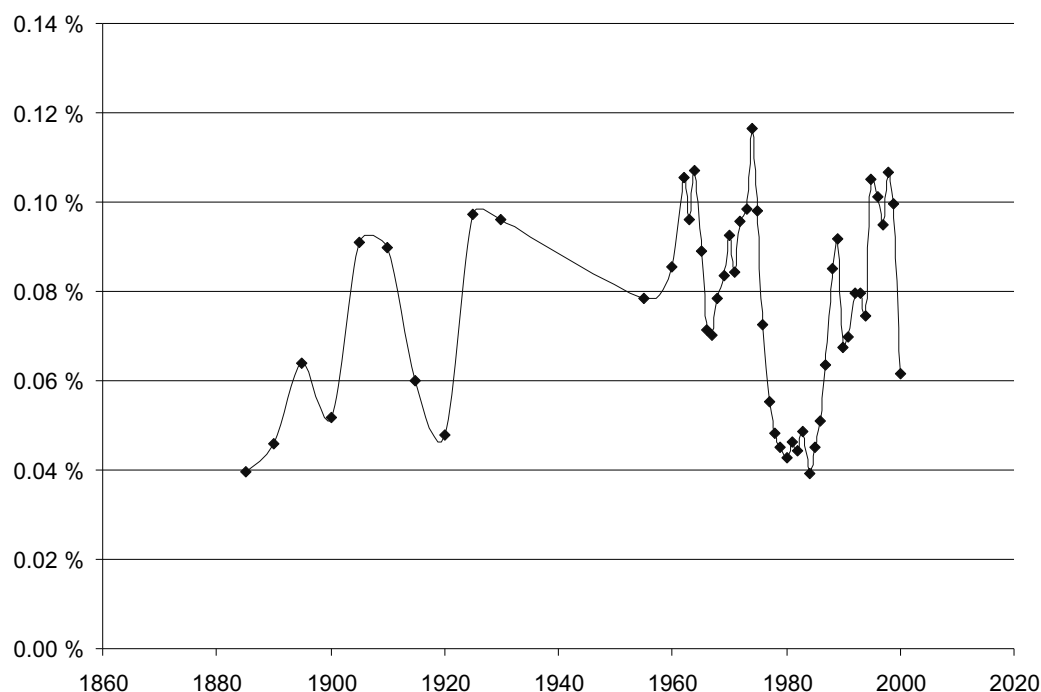
Tabell 5.1: Avgift på arv og gaver 1995-2000. Tall i 1000 kroner

	Statsbudsjettet*	Statsregnskapet
1995	900 000	975 255
1996	950 000	1 028 907
1997	960 000	1 034 946
1998	1 300 000	1 178 910
1999	1 150 000	1 020 000**
2000	750 000	

* Framlagt budsjett for budsjettåret

** Anslag på regnskap

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Figur 5.1 Avgift på arv og gaver 1885-2000. Pst. av BNP

Kilde: Thomle (1932) Arveavgiften (Stenersen forlag, 2.utgave), Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Boks 5.1 Retningslinjer ved dødsfall

Dødsattest og melding til skifteretten

Behandlende lege/sykehus skriver ut dødsattest. Etter loven skal alltid et dødsfall meldes til skifteretten på dødsstedet, i landdistriktene til lensmannen. Begravelsesbyrået vil normalt hente dødsattesten hos behandlende lege/sykehus og sende melding om dødsfallet til skifteretten. I denne forbindelse skal det fylles ut et skjema som angir personnummeret for avdøde og eventuelt gjenlevende ektefelle, arveforhold, opplysninger om eventuelt testament etc. Hvis det ikke benyttes begravelsesbyrå for dødsfallmelding, må pårørende selv gi de samme opplysninger til lensmann/skifterett. Den nødvendige orientering når det gjelder skifte/uskifte gis av skifterett/lensmann.

Skifte - uskifte

Spørsmål om gjenlevende ektefelle eller partner ønsker og kan overta boet uskiftet, bør avklares snarest mulig. Melding gis til skifteretten.

Hvis avdøde hadde barn i tidligere ekteskap, må disse samtykke i at boet skal forbli uskiftet. Hvis fellesboet skal skiftes ved dødsfallet eller senere (f.eks. ved at man gifter seg igjen), vil gjenlevende ektefelle ha krav på andel

av dødsboet som egen eiendom, jf. omtale om arverett i avsnitt 2.2.12. Gjenlevende ektefelle betaler ikke arveavgift.

Skifteattest - uskifteattest

Denne fåes fra skifteretten når melding til skifteretten er behandlet. Skifteattesten gir bl.a. adgang til bankkonto og annet som kan være sperret etter dødsfallet, inkl. felles konti.

5.3 Tidligere beskrivelser av arv og gave i Norge

5.3.1 Innledning

Det foreligger relativt lite empirisk basert litteratur om arv i Norge. En hovedkilde er forarbeidene til nåværende arvelov, som inneholder beskrivelser av størrelse og fordeling på individnivå. I dette arbeidet ble det samlet inn et omfattende datamateriale fra avgiftsmyndighetene. Det har fra 1980-tallet og framover også vært utført ulike utvalgsundersøkelser blant uavhengige forskere. Vedlegg 1 gir en oversikt over en del slikt materiale. Avsnitt 5.3 gir en kortfattet oversikt over innholdet i vedlegg 1.

5.3.2 Arveloven fra 1973

En av de første kildene til informasjon om størrelse og fordeling av arv og gave er gitt i Ot.prp. nr. 36 (1968-69) Utkast til lov om arv. I forbindelse med forarbeidene til arveloven ble det utført en landsdekkende rapportering av registrert arv, og en beskrivelse av den totale arvemasse som passerte avgiftsmyndigheten i 1955-56 ble beskrevet. Datainnsamlingen bestod i at Jusdepartementet påla landets åtte skattefogder og samtlige skifteretter å rapportere fra underlagsmaterialet for den avgiftsberegning de utførte i løpet av regnskapsåret 1. juli 1955 til 30. juni 1956.

Den *totale arvemengden* i regnskapsåret 1955-56 var 213 millioner kroner. Dette utgjorde om lag 0,9 pst. av BNP.¹⁷ Det samlede antall anmeldte dødsfall i tidsrommet var 31 241, og gjennomsnittlig arvemasse i hvert bo var 6 826 kroner.

Mottakerne kan skilles i *ulike typer arvinger*, både ut fra rettigheter og ut fra avgiftsklasser. Livsarvinger mottok over halvparten av samlet arv, mens avdødes søsken og deres livsarvinger igjen mottok om lag en fjerdedel. Videre var 7 pst. lengstlevende ektefelles boslodd. Denne mottakergruppen mottok i tillegg om lag 6 pst. av bomassen som arv.

Blant dødsfallene i 1954-55 var *testamentfrekvensen* 7,4 pst. Den var noe høyere i bystrøk som Oslo (9,2 pst.), og lite utbredt der arvelater hadde livsarvinger. I det siste tilfellet ble testamente bare anvendt i 1,7 pst. av tilfellene.

Etter 22,7 pst. av dødsfallene ble det utstedt *uskifteerklæring*, noe som tilsvarte 7 101 uskifteerklæringer. Dette utgjorde 92,6 pst. av tilfellene der en ektefelle satt alene tilbake, det var verdier i boet og kravene til uskifte for øvrig var oppfylt. Gjennomsnittsboet ved uskifte var på 24 300 kroner, mens lengstlevende ektefelle var i underkant av 65 år gammel. Dette gir en samlet formuesmasse på 172,5 millioner kroner innenfor uskifteordningen.

17. Brutto nasjonalprodukt (BNP) i 1955 var på 24 278 millioner kroner.

Antall *tidligere uskiftede bo*, dvs. bo der avdøde hadde sittet i uskifte frem til skiftet, var 3 127, omtrent halvparten av antall nye bo som gikk uskiftet. Dødsfall var skiftegrunn bare i 82,7 pst. av de tilfellene der skifte ble foretatt i tidligere uskiftet bo, mens det i de resterende ble krevet skifte av andre parter.

5.3.3 «Formue gjennom arv»

I 1987 ble det publisert resultater fra en undersøkelse av et utvalg av arvemeldingsskjemaer fra private skifter som ble ferdigbehandlet ved Oslo skattefogdembede i kalenderåret 1981 i «Formue gjennom arv» (Øverbye, 1987). *Gjennomsnittsbøeti* denne undersøkelsen var på 140 000 kroner, og i halvparten av skiftene bestod boet av mindre enn 53 000 kroner. Øverbye beskriver dødsboene som «en lite ensartet masse, hvor forskjellene er mer iøynefallende enn likhetene». I utvalget var det kun én eller to arvinger i halvparten av boene, mens det i gjennomsnitt var 3,6 arvemottakere per bo fordi enkelte bo hadde mange arvinger.

De fleste *arvinger* i utvalget er barn av arvelater, som arver sine foreldre når de er i femtiårene. Gjennomsnittsalderen blant slike arvinger var 50 år, mens gjennomsnittet blant alle arvinger var 53 år. Arv fører dermed til å forsterke den relative forskjellen i løpende inntekt mellom middelaldrende på den ene siden, og unge og eldre på den andre. Materialet hos Øverbye inneholder ikke opplysninger om arvelaters og arvemottakers sosioøkonomiske status. Øverbye viser likevel til at det er et lite mindretall i undersøkelsen som arver betydelige verdier, og peker på at mens den gjennomsnittlige arvelodden i utvalget var på om lag 50 000 kroner, mottok om lag 54 pst. av arvingene mindre enn 20 000 kroner, mens under 1 pst. arvet 500 000 kroner eller mer.

Om lag 73 pst. av alle arvinger i undersøkelsen arver på grunnlag av arveloven alene, mens 8 pst. arver som følge av testament alene. Om lag 18 pst. av arvingene mottar arv som følge av både arvelov og testament. Bare om lag 2 pst. arver kun som følge av at annen arving har gitt avslag på deler av eller hele sin arvelodd. I om lag 15 pst. av boene ble det brukt advokat. Dette inkluderer de boene der en av arvingene selv var advokat. Jo større midler arvelater etterlater, desto oftere ble det brukt advokat. I bo på over 300 000 kroner ble det brukt advokat i 50 pst. av tilfellene.

Øverbyes opplysninger fra Oslo/Akershus tyder på at livsarvinger bosatt på vestkanten i gjennomsnitt arver større summer enn andre. Deretter følger livsarvinger bosatt i omegnskommunene, og livsarvinger bosatt i utlandet. På bunn ligger livsarvinger bosatt i drabantbyer eller øst i indre by. Tallene kan tyde på at arv forsterker eksisterende økonomisk ulikhet. Øverbye bemerker at den interne variasjonen innen bydelene imidlertid er stor, og at et fåtall rike dødsbo trekker gjennomsnittet i været uansett bydel. Det må understrekes at analysen er basert på et relativt lite utvalg.

Øverbye går også gjennom et utvalg på 10 pst. av de innleverte skjema for *arveforskudd* (gaver) i perioden. Arveforskuddene i utvalget består i hovedsak av kontanter, fritidsbolig eller privatbolig i denne rekkefølge, og som regel av bare ett av elementene. Øverbye finner at de fleste i utvalget som gir arveforskudd er nær pensjonsalder, enten like før eller like etter. Mottakerne er mellom 23 og 45 år og nesten utelukkende barn av giveren. Arveforskudd ser derfor ut til å gå fra aldersgruppen med høyest nettoformue til aldersgruppen med størst gjeld.

Forfatteren *oppsummerer* med at velferdsstaten ved siden av et offentlig sikkerhetsnett og økt levestandard, har sørget for at privat formue vokser i brede lag av befolkningen. Økt inntektsnivå betyr at flere får mulighet til å investere en del av sin inntekt, særlig i fast eiendom som bolig og fritidshus. Økningen i privat formue vil enten føre til økt konsum i alderdommen, eller til at større verdier overføres som arv til neste generasjon. Videre viser Øverbye til at de fleste barn arver sine foreldre når de selv har høye inntekter og høy nettoformue. Arven forsterker dermed svingningene i disponibel inntekt over den enkeltes livsløp, og gir de «middelaldrende» bedre økonomi.

I utvalget er få rike, mange uformuende og «middelklassen» er liten. Forfatteren slår fast at formuesøkningen etter krigen ikke gjenfinnes i utvalget. De årskull som dominerer blant arvelaterne, ble født for tidlig til å ha deltatt i formuesstimulerende og omfordelende tiltak som ble satt ut i livet etter 1945. Forfatteren mener at arv i framtiden vil bli av forholdsvis stor betydning for et flertall.

Boene i utvalget er ikke dominert av boligformue, men av bankinnskudd. Forfatteren mener likevel at boligformue vil bli den dominerende enkeltposten på sikt, og at økende privat formue og fallende barnekull per familie vil øke barnas foreldrearv i framtiden.

Arvelaterne er i stor grad kvinner, og i tillegg enker. Øverbye nevner tre årsaker til dette: kvinnene lever lenger enn menn, kvinnene gifter seg gjerne med eldre menn, og enkemenn har høyere tilbøyelighet til å gifte seg om igjen enn enker. Videre velger svært mange enker/enkemenn å sitte i uskifte fram til sin egen død, framfor å dele boet med førstavedes arvinger. I utvalget er andre mottakere enn barn i hovedsak barnebarn og søsken av arvelater. Det høye antallet søsken av arvelater kan ha sammenheng med spesielle trekk i årskullene som ble født før 1910, da opp mot 20 pst. av disse kullene ikke giftet seg og ikke fikk barn. Da de vokste opp i store familier, er det deres jevngamle søsken (oftest søstre) som arver dem.

Øverbye framhever at arv i dag synes å være av begrenset økonomisk betydning for de aller fleste arvinger. Livsarvingene mottar i snitt mer arv enn andre, og blant livsarvingene er arveloddene større jo færre søsken det er. Arvelatere uten barn har flere arvinger enn arvelatere med barn. Vanligvis arver enten kun livsarvinger eller kun andre arvinger, sannsynligvis på grunn av arvelovens bestemmelser. I utvalget hadde 28 pst. etterlatt seg testament, og dette var mest utbredt hvis formuen var stor og hvis arvelater ikke etterlot seg livsarvinger.

5.3.4 «Mye vil ha mer»

I Hippe (1990) gjennomgås en del forhold knyttet til privat formue, bl.a. et bidrag fra Hippe og Øverbye (jf. for øvrig vedlegg 1) om slektsoverføringer basert bl.a. på Levekårsundersøkelsen fra 1987¹⁸. Forfatterne mener at mulighetene for overføringer innen familien har økt med stigende velstand, og understreker at overføringer fra foreldre med høy status til (voksne) barn i tilsvarende statusgruppe vil bidra til å opprettholde tidligere tiders sosiale for-

18. Levekårsundersøkelsen er SSBs årlige intervjubaserte «temaroterende» undersøkelse, med et bruttoutvalg på om lag 5 000 personer

skjeller. Forfatterne fremhever likevel at en vet lite om materielle slektsoverførings omfang og fordeling, og hvilken sosial betydning disse har.

I *undersøkelsen* som refereres oppgav om lag 15 pst. av den voksne befolkning i 1987 at de selv hadde mottatt arv eller gave på mer enn 30 000 kroner. Dette øker til 21 pst. når spørsmålet utvides til å gjelde arv eller gave via ektefelle. Bare 3 pst. av totalutvalget hadde mottatt arv eller gave både selv og via ektefelle. Blant de som selv har mottatt arv og er gift, har 32 pst. ektefelle som også har mottatt arv, mens bare 13 pst. av de som ikke har mottatt noe har ektefelle som har mottatt arv. Forfatterne konkluderer med at slektsoverføringene ser ut til å være skjeverte fordelt på husholdsnivå enn på individnivå. I alle sosiale lag, dvs. de inndelingsmåter forfatterne velger, er de som ikke har mottatt arv eller gave i flertall.

Forfatterne oppsummerer hovedfunnene om overføringene blant de i levekårsundersøkelsen som oppgav at de hadde mottatt arv, ved følgende observasjoner:

- 10 pst. av totalutvalget har mottatt kontanter eller andre finansielle aktiva (etter 1977)
- 6 pst. har mottatt tomt/fast eiendom/skog som de fortsatt eier
- 4 pst. har mottatt hel/del av nåværende bolig
- 4 pst. har mottatt hel/del av fritidshus som de fortsatt eier
- 3 pst. har arvet faste verdier (bolig, fritidshus, tomt mv.) som de siden har solgt

Forfatterne finner at hyppigheten av arv eller gavemottak samvarierer med *utdannelsesnivå*. Jo høyere utdanning en person har, desto større er sannsynligheten for å ha mottatt arv eller gave direkte eller via ektefelle. Blant intervjuede med høyere utdanning oppgav 41 pst. at de selv eller via ektefelle har mottatt arv eller gave, mens andelen blant de mer ungdoms-/realskole eller kortere utdanning er 16 pst. Inntekt gir samme mønster i sannsynligheten for å ha mottatt arv eller gave, slik at det i gruppen med husholdsinntekt over 350 000 kroner (i 1987) var 28 pst. som hadde mottatt arv eller gave, men bare 14 pst. blant de med inntekt under 150 000 kroner ¹⁹. En slik inntektssammenheng vil imidlertid også ha sammenheng med at de aldersgruppene som typisk mottar arv, dvs. alderstrinnene rundt 55 år, også vil være på høyden av sin inntekt over livsløpet.

Forfatterne peker på at sammenhengen mellom foreldres og barns sosiale status har stor betydning for fordelingsvirkningene av arv og gaver. I datamaterialet finnes det imidlertid ikke opplysninger om giverne, slik at bare kjennetegn ved mottakerne, som utdanning, kan betraktes.

Hippe og Øverbye mener videre at stigning i *privat formue* i etterkrigstiden vil gi økning i arvemassen. De diskuterer videre om slik formuesvekst også vil føre til økt konsum blant eldre framfor økte overføringer. Forfatterne konkluderer med at det er stor usikkerhet knyttet til den framtidige utvikling i arveoverføringene. Derimot mener forfatterne at fordelingsprofilen neppe vil endres dramatisk, og det vil alltid være grupper med lite velstående foreldre som «må være sin egen lykkes smed».

19. Inntektsgruppen over 350 000 utgjorde 20 pst. og gruppen under 150 000 kroner 24 pst. av totalutvalget.

Tabell 5.2: Sannsynligheten for å motta arv eller gave i ulike grupper etter utdanningsnivå. Pst. 1987.

	Ung- domsskole	Gymnas	Treårig stu- dium	Embetseksamen, forskerutdanning o.l.
Ikke mottatt	84	77	68	59
Mottaker	16	23	32	41
Herav				
Ektefelle	5	6	7	16
Selv	9	13	19	17
Begge mottatt	2	3	6	8

Kilde: Hippe (1991)

5.3.5 «Arv, gaver og levekår»

Resultater fra og resonnementer rundt *en serie spørreundersøkelser* som er gjennomført ved Institutt for sosialforskning (INAS) er bl.a. gjennomgått av Langsether. I Langsether (1993) beskrives resultatene fra to surveyundersøkelser regissert av INAS og foretatt av hhv. Norsk Gallup Institutt og Statistisk sentralbyrå i 1990 og 1991. De intervjuede ble her spurt om arve- og gavetransaksjoner, inkludert ubetalte tjenester, på over 1 000 kroner i de siste fem årene. Overføringsbegrepet vil derfor være mer omfattende enn i undersøkelsene som er referert tidligere. Spørsmålsstillingen har vært ulik i de ulike surveyene, slik at det vil være grunn til å forvente forskjeller også mellom undersøkelsene. Gavebegrepet var mest omfattende i 1990-undersøkelsen.

Om lag 37 pst. i Langsethers undersøkelse fra 1990 svarte at de hadde *mottatt arv eller gaver* i løpet av de siste årene. Andelen var om lag 10 prosentpoeng lavere i 1991. Blant de husholdningene som faktisk hadde mottatt arv eller gave var gjennomsnittsverdiene hhv. 115 000 i 1990 og 120 000 i 1991²⁰. Beløpene var størst blant hushold i alderen 40-49 år, mens hyppigheten av å ha mottatt slike overføringer var konstant eller falt noe med alder. De eldste aldersgruppene inneholdt lavest andel av hushold som hadde mottatt overføringer de siste fem årene. Av de samlede overføringene som mottakerne oppgav, utgjorde fast eiendom om lag 41 pst. og kontanter 39 pst. Innbo og løsøre utgjorde om lag 12 pst. av overføringene. Det er foreldre og svigerforeldre som er den viktigste givergruppen.

Videre i undersøkelsen fra 1990 rapporterer Langsether at 23 pst. av husholdene oppgir at de *selv har gitt gaver*, til en gjennomsnittsverdi av 62 000 kroner. Det er særlig pensjonister (over 67 år) som rapporterer å ha gitt slike gaver, og hyppigheten øker med alder. Om lag 1/3 av pensjonistene rapport-

20. Omregnet til gjennomsnittstall per år, mener Langsether at undersøkelsen gir holdepunkter for å anslå den årlige gjennomsnittsoverføring til 8 000 kroner for alle hushold i Norge, at om lag 1/3 av samtlige hushold faktisk har mottatt arv eller gave gjennom en femårsperiode, og at den gjennomsnittlige verdien blant mottakerne utgjør om lag 24 000 kroner per år. Se forøvrig avsnitt 5.3.2.

erter å ha gitt slike gaver, men de oppgir lavere beløp for overføringer til sine barn og barnebarn enn totalt beløp, noe som kan tyde på at det i utvalget er eldre som gir store gaver til f.eks. veldedige organisasjoner. Gaveoverføringer utgjør videre om lag 1/3 av samtlige arve- og gaveoverføringer, målt i verdi per hushold. Gjennomsnittsverdien av gavetransaksjonene utgjør vel halvparten av verdien av arv- og gavemottak samlet per mottakerhushold.

Forfatteren *oppsummerer* med at folk i etablerings- og barnefostringsfasen ser ut til å motta mest arv og gaver. Dette er en følge av at arve- og gavebegrepet er utvidet i forhold til de øvrige undersøkelsene som er referert her. Forfatteren peker på at verdien av overføringene øker med alderen fram til mottakerne er i 40-årene, noe som trolig avspeiler at innslaget av arv eller forskudd på arv øker med alderen og forekommer hyppigst for folk i 40- og 50-årsalder. At relativt få eldre oppgir å ha mottatt arv og gaver, kan skyldes underrapportering av gaver i form av tjenester fra egne barn.

I undersøkelsen er det en klar grad av sammenheng mellom egen inntekt og mottatte overføringer, og mellom utdanningsnivå og overføringer. Langsether har ikke data til å gjøre betraktninger over mottatte overføringer over hele livsløpet, og om det skjer større grad av utjevning når horisonten økes fra fem år til hele livet. Langsether *oppsummerer* ved å si at det ikke virker urimelig å anta at foreldre med høy inntekt både gir sine barn mest økonomisk støtte til utdanning og etablering i en tidlig fase av livet, og begunstiger dem med de største arveloddene i en senere fase. Han legger vekt på at dette kan utgjøre en viktig mekanisme for overføring av sosial og økonomisk ulikhet fra en generasjon til neste.

5.3.6 Andre bidrag

Ut over de større arbeider som er referert i avsnitt 5.3.2 til 5.3.5, er det også skrevet en del kortere bidrag. Øverbye (1986) tar som utgangspunkt at barn av foreldre med høyere *utdannelse* mottar høyere overføringer enn andre, i hovedsak fordi deres foreldre har høyere nettoformue. Øverbye mener at slike foreldre ofte vil ha få barn, og at det er systematiske sammenhenger mellom foreldre og barns utdanning, og mellom utdanning og inntekt. Dermed kan det være sannsynlig at slike overføringer øker inntektsforskjellene. Generasjonenes gang vil kunne forsterke denne virkningen. Hvis høyt utdannede personer får barn med lavt utdannede personer vil effekten svekkes, og hvis de får barn med andre høyt utdannede personer vil den forsterkes.

Øverbye peker på at de fleste mottar arv etter etableringsfasen, men før sin egen pensjonsalder. Det at flertallet mottar arv godt etter 40-årsalder, fører til at arv kommer omtrent når mottakeren selv har sine høyeste inntekter. Forskudd på arv og andre overføringer mellom levende kan imidlertid føre til at arv mottas på mer «strategiske» tidspunkter i livet.

Øverbye (1989) stiller også spørsmål om økt privat inntekt og formue vil føre til at *familien som fordelingsarena* blir viktigere på sikt. Økende realinntekt, bl.a. som følge av omfordelende elementer i velferdsstaten, fører til større rikdom i husholdningene. Potensialet for slektsoverføringer øker dermed, samtidig som fallende barnetall pr. familie fører til at overføringene til det enkelte barn stiger. Øverbye tar utgangspunkt i at selv om registrert privat formue har økt gjennom hele etterkrigstiden, har ikke statens inntekter fra

arveavgiften reelt økt fra 1970 til 1984. Han viser deretter til at når ikke arveavgiftene har økt, har heller ikke underliggende overføringer økt. For å forene disse observasjonene, setter han opp tre ulike hypoteser:

- Pensjonistene bruker opp sin formue, slik at økt gjennomsnittsformue ikke fører til samme økning i overføringer.
- Pensjonistene overfører likevel sin formue, men i form av uregistrerte gaver.
- Hovedtyngden av formuesoppbyggingen etter krigen har skjedd blant andre generasjoner enn dagens gamle.

En gjennomgang av tilgjengelig statistikk mv. fører Øverbye til å mene at dagens eldre i liten grad forbruker sin formue. Siden samme statistikk tyder på at de eldre faktisk besitter formue over tid, finner Øverbye heller ikke å kunne støtte det andre momentet. Hvis den siste hypotesen er riktig, er det for tidlig å si noe om det økende potensialet for overføringer virkelig fører til øket arv. Øverbye viser at generasjoner født tidlig i dette århundret bl.a. har gjort mindre boliginvesteringer enn senere generasjoner, og på den måten ikke har mottatt de ulike former for boligsubsidier mv. som senere generasjoner har nytt godt av. Dermed vil «ulikheter i kohortenes formuesoppbygging» være en forklaring på at overføringene i form av arv og gaver ikke ser ut til å ha økt i særlig grad.

Øverbye velger å gå et skritt videre, og reiser spørsmålet om framtidens gamle vil være mer tilbøyelige til å bruke opp sin formue på seg selv. Han har to innvendinger mot dette: For det første vil høyere løpende pensjonsinntekter føre til at nye pensjonister kan ha høyere forbruk enn sine forgjengere uten å tære på formue, og for det andre viser han til at arvemotiver likevel kan føre til at eldre vil ønske å «*etterlate seg noe*». På dette grunnlag antar han at

«... framtidens eldre fortsatt vil etterlate seg en betydelig andel av sin (økende) formue til sine etterkommere, men sannsynligvis vil vi også se en oppblomstring i de eldres konsum. Den økende formuesmassen og de høyere pensjonsinntektene til framtidens eldre vil gi rom for begge deler.»

Øverbye peker videre på at selv om overføringene er skjevfordelte, er det tvilsomt om denne skjevfordelingen vil øke i framtiden. Det at stadig økende lag av befolkningen har bygget opp formue, vil føre til at flere vil motta forholdsvis betydelige beløp.

Gulbrandsen (1996) stiller spørsmål om *arvens betydning er overvurdert*. I analyse materialet finner han at husholdninger som har mottatt arv fra en eller flere foreldre, har noe høyere nettoformue enn andre husholdninger. Når han tar hensyn til alder, dvs. legger inn at disse husholdningene er i femtiårsalder med egen formue på høyt nivå, og foretar sammenlikninger justert for denne alderseffekten, finner han imidlertid ikke noen slik formueseffekt av betydning. Av en rekke mulige årsaker, legger Gulbrandsen mest vekt på at å motta arv

«... nok kan oppleves som å få et stort og økonomisk viktig tilskudd, men slik arv kommer en eneste gang, mens en nesten like stor årsinntekt minst vil komme mer enn 30 ganger.»

Gulbrandsen (1997) ser nærmere på spørsmålet om *arv i framtiden* vil få økt betydning. Han understreker først at funnene fra Gulbrandsen (1996) kan gi grunn til å stille spørsmål om arvets viktighet i dag, men legger vekt på at kommende arvinger vil få færre søsken å dele arven med. Folk som i dag er over 70 år, vil i gjennomsnitt ha delt arven fra sine foreldre mellom 4,3 søsken, mens folk over 60 må eller måtte dele mellom 3,6 søsken. Folk som nå er i 30-årene vil måtte dele mellom 2,4 søsken, og forholdstallene er fortsatt fallende. Videre er årskullene som i dag har høyest formue, fortsatt til gode å bli arvelatere. Blant folk over 50 år mener over halvparten i spørreundersøkelser at «*det er viktig å etterlate seg arv*».

Sammen med at halvparten av aldersgruppen med høyest formue mener at de vil bruke lite av sin formue når de blir gamle, mener Gulbrandsen at det i det minste er grunnlag for å vente at de enkelte arvinger vil oppleve «*økt tilsig*» i årene etter årtusenskiftet.

I Gulbrandsen og Langsether (1997) reises spørsmålet om økende ulikhet i formue mellom etterfølgende generasjoner vil føre til økende *generasjonsmotsetninger*. Både eldre og middelaldrende har opparbeidet seg betydelige eiendeler i en gunstig økonomisk periode, der også offentlige og private pensjonsordninger har blitt bygget ut.

Gulbrandsen og Langsether viser til tidligere datainnsamling og analyse, jf. også omtalen foran. De mener at det ut fra data synes som om eldre ikke konsumerer av sin opparbeidede formue, men tvert om fortsetter å spare gjennom pensjonsalderen. Videre viser de til at det samme materialet tyder på at overføringer i forbindelse med barns utdanning og etableringsperiode er store og betydningsfulle. De peker på at slike overføringer i livsløpsperspektiv er mer omfattende både i størrelse og utbredelse, enn forskudd på arv. De finner at dette ikke støtter motsetningshypotesen.

Samtidig viser forfatterne til studier av ulike aldersgruppers holdninger til å etterlate arv og til etableringsstøtte. Unge kan synes å være mer innstilte på at opparbeidet formue skal forbrukes i alderdommen, og mer positivt innstilt til velferdsordninger som gjør slik nedbygging mindre sannsynlig. Forfatterne uttrykker videre at stadig utbygging av velferdsordningene i form av omfattende pensjons-, helse- og pleiesystemer med lave brukerkostnader kan gjøre det unødvendig for eldre å anvende egne formuesressurser til sitt livsopphold.

Gulbrandsen og Langsether mener at overføringer i forbindelse med barns utdanning og etableringsperiode, utbredelsen av forskudd på arv og av vanlige arveoverføringer, heller vil føre til større samhörighet mellom generasjoner enn til generasjonskonflikter. Overføringene kan i framtiden likevel bidra til å opprettholde og forsterke økonomiske og sosiale forskjeller både innen og mellom generasjoner.

5.4 Informasjon fra Arveavgiftsregisteret

5.4.1 Innledning

I de senere år har tilgangen til opplysninger om de underliggende størrelser for samlet arveavgift økt. Dette har først og fremst sammenheng med at Skattedirektoratet har tatt i bruk et nytt saksbehandlersystem for beregning

av avgift på arv og gave, der underliggende opplysninger i tillegg samles sentralt. Fra og med 1995 har Statistisk sentralbyrå publisert aggregerte opplysninger basert på dette registeret. Registeret og enkelte resultater er for øvrig omtalt i vedlegg 1.

Siden arveavgiftsregisteret bygger på administrative data som samles inn kun for avgiftsformål, foreligger det enkelte begrensninger i de opplysninger registeret inneholder. Utvalget har derfor i tillegg bedt Statistisk sentralbyrå om å gjennomføre en utvalgsundersøkelse blant skattefogdkontor og skifteretter for å kartlegge noen ytterligere forhold. Denne undersøkelsen er omtalt i avsnitt 5.5.

5.4.2 Arveavgiftsregisteret

De nødvendige opplysningene i forbindelse med beregning av avgift på arv og gave gis på egne skjemaer som skal leveres av gave- eller arvemottaker til skattefogd ved gaver og ved privat skifte etter dødsfall, jf. avsnitt 5.2. Skattedirektoratets saksbehandlersystem resulterer i lagring av deler av disse grunnlagsdataene. I saksbehandlersystemet finnes opplysninger om hvilken avgiftsparagraf som er lagt til grunn, hvilket skattefogdkontor saken ligger under, beregnet avgift mv. Arveoppgjør som skiftes offentlig, vil ikke inngå i saksbehandlersystemet. Skatteetaten vil dermed behandle, og registeret omfatte, avgift ved alle meldte gaver og ved en hoveddel av alle arveoppgjør. Avgift fra offentlig skifte blir ikke registrert i skatteetatens saksbehandlersystem.

Saksbehandlingssystemet hos Skattefogdene har tillatt at det i større grad enn tidligere kan produseres *løpende statistikk* knyttet til de underliggende størrelsene som overføres i form av arv og gave. Statistisk sentralbyrå, som har det overordnede ansvar for innsamling av data og tilhørende statistikkproduksjon i Norge, har presentert resultater basert på dette register i sine publikasjoner i flere sammenhenger, bl.a. i Ukens statistikk nr. 36/1998 og i Samfunnsspeilet nr. 6/1998.

Registeret inneholder nå data for perioden 1995 til 1998. Opplysningene i registeret kan organiseres etter vedtaksdato, dvs. det tidspunkt da skatteetaten fastlegger arveavgiften. Alternativt kan opplysningene organiseres etter rådighetsdato, dvs. det tidspunkt da arvingene eller mottakerne får rådighet over arven eller gaven. Fordi behandlingen av enkelte saker kan ta lang tid, vil saker som har samme vedtaksdato kunne ha rådighetsdatoer spredt ut over et lengre tidsrom. Tabell 5.4 inneholder en oversikt over registerdata for de siste tre år organisert etter vedtaksdato ²¹.

Registeret gir bl.a. anledning til å se på hvordan *antall mottakere* varierer med bostørrelsen og hvordan mottakerne fordeler seg på avgiftsklassene. Tabell 5.3 viser en oppdeling av boene etter antall mottakere. Av 10 422 avgiftspliktige saker i 1998, var det bare én mottaker i 40 pst. av tilfellene.

21. Statistisk sentralbyrås offisielle statistikk over arv og gaver publiseres på bakgrunn av rådighetsdato. Rådighetsdato er det tidspunkt (året) da råderetten inntreffer, det vil si arvelaters dødsdato (lengstlevende arvelater i uskiftet dødsbo) eller når gaven er ytt, og det vil være et tidsavvik mellom rådighetsdato og innbetaling av avgift. Det er tidspunktet for innbetaling av avgift som ligger til grunn for beløpene i statsregnskapet. Rådighetsdato vil sannsynligvis gi et bedre uttrykk for tidspunkt for overføring av arv og gave, mens vedtakstidspunktet er mest interessant for avgiftsspørsmål.

Disse mottok bare 24 pst. av samlet arv, og betalte om lag samme andel av samlet avgift.

Tabell 5.3: Fordeling av bo etter antall avgiftspliktige mottakere, gjennomsnittsarven i boet, andelen av samlet arv, gjennomsnittlig avgift utlignet i boet og andelen av samlet avgift. Hele landet. Vedtaksdato 1998

	Alle	En mottaker	To mottakere	Tre mottakere	Fire mottakere	Fem eller flere
Antall bo	10 422	4 183	3 393	1 630	656	560
Gjennomsnittlig arv i boet	783 867	461 562	694 230	961 215	1 120 363	2 824 095
Andel av samlet arv. Pst.	100	24	29	19	9	19
Gjennomsnittlig avgift	77 687	51 195	56 499	76 110	85 277	399 658
Andel av samlet avgift. Pst.	100	26	24	15	7	28

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Den *gjennomsnittlige avgiftspliktige arvelodden* var på 306 000 kroner i 1996. Tilsvarende tall for 1997 var 346 000 kroner og 373 000 kroner for 1998. Private skifter hvor avgiftsgrunnlaget er under fribeløpet, vil normalt behandles utenfor saksbehandlersystemet. En person som arver 99 000 kroner ett år, vil dermed ikke føres inn i systemet, mens en som arver 101 000 kroner vil være oppført med hele beløpet. Eksemplet forutsetter at personene ikke har arvet noe tidligere. En person som arver 30 000 kroner vil være med hvis vedkommende tidligere har mottatt over 70 000 kroner i forskudd på arv fra samme person. Omfanget av slike «nullbo» er uklart. En del slike bo kan likevel inngå i registeret. Siden det kun er avgiftspliktig arv som inngår i statistikken, er tallet høyere enn dersom den hadde omfattet all mottatt arv. Av 21 683 personer som mottok avgiftspliktig arv i 1997, mottok 791 personer mer enn 1 000 000 kroner. I 1996 var tilsvarende tall 507 personer. Om lag 70 prosent av alle registrerte arveoppgjør i arveavgiftssystemet har ikke utlignet avgift.

Gjennomsnittlig avgiftspliktig gavebeløp var 325 000 kroner i 1996, 368 000 kroner i 1997 og 386 000 kroner i 1998. For gaveoverføringer gir statistikken mulighet til å ta med saker hvor det ikke er utlignet noen avgift. Ved å inkludere avgiftsfrie gaver, synker gjennomsnittsgaven kraftig. Avgift fra gaver utgjorde om lag 27 pst. av samlet avgift i 1998.

I 1998 utgjorde *sum arv og gave* som var grunnlag for avgift om lag 11,6 mrd. kroner. Dette betyr at registrerte overføringer i form av arv og gave i 1998 utgjorde en nettostrøm i størrelsesorden 1 pst. av BNP, mens det årene før utgjorde om lag 0,9 pst. av BNP.

I 1997 var *sum arv og gave* som var grunnlag for avgift om lag 11 pst. lavere enn i 1998, mens summen i 1996 og i 1998 var om lag like. Fra 1996 til 1997 falt antallet givere fra 29 700 til 24 700, dvs. med om lag 20 pst. Antallet steg bare med om lag 100 personer fra 1997 til 1998. Gjennomsnittlig arv og gave vokste med om lag 10 pst. i året både fra 1996 til 1997 og videre til 1998, mens det var det høye antallet givere i 1996 som medførte denne utviklingen.

Utlignet avgift på arv og gave hos skattefogdkontorene økte fra 908 millioner kroner i 1996 til 960 millioner kroner i 1997, eller en økning på om lag 6 pst. Av statsregnskapet, jf. tabell 5.1, framgår det at samlet innbetalt avgift for disse årene var hhv. 1 029 millioner og 1 035 millioner kroner, dvs. om lag det samme. Forskjellen, 121 millioner kroner i 1996 og 75 millioner kroner i 1997, består i bl.a. forskjell mellom vedtaksdato og innbetalingstidspunkt, og i avgift fra arveoppgjør som er gjennomført med offentlig skifte. Avgift fra offentlig skifte blir ikke registrert i skatteetatens saksbehandlersystem.

For 1998 var utlignet avgift på arv og gave om lag 16 pst. høyere enn i 1997, og 63 millioner kroner lavere enn i statsregnskapet. Forskjellen mellom statsregnskapet og tallene her skyldes de samme forholdene som over.

I 1998 var det i alt meldt 104 361 arvesaker hos skattefogdene, jf. tabell 5.5. I de fleste tilfeller vil det inngå mer enn én sak i et arveoppgjør, f.eks. fordi det er to arvelatere eller fordi det er mer enn én mottaker. Av disse sakene ble det ilagt arveavgift i 30 718 saker, som omfattet 21 883 mottakere og 15 116 arve-givere. Tilsvarende var det totalt 60 746 gavetransaksjoner, der 15 124 var så store at de utløste avgift. Disse sakene angikk 8 882 mottakere og 9 681 gave-givere.

Tabell 5.4: Avgiftspliktig arv (1) og avgiftspliktige gaver, etter vedtaksdato (2). Hele landet. 1996-98. Millioner kroner.

	Antall mottakere	Antall givere	Sum grunnlag for avgift	Sum avgift
1998				
Arv og gaver	30 765	24 797	11 596	1 116
Arv	21 883	15 116	8 169	810
Gaver	8 882	9 681	3 427	306
1997				
Arv og gaver	29 614	24 668	10 452	960
Arv	20 322	14 300	7 029	663
Gaver	9 292	10 368	3 423	297
1996				
Arv og gaver	36 806	29 754	11 456	908
Arv	26 036	17 953	7 960	648
Gaver	10 770	11 801	3 496	260

¹ Observasjoner hvor det ikke er utlignet avgift (under avgiftsgrensen, arv til allmennyt-tige formål, arv til ektefelle) og offentlige skifter inngår ikke

² Arve- og gavesakene er registrert under det året vedtak om avgift blir fattet. Dette kan skje alt fra ett halvt år etter rådighetsdatoen til flere år etter

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.4.3 Progressivitet og arveavgift

Arveavgiftsregisteret kan utnyttes for å se nærmere på hvordan arven fordeles seg på ulike grupper i befolkningen. Dersom alle mottakere deles inn i ti like store klasser, såkalte *desilgrupper*, sortert etter stigende arvelodd, får

vi et bilde på hvor mye av all arv som tilfaller de ulike arveloddsklassene. Dette er gjort i tabell 5.5. Desil 1 vil her være den tidelen personer med lavest arvelodder, mens desil 10 vil være tidelen med størst arvelodder. Dersom alle personer mottok like store arvelodder, ville alle gruppene motta 10 pst. hver.

Den desilen av mottakere som mottar de høyeste arveloddene, mottar om lag 40 pst. av samlet arv. Tidelen som mottar minst avgiftspliktig arv, mottar bare noe over 1 pst. av samlet arv.²²

Tabell 5.5: Avgiftspliktig arv desilfordelt. Gjennomsnittlig mottatt og i prosent av samlet arve-masse. Vedtaksdato 1998.

	Observasjoner Gjennomsnitt	Prosent	Personer Gjenn- omsnitt	Prosent	Saker Gjennom- snitt	Prosent
Desil 1	34 645	1,3	54 533	1,5	66 806	0,9
Desil 2	99 653	3,7	114 919	3,1	178 200	2,3
Desil 3	117 123	4,4	142 504	3,8	269 545	3,4
Desil 4	133 739	5,0	182 217	4,9	366 177	4,7
Desil 5	155 499	5,8	223 434	6,0	466 757	6,0
Desil 6	185 047	7,0	266 549	7,1	573 576	7,3
Desil 7	224 590	8,4	321 199	8,6	702 886	9,0
Desil 8	283 985	10,7	402 268	10,8	884 908	11,3
Desil 9	378 808	14,2	549 181	14,7	1 180 652	15,1
Desil 10	1 046 415	39,3	1 476 443	39,5	3 149 168	40,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Valg av *analyseenhet* kan ofte være en kritisk størrelse i fordelingsanalyser. Tabell 5.5 viser imidlertid at fordelingen av arv ikke påvirkes i særlig grad av om analyseenhet er transaksjon, mottaker eller arveoppgjør.

22. Til sammenlikning har tidelen personer med lavest husholdningsinntekt per forbruksenhet (desil 1) en andel av totalinntekten på 3,9 prosent i 1995, mens tidelen personer som har størst inntekt (desil 10) hadde en andel av totalinntekten på 21 prosent i 1995. Se omtale i vedlegg 2.

Tabell 5.6: Avgiftspliktig arv fratrullet utlignet avgift. Desilfordelt gjennomsnittlig mottatt arv og i prosent av samlet arvemasse. Vedtaksdato 1998.

	Observasjoner Gjennomsnitt	Prosent	Personer Gjenn- omsnitt	Prosent	Saker Gjennom- snitt	Prosent
Desil 1	32 414	1.4	51 478	1.5	63 223	0.9
Desil 2	97 320	4.1	112 867	3.4	170 797	2.4
Desil 3	115 007	4.8	137 881	4.1	258 249	3.7
Desil 4	130 201	5.4	174 182	5.2	348 465	4.9
Desil 5	149 853	6.3	215 762	6.4	443 501	6.3
Desil 6	176 652	7.4	255 052	7.6	539 425	7.6
Desil 7	212 568	8.9	304 521	9.1	659 196	9.3
Desil 8	266 182	11.1	376 518	11.2	824 043	11.7
Desil 9	350 897	14.6	501 928	14.9	1 082 751	15.3
Desil 10	864 833	36.1	1 233 064	36.7	2 672 151	37.8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.6 viser tilsvarende *fordeling av arv etter at avgiften er fratrullet*. Avgiften fører til at andelen av total arv etter avgift som mottas av personer i den laveste desilen øker noe, mens andelen som tilfaller personer i den høyeste desilen avtar. Da spredningen før avgift er større enn spredningen etter, er det grunnlag for å si at arveavgiften har en omfordelende effekt. Gjennomsnittlig arv reduseres med over 16 pst. i den høyeste desilen, men mindre i de lavere desiler. Legg merke til at det ikke nødvendigvis er de samme personer som inngår f.eks. i desil 1 i de to tabellene, fordi livsarvinger som er i desil 1 før avgift, kan ende i høyere desiler etter avgift fordi de ilegges lavere avgift enn andre enn livsarvinger. Nær 70 pst. av all avgift blir for øvrig betalt av 10 pst. av mottakerne (høyeste desil). Det må forøvrig bemerkes at resultatene i tabell 5.5 og tabell 5.6 er basert på hvilke verdier som faktisk kommer til beskatning.

5.4.4 Om gaver

Gaver er avgiftspliktige, og de kan også registreres som forskudd på arv i sammenheng med senere arveoppgjør. De *rapporterte avgiftspliktige gaveoverføringene* utgjorde 3,4 mrd. kroner i 1998. I alt 8 900 personer mottok i gjennomsnitt 385 836 kroner i avgiftspliktige gaver.

I likhet med arveoverføringene har størrelsen på gavene økt de siste årene. *Antall gavegivere* har derimot falt, med om lag 12 pst. fra 1996 til 1997 og videre med om lag 7 pst. til 1998. *Antall gavemottakere* har falt ennå noe mer, jf. tabell 5.4. Gjennomsnittlig gave per giver steg derimot fra 296 000 kroner i 1996 til 330 000 kroner i 1997 og videre til 354 000 kroner i 1998.

I alt 417 personer fikk mer enn 1 million kroner i gave i 1998. Dette er en betydelig økning i forhold til 1996 og 1995, da henholdsvis 286 og 218 personer mottok gaver av denne størrelsen.

For gaver gir statistikken mulighet til å inkludere saker der det ikke er utlignet noen avgift. Ved å inkludere *innrapporterte, avgiftsfrie gaver*, synker

mottatt gjennomsnittsgave til 178 000 kroner i 1998. Det var 32 500 mottakere av gaver når en tar med de avgiftsfrie gavene.

5.4.5 Regionale og administrative forhold

Tabell 5.7 viser fordelingen av rapporterte overføringer av arv eller gave fordelt på de ulike *skattefogdkontor*. Skattefogdkontoret i Oslo/Akershus skiller seg ut. Om lag 14,5 pst. av alle observasjoner er i distriktet, men om lag 31 pst. av sum arv og gave og om lag 47 pst. av sum avgift påløper her.

Hele landet utenom Oslo/Akershus hadde et snitt på 74 700 kroner for arv og gave, og 4 159 kroner for avgift. I Oslo/Akershus var de tilsvarende tallene 198 294 kroner for arv og gave og 22 055 kroner for avgift. Dette betyr at gjennomsnittsboet var 165 pst. større i Oslo/Akershus, mens gavebeløpene var hele 430 pst. større. Tabell 5.7 gir en mer detaljert oversikt over arv, gaver og avgift fordelt på skattefogdkontor.

Tabell 5.7: Arv, gaver og avgift fordelt på skattefogdkontor. Vedtaksdato 1998. Millioner kroner

Arv og gaver	Alle observasjoner		Avgiftspliktige observasjoner		Sum avgift
	Antall	Sum arv/gave	Antall	Sum arv/gave	
Hele landet	165 107	15 296	45 842	11 596	1 116
Østfold	10 051	823	3 052	669	55
Oslo/Akershus	23 976	4 754	10 947	4 189	529
Hedmark	9 112	686	2 140	433	30
Oppland	8 328	583	2 152	403	28
Buskerud	9 293	787	2 640	567	50
Vestfold	6 758	718	2 202	536	48
Telemark	7 164	528	1 827	363	28
Aust-Agder	4 397	374	1 319	265	19
Vest-Agder	7 375	599	2 113	424	32
Rogaland	14 352	1 174	3 670	794	62
Hordaland	17 512	1 319	4 368	958	82
Sogn og Fjordane	5 881	393	1 062	245	20
Møre og Romsdal	9 606	612	2 148	456	37
Sør-Trøndelag	7 036	510	1 793	410	35
Nord-Trøndela	4 830	307	1 059	209	16
Nordland	10 762	605	1 892	362	23
Troms	6 289	382	1 079	235	17
Finmark	2 385	136	379	80	5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.4.6 Nærmere om fordelingen på ulike mottakergrupper

Registeret gir også anledning til å se på fordelingen av mottakere etter *anvendt paragraf i det årlige avgiftsvedtaket*. Avgiftsvedtaket § 4 gjelder arv og gaver til arvelaterens/giverens barn, fosterbarn - herunder stebarn som har vært oppfostret hos arvelateren/giveren - og foreldre, mens § 5 gjelder arv og gaver til mottakere som ikke går inn under § 4. Arv til allmennyttige formål og arv til ektefelle vil normalt ikke ilegges avgift.

Tabell 5.8: Arv, gaver og avgift fordelt etter avgiftsparagraf (mottaker). Vedtaksdato 1998

	Alle observasjoner		Avgiftspliktige observasjoner		
	Antall	Gjennomsnittlig beløp	Antall	Gjennomsnittlig beløp	Gjennomsnittlig avgift
Alle arvesaker	104 361	95 629	30 718	265 950	26 358
Arvesaker uten avgift ¹	562	612 608	-	-	-
Arv til barn/foreldre (§ 4)	75 201	84 160	21 405	257 800	23 215
Arv til andre (§ 5)	28 598	115 630	9 313	284 682	33 581
Alle gavesaker	60 746	87 525	15 124	226 587	20 236
Gavesaker uten avgift ²	130	156 079	-	-	-
Gave til barn/foreldre (§ 4)	47 451	93 609	13 086	229 544	20 806
Gave til andre (§ 5)	13 165	64 919	2 038	207 605	16 578

¹ Arv til allmennyttige formål og arv til ektefelle.

² Gaver til allmennyttige formål.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.8 viser at en stor andel av overføringene gikk til arvelaternes nære familie, men også at gjennomsnittsarven til disse var lavere enn til andre. I alt mottok barn og foreldre om lag 63 pst. av all arv i 1998.

Av de om lag 75 000 registrerte arveoverføringene (transaksjonene) til barn og foreldre i tabell 5.8, ble det bare utliknet avgift i 21 400 tilfeller (dvs. i om lag 28 pst. av overføringene). Likevel utgjorde summen av avgiftsbelagte arveoverføringer om lag 82 pst. av samlede registrerte arveoverføringer.

For gavesaker utgjør andelen som tilfaller barn og foreldre om lag 83 pst. blant alle gaver og om lag 88 pst. blant de avgiftsbelagte gavene. Summen av alle avgiftsbelagte gaver utgjør om lag 64 pst. av alle gaver.

Tabell 5.9: Gjennomsnittlig bruttoinntekt og gjennomsnittlig avgiftspliktig arv etter kvintilfordelt bruttoinntekt. Vedtak 1998. Arvemottakere 50-60 år. Kroner.

	Bruttoinntekt	Arv
Kvintil 1	68 646	339 256
Kvintil 2	175 358	316 317
Kvintil 3	238 762	332 607
Kvintil 4	304 222	355 647
Kvintil 5	660 498	596 319

Kilde: SSBs Arveavgiftsstatistikk og selvangivelsesstatistikk 1997

For å kartlegge sammenhengen mellom mottakers inntekt og formue og den overføring vedkommende mottar, må en ta hensyn til at de fleste arvemottakere er i 50-årene. Det medfører at de systematisk vil ha høyere inntekt og høyere formue enn gjennomsnittet i befolkningen. Sammenlikninger med gjennomsnittstall for hele befolkningen vil dermed typisk gi at arvemottakere har høyere inntekt og formue, men denne sammenhengen er et resultat av at arvemottakerne utgjør et spesielt aldersutvalg og ikke nødvendigvis i at det er forskjeller mellom arvemottakere og andre.

Tabell 5.10: Gjennomsnittlig nettoformue og gjennomsnittlig avgiftspliktig arv etter kvintilfordelt nettoformue. Vedtak 1998. Arvemottakere 50-60 år. Kroner.

	Nettoformue	Arv
Kvintil 1	-257 933	320 147
Kvintil 2	54 569	290 506
Kvintil 3	205 405	290 846
Kvintil 4	433 728	336 030
Kvintil 5	1 911 666	664 295

Kilde: SSBs Arveavgiftsstatistikk og selvangivelsesstatistikk 1997

Utvalget har derfor valgt ut arvemottakere i alderen 50 til 60 år fra Arveavgiftsregisteret, og undersøkt om det er samvariasjon mellom inntekt, formue og arv for denne gruppen. Tabell 5.9 inneholder en inndeling av disse arvemottakere i fem grupper etter mottakers bruttoinntekt. Det fremgår av tabellen at desto høyere mottatt arv, jo høyere er gjennomsnittsinntekten i gruppen. Tabell 5.10 viser tilsvarende fordeling av disse arvemottakere etter nettoformue. Også her viser det seg at det er systematisk, slik at høyere mottatt arv impliserer at mottakeren tilhører en gruppe med høyere formue. Arven er imidlertid jevnere fordelt enn både bruttoinntekt og netto formue, slik at betydningen av arv, framstilt som arvets andel av inntekt eller formue, er synkende med hensyn på både bruttoinntekt og netto formue.

5.5 Innhenting av ytterligere informasjon om arv, gaver og avgift

5.5.1 Innledning

Arveavgiftsstatistikken, som er beskrevet i avsnitt 5.4, innebærer en stor forbedring i datatilgangen på feltet. Det er imidlertid enkelte begrensninger i arveavgiftsstatistikken som følge av at de data som registeret inneholder, er samlet inn for administrative formål. For utvalgets arbeid er det en ulempe at det ikke er mulig å fordele samlet formue i det enkelte arveoppgjør på ulike formueskomponenter, og at registeret dermed ikke kan brukes til å anslå betydningen av spesielle verdsettingsregler. Såkalte «nullbo», dvs. bo der det ikke er utliknet avgift, er ikke systematisk lagt inn med verdier i saksbehandlersystemet, og dermed foreligger det ikke underliggende data for slike bo.

En andel av skiftene ved dødsfall foregår ved skifteretten, ved såkalt offentlig skifte. Underlagsdataene i offentlige skifter vil ikke inngå i arveavgiftsstatistikken, som derfor ikke gir et komplett bilde av samtlige booppgjør i året.

For bl.a. å kartlegge disse forholdene, ba utvalget Statistisk sentralbyrå om å gjennomføre en utvalgsundersøkelse blant skattefogdkontor og skifteretter. Resultatene fra undersøkelsen er nærmere beskrevet i Vedlegg 2, mens opplegget for utvalgsundersøkelsen er beskrevet i Vedlegg 3. De målsettingene utvalget hadde for undersøkelsen var å framskaffe ytterligere informasjon om bl.a. følgende forhold:

- total arv, inkludert ikke-avgiftspliktig arv og arv i offentlige skifter,
- fordelingen på ulike formuesobjekter og verdsettelsesprinsipper,
- arv til allmennyttige formål og tilknyttet avgiftstap,
- avslag på arv og tilknyttet avgiftstap,
- generasjonsskifter,
- bruk av uskifteordningen, testamente og advokatbistand i oppgjøret, og
- bruken av klageadgangen i avgiftssammenheng og enkelte andre administrative forhold knyttet til saksbehandlernes ressursinnsats på ulike områder i saksgangen.

5.5.2 Omfang og metode

Statistisk sentralbyrå sendte våren 1999 ut spørreskjemaer til alle skifteretter og skattefogdkontor i landet. I tillegg ble et mer detaljert spørreskjema sendt alle skattefogdkontor og et utvalg av skifterettene. Disse skulle fylles ut for et nærmere beskrevet antall arvemeldinger med vedtaksdato i 1998. Ved fristen utløp hadde nær 100 pst. av institusjonene svart.

Hvert skjema tok utgangspunkt i ett arveoppgjør eller én gaveoverføring, og inneholdt informasjon om formuessammensetningen, om arve- eller gavelater og om mottakere. Samlet mottok Statistisk sentralbyrå 898 skjemaer for arv og gave fra ulike skattefogder og 82 skjemaer for arv fra skifterettene. Av skjemaene fra skattefogdene var 25 pst. gavemeldinger. Tabell 5.11 inneholder for øvrig en oversikt over undersøkelsen. Det må bemerkes at når det gjelder flere av resultatene som presenteres i det følgende, vil antallet observasjoner være lavt og det er dermed usikkerhet til stede rundt anslagene.

Tabell 5.11: Noen opptellinger fra undersøkelsen ¹

Totalt antall utfylte skjema	980
Antall skjema fra skattefogden	898
- Antall arveskjemaer	672
Antall mottakere	2 400
Antall avgiftspliktige mottakere	905
- Antall gaveskjemaer	226
Antall gaveskjemaer/saker m/beløp > 0	215
Antall mottakere m/beløp > 0	390
Antall mottakere m/beløp = 0	12
Antall skjema fra skifteretten	82
Antall mottakere	876

¹ Arv til allmennyttige formål er holdt utenfor.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

På grunnlag av de meldinger som ble gjenfunnet i registeret, kan Statistisk sentralbyrå vekte utvalget på en slik måte at det kan generaliseres til nasjonalt nivå. I det følgende er de fleste beløp presentert på slikt aggregert nivå, mens antall observasjoner viser til antall i utvalget. Statistisk sentralbyrå har ut fra faglige forhold knyttet til vektingen av observasjonene, ikke vektet opp hele utvalget til nasjonalt nivå. Dette gjelder i hovedsak data fra offentlige skifter og data fra «nullbo», jf. avsnitt 5.4.2.

5.5.3 Kort om data fra offentlige skifter

Etter loven skal alltid et dødsfall meldes til *skifteretten* på dødsstedet, eller i landdistriktene til lensmannen. En mer utfyllende beskrivelse av prosessen er gitt i Boks 5.1. Skifteretten kontakter arvingene med spørsmål om de vil foreta privat skifte/privat registreringsforretning. Dersom arvingene avslår privat skifte, går arvesaken til skifteretten. Dersom en ikke oppnår forlik gjennom innledende rettsforhandlinger, oppnevner skifteretten en bobestyrer som åpner et offentlig skifte. Da foretas en fullstendig registrering av avdødes eiendeler og gjeld. Deretter fordeles innholdet i boet på livs- og testamentsarvinger. Til slutt fastsettes arveavgiften.

Etter at skiftet er gjennomført, får skattefogden utskrift fra rettsprotokollen. Arvemeldingsskjemaet «Melding om arv» (R-0015 B), som arvingene sender inn ved privat skifte, benyttes ikke ved offentlig skifte. Men den registreringen bobestyrer foretar, gjør at skifteretten sitter på de samme opplysninger om eiendeler og gjeld som arvingene ved privat skifte fører på arvemeldingsskjemaet og sender skattefogden. Fordi avgiften allerede er beregnet når oppgjøret overføres til skattefogden, legges ikke grunnlaget for disse sakene inn i saksbehandlersystemet hos skattefogden.

Tabell 5.12 inneholder en oversikt over fordelingen av dødsfall/booppgjør på *private skifter*, *uskiye* og *offentlige skifter*. Av samtlige dødsfall i 1998 ble uskiyeordningen anvendt i om lag 27 pst. av tilfellene, og over de tre siste

årene har både antall og andel avtatt. Offentlige skifter åpnes ved bare om lag 2 pst. av alle dødsfall, og utgjør i underkant av 1 000 tilfeller i året.

Et offentlig dødsbo kan ferdigbehandles i skifteretten, men det kan også tilbakeleveres til arvingene for privat skifte. I 1997 ble rapportert om sluttbehandling av 876 dødsbo i skifterettene. Av disse hadde om lag 53 pst. så store arvelodder at det oppsto *arveavgiftsplikt*. I gjennomsnitt var utmålt avgift i disse tilfellene mer enn dobbelt så høy som gjennomsnittsavgiften i private skifter, jf. også tabell 5.4.

Antall dødsfall i tabell 5.12 vil ikke stemme med antall døde i befolkningsstatistikken, som i 1998 utgjorde 44 257, bl.a. fordi dette tallet her inneholder både «overført annen rettskrets» og «overført fra andre rettskretser».

Tabell 5.12: Dødsfallsstatistikk/offentlige skifter

	1996	1997	1998
	Sum	Sum	Sum
Antall dødsfall	47 763	48 433	48 013
Antall private skifter ¹	28 657	31 334	28 802
Antall uskiftede bo	14 068	13 318	12 975
Overført saksbehandling	1 149	1 136	1 137
Overført annen rettskrets	3 136	3 277	3 451
Annet ²	2 575	2 506	2 661
Åpnede dødsbo	964	1 054	1 102

¹ Inklusiv brutto aktiva av liten verdi, testamentfullbyrderbo, uskifte etter delvis skifte og gjenlevende enearving.

² Sum av «intet foretatt», «intet til skifte» og «antall ikke behandlede dødsfall».

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.5.4 Fordeling av formue på ulike formuesobjekter

Som nevnt innledningsvis i avsnitt 5.5, inneholder ikke arveavgiftsstatistikken noen *fordeling av formue på enkelte bestanddeler*. Bare nettoformue i boet framkommer. Manglende informasjon om hvilke eiendeler som inngår i arveoppgjørene, fører til at det er vanskelig å gi presise anslag på omfanget av de ulike vurderingsregler for ulike komponenter av formue som praktiseres i dag, jf. nærmere omtale i [\(Link til\)](#) kapittel 8.

I utvalgsundersøkelsen ble det derfor bedt om en fordeling av *formue i oppgjøret* som avspeilte den oppstilling som kreves på skjema for arv og gave. De 636 privat skiftede boene som ble gjenfunnet i registeret i 1998, jf. avsnitt 5.5.2, gir en aggregert fordeling av formue som i vist tabell 5.13. Nettoformuen på 11,4 mrd. kroner, jf. også tabell 5.4, består av bruttoformue på 12,8 mrd. kroner og samlet gjeld på 1,3 mrd. kroner (dvs. en gjeldsgrad på knapt 11 pst.). Det største enkeltelementet i formuen er faste eiendommer, inkludert selveid bolig, aksje- og andelsleiligheter. Slike eiendommer utgjør om lag 54 pst. av samlet bruttoformue. Bankinnskudd utgjorde 4,2 mrd. kroner eller om lag 33

pst. av samlet bruttoformue. Øvrige eiendeler utgjør hver for seg små andeler av samlet formue.

Børsnoterte aksjer og liknende utgjør om lag 3 pst. av brutto formue, og finnes blant om lag 16 pst. av observasjonene. Ikke børsnoterte aksjer og andeler er typiske eksempler på bestanddeler i formuen der verdsettelsen er lav i forhold til de reelle verdiene som ligger i posten. Verdsettingen her utgjør 30 pst. av skattemessig verdi. Slike eiendeler inngikk i knapt 4 pst. av oppgjørene. De registrerte verdiene for denne posten utgjør under 1 pst. av brutto formue. Verdsettingen av underliggende eiendeler i slike aksjeselskaper og andelslag kan dessuten være lavere enn markedsverdi.

Særlig kan det bemerkes at registrerte eiendeler i næringsvirksomhet utgjør en liten andel av samlet formue. De tre postene for 1) buskap, maskiner og annet løsøre, 2) skip og andre fartøyer, båter og fiskeredskaper og 3) eiendeler i næringsvirksomhet utgjør samlet om lag 0,7 pst. av netto registrert formue. Selv om en andel av posten fast eiendom også må antas å inngå i næringsvirksomhet, er anslaget lavt. Dette kan både ha sammenheng med at slike eiendeler anslås meget lavt, jf. avsnitt 5.5.5, og at utbredelsen av slike eiendeler er liten. Det siste kan igjen ha sammenheng med at planlagte generasjonsskifter eller andre overføringer av eiendeler ofte vil skje f.eks. i form av gaver, og i tillegg forholdsvis lenge før et skifte.

Tabell 5.15 viser en tilsvarende oppstilling for formuesverdiene som passerte *skifterettene* i 1998. Tallene er her ikke aggregert opp til nasjonale tall. Faste eiendommer utgjør også i offentlige skifter en stor andel, dvs. om lag 41 pst. av bruttoformuen. Bankinnskudd utgjør om lag 43 pst. av bruttoformuen, altså noe mer enn ved arv. Gjeldsgraden er om lag 16 pst. Eiendeler i næringsvirksomhet utgjør også her en liten andel av bruttoformuen i boet.

Tabell 5.13: Formuesverdi etter type arvegenstand. Bruttoformue, gjeld og nettoformue. Skattefogdene. Vedtaksdato 1998. Formue vektet og mill. kroner.

Type arvegenstand	Gjeld og nettoformue	Antall observasjoner	Formuesverdi
Bruttoformue		636	12 785,1
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/ and.leil.)		400	6 941,4
Buskap, maskiner og annet løsøre		6	12,1
Skip og andre fartøy, båter, fiskeredskap		6	10,5
Eiendeler i næringsvirksomhet		80	66,5
Herav: biler og andre transportmidler		19	29,2
Øvrig inventar og annet løsøre		52	26,9
Motorkjøretøyer		85	98,6
Fritidsbåter		10	8,4
Innbo og løsøre ikke tatt med foran		234	227,7
Bankinnskudd		585	4 217,0
Kontantbeholdning, inkl. etterbet. lønn/pensjon		232	224,7
Børsnoterte aksjer, ihendehaverobl. og lign. verdip.		103	363,5
Ikke børsnoterte aksjer og andeler		24	76,3
Pantobligasjoner		11	26,1
Andre utestående fordringer		36	164,4
Livsforsikringspoliser o.l.		54	301,2
Skatt tilgode		87	24,1
Annet		24	22,5
Sum gjeld		611	1 338,6
- pantegjeld, inkl. påløpte renter pr. dødsdato		65	387,7
- skattegjeld		63	28,7
- annen gjeld		149	271,7
- utgifter til begravelse og gravsted		574	487,5
- andre kostnader		246	152,5
Nettoformue		636	11 446,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.14: Formuesverdi etter type gavegjenstand. Bruttoformue, gjeld og nettoformue. Skattefogdene. Vedtaksdato 1998. Formue vektet og mill. kroner.

Type gavegjenstand	Gjeld og nettoformue	Antall observasjoner	Formuesverdi
Bruttoformue		215	8 193,4
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/and.leil.)		109	4 567,2
Buskap, maskiner og annet løsøre		21	477,0
Bankinnskudd		41	1 033,0
Kontantbeholdning, inkl. etterbet. lønn/pensjon		59	1 542,8
Ikke børsnoterte aksjer og andeler		13	318,8
Ettergivelse av lån		6	83,3
Annet		8	81,5
Sum gjeld		72	2 535,3
Herav: pantegjeld, inkl. påløpte renter pr. dødsdato		6	172,2
Annen gjeld		14	487,6
Andre kostnader		16	519,6
Nettoformue		215	5 658,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.14 inneholder en *tilsvarende oversikt over gaver* i 1998. Gjeldsgraden er høyere for gaver enn for arv, og utgjør om lag 31 pst. Faste eiendommer er også for gaver det største enkeltelementet og utgjør om lag 81 pst. av samlet netto formue. Buskap, maskiner og løsøre utgjør om lag 6 pst. av samlet bruttoformue., og er dermed markert høyere som andel av gaver enn som andel av arv. Det er oppgitt så få andre eiendeler i næring at tallene ikke kan aggregeres til samlet nivå. Ikke børsnoterte aksjer og andeler utgjorde om lag 3 pst. av verdien av rapporterte gaver.

Verken i private skifter, offentlige skifter eller i forbindelse med gaver utgjør *eiendeler i næringsvirksomhet* noen betydningsfull andel. På basis av undersøkelsen kan derfor ikke overføringer i sammenheng med næringsvirksomhet sies å ha verdimeessig stor betydning.

Tabell 5.15: Formuesverdi (uvektet) etter type arvegenstand. Bruttoformue, gjeld og nettoformue. Skifterettene. Utlodningstidspunkt 1998. Kroner

Type arvegenstand	Gjeld og nettoformue	Antall arvesaker	Formuesverdi
Bruttoformue		82	78 062 652
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/and.leil.)		53	31 737 343
Eiendeler i næringsvirksomhet		14	2 207 168
Innbo og løsøre ikke tatt med foran (brannfors.sum)		39	1 568 751
Bankinnskudd		77	33 391 501
Kontantbeholdning, inkl. etterbet. lønn/pensjon		47	1 214 591
Børsnoterte aksjer, ihendehaverobl. og lign. verdip.		12	2 761 096
Andre utestående fordringer		15	770 945
Livsforsikringspliser o.l.		8	363 666
Skatt til gode		53	554 835
Annet		61	3 492 756
Sum gjeld		81	12 571 202
Herav: pantegjeld, inkl. påløpte renter pr. dødsdato		6	1 179 724
Skattegjeld		58	1 658 929
Annen gjeld		42	2 404 994
Utgifter til begravelse og gravsted		66	1 511 909
Andre kostnader		77	4 928 936
Nettoformue		82	66 288 019

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.5.5 Verdsettelsesprinsipper

For å få en nærmere oversikt over verdsettelsesprinsippene, ble skattefogdene og skifterettene i utvalgsundersøkelsen bedt om å angi hvilken verdsettelsesmetode som lå til grunn for verdiene som inngår i avgiftsberegningen. Tabell 5.16 gir en samlet framstilling av verdsettelsesmetodene *ved både skattefogdkontorene og skifterettene*. Det første panelet av tabellen gir en oppsummering av svarene fra skattefogdene for bruttoformue i undersøkelsen, som i tabell 5.13, fordelt etter verdsettelsesmetode.

De dominerende verdsettelsesprinsippene er pålydende og salgssum, som samlet anvendes for mer enn halvparten (dvs. 55 pst.) av de oppgitte verdiene. At pålydende anvendes for en så stor del av den verdsatte bruttoformuen, har sammenheng med at en stor andel av formuen består av bankinnskudd der det er naturlig å bruke dette prinsippet, jf. avsnitt 5.5.4 der det framgår at bankinnskudd utgjør om lag 33 pst. av bruttoformuen. For om lag 15 pst. av verdien av bankinnskudd har mottakers påstand blitt lagt til grunn uten nærmere dokumentasjon.

Ikke-dokumentert påstand har totalt blitt anvendt for om lag 16 pst. av alle verdiene i undersøkelsen. Skjønn og takst er blitt brukt for hhv. 11 og 8 pst. av

verdiene. Ikke-børsnoterte aksjer utgjør bare om lag 0,3 pst. av bruttoformuen. Selv om det legges til grunn at verdien av disse er angitt til 30 pst. av omsetningsverdi, vil de likevel bare utgjøre om lag 1 pst. av bruttoformuen. Tabell 5.16 illustrerer dessuten fordelingen av verdsettingsmetoder for de øvrige deler av bruttoformuen.

Videre inneholder tabell 5.16 en tilsvarende oversikt over *verdsettingsmetodene i gavesaker* hos skattefogdene. Verdsetting basert på påstand eller pålydende omfattet opp mot halvparten av samlet verdi, mens mer objektive mål som salgssum, takst og åsetestakst ble brukt for knapt en tredel av verdien.

Pålydende er anvendt som verdsettelsesprinsipp for hele 45 pst. av bruttoformuen i *offentlig skiftede bo*, jf. tabell 5.16. Dette avspeiler at bankinnskudd og kontanter utgjør hele 44 pst. av verdiene i disse boene.

Tabell 5.16: Brutto formuesverdier etter verdsettingsmetoder. Vedtaksdato 1998. Millioner kroner

	Skattefogd, arv		Skattefogd, gave		Skifterett, arv	
	Antall obs.	Formues-verdi	Antall obs.	Formues-verdi	Antall obs.	Formues-verdi*
I alt	1977	12 785,1	260	8 193,5	379	78,1
Påstand, ikke dokumentert	630	2 108,1	54	2 022,9	24	3,5
Pålydende	698	3 994,0	81	1 856,0	193	34,8
Takst	61	1 049,1	41	1 939,5	24	5,5
Landbrukseiendom etter åsetestakst			15	589,8		
Skjønn	221	1 407,9	41	1 051,1	8	1,1
Salgssum	168	3 076,6	3	91,1	69	29,9
Børskurs	58	147,6				
Ikke børsnot. aksjer	11	33,8	7	209,4		
Annet	70	769,5	9	194,5	15	1,2
Uoppgitt	60	197,6	9	239,2	46	2,1

* Merk at verdiene fra skifterettene ikke er vektet opp til aggregerte størrelser, mens verdiene fra skattefogdkontorene er vektet opp.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.5.6 Utbredelse av arv til allmennyttige formål

I arveavgiftsstatistikken for 1997 er det registrert 183 millioner kroner fordelt på 660 mottakere av arv og gaver til allmennyttige formål. Arv og gaver til allmennyttige formål er på visse vilkår fritatt for avgift. Slike overføringer fordelte seg på sykehjem, humanitære organisasjoner, misjonsforeninger og museer, universiteter mv. i utvalgsundersøkelsen. Humanitære organisasjoner mottok både flest og høyest overføringer og fikk om lag 70 pst. av totale registrerte overføringer, mens misjonsforeninger mottok nesten like mange, men mye mindre overføringer.

Et anslag på det inntektsbortfall som skjer i offentlig forvaltning som følge til at slike overføringer ikke ilegges avgift, kan etter utvalgets oppfatning framkomme ved å beregne avgift basert på gjennomsnittsarv for hver av mottakergruppene. Slik beregning antyder at arveavgift ville utgjort om lag 15 pst. av disse overføringene, dvs. at provenytapet i 1998 var om lag 27 millioner kroner. Dette er beregnet ut fra at overføringene alternativt ville vært avgiftsbelagt etter satsene i avgiftsvedtaket § 5 for 1998. En slik beregning vil sannsynligvis undervurdere avgiftstapet noe. Se for øvrig omtale av gaver og arv til allmennyttige organisasjoner i kapittel 11.

5.5.7 Avslag på arv

Totalt var det i følge Arveavgiftsregisteret 495 mottakere under 21 år som mottok avgiftspliktig arv over fribeløpet i 1998. Av disse mottok 38 pst. avgiftspliktig arv under 200 000 kroner, 43 pst. mellom 200 000 og 500 000 kroner og de resterende mer enn 500 000 kroner.

Ved å gi avslag på arv, kan arven spres på flere mottakere og på den måten vil samlet avgift kunne bli redusert. Av i alt 2 400 mottakere i undersøkelsen, har om lag 6 pst. gitt avslag på deler av arven. Det er i tillegg en meget lav andel som har gitt avslag på hele arven. Avslag på arv har ført til at antall mottakere i 1998 økte med om lag 18 pst., dvs. at om lag 15 pst. av samtlige mottakere mottok arv som følge av avslag på arv.

Det er på dette grunnlaget vanskelig å gi et sikkert anslag på størrelsen av tapt avgift som følge av avslag på arv. Utvalget har tatt utgangspunkt i at gjennomsnittlig arvet beløp blant de personene som mottok arv ved avslag på arv, utgjorde om lag 113 000 kroner i undersøkelsen. Hvis andelen på 15 pst. fra som ble observert i utvalgsundersøkelsen antas å gjelde også blant samtlige arvinger, vil et anslag på totalt antall nye arvinger som følge av avslag på arv utgjøre i underkant av 5 000 personer. Arveavgiftsgrunnlaget utgjør da om lag 500 millioner kroner. Det framgår av foregående avsnitt at det er uvanlig å avstå fra hele arven. Hvis vi antar at det er vanlig å avstå fra arv som overstiger grensen for høyeste avgiftssats for nære slektninger, er avgiftstapet som følger av ordningen i størrelsesorden 100 millioner kroner. Dette vil falle ned mot 40 millioner kroner hvis laveste avgiftssats for nære slektninger legges til grunn.

Dette anslaget vil likevel undervurdere virkningen av ordningen med avslag på arv. I familiens normale gang ville arven kommet til beskatning for barnebarnet sammen med øvrig arv fra den som gir avkall, og dermed kommet i tillegg til annen arv. Ofte ville dette ha betydd avgift etter høyeste avgiftssats. Ved å la arven springe over en generasjon, spares ett avgiftsoppgjør.

5.5.8 Informasjon om andre forhold

De fleste arveloddene og gavene er små. Figur 5.2 viser en oversikt over antall arvelodd etter størrelsen på mottatt arv. I størrelsesorden 60 pst. ligger under 100 000 kroner, mens 95 pst. ligger under 600 000 kroner. Når det gjelder gaver, ligger om lag 60 pst. under 150 000 mens 95 pst. ligger under 500 000 kroner, jf. figur 5.3.

I utvalget kan også fordelingen av mottakere på *slektskapsforhold* betraktes. Barn, barnebarn og andre livsarvinger utgjør om lag 80 pst. av mottakerne, mens søsken utgjør om lag 9 pst. Særlig i gavesaker er det barn som er

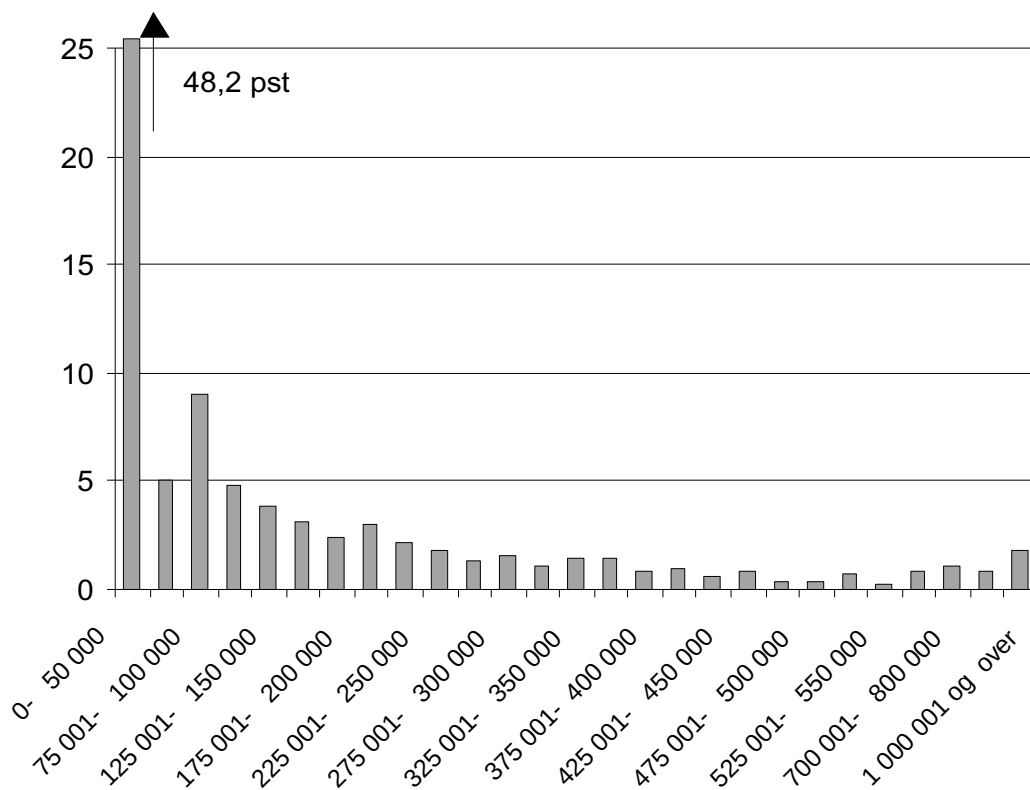
mottakere, mens det i offentlig skifte er forholdsvis sjelden at barn er mottakere. Barnebarn og andre livsarvinger er den overlegent største gruppen også ved offentlige skifter.

I avsnitt 5.5.3 framgår det av registeret at blant dødsfallene ble *uskiyeordningen* anvendt i om lag 27 pst. av tilfellene, mens offentlig skifte ble åpnet i bare 2 pst., jf. tabell 5.12. I utvalget fra skattefogdene framgår det at i 51 pst. av de skiftede boene hadde avdøde sittet uskiftet, men i utvalget fra skifterettene hadde bare 24 pst. sittet uskiftet.

Testamente har vært anvendt i 24 pst. av sakene hos skattefogdene og i 39 pst. av sakene i skifterettene. Siden skattefogdene har overlegent flest saker, vil samlet andel ligge nær 24 pst.

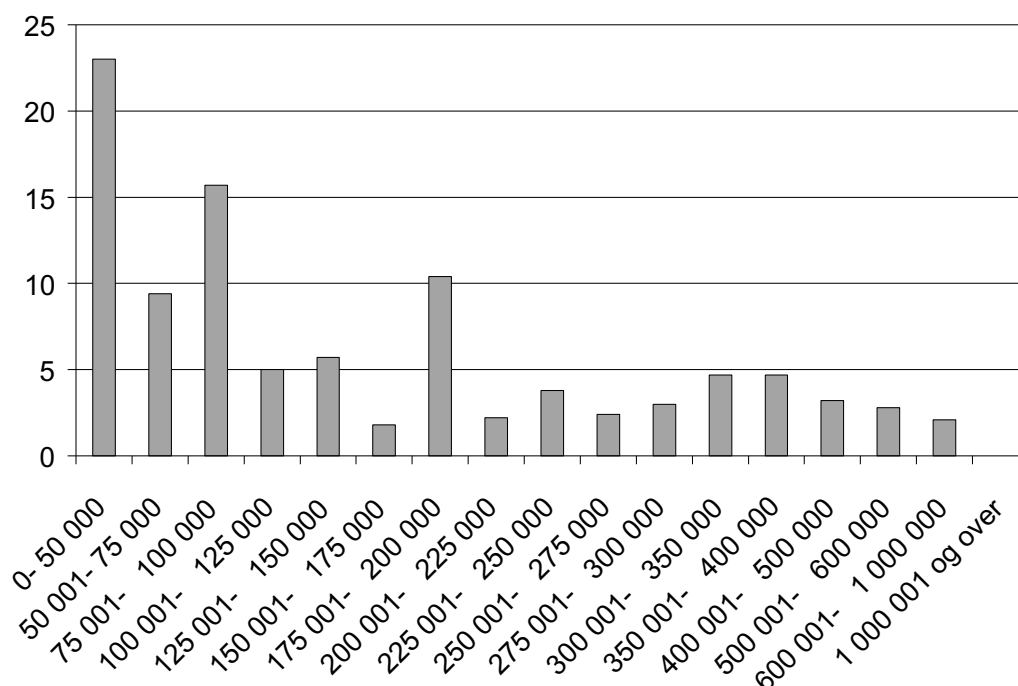
I private skifter (skattefogdene) var det videre brukt *advokati* 14 pst. av sakene. I undersøkelsen ble det videre rapportert at det i mer enn 60 pst. av tilfellene i skifterettene var benyttet advokat. Dette avspeiler sannsynligvis at spørsmålet var uheldig utformet, slik at en stor andel av skifterettene har lagt til grunn at bruk av advokat inkluderer bobestyrer. Det vil bli oppnevnt bobestyrer i alle saker i skifterettene, dvs. der innledende forhandlinger ikke gir løsning.

I undersøkelsen ble det også spurt om det foregikk *generasjonsskifte i næringsvirksomhet* forbindelse med meldingen. Det ble bare oppgitt at dette skjedde i om lag 3 pst. av tilfellene. Dette er en overraskende lav andel, spesielt når det tas i betraktning at også gaver er inkludert i tallene fra skattefogdene. Faktisk andel ligger sannsynligvis noe høyere enn 3 pst., siden den lave oppgitte andelen kan skyldes at det i de fleste tilfeller ikke fantes opplysninger i saken som kunne bekrefte at den gjaldt et generasjonsskifte.

Figur 5.2 Antall arvelodd etter størrelsen på mottatt arv. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5.3 Andel gaver etter størrelsen på mottatt gave. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.6 Hovedspørsmål i statistikken

5.6.1 Innledning

Tre hovedspørsmål om betydningen av arv og gave følger av gjennomgangen i avsnitt 5.3, 5.4 og 5.5:

- Det første dreier seg om størrelsesorden av samlede overføringer, dvs. arvets betydning på nasjonalt nivå.
- Det andre dreier seg om fordelingen av arv, dvs. om og hvilken systematikk det er i overføring av arv innen sosioøkonomiske grupper.
- Det tredje spørsmålet dreier seg om avgiftens virkning på disse størrelsene, og da særlig på fordelingen av arv.

De følgende avsnittene gir en oppsummering av disse forholdene basert på den foregående gjennomgangen.

5.6.2 Samlet arv

Den totale arvemassen som ble ferdigbehandlet av avgiftsmyndighetene i regnskapsåret 1955-56, var 213 millioner kroner. Dette utgjorde om lag 0,9 pst. av BNP.

Langsether (1991) kommer fram til en total årlig arvemasse på om lag 9 mrd. kroner i 1981, hvorav om lag 6 mrd. kroner arves av 50 000 livsarvinger og resten går til om lag like mange øvrige arvinger. I Gjersem (1992) brukes derimot de samme tallene, og i tillegg informasjon om antall dødsfall, uskifte-

andelen, ulike dødshyppigheter og forskjellen mellom by- og landdistrikter til å konstruere en samlet størrelse på 2 950 millioner kroner for landet som sådan. Dette inkluderer ektefelles andel, som er anslått til 12,2 pst. Overføringer utenom ektefelles andel utgjør 2 590 millioner kroner som utgjorde 0,9 pst. av BNP i 1980 ²³. Forskjellen mellom dette og Langsethers anslag er bl.a. å finne i antakelsene for formue utenfor Oslo, jf. nærmere omtale i vedlegg 1.

Langsether (1993) generaliserer med utgangspunkt i gjennomsnittene for arv og alle gaver fra en separat undersøkelse i 1990 til samlet årlig strøm for landet som helhet. Han anslår her de samlede overføringer til 15 milliarder kroner i året. Anslaget utgjør om lag 2,3 pst. av BNP i 1990 ²⁴. Dette anslaget inneholder flere overføringsformer og overføringer enn de tidligere refererte anslagene.

I Arveavgiftsregisteret ble det registrert om lag 17 mrd. kroner samlet i arv og gave hos skattefogdene i 1998, jf. tabell 5.13 og tabell 5.14. Dette utgjør om lag 1,5 pst. av BNP i 1998 ²⁵.

De registrerte verdiene som overføres i form av avgiftspliktig arv og gave, ser dermed ut til å ha utgjort i størrelsesorden 1-2 pst. av BNP over en lang periode. Andelen endres noe i takt med antall booppgjør. Samlede overføringer, dvs. inkludert små overføringer og overføringer som ikke er avgiftspliktige, kan på usikkert grunnlag anslås til å utgjøre opp mot dobbelt så mye som dette.

5.6.3 Hvem mottar arv?

De ulike utvalgsundersøkelsene i avsnitt 5.3 og 5.5 viser at en høy andel av samlet arv tilfaller livsarvinger, og at de fleste mottakere er livsarvinger. Ifølge Arveavgiftsregisteret, jf. avsnitt 5.4, utgjør andelen avgiftspliktige arvemottakere etter paragraf 4, dvs. livsarvinger, om lag 70 prosent. Livsarvingene mottar i snitt noe mindre arv enn andre, jf. tabell 5.8, og blant livsarvingene er arveloddene større jo færre søsken det er. Arvelatere uten barn har flere arvinger enn arvelatere med barn.

Fordelingen av arv er skjevfordelt: Arv synes å være av begrenset økonomisk betydning for de aller fleste arvinger, men av stor betydning for et lite mindretall. Øverbye (1986) peker på at de fleste mottar arv etter etableringsfasen, men før sin egen pensjonsalder. Det at flertallet mottar arv godt etter 40-årsalder, fører til at arv kommer omtrent når mottakeren selv har sine høyeste inntekter. Forskudd på arv og andre overføringer mellom levende fører i noen grad til at arv mottas på mer «strategiske» tidspunkter i livet.

Viktige fordelingsdimensjoner er sammenhengene mellom inntekt og arv, og mellom formue og arv. I konsentrert form: Er det de rike som arver mest? For å kartlegge slike forhold, må en ta hensyn til at de fleste arvemottakere er i 50-årene. Det medfører at de systematisk vil ha høyere inntekt og høyere formue enn gjennomsnittet i befolkningen. Sammenlikninger med gjennomsnittstall for hele befolkningen vil dermed typisk gi at arvemottakere har høyere inntekt og formue, men denne sammenhengen er et resultat av at arvemott-

23. Brutto nasjonalprodukt (BNP) i 1980 var på 285 045 millioner kroner.

24. Brutto nasjonalprodukt (BNP) i 1990 var på 660 550 millioner kroner.

25. Brutto nasjonalprodukt (BNP) i 1998 var på 1 107 100 millioner kroner.

takerne utgjør et spesielt aldersutvalg og ikke nødvendigvis i at det er forskjeller mellom arvemottakere og andre.

Utvalget har derfor selektert ut en gruppe av arvemottakere i alderen 50 til 60 år fra Arveavgiftsregisteret, og undersøkt om det er samvariasjon mellom inntekt, formue og arv for denne gruppen, jf. omtale i avsnitt 5.4.6. Tabell 5.9 inneholder en inndeling av disse arvemottakere i fem grupper, når de er rangert fra lavest bruttoinntekt til høyest bruttoinntekt. Til tross for dette, framgår det av tabellen at jo høyere inntekt, desto høyere gjennomsnittlig mottatt arv i gruppen.

Tabell 5.10 viser tilsvarende fordeling av disse arvemottakene rangert etter nettoformue. Også her viser det seg at det er systematikk, slik at høy arv samvarierer med høy formue.

I hovedsak er det livsarvinger som mottar arv og gave. Det later til å være en klar sammenheng mellom mottakerens inntekt og formue og størrelsen på arv, slik at absolutt størrelse på arv er høyere blant mottakere med høy inntekt og formue enn blant mottakere med lavere inntekt og formue. Arven er imidlertid jevnere fordelt enn både bruttoinntekt og netto formue, slik at betydningen av arv, framstilt som arvets andel av inntekt eller formue, er synkende med hensyn på både bruttoinntekt og netto formue.

Som nevnt, bl.a. i avsnitt 5.4.2, kan det stilles spørsmål ved behandlingen av bo der det ikke utliknes avgift («nullbo»). Tilbakemeldinger underveis i utvalgets undersøkelse tilsa likevel at mange skattefogdkontor la inn fullstendige opplysninger også om nullbo. Sammenlikning av nullbo fra utvalgsundersøkelsen med registeret viser at praksisen knyttet til nullbo er sterkt varierende både mellom skattefogdkontor og innen det enkelte skattefogdkontor. Tilbakemeldinger fra noen av de store skattefogdkontorene viser at en vanlig praksis er at når de mottar skifteattesten fra skifteretten, blir bare ca. 4-6 arvinger registrert (som regel uten grunnlag) når det er mange mottakere. Når arvemeldingene mottas, registreres i tillegg bare de arvingene som utløser avgift. Dette fører til at de fleste bo er lagt inn i registeret, men ikke alle mottakerne i boet er registrert. Statistisk sentralbyrå vil ut fra faglige innvendinger knyttet til vektingen av observasjonene, ikke legge til grunn observasjonene av nullbo i undersøkelsen i generalisering til nasjonalt nivå. Utvalget vil peke på at rutinene for føring av nullbo i dag framstår som tilfeldige, at samlet arv derfor undervurderes, og at bl.a. virkningene av adgangen til å gi avslag på arv uten avgiftsplikt, de samlede fordelingsmessige virkninger av arv og av endringer i avgiften heller ikke kan kartlegges fullt ut. Sammenhengen mellom f.eks. inntekt og lave arvelodder er dermed også usikker. Dette reduserer registerdatas anvendelsesområde, og utgjør dermed en beklagelig mangel ved dagens system.

5.6.4 Avgiftens observerte virkning på arv

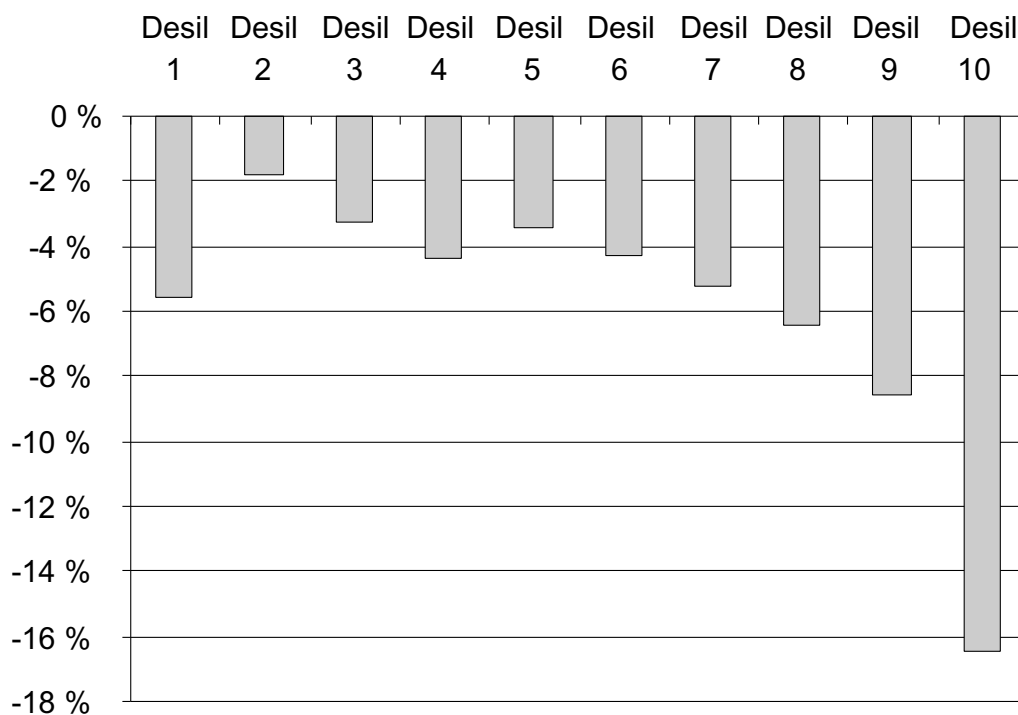
Gjennom 1970-tallet økte arveavgiften, bl.a. på grunn av at fribeløp og knekkpunkt ikke ble justert i det som var en høyinflasjonsperiode. Øverbye (1981) bemerker at regjeringen som kom til makten i 1981, endret denne praksisen og at progresjonen i avgiften ble redusert mellom 1982 og 1985. Hippe og Øverbye (1990) viser imidlertid til at statens inntekter gjennom avgiften ble mer enn fordoblet fra 1984 til 1988/1989, målt i faste kroner. Forfatterne viser til at den høye inflasjonen i denne perioden førte til at den nominelle verdien

av dødsboene økte, men mener at økningen i arveavgift er mye høyere enn hva denne automatiske skjerpelsen førte til, og konkluderer med at arvemassen i denne perioden har økt kraftig.

Hippe og Øverbye (1990) bruker innbetalt arveavgift som indikator på vekst i arvegrunnlaget, og mener at arv i denne perioden må ha økt tilsvarende kraftig. Gjersem (1992) viser imidlertid at innbetalt arveavgift ikke er noen god indikator, fordi uendrede avgiftssatser i kombinasjon med høy inflasjon både medfører generell økning av gjennomsnittsavgiften blant arvemottakerne, større omfang av avgiftspliktige fordi lavere lodder blir avgiftspliktige og særlig sterk økning i innbetalt avgift hvis reduksjonen i reelle progresjonstrinn medfører at mange lodder som tidligere ikke var avgiftspliktige blir det. I perioden Hippe og Øverbye behandler gikk bl.a. gjennomsnittslodden fra å være avgiftsfri til å bli avgiftspliktig på grunn av inflasjonen. Tallene i avsnitt 5.6.2 gir ikke grunnlag for å anta at samlet arv har økt i særlig grad over tiden. Det er med andre ord også andre forhold i denne perioden som skulle medføre at avgiftsinntektene steg. Dette illustrerer et generelt poeng av manglende inflasjonsjustering av bunnfradrag og grenser.

Avgift på arv og gave vil per definisjon redusere disponibel arv hos mottakeren. Figur 5.4 viser effekten av arveavgiften på gjennomsnittsarv i hvert desil, jf. omtale i avsnitt 5.4.3 samt tabell 5.5 og tabell 5.6. Figuren viser at gjennomsnittlig arv reduseres med over 16 pst. som følge av arveavgiften i det høyeste desilen, men mindre i de lavere desiler. Arveavgiften reduserer altså de største arveloddene mest. Det kan virke som om reduksjonen i den laveste desilen også stor, men dette kan imidlertid ha andre årsaker. Livsarvinger som er i desil 1 før avgift, kan ende i høyere desiler etter avgift, fordi de ilegges lavere avgift enn andre arvinger. Det er derfor ikke nødvendigvis de samme personer som inngår i første desil før og etter avgift.

Konklusjonen må bli at arveavgiften reduserer arven mest blant de som mottar høy arv. Det vil likevel kunne reises spørsmål om dagens verdsettingssregler fanger opp verdien av reelt mottatt arv.

Figur 5.4 Arveavgiftens virkning på mottatt arv etter arveloddens størrelse. Prosentvis reduksjon. Vedtaksdato 1998

5.7 Størrelse og fordeling av arv i framtiden

5.7.1 Innledning

Arveavgiftens framtidige betydning vil avhenge av utviklingen i en rekke størrelser. En av disse størrelsene er utviklingen i antall dødsfall. En beskrivelse av utviklingen de siste år og framskrivninger av antall dødsfall per år for kommende år er gitt i avsnitt 5.7.2. Andre størrelser som vil bidra til å bestemme viktigheten av arv, er formue blant arvelatere. Hvilken formue framtidige arvelatere vil holde, er vanskelig å anslå. Utvalget refererer i avsnitt 5.7.3 modellberegninger utført i Statistisk sentralbyrå for utviklingen størrelse og fordeling av framtidig arv.

5.7.2 Levealder og antall barn

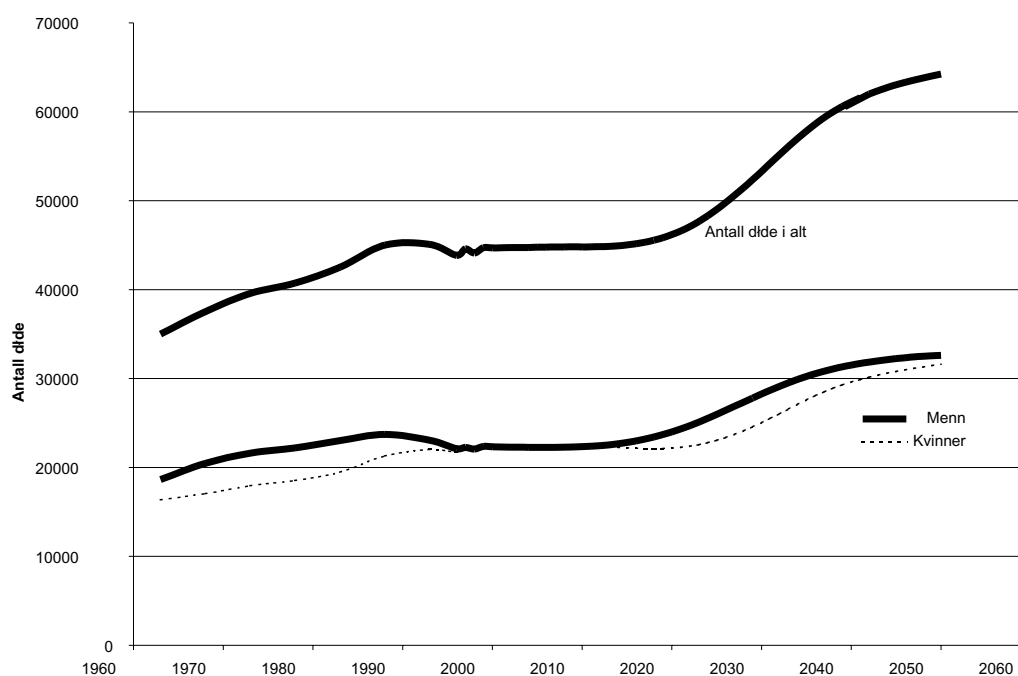
Arveavgiftens framtidige provenymessige betydning vil bl.a. avhenge av utviklingen i antall skifter. Det betyr igjen at ved siden av uskiftehyppigheten, vil befolkningsutviklingen, og spesielt antall dødsfall, ha betydning for arveavgiften. I 1999 utarbeidet Statistisk sentralbyrå nye befolkningsframskrivninger for perioden 1999-2050. Tabell 5.17 inneholder en oversikt over antall dødsfall for de siste år og framskrivninger t.o.m. 2001. For årene etter 1998 er tallene i tabellen hentet fra Statistisk sentralbyrås sentrale befolkningsframskrivning (MMMM fra 1999).

Tabell 5.17: Framskrevet antall dødsfall pr. alder og kjønn. Registrert 1995-98. Framskrevet 1999-2050. Middelalternativet (MMMM)

	Menn	Kvinner	Samlet antall
1995	23 020	22 170	45 190
1996	22 106	21 754	43 860
1997	22 262	22 333	44 595
1998	22 067	22 045	44 112
1999	22 363	22 349	44 712
2000	22 334	22 366	44 700
2001	22 311	22 401	44 712

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5.5 gjengir de samme anslag for antall dødsfall, inkludert tall fra befolkningsframskrivingene fram til 2050. Antall dødsfall har steget jevnt fra 1950-tallet og fram til nå, men forventes å vise en utflating fram til om lag 2020. Denne utflatingen har sitt motstykke i lavt (men varierende) antall fødsler i mellomkrigstiden, og stigningen kommer når etterkrigsgenerasjonene blir gamle. I befolkningsframskrivingene ligger det også en antakelse om at trenden mot høyere gjennomsnittsalder fortsetter, slik at i gjennomsnitt vil dødsfallene inntre ved om lag ett år høyere alder pr. ti-år. Dette har imidlertid mindre betydning.

Figur 5.5 Antall døde. Gjennomsnitt for femårsperioder fram til 1990. Registrert tom 1998. Framskre-

vet 1999-2050. Middelalternativet (MMMM)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Hvis antall barn blant framtidige arvelatere reduseres, vil typisk hvert bo deles på et lavere antall mottakere. Den enkeltes andel vil da være større. Antall barn blant framtidige arvelatere vil derfor ha betydning for arveloddenes størrelse og dermed også for offentlige inntekter fra arveavgiften. En indikator på dette kan være antall fødte etter mors fødselsår. Figur 5.6 viser et meget grovt anslag for antall egne barn etter forventet dødstidspunkt for kvinner. Fram til om lag 1980 falt antall egne barn per dødsfall, men deretter har det steget noe. Rundt 2020, da kvinnene som er født i mellomkrigstiden og som fødte barn i etterkrigstiden vil nå forventet levealder, vil antall etterlatte barn nå en topp og deretter avta igjen. Endringene vil være moderate.

Figur 5.6 Antall egne barn etter morens forventede dødstidspunkt. Anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Statistisk sentralbyrå publiserer i tillegg alternative framskrivninger med ulike anslag for de viktigste faktorene som påvirker utviklingen. Alternativene avviker med hensyn til antatt fruktbarhetsrate, netto immigrasjon og utvikling i dødelighet. På sikt viser framskrivingene en betydelig spennvidde mellom de ulike alternativene, fra 4,4 millioner i 1999 til mellom 4,2 og 6,3 millioner personer i 2050. Mellomalternativet vil etter hvert gi tilnærmet nullvekst, mens lavalternativet vil gi nedgang og høyalternativet oppgang i folketallet i lang tid framover. Utviklingen i dødelighet avspeiler seg i form av ulik utvikling i gjennomsnittlig, levealder i de tre alternativene. Med hensyn til antall dødsfall framover, er disse bestemt av antall fødsler om lag 80 år tidligere, av netto innvandring og av dødeligheten. I hovedsak er det dagens befolkning som skal dø i

løpet av perioden fram til 2050, slik at en rekke av de faktorer som bidrar til usikkerhet i framskrivning av total befolkning i liten grad spiller noen rolle i forhold til antall dødsfall. Økt gjennomsnittlig levetid (redusert dødelighet) betyr at dødsfall skjer ett til to år senere. Høyere innvandring betyr i framskrivingene at det blir noen flere dødsfall på lang sikt.

5.7.3 Noen modellframskrivninger for størrelse og fordeling av arv

Som diskutert i avsnitt 5.7.2, vil antall eldre øke og på sikt utgjøre en økende andel av befolkningen. Økningen i antallet eldre kan bidra til en høyere samlet formue, fordi eldre ofte har høyere formue enn yngre. Samtidig kan det være grunn til å tro at gjennomsnittlig formue blant de eldre vil øke, også målt relativt mot lønnsnivået og/eller bruttonasjonalproduktet. Begge disse faktorene tilsier at arv, f.eks. målt som andel av BNP, kan få økt betydning i årene framover. I det følgende skal vi se nærmere på utviklingen i formue og formuesfordelingen i ti-årene framover.

For å vurdere den framtidige utvikling har utvalget fått utført beregninger på mikrosimuleringsmodellen MOSART i Statistisk sentralbyrå. Modellen og beregningene er nærmere beskrevet i vedlegg 4, og i avsnittet her beskrives bare de egenskapene ved modellen som er spesielt viktige i denne sammenheng og noen resultater. Slike beregninger er usikre og svært avhengige av forutsetningene.

Hovedresultatene fra beregningene er at vi vil se en betydelig økning i formue i årene framover. Likevel vil ikke formuesfordelingen blir skjevare. Modellen fanger ikke opp mulig samvariasjon i utdanningsvalg og yrkestilpasning mellom ektefeller og mellom foreldre og barn. Dette bidrar trolig til å undervurdere skjevheten i fordelingen av formue. En konklusjon kan være at det bare vil bli moderate endringer i fordelingen av formue blant de eldste i de nærmeste ti-årene.

5.7.3.1 Om MOSART og forutsetningene

Framskrivningene av formue bygger på mikrosimuleringsmodellen MOSART, se blant annet Fredriksen (1998) for en nærmere omtale. Modellen starter med et representativt utvalg av befolkningen i 1993 med individenes historiske kjennetegn og simulerer det videre livsløpet med hensyn til demografiske kjennetegn, utdanning, uførepensjon/pensjonering, arbeidstilbud, andre inntektsforhold, skatt og sparing. Resultatet av simuleringen blir en modellpopulasjon med simulerte livsløp som kan si noe om utviklingen framover, gitt de forutsetningene som ligger til grunn for simuleringen.

Anslagene på formue i startåret for simuleringen bygger på tall fra skattestatistikken for nettoformue ved statsskatt og for ligningsverdi for egen bolig. Sistnevnte ligger normalt langt lavere enn markedsverdien, i gjennomsnitt om lag 75 prosent under. I beregningene oppjusteres derfor markedsverdien med utgangspunkt i ligningsverdien og bostedsregion.

Simuleringen av arbeidstilbud på individnivå bygger på inntektshistoriene fra pensjonspoengregisteret i folketrygden. Fordi fordeling mellom individer og over livsløpet har stor betydning for pensjonsberegningene, har disse egenskapene stor vekt i modellen. Det forutsettes her at lønn per normalårsverk vokser med 1,5 prosent per år. MOSART beregner framtidige pensjonsy-

telser fra folketrygden med utgangspunkt i de simulerte arbeidshistoriene, og antas å gi en relativt god prognose på disse størrelsene. Andre pensjonssystemer, herunder offentlig og privat tjenstepensjon, er utformet ved at alle pensjonister får samme beløp. Modellen fanger derfor verken opp utviklingen i tjenstepensjoner (i den grad de vokser raskere enn lønnsnivået, for eksempel ved at en større andel opparbeider seg slike rettigheter), eller det faktum at de er skjevt fordelt.

All kapital antas å gi samme realavkastning, satt lik 4 prosent per år og inkludert kapitalgevinster og/eller -tap. Bruttoavkastningen på finansformuen er realrenten pluss prisstigningen. Det er grunn til å tro at avkastningen i praksis er skjevt fordelt, blant annet på grunn av prisendringer på bolig og kursendringer i aksjemarkedet.

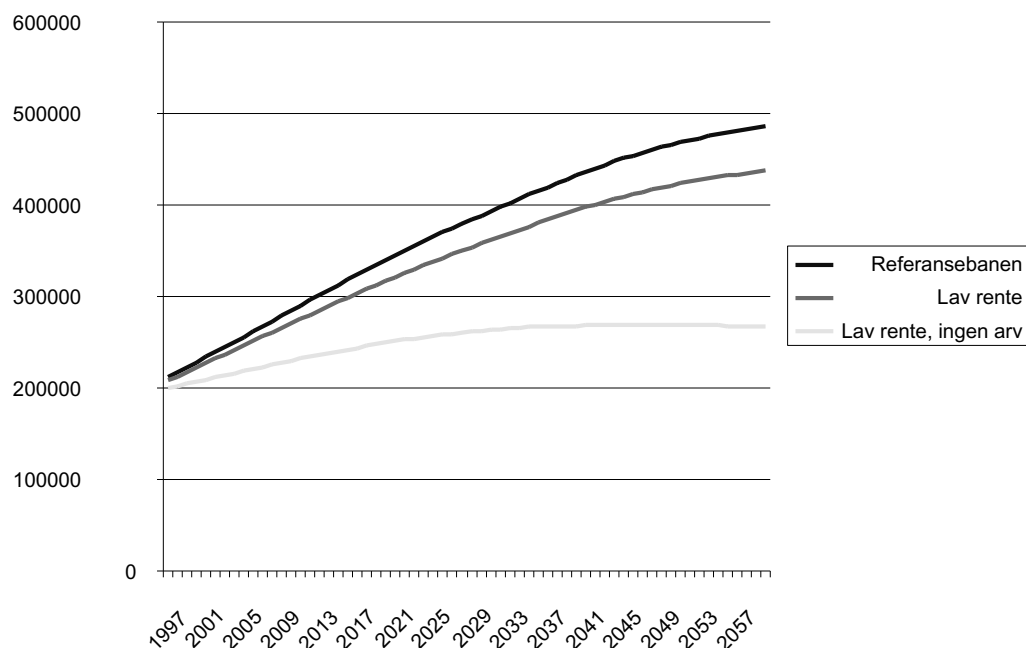
Modellen inneholder de faktiske skattereglene fra 1997. For tjenstepensjon, kapitalavkastning og en del andre inntekstposter (dette omfatter både andre overføringer og andre fradrag) inneholder den relativt enkle anslag. Alle satser i skattereglene lønnsindekseres, slik at skattetrykket ikke endres utover i framskrivingsperioden.

5.7.3.2 Sparing og formuesoppbygging

Modellteknisk skjer formuesoppbyggingen i et hushold ved at det er estimert en sammenheng mellom en rekke kjennetegn fra Inntekts- og formuesundersøkelsene og husholdets årlige sparerate. Sparingen antas modellteknisk å skje enten hos eldste person i husholdet eller hos ekteparet/samboerparet i familier med eller uten barn. I sistnevnte tilfelle deles sparingen likt mellom ektefellene/samboerne, mens formue fra før forholdet startet beholdes separat. I startåret for simuleringen er husholdets formue delt likt mellom ektefeller og mellom samboere. Mottatt arv legges direkte til formuen, og inngår ikke i beregningen av disponibel inntekt og i sparing det året arven mottas. Arv påvirker heller ikke konsumet utover virkningen av at kapitalinntektene øker.

Sparingen er beregnet ved å se på endringer i finansformuen fra år til år. Hvis spareatferden i ett enkelt år er upåvirket av betydelige realinvesteringer samme år, vil disse tallene være representative for hele befolkningen. Med utgangspunkt i økonomisk teori er det deretter formulert en sparerelasjon og alle variable som er funnet signifikante er tatt med i simuleringen. En mer utfyllende beskrivelse av sparerelasjonen er gitt i vedlegg 4.

I grove trekk vil sparingen i modellen være en lineær relasjon i den disponible inntekten, og vil ha ett negativt konstantledd og relativt høy marginal sparetilbøyelighet. Sparingen påvirkes ikke av størrelsen på formuen, utover det som ligger i at formuen gir inntekt i form av kapitalavkastning. Renten har heller ikke innvirkning på sparingen utover at høy rente gir større disponibel inntekt, gitt at formuen er positiv. De fleste grupper vil ha positiv sparing. Det er ingen vesentlige systematiske forskjeller i spareatferd mellom husholdninger, utover forskjellene som følger av at arbeidsinntektene er ujevnt fordelt. I beregningene er arv modellert slik at når noen dør, overføres restformuen til livsarvingene etter vanlige arveregler.

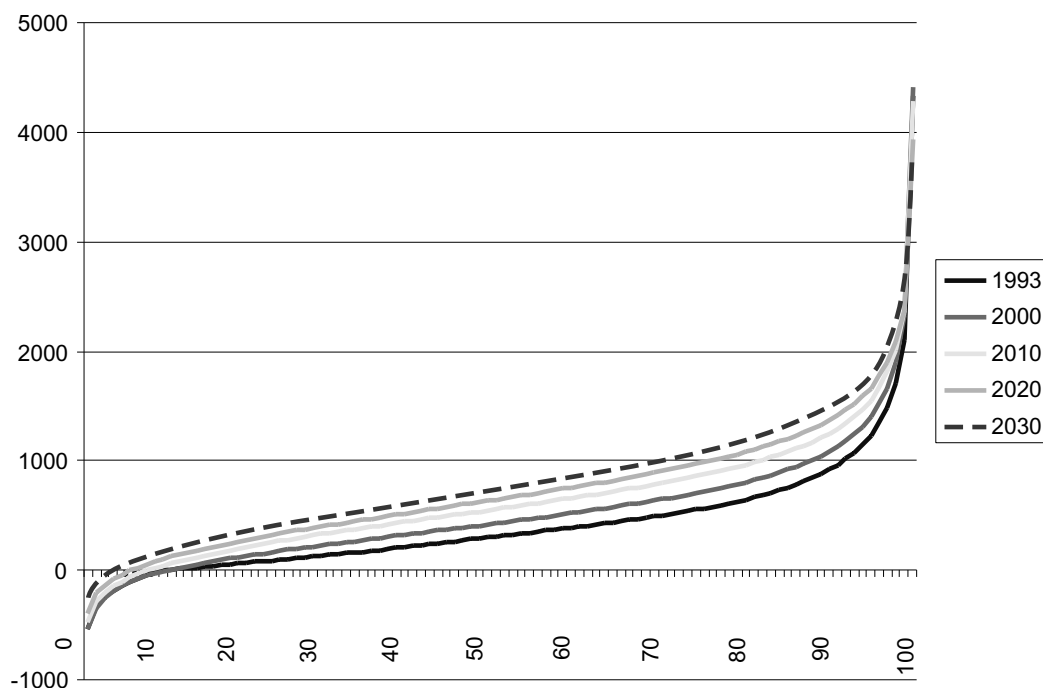

Figur 5.7 Formue per person. Følsomhet overfor utvalgte forutsetninger. Kroner, lønnsdeflatert til 1997

En eventuell samvariasjon mellom nære slektningers utdanningsvalg, yrkesvalg og spareatferd vil påvirke konsentrasjonen av formue på familienivå. Den eneste av disse effektene som fanges opp i modellen, er at ektepar og samboerpar er trukket som enhet i startåret for simuleringen. En svakhet ved modellsimuleringene av arv, kan være at det ikke er systematisk kobling av nye ektefeller i simuleringen, for eksempel etter utdanningsnivå. Beregningene inneholder for øvrig heller ikke kobling mellom barns utdannings- og yrkesvalg og hva foreldrene har gjort. Disse forholdene kan føre til at MOSART undervurderer konsentrasjonen av formue og den innvirkningen arv har på formueskonsentrasjonen. Se for øvrig diskusjonen under avsnitt 4.3.4, der det vises til noen øvrige utviklingstrekk som kan innvirke på resultatene her.

5.7.3.3 Noen resultater

Figur 5.7 oppsummerer virkningen på gjennomsnittlig formue per person. For å se på effekten av sparingen alene presenteres også alternativer med lav rente og ingen arv. Gjennomsnittlig formue vil i beregningene øke, selv i de alternative beregningene. Dette skyldes både at de aller eldste blir mer formuende og at gjennomsnittsalderen i befolkningen øker (ut fra forutsetningene vil formue øke med alder). Andre beregninger, jf. vedlegg 4, viser at med høy rente og arv vil formuen øke betydelig, også sammenlignet med lønnsnivået i samfunnet.

Figur 5.8 50-åringer og eldre etter formue i 1993, 2000, 2010, 2020 og 2030. Tusen kroner, lønnsdeflatert til 1997

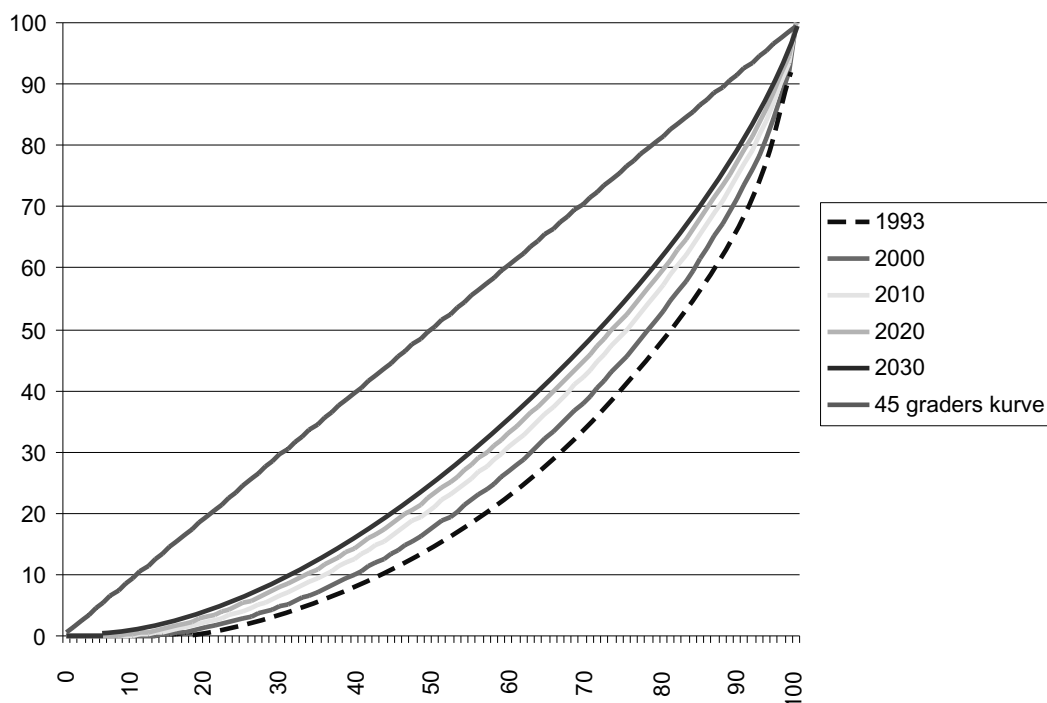
Fordelingen av formue på individnivå kan belyses nærmere ved å studere formue blant personer 50 år og eldre. Figur 5.8 viser populasjonen av alder 50 år og eldre sortert etter formue, og figuren viser gjennomsnittlig formue for ulike desiler over tid i referansebanen. Hovedinntrykket er at formuen øker jevnt for de 90 prosent med mest i formue, men det er vanskelig å trekke noen umiddelbar konklusjon om fordelingen blir jevnere eller skjevere. Til slutt blir også de 10 prosent fattigste rikere, og mellomspillet med nedgang i formue kan skyldes svakheter i oppblåsing av ligningsverdien av egen bolig.

Figur 5.9 viser fordelingen av formue normalisert, dvs. at negative formuer er utelatt og at Lorentz-kurver rapporteres for de samme størrelsene. Det er en markert trend i retning av mindre skjevt fordelt formue. Også Gini-koeffisienter for utviklingen i formuesfordeling viser en slik trend, jf. nærmere beskrivelse i vedlegg 4. Om den avtagende skjevheten skyldes reelle forhold i norsk økonomi eller svakheter i simuleringen er vanskelig å svare på. Det eneste som virker substansielt er at en større andel etter hvert får vesentlig formue, og det bidrar til redusert skjevhet. De potensielle svakheterne ved anslagene er derimot flere, og usikkerheten tilsier at endringene nok maksimalt blir moderate.

5.7.3.4 Oppsummering

De aller eldste vil i framtiden trolig ha noe høyere formue enn tilsvarende aldersgruppe i dag, og det kan være rimelig tatt i betraktning at de eldste i 1993 er født i perioden 1895-1910, og følgelig hadde sine beste yrkesaktive år før den annen verdenskrig var slutt, før husbanken og før det ble vanlig å eie

egen bolig. Videre er det et vesentlig moment at gjennomsnittlige pensjoner vil øke betydelig fra 1967 og fram til rundt år 2030. Slik sparerelasjonen er modellert her, vil dette bidra til økt formue blant eldre. Framskrivingene utelater forskudd på arv, og i den grad slike forskudd har betydning, bidrar dette til at MOSART overvurderer formuen blant de aller eldste.

Figur 5.9 Lorentzkurver etter formue for 50-åringer og eldre i 1993, 2000, 2010, 2020 og 2030. Prosent

I referansebanen vokser formuen betydelig også etter at man har fylt 60 år, og dette skyldes flere forhold. Med en kapitalavkastning på 4 prosent vil formuen bare i begrenset grad «forvitte» relativt til lønnsnivået, selv uten sparing. Videre vil formuen akkumuleres fra en generasjon til den neste, spesielt fordi vi ser bort fra at formue i seg selv kan øke konsumet. Siden de fleste først blir arvinger i 50-60 års alderen, er det kun for de eldste at akkumuleringen av formue gjennom arv får noen særlig betydning. Arvebeløpene øker til dels kraftig utover i framskrivingsperioden, og det virker rimelig utfra at de nest eldste allerede som 50-60 åringer har mer i formue i dag enn de aller eldste har i dag.

Framskrivingene av formue bør derfor tolkes med varsomhet. Vedlegg 4 inneholder for øvrig diskusjon av flere forbehold og årsaker til at beregningene enten overvurderer eller undervurderer hvor skjevt fordelt formuen vil bli.

Kapittel 6

Arveavgiftens prinsipielle grunnlag

6.1 Begrunnelser gitt for tidligere lovgivning

En gjennomgang av forarbeidene til arveavgiftslovgivningen viser at avgiftens begrunnelse ikke har vært helhetlig og prinsipielt drøftet, noen slik drøftelse har i alle fall ikke kommet til uttrykk i teksten. Enkeltreglers begrunnelse har vært drøftet, men da på bakgrunn av den arveavgiftsordning som gjaldt da reglene ble gitt. I forarbeidene til slike enkeltregler har enkelte hensyn kommet til overflaten, men ikke blitt behandlet i sin helhet.

I 1792 ble arveavgiften begrunnet med behovet for å «*vedligeholde Ligevægt imellem de Kgl. Indtægter og Udgifter*». (Schou: (1795) side 406 flg.). Hensynet til skatte- og avgiftsprovenyet har følgelig hele tiden vært et viktig hensyn.

Forarbeidene til den någjeldende lov (innstillingen fra den sakkyndige komite av 30. oktober 1958, Ot. prp. nr. 48 (1962-63) og Innst. O. XV (1963-64) har ingen generelle prinsipielle drøftelser av begrunnelsen for arveavgift. Heller ikke debatten i Odelstinget inneholdt noen slik prinsipiell drøftelse.

I Innst. O. XV side 1 fremheves to problemer som var sentrale ved vedtagelsen av den nye lov. For det første at det var en tendens til formuesoverføring til arvinger som ikke fullt ut kunne rammes av de gjeldende regler, som en ville bøte på. For det andre at avgiftsmyndighetenes stilling burde styrkes.

Den prinsipielle begrunnelsen for avgift på gave til potensielle arvinger kommenteres nærmere på side 6 i Ot. prp. nr. 48. Som ledd i en begrunnelse for at en ikke ville innføre generell gaveskatt heter det:

«Når gaver inter vivos i en viss utstrekning må pålegges plikt til å svare arveavgift, er begrunnelsen den, at arveavgiftsvedtaket lett kunne omgås hvis det bare ble gjort gjeldende for fallen arv.»

Videre heter det:

«Det er neppe mulig å gi noen prinsipiell begrunnelse for at et avgiftspålegg for gaver skal gå ut over den grense som det angitte formålet tilsier.»

Det fremheves videre at når det gis gaver til noen som ikke er arving, så vil det som regel være et mer eller mindre påtrengende behov for støtte.

Heller ikke lovendringene i 1934, 1921, 1910 eller 1905 var basert på noen prinsipiell drøftelse av begrunnelsen. I Ot. prp. nr. 28 (1921) ble det vurdert å innføre en alminnelig skatt på gaver. Det ble argumentert med at gaver til nærstående var avgiftsbelagt og da var det ikke noen rimelig grunn til at de som ikke var nærstående skulle være fritatt. Det ble i den forbindelse vist til at en betaler mindre arveavgift jo nærmere beslektet en er med arvelater.

Fra Ot. prp. nr. 16 (1898-99), som er forarbeid til loven av 1899, kan en slutte at det fiskale hensyn var viktig. Fra side 2 siteres:

«Hensynet til Arveavgiftens stigende Betydning som Indtægtskilde for Statskassen samt til en mulig Udvidelse av denne Beskatning synes å tale for , at der gjennom en Revisjon og Kodifikasjon af Lovreglene om Arveavgift. ...»

Heller ikke disse forarbeidene har noen nærmere prinsipiell drøftelse av begrunnelsen.

I 1947 ble det innført en egen tilleggsavgift for arvinger som hadde formue (denne ble opphevet med virkning fra 1. januar 1967). I Ot. prp. nr. 57 (1947-48) sies det at:

«Et grunnleggende prinsipp for beskatningen har vært at den bør skje etter skatteevnen slik den finner sitt uttrykk i skatteyterens formue og inntekt....Den arving som mottar kr 50 000 i arv i tillegg til en beholden formue har en langt større evne til å kunne betale skatt av arvelodden enn en arving som tidligere ikke har noen formue.»

Loven av 1947 bygget således på fordelingsmessige hensyn.

I St. prp. nr. 1 (1981-82) ble det foreslått å øke fribeløpene fra 50 000 kroner til 75 000 kroner. Det ble begrunnet med at den generelle økonomiske utvikling tilsier en betydelig heving av fribeløpene. Det ble ansett for praktisk for myndighetene og publikum. Det ble også lagt vekt på at det vil lette generasjonsskifte i bedrifter.

Ifølge budsjettinnstilling til statsbudsjettet for 1983 var det ingen prinsipiell debatt da fribeløpet ble endret til 100 000 kroner.

I St. prp. nr. 1 (1988-89) ble det fremsatt forslag om økning av avgiften med 5 prosentpoeng på hvert trinn. Dette ble ikke vedtatt.

Da fribeløpet ble øket fra 100 000 kroner til 200 000 kroner med virkning for 1999, var begrunnelsen at en måtte justere for den prisstigning som hadde vært siden forrige regulering, jf. St. prp. nr. 1 (1998-99) side 16.

Det vises for øvrig til [\(Link til \)](#) kapittel 3 hvor begrunnelsen for utenlandsk lovgivning er gjengitt.

6.2 Utvalgets vurderinger

6.2.1 Innledning

Det fremgår av avsnitt 6.1 foran at det finnes lite bidrag i lovforarbeider som belyser begrunnelser for arveavgift. I økonomisk og juridisk teori har arveavgiftens begrunnelse vært viet større oppmerksomhet. I slik teori blir arveavgiften først og fremst vurdert ut fra de prinsipper som i sin alminnelighet bør legges til grunn for skattlegging. I det følgende skal utvalget redegjøre for noen innfallsvinkler til begrunnelser for arveavgiften som har vært viktige for utvalgets beslutninger. Momentene presenteres under seks overskrifter:

- samfunnspolitiske momenter
- arveavgiften i skattesystemet

- samfunnsøkonomisk effektivitet
- fordelingshensyn
- arverettslige begrunnelser
- andre momenter

Samfunnspolitiske momenter refererer seg til at en i spørsmål omkring arv og beskatning av denne berører forhold som har med overordnede samfunnshensyn å gjøre. Under overskriften «arveavgiften i skattesystemet» vurderes en avgift på arv i forhold til de mer pragmatiske hensynene som ligger til grunn for beskatning - proveny, skatteevne og forholdet til annen type beskatning. Fordi avgift på arv representerer et økonomisk effektivitetstap, i likhet med de fleste andre former for beskatning, diskuteres deretter arveavgift og samfunnsøkonomisk effektivitet. Dette effektivitetstapet er det naturlig å vurdere i forhold til eventuelle gunstige fordelingshensyn. Under arverettslige begrunnelser diskuteres det hvorvidt staten kan sies å ha noen rettmessig grunn ut fra arverettslige synspunkter til å beslaglegge deler av arven. Til slutt nevnes andre mulige momenter som kan ha betydning for om en ønsker å ha denne type beskatning, og i denne sammenheng diskuteres også enkelte motforestillinger.

6.2.2 Samfunnspolitiske momenter

Spørsmålet om hvorvidt arveavgiften skal være en del av vårt skattesystem, reiser langt på vei de samme problemstillinger som spørsmålet om den private arverett. Blant annet angår det hvorvidt individer skal starte livet med like muligheter, hvorvidt det er ønskelig å la økonomisk makt være bestemt av familietilknytning, og det berører familiens rolle i samfunnet i forhold til de generelle sosiale ordningene, for å nevne noen aspekter. Diskusjonen om den private arverett har som kjent også nær sammenheng med spørsmålet om den private eiendomsrett overhodet.

Disse mer fundamentale samfunnshensyn vil ikke bli nærmere diskutert i denne utredningen. Men utvalget vil påpeke at det i sitt arbeid har lagt til grunn at «samfunnssolidariteten» foregår i et samspill mellom familie og institusjoner utenfor familien (dvs. folketrygd, helsevesen, utdanningssystem, etc.). Selv om man tenker seg at samfunnet helt kostnadsfritt, dvs. uten uheldige vridninger fra individenes side (se diskusjon av effektivitetseffekter nedenfor), kunne beslaglegge all arv (100 prosent arveavgift), er dette ikke ønskelig. Det foregår en utveksling av økonomiske ressurser mellom foreldre og barn gjennom hele livsløpet. Det vil ikke være naturlig at denne interaksjonen helt skal opphøre idet foreldrene dør eller at foreldre skal være avskåret fra å yte gaver til voksne barn. Ressursutvekslingen i familien vil i noen grad oppfattes å tilhøre det som kan kallses den private sfære. Det er grunn til å anta at en skatt som innebærer et stort statlig beslag i arven, av den grunn ville møte betydelige legitimitetsproblemer i befolkningen. Slekten arverett har dype røtter i norsk tradisjon. Dette vil i sin tur gjøre det vanskelig å håndheve en slik skatt tilfredsstillende.

6.2.3 Arveavgiften i skattesystemet

Et hovedformål for enhver skatt er å skaffe et proveny - eller uttrykt i økonomiske termer: Skape rom i økonomien til offentlig forbruk og overføringer.

Provenyet fra arveavgiften er ikke stort. For 1999 er det ventet å bli 1,02 mrd. Dette utgjør 0,2 pst. av samlede skatter og avgifter i 1999. At arveavgiften bringer inn et beskjedent proveny, synes for øvrig å være en allmenn erfaring internasjonalt.²⁶ Provenyet fra arveavgiften bør videre vurderes i sammenheng med de samfunnsøkonomiske kostnadene knyttet til avgiften, herunder kostnadene for det offentlige ved å administrere avgiften og for de avgiftspliktige ved å betale den, jf. avsnitt 6.2.4 for en nærmere vurdering av dette.

Beregninger (jf. avsnitt 5.7) viser at privatformuene kan bli større de nærmeste tiårene. Det betyr at provenyet fra arveavgiften målt i absolutte tall sannsynligvis vil øke (uten andre endringer enn justering av bunnfradragene i takt med prisstigningen). Spørsmålet om provenyet fra arveavgiften bør utgjøre en større andel av det samlede skatteproveny, diskuteres nærmere i [\(Link til\)](#) kapittel 7. Her vil utvalget henvise til den internasjonale tendens til at arveavgiften innbringer en beskjeden og fallende del av skatteprovenyet. Samtidig må det pekes på at arveavgiften innbringer en mindre andel av skatteprovenyet i Norge enn i de fleste andre land. Man kan reise spørsmål om det er grunn til å opprettholde en avgift som innbringer så vidt beskjedent proveny. Utvalget kommer tilbake til dette spørsmålet i avsnitt 6.2.8.

Prinsippet om at skatteprovenyet skal hentes inn med basis i skattlegging etter evne står sterkt i norsk skattepolitikk. Det var også (ved siden av provenyhensyn) en skatteevnebetragtning som lå til grunn da arveavgiften ble innført i 1792. Arveavgiften ble ansett velegnet fordi den

«kun erlægges engang, og ydes kun af en virkelig og ny Formue som tilfældigvis bliver Arvingen til Deel, og hvilken han ofte kan ansee, som uventet.»

(sitert etter Schou: (1795), side 406). Skatteevnehensynet er først og fremst basert på hensynet til rettferdighet. De som erverver (eller har) mye, bør få høyere skatt enn de som erverver (eller har) mindre (såkalt vertikal rettferdighet). Og de som erverver (eller har) like store verdier, bør få samme skatt (såkalt horisontal rettferdighet). I forlengelsen av dette kan det også argumenteres for at beskatningen bør være progressiv, dvs. at *andelen* som betales i skatt øker med ervervet eller inntekten.

Også *inntektsskatten* er basert på skattlegging etter hensynet til skatteevne og har en progressiv utforming. Det er nærliggende å forstå begrepet skatteevne slik at det først og fremst sikter til de verdier som står til disposisjon for privat forbruk. På dette grunnlag synes en skatt på nettoinntekt å treffe skatteevnen bedre enn andre skatter. Et nærliggende spørsmål er derfor hvorfor ikke arve- og gaveerverv kan fanges opp av inntektsbeskatningen. Historisk sett er nok svaret at arveavgiften kom først og at inntektsskatten opprinnelig opererte med et forholdsvis snevert inntektsbegrep som holdt arve- og gaveerverv utenfor.²⁷ Under systemer med progressive skattesatser vil des-

26. Ken Messere: Tax Policy in OECD Countries. Choices & Conflicts, Amsterdam 1993, side 292 viser tall for OECD-landene for arveavgiftsprovenyet i prosent av totalt skatteproveny. For 1989 (som er det seneste år det gis opplysninger for) ligger alle land unntatt Hellas og Japan under 1 pst., og de fleste ligger under 0,5 pst. Norge ligger på 0,2 pst. Tall tilbake til 1965 viser at prosentandelen gjennomgående har falt, til dels betydelig (men i Norge bare fra 0,3 pst.).

suten slike engangserverv som arv og gave gjerne representerer, lett reise spørsmål om særregler for å unngå uheldige effekter av progresjonen (jf. reglene om «flate» skattesatser for visse kapitalgevinster og regler om betinget skattefritak for andre under det norske inntektsskattesystemet forut for 1992). Men i dag ligger utvilsomt et vidt inntektsbegrep til grunn for lovgivningen om inntektsskatt, og dette omfatter som utgangspunkt alle erverv av økonomiske fordeler, der det er *begrensningene* i inntektsskatteplikten som må begrunnes. Dessuten beskattes i dag kapitalinntekter proporsjonalt. I et slikt perspektiv er det ikke ut fra skatteevneprinsippet lett å begrunne hvorfor arve- og gaveerverv faller utenfor inntektsbegrepet.²⁸

Konklusjonen så langt må bli at skatteevneprinsippet kan forklare at arve- og gaveerverv undergis skattlegging, men ikke at det skjer i form av en arveavgift, atskilt fra inntektsskatten.

Utvalget vil i denne sammenheng peke på at det er et nokså gjennomgående trekk i norsk skatterett at eierskifte utløser skatteplikt. Salg og annet eierskifte mot vederlag anses som realisasjon i inntektsbeskatningen (skattelov 1911 § 43 annet ledd/skattelov 1999 ([Link til](#)) kapittel 9, særlig § 9-2) som utløser skatteplikt for kapitalgevinst (og fradragsrett for tilsvarende tap), og overdragelse av fast eiendom utløser som hovedregel også plikt til å betale dokumentavgift (lov 12. desember 1975 nr. 59). Vederlagsfrie overdragelser (herunder gaver, men unntatt arv) anses i stor utstrekning som såkalt uttak som ofte utløser gevinstbeskatning (skattelov 1911 § 42 første ledd tredje til sjette punktum/skattelov 1999 § 5-2). En skatt på arve- og gaveerverv kan derfor sies å føye seg inn i et mønster i norsk skatterett og skattepolitikk. Innenfor inntektsbeskatningen er det flere unntak fra skatteplikten når overdragelser finner sted som ledd i omorganisering av virksomhet (fusjon/fisjon, omdannelser, konserninterne overføringer). Hvilke regler som bør gjelde ved generasjonsskifte, behandles i kapittel 10 nedenfor.

Det ligger innenfor utvalgets mandat å vurdere om arveavgiften bør avløses av inntektsbeskatning av arve- og gaveerverv. Det kan, som anført foran, i og for seg anføres at en slik endring vil være i overensstemmelse med (inntekts)skattlegging etter evne. Skatteevnen blir mer fullkomment målt hvis alle erverv trekkes inn i samme vurdering (skatteevnen bestemmes av det totale erverv, ikke av hva vedkommende har arvet). Men en slik omlegging vil innebære et meget betydelig brudd med norsk tradisjon. Det er ikke uten videre opplagt at det er de samme hensyn som bør tillegges vekt ved inntektsbeskatning som ved beskatning av arv, slik at det lett kunne utvikle seg til et tosporet system likevel. Ikke minst vil dette innebære et brudd med et internasjonalt mønster. Utvalget kjenner ikke til noe land hvor arveerverv inntekts-

27. I innstillingen fra skattekommisjonen av 1899 ble unnlatelsen av å foreslå arveerverv inntektsbeskattet, begrunnet med eksistensen av arveavgiften. Derimot foreslo kommisjonens flertall at gaveerverv skulle inntektsbeskattes. Forslaget ble ikke tatt opp av regjeringen med den begrunnelse at det ville bryte sterkt med gjeldende ordning og at det ville innebære en innblanding i personlige forhold (Ot. prp. nr. 5 (1909) side 97-100).

28. Richard A. Musgrave (The Theory of Public Finance. New York, Toronto, London, Tokyo 1959, side 175) spør under problemstillingen Equal treatment of equals «what reasons there is, if any, for special tax treatment of accretion through inheritance». Etter noen forbehold konkluderer han: «Viewed this way, there is no case for differential taxation of accretion by inheritance at either higher or lower rates.»

beskattes, og inntektsbeskatning av gaveerverv synes å forekomme sjelden.²⁹ Innføring av slik skattlegging i Norge vil dessuten kunne bidra til å skape problemer i internasjonale forhold, idet det vil bli spørsmål om det er skatteavtalene (som regulerer inntekts- og formuesskatt) eller arveavgiftsavtalene som vil regulere forholdet. Innenfor rammen av en inntektsskatt vil det være lite naturlig å opprettholde dagens avgrensning av gaveavgiftsplikten. En slik omlegging ville derfor aktualisere en generell gavebeskatning, men utvalget ser dette mer som en konsekvens av en slik omlegging enn som en ulempe. Ut fra en samlet vurdering vil utvalget ikke gå inn for å gjøre arv og gave inntektsskattepliktig.

En mer begrenset reform kan være å likestille arv og gave med realisasjon, slik at verdistigninger og andre latent skattepliktige verdier kommer til inntektsbeskatning. Innføring av slike regler i inntektsbeskatningen var hovedbegrunnelsen for at arveavgiften ble avskaffet i Canada i 1972. Utvalget kommer tilbake til en vurdering av dette i [\(Link til\)](#) kapittel 9 i forbindelse med diskusjonen om samordningen av inntektsskatten og arveavgiften.

Forutsetter man etter dette at arve- og gaveerverv ikke fanges opp av inntektsskatten, taler skatteevnesynspunktet for en særskilt skattlegging av arve- og gaveerverv.

Utvalget vil så se nærmere på forholdet til *formuesskatten* og spesielt på spørsmålet om og eventuelt i hvilken utstrekning en arveavgift kan begrunnes ut fra de hensyn som bærer formuesskatten. Også formuesskatten er basert på skatteevnehensynet (Aarbakke (1998), side 14-15). Både arveavgiften og formuesskatten utskrives på formuen på et bestemt tidspunkt, hhv. ved arvefall/gave og 1. januar hvert år. Etter mandatet må utvalget i sine overveielser legge til grunn at formuesskatten fortsatt skal være del av vårt skattesystem.

I betraktning av at arvelateren har betalt sin formuesskatt så lenge han har eid den aktuelle verdi (og arvingen/gavemottakeren tilsvarende vil betale formuesskatt i tiden fremover), er det ikke lett å se hvorfor (ut fra de hensyn som bærer formuesskatten) også dødsfall/gaven skal utløse en særskilt skatt på formuen. Skatten kunne forsvares med at man eventuelt kan tenke seg en strengere formuesbeskatning og den løpende formuesskatten suppleres med skattlegging ved død/gave. Men en slik korreksjon av antatt lav løpende formuesskatt vil gi nokså tilfeldige virkninger.

Det har visstnok også vært anført som en begrunnelse for arveavgift at det kan anses å foreligge en presumsjon for en viss unndragelse av formuesskatt, og at beskatning ved dødsfall/gave kompenserer for dette. Etter utvalgets mening kan det ikke legges noen vekt på dette synspunktet.³⁰

Et annet synspunkt er at formue som er ervervet ved arv og gave, kan skattlegges hardere enn formue som skyldes personens egen sparing. Dette poenget understrekes av den engelske Meade Report fra 1978 (Institute of Fiscal Studies 1978):

29. Inntektsbeskatning av arv og gave ble foreslått i Report of the Royal Commission on Taxation fra 1966 (den såkalte Carter Report) i Canada, men forslaget ble ikke vedtatt. I dansk rett er gaver (men ikke arv) inntektsskattepliktige, likevel slik at gaver til potensielle arvinger er belagt med gaveavgift og ikke inntektsskatt.

30. I likhet med Åsa Gunnarsson: Skatterättvisa, Uppsala 1995, side 233, og Ragnar Knoph op. cit. pkt. 6.2.6 side 375 som karakteriserer bl.a. denne oppfatning som «iøyenfallende urimelig».

«Inherited wealth is widely considered – and we share the view – to be a proper subject for heavier taxation on grounds both of fairness and of economic incentives. The citizen who by his own effort and enterprise has built up a fortune is considered to deserve better tax treatment than the citizen who, merely as a result of the fortune of birth, owns an equal property; and to tax the former more lightly than the latter will put a smaller obstacle in the way of effort and enterprise.»

Rapporten fremhever at en årlig formuesskatt ikke ivaretar dette hensynet fordi den skattlegger arvet og annen eiendom på samme måte. Det kan tale for å ha en arveavgift ved siden av formuesskatten.

Konklusjonen så langt er at arveavgiften ut fra skatteevnebetragtninger lar seg begrunne som en skatt på arve- og visse gaveerverv, som supplerer inntektsskatten. Derimot er det vanskeligere ut fra skatteevnebetragtninger å begrunne en arveavgift som en slags avsluttende formuesbeskatning av avdøde/giver.

6.2.4 Samfunnsøkonomisk effektivitet

Utvalget vil her se nærmere på enkelte problemstillinger omkring arveavgift og samfunnsøkonomisk effektivitet. Deretter vil utvalget vurdere kostnader som knytter seg til administrasjon av arveavgiften.

Generelt gjelder det at de fleste skatter i større eller mindre grad innvirker på individers beslutninger og derfor kan medføre samfunnsøkonomiske kostnader, se nærmere om dette i [\(Link til\)](#) kapittel 4. Utvalget som har vurdert prinsipper for lønnsomhetsvurderinger i offentlig sektor (NOU 1997:27), antyder at kostnadene ved å trekke inn 1 krone i skatteinntekter i virkeligheten er rundt 1,20 kroner. Det vil si at en antar en merkostnad på 20 øre på å benytte vridende skatter til å finansiere offentlige prosjekter. Blant annet fordi det er vanlig å anta at effektivitetstapene er sterkt økende med økende satser, har utviklingen i de fleste vestlige land gått i retning av bredere skattegrunnlag og lavere satser.

En arveavgift antas særlig å påvirke sparebeslutningen, dvs. valget mellom sparing og forbruk. Sparebeslutningen vil påvirkes av en arveavgift forutsatt at sparingen (med sikte på at verdier skal gå i arv eller kunne gis bort) er frivillig og planlagt. Arveavgiften reduserer avkastningen av å gi gaver eller å etterlate seg arv ved at arveavgiften bringer inn en kile mellom det arvelater gir avkall på i konsum og det mottaker får. Dette betyr at det blir «dyrere» å gi gaver eller å etterlate seg arv, noe som i sin tur kan innebære at arvelaters konsum vil øke og arven reduseres. En konsekvens er at samlet privat sparing vil bli redusert noe.

Disse effekter avhenger imidlertid av at sparingen er planlagt med sikte på at verdiene skal gå i arv. I [\(Link til\)](#) kapittel 4 foran har utvalget redegjort nærmere for såkalte arvemotiver, altså grunner til at folk etterlater seg verdier til arv. Det er grunn til å anta at en ikke uvesentlig del av den formue som går i arv, har sin bakgrunn i arvelaters ønske om å overføre verdier til neste generasjon. Men det er flere grunner til at folk uansett (altså uavhengig av ønsket om å etterlate seg arv) vil legge seg opp penger. I den utstrekning slike motiv er bakgrunnen for sparingen, er det liten grunn til å anta at eksistensen av en arveavgift vil redusere sparingen.

Eksistensen av arveavgift kan også påvirke arvelateres adferd på andre måter. Det har således vært fremholdt at den kan lede til at foreldre bruker mer midler på sine barns utdannelse enn de ellers ville ha gjort. Dette synspunktet vurderes nærmere under avsnitt 6.2.5. Videre kan det framheves at en arveavgift kan lede til at arvelateren bruker tid og ressurser på avgiftsplanlegging, bl.a. i form av rådgivere. Den arbeidsinnsats som legges i slikt, ofte av høyt betalt arbeidskraft, ville kunne gitt større verdiskapning i annen sysselsetting.

Det er ikke uten videre lett å sammenlikne det samfunnsøkonomiske tapet ved ulike skattearter. Utvalget legger til grunn at den type beskatning som arveavgiften representerer, generelt sett ikke er mer effektivitetshemmende enn for eksempel inntektsbeskatningen. Trolig er arveavgiften nærmere en ikke-vidende form for beskatning (såkalt lump-sum-skatt) enn flere andre former for beskatning. Det er et generelt inntrykk fra litteraturen på dette feltet at det antas lavere effektivitetskostnader ved arveavgift enn ved for eksempel inntektsbeskatning. Utvalget legger dette til grunn. Men det antas at det gjelder de samme samfunnsøkonomiske prinsipper for en arveavgift som for eksempel inntektsbeskatningen: Det samfunnsøkonomiske tapet øker sterkt med størrelsen på skattesatsen.

I tillegg til det samfunnsøkonomiske tap som er beskrevet foran, pådrar administrasjonen av arveavgiften det offentlige direkte kostnader. Også de avgiftspliktige pådrar seg kostnader i anledning arveavgiften.

Det offentliges kostnader til administrasjon av arveavgiften består stort sett av lønn til ansatte og utgifter til kontorhold og annen infrastruktur. Utvalg-sundersøkelsen som utvalget fikk gjennomført blant landets skattefogder og et utvalg av skifterettene, gir grunnlag for å anta at omtrent 90 årsverk går med til å administrere arveavgiften. Skattedirektoratet regner gjennomsnittlig kostnader pr. årsverk til snaut 400 000 kroner. Det bør også regnes med noen kostnader i Skattedirektoratet og Finansdepartementet i forbindelse med klagebehandling, rettssaker, lovgivning og overordnet styring. Til sammen antar utvalget på dette grunnlag at det offentliges årlige utgifter til å administrere arveavgiften utgjør i størrelsesorden 40 mill. kroner.

De avgiftspliktiges utgifter i anledning arveavgiften er vanskeligere å danne seg en forestilling om. De avgiftspliktiges utgifter er av noe ulikt slag: I de fleste boer dreier det seg neppe om stort mer enn å fylle ut arve- eller gave-melding. Verdssettelse av arvemidlene må normalt uansett gjennomføres av hensyn til skiftet mellom arvingene. I offentlig skiftede boer skal det ikke sendes slik melding, men bare en liten del av boene skiftes offentlig. I en del tilfeller går det med noe tid til diskusjon med avgiftsmyndighetene, og det pådras av og til advokatutgifter, spesielt hvor det blir tale om klage og kanskje også rettssak. Utvalget bemerker i denne sammenheng at det er få rettssaker om arveavgiftsspørsmål, og det er også svært få rettslige skjønn i anledning klage over verdssettelse. I et annet plan ligger de utgifter som de avgiftspliktige pådrar seg i anledning planlegging med sikte på optimal tilpasning til arveavgiftsreglene. Hvor vesentlige verdier er inne i bildet benyttes ofte advokater og kanskje også revisorhjelp i slike tilfeller.

6.2.5 Fordelingshensyn

Det er rimelig å legge til grunn at arveavgiften, på samme måte som inntekts- og formuesskatten, skal ha en oppgave i fordelingspolitikken. Formuesfordelingen etter arveavgift bør være jevnere enn formuesfordelingen før arveavgift. Denne rollen kan sies å være spesielt viktig i betraktning av at arve- og gaveerwerb viser seg gjennomgående å lede til akkumulasjon av formue i allerede velstående familier. Hvor godt arveavgiften treffer i et fordelingsperspektiv er i første rekke et empirisk spørsmål, som kompliseres av at det ikke er åpenbart hvordan en skal måle individenes skatteevne. Bl.a. er det viktig å merke seg at verdsettelsesreglene innenfor dagens system undervurderer verdien av enkelte eiendeler, f.eks. ikke børsnoterte aksjer (se [\(Link til \)](#) kapittel 8). Men til tross for dette har utvalget langs flere viktige dimensjoner funnet indikasjoner på gunstige fordelingsvirkninger av en slik avgift. Utvalgets gjennomgang av ulike kilder til informasjon om fordeling av arv, viser at det er personer med høy inntekt, høy utdanning og høy formue som arver mest, jf. [\(Link til \)](#) kapittel 5.

En arveavgift kan bare delvis, og i mindre grad enn inntektsskatten, oppveie denne formuesakkumulasjon. Men en arveavgift vil bidra til å redusere virkningen på formuesfordelingen av arven og gaven og er derfor godt begrunnet ut fra fordelingshensyn. Jo høyere avgiftssatsene er, desto større vil denne effekten være. Dette kan også tale for at arveavgiften bør øke progressivt med arvens/gavens størrelse. Utvalget kommer tilbake til spørsmål om avgiftssatsenes høyde og om satsene bør være progressive under diskusjonen om satsstrukturen, se avsnitt 7.3.

I tilknytning til dette er det også grunn til å framheve det norske skattesystemets spesielle utforming, med progressiv beskatning av lønnsinntekter og flat skattesats for kapitalinntekter. Dersom et slikt skattesystem medfører sterkere formueskonsentrasjon, kan det være et selvstendig argument for å bruke arveavgiften til å motvirke dette;

«(...) if one wishes to use the tax system to counteract excessive income concentration of income and wealth, taxes on inheritance or wealth could be more relevant instruments than high marginal tax rates on (nominal) capital income.»³¹

Arveavgiftens nærmere utforming vil kunne påvirke arvelateres handlinger og dermed også den effekt arv og gaver har på formuesfordelingen. Reglene kan være utformet slik at de gir incitament mot å la arv og gave gå til personer med betydelig formue fra før. Den tilleggsavgiften for formuende arvinger som var del av det norske avgiftssystemet i årene 1947 til 1967, kan antas å ha hatt en slik effekt. (Reglene viste seg imidlertid meget kompliserte å administrere.)

Et viktig strukturelt trekk ved den norsk arveavgift og de fleste andre lands arveavgiftssystemer er at fjernere arvinger (herunder testamentsarvinger) betaler høyere avgift enn nærmere arvinger. Isolert sett gir dette et incitament til å la hele arven gå til barna istedenfor å bli spredt på flere. Effekten skal likevel ikke overdrives. De fleste vil uansett gjerne la barna overta for-

31. Sørensen (1993), side 13.

muen, og pliktdelsreglene setter visse arverettslige grenser for mulig spredning av arven.³² Med dagens satsstruktur er incitamentet uansett ikke særlig sterkt, og det motvirkes av effekten av at det å spre arven på flere, innebærer flere avgiftsfrie beløp. Lavere avgift på arv og gave til barn enn til andre, kan begrunnes på andre måter, se nærmere avsnitt 7.5.2

Et alternativ til å etterlate seg en betydelig arv, er å investere i barnas utdanning. Med skatt på både formue og arv vil en kunne forvente at et foreldrepar investerer formuen i barnas utdanning i stedet for å la det offentlige ta en andel av den gjennom formuesskatt og arveavgift. Dersom slike tilpasninger er utbredt, svekker dette argumentet for å beskatte arv, siden de som mottar arv, bare mottar «kompensasjon» for manglende utdanning. Dersom foreldrenes tilpasning over livsløpet er dominert av dette hensynet, vil en forvente å finne høyt utdannede barn til foreldre med relativt små formuer. Utvalget har innhentet tall som viser at barn med høy utdanning gjennomgående også har foreldre med de største formuene (se avsnitt 4.4.3). Arveavgiften kan dermed ikke sies å ramme en kompensatorisk formuesoverføring til barn med lav utdanning.

6.2.6 Arverettslig baserte begrunnelser

Diskusjonen til nå har vært basert på skattepolitiske synspunkter, dvs. synspunkter som i større eller mindre grad gjør seg gjeldende for alle skatter. Arveavgiften skiller seg imidlertid fra andre skatter ved at den også har vært forsøkt begrunnet ut fra en arverettslig basert argumentasjon.

I norsk teori har synspunkter basert på arveavgiftens tilknytning til arvetten vært målbåret med særlig styrke av Knoph (1959), side 372 ff. Med tilknytning til teorier som visstnok har sitt opphav hos sveitseren Bluntschli på 1800-tallet, ser han det slik at

«staten har en naturlig rett til å arve, og at denne rett etter omstendighetene kan konkurrere i styrke med de private arvingenes».

Dette utgjør etter hans mening

«en viktig del av arveavgiftens lovgivningspolitiske fundament, og hører med til full forklaring av hvordan avgiftsreglene i det enkelte land er utformet f.eks. hos oss».

32. Pliktdelsreglene: Reglene i arveloven kapittel IV om at den som etterlater seg livsarvinger (dvs. barn, barnebarn osv.), bare kan testamentere over 1/3 av det han etterlater seg. Det er unntak fra prinsippet der arveloddene er store. Og i praksis er det viktig at reglene ikke gjelder ved såkalte livsdisposisjoner, det vil typisk si gaver som gjennomføres mens giveren lever.

Deretter gir Knoph en bred fremstilling av det han kaller arveavgiftens forhold til arveretten.³³ Han fremhever at arverettslige forhold har betydning for utformingen av arveavgiften.

«Først og fremst gjelder dette ordningen med stigende avgift ettersom slektskapet mellom arvelater og arving blir fjernere.»

Arveavgiften

«stort og generelt sett, varierer ettersom arvingene etter gjengs opfatning har et mere eller mindre naturlig og berettiget krav på å overta formuen etter arvelateren».

Og han understreker at tankegangen

«i høi grad (er) beslektet med den som den legale arvetavle har sitt utspring i».

Videre trekker han frem arveavgiftens betydning for arverettslige problemstillinger. Problemet med slektsarverettens begrensning kan reguleres via arveavgiften:

«Istedenfor (...) å klippe slektens arverett over på et trin hvor dens berettigelse visstnok er forholdsvis svak, men ikke helt mangler, kan det anbefale sig å trekke arverettsgrensen lenger ute, og til gjengjeld pålegge de slektninger som såvidt redder sig innenfor grensen, arveskatt efter en sterkt progressiv målestokk.»

Overhodet er det

«(...) arveavgiftens regler, og ikke den materielle arveretts, som særlig har overtatt arbeidet med å omlegge arveordningen efter mere samfundsmessige linjer».

Knophs syn leder til at arveavgiften bør øke sterkt med avstanden i slektskap. I de fjerneste arveklasser burde arveavgiften trekke inn det meste av arven.

Utvalget antar at en slik utforming av skattesatsene ikke kan være aktuell i dag. Høye avgiftssatser vil ha flere negative sider, på linje med det som gjelder for høye skattesatser i sin alminnelighet (se nærmere [\(Link til\)](#) kapittel 7 om avgiftssatsene). Svakheter i skattefundamentet vil få stor betydning. Arvelaters valg mellom forbruk eller å la midler gå i arv vil kunne bli sterkt påvirket, og incitamentet til å planlegge seg rundt avgiften eller å unndra seg avgift blir stor. Incentivene til å testamentere utenfor den aller nærmeste familien blir redusert, noe som kan ha en negativ innvirkning på formuesfordelin-

33. Såvel for dette synspunkt som sine synspunkter på disse spørsmål i sin alminnelighet synes Knoph å være inspirert av tyskeren G. Schanz' artikkel (Erschaftssteuer Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Dritter gänzlich umgearbeitete Auflage, Dritter Band), Jena 1909, side 1049 ff.). Schanz regnes også som talsmann for at et omfattende inntektsbegrep bør legges til grunn for inntektsskatten og anses som en sentral inspirator bak det inntektsbegrep som inntektsskattekomiteen av 1899 la til grunn og som senere i prinsippet (om enn ikke alltid i praksis) har ligget til grunn for den norske inntektsskatten.

gen. Avgiften blir komplisert å administrere - for arveavgiften gjelder spesielt at regler som skal sikre effektiv progresjon (særlig regler om sammenlegging av avgiftsgrunnlag) blir meget viktige. Som det vil fremgå andre steder i denne utredningen, mener utvalget at hensynet til en enkel arveavgift bør prioriteres høyt. Utvalget kan altså ikke følge Knoph i hans forslag til utforming av avgifts-satsene, og utvalget tar på denne bakgrunn ikke stilling til hvor tungtveiende Knophs argumentasjon for øvrig måtte være.

Utvalget legger etter dette til grunn at arveavgiften i det vesentlige må begrunnes ut fra skattepolitiske hensyn.³⁴ Men dette forhindrer ikke at arveavgiftens særtrekk og tilknytning til arveretten kan få betydning ved den konkrete utformingen av avgiftsreglene.

6.2.7 Andre argumenter. Motforestillinger

Som argument for arveavgift har det vært anført at det forhold at staten har et krav i de fleste dødsbo, fører til at staten står som en form for garantist for at booppgjøret blir gjennomført på riktig måte. Utvalget ser ikke bort fra at særlig den verdsettelsen som skal finne sted i forbindelse med avgiftsberegningen, kan ha betydning for hvilke verdier arvingene legger til grunn ved fordelingen på skifte. Men utvalget tror at effekten ut over dette er liten. I offentlige skifter ivaretar allerede skifteretten hensynet til riktig gjennomføring av skifte. Og i private skifter vil arveavgiftsmyndighetene bare sjelden kjenne til hvordan arven faktisk fordeles mellom arvingene. For at verdsettelsen for arveavgift skal ha skiftemessig verdi, forutsettes det dessuten at arveavgiftsverdiene reflekterer omsetningsverdier, noe de i praksis ofte ikke gjør. Man kan heller ikke se bort fra at arveavgiftsreglene kan påvirke skifteoppgjøret på en uheldig måte (typisk kan ulike verdsettelsesregler for ulike typer av gjenstander tenkes å ha en slik effekt, spesielt når den ses i sammenheng med bestemmelsen om at arveavgiftsverdien normalt ikke kan settes lavere enn den verdi som er lagt til grunn på skifte, arveavgiftsloven § 14 tredje ledd).

Det har videre vært anført at den formue som en person etterlater seg, for en del er kommet til som følge av den infrastruktur som samfunnet har bygd opp i form av utdannelseinstitusjoner og på andre måter, og at samfunnet derfor kan et rimelig krav på en andel i etterlatt formue. Utvalget henviser til at dette synspunkt i noen grad ligger til grunn for den regel i internasjonale forhold at det er avdødes bostedsstat og ikke mottakernes som kan kreve avgift, jf. kapittel 12. For øvrig antar utvalget at dette synspunkt ikke kan føres langt. Synspunktet synes å kunne anføres til støtte for personskatter og -avgifter overhodet, og gir dermed liten argumentasjonsverdi ut over dette.

Ytterligere et argument som har vært anført, er at arveavgiften fordyrer visse nærliggende tilpasninger til den progressive formueskatt som er en del

34. Dette syn har i eldre norsk teori vært hevdet av T. H. Aschehoug: *Socialøkonomik*, første bind, anden udgave ved Dr. Thorvald Aarum, Kra. 1910, side 403: «Arveavgift er Skat og intet Andet. Alle de ved paalæg af andre Skatter almindelig berettigede Hensyn maa derfor ogsaa tages ved denne.» I dette fikk han følge av sin professorkollega Bredo Morgenstierne, se *Statsøkonomisk Tidsskrift* 1901 side 253: «Helt forfeilede er de forsøg, man har gjort paa at forklare den (arveskatten) som udslag af en staten tilkommende arveret.» Og videre side 254: «Arveskat kan (...) overhovedet ikke gives nogen anden begrundelse end andre skatter (...)».

av vårt system: Overføring av formue for å redusere effekten av progresjonen i formuesskatten «koster» noe i form av arveavgift. Utvalget henviser til at slike hensyn i norsk rett langt på vei ivaretas av regler om ligning under ett av foreldre og barn inntil fylte 20 år (skattelov 1911 § 16 åttende ledd/skattelov 1999 § 2-14). Argumentet har dessuten bare betydning i den grad en formuesskatt med stigende gjennomsnittsskatt med økt formue («progressiv» formuesskatt) er en del av skattesystemet.

All skattlegging er avhengig av å ha en viss grad av legitimitet i befolkningen for å kunne fungere tilfredsstillende. Utvalget tror ikke at arveavgiften er mer akseptert enn andre skatteformer i befolkningen, snarere tvert imot. Dels kan dette henge sammen med at arven oppfattes som et familieanliggende (se avsnitt 6.2.2) dels kan det henge sammen med at gjeldende avgift ikke har en utforming som er i pakt med skatteevneprinsippet. Den kan oppfattes å være i strid med likhetsprinsipper, da det f.eks. er store ulikheter i verdsettelsesregler og -praksis for forskjellige gjenstander.

Utvalget vil så se nærmere på en del motforestillinger som er blitt gjort gjeldende i forhold til arveavgiften.

Et viktig strukturelt trekk ved arveavgiften er at avgiften er den samme uansett hvor lang tid mottakeren har glede av verdiene: Den arvingen som dør fem år etter ervervet, betaler den samme avgift som den som først dør femti år etter ervervet. Ved siden av at dette kan oppleves som urettferdig, kan det lede til forskjellige typer av planleggingstiltak for å redusere antall relevante erverv eller øke den tid som går mellom hvert relevant erverv, f.eks. ved å hoppe over en generasjon eller ved å overføre verdiene til stiftelser. Den engelske Meaderapporten (Institute of Fiscal Studies 1978) fremmet forslag om sofistikerte systemer for å ivareta dette, der det sentrale trekk er at arveavgiftens størrelse avhenger av hvor lenge man kan anta at mottakeren vil ha glede av verdiene (se rapporten side 320 flg.) Så vidt utvalget kjenner til, er disse modeller ikke lagt til grunn i lovgivningen noe sted. Utvalget vil peke på at hvis arveavgiften ses i et inntektsskatteperspektiv, synes det prinsipielt mindre betenkelig at avgiften er den samme uansett den tid mottakeren har glede av verdiene.

Det mest tungtveiende argumentet mot arveavgiften er utvilsomt at arveavgiften kan skape likviditetsproblemer og at den kan gjøre det vanskeligere å gjennomføre generasjonsskifter, særlig i familieeide foretak. Dette taler med tyngde for at avgiftssatsene bør være moderate (se avsnitt 7.5.1), og det reiser også spørsmålet om det bør gjelde særlig gunstige arveavgiftsregler for generasjonsskifter i næringsvirksomhet (se om dette kapittel 10). Ved vurderingen av tyngden av dette argumentet må det også tas i betraktning at uten arveavgift må tilsvarende mye skatt tas ut på annen måte. (Eller: Hvis det er aktuelt å redusere totalt skatteproveny: Det må vurderes om det er arveavgiften som bør avskaffes eller en annen skatt som heller bør reduseres.) Utvalget henviser i denne sammenheng til at en rekke land aldri har hatt eller har opphevet formuesskatten, mens bare to land innenfor OECD har avskaffet arveavgiften (Australia og Canada).

Arveavgiften kan også gjøre det vanskelig for arvingene å sitte med gjenstander de har arvet og som det kanskje kan knytte seg betydelig affeksjons- og slektsverdi til. Om arvingene ikke har likvide midler til å betale avgiften, kan belåning av gjenstanden være aktuelt. Men det kan tenkes at arvingen

ikke har økonomi til å betjene det lån som skal til. Utleie av gjenstanden i en periode (typisk for fritidsboliger) kan også bidra til finansieringen.

Den verdiøkningen man i de senere år har sett på attraktive bolig- og fritidseiendommer representerer et særskilt problem her. Utvalget ser imidlertid ikke dette som et tungtveiende argument mot arveavgiften i og for seg, men som et forhold som må vurderes i forbindelse med utformingen av avgiftsreglene, se avsnitt 10.7. Utvalget vil dessuten framheve at det er vanskelig å lage skatteregler som ikke kan tenkes å ramme enkelte individer på en uheldig måte. Slike utslag bør ikke ha som konsekvens at hele skatteordninger forkastes.

I tilknytning til det som nettopp er sagt, kan det mer generelt anføres at arveavgiften krever verdsettelse som ikke er lette å gjennomføre konsekvent. Problemer har oppstått i forhold til verdsettelse av fast eiendom, ikke-børsnoterte aksjer, verdifullt innbo og forretningsverdi (goodwill). Et stykke på vei har arveavgiften dette til felles med formuesskatten, eiendomsskatten og for boligeiendommer inntektsskatten. Utvalget kommer tilbake til verdsettelsesreglene i [\(Link til\)](#) kapittel 8.

Det har vært anført mot arveavgiften at den innebærer en form for dobbeltbeskatning: De verdier som avgiftsbelegges hos mottakerne, har gjerne vært inntektsbeskattet hos arvelateren (eller arvelaters hjemmelsmann). Hvis arveavgiften betraktes som en selvstendig skatt, er dette neppe noe annet enn det som skjer ved en rekke andre skatter: De verdier som treffes av formuesskatt hvert år eller av merverdiavgift og særavgifter ved forbruk, vil også gjerne ha vært inntektsbeskattet ved ervervet hos arvelater. Og selv om man begrunner arveavgiften i et «inntektsskattmessig» perspektiv, altså i at arv og gave er unntatt fra inntektsskatt i praksis, men egentlig faller inn under et vidt inntektsbegrep, er argumentet ikke overbevisende. For det første vil arvelater/giver (eller mottaker) ofte ikke være blitt (eller bli) inntektsbeskattet for de aktuelle verdiene (typisk for verdistigning på boligeiendommer og også for verdistigninger på andre gjenstander hvis prinsippet om diskontinuitet ved arv og gave opprettholdes). For det annet innebærer inntektsskattens inntektsbegrep at den skattmessige behandling hos yteren (eller dennes hjemmelsmann) er av begrenset interesse når det gjelder skatteplikt hos mottakeren: Lønsmottakeren skattlegges f.eks. for arbeidsinntekt uansett om yteren får fradrag. Dette gjelder ikke minst for inntektsskattesystemer som det norske som bygger på et vidt inntektsbegrep som er karakterisert ved at det er skattyterens erverv av økonomiske verdier som står i fokus. At arvelater eller giver er blitt inntektsbeskattet for verdien, er derfor i dette perspektiv et lite overbevisende argument for at arving/gavemottaker ikke skal betale arveavgift.

I det gamle Roma skal Plinius den yngre ha gitt uttrykk for at arveavgift er en «unaturlig» skatt fordi den øker de etterlattes sorg. I andre sammenhenger har det vært gitt uttrykk for betenkeligheter ved å knytte skattlegging til dødsfall. Utvalget vil ikke tillegge disse synspunkt vekt av betydning.

6.2.8 Sammenfattende diskusjon og konklusjon

Selv om provenyet fra arveavgiften bare utgjør en meget liten del av det totale skatteproveny, utgjør det likevel et ikke ubetydelig beløp. Hvis man tenker seg at arveavgiften avskaffes og at provenyet i stedet skal hentes inn ved formuesskatten, må provenyet fra formuesskatten økes med i underkant av 20

pst. Tilsvarende må en økning av skattesatsen for alminnelig inntekt være i størrelsesordenen 0,15 pst.

Utvalget peker på at dagens skattesystem med relativt lav skatt på kapital i forhold til lønnsinntekter, taler for at en skattlegger formueskonsentrasjoner. Mye taler for at det best skjer når formuene overføres mellom personer. Det er betydelige svakheter ved dagens formuesskatt, bl.a. ved at ulike formuesobjekter verdsettes til del svært forskjellig. Dette taler for å vurdere mer likeartet verdsetting av formuesgjenstander fremfor økte formuesskattesatser. Spesielt med de forslag utvalget fremmer i denne utredningen, bør arveavgiften kunne bli velfungerende. Også mer prinsipielt er det ut fra samfunnsøkonomisk effektivitet en del problematiske sider ved formuesskatten, se [\(Link til\)](#) kapittel 7. Økning av toppskatten vil øke forskjellen mellom skattlegging av arbeid og kapital og dermed også forsterke det som ofte oppfattes som de problematiske sidene ved delingsmodellen. Heller ikke en økning av skattesatsen for alminnelig inntekt synes å være en bedre løsning enn å videreføre arveavgiften; det henvises i denne sammenheng til debatten omkring NOU 1999:7 Flatere skatt.

Utvalget kan på denne bakgrunn ikke anbefale noen av de mulige skiserte omleggingene og mener derfor at det beskjedne proveny i seg selv ikke kan være tilstrekkelig til at arveavgiften avskaffes som skatteform. Hvorvidt det er grunnlag for å gi arveavgiften en større plass i det norske skattesystemet, vurderes nærmere i avsnitt 7.2.

Diskusjonen foran i dette kapittel har etter utvalgets mening vist at det kan anføres gode argumenter for en videreføring av arveavgiften når denne sammenlignes med andre skatteformer. Både skatteevnehensyn og fordelingshensyn taler for en slik skatt. Utvalget viser særlig til at arveavgiften kan ses som et supplement til inntektsskatten hvor denne, som den norske, bygger på et omfattende inntektsbegrep. Det er videre grunn til å tro at det samfunnsøkonomiske effektivitetstap som er knyttet til arveavgiften, iallfall ikke er større enn for andre skatter, heller tvert om. Den vesentligste motforestillingen mot arveavgiften som skatteform er de problemer den kan skape likviditetsmessig for mottakerne, særlig i forbindelse med generasjonsskifte i familieforetak og i noen utstrekning også for generasjonsskifte i annen eiendom. Utvalget tror at det kan finnes tilfredsstillende løsninger på dette og er ikke overbevist om at næringslivet generelt og familieforetakene spesielt vil være vesentlig bedre tjent ved at provenyet i stedet innhentes via formuesskatten eller inntektsskatten. Utvalget henviser også til at nesten alle land innen OECD har en arveavgift. Derimot er det stadig færre land som har formuesskatt. Fremfor å oppheve arveavgiften, bør det overveies om forventet økt proveny fra arveavgiften bør brukes til en reduksjon av formuesskatten, se avsnitt 7.2.

På denne bakgrunn vil utvalget konkludere med at arveavgiften bør videreføres som en del av vårt skattesystem.

6.2.9 Noen synspunkter på avgiftspliktens omfang ved gaver

Etter gjeldende rett er avgiftsplikten for gaver i det vesentlige begrenset til gaver til potensielle arvinger etter arvelateren og til visse gaver gitt kort tid før dødsfall. Den begrunnelsen som utvalget foran har lagt til grunn for arveavgiften; først og fremst at arve- og gaveerverv gir skatteevne, men er

unntatt fra inntektsskatteplikt, slår imidlertid til også for gaver til andre enn potensielle arvinger. Gaveavgiften lar seg altså etter utvalgets oppfatning begrunne betydelig mer generelt enn bare som en nødvendighet for å hindre omgåelser av arveavgiften. Utvalget er på dette punkt derfor ikke enig i den vurdering som er lagt til grunn i Ot. prp. nr. 48 (1962-63) side 6, der det bl.a. heter:

«Når gaver inter vivos i en viss utstrekning må pålegges plikt til å svare arveavgift [sic.], er begrunnelsen den, at arveavgiftsvedtaket lett kunne omgås hvis det bare ble gjort gjeldende for fallen arv. ... Det er neppe mulig å gi noen prinsipiell begrunnelse for at et avgiftspålegg for gaver skal gå ut over den grense som det angitte formålet tilsier. ... Når gaver av betydning blir gitt til andre, og den nærmeste slekts arvemuligheter derved blir forringet, vil årsaken oftest være at gavemottakeren har et mer eller mindre påtrengende behov for støtte.»

Utvalget har likevel ikke vurdert nærmere spørsmålet om det bør innføres en generell gaveavgift i Norge, eller om området for gaveavgiften bør endres på andre måter. Dette skyldes først og fremst at utvalget, innenfor den tid som har stått til disposisjon, ikke har sett det som mulig å avsette tilstrekkelig tid til den grundige vurdering som en slik utvidelse av område for arveavgiften ville kreve. Utvalget peker i denne sammenheng på at en generell gaveavgift vil reise spørsmål om avgrensning mot vederlagsfri overføringer som ikke er gaver, som f.eks. utbytteutdelinger og konsernbidrag, og det vil også oppstå spørsmål om grensen mot gavepregede disposisjoner som er inntektsskattepliktig og om det skal gjøres unntak for visse gaver, f.eks. hederspriser av forskjellig art. En slik utvidelse reiser også spørsmålet om det bør oppstilles et krav om gavehensikt for at det skal foreligge en gave (også) arveavgiftsrettslig. Utvalget vil imidlertid peke på at avgrensningen i gjeldende rett ikke sjelden kan virke noe tilfeldig. At f.eks. gave til søsken er avgiftsfri hvis giveren har livsarvinger, men avgiftspliktig hvis giveren ikke har livsarvinger, er ikke alltid lett å forstå for publikum. Det samme kan gjelde bestemmelsen om at en gave blir avgiftspliktig hvor giveren dør kort tid etter at gaven ble ytet, selv om det ikke er noen sammenheng mellom gaven og dødsfallet, og bestemmelsen om at gave til den som er inntatt i giverens testamente er avgiftspliktig, uansett om mottakeren kjente til testasjonen og uansett om den er omgjort før dødsfallet finner sted. Utvalget mener på denne bakgrunn at det kan anføres gode grunner for at området for gaveavgift revurderes og at generell gaveavgift i den forbindelse overveies innført.

Kapittel 7

Arveavgiftens rolle. Avgiftsmodell og avgiftssatser**7.1 Innledning**

I dette kapitlet vil utvalget vurdere nærmere hvilken rolle arveavgiften bør spille i fremtiden, hvilken avgiftsmodell som bør velges og hvordan satsstrukturen bør utformes.

I mandatet er utvalget bl.a. bedt om å vurdere «om arveavgiften bør spille en større, uendret eller mindre rolle i den samlede kapitalbeskatningen. Særlig bør forholdene til den løpende formuesbeskatningen vurderes nærmere.» Dette behandles nærmere i avsnitt 7.2.

Det heter videre i mandatet at det bør vurderes om det gjeldende system med skatt på den enkelte arvings arvelodd er et riktig prinsipp, eller «(...)om det ville være en forbedring å gjøre boet til den avgiftspliktige, uten hensyn til antall arvinger, men ev. under hensyn til den forsørgelsesplikt mv. som hvilte på avdøde.» Dette diskuteres i avsnitt 7.3 og 7.4.

Om satsstruktur heter det i mandatet:

«Satsstruktur og fribeløp må gjennomgås, og ses i sammenheng med forventninger om faktisk verdsetningsnivå for avgiftsgrunnlagene og utfra fordelingsmessige hensyn. Flere alternativer bør vurderes, herunder både et system med brede grunnlag, lave fribeløp og lave satser, og et system som konsentrerer avgiftsbelastningen til å gjelde bare mer betydelige formuer. Det bør vurderes særskilt om en bør ha flate avgiftssatser eller progressive satser. Minst ett av alternativene må utformes slik at det gir omtrent uendret proveny.»

I dette kapitlet behandler utvalget først og fremst den grunnleggende avgiftsstruktur og valget av fribeløp/bunnfradrag og avgiftssatser. Spørsmål knyttet til beregningsgrunnlaget behandles i de følgende kapitler.

Tabell 7.1: Proveny fra avgift på arv og gave i forhold til enkelte andre størrelser. 1999

	Avgift på arv og gave som andel
Samlet skatt fra personlige skattytere (forskuddspliktige)	0,59 pst.
Samlede skatter og avgifter	0,23 pst.
BNP	0,10 pst.

7.2 Arveavgiftens rolle i fremtiden

7.2.1 Samlede skatter og avgifter

I avsnitt 4.2 er det gitt en oversikt over den faktiske beskatningen i Norge i 1999. De samlede skatte- og avgiftsinntektene er anslått til om lag 500 mrd. kroner i 1999, jf. tabell 4.1. Samlede personskatter er anslått til om lag 195 mrd. kroner. Proveny fra avgift på arv og gaver for 1999 er anslått til 1,02 mrd. kroner og tilsvarende om lag 0,2 pst. av samlede skatter og avgifter, jf. tabell 7.1. Formuesskatt fra personlige skattytere utgjør til sammenligning 5,9 mrd. kroner, dvs. om lag 1,2 pst. av samlede skatter og avgifter i 1999.

Til sammen utgjør alle skattene på formue og eiendom om lag 1,2 prosent av BNP. Dette er lavere enn i andre nordiske land, som igjen er lavere andel enn i de øvrige EU-landene. USA har de høyeste skatter på formue og eiendom på 3 pst. av BNP. Norge har internasjonalt sett høy formuesskatt, mens eiendomsskatt er lite brukt sett i forhold til andre land.

7.2.2 Arveavgift og formuesskatt: Utvalgets vurderinger

I mandatet er utvalget spesielt bedt om å vurdere arveavgiften i forhold til formuesskatten. Utvalget gjør først rede for noen synspunkter på formuesskattens egenskaper og foretar deretter en vurdering av disse mot arveavgiftens egenskaper.

Sparing gir grunnlag for investering i realkapital eller fordringer på utlandet. Den realavkastning en får av sparingen skal på marginen være lik den ulempen sparerne pådrar seg ved å måtte utsette forbruk. På samme måte må kostnaden ved å fremskynde forbruk på marginen være lik det låneren må betale for lånet.³⁵ I et velfungerende kapitalmarked vil denne avkastningen være gitt ved renten før skatt.

Den enkelte er imidlertid opptatt av realavkastning etter skatt. Skatt på kapitalavkastning og fradrag for kapitalutgifter skaper dermed en vridning i favør av lån og i disfavør av sparing. Skatten skaper dessuten en kile mellom avkastningen til en som stiller sparemidler til disposisjon og den samfunnsmessige realavkastning disse sparemidlene gir når de investeres. Ettersom skatten legges på nominelle renteinntekter, vil også inflasjonen påvirke nivået på realavkastning etter skatt.

Formuesskatt kan sammen med beskatning av kapitalavkastning medføre at den reelle, løpende beskatning av formuesavkastning blir svært høy. Et eksempel kan belyse effekten av disse to skatteformene. Hvis den nominelle avkastning på f.eks. banksparing er 5 pst. og inflasjonsraten er 2,5 pst., vil reell avkastning etter skatt være 1,1 pst.³⁶ Høyeste sats på formuesskatt er i 1999 også 1,1 pst. Dersom skattyteren er i posisjon for høyeste trinn i formuesskatten, vil altså realavkastningen være lik null når han har betalt inntekts- og for-

35. Renten vil også avspeile usikkerhet tilknyttet det enkelte låneformål. Dette diskuteres ikke her.

36. Den reelle avkastning består i det sparerens har igjen etter at skatten er betalt og realverdien av formuen opprettholdt. I dette tilfellet er den nominelle avkastning 5 pst., men 2,5 pst. går til å opprettholde realverdien av formuen. Inntektsskatt ilegges imidlertid den nominelle avkastningen, og utgjør 28 pst. av 5 pst., dvs. 1,4 prosentpoeng. Realavkastningen etter inntektsskatt består da av 5 pst. minus 2,5 prosentpoeng minus 1,4 prosentpoeng, dvs. 1,1 pst.

muesskatt. Dette innebærer at den samlede virkning av inntekts- og formuesskatt i dette eksempelet tilsvarer en effektiv marginalsatt på den reelle avkastningen på 100 pst.

Formuesskatten avviker fra mange andre skatter og avgifter ved at den ikke er skatt på aktivitet hos skattyter, som for eksempel arbeid og konsum. Siden formuesskatten pålegges et annet skattegrunnlag, kan den tjene andre hensyn enn andre skatter og avgifter. Ideelt sett vil derfor en formuesskatt kunne supplere og avlaste andre skatte- og avgiftsformer. En gjenstands markedsverdi representerer verdien av avkastningen i beste alternative anvendelse. En skatt beregnet etter formuens markedsverdi kan dermed betraktes som en skatt på formuens normalavkastning. Skatt på realisert avkastning i stedet for skatt på formuens markedsverdi, kan i økonomisk forstand derimot bety en subsidiering av ineffektiv formuesforvaltning. Ut fra hensynet til effektiv formuesforvaltning kan derfor (en nøytralt utformet) formuesskatt være mer hensiktsmessig enn beskatning av kapitalinntekten, dvs. formuens avkastning.

Når det gjelder arveavgiftens typiske egenskaper, kan det henvises til [\(Link til \)](#) kapittel 4 og avsnitt 6.2. Som redegjort for i [\(Link til \)](#) kapittel 4, er effektivitetstapet forbundet med arveavgift avhengig av arvemotivene. Der som det er stor grad av «tilfeldig» arv, vil individers sparebeslutninger bli mindre påvirket av framtidig beskatning i form av arveavgift. Fra et slikt effektivitetsmessig perspektiv kan det argumenteres for at arveavgiften har mindre uheldige effektivitetskostnader enn en løpende formuesskatt.

Også fra et fordelingsmessig (eller fra et legitimitetsmessig) perspektiv er det argumenter for å beskatte arv framfor formue. En sentralt poeng er at arvet formue gir en økning i individers konsummuligheter uten en tilhørende økning i anstrengelser jf. f.eks. «Meade-rapporten» (Institute for Fiscal Studies 1978).

At det i praksis har vist seg svært vanskelig å gjennomføre en reform av formuesskatten, trekker i samme retning. Riktignok støter en på mange av de samme problemene ved arveavgiften som ved formuesskatten, ikke minst når det gjelder verdsettelse. Utvalget har imidlertid tro på at disse og andre spørsmål lar seg lettere løse innenfor rammen av en arveavgift enn formuesskatt. Dette har bl.a. sammenheng med at arveavgift er en skatt som utløses ved eierskifte.

Utvalget konstaterer at arveavgiften i dag innbringer bare en liten del av totale skatter, ca. 0,2 pst., jf. tabell 7.1. Internasjonalt er det en allmenn erfaring at arve- og gaveskatter ikke innbringer noen større del av skatteprovenyet, men andelen er gjennomgående markert større enn i Norge. Det er også et generelt trekk at skattlegging av fast eiendom i Norge ligger lavt i internasjonal sammenheng. Det henvises i denne sammenheng til NOU 1996: 20 Ny lov om eiendomsskatt side 32, der en sammenligning med enkelte OECD-land i 1993 viser at Norge er blant de landene som har den aller laveste arveavgiften (både målt som prosent av BNP og som prosent av totale skatter). Dette indikerer at det burde være et potensiale for større rolle for arveavgiften i det norske skattesystemet.

Utvalget konstaterer videre at det internasjonalt har vært en klar utvikling i retning av at formuesskatten reduseres i betydning. Mange land har aldri

hatt formuesskatt, og flere land har i den senere tid redusert eller avskaffet formuesskatten. Arveavgiften har imidlertid i det vesentlige forsvart sin stilling; blant OECD-landene er det nå bare Australia og Canada som ikke har arveavgift.

En større rolle for arveavgiften bør etter utvalgets mening ikke gjennomføres i form av økte avgiftssatser. Det viktigste virkemiddelet for å kunne øke arveavgiftens rolle er etter utvalgets mening å utvide beregningsgrunnlaget, først og fremst i form av verdsettelse nærmere omsetningsverdiene. Et slikt verdsettelsesprinsipp er godt begrunnet ut fra hensynet til økonomisk effektivitet og ut fra skatteevnehensyn (det henvises til [\(Link til \)](#) kapittel 4 og 8). På kort sikt er imidlertid muligheten for å overføre en vesentlig del av skattebelastningen fra formuesskatt til arveavgift beskjedent. Dette har sammenheng med at formuesskatten for tiden gir omtrent seks ganger så mye i proveny som arveavgiften. En overføring av en betydelig del av skatteinntekten fra formuesskatt til arveavgift ville forutsette høyere avgiftssatser enn det flertallet i utvalget kan gå inn for. Det henvises til diskusjonen om avgiftssatser i avsnitt 7.5.

7.3 Alminnelige synspunkter på avgiftsmodell og avgiftssatser

Ved valg av modell for arveavgift er det en rekke faktorer som må tas i betraktning og som på forskjellig vis har sammenheng med hva en anser som formålet med å ha en arveavgift. Et sentralt spørsmål er valget mellom en «arveloddsavgift» og en «boavgift». Et annet viktig spørsmål er om avgiften bør være proporsjonal over et bunnfradrag eller øke progressivt med arvens/gaven størrelse og i tilfelle hvor sterk progresjonen bør være.³⁷ Et tredje spørsmål er om det bør være forskjellige avgiftssatser avhengig av hvem som er arvinger (typisk slik at fjernere arvinger betaler avgift etter høyere satser enn nærmere arvinger). Et fjerde spørsmål er hvilken sammenheng, om noen, det skal være mellom avgiftsberegningen ved død og ved gaver.

Ved utformingen av forslag til ny arveavgiftslov har utvalget hatt en rekke hensyn for øye. Avgiften bør utformes i tråd med den begrunnelse for å ha en arveavgift som utvalget har gitt i [\(Link til \)](#) kapittel 6. Hensynet til samfunnsøkonomisk effektivitet taler for at avgiften bør være mest mulig generell, at ulike typer av formuesgjenstander bør behandles mest mulig likt og at avgiftssatsene bør være moderate. Også hensynet til en rettferdig fordeling av avgiften taler for at ulike formuesgjenstander bør behandles mest mulig likt. Avgiften bør være så enkel å praktisere som mulig, for å spare ressurser både for det offentlige og for de avgiftspliktige. Samtidig bør den være robust mot forsøk på omgåelse og unndragelse. Avgiften bør utformes slik at den ikke legger hindringer i veien for ønsket generasjonsskifte.

Flere av de hensynene som er nevnt, taler for at avgiften bør utformes med et bredt beregningsgrunnlag og moderate avgiftssatser, altså i tråd med ret-

37. En skatt med bare én sats over et bunnfradrag er en progressiv skatt i den forstand at gjennomsnittsskatten øker med økte verdier. Av fremstillingsmessige grunner omtales likevel en slik avgiftsskala i det følgende som «proporsjonal over et bunnfradrag» eller - for korthets skyld og hvor det etter sammenhengen ikke kan misforstås - som «proporsjonal» eller som «flat».

ningslinjene som lå til grunn for inntektsskattereformen av 1992 og som også senere har stått sentralt i norsk og internasjonal skattepolitikk. På noen punkter viser det seg å være en viss motsetning mellom noen av de hensynene som er nevnt: Et bredt beregningsgrunnlag stiller for eksempel visse krav til prinsippene for verdsettelse av arve- og gavemidlene som innebærer at verdsettelse i noen tilfeller blir en noe mer komplisert prosess enn etter gjeldende lov. Det kan også argumenteres for at det er mulig å oppnå høyere grad av omfordeling ved en mer progressiv satsstruktur, dvs. høyere marginale satser, men at dette kan ha uheldig effekt på ressursallokeringen i økonomien. Det betyr at en kan få den «klassiske» motsetning mellom effektivitet og fordeling.

I mandatet er utvalget spesielt bedt om å vurdere om dagens arveloddsavgift bør avløses av en boavgift. Det er sammenheng mellom dette spørsmålet og spørsmålene omkring utforming av avgiftssatsene på den måten at betydningen av valget mellom arveloddsavgift og boavgift blir større ved progressive enn ved proporsjonale avgiftssatser, og at det i et konsekvent boavgiftssystem egentlig ikke er plass for ulike skattesatser for ulike grupper av arvinger (men den danske modell viser at kombinasjoner i praksis er mulig). Ved proporsjonale skattesatser (over et bunnfradrag) er det enklere å koordinere avgiftsberegningen ved død med avgiftsberegningen ved gave.

7.4 Arveloddsavgift eller boavgift

Med en «arveloddsavgift» siktes det til en avgift der det er de enkelte mottakere av arv eller gave som er avgiftssubjekter, slik som i gjeldende norsk rett. Hvilke skattesatser (herunder bunnfradrag) som kommer til anvendelse, beror på den enkelte mottakers nærmere forhold.

Med en «boavgift» siktes det til en avgift som beregnes av dødsboets nettoformue. I et (konsekvent) boavgiftssystem spiller det ingen rolle hvem som er arvinger, og det spiller heller ingen rolle hvordan boets midler fordeles mellom arvingene. (Men det kan ev. få betydning for gavebeskatningen: Den som gir avkall på verdier ved skiftet, har gitt en gave til dem som mottar disse verdiene.) De nye danske reglene er basert på boavgiftssystemet, men med den viktige konsesjon til arveloddssystemet at avgiftsplikten og avgiftssatsene i noen grad er avhengig av hvem som er arvinger.

Den begrunnelse som gis for overhodet å ha en arveavgift som del av skattesystemet, har betydning for valget mellom en arveloddsavgift og en boavgift. Ser en arveavgiften først og fremst som en avsluttende beskatning av avdøde, peker en boavgift seg ut som nærliggende. Beskatningen av boet kan da i ønsket grad legges mer eller mindre nær opp til beskatningen av avdøde ellers. Ser en derimot arveavgiften først og fremst som en beskatning av arvingenes erverv og motivert i den skatteevne som ervervet gir, er en arveloddsavgift det naturlige valg. I en arveloddsavgift kan en ta hensyn til det den enkelte arving mottar og arvingens skatteevne. Utvalget har i [\(Link til\)](#) kapittel 6 konkludert med at arveavgiften lar seg best begrunne som en avgift på mottakernes erverv. Denne konklusjonen taler for at en arveloddsavgift og ikke en boavgift bør velges. Men valget er også avhengig av andre faktorer som diskuteres i det følgende.

Den praktiske betydning av valget mellom arveloddsavgift og boavgift blir betydelig redusert jo mer proporsjonale avgiftssatsene gjøres og jo færre grupper av arvinger (med ulike avgiftssatser) en opererer med. Utvalgets drøftelse i avsnitt 7.5 konkluderer med at avgiftssatsene bør være proporsjonale over et bunnfradrag og at det ikke bør være ulike avgiftssats for ulike grupper av arvinger³⁸. I utvalgets drøftelse av valget mellom boavgift og arveloddsavgift forutsettes en slik satsstruktur.

Disse standpunktene innebærer at virkningene av valget mellom en arveloddsavgift og boavgift blir mindre vesentlig enn ved høye og progressive satser. Flat avgiftssats betyr isolert sett at det ikke vil spille noen rolle for avgiftens størrelse om og ev. hvor mye den enkelte arving har mottatt tidligere og hvor mye vedkommende mottar i arv. Det første innebærer at sammenlegging med tidligere gaver blir unødvendig (gitt at det ikke skal være noe bunnfradrag). Det annet innebærer at det ikke spiller noen rolle om avgiftsberegningen finner sted for boet under ett eller fordelt på arvingene (se likevel nedenfor for visse modifikasjoner).

Den store forskjellen mellom boavgift og arveloddsavgift i et slikt system gjelder effekten av bunnfradraget: I et arveloddssystem er det ett bunnfradrag for hver arving (evt. for arv og tidligere gaver under ett). I et boavgiftssystem er det ett bunnfradrag for boet som sådan. Et boavgiftssystem vil derfor gi relativt lav avgift per arving hvor det er få arvinger og relativt høy avgift per arving hvor det er mange arvinger. (Boets bunnfradrag kan i og for seg tenkes utformes slik at det varierer med antallet arvinger, men atskillig av den administrative gevinst vil da gå tapt, jf. nedenfor, og det vil bryte med prinsippet om boavgift.) Utvalget finner ingen gode grunner for å anta at en persons skatteevne er påvirket av for eksempel hvor mange søsken vedkommende har og anser dette som en meget vesentlig innvending mot å legge en boavgiftsmodell til grunn. Utvalget har funnet den vesentligste begrunnelse for arveavgiften i mottakernes skatteevne (jf. [\(Link til\)](#) kapittel 6), og det vil harmonere dårlig med dette om bunnfradraget er det samme uansett antallet arvinger. Utvalget minner i denne sammenheng om at utformingen av bunnfradragsstrukturen er av stor praktisk betydning i de fleste tilfellene, fordi de fleste arvelodder må antas å ha en slik størrelse at bunnfradraget får stor relativ betydning. På den annen side kan det hevdes at utvalgets/flertallets forslag om at tidspunktet for rådgighetserverv skal være dødsfallet også ved offentlig skifte (se avsnitt 14.2), er lettest å forene med en boskatteordning.

Avgiftsberegning av gaver etter dagens regler synes lettest å innpasse i et arveloddssystem: Gavemottakere kan ilegges avgift etter i det vesentlige de samme prinsipper som dem som gjelder for arvinger ved død, og en kan i ønsket utstrekning ta hensyn til tidligere gaver når avgiftssatsene ved senere gaver eller arv skal bestemmes (sammenleggingsprinsippet). I et boavgiftssystem er det vanskeligere å integrere avgiftsberegning av gaver med avgiftsberegning ved død. Det kan gjøres ved at *giver* ilegges avgift for gavene og at man, ved bestemmelsen av hvilke avgiftssatser som skal komme til anvendelse ved senere gaver og ved død, regner sammen alle gaver som en person har gitt (uansett hvem som er mottaker). USAs «Transfer tax» (gift tax og

38. Utvalget foreslår imidlertid to ulike bunnfradrag, ett for barn og foreldre og ett for andre arvinger.

estate tax) er bygd opp over en slik modell. I UK regnes gaver gitt de siste syv årene før dødsfallet med til boet ved beregning av «Inheritance tax». En integrasjon med en boavgift kan vanskelig gjennomføres hvis det er gavemottakeren som er avgiftspliktig.

I sin rene form innebærer et boavgiftssystem at det beregnes avgift av boets formue uten hensyn til hvem som er arvinger i boet. Avgiftsfrihet for visse arvinger harmonerer ikke godt med et slikt system. I gjeldende rett er det avgiftsfritak for ektefellers og visse allmenntilgitt institusjoners erverv, og i kapittel 11 nedenfor foreslår utvalget disse regler videreført. Det samme gjelder det særlige fradraget for mindreårige arvinger som har mistet sin forsørger. Den danske modell viser imidlertid at det er mulig å gjøre slike modifikasjoner i boavgiftssystemet at det tas hensyn til hvem som er arvinger i boet: Den delen av boet som skal tilfalle avgiftsfrie arvinger eller arvinger som det skal gjelde en særskilt avgiftssats for, behandles etter de særlige regler som gjelder for disse arvingene. Et system av denne type forutsetter at skiftereglene er slik utformet at den fordelaktige avgiftsbehandlingen kanaliseres til de mottakere den tar sikte på å særbehandle. Slike modifikasjoner vil imidlertid innebære at noe av den administrative gevinst ved boavgiftssystemet går tapt.

De sterkeste argumentene for et boavgiftssystem er at det innebærer forenklinger og kan motvirke visse former for avgiftsplanlegging, og at det delvis som en konsekvens av dette - antas å innbringe proveny mer effektivt. Arvingene og myndighetene klarer seg med én avgiftsberegning. Det blir færre og større avgiftssubjekter. Som utgangspunkt behøver avgiftsmyndigheten ikke ta stilling til hvordan boet skal fordeles mellom arvingene, og en behøver derfor heller ikke avvente skifteoppgjøret (men dette gjelder ikke i den grad noen arvinger er skattefrie eller hvor det gjelder ulike skattesatser for forskjellige arvinger). Spesielt hvor det er tvist om arveforholdet er dette en fordel. Avgiftsberegningen blir også enklere ved etterutlodninger. At avgiftssats (herunder bunnfradrag) ikke er avhengig av hvem som er arving og hva arvingen har mottatt tidligere, innebærer at avslag på falt arv ikke får betydning for arveavgiftsberegningen. Avslag på arv blir dermed mindre interessant som instrument for avgiftsplanlegging: Avgiften blir den samme om det f.eks. er ett barn eller tre barnebarn som er arvinger (med mindre en lar bunnfradraget i boet variere med antall arvinger eller avgiftssatsene er andre for barnebarn enn for barn). De danske erfaringene i forbindelse med innføring av boavgiften i 1995 synes å støtte dette: Det var lagt inn et antatt provenytap på ca. DKK 500 mill. i reformen, men det har vist seg at provenyreduksjonen er blitt betydelig mindre. Dette kan riktignok ha flere andre grunner enn overgang til boavgift, kanskje først og fremst den betydelige reduksjon av avgiftssatsene som ble gjennomført samtidig og som antas å ha redusert avgiftsplanleggingen.

Avslag på arv vil imidlertid ha arveavgiftsmessig betydning også i et boavgiftssystem, ved at avslag til fordel for barn vil innebære at det spares avgift ved ett generasjonsskifte. Selv med en konsekvent boskatt vil en derfor ikke helt kunne unngå at avslag på arv benyttes som instrument i avgiftsplanlegging. Utvalget henviser i denne sammenheng til at det innenfor rammen av en arveloddsskatt kan bestemmes at avslag på arv ikke skal tillegges betydning.

ing for arveavgiftsberegningen; utvalget diskuterer dette spørsmålet i avsnitt 14.3.

I den grad det i et boavgiftssystem likevel i større eller mindre grad skal tas hensyn til loddeiernes individuelle forhold, vil den administrative gevinst bli redusert. Ved sammensatt skifte (dvs. skifte mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger), må en i et boavgiftssystem skille ut gjenlevendes boslodd fra beregningsgrunnlaget for avgiften, uansett om ektefeller er unntatt fra avgiftsplikt eller ikke. Denne delen av skifteoppgjøret må altså gjennomføres med virkning for avgiftsberegningen.

Utvalget viser til at spørsmålene om hvilke verdier som skal inngå i avgiftsgrunnlaget og hvordan gjenstandene skal verdsettes, vil være fullt ut de samme i begge systemene.

Det er vanskelig å gjøre seg opp noen sikker mening om hvilke administrative gevinster som et boavgiftssystem vil innebære. Med de endringer som utvalget uansett vil foreslå og med de modifikasjoner i boavgiftssystemet som vil være nødvendig av hensyn til avgiftsfrie subjekter, antar utvalget at forskjellen i administrativ effektivitet og provenyinnngang neppe vil være stor.

En boavgift vil også ha andre konsekvenser som det må tas hensyn til ved vurderingen. Gjeldende lov knytter på en del punkter rettsvirkninger til arvingenes individuelle forhold (jf. for eksempel § 17 om fradrag i arv til mindreårige som har mistet sin forsørger, § 12 annet ledd om arving som skyldner med manglende betalingsevne, og dessuten en rekke administrative regler, så som klage, renter og tilleggsavgift). Slike regler må gis en annen utforming i et boavgiftssystem. I den grad det opptrer forsikringsbeløp som ikke tilfaller dødsboet, men skal være avgiftspliktig, er det i et boavgiftssystem nødvendig med særlige regler. I et boavgiftssystem vil det videre være nødvendig med regler for hvordan bunnfradraget skal fordeles hvor et uskiftet bo skiftes i flere omganger.

En internasjonal komparativ undersøkelse (Messere 1993) sammenfatter argumentene for valget mellom boavgift og arveloddsavgift slik:

«The main claims made for the estate tax [boavgift] are that it is simpler and easier to administer, that it is a better revenue yielder than inheritance tax [arveloddsavgift] and that for countries without a net wealth tax it may be a more suitable way of taxing wealth at least once a generation. For the inheritance-type tax it is argued that it is more equitable than the estate tax in that it accords more closely with ability to pay, can be more readily adjusted to the circumstances of the heir (by giving preferential rates to the immediate family) and is a better medium for encouraging a wider dispersion of wealth.»

Den samme undersøkelsen konstaterer at

«(...) there has been over the last two decades a one-way move towards inheritance taxes, the United Kingdom apart».

Av OECD-landene var det i 1987 bare UK, USA og New Zealand som hadde boavgift. Senere er et (modifisert) boavgiftssystem innført i Danmark. Av materialet om utenlandsk rett som utvalget gjengir i avsnitt 3.2, framgår det at bare Danmark, UK og USA i 1999 hadde boavgift.

Utvalget er blitt stående ved at de administrative besparelser som et boavgiftssystem innebærer, ikke vil oppveie ulempene ved å innføre systemet. Utvalget foreslår derfor at arveloddssystemet fortsatt legges til grunn for arveavgiften i Norge.

7.5 Avgiftssatser

7.5.1 Lave og lite progressive satser

Spørsmålet under dette punkt er om og ev. i hvilken utstrekning avgiftssatsene bør stige med arvens/gavens størrelse og hvilket generelt nivå avgiftssatsene bør ha. Spørsmålet om avgiftssatsene bør variere mellom ulike grupper av arvinger, omtales i punkt 7.5.2.

Historisk sett har arveavgiften vært progressiv, og til dels betydelig mer progressiv enn i dag (jf. avsnitt 3.1). Også i andre land har det vært vanlig med progressive avgiftssatser, og særlig for fjernere arvinger har høyeste marginalsattesatser til dels vært meget høye (i f.eks. Danmark opp mot 90 pst. frem til reformen i 1995, se avsnitt 3.2.1). Progressive og høye avgiftssatser er begrunnet i skatteevne- og omfordelingsbetraktninger.

Et sentralt spørsmål er hvilke ambisjoner en bør ha mht. til å bruke arveavgiften som instrument for omfordeling i samfunnet. Tradisjonelt har formuesomfordeling stått sentralt i begrunnelsen for arveavgiften. Det kan hevdes at når skattesatsene for andre personskatter (først og fremst inntekts- og formuesskatt) er blitt mindre progressive enn tidligere, bør arveavgiften overta mer av denne oppgaven. Det kan argumenteres for at dødsfallet er et gunstig tidspunkt for skattlegging ut fra slike formål.

Et par trekk i moderne skattepolitikk har betydning for utvalgets vurderinger av avgiftssatsens struktur: Det første er de argumenter som ligger til grunn for skattereformen 1992 (som ikke omfattet arveavgiften). Reformen innebar bl.a. en reduksjon av skattesatsene kombinert med et bredere skattefundament. Reduksjonen var delvis basert på en erkjennelse av at sterkt progressive skattesatser i praksis gjerne ikke vil ha den omfordelende effekt som de er tiltenkt.

Høye marginale satser innenfor arveavgiftssystemet vil både gi et betydelig press i retning av unntaksregler av forskjellig art (kanskje særlig med sikte på å ikke vanskeliggjøre generasjonsskifte i familiebedrifter) og gi insitament til planlegging med sikte å unngå de høye avgiftene. Kombinasjonen av unntaksregler og individer som har stor gevinst av å unngå de høye marginale satsene, har ofte skattemotiverte manøvreringer som konsekvens. Det vil føre til et stort avvik mellom systemets nominelle progressive innretning og det faktiske resultat. Utfallet kan bli et system som mangler legitimitet i befolkningen. Et slikt system vil videre være tungt å administrere og kan lede til betydelig ressursforbruk i samfunnsøkonomisk unyttig planlegging. Høye marginale skattesatser kan også være uheldig med hensyn til ressursallokeringen i samfunnet, f.eks. avveiningen mellom sparing og konsum.

Den andre trenden er utviklingen henimot proporsjonale skattesatser på kapitalinntekt. Når dette er innført i inntektsbeskatningen for kapitalavkastning og -gevinster, kan det anses som et argument for en tilsvarende utvikling

for arveavgiften. Men det er ikke uten videre gitt at de argumenter som har ledet til en proporsjonal skattesats på kapital ved inntektsbeskatningen, har tilsvarende vekt for arveavgiften. Denne proporsjonale skattesatsen på kapitalinntekt er først og fremst motivert i to forhold: For det første har en lav og proporsjonal sats blitt ansett nødvendig av hensyn til konkurransen på det internasjonale kapitalmarked etter nedbyggingen av valutarestriksjonene. Utvalget antar at dette hensynet har en viss relevans også for arveavgiften, spesielt for direkteinvesteringer i fast eiendom og faste anlegg, men mindre for finansinvesteringer (jf. reglene om avgiftsplikt for arv etter og gave fra utlendinger i arveavgiftsloven § 1). For det annet var den lave og proporsjonale skattesats begrunnet i hensynet til å redusere betydningen av gjeldsrente-fradraget. Det kan i denne sammenheng bemerkes at skattesatsene for formuesskatten fortsatt er progressive.

Etter utvalgets oppfatning står en på dette punkt overfor valget mellom to hovedsyn på utformingen av arveavgiften: På den ene siden en arveavgift med betydelige ambisjoner om å virke omfordelende og, som konsekvens av dette, med relativt høye og progressive satser på høyere arvelodder og gaver, men med ingen eller bare lav avgift på mindre og mellomstore arvelodder og gaver. På den annen side en avgift som (ut over et bunnfradrag som skjermer de moderate arvelodder og gaver for avgiftsplikt) i det vesentlige treffer alle arvelodder og gaver med stort sett samme og relativt moderate avgiftssats.

Utvalget er blitt stående ved sistnevnte modell. Det er langt på vei en slik modell Norge har hatt i de senere år, og de negative erfaringene med høye og sterkt progressive avgifts- og skattesatser taler mot å velge et system med slike egenskaper. Høyere og mer progressive avgiftssatser vil, som allerede nevnt, nødvendiggjøre flere kompliserte særregler, og en slik utvikling vil også gjøre det vanskelig å foreta ytterligere forenklinger av arveavgiftssystemet. Utvalget mener at en tvert om bør forsøke å gjennomføre forenklinger i arveavgiften. Et relativt stort bunnfradrag skal sikre at personer som mottar små eller middels store arvelodder skal slippe avgiftsberegning helt eller delvis. Utvalgets vurderinger på dette punkt må dessuten ses i sammenheng med forslagene til mer konsekvente verdsettingsregler, jf. [\(Link til \)](#) kapittel 8.

7.5.2 Fortsatt høyere avgift for fjernere arvinger?

Tradisjonelt er arveavgiften, både i Norge og i andre land, utformet slik at fjernere arvinger betaler avgift etter høyere satser enn nærmere arvinger. Slik er det også i det gjeldende norske system. Men i norsk rett er det nå bare to klasser, og forskjellen i skattesatser mellom klassene er relativt beskjeden: Bunnfradraget er det samme, avgiftssatsene er hhv. 8 pst. og 10 pst. på første trinn og hhv. 20 pst. og 30 pst. på annet trinn. Noe forenklet uttrykt skal de laveste satsene anvendes på arv og gave til arvelaters/givers barn og foreldre, og de høyeste satsene på alle andre. Spørsmålet i dette avsnitt er om det er grunn til å videreføre denne forskjellen mellom grupper av arvinger, og ev. i hvilken grad og form.

Reglene om høyere avgift til fjernere slektninger har tidligere delvis vært begrunnet ut fra arverettslig farget argumentasjon: Fordi slektsarveretten er arverettspolitisk svakere begrunnet jo lenger ut i slektsleddene en kommer, er en beskatning av ervervet tilsvarende sterkt begrunnet (se avsnitt 6.2.6).

Forfølger en denne tanken, leder det til en annen og tyngre beskatning av fjerne slektsarvinger. De argumenter som generelt taler mot høye avgiftssatser (jf. avsnitt 7.5.1), taler imidlertid også mot høye satser for fjerne arvinger, og utvalget kan ikke gå inn for dette.

Forskjeller i avgiftssatser mellom grupper av arvinger kan imidlertid også begrunnes med at det er særlige grunner for lav skattebyrde for barn (og ev. også andre livsarvinger), spesielt med hensyn til generasjonsskifte i familiebedrifter: Familiebedrifter overføres normalt fra foreldre til barn, og skattebyrden for denne gruppen er spesielt influert av satsstrukturen siden det vanligvis er relativt store verdier som overføres. En svakhet ved dette argumentet er at det impliserer en avgiftsmessig fordelaktig behandling av én type generasjonsskifte sammenlignet med andre. En fordelaktig behandling av barn kan gi insitant til at det gjennomføres overføringer av familiebedrifter til barn, også hvor det ut fra bedrifts- og samfunnsmessige vurderinger kanskje ville vært heldigere å overføre bedriften til andre (f.eks. fjernere slektninger eller ansatte). Spørsmålet om det bør innføres særlige lettelsesregler ved generasjonsskifte behandles av utvalget i kapittel 10. Slike særregler er kompliserende, og hensynet til om mulig å unngå særregler, bør etter utvalgets mening derfor tillegges en viss vekt ved avgiftssatsenes utforming.

En satsstruktur som er annerledes for fjernere arvinger enn for nære, er prinsipielt problematisk ut fra to viktige hensyn bak arveavgiften. For det første er det vanskelig å se at *skatteevnener* vesentlig ulik for nære og fjerne slektninger (eller ikke-slektninger). Et unntak kan gjelde for mindreårige barn (og ev. gjenlevende ektefelle) pga. bortfall av forsørgelse, men hensynet til dem kan ivaretas særskilt (jf. avgiftsfritaket for ektefeller og det særlige fradrag for mindreårige arvinger etter arveavgiftsloven § 17).

For det annet vil avvikende avgiftssystemer for fjernere arvinger som regel innebære at testamentsarvinger som ikke er nær beslektet, må betale avgift etter de høyeste satsene. Dette kan vanskelig sies å være i harmoni med at det er norsk arveretts utgangspunkt at slektskap og testament er likeverdige grunnlag for arv.

Det er imidlertid et viktig argument som taler for en viss forskjellsbehandling: Høyere avgiftssatser for arv og gave til barnebarn og fjernere livsarvinger enn til barn kan innenfor dagens system begrunnes med at en hopper over ett generasjonsskifte ved å føre verdiene rett til dem. De høyere avgiftssatsene kan sies å fungere som en viss kompensasjon for dette. Spesielt vil høyere avgiftssatser for fjernere livsarvinger enn barn bidra til at lønnsomheten ved bruk av avslag på falt arv i avgiftsplanleggingen reduseres noe. Etter utvalgets oppfatning bør dette hensynet heller ivaretas ved utformingen av bunnfradraget enn ved ulikheter i selve avgiftssatsen. Dette har sammenheng med at den avgiftsplanlegging som i praksis foregår ved overføring av verdier til barnebarn, i stor grad synes å finne sted innenfor rammen av bunnfradraget, og for slike transaksjoner har ulikheter i avgiftssatsene ingen betydning.

Utvalget finner på denne bakgrunn at det ikke lenger er tilstrekkelig gode prinsipielle argumenter for å ha forskjellige avgiftssatser for ulike klasser av arvinger. Særbehandlingen av barn i arveavgiftssammenheng bør skje ved at disse har et større bunnfradrag ved beregning av avgift. Dette er ikke begrun-

net ut fra skatteevneprinsippet, men reduserer insentivene til skattemotiverte tilpasninger ved avslag på arv.

7.5.3 Utvalgets standpunkt til avgiftssatser og bunnfradrag

7.5.3.1 Innledning

Som basis for sine vurderinger av avgiftsstrukturen, har utvalget funnet at det er særlig viktig å ta hensyn til effekter av å utvide beregningsgrunnlaget for arveavgiften. Utvalgets drøftelser i [\(Link til \)](#) kapittel 8 viser at det særlig er på tre punkter det bør kunne legges til grunn ikke uvesentlige grunnlag-sutvidelser: for fast eiendom, for ikke-børsnoterte aksjer og andeler samt for forretningsverdi og andre immaterielle verdier (både i og utenfor selskapsforhold).

Utvalget vil i punkt 7.5.3.3 se nærmere på valg av avgiftssats og bunnfradrag.³⁹ Dersom en oppnår betydelig økt proveny ved å øke avgiftsgrunnlaget, kan merinntekten innkasseres uten å endre satser og fribeløp.⁴⁰ I mandatet er det imidlertid sagt at minst ett av de alternative forslag som utvalget fremmer, må utformes slik at det gir omtrent uendret proveny. Det betyr at en enten må redusere avgiftssatsen eller heve innslagspunktene i forhold til gjeldende regler. Økte inntekter og forutsetning om uendret proveny gir altså rom for enten å redusere avgiftssatsen, øke fribeløpet eller en kombinasjon av disse. Utvalget tar utgangspunkt i dette og vil senere komme tilbake til om det likevel bør velges en satsstruktur som antas å gi større eller mindre proveny enn det provenynøytrale alternativ.

7.5.3.2 Utvidelse av beregningsgrunnlaget

I Statistisk sentralbyrås Arveavgiftsregister framgår ikke hvilke enkeltkomponenter avgiftspliktig arv er sammensatt av, jf. omtale i [\(Link til \)](#) kapittel 5. På basis av registeret er det dermed vanskelig å anslå effektene av at ulike formuesobjekter verdsettes etter ulike metoder. Fra undersøkelsen som utvalget har fått gjennomført i samarbeid med skattefogdkontorene og skifterettene, framkommer det imidlertid både anslag for samlet verdi av ulike eiendeler i arveoppgjør og oversikt over hvordan verdsettelsen av disse fordeler seg på ulike verdsettelsesmetoder. Oversikt over utbredelsen av de ulike verdsettelsesmetodene er gitt i avsnitt 5.5 og i vedlegg 2.

Gruppen «Faste eiendommer av alle slag» er den største enkeltkomponenten i samlet formue og utgjør om lag 7 mrd. kroner i årlige arveoverføringer hos skattefogdkontorene. I dette samlebegrepet inngår bolig, fritidsbolig og annen fast eiendom. Det fremgår av undersøkelsen at salgssum og takst anvendes i om lag 48 pst. av arvetilfellene, mens verdien i om lag 45 pst. av tilfellene er anslått ved skjønn eller ved påstand fra arvingen(e). Det er også en gruppe på om lag 7 pst. der det ikke framgår hvordan verdien er satt. I forhold til samlet *verdi i arveoppgjør*, utgjør skjønn og påstand om lag 33 pst. I

39. Utvalget bruker her og ellers i utredningen uttrykkene «bunnfradrag» og «fribeløp» som synonymer.

40. Endringer kan også tenkes gjort når det gjelder avgiftsplikten. Dersom det innføres avgiftsplikt for ektefeller for den del av avdødes formue som ektefellen arver (altså ikke det som ektefellen selv bragte med seg inn i familien) og for gaver fra ektefelle, vil dette gi i størrelsesorden 20 mill. kroner i økt proveny. Se for øvrig avsnitt 11.1.5.

gaveoppgjør utgjør samlet verdi av fast eiendom om lag 4,5 mrd. kroner, hvorav skjønn og påstand utgjør om lag 44 pst. av samlede verdier.

Utvalget legger til grunn at der salgssum eller takst er anvendt, vil anslaget rimelig godt avspeile omsetningsverdien. Utvalget vil likevel peke på at der salget har foregått uten åpen budrunde, kan salgssum likevel ligge under omsetningsverdien på det åpne marked. Dersom verdien er satt utfra skjønn og påstand, mener utvalget at det er grunn til å anta at det er forskjell mellom registrert verdi og markedsverdi. Utvalget har lagt til grunn at registrert verdi av bolig i gjennomsnitt utgjør om lag 60 pst. av omsetningsverdi. Når verdiene i utvalget korrigeres for en slik undervurdering, øker samlet verdi av «Faste eiendommer av alle slag» i arveoppgjør hos skattefogdkontorene fra 7 mrd. kroner til vel 8,5 mrd. kroner, dvs. med 22 pst. og i gaveoppgjør fra 4,6 mrd. kroner til om lag 5,9 mrd. kroner (29 pst.). Dette tilsvarer en samlet verdiøkning på snaut 2,9 mrd. kroner.

Utvalget vil først se hva provenyvirkningen av denne «grunnlag-sutvidelsen» blir innenfor dagens regelverk. Det kan være rimelig å anta at denne boligverdi finnes i arveoppgjør der registrert formue allerede er større enn fribeløpet (200 000 kroner etter dagens regler). Hvis en antar at forskjellen mellom virkelig verdi, som anslått her, og oppgitt verdi avgiftsbelegges med laveste sats for nære slektninger (dvs. 8 pst. etter avgiftsvedtakets § 4), utgjør dette illustrasjonsmessig om lag 230 mill. kroner. Dette tilsvarer en økning i forhold til budsjettet avgiftsproveny for 2000 med om lag 30 pst., jf. Nasjonalbudsjettet 2000. Det kan være grunn til å tro at den øvrige registrerte verdi i disse arveloddene er så høy at merverdien skulle vært avgiftsbelagt med høyeste sats, som for nære slektninger er 20 pst. etter avgiftsvedtakets § 4. Illustrasjonsmessig vil grunnlagsutvidelsen under en slik antakelse innebære en økning i provenyet på 575 mill. kroner i 1998.

En annen sentral størrelse i sammenheng med mulig undervurdering av arveverdier, er aksjer og selskapsandeler. Dette gjelder særlig for ikke-børsnoterte aksjer og andeler. I vedlegg 2 fremgår det at av samlet brutto formue på om lag 21 mrd. kroner (samlet for arv og gave) utgjorde noterte og unoterte aksjer og andeler om lag 760 millioner kroner, dvs. bare 3,6 pst. av samlet bruttoformue. Av dette utgjorde ikke-børsnoterte aksjer og andeler om lag 395 mill. kroner. Dette kan gi grunnlag for to helt motsatte slutninger: At arv og gave av ikke-børsnoterte aksjer og andeler ikke spiller noen større rolle i praksis, eller at slike transaksjoner spiller en vesentlig rolle, men ikke fanges opp av avgiftsreglene slik de er utformet i dag. Utvalget tror at sistnevnte alternativ er det mest sannsynlige.

Ikke-børsnoterte aksjer er i avgiftsøyemed verdsatt til 30 pst. av skattemessig verdi, jf. omtale i [\(Link til \)](#) kapittel 8. Skattemessig riktig verdi av ikke-børsnoterte aksjer og andeler vil da være om lag 1 300 millioner kroner, dvs. en økning på om lag 900 mill. kroner. I de fleste tilfeller der arvelodd inkluderer unoterte aksjer, vil arvelodden også inkludere andre formuesgjenstander. Det kan derfor legges til grunn at marginalsatsen i disse tilfellene tilsvarer høyeste marginalsats for nære slektninger, dvs. 20 pst. En økning av avgiftsgrunnlaget i den størrelsesorden som er skissert her, vil dermed øke avgiftsprovenyet etter dagens regler med om lag 180 millioner kroner.

Utvalget vil ikke inkludere noe anslag for oppvurdering av verdsettelsen av eiendeler i unoterte aksjeselskaper, men vil bemerke at dette kan utgjøre en betydelig tilleggspost: Formuesgjenstander som inngår i selskapet verdsettes lavt, mens gjeld verdsettes til virkelig verdi. Et unotert aksjeselskap som tar opp gjeld og investerer i f.eks. unoterte aksjer eller eiendom vil dermed kunne ha lav verdiansettelse av sine eiendeler og riktig verdsettelse av sin gjeld. Skattemessig verdi av aksjeselskapet vil da kunne være meget lav, jf. f.eks. Boye og Hansen (1997).

Dersom boligverdiene oppjusteres som beskrevet over (2,9 mrd. kroner), og unoterte aksjer og andeler vurderes til skattemessig verdi (900 mill. kroner), øker samlet avgiftsgrunnlag med om lag 3,8 mrd. kroner. Dersom en antar at hele grunnlagsutvidelsen på 3,8 mrd. kroner blir å avgiftsbelegge med 20 pst., vil provenyøkningen innenfor dagens system ligge i størrelsesorden 750 mill. kroner.

I kapittel 15 foretar utvalget en vurdering av økonomiske og administrative konsekvenser av en del av utvalgets forslag. Utvalget antar at de administrative konsekvenser med tilhørende ressursbruk av forbedret verdsetting mv. og utvidelse av beregningsgrunnlaget, jf. kapitlene 7 og 8, er meget beskjedne i forhold til provenyvirkningene av forslagene.

Av økonomiske konsekvenser utover provenyvirkningene som er drøftet her, er det særlig ev. innføring av kontinuitet som vil kunne ha provenyemessige følger. Utvalget antar imidlertid at også disse provenyvirkninger blir relativt beskjedne, og de vil derfor ikke påvirke de drøftinger av de samlede provenyvirkninger og avgiftssatser som er beregnet i dette kapittel.

Utvalget mener at et nytt satssystem bør ta utgangspunkt i et fribeløp og én fast sats over dette fribeløpet. De kombinasjoner av fribeløp utvalget har valgt å vurdere nærmere er som følger:

- Fribeløp for både nære og fjerne slektninger settes til 200 000 kroner
- Fribeløp for nære slektninger settes til 300 000 kroner, og for fjerne til 200 000 kroner
- Fribeløp for nære slektninger settes til 400 000 kroner, og for fjerne til 200 000 kroner

Provenyvirkningene vil være påvirket både av det nye satssystemet isolert sett og av grunnlagsutvidelsene. Satssystem og grunnlagsutvidelser kan derfor ikke ses uavhengig av hverandre. Utvalget har bedt Statistisk sentralbyrå utføre beregninger av provenyvirkningene av de ulike nye satssystemene ut fra eksisterende verdsettelser i Arveavgiftsregisteret. Utvalget har selv tilføyd beregninger av virkningen av grunnlagsutvidelse, og har i den forbindelse også lagt til grunn flere ulike antakelser for størrelsen av denne utvidelsen.

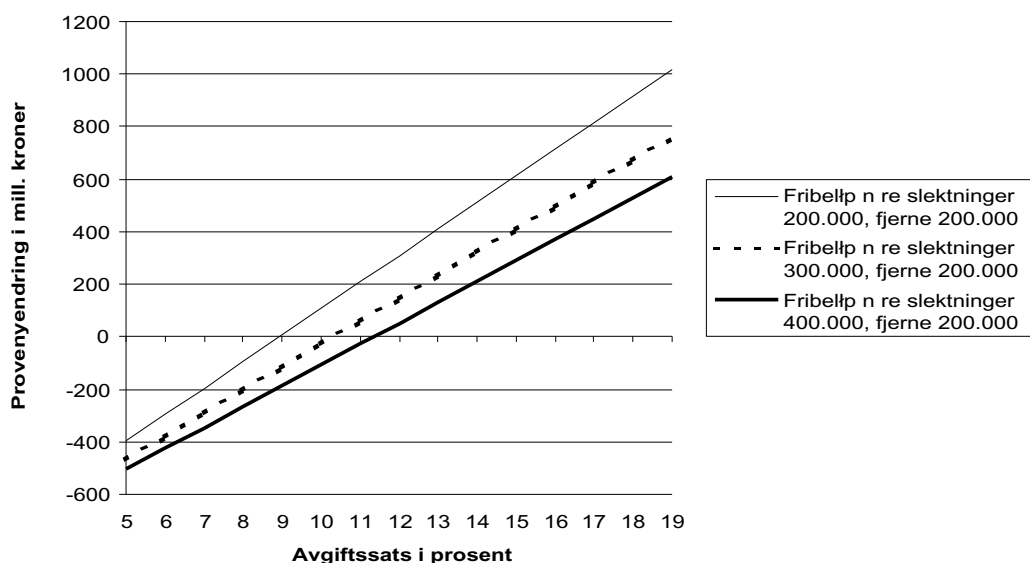
Tabell 7.2 inneholder en oversikt over de satser som er nødvendige for provenynøytral omlegging til ulike fribeløp, beregnet både for uendret og utvidet avgiftsgrunnlag som beskrevet foran. Tabell 7.2 viser at utvidelsen av grunnlaget har stor betydning for satsene. Under alternativet med fribeløpet for nære slektninger lik 400 000 ser en at «provenynøytral» sats reduseres fra 21,7 pst. til 11,3 pst. når verdsettelsesreglene endres samtidig med bunnfradragene.⁴¹

Tabell 7.2: Nødvendige satser for provenynøytral endring

Fribeløp i kroner	Uten utvidelse av grunnlaget	Med utvidelse av grunnlaget
Nære slektninger 200 000, fjerne 200 000	14,3 pst.	8,9 pst.
Nære slektninger 300 000, fjerne 200 000	18,2 pst.	10,3 pst.
Nære slektninger 400 000, fjerne 200 000	21,7 pst.	11,3 pst.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Figur 7.1 viser sammenhengen mellom avgiftssats og provenyvirkninger ved utvidelse av avgiftsgrunnlaget som vist i tabell 7.2.

Figur 7.1 Sammenhengen mellom avgiftssats og provenyendringer for alternative fribeløp

Utvalget har også i en viss grad undersøkt hvor følsomme disse resultatene er for forutsetningene. Tabell 7.3 gir en oversikt over følsomheten overfor endringer i avgiftsgrunnlaget. Hvis korrigeringen av verdsettelsesmetodene fører til at avgiftspliktig grunnlag bare øker med halvparten av antakelsen som ligger til grunn for tabell 7.2, blir nødvendig sats om lag 14,9 pst. med fribeløp på hhv. 400 000 kroner og 200 000 kroner. Om korrigeringen fører til at avgiftspliktig grunnlag blir 50 pst. høyere enn det som tidligere er lagt til grunn, blir nødvendig sats for provenynøytralitet kun 9,2 pst.

41. En slik avgiftssats på 11,3 pst. og fribeløp vil, isolert sett, innebære et provenytap ved eksisterende verdsettingsregler på om lag 430 mill. kroner. Utvidelse av grunnlaget opp til korrekt verdsetting vil føre til inntekter fra utvidelsen på samme beløp. I sum betyr dette at endringene er provenymessig nøytrale.

Tabell 7.3: Nødvendige satser for provenynøytral endring, ulike antakelser for endret grunnlag

Fribeløp i kroner	Større utvidelse (50 pst.)	Mindre utvidelse (50 pst.)
Nære slektninger 200 000, fjerne 200 000	7,6 pst.	11,0 pst.
Nære slektninger 300 000, fjerne 200 000	8,5 pst.	13,2 pst.
Nære slektninger 400 000, fjerne 200 000	9,2 pst.	14,9 pst.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Boks 7.1 Nærmere om beregninger av virkningen av regelendringer

De omlegginger av regelverket som utvalget har utredet, kan deles i to deler. For det første foreslår utvalget å forenkle satsstrukturen ved å erstatte dagens stigende avgiftssatser med én flat sats over et fribeløp. For det andre foreslår utvalget at markedsprisen til flere formuesgjenstander, som i dag verdsettes lavere, skal legges til grunn i avgiftsberegningen.

Knyttet til den første delen av omleggingen, har Statistisk sentralbyrå tatt utgangspunkt i dagens verdsetting i arveavgiftsregisteret og beregnet virkningen på samlet avgift ved *nye avgiftssatser og endring i fribeløp*. Beregningene er foretatt på avgiftspliktige observasjoner med rådighetsdato 1997 (dvs. ervervet rådighet til midlene i 1997). Det er tatt utgangspunkt i provenytab/gevinst i forhold til gjeldende avgiftssatser og innslagspunkter (dvs. 200 000 og 500 000 kroner). I 1997 var disse grensene på henholdsvis 100 000 og 400 000 kroner. Hver enkelt arveoverføring i 1997 er videre ganget opp med faktoren 1,202 før beregningene er foretatt for å ta hensyn til formuesveksten fra 1997 til 2000. Resultatet av disse beregningene er vist i tabell 7.4 Av tabellen framgår det f.eks. at ved den avgiftsstruktur utvalget legger opp til, dvs. alternativ c i tabellen, vil en avgiftssats på om lag 11,3 pst. gi et provenybortfall i størrelsesorden 429 millioner kroner gitt dagens verdsettingsregler.

Tabell 7.4: Provenyvirkninger av endret satsstruktur alene. Beløp i kroner

	Fribeløp	Ny, felles avgiftssats	Provenytab
a.	§ 4: 200 000, § 5: 200 000	8,9 %	337 000 000
b.	§ 4: 300 000, § 5: 200 000	10,3 %	390 400 000
c.	§ 4: 400 000, § 5: 200 000	11,3 %	429 000 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Virkningen av å *utvide grunnlaget for avgift* gjennom å forbedre verdsettingen av fast eiendom og unoterte aksjer, kan ikke beregnes på grunnlag av Arveavgiftsregisteret. Utvalget har derfor vært avhengig av å foreta beregninger på et mer usikkert grunnlag for denne virkningen. Utgangspunktet for utvalgets beregninger er de opplysninger som utvalget har samlet inn om sammensetningen av formue ved arv og gave, jf. omtale i [\(Link til\)](#) kapittel 5.

Utvalget vil særlig peke på at en korrekt verdiansettelse vil øke ansettelsen av eiendommer og av unoterte aksjer og andeler vesentlig. Utvalgets forslag vil også føre til at verdsettelse av eiendom mv. i unoterte aksjeselskaper og andelslag vil settes til omsetningsverdi, slik at samlet beregningsgrunnlag øker ytterligere. Utvalget har imidlertid ikke informasjon om hvilken størrelsesorden sistnevnte endring kan dreie seg om, og har ikke inkludert anslag på dette i sine beregninger.

For å beregne hvilke provenyvirksomheter verdsetting av fast eiendom og unoterte aksjer til omsetningsverdi gir, er det nødvendig å gjøre antakelser om hvilken avgiftssats som vil komme til anvendelse for utvidelsen. Utvalget legger til grunn at det er rimelig å anta at det i arvelodder som inneholder eiendom og/eller unoterte aksjer og andeler, også vil foreligge andre midler, slik at fribeløpet allerede vil være «brukt opp» og ikke kommer til anvendelse for det utvidede grunnlaget. I den grad deler av fribeløpet «er igjen», vil utvalgets anslag overvurdere effekten av utvidelsen.

Utvalgets anslag for grunnlagsutvidelsen er gitt i avsnitt 7.5.3.2. Avgiftsinntektene som følger av en slik utvidelse, vil motsvare provenytapet på eksisterende grunnlag ved satsene som er anvendt i tabell 7.4. Som nevnt ovenfor vil en avgiftssats på om lag 11,3 pst. føre til et provenybortfall i størrelsesorden 425 millioner kroner ved avgiftsstruktur etter alternativ c, men samtidig vil grunnlagsutvidelsen føre til merinntekter på samme beløp. Omleggingen vil derfor være provenynøytral. Fordi dette er usikre anslag, har utvalget også beregnet nødvendige satser ut fra høyere og lavere utvidelser, jf. omtale og tabell 7.3 i avsnitt 7.5.3.2.

Tabell 7.5 viser videre virkningen på samlet proveny hvis regelendringen gir lavere grunnlagsøkning enn antatt (jf. tabell 7.3). Det fremgår av tabellen f.eks. at ved satsstrukturen som gitt i alternativ c legges til grunn, vil 50 pst. lavere grunnlagsutvidelse gi om lag 215 millioner lavere avgiftsinntekt. Hvis derimot regelendringen viser seg å gi 50 pst. høyere grunnlagsutvidelse, vil virkningen være en økning i avgiftsinntekt på om lag 220 millioner kroner.

Tabell 7.5: Provenyvirksomheter av økt avgiftsgrunnlag (+/- 50 pst. av basisantakelsen) og satsene fra tabell 7.4. Beløp i kroner

	Fribeløp	-50 % (økning 1,9 mrd. kr.)	+50 % (økning 5,7 mrd. kr.)
a.	§ 4: 200 000, § 5: 200 000	- 167 300 000	172 100 000
b.	§ 4: 300 000, § 5: 200 000	- 194 600 000	197 000 000
c.	§ 4: 400 000, § 5: 200 000	- 213 200 000	218 100 000

Kilde: Finansdepartementet

7.5.3.3 Vurdering av ulike satser og bunnfradrag

Samspillet mellom satsreduksjoner, grunnlagsutvidelser og størrelse på bunnfradrag kan være vanskelig å få oversikt over. Utvalgets utgangspunkt er at arvemottakere med små eller midlere arvelodder ikke skal komme dårligere ut under det nye systemet enn etter dagens regler.

Når det gjelder arv til barnebarn, henvises til det som er sagt under avsnitt 7.5.2 om at lavere bunnfradrag kan anses som en rimelig kompensasjon for at en hopper over et generasjonsskifte, og at det i noen grad vil forebygge avgiftsplanlegging mht. overføring til direkte til barnebarn hvis bunnfradraget for barnebarn er lavere enn for barn. Dette argument har større styrke i forhold til barnebarn (og andre livsarvinger enn barn) enn andre livs- og testamentsarvinger. Utvalget antar imidlertid at det er lite rimelig med høyere bunnfradrag for eksempel for nevøer enn for barnebarn. Og en ytterligere differensiering av bunnfradragene, avhengig av hvem som er arving, vil virke kompliserende. Utvalget foreslår etter dette at bunnfradraget settes høyere for barn (og foreldre) enn for andre arvinger.

Dersom en velger å øke fribeløpet utover dagens innslagspunkt på 200 000 kroner, vil dette gi en fordel for alle som mottar avgiftspliktig arv over 200 000 kroner. Neste innslagspunkt er i dag 500 000 kroner. Data fra Arveavgiftsutvalgets utvalgsundersøkelse, jf. avsnitt 5.4, viser at drøyt 76 pst. av arveloddene i 1998 var 200 000 kroner eller lavere, mens kun 6 pst. var over 500 000 kroner.⁴² Det betyr at de fleste mottar arv som er lavere enn dagens fribeløp, og at få betaler avgift etter høyeste sats.

Det relevante målet på avgiftsreduksjonen er imidlertid hvor stor avgiftsreduksjonen blir i forhold til avgiften ved det gamle regimet. Den største avgiftsreduksjonen tilkommer dem som ligger mellom gammelt og nytt fribeløp samt de som ikke ligger så langt over det nye fribeløpet. Det vil si at avgiftsreduksjonen som følge av økt fribeløp minsker med arvets størrelse, gitt at den er over det nye fribeløpet. Et eksempel kan belyse dette: Anta at fire personer arver hhv. 300 000 kroner, 500 000 kroner, 1 000 000 kroner og 5 000 000 kroner. I et system med fribeløp på 200 000 kroner og avgiftssats på 10 pst., betaler de hhv. 10 000 kroner, 30 000 kroner, 80 000 kroner og 480 000 kroner i arveavgift. Økes fribeløpet til 400 000 kroner, faller avgiften bort for den første. Nummer to betaler nå 10 000 kroner i avgift, dvs. en reduksjon på 67 pst. i forhold til tidligere avgift. Nummer tre og fire betaler nå hhv. 60 000 kroner og 460 000 kroner, dvs. en reduksjon på hhv. 25 pst. og 4,2 pst.⁴³

Utvalget anser det ikke aktuelt å foreslå lavere bunnfradrag for noen grupper enn i dag. Bunnfradraget for barnebarn og fjernere arvinger bør derfor være på minst 200 000 kroner. De tallene som er presentert foran, viser at med et bunnfradrag på 300 000 kroner for barn og foreldre og 200 000 kroner for andre, vil en avgiftssats på vel 10 pst. gi provenynøytralitet, mens med bunnfradrag på hhv. 400 000 kroner og 200 000 kroner må satsen settes til noe under 12 pst., jf. tabell 7.2. I valget mellom disse alternativene legger utvalget vekt på at alternativet med 300 000 kroner for barn og foreldre vil kunne innebære en viss avgiftsskjerpelse for den som arver 500 000 kroner fordi utvidelsen av beregningsgrunnlaget kan slå ut i skjerpet avgift også for denne gruppen. Denne effekten taler for å velge alternativet med 400 000 kroner i bunnfradrag for barn og foreldre. I samme retning trekker at fordelingsmessige hensyn kan tale for at en noe større del av den provenyøkning som ligger i utvidelse av beregningsgrunnlaget, i et provenynøytralt alternativ tas ut i form av et høyere bunnfradrag enn 300 000 kroner. Også alternativet med 400

42. Gjeldende innslagspunkter i 1998 var hhv. 100 000 og 400 000 kroner.

43. Bruk av andre (felles) avgiftssatser endrer ikke disse prosentvise reduksjonene i avgift.

000 kroner gir mulighet til å redusere avgiftssatsen meget vesentlig - med 40 pst., tilsvarende åtte prosentpoeng, til i underkant av 12 pst. At dette alternativet innebærer en avgiftsskjerpelse for barnebarn og andre som arver 500 000 kroner (12 pst. av 300 000 kroner = 36 000 kroner, mot i dag 10 pst. av 300 000 kroner = 30 000 kroner), anser utvalget ikke som noen avgjørende motforestilling.

På denne bakgrunn foreslår et enstemmig utvalg at *bunnfradraget for barn og foreldre (avgiftsvedtakets § 4) settes til 400 000 kroner og at bunnfradrag for barnebarn og andre (avgiftsvedtakets § 5) settes til 200 000 kroner*. Utvalget forutsetter at bunnfradragene i årene fremover justeres omtrent i takt med prisstigningen. Fordi det etter Grunnloven § 75 må treffes et nytt avgiftsvedtak hvert år, har det etter utvalgets syn liten mening å lovfeste en indeksregulering. Men det er viktig å merke seg at anslagene som utvalget refererer i avsnitt 5.7, viser en klar realøkning i formuenes størrelse de neste ti-årene. Det betyr at skatteprovenyet vil øke, og fordelingsprofilen til avgiften vil endres dersom en ikke justerer bunnfradragene.

Med disse bunnfradragene og basert på de tall som er presentert ovenfor, må avgiftssatsen i provenynøytralt alternativ være mellom 11 og 12 pst., jf. tabell 7.2.

Utvalget har i avsnitt 7.2 anført argumenter for at arveavgiften bør spille en relativt større rolle i vårt skattesystem enn den gjør i dag. Holder en fast på ønsket om lave og helst atskillig reduserte avgiftssatser samt bunnfradrag som foreslått ovenfor, blir det imidlertid beskjedent rom for noen provenyøkning av betydning fra arveavgiften i de nærmeste årene. Om avgiftssatsen settes til 15 pst. i stedet for 12 pst., antas det å gi en økning i provenyet på i størrelsesorden 300 mill. kroner. Og settes avgiftssatsen til 18 pst., antas provenyøkningen å bli i størrelsesorden 550 mill. kroner, jf. figur 7.1.

I lys av at provenyet fra formuesskatten utgjør ca. seks milliarder kroner, vil selv det sistnevnte alternativ bare gi grunnlag for å redusere provenyet fra formuesskatten med ca. 10 pst. Utvalget står således i denne omgang overfor valget mellom å følge opp det prinsipielle synet under avsnitt 7.2 eller å legge avgjørende vekt på verdien av en lav arveavgiftssats.

Utvalgets flertall (alle unntatt Thoresen) er kommet til at det sistnevnte hensyn for tiden er det mest tungtveiende og foreslår derfor at *avgiftssatsen settes til 12 pst.*

Ved en avrunding oppover fra 11,3 pst. til 12 pst., tas det høyde for en del av usikkerheten som ligger i materialet. Utvalget er med andre ord klar over at provenyanslagene er gjort under atskillig usikkerhet. Forslaget til regler om verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler kan etter hvert komme til å bringe inn betydelig mer proveny enn det som er lagt til grunn i utvalgets beregninger. Størrelsen på dette er usikkert, men utvalget anbefaler at et ev. slikt merproveny benyttes til å finansiere en reduksjon av formuesskatten.

Et mindretall, utvalgets medlem Thoresen, mener det er flere gode grunner til at arveavgiften bør spille en større rolle i skattesystemet, slik at andre og mer vridende skatter kan reduseres. Dette utvalgsmedlemmet foreslår en *avgiftssats på 18 pst.*, som innebærer en økning i inntektene fra arveavgiften på anslagsvis 550 mill. kroner., vurdert i forhold til dagens system. Beløpet kan

brukes til reduksjoner i flere alternative skatter, men det etterfølgende resonnement baserer seg på at beløpet benyttes til reduksjoner i formuesskatten.

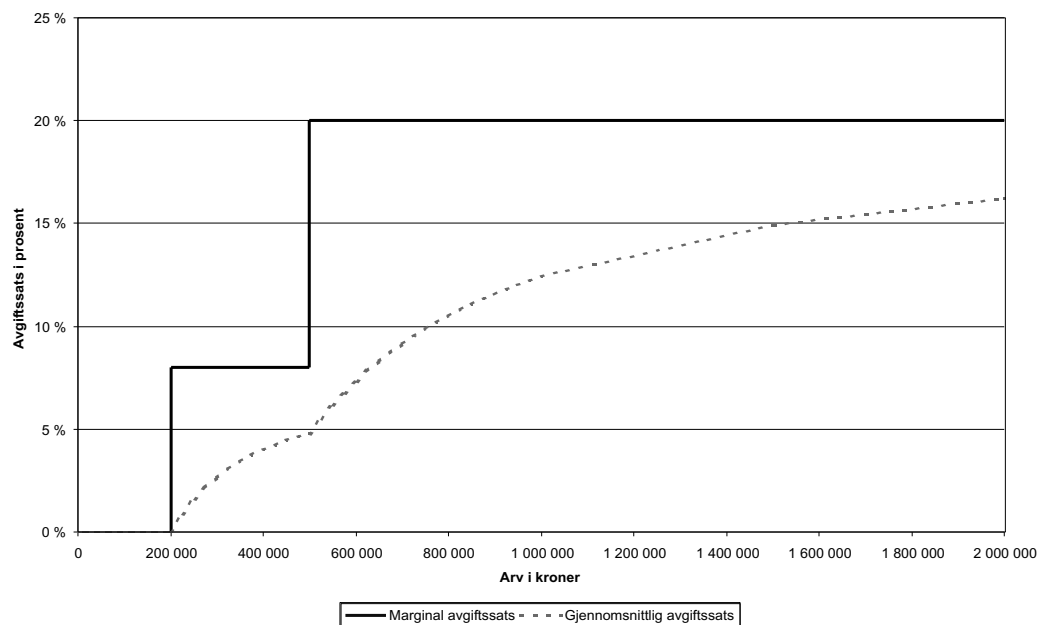
I forhold til formuesskatten framstår arveavgiften med klart bedre egenskaper i forhold til flere dimensjoner. Et forslag om en avgiftssats på 18 pst. i arveavgiften i kombinasjon med lettelser i formuesbeskatningen er blant annet basert på følgende momenter:

- En sats på 18 pst. innebærer allikevel en lavere marginalsats enn marginalsatsene i dagens system, som er 20 pst. og 30 pst.
- Det er grunn til å tro at det samfunnsøkonomiske effektivitetstapet ved en skatt på arv er lavere enn ved den løpende formuesbeskatning, siden en betydelig andel av arven er «tilfeldig», jf. [\(Link til\)](#) kapittel 5.
- Utfra alminnelige rettferdighetsbetraktninger er det mer akseptert å beskatte en formue ved et arveoppgjør, fordi en skattlegger personer som ikke har bidratt til formuesoppbyggingen (barna), i stedet for å beskatte formuesoppbyggerne selv (foreldrene) ved den løpende formuesskatt.
- Dagens formuesskatt lider av de samme svakhetene ved verdsettelse av eiendeler som dagens arveavgiftssystem. Det vil imidlertid være lettere å reformere arveavgiften på dette punktet enn å få til endringer i formuesskatten.

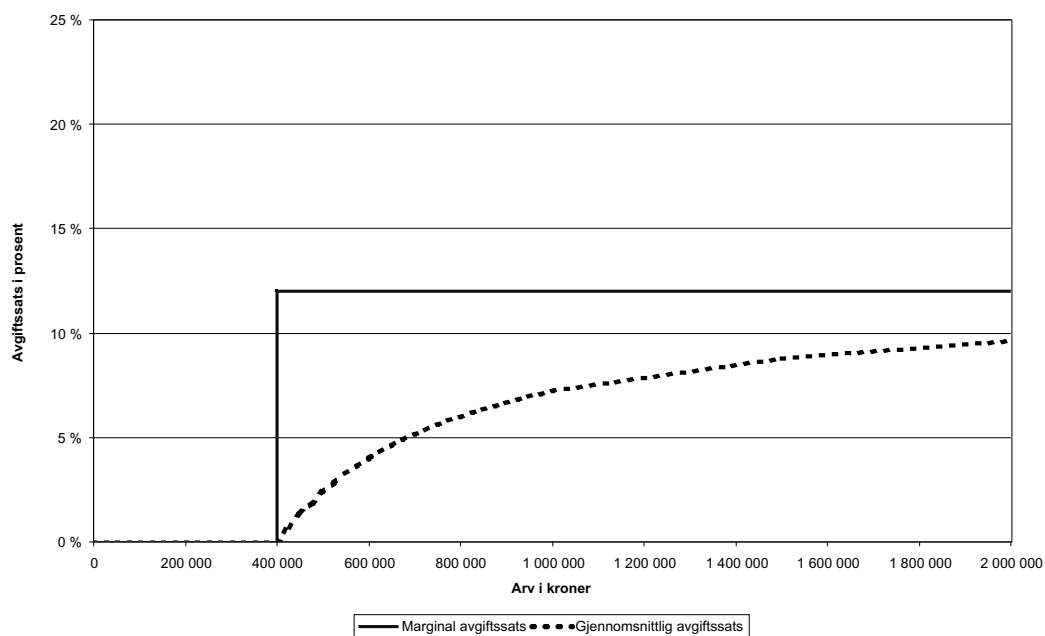
Reglene i dagens formuesskatt åpner for skattemotiverte tilpasninger ved at ulike formuesobjekter verdsettes etter forskjellige prinsipper. Det betyr at personer med store formuer har sterke insentiver til å sette i verk skattereduserende tiltak. Slike skattesystemer utgjør en trussel mot den alminnelige skattemoral og oppslutningen om fellesskapsløsninger, i tillegg til at skattegrunnlagene uthules. Dette medlem foreslår derfor at provenyøkningen på om lag 550 mill. kroner benyttes til å heve bunnfradragene i formuesskatten fra 120 000 kroner til om lag 200 000 kroner. Disse har stått stille siden 1992. Dette er et bidrag til å lette beskatningen av relativt små formuer i den store massen av skattebetalere som ikke har muligheter til å foreta skattereduserende tilpasninger innenfor formuesskatten. I sum er det grunn til å anta at en høyere arveavgiftssats i kombinasjon med økning i bunnfradrag for formuesskatt vil ha gunstige fordelingsvirkninger. Det er også av betydning for dette forslaget til avgiftsstruktur at dette utvalgsmedlemmet utgjør en del av flertallet som foreslår lettelser i avgiftsplikten ved generasjonsskifte i familiebedrifter, jf. kapittel 10.

Boks 7.2 Illustrasjon av dagens satsstruktur og flertallets forslag til ny struktur

Mens figur 7.2 viser marginale og gjennomsnittlige skattesatser for ulike størrelser på mottatt arv etter dagens regler (for mottakere omfattet av avgiftsvedtakets § 4), illustrerer figur 7.3 avgiftsstrukturen ved en flat sats på 12 pst. over et fribeløp på 400 000 kroner, jf. utvalgets forslag (for mottakere omfattet av avgiftsvedtakets § 4).

Figur 7.2 Marginale og gjennomsnittlige skattesatser for nære slektninger (avgiftsvedtakets § 4) etter dagens regler

Figur 7.3 Marginale og gjennomsnittlige skattesatser for nære slektninger (avgiftsvedtakets § 4) etter utvalgets forslag om 400 000 kroner i fribeløp og 12 pst. sats.

7.5.3.4 Særlig om arv til juridiske personer

For arv til juridiske personer gjør visse særhensyn seg gjeldende. Juridiske personer, særlig selskaper, benyttes ikke sjelden i avgiftsplanlegging med sikte å spre avgiftsgrunnlaget på flere subjekter. Etter utvalgets forslag til avgiftssatser og bunnfradrag vil denne problemstillingen bare være aktuell for bunnfradragene. Gjeldende lovs § 3 annet ledd har til formål å forebygge denne type bruk av selskaper og stiftelser i avgiftsplanleggingen.

Bestemmelsen reiser en rekke vanskelige spørsmål, og selv om det ikke kan utelukkes at den kan gjøres mindre komplisert, vil det representere en betydelig forenkling dersom satsstrukturen utformes slik at bestemmelsen blir overflødig. Det vil skje dersom juridiske personer ikke gis bunnfradrag eller bare et beskjedent bunnfradrag.

Utvalget antar at det også kan anføres andre grunner for dette. Bunnfradragets størrelse er fastsatt ut fra en vurdering av hva det er rimelig at hver arving skal kunne motta avgiftsfritt fra en arvelater, og det er gjort først og fremst med fysiske personer for øye. Utvalget henviser til at mottakernes skatteevne er en sentral begrunnelse for arveavgiften, og begrepet skatteevne har generelt sett ikke uten videre samme betydning for juridiske som for fysiske personer. Utvalget henviser i denne sammenheng til at utvalget forslår avgiftsfritaket for arv og gave til allmenntilgitt institusjoner videreført, se avsnitt 11.2.

For slike mottakere har det altså ingen betydning at bunnfradraget bortfaller eller reduseres betydelig. For å unngå at testasjoner av mindre beløp til juridiske personer blir avgiftspliktig, foreslår utvalget likevel et bunnfradrag ved arv til juridiske personer på 50 000 kroner. Et bunnfradrag i en slik størrelsesorden antas ikke å kunne gi grunnlag for avgiftsplanlegging i noen særlig utstrekning.

7.6 Sammenleggingsprinsippet

Gjeldende lov § 19 bestemmer at en ved avgiftsberegningen skal ta hensyn til tidligere gaver som erververen har mottatt fra samme giver/arvelater. Slike regler er et vanlig innslag i arveavgiftssystemer med progressive satser og har til formål å forhindre at de avgiftspliktige unngår progresjonseffekten ved å overføre midler som gaver, ev. ved flere atskilte anledninger. Reglene er til dels kompliserte å anvende, og de forutsetter nøyaktig registrering av gavetransaksjoner over en årrekke. Reglene kan også være vanskelige å forstå for de avgiftspliktige, ikke minst hvor bunnfradraget har vært endret siden tidligere gave ble ytet.

Hvis avgiftssatsene gjøres proporsjonale over et bunnfradrag, vil sammenleggingsprinsippet få mindre praktisk betydning. Men det vil fortsatt ha betydning for bunnfradraget: Med ett felles bunnfradrag for gaver og arv fra samme giver/arvelater til samme mottaker (dagens modell), vil tidligere gaver innebære at bunnfradraget er redusert eller helt brukt opp når senere gaver ytes eller arvefallet skjer.

Utvalget har på denne bakgrunn overveid om en i en ny arveavgiftslov kan klare seg uten sammenleggingsprinsippet. Dette ville utvilsomt innebære en forenkling, både lovteknisk og administrativt. Selv om sammenleggingsprin-

sippet er en logisk konsekvens av avgiftssatsstrukturen som det er lett å forstå poenget med i sin alminnelighet, er den lovtekniske utforming relativt komplisert og utslagene i konkrete tilfeller ofte vanskelig å forstå for de avgiftspliktige. Administrativt krever prinsippet at avgiftsmyndighetene (og også de avgiftspliktige i egen interesse) holder greie på tidligere gaver. Fordi sammenleggingsprinsippet i norsk rett er utformet uten noen tidsbegrensning, kan dette innebære at en må holde greie på tidligere gaver i årtier.

Som et alternativ til sammenleggingsprinsippet har utvalget derfor overveid et system hvor det gis et årlig bunnfradrag for gaver, og at det så gis et bunnfradrag ved arv som er uberørt av tidligere gaver. Utvalget har tenkt seg et bunnfradrag i størrelsesordenen 30 000- 40 000 kroner pr. år. Et slikt bunnfradrag skulle forutsetningsvis ta opp i seg skattefritakene for periodisk støtte til oppfostring og utdanning og for leilighetsgaver i gjeldende lov § 4 første ledd bokstav a og b. (Se nærmere avsnitt 7.7 nedenfor om disse skattefritakene). Et slikt system er innført i dansk rett i forbindelse med boavgiftsreformen, se avsnitt 7.4. I det følgende omtales dette som den alternative modell.

Utvalgets flertall (alle unntatt Lundgård) er likevel blitt stående ved at sammenleggingsprinsippet bør videreføres. Den sentrale begrunnelse for dette standpunkt er at det gir mer nøytrale løsninger. Overføring av verdier ved gave eller ved arv fremstår for de avgiftspliktige ofte som nokså nærliggende alternativer. Spesielt gjelder dette hvor det er tale om overføring av betydelige verdier. Dette taler for at valget mellom gave og arv ikke bør tillegges vesentlig arveavgiftsrettslig betydning. Den alternative modell vil på den ene side innebære at en gave bare vil være avgiftsfri innenfor rammen av det årlige bunnfradrag, mens det etter et system hvor sammenleggingsprinsippet gjelder, kan overføres et beløp tilsvarende det totale bunnfradraget avgiftsfritt ved gave. Om for eksempel en mor eller far ønsker å overføre et hus eller et foretak til barn som en éngangsoperasjon, vil avgiftsbelastningen i det alternative system derfor bli ikke uvesentlig høyere om det skjer ved gave enn om det skjer ved arv (bunnfradrag 30 000- 40 000 kroner ved gave mot 400 000 kroner ved arv). Riktignok vil bunnfradraget ved arv være oppbrukt hvor sammenleggingsprinsippet gjelder, mens det vil være i behold fullt ut i det alternative system. Men nytten av det fulle bunnfradrag ved arv er avhengig av at det ved arvefallet finnes verdier i boet som minst tilsvarende bunnfradraget ved arv, og uansett kan nåtidverdien av denne fordelen være liten fordi arvefallet kan ligge langt frem i tid.

På den annen side vil den alternative modell kunne gi betydelige avgiftsfordeler hvor det skjer overføringer til barn hvert år. Her må det tas i betraktning at foreldre, her som ellers, må anses som to givere. Et bunnfradrag for gaver i størrelsesordenen 30 000- 40 000 kroner vil derfor innebære at foreldre kan overføre beløp i størrelsesordenen 60 000- 80 000 kroner til hvert barn hvert år.

Den mangel på nøytralitet som disse løsningene innebærer, vil etter flertallets oppfatning gi en uheldig insitamentsstruktur i den forstand at de totale effektene kan være usikre og at virkningene kan variere: Foreldre vil få insitament til å overføre ikke ubetydelige verdier til barn hvert år, men det vil være insitament mot å overføre for eksempel familieforetak til barn i sin helhet. Dette kan være lite heldig for familieforetaket, og generelt kan det også

anses uheldig at en innretter systemet på en slik måte at det kan gi økt avgiftsbelastning å overføre midler før den eldre generasjons død.

Også i mer konkrete situasjoner kan det alternative system etter flertallets mening ha mindre heldige effekter. Det alternative system forutsetter at arv etter en person bare erverves én gang. Hvor lengstlevende ektefelle sitter i uskiftet bo, må dette få som konsekvens at alle utdelinger fra lengstlevende må klassifiseres som gave etter lengstlevende og ikke for noen del som arv etter førstavdøde. Selv om den ene av ektefellene er død, vil det altså ikke være mulig for arvingene å nyttegjøre seg det høyere bunnfradraget for arv etter denne så lenge uskifteboet består. Dette er mindre heldig i seg selv og kan dessuten lede til at lengstlevende kan komme til å bli utsatt for et press i retning av å skifte boet fremfor å overta det til uskifte. Den alternative modell kan også skape problemer hvor gjenlevende gjennomfører delvis arveoppgjør med førstavdødes arvinger (jf. arveloven § 21).

Flertallet antar videre at de administrative problemene knyttet til gjennomføringen av sammenleggingsprinsippet, ikke kan være avgjørende. Med utviklingen av et landsomfattende databasert register over gaver knyttet til personnummer, vil det være relativt enkelt å følge opp prinsippet i praksis. Flertallet vil også peke på at den alternative modell vil kunne komme til å reise nye rettsanvendelsesproblemer. Først og fremst kan det bli vanskelig å trekke en grense mot de tilfellene hvor årlige ytelser (som holder seg innenfor bunnfradraget for gaver), er ledd i en underliggende avtale eller et underliggende gaveløfte; hvor et slikt underliggende rettsforhold foreligger, må overførings totale verdi og ikke bare årets ytelse vurderes i forhold til bunnfradraget. En kan også få problemer med tilfeller hvor foreldre for eksempel overdrar bolig til barna mot fullt vederlag, men ettergir beløp innen beløpsgrensen hvert år.

Flertallet tilføyer at når den alternative modell ble innført i dansk rett, må det ses som en konsekvens av innføringen av boavgiftssystemet. Sammenleggingsprinsippet lar seg vanskelig forene med et boavgiftssystem ved arvefall.

Utvalgets flertall er på denne bakgrunn kommet til at sammenleggingsprinsippet bør videreføres i en ny arveavgiftslov. Flertallet vil imidlertid fremheve at med den satsstruktur som utvalget foreslår, vil prinsippet få noe mindre praktisk betydning enn nå. Flertallet foreslår ingen endringer i reglene om sammenleggingsprinsippet. Spesielt vil utvalget fremheve at det er logisk (ut fra de premisser som sammenleggingsprinsippet er basert på) at det ikke skal foretas noen omberegning av avgiften ved tidligere gaver selv om bunnfradraget senere er økt, slik at tilsvarende gave på et senere tidspunkt ville vært avgiftsfri.

Utvalgets mindretall (Lundgård) foreslår at den alternative modellen legges til grunn i en ny arveavgiftslov. Etter mindretallets oppfatning er det større forskjeller på overføring ved gave og ved arv enn det flertallet legger til grunn, og det er derfor tilsvarende mindre motforestillinger mot å ha ulike regler. Gave innebærer således en frivillig oppofrelse for giver i levende live. Mindretallet antar videre at de administrative fordelene ved den alternative modellen er vesentlig større enn det flertallet legger til grunn, både for myndighetene og de avgiftspliktige. Mindretallet understreker også at sammenleggingsprinsippet ofte er vanskelig å forstå for de avgiftspliktige. Når det gjelder de

nye problemene som den alternative modell kan skape, fremhever mindretallet til at de danske erfaringene viser at disse lar seg håndtere.

Utvalget har overveid om det bør innføres en *tidsfrist* for anvendelse av sammenleggingsprinsippet. I mange land er det bare gaver gitt innenfor en viss tid forut for ny gave eller dødsfall som skal regnes med; ti år synes å være en vanlig frist.

Utvalget vil ikke foreslå noen slik frist. En frist må antas først og fremst å være begrunnet i administrative hensyn; myndighetene skal slippe å holde greie på gaver som er gitt langt tilbake i tiden. Men også for de avgiftspliktige vil det være en fordel å slippe å måtte holde greie på slike gaver. Dagens edb-system for arveavgift i skatteetaten gjør det enkelt å holde rede på tidligere utdelinger. Utvalget ser derfor relativt liten gevinst ved en fristregel. En slik regel vil også kunne lede til avgiftsplanlegging som utvalget ser liten grunn til å åpne for. Satt på spissen vil et slikt system innebære at en kan gi avgiftsfrie gaver tilsvarende bunnfradraget hvert tiende år.

7.7 Leilighetsgaver og periodiske ytelser til oppfostring og utdanning

I arveavgiftsloven § 4 første ledd bokstav a er det avgiftsfritak for periodiske ytelser til oppfostring eller utdanning osv., og etter samme bestemmelses bokstav b er nærmere definerte leilighetsgaver unntatt fra avgiftsplikt. Det er atskillig usikkerhet i praksis mht. hvor grensen for avgiftsfriheten går i forhold til begge bestemmelsene. I forhold til bokstav a er det således for eksempel uklart hvor store beløp som kan aksepteres, hvor lenge støtte til utdanning kan pågå og hva som ligger i kravet til periodisk yttelse. I forhold til bokstav b er det først og fremst uklart hvilke gaver som faller inn under bestemmelsen, spesielt hvor store de kan være og om og ev. i hvilken utstrekning dette varierer med giverens økonomi, og det skaper også problemer at grensen formodentlig varierer både med gavegjensstandens art og ved hvilken anledning gaven gis. Det er en vanlig misforståelse at grensen for avgiftsfrihet er 10 000 kroner (formodentlig forårsaket av spørsmålet om dette i selvangivelsesskjemaet).

I avsnitt 7.6 er det nevnt at den alternative modell med et eget årlig bunnfradrag for gaver forutsetningsvis skulle ta opp i seg avgiftsfrihetsreglene i arveavgiftsloven § 4 første ledd bokstav a og b. Selv om utvalgets flertall går inn for å videreføre sammenleggingsprinsippet, bør imidlertid en omlegging av disse reglene vurderes.

Både for avgiftsadministrasjonen og for de avgiftspliktige er det en betydelig ulempe at grensen for skattefrihet for leilighetsgaver er så vidt uklar. Det ville øke forutsigbarheten for de avgiftspliktige vesentlig om avgiftsfriheten i stedet blir knyttet til et bestemt årlig beløp, og det vil også innebære en vesentlig lettelse for avgiftsadministrasjonen. En vil på den måten også unngå de vanskelige spørsmål om i hvilken utstrekning begrepet leilighetsgave varierer med givers økonomi og i hvilken utstrekning det varierer med ulike typer gjentander. En fast beløpsgrense vil nok i større utstrekning kunne invitere til planmessig overføring av maksimalt beløp pr. år, men utvalget kan ikke se dette som noen tungtveiende motforestilling når det avgiftsfrie beløp holdes innenfor begrensede rammer.

Utvalget foreslår på denne bakgrunn at gaver på inntil 20 000 kroner pr. år skal være avgiftsfritt. Ektefeller anses her som ellers som to givere.

Forslaget skal forstås slik at det for det første trer i stedet for avgiftsfritaket for leilighetsgaver. Dette innebærer i prinsippet at leilighetsgaver ut over en gave på 20 000 kroner for eksempel i kontanter, er avgiftspliktig. Utvalget ser imidlertid ikke for seg at denne regelen skal praktiseres slik at sporadisk overskridelse av beløpsgrensen som skyldes rimelige gaver i form av annet enn penger, fast eiendom eller verdipapirer, og som nærmest har karakter av forbruk innen familien, skal avgiftsberegnes.

Forslaget om et avgiftsfritt årlig beløp foreslås for det annet å tre i stedet for det avgiftsfrie beløp for periodiske ytelser til oppfostring og utdanning. Slike ytelser kan imidlertid i visse tilfeller utgjøre betydelig større beløp, og utvalget har derfor vurdert om det likevel bør videreføres et særskilt fritak for slike ytelser. Utvalget presiserer innledningsvis at det ikke kan være tale om avgiftsplikt for ytelser som er en følge av yterens underholdsplikt. Slike ytelser faller utenfor lovens gavebegrep. Spørsmålet gjelder altså periodisk støtte ut over dette.

Utvalget henviser til at den offentlige studiefinansieringen er blitt betydelig utvidet siden bestemmelsen ble vedtatt. Det synes derfor å være mindre behov for en slik regel nå enn den gang. Fritaksregelen gjelder bare periodiske ytelser og omfatter derfor ikke gaver for eksempel i form av at foreldre overtar ansvaret for barnas studielån. Erfaringen viser at denne forskjellen mellom periodiske ytelser og engangsytelser kan være vanskelig å forstå for de avgiftspliktige. Den reduksjon av avgiftssatsene som utvalget foreslår, må også trekkes inn i bildet.

Utvalget vil på denne bakgrunn foreslå at det særskilte unntaket for periodiske ytelser til oppfostring og utdanning ikke videreføres i arveavgiftsloven og henviser til at slike ytelser kan ytes avgiftsfritt innenfor rammen av det årlige avgiftsfrie beløp. Utvalget ser imidlertid ikke for seg at dette skal ha som konsekvens at det at studenter og andre under utdanning fortsatt blir boende hjemme, skal anses som en avgiftspliktig gave hvor beløpsgrensen overskrides.

Kapittel 8

Verdsettelse

8.1 Innledning

I dette kapitlet gjennomgår utvalget gjeldende rett og metoder for verdsettelse av ulike formuesgjenstander. Norsk rett gjennomgås i avsnitt 8.2, mens fremmed rett følger i avsnitt 8.3. En kort oppsummering av verdsettelsespraksis i dag, basert på utvalgets utvalgsundersøkelse, jf. [\(Link til \)](#) kapittel 5, gis i avsnitt 8.4. En oversikt over forslag til verdsettelsesprinsipper for fast eiendom i tidligere utredninger er gitt i avsnitt 8.5. I avsnitt 8.6 drøftes ulike måter å verdsette fast eiendom når den ikke selges. I avsnitt 8.7 følger utvalgets vurderinger.

Drøftingen av verdsettelse av fast eiendom i dette kapitlet vil for det meste dreie seg om norske eiendommer. I skatteligningen for 1998 oppgir om lag 7 700 skattytere at de hadde eiendommer i utlandet. Samlet oppgitt verdi var nær 1,2 mrd. kroner, dvs. en gjennomsnittsverdi på vel 160 000 kroner. Utvalget kjenner ikke til andre kilder med informasjon om norsk-eide eiendommer i utlandet. I den utstrekning det blir nødvendig å verdsette eiendom i utlandet for arveavgiftsformål i Norge, er det forutsatt at de prinsipper som foreslås i dette kapittel skal legges til grunn.

8.2 Verdsettelse etter gjeldende rett

8.2.1 Hovedregelen om verdsettelse av arveavgiftsgrunnlaget

Hovedregelen er at midlene skal verdsettes til den antatte salgsverdi, jf. arveavgiftsloven § 11 første ledd. Det avgjørende er hva midlene kan selges for på det åpne markedet. Å ansette salgsverdien vil, når det ikke dreier seg om kontanter, børsnoterte aksjer, andeler, obligasjoner eller lignende, være en skjønnssak. En rekke forhold vil ha betydning ved vurderingen av salgsverdien. Omsettes gjenstander som den aktuelle på et marked, vil omsetningsverdien være avgjørende.

Tabell 8.1: Hjemler for avgiftslegging av formuesgoder

Formuesgode	Metode/norm	Hjemmel
Kontanter	Omsetningsverdi	§ 11
Innbo og løsøre	Omsetningsverdi (ofte målt ut fra brannforsikringssum)	§ 11
Fordel ved rentefritt lån	Sparte renter sammenlignet med normrente	§ 11
Fast eiendom	Omsetningsverdi	§ 11
Børsnoterte aksjer og andeler	Omsetningsverdi - notering, kurs	§ 11
Ikke-børsnoterte aksjer og andeler	30/100 pst. av skattemessig verdi fastsatt etter skatteloven med forskrift	§ 11A

Tabell 8.1: Hjemler for avgiftslegging av formuesgoder

Goodwill	Omsetningsverdi - forsiktig verdsetting	§ 11
Fordringer	Maksimalt pålydende eventuelt omsetningsverdi under pålydende	§ 12 1. ledd
Inntektsnytelser	Kapitalisering til nåverdi etter tabell	§ 13
Livsforsikring	Forsikringssummen hvis den er forfaltGjenkjøpsverdien hvis forsikringen ikke er forfalt	§ 14 1. ledd
Livrentepolise	Kapitalisering etter reglene i § 13	§ 14 2. ledd
Varelager	Anskaffelseskost eller tilvirkningskost	§ 14 3. ledd
Eiendom som er gjenstand for åsetesrett	Odelstakst når åsetesberettiget arving overtar. 3/4 av omsetningsverdi, eventuelt den verdi som er lagt til grunn mellom arvingene.	§ 14 4. ledd § 11 3. ledd

Etter § 11 annet ledd skal en ikke ta hensyn til arvelaters eller givers bestemmelse om at midlene bare kan overdras til bestemte personer, til bestemt pris eller lignende. Slike bestemmelser vil normalt redusere omsetningsverdien. I arveavgiftsutvalgets innstilling av 1958 side 38 heter det: «Salgsverdien (dvs. den reduserte salgsverdi på grunn av givers bestemmelser) gir imidlertid i disse tilfelle ikke noe riktig uttrykk for den formuesverdi som blir overført arvingene.» Derfor må en legge til grunn salgsverdien uten hensyn til disse bestemmelsene.

Bestemmelsen i § 11 tredje ledd fastsetter at verdien i alminnelighet ikke kan settes lavere enn den som er lagt til grunn på skiftet mellom arvingene. Dette gjelder selv om omsetningsverdien er lavere. Harboe (1982) side 149 understreker imidlertid at bestemmelsen må leses på bakgrunn av hovedprinsippet om at omsetningsverdien på tidspunktet for rådighetservervet skal legges til grunn, jf. at bestemmelsen tar forbeholdet «i alminnelighet». Harboe skriver videre: «Betydningen av § 11 tredje ledd blir dermed at man ved avgiftsberegningen vil kreve en særlig grunn for at verdiene skal settes lavere enn de verdier som arvingene selv er blitt enige om å legge til grunn.». Siden omsetningsverdien skal fastsettes ved dødsfallet i privat skiftede bo og arvingene legger til grunn denne verdien når de skifter, vil tidsforskjellen kunne innebære at det er blitt en verdiforskjell. Dette må en ta hensyn til ved vurderingen.

Et hjelpemiddel ved verdsettelsen er takster, men det er ikke obligatorisk. En form for takst er skiftetakst, jf. skifteloven § 125. Etter skifteloven § 125 første ledd annet punktum skal skiftetaksten tilsvare omsetningsverdien hvis intet annet er bestemt. En skiftetakst vil derfor, ut fra denne forutsetningen, også utenfor de nedenfor nevnte tilfeller være et godt redskap for å fastsette salgsverdien.

Skiftetakst skal legges direkte til grunn i to tilfeller etter arveavgiftsloven. Etter § 11 fjerde ledd skal skiftetaksten legges til grunn når gjenlevende ektefelle overtar midler etter skiftetakst. Siden ektefeller ikke betaler arveavgift av arv fra ektefellen, vil denne bestemmelsen bare ha arveavgiftsmessig betydning for de andre arvingene som da får skiftetaksten lagt til grunn. Etter § 14 fjerde ledd første punktum skal skiftetakst legges til grunn når fast eiendom som er gjenstand for åsetesrett, overtas av åsetesberettiget

arving, jf. avsnitt 8.2.4.6. Skiftetakst er også vanlig ved andre verdsettelse, men er da ikke bindende for avgiftsmyndigheten.

I noen sjeldne tilfeller har ikke midlene salgsverdi. Arvingen overtar f.eks. en gunstig leiekontrakt hvor det i avtalen er bestemt at arving kan ta over, men at leieretten ikke kan omsettes videre. Denne kontrakten vil da ha en verdi for arvingen, men den vil ikke ha noen salgsverdi. I teorien har det vært hevdet at en da må se bort fra salgsverdien og se på verdien på arvingens hånd, se Hellevik (1998) side 124.

8.2.2 Tidspunktet for verdsettelsen

Etter arveavgiftsloven § 5 første ledd annet punktum skal de avgiftspliktige midler verdsettes på tidspunktet for rådighetsservervet (reglene om rådighetsservervet er behandlet i avsnitt 2.2).

Midlenes verdi før eller etter dette tidspunktet er som hovedregel uten betydning. (Men kan ha relevans som bevis for verdien på tidspunktet). Ettergivelse etter arveavgiftsloven § 46 kan komme på tale hvis det har skjedd vesentlige endringer i verdien etter dette tidspunktet, men det er etter departementets praksis ikke nok at en vanlig risiko for verdiendringer har slått til. I rundskriv av 12. april 1994 skriver departementet:

«Ofte søkes det om nedsettelse etter § 46 annet ledd fordi enkelte av de arvede aktiva har vært gjenstand for verdinedgang i perioden mellom arvefallet og avgiftsfastsettelsen (...). Som hovedregel vil en slik verdinedgang ikke gi grunnlag for nedsettelse. Arveavgiftslovens system innebærer at arvingene har risikoen for de arvede midler fra det tidspunkt de overtar rådigheten. (...) Ved privat skifte må arvingene imidlertid innrømmes en viss tid for å kunne ta stilling til hva man skal gjøre med de arvede midler etter dødsfallet. Dersom verdinedgangen skjer plutselig, kort tid etter arvefallet (2-3 måneder), kan dette gi grunnlag for nedsettelse.»

Fordi verdsettelsen skal skje på tidspunktet for rådighetsservervet, blir det forskjellig verdsettelsestidspunkt ved privat og offentlig skifte. Ved privat skifte er det dødsfalltidspunktet som teller, mens det ved offentlig skifte blir det senere tidspunkt da boet loddes ut eller tilbakeleveres, jf. § 9. Hvis det offentlige skiftet trekker ut i tid, kan verdiendringer på gjenstandene medføre at det blir betydelig forskjell mellom avgiftsgrunnlaget i de to tilfellene. Trussel om å begjære offentlig skifte kan derfor brukes som pressmiddel i forhandlingene mellom arvingene.

8.2.3 Verdsettelse av forskjellige formuesgoder etter hovedregelen i § 11 første ledd

8.2.3.1 Fast eiendom

Omsetningsverdien av fast eiendom fastsettes ved et konkret skjønn, hvis ikke et salg gir veiledning. Faste eiendommer må verdsettes med de rettigheter og heftelser som følger eiendommen ved rådighetsservervet. Gjeld er fradragsberettiget ved fastsettelsen av arveavgiftsgrunnlaget, jf. § 15. Derfor skal en ikke ta hensyn til gjeld ved verdsettelsen, selv ikke hvor kravet er

sikret med pant i fast eiendom. Men er eiendommen pantsatt for fremmed gjeld, vil dette redusere omsetningsverdien.

8.2.3.2 Innbo og løsøre

Innbo og løsøre skal verdsettes til omsetningsverdi, jf. § 11. Særlig for kunst og antikviteter kan verdsettelse ved takst være aktuelt. For større enkeltgjenstander vil markedspriser kunne finnes, for eksempel for biler. I praksis skjer verdsettelsen av innbo og løsøre ofte ut fra de avgiftspliktiges påstand.

Hellevik (1998) skriver på side 131 at ved «Innbo og annet privat løsøre vil det - hvor man ikke har bedre grunnlag å bygge på, som en uttalelse fra kyndig hold - oftest være naturlig å vurdere på grunnlag av brannforsikringssummen i overensstemmelse med den vurderingsnorm ligningsvesenet i vedkommende kommune benytter ved den ordinære formuesligningen. Noe fritt beløp for innbo er det ikke ved avgiftsberegningen.»

8.2.3.3 Fordel ved rentefritt lån eller lån til lav rente

Fordelen ved rentefritt lån eller lån til lav rente verdsettes ut fra en normrente. I rundskriv fra Skattedirektoratet av 29. januar 1999 heter det *«Det bør normalt kreves avgift når betalt rente er lavere enn 5 pst per år.»* Er renten under 5 pst., skal en altså betale arveavgift av differansen. Departementet har i rundskriv av 20. oktober 1969 uttalt at en skal ta hensyn til fradrag retten for gjeldsrenter ved inntektsbeskatningen når en skal ansette fordelene. Hadde en derfor betalt renter, ville en fått fradrag for renteutgiftene. Siden skattesatsen på alminnelig inntekt er 28 pst., ville renteutgiften etter skatt være 72 pst. av rentebeløpet. Derfor må rentefordelen reduseres tilsvarende. Hvis rentefordelen før skatt var 10 000 kroner, ville en fått redusert skatten med 2 800 kroner. Rentefordelen det skal beregnes arveavgift av er da 7 200 kroner.

8.2.3.4 Aksjer, grunnfondsbevis, andeler i verdipapirfond mv.

Børsnoterte aksjer, grunnfondsbevis og andeler i verdipapirfond verdsettes til kursverdien på rådighetstidspunktet. Ikke-børsnoterte aksjer og andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper verdsettes etter spesialbestemmelsen i § 11A (se avsnitt 8.2.4.1).

8.2.3.5 Personlig eiet næringsvirksomhet

Ved personlig eid næringsvirksomhet tar en utgangspunkt i en separat verdsettelse av de forskjellige eiendeler, rettigheter eller andre verdier som inngår i virksomheten. Deretter innrømmes fradrag for gjeld og andre heftelser.

Om verdsettelse av varelager, se avsnitt 8.2.4.5. Maskinelt utstyr i en bedrift verdsettes etter maskinenes salgsverdi under forutsetning av at bedriften selges under ett som igangværende virksomhet, og ikke under den forutsetning at de selges stykkevis til demontering ved opphør av bedriften, jf. Hellevik (1998) side 130. Saldoverdiene, jf. skatteloven § 14-40 flg., gir oftest ikke

uttrykk for salgsverdien. Avskrivningene er ofte større enn reelt verdifall, slik at saldoen er for lav i forhold til omsetningsverdien. Saldoverdien kan følgelig ikke legges til grunn.

En igangværende virksomhet vil ofte ha en verdi ut over det virksomhetens eiendeler representerer, inkl. utestående fordringer med fradrag av påhvilende forpliktelser. Denne merverdi betegnes som virksomhetens forretningsverdi (goodwill). Forretningsverdi omfattes av arveavgiftsplikten. Hellevik (1998) skriver på side 128:

«Med forretningsverdi eller goodwill i videste forstand forstås i alminnelighet alt det som gir en forretning eller annen økonomisk virksomhet verdi ut over verdien av de materielle formuesgjenstander så som faste eiendommer, maskiner, beholdninger og fordringer. Det er en merverdi som dels kan skyldes organisasjonen av produksjonsmidlene og dels bedriftens renommé, beliggenhet og lignende. Forretningens goodwill kan imidlertid ikke ses isolert fra de materielle aktiva, men må vurderes i nøye sammenheng med disse.»

Forretningsverdi er kun avgiftspliktig i den utstrekning en slik verdi virkelig overføres. Det kan imidlertid være vanskelig å avgjøre i praksis om en forretningsverdi overføres eller ikke. Og selv om det kan påvises at slik verdi virkelig overføres, vil en eksakt beregningen av verdien ofte være avhengig av kjennskap til informasjon som bare er tilgjengelig for den enkelte virksomhet. Verdsettelsen av forretningsverdi er derfor forbundet med betydelig usikkerhet og foretas stort sett uten tilknytning til markedsmessig fastlagte verdier. Harboe (1982) skriver på side 171 at:

«Også en virksomhets goodwill eller forretningsverdi er avgiftspliktig ved en overføring. Men dette gjelder bare i den utstrekning en slik verdi virkelig overføres. En goodwillverdi som er knyttet til den tidligere innehaver, blir ikke overført ved et eierskifte. Beregningen av goodwill kan være vanskelig. En fremgangsmåte er å vurdere virksomhetens avkastning i tiden før overføringen i forhold til den reelle kapital som arbeider i virksomheten. Overstiger avkastningen en rimelig avkastning av kapitalen i bedriften med tillegg av et passende vederlag for innehaverens eget arbeid, er dette et indisium på goodwillverdier i virksomheten.»

I Innst. O. nr. XV (1963-64) side 5 sier Stortingets finanskomite:

«Komiteen mener i alle tilfelle at det må bli en forsiktig vurdering som må legges til grunn ved fastsetting av goodwill.»

Verdsettelsen av forretningsverdien vil i det enkelte tilfelle bero på et konkret skjønn. Verdsettelsen etter § 11 A gjelder for ikke-børsnoterte aksjer og andeler i selskaper, og bygger på verdiene som fastsettes ved formuesskatteberegningen. Ved denne beregningen teller ikke forretningsverdi med, fordi forretningsverdi ikke er formuesskattepliktig. For børsnoterte aksjer vil eventuell forretningsverdi være reflektert i aksjekursen. Det er dermed for enmannsforetak at fastsettelse av forretningsverdien er av praktisk betydning.

Ifølge Giertsen (1995) foreligger det ingen norsk høyesterettsdom om normen for verdsettelse av et eneierforetak eller av selskapsandeler i anledning en privatrettslig tvist ved et generasjonsskifte for andre virksomheter enn gårdsbruk. Det er også knapt med trykt rettspraksis fra de øvrige domstolene.

8.2.3.6 Andre formuesgoder

For verdsettelse av opphavsrettigheter til åndsverk, patentrettigheter o.l. gjelder den alminnelige regelen. Opphavsrettighetens kapitalverdi ansettes skjønnsmessig. Ved den skjønnsmessige vurderingen er de antatte fremtidige inntektsmulighetene avgjørende sett på bakgrunn av det opphavsrettigheten har kastet av seg i årene forut for rådighetservervet. Disse fremtidige inntektene må kapitaliseres til nåverdi.

8.2.4 Særregler for verdsettelse i arveavgiftsloven

8.2.4.1 Ikke-børsnoterte aksjer og andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper

Reglene for verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler i lovens § 11 A, ble vedtatt ved lov av 10. april 1992 nr. 35.

Bestemmelsen representerer et meget betydelig unntak fra hovedregelen om verdsettelse til omsetningsverdi. Bortsett fra noen senere tilpasninger, fikk bestemmelsen sin nåværende form i forbindelse med skattereformen 1992. Bestemmelsen var ikke foreslått av regjeringen, men ble satt inn under finanskomiteens behandling. I Innst. O. nr. 47 (1991-92) s. 19 heter det bl.a.:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, legger til grunn at diskontinuitet videreføres ved arvefall og generasjonsskifte. Flertallet viser til at departementet under pkt. 2.7 påpeker at det vil være praktiske hensyn som taler for en samordning mellom verdsettingsprinsippene i arveavgiftsloven og skatteloven. Av de aktuelle skattemessige verdier vil etter flertallets oppfatning flere være uegnet. Givers RISK-regulerte kostpris vil for det første, i hvert fall i de nærmeste årene etter endringene, ligge over dagens verdsettelsesnivå. Dessuten vil den RISK-regulerte kostpris lett være forskjellig for de enkelte aksjonærer og aksjeposter, slik av en ved flere avgiftspliktige eierskifter på samme tid lett kunne få forskjellige verdsettelser. Kapitalavkastningsgrunnlaget i et selskap hvis aksjonærer blir tilordnet personinntekt kan heller ikke nyttes, idet dette tjener et annet formål som tilstreber en høyest mulig verdsettelse, og verdsettelsen ikke vil skje i alle selskaper, slik at verdsettelsen lett vil bli forskjellig i ellers like tilfelle.

Flertallet foreslår derfor at arveavgiftsverdsettelsen for ikke-børsnoterte aksjer skjer til aksjenes formuesverdi fastsatt etter selskapsskattelovens § 2-2 nr. 2 første punktum. Dette vil være den eneste skattemessige verdi som er lik for alle aksjonærene i et selskap, og som ikke vil medføre en høyere verdsettelse av avgiftsgrunnlaget enn dagens regler.

Flertallet viser til at innføring av nettoligning for ansvarlige selskaper og kommandittselskaper fører til at gave- og arvemottaker må

følge selskapets nedskrevne verdier som avskrivningsgrunnlag. Dette innebærer at ved arv og gave av andeler i slike selskaper vil ikke diskontinuitetsprinsippet kunne opprettholdes for avskrivningenes del. Situasjonen for andeler i slike selskaper blir dermed tilsvarende som for aksjer. Flertallet mener derfor at arveavgiftsverdsettelse må fastsettes på tilsvarende måte som for ikke-børsnoterte aksjer.»

Bestemmelsen synes etter dette å være begrunnet i to hensyn, dels praktiske hensyn, og dels hensynet til at overgang til nettoligning av ansvarlige selskaper og kommandittselskaper ville lede til at deltakere i disse ville miste det vesentlige av fordelene ved den oppskrivningsrett som prinsippet om diskontinuitet ved arv og gave ofte innebærer. Utvalget konstaterer imidlertid at bestemmelsen i den senere diskusjon også er tillagt en vesentlig betydning som lettelsesregel for generasjonsskifte i næringsvirksomhet. Dette reflekteres for så vidt også i den opprinnelige begrunnelsen ved henvisningen til at formuesverdien «er den eneste skattemessige (...) som ikke vil medføre en høyere verdsettelse av arveavgiftsgrunnlaget enn dagens regler».

Verdien av ikke-børsnoterte aksjer settes til 30 pst. av de skattemessige verdiene i selskapet, hvis ikke den avgiftspliktige velger 100 pst. Andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper verdsettes også etter denne særregelen. Selskapsloven § 1-2 definerer hva som er andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper. Som selskapsandel regnes, ifølge Finansdepartementet, i denne sammenheng også andel i sameie når sameierne har fattet vedtak om utnytting av sameieobjektet for felles regning og risiko, jf. skatteloven § 10-40 annet ledd. (Se rundskriv av 16. juli 1992 fra Finansdepartementet). Utenfor faller altså børsnoterte aksjer, også de på SMB-listen. Enmannsforetak faller også utenfor regelen.

Regelen i § 11 A henviser til skatteloven § 4-12 tredje og fjerde ledd, som innebærer at aksjene skal verdsettes til den verdien som fremkommer etter reglene i forskrift av 19. november 1999 nr. 1158 § 4-12 om beregning av formuesverdien av ikke-børsnoterte aksjer. Arveavgiftsverdien er etter § 11 A på 30 pst. av denne verdien. Skjer overføringen i stiftelsesåret, er den pålydende verdi tillagt overkurs som legges til grunn som skattemessig verdi, jf. skatteloven § 4-13 første ledd. Etter § 11 A skal arveavgiftsverdien også i disse tilfelle settes til 30 pst.

Forskrift av 19. november 1999 nr. 1158 regulerer beregningen av formuesverdien av ikke-børsnoterte aksjer ved formuesskatteligningen. Skatteavgivningens regler om fastsetting av aktiva og passiva legges til grunn, jf. § 4-12-2 annet ledd. Det er imidlertid gjort unntak i bestemmelsens tredje til femte ledd. En skal også regne med utenlandsk formue, selv om den er unntatt fra formuesbeskatning i Norge. Aksjer, grunnfondsbevis og andeler i aksjefond regnes med etter sin fulle verdi etter skatteloven § 4-12. Det gis følgelig ikke rabatt på aksjerabatten. En annen regel ville føre til at det ville lønne seg å eie aksjer gjennom flere selskap. Aksjer i utenlandske selskap tas med til antatt omsetningsverdi. For eiendeler i selskap som faller inn under reglene om beregning av personinntekt, og som inngår i selskapets kapitalavkastningsgrunnlag, regnes dette grunnlagets verdi som formuesverdi hos selska-

pet hvis verdien er høyere enn det som følger av forskriften ellers. Fra bruttoverdiene trekkes gjeld. Formuesverdien kan ikke settes lavere enn null.

Det er den skattemessige verdien 1. januar i det året rådigheten erverves som legges til grunn. Særregelen i § 11 A går altså foran § 5 som fastsetter tidspunktet til rådighetsservervet. Verdiendringer mellom 1. januar og tidspunktet for rådighetsservervet har i utgangspunktet ingen betydning. Har det skjedd endringer i antall aksjer mellom 1. januar og rådighetstidspunktet uten at det er betalt inn ny kapital, fordeles imidlertid den skattemessige verdien etter antallet aksjer på rådighetstidspunktet. Har det skjedd en vesentlig forringelse av verdiene mellom 1. januar og rådighetsservervet uten at forringelsen skyldes de avgiftspliktiges disposisjoner, kan avgiftsnedsettelse etter søknad vurderes. Har det ved overføring fra eieren til selskapet skjedd en økning av de skattemessige verdiene, kan det bli aktuelt med gjennomskjæring. Dette er aktuelt også hvor overføringen har skjedd tidligere. Bestemmelsen i § 11 A er bare ment å gjelde for aktiva som har en naturlig funksjon i selskapet. Opphopning av familieformue mv. ut over dette i selskapet kan derfor lede til gjennomskjæring. Ved gjennomskjæring vil en anse de overførte formuesgoder som direkte overført til mottaker.

Finansdepartementet har videre uttalt, i rundskriv av 16. juli 1992, at når aksjer og andeler som verdsettes etter § 11 A overdras mot vederlag, foreligger det ikke noe avgiftspliktig gaveelement så lenge vederlaget tilsvarer 30 pst. av de skattemessige verdiene eller mer.

Når ikke-børsnoterte aksjer eller andeler verdsettes etter regelen i § 11 A, oppstår spørsmålet om aksjerabatten skal komme alle arvingene til gode eller om den eller de arvinger som faktisk mottar ikke-børsnoterte aksjer skal få nyte godt av hele rabatten. Finansdepartementet skriver en uttalelse fra 1. desember 1998:

«Arveavgiftsloven § 6 sammenholdt med § 11 A må etter departementets vurdering forstås slik at det bare er den eller de arvinger som får utlagt de ikke-børsnoterte aksjer som skal få fordel av den lavere verdien etter § 11 A, ved at avgiftsgrunnlaget reduseres.»

Eksempel: Et bo består av ikke-børsnoterte aksjer med omsetningsverdi 250 000 kroner og kontanter for 250 000 kroner. Aksjene har en skattemessig verdi på 100 000 kroner. Verdien etter arveavgiftsloven § 11 A i 30-prosentalternativet, er da 30 000 kroner. Hvis det er to arvinger og arving A arver aksjene og B kontantene, vil As avgiftsgrunnlag være 30 000 kroner og Bs avgiftsgrunnlag 250 000 kroner. Ved et senere salg av aksjene vil inngangsverdien på As aksjer være 30 000 kroner, jf. skatteloven § 9-7.

Etter annet ledd (som ble vedtatt ved lov av 8. januar 1993) kan den avgiftspliktige velge om han vil ha verdsettelse etter 30 eller 100 pst. av den skattemessige verdien. Regelen er gitt fordi skatteloven § 9-7 bestemmer at inngangsverdien ved senere salg ikke kan settes høyere enn arveavgiftsgrunnlaget. Skatten på aksjegevinst er 28 pst. og arveavgiften for barn er maksimalt 20 pst. på marginen. Det kan da lønne seg for en arving som planlegger å selge aksjene å kreve 100 pst. av de skattemessige verdier lagt til grunn. Arvingen kan ikke velge en verdi mellom 30 og 100 pst., og heller ikke høyere verdi enn 100 pst., selv om aksjene er verd mer.

Rabatten i § 11 A kombinert med lave ligningsmessige verdsettelse av fast eiendom og ingen formuesskatt på forretningsverdi kan føre til meget store forskjeller mellom arv av personlig eiet virksomhet og børsnoterte aksjer og virksomhet i form av ikke-børsnotert aksjeselskap.

Før vedtaket av § 11 A i 1992 skulle ikke-børsnoterte aksjer og andeler verdsettes etter hovedregelen i § 11, som har stått uendret siden loven ble vedtatt. I et brev referert i Utv. 1979 side 447 skriver departementet om gjeldende rett:

«Arveavgiftsloven har ingen særregler om verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer i forbindelse med en arveavgiftsberegning. Avgiftsgrunnlaget er den antatte salgsverdi på det tidspunkt rådigheten anses overført, jfr. § 11, første ledd og § 9. Det kan således ikke gjøres noen analog anvendelse av aksjonærbeskatningsloven § 2, tredje ledd (...) Det kan imidlertid i forbindelse med arveavgiftsberegningen være praktisk å benytte som arveavgiftsgrunnlag den samme verdi som brukes av ligningsmyndighetene i forbindelse med formuesansettelsen. Hvis ikke særlige forhold tilsier noe annet, bør en da som arveavgiftsgrunnlag benytte den verdsettelse som ligger nærmest i tid til rådighetsoverføringen (...) Dersom det er store verdier som overføres, bør selskapets regnskaper for noen år forut for overdragelsestidspunktet, samt for det år da overdragelsen fant sted, kreves innsendt.»

I rundskriv av 29. oktober 1985 ble denne uttalelsen endret:

«Uttalelsen kan ikke opprettholdes etter de endringer som senere har funnet sted i § 2 i lov av 19. juni 1969 om særregler for skattlegging av aksjeselskaper og aksjonærer (...). Ved fastsettelsen av arveavgiftsgrunnlaget bør avgiftsmyndigheten ha kjennskap til selskapets regnskaper, ligningsansettelsene for selskapet og beregningen av aksjenes likvidasjonsverdi for eksempelvis de siste tre år. Det bør vurderes om selskapet har betydelige reserver utover de verdier som er lagt til grunn ved ligningen av selskapet. Det bør også vurderes om aksjene på grunn av betydelig goodwill-verdi kan omsettes for en høyere pris enn den som tilsvarer reell likvidasjonsverdi.»

Verdsettelsen skulle altså gjøres på grunnlag av et konkret skjønn. Tank (1984) skriver om dette på side 94:

«Ved verdsettelsen må man bl.a. ta hensyn til omsetninger som måtte ha funnet sted på forretningsmessig grunnlag, selskapets likvidasjonsverdi og forventet inntjeningssevne og utbyttepolitikk.»

8.2.4.2 Fordringer

Fordringer, herunder kursnoterte obligasjoner, skal ifølge § 12 første ledd verdsettes til pålydende, hvis ikke det godtgjøres at salgsverdien er lavere. Salgsverdien kan være lavere hvis debitor har betalingsvansker eller hvis fordringen ikke kan sies opp og renten er lavere enn markedsrenten. En kan ikke sette verdien høyere enn pålydende selv om salgsverdien skulle være høyere, typisk fordi renten overstiger markedsrenten. Etter arveavgiftsloven

§ 12 annet ledd første punktum kan en ikke ta hensyn til manglende betalingsevne når fordringen tilfaller skyldneren ved gave.

Arveavgiftsloven § 12 annet ledd andre og tredje punktum har en særregel for de tilfeller der boet har en fordring på en av loddeierne.

8.2.4.3 Inntektsnytelser

Arveavgiftsloven § 13 gir regler for verdsettelse av inntektsnytelser (livrente, løpende kapitalavkastning, bruksrett, grunnavgift mv.). Kapitaliseringen skjer etter en tabell som angir hvor stor kapitalverdien er av en krone i et gitt antall år.

Varigheten av inntektsnytelsen kan være fastsatt i gavebrev eller testament og da vil det bero på en tolkning hvor lenge den skal løpe. For enkelte tilfeller har loven særregler. Avhenger varigheten av en eller flere personers levetid, har § 13 annet ledd en tabell for antatt gjenværende levetid. Det tas bare hensyn til hele år.

Er inntektsnytelsens varighet ukjent på annen måte, bestemmes det i § 13 tredje ledd at varigheten skal settes til 15 år hvis ikke det sannsynliggjøres at varigheten er kortere eller lengre.

Opphører inntektsnytelsen innen ett år etter første termins forfall eller bruksrettens inntreden, utgjør avgiftsgrunnlaget det som er eller vil bli motatt. Er avgift betalt, skal for mye betalt avgift betales tilbake, jf. § 13 syvende ledd.

Når inntektsnytelsen ikke består i kontanter, må den enkelte termins verdi fastsettes. Den årlige verdi av rett til bruk eller avkastning av fast eiendom, bedrift, forretning eller lignende ansettes til den antatte årlige leieverdien eller avkastningen, jf. § 13 fjerde ledd. En legger altså markedsverdien til grunn. Er avkastningen ukjent, settes den til 4 pst. av kapitalens verdi, jf. § 13 femte ledd. Er en usikker på hva avkastningen vil bli, men en vet at den vil variere mellom for eksempel 6 pst. og 12 pst., må en kunne legge til grunn 6 pst. som minste avkastning, se Harboe (1982) side 160.

Når en inntektsnytelse bare kan kreves dekket av en avsatt kapital, skal ikke verdien av inntektsnytelsen settes høyere enn kapitalens verdi, jf. § 13 sjette ledd første punktum. I annet, tredje og fjerde punktum reguleres det tilfellet at en kapital er avsatt som grunnlag for flere inntektsnytelser og kapitalen ikke er tilstrekkelig for å dekke samtlige ytelser.

8.2.4.4 Livsforsikring

Krav etter livsforsikringspolise ansettes til forsikringssummen eller til gjenkjøpsverdi hvis forsikringssummen ikke er forfalt til betaling, jf. § 14 første ledd. Annet ledd bestemmer at kapitalverdien av en livrentepolise skal fastsettes etter reglene for inntektsnytelser i § 13. Etter annet ledd annet punktum skal livrentepolise som har gjenkjøpsverdi, ansettes til gjenkjøpsverdien med tillegg av kapitalverdien av mulig fripolise, hvis livrenten ikke har begynt å løpe.

8.2.4.5 Varelager

Arveavgiftsloven § 14 tredje ledd har en særregel for verdsettelse av varelager og andre gjenstander beregnet for omsetning med fortjeneste. Varene skal settes til den pris de kan anskaffes eller tilvirkes for på rådighetsservervstidspunktet med tillegg av innkjøpsomkostninger. Dette er normalt lavere en salgsverdien hvor det også vil være kalkulert inn en viss fortjeneste. Etter annet punktum skal varer som pga. skade, ukurans eller annen særlig årsak bare kan ventes solgt til redusert pris, settes til forventet salgspris med fradrag av salgsomkostninger.

8.2.4.6 Eiendom som er gjenstand for åsetesrett

Bestemmelsen i arveavgiftsloven § 14 fjerde ledd gir særlige regler for verdsettelse av eiendom som er gjenstand for åsetesrett. Verdien settes til 3/4 av salgsverdi når eiendommen overtas av åsetesberettiget arving, eller når en arving i rett nedstigende linje overtar eiendommen uten at det skjer etter skiftetakst. Det samme gjelder ved overdragelse i levende live. Etter første punktum skal skiftetaksten likevel legges til grunn når eiendommen overtas av åsetesberettiget arving. Ved skiftetaksten vil det bli gitt åsetesfradrag etter odelsloven av 28. juni 1974 nr. 58 § 56. I odelsloven § 56 står det: «Verdsetjinga skal gjerast med særleg tanke på at overtakaren kan makte å bli sitjande med eignedomen.» En verdsettelse etter odelsloven § 56 som gir høyere rabatt en 25 pst. er bindende for avgiftsmyndigheten, jf. Harboe (1982) side 168.

Regelen i § 14 fjerde ledd må leses i sammenheng med § 11 tredje ledd, om at en i alminnelighet ikke skal legge lavere verdi til grunn enn den verdien arvingene har lagt til grunn på skiftet. Blir arvingene enige om en rabatt på 15 pst. under skiftet, kan de ikke kreve 25 pst. ved avgiftsberegningen. Eksempel: Hvis eiendommen har en markedsverdi på 1 000 000 kroner og arvingene blir enige om at den skal overtas for 850 000 kroner, legges 850 000 kroner, ikke 750 000 kroner, til grunn ved verdsettelsen av avgiftsgrunnlaget.

I fjerde og femte punktum er det begrensninger i denne regelen. En arving kan ikke fra samme arvelater kreve verdsettelse etter disse reglene for mer enn én eiendom eller de andeler han mottar i en eiendom. Ektefeller anses i denne sammenheng som én arvelater, selv om ekteskapet er opphørt ved død.

8.2.5 Verdsettelse etter eiendomsskatteloven

Etter eiendomsskatteloven av 6. juni 1975 nr. 29 § 8 skal eiendomsskatten «reknast ut etter verdet (taksten) som eignedomen vert sett i ved likninga året før skatteåret». Eiendomsskatteloven § 8 har hittil ikke vært satt i kraft generelt. Det er forutsatt at bestemmelsen skal iverksettes for alle eiendommer når et nytt takseringssystem for bolig- og fritidseiendommer er etablert. Når dette skjer vil det være [\(Link til\)](#) kapittel 4 som er utgangspunkt for verdsettelsen. Etter eiendomsskatteloven § 33 annet ledd annet punktum skal verdsettelse for eiendomsskatteformål inntil videre skje etter bestemmelsene i byskatteloven §§ 4 og 5.

Byskatteloven § 5 første ledd fastsetter at en eiendoms verdi skal settes til «det beløp som eiendommen efter sin beskaffenhet, anvendelighet og beliggenhet antages at kunne avhændes for under sedvanlige omsætningsforhold ved frit salg». Det vil si faktisk omsetningsverdi på verdsettelsestidspunktet.

tet. Det er en sikker tolkning av bestemmelsen at det er eiendommens objektive omsetningsverdi en skal fram til, og ikke den verdi eiendommen har for den aktuelle eier.

Når det gjelder tidspunktet for verdsettelse, bestemmer byskatteloven § 4 første ledd at «alminnelig taksering foregår hvert 10de år, med mindre bystyret under særegne forhold beslutter, at ny taksering tidligere skal finne sted.» Til forskjell fra ligningsverdien som skal fastsettes 1. januar og arveavgiftsverdien som skal fastsettes når rådigheten går over, skal eiendomsskattetaksten fastsettes ut fra at den skal gi uttrykk for verdien over lengre tid.

Takseringen skal så langt som mulig foregå til samme tid i hele kommunen. Det er som utgangspunkt ikke anledning til å justere takstene i perioden mellom de alminnelige takseringer. Etter eiendomsskatteloven § 33 tredje ledd kan kommunestyret vedta at siste alminnelige taksering i kommunen skal gjelde inntil § 8 blir satt i kraft. Etter lov av 17. desember 1982 nr. 82 kan kommunen etter utløpet av tiårsperioden øke takstene med inntil 10 pst. i året av det opprinnelige skattegrunnlaget.

Eiendomsskatteutvalgets (NOU 1996:20) undersøkelse tyder på at skattetakstene for boliger utgjør 40 pst. eller mindre av markedsverdien. Det synes også å foreligge betydelige geografiske nivåforskjeller i takstene.

8.2.6 Verdsettelse for formues- og inntektsskatt - ligningsverdier

Utvalgets mandat fastslår at det: «Særsilt må vurderes om ligningsmessige verdier i avdødes eller givers likning pr. 1. januar i dødsfalls- eller gaveåret kan danne et mer eller mindre bindende utgangspunkt for den avgiftsmessige verdsettelse.» Utvalget vil derfor behandle reglene for fastsettelse av ligningsverdier.

Etter skatteloven § 4-1 første ledd skal formuen ansettes til omsetningsverdi. Verdsettelsen skal skje 1. januar i ligningsåret. Etter ligningsloven § 7-1 skal departementet (delegert Skattedirektoratet) fastsette takseringsregler som skal legges til grunn ved ligningen med mindre forholdene i den enkelte sak tilsier et ikke ubetydelig avvik fra takseringsreglene.

8.2.6.1 Fast eiendom

Fast eiendom skal som hovedregel ansettes til den antatte salgsverdien, jf. § 4-1 første ledd. Det finnes imidlertid særregler for visse faste eiendommer. Om verdsettelsen skriver Aarbakke (1998) side 34, at denne må bero på et skjønn over hva eieren kan oppnå ved salg av eiendommen. Og videre skriver han: «For forskjellig typer av faste eiendommer har det dannet seg takstnivåer som ligger under de alminnelige prisnivåer for vedkommende eiendomstyper, f eks for boligeiendommer (...). Slike faktiske takstnivåer kan den enkelte skattepliktige påberope seg som grunnlag for å begrense ligningsverdien av hans eiendom. Ligningsverdien må (også) baseres på et likebehandlingsprinsipp, slik at noenlunde like eiendommer ikke får forskjellige salgsverdier. Derfor må foreløpige verdsettelsesresultater, basert på skattelovens regler, sammenholdes med takstnivået på stedet, og i tilfelle justeres slik at verdien kommer i samsvar med det alminnelige nivået.» Og videre på side 35 skriver han: «Når eiendommen først har vært verdsatt én gang, vil den ligningsverdien,

selv om den formelt ikke er bindende ut over det år den gjelder, naturlig danne utgangspunktet for senere års verdsettelse.»

For boligeiendommer har skatteloven § 4-10 en særregel. Ligningsverdien av boligeiendommer, herunder fritidseiendommer, kan settes lavere enn omsetningsverdien.⁴⁴ Dette er den formelle hjemmel for en etablert praksis med fastsetting av ligningsverdier betydelig under omsetningsverdi. I Skattedirektoratets Lignings-ABC er det i en årrekke gitt anvisning på at det i mange tilfeller kan passe å sette ligningsverdien for nybygde eiendommer til 20-30 pst. av kostprisen for bygning og grunn. Denne verdsettelsesnormen er fulgt opp i ligningspraksis. Bakgrunnen for disse retningslinjene er realistiske antagelser om at det generelle takstnivået er lavt, og at likhetshensyn tilsier samme lave nivå på nye boliger. Taksten på eldre bygg har i mange tilfeller stått nominelt uendret gjennom flere år med til dels sterk prisstigning. For eldre bebyggelse er det derfor ikke uvanlig at ligningstakstene ligger vesentlig lavere enn 20 til 30 pst. av eiendommens markedsverdi.

Selv om det er grunnlag for å fastslå at ligningsverdiene gjennomgående ligger lavt i forhold til omsetningsverdi, er systemet ikke basert på at taksten hele tiden skal utgjøre en bestemt andel av omsetningsverdi. Takstene er fastsatt skjønnsmessig over tid, noe som har medført individuelle variasjoner i takstnivået. Det kan forekomme betydelige avvik i forholdet mellom ligningsverdi og omsetningsverdi mellom ulike kommuner og også innenfor de enkelte kommuner.

Jordbrukseiendommer skal i utgangspunktet verdsettes etter reglene i § 4-11. Aarbakke (1998) skriver på side 39 at: «Man synes i praksis å ha akseptert forholdsvis forsiktige (lave) ansettelse av omsetningsverdien av jordbrukseiendommer, slik at man kan tale om et eget takstnivå for slike eiendommer.»

For skog har § 4-11 annet ledd en særregel. Skog skal ansettes til «den avkastningsverdien skogen har på lengre sikt ved rasjonell skjøtsel og drift etter forskrift gitt av departementet.» En legger altså en bruksverdi til grunn. Nærmere regler om beregningen er gitt i forskrift av 14. november 1989 nr. 1211. Kort sagt skal brutto salgsverdi av den årlige tilveksten ved et tenkt salg fastsettes. Fra dette trekkes faktiske omkostninger, som regel etter skjønn, både direkte og indirekte omkostninger til hugst, transport, vedlikehold av skogsveier mv. På denne måten finner en den faktiske nettoverdien av den årlige tilveksten. Etter skatteloven er det imidlertid nettoverdien for en vanlig fornuftig skogbruker på lengre sikt som skal legges til grunn. Derfor korrigeres den faktiske netto tilveksten med en faktor som fastsettes av Skattedirektoratet. Deretter kapitaliserer en den årlige ligningsmessige tilvekstverdi etter en rentefot som Skattedirektoratet fastsetter.

8.2.6.2 Aksjer og andeler

Børsnoterte aksjer verdsettes til 100 pst. av kursverdien, og aksjer notert på SMB-listen kan verdsettes til 65 pst. av kursen den 1. januar i ligningsåret, jf. skatteloven § 4-12.

44. Denne bestemmelsen kom til ved lovendring av 6. juni 1975.

Ikke-børsnoterte aksjer kan etter § 4-12 verdsettes til 65 pst. av aksjeselskapets skattemessige formuesverdi. Forskrift av 19. november 1999 nr. 1158 regulerer beregningen av den skattemessige formuesverdien. Se avsnitt 8.2.4.1.

For andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper bestemmer selskapsskatteloven § 4-40 at verdien av selskapsandelen skal settes til en andel av selskapets netto formue beregnet som om selskapet var skattyter. De vanlige regler gjelder da for verdsettelsen.

8.2.6.3 Fordringer mv.

For fordringer regulerer skatteloven verdsettelsen i §§ 4-14, 4-15 og 4-16. Etter § 4-15 skal pantobligasjoner, gjeldsbrev, bankinnskudd og andre utestående fordringer ansettes til pålydende uten hensyn til rentene eller avkastningens størrelse, og hva enten de er rentebærende eller ikke. En legger altså pålydende til grunn selv om omsetningsverdien er lavere f.eks. fordi fordringen ikke er rentebærende eller fordi den er rentebærende etter en rente som er lavere enn det en ville kunne få ved alternative pengeplasseringer. Er fordringen usikker på grunn av debtors betalingssevne eller vilje, skal imidlertid verdien reduseres.

Etter § 4-14 skal stats-, kommune- og andre ihendehaverobligasjoner, obligasjoner registrert i Verdipapirsentralen (VPS) og lignende verdipapirer ansettes til kursverdien eller, hvis ikke kurs finnes, til den antatte salgsverdien.

Etter § 4-16 skal livsforsikringspoliser verdsettes etter den gjenkjøpsverdien polisen har etter sin art. Det har altså ikke betydning om det i det enkelte tilfellet er avtalt at forsikringen ikke kan gjenkjøpes. Forsikringer som etter sin art ikke har gjenkjøpsverdi, er ikke formuesskattepliktige.

8.2.6.4 Andre eiendeler

Hovedregelen i § 4-1 om omsetningsverdi gjelder også for løsøre. I praksis brukes Skattedirektoratets takseringsregler. Innbo og annet løsøre som ikke gir inntekt, skal verdsettes til en viss prosent av forsikringssummen, med et bunnfradrag på 100 000 kroner. Verdsettelsen av privatbiler, motorsykler, snøscootere og campingvogner blir basert på listeprisen som ny, og med en reduksjon med en viss prosent som varierer med gjenstandens alder.

Etter § 4-17 annet punktum skal varelager ansettes til den verdi som legges til grunn ved inntektslikningen (§ 14-5 annet ledd). Etter § 14-5 annet ledd er dette den faktiske anskaffelses- eller tilvirkningsverdien. Forretningsverdi er ikke formuesskattepliktig, jf. Rt. 1931 side 181. Det fastsettes følgelig heller ikke noen ligningsverdi for forretningsverdi.

8.3 Fremmed rett

8.3.1 Verdssettelse av fast eiendom

8.3.1.1 Danmark

Ifølge den danske boavgiftsloven skal boets aktiva og passiva verdsettes til omsetningsverdi. I tilfeller hvor det er uenighet mellom boet og myndighetene om verdiansettelsen, skal tvisten løses av fagkyndige ved skifteretten.

For fast eiendom kan boet benytte den sist offentlige vurdering ± 15 pst. Velger boet å benytte den offentlige verdssettelsen, må myndighetene legge denne verdssettelsen til grunn ved avgiftsberegningen. Den såkalte «15-prosent-regelen» er imidlertid under avvikling. Fra 1998 er det innført årlige vurderinger, og det er derfor ikke lenger behov for en slik generell «korrektionsmulighet for skønssusikkerhet».

Inntil 1977 ble det utsendt spørreskjemaer for manuelle vurderinger av eiendomsverdier. Skjema ble sendt de enkelte eiere av eiendom, som ga opplysninger om eiendommen og en vurdering av eiendommens omsetningsverdi. Skattemyndighetene gjennomgikk oppgavene og fastsatte eiendomsskattetaksten basert på eierens beskrivelse, eiendommens størrelse og salgspriser på eiendom i samme område.

Fra 1981 er slike vurderinger gjort maskinelt, basert på salgsstatistikkanalyser med betydelig bruk av statistiske analysemetoder med data fra ulike registre, inkl. opplysninger om solgte eiendommer og eksisterende reguleringsplaner. Fra 1998 beregnes forslag til eiendomsverdi for alle boligeiendommer ut fra slike statistiske analyser hvert år.

Snaut 80 pst. av eiendommene i Danmark er boligeiendommer. De resterende 20 pst. av eiendommene er næringseiendommer, og disse blir verdsatt ved en framskrivning av den tidligere verdiansettelsen. Framskrivningen skjer med den prisutvikling som er observert i området. 25 pst. av næringseiendommene tas hvert år ut til manuell vurdering. Dette sikrer at næringseiendommene får jevnlig vurdering slik at de fastsatte eiendomsverdiene øker i takt med omsetningsverdiene.

Det er ikke den enkelte kommune som fastsetter eiendomsverdien. Ansettelsen av eiendomsverdi mv. foretas av et vurderingsråd, hvorav det finnes 224 i Danmark. Landets 275 kommuner bistår kun med sekretærhjelp til vurderingsrådene. Dermed sikrer en at kommunene, som krever inn eiendomsskattene, ikke har innflytelse på beregningsgrunnlaget.

Danske myndigheter mener systemet treffer godt i forhold til de faktiske omsetningsverdiene når det gjelder bolighus. Den danske Told- og skattestyrelsen uttaler at de «sigter mod gennemsnittlig at vurdere 5 % under handelsværdierne. Dette sker af forsigtighedshensyn, da der ellers vil være for mange ejendomme, hvor vurderingen ville ligge over handelsværdien. Vi vil næppe komme i den situation, (...), hvor vi vurderer for højt, da vi så utvivlsomt vil blive stillet overfor et krav om at revidere ansættelserne, altså ændre ansættelserne nedad til et niveau svarende til handelsværdierne.»

En detaljert framstilling av det danske vurderingssystemet finnes i Paludan m.fl. (1997). Se for øvrig avsnitt 8.6.5 om hedoniske priser.

8.3.1.2 Sverige

Takseringsverdiene på bolig danner grunnlaget for beregning av skatt på arv og gave, dokumentavgift og eiendomsskatt (fastighetsskatt). I tillegg inngår bolig i formuesskattegrunnlaget med takseringsverdi. Takseringsverdiene skal i prinsippet utgjøre 75 pst. av boligens markedsverdi.

Det er opparbeidet et eget takseringsregister som legges til grunn ved boligtakseringen. Registeret er etablert med utgangspunkt i egenmelding fra boligeierne og innhenting av informasjon om den enkelte boligeiendom fra allerede etablerte registre, som for eksempel bygningsregistre, planregistre og tinglysningsregistre. Når takseringsregisteret er etablert, skjer det oppdateringer i registeret på tre ulike måter:

- «allmenn omtaksering» foretas hvert sjette år
- «særskilt taksering» foretas hvert år (med unntak av år med allmenn omtaksering), og skal fange opp nærmere bestemte endringer ved boligen
- «omregning» basert på allmenn prisutvikling innenfor et prisutviklingssområde

Ved hjelp av statistikk over omsatte boliger finner en markedsprisen på et såkalt «normhus». Normhuset er karakterisert ved en rekke veldefinerte kjennetegn, bl.a. er det 125 kvm stort og er bygget i 1979. En estimerer så hvordan markedsprisen på normboligen endres når ulike kjennetegn ved boligen endres, f.eks. alder, areal, utvending og innvendig standard (byggematerialer mv.). På bakgrunn av disse beregningene lages et sjablonmessig system der boligen tildeles standardpoeng ettersom kjennetegnene avviker fra normen. Standardpoengene omregnes i kroner og legges til/trekkes fra i takseringsverdien i forhold til normhuset.

For å få fastsatt taksten på boligen, fyller boligeieren ut et egenmeldingsskjema med opplysninger om bl.a. boligtype (frittliggende/rekkehus/blokk), tomtens størrelse, tilgang til vann/avløp, beliggenhet i forhold til sjø, samt en rekke standardindikatorer. I egenmeldingsskjemaet gis det også mulighet til å søke om at det ved taksering tas hensyn til særskilte forhold som trafikkstøy e.l. Ved omtaksering sendes et (så langt som mulig) forhåndsutfyllt egenmeldingsskjema til skattyter, som returnerer dette med ev. tilføyelser eller endringer. Skattyter får deretter tilsendt takst på boligen av de lokale ligningsmyndighetene. Skattyter har da muligheten til å klage. Hvis klagen avvises av ligningsmyndighetene, kan klageren gå videre til domstolene.

Det er få klager på takseringsverdiene, andelen ligger på om lag 3-6 pst., hvorav 2-3 pst. går videre til domstolene. Den lave klageandelen kan tyde på at takseringsverdiene generelt er relativt treffsikre eller er satt for lavt. En kan imidlertid ikke utelukke at den lave klageandelen også skyldes manglende tilfylling fra skattyterens side til at en får gjennomslag for klagen hos ligningsmyndighetene, og at det kan være vanskelig og kostnadskrevenende å gå til retten med saken. De fleste klagenes som går til domstolene, er fremmet av interesseorganisasjoner e.l., og ikke av privatpersoner.

Riksskatteverket har anslått de administrative kostnadene knyttet til taksering av småhus til om lag SEK 100 per småhus.

8.3.2 Verdssettelse av selskapsandeler

8.3.2.1 Danmark

I dansk rett verdsettes ikke-børsnoterte aksjer til omsetningsverdi (handelsverdi). I rundskriv fra Skatteministeriet av 2. februar 1982 heter det:

«Værdiansættelsen for unoterede aktiver skal ske efter aktiernes handelsværdi. Ofte vil der ikke kunne fremskaffes oplysninger om handelsværdien ud fra stedfundne omsætninger, eller omsætningerne har fundet sted under forhold, som bevirker, at den anvendte overdragelseskurs er uegnet som udtryk for handelsværdien. I så fald vil en kurs udregnet efter de af Ligningsrådet fastsatte retningslinjer for beregning af formuesskattekursen kunne anvendes ved værdiansættelsen. Denne kursberegning foretages i almindelighed på grundlag af selskabets regnskab for det regnskabsår, der er udløbet nærmest forud for det tidspunkt, der er afgørende for skatte- og afgiftsberegningen (...). Ved værdiansættelsen tages der ikke hensyn til vedtægtsmæssige begrænsninger i aktiernes omsættelighed».

8.3.2.2 Sverige

I svensk rett skilles det mellom forskjellige typer ikke-børsnoterte aksjer og andeler. Ikke-børsnoterte aksjer som er gjenstand for markedsmessig omsetning og hvor salg regelmessig noteres, verdsettes til 30 pst. av den noterte verdien, jf. Lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt § 23. Hvis et aksjeselskap har flere klasser av aksjer og en eller flere av klassene er børsnoterte eller er aksjer som beskrevet i forrige avsnitt, skal aksjene som ikke er gjenstand for notering, verdsettes til samme verdi. Foreligger det forskjellige noteringer, skal den laveste verdien brukes. Hvis noteringene etter disse regler ikke anses å stemme med salgsverdien under normale omstendigheter, skal prisen ved slik omsetning legges til grunn. Andre ikke-børsnoterte aksjer og andeler i selskap verdsettes til antatt salgsverdi ved skjønn.

8.3.2.3 Finland

I finsk rett skal eiendom verdsettes etter de retningslinjer som gjelder ved verdsettelse for inntekts- og formuesskatteformål. Ifølge rundskriv fra skattestyrelsen av 19. august 1994 skal ikke-børsnoterte aksjer og andeler ansettes til antatt salgsverdi. Verdsettelsen skal bygge på alminnelige verdsettelsesmetoder, og verdien skal kunne verifiseres ved å bruke forskjellige metoder. Ved verdsettelse på bakgrunn av avkastningsverdien, skal en legge historiske tall til grunn, og ikke antakelser om fremtidig utvikling.

8.3.2.4 Nederland

I Nederland skal ikke-børsnoterte aksjer verdsettes ved en kombinasjon av verdsettelse av innmaten (de eiendeler selskapet har) og rentabilitetsvurderinger. Målet er å finne markedsverdien. Selskapet verdsettes til verdien som «going concern», altså ikke til slakteverdi. Forretningsverdi tas bare med hvis den er ervervet.

8.3.2.5 Storbritannia

I Storbritannia verdsettes ikke-børsnoterte aksjer av et eget kontor, The Shares Valuation Division of the IHT Office. Aksjene skal verdsettes til markedsverdi. Se også avsnitt 10.3.5.

8.3.2.6 USA

I USA er utgangspunktet at verdsettelsen av alle selskapsandeler skal gjøres til markedsverdi. Det gis en rekke rabatter. Det henvises til avsnitt 10.3.7.

8.4 Bruken av verdsettelsesmetoder i praksis

Et av formålene med arveavgiftsutvalgets utvalgsundersøkelse, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 5, var å få en oversikt over hvilken praksis som ble fulgt når de ulike formuesgjenstander skulle verdsettes. Undersøkelsen ble gjennomført i regi av Statistisk sentralbyrå, og alle skattefogdkontor samt et tilfeldig utvalg på ni av landets 87 skifteretter deltok i undersøkelsen.⁴⁵ I alt ble 754 arvesaker og 226 gavesaker med vedtaksdato i 1998 gjennomgått.

Ifølge utvalgsundersøkelsen er samlet verdi i boene som skattefogdkontorene behandlet, om lag 12,8 mrd. kroner. Som gaver ble det overført snaut 8,2 mrd. kroner.

Spørreskjemaet inneholdt ulike gjensidig utelukkende alternative mål og metoder. Foruten de mest benyttede, som «pålydende», «ikke-dokumentert påstand» og «takst», inneholdt listen bl.a. «rettslig skjønn», «konkret skjønn», «ligningsverdi», «brannforsikringssum» og ligningsverdien multiplisert med faktor 2, 3, 4 eller 5.

Det knytter seg noe usikkerhet til bruken av svarkategorien «pålydende». Mens kategorien er relevant for pantobligasjoner, utestående fordringer, livsforsikringspoliser, skatt til gode samt bankinnskudd og kontanter mv., er det mer underlig at også innbo og løsøre i en del tilfeller er verdsatt til «pålydende», jf. tabell 8.3. Ut fra spørsmålsstillingen i utvalgsundersøkelsen er det rimelig å anta at «pålydende» står for en andel av brannforsikringssummen, som ved formuesbeskatningen.

I arvesaker hos skattefogdkontorene, er «pålydende» og «salgssum» de dominerende verdsettingsprinsippene. Disse verdsettingsmetodene utgjør hele 55 pst. av de oppgitte verdiene. Andelen av de samlede verdier (hos skattefogdkontorene) som stammer fra bankinnskudd og kontanter er 35 pst. I over 40 pst. av boene er det oppgitt at det fantes bankinnskudd og/eller kontanter. Dette er med på å forklare at kategorien «pålydende» er blant de mest benyttede.

«Ikke-dokumentert påstand» utgjør 16 pst. av verdiene, og den relativt høye andelen skyldes antakelig at dette «verdsettingsprinsippet» er det mest benyttede både for eiendeler i næringsvirksomhet, for motorkjøretøy/fritidsbåter og for innbo og løsøre.

45. Alle skifterettene i Norge ble kontaktet og bedt om å gi opplysninger om antall private skifter og antall dødsfall i årene 1996-1998, sluttede dødsbo i 1997 mv. Jf. vedlegg 3. Om lag 2 pst. av alle dødsbo går til behandling i skifteretten.

Også i skifterettens saker er «pålydende» og «salgssum» de mest benyttede verdsettingsprinsippene. «Pålydende» og «salgssum» benyttes for over 80 pst. av verdiene i offentlig skiftede bo med vedtaksdato i 1998. Inkluderes «takst», øker andelen til over 90 pst.

Bruken av verdsettingsmetoder er noe annerledes i gavemeldingene. Til sammen utgjør «pålydende» og «salgssum» kun 24 pst. av de oppgitte verdier. «Takst» er også benyttet i 24 pst. av oppgitte verdier. «Ikke-dokumentert påstand» ligger til grunn for 25 pst. av verdiene. Den høye andelen «takst» i gavesaker, skyldes at den største gruppen gaver består av fast eiendom (56 pst. av de totale gaveverdier), og at «takst» er benyttet for 36 pst. av verdiene på fast eiendom.

Tabell 8.2: Verdsettingsprinsipper ved arv av fast eiendom av alle slag. Saker hos skattefogdkontorene. Prosent av samlede eiendomsverdier (oppgitt) og antall bo.

	Av oppgitt verdi	Bo
Ikke-dokumentert påstand	14 pst.	17 pst.
Takst	15 pst.	12 pst.
Skjønn	19 pst.	28 pst.
Salgssum	44 pst.	36 pst.
Annet	8 pst.	7 pst.
Sum	100 pst.	100 pst.
Oppgitt verdi i mill. kroner og antall bo	6 941	400

Kilde: Arveavgiftsundersøkelsen

8.4.1 Fast eiendom av alle slag

Det kan inngå flere eiendommer i ett bo, og det kan derfor ikke leses ut fra tabell 8.2 om det er vanligere med «takst» og «salgssum» ved verdsettelsen av dyrere eiendommer enn ved verdsettelsen av rimeligere eiendommer.

Hos skifterettene stammer 78 pst. av verdiene av fast eiendom fra salgssummen.

Det er rimelig å anta at fordelingen mellom verdsettingsmetodene for næringseiendommer er noe forskjellig fra boligeiendom. For fast eiendom i ikke-børsnoterte selskaper legges eiendommens ligningsverdi til grunn ved beregning av skattemessig verdi, og i jord- og skogbruk benyttes takst i meget stor utstrekning.⁴⁶

8.4.2 Innbo og løsøre

Verdien av innbo og løsøre er svært vanskelig både å anslå og å kontrollere. At kun 1,8 pst. av de verdier som er oppgitt til skattefogdkontorene som arv kan tilskrives slike gjenstander, er med på å illustrere dette forholdet.⁴⁷

46. I ikke-børsnoterte selskaper, legges eiendommenes ligningsverdi til grunn ved beregning av skattemessig verdi.

47. Ca. 230 mill. av om lag 12 800 mill. kroner.

Tabell 8.3: Verdsettingsprinsipper ved arv av innbo og løsøre. Saker hos skattefogdkontorene. Prosent av samlet verdi (oppgitt) og antall bo.

	Av oppgitt verdi	Bo
Ikke-dokumentert påstand	49 pst.	61 pst.
Pålydende*	28 pst.	5 pst.
Skjønn	17 pst.	29 pst.
Annet	6 pst.	5 pst.
Sum	100 pst.	100 pst.
Oppgitt verdi i mill. kroner og antall bo	228	234

* Se kommentarer i avsnitt 8.4

Kilde: Arveavgiftsundersøkelsen

Snaut halvparten av verdien av innbo og løsøre er ikke dokumentert overfor skattefogdkontorene, mens 17 pst. bygger på «skjønn». Også i skifteretten utgjør innbo og løsøre kun 2 pst. av verdiene som er oppgitt.⁴⁸ Verdsettelsen av innbo og løsøre i saker fra skifteretten er i 96 pst. av tilfellene verdsatt ut fra salgssum. Gaver i form av innbo og løsøre er i liten grad oppgitt å være avgiftspliktig.

Mer utfyllende statistikk er gitt i vedlegg 2. I vedlegg 3 er spørreskjemaene gjengitt.

8.5 Valg av prinsipp og metoder for verdsettelse av fast eiendom - kronologisk oversikt over tidligere meldinger og utredninger

I dette kapitlet gjennomgås ulike utredninger og stortingsdokumenter knyttet til verdsettelse av eiendom gjennom de siste 25 år.

8.5.1 NOU 1973:3 Skattlegging av boliger

I 1968 ble det oppnevnt en komité til å vurdere prinsipper for boligbeskatning. Komiteen leverte sin utredning i 1973 (NOU 1973:3). Flertallet i komiteen foreslo at *omsetningsverdien* burde være det prinsipielle utgangspunkt ved verdsettelse av boliger.

8.5.2 Takseringsutvalget av 1975

På bakgrunn av Stortingets behandling av Ot.prp. nr. 42 (1974-75), ble det i 1975 nedsatt et nytt utvalg for å vurdere endringer takseringssystemet (Takseringsutvalget). I Takseringsutvalgets mandat ble det gjort klart at utgangspunktet for nytt system ikke skulle være knyttet til omsetningsverdi, men baseres på *produksjonskostnader* og rimelige tomteutgifter. Takseringsutvalget avga sin innstilling 29. juni 1978 (NOU 1978:36). Utvalget foreslo, i overensstemmelse med mandatet, at takseringen av bygninger skulle foretas med henblikk på å fastslå *produksjonsverdien*. Dette gjaldt samtlige bolig- og fritidseiendommer, herunder kombinerte, ikke avskrivbare bolig- og forretnings-

48. Kan skyldes at det har foregått salg mellom arvinger.

bygg og våningshus. Produksjonsverdien skulle fremkomme på grunnlag av opplysninger om den enkelte bygnings areal, standard og type, samt en pris pr. arealenhet. Denne enhetsprisen pr. kvadratmeter skulle fastsettes på grunnlag av forsikringsselskapenes og Husbankens kostnadstall for normalstandard. Takseringsutvalget foreslo også en særskilt justeringsfaktor for bygninger som på grunn av spesielle forhold får en for høy eller for lav takst. Denne justeringsfaktoren måtte hovedsakelig fastsettes på grunnlag av en besiktigelse av den aktuelle bygning.

8.5.3 St.meld. nr. 64 (1986-87) og Innst. S. nr. 123 (1988-89)

I St.meld. nr. 64 (1986-87) fulgte Brundtland-regjeringen opp takseringssutvalgets innstilling (NOU 1978:36) og foreslo et takseringssystem som i hovedsak er sammenfallende med det opplegget som takseringssutvalget anbefalte i sin innstilling.

Det ble lagt vekt på at en taksering bygget på eiendommens markedsverdi i praksis måtte forutsette en besiktigelse av hver enkelt eiendom. Individuell besiktigelse og taksering av den samlede eiendomsmassen ville være arbeidskrevende og kostbar å gjennomføre. En mente også å ha erfaring for at det lett oppstår store og umotiverte forskjeller i takstresultatene ved individuelle takseringer. Innenfor et slikt system kunne det følgelig bli vanskelig å oppnå ønsket ensartethet i takstnivået.

Brundtland-regjeringen gikk derfor inn for at takseringen av *bygninger* ble basert på *produksjonsverdi*. Produksjonsverdien skulle fastsettes på grunnlag av objektive og observerbare egenskaper ved den enkelte bygning, som størrelse, standard og hustype. Til dette ville en prissfaktor, standardfaktor, arealfaktor og hustypefaktor benyttes.

Ved *tomteverdssettelsen* fant daværende regjering det naturlig at *salgspris* pr. kvadratmeter tomt skulle være utgangspunktet for beregning av tomtens ligningsverdi. En individuell taksering av hver enkelt tomt ville imidlertid ikke være mulig å gjennomføre. I stedet fant regjeringen at hver kommune burde deles inn i en eller flere soner, og at det burde fastsettes en gjennomsnittlig tomtepris for hver sone.

Finanskomiteen sluttet seg i hovedsak til forslagene. I Innst.S.nr.123 (1988-89) heter det blant annet:

«Komiteens flertall, alle unntatt Fremskrittspartiet, er enig med departementet i at en snarest må få utarbeidet et nytt takseringssystem(...) Komiteens flertall, alle unntatt Høyre og Fremskrittspartiet, er enig i at et nytt takseringssystem må bygges opp på en slik måte at det kan anvendes både for formues- og inntektsbeskatning og eiendomsbeskatning. Flertallet (...) går (...) ikke inn på spørsmålet om skattenivå. Uansett om skattenivå beholdes uendret eller (om en) velger å endre det, er det etter flertallets mening et sterkt behov for et nytt takseringssystem (...). Flertallet slutter seg til at det utarbeides et takseringssystem som tar utgangspunkt i produksjonsverdien. Systemet skal gjelde alle bolig- og fritidseiendommer, også kombinerte ikke-avskrivbare bolig- og forretningseiendommer (...). Et slikt system bør etter flertallets mening i hovedsak ta utgangspunkt i areal (nettoareal, totalareal og tomtestørrelse) og byggeår.»

Flertallet pekte videre på at rimelighetsbetraktninger tilsier at det tas hensyn til de formuesforhold som ligger i boligmassen. Boliger i ulike deler av landet med samme produksjonsverdi kan ha en svært forskjellig markedsverdi. Flertallet viste i denne sammenheng til at regjeringen i sitt opplegg hadde lagt til grunn en differensiering av beskatningen mellom boliger i pressområder og i områder med mer normal etterspørsel gjennom takseringen av tomter. Denne differensieringen kunne etter regjeringens opplegg forsterkes gjennom innføring av regionale reduksjonsfaktorer.

8.5.4 BOTA-prosjektet

Regjeringen Syse nedsatte i statsråd 1. juni 1990 en prosjektgruppe for å utarbeide et nytt takseringssystem for bolig- og fritidseiendommer. Målet for det nye takseringssystemet var tredelt:

1. Det skulle gi grunnlag for rettferdig beskatning og være enkelt og effektivt i drift.
2. Det skulle gi grunnlag for beregning av tomte- og bygningsverdier vha. matematiske modeller.
3. Det skulle muliggjøre opprettelsen av et databasert eiendomsregister med alle opplysninger som skulle til for å beregne beskatningsgrunnlaget for den enkelte eiendom.

BOTA-prosjektet (1991) anbefalte at produksjonsverdien for bygningen skulle legges til grunn ved verdifastsettelsen: «Produksjonsverdien for bygningen finnes ved hjelp av byggekostnadene pr. m² bruksareal. Det fastsettes en distriktsfaktor for å fange opp distriktsmessige variasjoner i byggekostnadene», og det ble foreslått å gi fradrag for alder, slitasje, uhensiktsmessighet mv. med ett prosentpoeng pr. år, maksimalt 40 pst. Det skulle i tillegg gis fradrag for manglende bygningsstandard. BOTA-prosjektet foreslo også: «For vurdering av tomter, deles kommunene inn i prissoner. For eneboliger og småhus fastsettes det videre fire arealgrupper for tomter. Hver arealgruppe får fast tomtepris i sonen. Areal utover 1 500 kvadratmeter verdsettes som råtomt dersom arealet har tomteverdi. For blokker og borettslag uansett bygningstype fastsettes verdien av tomten på bakgrunn av tomtens utnyttelsesgrad. Dette innebærer at det fastsettes en tomteverdi pr. kvadratmeter bruksareal av boligen. For fritidseiendommer varierer forholdene for tomtene sterkere både innen og mellom kommunene. Det foreslås derfor at de lokale ligningsmyndigheter får frihet til å velge mellom forskjellige modeller for verdsettelse av tomten. Dette kan være samme modell som for eneboliger, med en fast tomteverdi eller med en annen tomteskala som også tar hensyn til større tomter.»

Beregningen av eiendomsverdiene skulle skje gjennom etablering av et takseringssystem som ved hjelp av matematiske modeller beregnet tomte- og bygningsverdiene. Videre var det tenkt opprettet et databasert eiendomsregister med alle basisopplysninger som er nødvendig for å beregne skattegrunnlaget for den enkelte eiendom. Registeret skulle inneholde opplysninger om eiendommens størrelse, geografiske beliggenhet, byggtipe, bygningenes størrelse, alder og en enkel standardbeskrivelse.

Ligningstaksten blir summen av bygningenes produksjonsverdi og tomtens omsetningsverdi. Siden det kan være store forskjeller mellom både

tomter og eiendommer, åpnes det for å korrigere verdiene hvis disse avviker med (30 pst. eller mer fra en taksering basert på besiktigelse.

Store lokale variasjoner i tomteverdiene for fritidseiendommer gjorde at det ble foreslått en mer fleksibel løsning for taksering av denne typen eiendommer. Spesielt anbefales en kombinasjon av mange prissoner og utstrakt bruk av besiktigelse i kyststrøk, hvor prisforskjellen mellom strandtomter og øvrige tomter kan være svært stor.

BOTA-prosjektets forslag til beregning av produksjonspris innebærer en lineær funksjon mellom kvadratmeter og pris pr. kvadratmeter. I praksis viser imidlertid flere prisundersøkelser at prisen pr. kvadratmeter avtar med antall kvadratmeter, bl.a. som en følge av at visse grunnlagsinvesteringer er lite avhengig av boligens størrelse, eksempelvis tilknytning til vann- og kloakksystem.

8.5.5 Rapport fra ECON Bygganalyser AS

ECON Bygganalyser AS fikk i oppdrag å vurdere BOTA-prosjektets prinsippforslag for boligtaksering bl.a. ut fra hensyn til enkelhet og rettferdighet. ECON skulle vurdere BOTA-prosjektets forslag innenfor rammen av at bygningene skulle verdsettes ut fra produksjonsverdi, mens tomtens verdi skulle settes lik omsetningsverdien. ECON foreslår derfor i hovedsak forenklinger i BOTA-prosjektets opplegg, men har også en del kritiske merknader av BOTA-prosjektets mer grunnleggende prinsipper. I tillegg lanserer ECON egne forslag til løsninger. For en mer utførlig drøfting, henvises det til ECON (1994).

ECON er relativt kritisk til BOTA-prosjektets forslag bl.a. fordi det legges opp til bruk av faktorer hvis størrelse er sterkt subjektive. Det heter for eksempel at det ikke er «angitt noen metode for å beregne verdien av de ulike parametrene på en konsistent måte». Videre at «Verdien på sentrale parametre som kvadratmeterpriser og aldersfaktor, er anslått og ikke beregnet ut fra faktiske observasjoner.» Etter ECONs syn har ikke BOTA-prosjektet vist til hvilke metoder som skal brukes for å beregne eiendomsverdiene: «Forslaget fremstår i stor grad som en teknisk løsning uten empirisk grunnlag.» ECON fremhever at beregningen av ligningstakstene baserer seg på utstrakt bruk av justeringsfaktorer, én for bygningen, en annen for tomten og en justeringsfaktor for hele eiendommen foruten prissoner for tomtene. Disse faktorene skal settes på bakgrunn av vurderinger av verdiene basert på sammenligning med en besiktigelse «uten klare og objektive kriterier».

ECON reagerer på den lineære sammenhengen mellom antall kvadratmeter og prisen pr. kvadratmeter, og at det foreslås en distriktsfaktor for å skille mellom områder med høye og områder med lave byggekostnader. Områder hvor det er billig å bygge, vil - ut fra BOTA-prosjektets skisse - få lavere bygningsverdi enn områder hvor det er dyrt å bygge. Dette kan ofte være i motsetning til hvor det er dyrt og billig å kjøpe brukt bolig. Eksempelvis er det i gjennomsnitt høyere byggkostnader i de tre nordligste fylkene enn gjennomsnittet for Norge.

ECONs forslag til løsning er å benytte markedspriser. Etter ECONs vurdering vil markedspriser også oppfattes som mer rettferdig enn den verddivurdering som ligger i BOTA-prosjektets forslag. ECON anbefaler at ligningstakstene settes lik omsetningsverdien og at det (i overensstemmelse med

forslaget fra BOTA-prosjektet) opprettes et register over samtlige eiendommer. Registeret skal inneholde

- kommunenummer
- gårds- og bruksnummer
- antall bygninger
- bygningenes bruksareal
- bygningenes alder
- bygningstype (enebolig, blokkleilighet, andre typer, fritidshus)

På bakgrunn av disse opplysningene og omsetningsprisen til omsatte eiendommer, skisserer ECON ulike metoder for å tilordne ligningstakst til de boliger som ikke er omsatt.

En metode er at ligningstakstene fastsettes med utgangspunkt i faktiske omsetninger, ved at det beregnes en *gjennomsnittlig kvadratmeterpris* innenfor et nærmere avgrenset geografisk område.

Ligningstaksten kan også beregnes ved hjelp av regresjonsmodeller til å anslå de *implisitte egenskapene* ved en eiendom i registeret og på bakgrunn av de omsetninger som er registrert i Grunneiendom-, Adresse- og Bygningsdataregisteret (GAB-registeret). Se for øvrig avsnitt 8.3 om dansk og svensk praksis og avsnitt 8.6.5 om hedoniske priser.

En tredje metode er å takserer alle boliger med jevne mellomrom. Mellom hver taksering kan takstene justeres i henhold til en akseptert *indeks* for utviklingen i markedspriser. På denne måten kan også spesielle egenskaper ved den enkelte eiendom tas hensyn til.

Slike metoder baserer seg på at markedsprisene er observerbare. Den gang mandatet for BOTA-prosjektet ble skrevet, var det ingen landsomfattende statistikk for boligens markedspriser. Fra 1991 inneholder GAB-registeret også markedspriser. Videre eksisterer det flere uavhengige statistikker over omsetningsverdier. En løsning basert på markedspriser vil gi et kontinuerlig korrektiv og sammenligningsgrunnlag med utviklingen i markedet.

Etter ECONs vurdering er en takseringsløsning basert på markedspriser mer rettferdig enn BOTA-prosjektets forslag. Hovedårsaken er at eiendommens markedspris er observerbar og fremkommet som resultat av individers vurderinger. BOTA-prosjektets løsning baseres derimot på et grunnlag for ligningstakst som ikke kan måles, og dermed på subjektive anslag på eiendommenes verdi. ECON mener også at det vil oppfattes som rettferdig at skatten på bolig- og fritidseiendommer står i forhold til markedsverdier på lik linje med andre formuesobjekter.

8.5.6 St.meld. nr. 45 (1995-96)

Regjeringen Brundtland foreslo i denne meldingen et nytt takseringssystem for bolig- og fritidseiendommer og foretok en drøfting av prinsippene for formuesbeskatning, inntektsbeskatning og gevinstbeskatning av bolig- og fritidseiendommer. Kommunal eiendomsskatt ble også omtalt.

Takstene var ment å skulle utgjøre et felles grunnlag for inntekts- og formuesligning og for utskrivning av kommunal eiendomsskatt. Forholdet til verdsettelse for arveavgift ble ikke tatt opp.

Det ble fremholdt at erfaringene hadde vist at det gjeldende takseringssystem ikke ivaretar behovet for et enhetlig takstgrunnlag. Forholdet mellom en

eiendoms virkelige verdi og ligningstakst varierer betydelig, ikke bare fra landsdel til landsdel, men også innenfor det enkelte distrikt. Det gjeldende takseringssystem er dessuten lite rasjonelt, blant annet fordi ligningsverdi og eiendomsskattetakst fastsettes på forskjellig grunnlag.

Meldingens forslag til nytt takseringssystem er utarbeidet på grunnlag av St.meld.nr.64 (1986-1987) og Stortingets innstilling til meldingen, Innst.S.nr.123 (1988-1989). Forslaget bygger blant annet på erfaringer som er vunnet gjennom prøvetaksering av bolig- og fritidseiendommer våren 1991. Ved utformingen av takseringssystemet er det lagt stor vekt på å oppnå enkle og robuste takseringsløsninger. Det er dessuten lagt vekt på at systemet skal være enkelt og effektivt i drift.

Forslaget til takseringsløsning omfatter alle bolig- og fritidseiendommer, herunder leiegårder og kombinerte bolig- og forretningseiendommer som ikke er avskrivbare.

Etter forslaget skal samlet takstverdi for bolig- og fritidseiendommer fastsettes til summen av *produksjonsverdien* for bygningen med fradrag for slit, elde og utidsmessighet (aldersfradrag) og *omsetningsverdien* for tomten. I meldingen heter det at det i prinsippet skal fastsettes takster tilsvarende eiendommenes omsetningsverdi, men at det av praktiske årsaker er nødvendig å gjøre visse modifikasjoner i dette utgangspunktet. Praktiske hensyn tilsier at verdsettelsen av bygning tar utgangspunkt i oppførelseskostnader (produksjonsverdi). Begrunnelsen for dette forslaget «er at bare en mindre del av boligmassen omsettes årlig, og at omsetningsverdien i liten grad er observerbar i den samlede eiendomsmassen.». I meldingen heter det at den foreslåtte takseringsløsningen er en praktisk gjennomførbar tilnærming til målsettingen om faktisk omsetningsverdi som takseringsgrunnlag, og at løsningen ivaretar behovet for rettferdige takster på en tilfredsstillende måte. I meldingen viste den daværende regjering til at formuesobjekter etter skatteloven § 4-1 (skatteloven av 1911 §§ 36 og 37), som utgangspunkt, skal verdsettes til omsetningsverdi. Hovedregelen om at omsetningsverdien skal legges til grunn rekker imidlertid ikke lenger enn at det er oppstilt vesentlige unntak på områder hvor særskilte hensyn gjør seg gjeldende.

Etter en samlet vurdering fastholdt daværende regjering at utgangspunktet for nytt takseringssystem burde være *produksjonsverdi* for bygning og omsetningsverdi for tomt.

Etter forslaget skal en eiendoms samlede takstverdi utgjøre summen av produksjonsverdien for bygningen med fradrag for slit, elde og utidsmessighet (aldersfradrag) og omsetningsverdien for tomten. Dette er i samsvar med finanskomiteens merknader i Innst. S. nr. 123 (1988-89). I prinsippet skal det fastsettes takster for eiendommene som tilsvarer eiendommenes omsetningsverdi. Av praktiske årsaker er det imidlertid nødvendig å gjøre visse modifikasjoner fra dette utgangspunktet. Praktiske hensyn tilsier at verdsettelsen av bygning tar utgangspunkt i oppførelseskostnader (produksjonsverdi), jf. at bare en liten andel av boligmassen omsettes årlig. Videre må visse avvik fra faktisk omsetningsverdi aksepteres i en modell som er basert på automatiske beregninger.

Takseringsløsningen er i hovedsak basert på automatisk beregning av takstene på grunnlag av registrerte data. Takseringsdataene vil bli registrert i et

eget basisregister. Registeret vil dels bli bygget opp med opplysninger fra skattyterne i en engangs egenmelding, dels med opplysninger fra andre offentlige registre, fortrinnsvis GAB-registeret. Egenmeldingsskjemaet må fylles ut for hver enkelt bolig- og fritidseiendom. Dette skjemaet vil være relativt lite og enkelt å fylle ut. Senere vedlikehold av registrene vil først og fremst skje gjennom innhenting av opplysninger fra andre offentlige dataregistre.

Daværende regjering mente at det fortrinnsvis bør benyttes et stort bunnfradrag fremfor en kombinasjon av reduksjonsfaktor og et lavere bunnfradrag. Gjennom forslag til et nytt takseringssystem med en betydelig økning i bunnfradrag, vil boliger av normal størrelse gjennomgående få lavere skatt enn i dag. For mindre boliger vil inntektsskatten på bolig falle helt bort. For store og dyre boliger vil inntektsskatten kunne øke. Dette er for øvrig i tråd med Syse-regjeringens skattemelding fra 1990 (St.meld. nr. 48 (1989-90)). Det ble lagt til grunn at innføring av det nye takstsystemet for bolig ikke skal øke de samlede skatteinntektene. Med et betydelig bunnfradrag i inntekts- og formuesskatten knyttet til bolig på i størrelsesorden 900 000 kroner, og en reduksjon av skattesatsene i fordelsbeskatningen fra 2,5 og 5 prosent til henholdsvis 2 og 4 prosent, vil de samlede skatteinntektene kunne gå noe ned. Avstanden mellom trinnene i inntektsskatten vil kunne være i størrelsesorden 600 000 kroner. For fritidseiendommer kan bunnfradraget i inntektsskatten bli i størrelsesorden 400 000 kroner for hver fritidseiendom.

Boks 8.1 Om St.meld. nr. 45 (1995-96)

Etter forslaget skal samlet takstverdi for bolig og tomt være summen av boligens produksjonsverdi redusert med visse faktorer samt tomtens omsetningsverdi.

For boliger skal taksten regnes ut etter følgende formel: $BV = (P-S) \times A \times AF \times DF$.

P er kvadratmetersatsen, S er fradrag for lavstandard, A er boligareal, AF er aldersfaktor, DF er distriktsfaktor og BV er bygningens eller boenhetens verdi. Nærmere beskrives faktorene slik:

P er kvadratmetersatsen, som i prinsippet skal gjenspeile produksjonsverdien pr. kvadratmeter. Det fastsettes egne kvadratmetersatser for henholdsvis frittliggende eneboliger, øvrige bygninger med inntil fire boenheter og bygninger med fem eller flere boenheter. Denne sontringen skal ta hensyn til forskjellig byggeteknikk og konstruksjon for ulike bygningstyper. Samme sats skal brukes innenfor hver gruppe uansett bygningens størrelse og om den er helårsbolig eller fritidseiendom. At samme sats legges til grunn, begrunnes med at isolert sett vil byggekostnadene pr. kvadratmeter som oftest være fallende med økt størrelse. Store boliger vil imidlertid ofte ha en høyere standard. Ved å bruke faste kvadratmetersatser oppnår en dermed at det blir tatt hensyn til disse forhold, samtidig som systemet blir enkelt. Mynligheten til å fastsette P skal legges til Skattedirektoratet.

S er fradrag for lav standard. Kvadratmetersatsen skal reduseres dersom bygningen mangler visse grunnleggende installasjoner, (WC, bad, vann eller elektrisitet). Fradraget settes vesentlig høyere enn det installasjonskostnadene tilsier fordi slike mangler indikerer generell lav standard. På grunn av

de problemene som er knyttet til utvelgelsen av eiendommer for besiktigelse, og problemene knyttet til verdsettelsen av utvalgte eiendommer, finner departementet at det ikke bør gjennomføres særskilte korreksjoner i takstverdien for eiendommer med bygninger som har vesentlig bedre standard.

A er boligareal (BOA) som definert i Norsk Standard 3940. Noe upresist omfatter boligarealet boligens innvendige mål i rom hvor takhøyden er minst 1,9 meter, med fradrag for uinnredet areal (boder, uinnredet kjeller- og loftsrom mv.). Det tas ikke direkte hensyn til uinnredet areal som nevnt. I stedet fastsettes kvadratmeterprisen (P) noe høyere enn en isolert vurdering av bygningens boligareal skulle tilsi, for sjablonmessig å ta hensyn til slike areal.

AF er aldersfaktoren, som gir fradrag med et prosentpoeng for maksimalt 40 år, for bygningsmessig verdiforringelse som følge av slit, elde og uhensiktsmessighet. Det ble ikke funnet praktisk å ta hensyn til at enkelte eldre bygninger er vedlikeholdt utover normalnivå innen for et enkelt og skjematisk system. Det er heller ikke enkelt å ta hensyn til moderniseringer ved verdsettelsen. Derimot bør til- og påbygg registreres særskilt, og aldersfradrag bør beregnes samlet etter forholdet mellom arealet i ny og gammel del.

DF er distriktsfaktor hvor det tas hensyn til at byggekostnadene varierer fra distrikt til distrikt. Satsene bør variere etter fylke eller andre enheter (landsdel).

For tomt foreslo daværende regjering i St meld 145 at verdsettelse av tomter for eneboliger og småhus med to til fire boenheter baseres på et system med arealgrupper og prissoner. Departementet forslår at det fastsettes fem arealgrupper. En gruppe for en normaltomt og fire grupper for større og mindre tomter. For normaltomten skal det fastsettes en basisverdi. Denne verdien skal variere etter hvilken prissone tomten ligger i. Basisverdien vil da være prisen for en tomt av normal størrelse i prissonen. For tomter i større arealgrupper skal det gjøres et prosentvis tillegg i verdien, og for tomter i mindre arealgrupper skal det gjøres prosentvis fradrag i forhold til normaltomten. En tomts verdi vil da avhenge av hvilken arealgruppe den tilhører, i hvilken prissone den ligger og hva basisverdien er for normaltomter i denne prissonen.

Tomter i den største arealgruppen, normalt over 1 500 kvadratmeter, skal ikke ha noe sjablonmessig tillegg i taksten i forhold til nest største kategori. I stedet foreslås at særskilt tillegg kan bli gitt dersom ligningsmyndighetene har holdepunkter for å anta at tomten kan deles, eller det foreligger andre forhold som indikerer at eiendommen har høy verdi.

Det blir foreslått at Skattedirektoratet skal fastsette de ulike arealkategoriene og prosentsatsene for tillegg eller fradrag. De ulike sonegrupper med basispriser skal fastsettes sentralt av Skattedirektoratet. Videre skal Skattedirektoratet fastsette retningslinjer for hvordan inndelingen i prissoner skal skje lokalt. Det blir videre foreslått at ligningssjefen i kommunen skal fastsette prissonene, men fylkesskattekontoret skal ha ansvaret for å samordne takstnivået mellom kommunene. Særlig gunstig eller ugunstig beliggenhet kan gi mulighet for individuell korreksjon.

For eiendommer med fem eller flere boenheter foreslås en såkalt tomtebelastningsmodell. Etter denne fastsettes tomteverdien med en sats pr.

kvadratmeter boligareal i bygningen. Tomteverdien vil i slike tilfeller være mer bestemt av utnyttelsesgraden enn av tomtens faktiske størrelse.

For både tomt og bolig foreslo regjeringen at det skulle være mulig med individuell korreksjon av den samlede taksten hvis avviket mellom beregnet verdi for hele eiendommen og faktisk takstverdi er minst 30 pst. Individuelt tillegg i den beregnede taksten kan gis dersom tomten har en særlig gunstig beliggenhet i forhold til andre tomter i prissonen. Individuelt fradrag kan gis dersom tomten har en særlig ugunstig beliggenhet i forhold til andre tomter i prissonen, eller bygningen har betydelige skader i grunnleggende konstruksjoner.

8.5.7 Innst. S. nr. 143 (1996-97)

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet, viser til at dagens takseringssystem er preget av tilfeldigheter og store forskjeller i verdifastsettelse uten saklig grunnlag. Flertallet mener også at to hovedhensyn må ivaretas ved etablering av et nytt takstsystem. Det ene er hensynet til at det i Norge er lange tradisjoner for at boligen er et hjem og ikke et investerings- eller spekulasjonsobjekt. Det andre er å finne en god balanse mellom ønsket om et enkelt og et rettferdig system. Flertallet legger til grunn at den løpende beskatning av hus og fritidseiendom fra år til år totalt sett skal være forutsigbar og moderat. Ut fra dette vektlegger flertallet hensynet til et enkelt takseringssystem.

Takstene skal utgjøre et felles grunnlag for inntekts- og formuesskatt og for utskrivning av kommunal eiendomsskatt. Flertallet mener at en andel av husets *produksjonskostnader* skal legges til grunn for kvadratmeterprisen ved takseringen. Den enkelte huseier møter markedsverdiene bare ved kjøp og salg. Flertallet mener at bo- eller bruksverdien har nær sammenheng med produksjonskostnaden som derfor egner seg som nøkkel for den løpende beskatning av en bolig. Takseringssystemet må derfor baseres på en andel av produksjonskostnadene.

Innstillingen refererer også uttalelsen fra finanskomiteen i 1989 (Innst. S. nr. 123 (1988-89)) om at

«Komiteens flertall, alle unntatt Fremskrittspartiet er enig med departementet i at en snarest må få utarbeidet et nytt takseringssystem (...) Komiteens flertall, alle unntatt Høyre og Fremskrittspartiet, er enig i at et nytt takseringssystem må bygges opp på en slik måte at det kan anvendes både for formues- og inntektsbeskatning og eiendomsbeskatning. Flertallet (...) går (...) ikke inn på spørsmålet om skattenivå. Uansett om skattenivå beholdes uendret eller velger å endre det, er det etter flertallets mening et sterkt behov for et nytt takseringssystem (...) Flertallet slutter seg til at det utarbeides et takseringssystem som tar utgangspunkt i produksjonsverdien. Systemet skal gjelde alle bolig- og fritidseiendommer, også kombinerte ikke-avskrivbare bolig- og forretnings-eiendommer (...) Et slikt system bør etter flertallets mening i hovedsak ta utgangspunkt i areal (nettoareal, totalareal og tomtestørrelse) og byggeår.» (...) «Diskusjonen om fastsettelse av et nytt takseringssystem har altså pågått siden midt på 60-tallet og fram til i dag. Flertallet [i finanskomiteen] mener derfor at det er på høy tid at det nå

innføres et nytt, enhetlig og mer rettferdig takseringssystem for boliger.»

Flertallet i finanskomiteen (bestående av Arbeiderpartiet og Senterpartiet), la i denne innstillingen fram et forslag som avvek fra hva som ble fremmet i St.meld. nr. 45 (1995-96). De viktigste endringene i finanskomiteens innstilling var innføringen av et «beregnet» arealbegrep, og behandlingen av tomt. Komiteen ville at det ved beregning av boligens størrelse skulle benyttes grunnflate i stedet for boligareal (BOA).

Grunnflaten multipliseres med en etasjefaktor, jf. boks 8.2.⁴⁹ Etasjefaktoren skal avspeile byggekostnadene i forhold til en «hovedetasje», basert på en forutsetning om at det kan være billigere å bygge i høyden enn i bredden.

Mens daværende regjering gikk inn for egen verdsettelse av tomten, mente finanskomiteens flertall at tomt skal «under enhver omstendighet være å anse som naturlig tilhørende bygningen, dersom tomte ikke er mer enn 1,2 dekar.» Den del av tomtearealet som overstiger 1,2 dekar skal vurderes for seg, og det fastsettes en egen takst for denne delen. I likhet med daværende regjering, foreslo finanskomiteen at det også innføres et bunnfradrag i taksten, i tillegg til fradrag for elde, lav standard etc.

Boks 8.2: Om Innst. S. nr. 143 (1996-97)

I Innst. S. nr. 143 (1996-97) side 12 legger flertallet i finanskomiteen fram dette forslaget:

Forslaget bygger på følgende formler:

Formel 1: beregnet areal:

Grunnflate x etasjefaktor x aldersfradrag x ev. lavstandardfaktor x ev. fraflyttingsfaktor x ev. livsløpsstandardfaktor = beregnet areal

Formel 2: brutto takst:

Beregnet areal x kvadratmeterpris = brutto takst.

Formel 3A: likningstakst eneboliger og rekkehus:

Brutto takst - (bunnfradrag lik 150 kvadratmeter x kvadratmeterpris) = ligningstakst.

Formel 3B: likningstakst blokkleiligheter:

Brutto takst - (bunnfradrag lik 117 kvadratmeter x kvadratmeterpris) = ligningstakst.

Formel 3C: likningstakst fritidseiendom:

Brutto takst - (bunnfradrag lik 60 kvadratmeter x kvadratmeterpris) = ligningstakst.

Flertallet legger følgende forutsetninger til grunn:

Grunnflate defineres som det areal som er vinterisolert og egnet til beboelse. Dette betyr at garasje, boder, vanlig terrasse, glassveranda mv. ikke tas med i grunnflaten.

49. Komiteens medlemmer fra SV registrerte «at flertallet går inn for et takseringssystem som kan legge opp til en «skattemotivert arkitektur», der eneboliger med flere etasjer kommer klart gunstigere ut enn de som er bygd i en etasje.»

Grunnflaten er utvendig mål for bygningens hovedetasje. Hensynet til et enkelt system tilsier at taksten legger ytre mål til grunn.

Etasjefaktor skal avspeile byggekostnadene i forhold til hovedetasjen. Det antas å være billigere å bygge et gitt antall kvadratmeter over flere etasjer enn på én flate. Det innføres følgende etasjefaktorer:

Hovedetasjen er lik grunnflaten, dvs. faktor 1,0.

1. Hver ekstra hele etasje gis faktor 0,5. Hvis ekstraetasjen inneholder egen fullverdig leilighet, gis ekstraetasjen faktor 0,6. En hel etasje er en konstruksjon der ytterveggen har full høyde som derved gir full romhøyde over underliggende etasje.
2. En halv etasje gis faktor 0,3. En halv etasje er en konstruksjon der yttervegg har en viss høyde, men som ikke gir full romhøyde over underliggende etasje.
3. Sokkeletasje (underetasje) gis faktor 0,3. Sokkeletasjen har inngang utenfra. Innvendig gulvnivå må ikke være lavere enn utvendig terreng på en hel vegg.
4. Loftsetasje gis faktor 0,2. Loftsetasje er en konstruksjon der det på yttervegg ikke er påbegynt høyde over underliggende etasje. Loftsetasjen har vinduer påkrevet for fullverdig beboelsesrom.
5. Kjelleretasje gis faktor 0,0. Det er tatt hensyn til kjeller i kvadratmeterprisen for bolig. For fritidsbolig er kjelleretasje ikke tatt inn i kvadratmeterprisen.

Aldersfaktor er begrunnet med at boligens verdi synker med tiden og at det er større vedlikeholdsutgifter for eldre boliger. For hvert år etter byggeåret reduseres beregnet areal med ett prosentpoeng pr. år for inntil 60 år. Restaurering som er så omfattende at den eldre bygningen framstår som en helt ny bygning, kan av ligningsmyndighetene gis byggeår lik restaureringsåret.

Standardfaktor skal gjenspeile at byggekostnadene varierer med ulik standard. Vanlig boligstandard gir faktor 1,0. Har bygningen vesentlige mangler, f.eks. manglende kjeller, isolasjon, elektrisk anlegg og VVS-anlegg, skal det nyttes lavstandardfaktor 0,6.

Fraflyttingsfaktor er begrunnet med at i enkelte deler av landet er markedsverdien lavere enn produksjonskostnaden. I områder hvor omsetningsverdien ligger mer enn 30 pst. lavere enn produksjonskostnaden, skal det anvendes en faktor på 0,5.

Livsløpsstandardfaktor er begrunnet med at det er en samfunnsmessig målsetning og et ønske blant de fleste å få bo hjemme så lenge som mulig. Slike boliger, dvs. boliger som nevnt i husbankens regler (HB 7.B.1.1), krever større areal slik at en må kompensere for dette med en faktor på 0,9. Reduksjonsfaktoren er knyttet til selve boligen uansett hvem som bor der.

Kvadratmeterprisen settes til en andel av produksjonskostnadene. Komiteen fastsatte kvadratmeterprisen til 7 000 kroner for eneboliger og rekkehus og 9 000 kroner for blokkleiligheter og 5 000 kroner for fritidshus, for 1997 med forutsetning om at prisen skal reguleres i forhold til byggekostnadsindeksen.

Komiteen mener også at det må legges inn en *sikkerhetsventil* i form av at ingen boligtakst etter dette systemet kan overstige markedsverdien for samme bolig. Skjer dette kan skatteyder kreve særskilt takst.

Rekkehus og flermannsboliger skal takseres ved at hele rekkehuskomplekset takseres, og så fordeles taksten på hver enhet etter størrelsen. Blokkleiligheter skal takseres med utgangspunkt i innvendig arealmål.

Komiteen bemerket, på side 19, om forslaget til tomtetaksering:

«Komiteens flertall (...) legger til grunn at hus og tomt takseres som en enhet. Eiendommens totale takserte verdi skal framgå av taksten på huset. Flertallet mener at taksten skal omfatte bygningen med en naturlig tilhørende tomt. Taksten er ikke ment å omfatte ubebygget tomtgrunn. Fradelingsmulighet kan ha vesentlig betydning for verdien av den ubebygde tomtgrunnen. Sjølv om det er mulighet for fradeling, skal tomte under enhver omstendighet være å anse som naturlig tilhørende bygningen, dersom tomte ikke er mer enn 1,2 dekar. Flertallet legger videre til grunn at lokale likningsmyndigheter foretar en vurdering av tomtgrunnens verdi og av om tomtgrunnen er innrettet slik at det klart utpeker seg som sjølstendig tomt. Tomtegrunn over 1,2 dekar skal ikke ha noe sjablonmessig tillegg i taksten, men vurderes individuelt. For areal som er regulert til tomt, brukes gjengs tomtepris, mens det for annen tomtgrunn brukes eksempelvis bruksverdi. Taksten på slik tomtgrunn skal ikke gå inn i boligens bunnfradrag. Taksten på tomtgrunn skal bare brukes til formues- og eventuelt eiendomsskatt og ikke inngå ved beregning av inntektsskatt.»

Variasjon i tomteverdien på grunn av området tomten ligger i, vil ikke gjøre seg utslag i taksten etter dette systemet.

8.5.8 NOU 1996:20 Ny lov om eiendomsskatt

Eiendomsskatteutvalget framla i denne utredningen forslag til ny lov om eiendomsskatt. Utkastet skulle erstatte lov av 6. juni 1975 nr. 29 om eiendomsskatt til kommunane, lov av 17. desember 1982 om mellombels tillegg til lov av 6. juni 1975 nr. 29 om eiendomsskatt til kommunane, byskatteloven av 18. august 1911 nr. 9 §§ 4, 5 og 9 og lov av 4. mars 1960 om tillegg til skattelover for landet og byene.

På grunnlag av resultatene fra Boligtakseringsprosjektets prøvetaksering i 1991 og Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse for 1995, uttalte Eiendomsskatteutvalget at det var grunnlag for å anta at *ligningsverdiene* for boliger i gjennomsnitt utgjør om lag 20 prosent av faktisk omsetningsverdi. Det kan imidlertid være betydelige variasjoner i takstnivået mellom ulike kommuner og også innenfor de enkelte kommunene. Eiendomsskatteutvalget uttalte videre at det ikke hadde «grunnlag for å antyde nærmere nivået på ligningsverdiene for andre faste eiendommer, men antar at disse gjennomgående ligger betydelig under faktisk markedsverdi».

Eiendomsskatteutvalget gjennomførte en spørreundersøkelse for å belyse ulike forhold ved kommunenes bruk av eiendomsskatt. Spørreskjema ble

sendt til alle (435) kommuner i landet. Av de 382 (88 pst.) kommuner som returnerte tilsendt spørreskjema, var det 162 (42 pst. av mottatte svar) som skrev ut eiendomsskatt i 1994 og/eller i 1995.

Resultatene fra spørreundersøkelsen indikerte at *eiendomsskattetakstene* for boliger i hovedtyngden av de aktuelle kommunene utgjør 40 prosent eller mindre av markedsverdiene. Resultatene indikerte at også eiendomsskattetakstene for næringseiendommer i de fleste av kommunene ligger godt under markedsverdiene. Undersøkelsen underbygger inntrykket av at det er betydelige variasjoner i takstnivået i ulike kommuner. I tillegg er gjeldende ligningsverdier kjennetegnet ved tilfeldige variasjoner mellom sammenlignbare eiendommer.

Eiendomsskatteutvalget fant at det er et sterkt behov for reformer i reglene om verdsettelse for eiendomsskatteformål. Det var etter utvalgets syn lite rasjonelt å operere med et «tosporet» system med egne verdsettelse for henholdsvis eiendomsskatteformål og ligningsformål (formues- og inntektsskatteformål). Eiendomsskatteutvalget viste til at det er betydelige kostnader knyttet til å operere med to atskilte takseringssystemer for samme takstobjekt. For skattyterne kan det også være vanskelig å forstå at de får to forskjellige verdsettelse av sin eiendom. Eiendomsskatteutvalget viser videre til at verdsettelsesnivået, med unntak for kraftverk, gjennomgående ligger vesentlig lavere enn lovens norm (omsetningsverdi). Det synes også å foreligge betydelige nivåforskjeller i takstene.

Eiendomsskatteutvalget framhevet at det må legges stor vekt på å oppnå et bedre takstgrunnlag. Det vil si verdsettelse uten systematisk forskjellsbehandling av ulike kategorier eiendommer, og hvor en unngår tilfeldige variasjoner innenfor samme kategori eiendom. Betydelige variasjoner i takstnivået er i strid med grunnleggende rettferdighetssynspunkter, og gir utilsiktede utslag ved beskatningen. Systematisk forskjellsbehandling av ulike kategorier eiendommer gir opphav til omgåelser og skatteplanlegging.

På bakgrunn av disse forhold, mente Eiendomsskatteutvalget derfor at særreglene om verdsettelse for eiendomsskatteformål burde oppheves, og at det i stedet burde legges opp til et felles takstgrunnlag for eiendomsskatt og for formues- og inntektsskatt.

Dette var også oppfatningen til flertallet i finanskomiteen ved behandlingen av St.meld. nr. 64 (1986-87), jf. Innst. S. nr. 123 (1988-89). Flertallet i Eiendomsskatteutvalget mente imidlertid at det var omsetningsverdien som burde ligge til grunn, siden dagens nivå på ligningsverdiene gjennomgående ligger vesentlig under lovens verdsettelsesnorm. Skulle ligningsverdiene likevel fortsatt benyttes, må de oppjusteres til nær markedsverdi.

8.6 Nærmere om ulike verdsettelsesmetoder for fast eiendom

Problemer mht. verdsettelse og fastsetting av arveavgift oppstår i de tilfeller gjenstanden ikke blir omsatt i forbindelse med arveoppgjøret. De følgende avsnittene omtaler ulike fremgangsmåter for best mulig å kunne anslå omsetningsverdien på fast eiendom i slike tilfeller.

8.6.1 Takst

Svært mange velger å få taksert eiendommer før de overdras som gave, eller i forbindelse med skifte av dødsboet. Selv om ikke arveavgiftsmyndigheten på noen måte er bundet av en takst, vil arvingene i de fleste tilfeller ha skaffet seg en forutberegning om hvilken verdi som blir lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen, og som grunnlag for fordeling av arven. En ser også at takst ofte blir benyttet ved spørsmål om hvilket beløp øvrige arvinger skal utløses med dersom foreldre overdrar en fast eiendom som gave til et av barna. Dette er et tegn på at publikum i stor grad oppfatter at takst utført av godkjent/offentlig takstmann gir et godt uttrykk for eiendommenes reelle verdier.

Et av problemene med å takserer alle eiendommer som skal arveavgiftsberegnes, er at dette medfører store kostnader. Loven er i dag utformet slik at en ikke kan pålegge de avgiftspliktige å foreta en taksering. Dersom de avgiftspliktige velger å gjøre det, får de fradrag i avgiftsgrunnlaget for kostnadene ved takseringen, men i alle tilfellene hvor slik takst ikke foreligger, måtte avgiftsmyndigheten etter dagens lovgivning selv ha båret kostnadene. Kostnadene for en takst ligger i dag rundt 1 500 kroner (eksklusive reiseutgifter).

Norges Takseringsforbund har utarbeidet både detaljert veiledning og etiske retningslinjer for takstmenn. Et utdrag av retningslinjene er presentert i boks 8.3.

Boks 8.3 Utdrag av retningslinjer for medlemmer av Norges Takseringsforbund

I instruksene til medlemmene av Takseringsforbundet heter det bl.a.:

«Eiendommens markedsverdi skal ansettes til det beløp takstmennene mener at eiendommen kan omsettes for på takstdagen (markedsvurdering på takseringstidspunktet). (...) Ved ansettelse av eiendommens markedsverdi må det tas i betraktning om det foreligger særlige omstendigheter som kan øke eller forringe verdien. Dette kan være om for eksempel standard og størrelse er tilpasset markedet på stedet, om det fra eiendommen kan skilles ut nye byggetomter, om mulige reguleringsforslag som kan få innvirkning, mulige endringer i kommunikasjonsmønsteret, klausuler av forskjellig art, sjenerende naboskap eller lignende.» Videre må det tas hensyn til «for eksempel omsetning, utleie, ledighetsgrad, alternativ bruk, leienivå, leieregulering, leietidens varighet og andre momenter av betydning for verdiansettelsen.»

I Norges Takseringsforbunds etiske regler, er objektivitet og taushetsplikt særlig fremhevet. I § 2 heter det at «En takstmann kan ikke påta seg takstopppdrag hvis det foreligger omstendigheter som kan svekke tilliten til hans objektivitet og habilitet i det foreliggende takstopppdrag». Etter § 4 skal «Takstmannens hederlighet og integritet skal være uomtvistelig». Ellers inneholder de etiske reglene bestemmelser som at takstmannen har taushetsplikt (dersom «han ikke etter lov blir pålagt å gi opplysninger»), at han ikke må påta seg oppdrag han ikke har kompetanse til og at det ikke er tillatt å avtale at godtgjørelsen skal avhenge av takstbeløpet.

8.6.2 Forenklet taksering

En mulighet, som også blir benyttet i praksis, er en form for forenklet taksering. I dette avsnittet gis en kort omtale av hvordan forenklet taksering praktiseres i dag. Oslo og Akershus skattefogdkontor benytter seg i stor grad av denne formen for verdsetting.

Både gave- og arvemeldingen er selvdeklarasjoner hvor de avgiftspliktige selv fører opp enkelte opplysninger om eiendommene (gårds-/bruksnummer og adresse) samt eiendommenes antatte salgsverdi. I tillegg er det utformet opplysningsskjemaer som gir skattefogdkontoret mulighet til å skaffe seg et bedre grunnlag for å mene noe om eiendommenes verdi. I opplysningsskjemaene blir det spurt nærmere om bl.a. eiendommenes størrelse, bygningenes areal, standard, eieform, beliggenhet (f.eks. avstand til offentlig kommunikasjon, servicetilbud og rekreasjonsområder, områdets trafikkbelastning osv.).

På denne bakgrunn har avgiftsmyndigheten en mulighet for å vurdere hvorvidt den oppførte verdi kan/bør legges til grunn ved avgiftsfastsettelsen. Er skattefogdkontoret i tvil, eller hvor det muligens dreier seg om en spesielt verdifull eiendom, innhentes uttalelse fra en takstmann. Denne uttalelsen er ikke noen fullstendig takst, men en vurdering av de oppgitte opplysningene. Takstmannen foretar ikke noen befarings, men kompletterer eventuelt informasjonen fra skattefogdkontoret gjennom å innhente opplysninger fra offentlige registre og kartverk. I tillegg benytter han seg selvfølgelig av sitt kjennskap til markedet.

Fordelen med denne metoden er at den, i større grad enn hvor skattefogdkontoret selv verdsetter uten sakkyndig hjelp, får frem de reelle verdier. Verdianslagene som fremkommer på denne måten, vil i de aller fleste tilfeller gi uttrykk for en reell, men forsiktig verdivurdering, noe som kan oppfattes som akseptabelt både for avgiftsmyndigheten og de avgiftspliktige. Kostnadene ved en slik ordning er adskillig mindre enn for en vanlig takst. Oslo og Akershus skattefogdkontor betaler 100 til 150 kroner per uttalelse.

8.6.3 Taksering utført av skatteetaten selv

En annen mulighet er å innlede samarbeid med andre offentlige etater. Nord-Trøndelag skattefogdkontor har innledet et formelt samarbeid med de lokale ligningskontor når det gjelder verdsettelse av fast eiendom. Skattefogdkontoret innhenter nødvendig informasjon om eiendommene, og sender så opplysningene over til ligningskontoret (som forutsettes å ha lokalkunnskap) for uttalelse. Etter hva utvalget har forstått, blir disse uttalelsene i stor grad lagt til grunn.

Ordningen forutsetter at det enkelte ligningskontor både har kompetanse til å vurdere skattefogdkontorens verdsettelse og kapasitet til å foreta slikt arbeid ved siden av andre løpende oppgaver.

8.6.4 Statistikk over tidligere solgte boliger

Statistisk sentralbyrås (SSB) prisstatistikk over brukte boliger er basert på tinglyste omsetninger i fritt salg fra det nasjonale Grunneiendoms-, adresse- og bygningsregisteret (GAB). Boligene er inndelt i tre hustyper: eneboliger, småhus (tomannsboliger, rekkehus og eneboliger i kjede) og blokkleiligheter. Landet er inndelt i de fire sonene (1) Oslo med Bærum, (2) resten av Akershus, (3) Stavanger, Bergen og Trondheim og (4) resten av lan-

det. Det utarbeides prisindekser for alle hustypene innenfor hver sone. Indeksberegningene for 3. kvartal 1998 baserer seg på til sammen 7 220 boligomsetninger (4. kvartal 1998: 6 340 boliger). Siden statistikken baserer seg på tinglyste eiendomsoverdragelser, inngår ikke borettslagsleiligheter i statistikken.

SSB publiserer i tillegg NBBLs prisstatistikk for borettslag. Prisindeksene er beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig totalpris (innskudd + andel fellesgjeld i borettslaget), og korrigeres ikke for eventuelle kvalitetsendringer i boligmassen, slik SSBs indekser gjør. NBBL skiller ikke mellom småhus og eneboliger, men andelen eneboliger er så lav at SSBs og NBBLs småhusbegrep trolig er sammenfallende.

Statistikken publiseres på aggregert nivå, og informasjonen er ikke tilstrekkelig til å estimere markedsverdien for en enkelt bolig. Blant annet skyldes det at ikke bare de rent geografiske forhold har betydning for salgsværdien. Statistikken gir derimot informasjon om utviklingen av boligpriser mer generelt.

8.6.5 Hedoniske priser

I økonomiske analyser kan «hedoniske priser» benyttes for å beregne betalingsvilligheten for ulike egenskaper ved et gode. Metoden kan i enkelte tilfeller brukes som et hjelpemiddel ved taksering av fast eiendom, for eksempel som et alternativ til å benytte takstmann. Fordelen med en slik metode er at det i mange tilfeller kun er nødvendig med en beskrivelse av eiendommen for å anslå omsetningsverdien.

Ved hjelp av regresjonsanalyse beregnes sammenhenger mellom observerte omsetningsverdier og eiendommers egenskaper. For hver egenskap (variabel) som inngår i regresjonsmodellen, estimeres en parameter som gir uttrykk for hvor mye markedsverdien endres når en variabel (eksempelvis areal) endres med én enhet. Når modellens parametre er estimert, kan en for eksempel anslå hvor mye markedsprisen på en bolig øker dersom arealet skulle øke med et visst antall kvadratmeter, gitt at alle boligens øvrige kjennetegn holdes uendret.

Det danske systemet for taksering av bolig baserer seg på hedoniske prisfunksjoner. Også de fleste delstater i USA benytter metoden. Metoden blir også benyttet av en del kredittinstitusjoner i USA i forbindelse med søknader om boliglån. Riksskatteverket (RSV) i Sverige har til en viss grad benyttet regresjonsanalyse for å bestemme standardpoengsettingen i takseringssystemet, jf. avsnitt 8.3.1.2.

Berger og Boije (2000) har analysert det svenske takseringssystemets treffsikkerhet i forhold til faktiske omsetningspriser ved hjelp av hedoniske prisfunksjoner. Analysen er et vedlegg til Fastighetstaxeringsutredningen (Dir. 1997:36), som ble levert av et utvalg nedsatt for å vurdere takseringssystemet. Resultatene viser at takseringssystemet treffer bra i enkelte regioner, i andre ikke. Enkelte egenskaper (utstyr på kjøkken, bad mm.) ved eiendommen er også verdsatt. Eksempelvis er forskjellen mellom to likeverdige eiendommer, men der den ene er strandeieendom, den andre ikke, i gjennomsnitt over 300 000 kroner.

Ulempen med å anslå omsetningsverdien på denne måten, er at en kan risikere at modellen ikke inneholder alle faktorer som er viktige for bestem-

melse av verdien. For å få signifikante estimater må også ganske strenge forutsetninger være oppfylt. Eksempelvis vil estimatene ha stor varians dersom det er høy grad av samvariasjon mellom variablene som inngår i modellen; det er rimelig å anta at det er sammenheng mellom f.eks. boligens størrelse og antall rom.

Hedoniske metoder er ikke i særlig grad brukt i Norge. Larsen m.fl. (1997) ser på hvordan boligprisene påvirkes av trafikkbelastning og beliggenhet. Den klassiske referansen er Rosen (1974).

8.7 Utvalgets vurderinger

8.7.1 Verdsettingsnorm

Etter utvalgets oppfatning er det flere gode grunner for å videreføre dagens hovedregel om at omsetningsverdien skal være verdsettelsesnormen. Arveavgiften er som skatteform basert på de avgiftspliktiges skatteevne: I utgangspunktet gir den verdi som gjenstandene kan selges for, det beste uttrykk for skatteevnen.

For bankinnskudd og børsnoterte aksjer kan vanskelig noen annen norm tenkes. Også for obligasjoner og andre omsetningsgjeldsbrev er omsetningsverdien klart mest nærliggende.

Spørsmålet om å benytte en annen verdsettelsesnorm enn omsetningsverdien, har særlig vært reist i forbindelse med fast eiendom og ikke-børsnoterte aksjer. En generell motforestilling mot å ha en annen verdsettelsesnorm for noen gjenstander enn det som ellers gjelder, er at det vil medføre mangel på nøytralitet.

Hvis én type gjenstander verdsettes gunstigere enn det som gjelder for andre gjenstander, vil de avgiftspliktige få et insitament til å investere i slike gjenstander. Dette kan være samfunnsøkonomisk uheldig, og vil med rette kunne oppfattes som urettferdig av de avgiftspliktige. Utvalget viser til vurderingene til den interne arbeidsgruppen av 1984, jf. avsnitt 8.7.3.1. Videre henviser utvalget til at det har vært et viktig mål i norsk skattepolitikk i forbindelse med skattereformen i 1992 og siden at skattereglene - og ikke minst reglene om kapitalbeskatning - bør være mest mulig nøytrale. Dette hensynet gjør seg også gjeldende for arveavgiften.

I forholdet mellom flere arvinger vil det gjerne være slik at en spesielt lav verdi på enkelte gjenstander i forhold til andre ikke kan legges til grunn for skiftet, fordi det ville lede til en urettferdig fordeling (for eksempel verdiene på ikke-børsnoterte aksjer). Arverettslig vil det være en fordel om de verdier som legges til grunn ved arveavgiftsberegningen, også kan anvendes av arvingene ved skiftet.

På denne bakgrunn finner utvalget det viktig at avgiftsberegningen skjer på grunnlag av omsetningsverdi. Verdsettelsen av formuesgjenstandene må ikke påvirkes av for eksempel tiltak som skal begrense avgiftsbyrden eller lignende for utvalgte grupper. Slike hensyn bør komme til uttrykk gjennom ev. særregler, som for eksempel lavere avgiftssatser, fribeløp og fullt fritak, og ikke gjennom *verdsettelsen* av formuesgjenstanden(e). Verdsettelsen av for-

muesgjenstandene bør heller ikke påvirkes av eierforhold eller eiers økonomiske status.

Utvalget konkluderer på denne bakgrunn med at omsetningsverdien fortsatt bør være det bærende prinsipp for verdsettelse. Det følger av dette at det er avvik fra dette prinsippet som vil kreve særskilt begrunnelse.

Reglene for klage over verdsettelsen er vurdert i avsnitt 13.6.

8.7.2 Forholdet til verdsettelse for andre skatter

De samme eiendeler som skal verdsettes ved fastsetting av arveavgift, verdsettes hvert år også for formuesskatt, forretningsverdi unntatt. Faste eiendommer må verdsettes også for eiendomsskatteformål i de områder hvor eiendomsskatt utskrives: Dette er ikke samme verdi som benyttes ved formuesbeskatningen. Boligeiendommer som prosentlignes (jf. skatteloven [\(Link til\)](#) kapittel 7) må verdsettes for dette formål; her brukes samme verdi som ved formuesbeskatningen. Ved arveavgiftsberegningen kan en etter gjeldende rett verken bruke ligningsverdien eller eiendomsskatteverdien. Selv om ulike hensyn i noen utstrekning gjør seg gjeldende i forhold til de ulike skattene, er dette etter utvalgets oppfatning et lite rasjonelt system. Det er også for skattytere/avgiftspliktige vanskelig å forstå at eiendommer verdsettes på forskjellig måte i forhold til de ulike skattene. Det har lenge vært arbeidet med å samordne lignings- og eiendomsskattetakstene, uten at arbeidet til nå har ført frem. Utvalget mener at perspektivet i dette arbeidet bør utvides slik at også verdsettelse for arveavgift trekkes inn. Dette forutsetter imidlertid at en kommer frem til et bedre system for verdsettelse av fast eiendom. Utvalget slutter seg til Eiendomsskatteutvalgets synspunkter (NOU 1996:20):

«Utvalget finner at det er et sterkt behov for reformer i reglene om verdsettelse for eiendomsskatteformål. Det er etter utvalgets syn lite rasjonelt at det opereres med et «tosporet» system med egne verdsettelse for henholdsvis eiendomsskatteformål og ligningsformål (formues- og inntektsskatteformål). Utvalget viser til at det er betydelige kostnader knyttet til å operere med to atskilte takseringssystemer for samme takstobjekt. For skattyterne kan det være vanskelig å forstå at de får to forskjellige verdsettelse av sin eiendom. Utvalget viser også til at verdsettelsesnivået, med unntak for kraftverk, gjennomgående ligger vesentlig lavere enn lovens norm (omsetningsverdi). Det synes også å foreligge betydelige nivåforskjeller i takstene, jf. spørreundersøkelsen som er omtalt i vedlegg 2.

Utvalget mener derfor at særreglene om verdsettelse for eiendomsskatteformål bør oppheves, og at det i stedet bør legges opp til et felles takstgrunnlag for eiendomsskatt og for formues- og inntektsskatteformål.

Utvalget slutter seg imidlertid til det synspunkt at gjeldende ligningsverdier ikke er noe egnet grunnlag for utskriving av eiendomsskatt. Også ligningsverdiene for faste eiendommer ligger gjennomgående vesentlig under lovens verdsettelsesnorm (omsetningsverdi, med særlig adgang til å fastsette lavere verdier for boliger). Gjeldende ligningsverdier varierer i betydelig grad både med

hensyn til arten av eiendom, eiendommens alder og geografiske plassering. I tillegg er gjeldende ligningsverdier kjennetegnet ved betydelige tilfeldige variasjoner mellom sammenlignbare eiendommer.

Det må legges stor vekt på å oppnå et bedre takstgrunnlag. Det vil si verdsettelse uten systematisk forskjellsbehandling av ulike kategorier eiendommer, og hvor en unngår tilfeldige variasjoner innenfor samme kategori eiendom. Betydelige variasjoner i takstnivået er i strid med grunnleggende rettferdighetssynspunkter, og gir utilsiktede utslag ved beskatningen. Systematisk forskjellsbehandling av ulike kategorier eiendommer gir opphav til omgåelser og skatteplanlegging.»

Synspunktene er knyttet til forholdet mellom ligningsverdi og eiendomsskatteverdi, men de har relevans også for spørsmålet om i hvilken grad ligningsverdien kan tjene som grunnlag for beregning av arveavgift.

Utvalget vil i det følgende gå nærmere inn på verdsettelse av de enkelte typer av gjenstander og vil i den sammenheng vurdere nærmere om og i hvilken utstrekning ligningsverdier kan anvendes for arveavgiftsformål.

8.7.3 Bruk av ligningsverdier for fast eiendom, særlig boligeiendommer

8.7.3.1 Gjeldende ligningsverdier

Arveavgiftsutvalget er i sitt mandat blitt bedt om å vurdere spesielt om ligningsverdiene kan legges til grunn ved arveavgiftsberegningen. Spørsmålet er særlig aktuelt for fast eiendom, og i særdeleshet boligeiendom.

Utvalget vil peke på at ligningsverdiene kan tenkes brukt på to måter: Enten ved at de legges til grunn direkte ved arveavgiftsberegningen, eller ved at de tas som utgangspunkt for beregning av arveavgiftsverdien (typisk slik at ligningsverdien multipliseres med en faktor).

I dag legges ligningsverdien til grunn for flere skatter knyttet til fast eiendom. Ligningsverdien legges til grunn ved beskatning av formue og inntektsskatt på fordel av å bo i egen bolig.

I Innst. S. nr. 123 (1988-89) Innstilling fra finanskomiteen om taksering av bolig- og fritidseiendommer, slås det fast at «Det er betydelige variasjoner i ligningstakstene for likeartede eiendommer på landsbasis, men også innenfor det enkelte distrikt. Variasjonene mellom fylkene og innenfor samme fylke antas til dels å skyldes manglende koordinering av takstene.»

Ligningsverdien har ingen sammenheng med den aktuelle omsetningsverdien i dag. Dersom det er slik at det eksisterer et mer eller mindre fast forhold mellom omsetningsverdi og ligningsverdi, vil en kunne ta utgangspunkt i ligningsverdien når omsetningsverdien skal anslås. Ligningsverdien er lav i forhold til omsetningsverdien for boliger generelt. Mer alvorlig for en slik fremgangsmåte er at differansen mellom ligningsverdi og markedsverdi er geografisk ulik og varierer sterkt fra eiendom til eiendom selv innen samme distrikt.

For bolig- og fritidseiendommer har ligningsverdiene i praksis vært ansatt skjønnsmessig av ligningsmyndighetene på grunnlag av anslått produksjonskostnad, tidligere også på grunnlag av kjøpesum redusert med en viss faktor eller eiendomsskattetakster. Skattedirektoratets Lignings-ABC har i lengre

tid gitt anvisning på at det i mange tilfeller vil passe å sette ligningstaksten til 20 til 30 prosent av antatt kostpris for nyoppført bygning og grunn (i oppføringsåret).⁵⁰

At ligningsverdiene for bolig stort sett er meget lave sett i forhold til omsetningsverdien, kan også skyldes manglende oppjustering av takstene i henhold til kostnads- og markedsutvikling. Heller ikke en økning av ligningstakstene med 10 pst. årlig i periodene 1983-1991, fra 1994 til 1995, fra 1997 til 1998 og fra 1999 til 2000, har brakt dem i overensstemmelse med markedsverdiene.

Ligningsverdien er således blitt et stadig mindre pålitelig uttrykk for eiendomsverdien.

I 1984 nedsatte Finansdepartementet en arbeidsgruppe som skulle se nærmere på arveavgiftssystemet. Arbeidsgruppen frarådet å knytte verdsettelsen fastere til ligningsverdien ved fastsettelse av arveavgift. For bl.a. å sikre lik avgiftsbelastning for alle eiendeler i et bo, anbefalte gruppen at alle gjenstander verdsettes til omsetningsverdien. Arbeidsgruppens anbefalinger bygger bl.a. på følgende diskusjon:⁵¹

«Man har inngående drøftet hvorvidt det vil være rasjonelt i større utstrekning enn nå å nytte ansettelsene ved den ordinære formuesligning som grunnlag for beregning av arveavgift. Det kan synes som en slik metode ville være praktisk da arveavgiftsloven bruker en lignende definisjon som den skatteloven benytter når det gjelder å karakterisere verdien av de midler som skal legges til grunn for henholdsvis arveavgift og formuesskatt.

I praksis er det likevel stor forskjell mellom de verdier som legges til grunn for beregningene. Dette henger sammen med at plikten til å svare arveavgift er knyttet til et reelt erverv av en formuesgjenstand, mens plikten til å svare formuesskatt er knyttet til status på et visst tidspunkt og som i alminnelighet settes opp på grunnlag av fiktive størrelser uten rot i virkelige salg. Til dette kommer at arveavgiften er basert på et engangserverv, mens formuesligningen vedrørende samme formuesgjenstand foregår hvert år. Påpasseligheten med å bringe på det rene den virkelige verdi av de forskjellige aktiva, er desuten gjerne større under et skifteoppgjør mellom flere arvinger enn ved ligningsfunksjonærens rutinepregede gjennomgang av årets selvangivelser og næringsoppgaver. I dødsbo vil det oftest finne sted et oppgjør med overdragelse av fast eiendom, aksjer mv., enten ved at en eller flere av arvingene overtar eiendom mv. til fullgod pris eller ved at vedkommende gjenstand selges til høystbydende utenfor arvingekretsen. De interesser som knytter seg til verdiansettelsene vedrørende arveavgiften er således vesentlig forskjellige fra dem som knytter seg til formuesligningen.

Det er tvilsomt om det vil være noe vunnet ved å knytte verdsettelsen av arveavgiftspliktige midler fastere til ligningsverdien enn det som allerede blir gjort i praksis.

50. For eksempel Lignings-ABC 1998 side 163.

51. Kilde: Finansdepartementet (1989)

Når det gjelder bolig og fritidseiendommer, foreligger uttrykkelig lovbestemmelse om at ligningsverdien kan settes lavere enn omsetningsverdien (skatteloven § 37 a annet ledd). En verdi av slike eiendommer som ligger åpenbart lavere enn omsetningsverdien passer dårlig som grunnlag for beregning av arveavgiften, jf. det som er sagt foran. (...) Kontanter, bankinnskudd, fordringer, obligasjoner, børsnoterte aksjer, og lignende aktiva blir normalt avgiftsberegnet etter sin fulle omsetnings- eller realisasjonsverdi. Det vil virke unaturlig og urimelig og svært vanskelig å forsvare om bolig- og fritidseiendommer, som ofte er lette å realisere og belåne, skal avgiftsberegnes på grunnlag av bare en mindre brøkdel av omsetningsverdien. Det ville innebære en uakseptabel diskriminering av dem som arver likvider eller fordringsformuer. Dette ville befordre flukt fra disse formuesformer over i bolig- og fritidseiendommer. Her ville til gjengjeld avgiftsbegunstigelsen øke i omfang jo større formue det er konsentrert i slike verdier.»

Etter arveavgiftsutvalgets mening er disse argumenter i det vesentligste like aktuelle i dag. Under henvisning til det øvrige som er sagt i dette kapitlet, finner utvalget at ligningstakstene etter det gjeldende system ikke er egnet til å legges til grunn direkte ved arveavgiftsberegningen. Verken etter skatteloven eller i praksis er ligningsverdien en omsetningsverdi.

Utvalget kan heller ikke anbefale at dagens ligningsverdi legges til grunn som utgangspunkt for en beregning av arveavgiftsgrunnlaget. At ligningsverdiene er lave, forhindrer riktignok ikke en slik beregning, for dette kan motvirkes ved at ligningsverdien multipliseres opp. Den avgjørende motforestillingen mot en slik fremgangsmåte er imidlertid at dagens ligningsverdier ikke bare er lave (sammenlignet med omsetningsverdien), men også svært ujevne, ikke bare mellom kommuner, men også innen kommuner. Det er også indikasjoner på at verdsettelsesnivået i praksis systematisk undervurderer verdifulle eiendommer relativt mer enn mindre verdifulle. Et system som er basert på at ligningsverdiene multipliseres opp, vil innebære at disse skjevhetene forsterkes. Utvalget kan ikke se at det foreligger praktiske muligheter for å korrigere for disse svakhetene innenfor rammen av det eksisterende system for fastsettelse av ligningsverdier.

8.7.3.2 Særlig om finanskomiteens modell for produksjonsverdi

Som det fremgår av avsnitt 8.7.1, mener utvalget at omsetningsverdien bør legges til grunn som alminnelig regel for arveavgiftsformål. Dette standpunkt forhindrer imidlertid ikke at andre verdsettelsesmetoder kan tjene som et mulig praktisk mål - i alle fall ganske grovt - på hva som kan regnes som en omsetningsverdi. Spørsmålet for utvalget er med andre ord i hvilken utstrekning finanskomiteens modell, skissert i Innst. S. nr. 143 (1996-97), kan tjene som grunnlag for beregning av verdi som er akseptable for arveavgiftsformål.

Finanskomiteens flertall, jf. Innst. S. nr. 143 (1996-97), peker på at dagens takseringssystem for fast eiendom er «preget av tilfeldigheter og store forskjeller i verdifastsettelse uten saklig grunnlag». Kritikken av dagens ligning-

stakster er i stor grad relatert til at to boliger med relativt like markedsverdier kan ha to helt forskjellige ligningstakster.

Flertallet i komiteen mener at en andel av husets produksjonskostnad skal legges til grunn ved takseringen, da den enkelte huseier møter markedsverdiene bare ved kjøp og salg. Komiteens flertall mener også at skattesystemet ikke bør ha regler som øker huseiers skatt fordi andre mennesker med bedre råd kan kjøpe huset til høy pris og derved øke markedsverdien for huset. Bolle- eller bruksverdien har nær sammenheng med produksjonskostnaden som derfor egner seg som nøkkel for den løpende beskatning av en bolig. Takseringssystemet må derfor, etter komiteens mening, baseres på en andel av produksjonskostnadene, både for bolig og fritidseiendommer.

For en omtale av faktorene i takseringsmodellen, vises det til boks 8.2 i avsnitt 8.5.7. Her kan bare kort nevnes at for å beregne de enkelte elementene som samlet skal bestemme produksjonskostnadene, kreves det nøyaktige opplysninger om bl.a. boligtype, boligens areal, utførelse, alder og standard.

Komiteens flertall legger også til grunn at hus og tomt takseres som en enhet. Eiendommens totale takserte verdi skal framgå av taksten på huset. Flertallet mener videre at taksten skal omfatte bygningen med en naturlig tilhørende tomt. Tomten skal under «enhver omstendighet være å anse som naturlig tilhørende bygningen», dersom tomten er under 1,2 dekar. Tomtegrunn over 1,2 dekar skal ikke gi noe sjablonmessig tillegg i taksten, men vurderes individuelt.

Den foreslåtte takseringsløsningen innebærer at takstene skal beregnes maskinelt etter takseringsformlene på grunnlag av registrerte data. Bare unntaksvis skal takseringen skje på grunnlag av besiktigelse. Takseringsløsningen forutsetter at det foreligger registre med nødvendige data for eiendommene. Finanskomiteens flertall peker på at komiteens foreslåtte takseringsystem er svært enkelt å etablere og vedlikeholde i forhold til andre foreslåtte alternativer.

Forslaget i St. meld. nr. 45 og Innst. nr. 143 er utformet med sikte på formues-, inntekts- og eiendomsskatt. Finanskomiteen synes likevel å ha forutsatt at verdsettelsen skal legges til grunn også for arveavgiften, for komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Sosialistisk Venstreparti og Rød Valgallianse, viser til at

«det vil bli nødvendig å innføre et høyere fribeløp ved beregning av arveavgift enn etter gjeldende regler for å unngå en skjerpet arveavgift på grunn av mer reell verdifastsettelse av bolig og fritidshus.» (Innst. S. nr. 143 (1996-97))

Størrelsen på bunnfradraget ved verdsetting for formues- og inntektsskatt var i finanskomiteens forslag satt til 1 050 000 kroner for helårsbolig og 300 000 kroner for fritidsbolig.

8.7.3.3 Utvalgets vurderinger av finanskomiteens forslag

Utvalget vil i det følgende diskutere tre sider ved finanskomiteens modell nærmere, med sikte på eventuell bruk av modellen for arveavgiftsformål, nem-

lig bunnfradraget, modellens regel om tomter og elementer i formelen for beregning av produksjonsverdi av bygning.

I finanskomiteens modell skal det gis et meget betydelig *bunnfradrag* før en kommer frem til den verdien som skal legges til grunn ved skattleggingen. Et slikt bunnfradrag vil etter utvalgets oppfatning ikke passe inn i et verdsettelsessystem for arveavgift. Som omtalt ovenfor, bør det være en målsetning å utforme verdsettelsesreglene slik at alle gjenstander verdsettes mest mulig likt. Utvalget ser liten grunn til at arv og gave av boligeiendom skal behandles systematisk gunstigere enn arv og gave av for eksempel bankinnskudd eller børsnoterte aksjer.

Spesielt vil utvalget peke på at de boligpolitiske hensyn som har vært anført til støtte for et høyt bunnfradrag ved inntekts- og formuesbeskatningen, ikke gjør seg gjeldende på samme måte ved verdsettelse for arveavgift. Det understrekes i denne sammenheng at en ikke ved arveavgiftsberegningen, som ved inntekts- og formuesbeskatningen, kan knytte bunnfradraget til et begrep om «egen bolig», for ved arveavgiften skifter eiendommen pr. definisjon eier. Det er liten grunn til - også ut fra boligpolitiske synsvinkler - å gi avdødes/givers egen bolig en avgiftsmessig fordel hvis arvingene selger eiendommen. Videre vil utvalget peke på at i den grad en måtte mene at det bør gis særregler for boligeiendom også ved arveavgiftsberegningen, er det bedre å gjøre dette via regler om forfall og betaling av avgift enn via verdsettelsesreglene. Det henvises i denne sammenheng til vurderingene i kapittel 10.

Utvalget er etter dette kommet til at det ikke bør være noe særskilt bunnfradrag ved verdsettelsen av boligeiendom for arveavgiftsformål.

I finanskomiteens modell skal *tomteverdien* ikke regnes med ved verdsettelsen hvor det dreier seg om «naturlig tilhørende tomt», og at dette vilkår alltid skal anses oppfylt dersom tomten ikke er større enn 1,2 dekar. Etter utvalgets oppfatning vil denne regelen ikke passe for arveavgiftsformål. Å holde tomt utenfor verdsettelsen ville innebære at vesentlige verdier ikke kommer med i arveavgiftsgrunnlaget. Det vil lede til en fordelaktig behandling av arv og gave av eiendommer med attraktiv beliggenhet. En slik regel er vanskelig å forsvare ut fra de skatteevne- og likhetssynspunkter som bør legges til grunn. Også i denne sammenheng vil utvalget fremheve at arveavgiften vanskelig kan knytte slike fordelaktige regler til et begrep om «egen bolig».

En regel om at slike tomter skal holdes utenfor verdsettelsen, vil videre innebære en systematisk favorisering av arv og gave av boligeiendom i tettbygde strøk sammenlignet med spredtbygde strøk.

Tabell 8.4: Anslått markedsverdi¹ og andel med tomt over 1,2 mål. Totalt antall boliger og gjennomsnittlig alder i 1997. Gruppert etter innbyggertall.³

Innbyggertall	Gjennomsnittlig anslått markedsverdi. Kroner	Andel med tomt over 1,2 mål. Prosent	Helårsboliger med takst over bunnfradrag ² . Antall (Pst)	Antall boliger	Gjennomsnittlig alder	Boliger med lav standard. Prosent
Utenfor tettsted	749 000	57	24 079 (7,5)	320 354	38	0,8

Tabell 8.4: Anslått markedsverdi¹ og andel med tomt over 1,2 mål. Totalt antall boliger og gjennomsnittlig alder i 1997. Gruppert etter innbyggertall.³

Tettsted < 2 000	802 000	31	14 527 (8,0)	180 633	31	0,3
2 000-20 000	924 000	19	33 711 (7,4)	458 500	31	0,4
20 000-100 000	1 031 000	12	34 962 (9,5)	368 704	36	0,5
Over 100 000	1 030 000	5	14 684 (3,2)	462 752	45	1
Uoppgitt			475 (31,0)	1 525	17	
I alt	930 000	22	122 438 (6,8)	1 792 468	37	0,7

¹ Respondentene i Levekårsundersøkelsen 1997 ble bedt om å anslå markedsverdien på egen bolig. Det er derfor usikkerhet knyttet til disse anslagene.

² Dvs. boliger som etter finanskomiteens forslag vil få skatt.

³ Antall innbyggere i tettsted, ikke hele kommunen der tettsted(ene) ligger.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997, Statistisk sentralbyrå

Tabell 8.4 indikerer at tomtestørrelse er negativt relatert til markedsverdi, det vil si at relativt store eiendommer er relativt lite verdifulle, i gjennomsnitt. Videre viser tabellen at de dyreste eiendommene ligger i tettbygd strøk. En grunn er at boligbyggingen blir tett når tomteprisene er høye, fordi det blir dyrt å sitte med store tomter. Blant boliger i spredtbygde strøk, som normalt i gjennomsnitt har lavere markedsverdi enn boliger i tettbygd strøk, har nærmere 60 pst. tomt over 1,2 mål. Denne andelen synker kraftig når innbyggertallet stiger. Samlet sett har noe over 20 pst. av boligene tomt over 1,2 mål.

Over 80 pst. av tomter over 1,2 mål ligger utenfor de store byene, dvs. der tomteverdien er relativt lave. En verdsettelsesmodell hvor bare store tomter skal regnes med, vil derfor innebære relativt høyere arveavgift på boliger i distriktene enn i tettstedene.

Utvalget er på denne bakgrunn kommet til at tomteverdien må regnes med i arveavgiftsgrunnlaget for alle eiendommer. Denne konklusjonen innebærer at det alltid må foretas en selvstendig verdsettelse av tomten for arveavgiftsformål, selv om en legger finanskomiteens modell til grunn for verdsettelse av bebyggelsen. Dette innebærer i sin tur at noe av ressursbesparelsen ved å ha et felles system for verdsettelse for inntekts-/formuesskatt og arveavgift, går tapt.

Utvalget går så over til å vurdere hvorvidt finanskomiteens *modell for verdsettelse av bebyggelsen* bør benyttes også ved verdsettelse for arveavgift.

Modellen bygger på et produksjonsverdiprinsipp. På et par viktige punkter mener imidlertid utvalget at modellen inneholder elementer som innebærer betydelige avvik fra en realistisk produksjonsverdi.

1. Etasjefaktorene skal gjenspeile at byggekostnadene for etasjer ut over hovedetasjen er lavere enn for hovedetasjen. Dette er isolert sett en riktig forutsetning. Byggekostnadene for annen etasje vil i mange tilfeller være ca. 60 prosent av byggekostnadene for hovedetasjen i første etasje. Men modellen tar ikke hensyn til at det også er rimelig å utvide hovedetasjen med ytterligere areal. Byggekostnadene pr. kvadratmeter er fallende uansett om det bygges i flere etasjer eller på ett plan. Når betydelige utgifter til vann, avløp, elektrisitet og andre grunnleggende, tekniske installasjoner er dekket inn, vil grensekostnaden for areal være lav uansett kon-

struksjonsmåte. Takseringsløsningen innebærer derfor en klar favorisering av bebyggelse i flere etasjer. For øvrig virker størrelsen på de enkelte etasjefaktorene tilfeldig.

2. For å stimulere til bevaring av eldre bebyggelse økes maksimalt aldersfradrag fra 40 til 60 prosent i forhold til departementets forslag. I departementets forslag ble maksimalt aldersfradrag satt til 40 år fordi undersøkelser viser at dette er et rimelig gjennomsnittsnivå for maksimal verdireduksjon for slit, elde og utidsmessighet. En økning av aldersfradraget ut over 40 prosent innebærer slik sett en favorisering av eldre bebyggelse som er middels eller godt vedlikeholdt.

Disse forholdene vil kunne gi betydelige utslag. Det store aldersfradraget vil dessuten gjennomgående favorisere arv og gave av eiendom i byer i forhold til eiendom i spredtbygde strøk fordi bebyggelsen i byer gjennomgående er eldre, se tabell 8.5.

Tabell 8.5: Fordeling på aldersintervaller etter boligtype, anslått markedspris¹ og innbyggertall². Prosent. 1997

	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60 år og over	I alt
Alle boliger	1,0	30,2	22,0	17,0	14,2	3,0	12,6	100
Eneboliger og rekkehus	0,9	33,7	20,4	17,2	13,0	3,2	11,6	100
under 750 000 kr.	0,5	22,6	21,2	20,5	16,8	4,3	14,1	100
750 000-1 500 000 kr.	0,6	39,8	22,0	14,7	11,3	2,7	8,9	100
Over 1 500 000 kr.	2,8	38,7	14,0	17,4	10,2	2,6	14,3	100
Leiligheter	1,3	17,3	28,1	16,5	18,4	2,2	16,2	100
under 750 000 kr.	1,4	15,3	29,5	19,2	21,0	2,2	11,4	100
750 000-1 500 000 kr.	1,0	23,6	25,1	9,6	9,7	1,9	29,1	100
Over 1 500 000 kr.	0,0	24,4	17,5	0,0	9,5	4,1	44,5	100
>20 000 innbyggere	1,2	27,2	21,1	16,2	15,4	3,1	15,8	100
<20 000 innbyggere	0,8	32,7	22,8	17,7	13,1	3,0	9,9	100

¹ Respondentene i Levekårsundersøkelsen ble bedt om å anslå markedsverdien på sin egen bolig. Det er derfor stor usikkerhet knyttet til disse anslagene.

² Antall innbyggere i tettsted, ikke hele kommunen der tettsted(ene) ligger.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997, Statistisk sentralbyrå

Tabell 8.5 viser at av alle boliger i byer og tettsteder med mer enn 20 000 innbyggere, er nærmere 16 pst. 60 år eller mer. Tilsvarende tall for tettsteder med under 20 000 innbyggere, er ca. 10 pst. Fordi boliger i byene gjennomgående er eldre enn i resten av landet, medvirker aldersfradraget til at det for en stor del vil være leiligheter i de store byene som får maksimalt aldersfradrag. Imidlertid kan det være i de store byene at presset - og dermed omsetningsverdiene - er høyest.

I noen grad vil dette formodentlig bli motvirket av den foreslåtte fraflyttingsfaktoren. Denne har imidlertid til formål å kompensere for at omsetningsverdien i enkelte områder kan være lavere enn produksjonskostnadene.

Som nevnt innledningsvis mener utvalget at omsetningsverdien i alminnelighet gir det beste mål på skatteevnen, men at produksjonsverdien under visse forutsetninger kan tjene som et rimelig mål på omsetningsverdien. Utvalget har merket seg at finanskomiteens modell er basert på et annet utgangspunkt, nemlig at produksjonsverdien er den ønskelige vurderingsnorm, jf. komiteens innstilling:

«Den enkelte huseier møter markedsverdiene bare ved kjøp og salg. Flertallet mener at skattesystemet ikke bør ha regler som øker huseiers skatt fordi andre mennesker med bedre råd kan kjøpe huset til høy pris og derved øke markedsverdien for huset. Bo- eller produksjonsverdien har nær sammenheng med produksjonskostnaden som derfor egner seg som nøkkel for den løpende beskatning av bolig. Takseringssystemet må derfor baseres på en andel av produksjonskostnadene.»

Utvalget vil her peke på at hensynene ikke er helt de samme for inntekts- og formuesskatt på den ene siden og arveavgift på den annen. Inntekts- og formuesbeskatningen innebærer løpende skattlegging av skattyters bolig. En høy skattlegging, derunder en skattlegging basert på en markedsverdi som er langt høyere enn det skattyteren kjøpte eiendommen for, kan innebære en fare for at skattyteren ikke har råd til å bli sittende med eiendommen.

I forhold til arveavgiften vil situasjonen normalt være en annen. Arveavgift basert på en høy markedsverdi kan riktignok lede til at en arving eller gave-mottaker ikke ser seg i stand til å bli sittende med eiendommen. Men dette må likevel anses som en mindre alvorlig konsekvens enn om eieren må flytte fra sin bolig pga. høy skattlegging. Dette har sammenheng med et forhold som er nevnt et par ganger i det foregående: At de særlige inntekts-/og formuesskat-terettslige særreglene er knyttet til begrepet «egen bolig», og at en slik utforming av reglene vanskelig lar seg gjennomføre for arveavgiften. De grunner som kan tale for å legge et produksjonsverdisyn til grunn for verdsettelsen, gjør seg derfor gjeldende med mindre vekt ved arveavgiften enn ved inntektsbeskatningen.

Utvalget mener dessuten, som nevnt, at en eventuell særlig regulering ut fra slike hensyn ikke bør skje via verdsettelsesreglene, men ev. ved andre særregler, særlig regler om forfall og betaling, jf. kapittel 10.

Også administrative hensyn står i noe ulik stilling for arveavgiften i forhold til inntekts- og formuesskattene. For de sistnevnte er det nødvendig å verdsette alle eiendommer hvert år; for arveavgiften bare hver gang eiendommen overføres ved arv eller gave. Samtidig vil skatten som skal betales ved arv eller gave, gjennomgående være høyere enn den årlige inntekts- og formuesbeskatningen. Dette innebærer at administrative hensyn, så viktige de enn er, teller noe mindre ved arveavgiftsberegningen enn ved inntektsbeskatningen, samtidig som betydningen av å komme frem til riktige verdsettelses er større. En bør altså ved arveavgiftsberegningen tillegge hensynet til å komme frem til mest mulig riktige verdier, relativt større vekt.

8.7.3.4 Oppsummering

Utvalget kan på denne bakgrunn sammenfatte sitt syn slik: Finanskomiteens forslag om bunnfradrag bør ikke overføres til arveavgiften. Tomteverdien bør være med i arveavgiftsgrunnlaget ved all arv og gave, og dette innebærer at en uansett må foreta en konkret verdsettelse av den enkelte eiendom. Finanskomiteens modell for verdsettelse av bygninger er basert på produksjonsverdien, og de grunner som ligger bak valget av dette prinsipp, er ikke like tungtveiende for arveavgiften. Den konkrete utformingen av modellen innebærer dessuten at verdsettelsene gjennomgående vil bli lave, spesielt på eldre eiendommer i byer. Dette lar seg vanskelig forsvare ut fra de skatteevne- og likhetsprinsipper som et arveavgiftssystem bør baseres på.

Utvalget har ovenfor pekt på verdien av å komme frem til ett verdsettelsessystem som kan legges til grunn for alle skatter: inntektsskatt, formuesskatt, eiendomskatt (hvor det finnes) og arveavgift. På basis av analysen i dette avsnittet, må imidlertid utvalget konstatere at det ut fra de hensyn som bør ligge til grunn for arveavgiftssystemet, vanskelig kan anbefales at verdsettelse av boligeiendom for arveavgiftsformål skjer på basis av det systemet finanskomiteen har foreslått skal ligge til grunn for fastsettelse av ligningsverdi for formues- og inntektsskatteformål.

Utvalget er etter dette kommet til at verdsettelse av boligeiendom for arveavgiftsformål bør skje på andre måter enn ved å knytte an til det foreliggende forslag til ligningsverdier.

Utvalget ser ikke bort fra at verdiberegninger basert på produksjonsverdi kan tjene som en nyttig hjelpetørrelse med sikte på å komme frem til en omsetningsverdi på bolighus. Den måtte imidlertid utformes annerledes enn det foreliggende forslag til verdsettelse for inntekts- og formuesskatt. Først og fremst fordi tomten uansett må verdsettes på andre måter og den administrative gevinst ved et slikt system derfor blir begrenset, har utvalget ikke gått videre langs denne vei. Utvalget vil i stedet i neste avsnitt se nærmere på mulighetene for å etablere takstbaserte ordninger.

8.7.4 Verdsettelse av fast eiendom ved takst e.l.

Det sikreste målet på omsetningsverdien vil være - hvor eiendommen ikke er omsatt - en takst av profesjonell takstmann på basis av besiktigelse av eiendommen. I noen grad gjennomfører arvingene slik takst på eget initiativ, med sikte på fastsettelse av eiendommens skifteverdi. I slike tilfeller legges taksten normalt til grunn ved beregning av arveavgiften. Arvingene bør da ha rett til å trekke fra utgiftene til taksering ved beregning av arveavgiftsgrunnlaget.

Taksering med befaring av hver eiendom som overføres ved arv eller gave, kan neppe gjennomføres som en generell ordning. Det vil bli temmelig kostbart, og det kan - iallfall i en overgangsperiode - være for få takstmenn i enkelte strøk av landet til å gjennomføre en slik ordning.

Utvalget foreslår imidlertid at det etableres en generell ordning med det som utvalget omtaler som *forenklet takst*, jf. avsnitt 8.6.2. Slike systemer har vært praktisert enkelte steder i landet med tilfredsstillende resultat, samtidig som ordningen er rask og billig.

Ordningen består i at skattefogdkontoret i de enkelte tilfeller fremskaffer et sett av relevante data om den aktuelle eiendom og sender disse til en takstmann med god kjennskap til eiendomsforholdene i fylket eller deler av det.

Takstmannen utfører på dette grunnlag en verdsettelse av eiendommen som en kontorforretning, det vil si uten befarung.

Forslaget er basert på at en profesjonell takstmann har bedre forutsetninger for å foreta slik verdsettelse enn ansatte i etaten, selv om verdsettelsen foregår som kontorforretninger. Utvalget understreker for ordens skyld at det er den antatte omsetningsverdi som skal legges til grunn som verdsettelsesnorm.

Oslo og Akershus skattefogdkontor, som benytter forenklet taksering i dag, betaler 100 til 150 kroner pr. uttalelse. Utvalget foreslår at kostnadene ved forenklet taksering bæres av det offentlige. Det antas at den kvalitetsforbedringen et slikt system innebærer, langt vil oppveie kostnadene for det offentlige. Avgiftsmyndigheten bør ha adgang til å gjennomføre fullstendig taksering der den finner det hensiktsmessig. Omkostningene bør også i slike tilfeller dekkes av det offentlige.

Næringseiendommer står i en annen stilling enn boliger. Næringseiendommer er en mer heterogen gruppe enn boliger og kan derfor ikke takseres etter et mer eller mindre fastlagt skjema. En vil derfor i stor utstrekning være nødt til å foreta full taksering av slike eiendommer.

8.7.5 Løsøre i næringsvirksomhet

Løsøre i næringsvirksomhet som ikke er del av fast eiendom, som f.eks. maskinelt utstyr, IKT-utstyr, fordringer, varelager mv., skal verdsettes etter salgsverdi under forutsetning av at bedriften selges under ett som igangværende virksomhet, og ikke selges stykkevis til demontering ved opphør av bedriften.

Hvis det eksisterer et velfungerende annenhåndsmarked med kurante listepreiser for foretakets driftsmidler, er en mulig metode å la verdsettelsen ta utgangspunkt i den antatte verdien i dette markedet. Uten et slikt marked vil verdsettelsen ofte bli vanskelig og derfor nødvendigvis skjønnsmessig. En mulighet kan være å benytte anskaffelsesverdi fratrukket avskrivninger som kommer til syne i finansregnskapet. Alternativt kan gjenanskaffelsesverdien legges til grunn, med fradrag for slit og elde.

En kan heller ikke utelukke at det vil kunne være nødvendig å benytte seg av takst i enkelte tilfeller. Dette gjøres i dag i betydelig utstrekning innenfor bl.a. landbruk og skogbruk.

Et spørsmål som reiser seg er om saldoverdiene, jf. skatteloven §§ 14-40 flg. (skatteloven av 1911 § 44 A), kan tenkes å gi et godt anslag på salgsverdien. Avskrivningene her kan imidlertid ofte være større enn reelt verdifall, slik at saldoen er for lav i forhold til omsetningsverdien, og ikke minst kan gevinster på solgte gjenstander ha redusert saldoverdien.

For verdsettelse av *varelager* gir gjeldende lov en spesiell regel i arveavgiftsloven § 14 tredje ledd: Varelager skal verdsettes til anskaffelsesverdi inkludert anskaffelsesomkostninger, likevel slik at skadde og ukurante varer osv. skal verdsettes til påregnelig salgspris med fradrag for salgskostnader. Spørsmålet om verdsettelse av varelager oppstår nå bare for varelager i enmannsforetak. Varelager som eies av selskap, vil inngå i de reglene som er foreslått om verdsettelse av aksjer og andre selskapsandeler. Spørsmålet har derfor begrenset praktisk betydning.

Bestemmelsen representerer et unntak fra lovens hovedregel om omsetningsverdi for andre varer enn de skadde, ukurante osv. Bestemmelsen er på vesentlige punkter sammenfallende med bestemmelsen i skatteloven 1911 § 50 om verdsettelse av varelager for inntekts- og formuesskatteformål slik denne lød frem til 1. januar 1992. Før skatteloven ble endret med virkning fra 1992, kunne derfor den verdien som var fastsatt etter skatteloven § 50 (skatteloven av 1999 § 14-5), stort sett anvendes for arveavgiftsformål. De nye reglene i skatteloven, nå skatteloven 1999 § 14-5, er også basert på anskaffelsesomkostningene. De er videre på den ene side karakterisert ved at det ikke foreligger noen adgang til nedskrivning pga. skade, ukuranthet osv. På den annen side er de karakterisert ved at aktiveringplikten for egentilvirkede varer er begrenset til å gjelde for kostpris for råstoff, halvfabrikata, hjelpestoffer og produksjonslønn.

Etter utvalgets mening står valget mellom tre hovedalternativer: Man kan videreføre den gjeldende regelen; man kan knytte an til den regelen som nå gjelder i skatteloven; eller man kan anvende arveavgiftslovens hovedregel om omsetningsverdien.

Utvalget antar at den regelen som nå gjelder i skatteloven (anskaffelsesverdien, uten nedskrivning for skade, ukuranthet osv.), ikke vil passe godt for arveavgiftsformål. Regelen er først og fremst begrunnet i praktiske hensyn (Ot. prp. nr. 35 (1990-91) s. 133). De tidligere reglene ble ansett for umulig å håndheve på en konsekvent og nøytral måte, og de åpnet derfor i praksis for mulighet til å bygge opp reserver i varelageret langt ut over det som var forutsetningen. Praktiske hensyn gjør seg også gjeldende ved arveavgiftsberegningen. Men fordi det vil dreie seg om langt færre avgjørelser, har de ikke på langt nær samme vekt som i formues- og inntektsbeskatningen. Spesielt for varer som er sunket sterkt i verdi, vil arveavgiftsberegning etter anskaffelsesomkostninger kunne virke urimelig. I andre tilfeller kan den begrensede aktiveringsplikten for egentilvirkede varer resultere i for lave verdier.

Gjeldende regel i arveavgiftsloven må antas å være begrunnet i sammenhengen med skattelovens regler om verdsettelse av varelager, slik de da lød (se Innst. O. nr. XV (1963-64) s. 6). Ved skattereformen i 1991 er denne sammenhengen i atskillig grad falt bort. Selv om det nok kan argumenteres for at det gjennomgående er lettere å observere anskaffelsesverdier enn salgsverdier, er utvalget kommet til at det for varelager ikke lenger er tilstrekkelig gode grunner for å gjøre unntak fra de alminnelige regler om verdsettelse. Utvalget foreslår derfor at særregelen om varelager ikke blir videreført. Dette innebærer at hovedregelen om verdsettelse til omsetningsverdi vil gjelde også for varelager.

8.7.6 Fordringer

Fordringer verdsettes i dag til pålydende, hvis ikke det godtgjøres at salgsverdien er lavere, jf. avsnitt 8.2.4.2. En kan ikke sette verdien høyere enn pålydende selv om salgsverdien skulle være høyere, typisk pga. høyere rente enn markedsrente. Utvalget kan imidlertid ikke se noen grunn til at det bærende prinsipp om omsetningsverdi som verdsettelsesnorm bør fravikes for fordringer. Det vises til spesielle motiver til lovforslagets § 5-4.

8.7.7 Forretningsverdi (goodwill)

Avgjørende for verdsettelsen av personlig eiet næringsvirksomhet er hva en kjøper på det åpne marked må antas å ville betale for å overta virksomheten. I tilfeller hvor slik omsetning ikke har funnet sted, vil verdsettelsen nødvendigvis bli skjønnsmessig. Avgiftsmyndighetene har tradisjonelt foretatt forsiktige verdsettelse av forretningsverdi, slik at arveavgiftsgrunnlaget ofte har blitt lavere enn den reelle markedsverdien.

Man har lang tradisjon for å verdsette materielle formuesgjenstander så som faste eiendommer, maskiner, beholdninger og fordringer. En igangværende virksomhet vil imidlertid ofte ha en verdi ut over det som virksomhetens eiendeler, inkl. utestående fordringer, med fradrag av påhvilende forpliktelser, representerer. Denne merverdien betegnes ofte som virksomhetens forretningsverdi (eller goodwill). Definisjonen innebærer at immaterielle eiendeler som ikke er gjenstand for en separat verdsettelse, som know-how mv., fanges opp i forretningsverdigbegrepet.

Verdsettelse av forretningsverdien krever imidlertid informasjon som ofte bare er tilgjengelig for den enkelte virksomhet. I den utstrekning en slik merverdi virkelig overføres, vil verdsettelsen for arveavgiftsformål derfor ofte være forbundet med betydelig usikkerhet. Verdsettelsen vil således nødvendigvis bli skjønnsmessig, men til støtte for dette skjønn vil det oftest være hensiktsmessig å foreta en beregning av forretningsverdien etter visse retningslinjer.⁵²

Dersom det har vært omsetning av «lignende» foretak eller eiendeler i samme foretak i den senere tid, kan dette gi en indikasjon på en eventuell omsetningsverdi. En må imidlertid vurdere kjøperens motiv for kjøpet og hvilken informasjon vedkommende har hatt om foretakets stilling og framtidsutsikter, da slike forhold åpenbart vil gjenspeiles i omsetningsverdien. Priser ved omsetning innen familien har i denne sammenheng liten verdi. Det samme gjelder priser oppnådd gjennom mer eller mindre strategiske oppkjøp (fusjoner motivert av synergieffekter (kostnadsbesparelser), oppkjøp av brysomme konkurrenter mv.). Når man ikke har noen form for sammenligningspriser å støtte seg på, må man anvende visse hjelpeberegninger.

En fremgangsmåte går kort fortalt ut på å finne ut hvor mye av virksomhetens inntekt som skriver seg fra forretningsverdien, deretter vurdere mulighetene for om og hvor lenge denne inntekten vil fortsette å flyte også i fremtiden, og til slutt kapitalisere det hele til en nåverdi. Fullt så enkel er imidlertid ikke beregningen i praksis, siden det må foretas mange korrigeringer

52. En mulig retningslinje for beregning av forretningsverdi er ifølge Giertsen (1995) å multiplisere antall kunder med en faktor basert på inntjeningen på gjennomsnittskunden. I dansk rettspraksis har det i en viss grad vært vanlig å ta utgangspunkt i retningslinjer utviklet for den enkelte bransje når det gjelder beregning av forretningsverdi. Disse retningslinjene bygger på at virksomhetenes forretningsverdi erfaringsmessig står i et visst forhold til for eksempel årsresultatet eller omsetningen. Et eksempel på en slik retningslinje relatert til årsresultatet er inntatt i Ugeskrift for Retsvæsen 1947.87 H. Skjønnsmannen antok at manufakturforretninger i den aktuelle bransjen hadde en forretningsverdi som normalt svarte til ett års nettofortjeneste. Et eksempel på en retningslinje relatert til omsetningen, er dansk praksis om beregningen av forretningsverdien av legepraksis på felleseieskifte. Beregningen er i disse tilfellene normalt maksimert til 60 pst. av gjennomsnittet av de tre foregående års bruttoinntekt (se for eksempel Ugeskrift for Retsvæsen 1986.586 V).

og tas hensyn til en rekke momenter før man når fram til et resultat. Denne beregningsmåten presenteres nærmere i det følgende:

Første trinn består i å bringe nettoavkastningen av forretningen på det rene. Man bør da ikke bare ta det siste års driftsresultat, men finne gjennomsnittet av en rekke år, vanligvis mellom to og fem. Man bør ikke ta med år hvor virksomheten antok et helt annet omfang på grunn av utvidelser eller innskrenkelser, eller regnskapsår som av en eller annen grunn ikke kan regnes for normale år. Det legges også betydelig vekt på inneværende års og neste års budsjett. Man stiller seg deretter spørsmålet om hvor denne inntekten skriver seg fra. Utgangspunktet bør da være å «rense» driftsregnskapet for tilfeldige poster som ikke har noe med driften å gjøre, som for eksempel fortjeneste ved salg av fast eiendom eller andre aktiva, gevinster som skyldes endrede kurser eller valutasingninger, eller spekulasjonsforretninger som ligger utenfor forretningens vanlige drift. Videre bør man gå gjennom avskrivningene og se om disse skjuler forhold som medfører at driftsresultatet må korrigeres.

Det må deretter gjøres fradrag i inntekten for avkastning av den egenkapitalen som bidrar til driftsoverskuddet. Renteberegningen bør foretas for flere år, da man opererer med en gjennomsnittsinntekt over et lengre tidsrom. Både kapital og rentefot kan da variere. Dersom virksomhetens forretningsverdi er avhengig av arvelaters, givers eller mottakers innsats, eller dersom eventuelle medeieres eller arbeidstakers atferd påvirkes av et generasjonsskifte, må det også korrigeres for at ikke hele virksomhetens forretningsverdi overføres. Dette må gjøres fordi det kun er den delen av forretningsverdien som overføres ved et generasjonsskifte som er arveavgiftspliktig. En mulig korreteringsmetode er å trekke fra et passende lønnsvederlag for vedkommende (hvis innsats begrenser den ervervede forretningsverdi). For å komme fram til en passende lønn kan man se hen til hva som for tiden er vanlige lønninger i den aktuelle bransje, og til lønnsnivået i det store og hele.

Det skulle nå være brakt på det rene hvilken inntekt forretningsverdien har generert de senere år. Neste trinn består så i å kritisk vurdere mulighetene for om og hvor lenge denne inntekten vil fortsette å flyte også i framtiden. Det er i virkeligheten umulig å si med sikkerhet hvor lenge forretningsverdien kan antas å virke inntektsskapende. I praksis er man imidlertid i de fleste bransjer blitt stående på mellom tre og fem år. Valg av tidshorisont kan selvsagt variere for hvert tilfelle og for hver bransje. Den enkelte virksomhet må uansett undergis en vurdering. Forretningen kan for eksempel være beskyttet av lovgivningen på en slik måte at den er monopolartet, eller bedriften kan ha inngått særlig langsiktige kontrakter som det må tas hensyn til. I slike tilfeller kan det være aktuelt å operere med en lengre tidsperiode.

Et moment som kan være av betydning ved en slik framtidsvurdering er inntektsskatten. Når mottaker overtar en igangværende virksomhet, vil overskuddet ikke komme vedkommende til gode med det fulle beløp, da en del av inntekten vil forsvinne som skatt. Ifølge Hellevik (1998) har etter hvert den oppfatning vunnet frem at skatt er et moment som ikke uten videre kan settes ut av betraktning ved skjønn over forretningsverdien. Et eventuelt fradrag for skatt kompliseres imidlertid av at skatten kan variere med mottakers inntektsforhold for øvrig (i alle fall hvis mottaker regnes som delingspliktig).

Siste del av beregningen går ut på regne de framtidige inntektene om til en nåverdi. Diskonteringsrenten må da reflektere både det generelle rentenivået og det faktum at det er knyttet betydelig usikkerhet til investeringer i næringsvirksomhet generelt og i den aktuelle bedriften spesielt. Det er vanlig å bruke en rente på 5-6 pst. og en risikopremie på 15 pst.⁵³

Av ovenstående må det ikke trekkes den slutning at man kan komme fram til en formel som ved anvendelse alltid vil gi det eksakt riktige resultat. Faktorene som bestemmer forretningsverdien er altfor kompliserte til å bli sammentrengt i en formel. I praksis kan det også være vanskelig å vurdere om en forretningsverdi overføres eller ikke. Det er dessuten grunn til å peke på at verdien kan endre seg raskt - av eksterne grunner: Det kommer nye produkter på markedet, motene skifter og konjunktorene endrer seg. Også interne forhold er av stor betydning: Det kan bli truffet gunstige eller uheldige disposisjoner fra ledelsens side, organisasjons- og personellendringer mv. kan styrke eller svekke virksomhetens renommé.

Konklusjonen må derfor være at ovennevnte beregningsmetode i første rekke bør fungere som en retningslinje for den endelige ansettelsen som alltid vil bli skjønnsmessig. I praksis finnes det en del bransjespesifikke sjablonger som det kan ses hen til. Likevel vil verdsettelsen av forretningsverdi ofte kreve til dels avanserte vurderinger. Det antas derfor at avgiftsmyndighetene i atskillig utstrekning vil være avhengig av bistand fra eksterne eksperter, typisk revisorer. Utvalget antar at de ekstra kostnader som dette vil medføre, og som det offentlige bør bære, langt vil bli oppveid av fordelene ved en mer realistisk verdsettelse av forretningsverdi. Avgiftsmyndighetene må imidlertid ha frihet til å vurdere om man skal benytte seg av ekstern ekspertise. Det henvises til lovutkastets § 7-8.

8.7.8 Aksjer og andre selskapsandeler

Selv om verdsettelsen av aksjer i ikke-børsnoterte selskaper skal ta utgangspunkt i reell verdi på selskapets eiendeler, er det en rekke unntak som gjør at verdsettelsen i praksis er vesentlig lavere. For eksempel verdsettes eiendommer til ligningstakst og driftsmidler (maskiner, inventar mv.) til skattemessig nedskrevet verdi, som begge normalt vil være vesentlig lavere enn markedsverdien. Den relativt lave verdsettelsen av selskapenes realaktiva sammen med full verdsettelse av gjeld, gjør at verdsettelsen av ikke-børsnoterte aksjer vil være vesentlig lavere enn markedsverdien. Lav verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer har til formål å lette generasjonsskifte i foretak.

Det er vanskelig å tallfeste hvor lav den skattemessige verdsettelsen er, bl.a. fordi det normalt ikke finnes en markedsverdi på disse aksjene. Boye og Hansen (1997) antyder imidlertid at ligningsverdien av aksjer i ikke-børsnoterte aksjeselskaper i gjennomsnitt kan være så lav som i størrelsesorden 10-15 pst. av aksjenes egentlige verdi.

Utvalgets forslag om overgang til kontinuitetsprinsippet, jf. [\(Link til \)](#) kapittel 9, innebærer at den delen av begrunnelsen for regelen i arveavgiftsloven § 11 A første ledd som refererer seg til andeler i ansvarlige

53. Til sammenligning er kapitalavkastningsraten i delingsreglene i dag på 10 pst. Denne raten er lik renten på statsobligasjoner med fem års gjenstående løpetid (5 pst.) pluss en risikopremie forbundet med investeringer i bedriftsaktivitet generelt (5 pst.).

selskaper og kommandittselskaper, kommer i en ny stilling. Deltakere i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper vil med dette forslaget bli stilt helt på linje med andre næringsdrivende. Denne delen av den opprinnelige begrunnelsen har for øvrig aldri hatt bærekraft for aksjer, som bestemmelsen er mest praktisk for.

De praktiske hensyn, som utgjorde det andre leddet i finanskomiteens begrunnelse fra 1992, har imidlertid fortsatt vekt. Verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler kan lett bli komplisert, og det er fordeler forbundet med å knytte an til reglene som gjelder for verdsettelse for formuesskatt. Som utvalget vil komme tilbake til nedenfor, gjør imidlertid dette seg gjeldende bare for tilknytningen til størrelsen «skattemessig formuesverdi» og ikke til den del av bestemmelsen som går ut på at skattemessig formuesverdi skal reduseres med 70 pst. Utvalget bemerker i denne sammenheng at reglene om formuesskatt senere er blitt endret («aksjerabatten» er redusert) slik at det ikke lenger er sammenfall mellom formuesverdiene og arveavgiftsverdiene.

Den særlig lave verdsettelsen av ikke-børsnoterte aksjer og andeler for arveavgiftsformål kan etter utvalgets mening etter dette bare begrunnes i at reglene fungerer som særregler med sikte på å lette generasjonsskifte i næringsvirksomhet. Utvalget vil i kapittel 10 vurdere behovet for og utforming av særregler med et slikt formål på bred basis. Bestemmelsen i § 11 A gjelder i dag for alle selskapsandeler og ikke bare selskaper som eier bedrifter hvor det er vanlig å snakke om generasjonsskifte. I selskaper som eier betydelige formuer, men egentlig ikke noen bedrift eller virksomhet, er det vanskelig å se at verdsettelse ned mot 10 pst. eller null i forhold til de reelle verdier, har noen begrunnelse, verken i regelens forarbeider eller i reelle hensyn for øvrig.

Det følger av det som er sagt at det bare er praktiske hensyn som kan tale for en videreføring av bestemmelsen i § 11 A. Og som allerede nevnt, kan de praktiske hensyn ikke begrunne at de skattemessige verdier skal reduseres med 70 pst. Utvalget foreslår i avsnitt 10.5 at bestemmelsen ikke videreføres som en slik lettelsesregel, men at lettelseshensynet ev. ivaretas ved andre regler som ikke knytter an til verdsettelsesreglene.

Av utgangspunktet for utvalgets vurderinger følger også at ikke-børsnoterte aksjer og selskapsandeler i prinsippet bør verdsettes til omsetningsverdi. I stadig stigende utstrekning noteres slike selskaper på uoffisielle, men offentliggjorte, kurslister, og i en del tilfeller er omsetningsverdier kjent på andre måter. Utvalget har vurdert i hvilken utstrekning slike verdier kan legges til grunn for arveavgiftsberegningen.

Noteringer på slike uformelle lister kan gi et godt uttrykk for salgsverdien på noen selskaper som er mye og ofte omsatt, men noteringene for andre selskaper vil imidlertid være mer usikre. Det vil være vanskelig å lage gode avgrensningskriterier for hvilke noteringer som kan legges til grunn. Markedet er heller ikke lett å kontrollere, fordi listeutarbeidelsen ikke er undergitt børsens regler. Derfor går utvalget ikke inn for at verdsettelsen av ikke-børsnoterte aksjer uten videre knyttes til noteringer på slike lister. Slike noteringer kan likevel gi et noenlunde sikkert uttrykk for aksjenes omsetningsverdi. I slike tilfeller bør omsetningsverdien kunne fastlegges på basis av disse opplysningene. Hvor dette ikke lar seg gjøre, foreslår utvalget at en går veien om verdsettelse for formuesskatt med korrigeringer. Men også innenfor rammen

av formuesskatten, legger utvalget opp til at kursnoteringer mv. i mange tilfeller vil være en nyttig hjelpetørrelse når forretningsverdien og verdien av andre immaterielle rettigheter skal beregnes. Utvalgets lovforslag åpner for at det kan tas hensyn til slike, se utkastets § 5-3.

I den utstrekning en må gå veien om selskapets skattemessige verdier, er det nødvendig å gjennomføre noen korrigeringer for at verdsettelsene skal bli noenlunde sammenlignbare.

Sammenlignet med hovedregelen om verdsettelse til omsetningsverdi, er det (i tillegg til selve rabatten på 70 pst.) to hovedsvakheter ved bestemmelsen i arveavgiftsloven § 11 A første ledd:

For det første faller selskapets forretningsverdi (goodwill) utenfor. Dette fremgår ikke direkte av lovteksten, men følger av henvisningen til reglene om verdsettelse for formuesskatt, jf. §§ 4-12 og 4-2 bokstav f i skatteloven av 1999. Som generell regel gjelder at forretningsverdi er omfattet av arveavgiftsplikten, og reglene for ikke-børsnoterte aksjer og andeler representerer derfor et unntak fra de reglene som ellers gjelder. For enmannsforetak skal forretningsverdi beregnes og regnes med til arveavgiftsgrunnlaget. For børsnoterte aksjer vil selskapets forretningsverdi bli reflektert i børskursen på selskapets aksjer. Spesielt med fremveksten av utpreget kunnskapsbaserte foretak spiller dette unntaket etter hvert en meget vesentlig rolle. Unntaket virker som en temmelig tilfeldig favorisering av ikke-børsnoterte aksjeselskaper og ansvarlige selskaper og kommandittselskaper i forhold til énmannsforetak og børsnoterte aksjeselskaper.

Tilsvarende betraktninger gjøres for visse andre immaterielle verdier, jf. lovutkastet § 5-3 og merknader til denne.

For det annet innebærer tilknytningen til reglene om verdsettelse for formuesskatt at fast eiendom inngår i beregningsgrunnlaget med sin ligningsverdi (jf. forskrift 19. november 1999 til skatteloven 4-12-2 annet ledd, jf. skatteloven av 1999 § 4-1). Ligningsverdiene på fast eiendom varierer mye og ligger generelt lavt, riktignok mer for boligeiendom enn for forretningsseiendom som er det mest aktuelle i denne sammenheng. Dagens regler innebærer at denne lave og til dels tilfeldige verdsettelsen blir lagt til grunn også ved arveavgiftsberegningen. Også verdsettelsene av fast eiendom for arveavgiftsformål (som er aktuelt utenfor selskapsforhold) er i praksis forsiktig og ujevn (se avsnitt 8.2). Men gjennomgående er verdsettelsen klart høyere enn verdsettelsen for formuesskatt. Når fast eiendom eies av børsnotert aksjeselskap, vil eiendommens omsetningsverdi være reflektert inn i børskursen. Noe tilsvarende kan gjelde for driftsløsøre o.l., men i mindre grad. Utvalget nøyer seg med å drøfte fast eiendom i det følgende.

Utvalget har tidligere (avsnitt 8.5) drøftet verdsettelse av fast eiendom. Utvalget legger til grunn at reglene om verdsettelse som er foreslått der, også bør legges til grunn når eiendommen eies av ikke-børsnotert aksjeselskap eller av ANS og KS. Når et slikt system gjennomføres for fast eiendom i sin alminnelighet, er det neppe noen vesentlig tilleggsbelastning å legge systemet til grunn også for eiendom som eies av slike selskaper.

For forretningsverdi og andre immaterielle verdier er spørsmålet vanskeligere. Som nevnt ovenfor er det sterke grunner for å trekke forretningsverdi

mer konsekvent inn i arveavgiftsgrunnlaget. Utvalget henviser til avsnitt 8.7.7 der utvalget diskuterer verdsettelse av forretningsverdi.

Selv om det innebærer en økt arbeidsbelastning, finner utvalget at hensynet til konsekvent verdsettelse på dette området er så vidt tungtveiende at det må gå foran.

Rettsteknisk foreslår utvalget at tilknytningen til verdsettelsen for formuesskatt opprettholdes. Men utvalget foreslår at det ikke skal skje noen reduksjon med 70 pst. Utvalget foreslår videre at de beregnede «skattemessige formuesverdiene» korrigeres for differansen mellom skattemessig verdi og verdien fastsatt etter prinsippene som skal gjelde ved arveavgiftsberegningen, for fast eiendom og for forretningsverdi, inklusive verdien av immaterielle eiendeler.

Utvalget har vurdert om verdsettelsen av ikke-børsnoterte aksjer bør knyttes opp mot uformelle noteringer av omsetninger som gjøres av meglerhus og som offentliggjøres.

Utvalgets forslag innebærer isolert sett at avgiftsbelastningen for ikke-børsnoterte aksjer og andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper vil øke betydelig. Ved vurderingen må forslaget imidlertid ses i sammenheng med forslaget om reduksjon av satsene, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 7 og forslaget om rentefri nedbetaling av avgiftsbeløpet i kapittel 10.

8.7.9 Privatløsøre

Det er naturlig å dele løsøre inn i tre kategorier: Møbler og lignende innbo (gjerne kalt vanlig innbo), verdifulle enkeltgjenstander (eksempelvis biler) og samlinger (eksempelvis kunst, sølv og frimerker). Det kan i enkelte tilfeller være vanskelig å skille mellom vanlig innbo og samlinger.

I utgangspunktet bør omsetningsverdi benyttes som verdsettelsesnorm også for privatløsøre. Innbo og annet løsøre som ikke gir inntekt, dvs. tradisjonelt innbo som møbler mv., har imidlertid ofte ingen observerbar omsetningsverdi. Takst er dessuten lite aktuelt når det gjelder slike gjenstander. I praksis verdsettes slike eiendeler med utgangspunkt i brannforsikringssummen, med prosentvis reduksjon som ved verdsettelsen for formuesskatt. Utvalget antar at dette kan være et nyttig utgangspunkt, men vil peke på at metoden ikke sjelden kan gi for høye verdier på vanlig innbo. Det skal ikke gis noe bunndrag ved beregning av arveavgiftsverdien, slik som det gjøres ved verdsettelsen for formuesskatt.

Verdifulle enkeltgjenstander som lystbåter, privatbiler, motorsykler, snøscootere og campingvogner mv. verdsettes for formuesskatteformål til en prosentandel av prisen som ny, der prosentandelen avtar med gjenstandens alder. Utvalget antar at denne metoden også vil kunne fungere godt for arveavgiftsformål.

Når det gjelder samlegjenstander som kunst, sølvtøy, antikviteter og frimerker mv., finnes det i enkelte tilfeller priser ved sammenlignbar omsetning. Dette er imidlertid ikke vanlig. For gjenstander hvor slike priser ikke eksisterer, er det vanskelig å komme utenom en konkret taksering som utgangspunkt for beregningen av omsetningsverdi. Det må imidlertid være opp til avgiftsmyndighetene å ta stilling til om taksering skal foretas. Kostnadene må da bæres av det offentlige.

Kapittel 9

Arveavgiftsgrunnlag og inntektsskattegrunnlag; kontinuitet eller diskontinuitet ved inntektsbeskatningen**9.1 Innledning**

Ifølge mandatet skal utvalget gjennomgå forholdet mellom arveavgiftsgrunnlaget og inntektsskattegrunnlaget. Mandatet lyder på dette punkt slik:

«Forholdet mellom arveavgiftsgrunnlag og inntektsskattegrunnlag bør gjennomgås. Prinsippet om at arve- og gaveerverv ikke er skattepliktig inntekt, skal videreføres. Men det bør ses nærmere på gjeldende regler om diskontinuitet i inngangsverdi ved arve- og gaveerverv av avskrivbare driftsmidler mv. Disse regler innebærer at samlet inntektsskatt går ned som følge av generasjonsskiftene. Utvalget skal vurdere om systemet bør endres i retning av lavere arveavgift generelt og mer uendret inntektsskatt ved generasjonsskiftene (kontinuitet).»

Gjeldende lov bygger på et diskontinuitetsprinsipp. Det innebærer at latente skattepliktige fordeler ikke kommer til beskatning i og med arvefallet, og at arvingenes stilling ikke skal bedømmes etter avdødes forhold. Prinsippet innebærer også at arvingene ikke kan påberope seg latent fradragsrett eller latent skattefrihet hos avdøde.

Mandatet fremhever at det bør vurderes om en skal gå over til et kontinuitetsprinsipp. Ved et slikt prinsipp vil det ikke skje et brudd i beskatningen som ved diskontinuitet, og latente skattepliktige fordeler blir ikke skattefrie i og med dødsfallet. Avskaffelse av diskontinuitet kan tenkes gjennomført på tre forskjellige måter. En kan for det første inntektsbeskatte formuesøkelse ved arv. Denne løsningen ligger det utenfor utvalgets mandat å vurdere. En kan for det andre bygge på et oppgjørsprinsipp, slik en gjør etter gjeldende rett for visse gaver (uttaksbeskatning) og avsetninger (skatteloven § 44 A-10/skatteloven av 1999 § 14-48). Et slikt prinsipp innebærer at arvefall og gaver utløser beskatning på samme måte som om avdøde eller giver hadde solgt aktivene. For det tredje kan regelen baseres på at arvingen/gavemottaker trer inn i arvelaters/givers skattemessige stilling. (I denne utredning omtalt som kontinuitetsprinsippet).

Hvis en går over til et kontinuitetsprinsipp, må det også vurderes hvordan samordningen av arveavgiftsgrunnlag og inntektsskattegrunnlag skal skje. Et spørsmål er om samordningen skal skje via arveavgiften eller inntektsskatten. Hvis samordningen skal skje via arveavgiften, må en ta stilling til hvor mye avgiftsgrunnlaget må reduseres for å kompensere for den latente skatteplikten. Et spørsmål blir hvordan en skal beregne den latente skatteplikten på skiftet mellom arvingene. Det må videre tas standpunkt til om latente skattefordeler skal øke arveavgiftsgrunnlaget.

Det må også vurderes om alle gjenstander skal omfattes av kontinuitet eller om noen gjenstander skal holdes utenfor.

I det følgende fremstilles gjeldende rett i avsnitt 9.2, og tidligere utredninger og forslag om innføring av kontinuitet behandles i avsnitt 9.3. Ordningen i andre land fremstilles i avsnitt 9.4. I avsnitt 9.5 behandles valget mellom kontinuitet eller diskontinuitet. I avsnitt 9.6 behandles samordningsspørsmålene.

9.2 Gjeldende rett

9.2.1 Generelt

Arv- eller gaveoverføring utløser ikke skatteplikt for mottakeren, jf. skatteloven § 5-50 tredje ledd/skatteloven 1911 § 42 annet ledd første punktum. Dødsfall og gave regnes heller ikke skattemessig som realisasjon for arvelater/giver, og utløser derfor ikke gevinstbeskatning. Ved gaver kan uttaksbeskatning hos giveren være aktuelt, jf. skatteloven § 5-2/skatteloven 1911 § 42 første ledd tredje til sjette punktum. Består gaven eller arven i en inntektsnytelse, f. eks. at en får rett til 2 000 kroner måneden resten av livet, regnes dette som skattepliktig inntekt etter skatteloven § 5-42/skatteloven 1911 § 42 fjerde ledd tredje punktum. Slike inntektsnytelser vil også være arveavgiftspliktige, jf. arveavgiftsloven § 13. For å bøte på dobbeltbeskatningen som oppstår i slike tilfelle, bestemmer skattelovens § 6-16/skatteloven 1911 § 44 niende ledd at en kan kreve fradrag for arveavgift som er betalt på inntektsnyttelsen.

Ved arv- eller gaveoverføringer er et viktig spørsmål hva som skjer med avdødes/givers skatteposisjoner ved dødsfall/gave, og hvordan suksessorenes (arving, dødsbo, gavemottaker) skatteposisjoner bestemmes.

Gjeldende rett bygger på skattemessig diskontinuitet ved arv- og gaveoverføringer. Diskontinuitet betyr at det skjer et brudd i beskatningen i forbindelse med arvefallet eller gaveoverføringen. Dette innebærer at arvingene/gavemottakerne ikke får sine skatteposisjoner avledet av avdøde/givers skatteposisjoner, men får nye skatteposisjoner bestemt etter sitt eget forhold. Dette prinsippet har sitt grunnlag i rettspraksis, og er nå forutsatt, for så vidt gjelder inngangsverdi i skattelovens § 9-7/skatteloven 1911 § 42 annet ledd annet punktum, som bestemmer at inngangsverdien ikke kan settes høyere enn arveavgiftsgrunnlaget når ervervet av gjenstanden medfører plikt til å svare arveavgift.

Prinsippet om diskontinuitet har betydning på flere måter. Først og fremst får det betydning for fastsettelse av inngangsverdi med sikte på avskrivningsfradrag og gevinstbeskatning ved realisasjon, men det gjelder også som utgangspunkt for alle skatteposisjoner. I det følgende skal en rekke slike skatteposisjoner behandles med tanke på diskontinuitetsprinsippet. Begrepet skatteposisjon er definert slik i Zimmer: Lærebok i skatterett 3. utg. side 89: «Begrepet skatteposisjon refererer seg til en *bestemt skattyters stilling i forhold til en bestemt skatteregel på et gitt tidspunkt.*»

9.2.2 Inngangsverdi (avskrivningsgrunnlag)

Inngangsverdien danner grunnlag for beregning av den gevinst/tap som skal inntektsføres eller føres til fradrag ved realisasjon, og inngangsverdien utgjør det avskrivbare beløp. Utgangspunkt for beregning av inngangsverdien er normalt det en gjenstand har kostet skattyteren, typisk kjøpesummen.

Inngangsverdien ved arv- og gaveerwerb skal ifølge diskontinuitetsprinsippet settes til omsetningsverdien ved ervervet, men begrenset oppad til arveavgiftsgrunnlaget, jf. skatteloven § 9-7/skatteloven 1911 § 42 annet ledd annet punktum. Arvelater/givers inngangsverdi har ikke betydning. Dette gjelder for alle typer gjenstander i og utenfor næringsvirksomhet. For aksjer og andeler i deltakerlignede selskaper vil inngangsverdien referere seg til aksjen/andelens inngangsverdi, og ikke til verdien av selskapets eiendeler. Dette innebærer at når aksjene eller andelene overdras ved arv eller gave, vil det være aksjenes og andelenes verdi som utgjør inngangsverdien for arvingen eller mottakeren, og ikke verdien på de enkelte gjenstander i selskapet. Avskrivningsgrunnlagene for selskapets eiendeler vil ikke bli endret når aksjene og andelene overdras ved arv eller gave.

Når den skattemessige nedskrevne verdi hos arvelater/giver er lavere enn omsetningsverdien ved gave/dødsfallstidspunktet, innebærer regelen en rett for arvingen/gavemottakeren til å operere med en høyere skattemessig verdi enn avdøde/giver (oppskrivningsrett) uten skatteplikt for oppskrivningsbeløpet. Hvis omsetningsverdien er lavere enn avdødes/givers skattemessige verdi, får en tilsvarende ikke fradragsrett for nedskrivningen. Arvingen/mottakeren må imidlertid betale arveavgift av omsetningsverdien. Hvis en gjenstand er nedskrevet i 150 000 kroner og har en omsetningsverdi (som er arveavgiftsgrunnlag) på 100 000 kroner, vil arvingen kunne skrive ned verdien med 50 000 kroner uten fradragsrett.

Ved gaver kan reglene om uttaksbeskatning i skatteloven § 5-2/skatteloven 1911 § 42 første ledd 3. til 6. punktum medføre skatteplikt hos giver. Ved gave i form av uttak fra virksomhet, av formuesgjenstand, vare eller tjeneste skal den skattepliktige fordel settes til det beløp som ville vært skattepliktig inntekt ved gjennomføring av transaksjonene til omsetningsverdi.

Hvis en person som driver en virksomhet gjennom et enmannsforetak, tar ut varer fra virksomheten til eget forbruk eller gir dem bort, skal han beskattes for forskjellen mellom omsetningsverdien og inngangsverdien på den gjenstand han gir bort.

Regelen om uttak begrenses av regelen i § 5-2/skatteloven 1911 § 42 første ledd 6. punktum:

«Skatteplikten gjelder ikke ved gave, herunder gavesalg og arvefor-skudd, av formuesgjenstand eller varebeholdning knyttet til giverens virksomhet når gavemottakeren plikter å svare arveavgift etter lov om avgift på arv og visse gaver og vedkommende overtar hele eller deler av virksomheten.»

Uttaksreglene gjelder følgelig ikke ved generasjonsskifte, når overføringen skjer til en som er avgiftspliktig etter arveavgiftsloven.

Disse skattereglene må ses i sammenheng med arveavgiften. Når det skal beregnes arveavgift av gaver og arv, reduseres den skattemessige fordel

som prinsippet om diskontinuitet gir. Avgiftssatsene er lavere enn skatten på alminnelig inntekt, med unntak av høyeste sats etter vedtakets § 5. Dessuten gis det fribeløp i arveavgiften. Gjennomgående vil det derfor være mer lønnsomt for skattyteren å betale arveavgift enn inntektsskatt av de latent inntektsskattepliktige verdier ved arv og gave.

Eksempel: En far gir sin datter en gjenstand med verdi 300 000 kroner, farens inngangsverdi er 150 000 kroner. Gaven utløser ikke skatt hos faren eller datteren, forutsatt at uttaksbeskatning ikke er aktuelt. Arveavgiften vil utgjøre 8 000 kroner (forutsatt at datteren ikke har fått avgiftspliktige gaver fra faren tidligere), uansett størrelsen på inngangsverdien. Hvis faren hadde solgt gjenstanden for så å gi pengene til datteren, ville skatten vært 28 pst. av 150 000 kroner, dvs. 42 000 kroner. Samlede skatter ville da vært 50 000 kroner. Skatten på salgsgevinsten vil variere med farens inngangsverdi, i motsetning til arveavgiften som beregnes av hele omsetningsverdien.

Sett at faren også har en sønn og han gir salgssummen til datteren og sønnen med en halvpart hver. Gevinstbeskatningen vil være den samme. Da vil imidlertid arveavgiften bli redusert, fordi den beregnes for hver mottaker, i dette tilfellet til null (forutsatt at sønnen og datteren ikke har mottatt midler fra faren tidligere).

Hvis uttaksbeskatning ikke er aktuelt, vil det lønne seg for faren å gi bort gjenstanden til datteren og sønnen, slik at de kan realisere den når de får behov for likvider, isteden for at faren selger gjenstanden og gir bort kontantene. Dette fordi faren da måtte ha betalt gevinstskatt på 28 pst. av 150 000 kroner dvs. 42 000 kroner. Gaver til barn med etterfølgende salg kan imidlertid reise omgåelsesspørsmål, se således Rt. 1978 side 60.

9.2.3 Frister

Noen skatteregler lar skatteplikten avhenge av at visse frister overholdes. Skatteloven § 9-3 og 9-5/skatteloven 1911 § 43 annet ledd bokstav c, d, e og f gir slike regler for salg av gårds- og skogbruk, boligeiendom, andel i boligselskap og fritidseiendom. Også her gjelder prinsippet om diskontinuitet.

Etter skattelovens 9-3 sjette ledd/skatteloven 1911 § 43 annet ledd c er hovedregelen at gårdsbruk kan selges skattefritt 10 år etter ervervsen. Diskontinuitet mht. frister innebærer at gavemottakere/arvinger ikke kan regne med givers/arvelaters eiertid ved beregningen av tiårsfristen, de må selv oppfylle tidsfristen. Sett at arvelater har eiet gårdsbruket i 30 år. Han kan da selge eiendommen skattefritt. Når sønnen arver gården, vil det bli gevinstbeskatning hvis sønnen selger gården innen 10 år har gått.

Etter § 9-3 annet ledd/skatteloven 1911 § 43 annet ledd d kan boligeiendom selges skattefritt når eieren har eid eiendommen i minst ett år, og har brukt hele eiendommen som egen bolig i minst ett av de to siste år før realisasjonen. For boligeiendommer gjelder diskontinuitet så vel eier- som brukskravet. Eiertid og brukstid beregnes altså selvstendig for arvingen/mottakeren. Dette betyr at selv om arvelater oppfylte kravene, kan ikke arvingen selge skattefritt før han selv oppfyller kravene. Selv om foreldrene kunne solgt sin bolig med skattefri gevinst, må et barn som arver boligen, selv oppfylle eie- og brukskravet for å oppnå skattefrihet for gevinsten ved salg. Dette kan særlig ha praktisk betydning hvor arvingen ikke tar boligen i bruk som egen bolig, men leier den ut.

Etter § 9-3 annet ledd/skatteloven 1911 § 43 annet ledd e får reglene om egen bolig tilsvarende anvendelse ved salg av andel i boligselskap og obligasjon med tilhørende borett. Den som selger slike formuesgoder vil følgelig oppnå skattefrihet hvis eieren har eid eiendommen (andelen) i minst ett år, og har brukt hele eiendommen som egen bolig i minst ett av de to siste år før realisasjonen. Også her beregnes eiertid og brukstid selvstendig for arvingen/mottakeren.

Etter § 9-3 fjerde ledd/skatteloven 1911 § 43 annet ledd f er salg av fritidseiendom fritatt fra skatt ved salg, hvis eieren har brukt eiendommen som egen fritidseiendom i minst fem av de siste åtte år før realisasjonen, forutsatt at realisasjonen finner sted eller avtales mer enn fem år etter ervervelsen og mer en 5 år etter at fritidseiendommen ble tatt i bruk eller ifølge ferdigattest var oppført. Den som får fritidseiendom i arv eller gave må selv oppfylle eiertid- og brukstidskravene.

9.2.4 Avsetninger

Avsetninger er skatteposisjoner som er karakterisert ved at en inntekt er innvunnet, men ikke periodisert pga. særregler om periodisering, typisk positiv gevinst- og tapskonto, negativ saldo, betinget skattefri gevinst ved ufrivillig realisasjon. Avsetninger foreligger også i tilfelle der tap er pådratt, men ikke periodisert pga. slike særregler, typisk negativ gevinst- og tapskonto og tom positiv saldo. At en inntekt ikke er periodisert betyr at det tidspunkt loven fastsetter for når inntektsposten skal føres til inntekt, ikke er inntrådt. Hovedregelen er at gevinsten skal inntektsføres (periodiseres) ved realisasjonen. Men en rekke regler gir mulighet til å utsette periodiseringen til et senere tidspunkt.

Skatteloven bygger på et saldosystem ved beregningen av avskrivninger, jf. § 14-40 flg./skatteloven 1911 § 44 A. På saldo føres kostprisen ved kjøp av gjenstander, samt senere påkostninger. Det er forskjellige typer saldi for forskjellige typer formuesgoder. Hver saldo avskrives med en viss prosent i året. Hvis skattyter selger en gjenstand på saldo, kan han etter skatteloven § 14-44 annet ledd/skatteloven 1911 § 44 A-6 annet ledd trekke fra salgssummen på saldoen. Hvis salgssummen er høyere enn saldoen, vil han kunne få en negativ saldo, som da gir uttrykk for at han har hatt en gevinst, dette fordi saldoen før fratrekk for salgssummen utgjør nedskrevet inngangsverdi på de eiendeler som har vært på den. Etter skatteloven § 14-46 jf. 14-43/skatteloven 1911 § 44 A-8 jf. § 44 A-5) skal den negative saldoen inntektsføres med en viss prosent i året. På denne måten blir gevinsten skattlagt etter hvert. Det foreligger følgelig her en gunstig periodisering i forhold til hovedregelen om realisasjonstidspunktet.

Eksempel: En skattyter har en maskinsaldo (jf. skatteloven § 14-41 første ledd bokstav d/skatteloven 1911 § 44 A-2 første ledd bokstav d) på 1 000 000 kroner, han selger en gjenstand på saldoen for 1 200 000 kroner. Det oppstår da en negativ saldo på 200 000 kroner, og gjenstående negativ saldo skal inntektsføres med 20 pst. i året. Dette innebærer at 40 000 kroner bli inntektsført det første året. Etter hovedregelen om periodisering skulle gevinsten på 200 000 kroner vært inntektsført med det samme.

Slike avsetninger er knyttet til det enkelte skattesubjekt og kan ikke overføres ved gave, heller ikke som ledd i overføring av foretaket. Dette innebærer

at giveren må oppfylle vilkårene for avsetning selv. Ved arv gir skatteloven § 14-48 første ledd/skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd en særregel. Regelen legger oppgjørssynspunktet til grunn. Ved dødsfall skal ikke-periodiserte gevinster (negativ saldo og positiv gevinst- og tapskonto) inntektsføres, jf. første punktum. Og ikke periodiserte tap (negativ gevinst- og tapskonto, tom positiv saldo) skal utgiftsføres, jf. annet punktum. I eksemplet over ville altså de 200 000 kronene på den negative saldo blitt inntektsført i dødsåret.

Bestemmelsen i § 14-48 første ledd tredje punktum/skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd tredje punktum oppstiller et unntak fra oppgjørssynspunktet når gjenlevende i uskifte eller enearving overtar boet udelt, og denne trer inn i avdødes rettigheter og plikter etter § 14-40 flg./skatteloven 1911 § 44 A. Av forarbeidene går det fram at det i stedet skal gjelde kontinuitet. Kontinuitet innebærer her at arvingen/ektefellen kan inntektsføre positiv gevinst- og tapskonto og negativ saldo etter samme regler som gjaldt for avdøde. Tilsvarende må det innebære at utgiftsføring av tap må skje etter de regler som gjaldt for avdøde. Hvis den næringsdrivende i eksemplet over etterlater seg ektefelle i uskiftet bo, vil ektefellen kunne inntektsføre gjenstående negativ saldo med 20 pst. i året, i stedet for at de 200 000 kroner blir inntektsført hos avdøde med en gang. Regelen gjelder ikke når det er flere arvinger.

Regelen i § 14-48/skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd gjelder ikke for betinget skattefri gevinst ved ufrivillig realisasjon etter § 14-70/skatteloven 1911 § 45 åttende ledd. Brann, annen ulykke og ekspropriasjon innebærer realisasjon og følgelig gevinstbeskatning etter de alminnelige regler. Etter § 14-70/skatteloven 1911 § 45 åttende ledd kan en oppnå betinget skattefrihet, hvis en reinvesterer i et objekt av samme art som det som er ufrivillig realisert, innen utgangen av året etter realisasjonsåret. Hvis skattyterens hus brenner ned og forsikring utbetales, kan en unngå gevinstbeskatning ved å investere i et nytt hus innen fristen.

Har avdøde rukket å reinvestere, gjelder de vanlige regler om inngangsverdi. Har avdøde ikke rukket å reinvestere før dødsfallet, innebærer prinsippet om diskontinuitet at arvingene strengt tatt ikke kan tre inn i avdødes rettigheter og plikter etter ordningen.

Er foretaket eiet av et aksjeselskap, vil det være kontinuitet for avsetningene, når aksjene overdras ved arv og gave. Dette fordi det er aksjene som arves/mottas, avsetningene skifter ikke eier.

9.2.5 Aksjer og selskapsandeler

Ved arv eller gave som består i aksjer eller selskapsandeler, vil mottakers inngangsverdi utgjøre omsetningsverdien av aksjene eller andelene ved dødsfallet, likevel begrenset til den verdi som er lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen, jf. skatteloven § 9-7/skatteloven 1911 § 42 annet ledd annet punktum. Diskontinuitet gjelder følgelig for aksjene og andelene. Gevinst arvelater eller giver ville ha hatt ved salg blir endelig skattefri; tap de ville hatt ved salg kan heller ikke fradras. Hvis arvelater kjøpte aksjene for 100 000 kroner, og aksjene ved arvefallet var verd 150 000 kroner, vil gevinsten på 50 000 kroner bli endelig skattefri, og arvingen kan bruke 150 000 kroner som sin inngangsverdi. Er verdien sunket til 80 000 kroner, kan tapet på 20 000 kroner ikke trekkes fra, og 80 000 kroner blir arvingens inngangsverdi.

Etter skatteloven § 10-32/selskapsskatteloven § 5-3 skal inngangsverdien for aksjene settes til anskaffelsesverdien regulert med RISK etter § 10-34/selskapsskatteloven § 5-5. Den opp- eller nedregulering arvelater eller giver har rett til i henhold til RISK-reglene, overføres ikke ved arv og gave. Mottakeren får altså sin inngangsverdi fastsatt uten hensyn til arvelaters eller givers RISK. Arvingen eller mottakeren vil få egen RISK-regulering i sin eiertid, med utgangspunkt i den fastsatte inngangsverdi.

Ikke-børsnoterte aksjer og andeler skal etter arveavgiftsloven § 11 A verdsettes til 30 eller 100 pst. av skattemessig verdi etter den avgiftspliktiges valg. Denne verdien legges til grunn som den maksimale inngangsverdi, jf. skatteloven § 9-7/skatteloven 1911 § 42 annet ledd annet punktum. At den skattemessige verdien gjerne er lavere enn omsetningsverdien, vil i praksis lede til en ytterligere reduksjon av inngangsverdien. Sett at A arver ikke-børsnoterte aksjer med omsetningsverdi på 100 000 kroner, av sin far. Den skattemessige verdien er 50 000 kroner, typisk fordi selskapet har fast eiendom med ligningsverdi som er lavere enn omsetningsverdi eller fordi selskapet har betydelig forretningsverdi (goodwill). Ved valg av 30 prosent vil avgiftsgrunnlaget bli 15 000 kroner, som da også blir inngangsverdien. Hvis A senere selger aksjene for 115 000 kroner vil han få en skattemessig gevinst på 100 000 kroner, som skattlegges med 28 pst. Hadde en fulgt hovedregelen om omsetningsverdi, ville gevinsten vært 15 000 kroner. Forskjellen på 85 000 kroner vil derfor bli skattlagt med 28 pst. i stedet for 0, 8 eller 20 pst. (maksimal sats for arv til barn eller foreldre). Hvis A velger 100 pst. av skattemessig verdi som sitt arveavgiftsgrunnlag, blir inngangsverdien 50 000 kroner og gevinsten 65 000 kroner.

Selskap som er eget skattesubjekt og selskap som skal deltakerlignes har selvstendige skatteposisjoner, som ikke påvirkes av eierskiftet. Det er følgelig kontinuitet på selskapsnivå. Det kan derfor være betydelige skattemessige forskjeller om en arver et foretak direkte eller gjennom aksjer. Sett at et foretak har en maskin som er verd 1 000 000 kroner, og maskinen er nedskrevet til 300 000 kroner. Ved arv av foretaket direkte vil arvingen kunne skrive opp verdien på maskinen med 700 000 kroner. Arver en gjennom et selskap, vil maskinen fortsatt ha et avskrivningsgrunnlag på 300 000 kroner.

9.2.6 Underskudd i og utenfor virksomhet

Etter skatteloven § 14-6 første ledd/skatteloven 1911 § 53 første ledd kan underskudd som den skattepliktige har hatt i de 10 forutgående år, kreves fratrukket i inntekten. Etter annet ledd kan udekket underskudd som har oppstått i det året en næring opphører, kreves tilbakeført i inntil to år.

Det følger av diskontinuitetsprinsippet at arvingene ikke kan kreve å fremføre avdødes underskudd etter § 14-6 første ledd/skatteloven 1911 § 53 første ledd. (Etter skatteloven § 2-15 første ledd/skatteloven 1911 § 21 første ledd skal avdøde og arvingen sambeskattes i dødsåret, slik at dødsboet på den måten kan trekke fra arvelaters underskudd fra tidligere år og dødsåret i boets inntekt i dødsåret innen rammen av boets inntekt i dødsåret, men ikke i senere år). Finansdepartementet har gjort unntak for de tilfeller hvor gjenlevende ektefelle i uskiftet bo fortsetter avdødes næring, se Utv. 1960 side 7. Her kan hele underskuddet fremføres.

Ved arv av aksjer eller andeler vil arvingen indirekte nyte godt av underskuddet i aksjeselskapet, fordi selskapet kan trekke fra underskudd fra tidligere år, uavhengig av eierskiftet.

Dødsfallet innebærer opphør av næring slik at underskudd kan kreves fratrasket i inntekt avdøde måtte ha hatt i de siste to år forut for dødsfallet, jf. § 14-7 første ledd/skatteloven 1911 § 53 annet ledd. Hadde avdøde overskudd i år 1 på 200 000 kroner og underskudd i dødsåret, år 2, på 100 000 kroner, kan dette kreves fratrasket overskuddet i år 1. Da må det skje en omberegning av skatten i år 1.

Retten til fradrag for underskudd - såvel i underskuddsåret som ved frem- eller tilbakeføring - kan ikke overføres ved gave. Dette gjelder også hvor underskuddet er oppstått i den virksomhet som overdras som gave.

9.2.7 Fordringer

Hvis en fordring er opptjent hos arvelater, men først er periodisert etter dødsfallet, er den skattefri både hos arvelater og hos arvingen, jf. Rt. 1947 side 64, Rt. 1956 side 1033, Rt. 1962 side 909. Etter at realisasjonsprinsippet er blitt hovedregelen, jf. skatteloven § 14-2 første ledd/skatteloven 1911 § 41 syvende ledd annet punktum, er det viktigste anvendelsesområde for denne regelen arbeidsinntekter mv., jf. § 14-3/skatteloven 1911 § 41 syvende ledd fjerde punktum. Hvis arvelater døde 2. mars og hans lønn for februar først utbetales den 12. mars, er lønnsinntekten innvunnet av avdøde, men den er ikke periodisert hos avdøde. Lønnsinntekten for februar blir derfor skattefri, for både arvelater og arving. Motstykket er at utgifter som er pådratt hos avdøde, men ikke periodisert før dødsfallet, ikke er fradragsberettiget, verken hos avdøde eller hos arvingene.

Etter skatteloven § 14-5 fjerde ledd b/skatteloven 1911 § 50 annet ledd a 4. avsnitt kan en nedskrive kundefordringer sjablonmessig. Hvis avdøde har benyttet seg av slik nedskriving og fordringen går i arv, vil arvingen kunne oppskrive verdien til omsetningsverdi, begrenset av arveavgiftsgrunnlaget. Arvingen kan så nedskrive fordringen etter vanlige regler. Prinsippet om diskontinuitet gjelder følgelig her også. Dette innebærer at en kan nedskrive samme fordring om igjen ved arv.

9.2.8 Særlig om diskontinuitet/kontinuitet mellom ektefeller

På bakgrunn av reglene om formuesforholdet mellom ektefeller må det trekkes en grense mellom de verdier som er ervervet ved arv og de som er ervervet som boslodd, dvs. de verdier ektefellen har rett på etter formuesforholdet mellom ektefellene. Prinsippet om diskontinuitet gjelder bare for verdier som er arvet, ikke de som gjenlevende har i kraft av formuesordningen.

Ved arv vil rettsstillingen avhenge av formuesordningen. Avdødes særreidmidler regnes i sin helhet å være arvet fra avdøde. For slike midler gjelder de alminnelige regler som er fremstilt over.

Hadde ektefellene fellelseie, baserer gjeldende rett seg på et likedelingssprinsipp, se Rt. 1956 side 1033. Halvparten av midlene (hver enkelt gjenstand) regnes som arv og halvparten regnes som gjenlevendes boslodd. For den delen av gjenstanden som er arvet, gjelder diskontinuitetsprinsippet. Følgelig skal omsetningsverdi legges til grunn. For den del som ikke er arvet, skal det ikke skje noen endring av inngangsverdien. Disse reglene gjelder selv

om ektefellenes rådighetsdeler av felleseiet var av ulik størrelse, og det spiller ingen roll om gjenstander tilhører avdødes eller gjenlevendes rådighetsdel.

Eksempel: Et ektepar eier et hus i felleseie. Huset ble kjøpt for 1 000 000 kroner, og er verdt 2 500 000 kroner ved dødsfallet. Når den ene ektefellen dør skal halve huset regnes å være arv etter avdøde. Her gjelder diskontinuitet, slik at inngangsverdien for denne delen av huset skal settes til omsetningsverdi ved dødsfallet. I dette tilfellet vil dette utgjøre 1 250 000 kroner. Den andre halvpart skal regnes å være gjenlevendes, her gis det ikke ny inngangsverdi, slik at denne halvparten har en inngangsverdi på 500 000 kroner (halvparten av det huset kostet). Hvis gjenlevende ektefelle senere selger huset, slik at det oppstår skattepliktig gevinst, vil inngangsverdien for huset være 1 750 000 kroner.

Har ektefellene formuesordningen særeie i live, felleseie ved død, jf. ekteskapsloven § 42 tredje ledd, behandles dette som særeie i forhold til reglene om diskontinuitet, jf. Rt. 1962 side 909.

For gjenstander som overføres fra den ene ektefelle til den andre på skifte i live eller mens ekteskapet består, gjelder imidlertid prinsippet om kontinuitet. Dvs. at det ikke skjer noen endringer i inngangsverdiene. Se Rt. 1982 side 1330.

Ved gave mellom ektefeller vil prinsippet om kontinuitet gjelde fullt ut for de overførte midler. Hvis en ektefelle gir sin ektefelle en gjenstand, kan altså ikke mottakeren skrive opp inngangsverdien til omsetningsverdi.

Om konsekvensene av disse reglene (ved uskifte) heter det i Ot. prp. nr. 16 (1991-92) side 14:

«Ektefellen har rett til å skrive opp verdiene på halvparten av eiendelene, det vil si den delen som anses å falle på den arvede boslodd, samt rett til å beholde halvparten av de åpne reservene. Gjenlevende ektefelle kan så opparbeide nye reserver, inntil ny diskontinuitet inntrer for arvingene etter begge ektefeller ved lengstlevendes død. Dette kan for de objekter som anses å falle på den arvede boslodd innebære tredobbel avskrivning av samme objekts verdi uten mellomliggende gevinstbeskatning.»

Sett at ektefellene a og b driver en bedrift sammen. De har en maskin som har en inngangsverdi på 500 000 kroner. Når ektefelle a dør og ektefellen overtar boet uskiftet, kan ektefelle b skrive opp en halvpart av maskinen til omsetningsverdi. Hvis omsetningsverdien for hele maskinene er 800 000 kroner, vil ektefelle b kunne skrive opp en halvpart fra 250 000 kroner til 400 000 kroner. Dette innebærer at ektefelle b kan avskrive på en verdi som er 150 000 kroner høyere enn før dødsfallet. Når ektefelle b dør og sønnen c overtar virksomheten, kan han skrive opp hele maskinen til omsetningsverdi ved dødsfallstidspunktet. Sett at maskinen da er nedskrevet til 200 000 kroner, men er verdt 400 000 kroner. Da kan sønnen avskrive på 400 000 kroner, noe som er 200 000 kroner mer enn før dødsfallet. Til sammen har diskontinuitet ført til at forskjellige eiere kan avskrive på 350 000 kroner mer enn et kontinuitetsprinsipp ville ha medført. Med en skattesats på 28 betyr det 98 000 kroner.

9.2.9 Særlig om diskontinuitet og personinntekt

Personinntekt er beregningsgrunnlag for trygdeavgift og toppskatt, og skal beregnes hvor innehaveren av enmannsforetak er aktiv (skattelovens § 12-10/skatteloven 1911 § 56) og hvor minst 2/3 av andelshaverne i deltakerlignet selskap og minst 2/3 av aksjonærene i aksjeselskap er aktive i selskapet, jf. skatteloven §§ 12-10, 12-11.

Etter skattelovens § 12-12/skatteloven 1911 § 60 skal personinntekt beregnes med utgangspunkt i alminnelig inntekt. Ved fastsettelsen av alminnelig inntekt gjelder de regler om diskontinuitet som er beskrevet over. Følgelig får prinsippet om diskontinuitet også betydning for størrelsen på personinntekten.

De reglene som oppstiller vilkår for å beregne personinntekt (delingsplikt), legger vekt på eier- og aktivitetsforhold, se skatteloven §§ 12-10, 12-11. Et aksjeselskap er således delingspliktig hvis de aktive aksjonærene eier minst 2/3 av aksjene eller har krav på minst 2/3 av utbyttet, jf. § 12-10 første ledd bokstav c/skatteloven 1911 § 58. Hva som skal til for å regnes som aktiv eier er regulert i forskrift.

Ved vurderingen av eier- og aktivitetskravet vil de alminnelige regler gjelde, slik at arvingen(e) må vurderes selvstendig uavhengig av arvelaters forhold. Arv eller gave vil kunne føre til at et selskap blir eller opphører å være delingspliktig. Hvis for eksempel senior som eier 100 pst. av et selskap og er aktiv dør og hans to barn arver 50 pst. av aksjene hver, men bare den ene er aktiv eier, vil selskapet ikke lenger være delingspliktig.

9.2.10 Skifterettslige problemstillinger

Diskontinuitet medfører at gevinst blir endelig skattefri ved arvelaters død. Ved innføring av et kontinuitetsprinsipp vil latente skatteforpliktelser spille en mye større rolle for skifte enn i dag.

Det vil ved skifte bli større behov for å finne avdødes inngangsverdier på de arvede gjenstander.

Ved kontinuitet må det beregnes latent skatt på de gjenstander den enkelte arving overtar. Latent skatt vil være en verdireduserende faktor for den som overtar en gjenstand.

9.3 Tidligere utredninger og forslag

9.3.1 Utviklingen før krigen

Problemstillingen kontinuitet/diskontinuitet ble ikke berørt i forarbeidene til skattelovene av 1882 og 1911.

Lovene av 1882 bygde på et snevert inntektsbegrep. Et utslag av dette var § 42 siste ledd som lød: «Til Indtægt henregnes ikke tilfældige Formuesøgelsers, saasom ved Arv eller Gave» (nå § 5-50 tredje ledd). Et annet utslag var at det var meget liten adgang til å beskatte gevinster.

Lovene av 1911 bygde på et videre inntektsbegrep, og det ble derfor noe større adgang til å skattlegge gevinster.

I 1918 ble loven endret, slik at gevinster ved salg innen fem år ble gevinstbeskattet. Begrunnelsen var at det har en formodning for seg at salg innen så kort tid har spekulasjonspreg. En slik formodning fant ikke lovgiver det var

når gjenstanden var ervervet ved arv eller gave, slik at salg av slike gjenstander ble unntatt.

I Ot. prp. nr. 38 (1920) sluttet departementet seg til lovendringen i 1918, men en gikk lengre. Det ble fremhevet at ervervshensikten ikke burde ha betydning, det var skatteevnen gevinster gir som var viktig. Derfor var unntaket for gjenstander ervervet ved arv og gave ikke godt begrunnet, og det ble foreslått opphevet. Samtidig ble det foreslått å forlenge fristen for gevinstbeskatning ved salg fra fem til 10 år.

I Ot. prp. nr. 38 (1920) ble oppmerksomheten også rettet mot verdistigning på arvelaters og givers hånd. Kontinuitetsproblemet ble dermed reist i sin fulle bredde for første gang. Det ble foreslått at arv og gave skulle regnes som realisasjon, og følgelig skulle giver beskattes for gevinsten. Det ble fremhevet at slik reglene var, kunne foreldre gi bort en gjenstand til sine barn, som så kunne selge den uten gevinstskatt. Gjenstander som arvingen selv hadde arvet, skulle ikke falle inn under den nye regel. På denne måten kunne gjenstander gå fra slektsledd til slektsledd uten inntektsbeskatning. Forslaget ble møtt med motforestillinger, blant annet at det ville stride med skatteevneprinsippet at giver skulle betale skatt når han gav bort en gjenstand. Videre ville det kunne gi likviditetsproblemer for giver.

Resultatet av denne lovgivningsprosessen ble at reglene ble stående uforandret, og at det ble innført en viss kontinuitet for gaver ved vedtakelsen av § 43 tredje ledd. Bestemmelsen innebar at verdistigning på gavegjenstanden i givers eiertid, begrenset til de siste 10 år før gavemottaker solgte gjenstanden, skulle regnes med i gavemottakers gevinst ved videresalg. Denne regelen gjaldt hvis mottaker solgte gjenstanden innen 10 år etter at han mottok den. Denne regelen ble senere opphevet i forbindelse med skattereformen i 1992.

9.3.2 Skattelovutvalget av 1947

I Innstilling III fra Skattelovutvalget 1947, avgitt i 1955, fremmet utvalget forslag om nye regler om varelagervurdering, avskrivninger, fremføring av underskudd og betinget skattefritak. En virkning av disse reglene var at latent skatteplikt lettere kunne oppstå.

På denne bakgrunn drøftet utvalget spørsmål om driftsmidler og varebeholdning overtatt ved arv eller gave. Kontinuitetsproblemene ble diskutert i sin fulle bredde. Forslagene ble imidlertid ikke tatt inn i proposisjonen (Ot. prp. nr. 11 1957).

Hovedpunktene i utvalgets innstilling var følgende:

Flertallets forslag var en kombinasjon av kontinuitet, oppgjør og opprettholdelse av diskontinuitet.

Med henblikk på avskrivninger foreslo flertallet at arvingen/gavemottageren skulle overta arvelaterens bokførte verdier. Oppskrivningsretten skulle altså bortfalle. Men skulle boet skiftes mellom flere arvinger, skulle kontinuitet bare gjelde for den del av gjenstanden som arvingen anses å ha arvet. For den øvrige del legges den verdi til grunn som de øvrige arvinger er utløst med.

Hadde giver eller arvelater nedskrevet driftsmidlet med betinget skattefri gevinst, foreslo flertallet en annen regel. Gevinsten skulle da beskattes hos arvelateren (boet)/giveren. Arving/gavemottaker skulle mao. ikke kunne tre

inn i avdødes/givers nedskrevne verdi. Det ble altså foreslått en løsning basert på oppgjør på dette punkt.

For varebeholdninger foreslo utvalget at arving/gavemottaker skulle kunne velge mellom å overta avdødes verdier, eller å oppskrive disse mot at oppskrivningsbeløpet skattlegges hos giver/arvelater (boet).

Utvalgets forslag ble ikke tatt opp i Ot. prp. nr. 11 (1957). På side 11 begrunner departementet dette slik:

«Det er flere andre spørsmål vedkommende avgrensningen mellom arveavgiftsberegning og inntektsbeskatning som samtidig bør tas opp til overveielse. Dette vil bli gjort så snart departementet får anledning.»

9.3.3 Endringer i forbindelse med vedtakelsen av arveavgiftsloven i 1964

I forbindelse med vedtagelsen av arveavgiftsloven i 1964 ble det foretatt to endringer i de alminnelige skattelover. Skatteloven § 42 annet ledd annet og tredje punktum ble tilføyet/skatteloven 1999 § 9-7. Hovedprinsippet i disse bestemmelsene er at avskrivningsgrunnlag og inngangsverdi ikke kan settes høyere enn arveavgiftsgrunnlaget. Hensikten var å samordne arveavgiftsreglene og inntektsskattereglene, slik at ikke arveavgiftsgrunnlaget ble satt for lavt og inngangsverdien for høyt. Men bestemmelsen medførte ikke noen kontinuitet i beskatningen.

Som skattelovens § 44 niende ledd/skatteloven 1999 § 6-16 ble det vedtatt at: «Når krav på en fordel er ervervet ved arv eller gave og fordelene regnes som inntekt, gis fradrag for arveavgift som er betalt av fordelene.» Bestemmelsen tar sikte på å avdempe dobbeltbeskatning av inntektsnytelser. Her vil nemlig løpende inntekt være skattepliktig etter skattelovens § 42/skatteloven 1999 § 5-1, samtidig som det skal betales arveavgift av inntektsnytelsens kapitalverdi, jf. arveavgiftsloven § 13. Også dette er en bestemmelse om samordning.

Departementet gav i Ot. prp. nr. 48 (1962-63) side 3-6 en oversikt over tilfeller hvor arveavgiften og inntektsskatten kan lede til dobbeltbeskatning, og tilfeller hvor skjulte reserver hos avdøde kan oppløses skattefritt av arvingene, altså tilfeller av manglende samordning og kontinuitet. De tilfeller som har aktualitet etter skattereformen refereres her.

I Ot. prp. nr. 48 (1962-63) side 3 vises det til en høyesterettsdom, referert i Rt. 1960 side 782, hvor det ble fastslått at det var verdien ved arvefallet, og ikke ved den senere ekstradering (tilbakelevering) av boet, som måtte legges til grunn ved beregningen av gevinst ved senere avhendelse av en arvet eiendom, i et tilfelle hvor boet var blitt ekstradert til arvingene etter å ha vært under offentlig skiftebehandling i en årrekke. Den dobbeltbeskatning som ble resultatet av dette (fordi arveavgiften skulle beregnes av verdien ved ekstradisjonen), kunne ikke unngås ved tolkning.

Departementet viser også til at et varelager som skattemessig er verdsatt lavere enn omsetningsverdien og som går i arv, kan oppskrives uten at det medfører inntektsskatt. For varige driftsmidler vil en oppskrivning medføre høyere avskrivningsgrunnlag.

Departementet konkluderte med at hele problemkomplekset burde undergis inngående vurdering av et sakkyndig utvalg. Dette ledet frem til nedsettelsen av Skattelovutvalget for arv- og inntektsbeskatning i 1964.

9.3.4 Innstillingen fra Skattelovutvalget for arv- og inntektsbeskatning og Ot. prp. nr. 43 (1974-75)

I 1968 la Skattelovutvalget for arv- og inntektsbeskatning fram sin innstilling. Det sentrale i utvalgets innstilling var forslagene til løsning av problemet omkring de latente skatteforpliktelser hos arvelater og giver, samt samordningen av inntektsskatt og arveavgift.

Utvalget foreslo at man skulle opprettholde prinsippet i skatteloven om at formuesøkelse ved arv eller gave i seg selv ikke regnes som skattepliktig inntekt. Men når det gjaldt senere inntektsoppgjør knyttet til formuesgjensstander ervervet ved arv eller gave, foreslo utvalget viktige endringer med sikte på å oppnå skattemessig kontinuitet.

Utvalget fastslo at det kan rettes sterke innvendinger mot en generell ordning med inntektsbeskatning av dødsbo/giver av verdistigning og skattemessige reserver knyttet til arve- og gavemidlene, ved overføring av disse. Utvalget mente at en slik beskatning ville være et sterkt brudd med skattelovens prinsipp om inntektsbeskatning bare av realisert gevinst (skatteevneprinsippet). Utvalget argumenterte også med at en slik ordning i realiteten vil være en skatt på urealisert verdistigning, på verdier som går over ved arv og gave. Det vil også kunne bli tale om utligning av betydelige beløp, som vil kunne medføre tapping av bedriftskapital, og skape store likviditetsvansker. Særlig kan vanskene bli store ved samtidig utløsning av medarvinger og betaling av arveavgift. Disse ulempene kunne riktignok avhjelpes ved særregler for slike gevinster, men det kunne bli komplisert og ville heller ikke helt fjerne de prinsipielle betenkelighetene.

Det ble ikke foreslått at arvingen/gavemottakeren skulle kunne velge å forplikte seg til i stedet å legge den nedskrevne verdi på arvelaters eller givers hånd til grunn for senere avskrivninger og inntektsoppgjør.

Det ble foreslått innføring av skattemessig kontinuitet. Dvs. at den latente skatteplikten ikke skulle bli utløst ved arvefallet/gaven, men bli overført til arving/gavemottaker. Disse skulle altså legge arvelaterens/giverens inngangsverdier og avskrivningsgrunnlag til grunn. I motsetning til flertallet i skattelovutvalget av 1947 (innstilling III), skulle dette gjelde ikke bare i forhold til avskrivningsreglene, men også i forhold til gevinstberegningen. Ellers vil det ikke bli sammenheng mellom avskrivning- og gevinstberegningen, jf. at en ved beregning av gevinst/tap ved avhendelse av avskrivbare driftsmidler skal legge den nedskrevne verdi til grunn. Det vil heller ikke være likhet i beskatningen hvis en arving som velger å selge, skal stilles gunstigere enn en som velger å fortsette driften.

Utvalget la til grunn at skattemessig kontinuitet har den fordel at man unngår at selve arve- eller gaveovergangen umiddelbart skal utløse inntektsbeskatning, med de før nevnte uheldige konsekvenser, samt at det er en ligningsteknisk enkel og praktisk ordning.

Forslaget om skattemessig kontinuitet ble bl.a. foreslått gjort gjeldende ved arv og gave av hel næring. Etter forslaget omfatter dette alle formuesgjensstander som hører til næringen eller virksomheten, bortsett fra ikke avskrivbar fast eiendom.

Det ble foreslått at kontinuitet også skulle gjelde ved arv av enkeltgjensstander knyttet til næring, uten overgang av selve næringen. Dette skulle ikke

gjelde ikke avskrivbar fast eiendom. Benytter arvingen gjenstanden i næring, også en annen enn den næring den var knyttet til, vil kontinuitet gjelde, etter de alminnelige regler, dvs. at arvingen trer inn i arvelaters inngangsverdi. Hvis han tar den ut av næring, foreslo utvalget at arvingen skulle beskattes på samme måte som arvelater ville ha blitt beskattet hvis han hadde disponert på samme måte (uttaksbeskatning ut fra arvelaters inngangsverdi).

Ved gave foreslo utvalget at eventuelle latent skattepliktige verdier beskattes hos giveren i form av uttaksbeskatning. Ervervsverdien for mottaker ble foreslått satt til den verdi som er lagt til grunn ved beskatning av giveren.

Kontinuitet ble foreslått innført også ved arv av avskrivbare gjenstander utenfor virksomhet. Utvalget fastslo at det i alminnelighet ikke var adgang til å avskrive gjenstander utenfor næring, og at det bl.a. derfor ikke var det samme behovet og de samme forutsetningene for å innføre kontinuitet. Imidlertid kunne det forekomme at driftsmidler som nevnt i skatteloven § 44 c, kunne gjøres til gjenstand for avskrivning, også når de ble brukt som hjelpemiddel i forbindelse med tjeneste i lønnet stilling, eller i annen økonomisk virksomhet utenfor egentlig næringsvirksomhet, f.eks. yrkes eller tjenestebiler. For disse tilfelle foreslo altså utvalget at det ble innført kontinuitet.

Kontinuitetsprinsippet skulle etter forslaget ikke gjennomføres for fast eiendom, som ikke er avskrivbar (likevel slik at skatteloven § 43 tredje ledd, som etablerte en viss kontinuitet, ikke ble foreslått opphevet). Det ble videre foreslått at beløp som inngår på arvet latent skattepliktig fordring, skulle regnes som inntekt for arving eller dødsbo i samme utstrekning som det ville ha blitt regnet som inntekt for arvelateren.

Også i forhold til reglene om betinget skattefritak, fondsavsetning og underskuddsfremføring ble det foreslått kontinuitet som hovedprinsipp, med forbehold om overføring av enkelt gjenstander ved gave.

Problemet med at latente skatteforpliktelser vil kunne komplisere skiftet mellom arvingene ble foreslått løst ved at selve skifteoppgjøret anses som avhendelse av ideelle andeler av arvemidlene til den som skulle overta gjenstanden fra de øvrige arvinger. En arving skulle følgelig anses bare å arve en ideell andel av hver gjenstand; de ideelle andeler av gjenstanden han mottar fra de andre skulle anses kjøpt for en pris lik den utløsningssummen som var brukt. Det ble forutsatt at den gevinst som framkom ved en slik regel, skulle undergis flat beskatning, og at de alminnelige regler om betinget skattefritak skulle komme til anvendelse.

Forutsetningen for kontinuitet måtte etter utvalgets mening være at inntektsskatt og arveavgift ble samordnet. Målsetningen måtte etter utvalgets mening være å forebygge dobbeltbeskatning. Utvalget mente at dobbeltbeskatning ikke motvirkes ved at det gis fradrag for betalt arveavgift ved inntektsligningen slik skattelovens § 44 niende ledd/skatteloven 1999 § 6-16 bestemmer, eller ved at det i arveavgiftsgrunnlaget gjøres fradrag for antatt skatt på latente skatteforpliktelser som overtas, (slik som innstillingen fra 1955 foreslo). Utvalget mente at forebyggelse av dobbeltbeskatning ville kunne oppnås i den utstrekning en verdi eller fordel ble undergitt enten bare inntektsbeskatning eller bare arveavgiftsberegning. Følgen av dette var at

arveavgiftsgrunnlaget ble foreslått satt til den verdi som skulle regnes som arvingenes/mottakerens inngangsverdi, og ikke som nå til omsetningsverdien. En konsekvens av synspunktet var også at arvede fordringer og inntektsnytelser ble foreslått fritatt for arveavgift i den utstrekning de skulle inntektsbeskattes.

Utvalgets forslag ble i det alt vesentlige videreført i Ot. prp. nr. 43 (1974-75). Dette forslaget kom imidlertid aldri under realitetsbehandling i Stortinget. Finansdepartementet hadde i Ot. prp. nr. 43 foreslått at tidspunktet for rådgighetservervet i relasjon til arveavgiften også ved offentlig skifte skulle være dødsfallet og ikke skiftetidspunktet, som nå. Samtidig ble det bebudet et mulig forslag om at skattefogden, og ikke som nå skifteretten, skulle være avgiftsmyndighet ved offentlig skifte. Dette, samt prinsippet om kontinuitet og at skifteoppgjøret skulle innebære realisasjon, medførte en reaksjon fra dommerne i Oslo skifterett, som påpekte en rekke problemer ved et slikt forslag. Skiftemyndighetenes innvending mot lovforslaget gikk først og fremst ut på at den foreslåtte omleggingen ville påføre landets skiftemyndigheter et omfattende og tidkrevende merarbeid. Oslo skifterett fant ordningen med at arvingene skulle overta en latent skatteplikt uforenlig med det arverettslige prinsippet om at en arving aldri kan pålegges ansvar for arvelaterens forpliktelser, uten gjennom uttrykkelig gjeldsovertakelseserklæring. Forslaget ble etter dette trukket.

9.3.5 Regjeringens lovforslag av 1981 om delvis kontinuitet i inntektsbeskatningen og samordning av arveavgift og inntektsskatt

I Ot. prp. nr. 27 (1980-81) ble det, på bakgrunn av den kritikk som ble frem satt, fremmet et mer begrenset reformforslag. Det ble foreslått innført skattemessig kontinuitet ved overdragelse av virksomhet (eller del av virksomhet) som gave eller arveforskudd, men derimot ikke ved arv. Forslaget omfattet ikke overtagelse av ikke avskrivbar fast eiendom.

Ved arv skulle diskontinuitet altså fortsatt gjelde, men likevel slik at det ble foreslått innført kontinuitet ved arv i enkelte tilfelle:

For gjenlevende ektefelle i uskiftet bo ble det fremhevet at det ikke ble svart arveavgift i slike tilfelle, og at den arvemessige side ikke er særlig fremtredende. Det er syntes derfor lite begrunnet at ektefellen skulle ha rett til å oppskrive halvparten av næringsaktiva. Det ble derfor foreslått at skattemessig kontinuitet skulle gjennomføres for gjenlevende ektefelle som overtar næringen i uskifte.

For arvede fordringer ble det fremhevet at det var lite rimelig at en fordring skulle fritas for skatteplikt, etter et så vilkårlig kriterium som forfallstidens forhold til arvefallet. Finansdepartementet foreslo derfor at beløp som inngår på utestående fordring ervervet ved arv, skulle regnes som skattepliktig inntekt for dødsboet eller arving i samme utstrekning som den ville blitt regnet som inntekt hvis arvelateren selv hadde oppebåret den.

For visse immaterialrettigheter ble det også foreslått kontinuitet ved arv. Departementet foreslo at fordel vunnet ved opphavsrett til åndsverk, paten-trett mv. ervervet ved arv eller gave, skulle regnes som inntekt for dødsbo, arving eller gavemottaker, i samme utstrekning som fordelten ville blitt regnet som inntekt for arvelater eller giver. Dette ble begrunnet med at det ikke har-

moniserer med de prinsipper vår inntektsbeskatning ellers bygger på, at arvinger og gavemottakere skal være fritatt for inntektsbeskatning i slike tilfelle.

Det ble også foreslått lovfestet kontinuitet i reglene om betinget skattefritak for gevinst ved salg av driftsmidler (nå også negativ saldo) og for fondsavsetninger, når næring eller del av næring overdras ved arveforskudd eller gave, eller overtas av gjenlevende ektefelle i uskiftet bo.

Kontinuitet skulle imidlertid ikke gjelde i underskuddstilfellene, blant annet fordi skatteplanleggingshensyn ville være mer fremtredende ved slike overføringer.

Forslaget i Ot. prp. nr. 27 ble i Innst. O. nr. 88 (1980-81) besluttet ikke behandlet, forslaget førte derfor ikke fram. Det gis ingen begrunnelse for utsettelsen i Innst. O. nr. 88 (1980-81).

9.3.6 Bedrifts- og kapitalbeskatningen - en skisse til reform, NOU 1989:14

NOU 1989:14 var resultatet av en omfattende utredning om bedrifts- og kapitalbeskatningen, ledet av professor Magnus Aarbakke. Utredningsgruppen hadde et vidt mandat, og kontinuitetsspørsmålet var bare en del av gruppens arbeide. Utredningen var del av grunnlaget for skattereformen i 1992.

Utredningsgruppen anbefalte ikke at arvefallet skal regnes som realisasjon, slik at reservene oppløses og inntektsbeskattes. En slik beskatning ville virke sterkt tyngende for den som skulle fortsette driften. Inntektsskatten vil dessuten forfalle noenlunde samtidig med arveavgiften. Dette ville kunne volde betydelige likviditetsproblemer, særlig hvis medarvinger også samtidig måtte utløses. Beskatning av reservene ville også diskriminere mot bedrifter som er personlig eid og favorisere næringsdrift i form av aksjeselskap. Dessuten vil slik skatting medføre praktiske problemer ved ligningen.

På denne bakgrunn anbefalte gruppen at løsningen i stedet bør bli at reservene skal videreføres, slik at arvingen tar eiendelene inn i sitt skatteregnskap med de verdiene de har etter arvelaterens skatteregnskap. I motsetning til forslaget i Ot. prp. nr. 27 for (1980-81) mente gruppen at skattemessig kontinuitet ikke bør begrenses til de frivillige transaksjonene arveforskudd og gave, men også omfatte overføringer i forbindelse med dødsfall.

Groupen henviste til at den foreslo å fjerne de fleste avsetningsordninger som gir skattekreditt, men skulle noen beholdes så burde kontinuitet gjelde også for åpne reserver, når næringen eller deler av næringen overføres ved arv. Kontinuitet burde også gjelde i underskuddstilfellene.

Groupen foreslo også kontinuitet ved overføring ved arveforskudd eller gave. Og den foreslo at det også skulle gjelde kontinuitet i de tilfeller utenfor næringsvirksomhet hvor det foreligger avskrivingsrett. Groupen mente videre at det var liten grunn til å innføre kontinuitet for boligeiendom.

Groupen foreslo videre at beløp som inngår på latent skattepliktig fordring ervervet ved arv, for eksempel arvelaterens uforfalte lønnskav, skal regnes som skattepliktig inntekt for dødsboet eller arving, i samme utstrekning som det ville blitt regnet som inntekt hvis arvelateren selv hadde oppebåret inntekten.

Utredningsgruppen foreslo at regelen om kontinuitet ved overføring mellom ektefeller på skifte i live, opprettholdes og lovfestes.

Gruppen tok også opp spørsmål om hvordan de latente skatteforpliktelsene skulle verdsettes på skifte. Dette vil være en ny oppgave for skiftemyndighetene. Gruppen antok at det ville være en fordel å ha en spesiell lovregel for dette. Gruppen la til grunn at det bør være overtagerens sak om en skal oppløse reserven eller ikke. Derfor kan den latente skatteforpliktelsen verdsettes ut fra den forutsetning at reserven oppløses umiddelbart etter overtakelsen. Den latente forpliktelsen kan da verdsettes etter reservens beløp multiplisert med skattesatsen.

Gruppen mente den beste måten å forebygge dobbeltbeskatning på var at en eiendel eller en fordel ble undergitt enten bare inntektsbeskatning eller bare arveavgiftsbelastning. Ut fra dette foreslo de følgende metode for samordning av verdsettelsen ved inntektsbeskatningen og arveavgiftsberegningen: Den verdi som blir å legge til grunn ved inntektsoppgjøret for arving eller gavemottaker, skal også legges til grunn ved beregningen av arveavgift. Dette er samme metode som ble foreslått i Ot. prp. nr. 43 (1974-75).

9.3.7 Skattereformen (Ot. prp. nr. 35 1990-91) og oppfølgingen av skattereformen (Ot. prp. nr. 16 1991-92)

I forbindelse med skattereformen ble det i Ot. prp. nr. 35 (1990-91) foreslått innføring av kontinuitet. I Innst. O. nr. 80 (1991-92) ble behandlingen av dette tema utsatt. Komiteen ønsket en nærmere gjennomgang og konsekvensvurdering av endringene.

I Ot. prp. nr. 16 (1991-92) side 13 flg. gikk departementet etter en ny vurdering fortsatt inn for innføring av kontinuitet, forslaget bygger i det vesentlige på forslaget i Ot. prp. nr. 35.

Departementet foreslo her at det som hovedregel innføres skattemessig kontinuitet både i og utenfor næring, for arv og gaveoverføringer.

Departementet fant ingen rimelig grunn til at en gave- eller arveoverdragelse skulle medføre endelig skattefritak for en reserve som ville kommet til beskatning ved et salg. Departementet bemerket også at en full skattlegging av reservene på arve- eller gavetidspunktet kunne føre til en uønsket skattebelastning ved overføring av næringsvirksomhet og svekke næringens egenkapitalgrunnlag.

Departementets forslag innebar at mottakeren trådte inn i forgjengerens skattemessige posisjoner. Blant annet ville mottakeren tre inn i den tidligere eiers inngangsverdier for de objekter som ble overført. Mottaker ville også overta tidligere eiers avskrivningsgrunnlag. Ved overføring av næring overtas også avsetninger på gevinst- og tapskonto som den tidligere eier har foretatt, samt negativ saldo og skattemessig underskudd. For fordringer innebærer kontinuitetsprinsippet at beløp som inngår på latent skattepliktig fordring ervervet ved arv, for eksempel arvelaterens uforfalte lønnskrav, blir å regne som skattepliktig inntekt for dødsboet eller arvingen, i samme utstrekning som det ville blitt regnet som skattepliktig inntekt hvis arvelateren selv hadde oppbåret inntekten. For privat innbo vil kontinuitet innebære at arvelaters/givers adgang til å selge skattefritt vil overføres på mottaker.

Ikke avskrivbar fast eiendom skulle etter departementets forslag unntas fra kontinuitetsprinsippet. Dette fordi en ved kontinuitet vil måtte fastsette inngangsverdien for mottaker ut fra historisk kostpris, og ikke som ved diskontinuitet ut fra omsetningsverdien begrenset til arveavgiftsgrunnlaget. En

ville i praksis kunne stå overfor store dokumentasjonsproblemer både med hensyn til å fastslå historisk kostpris og verdien av senere påkostninger. Unntaket skulle også omfatte egen bolig og fritidseiendom og ville gjelde både i og utenfor næring. Dette avviker fra hva departementet foreslo i Ot. prp. nr. 35. I Ot. prp. nr. 35 (Skattereformen) foreslo en intet unntak for ikke-avskrivbar fast eiendom. Dette ble begrunnet slik på side 270:

«Departementet deler finanskomiteens oppfatning om at hensynet til likebehandling av ulike næringer tilsier at prinsippet om kontinuitet bør gjelde generelt uavhengig av hvilken næring eller hvilke eiendeler som overføres. Departementet har ikke funnet tungtveiende grunner som tilsier at dette fravikes ved overføring av ikke-avskrivbar fast eiendom.»

For de tilfelle der kontinuitetsprinsippet ikke skal komme til anvendelse foreslo departementet å videreføre regelen i skattelovens § 42 annet ledd/skatteloven 1999 § 9-7, om at inngangsverdien ikke kan settes høyere enn arveavgiftsgrunnlaget.

Kontinuitetsprinsippets anvendelsesområde beskrives slik av departementet:

Med unntak for ikke-avskrivbar fast eiendom skulle kontinuitetsprinsippet komme til anvendelse på alle arv- og gaveoverføringer, både i og utenfor næring. Størst praktisk betydning vil kontinuitet få ved hel eller delvis overføring av næring, fordi det er i næring at mulighetene for å bygge opp reserver er mest praktisk.

Departementet bemerket videre at ved gaveoverføring vil uttaksbeskatning etter skatteloven § 42 første ledd tredje til sjette punktum/skatteloven 1999 § 5-2 være aktuelt. Denne regelen medfører at det skjer et skattemessig oppgjør når næringsvirksomhet gis bort. Det vil vanligvis være en fordel for giveren at kontinuitetsprinsippet kommer til anvendelse, fremfor at det skjer et skattemessig oppgjør. Derfor foreslår departementet at det ved gave og arveforskudd av objekt knyttet til givers næringsvirksomhet skal gjelde kontinuitet i stedet for uttaksbeskatning, hvis gavemottakeren er arveberettiget etter loven, og gavemottaker overtar næringsvirksomheten. Kontinuitet og ikke oppgjør gjelder selv om gaven ikke gis til den nærmest arveberettigede.

Departementet la til grunn at det først og fremst er ved gave til arvinger at det er behov for, og kan anses rimelig, at mottaker kan overta givers næring uten skattemessig oppgjør.

Departementet foreslo videre at kontinuitet skulle gjelde når gjenlevende ektefelle overtar et felleseie til uskifte. Gjenlevende ektefelle vil da for den arvede bosloddens vedkommende komme i samme stilling som en arving. Kontinuitet vi også her omfatte ikke avskrivbar fast eiendom.

Den gjeldende ulovfestede regel om kontinuitet på skifte mellom ektefeller i live, ble foreslått lovfestet.

Departementet foreslo videre at kontinuitetsprinsippet skulle gjennomføres på skiftet mellom flere arvinger, der en eller flere overtar arvelaters næring. Kontinuitetsprinsippets anvendelse her vil resultere i at reservene og den latente skatteplikten følger næringen og overtas alene av den arving som

overtar denne. Ved fastsettelsen av utløsningssummen til de andre arvingene må en ta hensyn til den latente skatteforpliktelsen som overtas.

Departementet foreslo at det skal være adgang til å velge kontinuitet også ved overdragelse mot vederlag til arving. Etter de alminnelige regler i forslaget vil selger i slike tilfelle bli skattlagt for en eventuell gevinst. Det er lite rimelig å ha strengere regler ved delvis vederlag enn ved gave. Dessuten vil det være uheldig om gave foretrekkes fremfor delvis vederlag, av skattemessige grunner. Departementet foreslo derfor at overføring mot vederlag skal kunne gjennomføres med de samme skattemessige konsekvenser, som overføring i forbindelse med gave. Dette ble foreslått også å gjelde for ikke avskrivbar fast eiendom. Vilkårene for slik overføring må være de samme som for gaveoverføring, dvs. at gavemottaker er arving etter loven og overtar næringen. Det foreslås at selger skal kunne velge om kontinuitet skal legges til grunn.

Samordning av inntektsbeskatning og avgiftsberegning ble foreslått utformet slik:

Ved innføring av kontinuitet i beskatningen foreslo departementet at inntektsskatt og arveavgift samordnes, slik at ved overtakelse av objekter til nedskrevet verdi blir grunnlaget for arveavgift objektets omsetningsverdi minus latent skatt på reserven. Beregning av latent skatt foretas ut fra forutsetningen om oppløsning av reserven på tidspunktet for rådighetsservervet.

Flertallet i finanskomiteen gikk i Innst. O. nr. 33 (1991-92) side 5 uten begrunnelse inn for å utsette behandlingen av dette forslaget. I Innst. O. nr. 47 (1991-92) ble forslaget realitetsbehandlet, men fikk ikke tilslutning av flertallet.

Flertallet la vekt på at en var i en situasjon med stor arbeidsledighet og vanskeligheter med å etablere nye arbeidsplasser, spesielt i distriktene. En overgang til kontinuitet ville i følge flertallet føre til økt inntektsbeskatning som i de fleste tilfelle ikke kunne oppveies av den lavere arveavgiften ved kontinuitet i forhold til diskontinuitet. Bedriftene må ikke tappes for midler i forbindelse med generasjonsskifte. Flertallet støtter seg også til Ernst & Youngs utredning av 19. februar 1992. Her sies det at «det prinsipielle utgangspunkt må være at skattesubjektet er bestemmende for valg av prinsipper ved skatte- og avgiftsberegningene.». Det sies videre at mye av kritikken mot diskontinuitet har fått mindre vekt, fordi kritikken var basert på et skattesystem med høye avskrivningssatser, gunstige reinvesteringsregler og høy marginalsatt samt at det før var høy inflasjon og negativ realrente. Etter skattereformen slår ikke disse argumentene til i samme grad.

Mindretallet (Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti) la vekt på at det «ikke er noen rimelig grunn til at gaveoverdragelse eller et arvefall generelt skal føre til endelig skattefritak for reserver som ville vært skattepliktig ved salg mot vederlag.» Mindretallet fant at innføring av kontinuitet var en naturlig følge av skattereformen.

Mindretallet sa videre at dagens system har en «rekke uheldige allokering- og fordelingsresultater. Diskontinuitet ved arv og gave av personlig eiet næring favoriserer sterkt denne eierformen i forhold til andre eierformer. Adgang til å oppnå skattefordeler ved fornyet avskrivning av driftsmidler

samsvarer dårlig med skattereformens målsetning om å fjerne regler som oppmuntrer til skattemotiverte investeringer.»

Mindretallet bemerket også at arveavgiftsgrunnlaget vil bli mindre ved kontinuitet fordi en må trekke fra latent skatt.

9.4 Ordningen i andre land

9.4.1 Danmark

Det betales ikke inntektsskatt av arv, men gaver er inntektsskattepliktige når de gis til noen utenfor den nære familie.

Dødsboet trer inn som skattepliktig etter avdøde. Boet betaler en proporsjonal skatt på 50 pst. på inntekter. Det er bare bo på over 1,3 millioner i brutto (verdien av aktivasiden) og bo som har en nettoverdi på minst 1 million som inntektsbeskattes. Det er konsekvent kontinuitet mellom avdødes skatteposisjoner og dødsboets, dvs. at dødsboet trer inn i alle de skatteposisjoner som avdøde hadde. Boet kan f. eks. trekke fra avdødes fremførbare underskudd, og boet må betale avanseskatt (gevinstskatt) beregnet ut fra avdødes inngangsverdier.

Ved overføring fra boet til arvingene er det bare kontinuitet i enkelte tilfelle. Arvingene kan velge om de vil ta i mot eiendelene med kontinuitet i beskatningen, eller om de vil ta de i mot etter at det er skjedd beskatning på dødsboets hånd. Selskaper kan ikke motta eiendeler med kontinuitet. Kontinuitet ble i Danmark innført som en lettelse i beskatningen, fordi hovedregelen ellers er at skiftet innebærer realisasjon og dermed gevinstbeskatning. Reglene har vært gjenstand for endringer en rekke ganger.

9.4.2 Sverige

Det er ikke inntektsskatt på arv og gave i Sverige. Ved gevinstbeskatning av eiendom som skattyter har arvet eller fått i gave gjelder kontinuitetsprinsippet som innebærer følgende: Den nye eieren tar over arvelaterens eller giverens inngangsverdi.

I lag om statlig inkomstskatt § 24 første ledd tredje punktum er kontinuitetsprinsippet uttrykt slik:

«Har den avyttrade egendomen förvärvats av den skattskyldige genom arv, testamente, gåva, bodelning eller annat fång som icke är jämförligt med köp eller byte, anses egendomen förvärvad genom det köp, byte eller därmed jämförliga fång som skett närmast dessförinnan».

9.4.3 Finland

Det er ikke inntektsskatt på arv og gave i Finland. Fram til 1. januar 1996 ble såkalt «sidoarv» regnet som inntekt hvis den oversteg FIM 15 000 fra samme arvelater/giver i inntektsåret. Sidoarv er arv til andre enn ektefelle og livsarvinger. Inngangsverdien for eiendom ervervet ved arv eller gave er den verdi som ble lagt til grunn ved beregningen av arveavgift.

9.4.4 Canada

I Canada inntektsbeskattes avdøde som om han hadde realisert alle sine eiendeler rett før han døde. En anses også ha realisert når en gir en gave. Ved

beregningen av inntekten anses en å ha realisert til omsetningsverdi, og gevinsten anses som skattepliktig inntekt. Inngangsverdien for mottaker er da omsetningsverdien. Det gjøres unntak for ektefeller. For disse regnes eien delen å ha blitt realisert til arvelater/givers skattemessige inngangsverdi. Mottaker får samme inngangsverdi som giver/arvelater (kontinuitet). Gevinstskatten blir på denne måten utsatt til ektefellen faktisk realiserer eiendelen eller anses å ha realisert den ved død. Også landbrukseiendom kan overdras til barn med kontinuitet. Det er ingen arveavgift i Canada.

9.4.5 Spania

Arve- og gaveskatten utfyller inntektsskatten.

Arvelater betaler ikke inntektsskatt ved overføringer ved død. Død regnes altså ikke som realisasjon. Arvingene må betale arveskatt, men ikke inntektsskatt. Ved gave plikter giver å betale inntektsskatt. Mottaker betaler arveskatt.

9.4.6 Storbritannia

Inntektsskatten og arveskatten er separate skatter i Storbritannia. Arveavgiften er en skatt på overføring av formue, i motsetning til gevinstskatt og inntektsskatt. Når arveskatten beregnes, kan en trekke fra eventuell inntektsskatten på overføringen, i arveskatten.

Det er ikke inntektsskatt på gevinster som oppstår ved at eiendeler overføres ved død. Hvis en overføring utløser både gevinst- og arveskatt, kan en få lettelser i gevinstbeskatningen, hvis særlige vilkår oppfylles.

9.4.7 USA

Eiendeler som er en del av avdødes brutto bo får ny inngangsverdi på arvingens hånd. Inngangsverdien settes til omsetningsverdien ved dødsfallet. Diskontinuitet gjelder følgelig.

Ved gave er beregningen av inngangsverdien mer komplisert. Hvis gave-gjenstandens omsetningsverdi er høyere enn giverens skattemessige inngangsverdi, legges givers inngangsverdi til grunn når mottakers gevinst skal beregnes ved et senere salg. Det finnes noe små unntak fra dette.

9.5 Kontinuitet eller diskontinuitet i inntektsbeskatningen?

9.5.1 Hovedprinsipp i gjeldende rett: Diskontinuitet

Norsk rett bygger på prinsippet om diskontinuitet som hovedprinsipp. Dette innebærer at en skattyters skatterettslige stilling helt ut bedømmes etter hans eget forhold og altså ikke er avledet av arvelaters/givers stilling. Prinsippet er vokst frem i norsk praksis på basis av det forhold at inntektsskatten er en personskatt. I en personskatt er det en naturlig tanke at én person (ett subjekts) skattemessige stilling ikke skal påvirkes av andre personers (subjekters) forhold uten at det er et grunnlag for det. Prinsippet er senere forutsatt i lovgivningen, se særlig skatteloven 1911 § 42 annet ledd annet punktum og skattelov 1999 § 9-7 om beregning av inngangsverdi hos arvinger og gavemottakere.

Utvalget skal i det følgende først og fremst drøfte om dette utgangspunkt fortsatt bør gjelde i vår skatterett eller om det bør legges om til et hovedprin-

sipp om kontinuitet. Det bør fremheves at valget av hovedprinsipp ikke forhindrer at enkeltregler kan baseres på et annet prinsipp. I gjeldende rett er det således flere regler som er basert på såvel et kontinuitetsprinsipp som et prinsipp om oppgjør av skatteposisjoner i forbindelse med arv og gave. Og om det legges om til et kontinuitetsprinsipp som hovedregel, forhindrer det altså ikke at prinsippet om diskontinuitet fortsatt skal gjelde på enkelte områder.

Problemstillingen er nå først og fremst valget mellom prinsippene om kontinuitet og diskontinuitet. Med prinsippet om kontinuitet siktes det til et system hvor arvinger/gavemottakere trer inn i avdødes/givers skatteposisjoner. Den mangel på sammenheng i inntektsbeskatningen som gjeldende rett innebærer, kan imidlertid også tenkes avbøtet ved regler som likestiller arv og gave med realisasjon. Utvalget ser først nærmere på løsninger basert på et slikt prinsipp.

9.5.2 Arvefall og gave som realisasjon?

Hvis arvefall og gave anses som realisasjon, vil arvelater/giver bli gevinstbeskattet eller gitt fradrag for tap som om gjenstanden var solgt. Arvelaters/givers utgangsverdi vil (typisk) tilsvare arvings/gavemottakers inngangsverdi. Det brudd i beskatningen som er typisk for gjeldende rett vil på denne måten forsvinne. Tilsvarende vil negative saldi bli inntektsført og positive saldi bli fradragsført i den utstrekning de representerer pådratte tap, og positiv og negativ gevinst- og tapskonto vil bli hhv. inntekts- og fradragsført. For fremførbart underskudd er det imidlertid ikke lett å se noen annen løsning enn den som alt gjelder under prinsippet om diskontinuitet: At retten til fremføring bortfaller og at tilbakeføring av underskudd blir aktuelt.

Gjeldende rett inneholder flere regler basert på et slikt prinsipp. Det gjelder først og fremst uttaksreglene i skatteloven 1911 § 42 første ledd tredje til sjette punktum/skatteloven 1999 § 5-2 og reglene om inntektsføring av avsetninger i skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd/skatteloven 1999 § 14-48 første ledd. Det har flere ganger vært foreslått å gjennomføre slike regler i større omfang, således i Ot. prp. nr. 38 for 1920 og av et mindretall i Innstilling III fra Skattlovutvalget av 1947, og i Innstillingen fra Skattelovutvalget for arv og inntektsbeskatning (1964) ble det foreslått at skifteoppgjør skulle anses som avhendelse (nå realisasjon). Slike regler er også kjent fra andre lands rett. I dansk rett anses således regler om kontinuitet (kalt *succession*) som unntak fra regler om skattlegging ved gave og arvefall. I canadisk rett anses gave og arv for likestilt med realisasjon.

En løsning basert på et slikt prinsipp vil være i god overensstemmelse med de synspunkter som har ledet til at prinsippet om diskontinuitet har fått status som hovedregel i norsk rett, nemlig at ett subjekts skatteposisjoner ikke bør avledes av et annet skattesubjekts forhold. Videre er det en åpenbar fordel ved en slik løsning at avdødes/givers skatteposisjoner ikke føres over på suksessorene, noe som innebærer at man slipper problemene med latente skatteforpliktelser (og skattefordeler) ved arveavgiftsberegningen og skiftet, se om dette avsnitt 9.6 nedenfor. Også i NOU 1989: 14 Bedrifts- og kapitalbeskatningen - en skisse til reform s. 270 trekkes slike forhold frem:

«Oppløsning og skattlegging av reservene og eventuell verdistigning kan synes å være den mest naturlige løsningen. Dette innebærer i til-

felle at en etter dødsfallet får et sluttoppgjør for avdødes inntektsbeskatning. Skatteforpliktelsene vil kunne dekket av boets midler så langt disse rekker. Arvingen vil i et slikt tilfelle måtte svare arveavgift av de midlene som blir igjen til utlodning. Dersom de ønsker å overta bedriften selv, vil de kunne oppføre driftsmidlene og varebeholdningen i åpningsbalansen med den verdien som er lagt til grunn ved den avsluttende beskatningen av arvelateren.»

Den sentrale motforestilling mot en løsning basert på et slikt oppgjørssynspunkt er at den i stor utstrekning vil vanskeliggjøre generasjonsskifter i familiebedrifter og mer generelt at den lett vil stille arvingene og gave-mottakerne overfor betydelige likviditetsproblemer, for metoden ville utløse skatteplikt for alle avsetninger og verdistigninger osv. Videre vil omfattende skattlegging av arvelater og giver vanskelig kunne sies å være i god overensstemmelse med skatteevneprinsippet. Ved dødsfall vil det trolig være vanskelig å skape forståelse for at dødsboet blir gevinstbeskattet for avdødes gevinster samtidig som arvingen må betale arveavgift av til dels de samme verdier.

Noen av de mest drastiske utslagene av de likviditetsproblemer som et slikt system vil reise, kan tenkes mildnet ved særregler om periodisering eller om betaling av skattene. Men i den utstrekning skattleggingen utsettes, vil det innebære innføring av elementer av kontinuitet, og spørsmålet om hvordan dette skal behandles ved inntektsbeskatningen vil da likevel oppstå. Og slike særregler er kompliserende. Utvalget henviser til at genuine generasjonsskifter etter gjeldende rett er unntatt fra uttaksreglene ut fra hensynet til gjennomføring av generasjonsskifte, og tilsvarende hensyn ligger bak særregelen i skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd/skatteloven 1999 § 14-48 første ledd om at avsetningene ikke skal skattlegges umiddelbart hvor gjenlevende i uskiftet bo eller enearving overtar boet udelt.

Også i NOU 1989: 14 er disse forhold trukket frem (s. 270):

«En slik beskatning vil i alle fall i en del tilfeller virke sterkt tyngende for den som skal fortsette driften. Inntektsskatten vil dessuten ofte forfalle til betaling noenlunde samtidig med arveavgiften. Dette kan volde betydelig likviditetsproblemer, særlig hvis medarvinger også samtidig må utløses.»

Gruppen gikk på denne bakgrunn ikke inn for en løsning basert på oppgjør av skatteposisjoner ved dødsfall og gave.

Utvalget kan på denne bakgrunn ikke gå inn for et prinsipp om at gave og arv skal anses som realisasjon.

Diskusjonen i det følgende gjelder valget mellom å videreføre gjeldende rett basert på prinsippet om diskontinuitet og å innføre et kontinuitetsprinsipp. Utvalgets konklusjoner finnes i avsnitt 9.6.8 og 9.6.9. Det fremgår der at utvalget har delt seg i et flertall (Huseby, Omholt, Paulsen, Thoresen og Zimmer) som går inn for å innføre kontinuitetsprinsippet og et mindretall (Frøstrup, Lundgård og Wahlstrøm) som går mot å innføre kontinuitetsprinsippet. Flertall og mindretall er imidlertid i det vesentlige enige om den beskrivelse

og analyse som gis i de følgende avsnittene av gjeldende rett og av hvordan et system basert på flertallets forslag vil virke.

9.5.3 Argumenter for kontinuitetsprinsippet

Som det fremgår foran, innebærer kontinuitet at arvinger og gavemottakere trer inn i avdødes hhv. givers skatteposisjoner, dvs. deres inngangsverdier, saldi, gevinst- og tapskonti, deres stilling i forhold til fristregler og til fremføring av underskudd, regler om betinget skattefritak osv.

En omlegging til et kontinuitetsprinsipp vil oftest innebære en skattemessig ulempe for de aktuelle skattytere. Dette kommer best til syne når det gjelder inngangsverdi på fast eiendom og aksjer, der verdiene i de lange løp har vist seg å stige. Prinsippet om diskontinuitet innebærer da at verdistigningen i givers/arvelaters eiertid ikke kommer til beskatning. Ved en omlegging til kontinuitetsprinsippet vil verdistigningen på givers/arvelaters hånd komme til beskatning på arvings/gavemottakers hånd.

Men omlegging til kontinuitet vil også kunne være til fordel for skattyterne. Det vil være tilfellet hvor verdiene er sunket i arvelaters/givers eiertid. Diskontinuitet innebærer da at verdireduksjonen på arvelaters/givers hånd ikke vil komme til fradrag; ved kontinuitet vil arving/gavemottaker tre inn i arvelaters/givers høyere inngangsverdi og vil altså kunne oppnå fradragssrett for verdireduksjonen. Det samme vil lett kunne skje for andre skatteposisjoner enn inngangsverdier: Prinsippet om diskontinuitet innebærer at avdødes underskudd ikke kan fradras hos dødsboet eller hos arvingene, og avdødes pådratte, men ikke periodiserte tap vil heller ikke være fradragsberettiget hos arvingene, (men skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd/skatteloven 1999 § 14-48 første ledd gir en annen regel på dette punkt som ikke er basert på prinsippet om diskontinuitet). Nedenfor nevnes også eksempler på at prinsippet om diskontinuitet kan være ugunstig for skattyter ved fordringer og varelager.

Ut fra en rent inntektsskatterettslig betraktning kan det etter utvalgets mening anføres gode argumenter i favør kontinuitetsprinsippet. Forserte *avskrivninger* (dvs. avskrivninger ut over faktisk verdireduksjon, som det fremdeles finnes en del av) er et viktig eksempel på dette. Regler som tillater slike avskrivninger, bygger på den underliggende forutsetning at de «for store» avskrivningene skal komme til beskatning i form av lavere avskrivninger senere år og senest som ledd i gevinst/tapsberegning ved avståelse av gjenstanden. Dette syn kommer klart til uttrykk i Innstilling III fra skattelovutvalget av 1947 (1955) som foreslo mer liberale regler om bl.a. avskrivninger. Det heter således s. 103 hos komiteens flertall:

«Hvis avskrivningsreglene blir friere og adgangen til betinget skattefritakelse utvidet, må ordningen med avskrivninger på den fulle verdi av arvede og ved gave mottatte driftsmidler påregnes generelt å ville føre til at de skattemessige avskrivningsfradrag for slike driftsmidler i ennå større grad enn tidligere vil komme til å overstige driftsmidlenes faktiske kostpris. Da de foreslåtte friere avskrivningsregler m.v. etter flertallets oppfatning er berettigede og imøtekommer påviselige behov for næringslivet, er det lite heldig at någjeldende praksis med hensyn til arvingenes (og gavemottakeres) avskrivningsfradrag på grunnlag

av driftsmidlets salgsverdi ved overtakelsen kan virke som en innvending mot de foreslått friere regler.»

Flertallet foreslo derfor et kontinuitetsprinsipp innført. Forslaget ble ikke realitetsbehandlet, men ledet til at utvalget for arv og inntektsskatt ble nedsatt.

Det har av slike grunner vært et gjennomgående prinsipp i de senere års skattelovgivning at forserte avskrivninger skal tas igjen til beskatning senest ved avståelse av gjenstanden. Bortsett fra ved arv og gave gjelder unntak fra dette bare i spesielle tilfeller; det viktigste er vel skattefriheten for gårdsbruk ved realisasjon etter ti års eiertid, som innebærer at eventuelle forserte avskrivninger på driftsbygninger ikke fanges opp til beskatning (jf. skatteloven 1911 § 43 annet ledd bokstav c/skatteloven 1999 § 9-3 sjette ledd). Det er et brudd på dette prinsippet når slike verdier blir endelig skattefrie ved dødsfall og gave. Spesielt betenkelig kan prinsippet sies å være for gaver pga. de planleggingsmulighetene som det åpner for; men reglene om skattlegging ved uttak reduserer faren en god del.

Ved siden av latent skattepliktige verdier dannet ved forserte avskrivninger står kontinuitetsprinsippet sterkest hvor slike verdier reflekterer *inntekt som er realisert, men hvor periodiseringsregler har medført at inntekten ikke er skattlagt*. Også i slike tilfeller er det en underliggende forutsetning at det dreier seg om regler om skattekontroll, ikke om skattefrihet. For viktige tilfeller i denne kategori bygger norsk rett ikke på prinsippet om diskontinuitet, men på en kombinasjon av oppgjør (dødsfallet som periodiseringskriterium) og kontinuitet, se skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd/skatteloven 1999 § 14-48 første ledd og avsnitt 9.2.4 foran. Reglene innebærer at gevinster som er realisert, men ennå ikke periodisert pga. reglene om nedskrivning på saldo og føring på gevinst- og tapskonto, skal periodiseres ved dødsfallet. Tilsvarende skal realiserte, men ikke periodiserte tap fradras ved dødsfallet. I motsetning til det som ellers gjelder, er altså dødsfallet periodiseringskriterium i disse tilfellene. Men hvor det er gjenlevende ektefelle eller enearving som overtar etter avdøde, skal disse tre inn i avdødes rettigheter og plikter etter avsetningsreglene; denne unntaksregelen er altså basert på et kontinuitetsprinsipp.

Etter utvalgets oppfatning har reglene i skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd/skatteloven 1999 § 14-48 første ledd flere uheldige sider. Det er lite heldig at reglene er forskjellige avhengig av hvem som er avdødes suksessor. Spesielt synes det tilfeldig at det åpnes for kontinuitet bare der det er én arving, men ikke hvor det er to eller flere, selv om en av dem overtar det foretak som avsetningene knytter seg til. Det er også en viss usikkerhet omkring vilkårene for at kontinuitetsregelen skal anvendes og mht. hvorvidt den *må* anvendes av skattyterne hvor det dreier seg om tapsfradrag (hvor hovedregelen vil være mer lønnsom). Det kan videre settes spørsmålsteget ved at man på dette punkt, men ikke ellers anser dødsfall som periodiseringskriterium. De argumenter som generelt taler mot slike regler, gjør seg - i mindre målestokk - gjeldende, se avsnitt 9.5.2 foran. Reglene leder endelig til betydelige og umotiverte forskjeller mellom de tilfellene hvor gevinst overhodet ikke er realisert (da gjelder rett til skattefri oppskrivning i tråd med diskontinu-

itetsprinsippet) og de tilfellene som her behandles hvor realisasjon, men ikke periodisering har funnet sted ved dødsfallet.

Sett at et driftsmiddel har en ligningsmessig nedskrevet verdi på 100, men er verd 400. Hvis eieren dør, får suksessor etter gjeldende rett 400 som sin inngangsverdi (med forbehold for lavere arveavgiftsgrunnlag); arvelaters latente gevinst blir altså skattefri. Hvis eieren selger gjenstanden og så dør rett etterpå, kommer gevinsten på 300 til beskatning umiddelbart (gevinsten føres på gevinst- og tapskonto, der saldoen skal inntektsføres ved dødsfallet).

Motsvarende gjelder ved tap: Ved salg før dødsfallet vil tapet komme umiddelbart til fradrag, mens det overhodet ikke kommer til fradrag hvor arvingene selger etter dødsfallet. - En overgang til kontinuitetsprinsippet generelt vil imøtekomme disse innvendingene mot gjeldende regler: Kontinuitetsprinsippet vil gjelde for alle suksessorer, man unngår å gjøre dødsfallet til realisasjonskriterium og det blir god harmoni mellom tilfeller hvor realisasjon skjer før hhv. etter dødsfall.

Også for andre skatteposisjoner taler gode grunner for en omlegging til kontinuitetsprinsippet. Om arvelateren har *utestående fordringer* som periodiseres etter kontantprinsippet og derfor ikke er skattlagt på dødsfallstidspunktet (etter skattereformen er dette mest aktuelt for arbeids- og pensjonssinntekter), er det liten grunn til at fordringene skal være skattefrie på arvingenes hender (se Rt. 1947 s. 64).⁵⁴ Hvor kundefordringer er nedskrevet sjablonmessig etter skatteloven 1911 § 50 annet ledd bokstav a fjerde avsnitt/skatteloven 1999 § 14-5 sjette ledd, får suksessor en umotivert fordel når fordringene kan skrives opp uten inntektsbeskatning og ny nedskrivning foretas med inntektsfradrag. For tapsfradrag på andre fordringer enn kundefordringer vil dagens regler ofte lede til at fradragsrett delvis avskjæres: Fradrag kan ikke kreves før tapet er «endelig konstatert» (skatteloven § 44 første ledd bokstav d/skatteloven 1999 § 6-2 annet ledd). Er dette kravet først oppfylt etter dødsfallet, kan verdireduksjon på fordringen som måtte ha funnet sted forut for dødsfallet, ikke fradras hos suksessorene.

En lignende effekt vil lett kunne oppstå for *varelager*: En reduksjon i varelagerets verdi kan etter gjeldende rett normalt ikke fradras før varene selges (skatteloven 1911 § 50 annet ledd bokstav a, første og annet avsnitt/skatteloven 1999 § 14-5 annet ledd). Hvor varer selges etter eierens død, vil verdireduksjon som har funnet sted før dødsfallet, i prinsippet ikke kunne fradras hos suksessorene.

Prinsippet om diskontinuitet innebærer at *underskudd som er fremførbar* hos avdøde, ikke kan fremføres til fradrag hos arvingene, selv om tiårsfristen i skatteloven 1911 § 53 første ledd/skatteloven 1999 § 14-6 ikke er løpt ut. På dette punkt har diskontinuitetsprinsippet en entydig negativ betydning for skattyterne. (I praksis har man imidlertid - i dårlig harmoni med de prinsipper som ellers gjelder - godkjent fremføring av hele underskuddet hvor gjenlev-

54. En gårdbruker solgte sin eiendom til staten i 1920-21. Men staten skulle først overta gården og betale kjøpesummen i 1941. Gårdbrukeren døde i 1930. Ved utlodning (fra uskiftebo) i 1938 ble en sønn utlagt halvparten av kravet på staten. Da kravet ble innfridd i 1941, ble sønnen inntektsbeskattet for sin del av fordringen, men Høyesterett opphevet ligningen og anså inntekten for skattefri på sønnens hånd. (Kapitalgevinster skulle på denne tid periodiseres etter kontantprinsippet.)

ende ektefelle i uskiftet bo overtar avdødes næringsvirksomhet, se Utv. 1960 s. 7 Finansdepartementet.) - Noe tilsvarende vil gjelde avsetninger etter reglene om betinget skattefritak ved ufrivillig realisasjon (skatteloven 1911 § 45 åttende ledd/skatteloven 1999 § 14-70): Prinsippet om diskontinuitet innebærer at arvingene ikke har rett til å tre inn i avdødes rettigheter og plikter etter slike ordninger, (men på grunnlag av kulant praksis under tidligere tilsvarende regler, kan det reises en viss tvil om hva som gjelder her, se Zimmer (red.): Bedrift, selskap og skatt, 2. utg. 1998, s. 652-53).

Også for *ikke realiserte verdistigninger og tap* kan det anføres gode argumenter for kontinuitet, selv om argumentene ikke er fullt så sterke som når det gjelder realiserte, ikke periodiserte gevinster og tap og forserte avskrivninger. Norsk inntektsskatterett bygger i dag på et vidt inntektsbegrep som i prinsippet fanger opp all verdistigning til gevinstbeskatning (og gir fradrag for all verdireduksjon som tap), riktignok med ikke uvesentlige unntak. Skattefrihet for verdistigning på gjenstander som arves eller gis bort og avskjæring av fradragsrett for tilsvarende tap må anses som unntak fra dette prinsippet som må kreve en særskilt begrunnelse.

Prinsippet om diskontinuitet gjelder også for *fristregler*. I praksis viktigst for tiden er fristene for skattefrihet for gevinst på gårds- og skogbruk, egen bolig og fritidsbolig i skatteloven 1911 § 43 annet ledd bokstav c til f/skatteloven 1999 § 9-3 annet til sjette ledd. Prinsippet om diskontinuitet innebærer at avdødes/givers eier- og brukstid ikke kan påberopes av eller mot arvingene/gavemottakerne. I de fleste tilfellene (hvor verdiene er steget) vil diskontinuitet være til ulempe for skattyterne.

Sett at A har kjøpt en boligeiendom i 1990 og bodd der siden den gang. A dør i 1998. Arvingene leier ut boligen og selger den i 1999. A kunne ha solgt boligen skattefritt fordi han oppfylte kravene til eier- og botid i skatteloven 1911 § 43 annet ledd bokstav d/skatteloven 1999 § 9-3 annet ledd. Diskontinuitetsprinsippet innebærer at arvingene ikke kan påberope seg avdødes eier- og botid. Arvingenes gevinst blir derfor skattepliktig. Ved gevinstberegningen gjelder imidlertid også prinsippet om diskontinuitet, slik at inngangsverdien skal fastsettes til verdien ved arvefallet, begrenset oppad til arveavgiftsgrunnlaget.

Hvor foretak *drives i selskaps form* (typisk aksjeselskap, allmennaksjeselskap, ansvarlig selskap og kommandittselskap), vil prinsippet om diskontinuitet referere seg til aksjenes og andelens inngangsverdier og ikke til verdien av selskapenes eiendeler. Dette innebærer at reglene slår ulikt ut avhengig av organisasjonsformen: Retten til skattefri oppskrivning av inngangsverdier og de øvrige virkningene av diskontinuitet vil referere seg til verdien på driftsmidler osv. bare i enmannsforetak (samt utenfor næring, typisk for bolig), men ikke i selskapsforhold. Et kontinuitetsprinsipp vil virke mer nøytralt fordi foretakets skatteposisjoner da uansett blir videreført.

Sett at det til et foretak er knyttet en fast eiendom med skattemessige verdi 100, men med omsetningsverdi 400 og et fremførbart underskudd.

Etter gjeldende rett er stillingen ved arv denne: Hvis foretaket er et enmannsforetak, blir arvingens inngangsverdi på eiendommen 400 mens han ikke har rett til å kreve fradrag for underskuddet. Hvis foretaket drives i selskapsform, vil inngangsverdien på eiendommen fortsatt være 100, og under-

skuddet vil fortsatt være fremførbart; og arvingen vil få ny inngangsverdi på andelen/aksjen i selskapet tilsvarende aksjens/andelens verdi ved dødsfallet, begrenset oppad til arveavgiftsgrunnlaget.

Under kontinuitetsprinsippet blir stillingen denne: Hvis foretaket er et enmannsforetak, overtar arvingene 100 som sin inngangsverdi på eiendommen, og underskuddet vil nå være fremførbart. Hvis foretaket drives i selskapsform, blir stillingen som etter gjeldende rett for selskapets skatteposisjoner; men arving/gavemottaker overtar arvelaters inngangsverdi på aksjene.

Eksemplet viser at etter gjeldende rett får valg av foretaksform (enmannsforetak eller selskap) stor skattemessig betydning. Under kontinuitetsprinsippet vil virkningen for foretakets skatteposisjoner bli nøytral.

Prinsippet om diskontinuitet reiser særlige spørsmål hvor *avdøde etterlater seg ektefelle*. Hvor ektefellene hadde *særeie*, er saken klar: Diskontinuitetsprinsippet anses da å referere seg bare til avdødes særeie. For gjenlevendes særeie vil ektefellens dødsfall ikke ha noen skattemessig betydning.

Hvor ektefellene hadde *felleseie*, er forholdet mer komplisert. Etter sikker praksis refererer diskontinuitetsprinsippet seg i slike tilfeller til avdødes boslottsdel av felleseiet, mens gjenlevendes boslottsdel ikke berøres av prinsippet (sin boslott anses etter konstruksjonen - som ut fra de underliggende privatrettslige regler er tvilsom - gjenlevende for å ha eid hele tiden, jf. Rt. 1956 s. 1033). Dette innebærer at de virkningene av diskontinuitetsprinsippet som er beskrevet foran, typisk vil referere seg til halvparten av hver gjenstand i felleseiet og hver skatteposisjon som kan sies å være knyttet til felleseiet (f.eks. gevinst- og tapskonto som for virksomhet som var felleseie). Reglene fører f.eks. til at hvis mannen er den næringsdrivende og han dør, kan gjenlevende hustru skrive opp inngangsverdien på halvparten av hver enkelte gjenstand, osv. Men reglene innebærer også at dersom det er hustruen dør, kan mannen skrive opp halvparten av inngangsverdiene osv., en løsning som reelt sett kan synes mindre nærliggende.

Også hvor ektefellene har *delvis særeie* og hvor de har formuesordningen *særeie i live, felleseie ved død*, oppstår tolkningsspørsmål (se Rt. 1962 s. 909 om sistnevnte situasjon).⁵⁵ Dommen i Rt. 1993 s. 1268 viser at de ulike prinsipper ved død og ved overdragelse mellom ektefeller i levende live, der det gjelder et kontinuitetsprinsipp, gir mindre harmoniske løsninger.⁵⁶

Med et kontinuitetsprinsipp blir regelen den samme for avdødes og gjenlevendes boslott og eventuelle særeie, og de omtalte problemstillingene vil da ikke oppstå. (Gaver mellom ektefeller gir allerede etter gjeldende rett ikke rett til ny inngangsverdi hos mottakeren, jf. Rt. 1982 s. 1330.)

Sett at mannen driver et foretak og det til foretaket er knyttet en fast eiendom med skattemessig verdi 100, men med omsetningsverdi 400, samt en positiv gevinst- og tapskonto (dvs. en realisert og skattepliktig gevinst som ennå

55. En mann drev agenturforretning og hadde betydelige opptjente, men ikke utbetalte provisjonskrav da han døde. Han og hustruen hadde særeie, men med ektepakt som ga gjenlevende rett til å sitte i uskiftet bo. Hustruen benyttet denne adgangen. Ved ligning av hustruen etter hvert som kravene inngikk (kontantprinsippet ble ansett å gjelde ved periodisering av inntektene) brukte myndighetene reglene for felleseie og anså bare halvparten av honorarene for skattefrie som arvet. Høyesterett anså (under dissens 3-2) også den annen halvpart for arvet og dermed skattefri. Avgjørelsen synes basert på det syn at det avgjørende måtte være at partene hadde særeie da kravet ble opptjent.

ikke er periodisert). Mann og hustru har felleseie. Etter gjeldende rett blir stillingen denne: Hvis hustruen dør, kan mannen skrive opp verdien av halvparten av eiendommen fra 50 til 200; på den andre halvparten av eiendommen er inngangsverdien fortsatt 50. På den annen side må han inntektsføre halvparten av gevinst- og tapskontoen i hustruens dødsår, jf. skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd/skatteloven 1999 § 14-48 første ledd (mens resten av kontoen blir inntektsført over flere år iht. skatteloven 1911 § 44 A-7/skatteloven 1999 § 14-45). Hvis det er mannen som dør, vil tilsvarende virkninger inntre for hustruen. (Eksemplet tar ikke hensyn til de ytterligere komplikasjoner som kan oppstå hvor gjenlevende skifter med arvingene.) - Hvis kontinuitetsprinsippet innføres, blir virkningen at eiendommens skattemessige verdi fortsatt vil være 100, samtidig som gevinst- og tapskontoen fortsatt kan inntektsføres etter skatteloven 1911 § 44 A-7/skatteloven 1999 § 14-45. Dette vil gjelde både for den del av verdien og skatteposisjonene som hører til gjenlevendes rådhetsdel av felleseiet og den del som anses falt i arv.

Hvis ektefellene hadde særeie og foretaket tilhørte mannens særeie, vil hustruens død ikke påvirke skatteposisjonene overhodet, hverken etter gjeldende rett eller etter innføring av kontinuitetsprinsippet. Hvor det er mannen som dør, vil etter gjeldende rett prinsippet om diskontinuitet gjelde fullt ut for skatteposisjonene. I eksemplet vil eiendommens verdi kunne skrives opp til 400; på den annen side må hele gevinst- og tapskontoen inntektsføres i dødsåret iht. skatteloven 1911 § 44 A-10 første ledd/skatteloven 1999 § 14-48 første ledd. Etter innføring av kontinuitetsprinsippet vil skatteposisjonene også i denne situasjonen bli videreført uendret.

Eksempelene viser at innføring av kontinuitetsprinsippet vil innebære at løsningen blir den samme uansett formuesforholdet mellom ektefeller og uansett hvilken av ektefellene som dør. Det blir også harmoni mellom de løsninger som gjelder ved dødsfall og de som gjelder ved overføring mellom ektefeller mens begge lever.

Fremstillingen viser altså at et kontinuitetsprinsipp vil virke betydelig mer nøytralt mht. valg av selskapsform og mht. valg av formuesforhold for

56. Kari ervervet en fast eiendom i 1918. Samme år giftet hun seg med Johannes, og eiendommen var Kari særeie. Kari døde i 1951, og Johannes overtok boet iht. gjensidig testament. I 1954 giftet Johannes seg med Grethe, og eiendommen var da felleseie. I 1983 ble eiendommen gjort til Grethes særeie. Johannes døde i 1985, og Grethe ble sittende i uskiftet bo. I 1987 solgte hun tomter fra eiendommen, og saken gjaldt inngangsverdien ved gevinstberegningen. Prinsipalt hevdet skattyteren at verdien i 1983, da eiendommen ble gjort til hennes særeie, skulle legges til grunn. Dette ble avvist, hvilket er i tråd med det kontinuitetsprinsipp som er lagt til grunn i forholdet mellom ektefeller inter vivos, se særlig Rt. 1982 s. 1330. Subsidiært anførte skattyteren at ligningen, som la til grunn at Grethe hadde ervervet eiendommen i 1951, var basert på et inkonsekvent syn på ektepaktes betydning: På den ene siden ble Grethe ikke ansett for å ha arvet noe ved Johannes' død i 1985 fordi eiendommen da var hennes særeie. På den annen siden ble opprettelse av ektepakten i 1983, da særeiet ble opprettet, ikke tillagt noen betydning for ervervstidspunktet. Høyesterett var i og for seg enig i at dette var inkonsekvent («Jeg innser at ligningsmyndighetenes standpunkt her kan virke mindre konsekvent og ikke så lett å forstå ...»). Men ligningen ble likevel opprettholdt, under henvisning til at resultatet var en konsekvens av de underliggende prinsipper ved hhv. arververv og erverv mellom ektefeller inter vivos. (Det mindre rimelig lå i at skattyter pga. reglene om kontinuitet ved overdragelse inter vivos i 1983 ikke fikk noen glede av diskontinuitetsprinsippet ved arv.) Se om dommen Zimmer i Skatterett 1994 s. 185-90.

ektefeller. Det må anses som en vesentlig fordel at slike valg blir mindre influert av skattemessige vurderinger enn etter gjeldende regler.

Ulempene med de gjeldende reglene er noe mindre påtrengende etter skattereformen enn før, dels fordi det er mindre rom for forserte avskrivninger og andre skattekreditter, dels pga. lavere skattesatser og dels pga. nettobeskatningen av ansvarlige selskaper og kommandittselskaper: Diskontinuitetsprinsippet refererer seg nå, som nevnt, til inngangsverdien på andelen i selskapet, ikke til selskapets eiendeler. Men ved vurderingen må det også tas i betraktning at avsetninger o.l. spiller betydelig rolle fremdeles. Og for rene verdistigninger er spørsmålet minst like viktig som tidligere. Videre kan det med god grunn fremheves at det er lettere å gjennomføre en slik reform når den praktiske betydning er relativt mindre i forhold til hva den har vært og kan komme til å bli.

En omlegging til kontinuitetsprinsippet ved arv og gave vil føye seg inn i en *trend i retning av å utvide området for kontinuitet innenfor inntektsbeskatningen*. Utvalget henviser her først og fremst til reglene om omdannelse av personlig drevet virksomhet til aksjeselskap (lov 9. juni 1961 nr. 16/skatte-loven 1999 § 11-20 med forskrift), om konserninterne overføringer (skatte-loven 1999 § 11-21 med forskrift) og lovfesting av reglene om kontinuitet ved fusjon og fisjon i selskapsskatteloven kapittel 8/skatteloven 1999 § 11-1 flg.

9.5.4 Innvendinger mot kontinuitetsprinsippet

I forbindelse med tidligere forslag om å innføre kontinuitetsprinsippet har det vært gjort gjeldende innvendinger av forskjellig karakter. Disse kan grupperes i tre: Innvendinger basert grunnleggende trekk ved skatte- og avgiftssystemet, innvendinger basert på bedriftsøkonomiske hensyn og innvendinger basert på praktiske og administrative - spesielt skiftetekniske - hensyn. Disse innvendingen presenteres under dette punkt og blir gjenstand for nærmere diskusjon i de etterfølgende punkter 9.5.5 og 9.6.

Den *prinsipielle innvending* er målbåret bl.a. av Ernst & Young i et notat som er sitert i Innst. nr. 47 (1991-92) s. 8, 1. sp. Her gjøres det bl.a. gjeldende at

»... det prinsipielle utgangspunkt må være at skattesubjektet er bestemmende for valg av prinsipper ved skatte- og avgiftsberegningene - slik også det någjeldende regelsett er bygget opp. Etter vår mening vil det være prinsipielt riktigere enn å fokusere på den enkelte virksomhet som overføres og bestemme skatt og arveavgift på grunnlag av bokførte verdier i virksomheten uavhengig av skattesubjekt/eierforhold. Dette innebærer at vi på prinsipielt grunnlag vil anbefale at arv- og generasjonsskifte fortsatt skal baseres på et prinsipp om diskontinuitet.»

Beslektet med dette er det argument som dommerne i Oslo skifterett gjorde gjeldende midt på 1970-tallet, nemlig at kontinuitetsprinsippet er i strid med prinsippet om at arvingene bare blir ansvarlig for avdødes gjeld gjennom uttrykkelig gjeldsovertakelseserklæring.

I 1992 ble kontinuitetsprinsippet avvist vesentlig ut fra *bedriftsøkonomiske* innvendinger. For en del var argumentene situasjonsbestemt idet det ble henvist til «... den vanskelig økonomiske situasjonen og den høge arbeidsløsh-

eten» (Innst. nr. 47 for 1991-92 s. 9 2. sp.), men for en del var argumentasjonen basert på mer generelle økonomiske argumenter (s. 7-9). Det ble fremhevet at norsk næringsliv i stor utstrekning er basert på små og mellomstore familieeide bedrifter, at det er viktig å sikre disse stabile rammevilkår, at den oppskrivningsretten som diskontinuitetsprinsippet ofte innebærer har gitt slike bedrifter en gunstig stimulans, ikke minst den første tiden etter overtakelsen. Til dels innebærer altså argumentasjonen at diskontinuitetsprinsippet anses som en skattemessig basert støtte til bedriftene i forbindelse med generasjonsskifte. Således uttalte Norges Bondelag i brev til Finanskomiteen bl.a.:

«De gjeldende regler om oppskrivning ved arv og gave er av stor betydning for bedrifters egenkapitalsituasjon. Oppskrivning av kostprisen til omsetningsverdi med virkning for avskrivninger, senere salg mv, har vært en fordel likviditetsmessig, ikke minst den første tiden etter overtagelse av næringen. Til tross for dette er egenkapitalsituasjonen i mange bedrifter likevel svak. Det kan neppe herske tvil om at fjerning av oppskrivningsadgangen vil medvirke til at en rekke bedrifter ikke vil bli drevet videre.»

Og Ernst & Young uttalte:

«Dagens regler med økning av det skattemessige avskrivningsgrunnlag til arveavgiftsgrunnlaget, har gitt gunstig stimulans for overtagelse av næringsvirksomhet ved arv eller arveforskudd/gave.»

De *praktiske, administrative og skiftetekniske innvendingene* har sitt grunnlag i at gjennomføring av kontinuitetsprinsippet i inntektsbeskatningen innebærer at latent skatteplikt overføres fra et skattesubjekt til ett eller flere andre. Dette innebærer at mottakeren overtar en latent skatteforpliktelse, og dette må det på en eller annen måte tas hensyn til ved bestemmelsen av de verdier som skal legges til grunn ved arveavgiftsberegningen og ved skifteoppgjøret mellom arvingene. I forbindelse med tidligere forslag om å innføre kontinuitetsprinsippet har det vært gjort gjeldende sterke innvendinger basert på praktiske problemer i forbindelse med disse forhold. Innvendingene knytter seg først og fremst til at det i mange tilfeller vil kunne være vanskelig og arbeidskrevende å finne frem til arvelaters/givers inngangsverdi - særlig når denne ligger langt tilbake i tiden - , at det knytter seg store problemer til å bestemme størrelsen av den latente skatteplikt og at dette vil gjøre både arveavgiftsberegningen og skifteoppgjøret vanskeligere, noe som i sin tur kan lede til at færre bo kan skiftes privat (se særlig brev fra Oslo skifterett til Justisdepartementet av 15. mars 1991). Utvalget finner det klart at innføring av kontinuitetsprinsippet avhenger av at det er mulig å finne frem til tilfredsstillende løsninger på slike problemer. Det henvises til drøftelsen i avsnitt 9.6 der disse spørsmålene drøftes innenfor en bredere ramme.

9.5.5 Diskusjon av de prinsipielle og de bedriftsøkonomisk baserte innvendingene mot kontinuitetsprinsippet

Utvalget tar først for seg de innvendinger som er basert på at kontinuitetsprinsippet anses å være i strid med *grunnleggende trekk* ved skatte- og avgiftssystemet.

Utvalget er enig i at det er et grunnleggende trekk ved inntektsskatten at skattesubjektet og skattesubjektets skatteposisjoner står i sentrum. Det er dette trekk som ligger til grunn for at prinsippet om diskontinuitet gjennom praksis er blitt lagt til grunn som gjeldende rett.

Dette gjelder imidlertid bare som et utgangspunkt. Det kan for det første stilles spørsmålsteget ved hvor sterkt prinsippet står selv som et utgangspunkt. Det er i denne sammenheng verd å merke seg at f.eks. i svensk rett er kontinuitetsprinsippet blitt utviklet i rettspraksis uten at de prinsipielle utgangspunkter har vært ansett til hinder for dette.⁵⁷

For det annet må utgangspunktet, under en rettspolitisk synsvinkel, avveies mot andre hensyn. Utvalget vil i det følgende trekke frem en del slike.

Utviklingen i retning av regler om forserte avskrivninger og fremveksten av et nett av skattekredittregler (en tendens som riktignok er noe reversert ved skattereformen av 1992), innebærer at kontinuitetshensyn har fått betydelig større vekt enn tidligere. Som vist under avsnitt 9.5.3 foran må slike regler anses å bygge på en forutsetning om at de latent skattepliktige verdier som slike regler skaper, før eller siden skal komme til beskatning. Det kan for så vidt henvises til det som der er sitert fra Skattelovutvalget av 1947. Skattefrihet i forbindelse med arv og gavetransaksjoner er i strid med dette. Også området for gevinstbeskatning er opp igjennom årene blitt kraftig utvidet. I et skattesystem hvor gevinstbeskatningen spiller liten rolle, kan regler om skattefrihet i forbindelse med arv og gave være et naturlig innslag. I et skattesystem som det vi har i dag, hvor gevinster som alt overveiende hovedregel er skattepliktig og tap tilsvarende fradragsberettiget, fremstår effektene av diskontinuitetsprinsippet ved arv og gave som svakt begrunnede unntak.

Det kan videre konstateres at norsk bedrifts- og selskapsbeskatning ellers i rekke sammenhenger har beveget seg klart i retning av skattemessig kontinuitet (jf. reglene om omdannelse til aksjeselskap, om konserninterne overføringer og om fusjon og fisjon). Det er riktignok den forskjell at utviklingen på disse områdene stort sett har innebåret skattelettelse, mens ved generasjonsskifte vil kontinuitetsprinsippet ofte, (men ikke alltid) være en ulempe for skattyterne. Men når det, som i Ernst & Youngs notat, prinsipielt argumenteres med at regler basert på et kontinuitetsprinsipp er i strid med grunnleggende trekk i inntektsskatteretten, er denne forskjell uten betydning. Utvalget mener tvert om, som også nevnt foran, at utviklingen i retning av kontinuitet på andre områder, kan anføres til støtte for en tilsvarende utvikling også når det gjelder arv og gaver. Utvalget vil henviser til at det også flere andre land har funnet sted en utvikling i retning av kontinuitet ved arv og gave (jf. avsnitt 9.4 foran) uten at dette synes ansett for å være i strid med grunnleggende trekk ved inntektsskatten. I det seneste rettsvitenskapelige bidrag i

57. Se Englund: (1960), s. 71, og Lodin m.fl.: (1999), s 61. Allerede Skattelovutvalget av 1947 peker på dette, Innstilling III s. 102.

Norden på området (Östermann: 1997) er det sentrale perspektiv ikke lenger valget mellom diskontinuitet eller kontinuitet, men valget mellom kontinuitets- eller oppgjørsløsninger (altså som ved uttak). Diskontinuitet anser forfatteren som et foreldet prinsipp, hjemmehørende i «äldre skatterättsliga miljö», og han fortsetter: «I dagens skattesystem, vari det vittomfattande inkomstbegreppet måste anses fått större betydelse, anses inte längre kontinuitetslösningen innebära skatteskärpning» (s. 67). Resonnementet er altså at kontinuitet er et naturlig element i en inntektsskatt som bygger på et vidt inntektsbegrep. - Som det vil fremgå av avsnitt 9.6 nedenfor, vil konsekvensene for arveavgiften av kontinuitetsprinsippet ved inntektsbeskatningen ikke være i strid med de prinsipper som arveavgiften er basert på.

Utvalget må på denne bakgrunn konkludere med at innvendinger mot kontinuitetsprinsippet basert på at det skulle være i strid med, eller i dårlig harmoni med, grunnleggende prinsipper i skatte- og avgiftsretten, ikke kan tillegges noen vekt av betydning ved vurderingen. Utvalget tilføyer at i den utstrekning slike betraktninger fortsatt anses å ha vekt, kan de like godt begrunne et system basert på at arv og gave anses som realisasjon. Som behandlet i avsnitt 9.5.2 foran kan det imidlertid anføres tungtveiende innvendinger mot et slikt system. Kontinuitetsprinsippet fremstår i dette perspektiv som et kompromiss mellom skattlegging av latent skattepliktige verdier ved arv og gave (arv og gave som realisasjon) og full skattefrihet for disse verdier.

Det har som nevnt også være anført at kontinuitetsprinsippet er i strid med prinsippet om at arvinger bare blir ansvarlig for avdødes gjeld gjennom en erklæring om gjeldsovertakelse. Til dette vil utvalget bemerke at innføring av kontinuitetsprinsippet ikke innebærer at arvingene blir ansvarlig for avdødes skattegjeld. Kontinuitetsprinsippet innebærer at fastsettelsen av arvingenes skattegjeld i noen utstrekning vil avhenge av faktorer knyttet til avdødes forhold. Men dette er en måte å beregne *arvingenes* skattegjeld på, ikke arvelatereens. Kontinuitetsprinsippet kan derfor vanskelig sies å være i strid med den nevnte arverettslige prinsipp. Som foran nevnt er et tilsvarende prinsipp etter hvert blitt utbredt innenfor selskapsbeskatningen, og det representerer således ikke noe prinsipielt nytt. Skattyteren står dessuten fritt til å la være å overta den aktuelle gjenstand.

Utvalget vil så se nærmere på de *bedriftsøkonomisk baserte innvendinger* som har vært anført mot innføring av kontinuitetsprinsippet.

Utvalget vil fremheve at det er viktig at den samlede beskatning i forbindelse med generasjonsskifte i familiebedrifter utformes slik at den ikke legger hindringer i veien for at foretaket kan overføres til og drives videre av den som ut fra ikke-skatterettslige betraktninger finnes best skikket til dette. Det hører også med til utvalgets mandat å vurdere om og i hvilken utstrekning det bør gjelde særlige lettelsesregler i skatte- og avgiftsreglene ved generasjonsskifte. Dette vurderes i bredere sammenheng et annet sted i utredningen (se kapittel 10). Spørsmålet her er om diskontinuitetsprinsippet bør videreføres på det grunnlag at det gir en egnet form for bedriftsøkonomisk støtte og stimulans i forbindelse med generasjonsskifte i familiebedrifter.

Utvalget vil peke på at diskontinuitetsprinsippet ved inntektsbeskatningen vil gi utslag som må anses som ganske tilfeldige, avhengig av den aktuelle

skattyters skatteposisjoner. Den fordel skattyterne kan oppnå ved hjelp av diskontinuitetsprinsippet, vil avhenge bl.a. av verdiendringer og avskrivningstakt på de ulike gjenstander hos skattyterne, hvorvidt skattyter har underskudd til fremføring, positiv eller negativ gevinst- og tapskonto osv. Noen eksempler: Hvor giver/arvelater vesentlig eier gjenstander som kan avskrives raskere enn faktisk verdireduksjon, vil fordelene være større enn hvor han vesentlig eier gjenstander hvor avskrivningene ikke gir slik mulighet til reservedannelse eller hvor han overhodet ikke eier avskrivbare gjenstander. Gjenstander som har steget raskt i verdi, vil gi større skattefordeler enn gjenstander som har steget langsomt i verdi.

For gjenstander som har falt i verdi, vil diskontinuitetsprinsippet tvert om innebære at skattyter stilles dårligere enn ved et kontinuitetsprinsipp; dette er svært aktuelt for aksjer og i noen utstrekning også for fast eiendom; diskontinuitetsprinsippet vil i slike tilfeller representere en slags negativ bedriftsstøtte. Det samme vil være tilfelle for negativ gevinst- og tapskonto og tom positiv saldo ved dødsfallet. Etter skattereformen er en tilsvarende effektiv dessuten blitt en mer nærliggende mulighet for varelager, fordi arvelater normalt ikke har nedskrivningsrett lenger.

Sett f.eks. at As varelager 31.12. i år 1 var verdsatt til 100, men at det i realiteten bare var verd 70 pga. f.eks. ukurans. Sett videre at A dør i januar i år 2. Ved inntektsbeskatningen av boet/arvingene skal, gitt diskontinuitetsprinsippet, 70 legges til grunn (forutsatt ingen verdiendring siden årsskiftet, og privat skifte), og dette blir også arveavgiftsverdien. Det blir ingen fradragsrett for de 30 ved inntektsbeskatningen, hverken hos avdøde, dødsboet eller arvingene. Virkningen blir den samme om foretaket inklusive varelager overføres som gave.

En tilsvarende negativ effekt oppstår hvor arvelateren hadde underskudd til fremføring; dette kan ikke fremføres til fradrag hos dødsboet eller arvingene (etter praksis med forbehold for gjenlevende ektefelle i uskiftet bo).

Utvalget vil også peke på at virkningene av diskontinuitetsprinsippet blir ulike for hhv. arv og gave (herunder arveforskudd). Dette skyldes at en del skatteposisjoner ikke kan overføres ved gave; dette gjelder f.eks. positiv og negativ gevinst- og tapskonto og rett til å fremføre underskudd. Vilkårene etter disse ordninger må fortsatt oppfylles av giveren selv.

Utvalget må etter dette konkludere med at virkningene av diskontinuitetsprinsippet er altfor tilfeldige til å oppfylle de vilkår som må stilles til et tilstrekkelig treffsikkert og nøytralt skattemessig basert system for støtte til generasjonsskifte i familiebedrifter. Utvalget antar at det heller ikke vil være praktisk mulig å reformere diskontinuitetsprinsippet slik at det gir mer nøytrale og treffsikre virkninger. Utvalget henviser i denne sammenheng til at prinsippet innebærer at skatteposisjoner som er positive for skattyteren (som f.eks. fradragsrett for latent tap og negativ gevinst- og tapskonto og fremføringsrett for underskudd) går tapt, at det neppe vil være til å unngå at avskrivningsreglene i ulik grad fortsatt vil gjøre det mulig å danne visse latent skattepliktige reserver, samt at ingen reform av skattereglene kan forhindre at verdistigninger på kapitalgjenstander (og dermed latent skattepliktig gevinst som blir skattefri ved arv og gave) fortsatt vil være høyst ulik.

Utvalget vil overhodet anta at det ikke er hensiktsmessig å forsøke å bygge inn skattemessig stimulansordninger med sikte på generasjonsskifte i *inntektsskattereglene*. Slike stimulansregler vil lett komme i strid med andre viktige premisser som inntektsskattereglene bygger på, først og fremst at regler som generelt er ment som skatte *kreditt*regler i større eller mindre grad vil fungere som skatte *fritaks*regler. Slike unntak vil kunne benyttes til å oppnå skattefordeler ut over det som er hensikten med dem, og de vil dessuten lett bidra til å gjøre systemet mer komplisert.

Utvalget antar etter dette at skatte- og avgiftsmessig baserte stimulansregler i forbindelse med generasjonsskifte i familiebedrifter bør vurderes i forhold til arveavgiftsreglene og ikke inntektsskattereglene. Det henvises til kapittel 10. Og utvalget må konkludere med at de bedriftsøkonomisk baserte innvendinger mot overgang til kontinuitet i inntektsbeskatningen ved arv og gave, ikke kan anses som tungtveiende.

9.6 Samordning av inntektsbeskatning og arveavgiftsgrunnlag; kontinuitetsprinsippets anvendelsesområde

9.6.1 Hovedprinsipp om samordning

Hvis kontinuitetsprinsippet innføres ved inntektsbeskatningen, vil spørsmålet om behandlingen av latente skatteforpliktelser oppstå både ved arveavgiftsberegningen og ved skifteoppgjøret. Den som overtar en gjenstand beheftet med latent skatteplikt, bør nemlig kompenseres for dette. Ellers blir arveavgiften beregnet av (i prinsippet) høyere verdier enn det arvingen faktisk mottar, og han vil ved skiftet motta lavere verdier enn annen arving som får nominelt samme verdier, men uten at det hefter latent skatteplikt til dem.

Sett at A i sin tid ervervet en eiendom for 100. Ved dødsfallet er den verd 250, og A etterlater seg dessuten 250 i kontanter. Hvis arving B får eiendommen og arving C får kontantene, har i realiteten C fått mer enn B, for B må regne med en eller annen gang å betale skatt (28 pst.) av de 150; og B må betale arveavgift av høyere verdier enn de han i realiteten mottar.

Spørsmålet er så hvordan denne samordningen av inntektsbeskatning og arveavgiftsgrunnlag bør skje. I prinsippet kan samordningen skje enten ved inntektsbeskatningen eller ved arveavgiftsberegningen.

Det er løsninger via arveavgiftsberegningen som har stått i fokus i de norske forslag til samordning av inntektsskatt og arveavgift, og det er derfor særlig de som har for øye i det følgende (se avsnitt 9.6.7 nedenfor om en alternativ metode). Disse går ut på at arveavgiftsgrunnlaget skal reduseres for å kompensere for den latente inntektsskatteplikt. Metoden kan beskrives slik at den latente skatteforpliktelse behandles som en gjeldspost ved arveavgiftsberegningen. Fordi annen gjeld skal fradras ved arveavgiftsberegningen, vil en slik metode være i god overensstemmelse med de prinsipper som arveavgiften ellers bygger på. Dette løsningsalternativ kaster også lys over hvordan de latente skattene bør behandles skiftemessig.

Det springende punkt er hvor mye arveavgiftsgrunnlaget (og skifteverdien) må reduseres for å kompensere for den latente skatteplikt som mottakeren overtar. Både i det lovforslag som ble fremlagt i 1970-årene og i Aar-

bakkegruppens utredning (NOU 1989: 14) ble det lagt til grunn at det skulle betales arveavgift av arvelaters ligningsmessig nedskrevne verdi, altså den verdi som mottakerne overtar som sin inngangsverdi. En så sterk reduksjon av avgiftsgrunnlaget ble ansett som nødvendig for å forhindre dobbeltbeskatning. I eksemplet foran innebærer dette at arveavgiftsgrunnlaget på eiendommen utgjør 100.

Dette gir imidlertid en systematisk overkompensasjon for den latente skatteforpliktelse idet arveavgiftsgrunnlaget reduseres med mer enn den latente skatteforpliktelse.⁵⁸ Skifterettslig vil løsningen gi den arving som overtar latent skatteplikt, en for stor fordel i forhold til de andre. Både arveavgiftsrettslig og skifterettslig er løsningen altså unøytral. Det prinsipielt riktige må være å redusere arveavgiftsgrunnlaget med *inntektsskatten av den latent skattepliktige fordel* og ikke med hele den latent skattepliktige fordel.

I eksemplet foran innebærer dette at arveavgiftsgrunnlaget bør være 250 minus inntektsskatt av (250-100). Regnes det med 28 pst. inntektsskatt, blir den latente skatteforpliktelse 42 og arveavgiftsgrunnlaget 250 minus 42 = 208.

At dette i prinsippet gir nøytrale løsninger, fremgår hvis man tenker seg at arvelater selv selger gjenstanden rett før han dør og at salgssum minus skatt på gevinsten ved salget går i arv til arvingene. Arvelater vil da bli gevinstbeskattet for (250-100) = 150. Etter fradrag for 28 pst. skatt av dette, dvs. 42, går resten, dvs. 250-42 = 208 inn i arveavgiftsgrunnlaget.

Rent teknisk kan reduksjonen i arveavgiftsgrunnlaget konstrueres som en reduksjon av den avgiftspliktige verdi ved verdsettelsen av gjenstander eller som en frittstående post som kommer til fradrag i arveavgiftsgrunnlaget eller som en kombinasjon av disse metoder.

Beregningen av den latente skatt vil kunne volde en del problemer som i sin tur reiser spørsmål om hvor langt kontinuitetsprinsippet bør gjennomføres. Disse spørsmål omtales i de følgende punkter.

9.6.2 Kontinuitetsprinsippets anvendelsesområde

Spørsmålet er *for det første* om enkelte gjenstander bør holdes helt utenfor kontinuitetsprinsippet, altså slik at det for dem ikke skal beregnes noen latent skatt overhodet. Begrunnelsen kan først og fremst være at det er lite sannsynlig at det overhodet blir noen skattepliktig gevinst.

For innbo og løsøre, som kan selges skattefritt, må dette klart nok være regelen. For bolig- og fritidseiendommer er svaret på spørsmålet ikke like klart. Kontinuitetsprinsippet innebærer bl.a. at gavemottakere/arvinger trer inn i givers/avdødes opptjening av eier- og brukstid. Egen bolig kan selges uten skatteplikt for gevinst hvor selgeren har eid og brukt den som egen bolig i minst ett år. Parallele regler, med lengre frister, gjelder for fritidseiendom. For gårds- og skogbruk gjelder et krav til 10 års eiertid for at gevinsten skal være skattepliktig. Se skatteloven 1911 § 43, 2. ledd bokstav c, d og f/skatteloven 1999 § 9-3 annet til sjetten ledd. Reglene innebærer at slik eiendom ofte vil kunne selges uten at det oppstår skatteplikt for gevinsten. Men dette kan

58. Se Zimmer: (1978), s. 473 ff. (med kritikk av forslaget fra 1970-tallet) og samme forfatter i Skatterett 1990 s. 31 ff (med kritikk av Aarbakkegruppens utredning). Forslaget i Ot. prp. nr. 16 for 1991-92 bygger imidlertid på samme samordningsprinsipp som det utvalget foreslår her.

man ofte ikke vite sikkert på arv/gavetidspunktet. Det oppstår derfor problemer mht om og ev. hvordan det skal tas hensyn til latent skatteplikt ved arveavgiftsberegningen (og ved skifteoppgjøret).

I en dødsfalls/gavesituasjon hvor kontinuitetsprinsippet gjelder, kan det tenkes at vilkårene for skattefrihet er oppfylt av arvelater/giver på arv/gavetidspunktet. Av kontinuitetsprinsippet følger at mottakerne kan påberope seg dette. For gårds- og skogbruk vil da saken normalt være klar: Gevinsten vil være skattefri hvis mottaker selger eiendommen senere. Men det gjelder bare ubetinget dersom eiendommen selges som alminnelig gårdsbruk eller skogbruk. Hvis deler av eiendommen selges under slike omstendigheter at tomteregelen eller reglene om rettigheter i skatteloven 1911 § 43 tredje ledd/skatteloven 1999 § 9-3 syvende ledd kommer til anvendelse, eller driften på eiendommen utvikler seg slik at eiendommen ikke lenger oppfyller vilkårene for å være alminnelig gårdsbruk, vil gevinsten bli skattepliktig. Det samme kan etter omstendighetene gjelde hvis våningshuset selges separat og skal følge reglene for egen bolig.

For egen bolig og fritidsbolig innebærer kravet om egen bruk at det oftere kan bli aktuelt at gevinst ved fremtidig salg blir skattepliktig selv om eiendommen kunne ha vært solgt skattefritt ved arv/gavetidspunktet: Selv om vilkårene var oppfylt ved arv/gavetidspunktet på grunnlag av arvelaters/givers bruk, er det fullt mulig at bruksvilkåret ikke er oppfylt når mottakeren senere selger (typisk fordi mottaker har leid den ut). Og også for bolig- og fritidseiendom kan det senere bli aktuelt med tomtebeskatning.

Det kan videre være slik at vilkårene for skattefrihet ikke foreligger på arv/gavetidspunktet, men at dette kan tenkes å være tilfelle ved mottakernes salg senere. Typisk er eiertid for gårdsbruk ikke oppfylt ved arv/gavetidspunktet, men vil være det ved det senere salg, eller mottaker tar boligeiendom i bruk slik at bruksvilkåret oppfylles.

Alt dette viser at det på arv/gavetidspunktet kan være temmelig usikkert om et senere salg fra mottakeren vil utløse skatteplikt eller ikke. Dermed oppstår det også tvil om det er på sin plass å redusere arveavgiftsgrunnlaget (og skifteverdien) med latent skatt.

For det annet kan det i en del tilfeller være vanskelig å bringe inngangsverdiene på det rene. Hvor arvelater/giver kunne eller regnet med å kunne selge gjenstanden uten skattepliktig gevinst, vil han ha hatt lite incitament til å bevare dokumentasjon for hva inngangsverdien i sin tid var. Har en eiendommen vært i slekten i flere generasjoner, kan tidspunktet for beregning av relevant inngangsverdi ligge langt tilbake i tiden. På samme måte kan det by på problemer å dokumentere senere påkostninger. Dette vil typisk kunne være stillingen for ikke avskrivbar fast eiendom. For avskrivbare gjenstander må inngangsverdien bringes på det rene av hensyn til beregningen av de årlige avskrivninger. Også for aksjer kan problemer med å dokumentere kostpris oppstå i praksis. De fleste aksjer har imidlertid fått ny inngangsverdi pr. 1. jan. 1992 i forbindelse med ikrafttreddelsen av skattereformen (selskapsskatteloven § 10-2), slik at eldre verdier sjelden vil være aktuelle.

På bakgrunn av disse problemer foreslo Finansdepartementet i Ot. prp. nr. 16 for 1991-92 at kontinuitetsprinsippet ikke skulle gjelde for fast eiendom som ikke har vært avskrevet (se premisser s. 16 flg. og lovforslag s. 159; tilsvarende

begrensning i anvendelsesområdet har vært foreslått tidligere). Dette skulle etter forslaget gjelde for slik eiendom både i og utenfor næring. Departementet anfører også at den lovgivningspolitiske begrunnelse for å innføre kontinuitetsprinsippet ikke er like sterk for latent skattepliktige verdier i form av verdistigning som i form av forserte av- og nedskrivninger og avsetninger, jf. avsnitt 9.5.1 foran om dette.

Utvalget har vurdert om man kan løse problemet med inngangsverdiene for ikke avskrivbar fast eiendom etter samme modell som den man valgte for aksjer i forbindelse med skattereformen, altså å gi eiendommene ny inngangsverdi knyttet til verdien på et gitt tidspunkt, f.eks. 1. jan. 2000. En slik modell er kjent bl.a. fra svensk rett. Utvalget peker på at en slik løsning vil forutsette en omfattende nyverdssettelse av fast eiendom.

Utvalget har også vurdert om problemet kan løses med en sjablonregel, f.eks. slik at halve vederlaget skal anses som skattepliktig gevinst uansett faktisk inngangsverdi (ev. med forbehold for at skattyteren godtgjør en høyere inngangsverdi); en slik løsning er anvendt i svensk rett. En slik regel vil imidlertid innebære en meget grov sjablon. Og hverken denne modellen eller modellen med å knytte inngangsverdien til verdien på et bestemt tidspunkt, vil løse de problemer som har sin bakgrunn i at eiendom skifter kategori i forhold til skattereglene (gårdsbruk blir tomt, bolig tas i bruk av eieren, osv.).

Utvalget er etter en vurdering av disse forhold kommet til at de beste grunner taler for å unnta ikke avskrivbar fast eiendom i og utenfor næring fra kontinuitetsprinsippets anvendelsesområde.

For det tredje oppstår spørsmål om i hvilken utstrekning fondsavsetninger, betinget skattefrie gevinster, underskudd til fremføring osv. bør kunne overføres til arving og gavemottaker. Utvalget finner det klart at svaret bør være bekreftende ved arv, såvel for skatteposisjoner i som utenfor virksomhet. Kontinuitetsprinsippet vil således gjelde også for retten til fremføring av underskudd utenfor virksomhet. Ved gave er ikke svaret like klart. Her er det dels en mulighet for giveren å oppfylle vilkårene iht. reglene om den enkelte skatteposisjon, dels er faren for misbruk større. Det bør således neppe åpnes for rett til å overføre ved gave en rett til å fremføre et underskudd utenfor virksomhet. Men for skatteposisjoner som knytter seg til virksomhet som overføres som gave, er det et åpenbart behov for å åpne for overføring også av skatteposisjonene sammen med virksomheten. Et forslag basert på dette prinsipp, ble fremmet i Ot. prp. nr. 16 for 1991-92 i forslaget til § 42 annet ledd bokstav c:

«Når arving eller gavemottaker overtar avdødes næring med skattemessig kontinuitet, skal negativ saldo, tom positiv saldo, positiv og negativ gevinst- og tapskonto og skattemessig underskudd overtas sammen med næringen.»

Dette forslaget innebærer ikke bare en rett for gavemottakerne til å overta skatteposisjonene, men også en plikt. Utvalget slutter seg til dette forslaget.

De gjenstander som etter dette vil omfattes av kontinuitetsprinsippet, vil først og fremst være avskrivbar fast eiendom, driftsløsøre og besetning, varelager, aksjer og andre finansgjenstander. Videre omfattes skatteposisjoner som ikke knytter seg til gjenstander (typisk avsetningsordninger, rett til å fremføre underskudd), for gave med det forbehold at dette bare gjelder for

skatteposisjoner knyttet til virksomhet og bare hvor skatteposisjonen overføres sammen med den virksomhet som de knytter seg til.

For gjenstander som skal omfattes av kontinuitetsprinsippet, må skattyterne og ligningsmyndighetene som nevnt holde greie på den skattemessige inngangsverdi av andre grunner enn gjennomføringen av kontinuitetsprinsippet.

Spesielt for aksjer, som det ellers kunne ha knyttet seg visse problemer til, gjelder som nevnt at de fleste av disse fikk ny inngangsverdi pr. 1. januar 1992 i forbindelse med skattereformen, se selskapsskatteloven § 10-4. Kontinuitetsprinsippet innebærer at arvelaters/givers RISK-verdier skal legges til grunn også av mottakeren. Utvalget henviser her til at fastlegging av RISK-verdiene er et generelt problem som det arbeides med en løsning av. Å finne frem til arvelaters RISK-verdier kan antas å kunne bli spesielt vanskelig. Utvalget antar at den løsningen som man kommer frem til, vil løse også de problemer som arvinger og gavemottakere kan stå overfor på dette felt. Utvalget henviser for øvrig til at RISK-beløpene for den aktuelle aksje finnes hos ligningsmyndighetene og hos selskapet.

Vanskeligheter kan, her som ellers, oppstå i praksis hvor det er uorden i skattyters regnskap, men muligheten for dette kan ikke tillegges vesentlig vekt. Derimot burde det ikke skape noe problem at regnskaper normalt ikke oppbevares i mer enn ti år, for de relevante opplysningene antas å måtte finnes i regnskap fra senere år, jf. det som foran er sagt om spørsmål i forbindelse med å fastlegge inngangsverdien.

9.6.3 Beregning av latent skatt: nåverdi

Spørsmålet er her om og ev. hvordan det skal tas hensyn til at skatteplikten normalt ikke aktualiseres i forbindelse med dødsfallet eller gaven, men først vil bli aktuell senere.

I Ot. prp. nr. 35 for 1990-91 s. 271-73 (videreført i Ot. prp. nr. 16 for 1991-92) foreslås at de latente skatter skal utgjøre det beløp som ville fremkommet ved en umiddelbar realisasjon av det aktuelle objekt. Dette innebærer at latent skatt settes til 28 pst. av de latent skattepliktige verdier uten at det tas hensyn til at skatteplikten normalt ligger inn i fremtiden (neddiskontering til nåverdi). Valget er begrunnet med at en slik neddiskontering vil «bli lite treffsikker i forhold til overtakerens fremtidige disposisjoner». Den kan kanskje også forsvares med at det bør være mottakerens sak og uten betydning for arveavgiftsoppgjøret hvordan mottakeren velger å innrette seg etter ervervet. Løsningen er også enkel.

Etter utvalgets mening er det imidlertid vanskelig å se bort fra at en slik løsning systematisk i større eller mindre grad vil overvurdere den latente skatteplikt og at den verdi man kommer frem til, derfor vanskelig kan regnes som en omsetningsverdi. Løsningen vil innebære at arveavgiftsgrunnlaget settes lavere enn et nøytralt system skulle tilsi, og lavere jo større den latente skatteplikt er. En slik regel kan vanskelig legges til grunn på skifteoppgjøret mellom flere arvinger fordi den vil favorisere den arving som overtar gjenstander som er beheftet med latent skatteplikt (unntatt hvor gjenstanden straks selges). Det må anses som en betydelig fordel om man kan komme frem til løsninger som kan benyttes både ved arveavgiftsberegningen og (som deklaratisk regel) ved skifteoppgjøret. På den annen side er det helt umulig å

beregne nåverdien av den latente skatteplikt nøyaktig, for en del av de relevante fakta vil som oftest ligge inn i fremtiden.

Den eneste praktiske utvei synes å være at det tas sjablonmessig hensyn til en gjennomsnittlig neddiskontering. Dette er mønsteret i de danske reglene: Etter den danske boavgiftslov § 13 a Stk. 3 anses den latente skatteplikt (i loven kalt «passivpost til utligning av skattetilsvaret», jf. Stk. 1) å utgjøre 30 pst. av den latent skattepliktige inntekt, men 20 pst. for latent skatt på ikke børsnoterte aksjer og 12,5 pst. for latent skatt på børsnoterte aksjer. Satsene for aksjer utgjør halvparten av de ordinære satser for aksjegevinster, og den generelle satsen omtrent halvdelen av den skattesats som anvendes for «personlig inndkomst». ⁵⁹

Skulle man gå hårfint til verks, burde det vel være ulike sjabloner for ulike typer av aktiva: Reserver i varelager oppløses normalt raskere enn reserverer i form av positiv gevinst- og tapskonto eller negativ saldo. Og lengst frem til beskatning er det kanskje for latent skatteplikt i form av verdistigninger, spesielt for aksjer. Av praktiske grunner mener utvalget at man likevel bør holde seg til én sats. Det henvises til at det er regelen i Danmark (bortsett fra for aksjegevinster hvor skattesatsene er andre).

Følger man det danske mønster, kan latent skatt beregnes til 14 pst. av de latent skattepliktige verdier. Gitt visse forutsetninger ⁶⁰, innebærer dette at latent skatteplikt gjennomsnittlig oppløses i løpet av ca. 15 år. Utvalget antar at latent skatt gjennomgående aktualiseres raskere enn dette og at nåverdien av den latente skatt derfor er høyere, og derfor bør settes til en større andel av de latent skattepliktige verdier. Utvalget antar av 20 pst. gjennomgående vil passe. Dette innebærer at den latente skatteplikt under bestemte forutsetninger ⁶¹ gjennomgående oppløses i løpet av seks til syv år. Utvalget henviser til at det også i praksis ikke sjelden legges til grunn at nåverdien av latente skatteforpliktelser kan vurderes til omkring 20 pst.

I avsnitt 9.8 nedenfor foreslår utvalget at det ved arveavgiftsberegningen også skal regnes med latente skattefordeler. Utvalget foreslår at en prosent-sats på 20 brukes også i slike tilfeller. Latente skattefordeler vil typisk bestå av underskudd til fremføring og realisert, men ikke tidfestet tap (negativ gevinst- og tapskonto, tom positiv saldo). Utvalget antar at slike fordeler gjennomgående vil bli aktualisert tidligere enn latente skatteforpliktelser. Dette skyldes først og fremst at gevinster på bl.a. aksjer, som forutsetningsvis oppløses sent, typisk vil inngå i de latent skattepliktige verdier. Dette innebærer i så fall at verdien av de latente skattefordeler blir noe undervurdert. En slik undervurdering vil være en fordel for de avgiftspliktige.

9.6.4 Særlig om personinntekt

I resonnementene foran er det tatt utgangspunkt i skattesatsen for alminnelig inntekt. Hvis vilkårene for beregning av personinntekt foreligger ved dødsfalls/gavetidspunktet eller (med en eller annen grad av sannsynlighet)

59. Se Jacobsen (1998), s. 151.

60. En halvering fra den formelle satsen på 28 pst. til 14,2 pst. tilsvarer lineær oppløsning av den latente skatten over 15 år ved et avkastningskrav på 10 pst. etter skatt.

61. En reduksjon fra den formelle satsen på 28 pst. til 20,3 pst. tilsvarer lineær oppløsning av den latente skatten over 6 år ved et avkastningskrav på 10 pst. etter skatt.

kan tenkes å foreligge senere, oppstår spørsmålet om det ved beregning av latent skatt også skal tas hensyn til dette, og ev. hvordan.

Personinntekt skal beregnes hvor innehaver av enmannsforetak er aktiv (skatteloven 1911 § 56/skatteloven 1999 § 12-10) og hvor minst 2/3 av andelshaverne i deltakerlignet selskap eller minst 2/3 av aksjonærene i aksjeselskap er aktive i selskapet (skatteloven 1911 § 56 og § 57/skatteloven 1999 § 12-10). Foreligger vilkårene, skal utgangspunkt tas i de samme verdier ved beregning av personinntekt som ved alminnelig inntekt (skatteloven 1911 § 60/skatteloven 1999 § 12-12). Men det gjelder noen unntak. Mest interessant i den aktuelle sammenheng er at aksjegevinster og inntektsføring (og for så vidt også utgiftsføring) fra gevinst- og tapskonto ikke skal regnes med til personinntekt.

Spørsmålet om det skal tas hensyn til latent skatt på personinntekt oppstår først og fremst hvor det skulle beregnes personinntekt frem til arve/gavetidspunktet, typisk fordi avdøde/giver var eneinnehaver av enmannsforetak og aktiv, eller eide minst 2/3 av aksjene/andelene og var aktiv. En aktualisering av skatteposisjonene på dette tidspunkt ville derfor utløse skatt av personinntekt. Spørsmål er da om og ev. hvordan det skal tas hensyn til dette ved fastsettelse av latent skatt.

Et argument mot overhodet å ta hensyn til mulig latent skatt av personinntekt er at det ikke er sikkert at det vil bli utløst noen skatt av personinntekt på et senere tidspunkt; typisk kan det tenkes at arvingene/gavemottakerne organiserer seg slik at personinntekt ikke blir utløst. F.eks. kan det tenkes at to barn overtar 50 pst. hver og at bare den ene er aktiv, eller at barn som overtar det hele, overdrar minst 34 pst. videre til myndige barn eller til andre.

Et annet argument mot å ta hensyn til latent skatt av personinntekt i forbindelse med arv/gave av aksjer og andeler, er adgangen til å søke refusjon av skatten hos selskapet (skatteloven 1911 § 31 femte ledd/skattebetalingsloven § 48 A nr. 3). Disse reglene innebærer at skatten i realiteten treffer selskapet og ikke deltakeren/aksjonæren. Ut fra et slikt syn skulle det ikke dreie seg om latent skatt på andel/aksje som går over ved gave/arv. Det dreier seg heller om en skatt på selskapet, og i den grad det skal tas hensyn til selskapets fremtidige (skatte)forpliktelser, vil dette kunne påvirke verdsettelsen av aksjene. Det vil da bli galt om man først tar hensyn til refusjonsforpliktelsen ved verdsettelsen av aksjene, og så gjør fradrag i arveavgiftsgrunnlaget for en latent skatt som i realiteten er den samme forpliktelsen. Om det i praksis vil bli slikt dobbelt fradrag, beror på om slik fremtidig refusjonsplikt tas i betraktning ved verdsettelse av aksjene.

Etter gjeldende regler vil dette ikke skje: Iht. forskrift 19. november 1999 § 4-12 (jf. henvisningen fra arveavgiftsloven § 11 A) skal man ta utgangspunkt i selskapets skattemessige formue, og etter skatteloven 1911 § 39, 1. ledd a/skatteloven 1999 § 4-3 bokstav a vil forpliktelser til å betale slik refusjon i fremtiden være en betinget forpliktelse om det da kan anses som noen stiftet forpliktelse overhodet. Men selv om det ikke tas hensyn til slikt ved verdsettelsen av aksjene, kan det argumenteres med at det ikke er noen grunn til at refusjonsforpliktelsen skal stå i noen annen stilling enn fremtidige skatteforpliktelser, som det heller ikke tas hensyn til ved formuesbeskatningen (jf. skat-

teloven 1911 § 39, 1. ledd e/skatteloven 1999 § 4-3 bokstav e, som bygger på det syn at det bare tas hensyn til forfalt forskudds/forhåndsskatt og utlignet rest/resterende skatt).

Et tredje argument er at skatt på personinntekt etter sin begrunnelse skal være en skatt på aktiv innsats. Når skatt på personinntekt utløses på arvingenes eller gavemottakernes hånd etter overføringen til dem, er dette etter reglenes begrunnelse en skatt på inntekt vunnet ved arvingenes/gavemottakernes aktivitet og altså ikke en skatt som skyldes kontinuitet i skatteposisjoner fra arvelater/gavemottaker. Det er da liten grunn til å ta hensyn til disse skattene ved fastlegging av arveavgiftsgrunnlaget.

Resonnementet slår riktignok ikke fullt ut til for enmannsforetak slik delingsreglene konkret er utformet. For beregningsgrunnlaget for personinntekt vil inneholde elementer som er påvirket av kontinuitetsprinsippet (f.eks. avskrivningsgrunnlag). Denne motforestillingen vil ikke gjøre seg gjeldende hvor det dreier seg om selskap. For da vil spørsmålet om kontinuitet og diskontinuitet referere seg til aksjenes/andelens verdi, og personinntekten vil bli beregnet på grunnlag av selskapets forhold som er upåvirket av aksjenes/andelens verdi.

Etter utvalgets oppfatning taler disse argumentene mot at det bør tas hensyn til personinntekten ved beregning av latent skatt.

Hvor vilkårene for å beregne personinntekt ikke forelå ved gave/dødsfallstidspunktet, men hvor det med større eller mindre grad av sannsynlighet vil inntre en slik plikt, synes grunnlaget for å ta hensyn til latent skatt på personinntekt enda mindre. Det kan f.eks. tenkes at en enearving arver andel i et selskap som han selv eier andeler i fra før, og således kommer over 2/3-grensen (f.eks. far og sønn eier 50 pst. hver, og sønn arver far). Det kan også være senere endringer i forholdene som leder til at det oppstår plikt til å betale skatt av personinntekt (f.eks. oppkjøp av andeler, fisjoner). Det kan her, i tillegg til argumentene foran, anføres at det ofte er arvingens/gavemottakerens beslutning etter ervervet som leder til den latente skatteplikt, og det kan da hevdes at den ikke forelå ved dødsfallet/gaveerhvervet.

9.6.5 Praktiske problemer ved beregning av latent skatt

På basis av diskusjonen i det foregående, må det antas at beregning av latent skatt ikke bør by på vesentlige praktiske problemer. Hvor det dreier seg om latent skatteplikt knyttet til en gjenstand, forutsetter beregningen at tre størrelser bringes på det rene: Gjenstandenes omsetningsverdi på det aktuelle tidspunkt (dødsfalls-/gavetidspunktet, ev. skiftetidspunktet), gjenstandenes skattemessige inngangsverdi og en prosentsats. Gjenstandens omsetningsverdi må bringes på det rene av hensyn til arveavgiftsoppgjøret (og normalt også skifteoppgjøret) uansett om man bygger på kontinuitetsprinsippet eller diskontinuitetsprinsippet ved inntektsbeskatningen. Den aktuelle prosentsats forutsettes fastsatt i loven og kan leses ut av denne. Det eneste som innføring av kontinuitetsprinsippet krever i tillegg, er å bringe de skattemessige inngangsverdier på det rene. Med den avgrensning mot ikke avskrivbar fast eiendom som er foreslått foran, antar utvalget at dette ikke bør volde vesentlige vanskeligheter i praksis. Det er ligningsmyndighetenes oppgave å bringe inngangsverdiene på det rene. At avdødes/givers inngangsverdier må bringes på det rene, vil derfor ikke innebære noen tilleggsbelastning på skiftemyn-

dighetene eller arveavgiftsmyndighetene. I tillegg vil det kreves en regneoperasjon i to ledd: Inngangsverdien må trekkes fra omsetningsverdien, og prosentsatsen må anvendes på differansen. For skatteposisjoner som ikke knytter seg til gjenstander, blir det bare én regneoperasjon.

9.6.6 Særlig om fordeling av skatteposisjoner ved utlodning

Det er foran lagt til grunn at kontinuitetsprinsippet skal gjelde også gjennom skifteoppgjøret. Det må tas stilling til hvordan skatteposisjonene skal eller kan fordeles mellom arvingene ved skifteoppgjøret.

Saken er klar når det gjelder inngangsverdier. Her kan man vanskelig tenke seg noen annen løsning enn at inngangsverdien følger den gjenstanden som den gjelder. Det samme må gjelde krav til eier- og brukstid. Spørsmålet gjelder andre skatteposisjoner, først og fremst gevinst- og tapskonti og fremførbart underskudd.

De fleste slike skatteposisjoner har tilknytning til virksomhet. Etter utvalgets mening bør slike skatteposisjoner følge virksomheten, altså slik at den som får virksomheten utlagt til seg på skiftet, må inntektsføre positiv gevinst- og tapskonto knyttet til virksomhet og er den som kan kreve avdødes underskudd fremført til fradrag i senere års inntekt. Utvalget finner ikke grunnlag for å åpne for at arvingene skal kunne velge en annen ordning. Fremførbart negativ personinntekt bør følge samme regel.

For skatteposisjoner utenfor virksomhet er det ikke like klart hva som bør være løsningen. Spørsmålet synes praktisk for underskudd utenfor virksomhet til fremføring, betinget skattefri gevinst etter ufrivillig realisasjon etter skatteloven 1911 § 45 åttende ledd/skatteloven 1999 § 14-70 og betinget skattefri gevinst etter makeskifte med kommune osv. etter skatteloven 1911 § 45 niende ledd/skatteloven 1999 § 14-71. Positive og negative saldi og gevinst- og tapskonti kan også forekomme utenfor virksomhet. Utvalget antar at det ikke bør åpnes for at arvingene fritt skal kunne fordele skatteposisjonene mellom seg. En slik regel vil åpne for uønsket skatteplanlegging i forbindelse med skifteoppgjøret og kan også påvirke skifteoppgjøret på en uheldig måte. Utvalget foreslår derfor at arvingene må dele rettigheter og plikter etter slike skatteposisjoner mellom seg etter delingsforholdet ved skiftet. Hvor arvelater hadde underskudd utenfor virksomhet til fremføring og de er tre arvinger i boet, får de hver rett til fremføring av 1/3 av underskuddet. For kontinuitet i rett til fremføring av underskudd bør det i tillegg stilles vilkår om at arvingene har overtatt ansvaret for avdødes gjeld.

9.6.7 Alternativ modell: Samordning via inntektsskatten

Som nevnt innledningsvis kan samordning av inntektsskatt og arveavgift også skje via *inntektsskatten*, ved at mottakeren får en så mye høyere inngangsverdi - eller mer generelt: et så mye større fradrag - enn det kontinuitetsprinsippet ellers skulle tilsi, at det kompenserer for den økte arveavgift. Det riktige vil trolig være å gi mottakeren rett til å regne med til inngangsverdien (ev. gi fradrag for) den arveavgift som er betalt av de latente skattepliktige verdier som overtas.

Hvis arvelaters ligningsmessig nedskrevne verdi er 100 og gjenstandens verdi er 250, blir etter dette prinsippet arvingens inngangsverdi $100 +$

arveavgiften av (250-100); alternativt blir det gitt fradrag for arveavgiften av (250-100).

Dette kan forklares slik: Når de latent skattepliktige verdier ikke skal regnes med til skattemessig inngangsverdi, kan det sies å være logisk å se arveavgiften av disse verdier som en form for anskaffelseskostnad for disse verdier og at det derfor gis aktiveringsrett for dem.

Bestemmelsen i skatteloven 1911 § 44 niende ledd/skatteloven 1999 § 6-16 synes basert på denne modellen, se nærmere avsnitt 9.6.10 nedenfor.)

Dette alternativ har tilsynelatende den fordel at den ikke gjør det nødvendig å fastsette noen (neddiskontert) latent skatteplikt som skal fradras arveavgiftsgrunnlaget. Men et parallelt problem oppstår ved at det trenges regler om når arveavgiften skal kunne komme til fradrag ved inntektsbeskatningen. Og man må ha regler for å regne ut hvilken avgift som skal anses for å være betalt av de latent skattepliktige verdier. Hvor det er ervervet flere gjenstander, må avgiften fordeles på disse (hvis metoden med økt inngangsverdi benyttes eller hvis tidspunktet for fradrag skal være forskjellig på annen måte). Løsningsalternativet gir heller ingen veiledning for hvordan skifteverdien bør fastsettes. Utvalget går på denne bakgrunn ikke inn for dette alternativ.

9.6.8 Flertallets konklusjon

Utvalgets flertall (Huseby, Omholt, Paulsen, Thoresen og Zimmer) er kommet til at kontinuitetsprinsippet bør innføres.

Utvalget har i det foregående avvist at dødsfall og gave bør anses som realisasjon. Videre har flertallet redegjort for at det ut fra en inntektsskattemessig synsvinkel er gode argumenter for at dødsfall og gaver ikke skal innebære at arvelaters og givers skatteposisjoner faller bort. Flertallet anser en overgang til et kontinuitetsprinsipp som en rimelig løsning: På den ene siden er det ikke er beheftet med de ulemper av spesielt likviditetsmessig art som er forbundet med å likestille arv og gave med realisasjon. På den annen side tar løsningen hensyn til behovet for konsistens i inntektsskattesystemet (og i gitte situasjoner også mottakers interesse) ved at avdødes/givers skatteposisjoner videreføres i stedet for å falle bort.

Et par trekk ved utvalgets forslag styrker etter flertallets mening argumentene for kontinuitet ved inntektsbeskatningen: Avgiftsfritaket for ektefeller foreslås videreført (se kapittel 11); dette innebærer at de verdier som tilfaller ektefeller ved arv og gave, ikke blir gjenstand for arveavgiftsberegning, og det innebærer at ektefellen under diskontinuitetsprinsippet ikke har noen arveavgiftsmessige motforestillinger mot å vurdere omsetningsverdiene ved ervervet høyt. Og utvalgets forslag om en betydelig reduksjon av avgiftssatsen innebærer at arveavgiftsberegningen i enda mindre utstrekning enn etter gjeldende rett kan ses som en erstatning for inntektsbeskatning av de latent skattepliktige verdier.

Flertallet har videre kommet til at det ikke kan reises motforestillinger av vekt mot et kontinuitetsprinsipp på det grunnlag at prinsippet skulle være i strid med grunnleggende trekk ved inntektsskattesystemet. Etter flertallets mening er opprettholdelse av prinsippet om diskontinuitet lite egnet som skattemessig basert støtte til gjennomføring av generasjonsskifter i familiebedrifter. Ved å holde ikke avskrivbar fast eiendom utenfor kontinuitetsprinsipp-

pets anvendelsesområde, ved innføring av en sjablonregel for beregning av latent skatt og med konklusjonen om at personinntekt ikke bør tas i betraktning ved beregning av latent skatt, mener flertallet at det heller ikke er tungtveiende praktiske, administrative eller skiftetekniske motforestillinger mot en overgang til kontinuitetsprinsippet.

Flertallet vil på denne bakgrunn konkludere med at kontinuitet i inntektsbeskatningen ved arv og gave bør innføres både innenfor og utenfor næring, bortsett fra for innbo og løsøre og for ikke avskrivbar fast eiendom. Videre bør det tas hensyn til latent skatt ved arveavgiftsberegningen i den form at arveavgiftsgrunnlaget reduseres sjablonmessig.

Forslaget innebærer at det skal foreligge både rett og plikt til kontinuitet. En adgang for skattyterne til å velge vil kunne føre til at kontinuitet velges hvor det er gunstig, men ikke hvor det er ugunstig og vil derfor ikke bidra til den konsekvens i inntektsbeskatningen som tilstrebes. En system med valgmulighet vil videre bidra til mer skattetenkning i forbindelse med skifte. Det kan også bli mer komplisert å beregne latent skatteplikt/skattefordel ved skifte og å holde greie på de skattemessige posisjonene.

Prinsippet om kontinuitet bør videre gjelde uansett om arvingene overtar avdødes gjeld eller ikke. Argumentene er i det vesentlige de samme i begge situasjoner, og det er generelt uheldig å knytte skatte- eller avgiftsmessige konsekvenser til valget. På dette punkt vil imidlertid utvalget gjøre et unntak for retten til å fremføre underskudd. Reglene i skatteloven 1911 § 53 første ledd/skatteloven 1999 § 14-6 er basert på det prinsipp at rett til fremføring ikke foreligger i den grad skattyteren ikke (lenger) hefter for gjeld (jf. reglene om at retten til fremføring av underskudd bortfaller ved ettergivelse av gjeld og ved konkurs). Utvalget antar at konsekvensen av dette bør være at retten til å fremføre avdødes underskudd bør være betinget av at arvingen har overtatt avdødes gjeld. Ved gave, der kontinuitet i retten til å fremføre underskudd bare er aktuelt for underskudd i næring, bør retten være betinget av at gavemottakeren har overtatt gjeld med tilknytning til næringen.

9.6.9 Mindretallets konklusjon

Mindretallet (Frøstrup, Lundgård, Wahlstrøm) går imot at kontinuitetsprinsippet innføres. Mindretallet tar utgangspunkt i gjeldende rett hvor diskontinuitetsprinsippet er vel innarbeidet og mener at det kreves svært gode argumenter både prinsipielt og praktisk, for å gå over til et annet prinsipp. Mindretallet mener at det ikke finnes tilstrekkelig gode grunner til dette. Overgang til et nytt prinsipp vil skape usikkerhet både hos de skattepliktige og hos avgiftsmyndighetene i en lengre overgangsperiode, og det er ikke lett å overskue alle nye problemer som kan oppstå ved en slik omlegging.

Mindretallet mener at prinsippet om diskontinuitet står vel så sterkt som kontinuitetsprinsippet i forhold til de prinsipper som inntekts- og arveavgiftsretten er basert på. For mindretallet er det en naturlig tanke og mest i tråd med folks rettsoppfatning at avdødes skatteposisjoner forsvinner med dødsfallet. Etter mindretallets oppfatning harmonerer diskontinuitetsprinsippet også best med argumentasjonen for arveloddsskatten, hvor mottagerens skatteevne er tillagt stor vekt ved valget mellom boavgift og arveloddsskatt. Kontinuitetsprinsippet innebærer at et skattesubjekt (arving/gavemottager) blir bundet av et annet skattesubjekts (arvelater/givers) skat-

teposisjoner. Flertallets påpekning av at forserte avskrivninger ikke kommer til beskatning med diskontinuitet, mener mindretallet er tillagt for stor vekt, flertallets syn svekkes også av at det ikke er fremlagt beregninger for dette. Om man opprettholder diskontinuitet og det i en rekke tilfeller likevel vil være slik at det er foretatt saldoavskrivninger som ikke fremkommer til beskatning på annen måte enn i arveavgiften, innebærer dette i realiteten at det skjer et tilskudd til egenkapitalen til den enkelte virksomhet. Mindretallet kan ikke se noe prinsipielt uheldig i at man på denne måten kan bidra til å styrke egenkapitalen i norske enkeltmannsforetak ved generasjonsskifter. Det vises for øvrig til avsnitt 10.6 hvor utvalgets flertall går inn for tiltak med sikte på å lette trykket av arveavgiftsbeskatningen ved generasjonsskifte.

Mindretallet henviser videre til at utvalget enstemmig går inn for regler om verdsettelse av ikke børsnoterte aksjer og andeler som vil innebære en betydelig skjerpelse av avgiftsbelastningen for slike eiendeler. Innføring av kontinuitet i inntektsbeskatningen av aksjegevinster vil øke beskatningen ytterligere. Mindretallet mener at dette samlet vil innebære en for stor skattekjerpelse.

Et eksempel vil belyse forskjellen mellom kontinuitet og diskontinuitet ved arv/gaveerwerb av en aksje: En aksje i børsnotert selskap er opprinnelig anskaffet av senior for 500 kroner, ved arv/gavetidspunktet er den verdt 1 000 kroner. Vi forutsetter at fribeløpet er oppfylt, slik at arveavgiften blir beregnet.

Ved *diskontinuitet* vil det bli slik dersom man legger 20 pst. arveavgift til grunn: Verdien man mottar er 1 000 kroner, 20 pst. av dette er 200 kroner som skal betales i arveavgift. Om aksjen selges for 1 000 kroner, blir det ingen ytterligere skatt, ved eventuell gevinst blir det 28 pst. skatt av det som overstiger 1 000 kroner.

Ved *kontinuitet* vil det bli slik: Verdien pr. arv/gavetidspunkt er 1 000 kroner, det latente skatteansvar er 20 pst. (flertallets sjablon) av differansen mellom det senior anskaffet aksjen for, 500 kroner, og nåverdien, 1 000 kroner, dvs. 500 kroner. 20 pst. latent skatteansvar av 500 kroner er 100 kroner, som skal trekkes fra de 1 000 kronene. Da gjenstår 900 kroner. Av dette skal beregnes 20 pst. arveavgift, som utgjør 180 kroner, arveavgiften blir altså noe lavere. Men ved senere salg til 1 000 kroner skal det beregnes 28 pst. skatt av differansen mellom 1 000 kroner og 500 kroner, som er 140 kroner. Den samlede beskatning ved avhendelse blir altså ved kontinuitet 320 kroner, mot diskontinuitet 200 kroner.

Ved å benytte samme eksempel og benytte utvalgets forslag til avgiftssats på 12 pst., vil det ved kontinuitet bli 248 kroner, mot diskontinuitet 120 kroner.

Flertallets forslag om kontinuitet er ikke konsekvent gjennomført i og med at ikke avskrivbar fast eiendom skal holdes utenfor. Dette vil etter mindretallets syn reise avgrensingsproblemer, kanskje spesielt i landbruksforhold der driftsbygning, maskiner og løsøre vil være undergitt kontinuitet, mens våningshuset og selve grunnen/jorda vil være unntatt. Mindretallet fremhever også at flertallets forslag vil innebære en form for inkonsekvens når man sammenligner ikke avskrivbar fast eiendom som er direkte eid med tilfeller hvor slik eiendom er eid av et aksjeselskap. I førstnevnte tilfelle vil kontinuitetsprinsippet ikke gjelde. I sistnevnte tilfelle vil kontinuitetsprinsippet gjelde for aksjene i selskapet, til tross for at eiendommens verdi påvirker

aksjenes verdi. Indirekte vil derfor kontinuitetsprinsippet kunne sies å gjelde for eiendommen. At valg av selskapsform vil avgjøre beskatningen, finner mindretallet uheldig. Spesielt for primærnæringene som i det store og hele er organisert som direkte eide enkeltmannsforetak vil spørsmålet om kontinuitet eller diskontinuitet få stor betydning.⁶²

En særlig viktig innvending er etter mindretallets oppfatning at det spesielt for aksjer og andeler vil kunne være vanskelig å finne arvelaters/givers inngangsverdi. Det er ikke generell regnskapsplikt for privatpersoner, og det blir ytterligere uheldig når en person ikke bare vil være avhengig av sin egen ordenssans og oppbevaring av bilag og dokumentasjon, men også må ta konsekvensen av tidligere eiers oppbevaring av dokumentasjon. Man kan i flere tilfeller heller ikke få hjelp fra selskapet da det ikke er alle selskap som har historisk korrekte aksjonærregistre. Klarer man ikke å dokumentere inngangsverdi, kan det altså føre til mer skatt, noe mindretallet finner uheldig, da en ikke kan lastes for den manglende dokumentasjon. Riktignok vil mange aksjer og andeler ha fått ny inngangsverdi per 1. jan. 1992. Dette gjelder imidlertid langt fra alle, og man kan heller ikke regne med at arvelatere/givere har holdt greie på kostpris for aksjer anskaffet etter den tid. Det vil dessuten ofte være vanskeligere for arvinger og gavemottagere å finne tilbake til kostprisen enn det vil vært for arvelater eller giver selv. Dessuten vil emisjoner, fusjoner, fisjoner m.v. etter arvelaters/givers erverv kunne gjøre det spesielt vanskelig å finne ut av riktig inngangsverdi på aksjene. Etter dagens regler vil slike praktiske problemer kunne løses ved at aksjene gis bort eller går i arv. Denne praktiske muligheten fjernes ved innføring av kontinuitetsprinsippet.

Mindretallet vil også fremheve de problemer som kontinuitetsprinsippet vil reise på skifte mellom flere arvinger. Kontinuitetsprinsippet vil gjøre det nødvendig å ta hensyn til latent skattegjeld på skiftet. Man kan ikke uten videre gå ut fra at den sjablonregel som flertallet foreslår for arveavgiftsberegningen, vil passe for skifteformål, hvor det dreier seg om fordeling av verdier mellom to eller flere likestilte private parter. Etter flertallets forslag må man ved verdsettelsen mellom arvingene også ta hensyn til det latente skatteansvar. Det vil være en passivapost knyttet til det aktivum som overdras. Tradisjonelt har man ved skiftet lagt til grunn at den som overtar et naturalutlegg, skal stå fritt i å avhende umiddelbart. I så fall vil gevinsten beskattes med 28 pst. Sjablonen knyttet til arveavgiftsverdsettelsen på 20 pst. vil ikke være dekkende. Hvilken prosentsats som skal anvendes mellom arvingene kan bli gjenstand for uenighet, da skattens størrelse vil være avhengig av på hvilket tidspunkt gjenstanden selges.

Mindretallet antar videre at innføringen av et kontinuitetsprinsipp vil medføre et merarbeid for avgiftsmyndigheten og for ligningsmyndigheten, og savner en nærmere vurdering av dette.

Samlet sett mener mindretallet at et kontinuitetsprinsipp kan gi noe mindre arveavgift i de fleste tilfeller, men oftest en langt tyngre skattesituasjon for arvingene i årene etter arvefallet/gaveervervet. På grunnlag av disse prinsip-

62. Årsaken til at de fleste gårdsbruk drives som enkeltmannsforetak og ikke i form av aksjeselskap kan være både fare for odelsutløsning ved overgang til aksjeselskap og at man ikke får tilskudd til produksjon i aksjeselskap samt at man kan selge skattefritt dersom man eier mer enn 10 år, jf. skatteloven § 9-3 (6).

ielle og praktiske innvendingene går mindretallet imot en innføring av kontinuitetsprinsippet.

9.6.10 To spesielle lovbestemmelser om samordning av inntektsskatt og arveavgift: Skatteloven 1911 § 44 niende ledd/skatteloven 1999 § 6-16 og arveavgiftsloven § 15 tredje ledd

Det finnes allerede innenfor gjeldende rett et par lovbestemmelser om samordning av inntektsskatt og arveavgift, og begge knytter seg til arv/gave av pensjon og lignende løpende ytelser:

Regelen i skatteloven 1911 § 42 annet ledd/skatteloven 1999 § 5-50 tredje ledd om at erverv ved arv og gave er fritatt for inntektsskatt, gjelder ikke for arv og gave av pensjon og lignende løpende ytelser, og slike erverv er også arveavgiftspliktige. For dette tilfellet bestemmer skatteloven 1911 § 44 niende ledd/skatteloven 1999 § 6-16 at arveavgiften er fradragsberettiget ved inntektslikningen. Derved avverges dobbeltbeskatning. Men dobbeltbeskatning avverges etter et annet prinsipp enn det som er lagt til grunn i forslaget foran idet det her er inntektsskatten og ikke arveavgiften som reduseres. Bestemmelsen er nærmest bygd på det prinsipp som er beskrevet under avsnitt 9.6.7 foran. Bestemmelsen er imidlertid vel innarbeidet og gir en tilfredsstillende løsning på dobbeltbeskatningsproblemet.⁶³ Utvalget fremmer derfor ingen forslag om endringer.

Den andre bestemmelsen gjelder tilfeller hvor det er arvingen/gavemottakeren som har påtatt seg en forpliktelse til å yte pensjon til giveren eller andre. Arveavgiftsloven § 15 tredje ledd har flere begrensninger i fradragretten ved arveavgiftsberegningen for kapitalverdien av slike ytelser, og bokstav c bestemmer at det beløp som kan fradras, skal reduseres med et beløp beregnet av skattesatsen for alminnelig inntekt (dvs. 28 pst. p.t.). Logikken i dette er denne: Ytelsen vil være fradragsberettiget ved inntektslikningen hos yteren (skatteloven 1911 § 44 første ledd bokstav e/skatteloven 1999 § 6-41). Hvis beløpet var fullt fradragsberettiget ved både inntektslikningen og arveavgiftsberegningen, ville mottakeren få dobbelt fradrag. Bestemmelsen i bokstav c forhindrer dette ved å redusere fradagsretten ved arveavgiftsberegningen med den fordel som ligger i fradagsretten ved inntektsbeskatningen. Bestemmelsen er i prinsippet bygd på samme modell for samordning av arveavgift og inntektsskatt som den utvalget foreslår.

Fordi fordelene ved inntektsfradraget først oppnås etter hvert som pensjonsytelsene betales mens belastningen ved redusert fradrag i arveavgiftsgrunnlaget rammer fullt ut ved arveavgiftsberegningen, innebærer bestemmelsen i prinsippet en for sterk reduksjon av fradraget ved arveavgiftsberegningen. Etter utvalgets mening bør man her bruke samme proSENTSATS som ved reduksjon av arveavgiftsgrunnlaget med latent skatt, se avsnitt 9.6.3 foran.

9.7 Særlig om skifteverdier

Hvor eiendelene selges under skifte eller skatteposisjonene på andre måter gjøres opp, oppstår det ingen spesielle skifteproblemer knyttet til kon-

63. Bestemmelsen problematiserer imidlertid ikke tidspunktet for fradrag. Se Zimmer (1978), s. 482-83.

tinuitetsprinsippet. Men hvor én (eller noen) av flere arvinger overtar gjenstander eller skatteposisjoner med skattemessige kontinuitet, oppstår spørsmålet om og ev. hvordan det skal tas hensyn til skatteposisjonene.

I Ot. prp. nr. 43 (1974-75) ble det foreslått at dette skulle reguleres ved at skifteoppgjøret mellom flere arvinger skulle anses som avhendelse (nå realisasjon). Dermed ville de arvingene som ga avkall på en andel av en gjenstand ved utlodningen, bli gevinstbeskattet (ev. få fradrag for tap) som om denne andelen var blitt solgt, og den som overtok gjenstanden ville få utgangsverdien ved denne gevinst/tapsberegningen som sin inngangsverdi, se avsnitt 9.3.4 foran. Denne løsningen er imidlertid langt på vei beheftet med de samme ulemper som å gjøre dødsfall og gave til realisasjon. Den vil dessuten være til større ulempe jo flere arvinger det er i boet og kan også på andre måter virke uheldig inn på overveielser om hvordan skifteoppgjøret bør gjennomføres. Utvalget kan derfor ikke gå inn for denne løsningen.

Som nevnt foran bør systemet utformes slik at det er mulig å ta hensyn til latent skatt også ved skifteoppgjør mellom flere arvinger. I Ot. prp. nr. 16 for 1991-92 (s. 21-23) er det gjengitt en skriftveksling mellom Finansdepartementet og Justisdepartementet (som skiftespørsmål hører under). Diskusjonen her må leses på bakgrunn av forslaget om at latent skatt ved arveavgiftsberegningen skulle beregnes til 28 pst. av de latent skattepliktige verdier, uten noen neddiskontering. Begge departementer legger til grunn at en slik regel i mange tilfeller ikke vil virke rimelig i skifteoppgjør mellom arvingene og at arvingene vil kunne ønske å legge andre verdier til grunn. Begge departementer mente at det burde utformes en deklaratorisk regel, uttrykt slik av Justisdepartementet:

«Justisdepartementet slutter seg til synspunktet om at en oppløsning eller ikke av reservene bør være overtakende arvingssak. Den deklarasjoniske bestemmelsen bør derfor gå ut på at verdsettelsen skjer utfra den forutsetningen at reserven oppløses umiddelbart etter overtagelsen, mao. slik som ved beregning av arveavgiften.»

Denne løsningen er imidlertid beheftet med den ulempen at den arvingen som overtar en gjenstand, normalt ikke vil være interessert i å inngå avtale om en annen verdi; det blir derfor liten realitet i at regelen skal være deklarasjonisk. Dette kan riktignok stille seg annerledes hvor det er diskusjon både om hvem som skal overta gjenstanden og om vurderingen av den latente skatteplikt og også hvor flere gjenstander er inne i bildet; i slike tilfeller kan situasjonen ligge til rette for kompromisser.

Grunnen til at den foreslåtte deklarasjoniske regel ikke vil passe så godt i skifteoppgjøret, er at den systematisk overvurderer verdien av den latente skatteplikt. Utvalget har derfor overveid om det bør gis en deklarasjonisk regel basert på den prosentsats som flertallet foreslår for beregningen av den latente skatt ved arveavgiftsberegningen, nemlig 20 pst. Utvalget er imidlertid blitt stående ved ikke å ville foreslå noen deklarasjonisk regel om hvordan det bør tas hensyn til latent skatteplikt ved skifte. Dette innebærer at loddeierne - i forbindelse med at de vurderer hvilken verdi som skal settes på boets eiendeler - må vurdere hvilken betydning latente skatteforpliktelser (og latente skattefordeler) skal gis ved fordelingen av boets verdier. Et argument for å

velge denne løsning er at nåverdien av latente skatteforpliktelser kan variere betydelig fra tilfelle til tilfelle. Utvalget henviser også til at en nokså parallell problemstilling er aktuell etter gjeldende rett ved skifte mellom ektefeller, og heller ikke der er det gitt noen deklarasjonsregel.

9.8 Bør det tas hensyn til latente skattefordeler ved arveavgiftsberegningsen?

Skatteposisjoner som overtas av gavemottakere og arvinger, kan være negative sett fra skattyters synspunkt (latente skatteforpliktelser) eller de kan være positive (latente skattefordeler). Diskusjonen hittil har hatt latente skatteforpliktelser for øye. Det oppstår imidlertid også et spørsmål om og eventuelt hvordan det skal eller bør tas hensyn til latente skattefordeler ved arveavgiftsberegningen og på skifte. Spørsmålet er berørt i Ot. prp. nr. 16 (1991-92) s. 21, 2. sp (og det fremgår av sammenhengen at det er stillingen etter innføring av kontinuitetsprinsippet man har for øye):

«Som nevnt ... kan skattemessig underskudd, gevinst- og tapskonto, negativ saldo og tom positiv saldo overtas ved overføring av næring. Rett til å overta et underskudd, en negativ gevinst- og tapskonto eller en tom positiv saldo ved arv eller gave kan ha en økonomisk verdi. Fremføringen gir en skattebesparelse på fremtidige inntekter. Den økonomiske verdien av disse skatteposisjonene vil etter arveavgiftsloven § 2, syvende ledd kunne være avgiftspliktig. Tilsvarende vil latent skatt knyttet til positiv gevinst- og tapskonto og negativ saldo kunne komme til fradrag i arveavgiftsgrunnlaget. Departementet vil vurdere verdsettelsen av slike posisjoner og komme tilbake med en nærmere regulering.»

Utvalget stiller seg tvilende til antakelsen om at verdien av de positive skatteposisjonene vil falle inn under arveavgiftsplikt slik loven nå lyder. Både begrepet «arv» og begrepet «gave» i arveavgiftsloven § 2 forutsetter at formuesverdier overføres fra arvelater/giver til arving/gavemottaker, og det synes tvilsomt om positive skatteposisjoner omfattes av dette. Men spørsmålet bør etter utvalgets mening avklares i forbindelse med innføring av kontinuitetsprinsippet.

Det resonnementet som er ført foran om latente skatteforpliktelser, taler med styrke for at det også tas hensyn til latente skattefordeler ved arveavgiftsberegningen: På samme måte som overtatte latente skatteforpliktelser representerer en økonomisk byrde som bør redusere arveavgiftsgrunnlaget, representerer latente skattefordeler økonomisk verdi som er ervervet i forbindelse med arven/gaven. Det kan nok virke temmelig uvant å operere med f. eks. latent skattefordel knyttet til et fremførbart underskudd som en avgiftspliktig størrelse, men det kan ikke være avgjørende. Det vil gi mer konsekvente løsninger om også positive skatteposisjoner tas i betraktning ved arveavgiftsberegningen. Denne løsningen er særlig nærliggende hvor en arvinger overtar både latente skatteulemp og latente skattefordeler,

Også skifterettslig synes hensynet til størst mulig likhet mellom arvingene å tale for at det tas hensyn til slike størrelser ved fordelingen av arven mellom flere arvinger.

Utvalget går derfor inn for at latente skattefordeler skal regnes med ved beregningen av arveavgift. Parallelt med det som er foreslått for latente skatteforpliktelser foran, bør dette skje ved at skatteposisjonen multiplisert med den prosentsats som er foreslått foran (f.eks. 20 pst.) regnes med til arveavgiftsgrunnlaget. Overtar en arving f.eks. fremførbart underskudd på 500, skal $(500 \times 0,20 =)$ 100 regnes med til arveavgiftsgrunnlaget.

9.9 Adgang til å velge kontinuitet ved overdragelse til arving mot vederlag?

I Ot. prp. nr. 35 (1990-91) og Ot. prp. nr. 16 (1991-92) foreslo regjeringen at skattyterne skulle kunne velge kontinuitet også hvor det forelå delvis vederlag, forutsatt at erververen er arving etter loven og overtar virksomheten. Regelen er i Ot. prp. nr. 16 (1991-92) s. 19 begrunnet med at det er

«lite rimelig å ha regler som kan være vesentlig strengere når overdragelse til arving skjer mot vederlag enn når vederlag ikke ytes. Det kan dessuten føre til at overføring uten vederlag fra overtakeren blir foretrukket gjennomført av skattemessige grunner. Det kan innebære forfordeling i forhold til overtakerens søsken, problemer med gjeldsovertakelse m.v.»

Det må antas å være særlig behov for en slik regel hvor erververen yter vederlag i form av overtakelse av gjeld som hefter på overdratte gjenstander. Hvor gjelden overstiger de ligningsmessig nedskrevne verdier, kan de ordinære regler skape visse problemer ved generasjonsskifte mens senior lever fordi en gave med gjeldsovertakelse vil utløse gevinstbeskatning. Ved arv oppstår ikke tilsvarende problemer.

Utvalget er i tvil om det kan anføres tilstrekkelig gode grunner for en slik særregel. Uten noen slik særregel vil giver bli gevinstbeskattet med det delvise vederlag som utgangsverdi, mens det vil bli skattemessig kontinuitet mht. gaveelementet.

Sett at givers inngangsverdi på en fast eiendom er 100, at pantegjelden er 150 og at eiendommen er verd 225. Hvis den faste eiendommen gis bort mot at gavemottaker overtar pantegjelden, bli giveren gevinstbeskattet for $(150 - 100)$ dvs. 50 samtidig som 150 blir mottakerens inngangsverdi. Mottakeren må svare arveavgift av $225 - 150 = 75$ minus latent skatt av 75.

Utvalget kan vanskelig se det som urimelig at giver blir gevinstbeskattet på grunnlag av det vederlag han faktisk mottar, selv om dette skjer i form av at han blir fritatt for gjeld. Videre vil utvalget peke på at det i forslaget fra 1991 var lagt til grunn at overdrageren skulle bestemme om kontinuitet skulle velges eller ikke. Utvalget finner det mindre tilfredsstillende at erververens skatterettslige stilling blir avhengig av overdragerens beslutning, selv om man i normaltilfellene må anta at overdrager og mottaker har felles interesser. Endelig vil en slik særregel virke kompliserende. På den annen side kan utvalget se at det kan skape problemer ved generasjonsskifte i live at gjelden overstiger

de ligningsmessige verdier. Utvalget vil peke på at skattyter kan unngå gevinstbeskatningen ved å ikke overføre all gjeld til arvingen.

På denne bakgrunn er utvalget kommet til at det ikke bør innføres noen slik særregel.

9.10 Virkninger av forslagene for de ulike skatteposisjoner

I dette avsnittet skal utvalget gi en kortfattet oppsummerende sammenfatning av hvordan forslaget om innføring av kontinuitetsprinsippet ved inntektsbeskatning vil virke på de enkelte skatteposisjonene. Det er sett bort fra de særlige spørsmål som oppstår nå arvelateren etterlater seg ektefelle.

Hvordan forslaget vil virke i de konkrete, faktiske tilfellene, vil avhenge av hvilke skatteposisjoner som knytter seg til overføringen og hvor store de er samt i hvilke rettslig form næringsvirksomhet drives. Under perioder med verdistigning vil imidlertid kontinuitetsprinsippet i de fleste tilfeller lede til økt skatteplikt.

Aksje og selskapsandeler. Hvor næringsvirksomhet drives i selskaps form (typisk aksjeselskap, ansvarlig selskap, kommandittselskap), vil spørsmålet om kontinuitet eller diskontinuitet referere seg til verdien av aksjene eller andelene. Selskapets verdier og skatteposisjoner for øvrig (som omtales nedenfor) vil ikke bli berørt.

Om arvelater/giver i sin tid har ervervet aksjene/andelene for 100 og de på arv/gavetidspunktet er verd 400, innebærer prinsippet om kontinuitet at arvingenes/gavemottakernes inngangsverdi på aksjene er 100. Arving/gavemottaker kan altså ikke foreta inntektsskattefri oppskrivning av inngangsverdiene. Et salg av aksjene til 400 vil derfor innebære en inntektsskattepliktig gevinst på 300. Videre skal det betales arveavgift av 400, men slik at det skal gjøres et fradrag ved beregning av arveavgiftsgrunnlaget for latent skatt av 300, dvs. 20 pst. av 300 = 60. Etter gjeldende rett er inngangsverdien 400 (likevel begrenset oppad til den verdi som er lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen), og det er også denne verdi som skal legges til grunn ved arveavgiftsberegningen.

Hvis aksjenes verdi er sunket til for eksempel 40, innebærer kontinuitetsprinsippet at arvingenes/gavemottakernes inngangsverdi likevel er 100. Arving/gavemottaker er altså ikke forpliktet til å foreta nedskrivning av inngangsverdien uten fradragsrett. Et salg av aksjene til 40 innebærer derfor et fradragsberettiget tap ved inntektsbeskatningen på 60. Videre skal det betales arveavgift av 40, men ved fastleggelsen av avgiftsgrunnlaget skal det gjøres et tillegg for latent skattefordel (knyttet til fradragsretten for tap) på 20 pst. av 60 = 12.

Inngangsverdi ved gevinstberegning/avskrivbart beløp. Disse to størrelsene faller i det store og hele sammen og kan derfor behandles under ett. Problemstillingen er først og fremst aktuell for avskrivbare driftsmidler, (men uansett om de inngår i virksomhet i skattelovens forstand eller ikke). For ikke avskrivbar fast eiendom (typisk boligeiendom og tomter og annen grunn) skal kontinuitetsprinsippet ikke gjelde.

Hvor omsetningsverdien på arv/gavetidspunktet overstiger arvelaters/givers inngangsverdi/avskrivbare beløp, innebærer kontinuitetsprinsippet at

arving/gavemottaker ikke lenger kan foreta en skattefri oppskrivning av verdiene. Hvis arvelaters/givers verdi var 100 og omsetningsverdien er 150, blir arvings/gavemottakers inngangsverdi/avskrivbare beløp 100, mens den etter gjeldende rett er 150. Både etter gjeldende rett og etter forslaget skal gjenstanden verdsettes til 150 ved arveavgiftsberegningen. Men etter forslaget skal det ved fastsettelsen av arveavgiftsgrunnlaget gis et fradrag for latent skatteplikt knyttet til gjenstanden; fradraget vil utgjøre 20 pst. av $50 = 10$.

Hvor omsetningsverdien på arv/gavetidspunktet er lavere enn arvelaters/givers inngangsverdi/avskrivbare beløp, innebærer kontinuitetsprinsippet at arving/gavemottaker ikke lenger plikter å foreta nedskrivning av inngangsverdien uten fradragsrett. Hvis i eksemplet foran gjenstandens verdi på arv/gavetidspunktet var 60, beholder likevel arving/gavemottaker 100 som sin inngangsverdi. Både etter gjeldende rett og etter forslaget skal gjenstanden verdsettes til 60 ved arveavgiftsberegningen. Men etter forslaget skal det ved fastsettelsen av arveavgiftsgrunnlaget gjøres et tillegg for latent skattefordel knyttet til gjenstanden; tillegget vil utgjøre 20 pst. av $40 = 8$.

Det bør tilføyes at gave av formuesgjenstand kan rammes av uttaksreglene i skatteloven § 5-2. I så fall skal det gjennomføres gevinstbeskatning som om gjenstanden ble solgt. Men uttaksreglene kommer ikke til anvendelse i de typiske generasjonsskiftesituasjonene. Dette gjelder både etter gjeldende rett og etter forslaget.

Verdi av andre gjenstander. Det som her er sagt først og fremst med sikte på driftsmidler, gjelder i prinsippet også for verdien på andre gjenstander som kontinuitetsprinsippet skal gjelde for. Som beskrevet under avsnitt 9.5.3 foran, er tapssituasjonen kanskje særlig aktuell for fordringer og varelager, fordi inntektsskattereglene nå bare gir begrenset adgang til å trekke fra verdireduksjon forut for realisasjon. Om for eksempel varer er anskaffet for 100 i løpet av et år, men disse pga. ukurans bare er verd 60 ved årsskiftet, gir dette ikke grunnlag for nedskrivning av varelageret med inntektsskattemessig virkning (dvs. at skattyteren ikke får fradrag for de 40 i verdireduksjon). Om skattyteren dør året etter og dødsbo eller arving så selger varene for 60, vil gjeldende retts prinsipp om diskontinuitet innebære at dødsboets/arvingens inngangsverdi er 60 og at det derfor ikke blir noe tap å trekke fra. Etter forslaget vil dødsbo/arving tre inn i avdødes inngangsverdi på 100 og således få fradragsrett ved inntektsbeskatningen for de 40. Både etter gjeldende rett og etter forslaget om kontinuitet vil verdien ved gave/dødsfallstidspunktet inngå i beregningsgrunnlaget for arveavgift. Men etter forslaget om kontinuitet skal det gjøres et tillegg til arveavgiftsgrunnlaget for den latente skattefordel med 20 pst. av $40 = 8$.

For kundefordringer kan stillingen typisk være at arvelater/giver har foretatt sjablonmessige nedskrivninger i henhold til skatteloven § 14-5 fjerde ledd, for eksempel fra 100 til 60. Dødsfallet eller gaven innebærer etter gjeldende rett at arving/gavemottaker kan oppskrive fordringsmassen skattefritt til det den antas å være verd på arv/gavetidspunktet. Fordi nedskrivningene er sjablonmessige, kan det reelle tap i fordringsmassen godt være mindre enn nedskrivningen. Hvis fordringsmassen anses å være verd 85, kan den etter gjeldende rett oppskrives til dette beløp uten inntektsbeskatning, og så ved neste årsskifte igjen nedskrives sjablonmessig med fradragsrett. Etter

forslaget vil arving/gavemottaker tre inn i arvelaters/givers inngangsverdi på 60. For arveavgiftsformål skal fordringene verdsettes til 85, både etter gjeldende rett og etter forslaget. Men etter forslaget skal det gis et fradrag for latent skatt ved beregning av arveavgiftsgrunnlaget på 20 pst. av $25 = 5$.

Betinget skattefrie gevinster/betinget fradragsberettigede tap. Denne gruppen omfatter tilfeller hvor driftsmidler er realisert, men hvor reglene om tidfesting (periodisering) har ledet til at gevinst ennå ikke er kommet til beskatning, eller tap ennå ikke er kommet til fradrag. I skatteloven går dette under mange navn: Positiv og negativ gevinst- og tapskonto, negativ saldo, tom positiv saldo, betinget skattefritak. Realiteten er i alle tilfellene at gevinst skal komme til beskatning i årene fremover eller et senere år, og at tap skal komme til fradrag i årene fremover eller et senere år.

Etter gjeldende rett er stillingen at slike skatteposisjoner overhodet ikke kan overføres ved *gave*. Dette innebærer at om et foretak overføres som gave, er det fortsatt giveren som må oppfylle de vilkår som skattereglene setter for utsatt tidfesting, og det er giveren som blir skattepliktig når tidspunkt for skatteplikt inntreffer. Har giveren en positiv gevinst- og tapskonto på 1000, skal altså 20 pst. av saldoen på kontoen inntektsføres hos giveren hvert år. Tilsvarende skal tap fradras hos giveren. I praksis tilpasser skattyterne seg visstnok dette ved å overføre virksomheten i aksjeselskaps form før generasjonsskiftet gjennomføres. Som nevnt foran, vil overføring av aksjer ikke påvirke selskapets skatteposisjoner.

Etter forslaget vil kontinuitetsprinsippet gjelde i disse tilfellene hvor overdragelsen skjer som ledd i en overføring av giverens virksomhet. Inntektsføringen fra gevinst- og tapskonto skal altså finne sted hos gavemottakeren. Tilsvarende skal tap fradras hos gavemottakeren.

Ved *arv* er etter gjeldende rett regelen at betingede skattepliktige gevinster skal inntektsføres straks og at tap skal fradras straks. Dette innebærer i eksemplet foran at den positive gevinst- og tapskonto må inntektsføres i dødsåret. Men hvor avdødes suksessor er gjenlevende ektefelle eller en enearving, er også gjeldende rett basert på kontinuitetsprinsippet. Inntektsføring skal da skje hos ektefellen/enearvingen etter de samme regler som gjaldt for arvelater. Tilsvarende gjelder (formodentlig) for tapsfradrag.

Etter forslaget skal dødsbo/arving tre inn i arvelaters rettigheter og plikter iht. slike regler. Det innebærer i eksemplet at dødsboet/arvingen skal inntektsføre fra den positive gevinst- og tapskonto etter samme regler som gjaldt for arvelater. Tilsvarende gjelder for tapsfradrag.

Etter forslaget skal det i alle tilfeller hvor gavemottaker/arving kan tre inn i givers/arvelaters rettigheter og plikter, tas hensyn til dette ved beregningen av arveavgiftsgrunnlaget. Er den positive saldo 1 000, skal det i avgiftsgrunnlaget gis et fradrag for latent skatt på 20 pst. av $1\,000 = 200$. Er det i stedet tale om en negativ gevinst- og tapskonto (som representerer et fradragsberettiget tap) på for eksempel 400, skal det gjøres et tillegg ved beregning av arveavgiftsgrunnlaget på 20 pst. av $400 = 80$.

Fremførbart underskudd. Skatteloven § 14-6 gir en skattyter som ett år har underskudd, rett til å fradra dette i overskudd senere år innenfor en tiårsperiode.

Etter gjeldende rett er reglene disse: Retten til å fremføre underskudd kan ikke overføres ved gave. Ved generasjonsskifte i form av gave kan mottakeren altså ikke tre inn i giverens rett til å fremføre underskudd. Hvorvidt giveren har rett til å fremføre underskuddet, beror på om han er opphørt med den aktuelle virksomhet (skatteloven § 14-5 annet ledd). Har han gitt fra seg hele virksomhet, er altså retten til fremføring av underskuddet tapt. - Dødsfall innebærer opphør av virksomheten hos arvelater, og retten til fremføring av underskudd er allerede av den grunn avskåret.

Etter forslaget basert kontinuitetsprinsippet vil en gavemottaker tre inn i givers rettigheter mht. fremføring av underskudd knyttet til den virksomheten som er overført, forutsatt at gavemottakeren har overtatt ansvar for giverens gjeld knyttet til virksomheten. Også arvinger som har overtatt ansvaret for avdødes gjeld, vil tre inn i avdødes rett til fremføring av underskudd.

Kapittel 10

Bør det gis særregler for generasjonsskifte i næringsvirksomhet og for visse andre gjenstander?**10.1 Innledning**

Utvalget er i mandatet anmodet om å vurdere om det er behov for særregler i form av redusert avgiftsbyrde på bestemte typer gjenstander av hensyn til gjennomføring av generasjonsskifte eller om avgiftsordningen bør være generell og objektnøytral. Mandatet lyder på dette punkt slik:

«Det aller meste av arv og gave skjer innen en familie i nedstigende rekke, og har karakter av generasjonsovergang. Dette gjelder både boligeiendommer og andre private eiendommer, næringseiendommer, eierandeler (aksjer mv.) i ulike foretak i og utenfor næring, bankinnskudd, verdipapirer og annen finanskapital, innbo, løsøre og verdigjenstander. Det bør vurderes om en avgiftsordning i prinsippet bør være generell og objektnøytral, eller om særlige hensyn tilsier redusert avgiftsbyrde på visse objekter. Særlig bør det vurderes hvor langt hensynet til smidige generasjonsskifter i næringslivet bør lede til lempningstiltak, og i tilfelle hvilke. De gjeldende tiltak på dette området, i første rekke rabatt på selskapsandeler og ikke-børsnoterte aksjer, avgiftsfritak for åsetesavslag ved landbruksovertakelse, og rentebærende betalingsutsettelse for avgiften, vurderes i lys av dette. Misbruksfare ved ulike verdsettingsregler etter eierform mv. må vurderes særskilt.»

Utvalget vil innledningsvis fremheve at oppregningen av gjenstander i mandatet er så omfattende at de aller fleste aktuelle gjenstandskategorier er dekket. Det kan ikke være aktuelt å innføre særlige lettelsesregler for alle de objekter som mandatet nevner. Generelt lavere avgiftssatser er da et mer adekvat tiltak. Utvalget antar derfor at problemstillingen først og fremst er aktuell for næringsvirksomhet (uansett organisasjonsform), og utvalget har derfor dette for øye i det følgende. Men utvalget vil i avsnitt 10.7 komme tilbake til spørsmålet om det er behov for særregler også for andre gjenstander.

Begrepet generasjonsskifte innebærer at problemstillingen først og fremst er aktuell for foretak som kan omtales som *familiebedrifter, familieeide bedrifter e.l.* Begrepet familieforetak eller -bedrift kan med Giertsen (1995) defineres som «Foretak hvor én eller få familier har dominerende eller betydelig innflytelse ...». Dette synes å stemme godt med NHOs definisjon: «Familiebedrifter er bedrifter der personer som står i slektskapsforhold til hverandre utøver dominerende innflytelse over bedriften gjennom eierskap, og ofte også lederskap.»

⁶⁴ Begrepet har imidlertid ingen fast avgrensning i norsk rett eller i norsk ter-

64. NHO (1996a).

minologi, og Giertsen (1995) understreker at det ikke må trekkes rettslige slutninger av betegnelse.

Det er karakteristisk at en del sentrale skatteregler om generasjonsskifte ikke knytter an til eierandel eller dominerende innflytelse, men lar det være avgjørende at overføringen skjer til legalarvinger, se således skatteloven 1911 § 42 første ledd sjette punktum (unntak fra uttaksreglene) og arveavgiftsloven § 19 A (kredit for dokumentavgift i beregnet arveavgift). En slik avgrensing innebærer at reglene kommer til anvendelse også hvor den aktuelle eierandel er liten og/eller ikke dominerende. Det synes etter dette meningsfylt å bruke uttrykket generasjonsskifte også om overføring av andeler i selskap som det ikke er nærliggende å omtale som familieforetak. Utvalget vil komme tilbake til spørsmålet om hvordan anvendelsesområdet for eventuelle særregler bør avgrenses.

Med uttrykket familieforetak o.l. siktes det ofte til små eller mellomstore foretak. Men det finnes mange eksempler på at også store foretak er eid og dominert av én person eller medlemmer av en familie. Motsatt er det en del små og mellomstore foretak som det ikke er rimelig å omtale som familieforetak. Av fremstillingen i avsnitt 10.4 nedenfor fremgår at de fleste små og mellomstore bedrifter med rimelighet kan karakteriseres som familieforetak, samtidig som ca. 30 pst. av de 500 største foretakene i Norge er familieeid.

NHO antar at fire av ti familieforetak står overfor generasjonsskifte i de nærmeste ti år (fra 1996).⁶⁵ Arveavgiftsreglene ved generasjonsskifte må derfor antas å være av vesentlig praktisk betydning.

En del av det stoffet som presenteres i det følgende relaterer seg dels til foretak som er eid eller dominert av medlemmene av en familie og dels til små og mellomstore foretak uansett eier- og dominansstruktur. Utvalget vil komme tilbake til dette i forbindelse med drøftelsen av om særregler bør innføres og hvordan de i så fall bør utformes.

10.2 Gjeldende rett

Gjeldende arveavgiftslovgivning inneholder flere regler som har til formål å lette generasjonsskifte i familiebedrifter.

10.2.1 Lav verdsettelse av aksjer og andeler i ikke-børsnoterte selskaper

Verdien av ikke-børsnoterte aksjer settes til 30 pst. av de skattemessige verdier i selskapet. Andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper verdsettes også etter denne særregelen. Utenfor faller altså børsnoterte aksjer, også de på Oslo Børs' SMB-liste. Enmannsforetak faller også utenfor regelen. Se nærmere om reglene i avsnitt 8.2.4. Ifølge en uttalelse fra Finansdepartementet av 1.12.98 er det den arving som overtar de ikke børsnoterte aksjene som skal nyte godt av rabatten.

Det er intet krav i § 11 A at det dreier seg om aksjer/andeler i en familiebedrift, også aksjer/andeler i andre ikke-børsnoterte selskaper omfattes. Ikke bare aksjeselskaper som driver virksomhet, men også holdingselskaper som utelukkende eier aksjer i andre selskaper omfattes av rabattordningen. Hvis

65. Jf. forrige note.

en person eier børsnoterte aksjer gjennom et ikke-børsnotert holdingselskap, vil § 11 A gjelde ved overføring av de ikke-børsnoterte aksjene.

Generasjonsskifte lettes i og med at den eller de arvinger som overtar aksjene i bedriften får et lavere arveavgiftsgrunnlag og dermed lavere avgift. Uten rabatten ville arvingene kunne se seg nødt til å tappe selskapet for midler for å betale avgiften. Denne lettelsen må imidlertid ses i sammenheng med et eventuelt senere salg av eiendelene. Ved det senere salg får arvingene en lavere inngangsverdi, noe som kan medføre høyere inntektsskatt på gevinsten, eller lavere tapsfradrag.

Regelen i § 11 A i kombinasjon med lave ligningsverdier på fast eiendom kan medføre store rabatter. Sett at en fast eiendom som eies av et ikke-børsnotert aksjeselskap har en omsetningsverdi på 1 000 000 kroner og en ligningsverdi på 400 000 kroner. Det er ligningsverdien som vil ligge til grunn for beregningen etter § 11 A. Eiendommen vil følgelig - via verdsettelsen av aksjene - bli verdsatt til 30 pst. av ligningsverdien, dvs. 120 000 kroner. Nedslaget i forhold til hovedregelen om omsetningsverdi er da hele 88 pst. Hvis det er én arving som mottar aksjene, så vil denne arvingen få null i arveavgift, hvis han ikke tidligere har mottatt noe fra arvelater. Hadde han mottatt eiendommen direkte, ville han måtte betalt avgift av 1 000 000 kroner som utgjør 124 000 kroner i laveste avgiftsklasse. Tenker en seg at den faste eiendommen er belånt med 400 000 kroner vil den skattemessige verdien av aksjene være null (ligningsverdien på eiendommen fratrasket gjelden gir null i skattemessig formue).

Det påvirker også verdsettelsen at forretningsverdi ikke regnes med som en del av de skattemessige verdier. Derfor vil ikke forretningsverdi bli avgiftsbelagt når ikke-børsnoterte aksjer overdras. Sett at et ikke-børsnotert aksjeselskap i IT-bransjen har en forretningsverdi på 5 000 000 kroner, men bare en skattemessig verdi på andre eiendeler på 100 000 kroner. Ved verdsettelsen vil ikke de fem millionene fremstå som skattemessig verdi. Etter rabatten vil følgelig selskapets aksjer være verdt 30 000 kroner i henhold til bestemmelsen i § 11 A.

10.2.2 Avgiftsfritak for åsetesnedslaget

Når eiendom som er gjenstand for åsetesrett (landbrukseiendom) skal verdsettes, bestemmer § 14 fjerde ledd at verdien skal settes lavere enn omsetningsverdi i visse tilfelle.

Ved skiftetakst vil det bli gitt åsetesfradrag etter odelsloven av 28. juni 1974 nr. 58 § 56. Holdes det ikke skiftetakst, skal eiendommen verdsettes til 75 pst. av salgsverdien. I odelsloven § 56 fremgår hensynet til generasjonsskifte slik i andre punktum: «*Verdsettjninga skal gjerast med særleg tanke på at overtakaren kan make å bli sitjande med eigedomen.*» En verdsetting etter odelsloven § 56 som gir høyere rabatt enn 25 pst. er bindende for avgiftsmyndigheten.

Nedslaget innebærer følgelig lavere arveavgift ved generasjonsskifte i landbruket. Den reduserte verdsettelsen reduserer alle arvingenes avgiftsgrunnlag, slik at det ikke bare er den som overtar gårdsbruket som nyter godt av nedsettelsen. I avsnitt 8.2.4 er åsetesnedslaget behandlet nærmere.

Regelen i § 14 fjerde ledd må leses i sammenheng med § 11 tredje ledd, om at en som regel ikke skal legge lavere verdi til grunn enn den verdi arvin-

gene har lagt til grunn på skiftet. Blir arvingene enige om en rabatt på 15 pst. under skiftet, kan de ikke kreve 25 pst. ved avgiftsberegningen.

10.2.3 Betalingsutsettelse når arven eller gaven vesentlig omfatter næringsvirksomhet som arvingen eller mottaker skal drive videre

Med hjemmel i arveavgiftsloven § 46 annet ledd og § 47 er det i forskrift av 18. juni 1997 nr. 608 § 3 annet ledd bestemt følgende:

«Skattedirektoratet kan etter søknad treffe avgjørelse om betalingsordning for arveavgift når arven/gaven vesentlig omfatter næringsvirksomhet som mottakeren skal drive videre. Dette gjelder også virksomhet som består i utleie av fast eiendom av betydelig verdi og ved overdragelse av aksjene i familieselskap o.l. Ved en betalingsordning skal det i avdragsperioden svares renter som tilsvarer en og en halv ganger normalrentesatsen for rimelige lån i arbeidsforhold fastsatt i Stortingets årlige skattevedtak.»

Normalrentesatsen for 1999 er 5 pst., følgelig blir renten etter forskriften 7,5 pst. Forskriften erstatter tidligere forskrift av 12. april 1994, som hadde samme regel, men en annen rentebestemmelse. Før 1994 ble betalingsordninger gitt med hjemmel i arveavgiftsloven § 46 annet ledd, som også hjemler avdragsordninger utenfor generasjonsskiftetilfellene. Det ble gitt veiledning i rundskriv.

Om det skal innvilges en betalingsordning beror på Skattedirektoratets frie skjønn. En har følgelig ikke rettskrav på avdragsbetaling. En avgjørelse om å nekte avdragsbetaling kan imidlertid settes til side hvis den bygger på usaklig forskjellsbehandling (og hvis den ellers bryter med de rettslige rammer for forvaltningens frie skjønn).

I et rundskriv av 12. januar 1981 uttalte Finansdepartementet:

«For å lette de likviditetsproblemer som kan oppstå når en bedrift overføres til ny eiergenerasjon vil departementet i større utstrekning enn tidligere samtykke i avdragsbetaling. En tar sikte på å innrømme avdragsordninger over inntil 8 år med minste innbetaling på årlig kr 20 000 når arven/gaven vesentlig omfatter næringsvirksomhet som mottakeren skal drive videre. Tilsvarende vil gjelde ved overdragelse av aksjene i familieselskap o.l.»

I rundskriv av 12. april 1994 ble det uttalt:

«Selv om vilkårene for nedsettelse av arveavgiften ikke foreligger, kan det i visse tilfeller virke urimelig eller uforholdsmessig trykkende å fastholde kravet på rettidig betaling av avgiften. Grunnene som påberopes kan være av det slaget som er nevnt over,⁶⁶ men en finner at disse ikke er tilstrekkelige til å begrunne nedsettelse av avgiften. I slike tilfeller kan imidlertid dette gi grunnlag for å innrømme avgiftspliktige en utsettelse med innbetalingen, normalt i form av en avdragsordning.

66. Rundskrivet omtaler nedsettelse av avgift etter § 46 annet ledd.

Også innfordringsmessige hensyn kan tilsi at en avdragsordning innrømmes. Er eneste alternativ at kravet utgiftsføres, bør dette forsøkes før utgiftsføring foretas.»

En gjennomgang av et utvalg saker fra departementet viser at det ikke er mange saker hvor det søkes om avdragsbetaling ved arv av næringsvirksomhet. De fleste sakene gjelder arv av privatformue. En opptelling foretatt i april 1993 viste at det i perioden 1964 til november 1992 var arkivert 90 saker som gjaldt avdragsbetaling i Finansdepartementets arkiv. I tidsrommet november 1992 til 1996 er det registrert 5 saker. Fra 1964 til 1996 ble det følgelig registrert gjennomsnittlig 3 saker i året. En må kunne anta at et mindre antall i perioden gjaldt arv av næringsvirksomhet. Hos skattefogden i Oslo og Akershus er det i de senere år ikke registrert en eneste søknad etter ordningen. Ordningen er følgelig lite brukt. Renten på 7,5 pst. kan være noe av årsaken til det. Aksjerabatten i arveavgiftsloven § 11 A har også redusert behovet for ordningen.

10.2.4 Fradrag for betalt dokumentavgift ved overdragelse av fast næringseiendom.

Den 2. juli 1999 ble det vedtatt ny § 19 A i arveavgiftsloven, med virkning for arv og gave hvor rådigheten går over 1. juli 1999 eller senere. Bestemmelsen er ment å skulle eliminere dokumentavgiften så langt som mulig ved generasjonskifter i næringsvirksomhet.

Den dokumentavgift som er betalt ved overføring av eiendomsrett eller bruksrett til fast eiendom, kan kreves trukket fra i utmålt avgift krone for krone. Det kreves at eiendommen helt eller delvis har vært brukt og skal brukes i næringsvirksomhet og at giver/arvelater og mottaker er i slekt. Det gis bare fradrag i arveavgiften som er utmålt på den aktuelle eiendom. Det gis ikke fradrag utover utmålt arveavgift.

Eksempel: Hvis en forretningseiendom er verdt 1 000 000 kroner, vil dokumentavgiften utgjøre 25 000 kroner. Hvis eiendommen overdras til innehaverens datter som ikke har mottatt noe fra før, vil arveavgiften bli 124 000 kroner. Etter fradrag for betalt dokumentavgift vil avgiften bli 99 000 kroner.

10.2.5 Faktisk lettelse gjennom lave verdsettelse av fast eiendom

Verdsettelsen av fast eiendom for avgiftsformål varierer og den ligger ofte under omsetningsverdien for eiendommen. Rent faktisk innebærer dette en lettelse for fast eiendom. Videre varierer ligningsverdiene og ligger betydelig under eiendommenes omsetningsverdi. I avsnitt 10.2.1 over er det vist hvordan dette kan påvirke verdsettelsen.

10.2.6 Lav eller ingen verdsettelse av forretningsverdi

Ved overføring av ikke-børsnoterte aksjer vil ikke verdien av forretningsverdi bli avgiftsbelagt. Dette fordi forretningsverdi ikke regnes med når den skattemessige verdien av aksjene fastsettes. Overføres foretak ellers vil forretningsverdi ofte bli verdsatt moderat. Når det gjelder børsnoterte aksjer reflekteres forretningsverdien i børskursen, slik at den verdsettes fullt ut.

10.2.7 Diskontinuitet gir skattefordeler ved generasjonsskifte

Som beskrevet i ([Link til](#)) kapittel 9 fører prinsippet om diskontinuitet til at latente skatter blir endelig skattefrie ved generasjonsskifte. Når mottaker og arving kan skrive opp inngangsverdiene til omsetningsverdi ved generasjonsskifte, oppnår bedriften en skattelette, i form av høyere avskrivninger og lavere gevinst ved realisasjon. Diskontinuitetsprinsippet kan imidlertid også føre til ulemper for arvingene, f.eks. ved at en ikke kan fremføre underskudd hos avdøde.

Om og i hvilken utstrekning diskontinuitetsprinsippet medfører lettelser ved generasjonsskifte, beror på hvilke skatteposisjoner som er aktuelle i den enkelte bedrift. Typisk vil diskontinuitet medføre at arvingene får høyere avskrivninger og lavere gevinstskatt ved realisasjon.

Er selskapet organisert som aksjeselskap, vil det være kontinuitet på selskapsnivå, fordi selskapets innmat ikke skifter eier når aksjene skifter eier. For aksjene vil det imidlertid være diskontinuitet. Virkningene av diskontinuitet varierer altså etter hvilken foretaksform en har valgt.

10.3 Utenlandsk rett

10.3.1 Dansk rett

I gjeldende dansk rett er det ingen særskilte lettelsesregler i forbindelse med generasjonsskifte i familiebedrifter. I stedet har man i en nylig gjennomført reform prioritert generelt lave avgiftssatser. Hensynet til generasjonsskifte i familiebedrifter ligger til grunn for at avgiftssatsen er lavere ved arv og gave til den nærmeste familie enn til andre. Men et utvalg arbeider for tiden med spørsmålet om særlige lettelsesregler for generasjonsskifte i familiebedrifter.

10.3.2 Svensk rett

Svensk rett har hatt lettelsesregler siden 1970 knyttet til verdsettelsen av avgiftspliktig formue. De nåværende reglene fikk sin utforming i 1977. Aktivene skal verdsettes etter substansmetoden, dvs. at man ikke skal ta hensyn til at de inngår i et igangværende foretak. Deretter skal gjelden trekkes fra. Lettelsen består i at nettobeløpet skal reduseres til 30 pst. Hvis nettobeløpet er negativt (dvs. at gjelden overstiger verdien av aktiva), skal ingen reduksjon gjøres.

Lettelsesreglene gjelder uansett i hvilken form foretaket er organisert. For aksjeselskaper gjelder dette likevel bare for aksjer som ikke er notert på børs eller som er gjenstand for markedsmessig omsetning med regelmessige noteringer av salg, (men for visse av disse selskapene gjelder andre lettelsesregler som er begrunnet i den latente skatt på de overtatte aksjer). Hvor foretaket drives i aksjeselskaps form, er fradragsrett for negativ formue ikke aktuelt (hva som gjelder ansvarlig selskap (handelsbolag) anses tvilsomt).

Lettelsesreglene gjelder bare i den utstrekning foretaket driver «rörelse» eller «jordbruksfastighet». Denne avgrensning innebærer at virksomhet som går ut på eiendoms- eller annen kapitalforvaltning, ikke omfattes av reglene. Heller ikke bolig på jordbrukseiendom skal regnes med. Skogbruk omfattes

av uttrykket «jordbruksfastighet». Avgrensningen av anvendelsesområdet skaper problemer i praksis.

Det stilles ikke spesielle krav til hvem som er eiere av foretaket. Det stilles heller ikke særskilte krav til hvem som er mottakere.

Reglene gjelder også ved gaver. Men for gaver stilles visse tilleggsvilkår: Gaven må gjelde hele foretaket; det kan ikke settes vilkår for gaven til fordel for giveren eller andre; gavemottakeren må beholde gaven eller en vesentlig del av den i minst fem år. Spesielt kravet om at det ikke kan settes vilkår ser ut til å ha voldt problemer i praksis. Högsta Domstolen har bl.a. avgjort at krav om delvis vederlag avskjærer bruk av lettelsesreglene. Det samme gjelder vilkår om særskilt forvaltning av midlene, unntatt ved gave til umyndige. I et tilfelle hvor et slikt vilkår var stilt overfor noen av mottakerne, ble konsekvensen at ingen av arvingene kunne påberope seg lettelsesreglene. Kravet om at mottakeren må beholde en vesentlig del av foretaket i minst fem år, tolkes i praksis slik at han må beholde minst 50 pst. av foretaket. Vilkåret har vist seg vanskelig å praktisere.

Svensk rett har også regler om utsettelse av avgiftsbetalingen. For avgift på jordbruk og rörelse kan det gis samtykke til betaling over inntil 20 år. Kreditten er rentebelastet.

10.3.3 Finsk rett

Hvis en arver gårdsbruk, annen virksomhet eller del av virksomhet, og den avgiftspliktige bruker eiendommen til fortsatt næringsdrift, kan en søke om å få avgiftsfritak dersom avgiftsplikten på virksomhetens forholdsmessige andel av hele arven overstiger 5 000 mark. Hvis et gårdsbruk eller en virksomhet overdras mot et vederlag som overstiger halvparten av omsetningsverdien, kreves ikke skatten på gavedelen inn. Hvis gårdsbruket eller virksomheten overdras videre innen fem år, plikter den avgiftspliktige å betale tilbake skatten med et tillegg på 20 pst.

10.3.4 Nederlandsk rett

Nederland har ingen særlige regler for overtakelse av forretningseiendom. Hovedregelen for ikke-børsnoterte aksjer er at de verdsettes uten hensyn til forretningsverdi.

10.3.5 Britisk rett

Overdragelse av virksomhet støttes ved redusert verdsettelse. Virksomhet eller andel i virksomhet, ikke-børsnoterte aksjer, børsnoterte aksjer hvis eieren har kontrollerende flertall og personlige eide gjenstander som brukes i virksomhet dekkes av reglene. Det gis 100 pst. reduksjon for enmannsforetak, ansvarlige selskap og ikke-børsnoterte aksjer, mao. full skattefrihet. Det gis 50 pst. reduksjon for børsnoterte aksjer hvor eieren har kontrollerende flertall og for personlige eiendeler som brukes i virksomhet.

Vilkårene for redusert verdsettelse er at giver/arvelater har hatt eiendomsretten i minst to år før overføringen og at virksomheten er en handelsbedrift. Det gis ikke reduksjon hvis virksomheten hovedsakelig gjelder aksjehandel eller handel med tomter, eller dersom foretaket er et holdingselskap. Det gis heller ikke reduksjon hvis virksomheten ikke har erverv til formål eller hvis det er inngått kontrakt om å selge virksomheten.

Det er også gitt særlige regler for landbrukseiendom. Verdien reduseres med 100 pst. for land som giver/arvelater driver jordbruk på eller som vedkommende har leid ut for under to år. Reduksjonen er 50 pst. for alt annet jordbruksland. Det kreves at giver/arvelater må ha brukt eiendommen til jordbruk i de siste to år før overføringen, eller at eiendommen har vært eiet av giver/arvelater i de siste syv år før overføringen og i den perioden vært brukt som jordbruksland av giver/arvelater eller andre.

10.3.6 Tysk rett

Bedriftsformue skattlegges i den laveste avgiftsklassen uansett hvem som er mottaker av arven. Det gis videre lettelser ved at landbruk og skogbruk verdsettes til 10-20 pst. av omsetningsverdi. Bedriftsformue verdsettes etter skatteregnskapets balanse. Fra denne verdien kan det trekkes et fribeløp på 500 000 DM. Skattegrunnlaget er 60 pst. av verdien over fribeløpet.

10.3.7 Amerikansk rett (de føderale regler i USA)

Hovedregelen er at fast eiendom skal verdsettes til den verdien en best mulig utnyttelse kan gi. Den nåværende bruken er ikke avgjørende. For særlig «qualified» fast eiendom som brukes i landbruk og bedrifter med få eiere («closely held trade»), kan verdsettelsen skje etter den faktiske bruk, selv om det gir lavere verdi. En slik reduksjon er begrenset oppad til 750 000 dollar. For å komme under ordningen må arvelateren ha vært statsborger eller bosatt i USA på dødsfalltidspunktet. De aktuelle eiendommer må utgjøre minst 50 pst. av avdødes brutto bo. Etter reduksjonen må de aktuelle eiendommer utgjøre minst 25 pst. av bruttoboet. Mottaker må være i familie med arvelater. Videre må de aktuelle eiendommer ha vært eid av arvelater eller familien og brukt i landbruk eller virksomhet i fem av de siste åtte år før dødsfallet. I samme tidsrom må arvelater eller noen i hans familie faktisk ha deltatt i virksomheten. Virksomheten må opprettholdes av arvingen i ti år etter dødsfallet. Hvis ikke vil omberegning skje.

Familieeide bedrifter kan også oppnå reduksjon i verdien av boet. Familiebedriften må utgjøre mer enn 50 pst. av verdiene i boet. Som familiebedrift regnes andel i handel eller annen virksomhet som har hovedsete i USA. Bedriften må eies med minst 50 pst. av en familie, 70 pst. av to familier eller 90 pst. av tre familier. I tillegg kreves at avdødes familie må eie minst 30 pst. av bedriften. Bedriften faller utenfor ordningen hvis den har vært omsatt på det åpne markedet i inntil tre år før dødsfallet. I tillegg kreves at avdøde eller noen i hans familie har eid og deltatt aktivt i driften av virksomheten i fem av de siste åtte år før dødsfallet. Videre kreves det at arvingene deltar i virksomheten i perioder på minst fem av åtte år i ti år etter dødsfallet. Det skal skje omberegning av avgiften innen en frist på ti år hvis vilkårene brytes.

Det er også mulig å betale avgiften i avdrag mot at det betales rente. Dette gjelder for virksomhet som er eid av få personer. Avdragsperioden kan være opptil 14 år. Virksomheten må utgjøre over 35 pst. av avdødes brutto bo.

10.4 Små og mellomstore bedrifters betydning for norsk økonomi

10.4.1 Sysselsetting og vekst i små og mellomstore bedrifter

Store deler av norsk næringsliv består av små og mellomstore virksomheter, jf. tabell 10.1. Basert på registreringer i Statistisk sentralbyrås bedrifts- og foretaksregister hadde i desember 1999 hele 99,3 pst. av de registrerte foretakene færre enn 100 sysselsatte, dvs. det vi samlet etter norsk målestokk kaller SMB.⁶⁷ Hele 96,8 pst. av foretakene var små, dvs. med færre enn 20 sysselsatte. Det er spesielt innenfor primærnæringene og tjenesteytende næringer som bygg- og anlegg, varehandel, forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift mv. at tettheten av småbedrifter er høyest.⁶⁸

Tabell 10.1: Foretak¹ etter størrelsesgruppe (antall sysselsatte). Desember 1999

	Foretak	
	Antall	Pst.
Små (0-19)	400 092	96,8
Mellomstore (20-99)	10 312	2,5
Store (100+)	2 898	0,7
Sum	413 302	100

¹ Dataene inkluderer kun foretak med aktiv(e) bedrift(er). Foretak er her definert som en institusjonell enhet som omfatter all virksomhet som drives av samme eier, mens bedrift er definert som en lokalt avgrenset funksjonell enhet hvor det hovedsakelig drives aktiviteter som faller innenfor en bestemt næringsgruppe. Et foretak kan således bestå av flere bedrifter. En bedrift kan være det samme som en produksjonsavdeling, et salgskontor e.l.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

En forestiller seg gjerne en typisk småbedrift som en bedrift med en enhetlig ledelse- og eierfunksjon, bestående av én eller et lite antall personer. Familiebedrifter hvor ett eller flere familiemedlemmer arbeider i egen bedrift kan ses på som en variant av denne typen bedrifter. Bedriften produserer en vare eller tilbyr en tjeneste, og tilpasser seg konkurransen på grunnlag av en markedspris.⁶⁹

Små og mellomstore bedrifter utgjør et viktig sysselsettingsgrunnlag. Spilling (2000) finner på bakgrunn av registerdata for 1996 at de små bedriftene sto for 49 pst. av samlet sysselsetting dette året. Tilsvarende tall for de

67. Innenfor EU anses bedrifter med under 500 ansatte for å være små og mellomstore, mens grensen for små bedrifter settes ved 100 ansatte. I statsstøttereglene er grensen for antall ansatte 50 for små bedrifter og 250 for mellomstore bedrifter, og videre er små bedrifter definert ut fra regnskapstall og større bedrifters eierandeler.

68. Bedriftsstrukturen i Norge kan også beskrives med utgangspunkt i enheter som bedrift, foretak eller konsern. Heum (1996) finner at nesten to tredjedeler av industrisysselsettingen er i bedrifter med færre enn 200 ansatte. Benyttes foretak som enhet er vel halvparten av industrisysselsettingen i slike mindre enheter. Tar vi derimot utgangspunkt i konsernnivå, forsvinner bildet av at norsk industriproduksjon i all hovedsak er basert på virksomheten til mindre enheter. Da arbeider om lag 60 pst. av sysselsettingen i enheter med mer enn 200 ansatte.

69. Se for eksempel Småbedriftsutvalgets rapport (1996).

store bedriftene var på 25 pst. Småbedriftenes sysselsettingsandel er imidlertid naturlig nok betydelig høyere i de næringene der småbedriftstettheten er høyest. Dette gjelder typisk primærnæringene og tjenesteytende næringer som bygg- og anlegg, varehandel, hotell- og restaurantdrift mv. På topp blant de småbedriftsdominerte næringene kommer såkalt «annen personlig tjenesteyting», hvor 82 pst. av all sysselsetting i 1996 fant sted i de små bedriftene. Næringen inneholder en rekke små virksomheter som vaskeri og renseri, frisører, helsestudio, solstudio mv. Dette står i kontrast til de mer storbedriftsdominerte næringene vi finner innen industri og bergverk. I 1996 arbeidet f.eks. kun 14 pst. av de sysselsatte i en av våre største ⁷⁰ industrigrener, nærings- og nytelsesmiddelindustrien, i små bedrifter, mot 61 pst. i de store.

Småbedrifter utgjør imidlertid en svært heterogen gruppe. Det er nystartede foretak og det er små foretak med en lang historie bak seg. Gruppen inkluderer alle slags typer virksomheter med hensyn til bransjer, kompetanse, markedsinnretning, organisasjonsform og f.eks. grad av nyskaping og vekst. Undersøkelser av vekst viser f.eks. at de fleste små bedrifter ikke vokser i det hele tatt. Det er bare en liten gruppe som vokser mye og som står for en betydelig andel av det samlede sysselsettingsbidraget som kommer fra mindre bedrifter. Spilling (2000) finner f.eks. at andelen av foretak med sterk vekst er størst blant de største foretakene, og at andelen faller jo mindre foretakene er. Videre er kun en liten andel av mindre bedrifter innovative, og relativt sett er det færre små enn store bedrifter som er innovative.

Selv om de fleste små bedrifter forblir små og i sysselsettingsforstand har liten betydning for et lands samlede utvikling, er de få som faktisk vokser og blir store sentrale for sysselsettingsveksten. For å få disse suksessbedriftene fram er det imidlertid nødvendig med en solid underskog av småbedrifter. Mangfoldet av småbedrifter innen alle tenkelige næringer utgjør et dynamisk element for nyskaping og omstilling i næringslivet, og er således av sentral betydning for den økonomiske utviklingen. Mange bedrifter som ofte anses som lite dynamiske isolert sett, vil kunne være av stor betydning for den totale dynamikken i næringslivet. De kan være viktige som underleverandører, de kan ha stor betydning som teknologileverandører, som f.eks. verkstedbedrifter som er lokalisert i et møbelindustrimiljø og som forsyner møbelprodusentene med teknologi og teknologikunnskap. Et annet eksempel på det samme kan være eiendomsselskaper som i statistikken i hovedsak vil opptre som «udynamiske», men som har en viktig rolle gjennom sin forvaltning av ressurser som er en viktig forutsetning for andre bedrifters virksomhet.

Tilsvarende kan en rekke bedrifter som i seg selv er lite dynamiske, ha stor betydning for hvordan lokale miljøer fungerer, og de representerer dermed vesentlige forutsetninger for den dynamiske utviklingen i andre bedrifter. Bedrifter som i seg selv ikke representerer noen dynamikk, kan med andre ord være en viktig forutsetning for dynamikk. Det at det finnes så mange forskjellige små bedrifter, innebærer dermed at de representerer en betydelig strukturell fleksibilitet, dvs. at de til sammen dekker et meget variert markeds- og etterspørselsbehov, og at de gjennom et stort antall tilganger og avganger samtidig bidrar til betydelige endringer i dette mønstret.

70. Målt i sysselsetting.

10.4.2 Etableringer, nedleggelser og økonomi i små og mellomstore bedrifter⁷¹

Etableringer og nedleggelser har stor betydning for fornyelse og utvikling i næringslivet. Omfanget av nyregistreringer og deregistreringer er relativt stort - om lag 10 pst. av foretakspopulasjonen skiftes ut hvert år. Det er naturlig nok blant de minste foretakene at utskiftingstakten er høyest. Mens rundt 85 pst. av «alle» foretak i 1995 hadde færre enn fem ansatte, var andelen blant de nyregistrerte over 92 pst. Etter ett år hadde de nyregistrerte en samlet sysselsetting på 55 000 og en omsetning på 67 mrd. kroner. Dataene for deregistreringer viser i store trekk samme mønster som registreringene, men de foretak som faller fra, er (enda) mindre i form av sysselsetting og omsetning enn de som kommer til. Kun 1 pst. av de foretakene som ble lagt ned i 1996 hadde flere enn 20 sysselsatte året før.

En oversikt over overlevelsesserater for alle foretak som er nyregistrert i perioden 1978-1998 viser at det skjer en systematisk avgang som er størst de første årene, og så blir mindre og mindre. Etter fem år er det om lag 49 pst. som overlever. Denne tendensen tilsvarer tendenser man ser ellers i Europa. Over tid synes overlevelseshraten blant nyregistrerte foretak å følge en langsiktig fallende trend. Dette innebærer at endringstakten i næringslivet har vært økende i perioden 1978-1998. I tråd med at de aller minste foretakene er overrepresentert blant foretak som registreres og deregistreres, er overlevelseshraten for de aller minste foretakene vesentlig mindre enn blant de større foretakene.

Medianalderen for norske foretak er 9 år. Dette betyr at 50 pst. av foretakene er yngre enn 9 år og 50 pst. eldre enn 9 år. Medianalderen varierer fra 6 år for foretak med 1-2 sysselsatte, til 14 år for foretak med over 100 sysselsatte. Gruppen uten sysselsatte avviker imidlertid fra dette mønsteret da medianalderen for denne gruppen er betydelig høyere enn for de minste størrelsesgruppene. Dette henger trolig annet sammen med at denne gruppen inneholder en stor del selvstendig næringsdrivende bl.a. innenfor primærnæringene.

Også økonomien i foretakene varierer med foretaksstørrelse. I 1997 hadde f.eks. en femtedel av alle foretakene negativt driftsresultat. Halvparten av foretakene hadde et positivt driftsresultat på mellom 0 og 10 pst. av omsetningen, og de resterende hadde et driftsresultat bedre enn 10 pst. av omsetningen. Størst andel med negativt driftsresultat finner vi blant de minste foretakene. Andelen foretak med negativt driftsresultat ser så ut til å avta med stigende foretaksstørrelse. Gruppen av foretak med 10-19 ansatte har den laveste andelen med 16 pst., mens for gruppen av foretak med flere enn 100 ansatte har andelen økt til 19 pst. På den annen side er det blant de minste foretakene at vi finner størst andel med meget godt driftsresultat.

Tilsvarende tendenser finner man når man ser på avkastningen på totalkapitalen. Gruppen med de minste foretakene har den største andelen av foretak med henholdsvis negativ totalkapitalrentabilitet og rentabilitet høyere enn 20 pst. Også egenkapitalrentabiliteten varierer med størrelsen på foretakene. I gjennomsnitt (målt ved medianen) har gruppene av foretak med 5-9

71. Dette avsnittet er i stor grad basert på Spilling (2000).

ansatte og 10-19 ansatte den høyeste avkastningen på egenkapitalen. Spredningen er størst blant de minste foretakene og så avtakende med stigende foretaksstørrelse.

10.4.3 Familieeide bedrifter

De fleste norske småbedrifter er typisk familieeide, noe som bekreftes bl.a. av SMB-undersøkelsen 1997.⁷² SSB intervjuet i juni 1997 1183 ledere i små og mellomstore foretak med mellom 2 og 50 årsverk. For 23,8 pst. av foretakene var det i løpet av de kommende ti årene aktuelt å overføre eierskapet til eiernes barn eller nærmeste slektninger. Andelen var høyest blant de største foretakene. Tall fra NHO⁷³ viser dessuten at 30 pst., eller om lag 150, av Norges 500 største bedrifter er familieeid. Samlet anslås familibedriftene å utgjøre om lag 2/3 av alle bedrifter i Norge, og å stå for om lag 40 pst. av samlet omsetning.⁷⁴

En familiebedrift skiller seg strukturmessig fra andre bedrifter ved at kapitaleiere og bedriftsledere ofte er de samme. Familiebedrifter har gjerne få ansatte, og det er ikke etablert andre formelle styringsfunksjoner enn at eieren også leder det daglige arbeidet. Eieren/ledelsen har i liten grad ønske om videre ekspansjon - bedriften representerer bedriftslederens levebrød og gjerne formuesplassering. Ledere som også eier foretaket tar derfor gjerne ut mindre i lønn enn andre ledere, se f.eks. Giertsen (1995). Lederen ønsker således ofte å ha den fulle kontroll over bedriften uten innblanding fra utenforstående. Eierskapet vil ofte holdes innenfor familien, og større omlegginger, som endringer i virksomhetsform, alternativt avvikling eller salg, skjer i samband med overføring av eierskap og/eller ledelse fra en generasjon til en annen.

Det er videre vanlig å anta at familiebedrifter som regel har en fleksibel organisasjon og rask beslutningsprosess, og at det å både eie og lede familiens bedrift ofte skaper en sterk motivasjon til innsats og langsiktig tenkning. Dette har i sin tur betydning for de kostnadene som er forbundet med principal-agent problematikken, dvs. kostnader som påføres selskapet fordi ledelsen og eierne har ulike mål. Mens eierne naturlig nok ønsker en høyest mulig avkastning på den investerte kapitalen, kan ledelsen i større grad ha ønsker om makt, innflytelse og et godt renommé. Principal-agent problemet vil derfor ofte være fraværende når bedriften både eies og ledes av samme person (familie), og selv når eieren ikke leder eller arbeider i bedriften vil principal-agent problematikken være av mindre betydning når én enkelt person eller familie er en dominerende eier i selskapet (bedre kontroll med ledelsen). Spilling (2000) finner f.eks. at de fleste lederne i vekstforetak har eierinteresser i foretaket, enten som majoritets- eller minoritetseiere. Men det er kun et fåtall vekstforetak som er 100 pst. eid av lederen.

På den annen side kan man ikke se bort i fra at mangelen på «profesjonelt» lederskap kan være en hemsko for bedrifter der eiere og ledere er de samme. En bedrifts mulighet til vekst og utvikling vil ofte avhenge av hvilke ressurser og kunnskaper leder/eier besitter. Begrensninger i tilgangen på kapital og

72. Se f.eks. Spilling (1998).

73. NHO (1996b).

74. NHO (1998).

kompetanse vil kunne være en avgjørende hindring for utvikling av en forretningsidé. Manglende kompetanse, kapital og lederevner kan tilføres ved at nye eiere kommer til som har de lederevner, den nødvendige tilgang på kapital, nettverk og/eller kompetanse som trengs for å videreutvikle bedriften. Ofte vil eksisterende bedriftsleder(e) motsette seg dette fordi det innebærer at de selv må gi fra seg den fulle kontroll over egen bedrift.

Trondsen (1997) har studert ulike suksessfaktorer for nyetablerte virksomheter i Norge. Et av Trondsens funn er at familiebedrifter, hvor gründeren selv står for den daglige driften, er mindre lønnsomme enn der hvor driften overlates til utenforstående. Dette funnet kan i følge Trondsen tilskrives det at familiebedriftene ofte mangler kompetente «fagfolk» - styremedlemmer som ikke tilhører familien eller er aksjonærer. Sammenlignet med øvrige bedrifter finner Trondsen at det er færre av familiebedriftene som har en klar forretningside med sin virksomhet. Ifølge hans analyser har dessuten unge familiebedrifter en ledelse og et styre som er langt dårligere egnet til å nå sine mål enn annen virksomhet. Trondsen mener også å ha funnet en negativ sammenheng mellom bedriftseierens tid i direktørstolen og bedriftens lønnsomhet. Også dette kan i følge Trondsen skyldes mangel på «profesjonelt» lederskap.

Jenssen m.fl. (1999) har analysert 160 selskaper som var notert på Oslo Børs i perioden 1993 til 1996. Av disse selskapene var det 80 som havnet i kategorien for selskaper med familieinnflytelse. For å komme i denne kategorien må administrerende direktør enten være identisk med grunnleggeren av selskapet eller i familie med vedkommende, eller familien må eie mer enn 10 pst. av selskapet, eventuelt være representert i styret. Jenssen m.fl. fant at den relative markedsverdien ⁷⁵ var dobbelt så høy i de familiedominerte selskapene som i resten av selskapene på børsen. Verdien var høyest i de selskapene hvor familiene eide mellom 20 og 50 pst., men også familieeierandeler på over 50 pst. hadde en positiv effekt på den relative markedsverdien. Undersøkelsen viser imidlertid at omsetningsveksten og inntjeningen ikke var særlig høyere i familieselskapene enn i de øvrige selskapene.

Det er vanskelig å finne klare svar med støtte i empiriske undersøkelser på hvilke sammenhenger det er mellom ulike former for eierskap og bedrifters konkurranseevne. Ovenstående indikerer at aktivt eierskap trolig er nyttig, men ikke total dominans av én eier. Gründeren bør være aktiv i ledelsen, men ikke for dominerende. I tillegg til å tilføre bedriften kapital, kan ulike eiere tilføre kompetanse, teknologi, markedskanaler og nettverk og gi styringssignaler til ledelsen. Det kan være synergier mellom kunnskap og kapital i den forstand at det er gunstigere for bedriftene med eiere som innehar både kunnskap og kapital. Dette kan særlig gjelde for små og mellomstore bedrifter.

75. Med relativ markedsverdi menes forholdet mellom markedsverdi og bokførte verdi.

10.5 Utvalgets vurderinger

10.5.1 Bør det være særlige lettelsesregler ved generasjonsskifte i næringsvirksomhet?

Det sentrale spørsmål for utvalget er om det overhodet bør være lettelsesregler ved generasjonsskifte i næringsvirksomhet.

Ut fra en overordnet betraktning står man ved utformingen av arveavgiftssystemet overfor valget mellom på den ene siden et mest mulig nøytralt system, altså med færrest mulige unntak og særregler og til gjengjeld relativt lavere avgiftssatser, og på den annen side et system med unntak og særregler med tilsvarende relativt høyere avgiftssatser. Utvalget vil understreke at dette er en problemstilling som er aktuell uansett om avgiftssatsene er lave eller høye. Men behovet og presset fra interessegrupper for særregler og unntak vil øke jo høyere avgiftsnivået er. Unntaks- og særregler har flere uheldige virkninger: De fører i større eller mindre grad til mangel på nøytralitet i regelverket, for man kan med slike regler ikke unngå at de avgiftspliktige tilpasser seg særreglene. Og man kan heller ikke unngå at tilfeller som økonomisk og praktisk ligger nær hverandre, blir behandlet ulikt når de befinner seg på hver sin side av grensen for en slik særregel. Slike regler innebærer at det må settes rettslige grenser hvor det ikke er noen tilsvarende skarp grense i praksis. Det er vanskelig å utforme unntaks- og særregler treffsikkert, altså slik at de i størst mulig grad på den ene side bare treffer dem de er myntet på og på den annen side treffer alle eller flest mulig av disse.

Videre virker slike unntaks- og særregler kompliserende i praksis. I den grad man skal ha særregler, bør det derfor legges stor vekt på å utforme dem slik at de blir lettest mulig å praktisere, både for de avgiftspliktige og for avgiftsadministrasjonen. Dette lar seg imidlertid neppe alltid kombinere med hensynet til at reglene bør utformes slik at nøytralitet tilstrebes.

Spesielt for særregler som har til formål å lette gjennomføringen av generasjonsskifte kommer i tillegg dette problem: Det må legges til grunn at formålet med slike regler må være å sikre bedriften som foretak og arbeidsplass, ikke i og for seg å gi eieren en økonomisk fordel. Men det er erververen (ev. dødsboet etter tidligere eier) som er avgiftspliktig og som lettelse må rette seg mot (i den utstrekning lettelsesreglene skal være del av arveavgiftsregimet). Avgiftslettelsen for erververen (eller tidligere eiers dødsbo) er altså ikke målet, men et middel til å sikre foretaket. Dette forholdet gjør det vanskelig å utforme treffsikre regler. Lettelsesregler kan enten blir for vide, slik at de gir erververen fordeler ut over det som skal til for sikre foretakets videre drift. Eller reglene kan bli for snevre, slik at de ikke kommer alle aktuelle foretak til gode på like fot, noe som også vil bidra til mangel på nøytralitet. Det kan også hende at reglene lider av begge svakheter samtidig (jf. avsnitt 10.5.2 nedenfor).

Lettelsesregler vil innebære at den arving som overtar familiebedriften, betaler mindre arveavgift enn de andre arvingene, og det kan hevdes at dette gir en uheldig fordelingsvirkning. Mot dette kan imidlertid anføres at verdier som er bundet opp i en familiebedrift, i mindre grad enn privatformue kan stå til disposisjon for personlig forbruk. Det kan i denne sammenheng henvises til åsetesretten i landbruksforhold. Dette kan gjøre seg særlig gjeldende for

minoritetsandeler. Men muligheten for å belåne eierandelen motvirker denne effekten.

Lettelsesregler kan også skape ulikheter i avgiftsnivået for arvinger av familieforetak i forhold til dem som arver andre gjenstander. Slike ulikheter kan være problematiske i et fordelingsperspektiv.

Endelig kan det spørres om det er samfunnsmessig anbefalelsesverdig å prioritere eierskifte i form av generasjonsskifte i forhold til andre former for eierskifte. Det er ikke sikkert at det er det beste for foretaket at neste generasjon overtar eie og ev. drift. Det kan hende at f.eks. salg eller fusjon ville vært en bedre løsning. Særlige lettelsesregler kan lede til at foretaket blir overtatt og ev. drevet av neste generasjon selv om dette økonomisk sett ikke er noen god løsning.

Spørsmålet om særlige skatteregler for små og mellomstore bedrifter har i den senere tid vært vurdert både av OECD og av EU-kommisjonen.

OECD behandler slike spørsmål i rapporten *Taxation and small businesses* (Paris 1994). Et hovedsyn i rapporten er at spesielle regler for slike foretak bare er på sin plass hvor foretakene av en eller annen grunn er ugunstig stilt i forhold til andre foretak. Rapporten peker særlig på to slike forhold: For det første kan forhold på kapitalmarkedet innebære at det er vanskeligere for slike foretak å reise kapital. Generelt kan en bedrift skaffe kapital gjennom tilbakeholdt overskudd, tilførsel av eksternt egenkapital eller låneopptak. For eksempel kan børsintroduksjon være lite aktuelt for familieforetak, og det kan være informasjonsskjevhet i kapitalmarkedet. Informasjonsskjevheten kan være knyttet til at eksterne investorer ikke har samme informasjon om en bedrifts lønnsomhet og fremtidsmuligheter som bedriftsledelsen. Eksterne investorer kan derfor stille høyere krav til avkastning enn det bedriften selv finner optimalt. Det kan antas at eksterne investorer forbinder større risiko med, og dermed stiller høyere avkastningskrav til, små bedrifter enn til større bedrifter, og at dette bidrar til små bedrifters kapitalproblemer. Informasjonsskjevheten kan også være knyttet til bedriftens informasjon om lånemuligheter.

For det andre kan offentlige pålegg av forskjellig art virke mer tyngende for små enn for større foretak. OECD-rapporten peker videre på at hvis man vil iverksette tiltak for å kompensere for slike ulemper, bør det overveies nøye om det bør gjøres i form av skattemessige eller andre tiltak. Spesielt med sikte på generasjonsskifte uttales det bl.a. (s. 101):

«Taxes can cause the break-up of businesses when the original owner of a business wishes to transfer ownership. Capital gains taxes and taxes on the transfer of assets, such as gift and inheritance taxes, may prevent the transfer of a business as a going concern. In this case, action taken through the tax system may be well targeted - it is, after all, the tax which is causing the problem. Nevertheless, care is needed in designing such provisions that they do not become vehicles for tax avoidance. It is sometimes held that reduction of such taxes might induce more individuals to set up their own business. The role of such reduction in encouraging the creation of new businesses may, however, be severely limited by uncertainties over whether the provisions will exist

when ownership of a new firm might finally be transferred many years in the future.»

OECD anbefaler imidlertid ikke at spesielle skatteregler vedtas bare med den begrunnelse at små og mellomstore bedrifter er viktige for økonomien (s. 99):

«The well-being of small businesses occupies a prominent place in the priorities of many policy-makers across the OECD. But this does not necessarily imply that such businesses need special policy measures to help them. Such measures would be appropriate under two circumstances: if there were 'externalities' associated with small businesses, perhaps if they not just reflected but also promoted the overall dynamism of an economy; or if there were cost disadvantages faced by small businesses, and these costs existed, not because of commercial reasons, but were due to government policy or market failures. In addition, these market failures would have to be sufficiently serious to warrant government intervention and should be able to be corrected by government policies. There should therefore be no presumption that special measures are indeed a necessary feature of government simply because small businesses may be viewed as good for the economy.»

Ved siden av markedssvikt o.l. gir altså OECD således støtte for særlige avgiftsregler ved generasjonsskifte i mindre foretak bare hvor det kan påvises at mindre foretak har en betydning for økonomien vesentlig ut over det som gjelder næringslivet i sin alminnelighet.

EU-kommisjonen har behandlet skattespørsmål i tilknytning til små og mellomstore bedrifter ved flere anledninger i de senere år. Av størst interesse for det foreliggende spørsmål er en Commission Recommendation av 7 desember 1994 om «the transfer of small and medium-sized enterprises»; det er uttrykkelig fremhevet at teksten er relevant også for EØS-landene. Anbefalingens art. 6 lyder slik:

«Inheritance and gift taxes

The survival of the enterprise should be ensured through appropriate fiscal treatment of succession and gifts.⁷⁶ To this end, Member States are invited to take one or more of the following measures:

a) reduce the taxes on assets exclusively used for the business in the case of transfer by gift or succession, including inheritance tax, gift tax and registration fees, provided that the business is genuinely kept as a going concern for a minimum period;

b) offer the heirs the possibility of spreading or deferring payment of the gift or inheritance taxes, provided that they keep the business as a going concern, and shall grant interest exemptions;

76. Tatt på ordet kan dette tenkes lest som at det er skattereglenes oppgave å sikre foretakets levedyktighet. Utvalget forstår imidlertid det siterte som et uttrykk for at tiltak som nevnt i sitatet, kan være nødvendig for å forebygge at arveavgiften legger hindringer i veien for fortsatt drift etter generasjonsskifte. Lønnsomheten må bero på andre faktorer enn skatter og avgifter.

c) ensure that the tax assessment of the business can take account of how the value of the business changes some months after the death of the owner.»

I den såkalte Communication av 7. des. 1994 vedrørende denne anbefaling heter det bl.a. om anbefalingens bokstav a):

«... This advantage would be granted only if the business in question was actively engaged in the production and sale of goods or services and if the heirs undertook to keep the capital and maintain the production activity of the business for a minimum period of time. This period must be determined in such a way that it reflects the wishes of the heirs to keep the business running. In the event of this commitment being breached, this concession would be withdrawn and the heirs would then have to pay the full legal rate of inheritance tax. This tax treatment in favour of the the continuation of businesses should be applicable solely to the assets that are strictly professional, i.e. assets that allow the enterprise to carry on operating as a going concern. ...»

Til bokstav b) i anbefalingen heter det bl.a.:

«... The fact that some Member States still do not allow tax to be paid in instalments puts SMEs in a particular difficult position because they generally do not have access to financial markets, as they are not quoted on the stock exchange. Furthermore, their access to bank loans is more difficult than in the case of large enterprises. ...

It is recommended that those Member States which have not yet granted exemptions in respect of the transfer of businesses should allow inheritance tax or gift tax to be paid in instalments or deferred, on an interest-free basis. These Member States should explicitly grant the heirs the right to pay inheritance tax in annual instalments, on an interest-free basis, over 7 to 10 years, as is already the practice in certain Member States. ...»

Utvalget tar i sin vurdering utgangspunkt i en grunntanke i skattereformen 1992, nemlig at nøytral kapitalbeskatning bidrar til å kanalisere kapital til de mest lønnsomme prosjektene. Dette utgangspunktet taler for at avgiftsreglene bør være de samme for kapital som er plassert i egen eller andres bedrift (for eksempel i børsnoterte aksjer). Dette må imidlertid veies mot de særlige problemer som små og mellomstore bedrifter kan stå overfor.

Det materialet som er presentert i avsnitt 10.4 foran, viser at en meget stor del av foretakene i Norge faller i kategorien små og mellomstore bedrifter. Disse spiller også en betydelig rolle for sysselsettingen. De fleste er familieid, og det gjelder også en betydelig del av de større foretakene.

I tråd med OECDs anbefaling legger utvalget til grunn at det forhold at små og mellomstore foretak spiller en stor rolle i norsk økonomi, ikke i seg selv er tilstrekkelig til å innføre særlige lettelser i arveavgiften. Så vel hensynet til mest mulig nøytrale avgiftsregler som hensynet til å unngå uheldige fordelingsvirkninger, taler for å være varsom med særregler.

Utvalget mener imidlertid at det kan være grunnlag for å anta at spesielt en del av de familieeide små og mellomstore foretakene tilfører økonomien en dynamikk ut over det at de spiller en stor rolle i økonomien, selv om empirien for en slik antakelse ikke er sterk, jf. avsnitt 10.4. Utvalget antar videre at særlig små foretak har relative ulemper på kapitalmarkedet som det kan være grunn til å ta hensyn til. Også selve det forhold at det gjennomgående skal betales arveavgift én gang pr. generasjon og eiernes bevissthet om dette, kan virke negativt på etablering og drift av små og mellomstore foretak sammenlignet med store foretak. Overdragelse ved generasjonsskifte skiller seg på vesentlige punkter fra annen overdragelse, ved at det ikke foreligger noe ønske om å skille seg av med foretaket, men tvert imot å sikre den for etterkommerne, og ved at overdragelse ved generasjonsskifte er helt eller delvis vederlagsfri. Ut fra et slikt perspektiv bør generasjonsskifte heller sammenlignes med stillingen ved den løpende drift av foretaket enn ved salg, og da vil krav om arveavgift (og medarvingers eventuelle krav på utløsning av sin andel) kunne representere en betydelig belastning, til skade for den videre drift av foretaket. I en del tilfeller kan det også være en fare for at foretaket ikke blir videreført hvis et generasjonsskifte utløser betydelige arveavgifter. Utvalget vil også vise til at små og mellomstore foretak må antas å ha atskillig betydning for bosetningsmønsteret i Norge, idet det kan antas at små og mellomstore bedrifter spiller en relativt større rolle i distriktene enn i sentrale strøk. Videreføring av disse foretakene har derfor en ikke ubetydelig distriktpolitisk side.

Hensynet til at avgiftsforholdene ikke skal legge hindringer i veien for videre drift av små og mellomstore bedrifter etter generasjonsskifte, bør etter dette tillegges atskillig betydning. Før utvalget konkluderer, må spørsmålet om særlige lettelsesregler imidlertid ses i sammenheng med to andre forhold: For det første den generelle satsstruktur; om dette henvises det til [\(Link til\)](#) kapittel 7 foran. Og for det annet de retts tekniske muligheter for og de administrative kostnadene ved særregler; dette omtales i de følgende underpunkter.

10.5.2 Valg av modell for en eventuell lettelsesregel

10.5.2.1 Svakheter ved gjeldende regler

Som tidligere nevnt bør særregler om generasjonsskifte i næringsvirksomhet være så nøytrale som mulig, samtidig som de bør være enkle å administrere.

Utvalget anser de viktigste av de gjeldende regler på dette området, den såkalte aksjerabatten, for å være beheftet med først og fremst to betydelige svakheter ut fra et nøytralitetsperspektiv. På den ene siden er reglene ikke nøytrale mht. organisasjonsform. Reglene gjelder bare der virksomheten drives i form av et aksjeselskap, ansvarlig selskap eller kommandittselskap, men altså ikke for enmannsforetak. Enmannsforetakere som ønsker å nyte godt av rabattreglene, må derfor omdanne sin virksomhet til en av disse selskapsformene forut for generasjonsskiftet. Spesielt omdannelse til ansvarlig selskap eller kommandittselskap kan ha overraskende og - sett fra den avgiftspliktiges side - negative inntektsskatterettslige konsekvenser (stiftelse og opplysning av slike selskaper anses som realisasjon etter skatteloven 1999 § 10-45/selsktl. § 6-9). Det er ikke bare selve aksjerabatten som leder til den

nevnte ulikhet. Det er også slik at forretningsverdi er arveavgiftspliktig i sin alminnelighet, men slik reglene om verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer er utformet i forskrift 19. november 1999 nr. 1158 § 4-12, faller selskapets forretningsverdi utenfor når verdien av slike aksjer skal beregnes. (Dette er logisk for formuesskatten, som forskriften direkte gjelder, for forretningsverdi er generelt ikke formuesskattepliktig, men det er altså ulogisk for arveavgiften.)

På den annen side kan man, slik reglene er utformet, vanskelig forhindre at aksjerabatten i noen utstrekning også kommer annet enn foretaksformuen til gode. Loven stiller nemlig ingen krav til hvilke gjenstander selskapet skal eie for at rabatten skal komme til anvendelse. Som utgangspunkt kan det derfor hevdes at rabattreglene gjelder også i den utstrekning selskapet eier annet enn foretaksformue, f.eks. private bankinnskudd, porteføljeaksjer, innbo og til og med boligeiendom. Finansdepartementet har riktignok lagt til grunn at slike tilfeller kan rammes av den ulovfestede gjennomskjæringsregel hvor selskapet er tilført aktiva som ikke har noen naturlig funksjon i selskapet (Rundskriv R-9/1992, gjengitt i Utv. 1992 s. 1280). Men kriteriene for slik gjennomskjæring er diffuse, noe denne retningslinjen i rundskrivet illustrerer:

«Det må legges til grunn at adgangen til 70 prosent avgiftsmessig reduksjon i forhold til ligningsverdien for selskapsaktiva ved generasjonsskifte m.v. bare er ment for aktiva som har en naturlig funksjon i selskapet. Opphopning av familieformue m.v. ut over dette i selskapet kan derfor lede til gjennomskjæring når opphopningen har sammenheng med en klar avgiftsbesparelse ved senere overføring av aksjer eller andeler i selskapet.»

Det er, så vidt utvalget kjenner til, hittil ikke noe stort omfang av slike saker som er tatt opp av avgiftsmyndighetene. Men det kan skyldes at avgiftsmyndighetene ikke har sett problemet eller ikke har hatt mulighet for gå dem nærmere etter i sømmene i den enkelte sak.

Bortsett fra de problemer som aksjerabatten reiser i omgåelsessituasjoner, må reglene sies å være relativt enkle å administrere, både for det offentlige og for de avgiftspliktige.

Utvalget legger til grunn at lettelsesregler bør være mest mulig nøytrale mht. den juridiske form som virksomheten er organisert i, og at lettelsesreglene bør innrettes slik at de treffer de typer av gjenstander som man ønsker å favorisere. Dette syn er også nedfelt i dokumentene fra OECD og EU som er det er referert til foran. Dette innebærer igjen at man vanskelig kan knytte an til noe eksisterende regelverk for å skille ut de gjenstander som skal favoriseres. Slike regler blir riktignok noe tyngre å administrere, både for de avgiftspliktige og det offentlige, og dette taler for å knytte reglene an til aksjer/andeler e.l. Men utvalget mener at reglene om aksjerabatten ikke tilfredsstiller de krav til nøytralitet som må stilles. De bidrar riktignok til å redusere avgiftsplikten meget vesentlig ved generasjonsskifte når foretaket er organisert som selskap. Men reglene omfatter ikke alle generasjonsskifter og er utformet på en måte som åpner for betydelige fordeler ut over det som er tilsiktet. Fordi reglene gjør det mulig å overføre aksjer og andeler helt uten eller med meget lav avgiftsplikt, har reglene også uheldige fordelingsvirkninger. At andre

regler blir noe tyngre å administrere, kan derfor ikke være noe avgjørende motargument.

10.5.2.2 Ulike former for lettelsesregler

Spørsmålet blir da i hvilken form eventuelle lettelser bør gis. Dagens lettelser er først og fremst gitt gjennom særregler for verdsettelse av de avgiftspliktige verdier (aksjerabatt, avgiftsfrihet for åsetesnedslag). Men det er lettelsesregler også på innbetalingsstadiet (regler om rentepliktig betalingsutsettelse) og gjennom fradrag i (kredit) beregnet avgift (kredit for dokumentavgift); sistnevnte regel er imidlertid lovgivningspolitisk en regel om fritak for dokumentavgift og ikke arveavgift. Man kan også tenke seg at avgift beregnes på basis av ordinær verdsettelse og at avgiften skal betales til vanlige frister, men at lettelsen består i at en del av den beregnede avgiften ikke skal betales. Det kan videre nevnes at det har vært anført at prinsippet om diskontinuitet ved inntektsbeskatningen har en støttefunksjon ved generasjonsskifte i familiebedrifter, jf. [\(Link til \)](#) kapittel 9). Av fremstillingen der fremgår det at det er svært vanskelig å finne frem til inntektsskattmessige regler som gir adekvat og treffsikker støtte til familiebedrifter ved generasjonsskifte, og at utvalget derfor anbefaler at særregler ikke gis innen rammen av inntektsskatten, men ev. innenfor arveavgiften.

Utvalget vil i det følgende vurdere nærmere fordeler og ulemper ved lettelsesregler gitt i form av verdsettelsesregler, i form av betalingsutsettelse og i form av reduksjon av den avgift som skal betales.

Lempningsregler kan for det første gis i form av lavere *verdsettelse* av de gjenstandene man ønsker å favorisere. Utvalget legger til grunn at slike regler bør være generelle og altså ikke bero på samtykke fra det offentlige i det enkelte tilfelle. Både hensynet til forutsigbarhet for de avgiftspliktige og administrative hensyn taler for dette. Som det fremgår av fremstillingen foran bør lettelsesregler være utformet på en måte som er nøytral mht. foretaksform. Avgrensningen av lettelsesreglene må altså knyttes til et begrep om foretaksformue. Avgrensningen basert på begrep om foretaksformue må antas å bli besværlig spesielt når det gjelder finansobjekter (først og fremst fordringer og aksjer). Lettelsesregler aktualiserer også spørsmålet om fradraget for gjeld: Det kan ikke være rimelig å redusere verdien av bruttoformuen, men ikke av gjelden. Lettelsesregler i form av reduksjon i de avgiftspliktige verdier bør derfor konstrueres slik at det er nettoverdiene etter fradrag for gjeld som reduseres. Slike regler forutsetter at det tas stilling til i hvilken utstrekning gjelden hører til næringsvirksomheten eller ikke.

Det må også tas stilling til om eventuelle lettelsesregler skal gjelde alle typer næringsvirksomhet eller om bare virksomhet som forutsetter en viss grad av aktivitet skal omfattes. Det kan i så fall være aktuelt å holde virksomhet i form av utleievirksomhet, forvaltning av finansformue o.l. utenfor.

Det blir videre spørsmål om det skal stilles nærmere krav til hva som kan klassifiseres som familieforetak (f.eks. krav til at overdrageren må eie en viss andel av foretaket, at mottakerne er barn av overdrager, osv.) Gjeldende regler om aksjerabatt gjør ikke noe forsøk på en slik avgrensning overhodet, men knytter avgiftsfordelen til ikke-børsnoterte aksjer og andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper, uansett om disse med rimelighet kan kar-

akteriseres som familiebedrifter eller ikke. Det nye reglene i arveavgiftsloven § 19 A om kredit for dokumentavgift knytter heller ikke an til noe begrep om familieforetak e.l.; de sentrale vilkår er at eiendommen har vært brukt i både arvelater/givers næringsvirksomhet og at mottaker hører med blant legalarvingene. Iht. forskrift 18. juni 1997 nr. 608 § 3 annet ledd kan det søkes om avdragsbetaling

«når arven/gaven vesentlig omfatter næringsvirksomhet som mottakeren skal drive videre. Dette gjelder også virksomhet som består i utleie av fast eiendom av betydelig verdi og ved overdragelse av aksjene i familieselskap o.l.».

Denne beskrivelsen må ses på bakgrunn av at bestemmelsen etablerer en samtykkeordning. I samtykkeregler kan man klare seg med upresise kriterier som «vesentlig næringsvirksomhet», «familieselskap» o.l. I regler som skal gi rett til lettelse i avgiftsplikten bør kriteriene være langt mer presise.

En side ved lettelsesregler i form av lavere verdsettelse er at omfanget av avgiftslettelsen ikke fremtrer så klart. Lettelser som gis en slik form, vil derfor i mindre grad være undergitt oppmerksomhet og diskusjon enn lettelse som fremtrer mer åpent. Det er også mindre heldig at lettelse via verdsettelsesregler innebærer at ulike gjenstander vurderes etter ulike prinsipper.

Lettelsesregler kan for det annet gis i form av regler om *betalingsutsettelse*. Etter dagens regler (forskrift 18. juni 1997 nr. 608 § 3) er betalingsutsettelsen rentebelastet. Utvalget vil peke på at når det argumenteres for lettelsesregler ved generasjonsskifte, er det først og fremst hensynet til arvingenes likviditet i forbindelse med overtakelsen som fremheves. Dette hensynet kan også ivaretas ved fordelaktige betalingsregler. Slike regler vil riktignok i første omgang fremtre som regler om *utsettelse* med avgiftsbetaling og ikke *fritak*. Men hvis betalingsutsettelsen i større eller mindre utstrekning gjøres rentefri, vil det i realiteten også inneholde et innslag av lettelse; nåverdien av avgiftsbelastningen blir redusert. Utvalget henviser til EU-kommisjonens anbefaling som understreker at kreditten bør være rentefri.

En vesentlig fordel ved denne løsningen er at det klarere vil fremgå hvilke avgiftsmessige fordeler som gis enn hvor lettelsen gis i form av lavere verdsettelse av foretaksaktiver. Det er en fordel at verdsettelsesreglene kan virke generelt, uten å være påvirket av hensyn som ikke har med selve verdsettelsesnormene å gjøre. I den grad diskontinuitet i inntektsbeskatningen opprettholdes, er det også en fordel (særlig sett fra den avgifts-/skattepliktiges side) at lettelsesreglene ikke vil innebære reduksjon av skattemessige inngangsverdier (jf. de problemer som aksjerabatten har ledet til ved senere gevinstbeskatning).

Alternativet med betalingsutsettelse reiser imidlertid stort sett de samme avgrensingsproblemene som alternativet med lavere verdsettelse av foretaksformue. Ordningen bør helst gjelde generelt (i motsetning til dagens betalingsutsettelsesordning), og den forutsetter en avgrensning av hvilken del av den avgiftspliktiges samlede avgiftsbeløp som skal nyte godt av betalingsutsettelsen. Det kan innvendes at dette alternativ inneholder et element av innlåsningseffekt i og med den rentefrie kreditt er betinget av at arvingene beholder foretaket i hele kredittiden. Imidlertid vil det ved salg osv. av foreta-

ket bare være den fremtidige rentefrie kreditt som går tapt, ikke den kreditt som allerede er oppnådd. Utvalget antar derfor at innvendingen om innlåsningseffekten ikke kan tillegges vekt.

Lettelsesregler kan for det tredje gis form av regler om *reduksjon av det beregnede avgiftspliktige beløp*. Denne modell forutsetter at avgiften beregnes etter de generelle reglene og at avgiften skal betales på det tidspunkt som gjelder generelt. Men bare en del av den beregnede avgift skal betales, f.eks. 80 pst. Virkningen blir i prinsippet likeartet med den som gjelder for de andre ordningene som er skissert her: En reduksjon av avgiftsforpliktelsen. Denne modell har de samme fordeler som modellen med rentefri betalingsutsettelse. I forhold til denne er det en praktisk fordel at man slipper å holde greie på betalingsforpliktelser over mange år. Det er også en fordel at den klart synliggjør hvor stor lettelsen er. Modellen gjør det imidlertid vanskelig å avbryte avgiftsfordelen hvis det skulle inntre endringer i strid med forutsetningene for lettelsen (f.eks. at foretaksgjenstander tas i bruk privat etter en tid). Modellen reiser de samme avgrensingsproblemer som de to andre.

Utvalget har vurdert de tre modellene opp mot hverandre og har funnet at den førstnevnte modell, som innebærer reduksjon av de avgiftspliktige verdier, har klare ulemper i forhold til de to andre. I valget mellom disse to legger utvalget vesentlig vekt på at modellen med rentefri kreditt gjør det lettere å stille og å håndheve regler om at mottakerne må drive virksomheten videre en tid o.l. Denne modellen er også anbefalt av EU-kommisjonen.

10.5.3 Det nærmere innhold av eventuelle regler om avgiftslettelse

Utvalget vil i dette avsnittet se nærmere på hvordan en lettelsesregel nærmere bestemt bør utformes, dersom man skal ha en slik regel.

Et sentralt spørsmål er hvor lang kredittiden skal være. Utvalget slutter seg til anbefalingen fra EU-kommisjonen og går inn for at den avgiftspliktige skal kunne foreta betalingen fordelt med like beløp over syv år og at kreditten er rentefri. En slik metode innebærer at den avgiftspliktige får en fordel som tilsvarer en rabatt på om lag 18 pst. av avgiften.⁷⁷

En slik form for utsettelse er, ved siden av å være beregningsteknisk enkel, meget gunstig for den avgiftspliktige. Metoden tilsvarer at den avgiftspliktige mottar et rentefritt lån fra avgiftsinnkrevningsmyndighetene. Videre vil det være slik at jo lengre tid avgiftsinnbetalingen fordeles over, desto større blir fordelene.

Det fremgår av avsnitt 10.5.2 foran at uansett hvilken modell for avgiftslettelse som velges, oppstår det problemer med å avgrense de tilfeller som skal nyte godt av lettelsene. Regelen i den gjeldende arveavgiftsloven § 11 A har den fordel at den ikke reiser avgrensingsproblemer av betydning. Drøftelsen foran viser imidlertid at bestemmelsen gir en lite tilfredsstillende avgrensning av lettelsesregelens anvendelsesområde, og utvalget kan derfor, som alt nevnt, ikke gå inn for at den videreføres. Etter utvalgets mening kommer man ikke utenom at en lettelsesregel mer detaljert må referere seg til de gjenstander som går i arv eller gis bort.

77. Anslaget på 18 pst. er beregnet ut fra at den avgiftspliktige alternativt finansierer avgiften med et tilsvarende lån med rente lik 10 pst. (som tilsvarer rente lik 7,2 pst. etter skatt). Fordelen vil være høyere desto høyere rentenivå, f.eks. som følge av høy inflasjon.

Avgrensningen av anvendelsesområdet for denne særregelen reiser en rekke spørsmål som utvalget vil se nærmere på i det følgende. Et hovedspørsmål er om avgrensningen skal knytte an til foretakets størrelse eller til eierstrukturen, eller begge deler. Legger man vekt på hensynet til de relativt større administrative kostander og ulemper på kapitalmarkedet, er det foretakets størrelse som står sentralt. Legger man vekt på at det er foretak der overdrageren var aktiv eier som trenger særregler, er det nærliggende å stille krav til eierstruktur. Som utgangspunkt antar utvalget at det er nærliggende å stille krav på begge disse punkter. Også andre avgrensningskriterier er aktuelle.

Et første spørsmål er altså om det skal stilles krav om at *foretaket størrelse* ikke overstiger visse nærmere angitte grenser. Et stort foretak vil neppe ha de særlig problemer som begrunner særregler ved generasjonsskifte. En mulighet for en slik avgrensning er å knytte an til definisjonen av «små foretak» i regnskapsloven (lov 17. juli 1998 nr. 56) § 1-6:

«Som små foretak regnes regnskapspliktige som ikke faller inn under § 1-5 og som etter de to siste årsregnskap oppfyller to av følgende tre vilkår:

- 1.har mindre enn 40 millioner kroner i salgsinntekt,
- 2.har mindre enn 20 millioner kroner i balansesum,
- 3.har færre enn 50 ansatte.

Morselskaper regnes likevel bare som små foretak dersom vilkårene i første ledd er oppfylt for konsernet sett som en enhet.»

Henvisningen til § 1-5 innebærer først og fremst at allmennaksjeselskap og børsnotert selskap aldri skal anses som små foretak.

Av tabell 10.1 foran fremgår det at svært mange foretak vil oppfylle kravet om å ha færre enn 50 ansatte. I praksis vil det derfor formodentlig være kravene til salgsinntekt eller balansesum som setter grensen.

Definisjonen av små foretak i regnskapsloven korresponderer med EU-kommisjonens anbefaling (Commission Recommendation of 3 April concerning the definition of small and medium-sized enterprises, Official Journal (OJ) No. L 107,30.4.1996), likevel slik at i EUs definisjon er kravet til ansatte obligatorisk, mens kravet til salgsinntekt og balansesum er alternative. Anbefalingen har også en definisjon av «medium-sized enterprise»: For å være mellomstort, må foretaket ha færre enn 250 ansatte, og enten må årlig omsetning være mindre eller lik 40 000 000 ECU eller så må balansesummen være mindre eller lik 27 000 000 ECU.

Et argument for å knytte an til regnskapslovens definisjon av små foretak, er at lovgiveren nylig har inntatt det standpunkt at slike foretak trenger lempeligere (regnskaps)regler enn andre. Det har også åpenbare retts tekniske fordeler å knytte an til en definisjon som allerede er etablert i lovgivningen. - En slik grensedragning synes å imøtekomme hensynet til at administrative pålegg kan være en relativt større byrde for små enn for større foretak. Men hensynet til at kapitalmarkedet ikke på samme måte er tilgjengelig, kan tale for å trekke en noe videre grense. En mulighet er å knytte an til definisjonen av mellomstore foretak i EU-kommisjonens anbefaling, supplert med en regel om at særregelen likevel ikke gjelder for aksjer i børsnoterte selskaper.

Grensen kan også tenkes trukket etter samme modell (altså med krav til ansatte, omsetning og balansesum), men med verdier et sted mellom EUs definisjoner av hhv. små og mellomstore foretak. Spørsmålet om hvor grensen skal settes, avhenger også av hvilke andre vilkår som må oppfylles. I norske undersøkelser har det vært vanlig å sette grensen for mellomstore bedrifter lavere enn i EU, jf. avsnitt 10.4 foran.

En annen mulighet er å legge til grunn at særreglene skal gjelde for alle enmannsforetak, alle andeler i deltakerlignede selskaper og ikke-børsnoterte aksjer. Denne avgrensningen tilsvarer dagens avgrensning i arveavgiftsloven § 11 A, med unntak av at også enmannsforetak er omfattet. Definisjonen kan omfatte til dels meget store foretak, og det kan derfor spørres om den ikke favner videre enn formålet rekker.

Spørsmålet er så om og ev. hvilke krav det bør stilles til foretakets *eierstruktur*. Lettelsesreglene tar først og fremst sikte på å lette generasjonsskifte i foretak der overdrageren spiller en sentrale rolle, typisk både som eier og som aktiv. Det er etter utvalgets mening liten grunn til at lettelsesreglene skal gjelde for overdragelse av mindre andeler. Arv eller gave av en kommandittandel eller aksjepost på f.eks. 1 pst. har neppe noen betydning for foretakets videre drift. Kravet til eierandel bør likevel ikke være større enn at typiske kompaniskap der overdrager eier en ikke ubetydelig del omfattes av reglene. Utvalget foreslår at overdrageren må eie minst 25 pst. av aksjene eller andelen før overdragelsen. Aksjer/andeler som er eid av ektefellen, bør regnes med. For ikke å forhindre at suksessive generasjonsskifter faller utenfor reglene, bør også aksjer og andeler som eies av barn og barnebarn og som arvelater/giver eller ektefellen tidligere har eid, kunne regnes med. Uten en slik regel vil tilfellet kunne falle utenfor regelen når overføringen skjer i to eller flere omganger fordi overdragerens andel i selskapet var lavere enn 25 pst. ved de senere overføringene.

Etter utvalgets mening bør det ikke stilles noe krav til hvem som er mottakere. Forestillingen om generasjonsskifte i familieforetak innebærer riktignok som regel at mottakerne er barn eller andre nære slektninger av overdrageren. Utvalget legger imidlertid her vekt på at det sentrale med lettelsesreglene er å sikre foretaket som sådan og som arbeidsplass, ikke å gi fordeler for familien. Utvalget kan således ikke se noen grunn til at lettelsesreglene ikke skal komme tilsvarende til anvendelse ved gave av foretaket til f.eks. fjernere slektninger eller til de ansatte (i den grad det da overhodet er aktuelt med arveavgift i slike tilfeller).

Utvalget har også vurdert om det bør stilles krav til at mottakerne beholder andelene en viss tid og at foretakets virksomhet drives videre en viss tid etter ervervet. EU-kommisjonens anbefaling forutsetter at det kan eller bør stilles slike vilkår. Det er liten grunn til gi lettelser hvis mottakerne snart etter ervervet selger foretaket eller nedlegger driften. Som det fremgår foran, foreslår utvalget at lettelsen gis i form av rentefri nedbetaling over syv år. Dette vilkåret kan da gis den form at den rentefrie kreditten bortfaller i den grad og fra og med det tidspunkt da salget o.l. finner sted. Fusjon med et annet selskap bør likestilles med salg hvor den avgiftspliktiges eierandel reduseres.

Derimot finner utvalget det neppe rimelig å stille krav om at mottakerne arbeider aktivt i foretaket. Et slikt vilkår kan virke svært strengt overfor arvin-

gene og vil dessuten kunne lede til at arvingene trer inn i ledelsen av foretaket uten å være kvalifisert for det.

Lettelsesreglene tar først og fremst sikte på å komme *aktiv virksomhet* til gode. I EU-kommisjonens Communication av 7. des. 1994 er det fremholdt at lettelsesregler bare bør gjelde hvor «the business in question was actively engaged in the production and sale of goods or services» og videre at reglene «should be applicable solely to the assets that are strictly professional, i.e. the assets that allow the enterprise to carry on operating as a going concern». I bl.a. svensk rett er lettelsesreglenes anvendelsesområde begrenset på en slik måte at passiv kapitalforvaltning faller utenfor. Ut fra formålet med lettelsesreglene antar utvalget at en slik begrensning er godt begrunnet også for norsk rett, selv om kriteriet reiser visse avgrensingsproblemer.

I enkelte land gjelder lettelsesreglene bare hvor overdrageren er over en viss *alder eller er syk*. Tanken er å begrense anvendelsesområdet til typiske generasjonsskifter. Utvalget finner en slik begrensning nærliggende ut fra reglenes formål. Utvalget har likevel avstått fra å fremme forslag om en slik regel fordi et sykdomskriterium vil være vanskelig å praktisere.

Det kan oppstå spørsmål om hvilke gjenstander som skal falle inn under anvendelsesområdet for en særregel. For selskaper må dette som utgangspunkt kunne baseres på regnskapet. Det samme må gjelde for enmannsforetak som er regnskapspliktige, for regnskapet skal bare inneholde poster som har tilknytning til næringsvirksomheten. Men svært mange enmannsforetak er ikke regnskapspliktige, se regnskapsloven § 1-2 første ledd nr. 11 som oppstiller regnskapsplikt for enmannsforetak som har eiendeler med verdi over 20 mill. kroner eller har flere enn 20 ansatte. Mange av de enmannsforetak som er unntatt fra regnskapsplikt etter regnskapsloven, vil imidlertid ha regnskapsplikt etter ligningsloven ([Link til](#)) kapittel 5. Dette gjelder for landbruket etter lignl. § 5-1 og flere andre typer næringsvirksomhet i forskrift gitt med hjemmel i lignl. § 5-2. For enmannsforetak som ikke er undergitt regnskapsplikt, må vurderingen av hvilke eiendeler som skal omfattes av bestemmelsen, skje etter samme prinsipper som gjelder for spørsmålet om hvilke eiendeler som skal inn i regnskapet for regnskapspliktige.

10.6 Sammenfattende diskusjon og konklusjon

Det er utvalgets hovedsyn at man så langt som mulig bør prioritere generelt virkende regler og altså ha færrest mulig sær- og unntaksregler. Man bør derfor så langt som mulig prioritere hensynet til et bredt avgiftsfundament og lave avgiftssatser fremfor særlige lettelsesregler osv. med derav følgende relativt høyere avgiftssatser. De generelt lave satsene vil innebære en relativt lempeligere avgiftsbelastning også ved generasjonsskifte i familieforetak enn ved relativt høyere satser. Med andre ord: Hvis man kan oppnå en tilfredsstillende avgiftsbelastning ved generasjonsskifte ved bredt avgiftsfundament og relativt lave satser, bør et slikt system foretrekkes fremfor et system med høyere satser og med særlige lettelsesregler for generasjonsskifte i familieforetak. Utvalget henviser for så vidt til diskusjonen om satsstruktur i ([Link til](#)) kapittel 7 foran. De fleste generasjonsskifter i familieforetak skjer til

barn, og de relativt høyere bunnfradrag for arv og gaver til barn, er bl.a. motivert av hensynet til generasjonsskifte i familieforetak.

Utvalget har foran i dette kapittel kommet til at det er en del argumenter som kan tale for en lettelsesregel. Drøftelsen viser videre at slike regler lar seg utforme og praktisere, men ikke uten en viss kostnad (som er vanskelig å beregne). En del av disse kostnadene vil referere seg til nye regler om verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer, og disse reglene bør etter utvalgets mening endres uansett om man går inn for en lettelsesregel eller ikke.

I spørsmålet om det bør innføres en særregel om generasjonsskifte som omtalt i dette kapittel, har utvalget delt seg i et flertall og et mindretall.

Flertallet (Frøstrup, Paulsen, Thoresen, Wahlstrøm og Zimmer) er kommet til at det er behov for visse lettelser i avgiftsplikten ved generasjonsskifte i familiebedrifter ut over det som ligger i de relativt lave avgiftssatser og de bunnfradrag som utvalget legger opp til for barn. Flertallet henviser til at de utvidelser av beregningsgrunnlaget som det samlede utvalg går inn for, isolert sett vil kunne innebære en ikke uvesentlig avgiftsøkning i forbindelse med generasjonsskifte. Som motstykke til dette er det etter flertallets oppfatning behov for lettelsesregler rettet mot de tilfeller der det er særlig behov for en lettelse. Flertallet henviser videre til anbefalingene fra OECD og EU-kommisjonen som det er referert til foran og også til at slike lettelsesregler er ganske utbredt i andre land. Utvalget erkjenner at slike særregler er forbundet med visse kostnader, men mener å ha funnet frem til et regelsett som gjør disse akseptable. Utvalgsmedlemmet Thoresen vil fremheve at hans tilslutning til denne særregelen må ses i sammenheng med at han foreslår en avgiftssats på 18 pst.

Utvalgets mindretall (Huseby, Lundgård og Omholt) er kommet til at de avgiftssatser som er foreslått ved arv og gave til barn i avsnitt 7.5 foran, er så vidt lave at det ikke antas å være nødvendig med særregler for å forhindre at små og mellomstore foretak får problemer med arveavgiften. Ved denne vurdering har mindretallet også tatt i betraktning de kostnadene som særregler nødvendigvis må medføre.

10.7 Særregler for andre gjenstander?

Under henvisning til det som er sagt innledningsvis i avsnitt 10.1, legger utvalget til grunn at den alminnelige regel bør at være avgiften skal betales i henhold til de ordinære forfallsregler. Ved siden av gjenstander knyttet til næringsvirksomhet som omtalt foran, kan det imidlertid reises spørsmål om det er behov for særregler også for visse andre gjenstander. Mandatet åpner for at utvalget vurderer også slike spørsmål.

Utvalgets flertall (Huseby, Lundgård, Omholt, Paulsen og Thoresen) kan ikke se at det er noe grunnlag for å innføre særregler for arv eller gave av gjenstander utenfor næringsvirksomhet. Flertallet henviser til at i enkelte tilfeller hvor reglene kan slå urimelig ut, vil den alminnelige ettergivelsesbestemmelse kunne komme til anvendelse (se lovutkastets § 8-9).

Flertallet understreker at den familiemessige dimensjonen ved arv ikke må neglisjeres. Det medfører blant annet at det ved arv av spesielle gjenstander kan følge spesielle affeksjoner eller familiære forpliktelser. Typisk kan

slike gjenstander være en fritidseiendom eller foreldrenes hus, som det er forbundet sterke personlige minner til. Med et arveavgiftssystem som det utvalget legger opptil, med relativt stort bunnfradrag for barn og relativt lave satser, bør det vanligvis ikke være noe problem for arvingen(e) å betjene avgiftsbyrden på slike objekter.

Det oppstår imidlertid et ekstra problem når gjenstanden er av en unik karakter, med en så høy verdi, at arveavgiften framtvinger et salg av gjenstanden. Hvis individets egen verdsettelse av gjenstanden samtidig er preget av affeksjon, kan et salg av gjenstanden for å finansiere avgiften framstå som en dårlig løsning.

Det er imidlertid flere grunner til at en ikke bør ha særregler for å fange opp slike tilfeller. For det første vil det i de aller færreste tilfeller være slik at avgiften framtvinger salg. Det er i hvert fall to grunner til det. Å motta en gjenstand med stor markedsverdi vil normalt medføre at det er mulig å ta opp lån med pant i gjenstanden, dersom det er nødvendig for å kunne betale den arveavgiften som påløper. For mange gjenstander, for eksempel bolig- og fritidseiendommer, vil det også være mulig å finansiere et slikt lån gjennom den løpende avkastningen på gjenstanden, for eksempel ved utleieinntekter. De endringer som utvalget foreslår mht. utvidelse av avgiftsgrunnlaget og reduksjon av satsene, medfører etter disse medlemmenes vurdering intet økt behov for en slik særregel i forhold til dagens satser og verdsettelsespraksis.

For det andre er det ikke tilfeldig hvem som mottar disse gjenstandene. Med basis i beskrivelsene av arvens fordeling i [\(Link til \)](#) kapittel 5 er det grunn til å hevde at det sannsynligvis vil være systematiske trekk mht. fordelingen av arv av slike gjenstander. Personene som det her dreier seg om, vil ventelig ha skatteevne over gjennomsnittet, og følgelig vil de kunne betjene avgiftsbelastningen på andre måter. Flertallet tror ikke at denne systematikken vil svekkes i årene framover.

En eventuell lettelsesregel for denne gruppen, pga. av denne fordelingen av arven, vil dermed også ha uheldige fordelingsmessige effekter.

For det tredje er det svært vanskelig å lage treffsikre regler på et slikt område. Svært mange vil kunne påberope seg at gjenstander har stor affeksjon og at avgiften innebærer en belastning. For å sikre en reell avgrensning av en slik regel i forhold til formålet, er det derfor nødvendig med en individuell vurdering av den aktuelle arvingens økonomiske stilling, hvor inntekter og formue utenom arven også må vurderes. Uten en slik individuell vurdering, vil regelen i praksis fungere som en generell lettelsesregel for personer som arver verdifulle gjenstander.

Unntaksregler vil etter disse medlemmenes vurdering generelt unngås, med mindre de er nødvendige for å ivareta viktige samfunnsmessige hensyn. Det synes det ikke å være i dette tilfelle. Flertallet mener at i det sjeldne tilfellet at en person med svært liten skatteevne for eksempel mottar en eiendom med høy affeksjonsverdi og med høy markedsverdi, og med tilhørende høy arveavgiftsbelastning, er det bedre at vedkommende finansierer arveavgiften gjennom utleie, framfor at det lages generelle unntaksregler med klart uheldige fordelingsmessige sider. Disse medlemmene vil derfor forslå at det ikke inntas en slik regel i arveavgiftsloven.

Utvalgets mindretall (Frøstrup, Wahlstrøm og Zimmer) antar at det i visse tilfeller vil være behov for en lettelsesregel også utenfor næringsvirksomhet og vil uttale:

Et felles karakteristisk trekk for de gjenstander som vurderes her, er at man kan legge til grunn at realisasjon av omsetningsverdien ikke fremstår som et aktuelt alternativ for den avgiftspliktige, samtidig som omsetningsverdien fremstår som spesielt høy. Mindretallet har særlig to typer av gjenstander for øye: Fast eiendom i områder der omsetningsverdien er blitt drevet sterkt opp (typisk fritidseiendom i sterkt attraktive strøk) og løsøregjenstander som har karakter av familieklenodier. Diskusjonen i det følgende tar først og fremst sikte på fast eiendom.

I den senere tid har etterspørselen etter attraktiv fast eiendom ledet til at verdien på fast eiendom i en del områder er blitt drevet høyt opp. Dette kommer arvinger og gavemottakere til gode hvis de akter å selge eiendommen. Hvis salg ikke er aktuelt, har de derimot ikke interesse av denne verdiøkningen. Hvis omsetningsverdien legges til grunn ved skatte- og avgiftsberegning, kan det gjøre det vanskelig for skattyteren å bli sittende med eiendommen. Problemstillingen er viktigst for formues- og inntektsskatter fordi en betydelig økning av disse kan lede til at eieren må selge eiendommen og flytte. I forhold til arveavgiften kan konsekvensen bli at arvingene ikke vil ha mulighet til å overta eiendommen. Det må anses som mindre dramatisk at arvinger ikke har mulighet til å overta en eiendom pga. høy arveavgift enn at eier må selge og flytte pga. skatteøkninger. Ved arv vil dessuten utløsning av medarvinger kunne innebære en betydelig større belastning enn arveavgiften, (men av den grunn er det ikke uvanlig at arvinger overtar først og fremst fritidseiendommer i sameie). Mindretallet finner likevel problemstillingen relevant i forhold til arveavgiften.

Den som investerer i fast eiendom, vil få sin inntekt av investeringen dels i form av løpende avkastning (leie, egen bruk) og dels i form av verdistigning på eiendommen. I en del av den eiendomsomsetning man har sett i den senere tid, må sistnevnte faktor åpenbart spille en stor rolle. Det er nemlig ofte usannsynlig at inntekt av utleie kan innbringe annet enn en mindre del av den inntekt som må til for å forrente kjøpesummen. Dette gjør seg kanskje særlig gjeldende for fritidseiendommer, der det bare er aktuelt med utleie med sikte på bruk en mindre del av året. Om for eksempel en fritidseiendom er solgt for 5 000 000 kroner, må årlig leie ligge i nivået 400 000-500 000 kroner for at leieinntekten alene skal kunne forrente kjøpesummen. Hvor arvingene akter å beholde eiendommen, vil arveavgift av omsetningsverdien og med betaling etter ordinære forfallsregler, innebære at arvingene må betale arveavgift etter en - til dels betydelig - høyere verdi enn den verdi deres bruk (representert ved utleieverdien) har for dem. At leieinntekter ikke vil reflektere omsetningsverdien, vil også gjøre det vanskeligere for arvingene å finansiere arveavgiften ved utleie av eiendommen. Disse forholdene kan tale for en form for lempning i avgiften.

Resonnementet foran forutsetter at det ikke er aktuelt for arvingene å selge (med mindre skatte- og avgiftsregler tvinger dem til det). Det kan diskuteres om denne forutsetningen er realistisk. Det kan hevdes at salg alltid vil være et aktuelt alternativ hvis prisen blir høy nok. Slik vil det utvilsomt ofte

være, og det tilsier at eventuelle særregler må utformes slik at de ikke gir fordeler hvor salg faktisk finner sted innen et rimelig tidsrom. Men utvalget antar at det også kan være slik at salg nærmest uansett vil være uaktuelt. Det vil typisk kunne være tilfelle hvor det knytter seg stor affeksjonsverdi til eiendommen, kanskje ikke bare for den som overtar eiendommen, men også for en større del av slekten. Eiendommen kan ha vært i familien i generasjoner, og den aktuelle eier kan oppfatte seg selv som en forvalter av eiendommen på familiens vegne mer enn som eier.

For løsørestanden som har karakter av familieklenodier, kan spesielt det sistnevnte hensynet gjøre seg sterkt gjeldende. Salg av for eksempel smykker, kunstgjenstander eller antikviteter kan fremstå som helt uaktuelt nærmest uansett verdi.

Mindretallet finner på denne bakgrunn at det foreligger et visst behov for særregler med sikte på slike tilfeller. Mindretallet antar også at den generelle nedsettelsesregel (gjeldende lov § 46, forslaget § 8-9) typisk ikke vil komme til anvendelse i de tilfeller som mindretallet har for øye. Avgiftsmyndigheten har i forhold til gjeldende lovs § 46 annet ledd fulgt en restriktiv linje, og det foreslås ingen endring i dette.

Selv om problemene som diskuteres her har sin bakgrunn i høye omsetningsverdier, mener mindretallet at særreglene neppe bør utformes som spesielle regler om verdsettelse til lavere verdi enn omsetningsverdien. Det henvises til diskusjonen under avsnitt 10.5.2 foran. En slik modell vil gjøre det vanskelig å forhindre at de spesielle reglene kommer til anvendelse også hvor gjenstanden etter en tid likevel selges. Mindretallet mener at den modell som er lagt til grunn for bedriftsformue i diskusjonen foran, med visse tillemperinger vil kunne passe også for annen fast eiendom og løsøre. De spesielle reglene kan da utformes slik at den avgiftspliktige gis rentefri avdragsbetaling av avgiften i inntil syv år. Hvis gjenstanden selges innen denne fristen, forfaller avgiften til betaling. I motsetning til det som er foreslått for bedriftsformue, foreslås det at det skal beregnes rente av beløpet. Grunnen er at den rentefrie kreditt var basert på den forutsetning at gjenstanden ikke ble solgt, og denne forutsetning har ikke slått til. Når fristen er utløpt og avgiften er betalt, bør imidlertid salg kunne skje uten at renteplikt utløses.

Et viktig spørsmål er hvilke vilkår som skal være oppfylt for at disse reglene skal komme til anvendelse. Så vel ut fra hensynet til forutsigbarhet som ut fra administrative hensyn er det en fordel om vilkårene kan angis uttømmende i loven (ev. supplert i forskrift), slik at de gir de avgiftspliktige et krav hvor vilkårene er oppfylt. For bedriftsformue har utvalget foran lagt opp til slike regler. For de gjenstandene som behandles her, finner imidlertid mindretallet det meget vanskelig å utforme generelle vilkår, for tilfellene vil kunne variere svært mye. Utvalget mener derfor at man vanskelig kommer utenom at reglene bør utformes som en fullmakt til avgiftsmyndigheten til å gi reglene anvendelse i det enkelte tilfelle. Etter hvert som erfaring eventuelt innvinnes i praksis, kan en mer presis angivelse av vilkårene i lovteksten overveies.

Mindretallet foreslår på denne bakgrunn at denne bestemmelsen tas inn i loven, mest hensiktsmessig som § 8-2 sjette ledd:

«For andre gjenstander enn de som er behandlet i første til femte ledd, kan avgiftsmyndigheten i særlige tilfeller gi rentefri utsettelse med be-

talingen av avgiften i inntil syv år. Hvis gjenstanden realiseres i løpet av utsettelsesperioden, skal arveavgiftsbeløpet med tillegg av renter fra det tidspunkt som følger av § 8-1, betales innen tre måneder.»

Kapittel 11

Fritak for arveavgift for særlige arvinger og gavemottakere**11.1 Ektefeller og visse samboere**

11.1.1 Gjeldende rett og mandat

Arveavgiftsloven § 4 fjerde ledd lyder:

«Midler som noen mottar som arv eller gave fra sin ektefelle er fritatt for avgiftsplikt.»

Bestemmelsen kom inn i arveavgiftsloven i 1964, men hadde tidligere vært tatt inn i det årlige avgiftsvedtak. Fra 1816 til 1836 var ektefeller også arveavgiftspliktige, men siden 1836 har de vært unntatt. Samboere er ikke unntatt etter bestemmelsen i arveavgiftsloven § 4 fjerde ledd.

Mandatets punkt f gir utvalget i oppgave å vurdere «*om dette fritaket uten videre kan videreføres ut fra de foreliggende hensyn, eller om større eller mindre innstramminger bør gjøres*». Det skal dessuten vurderes om visse grupper samboere bør likestilles med ektefeller. Utvalget kommer tilbake til de særskilte spørsmål som oppstår for samboere i avsnitt 11.1.6.

11.1.2 Fremmed rett

Den vanlige regel internasjonalt er at det ikke gjelder noe unntak for arv og gave til ektefelle. I flere av de land som har avgiftsplikt for arv og gave til ektefelle, er det imidlertid høyere bunnfradrag for arv og gave til ektefelle enn f.eks. arv og gave til barn.

Sverige har ingen særlige unntak for ektefeller eller samboere, men ved arv har de et høyere bunnfradrag enn andre arvinger. Ektefelle og samboer har et bunnfradrag på 280 000 kroner, mens barn har 70 000 kroner og andre har 21 000 kroner.

I Danmark er arv til ektefelle avgiftsfri, ektefellens del må derfor holdes utenfor boavgiftsberegningen. Også gave til ektefelle er avgiftsfri. Fraseparert eller fraskilt ektefelle svarer avgift av arv i den laveste klasse, dvs. 15 pst. Gave til fraseparert eller fraskilt ektefelle faller inn under den høyeste avgiftsklassen.

I Finland er ikke ektefelle eller samboer fritatt. Ektefellen hører under den skatteklassen som har de laveste avgiftssatsene. Ektefelle som etter gjensidig testament får bruksrett, men ikke eiendomsrett, betaler ikke avgift av bruksrettens verdi. (Heller ikke andre personer betaler avgift på bruksrett). Det betales heller ikke avgift hvis ektefellen beholder avdødes eiendeler i uskiftet bo i henhold til arveloven.

I Nederland er ikke ektefelle eller samboere fritatt for avgift. Ektefeller og samboere har et betydelig høyere bunnfradrag enn andre arvinger og de hører til den laveste skatteklassen.

I Storbritannia er arv og gave til ektefelle normalt unntatt fra avgift. Hvis giver eller arvelater har domisil (bopel) i Storbritannia og ektefellen (arvingen/mottakeren) har domisil utenfor, vil arv og gaver over 278 000 pund (i 1998) være avgiftspliktig.

De føderale regler i USA tar hensyn til ektefelle ved at en kan trekke fra ektefellens arv/gaveandel i boet før avgift beregnes.

I Spania er ektefellen ikke unntatt, men ektefellen kan få fradrag i grunnlaget. Samboere får ikke slike fradrag.

De fleste kantoner i Sveits legger avgift på arv og gave til ektefeller, med en lav sats.

11.1.3 Begrunnelser for unntaket for ektefeller

I Ot. prp. nr. 48 (1962-63) s. 13 heter det om unntaket for ektefeller:

«Med den formuesordning som gjelder mellom ektefeller finner departementet det lite hensiktsmessig å innføre avgiftsplikt for arv som tilfaller arvelaters ektefelle eller gaver mellom ektefeller. Uansett om det er felleseie eller særeie vil det bero svært meget på tilfældigheter hvem som har bidradd mest til boets størrelse når ektefellen har hatt en felles økonomi i praksis gjennom mange år. Avgiftsplikt i denne relasjon vil sikkert føre til så mange ordninger mellom ektefellene at det vil bli nærmest umulig å få avgiftsplikten til å ramme noenlunde etter forutsetningene.

Regelen om avgiftsfrihet for arv fra ektefelle har hittil hvert år vært tatt med i de årlige avgiftsvedtak. Departementet finner at bestemmelsen har sin naturlige plass i loven.»

I mandatet sies følgende om begrunnelsen for unntaksregelen:

«Avgiftsfritaket for ektefelle (...) er hovedsakelig begrunnet i uskifteordningen, i ekteskapets reelle økonomiske enhet, og i at gjenlevende ektefelle bør skjermes mot en til dels betydelig avgiftsbelastning bare fordi han/hun blir sittende igjen med den felles formue etter ektefelless død.»

Disse begrunnelsene har altså sitt grunnlag dels i det økonomiske fellesskap som rent faktisk gjerne gjelder i forholdet mellom ektefeller, dels i reglene om ektefellers formuesforhold.

11.1.4 Utvalgets vurderinger

11.1.4.1 Innledning

Utvalget tar utgangspunkt i at beregningsgrunnlaget for arveavgiften bør være bredt. Som utgangspunkt bør derfor arv og gave til ektefeller omfattes av avgiftsplikt. Det er et ev. unntak fra regelen som trenger begrunnelse. For ektefeller er det først og fremst to grupper av argumenter som kan anføres mot avgiftsplikt. For det første kan det anføres at skatteevnehensyn står i en særlig stilling når det er ektefellen som er mottaker. For det annet vil avgiftsplikt for ektefelle reise visse rettslige og praktiske komplikasjoner. Et viktig spørsmål er hvilke nye spørsmål av rettslig og faktisk art som vil oppstå der-

som ektefellen gjøres avgiftspliktig. Utvalget vil i det følgende gjøre rede for slike spørsmål.

11.1.4.2 Skatteevnehensynet

Så vel i forarbeidene til gjeldende lov som i mandatet, er det fremhevet at arv og gave til ektefelle står i en særstilling sammenlignet med arv og gave til andre. Det er henvist til at ektefellene ofte har en felles økonomi og at det kan bero på tilfældigheter hvilken av ektefellene som har bidratt mest til oppbygging av formue. Etter utvalgets syn innebærer dette at en ektefelles skatteevne som regel ikke kan sies å øke når den annen ektefelle dør. Dette gjør seg særlig sterkt gjeldende i de tilfellene hvor midler som tilfaller gjenlevende som arv, er anskaffet av gjenlevende (se under 11.1.4.3).

Også for gaver fra en ektefelle til den annen gjelder det i noen grad at skatteevnen ikke kan sies å øke; samlet sett er ektefellene ikke blitt tilført verdier. Dette kan likevel fortone seg annerledes for gaver fra spesielt formuende ektefelle, og særlig hvis gaven gjøres til særeie slik at den ikke vil inngå i grunnlaget for likedeling av formuen ved en eventuell skilsmisse.

At skatteevnehensynet ikke alltid fullt ut slår til for arv og gaver til ektefeller, er også fremhevet i svensk teori av C. Silfverberg (1992) s. 148 ff. Han fremhever (med direkte sikte på gaveavgift):

«För makar med gemensam ekonomi eller i vart med ekonomiskt samarbete torde det (...) te sig främmande att tala om att skatteförmågan ökat genom en överföring från den ena til den andre. Den i teorin uppkomna ökningen av skatteförmågan hos den ena maken neutraliseras genom en motsvarande minskning hos den andre maken».

Silfverberg påpeker også at gavebeskatningens funksjon å beskytte arvebeskatningen heller ikke alltid slår til, for en gave fra den enes rådighetsdel til den annens rådighetsdel vil ikke endre delingsforholdene - og dermed hva som er arv - ved skiftet.

Betraktningene foran er i det vesentlige basert på den premiss at man ser ektefellenes formuesforhold under ett. Det kan spores en utvikling, også innen skatteretten, i retning av å vurdere ektefeller mer atskilt, jf. utviklingen innenfor inntektsbeskatningen i retning av mer utbredt særskilt ligning av ektefeller. Tross denne utvikling anser utvalget det fortsatt som riktig å legge en viss vekt på at ektefellenes økonomi ofte er sammenfiltret og at deres skatteevne samlet sett ikke øker ved at den ene erverver arv eller gave fra den annen.

11.1.4.3 Rettslige og praktiske konsekvenser av avgiftsplikt for ektefeller

Utvalget ser først på stillingen ved *arv*.

Når boet etter førstavedøde ektefelle skal skiftes - enten dette skjer umiddelbart etter førstavedødes død eller etter at gjenlevende en stund har sittet i uskiftet bo - må man, gitt at ektefellen er avgiftspliktig, ta stilling til hvor mye av det den gjenlevende erverver som skal anses for å være arv etter førstavedøde og hvor mye som skal anses å ha annet grunnlag.

Hvis ektefellene hadde fullstendig særeie, vil alt gjenlevende mottar etter avdøde være arv etter denne.

Hvis ektefellene hadde felleseie, blir stillingen mer komplisert. I disse tilfellene skal boet først deles mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger (der gjenlevende normalt også inngår), se ekteskapsloven (el.) kapittel 15 jf. kapittel 12. Det gjenlevende ved denne delingen mottar som sin boslodd, er ikke arv etter førstavdøde og skal derfor ikke inngå i arveavgiftsgrunnlaget. Normalt skal nettoverdiene i boet deles likt (el. § 77 jf. § 58). Men i visse tilfeller skal såkalt skjevdeling finne sted, el. § 77 jf. § 59 (her er det for øvrig en forskjell på umiddelbart skifte og skifte etter utskifte; i sistnevnte tilfelle er skjevdeling ikke aktuelt, se el. § 77, 1. ledd, 2. punktum). Skjevdeling innebærer at «midler som en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått eller senere har ervervet ved arv, eller gave fra andre enn ektefellen, kan kreves holdt utenfor delingen». Om gjenlevende mottar mer enn halvparten av netto-boet i kraft av slik skjevdeling, kan likevel intet av dette anses som arv. Det samme må gjelde der gjenlevende mottar verdier på skifte i henhold til andre særlige skiftefordeler, se el. § 61 (om f. eks. gjenstander utelukkende til personlig bruk eller av personlig karakter, trygde- og pensjonsrettigheter, erstatningsbeløp for personskade og barns gjenstander) og § 62 (om rett til innbo i særskilte tilfeller). Og det samme må gjelde for gjenlevendes krav på vederlag etter el. § 63 (typisk basert på at avdøde har brukt felleseiemidler til å anskaffe osv. verdier som er unntatt fra deling).

Når avdødes særeie og/eller boslodd skal deles mellom arvingene etter arvelovens regler, er det som den gjenlevende mottar, arv etter førstavdøde og vil derfor være avgiftspliktig, også om det dreier seg om såkalt minste arv etter arveloven (al.) § 6, 1. ledd, 2. punktum (fire ganger folketrygdens grunnbeløp (G)). Det samme må gjelde det som gjenlevende mottar iht. avdødes eventuelle testamente.

De beregningene som er nevnt foran, må uansett foretas arve- og skifterettslig. Det burde derfor ikke by på noen vesentlige, nye problemer av rettslig eller faktisk art om arv til ektefelle gjøres avgiftspliktig. Men man må i større grad enn nå holde greie på i hvilken egenskap gjenlevende mottar verdier i forbindelse med skiftet. Og det kan tenkes å oppstå et press i retning av å ta ut mest mulig som boslodd (via skjevdelingsreglene) fremfor som arv. Avgiftsmyndigheten vil dessuten få et selvstendig ansvar for at fordelingen er riktig.

En avgiftsberegning etter disse linjer vil, hvor det er gjenlevende som har bragt det meste av midlene inn i boet, kunne innebære at gjenlevende må betale arveavgift av verdier som egentlig stammer fra gjenlevende selv. Selv om denne effekten unngås så langt reglene om skjevdeling kommer til anvendelse, kan dette oppfattes som et argument mot avgiftsplikt for ektefeller.

Det er svært vanlig at gjenlevende ektefelle overtar boet *uskiftet*. Hvis bestemmelsen i arveavgiftsloven § 9 annet ledd videreføres (slik at rådgighetserverv ikke finner sted så lenge gjenlevende sitter i med midlene i uskifte), vil en regel om avgiftsplikt for arv til ektefelle ikke få praktisk betydning hvor midlene beholdes i uskifteboet til lengstlevende dør. Det samme vil være tilfellet ved delvis uskifte (typisk hvor gjenlevende må skifte med avdødes sær-

skullsbarn), for også i slike tilfeller vil gjenlevendes arv etter førstavdøde fortsatt befinne seg i uskifteboet så lenge dette består.

Hvis boet skal skiftes mens lengstlevende lever, får gjenlevende rådigheten (i arveavgiftslovens forstand) over sin arv etter førstavdøde. Dette innebærer (igjen forutsatt uendrede rådighetsregler) at valget mellom å overta boet til uskifte eller å skifte umiddelbart (eller ev. senere mens lengstlevende lever), får stor arveavgiftsmessig betydning. At skatteregler på denne måten virker inn på valget mellom privatrettslige handlingsalternativer, må utvilsomt anses som uheldig. Med den økende skilsmisse- og gjengiftefrekvens i det moderne samfunn, må denne problemstillingen anses å ha atskillig praktisk betydning.

Denne effekten kan bøtes på ved å endre reglene om rådighetsservervet. Det er neppe rimelig å anse de øvrige arvingenes rådighet for ervervet så lenge uskifteboet består, for de har i denne perioden ingen faktisk eller rettslig disposisjonsmulighet over sin arv etter førstavdøde. Derimot forekommer det ikke urimelig å legge til grunn i loven at gjenlevendes arv etter førstavdøde er ervervet straks uskifteboet etableres, for her har gjenlevende tilnærmet en eiers faktiske og rettslige rådighet. Skal man innføre avgiftsplikt for arv fra ektefellen, synes det nokså påkrevet å gjennomføre en slik endring ut fra nøytralitetshensyn. Hvis avgiftsplikt for ektefellen innføres, anbefaler utvalget at reglene om rådighetsservervet hvor gjenlevende sitter i uskiftet bo, endres i tråd med det som er sagt ovenfor.

En slik regel om avgiftsplikt for gjenlevendes arv også hvor boet overtas uskiftet, innebærer at man allerede i forbindelse med førstavdødes død må ta stilling til hvor mye av uskifteboet som utgjør gjenlevendes arv etter førstavdøde. En slik beregning behøver normalt ikke gjennomføres arverettslig og representerer således en komplikasjon. - Hvor uskifteboet senere skiftes mens gjenlevende lever (typisk fordi gjenlevende skal gifte seg igjen), kan det hende at gjenlevende mottar høyere verdier som arv etter førstavdøde enn det som ble lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen i forbindelse med førstavdødes død (jf. al. § 17 alt det gjenlevende erverver under uskifteboet, går inn i uskifteboet). Det blir da aktuelt med en ny arveavgiftsberegning, basert på økningen i arv i forhold til det som ble lagt til grunn ved den første beregningen. I den grad disse midlene stammer fra gjenlevendes egen aktivitet, kan rimeligheten av en slik avgiftsberegning diskuteres. Men å skille ettersom midlene har den ene eller annen kilde, lar seg praktisk neppe gjøre, og ville i alle fall representere en betydelig komplikasjon. Det kan imidlertid hevdes at denne effekt ikke er en vesentlig annen enn den som vil gjøre seg gjeldende ved avgiftsberegning i forbindelse med felleseieskifter flest (jf. ovenfor, hvor det gis uttrykk for at dette kan oppfattes som et generelt argument mot avgiftsplikt for ektefeller). Men den vil kunne oppfattes som mer påfallende i betraktning av at det ikke vil ha funnet sted noe dødsfall mellom opptjeningen og avgiftsberegningen for de verdier som er ervervet etter førstavdødes død.

Hvor gjenlevende ektefelle overtar boet i henhold til et *gjensidig testament*, vil avdødes særeie og rådighetsdel av felleseiet være arv etter førstavdøde for gjenlevende. Effekten blir altså en noe annen enn ved uskiftet bo, der grensen mellom arv og boslodd trekkes etter likedelings- og skjevdelingsreglene og

ikke etter rådighetsdelene i felleseiet. Spesielt hvor førstavdøde var den formuende, vil forskjellen kunne bli betydelig. Det kan oppfattes som mindre heldig at det blir en ikke uvesentlig avgiftsmessig ulikhet mellom overtakelse iht. gjensidig testament og reglene om uskiftet bo.

Utvalget vil så se på konsekvensene av en eventuell avgiftsplikt ved *gaver*.

Det er på det rene at ektefeller kan gi gaver til hverandre, også når de har felleseie. El. § 50 oppstiller visse formkrav og setter visse grenser.

Dersom gaver mellom ektefeller gjøres avgiftspliktig, vil likevel de generelle unntak fra avgiftsplikt i arveavgiftsloven § 4 første til tredje ledd (og tilsvarende regler i den foreslått lov) gjelde for gaver til ektefelle.

Enhver formuesoverføring mellom ektefeller er imidlertid ikke gave, og det kan derfor oppstå avgrensningsproblemer i forskjellige retninger. Et første problem består i at arveavgiftslovens gavebegrep er videre enn privatrettens. Privatrettslig karakteriseres gaver gjerne ved tre kumulative forhold: 1) formuesoverføring, 2) frivillighet, 3) gavehensikt, se Bull (1993) s. 130 ff. Gavedefinisjonen i arveavgiftsloven § 2 syvende ledd krever at det foreligger en formuesoverføring, men den krever ikke at det foreligger gavehensikt. Om det stilles et krav til frivillighet (fra giverens side), synes tvilsomt. Dersom dette gavebegrepet opprettholdes og gaver til ektefeller gjøres avgiftspliktige, risikerer man at flere formuesoverføringer mellom ektefeller som ikke privatrettslig sett er gaver, likevel vil bli fanget opp til avgiftsplikt. Det blir derfor et selvstendig spørsmål om gavebegrepet bør gis et snevrere innhold i relasjon til gaver mellom ektefeller. Det vil virke kompliserende om loven skal operere med to forskjellige gavebegrep.

I det følgende gjennomgås noen situasjoner der avgrensningsspørsmål kan oppstå.

Gaver gitt fra den ene ektefelles særeie til den annens særeie, er utvilsomt fullt ut gaver. Det samme må antas å gjelde hvor felleseie trekkes inn i bildet, dvs. gaver fra den enes særeie til den annens rådighetsdel av felleseiet, fra den enes rådighetsdel av felleseiet til den annens særeie og fra den enes rådighetsdel av felleseiet til den annens rådighetsdel av felleseiet. Likedelingsregelen ved skifte kunne riktignok tenkes gitt den konsekvens at dette ikke skulle gjelde i den grad giveren vil få verdier tilbake ved likedeling eller ville ha måttet gi avkall på verdier ved en slik likedeling. Tidligere hadde dansk rett kompliserte regler om slike forhold. Utvalget anser det likevel mest nærliggende å se slike ytelser som gaver fullt ut. Men regelen innebærer at det på dette stadium må tas stilling til hvilken ektefelles rådighetsdel objektet tilhørte, noe som kan være komplisert.

Etter el. [\(Link til\)](#) kapittel 7 har ektefeller en *gjensidig underholdsplikt*. Privatrettslig er det klart at ytelser fra den ene ektefellen til den annen i kraft av disse reglene ikke er gaver, for både frivillighet og gavehensikt vil mangle, se Bull op. cit. s. 135 ff. Hvorvidt slike ytelser vil falle inn under arveavgiftslovens gavebegrep, vil trolig bero på om frivillighet er et vilkår. Unntaket fra avgiftsplikt i arveavgiftsloven § 4 første ledd bokstav a er formulert med sikte på underhold av barn, og det er uklart om det vil få anvendelse på underhold av ektefelle. De lege ferenda er det neppe tvilsomt at slike transaksjoner ikke bør omfattes av gavebegrepet i arveavgiftsloven; dersom avgiftsplikt for ektefeller innføres, bør det derfor gjøres klart at ytelser iht. underholdsplikten

ikke omfattes av avgiftsplikten. I praksis vil det kunne volde problemer å avgjøre om en formuesoverføring mellom ektefeller ligger innenfor reglene om underholdsplikten eller om det skal ses som en avgiftspliktig gave (dette kan være problematisk også privatrettslig, se Bull (1993)). Tilsvarende spørsmål for ytelser til barn er vel kjent etter gjeldende rett.

Det kan tenkes at en overføring av verdier fra den ene ektefellen til den annen motsvares - eller påstås å motsvare - en *plikt til å prestere en yttelse* den motsatte vei, se Bull (1993) s. 143 om det privatrettslige spørsmål. Her kan det for det første oppstå bevisproblemer mht. om noen slik plikt overhodet foreligger. Og for det annet: Om perspektivet utvides og man ser for seg situasjoner hvor ektefellenes økonomi er sterkt integrert, kan det ofte være slik at det som isolert sett ser ut som en vederlagsfri ytelse fra A til B, inngår i et større mønster der det nok forekommer en rekke ytelser fra A til B, men også en rekke ytelser fra B til A. Ektefellene betaler f.eks. hverandres eller felles regninger etter hva likviditeten tilsier. I slike tilfeller vil det gi gale resultater om man bryter ut én eller noen av transaksjonene og beskatter dem som gaver uten å se dem som del av det større mønster. Men rettsanvendelsen kompliseres betydelig når flere transaksjoner skal trekkes inn i bildet.

Forarbeidene fremhever at det ofte kan være *uklart hvilken av ektefellene som egentlig har bragt inn verdiene*. En overføring av en gjenstand fra den som formelt står som eier til den annen behøver derfor ikke å tilsvare en reell gave med samme verdi. Utviklingen av «husmorsameie» o.l. i norsk familierett vil riktignok bidra til å motvirke dette (for mottakeren vil kunne bli ansett for sameier i gjenstanden på forhånd).

Avtaler om formuesordninger og avtaler i forbindelse med deling av boet kan innebære formuesoverføringer som det kan bli spørsmål om å beskatte som gave. Her kan det oppstå flere situasjoner, og noen typetilfeller skal omtales, se også Bull (1993) s. 149 ff.

Sett først at As rådighetsdel i felleseiet utgjør 800 000 kroner, mens Bs rådighetsdel utgjør 200 000 kroner. De beslutter at deres rådighetsdeler heretter skal utgjøre deres respektive særeie. Her kan man spørre om B, ved å gå med på avtalen og dermed gi avkall på en del av den halvparten av boets netto (i eksemplet 300 000 kroner) som ville tilfalt B ved et skifte, har overført verdier til A som kan anses som gave til denne (i tilfelle likedeling, et eller annet beløp i tilfelle skjevdeling). Det virker mindre rimelig (men en svensk høyesterettsdom har lagt dette synspunktet til grunn, noe som ledet til lovendring, se Englund og Silfverberg (1997) s. 124).

Tilsvarende spørsmål oppstår hvor ektefellene gjennomfører en deling av boet etter ekteskapslovens regler, men hvor den ene unnlater å gjøre gjeldende alle rettigheter som loven gir adgang til (unnlater f.eks. å kreve skjevdeling av boet). Hvis den ene tildeles mer enn likedelingsregelen tilsier, uten at dette har basis i rettigheter etter loven, må trolig det overskytende bli bedømt som gave til den annen.

Sett at A og B i eksemplet foran i stedet avtaler at 500 000 kroner skal utgjøre særeie for hver av dem. Dvs. at de gjennomfører en likedeling og så bestemmer at utfallet skal være særeie. Her kan det reises spørsmål om A har gitt 300 000 kroner til B. I Rt. 1962 s. 725 er det avgjort at en nokså tilsvarende transaksjon ikke skulle anses som gave i relasjon til konkursreglenes omstø-

telsesregler, ut fra det syn at det B mottok ikke oversteg det hun ville fått ved en ordinær likedeling av boet.

Silfverberg (1992) s. 140 viser at ektefellene ved suksessive skifter kan overføre vesentlige verdier: Mannen eier 1 mill. kroner og ønsker å overføre 750 000 kroner til ektefellen. Hvis de deler boet etter ekteskapslovens regler og hustruen får 750 000 kroner, vil 250 000 kroner være gave og trolig avgiftspliktig, jf. foran. De kan imidlertid gå frem slik: Boet deles likt, og hustruens 500 000 kroner gjøres til hennes særeie, resten er felleseie. Deretter iverksettes ny deling av felleseiet, som nå utgjør 500 000 kroner. Av dette får hustruen halvparten og har altså til sammen fått 750 000 kroner, uten at det formelt foreligger gave. Silfverberg refererer en svensk høyesterettsdom som gjaldt det tilsvarende spørsmål i forhold til livsarvingenes krav på pliktdel. Högsta Domstolen kom til at overføringen ved den siste delingen skulle anses som gave; men Silfverberg synes være i tvil om det samme vil gjelde gaveskatterettslig

Fremstillingen i dette avsnitt har hittil tatt sikte på gaver mellom ektefeller. Avgiftsplikt for ektefeller vil også kunne ha betydning i forhold til gaver som ektefeller gir til andre. Selv om det ikke er uttrykkelig regulert i loven, er det etter gjeldende rett klart at gaver som gis av ektefeller som har felleseie, anses for å være gitt med halvpart fra hver av ektefellene. Gave fra særeie er derimot fullt ut gave fra den hvis særeie gjenstanden eller verdiene tilhører. Det er oftest fordelaktig (i forhold til bunnfradrag og skattesatser ellers) at gaver gis fra felleseie. Et nærliggende tiltak er derfor å gjøre særeieobjekter til felleseie før de gis som gave. Etter gjeldende rett kan dette gjøres uten avgiftsplikt. Hvis ektefellen gjøres avgiftspliktig, vil det oppstå spørsmål om overføringen til felleseie utløser avgiftsplikt hos mottakerektefellen.

Hvis reglene endres slik at gaver fra den ene ektefelles rådighetsdel av felleseie til den annens utløser arveavgift, kan det sies å innebære en viss mangel på logikk at gaver av felleseieobjekter til andre skal anses å komme med en halvpart fra hver. Ved en ev. innføring av avgiftsplikt for ektefelle, må det derfor overveies om denne regelen bør endres slik at den ektefelle hvis rådighetsdel gjenstanden tilhører, skal anses som giver fullt ut. En slik regel forutsetter imidlertid at det tas stilling hvilken rådighetsdel objektet tilhører, noe som vil være komplisert.

11.1.5 Sammenfattende diskusjon og konklusjon

Innledningsvis er det fremholdt at det er eventuelle unntak fra avgiftsplikt som krever begrunnelse. Utvalgets analyse foran viser at de skatteevnehen-syn som er en bærende begrunnelse for arveavgiften, ikke gjør seg gjeldende med samme tyngde for arv og gave til ektefelle som ved arv og gave til andre. Analysen viser videre at reglene om ektefellers formuesforhold og det faktiske økonomiske fellesskap mellom ektefeller vil reise nye og ganske betydelige rettsanvendelsesproblemer dersom arv og gaver mellom ektefeller gjøres avgiftspliktige. Utvalget legger stor vekt på å gjøre reglene enkle, og disse forhold taler derfor med ganske stor vekt mot å gjøre arv og gaver til ektefeller avgiftspliktig.

Å innføre avgift på arv og gaver til ektefeller, vil gi et økt proveny på i størrelsesorden 20 millioner kroner, jf. avsnitt 7.5.3.1.

Utvalget har festet seg ved at avgift på gaver så vel teknisk som prinsipielt synes å være mer problematisk enn avgift på arv, samtidig som det ikke er så stort behov for gaveavgiften (når det gjelder ektefeller) for å beskytte arveavgiften som ellers. Provenymessig betyr formodentlig også arv mest. Utvalget har derfor vurdert om det kan være aktuelt å innføre avgiftsplikt for arv til ektefeller, men ikke for gaver til ektefeller. Men heller ikke en slik løsning er problemløs. Ved arv vil forholdet ofte kunne være at (en del av) verdiene som gjenlevende arver, reelt sett kan stamme fra gjenlevende selv. Hvis gjenlevende var den mest formuende av ektefellene, vil dette normalt være resultatet hvor ektefellene hadde felleseie. Mest tungtveiende er det likevel at en regel om at arv, men ikke gaver er avgiftspliktig, vil gi avgiftsmotivert insitament til å overføre verdier som gave til den ektefellen som antas å ville leve lengst, og det er generelt uheldig at skatte- og avgiftsregler påvirker adferd på denne måten. Utvalget kan på denne bakgrunn ikke gå inn for at ektefellen gjøres avgiftspliktig for arv, men ikke for gave.

Utvalget er på denne bakgrunn kommet til at argumentene mot avgiftsplikt for arv og gave til ektefelle mer enn oppveier fordelene med et bredt avgiftsfundament og det proveny dette vil kunne gi. Utvalget konkluderer derfor med at avgiftsplikt for ektefeller ikke bør innføres.

11.1.6 Særlig om samboere

11.1.6.1 Innledning

Samboere er i dag ikke omfattet av det avgiftsfritaket som gjelder for ektefeller. Arv og gave til samboere er derfor avgiftspliktig etter den høyeste avgiftsklassen. Sivilstand har videre betydning i en rekke andre arveavgiftsmessige sammenhenger, se avsnitt 11.1.6.3. Som ektefelle regnes den som er lovlig viet etter norsk eller utenlandsk ekteskapslov. Registrerte partnere likestilles med ektefelle.

Om samboere heter det i mandatet:

«Gitt en videreføring av fritaket (for ektefeller), kan det vurderes om dette bør utvides til å gjelde etterlatt samboer som i trygdemessig henseende likestilles med ektefelle. En generell likestilling mellom etterlatt ektefelle og etterlatt samboer skal ikke vurderes.»

Utvalget forstår mandatet slik at også gaver mellom slike samboere må kunne vurderes.

Mandatet begrenser vurderingen til hvorvidt samboere som er trygderettslig likestilt med ektefeller, også skal likestilles med ektefeller arveavgiftsrettslig. Slik likestilling er gjennomført i mange relasjoner for inntekts- og formuesbeskatningen, se særlig skatteloven § 2-16 første ledd, § 15-4 sjette ledd og § 6-81 fjerde ledd.

Utvalget må følgelig vurdere om og i hvilken grad samboere bør likestilles med ektefeller avgiftsmessig. Videre må utvalget vurdere hvilke samboere som skal omfattes, herunder valget mellom de to samboerdefinisjoner i folketrygdloven, se avsnitt 11.1.6.2.

11.1.6.2 Folketrygdloven og skattelovens samboerbegrep

Folketrygdloven har to definisjoner av samboere. I § 1-5 tredje ledd er det gitt en alminnelig definisjon av hva en samboer er trygderettslig, i § 25-4 defineres en mindre gruppe, de meldepliktige samboere.

Samboere defineres i folketrygdloven § 1-5 tredje ledd som to ugifte personer som lever sammen og som enten har eller har hatt felles barn (herunder adoptivbarn) eller tidligere har vært gift med hverandre. Det er gitt nærmere regler i fjerde ledd for hva som ligger i kravet til at de skal leve sammen. Bor partene i forskjellige deler av det samme huset, regnes de likevel å leve sammen. Men har huset mer enn fire selvstendige boenheter, kan det gjøres unntak fra dette hvis de bor i hver sin klart atskilte boenhet. Hvis to personer som har barn sammen bor i hver sin del av en tomannsbolig, regnes de følgelig som samboere. Hvis de vanligvis bor sammen, opphører ikke samboerforholdet ved at de midlertidig bor adskilt, f. eks. på grunn av utdanning eller militærtjeneste. Ved varig brudd opphører samboerskapet fra den dagen samboerne flytter fra hverandre.

Det er etter loven ikke avgjørende hvor lenge partene har bodd sammen. To personer som har bodd sammen i f.eks. 10 år, er ikke samboere etter denne definisjonen hvis de er ikke har vært gift eller har hatt/har barn sammen, mens to personer som har barn sammen regnes som samboere fra første dag de flytter sammen. Det er heller ikke avgjørende om de i praksis har felles eller adskilt økonomi.

Kravet om at samboerne har eller har hatt barn sammen eller har vært gift med hverandre, utelukker f.eks. samboere uten barn, to søsken eller homofile samboere fra definisjonen. Men registrert partnerskap er likestillet med ekteskap, slik at tidligere registrerte partnere som bor sammen faller inn under definisjonen, på samme måte som skilte ektefeller.

På side 289 i samboerutvalgets utredning (NOU 1999:25) refereres det statistikk som viser at av barn født i 1992 var 34,1 pst. født av foreldre som var samboere. 10,5 pst. ble senere gift med hverandre. Folketrygdlovens definisjon gjelder følgelig foreldrene til ca. 1/3 av alle barn ved fødselstidspunktet. Statistikken viser at andelen er stigende.

Det er ikke alle samboerpar som faller inn under definisjonen i folketrygdloven § 1-5 som er meldepliktige samboere. Etter § 25-4 har en person som regnes som samboer etter § 1-5 plikt til å melde fra om samboerskapet dersom vedkommende mottar pensjon eller overgangsstønad eller avtalefestet pensjon som det godskrives pensjonspoeng for.

Skattedirektoratet legger i Lignings-ABC 1998 side 282 til grunn at følgende ytelser medfører meldeplikt: Uførepensjon, alderspensjon, avtalefestet pensjon med statstilskudd, foreløpig uførestønad, etterlattepensjon og overgangsstønad.

Skatteloven likestiller også i en viss grad samboere med ektefeller. Skattelovens definisjon av samboer bygger på folketrygdlovens definisjon.

Den sentrale bestemmelsen i skattelovens definisjon av samboere er skatteloven § 2-16 første ledd, som de andre bestemmelsene henviser til. De samboere som likestilles med ektefeller, er de som er meldepliktige samboere og hvor den ene er pensjonist med rett til ytelser fra folketrygden, i henhold til folketrygdloven § 25-4.

Hovedregelen er da at slike samboere skal lignede under ett for begge samlede formue og inntekt, jf. § 2-10, men etter §2-11 første ledd kan de kreve at inntekten lignede særskilt.

I skatteloven § 6-32 bestemmes det blant annet at ektefeller skal ha hvert sitt minstefradrag, selv om de lignede felles, og at minstefradraget skal beregnes særskilt. Det samme gjelder for samboer som faller inn under § 2-16 første ledd.

Samboere likestilles med ektefeller også når det gjelder personfradrag etter reglene i § 15-4. Etter sjettede ledd gjelder reglene om ektefeller også for samboer som går inn under § 2-16. Etter § 15-4 annet ledd skal ektefeller som lignede under ett, ha personfradrag i klasse 2.

Reglene i skatteloven § 6-81 om særfradrag likestiller også samme kategori samboere med ektefeller jf. § 6-81 fjerde ledd.

Mandatet begrenser kretsen av samboere til etterlatt samboer som «i trygdemessig henseende likestilles med ektefelle». Utvalget tolker mandatet slik at en her sikter til de samboere som faller inn under definisjonen i folketrygdloven § 1-5, ikke bare de som er meldepliktige etter folketrygdloven § 25-4. I forhold til arveavgiften er det neppe grunn til å skille mellom samboere hvor én eller begge har ytelser fra folketrygden og andre samboere.

11.1.6.3 Betydningen av sivilstand i andre arveavgiftsmessige relasjoner enn fritak for avgift.

Hvis man kommer til at samboere bør likestilles med ektefeller i forhold til regelen om avgiftsfrihet, bør det vurderes om samboere bør likestilles med ektefeller også i andre avgiftsmessige sammenhenger, spesielt i forhold til flere av reglene i arveavgiftsloven § 2 om vilkår for avgiftsplikt.

Etter § 2 første ledd bokstav a er gave til givers ektefelles nærmeste arving etter loven avgiftspliktig. Ved en likestilling av samboere med ektefeller vil dette også gjelde samboer, noe som vil innebære en utvidelse av avgiftsplikten. Eksempel: I dag blir det ikke avgiftsplikt hvis A gir en gave til sin samboers særkullsbarn. (Forutsatt at samboeren ikke er betenkt i givers testamente, jf. § 2 bokstavene b og c.)

Bokstav b i § 2 medfører i dag at gave til samboer som er betenkt i givers testamente, er avgiftspliktig. Ved en likestilling mellom ektefeller og samboere vil det ikke ha betydning for avgiftsplikten at testamente er opprettet.

Etter § 2 bokstav c vil gave til livsarving etter ektefellens nærmeste arving være avgiftspliktig. F.eks. blir det avgiftsplikt hvis en ektefelle gir gave til ektefellens barnebarn (barn av særkullsbarn). I dag blir det ikke avgift hvis samboer gir gave til sin samboers livsarving (typisk etterkommer av særkullsbarn), forutsatt at samboeren ikke er betenkt i testamente, jf. bokstav b jf. c.

Etter § 2 bokstav d er det avgiftsplikt for gave til ektefellen til noen som faller under bokstav a til c. Hvis en likestiller ektefeller med samboere, vil den avgiftspliktige krets utvides her også. Eksempel: Etter bokstav c er det avgiftsplikt for gave til ektefellens barnebarn (barn av ektefellens særkullsbarn). Også gave til barnebarnets ektefelle er avgiftspliktig, jf. bokstav d. Ved en likestilling vil også barnebarnets samboer bli avgiftspliktig.

Etter bokstav e er det avgiftsplikt for gave til bl.a. et selskap der noen som faller inn under a til d er aksjonær. Hvis f.eks. ektefellens særkullsbarn er

aksjonær, blir det avgift jf. bokstav a og e. Ved en utvidelse vil det også gjelde samboer.

Etter § 2 annet ledd annet punktum er det avgiftsplikt for gave hvis motaker eller dennes ektefelle er betenkt i givers testament ved dødsfallet og gaven ble gitt mindre enn fem år før dødsfallet. Ved en likestilling mellom ektefeller og samboere vil kretsen av avgiftspliktige utvides.

I fjerde ledd presiseres det at det er uten betydning for de reglene som er beskrevet ovenfor at ekteskapet er opphørt ved død. Ved en likestilling vil dette også være tilfelle for samboere.

Etter § 5 fjerde ledd blir en inntektsnyter å anse som eier av kapitalen som er avsatt til inntektsnytelsen hvis kapitalen skal tilfalle noen av hans eller hans ektefelles slektninger i rett nedstigende linje eller slik slektnings ektefelle. Ved en likestilling vil dette også skal gjelde samboer.

I § 7 femte ledd reguleres hvem arven skal regnes å komme fra hvis ektefeller har opprettet felles siste viljeserklæring (typisk gjensidig testament). Hvis det etter tolkningen av testamentet er usikkert hvem arven kommer fra, skal den anses å komme fra begge med en halvpart fra hver. Arvebeløp som tilfaller noen som bare omfattes av én ektefelles arvegangsklasser etter arveloven regnes i sin helhet å komme fra denne. Også disse reglene vil få utvidet anvendelse hvis en likestiller samboere med ektefeller. (Siden det ikke finnes noen ordning med uskifte mellom samboere omtales ikke de andre reglene i § 7 her, ei heller andre regler (f.eks. § 9) om ektefeller som bygger på uskifteordningen).

Når noen dør før han har ervervet rådigheten over midler som han ellers ville pliktet avgift av, skal den som mottar midlene anses å ha ervervet dem direkte fra den opprinnelige giver eller arvelater, jf. § 8 annet ledd første punktum. Hvis A etterlater B en gjenstand, men B dør før rådigheten har gått over, vil C (som arver B) regnes å ha fått gjenstanden av A. I annet punktum er det gjort et unntak fra denne regelen. Hvis midlene tilfaller avdødes ektefelle, skal en likevel beregne avgiften som om avdøde ervervet rådigheten selv. Hvis B og C var gift i eksemplet over, ville arven regnes å komme fra B og ikke A. Poenget er at fritaket for ektefeller da kommer til anvendelse. Ved en likestilling må regelen også gjelde samboer.

Bestemmelsen i § 14 fjerde ledd siste punktum har en særregel om at ektefeller i forhold til reglene i fjerde ledd (om fordelaktig verdsettelse i tilfelle av åsetesrett) skal regnes som én arvelater.

Etter § 28 første ledd plikter gjenlevende ektefelle å gi opplysninger til avgiftsmyndigheten. Det bør vurderes om også samboer bør pålegges slik plikt.

En endring av disse reglene slik at de omfatter samboere, vil i de fleste tilfellene representere en ulempe for samboerne.

11.1.6.4 Fremmed rett

I Danmark er ektefellen fritatt for avgift, men samboere betaler avgift etter laveste sats. Den lavere avgiften er ikke direkte knyttet til begrepet samboer. Alle personer som har hatt felles bopel med avdøde i de siste to år før dødsfallet omfattes, også personer som tidligere har hatt felles bopel med avdøde i en sammenhengende periode på minst to år, når den felles bopel er opphørt alene

på grunn av institusjonsanbringelse, herunder i eldrebolig. En person kan gi avgiftsfrie gaver for 45 200 danske kroner i året til den nærmeste familie. Samboer faller inn under denne kategori.

I Finland er utgangspunktet at samboer betaler avgift i klasse III, dvs. den strengeste skatteklassen. Samboere som likestilles med ektefeller i inntektsbeskatningen, svarer imidlertid avgift i klasse I, dvs. som ektefeller. Dette gjelder personer som har felles barn eller som har vært gift tidligere.

I Sverige får samboere (og ektefeller) høyere bunnfradrag enn andre arvinger. I Nederland får samboere og ektefeller et høyere bunnfradrag og hører under den lempeligste skatteklassen.

Storbritannia og Spania har ingen særregler for samboere. USA har heller ikke noen særregler for samboere i de føderale regler.

11.1.6.5 Samboerutvalgets utredning NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet

I NOU 1999:25 side 160 flg. går samboerutvalgets flertall inn for at samboere som har levd sammen i minst to år før førstavedes bortgang eller har felles barn med avdøde, gis fritak for arveavgift og gaveavgift på linje med ektefeller. Utvalget legger følgelig til grunn en videre definisjon av samboer enn arveavgiftsutvalgets mandat åpner for, idet samliv (av minst to års varighet) er tilstrekkelig og nødvendig.

Flertallet begrunner forslaget om avgiftsfritak for samboere med at de samme hensyn gjør seg gjeldende for samboere, som har levet sammen gjennom flere år, som for ektefeller. Samboerutvalget henviser til en undersøkelse som viser at ca. 75 pst. av samboerne hadde helt eller delvis felles økonomi. Utvalget antar at hyppigheten av felles økonomi øker jo lengre samboerskapet har vart, slik at forskjellene mellom ektefeller og samboere i langvarige forhold er mindre enn undersøkelsen viser.

Samboerutvalget legger også vekt på at den gjenlevende samboer vil kunne bli sittende igjen med en ikke ubetydelig avgiftsbelastning ved å bli sittende med den felles formuen. Den del av formuen lengstlevende overtar vil ofte være opparbeidet i fellesskap og knytter seg til felles bolig, innbo og bil og eventuell fritidseiendom. Samboere som har levet sammen i noen år, vil ikke oppleve arv knyttet til felles bolig og innbo mv. som en berikelse utenfra.

Har samboerne felles barn, taler også hensynet til barnet for fritak for arveavgift. Hvis arveavgiften fører til at den tidligere felles bolig må selges, vil dette kunne føre til at barna rives opp fra sitt vante miljø. Samboerutvalget understreker at barns oppvekstvilkår bør være uavhengig av foreldrenes valg av samlivsform.

Utvalget går også inn for at gaver mellom samboere bør være avgiftsfrie. Hvis samboerne har tilgodesett hverandre i testament, må de i dag svare avgift på gaver i levende live. Denne bestemmelsen er i strid med et ønske om at flest mulig samboere bør regulere formuesforholdet med avtale og testament.

Samboerutvalgets mindretall henviser til arveavgiftsutvalget, og foreslår at spørsmålet om arveavgiftsregler for samboere følges opp etter at arveavgiftsutvalgets utredning er levert. Dette begrunnes med at arveavgiftsutvalget har satt i gang en utvalgsundersøkelse hos landets skattefogder og enkelte skifteretter for å bedre datagrunnlaget for utredningen.

På side 113 flg. gjennomgår utvalget de hensyn en må avveie når en skal vurdere lovregulering av samboerskap.

Ut fra en grunnholdning om respekt for den enkeltes private valg, må en etter samboerutvalgets vurdering legge vekt på samboernes egne ønsker. Her fremhever utvalget at årsaken til at folk har valgt samboerskap varierer fra par til par og også mellom samboere. Det vil være vanskelig å gi lover som imøtekommer alle typer ønsker. Problematisk er det å likestille samboerskap med ekteskap når partene har valgt ikke å gifte seg for å holde seg utenfor ekteskapets rettslige rammer.

Utvalget fremhever at hensynet til barna må veie tungt når en skal vurdere lovregulering av samboerskap. Samfunnet har et selvstendig ansvar for å fremme barnets beste og gi barnet rettsvern. I norsk lovgivning har det vært en grunnleggende målsetning å gi barn så like vilkår som mulig uavhengig av foreldrenes sivilstand.

Det er også viktig å ta hensyn til partenes likeverdighet. Lovgivningen bør derfor beskytte den svake part. Et eksempel på en svak part kan ifølge utvalget være eldre kvinner som ikke har hatt egen inntekt og som kan stå igjen uten forsørgelse og arverett og uten egne oppsparte midler.

Det er videre viktig at lovgivningen støtter opp om familien som grunnleggende samfunnsinstitusjon.

Samboerutvalget tar ikke standpunkt til om samboere og ektefeller skal likebehandles også i andre relasjoner, jf. eksempelvis arveavgiftsloven § 2.

I dag har ikke gjenlevende samboer noen arverett etter loven og heller ingen rett til å sitte i uskiftet bo. Etter lov om husstandsfellesskap kan samboeren gis rett til felles bolig og innbo, hvis det foreligger særlige grunner. En samboer kan sikres arverett ved testament. Imidlertid setter pliktdelsreglene i arveloven begrensninger hvis førstavdøde etterlater seg livsarvinger. Da kan samboer bare gis 1/3 av boet. Ved større arv har arveloven beløpsbegrensninger for pliktdelsarven.

Samboerutvalget går ikke inn for at samboere skal gis arverett direkte i kraft av loven, se side 132. Utvalget går imidlertid inn for at det gjøres endringer i arveretten etter testament. Utvalgets flertall går inn for at samboer i testament kan testamentere inntil fire ganger folketrygdens grunnbeløp til fordel for samboer. Denne retten skal gå foran livsarvingenes pliktdel. Denne muligheten bør gjelde for samboere som har felles barn eller som har levd sammen i minst to år. På bakgrunn av at gjensidig testament er en viktig metode for samboere å regulere forholdet arveforholdene på, går utvalget inn for at tolkningsregelen i arveloven § 67, om tolkning av gjensidig testament, skal gjelde tilsvarende for samboeres gjensidige testament. Utvalgets flertall går videre inn for at samboer skal ha rett til å bli sittende i uskiftet bo med felles bolig og innbo (ikke andre eiendeler, slik som fritidsbolig). Retten skal (som for ektefeller) ikke gjelde overfor særkullsbarn. Retten skal gjelde samboere med felles barn og for samboere som har levet sammen i minst fem år før dødsfallet. Retten til uskifte bør både for ektefeller og samboere falle bort ved inngåelse av nytt samboerskap.

11.1.6.6 Arveavgiftsutvalgets vurdering og forslag

Den grunnleggende vurdering av om og i hvilken utstrekning samboere rettslig bør likestilles med ektefeller, bør etter utvalgets oppfatning skje innenfor en videre ramme enn det utvalgets mandat gir mulighet for. Spørsmålet om det bør være størst mulig rettslikhet mellom ektefeller og samboere, eller om det tvert imot bør være forskjeller, bør diskuteres innenfor en slik ramme. Innen skatte- og avgiftsretten bør reglene ta utgangspunkt i den generelle holdning til dette som rettssystemet er basert på og utformes i henhold til særskilte skatte- og avgiftsmessige hensyn.

Arveavgiftsutvalget konstaterer at Samboerutvalget (NOU 1999: 25) i sitt forslag legger til grunn et hovedprinsipp om at samboere bør likestilles rettslig med ektefeller. I tråd med dette foreslår Samboerutvalget at arv og gave til samboer skal fritas for arveavgift på linje med det som gjelder for ektefeller.

Arveavgiftsutvalget legger Samboerutvalgets syn til grunn som en ramme for sine vurderinger. Fordi samboere ikke har felleseie, vil riktignok en del av de praktisk betonedene argumentene foran under diskusjonen om ektefeller, ikke være overførbare til samboere. Men hensynet til at arv og gave ofte ikke innebærer noen reell økning i skatteevnen når man vurderer samboerne under ett, gjør seg gjeldende også for samboere. Utvalget henviser til at iht. Samboerutvalgets opplysninger har ca. 75 pst. av samboerparene helt eller delvis felles økonomi. Arveavgiftsutvalget henviser dessuten til at det for samboere ikke finnes noen rett til å overta boet uskiftet, og dette innebærer at en avgiftsplikt alltid utløses straks første samboer dør, når lengstlevende er testamentsarving etter avdøde. Arveavgiftsutvalget legger videre vekt på at når rettsordenen ellers legger opp til stor grad av likestilling av ektefeller og samboere, har dette selvstendig vekt når spørsmålet vurderes i forhold til arveavgiften.

I forhold til inntekts- og formuesskatt er det bare såkalte meldepliktige samboere som er likestilt med ektefeller, det vil i praksis si samboere der en eller begge mottar ytelser fra folketrygden, typisk alders- og uførepensjoner. Denne begrensning synes å ha sin bakgrunn i at det først og fremst var for slike samboerpar at det var ønskelig å gjennomføre skattemessig likestilling med ektefeller. Man ønsket bl.a. å forebygge at pensjonistektepar skiller seg med sikte på å oppnå større særfradrag. Utvalget har overveid en tilsvarende avgrensning for den arveavgiftsmessige likestilling. Praktiske grunner kan tale for dette, for bestemmelsen vil da gjelde for en mer klart avgrenset gruppe av samboere enn om alle samboere som faller inn under folketrygdloven § 1-5 omfattes. Utvalget henviser i denne sammenheng til at det i trygderettslige sammenhenger har vært flere tvister om innholdet i kriteriet «lever sammen». Utvalget legger imidlertid avgjørende vekt på at en slik avgrensning til virke tilfeldig i forhold til arveavgiften. En slik avgrensning vil typisk innebære at arv er fritatt for arveavgift hvor en av samboerne eller begge er pensjonist eller ufør, men ikke ellers. Gaver mellom samboere vil i utgangspunktet være avgiftspliktige hvis giver har opprettet testament i favør av mottaker. Med avgrensning av likestilling til meldepliktige samboere, vil dette fortsatt gjelde for alle andre samboere enn de meldepliktige. Arveavgiftsutvalget er enig med Samboerutvalget i at avgiftsplikten i slike tilfeller på en uheldig måte kan bidra til å motvirke at samboere oppretter testament. Arveavgiftsutvalget henviser

også til at heller ikke avgrensningen av kriteriet meldepliktig samboer er uten problemer.

Arveavgiftsutvalgets mandat er begrenset til å vurdere om samboere som trygdemessig likestilles med ektefeller, bør likestilles også arveavgiftsrettslig. Utvalget har derfor ikke drøftet om Samboerutvalgets samboerbegrep bør anvendes også i arveavgiftsretten. Hvis Samboerutvalgets forslag på dette punkt blir lov, kan det være grunn til å overveie om også arveavgiftslovens samboerbegrep bør utformes på samme måte. Arveavgiftsutvalget vil imidlertid peke på at et vilkår om at samboerne skal ha levd sammen i minst to år før førstavedes bortgang ikke passer hvor det er spørsmål om gaver.

Arveavgiftsutvalget er etter dette kommet til at alle samboere som faller inn under folketrygdloven § 1-5, bør omfattes av likestillingen med ektefeller.

Som det fremgår av avsnitt 11.1.6.3, har arveavgiftsloven en rekke regler om ektefeller ut over hovedregelen om at arv og gave til ektefelle er fritatt for avgift. De fleste av disse har ugunstige virkninger sett fra den avgiftspliktiges synspunkt. Viktigst er reglene i arveavgiftsloven § 2 som utvider området for avgiftspliktige gaver til å gjelde gaver til de relevante slektningers ektefelle og ektefelles relevante slektninger. Samboerutvalget har ikke vurdert spørsmålet om likestilling av ektefeller og samboere i forhold til slike regler.

Arveavgiftsutvalget antar at når man går til det skritt å likestille samboere og ektefeller mht. regelen om avgiftsfrihet, bør dette ha som konsekvens at samboere og ektefelle likestilles også mht. de øvrige arveavgiftsrettslige regler. Utvalget ser ingen grunn til å operere med en kategori som bare er undergitt noen av disse reglene. Legger man til grunn at gave til givers ektefelles slektninger eller til givers slektningers ektefeller skal omfattes av avgiftsplikten, er det liten grunn til at ikke tilsvarende skal gjelde for samboere når ektefeller og samboere ellers er likestilt.

Utvalget foreslår på denne bakgrunn at det inntas en generell bestemmelse i loven om at det som etter loven gjelder for ektefeller, også gjelder for samboere som faller inn under folketrygdloven § 1-5.

11.2 Fritaket for arv og gaver til allmennyttige formål

11.2.1 Innledning

Mandatet lyder på dette punkt:

«Testamentarisk arv til allmennyttig formål er langt på vei fritatt for arveavgift. Dels skyldes dette et støtteønske, dels skyldes det at gaver i levende live til allmennyttig formål normalt ikke kommer inn under arveavgiftsloven. Det bør vurderes om dette i dag er en tilstrekkelig begrunnelse for avgiftsfritak, eller om avgift bør pålegges og behov for støttetiltak i stedet dekkes som synlige bevilgninger over statsbudsjettet.»

Dagens lovtekst ble vedtatt ved arveavgiftsloven av 19. juni 1964. Det var i innstillingen av 30. oktober 1958 og i Ot. prp. nr. 48 (1962-63) ikke foreslått noe slikt unntak og det ble heller ikke gitt noen begrunnelse for dette. Unntaket

ble innført av finanskomiteen, jf. Innst. O. nr. XV (1963-64) side 3 og 4. Komiteen gav følgende begrunnelse:

«Det har i komiteen vært reist spørsmål om det ikke ville være rimelig at arv og gaver som tilfaller allmenn-nyttige legater eller lignende bør være fritatt for arveavgift.»

11.2.2 Historikk

Allerede i forordningen av 12. september 1792 oppstilte art. 2 bokstav b et unntak for «*Midler og Formue, der gives til offentlig Brug i de Kgl. Riger og lande.*» Det sies ikke noe i forordningen om dette gjelder private institusjoner.

Ved skattebeslutningen for budsjetterminen 1909/10 het det i § 2 bokstav d:

«Av arv, som tilfalder legater eller stiftelser, forsaavidt de har almennyttige formaal og styret har sitt sæte her i landet, erlægges fem pct., med mindre der helt eller delvis er beholdt medlemmer av en bestemt familie fortrinnsret til nydelse av renterne, i hvilket tilfælde der blir at erlægge avgift efter reglene følgende i litr. e.»

Det var her snakk om en avgiftsreduksjon, ikke en fritakelse. Satsen var ellers opptil 15 pst. slik at det er snakk om en reduksjon på opptil 67 pst.

Ved skattebeslutningen av 1910/11 ble kretsen utvidet til også å gjelde «*selskaper og foreninger*».

For budsjettåret 1919/20 ble avgiftsreduksjonen endret til en ren fritakelse. Samtidig ble kravet i § 2 d skjerpet. Det ble krevet at institusjonene «*alene har almennyttige formål*».

I 1934/35 gikk en tilbake til avgiftsnedsettelse i stedet for fritak. Satsen var på 10 pst.

Denne ordningen ble beholdt fram til vedtakelsen av arveavgiftsloven.

11.2.3 Gjeldende rett

Arveavgiftsloven § 4 femte ledd lyder:

«Arv og gave som nevnt i § 2, annet ledd, til allmennyttig formål, er fritatt for avgiftsplikt for så vidt midlene tilfaller offentlig godkjent stiftelse eller legat, hvis styre har sete her i riket. Vedkommende departement kan tilstå avgiftsfrihet også for andre for så vidt midlene blir brukt til allmennyttig formål. Utdeling av midler fra noen som har mottatt avgiftsfri arv etter reglene i dette ledd til noen som er fortrinnsberettiget på grunn av slektskap, regnes som arv direkte fra arvelateren.»

Første punktum gir et fritak som er lovbundet; skattefogdkontoret/skifteretten skal altså gi fritak når vilkårene i loven er oppfylt. Andre punktum gir Finansdepartementet (fra 1. juli 1997 delegert Skattedirektoratet) frihet til å gi fritak også for andre. Ved utøvelsen av dette skjønnet vil Skattedirektoratet være bundet av alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper, herunder forbudet mot usaklig forskjellsbehandling. Skattedirektoratet kan også gi delvis fritak hvis det finner at det ikke er grunnlag for full fritakelse.

Fritaket etter første punktum omfatter etter ordlyden bare arv og gaver som nevnt i § 2 annet ledd. Etter § 2 annet ledd første punktum gjelder dette gaver som ikke var ytet senest seks måneder før giverens død. Er mottakeren betenkt i givers testament ved dødsfallet, gjelder det samme for gave som ikke var ytet senest fem år før giverens død, jf. annet avsnitt Avgiftsplikt iht. § 2 første ledd bokstav b omfattes ikke av ordlyden. Etter denne bestemmelsen vil arveavgift ramme en mottaker som er betenkt i giverens testament når gaven ytes. Finansdepartementet uttalte imidlertid i rundskriv av 20. februar 1965: «Men er slik gave ytet til offentlig godkjent stiftelse eller legat med allmennyttig formål og med styrets sete i Norge, vil de samme hensyn for avgiftsfrihet som for arv og for gave som nevnt i § 2, annet ledd foreligge også her. Tilfelle av denne art vil derfor kunne gi grunnlag for søknad til departementet, som vil kunne frafalle avgiften med hjemmel i § 46 annet ledd.»

Om det lovbundne fritaket etter første punktum bemerkes:

Kravet om at stiftelsen (eller legatet) må være «*offentlig godkjent*», refererer seg til reglene i lov 23. mai 1980 nr. 11 om stiftelser kapittel III. I rundskriv av 20. februar 1965 side 8 heter det:

«Avgiftsmyndigheten må kreve fremlagt stadfestelsesdokument fra Sosialdepartementet så vel for allerede opprettet som for ny stiftelse (legat), eller annen bevitnelse fra departementet om at stiftelsen (legatet) er offentlig godkjent.»

Etter stiftelsesloven § 14 er en offentlig stiftelse en stiftelse som er stadfestet etter § 15. Vilkårene for offentlig stadfestelse er fastsatt i § 16. I et brev fra Finansdepartementet av 30. januar 1996 uttales:

«(...)»[NN] offentlige legat» er registrert som offentlig stiftelse i henhold til stiftelsesloven av 23. mai 1980 nr. 11 §§ 14 og 15. Midlene må derfor anses for å tilfalle et offentlig godkjent legat/stiftelse, som nevnt i arveavgiftsloven § 4 femte ledd første punktum.»

Arv eller gave til andre institusjoner enn stiftelser som er stadfestet etter reglene i stiftelsesloven §§ 14-16 behandles følgelig etter annet ledd.

I rundskriv av 20. oktober 1969 likestiller departementet i forhold til denne bestemmelse universitet med stiftelse. Det er derfor ikke nødvendig med søknad etter annet punktum når et universitet er arving.

Det er også et krav for fritak etter første punktum at stiftelsens styre har sete i riket. Videre er det et krav at midlene skal brukes til et allmennyttig formål. At en stiftelse er offentlig stadfestet innebærer ikke i seg selv at dens virksomhet har allmennyttig formål. Når vilkårene i første punktum er oppfylt har mottakeren krav på fritakelse fra arveavgift.

Om fritaksregelen i annet punktum vises det til Finansdepartementets rundskriv av 20. februar 1965 side 9:

«Utenom denne obligatoriske avgiftsfrihet etter første punktum har departementet etter annet punktum adgang til etter søknad å tilstå avgiftsfrihet for arv og for gaver som nevnt i § 2, annet ledd, når det godtgjøres at midlene vil bli brukt til allmennyttige formål. Det vil i tilfelle bli krevd at midlene forvaltes på en slik måte at det ikke vil være

mulig senere å anvende dem for noen del til andre formål enn arvelat-
eren har bestemt.»

Skattedirektoratet behøver ikke gi fritak selv om det foreligger et allmen-
nyttig formål.

Etter annet punktum er det intet krav at mottakeren er en stiftelse. Det
holder at pengene er gitt til et allmennyttig formål. Derfor er arv og gave til
stat, fylkeskommuner og kommuner også regnet som avgiftsfrie når midlene
skal gå til allmennyttige formål. Det avgjørende er ikke organisasjonsformen,
men formålet.

Fritak har vært nektet hvis organiseringen av institusjonen ikke er
betryggende med hensyn til at den vil drive innen for et allmennyttig formål.
Et eksempel fra praksis er et legat som hadde allmennyttig formål på tidspunk-
tet for søknaden, men der vedtektene og særlig det at legatet ble styrt av enes-
tyre, gjorde at en ikke hadde noen garanti for fremtiden, når det gjaldt det all-
mennyttige formålet. Det er vanlig å sette krav om dokumentasjon av institus-
jonens virksomhet og krav til regnskaper. Det taler mot at en forening skal få
fritak at den hemmeligholder sitt arbeide eller har begrensinger i
medlemsskap.

Også allmennyttige institusjoner i utlandet kan oppnå fritak. For fritak
etter annet punktum er det intet krav om at organisasjonen skal ha sete i
Norge. I et vedlegg til NOU 1988:17 side 383 skriver Ole Gjems-Onstad:

«En rent nasjonal innsnevring av det allmennyttige formål følger heller
ikke av departementets praksis.»

I saker som anses mer kurante, har Finansdepartementet delegert fri-
takelsesmyndigheten til skattefogdene og skifterettene, jf. rundskriv R-10/86
av 23. juni 1986 med tillegg av 7. juli 1986. Det skal likevel ikke gis automatisk
fritak til de institusjoner som er nevnt på listen, fordi det er en forutsetning at
midlene nyttes til allmennyttige formål.

Når det gjelder Finansdepartementets fritakelsespraksis ellers har Ole
Gjems-Onstad og Gøsta Thommesen i Skatterett 1987 side 226 flg. gjen-
nomgått praksis. På sidene 250 og 251 viser de hvilke formål som er blitt ansett
for allmennyttige av departementet i perioden fra 1. januar 1981 til primo
desember 1985. Det opplyses også at det i samme periode ble behandlet ca.
80-100 saker i året og at det bare ble gitt et par avslag i året. Det vises også til
listen i NOU 1988:17 side 381 og 382. På side 382 skriver Gjems-Onstad: «Slik
det fremgår av listen må praksis beskrives som relativt liberal».

Om kravet til allmennyttig formål bemerkes:

Både i første og annet punktum stilles det krav om at midlene skal gå til
«allmennyttig formål». Hva som omfattes av dette beror på et skjønn. Det må
kreves at formålet har en viss allmenn oppslutning og at allmennheten får
nytte av midlene. Tolkningen av uttrykket kan endre seg over tid. Om hva som
ligger i uttrykket skriver Harboe (1982) på side 54:

«Generelt må man antakelig kunne si at allmennytte vil være betinget
av at ikke mer utpregede privatøkonomiske interesser er tilgodesett.
Næringsinteresser regnes neppe som allmennyttige. Allmennytte fore-
ligger heller ikke når den persongruppe som begunstiges, er avg-

renset etter familietilhørighet og antakelig heller ikke når begunstigelsen er betinget av yrke.»

Hellevik (1998) skriver på side 68:

«Generelt kan antydes at allmennyttig vil bl.a. være: kristne formål, kulturelle og humanitære og veldedige formål forutsatt at vedkommende disposisjon ikke bare tar sikte på en snevrere krets, lokalt og/eller yrkesmessig»

Det er i departementets praksis ikke regnet som allmennyttig formål å tilgodese virksomheter eller ansatte som virker for forretningsinteresser. Ei heller arv til politiske partier eller fagforeninger anses som allmennyttig i henhold til arveavgiftsloven.

Arv til religiøse, kulturelle, humanitære og veldedige formål er allmennyttige. Arv til skoler, folkehøyskoler og barnehager (som er åpne for alle) er blitt fritatt. Stiftelser som har forskning til formål fritas som regel. Det gis fritak for bidrag til aldershjem, sykehjem og sykehus eiet av stat, fylkeskommuner eller kommune.

I uttrykket allmennyttig ligger at det må stilles krav til at kretsen som nyter godt av arven/gaven skal ha et visst omfang. Departementet har med dette som hovedbegrunnelse avslått fritak for arv til en fagforenings feriehus, et foretaks pensjonsfond og en liten lokal velforening. Men dette er etter praksis ikke til hinder for at midler til lokale formål fritas i stor grad. Fritak har blitt gitt til et fond som skulle gi bidrag til lege/sykepleiestudier til folk som kom fra en småby. Et legat som hadde til formål å fremme saker som er til beste for Bergen bys allmenne vel og kulturelle liv, ble ansett for å være allmennyttig. Hvor grensen går er uklart, men private klubber vil falle utenfor. I et vedlegg til NOU 1988:17 skriver Gjems-Onstad på side 383 at:

«Velforeninger kan utgjøre en vanskelig gruppe grensetilfelle der det må antas at departementets praksis i dag ville føre til avslag.»

I boks 11.1 gis en oversikt over formål som er godkjent etter arveavgiftsloven § 4 femte ledd annet punktum. I allminnelighet vil ikke fremme av en særlig yrkesgruppes økonomi være et allmennyttig formål, men av listen går det fram at fremme av visse yrkesgrupper likevel har blitt ansett som allmennyttig. Listen er ikke uttømmende, særlig natur- og miljøvernorganisasjoner er ikke nevnt.

Boks 11.1: Oversikt over formål som er godkjent etter arveavgiftsloven § 4 femte ledd annet punktum. Kilde vedlegg 2 til NOU 1988:17 side 381 og 382.

Diverse ideelle formål:

- feriekolonier
- idrettslag
- idretten
- skolekorps

- kunstforening
- kunstutstillinger
- kritikerpris
- musikk-støtteforening
- frimurerlosje (blandet praksis)
- avholdsselskap
- esperanto-forbund
- forening for fortidsminnesmerke bevaring
- bevaring av eldre bebyggelse
- bygdetun
- blomsterfond
- orkesterselskapets jubileumsfond
- World Wildlife Fund
- Avholdssak
- Norges Godtemplar Ungdom
- Språksaksforening
- Antroposofisk selskap
- NAVF
- Teater
- Folkehøyskole

Kristne/religiøse formål:

- ytre misjon
- indre misjon
- kristen radio
- kristent sosialt arbeid
- kristen utdanning
- kristent lærerakademi
- kirke
- bedehus
- fjellkapell
- menighetshus
- bygging av menighetshus
- kristelig ungdomsforbund
- institutt for sjelesorg
- prestegjeld
- menighetspleie
- bibelselskap
- menighetssøsterhjem
- menighetsråd
- menighetssenter
- munkeorden
- frikirkemenighet
- adventistmenighet
- mosaisk trossamfunn

Skogbevaring mv.:

- skogselskap
- lokalt nydyrkingsfond
- bureising og skoggjenvekst

Fremme av visse yrkesgrupper:

- sjømannsforening
- skipperforening
- sykepleierforbund
- håndverkere
- norske kunstnere

Lokaler til allmennyttige formål:

- forsamlingslokale
- samfunnshus

Institusjoner:

- aldershjem
- eldresenter
- eldreboliger
- pensjonisthjem
- sykehus
- sanatorium
- døvehjem
- senter for døvblinde
- helsesportssenter for blinde
- førerhundskole
- hjem for funksjonshemmede
- psykiatrisk sykehjem
- kommunal feriekoloni
- barnehage
- barnehjem

Utdannelse og forskning m.m.:

- videregående utdanning
- høyere utdanning
- studier for gode artianere
- kunstnerisk og teologisk utdanning
- forskning
- kreftforskning
- nevro-kirurgisk forskning
- oftalmologisk forskning
- forskning i sinnssykdommer
- arkitektstuderende
- utdanning for aldershjemsansatte
- blinde teologi- og musikkstuderende
- utdanning av musikalsk ungdom
- elever ved bestemt folkehøyskole
- bekjempelse av kreft
- bekjempelse av revmatisme
- lokal ungdomsopplæring

Kommunalt:

- kommune
- kommune, til gravkapell
- barnevernsnemnd
- skole

Støtte til svakstilte grupper:

- trengende
- syke
- forening til bekjempelse av cerebral parese
- cp-barn
- pensjonister
- ensomme
- enker
- bevegelseshemmede
- handikappede
- handikappede barn
- handikaplag, regionalt
- handikaplag, lokalt
- eldrepleie/-omsorg
- menighetspleie
- døvblinde
- blindesaken
- blinde barn og ungdom
- blindeforbund regionavdeling
- krigsinvalidforbund
- sanitetsforening, lokal
- Blå kors
- Røde kors, lokalforening
- Amnesty Internasjonal
- dyrebeskyttelsesforening
- astma- og allergiforbund
- støttelag for psykisk utviklingshemmede
- psykisk utviklingshemmede, lokalt
- ubemidlede kreftsyke
- hjerte- og karsykdommer
- forbund for sukkersyke
- hjelpekorps
- døveforbund
- døveforening, lokalt
- Den Norske Unicef-komité
- forbund for hørselshemmede
- tunghørte og døve
- psykisk lidende
- sinnslidende
- støttelag for sinnslidende
- eldre kvinnelige tjenere, lokalt
- hjelpeorganisasjon
- humanitær virksomhet i utlandet

11.2.4 Fremmed rett

I svensk rett er trossamfunn, stiftelser for å styrke rikets forsvar, stiftelse eller sammenslutning som fremmer barns oppfostring, eller fremmer pleie av gamle og syke samt stiftelser som fremmer undervisning og forskning, fritatt

for arveavgift og gaveavgift. Fra gaveavgift er også fritatt et stort antall stiftelser med allmennyttig formål.

I finsk rett er arv og gave til følgende institusjoner unntatt fra avgift: Staten, statlig innretning, landskap (fylke), kommune, sammenslutning av kommuner, menighet eller annet religiøst samfunn, barmhjertighets- eller undervisningsanstalt. Fritatt er også ideell forening eller annen sammenslutning, innretning eller stiftelse, som ikke har erverv til formål, som har vitenskapelig eller kunstnerisk formål, eller som har folkeopplysning til formål, eller som har landets forsvar til formål, eller skal fremme innenlandsk næringsliv eller har annet allmennyttig formål.

Etter den danske boavgiftsloven § 3 annet ledd kan Skatteministeren bevilge avgiftsfrihet for arv, legat og forsikringer til offentlig institusjon, den danske folkekriker, valgmenigheter, og andre religiøse samfunn, foreninger, selskaper eller stiftelser med *«almenvelgørende eller andet almennyttigt formål.»*

I Storbritannia er arv og gave til godkjente veldedige formål, politiske partier som er representert i parlamentet, offentlige formål og overdragelse av historisk viktig eiendom hvis nærmere betingelser blir oppfylt, fritatt.

I USA holdes arv og gave til veldedige organisasjoner utenfor boet.

I Nederland vil arv og gave til visse religiøse, veldedige, kulturelle eller vitenskapelige organisasjoner bli beregnet med en lavere sats. Arv og gave til staten eller lavere offentlig enhet er normalt helt unntatt fra avgift.

11.2.5 Utvalgets vurdering og forslag

11.2.5.1 Innledning

Ved vurderingen av om avgiftsfritak for arv og gave til allmennyttige formål bør videreføres, er det først og fremst to forhold som bør vurderes nærmere. For det første i hvilken grad et fritak bidrar til å påvirke arvelatere og gi vere til å gi mer til allmennyttige institusjoner enn de ville gjort uten et fritak. For det annet hvordan en bør støtte de allmennyttige institusjoner. En kan velge mellom to prinsipielt forskjellige metoder, enten støtte over offentlige budsjetter eller gjennom fritak for arveavgift (og eventuelt andre skatter). Dette kan ses på som et valg mellom støtte via offentlig (demokratisk) eller privat bestemmelse.

11.2.5.2 Nærmere bakgrunn om tilskudd til allmennyttige formål

Spørsmålet om fritak for arveavgift er en del av debatten om og eventuelt i hvilken utstrekning skattesystemet skal brukes til støttetiltak gjennom fradragsrett/fritaksrett. De generelle argumentene for og imot fradragsrett/fritaksrett vil kunne danne en bakgrunn for vurderingen av fritaket i arveavgiftsloven § 4 femte ledd. Utvalget henviser til NOU 1988:17 Frivillige organisasjoner side 209 flg., hvor fradragsrett for gaver i alminnelig inntekt drøftes. Argumentene for og mot fradrag for gaver ved beregning av alminnelig inntekt gjelder ikke uten videre for arveavgiften, særlig fordi fritak for arveavgift vil komme det allmennyttige formål direkte til gode, mens fradragsrett ved inntektslikningen bare indirekte støtter mottakerens formål.

I 1998 beløp registrert arv og gave til allmennyttige organisasjoner seg til om lag 157 millioner kroner. Provenytapet på grunn av fritak fra avgiften kan anslås til om lag 22 millioner kroner, dvs. om lag 14 pst. av overføringene til

slike organisasjoner. Tabell 11.1 og 11.2 viser fordelingen av arv og gaver på ulike typer av organisasjoner.

Tabell 11.1: Oversikt over type mottakere i saker der skattefogd/skifterett har tatt avgjørelse. Antall og mottatt arv. Vedtaksdato 1998. (Østfold, Vest-Agder og Hordaland)

Mottaker	Antall	Arv/gave. Mill. kr.	Frafalt avgift. Mill. kr.
Sykehjem mv.	30	13,3	2,1
Humanitære organisasjoner og legater	100	65,7	9,5
Misjonsforeninger	85	45,9	5,6
Museer, universitetsmv.	5	1,3	0,1
I alt	230	126,2	17,3

Kilde: Skattedirektoratet.

Tabell 11.2: Type mottakere i saker Skattedirektoratet har tatt avgjørelse. Antall og mottatt arv. Vedtaksdato 1998

Mottaker	Antall	Arv/gave. Mill. kr.	Frafalt avgift. Mill. kr.
Sykehjem mv.	11	6,8	1,0
Humanitære organisasjoner og legater	25	5,5	1,4
Misjonsforeninger	32	13,6	1,7
Museer, universitetsmv.	4	3,2	0,6
I alt	72	29,1	4,7

Kilde: Skattedirektoratet

11.2.5.3 Avgiftsfritak eller tilskudd?

Avgiftsfritak for arv og gaver til allmennyttige organisasjoner vil i en viss forstand føre til at giverne får mer igjen for overføringene, siden mottaker her får hele overføringen mens avgiftspliktige mottakere får sine overføringer redusert med avgiften. Dette gir med andre ord arvelater insentiver til å overføre til allmennyttige formål, som kan føre til at utbredelsen av slike overføringer øker noe, både i antall overføringer og i den enkelte overførings størrelse. Avgiftsfritak for arv og gaver til allmennyttige organisasjoner vil dermed kunne bidra til å styrke organisasjonenes økonomi.

De fleste organisasjoner som defineres som allmennyttige, får allerede overføringer over offentlige budsjetter eller på andre måter fra offentlig forvaltning. Ved en eventuell opphevelse av avgiftsfritaket vil avgiftsprovenyet øke, og dette vil kunne brukes til økt støtte til disse organisasjonene. Direkte overføring over statsbudsjettet har den fordel at Stortinget får en samlet oversikt over hvilke formål som blir tilgodesett. Et fritak vil kunne bety at midlene er unntatt den løpende prioriterings- og vurderingsprosess som Stortinget fore-

tar i forbindelse med statsbudsjettet. Det offentlige inntektsbortfallet som følger av slikt avgiftsfritak (s.k. skatteutgifter) bør derfor komme tydelig fram i de årlige forslag til avgiftsvedtak, slik at slik anvendelse kan vurderes opp mot andre prioriterte oppgaver i behandlingen av budsjettet.

Valget mellom direkte støtte og avgiftsfritak vil bero på flere faktorer. Det vil trekke i favør av avgiftsfritak dersom det kan antas at dette vil lede til en økning i arv og gave til allmennyttige institusjoner utover det provenytap som avgiftsfritaket innebærer. Resonnementet forutsetter at det anses fordelingsmessig gunstigere at allmennyttige institusjoner bruker midlene enn at f. eks. at en enkelt arving mottar beløpet. Det foreligger intet empirisk grunnlag for at avgiftsfritaket gir slike effekter, men det synes rimelig å anta en slik virkning foreligger i noen utstrekning.

Direkte støtte gir bedre mulighet for myndighetene til å prioritere mellom forskjellige formål, noe som styrker den demokratiske styringen. Hvis formålet er å støtte visse typer tiltak, vil direkte støtte være en mer treffsikker metode. Direkte støtte vil også gjøre det enklere å kontrollere at støtten har gått til allmennyttige formål. Organisasjonene vil også kunne oppnå mer stabile inntekter, enn om de skulle vært avhengige av tilfeldig arv og gave.

En opphevelse av fritaket og innføring av direkte støtte, vil føre til at en større del av organisasjonenes inntekter blir avhengig av budsjettbehandlingen. Dette vil kunne medføre reduserte inntekter (i form av avgiftsplikt for mottatt arv og i form av færre donasjoner på grunn av avgiften) for organisasjoner som driver virksomhet som ikke prioriteres i offentlige budsjetter.

Støtte i form av fritak, medfører kostnader i form av administrasjon av fritaket. Også støtte over budsjettet krever kostnader i form av administrasjon av tildelingen og kontroll med organisasjonene. Imidlertid vil et økt proveny ved å oppheve fritaket, ikke i særlig grad medføre økte administrative kostnader, fordi det allerede i dag eksisterer tildelingsordninger hvor kostnaden ved å fordele ekstra penger blir minimal. Overføring over offentlige budsjetter er derfor sannsynligvis det alternativ som har lavest administrative kostnader.

11.2.5.4 Fordeling mv.

Avgiftsfritaket for allmennyttige organisasjoner fører til at givne får mer igjen for overføringene. Dette vil føre til vridninger bort fra avgiftspliktige mottakere og over til de med fritak for avgift. Fritaket fører dermed til at midler blir ført ut av familien og over i organisasjonslivet og kan redusere formuesopphopning.

Fritak for arveavgift har neppe vridende effekt, slik et tilsvarende fritak for merverdiavgift og inntektsskatt lett vil ha. Ut fra slike hensyn synes motforestillingerne mot avgiftsfritak å være mindre ved arveavgift en ved de fleste andre skatter.

11.2.5.5 Gaver til allmennyttige formål er ikke avgiftspliktig

Ifølge mandatet er det gjeldende fritaket for en del basert på at gaver i levende live normalt ikke vil bli avgiftspliktige. Som vist ovenfor vil gaver til allmennyttige formål normalt være avgiftsfri. Både for giver/arvelater og for mottaker vil ulik behandling av arv og gave fremstå som unaturlig og lite rime-

lig. Riktignok er det lovens generelle ordning at avgiftsplikten går betydelig lenger for arv enn for gaver. Men i de fleste andre tilfeller vil gaven bli avgiftspliktig fordi mottakeren har arverett etter giveren. Denne motforestillingen har derfor liten vekt. At arv til allmennyttige formål skal være fritatt for arveavgift, kan etter dette begrunnes med at det vil være urimelig å legge avgift på arv når gaver er fritatt.

11.2.5.6 Løsninger i andre deler av skatte- og avgiftssystemet

Allmennyttige institusjoner er som hovedregel fritatt for inntekts- og formuesskatt etter skatteloven § 2-32 første ledd, fordi de ikke har erverv til formål. Penger tjent ved virksomhet er likevel skattepliktig etter § 2-32 annet ledd, men penger tjent på virksomhet som anses som del av realiseringen⁷⁸ av institusjonenes ikke ervervsmessige formål, er ikke skattepliktig.

Den faktiske situasjonen når det gjelder arv/gave til allmennyttige institusjoner har likhetstrekk med skattefriheten etter § 2-32. I begge tilfelle er det institusjonen som er skatte/avgiftssubjekt. Det er institusjonen som skal betale en eventuell avgift. Når en institusjon ikke betaler skatt på inntekt og formue, kan det være et argument for at den ikke skal betale avgift på arv og gave, særlig når en ser arveavgiften i et inntektsskateperspektiv, jf. [\(Link til \)](#) kapittel 6 foran. Aksepterer en dette utgangspunktet, ser en at når § 2-32 fritar organisasjoner som ikke har erverv til formål fra skatt, taler dette for at det samme bør gjelde erverv i form av arv og gave.

En forskjell er imidlertid at arveavgift er skatt på ervervet, mens fritaket i § 2-32 først og fremst gjelder løpende avkastning, kapitalavkastning og formuesskatt. Fordi forutsetningen er at arv og gave skal brukes til å realisere det allmennyttige formål, bør denne forskjellen tillegges begrenset betydning.

Med virkning fra 1. januar 2000 ble det adgang til å trekke fra i inntekt pengegaver til visse frivillige organisasjoner, jf. skatteloven § 6-50. Etter skatteloven § 6-42 gis det også fradrag for tilskudd til institutt som under medvirkning av staten forestår vitenskapelig forskning eller yrkesopplæring som kan ha betydning for skattyters virksomhet. Etter merverdiavgiftsloven § 28 er den normale grensen for registrering en omsetning på 30 000 kroner i løpet av 12 måneder, men for veldedige og allmennyttige organisasjoner er grensen 140 000 kroner, jf. § 28 første ledd. Nærings-, yrkes- og arbeidslivsorganisasjoner, politiske partier, vitenskapelige organisasjoner, studentorganisasjoner mv. er ikke omfattet av unntaket fra den alminnelige registreringsgrense. Det finnes også andre særregler og lempninger i merverdiavgiftssystemet for veldedige og allmennyttige organisasjoner. Dette gjelder bl.a. i forhold til næringsbegrepet, reglene om avgiftssubjekt og reglene om beregningsgrunnlag for merverdiavgiften. Det er redegjort nærmere for særreglene i Ot. prp. nr. 1 (1997-98) avsnitt 14.4.

Et av argumentene mot fradrag i inntekt for giver for bidrag til allmennyttige organisasjoner er at giver får en økonomisk fordel gjennom skatte-

78. Rt. 1997 side 1602 (Utv. 1997 side 1137) (Bodø/Glimt): «Etter praksis er avgrensingen mellom skattefritak og skatteplikt i henhold til bestemmelsen knyttet til spørsmålet om den økonomiske virksomhet tar sikte på å realisere organisasjonens ideelle formål eller er en integrert del av dens ideelle virksomhet. I så fall er inntektene fra virksomheten skattefrie.»

fradraget. En fare vil derfor være at kontingent omdefinieres til gave, slik at resultatet er at giverne oppnår skattelette uten at organisasjonene får mer. Dette motargumentet har en ikke ved arveavgift. Det er organisasjonen som eventuelt vil nyte godt av fritaket, ved at den får beholde hele arven. Arvelater/giver vil ha samme utgift uansett. En vil ikke få noen vridning på grunn av at giver kan oppnå fordeler.

11.2.5.7 Oppsummering og konklusjon

Utvalget legger vekt på at provenytapet er beskjedent, at fritaket har en positiv fordelings effekt, at fritakets virkning på samfunnsøkonomisk effektivitet og konkurranse må antas å være ubetydelig, at fritaket trolig bidrar til netto kapitaltilførsel til allmennyttige institusjoner (utover det som alternativt kunne vært delt ut av merprovenyet hvis det ikke hadde vært fritak), og at det ville være urimelig med avgiftsplikt for arv, når det ikke er det for gaver.

Utvalget går etter dette inn for at et allmennyttige formål fortsatt skal være fritatt for avgift på arv og gave.

11.2.6 Nærmere om utformingen av regelen om fritak for arv til allmennyttige formål

11.2.6.1 Innledning

Det er viktig å utforme regelen slik at det gis fritak for arveavgift til de institusjoner det er formålet å støtte. Dette hensynet må imidlertid veies opp mot at definisjonen av de institusjoner som skal falle inn under ordningen, bør være så skarpt avgrenset at fritaket ikke blir for tungvint å administrere og at de avgiftspliktige kan forutberegne sin stilling. Ved utformingen av bestemmelsen vil det også være viktig i hvilken utstrekning man ønsker at offentlig støtte til allmennyttige institusjoner iht. avgiftsfritaket skal være underlagt privat bestemmelse. Jo større vekt en legger på at slike beslutninger skal være truffet av det offentlige, jo snevrere bør en utforme kriteriene for hvilke institusjoner som skal kunne motta avgiftsfri arv og gave.

11.2.6.2 Tidligere forslag

I NOU 1988:17 Frivillige organisasjoner, side 214, foreslår et samlet utvalg visse endringer i arveavgiftsloven § 4 femte ledd:

«Utvalget foreslår at unntaksreglene for allmennyttige institusjoners arveavgiftsplikt får en noe annen ordlyd. Således bør det kreves et ikke-ervvervsmessig formål, men samtidig også at virksomheten har et allmennyttig hovedformål. I denne sammenheng er det etter utvalgets oppfatning viktig at også fritidsorganisasjoner og eventuelt lokale tiltak (dog utover en snever krets) skal kvalifisere for automatisk arveavgiftsfritak (jf. det utvidete kulturbegrep). Etter en slik vurdering må da også begrensningen i kravet om «offentlig godkjent stiftelse eller legat» ved det automatiske fritaket bortfalle. Denne begrensningen er i dag tilfeldig og lite hensiktsmessig og terminologien samsvarer ikke med stiftelsesloven.

Forslaget innebærer således mer vidtgående og konsekvente regler i det automatiske avgiftsfritaket, hvilket vil forenkle administreringen av bestemmelsen. Samtidig bør prg. 4, femte ledd annet punktum opprettholdes, med den fleksibilitet denne innebærer. Forslaget er nærmest en kodifisering av praksis og vil ha svært begrensede provenyvirknninger.»

Forslaget begrunnes ikke nærmere i NOU 1988:17.

Gjems-Onstad/Thommesen kommer i Skatterett 1987 på side 256 flg. inn på reformforslag. De fremhever at det så langt som mulig bør unngås at organisasjonene kommer i en søker/samtykkesituasjon i forhold til det offentlige. Samtidig understreker de behovet for forenkling og avbyråkratisering. De foreslår derfor at den automatiske avgiftsfrihet etter første punktum utvides og at annet punktum oppheves.

De mener at det av kontrollhensyn bør være slik at fritaket bare gjelder organisasjoner med sete i Norge, og at det ikke bør stilles andre særskilte organisasjonskrav enn at mottaker er selvstendig juridisk person.

De foreslår også at det fortsatt bør være adgang til avgiftsfrihet ved testasjon av midler til allmennyttige formål som skal ivaretas av andre enn allmennyttige institusjoner. (Etter annet punktum er det i dag intet krav om at midlene skal tilfalle en allmennyttig institusjon, så lenge pengene skal brukes til et allmennyttig formål.) Det må imidlertid fremgå av lovteksten at dette gjelder juridiske personer og ikke fysiske.

11.2.6.3 Utformingen av fritak/fradrag i andre lover

Etter skatteloven § 6-50 gis det fradrag i inntekt, med inntil 900 kroner i året, for pengegave til selskap, stiftelse eller sammenslutning som har sete i riket og som ikke har erverv til formål og som driver:

- a) «omsorgs- og helsefremmende arbeid for barn eller ungdom, og for eldre, syke, funksjonshemmede eller andre svakstilte grupper,
- b) barne- og ungdomsrettet arbeid innen musikk, teater, litteratur, dans, idrett, friluftsliv o.l.,
- c) religiøs eller annen livssynsrettet virksomhet,
- d) virksomhet til vern av menneskerettigheter eller utviklingshjelp,
- e) katastrofehjelp og virksomhet til forebygging av ulykker og skader, eller
- f) miljøvern, naturvern eller dyrevern.»

Det er en forutsetning for fradrag at institusjonen har 3 000 eller flere medlemmer. Stiftelser må oppfylle vilkårene i stiftelsesloven § 14 til å være såkalt offentlig stiftelse og motta offentlig støtte. Fradragsretten samordnes med fradraget for fagforeningskontingent.

Etter skatteloven § 6-42 gis det fradrag for tilskudd til institutt som under medvirkning av staten forestår enten vitenskapelig forskning eller yrkesopplæring som kan ha betydning for skattyterens virksomhet. Utgjør tilskuddet mer enn 10 000 kroner, kan fradraget ikke overstige ti prosent av skattyters inntekt før fradrag for tilskuddet. Både enkeltpersoner og selskaper kan kreve fradrag etter denne bestemmelsen.

«Forskning vil som regel være undersøkelses- og utredningsarbeid som foretas av vitenskapelig kvalifisert personale og som får vitenskapelige artikler og/eller bøker som resultat»,

se Utv. 1988 side 720 (FD.)

«For gaver til et fond som ikke selv står for forskningsarbeidet, men som yter penger til slike formål, antar departementet at lovens krav er tilfredsstilt dersom fondets styre på bakgrunn av sin faglige kompetanse har vurdert prosjektene»,

se Utv. 1985 side 396.

At staten skal medvirke er antatt å innebære et krav om at «staten må være representert i instituttets styre ved at vedkommende fagdepartement gis adgang til å oppnevne en representant til styret», se Utv. 1985 side 396. I Lignings-ABC 1999 side 974 er det gitt en liste over de organisasjoner som pr. 10. november 1999 er godkjent etter ordningen. Når lovens krav er oppfylt, har bidragsyteren krav på fradrag.

Etter skatteloven § 2-32 første ledd er selskap eller innretning som ikke har erverv til formål, fritatt for formues- og inntektsskatt. Uttrykket «ikke har erverv til formål» favner over et vidt spekter av organisasjoner, fra små sosiale klubber til store organisasjoner. Uttrykket beskriver et videre begrep enn uttrykket allmennyttig. For eksempel vil fagforeninger og politiske partier omfattes av begrepet.

Driver selskap eller innretning som er nevnt i § 2-32 først ledd økonomisk virksomhet, vil formue og inntekt av den økonomiske virksomheten være skattepliktig. Dette gjelder bare når omsetningen av virksomheten overstiger 70 000 kroner. For veldedig og allmennyttig institusjon er den tilsvarende beløpsgrense 140 000 kroner. Ikke all økonomisk virksomhet er likevel skattepliktig. Etter praksis (se f. eks. Rt. 1997 side 1602) er avgrensingen mellom skattefritak og skatteplikt i henhold til bestemmelsen knyttet til spørsmålet om den økonomiske virksomhet tar sikte på å realisere organisasjonens ideelle formål eller er en integrert del av dens ideelle virksomhet. I sistnevnte tilfelle er inntektene fra virksomheten skattefrie.

Begrepet veldedig og allmennyttig institusjon i § 2-32 annet ledd omfatter idrettslag, musikkorps, grendelag, religiøse og ideelle organisasjoner, men det omfatter ikke næringsorganisasjoner, yrkesorganisasjoner, fagforeninger, politiske organisasjoner (herunder partitilknyttede organisasjoner), vitenskapelige organisasjoner og studentorganisasjoner, se Lignings-ABC 1999 side 856.

Etter merverdiavgiftsloven § 28 er veldedige og allmennyttige organisasjoner fritatt fra registreringsplikten hvis de har en omsetning under 140 000 kroner. Begrepet veldedige og allmennyttige omfatter allmennyttige og ikke ervervsmessige organisasjoner. Nærings-, yrkes- og arbeidsorganisasjoner, herunder fagforeninger, politiske partier, vitenskapelige organisasjoner, studentorganisasjoner mv er ikke omfattet av unntaket fra den alminnelige registreringsgrensen. Etter søknad kan selvstendige undergrupper som fører egne regnskaper og som har egne styre og årsmøter, regnes som selvstendige avgiftssubjekter i forhold til registreringsgrensen og vurderingen av om de

driver næringsvirksomhet. Det vises videre til Ot. prp. nr. 1 side 35 (1997-98) kapittel 14.4, hvor en rekke andre fritak og særregler er behandlet.

11.2.6.4 Bør kriteriet «allmennyttig formål» skiftes ut med en annen avgrensning?

Dagens ordlyd har ikke skarpe grenser, og omfatter både organisasjoner i kjernen av de formål en vil støtte, og formål hvor det kan reises tvil om en bør støtte formålet. Den uskarpe grensen skaper tvil om tolkningen både hos avgiftsmyndighetene og publikum. Uttrykket har imidlertid blitt innarbeidet gjennom praksis. Ved valg av et annet generelt uttrykk vil en ikke kunne støtte seg på denne praksis.

Kriteriet i skatteloven § 2-32 første ledd om «ikke har erverv til formål», favner videre enn allmennyttig formål. Skatteloven omfatter således også fagforeninger og politiske partier, samt private selskapsklubber og lignende. Et slikt kriterium ville innebære en betydelig utvidelse av de sammenslutninger som kan motta avgiftsfri arv. Faren for at arv vil komme noen få personer til gode, vil være større etter en slik avgrensning. Faren for omgåelse av arveavgiften innen familien vil derfor være til stede. Utvalget vil derfor ikke anbefale en slik utvidelse.

Et alternativ er å velge et snevrere avgrenset kriterium. Her vil avveiningen mellom privat bestemmelse og offentlig (demokratisk) bestemmelse være viktig både for valg av en snevrere avgrensning (i motsetning til dagens vide og skjønnsmessige) og for den nærmere utforming av en eventuell snevrere avgrensning. Det må også tas hensyn til at bestemmelsen bør være enkel å administrere og at de avgiftspliktige skal kunne forutberegne sin stilling.

I avsnitt 11.2.6.3 er de formål som kan støttes i henhold til skatteloven § 6-50, gjengitt. Hvis fritaket for arveavgift skulle avgrenses på samme måte, ville det føre til at færre organisasjoner ville falle inn under fritaket, sett i forhold til fritakelsespraksis etter arveavgiftsloven § 4 femte ledd annet punktum.

Utvalget legger etter dette vekt på at uttrykket «allmennyttig formål» er innarbeidet i en langvarig praksis og synes å treffe formålet med reglene ganske godt. En betydelig snevrere avgrensning vil etter utvalgets oppfatning lede til en mer tilfeldig avgrensning i forhold til formålet. Ved å holde fast ved kriteriet «allmennyttig formål» er det etter utvalgets mening også mulig å la være å videreføre samtykkebestemmelsen i arveavgiftsloven § 4 femte ledd annet punktum.

Utvalget mener at arveavgiftslovens kriterium bør forstås på samme måte som kriteriet veldedige og allmennyttige institusjoner i skatteloven § 2-32 og veldedige og allmennyttige organisasjoner i merverdiavgiftsloven § 28. Dette foreslås markert i lovteksten ved uttrykket «veldedige og allmennyttige formål» til tross for at ordet «veldedig» må anses språklig overflødig idet alle veldedige formål også er allmennyttige.

Utvalget går derfor inn for å beholde dagens kriterium om allmennyttig formål.

11.2.6.5 Hvilke typer organisasjoner kan midlene tilfalle?

Etter dagens regler er det kun automatisk fritak hvis midlene tilfaller offentlig godkjent stiftelse eller legat, hvis styre har sete i riket, jf. § 4 femte ledd første punktum.

Skal kriteriene dekke de organisasjoner som i dag er fritatt fra avgift, må foreninger, sammenslutninger, stiftelser, legater, selskaper og organer for stat, kommune og fylke tas med i første punktum.

Utvalget foreslår at alle typer organisasjonsformer i utgangspunktet skal godtas. Det bør ikke være organisasjonsformen, men formålet en vil støtte som teller. Kravet bør derfor bare være at arvingen eller mottakeren er en juridisk person.

Stiftelser, foreninger og offentlige institusjoner blir kjernen i de organisasjoner som skal kunne motta arv og gave uten at arveavgift pålegges. Selskaper vil normalt ikke bli ansett som allmennyttige på grunn av sin organisasjonsform, fordi deltakerne vil kunne oppløse selskapet og skaffe seg eiendomsretten til selskapets eiendom. Hvis selskapet er eiet av en allmennyttig organisasjon, kan imidlertid vilkåret være oppfylt.

11.2.6.6 Bør kravet til allmennyttig formål knyttes til organisasjonens formål?

Etter dagens regler er avgiftsfriheten knyttet til at midlene skal gå til et allmennyttig formål. Det stilles i loven intet krav om at organisasjonen som mottar midlene har allmennyttig formål. Det er imidlertid ikke mulig i praksis å kontrollere at midlene brukes til det allmennyttige formål. Et vilkår om at organisasjonene som mottar midlene skal ha allmennyttig formål vil bedre sikre at midlene brukes til slike formål. Utvalget går derfor inn for at kravet om allmennyttig formål knyttes til mottakeren og ikke bruken av midlene. Utvalget tilføyer at en arv til en allmennyttig institusjon likevel ikke vil være fritatt for arveavgift hvis det fremgår av testasjonen at midlene skal brukes til et ikke allmennyttig formål.

11.2.6.7 Bør samtykkeregelen oppheves?

Dagens regel om samtykke er administrativt krevende å håndheve. Regelen skaper også usikkerhet i praksis og gjør det vanskelig for publikum å forutberegne sin stilling, selv om avgiftsfrihet for de aller største organisasjonene er avklart. På den annen side er regelen fleksibel. Den kan tilpasses et organisasjonsliv i stadig forandring. Den har den fordel fremfor en skarp rettighetsregel at den kan tilpasses forhold en ikke kunne ha forutsett.

På bakgrunn av at utvalget foreslår at det automatiske fritaket skal gjelde flere typer institusjoner, og på bakgrunn av at en søknadsordning er tungvint å administrere går utvalget inn for å oppheve dagens samtykkeordning, dvs. det som i dag er § 4 femte ledd annet punktum.

11.2.6.8 Bør det kreves at institusjonens styre har sete i Norge?

Fritaket etter arveavgiftsloven § 4 femte ledd første punktum forutsetter at institusjonens styre har sete i Norge. Dette kreves ikke etter samtykkeregelen i annet punktum, og det stilles i praksis heller ikke alltid et slikt krav. Siden

utvalget foreslår annet punktum opphevet, vil et krav om sete i Norge representere en innstramning av adgangen til å testamentere eller gi gave til allmenntilguttige formål i utlandet. Det vil etter utvalgets mening være uheldig om allmenntilguttige institusjoner i utlandet skulle være utelukket fra avgiftsfritak.

Det taler for en nasjonal begrensing at det vil være vanskeligere å kontrollere om vilkårene er oppfylt når styret har sete i utlandet, enn når setet er i Norge. Også overfor institusjoner hvis styre har sete i Norge vil imidlertid kontrollen begrense seg til kontroll med at institusjonen har allmenntilguttig formål.

Nedenfor går utvalget inn for at departementet skal gis fullmakt til å gi regler om krav til vedtekter, regnskap og eventuell revisjon. Slike krav vil kunne medføre en bedre mulighet for kontroll med at institusjonen har allmenntilguttig formål også når den ligger i utlandet.

Hvis man går inn for en regel om at setet skal være i Norge, oppstår spørsmålet om institusjoner i andre EØS-land må eller bør likestilles med institusjoner med sete i Norge. Utvalget har ikke drøftet denne problemstillingen nærmere.

Etter dette går utvalget inn for at en ikke skal stille vilkår om at styret skal ha sete i Norge.

Siden samtykkeordningen foreslås opphevet, er det viktig at en kan stille krav til vedtekter og regnskap, slik at det blir bedre muligheter for å kontrollere at vilkårene for avgiftsfrihet er oppfylt.

Utvalget går derfor inn for at departementet i forskrift kan kreve at vedtektene har bestemmelser om organisasjonenes formål. Mottaker må kunne dokumentere, f.eks. i et regnskap, at pengene er brukt til et allmenntilguttig formål. Den nærmere utforming av regelen foreslås overlatt til departementet i forskrift.

11.3 Mindreårige arvinger

11.3.1 Gjeldende rett

Arveavgiftsloven § 17 lyder:

«I arv som den avgiftspliktige får etter sin forsørger gjøres et fradrag for hvert år som mangler på at han har fylt 21 år. Det årlige fradragsbeløp fastsettes av Stortinget.»

Arveavgiftsvedtaket § 2 tredje ledd er det årlige fradragsbeløp for 2000 satt til 25 000 kroner.

Bestemmelsen gjelder fradrag i arv og ikke i gave. Det må videre dreie seg om falt arv, ikke arveforskudd. Også utdeling fra uskiftebo som regnes å komme fra avdøde, gir rett til fradrag. Hva som ved utdeling fra uskiftebo regnes å komme fra avdøde reguleres i § 7. Også i arv som den mindreårige blir tilkjent etter arvelovens § 36 (forlodds utbetaling til dekning av livsopphold og utdanning), skal det gjøres fradrag. Om utbetaling av livsforsikringer skal regnes som gave er usikkert. Hvis et barn er begunstiget etter en livsforsikring, vil utbetalingen være avgiftspliktig etter § 2 åttende ledd. I § 2 tredje ledd annet punktum forutsettes det at oppnevning som begunstiget er å

regne som en gave. På den annen side taler reelle hensyn for at slik utbetaling behandles på samme måte som arv, fordi utbetalingen skal dekke samme behov.

Fradraget gis i arv etter forsørger. Bestemmelsen forutsetter at den avgiftspliktige virkelig blir forsørget, og at det var arvelateren som var forsørger. Det er ikke nok at arvelater hadde rettslig plikt til å forsørge den mindreårige. Er den mindreårige kommet i varig inntektsgivende virksomhet, gis det ikke fradrag. Er forsørgerforholdet på det rene, gis det fradrag med endelig virkning, uten hensyn til om arvingen senere forsørger seg selv før fylte 21 år.

Fradrag kan kreves i arv etter begge foreldre hvis begge har bidratt til forsørgelsen. Den av foreldrene som ikke bor sammen med barnet, men som betaler barnebidrag, regnes i alminnelighet som forsørger. Har lengstlevende sittet i uskiftet bo, gis det fradrag for arv etter begge foreldre hvis vilkårene for øvrig er til stede.

En skal bare regne med hele år når antallet årlige fradrag skal beregnes, jf. rundskriv av 20. februar 1965. Den som mangler én dag på å fylle 21 år, vil følgelig få ett årlig fradrag. Den som er under ett år, vil få 21 årlige fradrag med til sammen 525 000 kroner.

Departementet har uttalt at utgangspunktet for beregningen av antallet år må være arvelaters død og ikke rådighetsservervstidspunktet. Den mindreårige skal ikke tape på at et offentlig skifte trekker ut i tid. Ved utdeling fra uskiftebo vil en imidlertid bygge på rådighetsservervstidspunktet, dvs. når lengstlevende dør eller skifter i live, jf. rundskriv fra departementet av 20. februar 1965.

Fradraget kommer i tillegg til det ordinære avgiftsfrie beløp. Etter gjeldende regler vil et barn under ett år hvis foreldre dør, få 200 000 kroner i ordinært avgiftsfritt beløp og 525 000 kroner i særlig avgiftsfritt beløp, til sammen 725 000 kroner. Hvis begge foreldre dør og begge var forsørgere, får barnet til sammen 1 450 000 kroner i avgiftsfritt beløp.

11.3.2 Historikk og begrunnelse

Bestemmelsen i arveavgiftsloven § 17 ble vedtatt i 1964, og har ikke noen forløper i de eldre lover. Bestemmelsen er i Ot. prp. nr. 48 (1962-63) side 17 begrunnet med at en vil oppnå en viss likestilling i avgiftsmessig henseende mellom avgiftsfri pensjon og vanlig arv som tilfaller mindreårige barn. Videre skriver departementet:

«Det er lite rimelig at mindreårige barn hvis foreldre ikke har evnet å sørge for pensjon til dem, skal måtte betale full avgift av etterlatte midler som dekker det samme behov som en pensjon ville ha gjort.»

Bestemmelsen hadde den gang også en bestemmelse om at fradraget skulle reduseres med den pensjon barnet hadde rett til som følge av dødsfallet, og som etter § 4 var fritatt for avgiftsplikt.

Finanskomiteen ga bestemmelsen et nytt annet ledd, som innebar at den som var over 19 år og som ikke kunne forsørge seg selv på grunn av utdanning, fortsatt skulle ha krav på fradrag (den gang var aldersgrensen 19 år).

Fordi en ikke kunne vite hvor lenge utdannelsen ville vare, mente finanskomiteen at fradraget måtte gis etterskuddsvis ved omberegning av avgiften.

I Ot. prp. 43 (1974-75) side 8 foreslo departementet § 17 opphevet. Departementet fulgte opp et forslag fra Skattekomiteen av 1966. På side 31 begrunner departementet forslaget slik:

«Ved vurderingen av spørsmålet om opphevelse av særreglene i lovens § 17 har departementet lagt vekt på at barn som mister en av sine foreldre, nå oppebærer barnepensjon fra folketrygden inntil barnet har fylt 18 år. (...) En legger også vekt på den utbygging av stipend- og låneordningen for ungdom under utdanning som har funnet sted siden arveavgiftsloven ble vedtatt.»

Bestemmelsen om at fradraget skulle reduseres med den pensjon barnet hadde rett til som følge av dødsfallet, og som etter § 4 var fritatt for avgiftsplikt, var tungvint å praktisere. Derfor ville en opphevelse føre til administrative lettelser. Forslaget ble ikke behandlet, jf. Innst. O. nr. 43 (1974-75) hvor det ikke gis noen begrunnelse for dette.

I 1993 fikk bestemmelsen sin nåværende utforming. Annet ledd og pensjonsbestemmelsen i første ledd ble opphevet. I Ot. prp. nr. 43 (1992-93) side 8 begrunner departementet opphevelsen av pensjonsbestemmelsen med at:

«Denne reduksjonsregelen har i praksis liten betydning, og i de tilfellene det er aktuelt, er den arbeidskrevende å følge opp. Provenymessig har den svært liten betydning.»

Videre begrunnes opphevelsen av annet ledd med at den var vanskelig å praktisere. En utvidet også aldersgrensen fra 19 til 21 år. Det går fram av forarbeidene at dette delvis skulle kompensere for opphevelsen av annet ledd, om rett til fradrag for personer over 19 år under utdanning. Dette gav samtidig alle arvinger under 20 år 50 000 kroner ekstra i lettelser.

Det årlige fradraget var 5 000 kroner fram t.o.m. 1981. Fra 1982 t.o.m. 1984 var det på 10 000 kroner. Fra 1985 var det 20 000 kroner. Siden 1991 har det vært 25 000 kroner.

11.3.3 Bør fradragsordningen for mindreårige arvinger beholdes?

Fradraget for forsørgede mindreårige kan etter utvalgets syn begrunnes ut fra to synspunkter. For det første kan fritaket ses på som en kompensasjon for tapt forsørgelse. For det annet kan fritaket begrunnes med at personer som har fått en uheldig start i livet, bør få støtte uten hensyn til det økonomiske tapet.

Arveavgift begrunnes blant annet med at arvingen får økt skatteevne. Men det slår ikke alltid til at arv gir skatteevne. Mindreårige barn som ble forsørget av avdøde, vil ofte ikke ha fått sin skatteevne bedret ved at forsørgeren dør, ofte tvert om. En viktig begrunnelse for arveavgift slår følgelig ikke til for arv til mindreårige som ble forsørget av avdøde.

Barn som blir forsørget fram til de fyller 21 år, vil ha mottatt store verdier som ikke er arveavgiftspliktige, i form av bolig, mat, klær, leker, ferie, utdanning mv. Deler av arven til mindreårige erstatter disse ytelsene. Fritaket for arveavgift for arv til mindreårige må ses i sammenheng med at det forsørger-

løse barnet selv må dekke disse utgiftene. Det er ikke rimelig at midler som skal dekke de samme behov, behandles forskjellig avgiftsrettslig.

Barn som mister én eller begge foreldre har rett til pensjon fram til fylte 18 år (eller 20 år hvis det er under utdanning) etter folketrygdloven kapittel 18. Pensjonen utgjør 40 pst. av folketrygdens grunnbeløp (G) for det første barnet og 25 pst. av G for de hver av de øvrige, jf. ftrl § 18-5 første ledd. Etter kapittel 15 gis det ytelser til enslig forsørger (herunder den som har overtatt foreldreansvaret etter at begge foreldre er døde, jf. barneloven § 36). Etter § 15-7 utgjør overgangsstønaden 1,85 ganger G. G er fra 1. mai 1999 på 46 950 kroner. (Gjennomsnittlig G for 1999 er 46 423 kroner, slik at full overgangsstønad utgjør 85 882 kroner i 1999).

Etter § 18-5 annet ledd har et barn som har mistet begge foreldre, krav på pensjon som tilsvarende det gjenlevende ektefelle har rett til. Denne pensjonen vil variere med trygdetid og pensjonspoeng. Minstepensjonen pr. 1. mai 1999 var 84 195 kroner pr. år. Er det flere søsken, skal pensjonen for det neste barnet utgjøre 40 pst. av G. Det tredje, fjerde osv. barnet får 25 pst. av G.

Etter folketrygdloven § 18-6 faller barnepensjon bort hvis den som har fått foreldreansvaret etter barnelovens § 36, får overgangsstønad etter kapittel 15.

Disse ytelsene kompenserer delvis de ytelser foreldrene ville ha gitt. Barnepensjonen har kommet til siden 1964. Dette svekker i noen grad argumentene for fradraget. Utvalget anser det likevel rimelig at det gis et visst fradrag i avgiftsgrunnlaget. Ytelsene fra folketrygden og lånekassen vil normalt ikke kunne kompensere fullt ut for det tap av forsørgelse barnet lider ved foreldrenes død.

Den årlige fordelingen ved fradraget utgjør maksimalt 5 000 kroner (20 pst. av 25 000 kroner) dvs. et lite beløp, med tanke på at det skal bidra til barnets livsopphold.

Det må også legges vekt på det ikke-økonomiske velferdstap det innebærer å miste en eller begge foreldre. Fritaket kan som nevnt ses som et håndslag til personer som har fått en uheldig start i livet.

Bestemmelsen er - etter endringen i 1993- i de aller fleste tilfelle enkel å administrere. Imidlertid har kravet til forsørgelse vist seg å by på administrative problemer.

Fordi foreldre til mindreårige som regel er i en etableringsfase hvor de ofte ikke har formue av betydning, vil provenytapet være lite.

Utvalget går etter dette inn for at ordningen med ekstra fradrag i arveavgiftsgrunnlaget for mindreårige arvinger beholdes.

11.3.4 Den nærmere utforming av fradragsordningen

Frdragene varierer i dag fra 525 000 kroner ned til 25 000 kroner, og har hatt samme størrelse siden 1991. Hvis en forutsetter at avgiftsgrunnlaget er så høyt at fradraget får full virkning, vil et fradrag på 525 000 kroner gi en besparelse på 63 000 kroner (12 pst. av 525 000 kroner), med de foreslåtte satser, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 7. Ved tap av begge foreldre vil § 17 gi en besparelse fra null til 126 000 kroner for hvert barn, avhengig av hvor gammelt barnet er og hvor stort avgiftsgrunnlaget er. Dette gir en besparelse på maksimalt 6 000 kroner for hvert år. Ved vurderingen av fradragets størrelse må utviklingen i pensjonsordninger og utdanningsstøtte tas i betraktning. At bestemmelsen bare kommer dem til gode som får arv utover fribeløpet og således favoriserer

den som får relativt store arvelodder i forhold til dem som får relativt små, taler for å holde ordningen innen begrensede rammer. Utvalget mener dagens beløp er rimelig.

Det er et viktig spørsmål hvilken aldersgrense en skal anvende. Etter barneloven av 8. april 1981 § 53 plikter foreldrene å forsørge barnet til det fyller 18 år, jf. første ledd. Etter fylte 18 år plikter foreldrene å yte tilskudd til vanlig utdanning, jf. annet ledd. Med vanlig utdanning siktes det til videregående skole. Normalt er en 18 eller 19 år når en går ut fra videregående skole. Dagens grense gir derfor også fradrag for arvinger som enten er i jobb, militærtjeneste eller som studerer, og som foreldrene normalt ikke har forsørgelsesplikt overfor. Det må imidlertid antas at det er vanlig at også ungdom over 19 år får betydelig støtte fra sine foreldre, noe foreldreløse ikke vil få. Slik støtte etter fylte 19 år beregnes det heller ikke avgift av.

Utvalget går inn for at aldersgrensen beholdes. Utvalget har lagt vekt på at også personer som er 19 og 20 år ofte bor hjemme og får annen økonomisk støtte fra foreldrene. Utvalget legger også vekt på at personer under 21 år bør få støtte for ikke-økonomisk tap. Utvalget ser at argumentene kunne tale for en høyere aldersgrense i enkelte tilfelle, men legger vekt på at 21-årsgrensen er innarbeidet.

Kravet til forsørgelse innebærer at mindreårig som har kommet i varig inntektsgivende arbeid, ikke får fradrag. Denne regelen er arbeidskrevende i praksis. Det er bare i få tilfelle den får noen praktisk betydning. For å gjøre regelen mer praktikabel foreslår utvalget derfor at kravet om forsørgelse fjernes, slik at også mindreårige i arbeide får fradrag.

Etter dagens regel er det et vilkår at barnet faktisk ble forsørget. Det er ikke nok at en eller begge av foreldrene hadde plikt til å forsørge barnet. Harboe (1982) skriver på side 194: «Typetilfellet er vel at faren ikke har betalt bidrag til oppfostringen og at bidragsfogden ikke har greid å drive inn bidragsrestansen. Skulle det unntaksvis bli arv i ellers avgiftspliktig størrelse for barnet, er det liten grunn til at dette barnet skal komme dårligere ut en et jevn gammelt barn som har fått all mulig omsorg fra faren inntil dennes død.» Noe av dette kompenseres ved bidragsforskudd etter lov av 17. februar 1989 nr. 2. Etter denne loven er alle barn sikret et minstebidrag, selv om den bidragspliktige ikke kan eller vil betale bidrag. En må derfor sammenligne situasjonen for et barn som må klare seg på minstebidraget med situasjonen for det barn som får fullt bidrag. Utvalget mener det ikke er rimelig at en skal gjøre forskjell i slike tilfeller. Hvis kravet til forsørgelse fjernes vil dette ikke være noe problem.

Etter arveloven av 3. mars 1972 nr. 5 § 36 første ledd kan barn av arvelater som ikke har fått oppfostringen fullført på dødsfallstidspunktet, kreve en sum av boet for å sikre utdanning og livsopphold. Det gis etter gjeldende rett også fradrag i arveavgiftsgrunnlaget for arv etter denne bestemmelsen. Utvalget går ikke inn for noen endring i rettstilstanden på dette punkt.

Det er i dag usikkert om utbetaling av forsikring i forbindelse med dødsfall til barn skal regnes som arv eller gave. Slik utbetaling er avgiftspliktig etter § 2 åttende ledd. Utvalget går inn for at også livsforsikring som utbetales til en mindreårig i forbindelse med en eller begge foreldres død skal omfattes av fradragsordningen. Slike utbetalinger skal dekke samme forsørgelsesbehov

som arv. Det vises til lovforslagets § 2-1 syvende ledd hvor det er presisert at erverv av slike forsikringsbeløp skal anses som arv.

Kapittel 12

Avgiftspliktens internasjonale utstrekning

12.1 Innledning

Mandatet lyder på dette punkt:

«Den ønskelige rekkevidden for norsk avgiftsplikt i internasjonale forhold bør vurderes. Gjeldende løsning knytter avgiftsplikten til at arvelater/giver var bosatt i riket eller var norsk statsborger, og til visse formuestypers geografiske tilknytning til riket. Også utenlandsbosatte arvinger og gavemottakere blir i dag avgiftspliktige i slike tilfeller. Praktiske og andre problemer knyttet til disse løsningene bør gjennomgås med sikte på enten videreføring eller justering innenfor internasjonalt anerkjente prinsipper. Utredningen bør også omfatte tiltak for å motvirke dobbeltbeskatning og avgiftsunndragelse over landegrensene.»

Reglene om den internasjonale rekkevidden av skattelovgivningen bygger på en del underliggende prinsipper.

Domisilprinsippet innebærer at avgiftsplikten knyttes til om en person (arvelater, arvingen, giver eller mottaker) har domisil i landet. En har som regel domisil der en bor eller har fast opphold. Den nøyaktige utformingen av domisilprinsippet vil variere, og fastsettes i loven og skatte/avgiftsavtaler.

Situsprinsippet innebærer at en stat kan skattlegge eiendom som har en særlig tilknytning til landet. Typiske eksempler er fast eiendom og eiendom som er knyttet til fast driftssted. Begrepet fast driftssted er definert i skatte- og avgiftsavtaler.

I en rekke tilfelle kan to staters avgiftssystemer legge avgift på samme arv eller gave. Det kan f.eks. skje hvor to stater bygger på domisilprinsippet, og begge legger til grunn at arvelater var bosatt i staten.

Noen land knytter avgiftsplikten til arvelaters statsborgerskap (nasjonalitetsprinsippet). Dobbel avgiftsberegning kan oppstå hvis arvelater var statsborger av stat a, men bosatt i stat b.

En stat kan også tenkes å bygge på at det er avgjørende hvor arvingen eller gavemottakeren har domisil eller statsborgerskap. Da kan dobbelt avgiftsberegning inntreffe hvis arvelater og arving hhv. giver og gavemottaker har domisil i hvert sitt land, eventuelt at de har samme domisil, men forskjellig statsborgerskap.

Videre kan dobbelt avgiftsberegning inntreffe når det beregnes avgift av en eiendel i to stater, den ene etter situsprinsippet og den andre etter domisilprinsippet, eventuelt etter statsborgerskap. Det samme kan skje hvis to land anser en eiendel å ha situs hos seg.

Med sikte på å forebygge internasjonal dobbeltbeskatning bygger en på to hovedprinsipper for hvordan statene skal ta hensyn til andre staters skattlegging, unntaksprinsippet og kreditprinsippet, se om dette avsnitt 12.4.9.

Tabell 12.1: Ordforklaringer

Ordliste:	Forklaring:
Domisilprinsippet	En person har domisil i det land han bor. Domisilprinsippet innebærer at en stat pålegger avgift når arvelater/giver og/eller arving/mottaker har domisil (bor) i staten.
Situsprinsippet	Innebærer at en stat legger avgift på formuesgoder som befinner seg i staten, f.eks. fast eiendom, uten hensyn til om arvelater/giver eller arving/mottaker har domisil eller statsborgerskap i staten.
Nasjonalitetsprinsippet	Innebærer at en stat pålegger avgift når arvelater/giver og/eller arving/mottaker er statsborger i landet.
Kreditmetoden	Innebærer at en søker å unngå dobbeltbeskatning ved at bostedsstaten gir fradrag i avgiften for avgift som er betalt i en annen stat. En skiller mellom full kredit, som innebærer at avgiften i den annen stat kommer fullt ut til fradrag og ordinær kredit, som innebærer at fradraget begrenses til den avgift som bostedsstaten har beregnet på gjenstanden.
Unntaksmetoden	Innebærer at en søker å unngå dobbeltbeskatning ved at bostedsstaten unntar en gjenstand fra avgift. En skiller mellom fullt unntak og unntak med progresjonsforbehold. Tas det progresjonsforbehold, kan bostedsstaten ta hensyn til gjenstanden når det skal fastsettes hvilke avgiftssatser som skal anvendes.

12.2 Gjeldende rett

Arveavgiftsloven § 1 regulerer arveavgiftspliktens internasjonale utstrekning. Bestemmelsene i § 1 suppleres av arveavgiftsavtaler med andre land. Disse er inngått med hjemmel i lov av 28. juli 1949 nr. 14, og de innebærer at det gjøres et visst unntak fra avgiftsplikten til Norge. For tiden har Norge avgiftsavtaler med Danmark, Finland, Island, Sverige, USA og Sveits.

Arveavgiftsloven knytter avgiftsplikten først og fremst til arvelaters eller givers bosted (domisilprinsippet). Men loven har også regler som er basert på statsborgerskapsprinsippet og situsprinsippet.

12.2.1 Avgiftsplikt på grunnlag av bosted og statsborgerskap

12.2.1.1 Bosted

Etter arveavgiftsloven § 1 første ledd første punktum pliktes arveavgift til Norge, når arvelateren ved sin død eller giveren da gaven ble ytet var bosatt i riket. Det har ikke betydning hvor arve- eller gavemidlene befinner seg. Se likevel omtalen av § 1 tredje og fjerde ledd, i avsnitt 12.2.2 og 12.2.3. Det har heller ikke betydning hvor arvingen og gavemottakeren er bosatt.

Hvis en person arver sin onkel og onkelen både er bosatt i USA og er amerikansk statsborger, vil arvingen ikke være avgiftspliktig til Norge. Dette gjelder selv om arvingen er bosatt i Norge og er norsk statsborger, og uavhengig av avgiftsplikt i USA. (Forutsatt at det ikke er snakk om arv av fast eiendom eller virksomhet med fast driftssted i Norge).

Hvis arvelater var bosatt i Norge eller var norsk borger, pliktes arveavgift selv om en arving er bosatt i et land som legger avgift på all arv vedkommende får, uavhengig av arvelaters bosted/borgerskap.

Ved arv er bosted (og statsborgerskap) ved arvelaterens død, etter praksis, avgjørende også hvor gjenlevende ektefelle overtar boet uskiftet og flytter utenlands, før avgiftsplikt etter førstavdøde utløses etter § 7. Når lengstlevende dør, vil altså arven etter førstavdøde være avgiftspliktig til Norge, uavhengig av om lengstlevende er bosatt i Norge eller er norsk borger.

Verken loven eller forarbeidene gir noen nærmere beskrivelse av under hvilke forutsetninger en person regnes som bosatt i Norge. I Ot.prp. nr. 48 (1962-63) side 8 heter det: «*Departementet har ikke funnet å ville prøve å definere uttrykket fast bopel nærmere.*» I tilknytning til regelen i § 1 annet ledd, om fritak for avgift på grunnlag av statsborgerskap ved bosettelse i utlandet, heter det: «*Hva det skal til for at det kan sies å foreligge fast bopel i utlandet vil måtte avgjøres ut fra en samlet vurdering av forholdene i de konkrete tilfelle.*» Forarbeidene gir følgelig ikke grunnlag for å slutte noe om hvilket domisilprinsipp som skal legges til grunn.

Harboe (1982) skriver på side 250:

«Det riktige synes å være å fortolke arveavgiftslovens bostedsbegrep på samme måte som bostedsbegrepet i norsk internasjonal privatrett, dersom man ikke i avtaler med andre land har holdepunkter for hvordan loven skal forstås. I tvilstilfelle bør også skattelovens bostedsbegrep tillegges en viss vekt.»

Etter norsk internasjonal privatrett skal en person regnes å være bosatt på det sted der han faktisk har slått seg ned i den hensikt å bli varig boende. Det avgjørende er en helhetsvurdering. Viktige momenter i en slik vurdering vil være hvor ektefelle og barn bor, om personene har boligeiendom eller annen fast eiendom i Norge og om han har fast arbeide her. Ved denne vurderingen vil en også legge vekt på de konkrete forhold. Hvor en person har sentrum for sin livsinteresse vil være av betydning. (Se nedenfor om domisilprinsippet i avsnitt 12.4.3). Internasjonale avtaler vil kunne regulere hva som ligger i bosted. Disse avtalene vil kunne være tolkningsmomenter når en skal fastsette bosted i de konkrete saker. Om OECDs mønsteravtale, se avsnitt 12.3.

12.2.1.2 Statsborgerskap

Etter arveavgiftsloven § 1 første ledd første punktum pliktes arveavgift til Norge når arvelateren ved sin død eller giveren da gaven ble ytet var norsk statsborger. Var arvelater da han døde fast bosatt i utlandet, og det er svart arveavgift eller tilsvarende avgift av de etterlatte midler til bostedslandet, bestemmer § 1 annet ledd at en ikke plikter å svare avgift på grunnlag av arvelaters statsborgerskap. Arveavgiftsloven § 1 annet ledd gjelder bare arv, slik at gaver ytet av norsk statsborger bosatt i utlandet er avgiftspliktig. Men § 46 første ledd bestemmer at i slike tilfeller skal den avgift som er betalt til bostedslandet, komme til fradrag i den norske arveavgiften (kreditprinsippet).

Arvingens eller gavemottakers statsborgerskap eller bostedsforhold har ikke betydning for avgiftsplikten. Videre har det som utgangspunkt heller ikke betydning hvor arve- eller gavemidlene befinner seg. Se likevel omtalen av § 1 tredje og fjerde ledd i avsnitt 12.2.2 og 12.2.3.

12.2.2 Avgiftsplikt på fast eiendom i Norge og foretak med fast driftssted i Norge

Uansett om arvelater eller giver er bosatt i Norge eller norsk statsborger, er det alltid avgiftsplikt på overføring av eiendeler som har en særlig tilknytning til Norge. Dette gjelder også for gaver. (§ 46 første ledd gjelder ikke for midler nevnt i § 1 tredje ledd, se annet punktum).

12.2.2.1 Fast eiendom

Etter arveavgiftsloven § 1 tredje ledd første punktum skal det svares avgift ved overføring av *«fast eiendom eller anlegg her i riket med rettigheter og tilbehør, herunder innbo, maskiner, gårdsredskaper, avling, besetning og o.l., samt rettigheter over eller krav på avgifter og andre ytelser for bruk eller utnyttelse av slik fast eiendom eller anlegg.»*

Bestemmelsen innebærer f.eks. at en tysker som arver sin fars hytte i Norge, vil måtte betale arveavgift til Norge selv om faren ikke var bosatt i Norge eller var norsk statsborger.

Med fast eiendom menes tomten med bygninger og andre faste konstruksjoner, samt tilbehør. Fast eiendom omfatter også hus på fremmed grunn. Anlegg vil ofte være en del av den faste eiendom. *«Med anlegg (fast anlegg) forstås en innretning av en viss betydning som er beregnet på å skulle forbli på samme sted og som kan anvendes til fremme av næringsdrift.»* (Hellevik (1998) side 35.) Zimmer i Karnov legger til grunn at:

«Med «anlegg» skal formodentlig forstås det samme som i lov 18. aug. 1911 nr. 8 om skatt av formue og inntekt § 18».

Oppregningen av tilbehør til fast eiendom eller anlegg, er ikke uttømmende.

Overføring av aksjer i selskaper som eier fast eiendom rammes ikke av uttrykket fast eiendom selv om selskapet i det vesentlige eller utelukkende eier fast eiendom i Norge. Hvis en dansk statsborger som er bosatt i Danmark etterlater seg en fast eiendom i Norge, må arvingene betale avgift til Norge. Hvis han derimot eier eiendommen gjennom et aksjeselskap, plikter ikke arvingene å betale avgift til Norge. Avgiftsplikten er følgelig avhengig av organisasjonsformen som er valgt. Ved arv av andel i ansvarlig selskap, regnes arvingen trolig å ha arvet en ideell andel i selskapets aktiva (herunder fast eiendom) og passiva. I så fall plikter en å betale avgift etter § 1 tredje ledd.

Rettigheter over eller krav på avgifter eller andre ytelser for bruk eller utnyttelse av slike faste eiendommer og anlegg omfatter rett til festeavgift for fast eiendom i Norge. Videre omfatter bestemmelsen bruksrett til fast eiendom eller anlegg, men ikke andel i boligselskap med tilhørende leierett, se rundskriv 20. oktober 1969 og Tank (1984) side 30. Fordringer omfattes ikke, selv om de har pantesikkerhet i fast eiendom eller anlegg.

12.2.2.2 Eiendeler knyttet til fast driftssted

Etter arveavgiftsloven § 1 tredje ledd annet punktum pliktes arveavgift ved overføring av «løsøre, fordringer og rettigheter nyttet i eller knyttet til ervervsvirksomhet som har vært drevet fra fast driftssted her i riket».

Det er ikke noe vilkår for avgiftsplikt at de nevnte eiendeler befinner seg i Norge. Det er tilknytningen til ervervsvirksomheten som teller. Harboe (1982) skriver på side 252:

«De samlede verdier som inngår i næringsvirksomhet drevet fra fast driftssted i Norge må antas å være avgiftspliktige etter denne bestemmelsen.»

Etter Ot. prp. nr. 48 (1962-63) skal uttrykket «fast driftssted» forstås på samme måte som i arveavgiftsavtalene. Nå er fast driftssted definert i den nordiske arveavgiftsavtalen art. 6 nr. 3 til nr. 7, som igjen er basert på OECDs mønsteravtale.

Aksjer i den virksomhet som har fast driftssted i Norge omfattes ikke av avgiftsplikten. Hvis en eier andeler i ansvarlige selskap, regnes en trolig som eier av en ideell andel av aktiva og passiva, slik at en i så fall omfattes av avgiftsplikten.

12.2.2.3 Ikke avgift på fast sted (fixed base)

Både OECDs mønsteravtale artikkel 6 nr. 6 og den nordiske arveavgiftsavtale artikkel 6 nr. 8-10 åpner for at et land kan legge avgift på gjenstander som er knyttet til et fast sted.

Det finnes formodentlig ikke hjemmel i intern norsk rett for arveavgift i slike tilfelle.

12.2.3 Avgiftsfritak for fast eiendom og fast driftssted i utlandet

Arveavgiftsloven § 1 fjerde ledd modifiserer reglene i første og annet ledd. Det skal ikke svares arveavgift av eiendeler som nevnt i tredje ledd (dvs. fast eiendom og eiendom knyttet til fast driftssted), hvis eiendommen eller driftsstedet ligger i utlandet, og den avgiftspliktige godtgjør at det er svart arveavgift eller tilsvarende avgift i den stat eiendommen eller driftsstedet befinner seg.

Bestemmelsen gjelder både ved arv og gave. Finansdepartementet har antatt at det avgjørende for spørsmålet om avgiftsplikt her, må være hvorvidt arvemidlene går inn under reglene om avgiftsplikt til vedkommende fremmede land hvor eiendommen eller driftsstedet er beliggende, uansett om det på grunn av fribeløp eller lignende ikke betales avgift. Se Utv. 1979 side 609 hvor en tilsvarende formulering i annet ledd tolkes slik.

Hvis en person som har domisil i Norge eller er norsk borger, gir sin sønn en fast eiendom i utlandet og eiendommen er avgiftspliktig i vedkommende land, men kommer under fribeløpet, er ikke sønnen avgiftspliktig for eiendommen i Norge.

Regelen er begrunnet i Ot.prp. nr. 48 (1962-63) med at den er en «naturlig konsekvens av situsprinsippet.» Dvs. når Norge legger avgift på disse gjenstandene uansett om arvelater/giver er bosatt her eller statsborger, så er det rimelig at Norge ikke tar avgift av tilsvarende eiendeler i utlandet.

12.2.4 Fordeling av fradrag

Hvis arv eller gave også omfatter midler det ikke skal svares avgift av, skal fradrag etter § 15 første ledd fordeles forholdsmessig, jf. § 15 femte ledd. Fordelingen er beskrevet slik i loven:

«...skal fradrag etter første ledd ikke utgjøre større del av de avgiftspliktige midler enn de samlede forpliktelser utgjør av de samlede midler.»

Dette er særlig aktuelt hvis avgiftsplikten gjelder fast eiendom eller driftssted i Norge, og arvelater er bosatt i utlandet, jf. § 1 tredje ledd. Eksempel: En arvelater som er bosatt i utlandet og er utenlandsk statsborger, etterlater seg fast eiendom i Norge. Hele boet er verdt 1 200 000 kroner, den faste eiendom i Norge er verdt 400 000 kroner. Pantegjelden på eiendommen er 100 000 kroner og den totale gjeld i boet (inklusive pantegjelden) er 150 000 kroner. De samlede forpliktelser utgjør 1/8 av de samlede midler i boet. Fradraget i den faste eiendom skal da utgjøre 1/8 av «de avgiftspliktige midler» (dvs. eiendommen verdt 400 000 kroner) dvs. 50 000 kroner. Netto avgiftsgrunnlag i Norge blir da 350 000 kroner.

Regelen kommer også til anvendelse når en person som er bosatt i Norge, etterlater seg fast eiendom/driftssted i utlandet, og denne er fritatt for avgift etter § 1 fjerde ledd.

Eksempel: Arvelater etterlater seg et bo på 1 200 000 kroner, med en total gjeld på 150 000 kroner. Eiendommen i utlandet, som er verdt 400 000 kroner og har en pantegjeld på 100 000 kroner, unntas fra avgiftsplikt. De avgiftspliktige midler består i denne situasjonen av 1 200 000 - 400 000 (verdien av eiendommen) = 800 000 kroner. 1/8 av de avgiftspliktige midler er da 100 000 kroner, som kan komme til fradrag i de avgiftspliktige midler. Netto avgiftsgrunnlag blir da 800 000 - 100 000 kroner dvs. 700 000 kroner.

I § 15 femte ledd annet punktum er avgiftsmyndighetene gitt en skjønnsmessig adgang til å sette ned eller nekte fradrag, hvis en mangler tilstrekkelige opplysninger om omfanget og verdien av midler i utlandet.

Tabell 12.2 gir oversikt over de forskjellige situasjoner etter gjeldende rett ved arv.

Tabell 12.2: Oversikt over de forskjellige situasjoner:

Arvemidler i Norge:	Arvelater bosatt i Norge ved sin død og norsk statsborger	Arvelater bosatt i Norge ved sin død og utenlandsk statsborger.	Arvelater bosatt i utlandet ved sin død og norsk statsborger.	Arvelater bosatt i utlandet ved sin død og utenlandsk statsborger.
Fast eiendom med rettigheter og tilbehør. (1) Ikke knyttet til virksomhet.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.
(2) Knyttet til ervervsvirksomhet med driftssted i Norge.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.

Tabell 12.2: Oversikt over de forskjellige situasjoner:

(3) Knyttet til virksomhet med driftssted i utlandet.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.
Løsøre og fordringer. (1) Ikke knyttet til ervervsvirksomhet.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Ikke avgiftsplikt når det godtgjøres at avgift er svart til bopelsstat.	Ikke avgiftsplikt.
(2) Knyttet til ervervsvirksomhet med fast driftssted i Norge.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.	Avgiftsplikt.
(3) Knyttet til ervervsvirksomhet med driftssted i utlandet.	Ikke avgiftsplikt hvis avgifts svart til det land driftsstedet befinner seg.	Ikke avgiftsplikt hvis avgifts svart til det land driftsstedet befinner seg.	Ikke avgift hvis avgifts svart til bopel eller driftslandsland.	Ikke avgiftsplikt
Arvemidler i utlandet:				
Fast eiendom med rettigheter og tilbehør. (1) Ikke knyttet til virksomhet.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg.	Ikke avgift hvis godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg eller bopelsstaten.	Ikke avgiftsplikt
(2) Knyttet til ervervsvirksomhet med driftssted i Norge.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg.	Ikke avgiftsplikt
(3) Knyttet til virksomhet med driftssted i utlandet.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg ev. der driftssted er.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat midlene befinner seg ev. der driftssted er.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til bopelsstaten.	Ikke avgiftsplikt
	Arvelater bosatt i Norge ved sin død og norsk statsborger	Arvelater bosatt i Norge ved sin død og utenlandsk statsborger.	Arvelater bosatt i utlandet ved sin død og norsk statsborger.	Arvelater bosatt i utlandet ved sin død og utenlandsk statsborger.
Løsøre og fordringer. (1) Ikke knyttet til ervervsvirksomhet	Avgiftsplikt	Avgiftsplikt	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til bopelsstaten.	Ikke avgiftsplikt
(2) Knyttet til ervervsvirksomhet med fast driftssted i Norge.	Avgiftsplikt	Avgiftsplikt	Avgiftsplikt	Avgiftsplikt
(3) Knyttet til ervervsvirksomhet med driftssted i utlandet.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat hvor driftsstedet er.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til den stat hvor driftsstedet er.	Ikke avgiftsplikt når godtgjort at avgift er svart til bostedslandet eller den stat hvor driftsstedet er.	Ikke avgiftsplikt

Tabellen bygger på tabell på side 254-255 i Harboe (1982)

12.2.5 Avtaler med andre land kan begrense avgiftsplikten til Norge

Norge har inngått følgende avtaler om arveavgift:

- Overenskomst mellom Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige til unngåelse av dobbeltbeskatning med hensyn til skatter av arv og gaver, av 12. september 1989.
- Overenskomst av 13. juni 1949 mellom Norge og Amerikas forente stater til unngåelse av dobbeltbeskatning og forebygging av skatteunndragelse med hensyn til arveavgift og avgift av dødsboer.
- Overenskomst av 7. desember 1956 mellom Kongeriket Norge og Det Sveitsiske Edsforbund for å unngå dobbeltbeskatning for så vidt angår arveskatter.

Disse avtalene kan begrense avgiftsplikten, men kan ikke tjene som hjemmel for å pålegge avgift. En må først tolke arveavgiftsloven, for å finne ut om det er hjemmel i norsk rett for avgift. Er det hjemmel, må en tolke den aktuelle avtale for å finne ut om den oppstiller unntak. OECD har også vedtatt en mønsteravtale, som ikke er bindende for statene, men som skal være mønster for avtaler som sluttes mellom statene. Den nordiske arveavgiftsavtalen bygger på OECDs mønster.

12.2.5.1 Hovedlinjer i den nordiske arveavgiftsavtalen

Den nordiske avtalen får anvendelse på arv når avdøde ved dødsfallet var bosatt i en eller flere av de kontraherende stater. Det får videre anvendelse ved gaver når gavegiver var bosatt i en eller flere av avtalestatene på det tidspunkt da skatteplikten utløses, jf. artikkel 1.

Hvor en person anses bosatt reguleres av artikkel 4, som langt på vei svarer til OECDs mønsteravtale. Hvis en person regnes som bosatt (etter den interne rett) i flere avtalestater, skal hans status avgjøres etter reglene i artikkel 4 nr. 2: En person anses bosatt det sted han disponerer fast bolig. Har han bolig ingen eller flere steder er det avgjørende hvor han har de sterkeste personlige og økonomiske forbindelser (sentrum for livsinteresse). Hvis ingen av de nevnte kriterier avgjør bopelen, skal han regnes å være bosatt der han har vanlig opphold. Har han heller ikke vanlig opphold i noen av statene, eller han har det i begge, er statsborgerskapet avgjørende. Er han statsborger i begge eller ingen av landene skal saken avgjøres ved avtale mellom myndighetene.

Artikkel 4 punkt 3 har en særregel som går foran reglene i punkt 2. Hvis en person regnes å være bosatt etter den interne rett (dvs. etter artikkel 4 nr. 1) i to avtalestater på annet grunnlag enn at han er statsborger, og han er statsborger i en av statene, legger punkt 3 en botidsregel til grunn. Har personen bodd mindre enn 5 år av de siste 7 år i det land han ikke er borger av, anses han for bosatt i den stat han er borger av uansett reglene i artikkel 4 nr. 2. Har han bodd mer enn 5 av de siste 7 år i det land han ikke er statsborger av, må spørsmålet avgjøres etter artikkel 4 nr. 2.

Artiklene 5, 6 og 7 har regler om hvilken stat som har rett til å beskatte forskjellige eiendeler. (Artikkel 7 bestemmer at formuesgoder som ikke omfattes av artikkel 5 og 6, som overføres ved arv og gave av en person bosatt i en stat,

bare kan skattlegges av givers/arvelaters hjemstat, uansett hvor formuesgodene befinner seg.)

Fast eiendom kan beskattes av den stat hvor eiendommen ligger, jf. artikkel 5. Dette gjelder selv om arvelater eller giver er bosatt i et annet nordisk land på det aktuelle tidspunkt. Dette stemmer med norsk intern rett, jf. arveavgiftsloven § 1 tredje ledd. I punkt 4 er det fastsatt en særregel vedrørende overføringer ved arv eller gave av aksjer eller andre andeler i et selskap hvis hovedsakelige formål er å eie fast eiendom. Også her er regelen at aksjene/andelene kan beskattes i den stat hvor den faste eiendom ligger.

Arveavgiftsloven § 1 tredje ledd tolkes, som vist over, slik at aksjer i selskap som hovedsakelig eier fast eiendom, ikke omfattes av tredje ledd. Hvis en danske som eier aksjer i et selskap som hovedsakelig eier fast eiendom i Norge, etterlater seg aksjene som arv, vil ikke bestemmelsen om fast eiendom gi hjemmel til å kreve avgift i Norge. Danmark kan skattlegge aksjearven, men det blir i dette tilfellet ikke noe å gi kredit for etter artikkel 10. (Hvis arvelater hadde vært bosatt på Island ville det ikke vært grunnlag for å anvende unntaksmetoden etter artikkel 10). Norge har her ikke fullt ut utnyttet sin mulighet etter avgiftsavtalen til å avgiftsbelegge arv i utlandet.

Artikkel 6 omhandler beskatning av formuesgoder med tilknytning til et fast driftssted eller et fast sted. Formuesgoder med tilknytning til et fast driftssted kan beskattes i den stat hvor det faste driftssted er beliggende. Denne muligheten utnytter Norge gjennom § 1 tredje ledd annet punktum.

Dersom en stat ikke har utnyttet sin mulighet etter artiklene 5, 6 og 7 til å skattlegge et formuesgode, har den andre stat subsidiær rett til å skattlegge formuesgodet, jf. artikkel 8. Det er et vilkår at en manglende utnyttelse av beskatningen skyldes enten at staten ikke har hjemmel til å skattlegge på grunn av sin interne lovgivning om skattepliktens territoriale avgrensning, eller at staten ikke har hjemmel til å skattlegge på grunn av sin interne lovgivning om skatteplikt på grunn av personlig tilknytning.

Verdsettelse av arvemidlene og fastsettelse av fradrag gjøres etter den interne rett i det land som kan skattlegge objektet, jf. artikkel 9. Dvs. at fradrag for gjeld skal gjøres etter § 15 herunder femte ledd, se over i avsnitt 12.2.4.

Artikkel 10 har bestemmelser om metoder for å unngå dobbelt avgift.

Avtalen angir to metoder for å hindre dobbeltavgift. Norge og Island bruker unntakssystemet. Dette systemet innebærer at de formuesgoder som en annen stat enn den hvor avdøde eller gavegiver var bosatt, har rett til å pålegge avgift i henhold til avtalen, skal unntas fra avgift i den stat hvor avdøde eller gavegiver var bosatt. En har imidlertid tatt inn et progresjonsforbehold. Dette innebærer at bostedsstaten kan ta i betraktning de unntatte formuesgoder ved beregningen av den avgift som skal betales av vedkommende persons øvrige arv eller gave.

Hvis en norsk borger bosatt i Norge etterlater seg en fast eiendom i Sverige, har Sverige rett til å avgiftsbelegge den. Da skal Norge unnta denne eiendommen fra avgift i Norge, men når avgiften skal beregnes kan Norge ta hensyn til eiendommen. Sett at arvelater etterlater arv til B og boet består av eiendommen i Sverige verd 400 000 kroner og resten kontanter 200 000 kroner. Sverige kan da skattlegge de 400 000 kroner. B har arvet 600 000 kroner til sammen. Han skal da etter norsk intern rett, betale 0 pst. av 200 000 kroner, 8

pst. av 300 000 kroner og 20 pst. av 100 000 kroner. Siden Norge har frasagt seg retten til å beregne avgift på 400 000 kroner, vil det kun bli de siste 100 000 kroner som blir avgiftsbelagt. Progresjonsforbeholdet innebærer at de 100 000 kronene skal avgiftsbelegges etter den gjennomsnittssats som hele arven ville ha fått etter den interne rett.

Danmark, Finland og Sverige anvender et godskrivelssystem (kredit-system). Dobbelavgift unngås ved at bostedsstaten innrømmer som fradrag i den avgift som beregnes, et beløp som svarer til den avgift som vedkommende person har betalt til den annen stat, i anledning av samme overføring av samme formuesgode. Fradraget er imidlertid begrenset til den del av avgiften i den stat hvor avdøde eller gavegiver var bosatt, som svares av det formuesgode fradrag gis for (ordinær kredit).

Hvis en svensk borger bosatt i Sverige arver en fast eiendom i Norge, kan Norge etter artikkel 5 og arveavgiftsloven §1 tredje ledd legge avgift på arven i Norge. Sverige kan imidlertid også avgiftsbelegge den faste eiendom, men må etter avtalen trekke fra den avgift som er betalt på eiendommen i Norge. Hvis eiendommen var verdt 400 000 kroner, blir avgiften i Norge 16 000 kroner (for barn og foreldre). Hvis avgiften på eiendommen blir 10 000 kroner i Sverige, så kan ikke svensken kreve mer i fradrag enn 10 000 kroner, jf. artikkel 10 nr. 1 c.

12.2.5.2 Hovedlinjer i avtalen med USA

I henhold til artikkel I b gjelder avtalen for avgift av arv og dødsgaver, men ikke andre gaver. Dette reiser spørsmål om hva som omfattes av «dødsgaver». Harboe (1982) skriver på side 256-257:

«Da avtalen ble inngått, gjaldt loven av 16. mars 1934 der begrepet var presisert i § 3. Men i arveavgiftsloven av 1964 anvendes ikke begrepet. Det riktige tør være at man fortsatt må holde seg til døds gavebegrepet i loven av 1934,...»

Hellevik (1998) skriver på side 354:

«Uttrykket «døds gaver» antas således å omfatte gaver som omhandles i den gjeldende arveavgiftsloven § 2, annet ledd. Andre gaver går ikke inn under avtalen.»

Det må anses uavklart om avtalen omfatter alle gaver etter arveavgiftsloven av 1964.

Avtalen gjelder « *The federal estate tax* » og ikke arveavgift fra de enkelte delstater.

Avtalen med USA er annerledes bygget opp enn de øvrige avtaler. Avtalen definerer ikke hvor en person skal anses å være bosatt i tilfelle av dobbeltavgift. Etter artikkel III (1) skal avgjørelsen av om en person er bosatt i Norge eller USA tas etter internretten i de to land.

Bosettingsstaten (eventuelt statsborgerstaten) kan legge avgift på alle arvemidlene uansett hvor disse befinner seg. Staten der et arvemiddel befinner seg kan alltid avgiftsbelegge dette arvemiddelet. Avtalen har derfor

utførlige regler om hvor enkelte eiendeler skal anses å befinne seg, jf. artikkel III.

Avtalen søker å forebygge dobbeltavgift ved kreditmetoden (godtgjørelsesmetoden), jf. artikkel V:

Når en av statene pålegger avgift på grunnlag av at avdøde var fast bosatt i staten, eller var statsborger der, skal denne staten gi kredit for avgift som er beregnet i den andre staten av midler som etter artikkel III befinner seg i den andre staten (og som er tatt med i beregningen av avgiften i begge stater). Hvis Norge beregner avgift av alt det avdøde etterlater seg, fordi avdøde var bosatt i Norge, skal Norge gi kredit i avgiften for avgift USA beregner av eiendeler som etter artikkel III befinner seg i USA.

Sett at A som er bosatt i Norge når han dør etterlater seg en verdifull bil i USA. Etter artikkel III (2) b skal denne bilen regnes å befinne seg i USA. Norge beregner da først avgift av alt A etterlater seg, også bilen, med den progresjon dette medfører. Deretter skal Norge gi fradrag for den avgift som USA legger på bilen. Legger USA høyere avgift på bilen enn den del av den norske avgift som faller på bilen i Norge utgjør, gis det ikke fradrag for det overskytende, jf. artikkel V (2).

For de tilfelle at både USA og Norge anser avdøde som bosatt eller som statsborger i vedkommende stat, eller i de tilfelle at den ene stat pålegger avgift på grunnlag av bosted og den andre på grunnlag av borgerskap, avverges dobbeltavgift ved at hvert land gir kredit for avgift beregnet på arvemidler som befinner seg i den andre staten, jf. artikkel V (2).

Ved beregning av arveavgift skal det både i bosettingsstaten og staten hvor et arvemiddel befinner seg, gis de bunnfradrag som internretten hjemler. I sistnevnte stat gis imidlertid bare et forholdsmessig fradrag, beregnet etter hvor stor andel arvemidlene der utgjør av den totale arvemassen.

12.2.5.3 Hovedlinjer i avtalen med Sveits

Avtalen kommer til anvendelse når avdøde hadde bopel i en av de to stater ved dødsfallet, jf. artikkel 1 nr. 1. Etter nr. 2 gjelder overenskomsten avgifter som blir pålagt arvemidler ved dødsfall. Etter punkt 3 omfattes også gaver som er avgiftspliktige etter arveavgiftsloven.

Etter artikkel 2 er fast eiendom bare gjenstand for avgift i den stat eiendommen ligger. Se nærmere artikkel 2 for hva som regnes å være fast eiendom.

Etter artikkel 3 er alle andre gjenstander enn de som går inn under artikkel 2, bare gjenstand for arveavgift i den stat hvor arvelateren hadde sin bopel da han døde. Denne bestemmelsen gjelder også eiendeler som knytter seg til virksomhet med fast driftssted og den adskiller seg på dette punkt fra den nordiske avtalen og intern norsk rett. Etter intern norsk rett vil en som arver rettigheter som er knyttet til fast driftssted i Norge, være avgiftspliktig, jf. § 1 tredje ledd. Hvis arvelater var bosatt i Sveits da han døde, vil imidlertid avtalen med Sveits innebære at Norge ikke kan avgiftsbelegge rettigheten.

I sluttprotokollen er det til artikkel 2 og 3 tatt et progresjonsforbehold.

Etter artikkel 4 skal gjeld komme til fradrag forholdsmessig, etter forholdet mellom den del av brutto aktiva som er gjenstand for avgift i hver av de to statene og arvelaterens samlede etterlatte brutto formue.

12.2.6 Utenlandsk rett

Det vises til [\(Link til \)](#) kapittel 3 for en samlet fremstilling av undersøkelsen av utenlandsk rett.

Arvelaters domisil er det vanligste avgrensningskriterium blant de land undersøkelsen omfatter. Det er noen variasjoner i den nærmere utformingen av domisilprinsippet. Noen land har særlige regler som bestemmer at også personer som ikke lenger har domisil etter hovedregelen skal behandles som om de hadde domisil. Disse reglene behandles nedenfor sammen med reglene om utflytting.

Finland bygger både på arvelaters/givers domisil og på arvings og mottakers domisil, dvs. det blir avgiftsplikt hvis en av dem har domisil i Finland. I Danmark legges det avgift på gaver hvis giver eller mottaker har domisil i landet, men ved arv er det bare arvelaters domisil som er avgjørende. USA bygger på arvelaterens statsborgerskap som kriterium. Alle borgere av USA faller inn under ordningen uansett hvor de bor, og med hele sin etterlatte formue. Arvelatere som ikke er borgere av USA, rammes av arveavgift hvis de bor i USA, men da bare for eiendeler i USA.

Det er også vanlig å kreve avgift etter situsprinsippet. Fast eiendom og eiendeler som er knyttet til fast driftssted, blir gjerne avgiftsbelagt i de land de befinner seg. I Finland gjelder situsprinsippet også for andeler i sammenslutninger hvis eiendeler består av minst 50 pst. fast eiendom i landet. Slike regler er også innført i Frankrike.

Den vanligste måten å forebygge dobbeltbeskatning på er kreditmetoden.

Alle land som bygger på domisil som et avgjørende kriterium, vil måtte ta standpunkt til problemet med utflytting. Når opphører avgiftsplikten ved utflytting? Dette er løst på forskjellig vis med særlige avgiftsregler, her gis noen eksempler.

I Nederland tar en utgangspunkt i en skjønnsmessig vurdering når en skal avgjøre arvelaters eller givers domisil. I tillegg har en særlige regler for når en uansett skal anse vedkommende å ha domisil i landet. Nederlandske statsborgere som flytter ut på varig basis og som dør eller gir gaver innen 10 år etter utflyttingen, anses å ha domisil hvis de har beholdt sitt nederlandske statsborgerskap. Uansett statsborgerskap vil en som har hatt domisil i Nederland bli ansett å ha domisil for gaveavgiftens vedkommende, hvis gave blir gitt innen ett år etter utflytting.

Sverige bygger også på domisil. I tillegg pålegges arveavgift hvis arvelater til stadighet hadde opphold i Sverige. Det blir også arveavgift til Sverige hvis en svensk statsborger eller en som er gift med svensk statsborger flytter fra Sverige og dør innen ti år. De samme regler gjelder for gave som gis innen ti år etter utflytting.

Også Storbritannia har utflytningsregler. En person blir ansett å ha domisil i Storbritannia hvis vedkommende hadde domisil (etter de alminnelige regler) i de siste tre år før gaven eller dødsfallet. En bygger også på bostedsbegrepet i inntektsskatteretten. Den som etter inntektsskatteretten har vært bosatt i 17 av de siste 20 år før gaven eller arven ble overført, regnes å ha domisil i forhold til arveavgiften.

12.3 OECDs mønsteravtale

Vurderingene skal i følge mandatet skje innenfor internasjonalt anerkjente prinsipper. Mønsteravtalen fra OECD av 1982 er nyttig som bakgrunn for vurderingen. Avtalen er ikke rettslig bindende. For at to stater skal bli bundet må det inngås individuell avtale mellom statene. Statene står fritt om de vil følge mønsteret helt eller delvis, selv om intensjonen er at statene skal følge mønsteravtalen fullt ut. Hvis mønsteravtalen blir fulgt, vil den og OECDs kommentarer til den være en viktig tolkningsfaktor når innholdet av den individuelle avtalen skal fastsettes.

Avtalen gjelder bo etter personer som ved dødsfallet var bosatt i en eller begge av avtalestatene. Den gjelder videre gaver når giver på gavetidspunktet var bosatt i en eller i begge av avtalestatene, jf. artikkel 1.

Utgangspunktet er at eiendeler det ikke er gitt særlige regler for, jf. artiklene 5 og 6, bare kan avgiftsbelegges i den stat hvor avdøde/giver var bosatt ved dødsfallet/overføringen, jf. artikkel 7.

Artikkel 4 bestemmer i nr. 1 at det enkelte lands lov skal gjelde når en skal bestemme bosted. Hvis en person anses å være bosatt i begge stater etter reglene i nr. 1, bestemmer artikkel 4 nr. 2 hvor han skal anses som bosatt. En skal ta utgangspunkt i det sted han har fast bosted. Har han bosted i begge land, skal en legge til grunn det land hvor han har sentrum for livsinteresse (personlige og økonomiske interesser). Kan ikke domisil avgjøres etter dette, skal det være avgjørende hvor han har vanlig opphold. Har han vanlig opphold i begge eller ingen av statene, skal statsborgerskap være avgjørende. Har han dobbelt borgerskap eller borgerskap i tredje land, skal domisil avgjøres av de kompetente myndigheter i de to land.

Fast eiendom kan avgiftsbelegges i den stat den ligger, jf. artikkel 5. Det er internretten i det land eiendommen ligger som avgjør hva som tilhører den faste eiendom, men bestemmelsen angir også hva som i hvert fall må regnes som del av den faste eiendom, jf. artikkel 5 nr. 2.

Eiendeler, utenom de som er nevnt i artikkel 5, som er en del av forretningsformuen til et foretak knyttet til et fast driftssted, kan bare avgiftsbelegges i det land hvor det faste driftssted er, jf. artikkel 6. Artikkel 6 nr. 6 bestemmer at aktiva som brukes til utførelsen av liberale yrker knyttet til en «fixed base» (fast sted), kan bli avgiftsbelagt i den stat hvor det faste sted befinner seg.

I artikkel 8 reguleres i hvilke aktivaposter gjeld skal trekkes fra, og dermed i hvilket land gjelden skal trekkes fra. Gjeld som er sikret i fast eiendom, trekkes fra i verdien på denne. Gjeld som ikke er sikret i fast eiendom, men som springer ut av erverv, reparasjoner og vedlikehold på eiendommen, trekkes fra i denne. Gjeld knyttet til et fast driftssted og «fixed base» skal trekkes fra i de respektive eiendeler omtalt i artikkel 6 nr. 1 og 6 nr. 6. Annen gjeld trekkes fra i aktiva nevnt i artikkel 7.

Mønsteravtalen gir to alternative metoder for å unngå dobbeltbeskatning, unntaksmetoden og kreditmetoden, jf. hhv. artikkel 9A og 9B.

Etter artikkel 9A skal bostedsstaten unnta fra avgift det formuesgode som den annen stat (situsstaten) har rett til å avgiftsbelegge ved samme begivenhet (arvefall/gave) i henhold til avtalen. Bostedsstaten plikter eksemplvis å

unnta fra avgift en fast eiendom i den annen stat som tilhører boet eller er en del av gaven. Formuesgodet skal unntas uansett om det faktisk er avgiftsbelagt i situsstaten eller ikke.

Etter artikkel 9A nr. 2 skal bostedsstaten unnta tidligere gaver, som etter den interne rett skal legges sammen med den aktuelle gave eller arv, og som etter avtalen kunne avgiftsbelegges i den annen stat, ved beregningen. Sett at bostedsstatens interne rett tilsier at en fast eiendom i situsstaten, som tidligere er gitt som gave, skal legges til den arv som nå har falt. Etter avtalen må bostedsstaten holde denne eiendommen utenfor. Bostedsstaten plikter imidlertid ikke å unnta eiendeler den kan avgiftsbelegge etter artikkel 5 og 6.

Det er i artikkel 9A nr. 3 fastsatt et progresjonsforbehold, som innebærer at bostedsstaten kan ta hensyn til de unntatte eiendeler når skatt skal kalkuleres på gjenværende eiendom. Bostedsstaten kan altså anvende den skattesats som kunne vært anvendt, hvis de pågjeldende formuesgoder ikke var blitt fritatt i henhold til nr. 1 og 2. Denne bestemmelsen innebærer også at sammenlegningsprinsippet (jf. arveavgiftsloven § 19) kan gjennomføres.

Etter artikkel 9B skal bostedsstaten trekke fra i dens egen avgift et beløp som tilsvarende den avgift som er betalt til situsstaten av formuesgoder som i henhold til bestemmelsene i overenskomsten, kan avgiftsbelegges i situsstaten. Fradraget er begrenset til den forholdsmessige del av bostedsstatens avgift som relaterer seg til det aktuelle formuesgode.

Etter punkt 2 skal det gis kreditfradrag for tidligere gaver. Bostedsstaten skal gi fradrag for avgift som er betalt av formuesgoder (som er med i det aktuelle avgiftsgrunnlag) som utgjorde en tidligere gave, som på gavetidspunktet kunne skattlegges (i henhold til konvensjonen) av situsstaten. Det skal ikke gis fradrag for den tidligere gaven hvis det da den ble gitt, ble innrømmet fradrag.

Etter punkt 3 begrenses fradraget for skatt i situsstaten til den avgift som er utmålt på de samme gjenstander i domisilstaten (ordinær kredit).

12.4 Vurdering av dagens system

12.4.1 Innledning om de grunnleggende prinsipper ved vurderingen

Etter alminnelig anerkjente, internasjonale prinsipper må arvelater/giver og/eller arving/mottaker eller arve-/gavemidlene ha en viss minste tilknytning til riket. Domisilprinsippet, nasjonalitetsprinsippet og situsprinsippet oppfyller alle dette krav.

Det er viktig å utforme reglene slik at de avgiftspliktige i minst mulig grad blir utsatt for dobbelt avgift. Det er også viktig å unngå at det ikke blir fastsatt avgift i noen av statene.

Det er også viktig at reglene ikke blir for kompliserte, eller at de krever store administrative ressurser. Det er videre viktig at reglene er så presist utformet som mulig, slik at de avgiftspliktige kan forutberegne sin stilling i internasjonale forhold.

12.4.2 Bør domisilprinsippet eller situsprinsippet være hovedregelen?

De aller fleste arvelatere har alle eller de fleste av sine eiendeler i bostedlandet. Det innebærer derfor praktiske fordeler å beholde dagens ordning,

med domisilprinsippet som hovedregel. Det er lettere å gjennomføre skiftet og beregne arveavgiften når eiendelene er i landet enn i utlandet. Skifterettens stedlige kompetanse bygger primært på avdødes bosted, jf. skifteloven 21. februar 1930 § 8.

Utvalget vil videre fremheve at det i normaltilfellet er den stat arvelater bodde i som har bekostet utdanning, helsetjenester, infrastruktur mv., som arvelater har hatt nytte av. Det er da rimelig at det er denne staten som legger avgift på arven. Dette argumentet svekkes noe ved at det blir stadig vanligere at folk flytter over landegrenser, men det har fortsatt gyldighet for de fleste arvelatere. Synspunktet må anses å ha vekt selv om utvalget finner den grunnleggende begrunnelse for arveavgiften i mottakerens skatteevne, jf. [\(Link til \)](#) kapittel 6.

Det taler også for bruk av domisilprinsippet at kriteriet er brukt i de fleste andre land, og i internasjonale avtaler. Bruk av domisilprinsippet vil derfor best legge forholdene til rette for internasjonalt harmoniske løsninger.

En ulempe ved å knytte avgiftsplikten til bosted, er at det kan være vanskelig i enkelte tilfelle å fastsette i hvilket land arvelateren/arvingen bodde. For det store flertall av arvelatere/arvinger er dette imidlertid ikke noe problem. Argumentets vekt beror også på hvordan en utformer bostedsregelen, se om dette i avsnitt 12.4.3. For gaver gjør tilsvarende hensyn seg gjeldende.

Utvalget går inn for at bosted (domisil) beholdes som det sentrale kriterium for avgiftsplikt ved arv og gave. Situsprinsippet vil imidlertid fortsatt spille en viktig rolle, se avsnitt 12.4.7

12.4.3 Valg av domisilprinsipp - norsk internasjonal privatretts eller skatterettens

12.4.3.1 Innledning

Domisilprinsippet er i gjeldende rett utformet på forskjellige måter. Det vil kunne påvirke resultatet i grensetilfelle hvilket prinsipp en legger til grunn. Det er derfor nødvendig å velge hvilken metode som skal gjelde når arveavgiftens internasjonale anvendelsesområde skal fastsettes. De aktuelle alternativer er domisilbegrepet slik det er brukt i norsk internasjonal privatrett eller slik det er brukt i skatteloven. Skifterettens internasjonale kompetanse er av særlig interesse og vil bli behandlet i avsnitt 12.4.3.4.

12.4.3.2 Skatterettens domisilprinsipp

Etter skatteloven § 2-1 første ledd har personer som er bosatt i riket alminnelig skatteplikt til Norge. Etter skatteloven § 2-1 annet ledd er en person å regne som bosatt når vedkommende *«har tatt opphold her og har til hensikt å bli her ikke bare midlertidig. Opphold av minst seks måneders varighet anses som bosettelse fra det tidspunkt vedkommende tok opphold, selv om oppholdet er midlertidig.»*

Bostedsbegrepet i skatteloven må ses i sammenheng med reglene for midlertidig innflytting og utflytting av landet. Ved midlertidig innflytting gjelder seksmånedersregelen som er sitert over. I utgangspunktet kreves det at oppholdet har vært sammenhengende, men korte ferier og forretningsreiser til utlandet bryter ikke fristen. Ved midlertidig utflytting gjelder reglene i skatteloven § 2-1 fjerde ledd. Når en person er bosatt i riket, opphører ikke

skatteplikten selv om vedkommende tar midlertidig opphold i utlandet, jf. første punktum. Etter annet punktum bortfaller ikke skatteplikten til Norge før det midlertidige oppholdet i utlandet har vart i minst fire år. Etter tredje punktum bortfaller skatteplikten likevel etter ett års midlertidig opphold i utlandet, hvis skattyter godtgjør at han er skattepliktig som innlandsboende i oppholdsstaten.

Ved innflytting får bostedsbegrepet selvstendig betydning når en person flytter til Norge med den hensikt å bli her, men flytter ut igjen før seks måneder har gått. Ved utflytting får bostedsbegrepet selvstendig betydning når oppholdet i utlandet ikke er midlertidig og hvor oppholdet ikke er sammenhengende tilstrekkelig lenge (f.eks. pensjonister som bor en del av året i syden og en del av året i Norge).

I Høyesteretts praksis har kriteriet i utflyttingssituasjonen blitt formulert som et spørsmål om vedkommende har brutt med Norge. Hvorvidt dette er tilfelle, beror på en helhetsvurdering. Ved denne vurderingen vil først og fremst følgende momenter ha betydning:

Et sentralt vurderingsmoment er skattyters boligforhold. Har han beholdt bolig i Norge, trekker det sterkt i retning av at han er bosatt her. Lengden av opphold i Norge vil være viktig, men etter praksis kan en anses som bosatt selv om en har oppholdt seg her mindre en halve året. Skattyters familieforhold er et sentralt moment. Har skattyter ektefelle og mindreårige barn i Norge, og det ikke er brudd i ekteskapet, trekker det sterkt i retning av at skattyter er bosatt i Norge.

Hvor vedkommende oppholder seg er viktig. Skattyters hensikt er av betydning, men hensikten må fastlegges på grunnlag av de objektive kjensgjerninger som foreligger. Dermed får hensikten liten selvstendig betydning i praksis.

Har en vesentlige økonomiske interesser (på annen måte enn passiv kapitalplassering) i Norge, eller en har beholdt en arbeidsmessig tilknytning til norsk arbeidsgiver, trekker det i retning av at en er bosatt i Norge.

12.4.3.3 Domisilprinsippet i norsk internasjonal privatrett

Norsk internasjonal privatrett regulerer hvilket lands rett man skal anvende når det forhold som skal bedømmes, har tilknytning til flere land. Reglene er en del av den interne norske rett.

At norsk rett bygger på et domisilprinsipp og ikke et statsborgerprinsipp når en persons hjemlandslov skal bestemmes, ble uttalt av Høyesterett i en dom referert i Rt. 1918 II side 60. Dette går også fram av senere rettspraksis, blant annet Rt. 1988 side 1110.

Det er ikke lovfestet noen definisjon av begrepet bopel i norsk internasjonal privatrett. I forarbeidene til tvistemålsloven § 419 a (Ot.prp. nr. 19 (1962-63)) side 11 uttales det:

«Etter norsk internasjonal privatrett er en persons domisil det sted der han faktisk har slått seg ned i den hensikt å bli boende der varig, dvs. det sted som til vanlig betegnes som hans heim.»

Høyesterett uttaler (etter å ha sitert Ot.prp. nr. 19 1962-63), i Rt. 1988 side 1110:

«Noe entydig bopelsbegrep som gjelder alle rettslige relasjoner, kan ikke oppstilles. Definisjoner i likhet med den siterte, har det til felles at de er nokså upresise, og til dels har elementer i seg som det er nokså vanskelig å konstatere, således om det foreligger hensikt å bli boende varig. Det er ikke til å unngå at begrepet i noen grad må få et innhold som er formålsbestemt, og at spørsmålet om det foreligger bopel i tvilstilfelle vil måtte bero på en helhetsvurdering som i atskillig grad vil kunne bli skjønnsmessig.»

Ved vurderingen av om en person har bopel i Norge eller et annet land, tar en utgangspunkt i to forhold: Om han har faktisk opphold i landet og om han har til hensikt å oppholde seg varig i landet. Når det gjelder det siste forholdet må utgangspunktet være vedkommendes subjektive hensikt slik man kan slutte seg til denne ut fra de objektive faktorer som foreligger i saken.

Når det gjelder kravet til varig opphold, betyr det ikke at en må ha til hensikt å bli i landet for bestandig. Oppholdet må imidlertid være varig. En innflytter som har planer om å flytte innen kort tid har ikke domisil i landet. Er oppholdet på forhånd avgrenset til et bestemt oppdrag, begrunner ikke det bopel.

Momenter som har betydning for vurderingen er videre om en har en tidsbegrenset arbeids- eller oppholdstillatelse, som en ikke kan forvente blir fornyet. Det er videre et viktig moment om en har fast bolig i landet, om familien er samme sted og om en har fast arbeide der. Studieopphold selv over lengre tid betinger ikke bopel.

Oppholdsstedet må være valgt frivillig. Den som er fengslet eller tvangsinnlagt på institusjon, får ikke bosted i landet på grunnlag av oppholdet.

Bopelen vurderes individuelt. En har ingen regel om såkalt avledet bopel i norsk internasjonal privatrett. (Men se foran om familiens betydning som moment i den skjønnsmessige vurderingen.)

12.4.3.4 Det prinsipp skifteretten legger til grunn

Etter skifteloven av 21. februar 1930 § 8 bygger skifterettens kompetanse på om avdøde var bosatt i Norge eller ikke. Skifterettens internasjonale kompetanse bygger på domisilprinsippet slik det er utformet i norsk internasjonal privatrett. Det er imidlertid anerkjent at norske skifteretter også kan foreta bobehandling i en del tilfelle hvor arvelateren hadde sitt domisil i utlandet. Det kan for det første være tilfelle når han etterlater en ektefelle som han hadde felleseie med og ektefellen har bopel her i landet, jf. § 8 første og annet ledd. Praksis går videre ut på at norsk skifterett er kompetent til å behandle boet etter en avdød norsk statsborger med domisil i utlandet når vedkommende utenlandske myndigheter ikke anser seg å ha kompetanse til å foreta skifte etter ham. Det foreligger her en anvendelse av nødkompetanseprinsippet.

12.4.3.5 Utvalgets vurderinger

Bostedsdefinisjonen i skatteloven § 2-1 og definisjonen i norsk internasjonal privatrett bygger begge på to faktorer, opphold i landet og hensikt om varig opphold. Skatteloven har i tillegg særlige regler for innflytting og utflytting. Når disse særlige reglene ikke kommer til anvendelse, beror vurderingen i begge tilfelle på et skjønn, hvor de samme momenter har betydning. Utvalget går ikke her inn på en beskrivelse av momentenes vekt i de to systemer, eller hvilke forskjellig utslag de får, men konstaterer at resultatene kan bli forskjellige. Utvalget vil imidlertid bemerke at heller ikke bostedsbegrepet i norsk internasjonal privatrett er det samme i alle relasjoner.

At kriteriene er så vidt like innebærer at valget ikke har så stor betydning. At skattereglene pga. reglene om inn- og utflytting ofte er mer presist utformet enn reglene i norsk internasjonal privatrett og at inntekts- og formuesskatt på den ene side og arveavgift på den annen er beslektede skatter, kan tale for å legge dem til grunn. Spesielt i tilfeller hvor dødsbo skiftes offentlig er det imidlertid en fordel å knytte an til skiftereglene. Det henvises også til at skifteloven har regler om sammensatt skifte og uskifte som er mer presise enn skattelovens regler og til at det foreligger en innarbeidet praksis basert på skiftelovens regler. Utvalget finner på dette grunnlag at arveavgiftsreglene fortsatt bør knytte an til skiftereglenes domisilbegrep.

Utvalget antar at en innføring av inn- og utflyttingsregler tilsvarende de i skatteretten vil kunne gjøre avgjørelsen av bosted lettere i en rekke praktiske tilfelle. Slike regler vil også kunne brukes til å hindre avgiftsmotivert utflytting.

12.4.4 Skal arvelaters og/eller givers eller mottakers domisil være avgjørende?

12.4.4.1 Bør arvelaters forhold eller arvingens forhold ha betydning?

Dette må ses i sammenheng med begrunnelsen for arveavgift. Begrunner en arveavgiften med at den er en avsluttende beskatning av arvelater, vil arvelaters forhold være sentralt. Går en inn for et boavgiftssystem, gir det seg derfor nærmest selv at arvelaters forhold vil være avgjørende. Legger en mest vekt på at arveavgiften er en avgift på erverv i form av arv, vil det være arvingens forhold som er sentralt. Det er arvingen som får økt skatteevne som bør betale skatt, og det land han bor i er nærmest til å kreve inn denne skatten slik som ved inntektsbeskatningen.

Utvalget vil fremheve som et viktig argument for å beholde dagens system, at de avgiftsavtaler Norge har inngått bygger på arvelaters forhold som det avgjørende kriterium, og da særlig arvelaters bosted. Når det er vanlig i andre land og i avgiftsavtaler å bygge på arvelaters bosted, vil det bidra til å hindre internasjonal dobbeltavgift hvis Norge bygger på det samme kriteriet.

Utvalget mener derfor at det fortsatt bør være arvelaters bosted (domisil) som skal være det sentrale kriterium.

12.4.4.2 Bør det fortsatt bare være givers forhold som er avgjørende, eller bør også mottakers forhold ha betydning?

De argumenter som taler for at det er arvelaters forhold som skal være avgjørende ved arv, taler også for at det skal være givers forhold som skal være avgjørende ved gave.

Ved gave har giver imidlertid større mulighet til å påvirke sitt domisil på det tidspunkt gaven gis. Lar en det være avgjørende hvor mottakeren(e) har domisil, vil det ofte være flere som må flytte for å påvirke domisilet. Utvalget finner imidlertid at en bedre kan hindre avgiftsmotivert utflytting ved å utforme utflyttingsregler.

Også her vil utvalget fremheve at givers forhold som hovedregel er avgjørende internasjonalt. Det vil også virke kompliserende med forskjellige regler for arv og gave.

Utvalget går derfor inn for at det skal være givers domisil som skal være det sentrale kriterium ved gaver.

12.4.4.3 Bør både arvelaters/givers og arving/mottakers forhold være avgjørende?

Ovenfor konkluderer utvalget med at arvelaters/givers domisil fortsatt bør være det sentrale kriterium for avgiftsplikt. Det neste spørsmål blir da om arvingens/mottakerens domisil bør ha betydning i tillegg, slik at det holder at én av dem har domisil i Norge.

Flere land har regler som knytter an til både arvelaters/givers og mottakers bosted. I Finland pålegges det arveavgift hvis enten giver/arvelater og/eller mottaker/arving var bosatt i landet ved gaven/dødsfallet. Danmark krever boavgift når arvelater hadde hjemmeting i landet ved sin død. Ved gaver kreves det avgift når enten giver eller mottaker hadde hjemmeting i landet da gaven ble gitt.

Skatteevneprinsippet taler for at arving/mottaker domisil også skal være relevant. Det er disse som erverver verdier, de bør da også betale avgift.

En slik regel innebærer at det kan kreves arveavgift i flere tilfelle. En arving som i dag arver en person som er bosatt i utlandet, betaler ikke arveavgift til Norge. Dette selv gjelder om arven ikke er avgiftspliktig i arvelaters hjemland eller er under fribeløpene. Avgiftsplikt knyttet til arvingens bopel vil derfor motvirke at arv blir helt fritatt for avgift.

En slik regel vil imidlertid lett kunne lede til internasjonal dobbelt avgiftsberegning. Norge har inngått bare få avtaler til forebyggelse av slik dobbelt avgiftsberegning. Riktig nok vil internrettslige kreditregler kunne forebygge dette. Men det kan ikke legges til grunn at alle stater har slike, og utformingen av slike regler synes å bli mer komplisert hvor det er flere tilknytningskriterier.

En slik regel vil også være vanskelig å håndheve. På bakgrunn av at arvelater og giver i slike tilfelle forutsetningsvis bor i utlandet, vil det være vanskelig å oppdage at det har skjedd en overføring og kontrollere kriteriene for avgiftsplikt.

På denne bakgrunn går utvalget inn for at en ikke lar arvingens/mottakers forhold være avgjørende.

12.4.5 Bør statsborgerskap være et kriterium?

Etter gjeldende rett knyttes avgiftsplikten også til arvelaters og givers statsborgerskap.

En får borgerskapet ved fødselen hvis mor er norsk eller hvis far er norsk og gift med mor, jf. lov om norsk riksborgarrett av 8. desember 1950 § 1. Skal en utlending få statsborgerskap, må han som hovedregel ha bodd her i minst syv år, jf. § 6. Også i § 3 stilles det krav til botid i Norge. Også reglene om når en mister borgerskapet knytter an til bosted i Norge, jf. § 8.

Det er som hovedregel ingen rettslig sammenheng mellom statsborgerskap og bosted i Norge. En person som er norsk statsborger, vil som hovedregel beholde sitt statsborgerskap når han flytter ut, også hvor vedkommende senere ikke har hatt kontakt med Norge.

Norsk statsborgerskap innebærer derfor ikke i og for seg noen faktisk tilknytning til Norge. Norsk interlegal rett bygger av slike grunner som hovedregel på bostedsprinsippet, ikke statsborgerprinsippet.

Hensikten med reglene om avgiftsplikt på grunnlag av statsborgerskap er å hindre at folk flytter ut for å unngå arveavgift etter regelen om bosted. På side 8 i Ot.prp. nr. 48 (1962-63) begrunnes statsborgerregelen slik:

«Når departementet ikke har funnet å ville foreslå at nasjonalitetsprinsippet helt oppgis, er det bl.a. fordi man må regne med at det enda i mange stater er et så svakt utbygget arveavgiftssystem at betydelige midler helt ville kunne unngå avgift hvis Norge ikke hadde anledning til å ta avgift av dem. Opphold nettopp i slike stater vil lett ha et preg av midlertidighet, samtidig som arvelaterens norske statsborgerskap kan tas som et uttrykk for at han fortsatt har tilknytning til hjemlandet.»

Utvalget antar at denne begrunnelsen i langt mindre grad slår til i dag. Nesten alle OECD-stater har arveavgift, og norsk arveavgift er ikke spesielt høy i internasjonal sammenheng.

Det er imidlertid fortsatt et visst behov for å forebygge avgiftsmotivert utflytting, bl.a. fordi det finnes lavskatteland også avgiftsmessig. Hensynet til at en ikke for lett skal kunne flytte vekk fra avgiftsplikten kan etter utvalgets mening mer treffende ivaretas ved en utflyttingsregel, dvs. en regel om at avgiftsplikten består en tid etter at en person har flyttet fra Norge. Statsborgerskap er ikke avgjørende i avgiftsavtaler og i mange andre land. Statsborgerskap er på den annen side ofte meget enkelt å fastslå for avgiftsmyndighetene. Den gjeldende regel er således ofte lettere å håndheve enn en utflyttingsregel.

Utvalget går etter dette inn for at kriteriet statsborgerskap ikke videreføres som et selvstendig tilknytningskriterium for avgiftsplikt. I stedet bør en bygge på arvelaters/givers domisil, supplert med en regel om avgiftsplikt for gaver en tid etter utflytting. For at denne utflyttingsregelen ikke skal omfatte langt flere tilfeller enn den den tar sikte på, foreslår utvalget at den bare skal gjelde for norske statsborgere. Det henvises til avsnitt 12.4.6.2 nedenfor.

12.4.6 Nærmere om utformingen av en utflyttingsregel og en innflyttingsregel

12.4.6.1 Bakgrunn

I punkt 12.4.5 konkluderes det med at det bør innføres en utflyttingsregel i stedet for dagens statsborgerskapsregel og i tillegg til en bostedsregel. Et slikt tilleggskrav til bostedsregelen vil gjøre bostedsregelen lettere å praktisere. Det vil ikke holde at en har brutt med Norge, det må også ha gått en viss tid.

Reglene i skatteloven § 2-1 gir tidsfrister ved innflytting og utflytting. Disse er beskrevet ovenfor.

I skatteloven § 2-3 tredje ledd er det gitt en regel om at en er skattepliktig for realisasjon av aksje eller andel i norsk selskap i fem år etter utløpet av det kalenderåret da skatteplikt på grunnlag av bosted bortfalt. I Ot.prp. nr. 64 (1991-92) side 34 begrunner departementet bestemmelsen:

«Etter opphevelsen av skatteloven § 15 e ved siste årsskifte er det mulig for skattyter å unngå skatteplikt til Norge for gevinst på aksjer i norske selskaper ved å flytte til utlandet før aksjene realiseres. Prinsipielt bør det etter departementets oppfatning være slik at verdistigning på aksjer og andre andeler i norske selskaper, opparbeidet av norske skattytere, kommer til beskatning i Norge uavhengig av om verdistigningen realiseres mens skattyteren er bosatt i Norge eller i utlandet.»

Departementet skriver videre at det vil være uheldig om skattereglene skulle motivere folk til å flytte utenlands for å kunne realisere aksjene skattefritt.

På side 36 begrunner departementet femårsfristen slik:

«Bakgrunnen for forslaget om skatteplikt på aksjegevinst og gevinst på andre selskapsandeler som realiseres i utlandet er først og fremst å hindre uthuling av skattegrunnlaget. Desto lenger tid det går mellom utflyttingstidspunktet og realisasjonstidspunktet, desto mindre grunn er det til å anta at utflyttingen vil være motivert av å unngå norsk beskatning på gevinsten. Gevinstens tilknytning til Norge vil også avta etter hvert som tiden går etter utflyttingen og aksjeverdien vil bli mer og mer påvirket av forhold som inntreffer etter utflyttingen. Dette tilsier at skatteplikten til Norge bør være begrenset til de tilfeller hvor aksjene eller andelene realiseres innen en viss tid etter utflyttingen fra Norge.»

Fra den svenske lov om «arvsskatt och gåvoskatt» siteres fra § 4:

«Arvsskatt tas ut för egendom inom eller utom Sverige som efterlämnas av den som vid sin död var bosatt eller stadigvarande vistades i Sverige eller var antingen svensk medborgare eller gift med en svensk medborgare och hade flyttat från Sverige mindre än tio år före dödsfallet»

I Nederland gjelder en tiårsfrist og i Storbritannia en treårsfrist. Danmark og Finland har etter det utvalget har fått opplyst ingen utflyttingsregler.

12.4.6.2 Utvalgets vurderinger og forslag

Utvalget ser det som viktig å motvirke avgiftsmotivert utflytting. Statsborgerskapsregelen skulle ivareta dette. Men i tillegg til de svakheter som er beskrevet i avsnitt 12.4.5, vil den ikke kunne motvirke all avgiftsmotivert utflytting. Den som sier fra seg statsborgerskapet vil ikke rammes av regelen. Ei heller vil regelen fange opp de som har hatt domisil i Norge lenge, men som ikke er statsborgere. Arv og gave bør derfor være avgiftspliktig også en tid etter at arvelater eller giver har flyttet fra landet. Ved fastsettelsen av fristens lengde må det tas hensyn til at jo lengre tid det går fra utflytting til arven eller gaven overføres, desto mindre grunn er det til å anta at utflyttingen var avgiftsmotivert.

For å forebygge at regelen medfører at gaven blir fullt avgiftspliktig både i Norge og en annen stat, er det i lovforslagets § 1-2 annet ledd tatt inn en regel som gir rett til kredit for avgift som er betalt i en annen stat.

For å hindre dobbeltbeskatning bør det innføres en kreditregel når arvingen eller mottakeren godtgjør at det faktisk er betalt arveavgift eller lignende i det land arvelater/giver bodde.

Utvalget går inn for at fristen settes til fem år. Dette tilsvarer fristen i skatteloven § 2-3 tredje ledd. Det er også en femårsfrist i den nordiske skatteavtalen, artikkel 13 nr. 7. En tiårsfrist som i Sverige vil etter utvalgets mening være for lang. Hensynet til å hindre avgiftsmotivert utflytting ivaretas i tilstrekkelig grad av en frist på fem år.

Bestemmelsen har til formål å forebygge at givere med lengre tilknytning til Norge, foretar avgiftsmotivert utflytting. Bestemmelsen ville føre alt for langt hvis den også fanget opp utflytting av personer som har hatt et relativt kortvarig opphold i Norge, men som likevel er ansett bosatt her (f.eks. på grunnlag av den seksmånedersregelen som foreslås nedenfor). Utvalget foreslår derfor at utflyttingsregelen bare skal gjelde for den som er norsk statsborger. Utvalget antar at dette stort sett vil gi bestemmelsen et rimelig anvendelsesområde.

Utvalget går videre inn for at det innføres en innflyttingsregel. En slik regel innebærer at i tillegg til den alminnelige regelen om domisil, skal en person regnes å være bosatt (fra innflyttingsdagen) etter en viss tids opphold i riket, selv om oppholdet er midlertidig. Utvalget mener at en slik regel vil kunne gjøre det lettere å anvende bostedsregelen, fordi en da slipper å ta standpunkt til de subjektive momenter når en skal avgjøre bosted en viss tid etter innflytting. På den annen side vil en med en slik regel risikere at det foreligger avgiftsplikt selv om avdødes bo ikke blir skiftet i Norge, noe som vil kunne komplisere avgiftsoppgjøret. Dessuten vil det gå noe tid før en kan si at vedkommende har nytt godt av fellesgodene i en slik grad at det er rimelig at arven etter vedkommende blir avgiftsbelagt her. En regel om at en skal regnes som bosatt en viss tid før en er bosatt etter den alminnelige regel, vil lettere kunne føre til dobbeltbeskatning, noe som bør hindres ved at det innføres kreditregler.

Utvalget foreslår at det innføres en slik regel og at fristen settes til seks måneder, dvs. den samme som i skatteloven § 2-1.

12.4.7 Vurdering av omfanget av situsprinsippet

Utvalget fremhever at det er i tråd med internasjonale prinsipper at fast eiendom og eiendeler knyttet til fast driftssted i Norge omfattes av avgiftsplikt, uten hensyn til hvor arvelater/giver (eller arving/mottaker) bor. Utvalget ser det som klart at det er Norge som er nærmest til å skattlegge eiendom i Norge som skifter eier, og går inn for at denne regelen beholdes.

Internasjonale avtaler gir Norge mulighet til å avgiftsbelegge eiendeler knyttet til et fast sted (fixed base) i Norge, se avsnitt 12.2.5. De samme argumenter for å avgiftsbelegge eiendeler knyttet til fast driftssted, kan brukes for å avgiftsbelegge eiendeler knyttet til fast sted. I slike tilfeller vil det også foreligge begrenset skatteplikt etter skatteloven § 2-3. OECD anbefaler også slik avgift i mønsteravtalen. Utvalget går derfor inn for at Norge utnytter denne muligheten til å beregne arveavgift.

Som fremhevet ovenfor er det etter gjeldende lov ikke hjemmel for å kreve arveavgift i Norge hvor giver eller arvelater er bosatt i utlandet (og heller ikke er norsk statsborger) og gir bort eller etterlater seg aksjer selv om selskapet eier fast eiendom i Norge. Det vil derfor være avgjørende for avgiftsplikten om eiendommen er eid direkte av giver/arvelater eller via aksjeselskap (uansett om dette er norsk eller utenlandsk).

Etter utvalgets mening åpner denne rettstilstanden for en enkel mulighet til å unngå norsk avgiftsplikt på fast eiendom i Norge. Det er tilstrekkelig å skyte eiendommen inn i et aksjeselskap. Utvalget konstaterer at det internasjonalt ser ut til å være en utvikling i retning av å fange opp slike tilfeller til avgiftsberegning i den stat der den faste eiendommen ligger. Slike regler finnes således i Finland, hvor aksjer og andeler i selskaper hvis faste eiendommer utgjør mer enn 50 pst. av selskapets eiendeler omfattes av situsprinsippet. Regler av denne typen er dessuten nylig innført i Frankrike. Hvis en person eller hans nærmeste familie eier mer enn 50 pst. av et selskap (direkte eller indirekte) som eier fast eiendom i Frankrike, vil det ved overføring av aksjer i selskapet ved arv eller gave bli beregnet avgift på de faste eiendommer. Verdien av overføringen beregnes ved at de faste eiendommers andel av selskapskapitalen multipliseres med eierandelen som overføres. Er selskapets fast eiendommer verdt 10 millioner og 60 pst. av aksjene overføres, vil verdien av overføringen være 6 millioner.

Den nordiske avgiftsavtalen åpner uttrykkelig for slik avgiftsberegning i eiendomsstaten, jf. art. 5 (4):

«Overføringer ved arv eller gave av aksjer eller andre andeler i et selskap, hvis hovedsakelige formål er å eie fast eiendom, kan skattlegges i den kontraherende stat hvor selskapets faste eiendommer ligger.»

Regler av tilsvarende type finnes for øvrig i den nordiske skatteavtalen art. 6 (3).

Det er imidlertid også argumenter mot å utvide avgiftsplikten langs disse linjer. For det første blir det nødvendig med ikke helt ukompliserte regler om avgrensning av anvendelsesområdet for slike bestemmelser, og også andre praktiske problemer kan oppstå, jf. nærmere nedenfor. For det annet kan det anføres at en slik utvidelse kan tenkes å lede til dobbeltbeskatning: Hvis reglene i givers/arvelaters hjemstat er bygd opp etter samme prinsipper som

de norske, vil arv/gave av aksjene utløse avgiftsplikt der etter domisilregelen, samtidig som avgiftsplikt blir utløst i Norge. Og det er ikke sikkert at internrettslige kreditregler e.l. i givers/arvelaters hjemstat vil forebygge slik dobbeltbeskatning. Innen Norden vil dobbelt avgiftsplikt bli avverget ved bestemmelsen i den nordiske arveavgiftsavtale art. 5 (4), men tilsvarende regler finnes ikke i forholdet til andre land. - Det kan i denne sammenheng nevnes at problemstillingen er parallell ved formuesbeskatningen, fordi aksjeselskaper - også utenlandske - er fritatt for formuesskatt (selskapsskatteloven § 1-2). Hvor aksjene er eid av utlendinger, vil verdien av fast eiendom i Norge som selskapet eier, ikke bli formuesbeskattet i Norge. Så vidt utvalget kjenner til har det ikke vært overveid noen lovendring her. Etter det utvalget erfarer synes det ikke å ha vært noe problem i praksis at eiendom i Norge har gått i arv gjennom aksjer. Utvalget går derfor ikke inn for at en slik regel innføres nå.

12.4.8 Hvilket prinsipp for fordeling av fradrag bør legges til grunn?

12.4.8.1 Gjeldende rett sett i forhold til de gjeldende arveavgiftsavtalene

I henhold til den nordiske avtalen artikkel 9 nr. 1 skal fradrag gjøres etter intern norsk rett, herunder arveavgiftsloven § 15 femte ledd.

I avtalen med Sveits bestemmer artikkel 4 at gjeld skal komme til fradrag etter forholdet mellom den del av bruttoaktiva som er gjenstand for avgift i hver av de to stater og arvelaterens bruttoformue.

Eksempel: Hvis en person som er bosatt i Norge etterlatter seg en fast eiendom i Sveits som er verdt 400 000 kroner og har en gjeld på 100 000 kroner, samt andre verdier i Norge for 800 000 kroner og gjeld på 50 000 kroner, vil gjeldsfradraget bli som følger: Brutto aktiva i Sveits utgjør 1/3 av totale aktiva, og i Norge 2/3. Da vil gjelden på 150 000 kroner komme til fradrag med 50 000 kroner i Sveits og 100 000 kroner i Norge. Resultatet blir det samme som etter norsk intern rett, se tilsvarende eksempel i avsnitt 12.2.4, og altså det samme som i den nordiske avtalen.

12.4.8.2 Utvalgets vurdering og forslag

Artikkel 8 i OECDs mønsteravtale løser spørsmålet på en annen måte enn norsk intern rett og avgiftsavtalene. Gjeldsfradraget knyttes til de enkelte typer eiendeler. Gjeld som er sikret med pant i en eiendom skal f.eks. trekkes fra i denne. Regelen nødvendiggjør at en må utforme kriterier for tilknytningen. Reglene innebærer at situsstaten bare kan legge avgift på nettoverdien av eiendelen, og for den annen stat innebærer regelen at den ikke får redusert sitt avgiftsgrunnlag med gjeld som knytter seg til utlandet. En forholdsmessig fordeling ut fra forholdet mellom brutto aktiva i de to stater tar ikke hensyn til gjeldens tilknytning og kan således virke tilfeldig. OECD-mønsteret fører imidlertid til at den avgiftspliktige kan få større kontroll over gjeldsfradraget. Eksempel: Hvis en arvelater har en eiendom i utlandet og vedkommende land har høy arveavgift, kan han redusere total avgift i fremtiden ved å ta opp gjeld med pant i eiendommen, selv om de lånte pengene brukes i Norge og reelt sett knytter seg til virksomhet her.

I kommentarene til OECDs mønsteravtale omtales valget av metode slik i note 5:

«The Fiscal Committee took that decision in 1966 because the majority of Member countries had shown a preference for this method as it accorded best with their domestic laws».

Utvalget anser OECDs anbefaling som et viktig argument for å gå over til en regel basert på gjeldens tilknytning til aktiva. På den annen side gjelder fordelingsregelen i den nordiske avtalen og i avtalen med Sveits. En fordelingsregel er enklere å bruke selv om den forutsetter verdsettelse av aktiva i utlandet og at en har oversikt over gjelden, en slipper de rettslige og administrative problemer tilknytningskriteriene vil skape og en slik regel vil forebygge avgiftsplanlegging. Dette er også hovedprinsippet ved inntekts- og formuesskatten. Utvalget går derfor inn for at dagens regel beholdes.

12.4.9 Internrettslige regler til forebygging av dobbelt avgiftsberegning

Unntaksprinsippet går ut på at dobbeltavgift hindres ved at en av statene (hjemstaten) unntar eiendelen fra arveavgift. Unntaksprinsippet kan utformes på to forskjellige måter. Ved fullt unntak skal hjemstaten se helt bort fra eiendelen. Ved unntak med progresjonsforbehold kan hjemstaten beregne avgiften på den øvrige arv/gave med de avgiftssatser som ville vært gjeldende hvis også den unntatte arv var blitt avgiftsbelagt. Sett at Norge skal unnta en arv på 100 000 kroner i henhold til en klausul om unntak med progresjonsforbehold, og at arven som Norge kan avgiftsbelegge er 500 000 kroner. Da vil Norge kunne skattlegge de 500 000 kroner med satser som om det var 600 000 kroner som var skattepliktige.

Kreditmetoden består i to ledd. Først beregner den stat som har den generelle retten til å avgiftsbelegge (hjemstaten) avgift etter vanlige interne regler. Den annen stat (kildestaten) beregner avgift av den del av arven den har rett til å avgiftsbelegge (etter intern rett og eventuelle avgiftsavtaler). Dobbeltavgift hindres ved at hjemstaten gir den avgiftspliktige rett til å trekke fra avgiften til kildestaten i den avgift som er beregnet i hjemstaten.

Det er to hovedvarianter av kreditmetoden. Full kredit innebærer at det gis fradrag for all den avgift som er betalt i kildestaten. Ordinær kredit innebærer at fradraget begrenses til den avgift som er beregnet på den aktuelle gjenstand i hjemstaten.

Hvis hjemstaten avgiftsbelegger en fast eiendom i den annen stat med 10 000 kroner og den annen stat, som har et høyere avgiftsnivå, krever 15 000 kroner i avgift på eiendommen, vil den avgiftspliktige ved full kredit kunne trekke fra 15 000 kroner. I realiteten innebærer dette også en reduksjon av avgift som er beregnet av andre gjenstander. Ved ordinær kredit kan han maksimalt trekke fra 10 000 kroner.

I OECDs kommentar til Modell dobbeltbeskatningsoverenskomst vedrørende dødsboer og arv og vedrørende gaver artikkel 9A og 9B note 13 heter det:

«On the other hand, it has been found important to limit the number of methods to be employed with respect to each leading principle. In view of this limitation, the Articles have been drafted so that Member countries are left free to choose between two methods:

the exemption method with progression (Article 9 A), and the ordinary credit method (Article 9 B).»

Den samme begrensning av metode anbefales av OECD i model tax convention on income and on capital 1992, jf. note 29 til artikkel 23A og 23B.

Når OECD går inn for disse metodene, vil det bidra til å forebygge internasjonal dobbeltavgift hvis også Norge bygger på en av dem. En bør følgelig velge mellom unntak med progresjon eller ordinær kredit.

Unntaksmetoden innebærer at en bare behøver å konstatere at den andre stat har rett til å legge avgift på vedkommende formuesgode, og så unnta det. Det trengs ikke som ved kreditmetoden en undersøkelse av hvor mye som er betalt i avgift i den annen stat. Imidlertid kan progresjonsforbeholdet være komplisert å administrere. Dette må holdes opp mot kreditmetoden som vil være vanskeligere å administrere, særlig begrensningen til ordinær kredit. Den vil også medføre at en må ta stilling til vanskelig rettsspørsmål. Administrative hensyn taler derfor for unntaksmetoden.

Unntaksmetoden vil kunne føre til avgiftsfrihet, nemlig hvor kildestaten har rett til å legge avgift på en gjenstand, men unnlater det, og avgiftsavtalen ikke gir grunnlag for subsidiær beskatningsrett. Dette vil ikke forekomme hvis en bruker kreditmetoden. Kreditmetoden sikrer altså norsk avgiftsberegning bedre enn unntaksmetoden. Ved kreditmetoden (ordinær kredit) vil den avgiftspliktige måtte betale den høyeste av avgiftene.

Ved kreditmetoden vil provenyet bli noe høyere enn ved unntaksmetoden, fordi Norge da kan kreve differansen mellom norsk avgift og utenlandsk avgift, hvis den utenlandske avgiften er lavere.

I Danmark gis det fradrag i boavgiften for arve- eller boavgift som er betalt til fremmed stat. Fradraget kan høyst utgjøre et beløp som svarer til de danske boavgifter på de aktuelle aktiva (ordinær kredit). I Sverige kan en også trekke fra avgift på eiendom i utlandet i den svenske arveavgiften (ordinær kredit). I Finland kan en trekke fra utenlandsk avgift på samme arv eller gave. I Storbritannia kan en trekke fra avgift på eiendeler som har situs i et annet land. Fradraget er begrenset til den britiske avgift på samme gjenstand (ordinær kredit).

I Ot.prp. nr. 35 (1990-91) (Skattereformen) side 191 ble det signalisert at man vil gå over til kreditprinsippet iallfall for virksomhetsinntekter i skatteavtalene.

Utvalget legger vekt på at kreditmetoden vil gi riktigere resultater, fordi en ikke risikerer tilfeller av ikke-avgift. De administrative ulempene kan lettes ved at en pålegger den avgiftspliktige å godtgjøre at vilkårene for kredit foreligger. Til støtte for standpunktet kan det også anføres at de fleste land bygger på kreditmetoden.

På denne bakgrunn går utvalget inn for at kreditmetoden (ordinær kredit) bør anvendes ved arveavgift.

Kapittel 13

Avgiftsadministrasjonen og saksbehandlingsregler

13.1 Mandatet

Utvalgets mandat lyder på dette punkt:

«Statens avgiftsforvaltning bør gjennomgå med sikte på en mest mulig effektiv oppgaveløsning som også gir tilfredsstillende service til de avgiftspliktige. Et hovedspørsmål for forvaltningsløsningene vil være om skattefogdkontorene bør være både fastsettings- og innkreivingsorgan, eller om fastsettingsfunksjonen bør overføres til fylkesskattekontoret eller likningskontoret. Et annet hovedspørsmål vil være om skifterettens avgiftsmyndighet i offentlig skiftede dødsboer bør videreføres som selvstendig myndighet, eller begrenses til en foreløpig beregning og tilbakeholdelse av avgiftsmidler med sikte på endelig fastsettelse/godkjenning hos avgiftsmyndigheten. I tilfelle videreføring av skifterettens selvstendige avgiftsmyndighet må det vurderes hvordan staten kan sørge for samordnet avgiftspraksis i privat og offentlig skiftede boer. Et tredje hovedspørsmål gjelder hvordan oppgave- og opplysningsbehovet for avgiftsmyndighetene skal ivaretas. Det forutsettes at Skattedirektoratet fortsatt skal ha de direktoratsfunksjoner som arveavgiftsordningen gjør nødvendig eller naturlig.»

13.2 Beskrivelse av dagens ordning

13.2.1 Avgiftsmyndighetenes oppbygning og de rettslige forhold mellom organene

13.2.1.1 Skattefogdkontorene

Skattefogdetaten er organisert med en sentral ledelse i Skattedirektoratet og til sammen 18 skattefogdkontorer, et for hvert fylke, bortsett fra Oslo og Akershus som har felles kontor. Hvert kontor ledes av en skattefogd. Det enkelte skattefogdkontor er inndelt i flere fagområder. Hovedstrukturen består av fire fagområder: Et arveavgiftsområde, et innfordrings-/merverdavgiftsområde, et lønnsområde og regnskapsområde. Arveavgiften er altså bare en del av oppgavene kontoret har. Foruten arveavgift arbeider fogdene med innkreivning/innfordring av merverdi- og investeringsavgift, samt en rekke andre avgifter og gebyrer, tilsyn med kommunekassererne, føring av regnskap for offentlige institusjoner på fylkesnivå, samt arbeide med lønninger for statsansatte i fylket.

Skattefogdetaten hadde i 1999 omlag 550 årsverk. Ca. 90 av disse var knyttet til fastsettelse og innkreivning av arveavgift.

13.2.1.2 Skifterettene

Når herreds- eller byretten skal skifte dødsbo, settes den som skifterett. Oslo har egen skifterett og byskriverembete. Andre steder er skifteretten en del av byfogdembedet. Det finnes 87 domstoler som behandler skiftesaker fordelt på 87 distrikter. Herreds- og byrettene varierer i størrelse fra fem til over 130 ansatte, jf. NOU 1999:19 side 38. Forretningsstatistikken for 1998 viste at herreds- og byrettene det året åpnet 1 124 dødsbo. Dette utgjorde ca. 2 pst. av alle dødsfall i 1998. Fastsettelse og innkreving av arveavgift foregår som en del av utlodningen av dødsboene. Den dommer som avgjør utlodningen, fastsetter også arveavgiften. I praksis beregner bobestyrer arveavgiften når utkastet til utlodning settes opp.

13.2.1.3 Skattedirektoratet

Skattedirektoratet utøver den sentrale ledelsen av skattefogdkontorene og er dermed klageinstans for arveavgiftssaker. Direktoratet gir også fortolkningsuttalelser og utformer rundskriv til skattefogdkontorene og skifterettene.

13.2.1.4 Finansdepartementet

Finansdepartementet har departementsansvaret for utformingen av arveavgiftslovgivningen, herunder det årlige arveavgiftsvedtak. Departementet er overordnet Skattedirektoratet. Departementet gir fortolkningsuttalelser om arveavgiftslovgivningen.

13.2.1.5 De rettslige relasjoner mellom organene

Arveavgiftsloven § 24 annet og tredje ledd bestemmer hvilken skattefogd en avgiftssak hører inn under. Når det gjelder midler som skiftes ved noens død skal skattefogdkontoret i det fylke avdøde hadde bopel da han døde behandle saken. Ved utdeling fra uskiftebo er det skattefogdkontoret i det fylke gjenlevende ektefelle hadde sin bopel da midlene ble ytet, som skal ha saken. Ved gaver er det giverens bostedsfylke som er avgjørende. Hvis bopel etter disse reglene er i utlandet, er det skattefogdkontoret i Oslo som skal ha saken. Skattedirektoratet kan i tvilstilfelle avgjøre hvilken skattefogd som skal ha saken. (Delegert til skattedirektoratet fra 1. juli 1997).

Skattedirektoratet er overordnet organ for skattefogdkontorene og klageinstans for annet enn klage over verdsettelse (om klageinstansens kompetanse se nedenfor). Som overordnet organ kan Skattedirektoratet etter alminnelige forvaltningsrettslige regler gi instruks til skattefogdkontorene. Dette gjelder både generelle instruks og instruks i enkeltsaker. Hensynet til reell toinstansbehandling tilsier imidlertid at adgangen til å instruere i enkelttilfelle bør benyttes med varsomhet. (Eckhoff: Forvaltningsrett 1996 side 180). Instruksene kan ikke være i strid med regler av høyere rang, som instruks fra departementet, lover og forskrifter.

Det er skattefogdkontoret som er avgiftsmyndighet hvis ikke saken hører under en skifterett. I loven § 24 første ledd er det regulert når skifteretten er avgiftsmyndighet. Skifteretten er avgiftsmyndighet for midler som står under offentlig skifte, nærmere bestemt for de midler den skifter, for så vidt de

avgiftspliktige senest ved utlodningen erverver rådigheten over midlene. Det avgjørende er altså hvilke midler som omfattes av det bo skifteretten skifter. Videre er skifteretten avgiftsmyndighet for gaver når de ikke er avgiftsberegnet og gaven er gitt av den hvis bo skiftes offentlig og mottaker er blant dem som mottar midler på skiftet.

Skifterettens utlodning kan ankes til lagmannsretten, jf. skifteloven § 40. Men det er Skattedirektoratet som er klageinstans for skifterettens avgjørelser som gjelder arveavgift. Direktoratet kan omgjøre skifterettens avgiftsberegning bortsett fra verdsettelsen, jf. arveavgiftsloven § 35 annet ledd. Hvis vedtaket om verdsettelse lider av slike mangler at det er ugyldig, kan direktoratet oppheve vedtaket. Vedtaket kan ikke erklæres for ugyldig bare fordi direktoratet er uenig i den konkrete verdsettelsen.

Når skifteretten opptrer som avgiftsmyndighet, fungerer den som forvaltningsorgan og er underordnet Skattedirektoratet. Direktoratet kan da instruere skifteretten når det gjelder avgiftsspørsmål. Når det gjelder verdsettelse har Skattedirektoratet anledning til å kreve verdiene fastsatt ved rettslig skjønn, jf. arveavgiftsloven § 38.

Finansdepartementet kan rettslig sett instruere Skattedirektoratet og skattefogdkontorene/skifterettene generelt og i enkeltsaker. Departementet kan også omgjøre avgjørelser fra Skattedirektoratet og skattefogdkontorene/skifterettene. Omgjøring til skade for noen må skje innen tre år etter at den omgjorte avgjørelse ble truffet, jf. arveavgiftsloven § 35 tredje ledd.

13.2.2 Saksbehandlingsreglene når skattefogdkontoret er avgiftsmyndighet

13.2.2.1 Forholdet til forvaltningsloven

Forvaltningsloven av 10. februar 1967 gjelder for skattefogdkontorets, Skattedirektoratets og departementets saksbehandling, men ikke for skifterettens behandling. I arveavgiftsloven er det gitt særlige regler om saksbehandlingen, som går foran forvaltningslovens regler hvis det foreligger motstrid.

13.2.2.2 Skattefogdkontorets behandling av saken i første instans

Her vil forvaltningslovens regler gjelde som alminnelige regler, særlig reglene i kapittel III (Almindelige regler om saksbehandlingen), kapittel IV (Om saksforberedelse ved enkeltvedtak) og kapittel V (Om vedtaket). Skattefogdkontoret plikter således å veilede partene og andre om gjeldende regelverk, jf. forvaltningsloven § 11. Hvis skattefogdkontoret vurderer å gjøre et vedtak uten at parten selv har sendt inn opplysninger om avgiftspliktige disposisjoner, plikter fogden etter nærmere regler i § 16 å varsle parten og gi denne mulighet til å uttale seg. Skattefogdkontoret plikter generelt å utrede saken så godt som mulig før vedtak treffes, jf. § 17. Videre gjelder reglene om partsinnsyn i sakens dokumenter, jf. §§ 18 og 19.

Når avgiften er foreløpig eller endelig fastsatt, plikter skattefogdkontoret i henhold til arveavgiftsloven § 31 å underrette den avgiftspliktige. Underretningen skal inneholde følgende opplysninger:

- Hvordan avgiftsgrunnlaget har fremkommet
- Hvordan avgiften er beregnet
- Hvor stor avgiften er

- Når og til hvem avgiften skal betales
- Hvem som har ansvaret for å betale
- Fristen for å klage og villkårene for å kreve rettslig skjønn

At reglene i arveavgiftsloven § 31 er fulgt har betydning for om klagefristen begynner å løpe, jf. § 35 første ledd tredje punktum. Det er også gitt regler om underretning om vedtaket i forvaltningsloven § 27. Ifølge forvaltningsloven § 24 og 25 skal det gis en begrunnelse for vedtaket som skal inneholde en henvisning til reglene vedtaket bygger på. I den utstrekning det er nødvendig for å sette parten i stand til å forstå vedtaket skal begrunnelsen også gjengi innholdet av reglene eller den problemstilling vedtaket bygger på. Videre skal det redegjøres for eller henvises til de faktiske forhold vedtaket bygger på.

13.2.2.3 Klage over vedtak som ikke gjelder verdsettelse

Arveavgiftsloven § 35 regulerer klage- og omgjøringsadgangen. (Omgjøring behandles i avsnitt 13.2.2.5). Det sies eksplisitt i bestemmelsen at forvaltningsloven kapitel VI gjelder når arveavgiftsloven kapitel VIII ikke regulerer forholdet.

Enhver som er ansvarlig for avgiften kan klage over avgiftsfastsettelsen, jf. arveavgiftsloven § 35. Klagen skal gå til det nærmeste overordnede organ, jf. forvaltningsloven § 28. Skattedirektoratet er etter 1. juli 1997 klageinstans for avgiftsvedtak. Skattedirektoratets vedtak i klagesak kan ikke påklages. Klagefristen er seks uker fra den dag underretning om avgiftsfastsettelsen ble sendt i overensstemmelse med § 31. Det holder altså at underretningen er sendt, det er ikke avgjørende når den har kommet fram til parten. (Etter forvaltningsloven § 29 løper klagefristen fra det tidspunkt vedtaket har kommet fram til parten. Her går imidlertid arveavgiftslovens regler foran.) For at klagen skal være fremsatt i tide, er det nok at erklæringen før utløpet av fristen er avgitt til post, telegraf eller tjenestemann som har fullmakt til å motta slik klage, jf. forvaltningsloven § 30. Klageinstansen kan forlenge fristen eller gi oppreisning mot oversittelse av fristen når det finnes rimelig, jf. arveavgiftsloven § 35. Forvaltningsloven § 31 setter en absolutt frist på ett år for at saken skal kunne tas opp som klagesak. Klagen skal fremsettes til det organ som har fattet det påklagede vedtak, jf. forvaltningsloven § 32.

Forvaltningsloven § 33 gir regler for saksforberedelsen i klagesak. De alminnelige regler i kapitel IV og V gjelder. Skattefogdkontoret skal gjøre de undersøkelser som klagen gir grunn til og eventuelt omgjøre sitt eget vedtak. Fatter ikke skattefogdkontoret nytt vedtak, skal klagen sendes Skattedirektoratet.

Skattedirektoratet kan ifølge forvaltningsloven § 34 prøve alle sider ved saken, herunder ta hensyn til nye omstendigheter. Det skal vurdere de synspunkter klager kommer med, men kan altså også ta opp andre sider av saken. Klageinstansen kan - hvis den finner klagen berettiget - fatte nytt vedtak i saken eller nøye seg med å oppheve vedtaket og sende det tilbake til ny behandling i underinstansen.

Skattedirektoratets avgjørelse kan ikke påklages, men direktoratet kan omgjøre sitt eget vedtak. Finansdepartementet kan også omgjøre av eget

tiltak. Omgjøring må skje innen fristene i § 35 tredje ledd. En kan også etter vanlige regler klage til Sivilombudsmannen.

13.2.2.4 Klage over vedtak som gjelder verdsettelse

Det er gitt særregler for klagebehandlingen av verdsettingsspørsmål. Klage over verdsettelse går i første omgang til avgiftsmyndighetene selv, jf. forvaltningsloven § 36. Departementets omgjøringsadgang etter § 35 annet ledd (fra 23. juni 1997 delegert til Skattedirektoratet) gjelder ikke avgjørelser som består i verdsettelse. Dette gjelder bare den konkrete verdsettelsen. Direktoratet har anledning til å korrigere uriktig lovanvendelse også når det dreier seg om verdsettelse. Plikten til å rette feil av eget tiltak etter § 34 gjelder ikke verdsettelse.

Etter arveavgiftsloven § 36 skal altså klage over verdsettelsen gå til avgiftsmyndighetene. Avgiftsmyndighetene skal så gjøre de endringer som de finner grunn til og sende melding til klager. Finansdepartementet har i rundskriv av 20. oktober 1969 uttalt at når avgiftsmyndighetene skal ta stilling til klagen, kan den ikke sette verdien høyere med mindre den avgiftspliktige har forsømt sin opplysningsplikt eller forsettlig/uaktsomt har gitt uriktige/ufullstendige opplysninger. Har to arvinger motstridende interesser i verdsettelsen, vil en likevel kunne gjøre en ny vurdering som bare imøtekommer én av partene.

Den som er misfornøyd med fastsettelsen, kan innen seks uker etter at han fikk meddelelsen etter § 36, kreve verdien fastsatt ved rettslig skjønn, se arveavgiftsloven § 37. Rettslig skjønn holdes etter reglene i skjønnsprosessloven av 1. juni 1917 nr. 1, men med de unntak som er gitt i arveavgiftsloven §§ 40 til 42. Skjønnsretten sammensettes i alminnelighet i den enkelte sak av en dommer og fire skjønnsmenn, jf. § 11. Skjønnsretten kan imidlertid settes med to skjønnsmenn dersom begge parter krever det og dommeren finner det ubetenkelig, jf. § 11. I særlig vanskelige og omfattende saker settes retten med seks skjønnsmenn dersom partene krever det og dommeren finner det påkrevet. Skjønnsforretningen holdes i det distrikt gjenstanden for skjønnet befinner seg.

Etter arveavgiftsloven § 38 kan departementet kreve avgiftsmyndighetenes verdsettelse prøvet ved skjønn, hvis ikke enighet oppnås ved avtale med den avgiftspliktige. (Kompetansen til å inngå avtale med den avgiftspliktige er fra 23. juni 1997 delegert Skattedirektoratet).

13.2.2.5 Omgjøring uten klage og retting av feil

Etter § 34 skal avgiftsmyndighetene av eget tiltak rette feil som ikke gjelder verdsettelse hvis de oppdages innen 10 år. Fristen er tre år for retting til skade for den avgiftspliktige, med mindre vedkommende forsettlig eller uaktsomt har unnlatt å oppfylle sin opplysningsplikt.

Departementet (fra 1. juli 1997 delegert til Skattedirektoratet) kan omgjøre skattefogdkontorets vedtak uten forutgående klage, jf. arveavgiftsloven § 35 andre ledd. Omgjøringsadgangen gjelder ikke verdsettelsesspørsmål. Etter forvaltningsloven § 35 kan skattefogdkontoret og Skattedirektoratet omgjøre sine egne vedtak.

I arveavgiftsloven § 35 tredje ledd settes det en frist på tre år for omgjøring til skade for noen. Har vedkommende eller dennes fullmektig forsettlig eller uaktsomt gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger, gjelder en frist på 10 år, forutsatt at forsømmelsen kan ha påvirket den omgjorte avgjørelse. Det gjelder også en frist på 10 år hvis en helt har unnlatt å gi opplysninger. For omgjøring til gunst løper ingen frist. Fristregelen i arveavgiftsloven § 35 tredje ledd gjelder ikke for skattedirektoratets/departementets omgjøring av eget vedtak. For disse vedtak gjelder reglene i forvaltningsloven § 35.

13.2.3 Saksbehandlingsreglene når skifteretten er avgiftsmyndighet

Etter forvaltningsloven § 4 første ledd bokstav a gjelder ikke forvaltningsloven ved skifterettens fastsettelse av arveavgift, men arveavgiftsloven gjelder. Dessuten vil skifteretten være bundet av alminnelige forvaltningssrettslige prinsipper når den opptrer som avgiftsmyndighet.

Et dødsbo kan skiftes privat eller offentlig. Offentlig skifte foretas av skifteretten. Målsetningen ved skiftet er så raskt som mulig å få arven etter avdøde delt mellom avdødes arvinger, legatarer og kreditorer, etter at utgiftene til skiftet er betalt. Skifteretten må fordele både verdier og gjenstander. Mens boet står under offentlig skifte er det skifteretten som forvalter boets aktiva.

Etter skifteloven § 84 kan enhver loddeier kreve offentlig skifte. Overformynderiet og verge kan kreve offentlig skifte for umyndig. Videre kan en legatar som skal ha «en vesentlig del» av boets midler, kreve offentlig skifte. Legatar kan også ellers kreve offentlig skifte hvis det er gått over ett år siden dødsfallet uten at han har fått det han skal ha, med mindre det godtgjøres at loddeierne ikke er å bebreide. Kreditor kan innen seks måneder etter at arvingene har overtatt boet til privat skifte, kreve offentlig skifte hvis utsiktene til dekning vesentlig forringes på grunn av arvingenes forhold. Kreditor kan videre kreve offentlig skifte hvis arvingene ikke har overtatt gjelden innen 60 dager etter dødsfallet. Skifteretten skal åpne offentlig skifte av eget tiltak hvis arv og gjeld ikke er overtatt innen 60 dager etter dødsfallet, jf. § 83, med mindre skifteretten har forlenget fristen. Offentlig skifte kan bare kreves så lenge det private skiftet ikke er avsluttet. Når det er gått tre år etter dødsfallet, kan offentlig skifte bare kreves når sterke rimelighetsgrunner tilsier det, jf. § 85.

Det offentlige skiftet avsluttes ved en utlodning, jf. § 35. Utlodningen er en regnskapsmessig oppstilling over boets aktiva og passiva, og som angir hvordan midlene skal fordeles. Utlodningen er gjenstand for anke, ankefristen er seks uker fra utlodningsdagen.

Som en forvaltningsavgjørelse, prinsipielt adskilt fra utlodningen, beregner skifteretten arveavgiften, jf. arveavgiftsloven §§ 24 og 23 første ledd. Etter arveavgiftsloven § 33 plikter skifteretten å holde tilbake midler til dekning av arveavgiften. Hvis forfallstiden er utsatt for avgiften eller rådigheten over midlene erverves senere enn utlodningen, plikter skifteretten bare å holde tilbake midler hvis skattefogdkontoret anmoder om det.

Etter § 34 skal «avgiftsmyndigheten», herunder også skifteretten, rette feil av eget tiltak. Direktoratet kan også omgjøre skifterettens avgjørelser, jf. § 35 annet ledd. Regelen om omgjøring blir ikke brukt i praksis, fordi det ikke foreligger kontrollrutiner. Reglene om klage over verdsettelsen gjelder også for

skifterettens avgjørelser om arveavgift, jf. § 36 flg. Skifterettens avgiftsfastsettelse (ikke selve utlodningen) kan påklages til Skattedirektoratet.

13.2.4 Meldings- og opplysningsplikten og taushetsplikten

13.2.4.1 De rettslige regler

Arveavgiftsloven bygger på et selvdeklarasjonsprinsipp, dvs. at de avgiftspliktige selv plikter å melde inn mottatt arv og gaver, jf. arveavgiftsloven § 25. Slike meldinger er en viktig opplysningskilde for avgiftsmyndighetene. Plikten til å sende inn arve- eller gavemelding foreligger bare ved privat skifte av dødsbo og ved gave og utdeling fra uskiftebo. Ved offentlig skifte vil skifteretten få de nødvendige opplysninger på annen måte, jf. § 27. Plikten til å levere melding påhviler enhver loddeier eller arving i dødsbo. Ved gave og utdeling fra uskiftebo påhviler plikten giver, mottaker, gjenlevende ektefelle og eventuelt tredjemann som mottar midlene til forvaring på vegne av erververen. Fristen for å levere melding er seks måneder etter dødsfallet ved skifte av dødsbo, eventuelt seks måneder etter at boet er blitt tilbakelevert fra skifteretten. Ved gave og utdeling fra uskiftebo skal melding leveres innen én måned.

Melding skal gis selv om det ikke er overført så mye at det blir avgift. Avgiftspliktig arv og gave under fribeløpet skal følgelig også meldes.

Meldingen skal inneholde en nøyaktig og fullstendig fortegnelse over de avgiftspliktige midler og for øvrig opplysning om alle omstendigheter av betydning for avgiftsplikten. I praksis skjer dette ved at de avgiftspliktige fyller ut et skjema.

Hvis melding om arv eller gave ikke sendes inn, kan avgiften fastsettes ved skjønn, jf. § 30 A.

Også utover det å fylle ut arve- eller gavemeldingsskjema plikter en å gi opplysninger til avgiftsmyndighetene, jf. § 27.

I offentlig skiftede bo er loddeier og arving ansvarlig for at den som utfører bobehandlingen senest innen utlodningen får kjennskap til alle omstendigheter av betydning for avgiftsplikten, jf. § 27.

Generelt gjelder at den avgiftspliktige, giver og gjenlevende ektefelle snarest mulig skal meddele avgiftsmyndighetene forhold som er av betydning for den videre behandling av saken, jf. § 27 annet ledd. Videre skal den som har plikt til å gi meldinger og opplysninger, snarest underrette avgiftsmyndighetene hvis han forstår eller bør forstå at gitte opplysninger er blitt feilaktige eller ufullstendige eller at avgiftsfastsettelsen er bygget på feilaktige eller ufullstendige opplysninger.

Også andre kan ha opplysningsplikt. Hvis avgiftsmyndighetene eller ligningsmyndighetene krever det, plikter partene i en økonomisk transaksjon å gi opplysninger som er nødvendige for å avgjøre om det foreligger en avgiftspliktig gave, jf. § 25 siste ledd.

Alle offentlige myndigheter samt livsforsikringsselskaper plikter ukrevd å gi de opplysninger som fastsettes av departementet, til kontroll med at avgift svares etter arveavgiftsloven, jf. § 28 annet ledd. I forskrift 9.12.69 nr. 3903 del II og III er det gitt slike regler. Ligningsmyndighetene plikter etter §§ 4 og 5 å gi melding om gavetransaksjoner (som ikke er åpenbare leilighetsgaver). Videre kan avgiftsmyndighetene kreve opplysninger om navngitte arvelatere og arvinger og enhver annen navngitt person, selskap mv. som er eller for-

modes å være giver eller gavemottaker. Etter § 6 plikter tinglysningsdommeren å gi melding til skattefogdkontoret når han mottar dokument til tinglysning som gir uttrykk for gave eller gavesalg. Etter § 7 plikter overformynder å sende melding til skattefogdkontoret når midler som er mottatt til forvaltning antas å være gave. Etter § 8 plikter livsforsikringsselskaper å gi melding til skattefogdkontoret om utbetaling av forsikringssum, gjenkjøpsverdi, livrente, tilbakebetalingsbeløp eller lignende ytelse.

Etter § 28 tredje ledd kan avgiftsmyndighetene pålegge partene i en økonomisk transaksjon å gi opplysninger som kan ha betydning for om avgiftsplikt foreligger. Vilkårene er at det er skjellig grunn til å tro at avgiftspliktig overdragelse av midler har funnet sted, eller at det er nødvendig for kontroll med at riktig avgift svares. Under samme vilkår plikter tredjemann å gi opplysninger om midler vedkommende har hatt til forvaltning og økonomiske mellomværender som står i sammenheng med forvaltningen.

I § 28 fjerde ledd bestemmes det at for offentlige myndigheter som fastsetter, innkrever eller kontrollerer skatter og avgifter til stat eller kommune gjelder opplysningsplikten uten hensyn til taushetsplikt. Når opplysningene kreves etter tredje ledd annet punktum fra personer som har hatt midlene til forvaltning, kan heller ikke taushetsplikt påberopes. Opplysningsplikten for en som ikke er giver, mottaker eller loddeier i boet er begrenset som i tvistemålsloven §§ 208 og 209. Dvs. at en som hovedregel kan nekte å forklare seg om forhold som kan påføre en selv eller familiemedlemmer straff eller tap av borgerlig aktelse, samt forretningshemmeligheter.

Ikke bare opplysninger fra parter og andre er av betydning for opplysningen av saken. Også granskning av fast eiendom, løsøre, dokumenter, regnskaper osv. kan være av betydning. Dette er det gitt regler om i § 29.

13.2.4.2 Hvordan opplysningsbehovet oppfylles i dag

Arveavgiftsloven bygger som sagt på et selvdeklarasjonsprinsipp. De avgiftspliktige plikter selv å innrapportere til skattefogdkontoret om arv og gave innen lovens frister (6 mnd for arv og 1 mnd for gave). Innrapportering skjer normalt på egne fastsatte skjemaer, jf. arveavgiftsloven 25 åttende ledd:

- R-0015 B/N «Melding om arv» (utarbeidet av Finansdepartementet)
- RF-1616 B/N «Melding om gaver gavesalg, overdragelse mellom nære slektninger og om utdeling av midler fra uskiftet bo» (utarbeidet av Skattedirektoratet).

Skattedirektoratet har i tillegg utarbeidet egne opplysningsskjemaer for fast eiendom, samt en egen veiledning til gavemeldingsskjemaet (RF-1616 B/N).

Det er for tiden under utarbeidelse en egen informasjonsbrosjyre om arveavgift. Det er meningen at denne skal være tilgjengelig på skattefogdkontorer, ligningskontorer og hos skifterettene.

Gavemeldingsskjemaet med veiledning, samt opplysningsskjemaene for fast eiendom og arveavgiftsbrosjyren ble i 1999 lagt ut på Internett (Skattedirektoratets hjemmeside).

Det er utarbeidet et eget IKT-system for arveavgift. Det er et komplett saksbehandlingssystem som inneholder funksjoner for postmottak med journalføring og purrerutiner (purring på arv og gavemeldinger), en fastsettelses-

modul med automatisk avgiftsfastsettelse, renteberegning og produksjon av vedtak, en innkrevings-/innfordringsmodul basert på journal og reskontroopplysninger, en betalingsordningsmodul knyttet til reskontro, automatiserte fakturerings-, purre- og renteberegningsrutiner, ledelsesinformasjon og maskinelle overføringsrutiner til Statsregnskapet.

Skattefogdkontorene har også tilgang til folkeregisteropplysninger. Folkeregisteropplysningene inngår som en integrert del av IKT-systemet for arveavgift.

Skattefogdkontorene har videre tilgang til Skattedirektoratets oppslag over grunnlagsdata (Cics). Her finnes det bl.a. informasjon om den enkelte skatteytters inntekt, formue og gjeld. Oppslagene er pr. i dag ikke spesielt tilrettelagt for arbeidet med arveavgift. Cics inneholder også egne oppslag med verdier for ikke-børsnoterte (pr. 01.01.) og børsnoterte aksjer (høyeste/laveste/sist omsatt for hver omsetningsdag). Skifterettene har ikke denne elektroniske tilgangen til opplysninger.

Enkelte skattefogdkontorer har i tillegg tilgang på EDR (eiendomsregisteret) fra Norsk eiendomsinformasjon AS. Her finnes det bl.a. opplysninger om hjemmelsforholdene til fast eiendom.

Skattefogdkontorene er avgiftsmyndighet i dødsboene som ikke er gjenstand for offentlig skifte, jf. arveavgiftsloven § 24. Overtar arvingene boet til privat skifte, blir det utstedt en skifteattest. Kopi av skifteattestene oversendes skattefogdkontorene. Skattefogdkontorene registrerer dødsboene, og de blir deretter automatisk fulgt opp via arveavgiftssystemet. Dette innebærer bl.a. at det ca. 3 måneder etter dødsfallstidspunktet blir sendt ut et informasjonsbrev hvor arvingene blir minnet om plikten til å innsende arvemelding innen 6 måneder. Oversitter arvingene denne fristen, vil systemet følge opp med purringer.

Skattefogdkontorene skal også motta melding fra likningskontoret om gavetransaksjoner. Fra § 4 i forskrift av 9. desember 1969, gitt i medhold av arveavgiftsloven § 28 siteres:

«Ligningsmyndighetene skal snarest sende melding om gavetransaksjoner - herunder salg til underpris - til skattefogdkontoret i det distrikt hvor giver er bosatt. Dette gjelder også når lignings-myndighetene blir kjent med at en gavetransaksjon kan ha funnet sted.»

Dersom gaven ikke allerede er meldt til skattefogdkontoret, registreres gaven i arveavgiftssystemet og det blir sendt ut purring på gavemelding.

I praksis er det svært varierende i hvilken grad likningskontorene følger opp denne plikten. Da opplysningene i utgangspunkt kommer fra parten som har mottatt en gave, innebærer dette at likningskontoret må henvende seg til parten og be dem opplyse hvem som er giver, før innberetningen kan sendes rette skattefogdkontor. Pga. en presset arbeidssituasjon er det flere likningskontorer som nedprioriterer denne arbeidsoppgaven.

Skattefogdkontorene mottar også melding om tinglyste eiendomsoverdragelser, se ovennevnte forskrift § 6. Eiendomsoverdragelsene går i dag gjennom en elektronisk behandling før de oversendes det enkelte skattefogdkontor. Opplysning om eiendomsoverdragelsene overføres elektronisk til Skattedirektoratet, som så foretar en «vasking» opp mot folkeregisteret. På

bakgrunn av denne «vasking» mottar skattefogdkontorene lister over registrerte eiendomsoverdragelser som kan innebære en avgiftspliktig disposisjon. Dersom overdragelsen ikke allerede er meldt hos skattefogdkontoret, vil kontorene foreta en nærmere vurdering av avgiftsplikten før saken registreres i arveavgiftssystemet og det blir sendt ut purring på gavemelding. Innberetningsplikt etter forskrift av 9. desember 1969 følger også for overformynderiet og livsforsikringsselskaper.

13.2.4.3 Taushetsplikten

Etter arveavgiftsloven § 23 annet ledd har avgiftsmyndighetene taushetsplikt om noens økonomiske eller personlige forhold, med mindre avgiftsmyndighetene er pålagt ved lov å åpenbare det.

Forvaltningsloven §§ 13-13 f supplerer § 23 annet ledd, jf. § 13 e. Forvaltningsloven gir nærmere regler om når taushetsplikten ikke er til hinder for at en bringer opplysninger videre.

Etter domstolsloven § 63a har dommer og andre som gjør tjeneste eller arbeid ved et dommerkontor, taushetsplikt om noens personlige forhold, tekniske innretninger og fremgangsmåter, samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den opplysningene angår. Forvaltningsloven §§ 13 til 13 e får tilsvarende anvendelse.

Oslo skifterett følger den praksis at alle opplysninger som fremkommer i anledning av private skifter, herunder om økonomiske forhold, midler som måtte være unntatt/unndratt beskatning/arveavgiftberegning, omfattes av taushetsplikten. Ved offentlige skifter hvor skifteretten er avgiftsmyndighet, vil skifteretten legge til grunn de opplysninger man måtte ha når man foretar avgiftsberegningen, fordi taushetsplikten etter § 63a er ikke til hinder i slike tilfelle.

13.3 Hvilket organ bør fastsette arveavgiften ved privat skifte?

13.3.1 Innledning

Det må skilles mellom fastsettelse av arveavgift og innfordring av avgiften. Fastsettelse innebærer at avgiftsmyndighetene vurderer det faktum som foreligger opp mot gjeldende regelverk og fatter vedtak om avgiftsplikten og avgiftens størrelse. Innkreving innebærer å treffe tiltak med sikte på at det fastsatte beløp blir betalt til staten, herunder for eksempel purring og tvangsinndrivelse. Også regnskapsføring av innbetalt arveavgift hører under innfordring.

I dag har skattefogdkontorene og skifterettene ansvaret både for fastsettelse og innkreving av arveavgift, på hvert sitt område.

Under behandlingen av St.prp. nr. 41 (1995-96), uttalte Stortingets finanskomite i Innst. S. nr. 266 (1995-96) side 7:

«Flertallet mener også at skattefogdetaten må beholde de arbeidsoppgavene de har i dag. Det er derfor ikke aktuelt å overføre fastsettelse av arveavgift og lønns- og regnskapsfunksjonen til andre etater.

Flertallet mener en slik omorganisering må evalueres etter 4 år(...).Omorganiseringen må medføre en påviselig effektivisering i forhold til dagens tilstand.»

Komiteen gav ingen nærmere begrunnelse for disse standpunkter, men den uttaler generelt at den ikke kan ta standpunkt til forslagene i St.prp. nr. 41 på bakgrunn av de opplysninger som foreligger.

Endringsforslagene som følger nedenfor vil ikke være aktuelle å gjennomføre før fireårsperioden fastsatt av finanskomiteen har utløpt den 1. juli 2001.

13.3.2 Bør fastsettelses- og innfordringsfunksjonen være hos samme eller forskjellige organer?

Slik avgiftsforvaltningen i dag er organisert er det samme forvaltningsorgan som fastsetter og innkrever arveavgiften. Arveavgiftsforvaltningen skiller seg fra forvaltning av andre skatter og avgifter hvor disse arbeidsoppgaver er klart adskilt. Således skal inntekts- og formuesskatt utlignes av ligningskontoret og innkreves av skatteoppkrever (kommunekasserer/kemner), og merverdiavgiften fastsettes av fylkesskattekontoret og innkreves av skattefogdkontoret.

I St.prp. nr. 44 1993-94 (Felles skatte-, avgifts- og tolletat) side 49 heter det:

«Virksomhetsområdet Innbetaling/Innfordring er et eget fagfelt på en annen måte enn de øvrige virksomhetsområdene som alle går ut på å få fastsatt et skatte-, avgifts- eller tollbeløp som skal innfordres. Dagens organisering er også lagt opp slik når det gjelder innfordring på to hovedområder i skatte-, avgifts- og tolladministrasjonen; skatt/arbeidsgiveravgift og innenlands merverdiavgift. Argumenter for fortsatt å ha et skille er

–Samme etat skal ikke kunne fastsette grunnlaget for kravet og deretter foreta postering av innbetaling.

–At det ikke tas innfordringsmessige hensyn som er utenforliggende ved fastsettelsen.

–Unngå uheldig innblanding i innfordringen fra utligningsinstansen.»

St.prp. nr. 44 er en oppfølging av NOU 1993:1 Reorganisering av skatte- og avgiftsadministrasjonen.

I statens økonomireglement Kgl. Res. 21. juni 1996 § 21 fjerde ledd annet punktum heter det:

«I store virksomheter må fastsettelse av krav og innkreving/regnskapsføring så langt det er praktisk mulig ikke utføres av samme avdeling/administrative enhet.»

Et skille mellom fastsettelsesorgan og innkrevningsorgan gjør kontroll lettere, slik at en unngår misligheter, i verste fall underslag. Det er derfor viktig at samme organ ikke fastsetter grunnlaget og deretter foretar «postering av innbetaling», jf. St.prp. nr. 44. Disse hensynene kan imidlertid i noen utstrekning imøtekommes ved at en, slik som forutsatt i statens økonomireglement, legger de to funksjonene til forskjellige avdelinger.

En felles forvaltning innen samme organ kan i utgangspunkt fremstå som smidig, men innebærer i realiteten en del praktiske problemer.

Bl.a. har det vist seg vanskelig å få de avgiftspliktige til å se skillet mellom en klage over vedtakets materielle innhold og søknader om ettergivelse av billighetshensyn. Også for de ansatte kan det i enkelte tilfeller være vanskelig å holde skillet klart. Særlig på de minste skattefogdkontorene kan dette innebære problemer, idet samme person kan ha flere funksjoner og arbeide for flere avdelinger, og således drive både med fastsettelse og innkreving av avgift. Dette kan også føre til at det tas utenforliggende hensyn ved fastsettelsen og/eller at den som fastsetter avgiften blander seg inn i innfordringen.

Selv om dette problemet lar seg løse ved at man oppretter klare skiller mellom avdelingene, har det fra et innfordringsmessig synspunkt vist seg lettere å innfordre krav dersom kravet er fastsatt av et annet organ. Innfordringsorganet kan da konsentrere seg om innfordring alene. Innfordring av pengekrav krever annen kompetanse enn fastsettelse av kravet, typisk kunnskap om tvangsfullbyrdelse. På den annen side kan det noen ganger være en fordel å ha kjennskap til grunnlaget for kravet når det skal inndrives.

Skattefogdkontoret har bred kompetanse og erfaring når det gjelder innkreving. Det vil derfor være få gevinster å hente ved å vurdere å flytte oppgaven med å innkreve arveavgift til et annet forvaltningsorgan. Dersom en ønsker å skille oppgavene med å fastsette og innfordre arveavgiften, vil det være mer naturlig at en vurderer å flytte oppgaven med å fastsette arveavgiften. Det er i dag få eller ingen praktiske hensyn som tilsier at oppgaven med å fastsette arveavgift bør ligge hos skattefogdkontoret. Skattefogdkontoret har ingen andre fastsettelsesoppgaver enn arveavgift, og de andre hovedoppgavene økonomitjeneste og innkreving av merverdiavgift, har ingen faglig tilknytning til fastsettelse av arveavgiften. Som det vil fremgå av den fortatte drøftelsen kan også andre positive virkninger oppnås ved en endring på dette punktet.

Utvalget går på denne bakgrunn inn for at fastsettelse av arveavgift overføres til et annet organ enn skattefogdkontoret.

13.3.3 Hvilket organ bør tillegges fastsettelsesfunksjonen?

I NOU 1993:1 Reorganisering av skatte- og avgiftsadministrasjonen skiller en mellom to virksomhetsområder for fastsettelsesfunksjonen innenfor skatte- og avgiftsområdet. På side 129 skriver utvalget:

«Hensynet til effektiv oppgaveløsning tilsier altså en deling av fastsettelsesfunksjonen i to virksomhetsområder - ett for Skatt og ett for Avgift. Fordelingen av skatte/avgiftsarter mellom disse to områdene bør likevel ikke gjøres bare på grunnlag av betegnelsen (-skatt eller -avgift),...».

I NOU 1993:1 går en inn for at arveavgift legges inn under virksomhetsområde skatt og begrunner dette på følgende måte på side 129:

«Det er skattefogdene som fastsetter arveavgiftsgrunnlaget. I svært mange tilfeller hvor det skjer overdragelse av fast eiendom, næringer etc. i forbindelse med arve-/gaveovergang, innhenter skattefogdene

oppgaver fra ligningskontorene om verdifastsettelsen. Slik informasjon finnes i skattyternes selvangivelser.

I tillegg har ligningskontoret et rapporteringssystem hvor en under ligningen registrerer overførslar/gaver og innberetter disse til skattefogden. I en viss utstrekning er det således ligningskontorene som fremskaffer de nødvendige opplysningene ved fastsettelse av avgiftsgrunnlaget.

Fastsettelsen av arveavgift krever en inngående kunnskap om gjeldende skifte- og arvebestemmelser. Det skjer bl.a. en mye mer konkret vurdering av de verdier som skal danne grunnlaget for beregning av arveavgift enn ved skatt, f. eks. ved verdifastsettelsen av fast eiendom og ikke-børsnoterte aksjer.

Arveavgift og skatt henger imidlertid nært sammen på flere andre områder, f. eks. ved spørsmål om avskrivningsgrunnlag og gevinstbeskatning. Dessuten er fastsettelsen av arveavgift avhengig av ligningsdata for kontroll av gitte opplysninger og ved innberetning av avgiftspliktige disposisjoner. Dette taler for at arveavgiften legges til virksomhetsområdet skatt.

For målgruppen (privatpersoner) vil det dessuten bli enklere og mer oversiktlig om de kan forholde seg til samme virksomhetsområde når det gjelder arveavgiften som når det gjelder personskatten.»

Utvalget slutter seg til dette og går inn for at fastsettelsesfunksjonen for arveavgift overføres til ligningsmyndighetene.

Dersom en skal flytte oppgaven med å fastsette arveavgift fra skattefogdkontoret til et ligningsorgan, er det flere forhold som det må tas hensyn til.

- Geografiske forhold

En viktig del av skattefogdkontorets arbeid består, i alle fall etter dagens lovgivning, i å verdsette arveavgiftsgrunnlaget. Det har derfor vært antatt at god kjennskap til lokale forhold er en viktig forutsetning for å kunne foreta korrekt verdsettelse av f.eks. fast eiendom. En fastsettelsesinstans som geografisk favner over et større område, vil ha større problemer med å opparbeide seg god kjennskap til lokale forhold.

- Faglige miljøer

Dagens organisering gjør det vanskelig å bygge opp gode faglige miljøer. Når de minste skattefogdkontorene i dag har arveavgiftsavdelinger med 2-3 saksbehandlere, og enkelte tilfeller kun én fast stilling (Finnmark), sier det seg selv at man er faglig sårbar.

- Materielle forhold

Selv om arveavgiftslovgivningen er beskjedent (i antall lovregler), er det et relativt komplisert regelverk som bl.a. også krever god kjennskap til arverettslige og skifterettslige spørsmål. Det er derfor en forutsetning, i det minste en fordel, at arbeidet med å fastsette arveavgift er hovedoppgaven for de saksbe-

handlere som skal behandle sakene. Videre er det et moment at dagens arveavgiftslovgivning, med enkelte få unntak, følger forvaltningslovens saksbehandlingsregler. Velger en å beholde denne tilknytning, vil en således være avhengig av å følge enkelte rutiner i saksbehandlingen som vil være ukjent for de som fra tidligere f.eks. bare har drevet med skatt.

Tenker en seg arbeidet med å fastsette arveavgift lagt til likningskontorene, vil en få enda bedre kjennskap enn skattefogdkontoret har nå, til de lokale forhold. I størrelse er det imidlertid stor forskjell mellom kontorene, og dermed også trolig en viss forskjell i faglig kompetanse. Saksmengden på området arveavgift er liten i forhold til det årlige antall selvangivelser et likningskontor skal behandle. For enkelte likningskontor vil saksmengden kunne bli så liten at det vil være svært vanskelig å bygge opp tilstrekkelig kompetanse. En tenkelig mulighet vil være at ikke alle, men enkelte utvalgte likningskontor i hvert enkelt fylke fikk ansvar for å fastsette arveavgiften. Den 30. desember 1999 sendte Finansdepartementet ut et høringsnotat om den fremtidige organisering av likningsetaten. Samlokalisering er bl.a. foreslått for å skape større faglige miljøer. Dersom dette blir fremtiden for likningskontorene, vil det være enklere å integrere arbeidet med å fastsette arveavgift i likningskontorets arbeidsoppgaver.

Tenker en seg oppgaven med å fastsette arveavgift overført fylkesskattekontorene, vil man få en forvaltning med den samme geografiske inndeling som i dag, med ett kontor i hvert fylke (med unntak av Oslo og Akershus som har hvert sitt fylkesskattekontor, men felles skattefogdkontor). De vil derfor ha de samme forutsetninger for kjennskap til lokale forhold som i dag besittes av skattefogdkontorene. Fylkesskattekontorene har en faglig kompetanse (fastsetter merverdiavgift og er faglig overordnet likningskontorene på området inntekts- og formuesskatt) som er mer relevant i arbeidet med å fastsette avgift, enn den kompetanse skattefogdkontorets øvrige avdelinger i dag besitter.

Legger en rent faglige kriterier til grunn, vil det derfor være en fordel om oppgaven med å fastsette arveavgift ble lagt til fylkesskattekontorene.

I NOU 1993:1 side 134 og 135 argumenteres det for at fastsettelsesfunksjonen for arveavgift legges til det regionale nivået. Det fremheves at regional plassering er med på å sikre bredde i kompetansen. Fastsettelsesfunksjonen bør videre ligge på samme nivå som innkreivingsfunksjonen, for å sikre nær kontakt mellom funksjonene. Tilgjengeligheten for publikum trekkes fram som et problem ved regional plassering, men dette kan avhjelpes ved å tildele ligningskontorene en «skrankefunksjon».

Etter dette går utvalget inn for at fastsettelsesfunksjonen legges til fylkesskattekontoret.

Hensynet til å utvikle tilstrekkelig brede faglige miljøer kan tale for at ett fylkesskattekontor gis ansvar for arveavgiftsfastsettelsen i flere fylker. Loven bør derfor gi departementet adgang til å bestemme dette. Det henvises til lovforslagets § 7-1 tredje ledd.

13.4 Bør skifteretten fortsatt være avgiftsmyndighet i offentlig skiftede dødsbo?

13.4.1 Innledning

Ved vurderingen vil det være tre hovedalternativer å velge mellom. For det første kan en videreføre dagens system. Dette innebærer at skifteretten er fastsettelses- og innkrevingsmyndighet for avgiften i de bo den skifter. For det andre kan en overføre fastsettelsesmyndigheten til fylkesskattekontoret, men la skifteretten fortsatt være innkrevingsmyndighet for avgiften. For det tredje kan både fastsettelse og innkreving overføres til fylkesskattekontor/skattefogd.

I kapittel 14 går utvalgets flertall inn for at dødsfallstidspunktet skal være avgjørende for avgiftspliktens inntreden både ved offentlig og privat skifte. At avgiften skal beregnes ut fra forholdene på dødsfallstidspunktet, blir derfor en premiss for vurderingene.

Det er videre viktig ved vurderingen at fastsettelse og innfordring av arveavgift ikke forsinker skifterettens bobehandling. Reglene bør heller ikke gjøre det vanskeligere for skifteretten å beregne arveloddene. Videre bør det unngås at skifteretten må foreta omberegning.

13.4.2 Konsekvensene av at fastsettelsesmyndigheten overføres til fylkesskattekontoret og innfordringsmyndigheten beholdes hos skifteretten

Hvis fastsettelsen av arveavgift også ved offentlig skifte overføres til fylkesskattekontoret, vil en kunne oppnå bedre kontroll i praksis med beregningen av avgift i offentlig skiftede bo. En vil lettere kunne oppnå lik praksis og bygge opp avgiftskompetanse på ett sted. Skifterettene vil da slippe å fastsette arveavgiften, herunder å foreta verdsettelse ved dødsfallstidspunktet. Skifteretten vil følgelig bare ha opplysnings- og bistandsplikt overfor fylkesskattekontoret som skal fastsette avgiften.

Skifteretten vil, under denne forutsetning, ha midlene i sin varetekt. Innfordringen vil derfor være meget effektiv. En er ikke avhengig av arvingenes betalingsevne eller -vilje.

13.4.3 Konsekvenser av at fastsetting og innkreving overføres til fylkesskattekontoret og skattefogdkontoret

Hvis både fastsettelse og innfordring overtas av hhv. fylkesskattekontoret og skattefogdkontoret, vil en behandle offentlig skiftede bo på samme måte som de privat skiftede. Arvingene vil da på vanlig måte plikte å sende inn arvemelding og gi de nødvendige opplysninger. Boet blir utloddet uavhengig av avgiftsspørsmålet, og arvingene vil måtte betale inn avgiften.

En vil i slike tilfelle måtte innkreve avgiften direkte fra de avgiftspliktige. Det vil imidlertid vanskelig kunne gjøres solidaransvar gjeldende mot arvingene. Begrunnelsen for solidaransvar ved privat skiftede bo er at staten skal sikres innbetaling, og at de avgiftspliktige kan forebygge solidaransvaret ved at det settes av tilstrekkelig med midler, eller hvis det ikke går, at de krever offentlig skifte. Ved offentlig skifte vil en ikke ha den sistnevnte muligheten, og det ville være urimelig å pålegge et solidaransvar en ikke kan verge seg mot.

13.4.4 Utvalgets vurdering og forslag

Etter dagens ordning avgiftsberegner skifterettene de offentlig skiftede boer. Etter at arveavgiften er fratrullet, blir arven utloddet til arvingene. Den tilbakeholdte arveavgift blir overført til skattefogdkontoret i det fylke hvor skifteretten hører hjemme.

Skifteretten og skattefogdkontoret er bygget opp på forskjellig vis og fungerer i praksis uavhengig av hverandre. Som nevnt over har Skattedirektoratet instruksjonsmyndighet over skifterettene når de opptrer som forvaltningssorgan. Dette kan i teorien være med på å sikre en lik praksis hos skifterettene og fogdene. Det skjer i praksis imidlertid ingen kontroll med skifterettens avgjørelser. Det kan ikke ses bort fra at det kan være ulik praksis mellom skifterettene og skattefogdkontorene.

For skifterettene er arveavgift en liten del av arbeidsoppgavene ved det offentlige skifte. Det vil derfor være vanskelig å bygge opp arveavgiftskompetanse hos skifterettene. Fra et domstolssynspunkt er det av prinsipielle grunner en fordel å få løftet forvaltningsfunksjoner ut av domstolen. I tillegg kommer at grensen mellom forvaltningsmyndighet og dømmende myndighet kan være uklar i praksis.

Det må ikke minst legges vekt på at fastsettelse av arveavgift er forvaltningsvirksomhet. Domstolene bør i størst mulig grad kun utøve dømmende virksomhet. Utvalget viser i den forbindelse til NOU 1999:19 Domstolskommisjonen. På side 104 heter det:

«[n]år domstolene i tillegg til den uavhengige dømmende virksomhet også utfører oppgaver på vegne av og med fullmakt fra den utøvende makt og er underlagt instruksjonsmyndighet fra den utøvende makt (f.eks. innkreving av dokumentavgift), kan man risikere utvisking av grensene for uavhengigheten. Dette kan gi seg utslag i at den dømmende uavhengigheten glemmes, men like gjerne at forvaltningen utviser for stor forsiktighet på de forvaltningsområder som ikke omfattes av uavhengigheten. - Det vern man her kan tenke seg, er av organisatorisk art, nemlig å rendyrke domstolenes dømmende oppgaver. Det er nedsatt et eget utvalg, Strukturutvalget for herreds- og byrettene, som bl.a. skal se på domstolenes arbeidsområde.»

I Strukturutvalgets utredning (NOU 1999:22) omtales ikke skifterettens arbeid med arveavgiften særskilt, men på side 24 heter det:

«Det må imidlertid være en forutsetning for at uavhengighetskravet skal anses oppfylt, at domstolene først og fremst er organer for den dømmende myndighet, og at domstolene ikke blir pålagt forvaltningsmessige oppgaver uten at det foreligger tilstrekkelige saklige grunner for det.»

Utvalget sier videre:

«Men selv om uavhengigheten ikke trues, bør det etter utvalgets syn kreves gode grunner for å pålegge domstolene forvaltningsmessige oppgaver.»

En overføring av fastsettelsen til fylkesskattekontoret gjør at skifteretten slipper å få nye oppgaver når dødsfallstidspunktet skal legges til grunn som tidspunkt for rådighetsserverv ved offentlig skifte. Fylkesskattekontoret vil da måtte verdsette arvemidlene og fastsette arveavgift ut fra situasjonene på dødsfallstidspunktet både i offentlig- og privat skiftede bo.

Etter utvalgets syn er det flere gode grunner som taler for at fastsettelsesmyndigheten overføres til fylkesskattekontoret også ved offentlig skifte: Forutsetningene for lik praksis blir bedre, Skattedirektoratet får mulighet for bedre kontroll og domstolene avlastes en forvaltningsoppgave.

Arveavgiftsutvalget finner etter dette at så vel hensynet til skifteretten som hensynet til arveavgiftsforvaltningen taler for at fastsettelsesfunksjonen i offentlig skiftede bo overføres fra skifteretten til fylkesskattekontoret, og utvalget fremmer derfor forslag om dette.

På bakgrunn av hensynet til effektiv innfordring går utvalget inn for at skifteretten fortsatt skal foreta innfordring av avgiften.

Skifteretten plikter da å holde tilbake den fastsatte avgift ved utlodningen. Fylkesskattekontoret skal gi skifteretten melding om størrelsen av det beløp som skal holdes tilbake.

Skifterettens rolle i avgiftsinnfordringen er avsluttet i og med at beregnet avgift holdes tilbake ved utlodningen og overføres til skattefogdkontoret. Det kan imidlertid forekomme at det endelige avgiftsbeløp blir et annet enn det skifteretten har tilbakeholdt. Det kan skje hvor skifterettens utlodning blir endret etter anke og hvor avgiftsvedtaket blir endret etter klage eller av andre grunner. Den avgiftsplikt eller det tilbakebetalingskrav som måtte bli konsekvensen av slike endringer, er en sak mellom skattefogdkontoret og den avgiftspliktige og er altså skifteretten uvedkommende.

Etter dette går utvalget inn for at fastsettelse av arveavgift ved offentlige skifter flyttes fra skifteretten til fylkesskattekontoret. Innfordringsfunksjonen beholdes hos skifteretten.

13.5 Oppgaver og opplysninger

13.5.1 Innledning

Utvalget har valgt ikke å gå i detalj på disse spørsmål. Den konkrete utforming av skjemaer og rutiner for å fylle informasjonsbehovet må overlates til avgiftsmyndighetene. Utvalget vil i stedet gjennomgå de overordnede hensyn som gjør seg gjeldende.

Plikter som pålegges borgerne må ha lovhjemmel. Utvalget har derfor gjennomgått hvilke hjemler som trengs.

13.5.2 Utvalgets vurdering

Utvalget har vurdert om loven fortsatt bør bygge på selvdeklareringsprinsippet, dvs. at de avgiftspliktige har plikt til selv å gi de relevante opplysninger for fastsettelse av arveavgift. De avgiftspliktiges egne opplysninger vil være den sentrale informasjonskilden ved fastsettelse av arveavgift. Særlig vil gaver ikke lett kunne oppdages hvis en ikke har en slik plikt. De avgiftspliktige vil ved et slikt system også ha trygghet for at deres syn kommer fram i saken.

Utvalget går inn for å beholde prinsippet om at de avgiftspliktige skal innngi arve- og gavemelding, med korreksjoner som er en konsekvens av at fylkesskattekontoret skal overta fastsettelsen i offentlig skiftede bo. Opplysningene fra de avgiftspliktige er den sentrale informasjonskilden for fastsettellesmyndigheten.

Utvalget har vurdert dagens regel om at de avgiftspliktige selv skal fastsette de skjønnsmessige postene opp mot ligningslovens system, jf. ligningsloven § 4-3 nr. 1 annet punktum. Etter ligningsloven plikter ikke de skattepliktige å føre opp beløp som må ansettes ved skjønn. De plikter i stedet å gi de opplysninger som er nødvendig for at ligningsmyndigheten skal kunne fastsette beløpet.

Utvalget mener at avgiftsmyndighetene må ha en selvstendig plikt til å utrede saken, og legge til grunn det faktum som er mest sannsynlig. Hovedmålet er at en skal få materielt riktige avgjørelser i så stor utstrekning som mulig. Utredningsplikten er i dag fastsatt i forvaltningsloven § 17. I forarbeidene til ligningsloven § 8-1 (Ot.prp. nr. 29 (1978-79)) heter på side 97 og 98:

«Departementets forslag opprettholder gjeldende regler om at selvangivelse, årsoppgjør og andre oppgaver skal legges til grunn ved ligningen når ligningsmyndighetene finner at oppgavene er tjenlige til det. Like ens opprettholder forslaget ligningsmyndighetenes adgang til å korrigere oppgavene. Prøvingen av oppgavene skal som før skje med alle midler som står til ligningsmyndighetenes rådighet, men vil i praksis være begrenset av de ressurser og den tid som står til rådighet i det enkelte tilfelle. ...ligningsmyndighetene skal fastsette det faktiske grunnlaget for ligningen etter en fri bevisbedømmelse av alle de foreliggende opplysninger.»

Disse betraktninger har gyldighet også for arveavgiftsforvaltningen og innebærer at avgiftsmyndighetene har et selvstendig ansvar for verdsettelsen.

Hvis de avgiftspliktige ikke skulle ha plikt til å føre opp skjønnsmessige beløp, ville det medføre økt arbeidsbyrde for avgiftsmyndighetene, både ved fastsettelse av arveavgiftsgrunnlaget ved førstegangsvedtaket og i forbindelse med klager. Dette gjelder selv om avgiftsmyndighetene har en selvstendig plikt til å vurdere verdien av gjenstandene. Den plikt de avgiftspliktige i dag har til selv å verdsette innebærer at de må foreta visse undersøkelser og vurderinger for å kunne ha en realistisk mening om hva avgiften vil utgjøre. Men utvalget vil fremheve at den avgiftspliktige bedre enn arveavgiftsmyndighetene vil kjenne verdien av gjenstanden og derfor med mindre kostnader kan anslå den. Dette synspunktet har særlig vekt der gjenstanden er solgt eller verdsatt for skifte.

Utvalget går derfor inn for at dagens ordning med at de avgiftspliktige må føre opp også skjønnsmessige poster beholdes.

Utvalget har vurdert om gave og arv bør kunne meldes samtidig med selvangivelsen. I praksis er det ved utfylling av selvangivelsen mange avgiftspliktige blir klar over at de må melde fra om gaven eller arven. Ved å sette fristen for arve- og gavemelding til fristen for innlevering av selvangivelsen vil de avgiftspliktige få en fast frist å holde seg til. Det er også en fordel at arve- og gavemeldingen da skal fylles ut samtidig med den årlige gjennomgang av

inntekts- og formuesforhold som selvangivelsen innebærer. Med tilstrekkelig informasjon om plikten til å levere arve- eller gavemelding i selvangivelsen eller i veiledingen, ville en kunne sikre at pliktige meldinger blir gitt i større utstrekning enn nå. For avgiftsmyndighetene vil en slik felles årlig frist innebære at meldingene vil komme inn samlet én gang i året, noe som vil kunne påvirke arbeidssyklusen. En eventuell felles frist for selvangivelse og arve- og gavemelding vil ha størst betydning for innlevering av gavemeldingene. Når det gjelder dødsbo fungerer dagens ordning godt både for avgiftsmyndighetene og de avgiftspliktige. Dødsboene blir registrert på bakgrunn av innrapporteringen fra skifterettene, noe som gjør at det ikke utgjør noe stort problem å få meldingene inn i tide.

Melding sammen med selvangivelsen, som leveres individuelt, vil imidlertid medføre at en ikke vil få felles innmelding av gaver fra flere mottakere. En viktig innvendig er også at en slik ordning i mange tilfeller vil gi for lang frist for levering av gavemelding. Utvalget kan derfor ikke anbefale at gaver skal meldes sammen med selvangivelsen. Imidlertid bør selvangivelsen kunne brukes som et ledd i kontrollen med at gavemelding blir gitt.

I dagens selvangivelse skal skattyterne krysse av for om de har mottatt arv eller gave på 10 000 kroner eller mer. Spørsmålet er stilt med sikte på kontroll av formuesbevegelser og ikke med sikte på arveavgiften. Det nevnte kontrollspørsmål i selvangivelsen setter de avgiftspliktige, som har tenkt å unndra skatter og avgifter, under et visst krysspress. Skattyterne må forklare ligningsmyndighetene hvorfor formuen har steget (for å unngå risiko for skjønnsmessig inntektstillegg). På den måten kan gaver og arv komme til syne.

Det kompliserer imidlertid innrapporteringen fra ligningskontorene at gaven skal innrapporteres til avgiftsmyndighetene i det fylke hvor giver er bosatt. Selvangivelsen inneholder ikke noen egen rubrikk hvor skattepliktige kan gi relevante opplysninger om hvem de har mottatt gave fra. Dette medfører en relativt omstendelig prosess for at gavene kan innrapporteres korrekt. Først blir skattyter tilskrevet av ligningskontoret med et standardformular hvor de blir bedt om å opplyse om hvem som er giver og hva de har mottatt. På bakgrunn av det svaret ligningskontoret får blir gaven rapportert til de enkelte skattefogdkontorer. Deretter må skattefogdkontoret kontrollere om gaven allerede er meldt, for så å sende purring på melding. Prosedyren kan medføre at den avgiftspliktige må gi opplysninger om den samme transaksjonen tre ganger.

En rubrikk i selvangivelsen hvor en kan fylle ut givers/arvelaters navn og bostedsfylke ville kunne gjøre denne prosessen enklere. Hvis spørsmålet utvides fra et spørsmål om en har mottatt gave til også å gjelde om en har fått gave som er avgiftspliktig, vil dette kunne lette arbeidet ytterligere.

Melding om gave og utdeling fra uskiftebo skal i dag meldes til skattefogdkontoret senest en måned etter at midlene er ytet, jf. arveavgiftsloven § 25 annet ledd. Denne fristen mener utvalget er for kort. De avgiftspliktige bør få noe lenger tid til å områ seg. Utvalget foreslår derfor at fristen forlenges til tre måneder. Ifølge § 20 første ledd bokstav c forfaller avgift av gaver og utdeling fra uskiftebo tre måneder etter at gaven er ytet. Når fristen for å levere forlenges til tre måneder bør forfall forskyves tilsvarende med to måneder.

Utvalget har også vurdert behovet for elektronisk informasjon.

Landets skattefogdkontorer har i dag begrenset elektronisk tilgang til ligningsetatens grunnlagsdata. Dagens tilgang innebærer at man må foreta oppslag i alle de ulike grunnlagsdatabasene for å få oversikt over en persons formue. Ut fra kontrollhensyn ville det være en fordel hvis en kunne lage et system som på bakgrunn av en persons personnummer gir mulighet for å hente ut de relevante opplysninger fra de ulike grunnlagsdatabasene.

Bedret tilrettelegging av tilgangen til grunnlagsdata vil kunne ha stor betydning for effektiviteten i arbeidet hos avgiftsmyndighetene. Man vil da på en enkel måte kunne få tilgang til kontrollopplysninger, uten å bruke mye tid på å søke etter opplysningene eller manuelt tilskrive ulike instanser. Økt tilgang på grunnlagsdata vil kunne gi tidsbesparelser og ha direkte konsekvenser for restansesituasjonen og kvaliteten på vedtakene. Hensynet til økt effektivitet i kontrollarbeidet må imidlertid veies mot motforestillinger mot kobling av data ut fra personvernens hensyn. Utvalget har ikke kunnet gå nærmere inn i denne problemstillingen. Men generelt vil utvalget anta at det bør være få motforestillinger mot at data som er innhentet med sikte på inntekts- og formuesskatt, benyttes ved fastsettelse av arveavgift (og omvendt). Utvalget henviser i denne sammenheng til det som er sagt i [\(Link til\)](#) kapittel 6 om den nære lovgivningspolitiske sammenheng mellom inntektsskatten og arveavgiften.

13.6 Klage over verdsettelse

Etter gjeldende rett skal klagen gå til skattefogdkontoret, som skal endre verdsettelsen hvis den finner grunn til det. Hvis den avgiftspliktige ikke er fornøyd, kan han eller hun kreve rettslig skjønn for å få fastsatt verdien. Rettslig skjønn foretas av en dommer sammen med sakkyndige meddommere. Denne klageordningen avviker fra den normale ordning for klage over forvaltningsavgjørelser. Etter forvaltningsloven § 28 skal klage gå til det nærmeste overordnede forvaltningsorgan som i dette tilfellet vil være Skattedirektoratet. Klageinstansen kan prøve alle sider ved saken, herunder verdsettelse hvor det er aktuelt, jf. forvaltningsloven § 34. Etter ligningslovens system er det nemndene som fatter avgjørelse i klagesaker. Nemndene behandler verdsettelse av poster både i formues- og inntektsskatten og andre spørsmål.

Dagens ordning med rettslig skjønn ved klage over verdsettelse er lite brukt i praksis. Dette kan tas til inntekt for det syn at dagens verdsettelsespraksis oppfattes som tilfredsstillende for de avgiftspliktige. De forsiktige verdsettelsene av bl.a. fast eiendom og det forhold at ikke-børsnoterte aksjer skal verdsettes på grunnlag av formuesverdien, kan gi støtte for et slikt syn. At ordningen brukes lite i praksis, kan imidlertid også skyldes at de avgiftspliktige opplever at det er en for omstendelig og dyr prosess å sette i gang.

Utvalgets flertall (alle unntatt Paulsen) vil henvise til at flere av utvalgets forslag må antas å innebære at klage over verdsettelse vil bli mer praktisk enn til nå. Dette gjelder særlig ambisjonene om mer realistisk verdsettelse av fast eiendom og de foreslåtte regler om verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler. Erfaringene mht. klagefrekvens over verdsettelse under de gjeldende reglene har derfor begrenset overføringsverdi til det system som utval-

get foreslår. Også av denne grunn mener utvalget at dagens ordning for klage over verdsettelse bør vurderes på ny.

Forvaltningslovens alminnelige system er at klage over forvaltningsvedtak går til overordnet forvaltningsmyndighet. Anvendt på arveavgiftsforvaltningen innebærer det at Skattedirektoratet er klageinstans. Slik er det da også etter gjeldende rett - og etter utvalgets forslag - for klager over annet enn verdsettelse. Innen skatte- og avgiftsforvaltningen finnes det flere eksempler på avvikende modeller. Innen ligningsforvaltningen er det lokale nemnder som behandler klager, og klager over vedtak om merverdi- og investeringsavgift behandles av Klagenemnda for merverdiavgift, som er en sentral nemnd som har Skattedirektoratet som sekretariat. Klage over vedtak om toll og særavgifter behandles imidlertid at Toll- og avgiftsdirektoratet som overordnet forvaltningsorgan.

Utvalget har vurdert flere alternativer til dagens modell. Etter forvaltningslovens ordinære ordning vil som nevnt Skattedirektoratet være klageorgan også for verdsettelsesklager. En slik ordning vil innebære at alle typer klager går til samme organ, noe utvalget ser som en fordel både for de avgiftspliktige og avgiftsmyndighetene. Det er enklere for de avgiftspliktige, og det innebærer at det ikke blir nødvendig å trekke grense mellom verdsettelsesspørsmål og andre spørsmål. En motforestilling er at Skattedirektoratet for tiden ikke har spesiell ekspertise i verdsettelsesspørsmål. Utvalgets flertall antar imidlertid at det uansett kan bli nødvendig at direktoratet bygger opp slik ekspertise. Dette skyldes at verdsettelsesspørsmål generelt vil bli viktigere, og direktoratet må derfor både som overordnet avgiftsmyndighet og i forbindelse med rettssaker ha inngående innsikt i verdsettelsesspørsmål. De ekstra kostnader dette vil medføre, vil være lave sammenholdt med det merproveny som utvalgets forslag vil medføre. Man kan neppe regne med at et system som bygger på større ambisjoner om reelle verdsettelse kan gjennomføres uten at kostnadene knyttet til klagebehandling og lignende øker. En annen og viktigere innvending er at det kan være grunner som taler for at verdsettelse, spesielt av fast eiendom, gjøres best lokalt. At direktoratet er klageinstans, forhindrer imidlertid ikke at direktoratet engasjerer lokale takstfolk som ledd i sin saksbehandling der dette anses hensiktsmessig. Utvalget henviser her til at Skattedirektoratet vil ha en alminnelig utredningsplikt etter forvaltningsloven § 17.

En mulighet er å la fylkesskattenemndene være klageinstans. En viktig motforestilling mot dette er imidlertid at fylkesskattekontoret da vil måtte være sekretariat for nemnda, og fylkesskattekontoret har allerede behandlet saken i første instans. En slik ordning kan derfor gi grunnlag for den oppfatning at klagebehandlingen ikke er en reelt ny vurdering. Det kan også være vanskelig å etablere enhetlig praksis, særlig for ikke-børsnoterte aksjer. Det kan videre være tvilsomt om regionale nemnder får tilstrekkelig sakstilfang til å oppnå den ønskede ekspertise. Overhodet må det antas at når førsteinstansvedtaket er fattet på regionalt nivå, er det nærliggende at klageorganet legges på et høyere nivå, dvs. sentralt.

En annen mulighet er å opprette en sentral klagenemnd for arveavgift, altså en parallell til Klagenemnda for merverdiavgift. En slik nemnd - som i tilfelle formodentlig burde gis kompetanse i alle klagesaker over arveavgift - må

imidlertid ha et sekretariat som vanskelig kan være annet enn Skattedirektoratet. Dermed må Skattedirektoratet også under dette alternativ bygge opp ekspertise i verdsettelse med sikte på klagesaker. Et forslag om en slik nemndsmodell ble for øvrig avvist under forberedelsen av gjeldende arveavgiftslov.

En videreføring av dagens system med rettslig skjønn ser utvalget ikke som noe aktuelt alternativ. Under et system hvor man må regne med økt frekvens av klager over verdsettelse er et slikt system for omstendelig og kostbart, og det vil dermed skape en for høy terskel for iallfall de mindre klagesakene. Virkningen kan bli at det i realiteten ikke blir noen klageordning i slike saker. Reglene for skiftetakst er enklere enn for rettslig skjønn. Men også ordningen med skiftetakst er så vidt kostbar at utvalget ikke kan anbefale den.

Utvalgets flertall er kommet til at det er vesentlige motforestillinger mot alle alternativene til forvaltningslovens hovedregel. Flertallet foreslår derfor at Skattedirektoratet skal være klageinstans for alle typer klager, også verdsettelsesklager.

Mindretallet (Paulsen) kan ikke se at utvalgets flertall har gitt noen god begrunnelse for å endre dagens klageordning når det gjelder klage over verdsettelse. Mindretallet mener dagens ordning fungerer godt og gir de avgiftspliktige tilstrekkelig rettssikkerhet. Flertallet har etter mindretallets mening ikke grunnlag for å trekke den konklusjon at det lave antall rettslige skjønn i all hovedsak skyldes at ordningen er dyr og lite praktisk for de avgiftspliktige. Både utvalgsundersøkelsen og Skattedirektoratets egne observasjoner gjennom ettersyn og resultatanalyse, tilsier at skattefogdkontorene er svært forsiktig i sin verdsettelse. Etter mindretallets mening er det derfor adskillig mer sannsynlig at det lave antall rettslige skjønn skyldes at de avgiftspliktige finner liten grunn til å klage over verdsettelsene, og at i den utstrekning de klager finner skattefogdkontorenes klagebehandling (den innebærer som oftest at det blir innhentet uttalelse fra uavhengig takstmann) forsvarlig og rettferdig.

Dagens klageordning innebærer at skattedirektoratet behandler klager over lovanvendelse, saksbehandling og faktum. En utvidelse til også å gjelde klager over verdsettelse vil etter mindretallets mening innebære en unødvendig byråkratisering av klageprosessen. Skattedirektoratet skal fortrinnsvis ha den juridiske ekspertise på området arveavgift. Dette gjør det naturlig at direktoratet behandler de materielle spørsmål. For Skattedirektoratet er denne klageordning en fordel ved at den er med på å sikre en mest mulig enhetlig praksis. Klager over verdsettelse reiser helt andre problemstillinger og vil så lenge en har som utgangspunkt at det er omsetningsverdien som skal legges til grunn som arveavgiftsgrunnlag, innebære at det må gjøres individuelle skjønnsmessige vurderinger i hver klagesak.

Mindretallet deler derfor ikke flertallets syn på at en felles behandling vil være en fordel for både de avgiftspliktige og avgiftsmyndighetene. Verdsettelse krever en helt annen kompetanse enn klager over lovanvendelse, saksbehandling og faktum. Det vil etter mindretallets mening være lite naturlig at man bygger opp egen ekspertise på området verdsettelse i direktoratet. Direktoratet vil derfor i all vesentlighet være avhengig av å innhente uttalelser fra andre med denne type kompetanse. I den grad verdsettelsesspørsmålet vil være avhengig av lokale forhold innebærer det også at man er avhengig av

uttalelser og samarbeid med den lokale avgiftsmyndighet. Det man da i realiteten gjør er å legge opp til en klageordning som gir et skinn av toinstansbehandling, men som i realiteten ikke gir den enkelte noe bedre rettssikkerhet enn dagens ordning. Hvis flertallet med sin ordning legger opp til at direktoratet skal kunne delegere kompetansen til å behandle verdsettelsesklager blir dette inntrykk ytterligere forsterket.

I den grad man kan finne frem til andre velegnede klageordninger ønsker ikke mindretallet å avvise slike løsninger. Flertallet drøfter en mulighet for å la fylkesskattenemdene være klageinstans. Denne løsning blir avvist blant annet under henvisning til at det vil være vanskelig å etablere noen enhetlig praksis. Mindretallet kan vanskelig se at dette kan være noe selvstendig argument. Verdiene skal fastsettes ved skjønn. Enhetlig praksis vil i denne sammenheng måtte bety at man unnlater å skjønne og lager egne takseringsregler. I den grad dette er ønskelig er dette klart nok en oppgave for Skattedirektoratet. Direktoratet må uansett, og gjør det allerede i dag, uttale seg og behandle klager vedrørende de prinsipper som skal legges til grunn ved verdsettelsen.

Kapittel 14

Andre spørsmål

14.1 Innledning

I dette kapittelet tar utvalget opp spørsmål som ikke er behandlet andre steder i utredningen.

14.2 Rådighetsservervet ved arveavgiftsberegningen

14.2.1 Gjeldende rett

Rådighetsservervet er et begrep som har betydning i flere sammenhenger i arveavgiftsloven. Avgiftsplikten inntreffer ikke før tidspunktet for rådighetsservervet. De avgiftspliktige midler går inn i avgiftsgrunnlaget i den form de har når rådighetsservervet finner sted, og de verdsettes til verdien på rådighetstidspunktet, jf. § 5. Det er avgiftssatsene på tidspunktet for rådighetsservervet som legges til grunn. Tidspunktet for avgiftens forfall er knyttet til tidspunktet for rådighetsservervet, jf. §§ 20 og 21. Tidspunktet for rådighetsservervet vil også ha betydning for adgangen til å omgjøre gaver og kan ha betydning for hvem som er avgiftsmyndighet, jf. arveavgiftsloven § 24. Blir en gave omgjort før rådighetsservervet, vil den ikke utløse avgiftsplikt. Mottakers disposisjoner etter rådighetsservervet har ikke noe å si for avgiftsplikten. Reglene om når rådighetsservervet inntreffer er behandlet i ([Link til Nederland](#)) kapittel 3.2.6.

Før arveavgiftsloven av 1964, i loven av 8. april 1905, bestemte § 3 at avgiftsplikten inntrådte ved arvefallet. Satt gjenlevende i uskiftet bo, inntrådte avgiftsplikten ved det senere skiftet av boet. Var det knyttet en betingelse til en arv, inntrådte ikke avgiftsplikten før betingelsen inntrådte. For offentlig skiftede bo inntrådte avgiftsplikten samtidig, men avgiften forfalt ikke før boet ble sluttet, jf. § 15.

14.2.2 Utvalgets vurderinger

14.2.2.1 Rådighetsserverv når giver forbeholder seg bruksrett

Utvalget har vurdert rettstilstanden ved gaver hvor giver har forbeholdt seg bruksrett til eiendommen. Loven tolkes i dag slik at rådighetsserverv ikke anses å ha funnet sted i slike tilfeller så lenge bruksretten består. I praksis er de avgiftspliktige ofte gitt anledning til å anse rådigheten for å være ervervet, men må da gå med på ikke å kreve fradrag for kapitalverdien av bruksretten etter § 15. Denne praksis synes å ha sin bakgrunn i at det kan oppstå situasjoner hvor reglene er dårlig samordnet med inntektsskattereglene. I forhold til inntektsbeskatningen er det i praksis antatt at eiendommen skal anses ervervet på gavetidspunktet, selv om giveren har forbeholdt seg bruksrett til eiendommen. Hvis eiendommen senere selges med gevinst, vil verdistigningen fra gavetidspunktet og frem til det tidspunkt da givers bruksrett opphører, bli gjenstand for både inntektsbeskatning (forutsatt at vilkårene ellers er til

stede) og arveavgiftsberegning. Dette er praktisk også ved boligeiendommer og fritidseiendommer, fordi givers bruk regelmessig vil innebære at gavemottakerne som selgere ikke vil oppfylle kravet til egen bruk i skatteloven av 1999 § 9-3 annet til fjerde ledd (skatteloven av 1911 § 43 annet ledd bokstav d og bokstav f) for å oppnå skattefrihet.

Utvalget finner det uheldig at arveavgifts- og inntektsskattereglene er så vidt dårlig samordnet, og at problemene i praksis må løses ved tiltak på siden av lovens ordning.

Utvalget har diskutert forskjellige løsninger på dette problemet. Den mest prinsipielle løsningen vil være at rådigheten skal anses ervervet på gavetidspunktet til tross for bruksretten. Uten særregler vil konsekvensen bli at kapitalverdien av bruksretten er fradragsberettiget med de begrensninger som følger av arveavgiftsloven § 15 tredje ledd (utkastet § 5-7), jf. utkastets § 3-5 første ledd, som bestemmer at bl.a. bruksrett skal anses som inntektsnytelse. I prinsippet er dette samme løsning som ved pensjoner, og for pensjoner har man i gjeldende lov ansett begrensningene i fradragsretten etter arveavgiftsloven § 15 tredje ledd for tilstrekkelige til å forebygge at reglene gir urimelige muligheter for tilpasninger. I praksis er det imidlertid en viktig forskjell i inntektsskatterettslig praksis som vil kunne innebære at det samme ikke uten videre kan legges til grunn for bruksrettigheter: Hvor giveren av en gjenstand forbeholder seg en rett til pensjon, vil han bli fullt ut inntektsbeskattet for pensjonen. Hvor giveren forbeholder seg en bruksrett til den eiendom som gis bort, vil giveren riktignok bli skattlagt for verdi av privat bruk, men på visse vilkår skal denne skattleggingen gjennomføres som prosentligning, jf. Ligning-ABC 1998 s. 170:

«Når bolig f eks enebolig, kårbolig eller fritidseiendom brukes vederlagsfritt av eierens nære slektninger (f eks søsken, foreldre, besteforeldre, søskenbarn, nevø-/niese) og disse bærer alle driftsutgifter, herunder indre og ytre vedlikehold, gjennomføres prosentligning på brukerne, såfremt vilkårene for prosentligning for øvrig er til stede. (...) I andre tilfeller foretas direkte ligning av eieren og vanlig fordelsbeskatning av verdien av fri bruk av boligen på brukerens hånd.»

Prosentligning leder i praksis til en betydelig lavere inntekt enn direkte ligning.

Samlet sett innebærer dette at det vil kunne være betydelige skatte- og avgiftsmessige fordeler forbundet med slike transaksjoner (gavemottaker får fradrag for kapitalverdien av bruksretten (ev. begrenset) og inntektsbeskattes ikke for verdi av bruksretten; giveren prosentlignes for verdi av bruksretten). Det faller utenfor utvalgets mandat å vurdere endringer i inntektsskattereglene på dette punkt.

Utvalget har på denne bakgrunn vurdert andre løsninger. En mulighet kan være å nekte fradrag for kapitalverdi av bruksrett overhodet. I så fall er det ubetenkelig å la rådighetservervet finne sted på gavetidspunktet (løsningen vil gjøre obligatorisk den løsning som er etablert i praksis som en valgmulighet for den avgiftspliktige). Ulempen med denne løsningen er at den er i strid med de prinsipper som ellers legges til grunn. Det vil derfor kunne oppstå vanskelige spørsmål om avgrensning mellom bruksrettigheter som eiendommen er

beheftet med (som ikke skal kunne fradras) og andre poster (som skal kunne fradras). Det vil også måtte trekkes en grense mot de tilfellene hvor det er en tredjemann som har bruksretten. En slik løsning vil etter omstendighetene også kunne innebære at de avgiftspliktige må betale av betydelig høyere verdier enn de (hittil) reelt sett har mottatt.

Problemer og planlegging med bruksrettigheter synes å være mest utbredt i forbindelse med gave i form av fritidseiendommer. For slike eiendommer er det også spesielt vanskelig å kontrollere at bruksretten faktisk benyttes og således er reell. Det synes derfor å være et særlig behov for en nærmere regulering. Og når bestemmelsen gis et så begrenset anvendelsesområde, gjør de motforestillinger som er omtalt foran seg mindre sterkt gjeldende. Det kan dessuten henvises til at det alltid er en frivillig sak å overdra fritidseiendom mot bruksrett. På bakgrunn av drøftelsen foran foreslår derfor utvalget en løsning av dette spørsmålet som er begrenset til gave i form av fritidseiendom hvor giveren har forbeholdt seg bruksrett.

For øvrige gjenstander foreslår utvalget praksis med valgett lovfestet. Det henvises til lovutkastets § 4-1 femte ledd.

14.2.2.2 Tidspunkt for rådighetserverv ved offentlig og privat skifte, flertallets vurdering

Etter gjeldende rett finner rådighetservervet sted ved *dødsfalle* hvor boet skiftes privat, og ved *utlodningen* av boet når det skiftes offentlig. I forarbeidene (Ot.prp. nr. 48 (1962-63) s. 14) er bestemmelsen begrunnet slik:

«Ved privat skifte fastslår departementets forslag at rådigheten ansees ervervet ved arvelaterens død. Formelt får arvingene i slike tilfeller rådigheten over boet ved at skifteretten godtar en gjeldsovertagelse fra arvingene. Hvis dette ikke skjer innen 3 måneder, skal skifteretten åpne offentlig skifte. Når den maksimale utsettelse ikke er større, finner departementet den innarbeidede regel på dette område ubetenkelig. Ved offentlig skifte går regelen ut på å legge det faktiske forhold til grunn.»

Forskjellen mellom reglene ved hhv. privat og offentlig skifte begrunnes altså i at den reflekterer den privatrettslige forskjell mht. erverv av rådighet over arvemidlene. At utlodningstidspunktet er det avgjørende ved offentlig skifte, må også anses begrunnet i administrative hensyn: Skifteretten er da avgiftsmyndighet og kan legge samme verdsettelse til grunn ved skifteoppgjøret som ved arveavgiftsberegningen.

Slik utvalgets flertall (alle utenom Frøstrup) ser på saken, har det flere uheldige konsekvenser at tidspunktet for rådighetservervet er ulikt for hhv. privat og offentlig skifte. Forskjellen innebærer at valget mellom privat og offentlig skifte kan få vesentlig betydning for arveavgiftens størrelse. Verdistigning på arvemidlene mens boet står under skifte vil bli fanget opp av avgiftsplikt ved offentlig skifte, men ikke ved privat skifte. Tilsvarende vil en verdireduksjon redusere avgiftsgrunnlaget ved offentlig skifte, men ikke ved privat skifte. Via bestemmelsen om at inngangsverdien ved inntektsbeskatningen ikke kan settes høyere enn arveavgiftsgrunnlaget i skatteloven 1999 § 9-7

(skatteloven 1911 § 42 annet ledd annet punktum), vil denne forskjellen også forplante seg til inntektsbeskatningen og gi nokså tilfeldige resultater som det erfaringsmessig ikke er enkelt for de avgiftspliktige å forstå. Det er i denne sammenheng viktig å være klar over at bestemmelsen i skatteloven bare setter grenser for inngangsverdien oppad; den forhindrer altså ikke at inngangsverdien settes lavere enn arveavgiftsgrunnlaget. Dette kan særlig være aktuelt hvor verdsettelsene skal finne sted på ulikt tidspunkt. Ved inntektsbeskatningen skal inngangsverdien bestemmes på dødsfallstidpunktet uansett skifteform.

Sett f.eks. at en aksjepost er verd 1 000 kroner ved dødsfallet, og at verdien er sunket til 600 kroner ved utlodningen. Hvis boet skiftes offentlig, skal 600 kroner legges til grunn som arveavgiftsgrunnlag. Samme beløp blir arvingenes inngangsverdi når arvingene selger aksjene etter utlodning. Arvingene får altså ingen rett til å fradra tapet på 400 kroner ved inntektsbeskatningen; til gjengjeld blir arveavgiftsgrunnlaget 600 kroner og ikke 1000 kroner. Hvis derimot boet under offentlig skifte selger aksjene før utlodningen for 600 kroner, vil boet realisere et fradragsberettiget tap på 400 kroner ved inntektsbeskatningen, og den skatt man sparer på dette vil komme arvingene til gode. Arveavgiftsgrunnlaget blir salgsvederlaget, dvs. 600 kroner. Hvis boet skiftes privat, skal det betales arveavgift av 1 000 kroner, og dette blir også arvingenes inngangsverdi. Hvis arvingene senere selger aksjene for 600 kroner (uansett om det skjer før eller etter utlodning av boet), oppstår et fradragsberettiget tap på 400 kroner. Av dette følger at dersom arvingene ikke har tanke om å selge aksjene, vil de spare arveavgift ved å begjære offentlig skifte. Og har de tenkt å selge aksjene, vil de være tjent med å begjære offentlig skifte og å selge aksjene fra dødsboet før utlodning. Både skifteformen og hvorvidt salg skjer før eller etter utlodning ved offentlig skifte, vil altså påvirke resultatet betydelig.

Sett så at aksjenes verdi i stedet stiger til 1 600 kroner under skiftet. Ved offentlig skifte skal det betales arveavgift av 1 600 kroner. Men inngangsverdi ved inntektsbeskatningen skal fastsettes til verdien ved dødsfallet og er altså 1 000 kroner. Verdistigningen under skiftet blir altså dobbeltbeskattet. I denne situasjonen spiller det imidlertid ingen rolle for beregningen av inngangsverdien ved inntektsbeskatningen om salget skjer før eller etter utlodning ved offentlig skifte. Ved privat skifte vil både arveavgiftsgrunnlag og inngangsverdi ved gevinstberegningen være 1 000 kroner.

Eksempelet viser at det oppstår visse skatteplanleggingsmuligheter og at de som kjenner reglene, vil kunne tilpasse seg (valg av skifteform; salg før eller etter utlodning). Den valgmuligheten som foreligger kan av enkeltarvinger også tenkes benyttet til å presse medarvinger i en forhandlingssituasjon ved å true med å begjære offentlig skifte (etter skatteloven § 84 kan en loddeier når som helst kreve boet skiftet offentlig så lenge privat skifte ikke er avsluttet). For dem som ikke kjenner reglene, kan de tvert om virke som en felle.

Hvis utvalgets forslag om å innføre kontinuitet i inntektsbeskatningen ved arv og gave (jf. [Link til](#)) kapittel 9) blir vedtatt, kan bestemmelsen om at inngangsverdien ikke kan settes høyere enn arveavgiftsgrunnlaget, ikke videreføres. De virkninger som arveavgiftsgrunnlaget har på inngangsverdien i eksemplet foran, vil da ikke inntre. Men utvalget foreslår at ikke-avskrivbar

fast eiendom ikke skal omfattes av kontinuitetsprinsippet, og for slik eiendom vil eksemplet være relevant også om utvalgets forslag om kontinuitetsprinsippet blir vedtatt.

Den gjeldende regelen innebærer videre at avkastning på boets aktiva og utgifter knyttet til bomidlene (derunder gjeldsrenter) blir behandlet ulikt, avhengig av skifteform. Ved offentlig skifte skal slik avkastning og slike utgifter tas i betraktning ved beregningen av arveavgiften; ved privat skifte skal de ikke tas i betraktning.

Når avgiftsreglene endres fra et år til et annet i gunstig retning for de avgiftspliktige, gir det et insitament til å begjære offentlig skifte utelukkende for å spare arveavgift. Det må antas at det var et betydelig potensiale for dette da fribeløpet ble økt fra 1998 til 1999. (I 1998 ble det åpnet 1 124 offentlige skifter og i 1999 ble det åpnet 1 207, dvs. en økning på om lag syv prosent). Riktignok vil det ved offentlig skifte påløpe skiftegebyr, men arveavgiftsfordelen vil lett kunne bli betydelig større. Det samme gjelder som nevnt når verdiene i boet er sunket mens skiftet pågår. Denne tilpasningsmuligheten må anses uheldig også fordi den kan gi skifteretten økt arbeidsbelastning.

Disse sidene ved dagens regel må avveies mot de hensyn som taler for regelen. I lovforarbeidene er det som nevnt lagt vekt på den privatrettslige forskjell mht. rådighet ved hhv. offentlig og privat skifte. Etter utvalgets syn er dette synspunkt mindre tungtveiende enn det umiddelbart kan se ut til. Riktignok er utgangspunktet at det ved offentlig skifte er skifteretten som forvalter boet, mens det ved privat skifte er arvingene selv. Men ved offentlig skifte er skifteretten som hovedregel bundet av enighet mellom loddeierne ved forvaltningen av boets midler, jf. skifteloven § 19 som lyder slik:

«Med hensyn til forvaltningen av boets eiendeler er skifteretten bundet av loddeiernes beslutning forsåvidt de alle er enige og skifteretten ikke finner at beslutningen strider mot umyndige eller fraværende arvingers eller kreditorenes tarv.»

Dette innebærer f.eks. at hvis arvingene er enige om at en aksjepost bør selges fordi de frykter kursfall, må skifteretten iverksette salget.

Ved privat skifte er det slått fast av Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt. 1991 s. 1230 at vedtak om forvaltningen av boets midler krever enstemmighet blant loddeierne. Saken gjaldt et tilfelle hvor tre arvinger hadde vedtatt å begjære den fjerde arvingen kastet ut av en leilighet som tilhørte boet. De tre arvingene anførte at sameieloven § 4 om flertallsvedtak fikk anvendelse, men fikk ikke medhold. Kjæremålsutvalget bemerket bl.a. at

«... sameielovens regler gjelder så langt annet ikke følger av avtale eller 'serlege rettshøve', jfr. lovens § 1 annet ledd. Utvalget antar at skiftesituasjonen er et særlig rettshøve. Det dreier seg om et bundet sameie. Man viser til uttalelsen i Lødrup: Materiell skifterett s. 42 om at loddeierne har like rettigheter, alle disposisjoner krever enstemmighet, og at sameielovens § 4 ikke passer her.»

Konsekvensen av dette er at arvingene må begjære offentlig skifte og overlate avgjørelsen av tvistepunktet til skifteretten hvis de vil gå videre med spørsmålet (hvilket også skjedde i den aktuelle saken).

Stillingen er altså at såvel ved privat som offentlig skifte må arvingene være enige for at de skal kunne forvalte boet etter sin egen vilje. Forskjellen i rådighet er derfor nokså liten. Det følger også av dette at en arving ikke har noen større mulighet til å utnytte enkeltgjenstander i boet, heller ikke for den brøkdel som han er arving for i hele boet. Så lenge boet står under skifte kan en arving uansett skifteform bare rå over sin ideelle andel i boet, ikke over (andeler i) boets enkelte gjenstander. Det dreier seg mer om en forskjell i faktisk besittelse enn i rådighet. Ved sammensatt skifte (skifte mellom gjenlevende ektefelle og førstavdødes arvinger) er det ikke noen forskjell mht. til besittelse heller; det er sikker teori og fast praksis at gjenlevende ektefelle har besittelsen av boets eiendeler i slike tilfeller.

At arvingene ikke har tilgang til boets midler under offentlig skifte, spiller liten rolle for selve avgiftsbetalingen, for avgiften vil ikke forfalle før utlodning finner sted (jf. gjeldende lov § 20 første ledd bokstav b, som foreslås videreført i forslaget § 8-1). Hvor verdiene på eiendeler (typisk aksjer) er sunket betydelig mens skiftet har pågått, kan det imidlertid virke mindre rimelig at det blir krevd avgift av den fulle verdi ved dødsfallet. Riktignok kan det her henvises til at arvingene, hvor de er enige, kan få salg av aksjene gjennomført mens boet står under skifte hvor de frykter verdifall. Videre henvises det til at også arvinger som skifter privat, må være enige for at salg skal gjennomføres. Men fordi man gjennomgående må regne med at motsetningene mellom arvingene er større når boet skiftes offentlig, kan dette likevel under gitte omstendigheter tenkes å ramme arvingene på en mindre rimelig måte. Utvalget foreslår at det tas et visst hensyn til dette ved en regel om at arveavgiften av et objekt ikke skal utgjøre mer enn $2/3$ av den verdi som det inngår i skifteoppgjøret med ved offentlig skifte. Ved avgjørelsen må det tas stilling til hvor mye av samlet arveavgift som skal anses å falle på den aktuelle gjenstanden. Valget står mellom gjennomsnittsavgiftssatsen eller marginalsattesatsen. Med utvalgets forslag til avgiftssatser er det bunnfradraget som gir spørsmålet betydning. Utvalget foreslår at marginalavgiftssatsen velges. Dette er den enkleste løsningen, og det er også den løsningen som er valgt i de nye reglene om fradrag i avgift for dokumentavgift (gjeldende lov § 19 A og forslaget § 6-3).

Det må antas at denne bestemmelsen bare vil komme til anvendelse i helt spesielle tilfeller. Sett at en aksje er verd 100 ved dødsfallet og marginalavgiftssatsen er 20 pst. Arveavgift etter ordinære regler er da 20. Hvis dødsboet skiftes offentlig og aksjen er verd 30 ved utlodningen, vil arveavgiften utgjøre $2/3$ av verdien ved utlodningen, og bestemmelsen vil ikke komme til anvendelse. Hvis aksjens verdi er lavere, vil bestemmelsen komme til anvendelse. Hvis for eksempel aksjens verdi i utlodningen er 24, vil arveavgiften av aksjen utgjøre $2/3 \times 24 = 16$. Fordi verdiene ved utlodningen skal fastsettes av skifteretten, må man regne med at verdiene reflekterer de reelle verdiene.

Dagens regler må også anses begrunnet i administrative hensyn, først og fremst hensynet til at skifteretten skal kunne legge samme verdi til grunn for utlodning og avgiftsberegning. Hvis verdsettelse for arveavgift skal skje ved dødsfallet, må det foretas to verdsettelse også ved offentlig skifte: for arveavgift etter verdiene ved dødsfallet; for skifteoppgjøret etter verdiene på utlodningstidspunktet. En omlegging som nevnt, vil imidlertid innebære at

man ved offentlig skifte må følge samme regel som man alltid har fulgt ved privat skifte. Det fremgår av opplysningene i avsnitt 5.5.3 at antallet private skifter langt overstiger antallet offentlige skifter. Sett under ett vil altså en slik omlegging bare berøre et mindre antall av dødsboene. Utvalgets forslag på dette punkt må sammenholdes med utvalgets forslag om at skifteretten ikke lenger skal ha ansvaret for fastsettelse av arveavgiften, jf. avsnitt 13.4 og forslaget § 7-1. Flertallets forslag innebærer at fylkesskattekontoret kan foreta verdsettelse av bomidlene mens skiftebehandlingene pågår. Med mindretallets forslag vil det bli vanskelig å unngå at verdsettelsesprosessen leder til at skiftebehandlingene forlenges.

Skifterettens oppgave blir etter forslaget å holde tilbake ved utlodningen den avgift som fylkesskattekontoret har beregnet. Forslaget om at dødsfallet skal være tidspunkt for rådighetsserverv også ved offentlig skifte, vil derfor ikke påføre skifterettene noen økt arbeidsbyrde. Forslaget innebærer en viss økning i arbeidsbyrden for fylkesskattekontorene (sammenlignet med skattefogdene under gjeldende ordning), men disse oppveies etter utvalgets mening langt av fordelene ved den foreslåtte regel.

Flertallet vil på dette grunnlag konkludere med at tidspunktet for rådighetsservervet bør være dødsfallstidspunktet også for offentlig skifte.

14.2.2.3 Tidspunkt for rådighetsserverv ved offentlig skifte, mindretallets vurdering

14.2.2.3.1 Innledning

Utvalgets mindretall (Frøstrup) kan ikke dele de øvrige medlemmers syn på hvilket tidspunkt som skal legges til grunn for arveavgiftsberegningen når det gjelder offentlig skifte, og bemerker:

Trass i det ønskelige i å ha enkle regler og ensartete regler både ved offentlig skifte og privat skifte, mener dette medlem at det også i fremtiden bør være en ulikhet slik at utlodningstidspunktet skal være avgjørende ved beregningen av arveavgiftsgrunnlaget ved offentlige skifter.

For ordens skyld presiserer dette medlem at de prinsipielle innvendinger gjelder i tilfeller hvor det ikke først er foretatt gjeldsovertakelse, men at arvingene deretter blir enige om å begjære offentlig skifte. De praktiske innvendinger knytter seg til den ulikhet i tidsbruk som det gjerne vil være mellom privat skifte og offentlig skifte.

14.2.2.3.2 Dagens praksis

Oslo skifterett og byskriverembete har ikke erfaring for annet enn at dagens ordning fungerer greit. Arvingene i offentlige skifter har trolig sett det helt naturlig at de betaler arveavgift ut fra verdien av arvelodden på det tidspunkt de mottar verdiene.

Dette medlem kan ikke se at det volder nevneverdig problem i praksis at det er to tidspunkter. Tidspunktet knytter seg til to ulike skifteformer, enten offentlig eller privat. Den sjongleringsmulighet, bevisste planleggingsmulighet, som ligger i at man i visse tilfeller kan velge skifteform, avhengig av hva som er lønnsomt, f.eks. på grunn av at verdiene i boet stiger eller synker, har ikke embetet opplevd som noe stort problem. Det kan i så henseende ha spilt vel så stor rolle at skattefogdkontoret har ligget etter med

beregningen, slik at arvingene på denne måten kan oppnå en skattekreditt ved å velge privat skifte. Det var noen flere offentlige skifter rundt årsskiftet 1998/99 da fribeløpet ble endret fra 100 000 kroner til 200 000 kroner. Det kan imidlertid ikke dokumenteres i hvilken grad dette skyldtes endringen i arveavgiftsreglene. Uansett kan det neppe sies å ha vært noe problem eller hatt preg av misbruk av regelverket. Det har ikke medført nevneverdig merarbeid for skifteretten, da behandlingen av denne type boer har vært særdeles enkel.

14.2.2.3.3 Ulikheter privat skifte og offentlig skifte - gjeldsovertakelsens betydning

Det private skiftet og det offentlige skiftet er vesensforskjellige blant annet når det gjelder gjeldsovertakelse og arvingenes mulighet til å råde over boet. Videre vil et offentlig skifte normalt ta lengre tid enn et privat skifte.

Det private skiftet skjer gjennom at minst én av arvingene påtar seg ansvaret for avdødes gjeld. Først da får man utstedt skifteattest som er et vilkår for å få tilgang til avdødes aktiva. Da kan arvingene fordele aktiva etter at ev. gjeld er betalt, og man mottar en lodd som man skal betale arveavgift av. Det kan være grunnen til at denne regelen som nå gjelder ved private skifter ikke volder problem, man får i praksis ikke krav om arveavgift med mindre man reelt sett har mottatt arv.

Ved det offentlige skiftet skjer normalt ingen gjeldsovertakelse. Det kan være flere grunner til at arvingene ikke ønsker å overta gjelden, eksempelvis usikkerhet om det er aktiva overhodet, eller uenighet mellom arvingene om hvordan skiftet skal skje, eller det kan være tvist om hvem som er de rette arvinger f.eks. knyttet til tolkningen av testament.

Utvalget har foretatt en lang drøftelse av det rettspolitiske grunnlag for å illegge arveloddsavgift i stedet for en boavgift på avdødes etterlatenskaper, og har blant annet kommet til at det bør skje fordi det er arvingene som mottar noe fra en utenforstående.

Dersom man lar dødsfallstidspunktet være avgjørende for beregningen av arveavgiften, rokker man ved dette grunnleggende prinsipielle standpunkt. Når man velger arveloddsavgift, vil det prinsipielt sett være riktig å knytte arveavgiften til den lodd som den enkelte mottar, ikke til hvilke verdier avdøde etterlater seg på dødsfallstidspunktet. I stedet velger man i prinsippet å illegge arveavgift på personer som ikke har samtykket i å overta gjelden, og heller ikke vil vite om de vil motta arv. Man bør beholde sitt prinsipielle utgangspunkt, selv om dette i praksis vil ordne seg ved at man må være arving ved utlodningstidspunktet for å bli ilagt arveavgift, ved at man ikke skal betale arveavgift før arveforholdene er på det rene.

14.2.2.3.4 Verdiendringer fra dødsfallstidspunktet og til utlodning skjer

Som nevnt kan behandlingen av et offentlig skifte ta tid. Arvelodden kan ha falt vesentlig i verdi mens skiftet har pågått, eller den kan ha steget. Dette strider med prinsippet om at man skal betale arveavgift i forhold til hva man arver. Løsningen hadde vært mer nærliggende om man hadde valgt prinsippet om bobeskatning isteden for arveloddsskatt. Men utvalget har enstemmig valgt å gå inn for arveloddsskatt.

Man skaper videre en vilkårlighet når det gjelder forholdet mellom hva man mottar og hva man betaler arveavgift for. Det er vanskelig å se det rime-

lige i at en arving skal betale lavere avgift enn hva som blir avgiftsgrunnlaget ut fra de verdier som foreligger på tidspunktet han mottar arven, og vice versa.

Et eksempel kan illustrere dette:

For enkelhets skyld legges til grunn at det gjelder arv fra en av foreldrene til to barn, og at det allerede er gitt gaver/arv for 500 000 kroner, slik at arveavgiften vil være 20 pst. Det forutsettes videre at det er to barn fordi det oftest er flere arvinger som er årsak til tvister og at skiftet drar ut i tid.

Ved dødsfallstidspunktet er det følgende verdier i boet: Huset er verdt 1 mill. kroner, det er aksjer verdt 1 mill. kroner og 1 mill. kroner i kontanter. Arveavgiftsgrunnlaget blir 3 mill. kroner. Arveavgiften blir i dette tilfellet 600 000 kroner. Det offentlige skiftet tar tre år og så skal det være slutning og utlodning.

Huset har i mellomtiden steget til 1,5 mill. kroner, og aksjene har også steget til 1,5 mill. kroner. Kontantbeholdningen er ikke endret. Samlede verdier er altså 4 mill. kroner. Ut fra de verdier som barna mottar, skulle det da ha blitt 800 000 kroner i arveavgift. Det er etter dette medlems mening ikke grunn til at barna ikke skulle betale arveavgift av den millionen boet har økt i verdi.

Det motsatte kan skje: Verdiane var som nevnt 3 mill. kroner på dødsfallstidspunktet, men så har aksjeverdiene og verdien av fast eiendom falt, slik at verdiene er redusert til totalt 2 mill. kroner. Er det da riktig at arvingene skal betale arveavgift av 3 mill. kroner i stedet for av 2 mill. kroner når de faktisk ikke mottar mer, i dette tilfellet 600 000 kroner i stedet for 400 000 kroner? Her har flertallet rett nok foreslått en «verdisikringsregel» som innebærer at det ikke skal betales mer arveavgift enn det som utgjør 2/3 av arven, jf. utkastet § 6-4. Etter dette medlemmets mening vil forslaget likevel, om det gjennomføres, kunne gi vilkårlige og lite rimelige løsninger.

Under det offentlige skiftet har ikke arvingene kunnet forvalte formuen og er på denne måte prisgitt en bobestyrer/skifteretten. Arvingene kan derfor ikke møtes med et argument om at de hadde anledning til å forvalte sine verdier annerledes mens skiftet pågikk. Kun enstemmighet mellom arvingene binder skifteretten i sin forvaltning av boet. Selv om også arvinger som skifter privat må være enige om forvaltningen av boet, er man som loddeier ved et offentlige skifte i en vesentlig annen situasjon enn ved de private skifter. Dagens regler er derfor en sikkerhetsventil i forhold til urimelige utslag.

14.2.2.3.5 Verdssettelsesproblemene

Det vil trolig bli problematisk å foreta korrekt verdsettelse i etterhånd av de ulike aktiva ut fra verdiene på dødsfallstidspunktet, særlig når arvingene kan tenkes å være innbyrdes uenige. Verdifastsettelse er vanskelig, og utvalget har brukt mye tid på å finne frem til en bedre måte å beregne verdien av fast eiendom på. Det er enighet om at den eneste måten å finne «sann omsetningsverdi» på, er ved fritt salg på det åpne marked. I et skifteoppgjør vil overdragelse skje på mange andre måter enn ved salg, f.eks. ved at partene inngår forlik. I dagens situasjon innebærer det at man ofte kan bruke verdiene som arvingene blir enige om som arveavgiftsgrunnlag, dersom det ikke er spesielle forhold som gjør at arvingene seg i mellom avtaler lavere verdier, fordi det er samme tidspunkt som legges til grunn.

I fremtiden skal avgiftsmyndigheten, kanskje flere år i ettertid, også i offentlige skifter finne hva som var «sann verdi» på dødsfallstidspunktet. Dette medlem er klar over at dette skjer i private skifter i dag, men det er vel forhold som taler for at dette hittil ikke har voldt gjennomgående så store vansker fordi skattefogden tradisjonelt har foretatt en noe forsiktig verdsettelse. Dette medlem frykter at en mer nøyaktig verdsettelse vil føre til mer kompliserte verdsettelse for avgiftsmyndigheten.

Tiden fra dødsfallstidspunktet og til avgiftsmyndigheten reelt kan forestå verdsettingen kan skape vansker. Selv om det er tenkt registrering og verdsettelse omgående, vil det i mange tilfeller ta lang tid fra et dødsfall og til det blir åpnet offentlig skifte og verdsettelse kan skje.

Fullstendig og korrekt verdsettelse lang tid etter dødsfallet vil bli særlig vanskelig f.eks. når det gjelder ikke-børsnoterte aksjer. Reelt sett vil det neppe la seg gjøre å beregne verdier pr. dødsfallstidspunktet fordi man i praksis må ta hensyn til den utvikling som er skjedd senere.

Flertallets forslag er ment å være tidsbesparende fordi avgiftsmyndigheten umiddelbart kan gå i gang med verdsettelse og foreta dette parallelt med behandlingen av det offentlige skiftet. Men selv om verdsettelse skal skje så raskt som mulig etter dødsfallet, og ut fra de verdier som da foreligger, kan beregning av arveavgiften først skje når den enkeltes lodd er beregnet, jf. utkastet § 8-2. Man vil med andre ord ikke få en tidligere arveavgiftsberegning.

14.2.2.3.6 Forslag

Etter dette medlems mening bør ordningen bli slik at skifteretten ved bobestyrer sender registreringsforretningen til arveavgiftsmyndigheten, som så kan foreta en foreløpig registrering av boets verdier. Når disse er endelig fastlagt ved den taksering som også skal legges til grunn arvingene i mellom, foretas beregningen. Med mindre denne ikke avspeiler omsetningsverdi, vil arveavgiftsmyndigheten kunne legge denne direkte til grunn. Skiftetakst eller annen verdsetting som skifteretten har måttet foreta om verdien har vært omtvistet mellom arvingene, vil være eksempler på takster som kan anvendes også for arveavgiftsformål. Arveavgiftsmyndigheten slipper da selv å foreta en mulig komplisert verdsetting av hva vedkommende aktivum var verdt tidligere.

Unighet mellom arvingene og avgiftsmyndigheten om verdsettelse eller andre spørsmål behøver ikke forsinke utlodningen av arv. Utlodningen av arvelodd kan skje før det er avklart hvor meget som skal betales i arveavgift. I tilfelle hvor arveavgiftsgrunnlaget ikke er avklart innen utlodning, kan arven fordeles mellom arvingene. Samtidig holder skifteretten tilbake overfor arvingene og overfører til arveavgiftsmyndighetene det beløp som arveavgiftsmyndigheten fastsetter, som sikkerhet for betaling av arveavgift. Arveavgiftsmyndigheten kan senere etterberegne avgiftsgrunnlaget for den enkelte i henhold til endelig arveavgiftsvedtak og refundere det som måtte være for meget innbetalt.

14.2.2.3.7 Konklusjon

Dette medlem konkluderer etter dette med at de beste grunner taler for å opprettholde status quo, og at en endring vil være lite ønskelig. Man bør også i fremtiden legge verdiene ved dødsfallstidspunktet til grunn ved private

skifter, men at verdiene på utlodningstidspunktet er grunnlaget for beregning av avgift når bo skiftes offentlig.

14.3 Avslag på arv

14.3.1 Gjeldende ordning

Etter arveavgiftsloven § 8 tredje ledd kan en arving gi avslag på arv slik at den det gis avslag til fordel for regnes å ha arvet arvelateren direkte. Avslaget kan gjøres helt eller delvis. Avslaget må gis uten forbehold og den avslåtte arven må fordeles i samsvar med reglene i arveloven § 74 tredje ledd.

Henvisningen til arveloven § 74 tredje ledd innebærer at hvis arvingen har livsarvinger, skal arven fordeles som om arvingen var død før arvefallet. Har arvingen ikke livsarving, kan han gi avslag til fordel for særskilt medarving. Som medarving regnes enhver som har krav på en bestemt brøkdel av boet. Det er uten betydning om vedkommende utleder sin rett fra loven eller testament. Det er begrensninger i den personkrets en kan gi avslag til fordel for.

Arveavslaget må gjøres skriftlig og være bindende overfor de øvrige arvinger. Ved offentlig skifte må slikt avslag være erklært overfor avgiftsmyndigheten innen utlodningen, ved privat skifte må det skje senest samtidig med innlevering av arvemeldingen. Hvis arvemeldingen leveres inn forsinket, holder det at erklæringen om avslag leveres samtidig med arvemeldingen. Den som leverer arvemeldingen for sent, får altså forlenget fristen.

Avslag på arv medfører at arvingene kan øve innflytelse over hvor mange arvinger det blir i et bo. Avgiften beregnes selvstendig for hver arving i boet. Hver arving får derfor et fribeløp hver, og progresjonen i avgiften bestemmes ut fra hver arvings forhold. En oppnår også en avgiftsbesparelse ved at en hopper over et generasjonsskifte. Denne besparelsen forminskes i de fleste tilfellene noe ved at barnebarn har høyere avgift enn barn, men fribeløpene er like store.

Sett at en sønn arver sin mor som satt i uskifte. Han gir delvis avslag til fordel for tre barn. Sønnen og barna regnes å arve sønnens mor og far slik at de får fribeløp på 400 000 kroner hver, totalt blir 1 600 000 kroner avgiftsfrie etter sønnens foreldre. Uten avslaget ville sønnen ha betalt 168 000 kroner i avgift på samme beløp.

Utvalgets undersøkelse, jf. avsnitt 5.5.7 viser at adgangen til avslag blir benyttet av om lag 6 pst. av alle mottakere. Fordi det typisk vil bli gitt avslag til fordel for flere, er andelen som mottar arv som følge av avslag høyere, om lag 13 pst.

14.3.2 Bør adgangen til å gi avslag på arv med virkning for arveavgiften opprettholdes?

Tar en utgangspunkt i at arveavgiftens definisjon av arving bør være i overensstemmelse med hvem som er arving etter arveretten, har dagens regel om arveavkall en naturlig plass, siden arveloven åpner for avslag på arv. Det er en fordel at arveavgiften så langt som mulig bygger på den privatrettslige realitet.

Det er også i tråd med skatteevneprinsippet at avgiften beregnes hos den person som virkelig mottar arven og ikke hos den som ikke har nytt godt av

den. Hvis en ikke lar avslag få arveavgiftsmessige virkninger, vil overføring ved avslag måtte regnes som gave fra den som gir avslag. Da kan det bli beregnet arveavgift på de samme midler to ganger for noe som etter arveretten er én overføring.

Mot dette kan det sies at det er en frivillig sak å gi avslag på arv, slik at et arveavslag kan sies å ligne atskillig på et gavetilfelle. Den som gir avslag har allerede ved dødsfallet oppnådd en fordel ved at han har hatt muligheten til å disponere over midlene, velge om han vil gi avslag eller beholde midlene. Hans skatteevne er ved dødsfallet øket; at han senere reduserer den frivillig, bør ikke medføre avgiftsfritak.

Fordelingsvirkninger inngår som en viktig premiss ved utformingen av arveavgiftsreglene. At avslag på arv medfører lavere arveavgift kan være et insitament for å la arven gå til andre, som hovedregel barna. En regel om avslag vil derfor bidra til å spre formue på generasjonene. Regelen bidrar imidlertid bare sjelden til å spre formue utenfor familiene.

Adgangen til å gi avslag på arv gir den som kjenner systemet mulighet til å tilpasse seg det og således spare avgift. For den som gir avslag er situasjonen at han må gi fra seg midlene for å spare avgiften. Fjerner en muligheten for avslag med virkning for arveavgiften, vil de som kjenner systemet fortsatt kunne spre arven på flere ved at det opprettes testament som fordeler arven på flere arvinger, eller ved at det gis livsgaver til f. eks. barnebarn. En opphevelse av muligheten vil derfor ikke i særlig grad redusere forskjellene mellom de som kjenner systemet og de som ikke kjenner det. En opphevelse vil først og fremst bidra til å stille den som planlegger på lang sikt, relativt bedre. Hvis forskjell i kunnskapsnivå om et regelverk oppfattes som et problem, vil et alternativ være å gi bedre informasjon til publikum om muligheten for avslag på arv. En opphevelse vil også kunne medføre et større press på arvelater fra arvingene om å opprette testament til fordel for barnebarna.

Mot dette kan det imidlertid anføres at det er en ikke uvesentlig forskjell på at arvelater testamenterer over midlene eller gir gaver og på den annen side at arvingen avslår falt arv. Testasjon og gave vil typisk gi større uttrykk for arvelaters ønske enn arvingens avslag på arv. Spesielt for gaver kommer det inn i bildet at giver må gi avkall på midlene mens han lever. Og for testasjoner kan pliktdelsreglene sette visse grenser. Utvalget anser det likevel som et vesentlig argument for å videreføre regelen om avslag på arv, at muligheten til å spre midlene over generasjonene vil være til stede for den som planlegger på lang sikt.

Det er et vilkår for at avslaget skal få avgiftsmessige konsekvenser at avslaget er reelt, dvs. at midlene virkelig blir overført til den som avslaget er til fordel for. Siden det er vanskelig å kontrollere at avslaget blir gjennomført reelt, åpner dagens ordning for avgiftsunndragelser. Utvalget har imidlertid ingen tall som viser om dette er noe problem eller hvor omfattende dette problemet eventuelt er. At avslag på falt arv skal legges til grunn ved arveavgiftsberegningen, skaper også en del administrative problemer, særlig med å følge opp at arven virkelig går til den som etter avslaget er den berettigede. Som fremholdt i [\(Link til\)](#) kapittel 7 er det en administrativ fordel ved boavgift at den som utgangspunkt ikke tillegger avslag på arv relevans.

Avslag på arv reduserer statens proveny fra arveavgiften, både gjennom at arven spres på flere, og ved at en hopper over et generasjonsskifte.

Utvalget legger også vekt på at arveavgiften så langt som mulig bør bygge på de underliggende privatrettslige forhold. Ved avslag på arv er det etter arveretten den avslaget gjøres til fordel for som er arving. Utvalget antar også at muligheten for avslag bidrar til spredning av formue mellom generasjonene, noe som kan anses for å være gunstig. Videre vil det bryte med skatteevneprinsippet å legge avgift på den som ikke har mottatt noen arv på grunn av avslag.

Utvalget går på denne bakgrunn inn for at muligheten til å gjøre avslag på arv med avgiftsmessig virkning beholdes.

14.3.3 Den nærmere utforming av en regel om avslag på arv

En viktig begrunnelse for at utvalget går inn for å beholde regelen om at avslag på arv skal få virkning også for arveavgiftsberegningen, er at arveavgiftsreglene så langt som mulig bør bygge på den underliggende privatrett. Utvalget går derfor inn for at koblingen til arveloven, jf. § 74 tredje ledd, opprettholdes. Det som ikke er arveavslag i forhold til arveloven, bør heller ikke regnes som det etter arveavgiftsloven.

Kravet om at avslaget må være skriftlig og være bindende overfor de øvrige arvinger foreslås videreført. At dette krav bør settes, følger både av begrunnelsen foran og av hensynet til at saksbehandlingen hos avgiftsmyndigheten skal bli enklest mulig. Kravet om at avslaget må ha vært gjort uten forbehold innebærer at hvis arvingen vil sette visse betingelser for avslaget eller fordele arven på en annen måte enn det som følger av arveretten, så vil avslaget ikke få avgiftsmessig virkning. Utvalget går inn for at kravet beholdes. Hvis arvingen ved forbehold søker å få til endringer som ikke stemmer med den fordeling som ville skjedd hvis han var død, så har han disponert over arven.

Dagens frister for å erklære avslag overfor avgiftsmyndigheten bør endres noe. Det bør ved privat skifte kreves at avslaget må være erklært innen seks måneder etter dødsfallet, og ikke slik som i dag at den som leverer arvemelding for sent også får utsatt fristen for å avgi erklæring. Det er ikke rimelig at den som er forsinket med arvemeldingen, også skal få lengre frist til å erklære avslag. En kan erklære avslag på arv selv om arvemeldingen er levert før fristen. Ved avslag på arv ved utdeling fra uskiftet bo, sier loven intet direkte om fristen. Utvalget går inn for at fristen bør være tre måneder fra utdelingen fant sted. Ved offentlig skifte må avslaget være erklært innen utlodningen foretas.

For å bedre kontrollen med at avslaget faktisk blir gjennomført, bør det kreves at den som mottar arv på grunnlag av avslag, skal erklære dette skriftlig overfor avgiftsmyndigheten.

Det bør videre kreves at avslaget er gjennomført i praksis senest 12 måneder etter dødsfallet ved privat skifte. Ved offentlig skifte må avslaget være gjennomført innen utlodningen. Pliktes overføringen meldt til overformynderiet, må dette også gjøres innen samme frist. Et slikt krav vil gjøre det lettere for avgiftsmyndigheten å avskjære virkningen av avslag i de tilfelle der avslaget bare er proforma.

Kravet til at gjennomføring skal skje og melding sendes innen 12 måneder etter dødsfallet, kan i enkelte tilfeller føre til urimelige resultater. Avgiftsmy-

digheten bør derfor ha mulighet til å gjøre unntak fra fristen i særlige tilfelle. Vurderingen må skje konkret. Det bør legges vekt på om det er praktisk mulig å gjennomføre transaksjonen innen fristen. Det bør også legges vekt på om partene er skyld i forsinkelsen.

14.4 Arv og gave fra ektefeller

14.4.1 Gjeldende rett

Ved vurderingen av hvilken ektefelle en arv eller en gave skal anses å komme fra, må en ta utgangspunkt i den underliggende privatrett. Den som gir bort gaven, er da å regne som giver. Den som ved død har etterlatt seg formue, er arvelater.

Hvis en ektefelle gir gave fra sine særeiemidler, regnes ektefellen alene å være giver. Gir en ektefelle gave fra felleseie, regnes begge ektefeller å være givere selv om gaven kommer fra den enes rådighetsdel av felleseiet. Dette følger av administrativ praksis, jf. også Harboe (1982) side 82.

Hvis det skjer umiddelbart skifte etter førstavdødes død (dvs. at det ikke opprettes uskifte), har loven ingen særregler. Det arvingene får i arv etter lov og testament, regnes som arv etter førstavdøde, jf. arveavgiftsloven § 6. Hvis partene under skifte avviker fra fordelingen etter § 6, vil de som får for mye regnes å ha fått en gave fra de som får for lite. Hvis gjenlevende således får mindre enn vedkommende har krav på etter lov og testament, vil gjenlevende regnes som giver av midlene. Når det er skiftet etter førstavdøde, er arven etter denne fordelt en gang for alle. Hvis f. eks. lengstlevende testamenterer til fordel for førstavdødes særkullsbarn, regnes arven å komme fra lengstlevende alene.

Hvis lengstlevende velger å sitte i uskifte, regulerer § 7 forholdene. Ved utdeling fra uskiftet bo blir problemstillingen om og eventuelt i hvilken utstrekning førstavdøde skal regnes å være arvelater, og tilsvarende for hvilken del lengstlevende regnes å være giver.

Hovedregelen er at utdeling fra uskiftebo i sin helhet regnes å være gave fra lengstlevende, jf. § 7 første ledd annet punktum.

Hvis utdelingen skjer til ektefellenes felles arvinger, anses utdelingen å komme med en halvpart fra hver av ektefellene (dvs. arv fra førstavdøde og gave fra lengstlevende), jf. § 7 annet ledd første punktum. I Ot. prp. nr. 43 (1992-93) side 5 begrunnes dette med at en slik fordeling normalt vil stemme med de arverettslige forhold og gi det gunstigste avgiftsresultatet for de avgiftspliktige. Med felles arvinger menes de som har arverett på tidspunktet for utdelingen. Hvis gjenlevende deler ut til sin datterdatter og datteren er i live, har ikke utdelingen skjedd til felles arving i lovens forstand. Datteren har arveretten så lenge hun er i live.

Annet punktum gjør imidlertid unntak fra dette hvis utdelingen som følge av arverettslige forhold eller andre forhold må anses å komme fra den ene ektefelle helt eller delvis. I forarbeidene (Ot.prp. nr. 43 (1992-93) side 5) uttaler departementet:

«Unntak fra hovedregelen må gjøres dersom de arverettslige forhold tilsier en annen fordeling. Dette kan f. eks. være når gjenlevende

skifter uskifteboet før inngåelse av nytt ekteskap, og utdelingen dermed er fullt oppgjør for arv etter førstavdøde. Andre eksempler er dersom utdelingen i henhold til testament må anses å komme fra den ene ektefellen, eller fordi midlene utdeles fra den ene ektefellens særeie. Dersom det ikke fremkommer opplysninger som tilsier at det må gjøres unntak fra hovedregelen, vil det etter forslaget skje en likedeling, noe som normalt vil stemme med de arverettslige forhold og gi det gunstigste avgiftsresultatet for de avgiftspliktige.»

Utdeling fra uskiftebo til noen som bare er arving etter førstavdøde, regnes i sin helhet som arv fra førstavdøde, jf. tredje ledd. Dette gjelder imidlertid ikke hvis mottaker godtgjør at utdelingen overstiger avdødes andel i boet. I slike tilfeller vil det overskytende samt all senere arv og gave regnes å komme fra lengstlevende. Mottakeren har følgelig bevisbyrden for at avdødes del av boet er brukt opp.

Det neste spørsmålet blir forholdet når uskifteboet skal skiftes etter lengstlevendes død. (Skiftes boet mens lengstlevende lever, vil reglene som er beskrevet over regulere forholdet).

I utgangspunktet skal da boet fordeles etter lov og testament, jf. § 6, men her er det gitt særregler i § 7 fjerde ledd.

Det en arving har mottatt mens lengstlevende satt i uskiftet bo, skal legges sammen med arvingens arvelodd på skiftet. Summen blir å fordele forholdsmessig på arv etter førstavdøde og lengstlevende. Midlene skal anses å komme fra hver ektefelle som om samtlige midler var fordelt på skiftet i henhold til § 6. Bestemmelsen får betydning når regelen i første ledd annet punktum er kommet til anvendelse, halveringsregelen i annet ledd er fraveket pga. «andre forhold», eller bestemmelsen i tredje ledd annet punktum har vært anvendt. Bestemmelsen medfører at det ikke blir noen forskjell på fordelingen av arv selv om en får noe utdelt under uskiftet og resten ved arveoppgjøret, hvis da ikke utdelingen under uskiftet er så stor at den overstiger en ektefelles del av boet.

Sett at A og hans bror arver moren som satt i uskifte. Uskifteboet er verdt 2 000 000 kroner. Under uskiftet fikk A 500 000 kroner fra moren, som etter annet ledd annet punktum ble ansett å komme fra moren alene. Uskifteboet skal deles likt mellom brødrene. Av de totalt 1 500 000 kroner som A mottar, skal A etter fjerde ledd anses å ha arvet 750 000 kroner fra hver av foreldrene. Av den ene million han mottar ved skifte av uskifteboet, vil da 250 000 kroner være arv fra mor og 750 000 kroner være arv fra far.

Femte ledd gir en særregel for det tilfelle at ektefellene har etterlatt seg en felles siste viljeserklæring (testament, dødsgave eller arvepakt). Viljeserklæringen må regulere hvordan arven skal fordeles etter at begge er døde, dvs. inneholde en sekundærdisposisjon. Bestemmelsen kommer bare til anvendelse når det er uvisst hvem arven skriver seg fra. At viljeserklæringen må være felles, begrunnes slik i innstillingen fra 30. oktober 1958 side 48: «Noen tvil om hvem de enkelte arvelodder skriver seg fra, skulle ikke kunne oppstå hvis ektefellene oppretter hver sin siste viljeserklæring, selv om de gjensidig begunstiger hverandre.» Uten hensyn til de regler som er beskrevet over gjelder da følgende:

Hvis det er uvisst fra hvilken ektefelle et arvebeløp kommer, anses beløpet å komme med en halvpart fra hver av ektefellene. Denne regelen begrunnes i innstillingen av 30. oktober 1958 med at: «*Denne regel antas i de fleste tilfelle å svare til arvelaterens ønske.*»

Hvis arven tilfaller noen som er så nær beslektet med bare den ene ektefelle at vedkommende omfattes av arvelovens arvegangsklasser, anses arven i sin helhet å komme fra denne ektefelle, uten hensyn til om testamentet kan tolkes annerledes. Regelen begrunnes i innstillingen av 30. oktober 1958 på side 48 slik:

«Er arvingen den ene ektefellens nærmeste arving etter loven ville han tatt arv etter den beslektede ektefellen selv om testament ikke var opprettet. Ved avgiftsberegningen ville arven i tilfelle i sin helhet bli å anse som arv etter denne. Arvingen ville således etter hovedregelen i første punktum oppnå en ekstra fordel ved avgiftsberegningen ved å bli innsatt som testamentsarving, selv om dette ikke medførte noen endring i hans arvelodd. For å unngå denne konsekvens, har utvalget funnet grunn til å oppstille en unntagelse fra bestemmelsen i første punktum.»

At bestemmelsen ikke er begrenset til ektefellens nærmeste arving etter loven begrunnes i praktiske hensyn, se nedenfor.

Hvis den ene ektefellens lodd i boet overskrides av arvebeløp som bestemt i femte ledd første og annet punktum, skal det overskytende anses som arv fra den annen ektefelle, jf. tredje punktum.

Hvor uskifteboet består av særeie, helt eller delvis, må det ved anvendelsen av de reglene som er beskrevet foran, tas hensyn til dette. Ifølge arveloven § 26 annet ledd skal boet ved lengstlevendes død fordeles i henhold til et forholdstall som fastsettes ved starten av uskiftet. Forholdstallet beregnes ut fra forholdet mellom de to ektefellenes særeie og eventuelt felleseie. Eksempel: Hvis førstavdøde hadde et særeie på 300 000 kroner og lengstlevende et på 100 000 kroner, samt at felleseiet var 400 000 kroner, skal førstavdødes arvinger ha $\frac{5}{8}$ av boet og lengstlevendes arvinger ha $\frac{3}{8}$ av boet. En annen fordeling kan bestemmes i ektepakt.

I arveavgiftsloven § 7 tredje, fjerde og femte ledd har det betydning hvor stor andel hver av ektefellene har av boet og hvordan boet skal fordeles ved lengstlevendes død. Ved tolkningen av disse bestemmelsene må det tas hensyn til § 26 annet ledd i arveloven.

Etter arveavgiftsloven § 7 annet ledd første punktum skal gave fra lengstlevende til felles livsarving anses å komme med en halvpart fra hver av ektefellene. Men etter annet punktum gjelder ikke dette hvor noe annet må anses å følge av arverettslige regler eller andre forhold. Det er usikkert om en skal legge til grunn at brøkene etter § 26 annet ledd i arveloven skal medføre endringer i fordelingen etter arveavgiftsloven § 7 annet ledd første punktum.

Arveavgiftsloven § 7 fjerde ledd bestemmer at ved skifte etter lengstlevnedes død, skal det som hver mottar på skifte med tillegg av det han har mottatt under uskifte, regnes å komme fra ektefellene i samme forhold som om samtlige midler var fordelt på skifte. Hvor det foreligger uskifte med

særeie, er det brøken etter arveloven § 26 annet ledd denne bestemmelsen referer seg til.

Reglene som er beskrevet over gjelder ikke for samboere. Samboere har ikke rett til å overta boet etter førstavdøde i uskifte. Ved førstavdødes død må boet skiftes. Ved dette skifte arver samboer bare hvis han eller hun er innsatt i testament. Hovedregelen i arveavgiftsloven § 6 gjelder for slike skifter. Også samboere kan opprette en felles siste viljeserklæring som bestemmer hva som skal skje med arven etter lengstlevendes død. Reglene i § 7 femte ledd vil ikke regulere et slikt testament.

14.4.2 Utvalgets vurderinger

Ektefellers økonomi er som regel sammenblandet, og det kan være vanskelig å ta stilling til fra hvilken ektefelle en arv eller en gave skal anses å komme. Nærmere regler om dette kan lette saksbehandlingen og gjøre det lettere for de avgiftspliktige å forutberegne sin avgiftsmessige stilling. Loven har i dag slike regler om stillingen ved utdeling fra uskiftebo og skifte av uskiftebo. Utvalget foreslår disse videreført med enkelte endringer, og foreslår dessuten at det gis regler også for visse tilfeller av gaver mens begge ektefellene lever.

At *gaver fra en ektefelles særeie* skal anses som gave fra denne, synes klart, og utvalget mener at dette bør lovfestes.

I praksis har *gaver fra ektefellers felleseie* vært ansett for å komme med en halvpart fra hver med mindre ektefellene er enige om en annen fordeling. Forslaget foreslår en noe annen regel. Dette er basert på det syn at det stemmer dårlig med ekteskapslovens regler om ektefellens rådighetsdel av felleseie å stille et krav om samtykke fra den annen ektefelle for at en gave fullt ut skal anses gitt fra en ektefelles rådighetsdel av felleseiet. En likedelingsregel som hovedregel har også den ulempe at den innebærer at begge ektefeller blir ansvarlige for avgiftens betaling. I stedet bør regelen etter utvalgets mening være at det privatrettslige forhold legges til grunn og at gaven anses ydet fra den ektefelle hvis rådighetsdel gavegjengen tilhørte. Slik lovforslaget er formulert, vil det imidlertid ikke pålegge avgiftsmyndigheten noen plikt eller rett til å vurdere om det ektefellen(e) legger til grunn, stemmer med de privatrettslige forhold. En slikt plikt ville være svært ressurskrevende og i praksis ofte umulig å leve opp til. Utvalget anser forslaget for ubetenkelig fordi ektefellene arveavgiftsmessig normalt vil se seg tjent med at gaven anses å komme med en halvpart fra hver. En ulempe med utvalgets forslag er at det krever aktivitet fra ektefellene for at mottakeren skal oppnå den optimale avgiftsmessige stilling. Det henvises til § 3-4 første ledd i lovforslaget.

Gjeldende lov har ikke uttrykkelige regler om hvem midlene skal anses å komme fra hvor boet skiftes mellom gjenlevende ektefelle og førstavdødes arvinger umiddelbart i tilslutning til førstavdødes død (sammensatt skifte). I slike tilfeller vil det normalt være klart hva arvingene mottar som arv etter førstavdøde, og det synes derfor ikke å være behov for noen lovregel.

Gjeldende lov § 7 annet ledd flg. gir først og fremst regler om hvem som skal anses som giver eller arvelater ved utdeling fra uskiftet bo og ved skifte etter uskifte. Regler om dette må videreføres i ny lov først og fremst pga. at sammenlegningsprinsippet fortsatt skal gjelde for bunnfradragene. Hvor en person har fått verdier som minst tilsvarer bunnfradraget fra begge ektefeller,

vil det normalt ikke ha betydning å ta stilling til hvilken ektefelle ytterligere verdier kommer fra. I spesielle tilfeller kan reglene også få betydning for spørsmålet om avgiftsplikt (for eksempel hvor mottakeren er ubeslektet med ektefellene, men innsatt i lengstlevendes testament).

Utvalget foreslår å videreføre hovedregelen om at utdelinger under uskifte skal anses som gave fra lengstlevende (se lovforslagets § 3-4 annet ledd). Denne bestemmelsen får først og fremst betydning for gave til den som er arving bare etter lengstlevende, for i tredje ledd gis det særregler for gaver til felles arvinger, og i fjerde ledd gis det særregler for gave til den som bare er arving etter førstavdøde.

Utvalget foreslår en endring i reglene om utdeling fra uskiftebo til «felles livsarving» i arveavgiftsloven § 7 annet ledd første punktum. Uttrykket «felles arvinger» er i praksis tolket slik at det må dreie seg om nærmeste arving(er) etter loven (eller testamentsarving). Utdeling til andre slektninger innenfor lovens arvetavle enn nærmeste arving omfattes altså ikke. Dette innebærer bl.a. at bestemmelsen ikke gjelder for utdeling til ektefellenes felles barnebarn hvis barnet (barnebarnets mor eller far) lever. Konsekvensen av dette igjen er at det er bestemmelsen om at utdelingen skal anses som gave fra lengstlevende helt ut som vil få anvendelse. Dette fremstår som et lite rimelig resultat, og et annet og rimeligere resultat kan etter gjeldende lov oppnås via bestemmelsen i annet ledd annet punktum, som bestemmer at det som følger av arverettslige regler eller andre forhold kan legges til grunn. Utvalget mener at det er bedre at den antatt rimeligste løsningen fremgår direkte av loven. For de tilfellene der denne løsning arverettslig fremstår som mindre rimelig, kan bestemmelsen i annet ledd annet punktum, som foreslått videreført (som tredje ledd annet punktum) anvendes. Utvalget tilføyer at denne problemstilling bare synes å være aktuell for arvinger i første arvegangsklasse, idet det bare sjelden vil være personer i annen eller tredje arvegangsklasse som er legalarving etter begge ektefellene.

Utvalget har merket seg at det kan oppstå særskilte spørsmål hvor gjenvlevende sitter i uskiftet bo med særeie (hvilket etter arveloven § 9 annet ledd krever at dette er bestemt i ektepakt eller arvingenes samtykke). Etter arveloven § 26 annet ledd skal det i slike tilfeller regnes ut brøker ved uskiftets etablering, og disse brøkene skal legges til grunn ved skifte av uskifteboet mellom arvingene etter førstavdøde og lengstlevende. Disse brøkene får imidlertid bare betydning hvor arvingene etter førstavdøde og lengstlevende ikke er fullt ut de samme (og da vil det normalt være mer hensiktsmessig å bestemme i ektepakt at særeiet skal behandles som felleseie ved den enes død, ekteskapsloven § 43 tredje ledd).

Hvor lengstlevende ektefelle i uskifte foretar utdeling til en som er arving etter begge, skal som nevnt halvparten som hovedregel anses å komme fra hver ektefelle. Men hvis uskifteboet består av særeiemidler helt eller delvis, oppstår spørsmålet om midlene skal anses å komme fra ektefellene i henhold til den brøk som er etablert etter arveloven § 26 annet ledd. Forarbeidene kan tale for at bestemmelsen skal forstås slik: I Ot.prp. nr. 43 (1992-93) s. 5 nevnes det at «... midlene utdeles fra den ene ektefelles særeie» som eksempel på tilfelle hvor man skal fravike «halvpartsregelen» og følge de «arverettslige regler». Utvalget antar imidlertid at denne løsningen ikke alltid vil være

naturlig eller praktisk, kanskje særlig i tilfeller hvor alle arvingene er arvinger etter begge ektefellene og hvor brøkorholdet iht. arveloven § 26 annet ledd ikke vil få betydning ved deling av boet. Det må antas at gjeldende lov gir tilstrekkelig fleksibilitet til at man kan nå frem til rimelige resultater i enkelttilfellene.

En problemstilling i samme gate kan oppstå i forhold til bestemmelsen i arveavgiftsloven § 7 fjerde ledd første punktum om at midlene (herunder utdelinger under uskiftet) skal «anses å komme fra ektefellene i samme forhold som om samtlige midler var fordelt på skifte». Ved skifte etter uskifte med særeie kan denne regel lede til at arvingene ikke får utnyttet bunnfradragene effektivt, og det kan også by på administrative problemer å gjennomføre avgiftsberegningen. Sett at et barn mottar 700 000 kroner i arv ved skifte av uskiftebo etter lengstlevendes død. Sett videre at ektefellene hadde (delvis) særeie, og 600 000 kroner derfor skal anses som arv etter førstavdøde og 100 000 kroner skal anses som arv etter lengstlevende. I dette tilfellet vil arven etter førstavdøde overstige bunnfradraget (etter utvalgets forslag) med 200 000 kroner. Arven etter lengstlevende er avgiftsfri, og bunnfradraget blir ikke fullt utnyttet.

Det kan diskuteres om dette er en rimelig løsning. Det er riktignok ofte slik i skatteretten at valg av privatrettslig form gir ulike skatteeffekter. Og for arvinger som bare er arving etter én av ektefellene, vil man vanskelig kunne komme utenom tilfeller hvor bunnfradragene fra begge ektefellene ikke blir effektivt utnyttet. Det kan likevel synes mindre rimelig at valget mellom uskifte med særeie og ordningen med at særeie ved den enes død skal anses som felleseie, skal gi seg betydelige arveavgiftsmessige utslag. Dessuten kommer et administrativt synspunkt inn i bildet: Hvor alle arvingene er arvinger etter begge foreldrene, er det for arverettslige formål ikke nødvendig å etablere de brøkene som arveloven § 26 annet ledd omtaler. Det vil da være uheldig om dette må gjøres av hensyn til arveavgiftsberegningen. Utvalget foreslår derfor en regel som innebærer at bunnfradraget fra begge foreldre blir utnyttet. Det henvises til lovforslagets § 3-4 sjette ledd.

En tilsvarende problemstilling kan oppstå også i uskifte med felleseie, nemlig hvor en som er arving etter begge ektefellene, ikke mottar like store verdier fra dem. Dette vil typisk være stillingen hvor både fellesbarn og særkullsbarn er arvinger. Sett f.eks. at arvinger er et felles barn og to særkullsbarn etter førstavdøde ektefelle. I et slikt tilfelle vil fellesbarnet være enearving etter lengstlevende, mens arven etter førstavdøde skal deles i tre like store deler mellom fellesbarnet og særkullsbarna. Stillingen kan da bli at arven etter lengstlevende overstiger bunnfradraget, mens arven etter førstavdøde ikke utnyttet bunnfradraget fullt ut. Utvalget mener at samme regel bør komme til anvendelse også i dette tilfellet, altså slik at ubenyttet bunnfradrag i arv etter den ene av foreldrene, bør kunne utnyttes i forhold til arv fra den annen. Dels gjør rimelighetshensyn seg gjeldende på lignende måte som foran, og dels vil et system med ulike løsninger for uskifte med særeie og uskifte med felleseie reise spørsmål om hva som skal gjelde for uskifte med delvis særeie. Lovforslagets § 3-4 sjette ledd er utformet i samsvar med dette.

Hvor det i uskifteboet forekommer arvinger som er arvinger bare etter førstavdøde, kan det oppstå spørsmål om forholdet mellom gjeldende lov § 7

tredje og fjerde ledd. Tredje ledd bestemmer at den som bare er arving etter førstavdøde og som får utdeling fra lengstlevende i uskifte, skal anses for å ha fått alt som arv etter førstavdøde. Men hvis han «godtgjør» at han har fått alt han har krav på etter førstavdøde, skal det overskytende anses å komme fra lengstlevende. Loven sier uttrykkelig at dette også gjelder det han får som «arv», hvilket må sikte til utdelinger etter lengstlevendes død. Fjerde ledd bestemmer, etter ordlyden også med virkning for tilfeller hvor en arving bare er arving etter førstavdøde, at det han får på skifte med tillegg av det vedkommende har mottatt under uskiftet, skal anses for å komme fra ektefellene i samme forhold som om samtlige midler var fordelt på skiftet.

Hvis fjerde ledd anses å gjelde også for den som bare er arving etter førstavdøde, kan det oppstå tvil om forholdet mellom tredje og fjerde ledd. Sett at A er død, B er gjenlevende i uskifte og C er As særkullsbarn. C får utdelinger under uskiftet, og disse skal anses som arv etter A. Sett at C avgir slik erklæring som nevnt i tredje ledd når han har fått 200 000 kroner fra uskifteboet og at han så får 200 000 kroner til. De siste 200 000 kroner skal da anses som gave fra lengstlevende. Når B dør og uskifteboet skal skiftes, kan det godt tenkes at det faller ytterligere midler på C.⁷⁹ Det kan for eksempel tenkes at verdiene i boet er steget betydelig etter at C avga sin erklæring. Hvis man følger tredje ledd, skal også det som utdeles ved skiftet, anses å komme fra lengstlevende. Hvis man følger fjerde ledd, skal alt som er mottatt under uskiftet og ved skiftet, vurderes ut fra hva som ville gjeldt hvis alt var fordelt ved skiftet. Da ville alt det C mottar vært arv etter førstavdøde A. Men av fjerde ledd annet punktum må det følge at man ikke skal gjøre om de avgiftsberegninger som har lagt til grunn at utdelinger fra uskifteboet er gave etter lengstlevende. Om C for eksempel får ytterligere 300 000 kroner ved skifte av uskifteboet, innebærer en løsning basert på at tredje ledd går foran, at dette beløp skal anses som arv etter lengstlevende. Om fjerde ledd skal anses å gå foran, skal disse 300 000 kroner anses som arv etter førstavdøde. Utvalget antar at sistnevnte løsning er den beste. Den vil gjennomgående stemme best med det underliggende arverettslige forhold, og den vil innebære de minst vidtgående konsekvenser av arvingens erklæring om at han har fått alt han skal ha fra førstavdøde. I lovutkastet har utvalget markert dette ved ikke å videreføre ordene «og arv» i § 3-4 fjerde ledd annet punktum (som tilsvarer arveavgiftsloven § 7 tredje ledd annet punktum).

14.5 Avgiftsplikt for forsikringsutbetalinger i forbindelse med dødsfall

14.5.1 Gjeldende rett

Arveavgiftsloven § 2 åttende ledd lyder:

«Avgift skal svares av utbetalinger i forbindelse med dødsfall fra forsikringsselskap til dødsboet, avdødes arvinger eller noen som er oppnevnt som begunstiget etter forsikringsavtalen. Dette gjelder ikke

79. Erklæring avgitt etter arveavgiftsloven § 7 tredje ledd kan etter utvalgets oppfatning neppe gis arverettslig virkning, altså slik at arvingen ved erklæringen anses for å ha gitt avkall på ytterligere arv.

utbetalinger til dekning av ansvar for økonomisk tap som mottakeren påføres som følge av dødsfallet.»

Bestemmelsen ble vedtatt etter forslag i Ot. prp. nr. 43 (1992-93). Formålet var å gjøre det klarere når forsikringer var avgiftspliktige. I første rekke gjaldt dette livsforsikringer og gruppelivsforsikringer hvor utbetalingen skjer direkte til den som i henhold til politen er oppnevnt som begunstiget. Selv om forsikringsbeløpet i slike tilfeller ikke gikk inn i bomassen, var det av myndighetene før lovendringen konsekvent fastholdt at utbetalingene var avgiftspliktige, også hvor det dreide seg om en ren dødsrisikoforsikring.

Enhver utbetaling fra et forsikringsselskap i forbindelse med et dødsfall er følgelig avgiftspliktig. Det er imidlertid ikke regulert i bestemmelsen om utbetalingen i de enkelte tilfeller skal anses å være arv eller gave. Dette må avgjøres konkret i forhold til de enkelte bestemmelser i arveavgiftsloven.

Bestemmelsen må «tolkes i overensstemmelse med arveavgiftslovens alminnelige gavebegrep. I den grad det er betalt vederlag for de mottatte forsikringsytelser vil det ikke foreligge noen «gave» i arveavgiftslovens forstand.» (Finansdepartementet i brev av 9. mai 1997). Når samboere har tegnet forsikring, blir det avgjørende hvem som faktisk har betalt premien. Har samboerne felles økonomi, regnes de å ha betalt halvparten av premien hver, hvis ikke annet bevises. Har avdøde betalt hele premien, blir hele utbetalingen avgiftspliktig. Har avdøde betalt halvparten, blir halve utbetalingen avgiftspliktig osv. To personer med adskilt økonomi som har forsikret den andres liv og som betaler premien selv, vil derfor ikke bli avgiftspliktige.

14.5.2 Utvalgets vurdering og forslag

Utvalget går inn for at avgiftsplikten for forsikringsutbetaling beholdes. Selv om forsikringsutbetalingen ikke blir en del av dødsboet og midlene for en stor del ikke kommer fra avdøde, vil forsikringen økonomisk sett fylle den samme funksjonen som arv (når den ikke skal dekke økonomisk tap ved dødsfallet). En begunstigelse kan også ses på som en gave som ikke skal oppfylles før en dør. Videre er skatteevnen hos den begunstigede den samme for forsikringsutbetalinger som for ordinær arv/gave. Det vil også ha fordelingsmessig effekt å legge avgift på forsikringer. Det er derfor ikke noen grunn til å la forsikringsutbetalinger bli behandlet annerledes enn arv og gave.

Mindreårige har etter arveavgiftsloven § 17 rett til et ekstra fradrag i arv etter en forsørger, men ikke i gave. Etter gjeldende rett er det noe tvilsomt om slike utbetalinger faller inn under § 17.

Et lignende spørsmål er om forsikringsutbetalinger skal regnes å være arv, slik at mottakeren kan gi avslag på forsikringen, med avgiftsrettslig virkning.

Det må derfor presiseres om utbetalingen skal regnes som arv eller gave. Hvis forsikringstakeren ikke har disponert over forsikringen, tilfaller den ektefellen, jf. lov 16. juni 1989 nr. 69 forsikringsavtaleloven (FAL) § 15-1 annet ledd. Tilfaller den ikke ektefellen, skal den tilfalle forsikringstakerens arvinger etter lov og testament. Satt forsikringstakeren i uskiftet bo, inngår forsikringen i de midler som skal deles likt mellom førstavedødes og lengstlevendes arvinger, jf. § 15-1 tredje ledd. Etter FAL § 15-2 kan forsikringstakeren

oppnevne en eller flere personer som begunstiget, til å motta forsikringsbeløpet.

Om forsikringsutbetalingen faller innenfor eller utenfor dødsboet bør ikke være avgjørende for om den avgiftsrettslig skal anses som arv eller gave. En begunstigelse etter en forsikring har likhetstrekk med en begunstigelse i et testament. Begge disposisjoner er ment bare å få betydning etter dødsfallet. Utvalget går derfor inn for at alle forsikringsutbetalinger i forbindelse med dødsfall skal regnes for å være arv etter arveavgiftsloven.

Kapittel 15

Økonomiske og administrative konsekvenser**15.1 Økonomiske konsekvenser av utvalgets forslag**

Det vises til [\(Link til\)](#) kapittel 7 hvor det gjøres rede for utvalgets forslag til endringer i grunnlag og satsstruktur samt provenyvirkningen av forslagene.

Innføring av kontinuitet i de skattemessige posisjoner (jf. [\(Link til\)](#) kapittel 9) vil ofte føre til høyere skatteinntekter ved ev. senere salg fordi mottakeren har overtatt arvelater/givers inngangsverdi. Imidlertid vil mottaker også overta gunstige skatteposisjoner. Ved beregning av arveavgift vil mottaker få fradrag for latent skatt, noe som vil redusere arveavgiftsprovenyet. Provenyvirkningen er problematisk å beregne, men utvalget antar at innføring av kontinuitet vil gi noe høyere proveny når en ser inntektsskatt og arveavgift under ett.

Flertallets forslag om syv års kreditt for betaling av avgift ved generasjonsskifte i næringslivet, jf. kapittel 10, innebærer en lettelse fordi nåverdien av avgiften betalt over syv år er lavere enn om hele arveavgiften skulle vært betalt i dag. Staten vil med en slik ordning til enhver tid ha et utestående beløp hvis avkastning ville ha hatt en alternativ anvendelse.

Utvalgets forslag om å likestille visse samboere med ektefeller, jf. kapittel 11, vil innebære at flere personer blir fritatt for arveavgift, og dette reduserer provenyet. På den annen side vil en likestilling også føre til at gaver som før var avgiftsfrie blir avgiftspliktige, noe som kan gi økt proveny. Andelen av de som dør som er samboende vil øke i årene som kommer, noe som innebærer at provenytapet vil kunne øke.

15.2 Administrative konsekvenser av utvalgets forslag

Flertallets forslag i kapittel 13 innebærer at fastsettelsen av arveavgift overføres fra skattefogdene og skifterettene til fylkesskattekontorene. Skifterettene vil etter forslaget bare være ansvarlig for å holde tilbake arveavgift ved utlodningen og overføre den til skattefogdkontoret. En slik omlegging vil innebære at de overordnede avgiftsmyndighetene får atskillig bedre kontroll med avgiftsberegningen under offentlig skifte enn etter dagens ordning. Det antas videre at samspillet mellom arveavgiftmyndigheter og ligningsmyndigheter bedres ved at fylkesskattekontorene overtar ansvaret for fastsettelse av avgiften. Forslaget innebærer videre at fastsettelse og innkreving blir lagt til ulike organer, noe som har betydning av kontrollhensyn. Fylkesskattekontorene vil få økt arbeidsmengde som vil kreve resurser. På den annen side frigjøres det resurser til avgiftsfastsetting på skattefogdkontorene. Innsparingene i skifterettene vil imidlertid bli marginale fordi utregning av arveavgift i dag i det vesentligste foretas av bobestyrerne på arvingenes bekostning. Skif-

terettene skal fremdeles være innkrevingsmyndighet. Dette vil fortsatt kreve noe arbeid, avhengig av de rutiner som etableres.

Utvalgets forslag til satsstruktur (derunder bunnfradrag), antas å innebære en viss administrativ forenkling. Forslaget innebærer at regler om hvem som skal anses som arvelater/giver og arving/gavemottaker får noe mindre betydning enn tidligere, og det har vært mulig å foreslå opphevet kompliserte regler om arv og gave til aksjeselskaper. Hva dette vil gi av innsparinger er imidlertid usikkert.

Utvalgets forslag til fribeløp for barn og foreldre (arveavgiftsvedtakets § 4) på 400 000 kroner vil medføre at flere arvinger/mottakere ikke får beregnet avgift. Dette vil redusere arbeidsmengden noe. Statistisk sentralbyrås arveavgiftsstatistikk over arvemottakere med rådighetsdato i 1997, viser at 8 550 mottakere mottok arv mellom 200 000 og 400 000 kroner dette året. Snaut 5 800 mottakere var omfattet av § 4. På dette grunnlaget vil utvalget løselig anslå at en heving av fribeløpet for denne gruppen av arvinger, vil medføre at rundt 6 000 arvemottakere (barn og foreldre) vil slippe avgift.⁸⁰

Utvalgets forslag til nye verdsettelsesregler i [\(Link til\)](#) kapittel 8 vil medføre ekstra arbeid. Krav om forenklet taksering av boligeiendom og taksering av næringseiendom vil kunne skape merarbeid. Utvalget har foreslått at det offentlige skal dekke kostnadene ved den takst som er nødvendig for å fastslå en eiendoms omsetningsverdi, enten det dreier seg om full eller «forenklet» takst, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 8.

Endringene i reglene om verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og selskapsandeler vil medføre at slike selskapers aktiva, som f.eks. fast eiendom, nå vil måtte verdsettes til omsetningsverdi etter en konkret vurdering (ofte takst). Videre vil en måtte beregne forretningsverdien (goodwill) og verdien av visse immaterielle rettigheter for ikke-børsnoterte selskaper. Dette vil gi merarbeid i forhold til dagens regel om verdsettelse hvor en kan legge til grunn den skattemessige verdien direkte.

Dette merarbeid med verdsettelsen må imidlertid ses i sammenheng med de provenyøkninger som antas å bli resultatet av utvalgets forslag. Utvalget antar at de administrative merkostnadene bare vil utgjøre en meget liten del av provenyøkningen.

Forslaget om innføring av kontinuitet i inntektsbeskatningen vil medføre at ligningsmyndighetene kan videreføre arvelater/givers skatteposisjoner knyttet til arven eller gaven. Skatteposisjonene vil i de fleste tilfeller være kjent. Det vil imidlertid kunne by på noe merarbeid å finne arvelater/givers inngangsverdi på aksjer. Beregning av fradrag for latent skatt eller tillegg for latent skattefordel vil være en ny oppgave for fylkesskattekontorene, men antas ikke å innebære merarbeid av betydning.

Forslaget om kreditregler i kapittel 12 for å hindre dobbelt avgiftsberegning i internasjonale forhold, vil føre til noe merarbeid fordi det må antas at kreditregler er mer arbeidskrevende enn unntaksregler. Også bestemmelsen om avgiftsplikt på gaver gitt innen fem år etter utflytting, vil stille arveavgiftsmyndighetene overfor nye oppgaver. På den annen side antas det

80. Det er ikke tatt hensyn til at andelen av arvelodd under 400 000 kroner kan bli redusert som følge av en ev. utvidelse av beregningsgrunnlaget, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 7 og 8.

at de foreslåtte regler om innflytting vil medføre en viss lettelse i arbeidet med utenlandssaker.

Forslaget til nye klageregler innebærer at det kompliserte systemet med rettslig skjønn avskaffes og at klageordningen følger det som er vanlig etter forvaltningsloven. Rettslig skjønn har imidlertid vært lite brukt i praksis. I atskillig utstrekning ser det ut til at klager på verdsettelse i praksis har vært løst ved at skattefogden har vurdert saken på nytt. Utvalget ser ikke bort fra at utvalgets forslag om mer konsekvente verdsettelsesregler vil komme til å føre til flere klager på verdsettelse, samtidig som terskelen for å klage til Skattedirektoratet vil være lavere enn å gå til rettslig skjønn.

Opphevelsen av samtykkeregelen i gjeldende lov § 4 femte ledd annet punktum innebærer mindre arbeid med administrasjonen av avgiften. Det gjør også opphevelsen av kravet til forsørgelse i gjeldende lov § 17.

Kapittel 16

Merknader til lovforslaget

Merknader til utkast til lov om avgift på arv og gaver

Til kapittel 1

Bestemmelsene om avgiftsreglenes internasjonale rekkevidde og om forebyggelse av internasjonal dobbelt avgiftsberegning forslås samlet i lovens [\(Link til\)](#) kapittel 1. I gjeldende lov finnes disse dels i § 1 og dels i § 46 første ledd.

Til § 1-1

Se utredningens kapittel 12. Utkastet viderefører dagens ordning i hovedtrekk. Det knyttes an til arvelaters og givers bosted. Bestemmelsen om statsborgerskap som tilknytningskriterium ved gaver er ikke videreført som et selvstendig tilknytningskriterium, men statsborgerskap inngår som vilkår for at bestemmelsen i første ledd annet punktum om avgiftsplikt på gaver som er ytet innen en femårsfrist etter utflytting skal komme til anvendelse, se nærmere avsnitt 12.4.5. foran. Ved å opprettholde et krav til statsborgerskap i relasjon til denne bestemmelsen, forhindres at bestemmelsen kommer til anvendelse på bl.a. utlendinger som har oppholdt seg i Norge over seks måneder, men likevel i begrenset tid. Som regel vil det være både lite rimelig og praktisk vanskelig å kreve avgift i slike tilfeller. Av administrative grunner går bestemmelsen noe lenger enn det formålet tilsier. Bestemmelsen omfatter også tilfeller hvor utflyttingen ikke har hatt til formål å unngå arveavgift ved gave, og den omfatter også gave av gjenstander som er anskaffet etter utflyttingen.

Bestemmelsen knytter an til bostedsbegrepet i norsk internasjonal privatrett, nærmere bestemt slik begrepet forstås i arve- og skifteretten. Også begrepet «utflytting» i første ledd annet punktum bygger på begrepet i den internasjonale privatrett. Det er altså ikke inntektsskatterettens begreper som er avgjørende.

I motsetning til i gjeldende lov er det ikke gjort noe unntak for formue som befinner seg i utlandet, heller ikke om dette er fast eiendom eller anlegg. Bestemmelsen gir altså uttrykk for et globalprinsipp: Alt en arvelater som er bosatt i Norge etterlater seg, er som utgangspunkt omfattet av norske arveavgiftsregler. Tilsvarende er alle gaver fra person som er bosatt i Norge, omfattet av norske arveavgiftsregler. Internasjonal dobbelt avgiftsberegning foreslås avverget etter kreditprinsippet, dvs. at det gjøres fradrag i norsk avgift for avgift beregnet på nærmere angitt formue i utlandet, jf. § 1-2.

Til § 1-2

Internasjonal dobbelt avgiftsberegning foreslås avverget ved kreditregler, dvs. fradrag i norsk avgift for avgift beregnet i utlandet. Retten til kredit gjelder bare for avgift som er beregnet på fast eiendom og anlegg eller på fast driftssted i annen stat. Disse begrepene er ment å ha samme innhold som etter gjeldende lov, jf. aal. § 1 tredje ledd. Utvalget har overveid å sløyfe oppregnin-

gen av hva som skal regnes som tilbehør («... innbo, maskiner, gårdsredskaper, avling, besetning o.l. ...»), men er blitt stående ved å beholde formuleringen for å forebygge en mulig misforståelse om at bestemmelsens rekkevidde er endret. Utvalget antar at både gjeldende lov og forslaget i det vesentlige faller sammen med definisjonen av «immovable property» i OECDs Model Double Taxation Convention on Estates an Inheritance and on gifts (1982) art. 5 avsnitt 2 annet punktum, som lyder slik:

«The term shall in any case include property accessory to immovable property, livestock and equipment used in agriculture and forestry, rights to which the provisions of general law respecting landed property apply, usufruct of immovable property and rights to variable or fixed payments as consideration for the working of, or the right to work, mineral deposits, sources and other natural resources; ships, boats and aircraft shall not be regarded as immovable property.»

Den nordiske arveavgiftsavtalen av 1992 art. 5.3 b har en tilsvarende definisjon.

Med «fast driftssted» menes det samme som i OECDs mønsteravtale art. 6.2, som i sin tur har sentrale trekk felles med begrepet fast driftssted i skatteavtalene; se også Den nordiske avgiftsavtale art. 6.4.

Kreditfradraget er begrenset iht. prinsippet om ordinær kredit, jf. annet ledd. Dette stemmer med den begrensning som er gjennomført også i inntektsbeskatningen (skatteloven 1999 § 16-21) og som er anbefalt i OECDs modellavtale art. 9B.3. (De nordiske avgiftsavtalen bygger på unntaksprinsippet fra norsk side.) Grensebeløpet for kreditfradrag beregnes etter denne formelen:

$$\frac{\text{arv/gave med kilde i utlandet}}{\text{norsk avgift x samlet arv/gave}}$$

På samme måte som for reglene om inntektsskatt er utkastet basert på den såkalt generelt begrensede metode. Denne innebærer at begrensningbeløpet beregnes i forhold til den samlede arv/gave fra utlandet. Det mest nærliggende alternativ til denne metode er å beregne begrensningbeløpet pr. land. Valget mellom metodene kan få betydning hvor en person får arv/gave fra samme giver/arvelater med kilde i flere utland. Problemstillingen må antas å ha mindre praktisk betydning for arveavgiften enn for inntekts- og formuesskatten, og den generelt begrensede er enklere å praktisere enn alternative metoder. Metoden er den samme som i kreditreglene i skatteloven.

Det kan hende at en ytelse er blitt avgiftsberegnet som gave i det annet land et annet år enn den vil bli avgiftsberegnet i Norge. Kreditreglene ved inntekts- og formuesbeskatningen er begrenset til å gjelde for utenlandsk skatt for samme inntektsår som inntekten eller formuen er skattepliktig i Norge (skatteloven 1999 § 16-21 fjerde ledd). Denne begrensning er begrunnet i administrative hensyn. Utvalget antar at en tilsvarende begrensning ikke bør gjennomføres for arveavgiften. Det dreier seg i arveavgiftsretten om færre avgjørelser. Og i forhold til gjeldende rett, som er basert på at slik formue i utlandet ikke omfattes av avgiftsplikt overhodet (unntaksprinsippet), vil en slik begrensning innebære en ikke ubetydelig innstramming. At det ikke

gjelder noen slik begrensning, innebærer at hvor en ytelse er blitt avgiftsberegnet som gave i utlandet ett år, men først regnes med ved avgiftsberegningen i Norge et senere år, skal det gis kredit i norsk avgift dette senere år (innen begrensningen for ordinær kredit). Om det omvendt er blitt beregnet avgift i Norge et tidligere år og i utlandet først et senere år, må den gave og den avgift som er beregnet i Norge et tidligere år, tas i betraktning ved begrensningen til ordinær kredit.

Annet ledd tar sikte på avgiftsplikt som er etablert på grunnlag av utflyttingsbestemmelsen i § 1-1 første ledd annet punktum. Disse bør få kredit i norsk avgift for arveavgift som er betalt i utlandet, uten den begrensningen til avgift av fast eiendom og anlegg og fast driftssted som gjelder etter første ledd. Formålet med utflyttingsbestemmelsen er å forebygge avgiftsmotivert utflytting. Dette formålet er vel ivarettatt når det foreligger plikt til å svare avgift av minst samme nivå som i Norge. Eventuell avgift beregnet etter § 1-3 av fast eiendom osv. i Norge, vil det ikke kunne kreves kredit for.

Det må antas at det vil være behov for å fastsette nærmere regler om gjennomføring av kreditprinsippet i forskrift, på samme måte som for kreditprinsippet i skatteloven. Utvalget foreslår at det tas inn hjemmel for å gi slik forskrift i tredje ledd.

Til § 1-3

Bestemmelsen viderefører aal. § 1 tredje ledd. Om uttrykkene «fast eiendom og anlegg» og «fast driftssted» henvises til bemerkningene til § 1-2.

Utvalget har vurdert om avgiftsplikten til Norge bør utvides til også å omfatte visse tilfeller hvor fast eiendom er eid gjennom et selskap. Det kan være et behov for slike regler, først og fremst for typiske eiendomsaksjeselskaper. Se nærmere avsnitt 12.4.7. der det konkluderes med at dette hittil ikke synes å ha vært noe problem i norsk praksis og at utvalget derfor ikke vil foreslå noen slik regel nå. Men utvalget vil peke på en eventuell slik regel kunne inngå i loven som § 1-3 tredje punktum og med denne ordlyd: *«Første punktum gjelder tilsvarende hvor fast eiendom som nevnt i forrige punktum direkte eller indirekte eies av et selskap, forutsatt at slik eiendom utgjør minst 50 pst. av selskapets brutto eiendeler ved tidspunktet for rådgighetservivet.»*

Til kapittel 2

Til § 2-1

Første ledd tilsvarende aal. § 2 første ledd første punktum.

Annet ledd tilsvarende aal. § 2 første ledd annet punktum. Utkastet legger til grunn i det alt vesentlig samme avgrensning av gaveavgiftsplikten som i gjeldende lov. Det henvises til avsnitt 6.2.9 der spørsmålet om en utvidelse av området for avgiftsplikten på gaver er undergitt en kortfattet diskusjon.

Utvalget foreslår noen endringer når det gjelder gaver til selskaper og stiftelser. For det første er bestemmelsene om dette i forslaget delt på to bokstaver, nemlig bokstav e for selskaper og bokstav f for stiftelser. Dette gjør det mulig å avverge den uklarhet som ligger i at dagens tekst synes å forutsette at stiftelser har eller kan ha eiere. Gjeldende lov gir regler for stiftelser både i første og annet punktum i bokstav e. Omredigeringen har gjort det mulig å

føye dem sammen i bokstav f. Dette lovsted inneholder altså to alternative regler: Det første refererer seg til slektskapet mellom giver og destinatarer. Det andre refererer seg til slektskapet mellom destinatarer innbyrdes.

For det annet er uttrykket «legat» sløyfet, idet det anses ikke å ha selvstendig betydning ved siden av uttrykket «stiftelse». Uttrykket «annen formuesmasse» er imidlertid videreført, først og fremst for å markere at de formuesmasser som faller utenfor stiftelseslovens anvendelsesområde (stiftl. § 3), ikke faller utenfor arveavgiftsbestemmelsens anvendelsesområde.

For det tredje foreslår utvalget en viss materiell endring i reglene. Dagens regler skal sannsynligvis forstås slik at hele gaven blir avgiftspliktig selv om relevante personer bare eier en del av aksjene (er destinatarer bare for en del av verdiene). (Se nærmere Einar Harboe i TfR. 1979 s. 239 som antar at regelen praktiseres slik, men som selv oppstiller en regel i tråd med utvalget foreslår.) En slik regel forutsetter at det bestemmes hvor stor andel av aksjene relevante personer skal eie, og den har den ikke uten videre rimelige konsekvens at hvis først dette krav er oppfylt, blir hele gaven avgiftspliktig. Utvalget finner det mer rimelig at gaven til selskapet blir avgiftspliktig *i samme utstrekning* som de relevante personer eier aksjer. Eier relevante personer 60 pst. av aksjene i et selskap som mottar en gave, blir altså 60 pst. av gaven avgiftspliktig. Med en slik regel slipper man også uheldige terskeeffekter. Formålet med bestemmelsen - å forhindre at avgiftsplikten for gaver omgås ved at gave gis til selskap som arvingene eier - bør oppnås i tilstrekkelig utstrekning ved en slik avgrensning. For stiftelser kan riktignok også en slik regel være noe komplisert å håndheve fordi den forutsetter at det avgjøres med relativt stor grad av nøyaktighet i hvilken utstrekning relevante personer antas å være destinatarer. Et stykke på vei krever imidlertid også gjeldende regel at dette gjøres.

Forslagets *tredje ledd* tilsvarende gjeldende lovs annet ledd, men er gitt en litt endret ordlyd for å få meningen bedre frem.

I forslagets *sjette ledd* videreføres gavebegrepet fra gjeldende arveavgiftslov. Utvalget har ikke kunnet foreta noen nærmere vurdering av gavebegrepet. Men utvalget foreslår en mer prinsipiell og mindre kasuistisk formulering av begrepet i første punktum. Privatrettslig oppstilles vanligvis tre vilkår for at det skal foreligge en gave: Det må dreie seg om en (1) frivillig (2) formuesoverføring som er et utslag av (3) berikelseshensikt. Det følger både av gjeldende rett og av forslaget at det i arveavgiftsloven ikke stilles noe krav om berikelseshensikt (gavehensikt). Det sentrale i arveavgiftslovens gavebegrep er kravet om formuesoverføring. Det må antas at det også oppstilles et krav om frivillighet. Dette går ikke helt klart frem av ordlyden i gjeldende lov eller i forslaget, men anses å ligge i kravet om at det foreligge en disposisjon (rettshandel i gjeldende lov). At gavebegrepet omfatter et krav om frivillighet, synes for øvrig å ha liten praktisk betydning, og utvalget har derfor ikke villet tynge lovteksten med en mer uttrykkelig presisering av dette.

Utvalget har valgt å ta ut den kasuistiske oppregningen i dagens lov «... foreldelse eller ettergivelse av gjeld, eller ved kjøp, bytte, leie, lån, interessentskapsavtale eller annen rettshandel ...» Oppregningen kan virke noe tilfeldig og kan gi grunnlag for uberettigede antiteser.

Gjeldende lov bruker uttrykket «rettshandel». Dette uttrykket er etter hvert gått mer og mer ut av juridisk språkbruk, og utvalget foreslår derfor i stedet uttrykket «disposisjon». Noen realitetsendringer innebærer ikke dette. Uttrykket «disposisjon» omfatter altså også tilfeller hvor formuesoverføringen skjer ved passivitet, som ved foreldelse.

I annet og tredje punktum videreføres tilsvarende bestemmelser i gjeldende lov. Utvalget har ikke vurdert disse nærmere.

I *syvende ledd* videreføres gjeldende lovs § 2 åttende ledd, med den endring at det er uttrykkelig presisert at slike verdier skal anses for å være ervervet ved arv. Spørsmålet om slike erverv skal anses som arv eller gave, har betydning i forhold til regelen om avslag på arv (forslagets § 3-2) og regelen om særskilt fradrag for mindreårige arvinger som har mistet sin forsørger (forslagets § 5-10), for disse reglene knytter an til at det dreier seg om erverv ved arv. Det vises til avsnitt 14.5.2.

Enkelte av bestemmelsene i aal. § 2 har utvalget foreslått flyttet til andre steder i loven. Bakgrunnen for dette er at § 2-1 søkes rendyrket som en paragraf om avgiftspliktige overføringer. Således foreslås den nærmere regulering av når gave skal anses ytet (nåværende tredje ledd), flyttet til § 4-1 sammen med det nær beslektede begrep rådighetserverv; i § 2-1 gis det (i forslagets femte ledd) en henvisning dit. Og femte og sjette ledd i dagens lov har nærmest karakter av å være regler om hvem som skal anses som givere i noen spesielle situasjoner og bør derfor behandles sammen med de øvrige regler om dette, se § 3-5.

Til § 2-2

Det henvises til avsnitt 7.7 der det foreslås at gjeldende regler i aal. § 4 første ledd om avgiftsfrihet for leilighetsgaver og periodiske ytelser til oppfostring og utdanning avløses av en regel om avgiftsfrihet for gaver innen en viss årlig beløpsgrense. Regelen er begrenset til å gjelde gaver til fysiske personer, dels fordi formålet ikke rekker lenger og dels for å forebygge at skattefriheten utnyttes ved at det gis gaver til selskaper eid eller innretninger kontrollert av arvinger.

Det antas å følge av lovens system at det er gaver som mottakeren har fått rådigheten over det aktuelle kalenderår, som skal holdes opp mot beløpsgrensen i avgiftsvedtaket.

Gjeldende lovs § 4 annet ledd bestemmer: *«Gave i form av forsikringspoliser eller betaling av premie for slike poliser, er ikke fritatt for avgiftsplikt etter bestemmelsene i foregående ledd.»* Med «foregående ledd» siktes det til bestemmelsen om avgiftsfrihet for leilighetsgaver og gaver til oppfostring og utdanning. Når utvalget foreslår at alle typer gaver skal være avgiftsfrie innenfor beløpsgrensen i avgiftsvedtaket, er det liten grunn til å gjøre unntak for gaver i form av poliser og premier som nevnt. Utvalget foreslår derfor at denne bestemmelsen ikke videreføres.

Annet ledd er en videreføring av § 4 tredje ledd i gjeldende lov. Reglene er ikke nærmere vurdert av utvalget.

Til kapittel 3 og følgende kapitler

Systematikken i utkastet avviker atskillig fra den gjeldende lov. Av hensyn til logisk oppbygning og tilgjengelighet for brukerne har utvalget ønsket å

skille bedre i lovteksten mellom de forskjellige kategorier av spørsmål som i dagens lov er å finne først og fremst i kapittel II Avgiftsgrunnlaget. Utvalget har heller ikke funnet det hensiktsmessig å videreføre den store vekt som gjeldende lov legger på begrepet «avgiftsgrunnlaget». Dette har bl.a. sammenheng med at utvalget foreslår statsstrukturen forenklet.

Til § 3-1

Første ledd er identisk med gjeldende lov § 3 første ledd.

Utvalget har ikke funnet tilstrekkelig grunn til å videreføre bestemmelsen i aal. § 3 annet ledd for tilfeller hvor aksjeselskap o.l. er gavemottaker. Bestemmelsen i aal. § 3 annet ledd er begrunnet i et ønske om å «hindre en oppdeling av arven i en del som arvingene får direkte og en annen del som de får gjennom de juridiske personer» (Ot. prp. nr. 48 (1962-63) s. 11. Dette hensynet har ikke stor vekt når avgiftssatsene er proporsjonale, det bare skal gis et meget beskjedent bunnfradrag for arv til aksjeselskaper og andre juridiske personer (jf. avsnitt 7.5.3.3) og det ikke skal gis noe skattefritt beløp for årlig gave til aksjeselskap o.l. (se utkastets § 2-2 og avsnitt 7.7). Bestemmelsen har desuten reist en lang rekke kompliserte tolkningsproblemer og er også tung å administrere, se Harboe i Tidsskrift for rettsvitenskap 1979 s. 247 flg. Det fremheves at reglene om avgiftspliktig arv og gave er utformet slik at arv og gave til aksjeselskap som arvelaters/givers arvinger er aksjonærer i, vil være avgiftspliktig.

Annet ledd tilsvarende aal. § 6. Tredje ledd tilsvarende aal. 3 tredje ledd.

Til § 3-2

Se avsnitt 14.3 foran. Bestemmelsen viderefører i det vesentlige § 8 tredje ledd i gjeldende lov, men er omformulert noe for å være bedre tilpasset arvelovens terminologi. Første ledd annet punktum om at avslag kan gis med forhold om at midlene blir mottakerens særeeie, er ny i loven, men stemmer med administrativ praksis.

Fristen for å gi avslag med virkning for arveavgiften foreslås ved privat skifte satt til fristen for å inngi arvemelding (i motsetning til tidspunktet for inngivelse av arvemeldingen). Ved offentlig skifte har det vist seg å være et behov for at skifteretten skal kunne sette en frist for å erklære avslag forut for utlodningen for å forhindre f. eks. at utlodningen må utsettes fordi arvingene treffer ny beslutning. Utvalget foreslår en bestemmelse om dette.

Med sikte på å forebygge proforma avslag, foreslås det lovfestet at avslaget må være gjennomført innen bestemte frister. Uttrykket «i forbindelse med at boet utloddet ved offentlig skifte» innebærer at skifteretten vil ha anledning til å sette en frist for å få saken ordnet. Videre foreslås det lovfestet at hvor avslaget leder til at mindreårig person blir arving, må overformynderiet underrettes innen samme frister. Av tilsvarende grunner foreslås det lovfestet at arvingen må erklære skriftlig overfor avgiftsmyndigheten at han eller hun har mottatt arven.

Regelen om avslag på arv kan være vanskelig å anvende i forhold til ytelser fra gjenlevende i uskifte fordi det da kan være komplisert å bringe på det rene hva som erverves som arv hhv. gave, se § 3-4 med bemerkninger. Reglene om

dette er imidlertid stort sett klare, og utvalget ser derfor dette mer som et spørsmål om informasjon enn om klargjøring av rettstilstanden.

Til § 3-3

Første ledd tilsvarende aal § 4 fjerde ledd. Det henvises til avsnitt 11.1. Bestemmelsen må sammenholdes med forslagets § 3-7 om samboere. Det følger dessuten av lov 30. april 1993 nr. 40 § 3 første ledd at registrerte partnere skal likestilles med ektefeller også i forhold til arveavgiftslovens regler.

Annet ledd om arv og gave til institusjoner med allmennyttig formål viderefører unntaket i gjeldende lov § 4 femte ledd, men i forenklet og noe endret form. Først og fremst foreslås det at skillet mellom de tilfeller hvor det foreligger ubetinget avgiftsfrihet og de hvor avgiftsfrihet krever samtykke fra departementet, bortfaller. Det henvises til avsnitt 11.2. I gjeldende lov stilles det krav til at arven eller gaven er øremerket allmennyttige formål. I praksis er det imidlertid ikke mulig å følge opp hvordan de enkelte gaver eller arvemidler blir benyttet. På samme måte som i skatteloven knytter forslaget derfor kravet om allmennytte til den institusjon som mottar verdiene.

Med uttrykket «institusjon» siktes det til alle juridiske personer: aksjeselskaper, stiftelser, foreninger og offentlige institusjoner. De fleste selskaper vil imidlertid falle utenfor fordi de ikke er allmennyttige: At eierne kan oppløse selskapet og tilegne seg selskapets verdier, er normalt tilstrekkelig til at kravet om allmennytte ikke kan oppfylles. For aksjeselskaper som helt ut eies av stiftelser, foreninger eller offentlige institusjoner kan dette imidlertid stille seg annerledes når disse er allmennyttige institusjoner.

Gjeldende lov stiller - i bestemmelsen som gir avgiftsfritak uten samtykke - et krav om at institusjonen må ha sete i Norge. Bestemmelsen har sin bakgrunn i kontrollbehovet. Utvalget foreslår at dette vilkåret ikke videreføres. Kontrollbehovet anses å bli tilstrekkelig godt ivaretatt ved bestemmelsen i første ledd annet punktum om at departementet kan stille vilkår om innholdet av vedtektene og om regnskap og revisjon. Og det synes å være sterke grunner som taler for at også utenlandske allmennyttige institusjoner skal nyte godt av avgiftsfriheten. Om man skulle ønske en begrensning, er det mulig at EØS-avtalen innebærer at institusjoner med sete i EØS-land må likestilles med institusjoner med sete i Norge.

Tredje ledd tilsvarende aal. § 1 femte ledd. Bestemmelsen er ikke nærmere vurdert av utvalget.

Til § 3-4

Første ledd er ny. *Annet til syvende ledd* tilsvarende i det vesentlige aal. § 7, men med visse endringer. Det henvises til avsnitt 14.4.2 foran.

Til § 3-5

Første og annet ledd viderefører gjeldende lovs § 8 første og annet ledd (likevel slik at annet ledd annet punktum ny innehaver av stamhus og fideikommiss er plassert i forslagets § 3-6 første ledd annet punktum). Bestemmelsen i annet ledd har i praksis hatt størst betydning ved offentlig skifte fordi

rådighetsservervet arveavgiftsrettslig da inntreer først på skiftetidspunktet. Utvalgets flertall foreslår en endring i dette, jf. § 4-1 og avsnitt 14.2.2.2. Det er likevel behov for å videreføre bestemmelsen, fordi utsatt rådighetsserverv kan følge av givers eller arvelaters disposisjon.

Tredje og fjerde ledd viderefører gjeldende lovs § 2 femte og sjette ledd. I fjerde ledd er første og annet punktum gitt endret rekkefølge sammenlignet med gjeldende lov. Dette er basert på den betraktning at bestemmelsen om gaver fra selskaper anses som viktigst, og den er dessuten en parallell til den foregående bestemmelsen om utdeling fra stiftelser.

Femte ledd er en videreføring av gjeldende lov § 4 femte ledd tredje punktum, men utvidet i to retninger: For det første gjelder den foreslåtte regel tilfeller hvor institusjonen har mottatt gaver. For det annet gjelder den hvor den som får midler utdelt fra institusjonen, er innsatt i givers/arvelaters testament. Formålet bak bestemmelsen gjør seg etter utvalgets mening gjeldende også i disse situasjonene. Utover det som er nevnt, har utvalget ikke vurdert innholdet av bestemmelsene i denne paragraf nærmere.

Til § 3-6

Definisjonen i første ledd er hentet fra aal. § 13 første ledd. Annet punktum tilsvarende aal. 5 femte ledd. Annet ledd tilsvarende aal. § 5 fjerde ledd.

Innholdet av bestemmelsene i denne paragraf er ikke nærmere vurdert at utvalget.

Til § 3-7

Det henvises til avsnitt 11.1.6 foran.

Til § 4-1

Bestemmelsen tilsvarende i det vesentlige aal § 9. Reglene om rådighetsservervet er forenklet som konsekvens av at dødsfallet foreslås å være tidspunkt for rådighetsserverv også ved offentlig skifte. Det henvises til avsnitt 14.2.2.2.

Reglene om når en gave er ytet, som nå finnes i aal. § 2 tredje ledd, er sløffet i utkastets § 2-1 og i sin helhet regulert her. Utvalget har i sitt forslag forsøkt å råde bot på noe det oppfatter som en svakhet ved gjeldende lovtekst: Begrepet «rådighetsserverv» defineres i § 9 første ledd bokstav d ved hjelp av begrepet «ytet». Dette er i sin tur i aal. § 2 tredje ledd definert ved hjelp av uttrykket «gitt fra seg rådigheten eller den vesentlige rådighet». Dette innebærer i realiteten at begrepet «rådighetsserverv» i det vesentlige defineres ved hjelp av uttrykket «rådighet». Utvalget ser ikke bort fra at dette kan ha medvirket til at bestemmelsen har vært til dels vanskelig å anvende i praksis. Utvalget foreslår en formulering som mer direkte beskriver hva det dreier seg om. Formuleringen antas å gjenspeile gjeldende rett.

Utvalget vil peke på at lovens definisjon er knyttet til gaveerverv, men at tilsvarende spørsmål kan oppstå ved arv hvor det i testament er bestemmelser om utsatt rådighetsserverv. Det må antas at samme begrep skal legges til grunn i slike tilfeller.

Utvalget foreslår endringer når det gjelder tidspunktet for rådighetsserverv ved gaver hvor giver har forbeholdt seg bruksrett til eiendommen. Det henvises til avsnitt 14.2.2.1. Bestemmelsen i femte ledd første punktum må sammenholdes med bestemmelsen i § 5-8 annet ledd.

Ut over det som her er sagt, er innholdet av begrepet rådighetsserverv ikke nærmere vurdert av utvalget.

Til § 4-2

Paragrafen viderefører bestemmelsen i § 10 i gjeldende lov. Bestemmelsen innhold er ikke nærmere vurdert av utvalget.

Til kapittel 5

Dette kapittel har samme overskrift som aal. kapittel II, men har et noe snevrere omfang idet regler om hvem som skal anses som arvelater, giver og mottaker er tatt ut og behandlet i [\(Link til\)](#) kapittel 3 sammen med hovedreglene om hvem som er avgiftspliktig. Kapitlet er delt i fire avsnitt: Hva avgiftsgrunnlaget omfatter, verdsettelse, fradrag og fradrag og tillegg for latent skatteplikt eller skattefordel.

Til § 5-1

Første ledd tilsvare aal. § 5 første ledd tredje punktum. Utvalget finner det ikke nødvendig å videreføre leddets første punktum. Bestemmelsen fremstår som sentral, men må antas å være praktisk talt innholdsløs ved siden av lovens øvrige bestemmelser. Paragraf 5 annet punktum i gjeldende lov gjelder tidspunktet for verdsettelse og er flyttet til § 5-2 i forbindelse med verdsettelsesreglene ellers.

Annet ledd tilsvare aal. § 5 annet ledd. Bestemmelsens innhold er ikke nærmere vurdert av utvalget.

Til § 5-2

Første ledd tilsvare aal. § 11 første ledd med tre modifikasjoner: For det første er det også tatt med en regel om tidspunktet for verdsettelse, som i gjeldende lov står i § 5 første ledd annet punktum. Utvalget antar at bestemmelsen om dette passer best i forbindelse med reglene om verdsettelse i sin alminnelighet. For det annet foretrekker utvalget betegnelsen «omsetningsverdien» fremfor gjeldende lovs «den antatte salgsverdi». Utvalget henviser til at uttrykket «omsetningsverdien» er brukt i den nye skatteloven f.eks. i § 4-1 om formuesskatten. For det tredje foreslår utvalget at forbeholdet «i alminnelighet» blir tatt ut av lovteksten. Det er uklart om det ligger noe mer i forbeholdet enn en reservasjon for de unntak som loven selv oppstiller; en slik reservasjon er imidlertid overflødig. Tank/Hellevik s. 124 synes å legge til grunn at formuleringen ikke gir grunnlag for å fravike kravet om salgspris, men at den refererer seg til tilfeller hvor det ikke finnes noen egentlig salgspris. Det kan for eksempel være tilfelle hvor det knytter seg et omsetningsforbud til en gjenstand eller rettighet. I noen tilfeller skal det ses bort fra slike klausuler, se aal. § 11 annet ledd og forslaget § 5-2 annet ledd. Ellers må det rette i slike tilfeller være å verdsette det ervervede ut fra den verdi det har for

mottakeren, slik Tank/Hellevik s. 124 og Harboe s. 177 (note 2), og dette må gjelde uten noe forbehold av typen «i alminnelig» i lovteksten. Utvalget henviser til at det ikke er funnet nødvendig med noe slikt forbehold i bestemmelsen om verdsettelse for formuesskatt i skatteloven 1999 § 4-1 første ledd.

Annet til fjerde ledd viderefører aal. § 11 annet til fjerde ledd. Utvalget har ikke vurdert disse nærmere. I tredje ledd foreslår utvalget at uttrykket «i alminnelighet» videreføres. Uttrykket refererer seg her først og fremst til at verdsettelse for arveavgift og verdsettelse for utlodning skal skje på ulike tidspunkter ved privat skifte etter gjeldende rett og for alle skifter etter utvalgets forslag. Forbeholdet er derfor nødvendig for å sikre at verdistigning i skiftetiden ikke tas med i avgiftsgrunnlaget.

Aal. § 5 tredje ledd gir en regel om tilfeller hvor ervervet omfatter det vesentlige av den fulle eierrådighet og bestemmer at «avgiftsgrunnlaget (skal fastsettes) som om den avgiftspliktige var eier, under hensyntagen til de begrensninger han påviser i sin rådighet». Regelen er begrunnet slik i Ot. prp. nr. 48 (1962-63) s. 13: «Regelen i tredje ledd tar bare sikte på å hindre at det legges for stor vekt på det formelle eierforhold, og legger bevisbyrden for eventuelle innskrenkninger i rådigheten på den avgiftspliktige når det er på det rene at hans stilling reelt sett ligger nær opp til en eiers.» Utvalget antar at bestemmelsen har liten betydning og kan virke forvirrende, og den er derfor ikke videreført i utkastet.

Til § 5-3

Om verdsettelse av ikke børsnotert aksjer og andeler henvises til avsnitt 8.7.8. Utvalget har vært opptatt av at det skal være minst mulig forskjell mellom verdsettelsene av børsnoterte og ikke børsnoterte aksjer og mellom ulike grupper av ikke børsnoterte aksjer innbyrdes.

Mange ikke børsnoterte selskapers aksjer noteres på uoffisielle kurslister som publiseres. Omsetningsverdien kan også være kjent på andre måter, f.eks. hvor det nylig har skjedd omsetning av aksjen. Hvor det foreligger omsetning, kursnotering eller lignende som gir et noenlunde sikkert holddepunkt for å fastsette en omsetningsverdi på aksjen, skal denne verdien som hovedregel legges til grunn. Dette er slått fast i første ledd første punktum, og det reflekterer hovedregelen om verdsettelse i § 5-2 første ledd. Det kan foreligge slikt holdepunkt for verdsettelse selv om det ikke foreligger en sikker notering på dagen for rådighetservervet. Det kan også hende at den verdi som fremgår av kursnotering eller omsetning, må justeres ut fra ulikheter i de faktiske forhold, for eksempel hvor omsetningen gjelder en liten aksjepost mens arven gjelder en stor post, eller omvendt.

Utvalget har likevel ikke funnet det riktig å oppstille en kategorisk regel om at notering på kursliste eller lignende skal legges til grunn. Dette skyldes at kvaliteten av noteringer på de kurslister som finnes, er av for varierende kvalitet. Noteringer på uoffisielle kurslister skiller seg i så måte fra noteringer på børs.

Hvor man ikke kan legge til grunn en omsetningsverdi etter det som er sagt foran, gir utkastet anvisning på en fremgangsmåte for bestemmelse av verdien som tar utgangspunkt i reglene for verdsettelse for formuesskatt. Utvalget antar at det er betydelige praktiske fordeler ved å knytte an til

reglene om verdsettelse for formuesskatt. Det presiseres at det er (andel av) de fulle skattemessige verdier lovutkastet refererer seg til, ikke de 65 pst. av denne som inngår i grunnlaget for formuesskatt, jf. skattelov § 4-12 tredje ledd. På den annen side bør reglene utformes slik at det ikke blir stor forskjell mellom verdsettelse av ikke børsnoterte og børsnoterte aksjer eller mellom ikke børsnoterte aksjer som det finnes en omsetningsverdi på og dem det ikke finnes en slik verdi på. Utvalget foreslår derfor at den skattemessige verdi skal korrigeres med viktige poster:

For det første skal det gjøres tillegg for immaterielle verdier som ikke inngår i den skattemessige verdi, jf. skatteloven 1999 § 4-2 første ledd bokstaver e, f og g. Viktigst blant disse er formodentlig bokstav f om forretningsverdi (goodwill), dvs. den verdi selskapet har ut over verdien av de enkelte materielle eller immaterielle eiendeler. Andre immaterielle verdier, som for eksempel varemerkerett, mønsterrett og kretsmønsterrett, skal regnes med til selskapets skattemessige verdi og skal derfor ikke legges til ved beregning av arveavgiftsverdien. - De verdiene som skal legges til, må verdsettes etter de samme prinsipper som gjelder for verdsettelse av dem i enmannsforetak, se avsnitt 8.2.3.5. Det er ikke nødvendig å trekke noen grense mellom de immaterielle verdier som det skal gjøres tillegg for innbyrdes. Derimot må det trekkes en grense mellom de verdiene som skal legges til, og de som allerede er regnet med ved fastsettelsen av den skattemessige verdien. Denne grensen er i prinsippet trukket allerede ved bestemmelsen av skattemessige verdier med sikte på formuesskatten på aksjene. For eksempel skal verdien av en varemerkerett være regnet med til skattemessig verdi, mens verdien av know-how eller at patent som skattyter selv har utviklet, ikke vil være regnet med.

Som nevnt foran noteres ikke børsnoterte aksjer i økende utstrekning på meglerlister og lignende uoffisielle lister. Hvor disse noteringene ikke er så sikre at de kan legges direkte til grunn for verdsettelsen (jf. foran), vil de etter omstendighetene likevel kunne gi holdepunkt for fastsettelse av aksjenes omsetningsverdi. Utvalget finner derfor at det bør være adgang til å ta hensyn til disse noteringene ved verdsettelsen også når man må gå veien om de skattemessige verdier. Lovteknisk er dette gjort ved bestemmelsen om at det kan tas hensyn til slike kurser og lignende ved fastsettelse av forretningsverdi, selv om disse ikke er sikre nok til å tjene som uttrykk for omsetningsverdien direkte iht. første punktum. Det er forutsatt at omsetningsverdier kan være relevante selv om omsetningen ikke har funnet sted på dato for rådgighetserv.

For det annet skal den skattemessige verdi korrigeres med forskjellen mellom ligningsverdi og omsetningsverdi for fast eiendom, beregnet etter hovedregelen i forslagets § 5-2, se avsnitt 8.7.4 foran.

Løsøre verdsettes for formuesskatt i praksis til saldoverdiene, og det kan derfor ligge betydelige merverdier også i dem som i prinsippet bør tas i betraktning ved verdsettelse av aksjene. Utvalget har imidlertid funnet det for komplisert å gjennomføre slike korreksjoner for løsøre, i forhold til de verdier det antas å dreie seg om.

Tredje ledd om andeler i ansvarlige selskaper, kommandittselskaper og lignende er i prinsippet den samme som første ledd om ikke børsnoterte aksjer, og det henvises derfor til kommentarene til denne. Lovforslaget

innebærer at også andeler i nettolignede sameier omfattes. Dette har vært antatt i praksis i forhold til bestemmelsen i aal. § 11 A, men med dårlig hold-epunkt i ordlyden.

Det oppstår særlige spørsmål hvor det etter 1. januar, men før rådgighetsservervet, er skjedd vesentlige endringer i aksjenes verdi, f.eks. som konsekvens av endring i selskapets kapitalstruktur. Arvelater/giver kan for eksempel ha tatt ut et vesentlig utbytte, aksjekapitalen kan være nedsatt, eller det kan motsatt være skutt inn ytterligere verdier i selskapet. I fjerde ledd er det bestemt at det skal tas hensyn til vesentlige slike endringer. I motsatt fall ville det kunne bli dobbelt avgiftsberegning hvor det arvelater har tatt ut, fortsatt er i behold ved hans død, eller det kan bli et urimelig lavt arveavgiftsgrunnlag hvis arvelater/giver har skutt midler inn i selskapet. Også ved fusjoner og fisjoner i den aktuelle perioden kan det bli aktuelt å foreta justeringer ut fra tilsvarende synspunkter.

I mange boer vil det kunne forekomme ikke børsnoterte aksjer eller andeler av beskjedne verdi. De foreslåtte reglene gjelder også i disse tilfeller. Men det må i første omgang være opp til avgiftsmyndigheten å ta stilling til hvor inngående vurderinger som skal foretas for å finne frem til eventuelle merverdier i fast eiendom og immaterielle verdier. Utvalget henviser for øvrig til at de avgiftspliktige også i slike tilfeller skal angi verdien i arv- eller gave-meldingen

Til § 5-4

Gjeldende lov § 12 første ledd bestemmer at fordringer skal verdsettelse til pålydende, med mindre det blir godtgjort at salgsverdien er lavere. Dette innebærer at fordringer ikke kan verdsettes til høyere verdi enn pålydende selv om omsetningsverdien er høyere. Dette kan først og fremst forekomme hvor renten på fordringen er høyere enn markedsrente og lånet og renteklausulen er uoppsigelig. Dette er formodentlig mest praktisk for obligasjoner. Utvalget kan ikke se tilstrekkelig grunn til å videreføre dette unntaket fra hovedregelen om at omsetningsverdien skal legges til grunn. Det kan nok anføres visse praktiske grunner for den gjeldende regelen: Det kan være lettere å fastlegge pålydende enn en omsetningsverdi. For de obligasjonene som omsettes på organiserte markeder, har imidlertid dette hensyn liten vekt, og det kan etter utvalgets mening uansett ikke være avgjørende. Utvalget henviser også til at etter skatteloven 1999 § 4-14 skal ihendehaverobligasjoner, obligasjon som er registrert i Verdipapirsentralen og lignende verdipapirer verdsettes til omsetningsverdi (mens samme regel som etter aal. § 12 første ledd gjelder for andre fordringer, se skattelov 1999 § 4-15).

Fordi fordringer etter utvalgets mening etter dette bør følge hovedregelen, foreslås bestemmelsen i aal. § 12 første ledd ikke videreført.

Forslaget til § 5-4 viderefører bestemmelsen i gjeldende lov § 12 annet ledd. Det er foretatt visse språklige forenklinger; bl.a. er uttrykket «uerholdelig» omformulert til at fordringen er tapet.

Til § 5-5

Bestemmelsen tilsvarende gjeldende lov § 13. Siste ledd er hentet fra gjeldende lov § 5 fjerde ledd annet punktum. Reglenes innhold er ikke vurdert nærmere av utvalget.

Til § 5-6

Første og annet ledd viderefører gjeldende lovs § 14 første og annet ledd. Utvalget har ikke vurdert disse bestemmelsene nærmere.

Gjeldende lov § 14 tredje ledd har særregler om verdsettelse av varelager. Utvalget foreslår at disse reglene ikke videreføres, se avsnitt 8.7.5. Dette innebærer at varelager følger hovedregelen i forslaget § 5-2 om verdsettelse til omsetningsverdi.

Tredje ledd viderefører § 14 fjerde ledd i gjeldende lov med noen mindre språklige endringer. Bestemmelsens innhold har ikke vært nærmere vurdert av utvalget.

Til § 5-7

Paragrafen tilsvarende gjeldende lov § 15 første, annet, fjerde og femte ledd med noen mindre språklige endringer. Gjeldende lovs § 15 tredje ledd er overført til en egen paragraf, § 5-9.

I praksis har det ikke sjelden vært tvil om i hvilken utstrekning *utgifter til advokat* og lignende er fradragsberettiget ved arveavgiftsberegningen. Både etter gjeldende lov og etter utvalgets forslag vil dette bero om utgiftene kan sies å være omkostninger som er nødvendig for at den avgiftspliktige skal kunne komme i besittelse av midlene. Utgifter til advokat kan være pådratt i forbindelse med tvist mellom arvingene om fordelingen av boet og i forbindelse med tvist mot utenforstående som hevder å ha rettigheter i boet (for eksempel en som hevder å ha arverett i henhold til et omstridt testament). Utvalget antar at advokatutgifter i prinsippet er fradragsberettiget i begge de to gruppene av tilfeller, jf. Harboe s. 187-88 og Tank/Hellevik s. 164. Det samme antas å gjelde utgifter i forbindelse med tvist mot en som hevder å være kreditor i boet. Fordi slike utgifter er knyttet til erverv av en inntektskilde, vil de gjennomgående ikke være fradragsberettiget ved inntektslikningen. En fradragsrett som nevnt ved arveavgiftsberegningen, innebærer derfor ikke at det blir gitt fradrag både ved arveavgiftsberegningen og inntektslikningen.

En begrensning i fradragsretten ligger i lovens krav om at utgiftene må ha vært nødvendige. Tross ordlyden kan dette vilkåret imidlertid neppe forstås slik at advokatutgifter og lignende ikke er fradragsberettiget hvor arvingen/boet taper en rettssak. Forbeholdet om at utgiftene må ha vært nødvendige, antas å innebære et krav om at utgiften må ha tilstrekkelig tilknytning til arve- eller gaveervervet. Vilket vil for eksempel kunne gi grunnlag for å nekte fradrag for utgifter som den avgiftspliktige har pådratt seg ved å engasjere seg i en åpenbart uberettiget tvist. For utgifter knyttet til generell rådgivning om gjennomføring av generasjonsskifte kan det reises spørsmål om tilknytningskravet er oppfylt.

Utgifter som knytter seg til tvist om arveavgiftsplikt og dens utstrekning eller til planlegging med sikte på tilpasning til arveavgiftsreglene, kan ikke fradras. Dette er utgifter som er knyttet til å spare arveavgift og ikke til ervervet av arvemidlene.

Utvalget har vurdert om det bør gis mer presise regler om fradragsrett for advokatutgifter og lignende. Gjeldende rett bygger på riktige prinsipper, og det må antas at lovbestemte begrensninger i fradragsretten vil kunne virke tilfeldig. I Ot. prp. nr. 48 for 1962-63 ble det foreslått at utgifter av denne art under privat skifte skulle begrenses til det skiftegebyr som ville blitt utløst om boet var blitt skiftet offentlig, men bestemmelsen om dette ble ikke vedtatt av Stortinget.

Utvalget er på denne bakgrunn kommet til at det ikke bør foreslås særlig regulering i fradragsretten for utgifter av denne art. Men utvalget vil foreslå at standardfradraget for skifteomkostninger heves betydelig, jf. bemerkningene til forslaget til avgiftsvedtak. Dette standardfradraget omfatter også advokatutgifter og lignende, og en økning av dette fradraget vil formodentlig innebære at det blir spørsmål om fradragsrett for advokatutgifter og lignende i betydelig færre tilfeller enn i dag.

Bestemmelsen i *fjerde ledd* tilsvarende aal. § 15 femte ledd. Bestemmelsen vil få redusert betydning i og med at utvalget foreslår kreditprinsippet gjennomført i norsk intern rett, se lovforslagets § 1-2. Men bestemmelsen har fortsatt betydning i forhold til for eksempel de nordiske land, fordi den nordiske avgiftsavtalen bygger på unntaksprinsippet fra norsk side. - I praksis er bestemmelsen antatt å gjelde også ved begrenset avgiftsplikt til Norge, jf. lovforslagets § 1-3. I slike tilfeller må den antas å være vanskelig å anvende fordi opplysninger om den avgiftspliktiges samlede formue og gjeld ofte vil mangle. Bestemmelsen i annet punktum kan bli særlig aktuell i slike situasjoner.

Utover dette er innholdet av bestemmelsene i denne paragraf ikke nærmere vurdert av utvalget.

Til § 5-8

Første ledd tilsvarende gjeldende lov § 15 tredje ledd. Innholdet er ikke nærmere vurdert av utvalget.

Annet ledd har sammenheng med bestemmelsen i § 4-1 femte ledd første punktum, og det henvises til bemerkningene til denne og avsnitt 14.2.2.1.

Til § 5-9

Bestemmelsen tilsvarende lovs § 16, men med en annen overskrift. Siste ledd er utelatt, og i stedet er uttrykket «og utgifter» tilføyd i første ledd. I annet ledd er uttrykket «skjellig grunn til å tro at» skiftet ut med «overveiende sannsynlig».

Til § 5-10

Bestemmelsen er behandlet i avsnitt 11.4.

Til § 5-11

Det henvises til [\(Link til\)](#) kapittel 9.

Til kapittel 6

Reglene om kredit for utenlandsk avgift er foreslått inntatt i § 1-2 i forbindelse med reglene om de norske reglenes internasjonale rekkevidde.

Til § 6-1

Om utvalgets forslag til avgiftssatsstruktur henvises til [\(Link til\)](#) kapittel 7. Om når avgiftsplikten inntreffer, se lovutkastets [\(Link til\)](#) kapittel 4.

Til § 6-2

Bestemmelsen lovfester og viderefører sammenlegningsprinsippet, jf. avsnitt 7.6 foran. Ordlyden er omtrent den samme som i aal. § 19.

Til § 6-3

Bestemmelsen ble vedtatt ved lov 2. juli 1999 nr. 58 som § 19 A. Formålet med bestemmelsen er å gi fritak for dokumentavgiften, men av administrative grunner er dette gjort i form av fradrag i beregnet arveavgift (kredit). Bestemmelsen kan vanskelig begrunnes ut fra de prinsipper som arveavgiften er basert på. Utvalget har ikke vurdert bestemmelsen nærmere.

Til § 6-4

Bestemmelsen har sammenheng med utvalgets forslag om at det arveavgiftsrettslige rådighetservervet skal være dødsfallet også ved offentlig skifte, se avsnitt 14.2.2.2. Lovteksten gjør det klart at beregningen skal finne sted hos den arving eller de arvinger som lider tapet ved at gjenstandens verdi er vesentlig redusert i tiden mellom dødsfallet og utlodningen. Hvor det ikke foreligger noe testament, vil tapet ramme alle arvingene forholdsmessig. Hvor gjenstanden er tiltestamentert noen, vil det normalt være denne som har lidt tapet og som skal nyte godt av bestemmelsens regel.

Annet punktum er skrevet etter modell av bestemmelsen om fradragsrett for dokumentavgift ved overføring av næringseiendom i § 6-3 fjerde ledd annet punktum der et tilsvarende spørsmål oppstår. Det kan tenkes at det kan bli aktuelt å anvende § 6-3 og § 6-4 samtidig (en arving i et bo under offentlig skifte arver både aksjer som er sunket sterkt i verdi siden dødsfallet og næringseiendom). I de, formodentlig sjeldne, tilfeller hvor det måtte ha betydning hvilken av gjenstandene som skal anses å ligge øverst i skalaen, bestemmer tredje punktum at reglene om fradrag for dokumentavgift skal gis forrang.

Til kapittel 7 flg.

Utvalget foreslår en vesentlig omredigering av bestemmelsene om saksbehandling, avgiftsbetaling, ansvar osv. Reglene forslås redigert i det vesentlige på samme måte som reglene i ligningsloven og skattebetalingsloven for inntekts- og formuesskatt. Regler som er parallelle med dem som er regulert i ligningsloven er inntatt i utkastets [\(Link til\)](#) kapittel 7, og regler som er

parallele med reglene i skattebetalingsloven er inntatt i [\(Link til\)](#) kapittel 8. Ansvarsregler er likevel samlet i [\(Link til\)](#) kapittel 9.

Til § 7-1

Det henvises til avsnitt 13.4 der utvalget har konkludert med at skifterettene ikke lenger bør være avgiftsmyndighet og at de administrative oppgaver som avgiftsmyndighet bør overføres fra skattefogdene til fylkesskattekontorene. Annet ledd er nytt og gir departementet fullmakt til å bestemme at ett fylkesskattekontor skal være avgiftsmyndighet i et større område, se avsnitt 13.3.3.

Utkastets § 7-1 første ledd tilsvarende for øvrig aal. § 24. Annet og tredje ledd tilsvarende aal. § 23, bortsett fra at ordlyden i annet punktum er tilpasset det forhold at fylkesskattekontoret - i motsetningen til arveavgiftsmyndighetene etter aal. - ikke skal stå for innkrevingen av avgiften. En bestemmelse om innkrevingsmyndigheten er inntatt i § 8-1 første ledd. Begrepet «avgiftsmyndighet» har altså et annet innhold i forslaget enn i gjeldende rett.

Siste ledd om taushetsplikt er muligens overflødig ved siden av bestemmelsene i forvaltningsloven § 13 - § 13 f. Det er imidlertid mulig at bestemmelsen om taushetsplikt for økonomiske forhold, rekker lenger enn det som vil følge av forvaltningslovens regel. Utvalget har ikke kunnet gå nærmere inn på disse spørsmålene og har derfor valgt å videreføre bestemmelsen uten nærmere vurderingen av innholdet, likevel slik at utvalget har valgt en ordlyd som ligger nær opp til den mer moderne ordlyden i ligningsloven § 3-13 første ledd. Reglene i forvaltningsloven vil uansett gjelde som utfyllende regler, se forvaltningsloven § 13 f første ledd.

Til § 7-2

Fristen for å inngi gavemelding foreslås forlenget fra én til tre måneder idet det antas at dagens frist i mange tilfeller vil være for kort. Forfallstidspunktet foreslås endret tilsvarende, se § 8-2 første ledd bokstav b.

Paragrafens sjette ledd om at det foreligger plikt til å gi melding selv om det er ervervede beløp ikke når opp i avgiftspliktig størrelse, omfatter ikke plikt til å gi gavemelding når gaven er avgiftsfri fordi den faller innenfor beløpsgrensene i forslaget § 2-2 første ledd med tilhørende stortingsvedtak.

Paragrafen tilsvarende aal. § 25, bortsett fra at sjette ledd er skilt ut til § 7-3 og siste ledd er flyttet til § 7-4. Ved offentlig skifte skal ikke skifteretten lenger være avgiftsmyndighet, og opplysningsplikten er lagt på skifteretten fordi man ikke alltid kan regne med at arvingene har tilstrekkelig oversikt over boet til å kunne gi melding. Bestemmelsen i gjeldende lovs fjerde ledd første punktum om at melding alltid skal sendes innen den fastsatte frist, er utelatt som overflødig. Det er foretatt en del omredigeringer.

Til § 7-3

Bestemmelsen tilsvarende gjeldende lov § 25 fjerde til sjette ledd.

Til § 7-4

Tilsvarende aal. § 27 annet og tredje ledd. Første ledd anses uaktuell når skifteretten ikke lenger er avgiftsmyndighet. Utvalget foreslår for klarhetens skyld tilføyd at opplysningene skal gis ukrevet.

Tredje ledd er nyformulert, men viderefører langt på vei bestemmelsen i aal. § 25 siste ledd. Bestemmelsen er skrevet etter modell av den tilsvarende bestemmelsen i ligningsloven § 4-8. Hvis oppfordringen om å gi opplysninger ikke imøtekommes, kan vedkommende bli ilagt plikt til å betale kostnader ved granskning etter § 7-8 tredje ledd, og fristen for endring til skade kan bli ti år etter § 7-10 tredje ledd.

Forvaltningsloven § 14 vil gjelde for opplysningsplikt etter denne bestemmelsen.

Til § 7-5

Bestemmelsen tilsvarende gjeldende lov § 28. Første og annet ledd har i forslaget byttet plass med sikte på å behandle samlet alle tilfeller hvor opplysningsplikt gjelder etter krav fra avgiftsmyndigheten. Behovet for informasjonsgang mellom ligningskontor og fylkesskattekontor anses dekket ved bestemmelsen i fjerde ledd og ligningsloven § 3-13 nr. 2 bokstav a.

Forvaltningsloven § 14 vil gjelde for opplysningsplikt etter denne bestemmelsen.

Til § 7-6

Bestemmelsen tilsvarende § 29 i gjeldende lov.

I ligningsloven (§ 4-10 og § 6-15) brukes termen «undersøkelse» og «kontrollundersøkelse». Utvalget har likevel valgt å beholde betegnelsen «granskning», fordi denne brukes i forvaltningsloven § 15, som også vil komme til anvendelse.

Til § 7-7

Bestemmelsen i første ledd er skrevet etter modell av lignl. § 8-1 nr. 1. Utvalget mener at det er hensiktsmessig med en tilsvarende bestemmelse i arveavgiftsloven. Bestemmelsen gir uttrykk for at fylkesskattekontoret har det endelig ansvar for å fastsette arveavgiftsgrunnlaget ut fra det prinsipp at det mest sannsynlige faktum skal legges til grunn. Bestemmelsen understreker også at avgjørelsen skal fattes på grunnlag av en prøving av samtlige opplysninger i saken, ikke bare de som den avgiftspliktige har gitt.

Annet ledd tilsvarende aal. § 30 A.

Til § 7-8

Bestemmelsen tilsvarende i realiteten gjeldende lovs § 30. Det henvises særlig til det som er sagt i avsnitt 8.7.4 og 8.7.7 om engasjement av takstmenn og revisorer. Slik forespørsel som er omtalt i tredje ledd, er regulert i § 7-4 tredje ledd.

Til § 7-9

Bestemmelsen tilsvarende gjeldende lovs § 31. Annet ledd er ny som konsekvens av at skifteretten ikke lenger er avgiftsmyndighet.

Ved offentlig skifte skal rådighetsservivet etter utvalgets forslag anses å finne sted ved dødsfallet, og det er fylkesskattekontoret som er avgiftsmyndighet. Det er forutsetningen at fylkesskattekontoret begynner arbeidet med verdsettelse av boets gjenstander uten å avvente skifteoppgjøret. Men avgiftsberegningen kan vanskelig foretas før skifteoppgjøret foreligger. Det bør overveies om det bør etableres en ordning med underretning til de avgiftspliktige om verdsettelsen av boets gjenstander og om det bør etableres en mulighet for arvingene til å klage over verdsettelsen før selve avgiftsvedtaket fattes. Utvalget har ikke kunnet gå nærmere inn på disse spørsmålene. Uansett er det viktig å legge opp til rutiner som sikrer at behandlingen av arveavgiftsspørsmålene ikke bidrar til at å forlenge offentlige skiftene.

Til § 7-10

Avgiftsmyndighetens plikt til «retting» i aal § 34 og departementets adgang til «omgjøring» etter § 35 annet ledd er her samordnet, under betegnelsen «endring», som er i tråd med ligningslovens terminologi. Fristene er i dag ikke helt like (i § 34 regnes den «fra underretning er sendt»; i § 35 regnes den fra da «den omgjorte avgjørelse ble truffet»). Det er liten grunn til å ha ulike frister, og etter utvalgets mening er den beste regel at fristen regnes fra avsendelse av underretning, jf. at klagefristen regnes fra samme tidspunkt, § 35 første ledd og forslaget § 7-11 annet ledd. På denne måten samles alle regler om (krav om) endring uten at det foreligger klage, i denne paragrafen.

Til § 7-11

Fordi omgjøringsregelen er plassert i § 7-10, gjelder § 7-11 bare klage. Bestemmelsen gjelder uansett om det klages over verdsettelsen eller over andre forhold. Se nærmere om klageordningen, avsnitt 13.6.

Henvisningen i gjeldende lov til at forvaltningsloven kapittel VI skal gjelde, er tatt ut. Forvaltningsloven gjelder uansett så lenge ikke noe annet er bestemt, og det er mindre heldig at det henvises til forvaltningsloven her og ikke andre steder i arveavgiftsloven.

Forvaltningsloven har regler om oppreisning mot oversittelse av klagefrist i § 31. Men arveavgiftslovens regel om oppreisning kan synes å være noe mer liberal, og den er derfor foreslått videreført.

Det er ikke nødvendig med noen regel om hvem som er adressat for klagen, for det følger av forvaltningsloven § 32 at den skal fremsettes overfor fylkesskattekontoret. Det følger av alminnelige overordningsforhold at det er Skattedirektoratet som er klageinstans.

Denne og følgende paragrafer har kunnet forenkles vesentlig som konsekvens av at ordningen med rettslig skjønn klage over verdsettelse ikke foreslås videreført.

Til § 8-1

Lovutkastet bygger på et skille mellom avgiftsmyndighet og innkreivingsmyndighet som ikke finnes i gjeldende lov. Det er derfor behov for en egen bestemmelse om innkreivingsmyndigheten, jf. *første ledd*.

Annet ledd tilsvarende gjeldende lov § 33 tredje ledd (bortsett fra bestemmelsen om tvangsgrunnlag som finnes i forslaget § 8-7), mens annet ledd langt på vei tilsvarende gjeldende lov § 33 første og annet ledd. Utvalget har funnet det naturlig å snu på rekkefølgen fordi det alt overveiende antall skifter er private og dessuten omfatter bestemmelsen som foreslås plassert i første ledd, også gaver. Annet ledd er tilpasset det forhold at skifteretten ikke lenger skal være avgiftsmyndighet, men at skifteretten fortsatt skal ha en innkreivingsfunksjon. Skifterettens forpliktelse er begrenset til å holde tilbake det beløp som fylkesskattekontoret har fastsatt. Innkreiving av ev. etterberegnet beløp eller tilbakebetaling av for mye innbetalt beløp er en oppgave for skattefogden og er derfor ikke skifterettens ansvar.

Til § 8-2

Bestemmelsen tilsvarende i det vesentlige aal. § 20. Forfallstiden for gaver er foreslått forlenget fra tre til fem måneder etter rådighetservervet, som konsekvens av at fristen for å levere gavemelding er forlenget tilsvarende.

I første ledd er bestemmelsen om offentlig skifte tilpasset det forhold at skifteretten ikke lenger er avgiftsmyndighet og at rådigheten skal anses ervervet ved dødsfallet. Det er forutsetningen at skifteretten har fått en foreløpig eller endelig fastsettelse etter § 7-9. Hvor det ikke skulle være tilfelle, må skifteretten tilbakeholde det beløp som den selv finner riktig; se om dette § 8-6 annet ledd. Utvalget antar at det kan bli behov for å regulere disse forholdene nærmere i forskrift og foreslår derfor en forskriftshjemmel her. - Aal. § 20 tredje ledd første punkt er i utkastet flyttet til § 7-7 tredje ledd.

Til § 8-3

Det henvises til drøftelsen under kapittel 10.

Til § 8-4

Bestemmelsen tilsvarende aal. 21, likevel slik at første punktum av denne er ansett overflødig og derfor ikke foreslått videreført.

Til § 8-5

Bestemmelsen tilsvarende aal. § 22 (som endret ved lov 11. juni 1993 nr. 83). Kompetansen til å gi forskrift er i tredje ledd gitt til departementet istedenfor til Kongen.

Til § 8-6

Bestemmelsen tilsvarende i det vesentlige aal. § 32, bortsett fra at dennes tredje ledd ikke er videreført, som konsekvens av at aal. § 3 annet ledd ikke foreslås videreført. Utvalget foreslår en uttrykkelig bestemmelse om at arvin-

gene og ektefellen ikke skal ha ansvar for avgift av slike legater som behandles i første ledd annet punktum. Spørsmålet har visstnok vært ansett for noe tvilsomt i praksis. Utvalget finner det lite rimelig at arvingene skal hefte for avgift av eiendeler eller beløp som arvelateren har testamentert til andre.

Til § 8-7

Bestemmelsen tilsvare aal. § 33 tredje ledd tredje punktum, bortsett fra at også saksomkostninger ved granskning er tatt med.

Til § 8-8

Bestemmelsen tilsvare gjeldende lov 33 a med mindre redaksjonelle endringer. Kravet om at det «beviselig» skal være gitt melding for at foreldelsesfrist for av avgift av gave osv. skal begynne å løpe, er foreslått ikke videreført som overflødig. Det vil følge av alminnelige bevisvurderingsprinsipper at det er den avgiftspliktige som i første omgang må anføre omstendigheter som sannsynliggjør at melding er sendt. Uttrykksformen i gjeldende lov kan reise tvil om det gjelder et skjerpet krav til sannsynlighetsovervekt i forhold til alminnelige bevisbyrderegel. Etter utvalgets mening er det ikke grunn til å ha noen annen bevisbyrderegel her enn den som gjelder generelt i sivilprosessen.

Til § 8-9

Bestemmelsen tilsvare gjeldende lovs § 46 annet og tredje ledd. Kredittregelen i første ledd er flyttet til § 1-2.

Gjeldende lov har i § 45 en bestemmelse om avfinnelse. Utvalget anser denne for overflødig og har derfor ikke foreslått den videreført.

Til § 8-10

Denne bestemmelsen er ny. I noen få tilfeller har avgiftspliktige vært gitt tillatelse til å betale avgift i form av kunst. Bakgrunnen har vært at arvingene ellers hadde måttet selge kunst for å betale avgiften, og pga. markedsforholdene ville kunsten sannsynligvis bli solgt ut av landet. Det har vært ansett nødvendig med stortingsvedtak i disse tilfellene. Utvalget mener at loven bør inneholde en bestemmelse som gjør det mulig for departementet å fatte slikt vedtak i særlige tilfeller.

Til § 9-1

Bestemmelsen tilsvare gjeldende lov § 43. Utvalget foreslår imidlertid at beløpsgrensen (på for tiden 100 kroner pr. dag) tas ut av loven. Konsekvensen er at avgiftsmyndigheten fastsetter tvangsmulkten i det enkelte tilfelle. Størrelsen kan da avpasses etter forholdene. Alternativt kan det gis en bestemmelse om at departementet fastsetter maksimalbeløp i forskrift.

Til § 9-2

Bestemmelsen tilsvarende gjeldende lov § 44, bortsett fra at myndigheten til å legge tilleggsavgift er lagt til avgiftsmyndigheten (mens myndigheten etter gjeldende lov ligger til departementet).

Til kapittel 10

Gjeldende lov § 47 inneholder en generell bestemmelse om at Kongen kan gi forskrift til gjennomføring av utfylling av loven. Utvalget har i sitt forslag lagt til opp til at det i stedet gis konkrete forskriftshjemler der det antas å være behov for det. Dette er den samme teknikk som er valgt i den nye skatteloven. Paragraf 47 foreslås derfor ikke videreført.

Til § 10-2

Utvalget har ikke utredet hvilke overgangsregler som bli nødvendige. Men utvalget antar at forslagene ikke vil reise overgangsspørsmål av noen vesentlig betydning.

Merknader til forslag til endringer av skatteloven*Til § 5-2*

Forslaget er en konsekvens av forslaget til § 11-23 og innebærer ingen realitetsendring. Se merknader til § 11-23.

Til § 9-7

Forslaget er en konsekvens av forslaget til § 11-23, og det henvises til merknader til denne.

Til § 11-23

Det henvises til [\(Link til\)](#) kapittel 9.

I denne paragrafen lovfestes prinsippet om skattemessig kontinuitet ved arv og gave unntatt for ikke avskrivbar fast eiendom.

Utvalget har vært noe i tvil om hvor disse reglene mest hensiktsmessig bør plasseres i loven. Fordi de gjelder en lang rekke skatteposisjoner ut over inngangsverdien, bør de ikke plasseres i § 9-7. Heller ikke § 5-50 tredje ledd (om at formuesforøkelse ved arv og gave ikke er skattepliktig), er noe passende sted. Utvalget har vurdert om kontinuitetsprinsippet lovmessig bør gjennomføres ved at reglene om hver enkelt skatteposisjon får en tilføyelse om kontinuitetsprinsippet. En fordel ved en slik løsning er at lovkonsepist og lovgiver da må gå inn i hvert enkelt regel hvor kontinuitetsprinsippet kan komme inn i bildet. Men de forsøk utvalget har gjort langs disse linjer, viser at denne måten å løse spørsmålet på, blir meget omstendelig. Metoden kan også by på problemer i forbindelse med lovendringer i fremtiden. Utvalget er derfor kommet til at en samlet regulering av kontinuitetsspørsmålene gir en bedre løsning. Utvalget henviser til at generasjonsskifte på mange måter er beslektet med omdannelser som reguleres i skatteloven kapittel 11, og utvalget foreslår derfor at kontinuitetsprinsippet lovfestes i en ny § 11-23 under dette kapittel.

Den prinsipielle løsningen er den samme for arv og gave. Men fordi det oppstår visse særspørsmål for hhv. arv og gave og for arv hhv. før og etter utlodning, har utvalget funnet det hensiktsmessig å regulere arv og gave hver for seg, i hhv. første og annet ledd for arv og tredje og fjerde ledd for gaver. Femte ledd gjelder for både arv og gave og inneholder unntak fra kontinuitetsprinsippet for ikke avskrivbar fast eiendom.

I *første ledd* reguleres skattemessig kontinuitet for dødsbo og for gjenlevende ektefelle i uskiftet bo. Utkastet har ikke gjort noe forsøk på å regulere hvor stor andel av midlene i uskiftet bo som skal anses for å være arvet. Ved felleseie vil det ifølge rettspraksis være halvparten (Rt. 1956 s. 1033). Den øvrige andel skal imidlertid anses som gjenlevende ektefelles andel, og for denne andel er det ikke skjedd noe nytt erverv. Inngangsverdi og øvrige skatteposisjoner vil altså forbli uberørt av dødsfallet både for de verdier som skal anses for å være arvet og de ikke er det. Ved uskifte med særeie vil brøkene være andre, men prinsippet ellers det samme. Ved sammensatt skifte (skifte mellom førstavdødes arvinger og gjenlevende ektefelle) vil det samme følge av annet ledd første punktum. Med det forslaget til skattemessig kontinuitet som utvalget fremmer, vil den skattemessige grensen mellom det som skal anses som arv etter førstavdøde og det som skal anses å tilhøre gjenlevende, få mye mindre betydning enn etter gjeldende rett. Dette må anses heldig også fordi den skatterettslige grensedracting som er utviklet i høyesteretts- og annen praksis, harmonerer svært dårlig med de privatrettslige forhold.

Annet ledd gjelder stillingen etter utlodning av dødsbo. For inngangsverdi og andre skatteposisjoner som knytter seg til formuesobjekter, gjelder kontinuitetsprinsippet ubeskåret også her. Hvor én av tre søsken overtar et formuesobjekt ved utlodningen, skal arvelaters inngangsverdi således fortsatt gjelde fullt ut. Til gjengjeld får den arvingen som overtar en slik gjenstand, en kompensasjon ved arveavgiftsberegningen og skifteoppgjøret for å overta latent skatteplikt, se avsnitt 9.6 og 9.7 foran. Hvor et bo under sammensatt skifte er utloddet, kan en gjenstand være utloddet til lengstlevende eller til en arving. Når en arving overtar en gjenstand på sammensatt skifte, kan man se det slik at en andel av gjenstanden er overtatt fra lengstlevendes boslodd og ikke som arv etter avdøde. Lovens formulering om at arvingen trer inn i de verdier osv. som gjaldt for dødsboet, sikrer at det blir skattemessig kontinuitet også for slike verdier. Sett at A og B var gift og hadde felleseie. Til felleseie hørte en forretningseiendom med ligningsmessig nedskrevet verdi rett før As død på 1 500 000 kroner. Dette blir etter første ledd dødsboets inngangsverdi, også for den halvpart som anses å komme fra Bs rådighetsdel (og som således ikke er arvet). Hvis forretningseiendommen utloddet til arvingen C, blir 1 500 000 kroner også Cs inngangsverdi (eventuelt justert med fradrag/påkostninger osv. mens boet sto under skiftebehandling), også for den halvpart som det etter konstruksjonen kan anses som tvilsomt om kan sies å være arvet.

Annet ledd annet til fjerde punktum gir særlige regler for hvordan skatteposisjoner som ikke er knyttet til et formuesobjekt, skal behandles ved utlodningen. Det henvises til avsnitt 9.6.6 og 9.6.8.

Tredje ledd gjelder gaver og gir i første punktum hovedregelen om skattemessig kontinuitet for skatteposisjoner som er knyttet til gjenstander, først og fremst inngangsverdien. Annet og tredje punktum oppstiller også en regel om

skattemessig kontinuitet for andre skatteposisjoner som er knyttet til virksomhet. For andre skatteposisjoner enn de som knytter seg til gjenstander, er skattemessig kontinuitet begrenset til skatteposisjoner i virksomhet, og for under-skudd er overtakelse av gjeld satt som vilkår. Det vises til avsnitt 9.6.2. På dette punkt går regelen om skattemessig kontinuitet kortere for gaver enn for arv, jf. annet ledd annet og tredje punktum. Det fremgår av sammenhengen med første ledd (uttrykket dødsbo) at alle overføringer mens giveren lever, skal følge regelen for gaver.

Fjerde ledd er en videreføring av bestemmelsen i skattelov 1999 § 5-2 tredje punktum/skattelov 1911 § 42 første ledd sjette punktum. Teksten er noe omformulert for å gjøre det klart at det ikke er et vilkår at mottakeren faktisk er arveavgiftspliktig; det er tilstrekkelig at mottakeren tilhører de potensielt arveavgiftspliktiges krets etter utkastets § 2-2 annet ledd (eller er testamentsarving). Etter utvalgets mening er det diskutabelt om bestemmelsens begrensning til overdragelse til (potensielle) arvinger er godt begrunnet. Bestemmelsen innebærer således at en vederlagsfri overføring av foretaket til (noen av) de ansatte, vil bli ansett som uttak som utløser skatteplikt etter skatteloven § 5-2, med mindre de ansatte er testamentsarvinger etter giveren. Utvalget har ikke kunnet gå nærmere inn på dette, men vil anbefale at en liberalisering av bestemmelsen overveies.

Femte ledd gjelder for både arv og gave og unntar i første punktum ikke avskrivbar fast eiendom fra prinsippet om skattemessig kontinuitet. Det vises til avsnitt 9.6.2. Det avgjørende er om eiendommen er avskrivbar, ikke at den faktisk ikke er avskrevet. Annet punktum viderefører, med noe endret ordlyd, bestemmelsen i skattelov 1999 § 9-7/skattelov 1911 § 42 annet ledd annet punktum om samordning mellom arveavgiftsgrunnlag og skattemessig inngangsverdi: Inngangsverdien kan ikke settes høyere enn arveavgiftsgrunnlaget. Inngangsverdien kan imidlertid settes lavere enn arveavgiftsgrunnlaget, men utvalget vil peke på at med den endring utvalget foreslår mht. tidspunktet for avgiftsberegning ved offentlig skifte, vil dette forekomme sjeldnere. Verdistigning under offentlig skifte vil etter gjeldende rett kunne bli truffet av både inntektsskatt (fordi inngangsverdien skal settes til verdien ved dødsfallet) og av arveavgift (fordi arveavgiftsgrunnlaget skal settes til verdien ved utlodningen).

Til § 14-48

Første ledd oppstiller et prinsipp om at dødsfallet utløser skatteplikt/fradragsrett for visse skatteposisjoner. Etter utvalgets forslag skal det være skattemessig kontinuitet også for disse skatteposisjonene, se forslag til § 11-23 første og annet ledd. § 14-48 første ledd foreslås derfor opphevet. Forslagene til endringer i annet og tredje ledd er rene språklig/redaksjonelle konsekvenser av at første ledd foreslås opphevet.

Til utkast til avgiftsvedtak

Utkastet til avgiftsvedtak er i formen bygd opp på samme måte som det gjeldende vedtaket.

Beløpsgrensen for standardfradrag for utgifter til begravelse og lignende er foreslått forhøyd vesentlig. Erfaring viser at gjeldende beløpsgrense ikke dekker normale begravelsesomkostninger, og dette koster atskillig ekstra

arbeid, både for myndighetene og arvingene. Et formål med å forhøye standardfradraget er også at det skal bli unødvendig å ta stilling til hvorvidt utgifter til advokat og annen bistand av beskjedent omfang, er fradragsberettiget. Det henvises for så vidt til bemerkningene til § 5-7 foran.

Om fradrag i arv til mindreårige barn, se avsnitt 11.3.

Om det avgiftsfrie beløp iht. § 4, se avsnitt 7.7.

Paragrafene 5 til 8 reflekterer utvalgets forslag til satsstruktur i [\(Link til\)](#) kapittel 7.

Kapittel 17

Lovforslag

Utkast til lov om avgift av arv og gaver

Kap. 1. Lovens internasjonale rekkevidde; forebyggelse av internasjonal dobbelt avgiftsberegning

§ 1-1. Arveavgift for arv og gave fra personer bosatt i riket m.v.

(1) Det skal svares arveavgift til staten etter reglene i denne lov når arvelateren ved sin død eller giveren da gaven ble ytet var bosatt i riket. Det samme gjelder når giveren har vært bosatt i riket og vært norsk statsborger på noe tidspunkt i de seneste fem år før gaven ble ytet.

(2) En person skal anses bosatt i riket når vedkommende har oppholdt seg i riket i minst seks måneder.

(3) Det som i denne paragraf er bestemt om arvelatere, gjelder tilsvarende for forsvunne personer. Med dødsfall likestilles det tidspunkt da den forsvunne sist vites å ha vært i live.

§ 1-2. Fradrag i norsk avgift for avgift betalt i utlandet

(1) Den avgiftspliktige kan kreve fradrag i avgift som er beregnet av arv og gave som omtalt i § 1-1, for arveavgift, gaveavgift og lignende skatt eller avgift som godtgjøres å være betalt av fast eiendom eller anlegg i en annen stat. Like med fast eiendom og anlegg regnes rettigheter og tilbehør, herunder innbo, maskiner, gårdsredskaper, avling, besetning o.l. samt rettigheter over eller krav på avgifter og andre ytelser for bruk eller utnyttelse av slik fast eiendom. Det samme gjelder for løsøre, fordringer og rettigheter nyttet i eller knyttet til ervervsvirksomhet som har vært drevet fra fast driftssted i en annen stat.

(2) Avgiftspliktig som nevnt i § 1-1 første ledd annet punktum kan kreve fradrag i avgift som er beregnet av arv og gave som omtalt i § 1-1, for arveavgift, gaveavgift og lignende skatt eller avgift som godtgjøres å være betalt i en annen stat.

(3) Fradraget i avgift etter første og annet ledd skal ikke overstige den del av den norske avgift som, beregnet før fradraget, faller på den del av arven eller gaven som har sin kilde i en annen stat.

(4) Departementet kan gi forskrift til utfylling og gjennomføring av denne paragraf.

§ 1-3. Arveavgift for arv og gave fra personer som ikke omfattes av § 1-1

Uansett hvor arvelater var bosatt ved sin død eller giver var bosatt da gaven ble ytet, skal det svares arveavgift av fast eiendom og anlegg og fast driftssted i riket. § 1-2 første ledd annet og tredje punktum får tilsvarende anvendelse.

Kap. 2. Avgiftspliktige overføringer

§ 2-1. Avgiftspliktig arv og gave

- (1) Det skal betales avgift av all arv.
- (2) Det skal betales avgift av gave til
 - a. noen som på den tid gaven ytes, er giverens eller hans ektefelles nærmeste arving etter loven eller fosterbarn,
 - b. noen som på den tid gaven ytes, er betenkt i giverens testament,
 - c. slektning i rett nedstigende linje til noen som er nevnt under a eller b
 - d. ektefelle til noen som er nevnt under a, b eller c, eller som ville ha stått i slikt forhold til giveren dersom han hadde vært i live,
 - e. selskap i den utstrekning noen som er nevnt under bokstavene a, b, c eller d direkte eller indirekte er eiere,
 - f. stiftelse eller annen formuesmasse i den utstrekning det kan påregnes at utdelinger kommer noen som er nevnt under bokstavene a, b, c og d eller medlemmer av én eller flere bestemte familier til gode.
- (3) Det skal betales avgift av gave som er ytet i løpet av de siste seks månedene før giverens død. Er mottakeren eller hans ektefelle betenkt i giverens testament ved dødsfallet, gjelder det samme for gave som er ytet i løpet av de siste fem år før giverens død.
- (4) Det er uten betydning for bestemmelsene foran om ekteskapet er opphørt ved dødsfall.
- (5) En gave anses ytet på det tidspunkt som er bestemt i § 4-1 annet ledd bokstav c.
- (6) Som gave anses enhver disposisjon som innebærer vederlagsfri overføring av verdier. Vederlag kommer i betraktning bare så langt det etter bestemmelsene i § 5-7 og § 5-8 medfører krav på fradrag i det mulige avgiftsgrunnlag. Selv om det påberopes at det svares fullt vederlag, anses gave å foreligge så lenge avgiftsmyndigheten etter bestemmelsene i § 5-9 har adgang til å nekte fradrag for vederlaget i et mulig avgiftsgrunnlag eller til å ta forbehold og kreve sikkerhet for senere beregnet avgift.
- (7) Avgift som for arv skal svares av utbetalinger i forbindelse med dødsfall fra forsikringsselskap til dødsboet, avdødes arvinger eller noen som er oppnevnt som begunstiget etter forsikringsavtalen. Dette gjelder ikke utbetalinger til dekning av ansvar for økonomisk tap som mottakeren påføres som følge av dødsfallet.

§ 2-2. Avgiftsfri arv og avgiftsfrie gaver

- (1) Gave til fysisk person innenfor rammen av et årlig beløp som fastsettes av Stortinget, er avgiftsfri.
- (2) Rett til pensjon som tilkommer en arving på grunn av avdødes tjenestestilling eller individuell pensjonsavtale for så vidt den tilfredsstiller kravene i skatteloven § 6-47 bokstav c, er fritatt for avgift. Det samme gjelder etterlønn og etterpensjon i den utstrekning beløpene regnes som skattepliktig inntekt for arvingene eller dødsboet. Engangsbeløp som en arving mottar etter dødsfall og som skriver seg fra en individuell pensjonssparing på avdødes hånd, fritas for avgiftsplikt dersom arvingen innen tre måneder fra utbetalingsdagen innbetaler beløpet til individuell pensjonsavtale som nevnt i skatteloven § 6-47 bokstav c.

*Kap. 3. Hvem som er avgiftspliktig og hvem som er arvelater eller giver**§ 3-1. Hvem som er avgiftspliktig*

(1) Avgiftspliktig er den som erverver midlene.

(2) I boer anses den enkelte arving eller legatar for å ha ervervet det som vil falle på den enkelte avgiftspliktige når alle boets midler fordeles etter lov og testament. Likestilt med testament er annen skriftlig opptegnelse som ikke fyller kravene til å være testament og som gir uttrykk for arvelaters ønske om hvordan arven skal fordeles, forutsatt at boet helt deles i henhold til opptegnelsen. Når det ved fastsettelsen av avgiftsgrunnlaget skal legges til grunn en høyere verdi enn den som skiftet bygger på, skal dette ha virkning for alle som hadde krav på andel i vedkommende midlers verdi.

(3) Når staten frafaller arv, skal den som får midlene, anses å ha arvet dem direkte fra arvelateren.

§ 3-2. Avslag på arv

(1) Når en arving uten forbehold helt eller delvis gir avslag på arv etter arveloven § 74 og arven fordeles etter denne bestemmelsen, skal den arv som avslaget omfatter, anses å være tilfalt mottakerne som arv etter arvelateren. Avslaget anses å være uten forbehold selv om den som gir avslaget, har bestemt at midlene skal være mottakerens særeie.

(2) Avslaget må være bindende overfor de andre arvingene, og det må være bindende erklært overfor avgiftsmyndigheten innen fristen i § 7-2 første ledd ved privat skifte og innen en frist som skifteretten setter, likevel ikke senere enn ved utlodningen, under offentlig skifte. Avslaget på arv må være gjennomført senest i forbindelse med at boet utloddet ved offentlig skifte og innen 12 måneder etter dødsfallet ved privat skifte. Den som blir arving gjennom et slikt avslag på arv, må innen samme frist som i annet punktum, skriftlig erklære overfor avgiftsmyndigheten at vedkommende har mottatt arven. Hvor avslaget innebærer at umyndig person blir arving, må melding om dette være sendt overformynderiet innen samme frist som i annet punktum.

§ 3-3. Avgiftsfrie erververe

(1) Arv og gave fra ektefelle er unntatt fra avgiftsplikt.

(2) Arv og gave til institusjon med veldedig og allmennyttig formål er unntatt fra avgiftsplikt. Departementet kan i forskrift sette vilkår om innhold av institusjonens vedtekter og om regnskap og revisjon.

(3) Kongen og den kongelige familie er unntatt fra avgiftsplikt.

§ 3-4. Hvem som er giver/arvelater ved arv og gave fra ektefeller

(1) Gave fra en ektefelles særeie skal anses som gave fra vedkommende ektefelle. Gave fra ektefelles del av felleseie skal anses som gave fra den som fremstår som giver, unntatt hvor ektefellene er enige om at gaven skal anses for å komme med en halvpart fra hver av dem.

(2) Utdeling fra gjenlevende ektefelle som sitter i uskiftet bo anses som gave fra lengstlevende med mindre annet følger av reglene i denne lov.

(3) Utdeling fra uskiftebo til en som er omfattet av lovens arvegangsregler etter begge ektefeller eller som er testamentsarving etter begge ektefeller, anses å komme med en halvpart fra hver av ektefellene. Dette gjelder likevel ikke dersom utdelingen som følge av arverettslige regler eller andre forhold må ansees å komme fra den ene ektefellen.

(4) Utdeling fra uskiftebo til noen som bare er arving etter førstavdøde, regnes i sin helhet som arv etter denne, med mindre mottakeren godtgjør at utdelingen overstiger avdødes andel i boet. Det overskytende beløp og senere utdelinger fra uskifteboet anses i sin helhet å komme fra lengstlevende.

(5) Ved oppgjør av boet etter lengstlevendes død skal det som hver arving mottar på skiftet, med tillegg av det vedkommende har mottatt under uskiftet, anses å komme fra ektefellen i samme forhold som om samtlige midler var fordelt på skiftet, jf. § 3-1 annet ledd. Har noen under uskiftet mottatt mer enn hans lodd fra den enkelte arvelater skulle utgjøre etter foregående punktum, skal avgiften likevel ikke omberegnes.

(6) Når et uskiftebo skiftes ved lengstlevendes død, regnes arven å komme med en halvpart fra hver av ektefellene for den som er arving etter både førstavdøde og lengstlevende ektefelle.

(7) Uten hensyn til bestemmelsene i de foregående ledd gjelder: Har ektefeller opprettet felles testament og det er uvisst fra hvilken av ektefellene en arv kommer, anses beløpet arvet med en halvpart fra hver av ektefellene. Arv som tilfaller noen som er så nær beslektet med den ene av ektefellene at han omfattes arvelovens arvegangsbestemmelser, anses i sin helhet å komme fra denne ektefellen. Hvis den ene ektefellens lodd overskrides av arv som etter de to foregående punktum skal anses å komme fra ham, blir det overskytende - i tilfelle med en forholdsmessig del av flere arvebeløp - å anse som arv fra den andre ektefellen.

§ 3-5. Hvem som skal anses som arvelater, giver og mottaker i noen særtilfeller

(1) Når arv eller gave ifølge arvelaters eller givers bestemmelse skal tilfalle flere personer etter hverandre, anses også senere erververe å ha fått midlene som arv eller gave direkte fra arvelateren eller giveren i den utstrekning bestemmelsen medfører en annen fordeling etter den foregående erverver enn den som følger av lovens arvegangsregler. I de tilfellene som er nevnt i § 3-6 annet ledd, skal kapitalen anses for å tilfalle mottakeren som arv eller gave etter inntektsnyteren.

(2) Avgår noen ved døden før han har ervervet rådigheten over midler som han ellers ville pliktet avgift av, anses den som midlene tilfaller å ha ervervet dem direkte fra den opprinnelig giver eller arvelater. Tilfaller midlene den avdødes ektefelle som arv eller boslodd, skal likevel avgift beregnes som om den avdøde selv hadde ervervet rådigheten over dem.

(3) Utdeling fra stiftelse eller formuesmasse som er opprettet eller forøkt ved gave etter 1. januar 1965 uten at avgift er svart, skal regnes som gave fra den som har opprettet eller forøkt stiftelsen eller formuesmassen.

(4) Som giver regnes den som er interessert slik som beskrevet i § 2-1 annet ledd bokstav e i selskap som yter gave. Det samme gjelder den som mot vederlag har betinget seg at en annen yter en gave.

(5) Utdeling av midler fra institusjon som har mottatt arv eller gave som er avgiftsfri etter § 3-3 annet ledd til noen som er fortrinnsberettiget på grunnlag av slektskap eller som er innsatt i givers eller arvelaters testament, skal anses som arv eller gave direkte fra arvelateren eller giveren.

§ 3-6. Inntektsnytelser

(1) Med inntektsnytelse menes i denne lov livrente, løpende kapitalavkastning, bruksrett, grunnavgift m.v. Ny innehaver av stamhus eller fideikommiss skal anses som inntektsnyter.

(2) En inntektsnyter skal anses som eier av kapital som er avsatt til inntektsnytelsen hvis kapitalen skal tilfalle noen av hans eller hans ektefelles slektninger i rett nedstigende linje eller slik slektnings ektefelle, eller hvis inntektsnyteren kan rå over kapitalen ved testament.

§ 3-7. Samboere

Det som i denne lov er bestemt om ektefeller, gjelder tilsvarende for samboere som omfattes av folketrygdloven § 1-5.

Kap. 4. Tidspunktet for avgiftsplikt

§ 4-1. Alminnelige regler

(1) Avgiftsplikten inntreffer ved rådighetservervet.

(2) Hvor ikke annet følger av arvelaters eller givers bestemmelser eller reglene i denne lov, anses rådigheten ervervet slik:

a. Ved arv: Ved arvelaters død.

b. Over forsvunnet persons midler: Når dødsformodningsdagen er endelig fastsatt i henhold til lov om forsvunne personer § 8, jf. samme lovs §§ 1 og 12.

c. Ved gaver: Når giveren med endelig virkning har gitt fra seg det vesentlige av både den rettslige disposisjonsrett over og retten til avkastningen, herunder bruken, av gavegjenstanden. Ved gave i form av oppnevning som begunstiget ved livsforsikring anses rådighetservervet ikke for å ha funnet sted så lenge forsikringstakeren har rett til å tilbakekalle oppnevningen eller til å heve gjenkjøpsverdien eller forsikringssummen ved oppnådd alder eller under andre vilkår, eller har rett til å på annen måte å rå over polisens verdi.

(3) Bestemmelsene i annet ledd medfører ikke at rådigheten anses ervervet så lenge gjenlevende ektefelle beholder midlene i uskiftet bo i henhold til lov, testament eller samtykke fra førstavedes arvinger.

(4) Ved fastsettelse av tiden for rådighetservervet skal det ses bort fra arvelaters eller givers bestemmelse om at midlene skal behandles som umyndiges midler eller være undergitt lignende rådighetsinnskrenkning.

(5) Ved fastsettelse av tiden for rådighetserverv skal det ved gave av fritidseiendom ses bort fra at giveren forbeholder seg eller ektefellen bruksrett til eiendommen. Ved gave av andre gjenstander mot bruksrett for giver eller givers ektefelle kan gavemottakeren velge at rådighetservervet skal anses skjedd ved avtaleinngåelsen, forutsatt at gavemottakeren gir avkall på rett til fradrag for kapitalverdien av bruksretten i avgiftsgrunnlaget.

§ 4-2 Særregler om rådighetservervet

(1) Rådigheten over midler som består i inntektsnytelse som definert i § 3-6 første ledd anses i sin helhet å være ervervet ved første termins forfall eller ved bruksrettens inntreden. Når det er forbundet med særlige vansker å fastsette kapitalverdien av inntektsnyttelsen, og når avgiftsmyndigheten finner det hensiktsmessig av andre grunner, kan rådigheten anses ervervet etterskuddsvis for hvert enkelt års verdi av inntektsnyttelsen.

(2) Ved erverv av livsforsikringer som ikke kan kreves gjenkjøpt og av andre midler hvis vesentlige verdi er avhengig av en betingelse, anses rådigheten over midlene ikke ervervet før betingelsen er inntrådt. Rådigheten over livsforsikringspoliser som ikke kan kreves gjenkjøpt, anses heller ikke å være ervervet, så lenge et er uvisst hvilken form eller størrelse selskapets ytelser vil få.

Kap. 5. Avgiftsgrunnlaget

Hva avgiftsgrunnlaget omfatter

§ 5-1. Hva avgiftsgrunnlaget omfatter

(1) Avgiftsgrunnlaget omfatter alle økonomiske verdier som arvingen eller gavemottakeren erverver, hva enten de består i formue til eie, inntektsnytelse eller andre rettigheter.

(2) Avgiftsgrunnlaget omfatter avgiftsbeløp som ifølge arvelaters eller givers bestemmelse skal betales av andre enn den avgiftspliktige. Ved fastsettelsen av loddeiernes avgiftsgrunnlag i et bo hvor samtlige loddeiere er avgiftspliktige, skal det ikke tas hensyn til arvelaters bestemmelse om at boet skal dekke avgiften for loddeierne.

Verdsettelse

§ 5-2. Alminnelige regler om verdsettelse

(1) De avgiftspliktige midler verdsettes til omsetningsverdien ved tidspunktet for rådighetsvervet.

(2) Det skal ikke tas hensyn til givers eller arvelaters bestemmelse om at midlene bare kan overdras til bestemte personer, for en bestemt pris eller lignende, hvis ikke særlige omstendigheter tilsier det.

(3) Verdien settes i alminnelighet ikke lavere enn den som er lagt til grunn på skiftet.

(4) Når gjenlevende ektefelle ved skifte av fellesboet overtar midler etter skiftetakst, legges denne til grunn.

§ 5-3. Verdsettelse av ikke børsnotert aksjer og andel i ansvarlig selskap og kommandittselskap

(1) Hvor omsetningsverdien av ikke børsnotert aksje kan bestemmes på grunnlag av kursnotering, kjent omsetning eller lignende, skal denne legges til grunn. I andre tilfeller skal aksjen verdsettes til aksjens forholdsmessige andel av selskapets samlede skattemessige formuesverdi slik denne fastsettes etter skatteloven § 4-12 den 1. januar i det år rådigheten erverves, med tillegg av aksjens forholdsmessige andel av selskapets eiendeler som nevnt i skatte-

loven § 4-2 første ledd bokstav e, f og g, og forskjellen mellom ligningsverdi og verdi fastsatt etter § 5-2 for selskapets faste eiendommer. Ved bestemmelsen av selskapets forretningsverdi (goodwill) kan det tas hensyn til priser som er betalt ved omsetning av aksjer i selskapet.

(2) Aksje i ikke børsnotert utenlandsk selskap skal verdsettes til antatt omsetningsverdi.

(3) Hvor omsetningsverdien av andel i selskap og sameie som omfattes at skatteloven § 10-40 kan bestemmes på grunnlag av kursnotering, kjent omsetning eller lignende, skal denne legges til grunn. I andre tilfeller skal andelen verdsettes til dens forholdsmessige andel av selskapets samlede skattemessig formuesverdi slik denne fastsettes etter skatteloven § 4-40 den 1. januar i det år rådigheten erverves, med tillegg av andelens forholdsmessige andel av selskapets eiendeler som nevnt i skatteloven § 4-2 første ledd bokstav e, f og g, og forskjellen mellom ligningsverdi og verdi fastsatt etter § 5-2 for selskapets faste eiendommer. Ved bestemmelsen av selskapets forretningsverdi (goodwill) kan det tas hensyn til priser som er betalt ved omsetning av andelen i selskapet.

(4) Hvor det er skjedd vesentlige endringer i selskapets formuesstilling mellom 1. januar i det år rådighetsservervet inntreffer og tidspunktet for rådighetsservervet, skal det tas hensyn til dette ved verdsettelsen.

§ 5-4. Verdsettelse av fordringer på gavemottaker eller loddeier

I den utstrekning en fordring tilfaller skyldneren som gave, skal det ved verdsettelsen ikke tas hensyn til manglende betalingsevne. En fordring som et bo har mot en loddeier, ansettes til fulle beløp ved fastsettelse av boets formue uten hensyn til skyldnerens betalingsevne. Må fordringen helt eller delvis anses tapt og overstiger det tapte beløp skyldnerens andel av boets formue, skal det overskytende ved fastsettelse av arveavgiftsgrunnlaget trekkes fra i de øvrige loddeieres andeler av boformuen i forhold til deres lodder.

§ 5-5. Verdsettelse av inntektsnytelser

(1) Kapitalverdien av en inntektsnyttelse (livrente, løpende kapitalavkastning, bruksrett, grunnavgift m.v.) ansettes på grunnlag av dens årlige verdi og antatte varighet. Kapitalverdien av en krone hvert år i et antall år ansettes etter følgende tabell <17.1>:

Tabell 17.1:

År	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0....	-	1,000	1,962	2,886	3,775	4,630	5,451	6,242	7,002	7,733
10....	8,435	9,111	9,760	10,385	10,986	11,563	12,118	12,652	13,166	13,659
20....	14,134	14,590	15,029	15,451	15,857	16,247	16,622	16,983	17,330	17,663
30....	17,984	18,290	18,589	18,874	19,148	19,411	19,665	19,908	20,143	20,368
40....	20,585	20,793	20,993	21,186	21,371	21,549	21,720	21,885	22,043	22,195
50....	22,342	22,482	22,618	22,748	22,873	22,993	23,109	23,220	23,327	23,430
60....	23,528	23,624	23,715	23,803	23,887	23,969	24,047	24,122	24,194	24,264

Tabell 17.1:

70....	24,330	24,395	24,456	24,516	24,573	24,628	24,680	24,731	24,780	24,827
80....	24,872	24,915	24,957	24,997	25,-	25,-	25,-	25,-	25,-	25,-

(2) Avhenger inntektsnytelsens varighet av levetiden for en eller flere personer hvis alder er kjent, legges det til grunn at vedkommende vil leve så mange år som følgende tabell <17.2> viser:

Tabell 17.2:

År	Men n	Kvinner	År	Menn	Kvinner	År	Menn	Kvinner
0	74	80	36	40	45	72	11	13
1	74	80	37	39	44	73	10	13
2	73	79	38	38	43	74	10	12
3	72	78	39	37	42	75	9	12
4	71	77	40	36	41	76	9	11
5	70	76	41	35	40	77	8	10
6	69	75	42	34	39	78	8	10
7	68	74	43	33	39	79	7	9
8	67	73	44	32	38	80	7	9
9	66	72	45	31	37	81	6	8
10	65	71	46	30	36	82	6	8
11	64	70	47	29	35	83	6	7
12	63	69	48	29	34	84	5	7
13	62	68	49	28	33	85	5	6
14	61	67	50	27	32	86	5	6
15	60	66	51	26	31	87	5	5
16	59	65	52	25	30	88	4	5
17	58	64	53	24	29	89	4	5
18	57	63	54	23	28	90	4	4
19	56	62	55	23	27	91	4	4
20	55	61	56	22	27	92	3	4
21	54	60	57	21	26	93	3	4
22	53	59	58	20	25	94	3	3
23	52	58	59	19	24	95	3	3
24	51	57	60	19	23	96	3	3
25	50	56	61	18	22	97	3	3
26	49	55	62	17	21	98	2	3
27	48	54	63	16	20	99	2	2
28	47	53	64	16	20	100	2	2
29	46	52	65	15	19	101	2	2
30	45	51	66	14	18	102	2	2
31	44	50	67	14	17	103	2	2

Tabell 17.2:

32	44	49	68	13	16	104	2	2
33	43	48	69	13	16	105	1	1
34	42	47	70	12	15	106	1	1
35	41	46	71	11	14			

(3) Er varigheten av en inntektsnyttelse ukjent på annen måte enn beskrevet i foregående ledd, ansettes varigheten til femten år, med mindre det sannsynliggjøres at den vil være lengre eller kortere.

(4) Den årlige verdi av rett til bruk eller avkastning av fast eiendom, bedrift, forretning eller lignende, ansettes til den antatte årlige leieverdi eller avkastning. Er årlig avkastning av en kapital ikke kjent, ansettes den til 4 prosent årlig av kapitalens verdi.

(5) Når en inntektsnyttelse kan kreves dekket bare av en avsatt kapital, settes kapitalverdien av inntektsnyttelsen ikke høyere enn kapitalens verdi. Skjønnnes en slik kapital å være utilstrekkelig til å dekke flere påheftede inntektsnyttelser fullt ut, blir kapitalverdien av de enkelte inntektsnyttelser å fastsette under hensyn til den reduksjon de enkelte berettigede må tåle. I mangel av andre holdepunkter for omvurderingen reduseres kapitalverdien av de enkelte inntektsnyttelser forholdsmessig. Det foretas dog ingen omberegning av inntektsnyttelser som det allerede er betalt avgift av.

(6) Opphører en inntektsnyttelse innen ett år etter første termins forfall eller bruksrettens inntreden, utgjør avgiftsgrunnlaget verdien av det som er eller vil bli mottatt. Er avgift allerede betalt, blir det for meget erlagte å tilbakebetale.

(7) Inntektsnyttelser som nevnt i § 3-6 annet ledd og som er begrenset til et fast årlig beløp, skal verdsettes til 25 ganger dette beløp, begrenset til kapitalens størrelse.

§ 5-6. Andre særregler om verdsettelse

(1) Krav etter en avtale om livsforsikring verdsettes til forsikringssummen eller til gjenkjøpsverdien hvis forsikringssummen ikke er forfalt til betaling.

(2) Krav etter en avtale om livrenteforsikring verdsettes til kapitalverdien av livrenten, jf. § 5-5. Hvor slik avtale har gjenkjøpsverdi, verdsettes den til gjenkjøpsverdien med tillegg av kapitalverdien av mulig fripolise, hvis livrenten ikke er begynt å løpe.

(3) Når fast eiendom som er gjenstand for åsetesrett, overtas på skifte av åsetesberettiget arving i henhold til skiftetakst, legges denne til grunn for avgiftsberegningen. Dette gjelder også hvor arvingen ikke er best åsetesberettiget. Overtas eiendom av åsetesberettiget arving uten at overtakelsen skjer i henhold til skiftetakst eller overtas den av annen slektning i rett nedstigende linje, settes verdien til tre fjerdedeler av omsetningsverdien, med mindre en høyere verdi legges til grunn ved utlodningen av boet. Det samme gjelder når arvelateren i levende live overdrar fast eiendom som er gjenstand for åsetesrett til slektning i rett nedstigende linje. En arving kan ikke i arv og gave fra samme arvelater kreve verdsettelse etter disse reglene for mer enn én eien-

dom eller de andeler han mottar i én eiendom. Ektefeller anses i denne henseende som én arvelater, også hvor ekteskapet er opphørt ved døden.

Fradrag

§ 5-7. Alminnelige regler om fradrag

(1) Fra bruttoverdien av de avgiftspliktige midler kan den avgiftspliktige kreve fradrag for forpliktelser som påhviler den avgiftspliktige eller boet til dekning av arvelaters gjeld, eller som av giver eller arvelater er pålagt den avgiftspliktige som vilkår for ervervet.

(2) Videre kan den avgiftspliktige kreve fradrag for utgiftene til arvelaters begravelse og gravsted og de omkostninger som er nødvendige for at den avgiftspliktige skal kunne komme i besittelse av midlene, herunder legitimerede skifteomkostninger. Den pliktige arveavgift kan ikke kreves fratrasket.

(3) Som arvelaters gjeld anses skatt utlignet på arvelaters inntekt frem til dødsfallet og skatt på arvelaters formue som knytter seg til tidspunkt før dødsfallet. Er den nevnte inntekt lignet sammen med boets eller en arvings inntekt, utgjør det fradragsberettigede skattebeløp en så stor andel av den samlede skatt som vedkommende inntekt utgjør av den samlede inntekt.

(4) Omfatter arv eller gave midler som det ikke skal svares avgift av, skal fradrag etter første ledd ikke utgjøre større del av de avgiftspliktige midler enn det samlede forpliktelser utgjør av de samlede midler. I mangel av tilstrekkelige opplysninger om omfanget og verdien av midler i utlandet, fastsettes fradraget etter avgiftsmyndighetens skjønn.

§ 5-8. Begrensning i fradragsrett for plikt til å utrede inntektsnytelse

(1) Forpliktelse til å utrede en inntektsnytelse til giveren eller andre kommer til fradrag med den kapitaliserte verdi av inntektsnyttelsen, med følgende begrensninger:

a. Inntektsterminer som forfaller før inntektsnyteren fyller 62 år, tas i betraktning bare hvis inntektsnyttelsen kan anses som vederlag for arbeid i givers eller arvelaters tjeneste, eller hvis det på grunn av sykdom, uførhet eller andre forhold foreligger et særlig behov for pensjonering eller støtte.

b. For hver enkelt inntektsnyter kan den årlige verdi av en eller flere inntektsnyttelser, pålagt av samme giver eller arvelater, ikke overstige den høyeste pensjon i Statens pensjonskasse.

c. Hvis den avgiftspliktige vil kunne kreve fradrag for ytelsene ved inntektsligningen, reduseres fradraget med den satsen som gjelder ved fastsettelse alminnelig inntekt etter skatteloven ([Link til](#)) kapittel 5 til kapittel 11 for det aktuelle inntektsår.

(2) Hvor § 4-1 femte ledd første punktum kommer til anvendelse, skal det ikke gis fradrag for bruksrett.

§ 5-9. Nektelse av fradrag

(1) Fradrag for forpliktelser og utgifter etter bestemmelsene i § 5-7 og § 5-8 skal bare gis når forpliktelsen enten godtgjøres å være innfridd eller å være ubetinget.

(2) Når det er overveiende sannsynlig at kravet ikke vil bli gjort gjeldende, kan avgiftsmyndigheten nekte fradrag. I tvilstilfelle kan avgiftsmyndigheten ta forbehold om omberegning dersom det ikke innen en viss tid blir godtgjort at forpliktelsen er innfridd. Det kan også kreves sikkerhet for den mulige meravgift. Har den avgiftspliktige krevet fradrag som etter reglene i dette ledd er blitt nektet, kan han senere kreve avgiften omberegnet dersom det godtgjøres at forpliktelsen er innfridd.

§ 5-10. Fradragsrett for mindreårige arvinger og ungdom under utdanning

I arv som den avgiftspliktige får etter den som hadde forsørgelsesplikt for vedkommende, kan det kreves et fradrag for hvert år som den avgiftspliktige ved tidspunktet for arvelaters død mangler på å ha fylt 21 år. Det årlige fradragsbeløpet fastsettes av Stortinget.

Latent skatteplikt og skattefordel på skatteposisjoner

§ 5-11. Latent skatteplikt og skattefordel

(1) Hvor et dødsbo, en arving eller en gavemottaker trer inn i avdødes eller givers skattemessige stilling i henhold til reglene i skatteloven § 11-23, skal det gjøres et fradrag ved fastleggelse av beregningsgrunnlaget for arveavgift med et beløp som tilsvarer 20 pst. av skatteposisjoner som innebærer latent skatteplikt.

(2) Tilsvarende skal det gjøres et tillegg ved fastleggelse av beregningsgrunnlaget for arveavgift med et beløp som tilsvarer 20 pst. av skatteposisjoner som innebærer latent fradragsrett.

(3) Det skal likevel ikke gjøres fradrag eller tillegg som nevnt i første og annet ledd for latent skatteplikt og fradragsrett knyttet til fast eiendom som ikke kan gjøres til gjenstand for avskrivninger.

Kap. 6. Avgiftsberegningen; fradrag i beregnet avgift

§ 6-1. Avgiftssatser og avgiftsfrie beløp

Stortinget fastsetter for hvert år de avgiftssatser og de avgiftsfrie beløp som skal gjelde for det år avgiftsplikten inntreffer.

§ 6-2. Samordning av flere avgiftsgrunnlag

(1) Hvor gavemottaker eller arving tidligere har mottatt gave eller arv fra samme giver eller arvelater, skal det tas hensyn til dette etter reglene i denne paragraf. Det skal først beregnes avgift av summen av alle erverv. Deretter beregnes avgift av summen av alle erverv bortsett fra det seneste. Differansen mellom de beregnede beløp utgjør avgiften på det senest mottatte. Ved begge beregningene skal det avgiftsvedtaket som gjelder for det seneste ervervet, benyttes.

(2) Når avgiftsberegning skal endres til fordel for den avgiftspliktige, reduseres det eller de seneste avgiftsgrunnlag så langt fradraget rekker, og omberegning skjer med de satser som gjaldt for det eller de avgiftsgrunnlag som reduseres.

§ 6-3. Fradrag i beregnet avgift for dokumentavgift ved overtakelse av fast næringseiendom

(1) Dokumentavgift som er betalt etter lov 12. desember 1975 nr. 59 ved overføring av eiendomsrett eller bruksrett til fast næringseiendom, kan kreves fratrasket i mottakerens pliktige arveavgift som følge av overføringen, etter reglene i denne paragraf.

(2) Eiendommen må ha vært i bruk i arvelaters eller givers virksomhet, og uten særlig opphold bli tatt i bruk i mottakeres virksomhet. Skattelovens virksomhetsbegrep skal legges til grunn, likevel slik at våningshus på gårdsbruk anses like med eiendommen for øvrig. Når eiendommen bare delvis brukes i virksomhet, gis forholdsmessig fradrag for dokumentavgift. Den fradragsberettigede dokumentavgiften skal utgjøre samme del av den totale dokumentavgift som salgsverdien av virksomhetsdelen utgjør av salgsverdien av hele eiendommen.

(3) Mottaker eller dennes ektefelle må tilhøre kretsen av forrige eiers eller denne ektefelles arveberettigede etter arveloven § 1 til § 3.

(4) Fradrag gis bare i arveavgift for den eiendom eller del av den som utløser den fradragsberettigede dokumentavgiften. Eiendommen anses å utgjøre øverste del av arveavgiftsgrunnlaget når dette grunnlaget består av mer enn eiendommen. Ved samlet overføring av flere eiendeler anses reduksjon av mottakers avgiftsgrunnlag med gjeldsovertakelse, annet vederlag eller særlige fradrag etter denne lov, fortrinnsvis å gjelde andre deler av avgiftsgrunnlaget enn eiendommen. Åsetesavslag etter § 5-6 tredje ledd henføres likevel til vedkommende eiendom.

§ 6-4. Begrensning i avgiftsplikt ved offentlig skifte

Hvor en eiendel utloddes fra et dødsbo under offentlig skifte, skal den arveavgift som beregnes av eiendelen hos den arvingen som pådras tapet, ikke utgjøre mer enn to tredeler av eiendelens verdi ved utlodningen. Eiendelen anses å utgjøre øverste del av arveavgiftsgrunnlaget hvor dette består av mer enn den aktuelle eiendel. Bestemmelsen i annet punktum står likevel tilbake for bestemmelsen i § 6-3 fjerde ledd annet punktum.

Kap. 7. Saksbehandlingen

Avgiftsmyndighet

§ 7-1. Avgiftsmyndighet

(1) Avgiftsmyndigheten skal fastsette avgiftsgrunnlaget og beregne avgiften.

(2) Avgiftsmyndighet er

a. ved arv: Fylkesskattekontoret i det distrikt der avdøde ved sin død hadde sin bopel,

b. ved gave: Fylkesskattekontoret i det distrikt der giver har sin bopel når gavemottakeren erverver rådigheten, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 4.

c. for utdelinger fra uskiftet bo: Fylkesskattekontoret i det distrikt der gjenlevende ektefelle har sin bopel når mottakeren erverver rådigheten, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 4.

(3) Departementet kan bestemme at et fylkesskattekontor skal være avgiftsmyndighet utenfor eget distrikt.

(4) Enhver som har eller har hatt verv, stilling eller oppdrag knyttet til arveavgiftsforvaltningen, skal hindre at uvedkommende får adgang eller kjennskap til det han i sitt arbeid har fått vite om noens økonomiske og personlige forhold.

Meldings- og opplysningsplikt m.v.

§ 7-2. Plikt til å gi melding om arv og gave

(1) Melding om arv skal gis til fylkesskattekontoret innen seks måneder etter dødsfallet eller etter at dødsformodningsdom er endelig. Leveres et bo tilbake fra skifteretten til arvingene, skal melding som nevnt gis innen seks måneder etter tilbakeleveringen.

(2) Plikt til å gi melding etter første ledd påhviler enhver loddeier eller arving i boet når boet ikke behandles av skifteretten. Plikt til å gi melding etter første ledd for bo som behandles av skifteretten, påhviler skifteretten.

(3) Melding om avgiftspliktig gave eller utdeling fra uskiftet bo skal gis til fylkesskattekontoret innen tre måneder etter at mottakeren har ervervet rådigheten, jf. [\(Link til\)](#) kapittel 4.

(4) Plikt til å gi melding etter tredje ledd påhviler den som erverver midlene, giveren eller den gjenlevende ektefelle i uskiftet bo, samt mulig tredjemann som mottar midlene til forvaltning på vegne av erververen.

(5) Melding om gave som er avgiftspliktig etter § 2-1 tredje ledd skal gis innen tre måneder etter giverens død, eller samtidig med melding om arv etter første ledd hvis gavemottakeren også tar arv etter giveren.

(6) Melding skal gis selv om midlene ikke antas å nå opp i slik størrelse at avgift skal betales, unntatt hvor gave er avgiftsfri etter bestemmelsen i § 2-2 første ledd og stortingsvedtak.

(7) For en umyndig er vergen meldepliktig.

(8) Hvis meldingen ikke har kunnet gjøres fullstendig innen meldingsfristen, skal fylkesskattekontoret sette en frist for ny melding med de manglende opplysninger. Når forholdene i særlig grad tilsier det, kan fylkesskattekontoret innrømme lempninger i meldeplikten.

§ 7-3. Meldingens innhold

(1) Meldingen skal inneholde en nøyaktig og fullstendig fortegnelse over de avgiftspliktige midler og opplysning om alle omstendigheter av betydning for avgiftsplikten.

(2) Den som gir melding, har plikt til å påse at fast eiendom, løsøre og andre poster som det kreves skjønn for å ansette i penger, blir ført opp med full verdi.

(3) Departementet kan gi forskrift med nærmere regler om meldingens innhold.

§ 7-4. Opplysningsplikt for meldingspliktig

(1) Når avgiften ikke kan beregnes på grunnlag av de opplysninger som er gitt i meldingen, skal den avgiftspliktige og mulig giver eller gjenlevende ektefelle som har utdelt midlene, snarest mulig og ukrevet underrette fylkesskattekontoret om forhold som har betydning for den videre behandling av saken.

(2) Enhver som plikter å gi melding etter § 7-2, skal snarest og ukrevet underrette fylkesskattekontoret hvis han forstår eller bør forstå at gitte opplysninger er blitt feilaktige eller ufullstendige, eller at avgiftsfastsettelsen er bygd på feilaktige eller ufullstendige opplysninger.

(3) Avgiftsmyndigheten kan oppfordre den som plikter å gi melding etter § 7-2 til å gi opplysninger om nærmere angitte økonomiske og andre forhold av betydning for kontrollen eller vurderingen av hans avgiftsplikt og dens omfang, og å legge frem legitimasjoner og utskrifter av regnskapskonti eller noteringer som han har om disse forhold. Det samme gjelder opplysninger som han selv ikke har, men som han uten urimelige kostnader kan innhente fra tredjemann.

§ 7-5. Andres opplysningsplikt

(1) Alle offentlige myndigheter samt livsforsikringsselskaper plikter ukrevet å gi de opplysninger som fastsettes av departementet til kontroll med at avgift svares etter denne lov.

(2) Gjenlevende ektefelle plikter etter krav fra avgiftsmyndighetene å gi alle opplysninger som nevnt i § 7-3 første ledd selv om gjenlevende ikke er loddeier eller arving i boet.

(3) Når det er overveiende sannsynlig at en avgiftspliktig overdragelse av midler har funnet sted, eller til kontroll med at pliktig avgift svares, skal partene etter krav fra avgiftsmyndigheten gi alle opplysninger som kan ha betydning ved avgjørelsen av om avgiftsplikt foreligger. Under samme vilkår påligger det enhver å gi opplysninger om midler som vedkommende har eller har hatt til forvaltning for navngitte person og om økonomiske mellomværender som står i sammenheng med forvaltningen.

(4) For offentlig myndighet som fastsetter, innkrever eller kontrollerer skatter og avgifter til stat eller kommune gjelder opplysningsplikten uten hensyn til mulig taushetsplikt. Taushetsplikt kan heller ikke påberopes av andre når opplysninger kreves etter reglene i tredje ledd annet punktum. Opplysningsplikt som påhviler noen som ikke er eller ikke antas å være, yter eller mottaker av avgiftspliktige midler, eller loddeier i boet, er begrenset som bestemt for vitneplikten i tvistemålsloven § 208 og § 209.

§ 7-6. Plikt til å delta ved granskning

Den som har plikt til å gi opplysninger etter bestemmelsene i dette kapittel, har også plikt til å forevise fast eiendom løsøre, dokumenter, registrerte regnskapsopplysninger, regnskapsmateriale og andre bevismidler når det kreves av avgiftsmyndigheten eller sakkyndig som er engasjert av avgiftsmyndigheten i forbindelse med verdsettelse eller granskning.

*Fastsettelse og endring av avgift**§ 7-7. Fastsettelse av avgift*

(1) Fylkesskattekontoret avgjør hvilket faktisk forhold som skal legges til grunn for avgiftsberegning for den enkelte avgiftspliktige etter en prøving av de opplysninger vedkommende har gitt og de øvrige opplysninger som foreligger. Hvis fylkesskattekontoret finner at den avgiftspliktiges oppgaver er uriktige eller ufullstendige, kan det endre, utelate eller tilføye poster. Fylkesskattekontoret kan også endre skjønnsmessige beløp som den avgiftspliktige har ført opp, når det finner at det er grunnlag for det.

(2) Når melding om arv eller gave ikke er sendt inn i samsvar med § 7-2, kan avgiften fastsettes ved skjønn.

(3) Hvis saken ikke er tilstrekkelig opplyst til at endelig avgiftsfastsettelse kan foretas innen den forfallstid som følger av § 8-1, kan avgiftsmyndigheten enten foreta en foreløpig beregning eller utsette avgiftsfastsettelsen.

§ 7-8. Sakkyndige og granskning

(1) Avgiftsmyndigheten kan innhente uttalelse fra sakkyndige til veiledning for verdsettelsen.

(2) Avgiftsmyndigheten og sakkyndig kan foreta slik granskning som omtalt i § 7-6.

(3) Utgifter til sakkyndige og granskning dekkes av det offentlige. Hvis oppnevning av sakkyndig eller granskningen skyldes at noen tross forespørsel har forsømt sin opplysningsplikt, kan denne pålegges å dekke omkostningen.

§ 7-9. Underretning om avgiftsfastsettelsen

(1) Når avgiften er foreløpig eller endelig fastsatt, skal fylkesskattekontoret underrette den avgiftspliktige, eller i tilfelle hans verge eller fullmektig, om hvorledes avgiftsgrunnlaget er fremkommet og avgiften beregnet, om avgiftens beløp, om når og til hvem avgiften skal betales, om ansvaret for betalingen og om fristen for å klage over avgiftsfastsettelsen.

(2) Når boet skiftes av skifteretten, skal melding som omtalt i første ledd, også gis til skifteretten.

§ 7-10. Endring uten klage

(1) Vedtak som inneholder feil, skal fylkesskattekontoret endre av eget tiltak.

(2) Departementet kan av eget tiltak endre vedtak som nevnt i første ledd.

(3) Endring som nevnt i første og annet ledd kan bare skje innen ti år etter at underretning om avgiftsfastsettelsen er sendt etter § 7-8. Fristen er likevel tre år for endring til skade for den avgiftspliktige, med mindre feilen skyldes at han forsettlig eller uaktsomt har unnlatt å oppfylle sin opplysningsplikt.

§ 7-11. Klage

(1) Enhver som er ansvarlig for avgiften, kan klage over avgiftsfastsettelsen.

(2) Klagefristen er seks uker fra den dag da underretning om avgiftsfastsettelsen ble sendt etter § 7-9. Skattedirektoratet kan forlenge fristen eller gi oppreisning mot oversittelse av fristen når det finnes rimelig.

Kap. 8. Avgiftsbetalingen

§ 8-1. Innkrevingsmyndighet. Innbetaling av avgift

(1) Avgift skal betales til skattefogdkontoret i det distrikt hvor fylkesskattekontoret har fastsatt avgiften. Departementet kan bestemme at et skattefogdkontor skal være innkrevingsmyndighet utenfor eget distrikt.

(2) Avgift som ikke omfattes av tredje ledd, skal innbetales til skattefogdkontoret ved forfall, uten hensyn til mulig klage over avgiftsfastsettelsen.

(3) Ved utbetaling eller utlevering av avgiftspliktige midler plikter skifteretten å holde tilbake det beløp som fylkesskattekontoret har beregnet i arveavgift for så vidt forfallstiden ikke er utsatt i henhold til § 8-2 eller § 8-3. Har skifteretten ikke fått underretning etter § 7-9 innen utlodningen, skal skifteretten holde tilbake det beløp den mener trengs til å dekke arveavgiften. Departementet kan gi forskrift om beregning av beløpet. Er forfallstiden utsatt eller erverves rådigheten over midlene først på et senere tidspunkt enn utlodningen, plikter skifteretten etter anmodning fra skattefogdkontoret å holde tilbake avgiftspliktige midler som sikkerhet for avgiften. Tilbakeholdte midler skal skifteretten innbetale til skattefogdkontoret.

§ 8-2. Forfallstid

(1) Med de unntak som følger av denne paragraf og § 8-2 og § 8-3 forfaller avgiften til betaling med følgende frister, regnet fra det tidspunkt da rådigheten over midlene i henhold til § 4-1 skal anses ervervet:

a. tolv måneder når midlene utlegges ved skifte av dødsbo, likevel slik at avgiften skal betales ved utlodning av bo som skiftes av skifteretten,

b. for øvrig fem måneder.

(2) Når avgiftsplikt for gaver først kan fastslås ved giverens død, jf. § 2-1 tredje ledd, forfaller avgiften ikke til betaling før fem måneder etter dødsfallet. Tar gavemottakeren også arv etter giveren, forfaller avgift av slik gave samtidig med avgift av arven.

(3) Avgiftsbeløpet kan ikke kreves innbetalt tidligere enn én måned etter at foreløpig eller endelig avgiftsfastsettelse er meddelt den avgiftspliktige. Dette gjelder likevel ikke for bo som skiftes av skifteretten.

§ 8-3. Forfallstid for overføring av næringsvirksomhet m.v.

(1) Ved arv og gave av foretak, del av foretak og andel eller aksje i selskap som driver foretak som oppfyller vilkårene i annet og tredje ledd, kan arvingene og gavemottakerne kreve at beregnet arveavgift skal betales i like store avdrag over inntil syv år og at det ikke skal beregnes renter av gjenstående avgiftsbeløp.

(2) Bestemmelsen i første ledd gjelder bare hvor følgende vilkår er oppfylt:

a. foretaket må oppfylle kravene til regnes som små foretak etter regnskapsloven § 1-6; og

b. overdrageren må umiddelbart før overdragelsen eie minst 25 pst. av foretaket eller 25 pst. av aksjene eller andelene i selskapet; ved avgjørelsen av om dette vilkår er oppfylt, skal man også regne med andeler og aksjer som er eid av overdragers ektefelle og livsarvinger når disse tidligere var eid av arvelateren eller giveren.

(3) Bestemmelsen i første ledd gjelder bare nettoverdier som er knyttet til virksomhet som overføres ved arv eller gave. Bestemmelsen gjelder ikke i den utstrekning foretakets virksomhet består i utleie av fast eiendom eller passiv kapitalforvaltning.

(4) Hvor arvingen eller gavemottakeren også mottar arv eller gave som ikke faller inn under reglene i første og annet ledd, skal reglene gjelde for den del av beregnet arveavgift som etter en forholdsmessig fordeling faller på de verdier som faller inn under reglene.

(5) Den rentefrie kreditten etter første ledd bortfaller i den utstrekning arvingen/gavemottakeren realiserer foretaket eller del av det eller realiserer aksjer eller andeler. Likestilt med realisasjon er fusjon og annen selskapsdannelse der arvingens/gavemottakerens eierandel reduseres. Når den rentefrie kreditten bortfaller, skal gjenstående avgiftsbeløp betales innen tre måneder.

(6) Skattefogdkontoret kan kreve at den avgiftspliktige stiller sikkerhet for avgiften.

§ 8-4. Forfallstid for inntektsnytelser

Overstiger avgiften av kapitalverdien av en inntektsnyttelse halvparten av det inntektsnyttelsen utgjør for ett år, kan den avgiftspliktige kreve henstand med det overskytende, slik at det hvert år betales avdrag med halvparten av inntektsnyttelsens årlige beløp inntil avgiften er betalt. Reglene i § 8-1 tredje ledd får tilsvarende anvendelse. Misligholdes en termin, kan resten av avgiften kreves betalt straks. Mulige uforfalte terminer av avgiften bortfaller når inntektsnyttelsen opphører.

§ 8-5. Renter

(1) Oversitter den avgiftspliktige den forfallstid som følger av § 8-1 til § 8-4, plikter han å betale forsinkelsesrenter. Hvis avgiften i medhold av 7-7 tredje ledd først blir betalt senere enn den forfallstid som følger av de øvrige bestemmelser, pliktes forsinkelsesrenter av avgiftsbeløpet i det mellomliggende tidsrom for så vidt forsinkelsen skyldes at den avgiftspliktige har forsømt sin opplysningsplikt etter [\(Link til\)](#) kapittel 7.

(2) Når den avgiftspliktige har krav på tilbakebetaling av avgift, har han krav på rente av refusjonsbeløpet fra den tid da avgiften ble betalt og til tilbakebetaling skjer, likevel ikke for kortere tidsrom enn tre måneder.

(3) Departementet kan gi forskrift om betaling av renter etter denne paragraf, herunder forskrift om rentens størrelse.

§ 8-6. Ansvar for avgiftsbetalingen

(1) Når boet skiftes privat, hefter arvingene og den gjenlevende ektefelle, hvis denne er loddeier i boet, for den pliktige avgift én for alle og alle for én, unntatt for avgift som nevnt i annet punktum. En arving som bare er tillagt en bestemt gjenstand, en sum eller en viss inntekt, hefter likevel bare for den avgift som faller på ham.

(2) Når boet skiftes av skifteretten, er hver arving er ansvarlig for den avgift som faller på vedkommendes arv.

(3) For avgift av gaver og midler som gjenlevende ektefelle i uskiftet bo deler ut, er både mottakeren og giveren eller ektefellen ansvarlig.

§ 8-7. Tvangsfullbyrdelse

Avgiften er tvangsgrunnlag for utlegg hos alle som er ansvarlig for avgiften. Det samme gjelder saksomkostninger som er ilagt etter § 7-8 tredje ledd.

§ 8-8. Foreldelse

(1) Krav på avgift etter denne lov foreldes etter 10 år.

(2) Foreldelsesfristen regnes fra det tidspunkt avgiften forfaller til betaling ifølge § 8-1 til § 8-3. For krav på avgift av gaver eller utdelinger fra uskiftebo begynner likevel fristen ikke å løpe før det er gitt melding til avgiftsmyndigheten om gaven eller utdelingen samsvar med § 7-2 og § 7-3.

(3) Krav på renter etter § 8-4 foreldes ikke før selve avgiftskravet er foreldet.

§ 8-9. Nedsettelse av avgift mv.

(1) Når det vil virke urimelig eller uforholdsmessig trykkende om kravet på rettidig betaling av avgiften blir opprettholdt fullt ut, kan departementet nedsette eller frafalle kravet eller gi henstand med betalingen overfor én eller flere av dem som er ansvarlige for avgiften.

(2) Departementet kan fastsette forskrift om utgiftsføring av avgiftsbeløp som ikke lar seg inndrive.

§ 8-10. Innbetaling i annet enn penger

Departementet kan i særlige tilfeller bestemme at avgiften kan betales i andre former enn penger.

Kap 9. Ansvarsbestemmelser

§ 9-1. Tvangsmulkt for forsømt opplysningsplikt

Når noen unnlater å oppfylle sin melde- eller opplysningsplikt etter [\(Link til\)](#) kapittel 7, kan avgiftsmyndigheten pålegge vedkommende å oppfylle plikten under en tvangsmulkt for hver dag en ny frist blir oversittet. Pålegg om tvangsmulkt er tvangsgrunnlag for utlegg. Tvangsmulkten tilfaller statskassen.

§ 9-2. Tilleggsavgift

Hvis en avgiftspliktig eller hans verge, selv eller ved fullmektig, forsettlig eller grovt uaktsomt har gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger som har ført eller kunne ha ført til fastsettelse av for lav avgift, kan avgiftsmyndigheten pålegge den avgiftspliktige å betale en tilleggsavgift avpasset etter skylden og omstendighetene for øvrig. Tilleggsavgiften må ikke overstige det avgiftsbeløp som den avgiftspliktige har unngått eller kunne ha unngått. Tilleggsavgift kan også pålegges når noen som nevnt i første punktum helt unnlater å oppfylle sin opplysningsplikt etter kapittel 7.

Kap. 10

§ 10-1 Ikrafttreden og overgangsbestemmelser

Denne lov trer i kraft

[Overgangsbestemmelser]

Utkast til endringer i Lov om skatt av formue og inntekt (skatteloven) av 26. mars 1999 nr. 14

§ 5-2 tredje ledd skal lyde:

Skatteplikten gjelder ikke slik gave som er behandlet i § 11-23 fjerde ledd.

§ 9-7 skal lyde:

Inngangsverdi for formuesobjekt ervervet ved arv eller gave

Inngangsverdi for formuesobjekt som er ervervet ved arv eller gave eller på skifte med medarvinger, fastsettes etter bestemmelsene i § 11-23.

Overskrift foran § 11-20 skal lyde:

Annen omdanning; generasjonsskifte

Ny § 11-23 skal lyde:

Skattemessig kontinuitet ved generasjonsskifte

(1) Dødsbo og enearving skal tre inn i arvelaters inngangsverdier og øvrige skattemessige posisjoner (skattemessig kontinuitet). Det samme gjelder for gjenlevende ektefelle som overtar boet uskiftet i den utstrekning boets eiendeler skal anses som arvet.

(2) Den som erverver en gjenstand ved utlodning av dødsbo, trer inn i de inngangsverdier og skatteposisjoner vedrørende gjenstanden som gjaldt for dødsboet. Rettigheter og plikter i henhold til regler om negativ saldo, tom positiv saldo, positiv og negativ gevinst- og tapskonto, betinget skattefrie gevinster, skattemessig underskudd og andre skatteposisjoner som er knyttet til virksomhet, skal overtas av den som overtar avdødes virksomhet i den grad skatteposisjonene er knyttet til denne virksomheten. Hvor slike skatteposisjoner som nevnt i forrige punktum ikke er knyttet til virksomhet, skal hver skatteposisjon overtas av loddeierne i samme utstrekning som de er loddeiere i boet. Rettigheter knyttet til skattemessig underskudd i eller utenfor virksom-

het kan likevel bare gå over på loddeier som har overtatt ansvaret for avdødes gjeld.

(3) Gavemottaker skal tre inn i arvelaters inngangsverdier og øvrige skatteposisjoner som er knyttet til gavegienstander. Gavemottaker som overtar giverens virksomhet, skal også tre inn i de skattemessige posisjoner som er nevnt i annet ledd annet punktum og som er knyttet til virksomheten. Rettigheter som er knyttet til skattemessig underskudd, kan likevel bare gjøres gjeldende i den utstrekning gavemottakeren har overtatt ansvaret for giverens gjeld i virksomheten.

(4) Ved gave av virksomhet gjelder § 5-2 ikke når gavemottakeren er blant dem som er nevnt i arveavgiftsloven § 2-2 annet ledd eller er innsatt i giverens testament, og vedkommende overtar virksomheten.

(5) Bestemmelsene i første til tredje ledd gjelder ikke for fast eiendom som ikke kan gjøres til gjenstand for avskrivning. Når slik eiendom er ervervet ved arv eller gave eller på skifte med medarvinger, kan inngangsverdien ved senere inntektsoppgjør ikke settes høyere enn til det beløpet som er lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen.

§ 14-48 første ledd oppheves. Annet ledd blir nytt første ledd og skal lyde:

(1) Ved fullstendig oppløsning av aksjeselskap, allmennaksjeselskap og annet skattepliktig selskap eller annen skattepliktig innretning og ved oppløsning av selskap som nevnt § 2-2 annet ledd, skal negativ saldo i gruppe a, c og d samt gevinstsaldo på gevinst- og tapskonto føres til inntekt i likvidasjons- eller oppløsningsåret. Tilsvarende skal tapssaldo på gevinst- og tapskonto og positiv saldo i gruppe a, c og d hvor tilhørende driftsmiddel er realisert, føres til fradrag.

Tredje ledd blir annet ledd og første punktum skal lyde:

(2) Annet ledd gjelder også tilsvarende ved opphør av skatteplikt etter bestemmelsene i § 2-1 til § 2-4.

Utkast til avgiftsvedtak

§ 1. Av arv og gave som er avgiftspliktig etter lov xx.xxx 200x nr. xx om avgift av arv og gaver skal det fra 1. januar 200x svares avgift til statskassen etter reglene i dette vedtak.

§ 2. Fradrag etter loven § 5-7 for begravelsesomkostninger, skifteomkostninger og utgifter til gravsted settes til 50 000 kroner, hvis ikke høyere utgifter er legitimert.

Utgifter til dokumentavgift og tinglysing kommer særskilt til fradrag.

Fradrag etter loven § 5-10 for avgiftspliktig som ikke har fylt 21 år, settes til 25 000 kroner per år.

§ 3. Avgiftsgrunnlaget rundes av nedover til nærmeste tall som kan deles med 1 000.

§ 4. Avgiftsfritt beløp etter loven § 2-2 første ledd settes til 20 000 kroner.

§ 5. Av gave og arv til arvelaterens barn, fosterbarn - herunder stebarn som har vært oppfostret hos arvelateren - og foreldre, svares:

Av de første 400 000 kroner: Intet

Av overskytende beløp: 12 pst.

§ 6. Av gave og arv til fysisk person som ikke går inn under § 5:

Av de første 200 000 kroner: Intet.

Av overskytende beløp: 12 pst.

§ 7. Av arv til juridisk person svares:

Av de første 50 000 kroner: Intet

Av overskytende beløp: 12 pst.

§ 8. Av gave til juridisk person svares 12 pst.

Referanser og litteratur

- Abel, Andrew og Laurence J. Kotlikoff (1994): «Intergenerational Altruism and the Effectiveness of Fiscal Policy: New Tests Based on Cohort Data». I *Savings and Bequests*, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press, 1994.
- Altonji, Joseph, Fumio Hayashi, og Laurence J. Kotlikoff (1992): «Is the Extended Family Altruistically Linked? Direct Tests Using Micro Data». *The American Economic Review*, December.
- Altonji, Joseph G., Fumio Hayashi og Laurence J. Kotlikoff (1997): «Parental Altruism and Inter Vivos Transfers: Theory and Evidence». *Journal of Political Economy*, Vol 105(6), 1121-66.
- Andreoni, J. (1989): «Giving with impure altruism». *Journal of Political Economy*, Dec. 1989.
- Aschehoug, T.H.(1910): «Socialøkonomik». Første bind, anden udgave ved dr. Thorvald Aarum. Kristiania.
- Atkinson, Anthony B. og Joseph E. Stiglitz (1980): *Lectures in Public Economics*. McGraw-Hill, Singapore.
- Auerbach, Alan J., Jagadeesh Gokhale, Laurence J. Kotlikoff, John Sabelhaus, og David Weil (1999): «The Annuitization of Americans» Resources - A Cohort Analysis». Kommer i J.M. Mercier og S.-C. Ythier (red.): *The Economics of Reciprocity, Gift Giving and Altruism*. England: Macmillan.
- Ballard, C.L., D. Fullerton, J.B. Shoven og J. Whalley (1985): «A general equilibrium model for tax policy evaluation». Chicago: University of Chicago Press.
- Barro, R. (1974): «Are government bonds net wealth?», *Journal of Political Economy*.
- Becker, G. (1974): «A theory of social interaction», *Journal of Political Economy*.
- Becker, G. (1981): *A treatise on the family*. Harvard.
- Becker, Gary S. og Nigel Tomes (1979): «An Equilibrium Theory of the Distribution of Income and Intergenerational Mobility». *Journal of Political Economy*, Vol 87(6), 1153-89.
- Becker, Gary S. og Nigel Tomes (1986): «Human Capital and the Rise and Fall of Families». *Journal of Labor Economics*, Vol 4(3), 1-39.
- Berger, Tommy og Robert Boije (2000): «En statistisk utvärdering av småhusens taxeringsvärden. Expertbilaga till Fastighetstaxeringsutredningen. SOU 2000:10».
- Bernheim, B. D. (1987): «Ricardian equivalence: an evaluation of theory and evidence», i S. Fisher (red.): NBER Macroeconomist's Annual, MIT Press.
- Bernheim, B. D., Andrei Shleifer og Lawrence H. Summers (1985): «The Strategic Bequest Motive». *Journal of Political Economy*, Vol 93(6), 1045-76.
- Blinder, Alan S. (1973): «A Model of Inherited Wealth» *Quarterly Journal of Economics*. Vol 87(4), 608-26.
- Blinder, Alan S. (1974): «Toward An Economic Theory of Income Distribution». MIT Press.
- Blinder, Alan S. (1976): «Inequality and Mobility in the Distribution of Wealth», *Kyklos*. Vol 29, 607-38.

- Boskin, Michael J. og Laurence J. Kotlikoff (1985): «Public Debt and U.S. Saving: A New Test of the Neutrality Hypothesis». Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, Autumn.
- BOTA-prosjektet (1991): «Boligtakseringsprosjektets evalueringsrapport». Gjengitt i St. meld. nr. 45 (1995-96).
- Bovenberg, L. (1990): «The integration of macro- and microeconomic relations in dynamic policy models - The case of saving and investment behaviour», Working paper 90/35, IMF, Washington.
- Boye, Knut og Terje Hansen (1997): «Er skattegrunnlaget så uthullet at formuesbeskatningen bør avvikles?». *Sosialøkonomen* 6/1997.
- Breivik, Erik (1998): «Arv og gaver: De som har skal få». *Samfunnsspeilet* nr. 6, 1998
- Brendemoen, A. og H. Vennemo (1993a): «The marginal cost of funds in the presence of externalities». SSB Discussion Paper No. 99.
- Brendemoen, A. og H. Vennemo (1993b): «Hva koster det å øke skattene?» *Økonomiske Analyser* nr. 8.
- Bull, Kirsti Strøm (1993): «Avtaler mellom ektefeller». Oslo.
- Caldwell, Steven, Melissa Favreault, Alla Gantman, Jagadeesh Gokhale, Thomas Johnson og Laurence J. Kotlikoff (1999): «Social Security's Treatment of Postwar Americans». I Poterba, J.M. (red.): *Tax Policy and the Economy*. NBER volume, Vol. 13, MIT Press.
- Davies, James B. (1981): «Uncertain Lifetime, Consumption and Dissaving in Retirement». *Journal of Political Economy*, June 1981.
- Davies, James B. (1982): «The Relative Impact of Inheritance and Other Factors on Economic Inequality». *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 97(3), 471-98.
- Davies, James B. og Peter J. Kuhn (1991): «A Dynamic Model of Redistribution, Inheritance, and Inequality». *Canadian Journal of Economics*, Vol. 24(2), 324-44.
- Dearden, Lorraine, Stephen Machin og Howard Reed (1997): «Intergenerational Mobility in Britain». *Economic Journal*, Vol 107(440), 47-66.
- Dir. 1997:36: Kommittédirektiv. «Översyn av reglarna om fastighetstaxering, m.m.» Finansdepartementet, Sverige.
- Dir. 1998:20: Kommittédirektiv. «Översyn av reglarna om fastighetsskatt, m.m.» Finansdepartementet, Sverige.
- Ds (1998): Publicerade departementsskrivelser (Ds) 1998:3: «Fastighetsskatt, alternativa underlag m.m.» Finansdepartementet, Sverige.
- Dübeck, Inger (1999): «Arveskifte og arveavgift i retshistorisk belysning.» I *Generationsskifte i ret og praksis Festskrift til Finn Taksøe-Jensen*. København.
- ECON (1994): «Vurdering av forslag til nytt takseringssystem for boliger.» Rapport nr. 201/94. ECON Bygganalyser AS.
- Elmendorf, D.W. og N.G. Mankiw (1999): «Government Debt». I J. B. Taylor og M. Woodford (red.): *Handbook of Macroeconomics*, Vol 1, Elsevier/North-Holland.
- Englund, Göran (1960): «Om inkomstskattefaktorn vid beskattning av benefika förvärv». Lund

- Englund, Göran og C. Silfverberg (1997): «Beskattning av arv och gåva». 11. utg.
- Erreygers, Guido og Toon Vandevelde (red.) (1997): «Is Inheritance Legitimate?» Springer-Verlag Berlin
- Finansdepartementet (1989): «Rapport fra arbeidsgruppe for utredning av arveavgiften.»
- Finansdepartementet (1997): «Kartlegging av datagrunnlaget for å vurdere boligbeskatningen. Rapport fra arbeidsgruppe nedsatt av Finansdepartementet.» Finansdepartementet, Skattelovavdelingen, januar 1989.
- Folkedal, Frode Sandvin (1999): «Frivillig sektor. Verdiskaper og velferdseleverandør i et demokratisk samfunn.» HSH 1999.
- Gale, William G. og John Karl Scholz (1994): «Intergenerational Transfers and the Accumulation of Wealth». *The Journal of Economic Perspectives* 8 (4), s. 145-160.
- Giertsen, Johan (1995): «Generasjonsskifte. Kontrakts- og arverettsspørsmål som oppstår når et foretak overføres til livsarving.» Universitetsforlaget.
- Gjems-Onstad, Ole (1988): «Frivillige organisasjoner og skatte- og avgiftslovgivningen.» Vedlegg II til NOU 1988:17.
- Gjems-Onstad, Ole og Gøsta Thommessen (1987): «Skatterett».
- Gjersem, Carl E. (1992): «Arv og formue i en overlappende generasjonsmodell.» SNF-rapport 34/1992.
- Gokhale, Jagadeesh, Laurence J. Kotlikoff og John Sabelhaus (1996): «Understanding the Postwar Decline in U.S. Saving: A Cohort Analysis». *Brookings Papers On Economic Activity*, No 1, Washington DC, 1996, s 315-390.
- Gokhale, Jagadeesh, Laurence J. Kotlikoff, J. Sefton og M. Weale (1998): «Simulating the Transmission of Wealth Inequality via Bequests». *American Economic Review*, May 1999.
- Gokhale, Jagadeesh, Laurence J. Kotlikoff, og John Sabelhaus (1996): «Understanding the Postwar Decline in United States Saving: A Cohort Analysis». *The Brookings Papers on Economic Activity*.
- Gulbrandsen, Lars (1996): «Boligformue og arv». Innlegg på seminar i Gävle, 24-26. april 1996.
- Gulbrandsen, Lars (1997): «Vil arv få økt betydning?» *Sparebankbladet* 9-97.
- Gulbrandsen, Lars og Åsmund Langsether (1997): *Wealth Distribution between Generations. A Source of Conflict or Cohesion. NOVA Skriftserie 8/97.*
- Gulbrandsen, Lars og Åsmund Langsether (1998): «The elderly: do they continue to save or do they spend their savings?» Paper presented at a seminar on Family Shifts and Intergenerational Dynamics in Liege, 14-16 October 1998.
- Hall, Robert E. (1986): «Intertemporal Substitution in Consumption». *Journal of Political Economy*, 96(2), April 1986, 339-357.
- Hanson, I. (1984): «Marginal cost of funds for different tax instruments and government expenditures». *Scandinavian Journal of Economics*, 86.
- Harboe, Einar (1979): «Arveavgift ved gaver til og fra aksjeselskaper». *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1979, side 228
- Harboe, Einar (1982): «Arveavgift.» Tanum-Norli.
- Harbury, C.D. og D.M.WN. Hitchens (1979): «Inheritance and Wealth Ine-

- quality in Britain.» London: George Allen and Unwin.
- Havsås, Jan (1997): «Skifteforvaltningens historie.» Oslo skifterett.
- Hayashi, Fumio, Joseph Altonji og Laurence J. Kotlikoff (1996): «Risk-Sharing between and within Families». *Econometrica*, Vol. 64(2), 261-94.
- Hellevik, Mikael (1998): «Arveavgiftsloven med kommentarer.» 4. utgave. Skattebetalerforeningen.
- Heum, Per (1996): «Norske storforetak - lokomotiver uten vogner?».
- Hippe, Jon M. (1990): «Mye vil ha mer. En analyse av formuesfordeling og familieoverføringer». *FAFO-rapport nr. 101*.
- Hippe, Jon M. og Enar Øverbbye (1990): «Sin egen lykkes smed?» I Hippe, Jon M (1990): «Mye vil ha mer. En analyse av formuesfordeling og familieoverføringer». *FAFO-rapport nr. 101*.
- Holmøy, E. og B. Strøm (1997): «Samfunnsøkonomiske kostnader av offentlig ressursbruk og ulike finansieringsformer». Rapport 97/16, SSB.
- Horioka, Charles Y., H. Fujisaki, W. Watanabe og T. Kuono (2000): «Are Americans more altruistic than the Japanese? A U.S - Japan comparison of saving and bequest motives». *International Economic Journal*, Vol. 14, No. 1.
- Hugget, Mark (1996): «Wealth Distribution in Life Cycle Economies». *The Journal of Monetary Economics*, Vol. 38, 469-94.
- Hurd, Michael D. (1990): «Research on the Elderly: Economic Status, Retirement and Consumption & Saving». *Journal of Economic Literature*. Vol 28. 565-637.
- Hurd, Michael D. (1992): «Measuring the Bequest Motive: the Effect of Children on Saving by the Elderly in the United States». I T. Tachibanaki (red.) *Savings and Bequests*. University of Michigan Press. 111-136.
- Håkonsen, L. og L. Mathiesen (1997): «Samfunnsøkonomiske kostnader ved økt offentlig ressursbruk». SNF-rapport 32.
- Innst. S. nr. 123 (1988-89): «Innstilling fra finanskomiteen om taksering av bolig- og fritidseiendommer»
- Innst. S. nr. 143 (1996-97): «Innstilling fra finanskomiteen om boligtaksering og prinsipper for boligbeskatning.»
- Institute for Fiscal Studies (1978): «The Structure and Reform of Direct Taxation: Report of a Committee Chaired by Professor J.E. Meade.» London: Allen and Unwin
- Ionnides, Y.M. og Sato, R. (1987): «On the Distribution of Wealth and Intergenerational Transfers». *Journal of Labour Economics*, Vol 5(3), 366-385.
- Jacobsen, J.O. Engholm (1998): Boavgiftsloven med kommentarer, København.
- Jenssen, Jan I., Chandra S. Mishra og Trond Randøy (1999): «The effects of family influence on firm value and corporate governance: a study of Norwegian firms.» Working paper 1999:6. Department of Economics and Business Administration, Faculty of Economics and Social Science, Høgskolen i Agder.
- Jorgenson, D. W. og K.-Y. Yun (1991): «Tax reform and US Economics growth». *Journal of Political Economy*, 98.
- Joulfaian, David (1998): «The federal estate and gift tax», OTA-paper 80 (December 1998), Office of Tax Analysis, US Department of the Treasury

- Washington.
- Knoph, Ragnar (1959): «Norsk arverett». Tredje utgave v/Erling Sandene.
- Kotlikoff, Laurence J. og Lawrence H. Summers (1981): «The Role of Intergenerational Transfers in Aggregate Capital Accumulation». *Journal of Political Economy*, Vol. 89(4), 706-32.
- Kotlikoff, Laurence J. og Lawrence H. Summers (1989): «The family as an incomplete annuities market». *Journal of Political Economy*.
- Kotlikoff, Laurence J. og Spivak A. (1981):
- Laitner, John (1979): «Household Bequests, Perfect Expectations, and the National Distribution of Wealth». *Econometrica*, Vol. 47(5), 1175-93.
- Laitner, John og F.Thomas Juster (1996): «New Evidence on Altruism: A Study of TIAA-CREF Retirees.» *American Economic Review*, Vol. 86(4), 893-908.
- Lancaster, Kelvin (1966): «A new approach to consumer theory». *Journal of Political Economy*, vol. 74.
- Langsether, Åsmund (1991): «Arv og gaver i forsørgingsperspektiv. Opplegg til en undersøkelse med noen foreløpige resultater.» INAS, Notat 1991:8.
- Langsether, Åsmund (1993): «Arv, gaver og levekår.» INAS, Rapport 93:4.
- Larsen, Odd I. m.fl. (1997): «Boligpriser. Effekter av veitrafikkbelastning og lokalisering». *TØI-rapport 351/1997*.
- Loury, Glenn (1981): «Intergenerational Transfers and the Distribution of Earnings». *Econometrica*. Vol 49(4). 843-67.
- Lødrup, Peter (1995): «Arverett». 3. utgave.
- Marshall, Alfred (1891): «Principles of Economics».
- Masson, A. og P. Pestieau (1997): «Bequest motives and models of inheritance». I Guido Erreygers og Toon Vandevelde (red.): *Is Inheritance Legitimate?* Springer-Verlag Berlin
- McGarry, Kathleen (1999): «Inter vivos Transfers or Bequests? Estate Taxes and the Timing of Parental Giving» Kommer i James M. Poterba (red.): *Tax Policy and the Economy*, Volume 14, MIT Press.
- Meade, James (1966): «Life-cycle Savings, Inheritance and Economic Growth». *Review of Economic Studies*. Vol 33. Pp 61-78.
- Meade, James (1976): «The Just Economy» George Allen & Unwin, London.
- Messere, Ken (1993): «Tax policy in OECD countries. Choices and conflicts.» Amsterdam
- Miles, D. (1997): «Demographies and savings: Can we reconcile the evidence?» Institute of Fiscal Studies, Working Paper 97-6.
- Modigliani, F.(1998): «The Role of Intergenerational Transfers an Life Cycle Savings in the Accumulation of Wealth». *Journal of Economic Perspectives*, Spring 1988.
- Mulligan, Casey B. (1999): «Galton versus the Human Capital Approach to Inheritance». *Journal of Political Economy*, Vol. 107, no. 6.
- NHO (1996): «Rapport om familieeide bedrifter - en analyse av Norges 500 største bedrifter».
- NHO (1996b): «NHOs policy for familiebedrifter og personlig aktive eiere.»
- NHO (1998): «Familiebedriftenes vilkår - et mål på nasjonens næringsklima».
- NOU 1973:3 Skattlegging av boliger.
- NOU 1978:36 Taksering av bolig- og fritidseiendommer.

- NOU 1984:22 Personbeskatning.
- NOU 1988:17 Frivillige organisasjoner.
- NOU 1989: 14 Bedrifts- og kapitalbeskatningen - en skisse til reform.
- NOU 1993:1 Reorganisering av skatte- og avgiftsadministrasjonen.
- NOU 1996:9 Grønne skatter - en politikk for bedre miljø og høy sysselsetting.
- NOU 1996:20 Ny lov om eiendomsskatt.
- NOU 1997:27 Nytte- kostnadsanalyser - Prinsipper for lønnsomhetsbetraktninger i offentlig sektor.
- NOU 1998:10 Fondering av folketrygden?
- NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet.
- NOU 1999:19 Domstolene i samfunnet.
- NOU 1999:22 Domstolene i første instans.
- NOU 1999:7 Flatere skatt.
- OECD mønsteravtale (1982): «Model double taxation convention on estates and inheritances and og gifts». Paris 1983.
- Ot.prp. nr. 36 (1968-69): «Utkast til lov om arv.»
- Ot.prp. nr. 42 (1974-75): «Om endringer i skattelovene for landet og byene av 18. august 1911 m.fl. (Boligbeskatning).»
- Paludan, Flemming m.fl. (1997): «Vurdering og beskatning af fast ejendom.» 4. udgave. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København.
- Pechman, J. (1977): «Federal Tax Policy». Brookings Institution.
- Rosen, Sherwin (1974): «Hedonic Prices and Implicit Markets: Product Differentiation in Pure Competition». *Journal of Political Economy*, vol. 82.
- Sandene, Erling (1959): «Norsk arverett». Tredje utgave.
- Sandmo, A. (1998): «Redistribution and the marginal cost of public funds», *Journal of Public Economics*, vol. 70, Issue 3.
- Seater, J.J. (1993): «Ricardian Equivalence». *Journal of Economic Literature*, 31.
- Schou (1795): «Forordninger og Aabne Breve, X Deel 2. udg.» København 1795.
- Silfverberg, C. (1992): «Gåvobeskatningen i nordiskt perspektiv.»
- Småbedriftsutvalget (1996). Nærings- og energidepartementet.
- Solon, Gary (1992): «Intergenerational Income Mobility in the United States». *American Economic Review*, Vol. 82(3), 393-408.
- SOU (1992:11): Fastighetsskatt. Betänkande av fastigskatteutredningen.
- Spilling, Olav R. (1998): «SMB 1998 - fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge».
- Spilling, Olav R. (2000): «SMB 2000 - fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge».
- St.meld. nr. 45 (1995-96): «Boligtaksering og prinsipper for boligbeskatning.»
- St.meld. nr. 64 (1986-87): «Om taksering av bolig- og fritidseiendommer.»
- Stiglitz, Joseph E. (1969): «Distribution of Income and Wealth among Individuals». *Econometrica*, Vol 37 (3), s 928-58.
- Sven-Olof Lodin m.fl. (1999): «Inkomstskatt - en läro- och handbok i skatterett». Sjunde upplagan. Lund.
- Sørensen, Peter Birch (1993): «Tax Policy in the Nordic Countries». Nordic Council for Tax Research. Uppsala.
- Tank, Yngvar (1984): «Arveavgiftslovgivningen med kommentarer.» Skatte-

- betalerforeningen.
- Tobin, J. (1952): «Asset holdings and spending decisions», gjengitt i *Essays in Economics*, vol. 1, North-Holland, Amsterdam
- Tomes, Nigel (1981): «The intergenerational transmission of wealth and the rise and fall of families». I D. Kessler og A. Masson (red.): *Modelling the accumulation and distribution of wealth*. Oxford University Press, Clarendon Press.
- Tomes, Nigel (1981): «The Family, Inheritance, and the Intergenerational Transmission of Inequality». *Journal of Political Economy*, Vol. 89(5), 928-58.
- Trondsen, Tor Jarl (1997): «Is it possible to identify success factors in young, growing firms?». I *Small Business and Enterprise Development 4 (1997)* no. 2. Handelsøyskolen BI.
- Vennemo, H. (1991): «An applied general equilibrium assesment of the marginal cost of public funds in Norway». SSB Discussion Paper No. 62.
- Wass, Kurt Åge (1992): «Prisindekser for boligmarkedet.» *Økonomiske analyser* nr. 8-1992. Statistisk sentralbyrå.
- Weale, Martin (1992) «The Benefits of Higher Education: A Comparison of Universities and Polytechnics». *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 8(2), 35-47.
- Wilhelm (1996): Bequest behavior and the effect of heirs' earnings», *American Economic Review*, 86.
- Zimmer, Frederik (1978): «Arv og skatt.» Tano.
- Zimmer, Frederik (1995): «Lærebok i skatterett». 3. utgave. Tano.
- Zimmermann, D. J. (1992): «Requession towards Mediocrity in Economic Stature», *American Economic Review*, 82(3).
- Östermann, Roger Persson (1997): «Kontinuitetsprincipen i den svenska inkomstbeskattningen». Stockholm.
- Øverbye, Einar (1986): «Distribution of inheritance.» Institute of Applied Social Research (INAS).
- Øverbye, Einar (1987): «Formue gjennom arv.» INAS, rapport 1987:6.
- Øverbye, Einar (1989): «Fra velferdsstat til ættesamfunn?» Institutt for sosialforskning, Notat 89:4. Også publisert i Torp, Hege (red.) (1988): *Når godene skal deles*. ad Notam.
- Aarbakke, Magnus (1998): «Skatt på formue.» 3. utgave. Universitetsforlaget.

Vedlegg 1

Tidligere beskrivelser av arv og gave i Norge

1 Innledning

En god oversikt over både eldre og nyere praksis og regelverk for arv og skifte, er gitt i notatet «Skrifteforvaltningens historie» av Havsås (1997). Dette notat bærer undertittelen «Det er ikke penger det dreier seg om». I forbindelse med overføringer og avgiftsberegning er det i annen litteratur derimot særlig pengene som tillegges stor vekt. Også for arveavgiftsutvalget er det pengene som er viktig. Dette vedlegget sikter mot å gi en kortfattet oppsummering av litteratur med slik vinkling på arv og gaver i Norge at kvantitative elementer kommer fram. Noen av de spørsmålene denne litteraturen forsøker å besvare dreier seg om hvor viktig slike overføringer er i ulike sammenhenger:

- Hvor store overføringer dreier det seg om?
- Hvordan er fordelingen av overføringene på ulike mottakergrupper?
- Hvilke virkninger gir disse overføringene på andre mekanismer og hovedstørrelser samfunnet?

Det foreligger imidlertid relativt lite empirisk basert litteratur i Norge. Dette vedlegget er derfor konsentrert om det som var de fire hovedkildene fram til midten av 1990-tallet, da et nytt saksbehandlersystem ble tatt i bruk hos skattemyndighetene og mer fullstendig statistikk kunne produseres. De nevnte hovedkildene var forarbeidene til nåværende arvelov, der det ble samlet inn et omfattende datamateriale fra avgiftsmyndighetene. Dette er omtalt i avsnitt 2. I avsnitt 3 gjengis utvalgte resultater og vurderinger fra rapporten «Formue gjennom arv» (Øverbye, 1987), som inneholder statistikk for et utvalg av arvemeldingsskjemaer fra private skifter som ble ferdigbehandlet ved Oslo skattefogdembete i kalenderåret 1981. Avsnitt 4 tar utgangspunkt i rapporten «Mye vil ha mer» av Hippe (1990), der en rekke forhold knyttet til privat formue gjennomgås, og bl.a. et bidrag om slektsoverføringer basert på bl.a. Levekårsundersøkelsen fra 1987, er inkludert. Avsnitt 6 inneholder resultater fra og resonnementer rundt en serie spørreundersøkelser som er gjennomført ved INAS (senere NOVA), bl.a. basert på Langsether (1993). Avsnitt 6 oppsummerer i del 6.1 en del andre artikler og rapporter som søker å belyse overføringer i form av arv, og har i del 6.2 en gjennomgang av noen resultater fra den nye Arveavgiftsregisteret som er etablert av Statistisk sentralbyrå.

Til hver av disse hovedkildene er det knyttet en del kommentarer fra øvrig litteratur. Vedlegget gir en generell gjennomgang og oversikt, men presenterer ikke de enkelte bidrag i detalj.

2 Arveloven fra 1973

I forbindelse med forarbeidene til någjeldende arvelov ble det utført en landsdekkende rapportering av registrert arv, og en beskrivelse av den totale arvemasse som passerte avgiftsmyndigheten i 1955-56 er gitt bl.a. i Ot. prp. nr. 36 (1968-69) Utkast til lov om arv. Datainnsamlingen bestod i at Justisdepartementet påla landets åtte skattefogder og samtlige skifteretter å rapportere fra underlagsmaterialet for de avgiftsberegning de utførte i løpet av regnskapsåret 1. juli 1955 til 30. juni 1956.

2.1 Om samlet verdi av arv

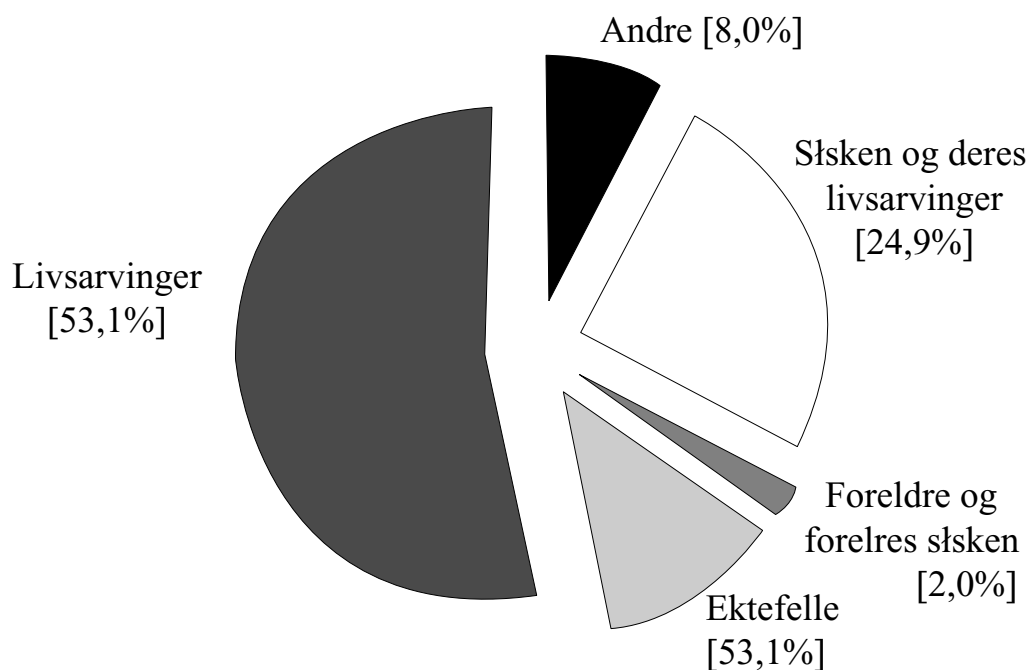
Den totale arvemassen som ble ferdigbehandlet av avgiftsmyndighetene i regnskapsåret 1955-56, var 213 254 000 kroner. Dette utgjorde om lag 0,9 pst. av BNP⁸¹. Det samlede antall anmeldte dødsfall i tidsrommet var 31 241, og gjennomsnittlig arvemasse i hvert bo var 6 826 kroner.

Det fremgår ikke av innstillingen hvordan boene fordelte seg størrelsesmessig. Det fremgår heller ikke hvor mange arvemottakere det var.

Mottakerne kan skilles i ulike typer arvinger, både ut fra rettigheter og ut fra avgiftsklasser. Figur 1 viser fordelingen av samlet arvemasse på ulike mottakergrupper. I dette regnskapsåret tilfalt 53,1 pst. av samlet arv de som loven kalte livsarvinger.

Av samlet bomasse oppgis videre 14 191 000 kroner å være lengstlevende ektefelles boslodd, dvs. lengstlevendes del av felleseiet sammen med den andel av resterende bomasse som tilfaller ektefelle om boet går til skifte (lovfestet til totalt 62,5 pst. av verdien av det enkelte bo). Denne mottakergruppen arvet i tillegg 11 802 000 kroner. I dette regnskapsåret utgjorde dermed ektefelles andel inkludert lengstlevendes boslodd 12,2 pst. av samlet arvemasse. Overføringen fra arvelaterne til andre enn gjenlevende ektefelle var altså 187 261 000 kroner.

81. Brutto nasjonalprodukt (BNP) i 1955 var på 24 278 millioner kroner.

Figur 1.1 Fordeling av samlet arvemasse på ulike arvemottakere. Behandlede arveavgiftssaker, 1955-56

Kilde: Ot. prp. nr. 36 (1968-69) Utkast til lov om arv

Blant dødsfallene i 1955-56 var testamentfrekvensen 7,4 pst. Den var noe høyere i bystrøk som Oslo (9,2 pst.), men lite utbredt der arvelater hadde livsarvinger. I det siste tilfellet ble testamente bare anvendt i 1,7 pst. av tilfellene.

2.2 Om bruken av uskifteordningen

Bruken av uskifteordningen kan illustreres ved at det etter 22,7 pst. av dødsfallene ble utstedt uskifteerklæring, noe som tilsvarte 7 101 uskifteerklæringer. Dette utgjorde 92,6 pst. av tilfellene der en ektefelle satt alene tilbake, at det var verdier i boet og kravene til uskifte var oppfylt. Slike erklæringer utstedes av skifterettene, men noen løpende statistikk offentliggjøres ikke.

Gjennomsnittsboet ved uskifte var på 24 300 kroner, mens lengstlevende ektefelle var i underkant av 65 år gammel. Dette gir en samlet formuesmasse på 172,5 millioner kroner innenfor uskifteordningen.

Antallet bo der avdøde hadde sittet i uskifte frem til skiftet var 3 127, omtrent halvparten av antall nye bo som gikk uskiftet. Dødsfall var skiftegrunn i 82,7 pst. av de tilfellene der skifte ble foretatt i tidligere uskiftet bo, mens det i de resterende ble krevet skifte av andre parter.

3 «Formue gjennom arv»

Ytterligere materiale om arv er ikke publisert før rapporten «Formue gjennom arv» (Øverbye, 1987). Undersøkelsen inneholder deskriptiv statistikk for et utvalg av arvemeldingsskjemaer fra private skifter⁸² som ble ferdigbehandlet ved Oslo skattefogdembete i kalenderåret 1981⁸³. Utvalget var på 298 skjema, som utgjør omkring en tiendedel av totalt antall dødsfall i Oslo og omtrent én prosent av landets dødsfall dette året. Rapporten beskriver en del demografiske endringer og diskuterer hypoteser om empirisk fordeling av arv, ved siden av å gå tildels nøye inn på de politiske sidene ved arveavgiften. Opplysningene og vurderingene i avsnitt 3.1-3.5 under er hentet fra denne rapporten.

Tabell 1.1: Dødsboenes fordeling etter nettoverdi. Kroner. Oslo skattefogdembete, 1981

Boets størrelse (kroner)	Andel av samtlige bo
Under 10 000	12 pst.
10 000-59 999	21 pst.
60 000-99 999	16 pst.
100 000-299 999	33 pst.
300 000-1 000 000	18 pst.
Over 1 000 000	2 pst.

Kilde: Øverbye (1987)

3.1 Utbredelse og omfang

Gjennomsnittsboet i Øverbyes undersøkelse var på 140 000 kroner, og i halvparten av skiftene bestod boet av mindre enn 53 000 kroner. Dette understreker at «dødsboene er en lite ensartet masse, hvor forskjellene er mer iøyenfallende enn likhetene» (standardavviket i utvalget var på 311 000 kroner). En fordeling av boene er illustrert i tabell 1.1. I utvalget var kun en eller to arvinger i halvparten av boene, mens det i gjennomsnitt var 3,6 arvemottakere per bo fordi enkelte bo hadde mange arvinger.

I om lag 15 pst. av boene ble det brukt advokat. Dette inkluderer de boene der en av arvingene selv var advokat. Jo større midler arvelater etterlater, desto oftere ble det brukt advokat. I bo på over 300 000 kroner ble det brukt advokat i 50 pst. av tilfellene.

De fleste arvinger er barn av arvelater, som arver sine foreldre når de er i femtiårene. Gjennomsnittsalderen blant slike arvinger var 50 år, mens gjennomsnittet blant alle arvinger var 53 år. Arv fører dermed til å forsterke den relative forskjellen i løpende inntekt mellom middelaldrende på den ene siden, og unge og eldre på den andre.

82. I 1981 utgjorde private skifter om lag 84 pst. av samtlige skifter i Oslo.

83. På grunn av behandlingstiden er dødsfallene konsentrert omkring 1980. I tiden 1979-81 var inflasjonsraten svært høy - konsumprisindeksen steg med 26 pst. fra 1979 til 81 - slik at det oppstår problemer med å summere verdier i skjemaer fra ulike deler av dette tidsrommet.

Om lag 73 av alle arvinger i undersøkelsen arver på grunnlag av arveloven alene, mens 8 pst. arver som følge av testament alene. Om lag 18 pst. av arvingene mottar arv som følge av både arvelov og testament. Bare om lag 2 pst. arver kun som følge av at annen arving har gitt avkall på deler av eller hele sin arvelodd.

3.2 Arveforskudd og gaver

Øverbye (1987) går også gjennom et utvalg på 10 pst. av de innleverte skjema for arveforskudd (gaver) i perioden. Dette utgjør 198 tilfeller. Arveforskuddene i utvalget består i hovedsak av kontanter, fritidsbolig eller privatbolig i denne rekkefølge, og som regel av bare ett av elementene.

Øverbye finner at de fleste i utvalget som gir arveforskudd er nær pensjonssalder, enten like før eller like etter. Mottakerne er mellom 23 og 45 år og nesten utelukkende barn av giveren. Arveforskudd ser derfor ut til å gå fra aldersgruppen med høyest nettoformue til aldersgruppen med størst gjeld. Arveforskuddene er i gjennomsnitt på 189 000 kroner, jf. tabell 1.2

Tabell 1.2: Arveforskuddenes størrelse. Kroner. Oslo skattefogdembete, 1981

	Gjennomsnitt	Median	Standardavvik
Nettoverdi	189 000 kroner	90 000 kroner	538 000 kroner

Kilde: Øverbye (1987)

3.3 Generalisering til landet som helhet

Øverbye legger vekt på usikkerheten ved å generalisere fra et utvalg i Oslo til nasjonale størrelser, og presenterer ikke anslag. Det kan i denne sammenheng nevnes at Langesether (1991) tar utgangspunkt i Øverbyes studie, og kommer fram til en total årlig arvemasse på om lag 9 mrd. kroner i 1981, hvorav om lag 6 mrd. kroner arves av 50 000 livsarvinger og resten går til om lag like mange øvrige arvinger.

I Gjersem (1992) brukes også Øverbyes tall, sammen med antall dødsfall, uskifteandelen, ulike dødshyppigheter og forskjellen mellom by- og landdistrikter til å konstruere en usikker samlet størrelse for landet som sådan. Totalstørrelsen for overført arv blir her oppgitt til 2.950 millioner kroner målt i 1980-kroneverdi. Dette inkluderer ektefelles andel, som er anslått til 12,2 pst. Overføringer utenom ektefelles andel utgjør 2.590 millioner kroner som utgjorde 0,9 pst. av BNP i 1980⁸⁴. Forskjellen mellom dette og Langsethers anslag er bl.a. å finne i antakelsene for formue utenfor Oslo⁸⁵.

Gjersem sammenstiller deretter de to anslagene for samlet overført arv med et kvart århundres mellomrom, og ser på veksttakten i samlet arv. Den årlige raten i overført arv er 10,1 pst. nominelt sett. I samme tidsperiode steg

84. Brutto nasjonalprodukt (BNP) i 1980 var på 285 045 millioner kroner.

85. En generalisering fra Oslo til resten av landet må ta stilling til om data fra Oslo i 1981 er representative for andre deler av landet. Undersøkelsen fra 1955-56 i avsnitt 2 viste at hvert bo i «bydistriktene» etterlot seg mer enn arvelaterne i «landdistriktene». Gjennomsnittlig arv var 2,06 ganger så stor i byene som i landdistriktene. Formuesforholdene er altså forskjellige etter bosted, sammen med en rekke andre forhold som kan avgjøre størrelsen på samlede overføringer.

konsumprisindeksen i gjennomsnitt med 5,8 pst. i året, slik at realveksten i størrelsen var 4,3 pst. Samtidig økte antall dødsfall med 1,1 pst. per år (fra 1954 til 1980), slik at realverdi per boslutning tiltok med om lag 3,4 pst. Til sammenligning var vekstraten i f.eks. BNP per capita over samme periode om lag 3,1 pst. Det later altså ikke til å ha vært noen dramatisk vekst i overføringer mellom generasjonene fra femtitallet til åttitallet.

3.4 Betraktninger over fordeling

Materialet i Øverbye (1987) inneholder ikke opplysninger om arvelaters og arvemottakers sosioøkonomiske status. Øverbye viser likevel til at det er et lite mindretall i undersøkelsen som arver betydelige verdier, og peker på at mens den gjennomsnittlige arvelodden i utvalget var på om lag 50 000 kroner, mottok om lag 54 pst. av arvingene mindre enn 20.000 kroner, mens under 1 pst. hver arvet 500 000 kroner eller mer.

Øverby viser til at hans opplysninger fra Oslo/Akershus tyder på at livsarvinger bosatt på vestkanten arver i gjennomsnitt større summer enn andre. Deretter følger livsarvinger bosatt i omegnskommunene, og livsarvinger bosatt i utlandet. På bunn ligger livsarvinger bosatt i drabantbyer eller øst i indre by. Tallene kan tyde på at arv forsterker eksisterende økonomisk ulikhet. Øverby bemerker at den interne variasjonen innen bydelene imidlertid er stor, og at et fåtall rike dødsbo trekker gjennomsnittet i været uansett bydel.

3.5 Forfatterens oppsummering og konklusjoner

Forfatteren konkluderer med at velferdsstaten ved siden av et offentlig sikkerhetsnett og økt levestandard, har sørget for at privat formue vokser i brede lag av befolkningen. Økt inntektsnivå betyr at flere får mulighet til å investere en del av sin inntekt, særlig i fast eiendom som bolig og fritidshus. Økningen i privat formue vil enten føre til økt konsum i alderdommen, eller til at større verdier overføres som arv til neste generasjon. Videre viser han til at de fleste barn arver sine foreldre når de selv har høye inntekter og høy nettoformue. Arven forsterker dermed svingningene i disponibel inntekt over den enkeltes livsløp, og gir de «middelaldrende» bedre økonomi.

I utvalget er få rike, mange uformuende og «middelklassen» er liten. Forfatteren slår fast at formuesøkningen etter krigen ikke gjenfinnes i utvalget. De årskull som dominerer blant arvelaterne ble født for tidlig til å ha deltatt i formuesstimulerende og omfordelende tiltak som ble satt ut i livet etter 1945. Forfatteren mener at mens arv i dag er av stor økonomisk betydning bare for et lite mindretall, vil arv i framtiden bli av forholdsvis stor betydning for et flertall.

Boene i utvalget er ikke dominert av bolig, men av bankinnskudd. Forfatteren mener likevel at bolig vil bli dominerende enkeltposten på sikt. Økende privat formue og fallende barnekull per familie vil øke barnas foreldrearv i framtiden.

Arvelaterne er i stor grad kvinner, og i tillegg enker. Det er tre årsaker til dette: kvinnene lever lenger enn menn, kvinnene gifter seg gjerne med eldre menn, og enkemenn har høyere tilbøyelighet til å gifte seg om igjen enn enker. Svært mange enker/enkemenn velger å sitte i uskifte fram til sin egen død, framfor å dele boet med førsteavdødes arvinger. I utvalget er andre mot-

takere enn barn i hovedsak barnebarn og søsken av arvelater. Søsken av arvelater kan ha sammenheng med spesielle trekk i årskullene som ble født før 1910, da opp mot 20 pst. av disse ikke giftet seg og ikke fikk barn. Da de vokste opp i store familier, er det deres jevngamle søsken (oftest søstre) som arver dem. Dette medfører også at en stor gruppe arvelatere er ugifte.

Øverbye viser videre til at gifte arvelatere vil på sikt erstattes av skilte/separerte. Utbredelse av skilsmisser med påfølgende gjengifte vil medføre økt utbredelse av særkullsbarn ved siden av eventuelle fellesbarn. Fordi gjenlevende ektefelle ikke har rett til å sitte i uskifte overfor førsteavdødes særkullsbarn, vil gjenlevende måtte gjennomføre skifte. Ettersom skilte menn oftere gifter seg igjen enn skilte kvinner, og kvinner som regel overlever sine ektemenn, vil dette særlig gjelde mellom lengstlevende (enken) og førsteavdødes (ektemannens) særkullsbarn. Slike oppgjør kan bli konfliktfylte.

Øverbye framhever at arv synes å være av begrenset økonomisk betydning for de aller fleste arvinger, men av stor betydning for et lite mindretall. Livsarvingene mottar i snitt mer arv enn andre, og blant livsarvingene er arveloddene større jo færre søsken det er. Arvelatere uten barn har flere arvinger enn arvelatere med barn. Vanligvis arver enten kun livsarvinger eller kun andre arvinger, sannsynligvis på grunn av arvelovens bestemmelser. I utvalget hadde 28 pst. etterlatt seg testament, og dette var mest utbredt hvis formuen var stor og hvis arvelater ikke etterlot seg livsarvinger.

Øverbye kommer fram til at «arv i dag er av stor økonomisk betydning bare for et lite mindretall, vil arv i fremtiden bli av forholdsvis stor betydning for et flertall. Å ikke motta arv blir kanskje i større grad et kjennetegn ved marginaliserte grupper.» Han mener også at det er usikkert om «de relative ulikhetene i mottatt arv blir redusert».

4 «Mye vil ha mer»

I Hippe (1990) gjennomgås en del forhold knyttet til privat formue. Rapporten inneholder et bidrag fra Hippe og Øverbye (jf. for øvrig avsnitt 3) om slektsoverføringer basert bl.a. på Levekårsundersøkelsen fra 1987⁸⁶. Forfatterne mener at mulighetene for overføringer innen familien har økt med stigende velstand, og understreker at overføringer fra foreldre med høy status til (voksne) barn i tilsvarende statusgruppe vil bidra til å opprettholde tidligere tiders sosiale forskjeller. Forfatterne fremhever likevel at en vet lite om materielle slektsoverføringers omfang og fordeling, og hvilken sosial betydning disse har.

4.1 Omfang av arv

I Levekårsundersøkelsen oppgav om lag 15 pst. av den voksne befolkning at de selv hadde mottatt arv eller gave på mer enn 30 000 kroner da den ble mottatt. Dette øker til 21 pst. når spørsmålet utvides til å gjelde arv eller gave via ektefelle. Bare 3 pst. av totalutvalget hadde mottatt arv eller gave både selv og via ektefelle. Blant de som selv har mottatt arv og er gift, har 32 pst. ektefelle som også har mottatt arv, mens bare 13 pst. av de som ikke har mot-

86. Levekårsundersøkelsen er SSBs årlige intervjubaserte «temaroterende» undersøkelse, med et bruttoutvalg på om lag 5 000 personer

tatt noe har ektefelle som har mottatt arv. Forfatterne konkluderer med at slektsoverføringene ser ut til å være skjeve på husholdsnivå på individnivå. I alle sosiale lag, dvs. de inndelingsmåter forfatterne velger, er de som ikke har mottatt arv eller gave i flertall.

Verdiene som ble overført bestod i følge Levekårsundersøkelsens respondenter av følgende:

- 10 pst. av totalutvalget har mottatt kontanter eller andre finansielle aktiva (etter 1977 og fram til 1987)
- 6 pst. har mottatt tomt/fast eiendom/skog som de fortsatt eier
- 4 pst. har mottatt hel/del av nåværende bolig
- 4 pst. har mottatt hel/del av fritidshus som de fortsatt eier
- 3 pst. har arvet faste verdier (bolig, fritidshus, tomt mv.) som de siden har solgt

Hyppigheten av arv eller gavemottak samvarierer med utdannelsesnivå. Jo høyere utdanning en person har, desto større er sannsynligheten for å ha mottatt arv eller gave direkte eller via ektefelle. Blant intervjuede med høyere utdanning oppgav 41 pst. at de selv eller via ektefelle har mottatt arv eller gave, mens andelen blant de mer ungdoms-/realskole eller kortere utdanning er 16 pst. Inntekt gir samme mønster i sannsynligheten for å ha mottatt arv eller gave, slik at det i gruppen med husholdsinntekt over 350 000 kroner (i 1987) var 28 pst. som hadde mottatt arv eller gave, men bare 14 pst. blant de med inntekt under 150 000 kroner⁸⁷. En slik inntektssammenheng vil imidlertid også ha sammenheng med at de aldersgruppen som typisk mottar arv (dvs. alderstrinnene rundt 55 år) også vil være på høyden av sin inntekt over livsløpet.

Mer enn 50 pst. av mottakerne av arv eller gave var eldre enn 45 år da overføringen fant sted. Tabell 1.3 viser at hyppigheten er om lag lik for 30-44 årsgruppen og 45-59-årsgruppen.

Tabell 1.3: Andel som oppgir å ha mottatt arv eller gave etter alder. 1987

Alder	Andel som har mottatt arv eller gave
Under 29 år	11
30-44 år	28
45-59 år	31
Over 60 år	15

Kilde: Hippe (1991)

4.2 Hvem mottar arv?

Forfatterne peker på at sammenhengen mellom foreldres og barns sosiale status har stor betydning for fordelingsvirkningene av arv og gaver. I datamaterialet finnes det imidlertid ikke opplysninger om giverne, slik at bare kjen-

87. Inntektsgruppen over 350 000 utgjorde 20 pst. og gruppen under 150 000 kroner 24 pst. av totalutvalget.

netegn med mottakerne kan betraktes. Forfatterne bruker inntekt og utdanning som indikatorer på sosial status, og fordeler utvalget etter disse. Tabell 1.4 tyder på at sannsynligheten for å ha mottatt arv eller gave stiger med utdanning. Blant respondenter med høyere universitetsutdanning oppgav 41 pst. at de selv eller via ektefellen har mottatt arv eller gave.

Tabell 1.4: Sannsynligheten for å motta arv eller gave i ulike grupper etter utdanningsnivå. Pst. 1987.

	Ungdomsskole	Gymnas	Treårig studium	Embetseksamen, forskerutdanning o.l.
Ikke mottatt	84	77	68	59
Mottaker	16	23	32	41
Herav				
Ektefelle	5	6	7	16
Selv	9	13	19	17
Begge mottatt	2	3	6	8

Kilde: Hippe (1991)

Forfatterne gjennomfører videre en enkel statistisk test på materialet og kommer fram til at både utdanning og inntekt har sterk og signifikant effekt på sannsynligheten for å være mottaker av arv eller gave, og konkluderer med at det er store sosiale forskjeller mellom mottakere og ikke mottakere av familieoverføringer.

4.3 Arveavgiften

Gjennom 1970-tallet økte arveavgiften, bl.a. på grunn av at fribeløp og knekkpunkt ikke ble justert i det som var en høyinflasjonsperiode. Øverbye (1981) bemerker at den borgerlige regjeringen som kom til makten i 1981, endret denne praksisen og at progresjonen i avgiften ble redusert mellom 1982 og 1985. Hippe og Øverbye (1990) viser imidlertid til at statens inntekter gjennom avgiften ble mer enn fordoblet fra 1984 til 1988/1989, målt i faste kroner. Forfatterne viser til at den høye inflasjonen i denne perioden førte til at den nominelle verdien av dødsboene økte, men mener at økningen i arveavgift er mye høyere enn hva denne automatiske skjerpelsen førte til, og konkluderer med at arvemassen i denne perioden har økt kraftig, og at innbetalt arveavgift er en indikator på vekst i arvegrunnlaget. Gjersem (1992) viser imidlertid at innbetalt arveavgift ikke er noen god indikator for dette, fordi uendrede avgiftssatser i kombinasjon med høy inflasjon både medfører generell økning av gjennomsnittsavgiften blant arvemottakerne, større omfang av avgiftspliktige fordi lavere lodder blir avgiftspliktige og særlig sterk økning i innbetalt avgift hvis reduksjonen i reelle progresjonstrinn medfører at mange lodder som tidligere ikke var avgiftspliktige blir det. I perioden Hippe og Øverbye behandler gikk bl.a. gjennomsnittslodden fra å være avgiftsfri til å bli avgiftspliktig. Det er altså en rekke forhold i denne perioden som skulle medføre at avgiftsinntektene steg.

4.4 Framtidig utvikling

Hippe og Øverbye (1990) mener at stigning i privat formue i etterkrigstiden vil gi økning i arvemassen. De diskuterer videre om slik formuesvekst også vil føre til økt konsum blant eldre år framfor økte overføringer. De refererer flere ulike argumenter:

- Mange undersøkelser viser at eldre ikke konsumerer formue og pensjonssinntekt, men fortsatt sparer etter pensjonsalder
- Spareadferden blant eldre kan være et generasjonsfenomen, der særlige alderskull har spesielt høy risikoaversjon (holdning til låneadferd mv.) på grunn av forhold de har vært utsatt for gjennom livet (depresjonstid med bankkriser mv.), slik at senere alderskull kanskje kan forventes å ha høyere konsum som eldre
- Ulik vektlegging av slektskapsforhold blant etterfølgende generasjoner
- Endring i antall livsarvinger gjennom at flere har barn, men færre barn enn tidligere, kan føre til at hvert barn arver mer
- Endringer i formuesmassen knyttet til bolig, som vil øke formuen og samtidig utgjøre et stort enkeltstående objekt som ikke kan deles direkte mellom arvingene
- Oppheving av kredittrasjonering og regulering av kredittmarkedene har fjernet store deler av subsidiene til egen bolig for yngre mennesker, slik at gaver fra foreldre kan få øket betydning
- Slektoverføringenes relative omfang vil avhenge av veksten i arv i forhold til inntektsveksten blant mottakerne.

Forfatterne konkluderer med at det er stor usikkerhet knyttet til den framtidige utvikling i arveoverføringene. Fordelingsprofilen vil derimot neppe endres dramatisk, og det vil alltid være grupper med lite velstående foreldre som «må være sin egen lykkes smed».

Øverbye (1986) har som utgangspunkt at barn av foreldre med høyere utdanning mottar høyere overføringer enn andre, i hovedsak fordi deres foreldre har høyere nettoformue. Ofte vil slike foreldre også ha få barn. Øverbye mener at det er systematiske sammenhenger mellom foreldre og barns utdanning, og mellom utdanning og inntekt. Dermed kan det være sannsynlig at slike overføringer øker inntektsforskjellene i Norge. Generasjonenes gang vil kunne forsterke denne virkningen. Hvis høyt utdannede personer får barn med lavt utdannede personer vil effekten svekkes, og hvis de får barn med andre høyt utdannede personer vil den forsterkes.

Øverbye peker på at de fleste mottar arv etter etableringsfasen, men før sin egen pensjonsalder. Det at flertallet mottar arv godt etter 40-årsalder, fører til at arv kommer omtrent når mottakeren selv har sine høyeste inntekter. Forskudd på arv og andre overføringer mellom levende kan imidlertid føre til at arv mottas på mer «strategiske» tidspunkter i livet.

Øverbye (1989) stiller også spørsmål om økt privat inntekt og formue vil føre til at familien blir stadig viktigere som fordelingsarena på sikt. Økende realinntekt, bl.a. som følge av omfordelende elementer i velferdsstaten, fører til større rikdom i husholdningene. Potensialet for slektoverføringer øker dermed, samtidig som fallende barnetall pr. familie fører til at overføringene til det enkelte barn stiger. Øverbye tar utgangspunkt i at selv om registrert pri-

vat formue har økt gjennom hele etterkrigstiden, har ikke statens inntekter fra arveavgiften reelt økt fra 1970 til 1984. Han viser deretter til at når ikke arveavgiftene har økt, har heller ikke underliggende overføringer økt. For å forene disse observasjonene, setter han opp tre ulike hypoteser:

- Pensjonistene bruker opp sin formue, slik at økt gjennomsnittsformue ikke fører til samme økning i overføringer.
- Pensjonistene overfører likevel sin formue, men i form av uregistrerte gaver.
- Hovedtyngden av formuesoppbyggingen etter krigen har skjedd blant andre generasjoner enn dagens gamle.

En gjennomgang av tilgjengelig statistikk mv. fører til at Øverbye peker på at dagens eldre i liten grad forbruker sin formue. Siden samme statistikk tyder på at de eldre faktisk besitter formue over tid, finner Øverbye heller ikke å kunne støtte det andre momentet. Hvis den siste hypotesen er riktig, er det for tidlig å si noe om det økende potensialet for overføringer virkelig fører til øket arv. Øverbye viser at generasjoner født tidlig i dette århundret bl.a. har gjort mindre boliginvesteringer enn senere generasjoner, og på den måten ikke har mottatt de ulike former for boligsubsidier mv. som senere generasjoner har nytt godt av. Dermed vil «ulikheter i kohortenes formuesoppbygging» være en forklaring på at overføringene i form av arv og gaver ikke ser ut til å ha økt i særlig grad.

Øverbye velger å gå et skritt videre, og reiser spørsmålet om framtidens gamle vil være mer tilbøyelige til å bruke opp sin formue på seg selv. Han har to innvendinger mot dette: For det første vil høyere løpende pensjonsinntekter føre til at nye pensjonister kan ha høyere forbruk enn sine forgjengere uten å tære på formue, og for det andre viser han til at arvemotiver likevel kan føre til at eldre vil ønske å «etterlate seg noe». På dette grunnlag antar han at «framtidens eldre fortsatt vil etterlate seg en betydelig andel av sin (økende) formue til sine etterkommere, men sannsynligvis vil vi også se en oppblomstring i de eldres konsum. Den økende formuesmassen og de høyere pensjonsinntektene til framtidens eldre vil gi rom for begge deler.»

Likevel peker Øverbye på at en absolutt økning av slektsoverføringene, vil reallønnsveksten føre til at en slik økning kan være mindre enn veksten i senere generasjoners totale livsinntekter. I et samfunn med stigende realinntekt vil yngre generasjoner kunne ha samlet opp større formue på ethvert alderstrinn enn foregående generasjoner. Øverbye trekker likevel fram tre innvendinger mot at arv relativt sett skal avta i betydning:

- Fordi inntektsbeskatningen er strengere enn arveavgiften, mener Øverbye at inntektsnivået må stige mye raskere enn økningen i arvelodder om arvets relative rolle skal avta.
- Formuesvekst som har skjedd i bolig og fritidsboliger, som Øverbye antar at vil være meget gode investeringsobjekter for framtiden.
- Den økonomiske politikken har tidligere bestått i overføringer fra de eldste generasjonene til de yngre (bl.a. i form av de nevnte bolig- og fritidsboligsubsidiene). Øverbye mener at politikken fra 1980-tallet er lagt om og i større grad er «sparevennlig», slik at de som nå trer inn i sin kraftigste sparefase ikke vil stå overfor samme beskatning som tidligere generas-

joner.

Bortfallet av lavrentepolitikken kan medføre at overføringene til yngre låntakere reduseres, og familieoverføringer («familiesubsidier») blir derfor viktigere. Øverbye peker videre på at selv om overføringene er skjevfordelte, er det tvilsomt om denne skjevfordelingen vil øke i framtiden. Det at stadig økende lag av befolkningen har bygget opp formue, vil føre til at flere vil motta forholdsvis betydelige beløp.

5 «Arv, gaver og levekår»

Resultater fra og resonnementer rundt en serie spørreundersøkelser som er gjennomført ved INAS (senere NOVA) er bl.a. gjennomgått av Langsether. I Langsether (1993) beskrives resultatene fra to surveyundersøkelser registrert av INAS og foretatt i 1990 (utført av Norsk Gallup) og 1991 (utført av SSB). De intervjuede ble her spurt om arve- og gavetransaksjoner, inkludert ubetalte tjenester, til over 1 000 kroner i de siste fem årene. Overføringsbegrepet vil derfor være mer omfattende enn i undersøkelsene som er referert over. Spørsmålsstillingen har vært ulik i de ulike surveyene, slik at det vil være grunn til å forvente forskjeller mellom dem. Gavebegrepet var mest omfattende i 1990-undersøkelsen.

5.1 Omfang

Om lag 37 pst. i Langsethers undersøkelse fra 1990 svarer at de har mottatt arv eller gaver i løpet av de siste årene, og om lag 10 pst. færre i 1991. Gjennomsnittsverdiene for alle hushold var om lag 42 000 kroner i 1990 og 36 000 kroner i 1991, men blant de husholdningene som faktisk hadde mottatt arv eller gave var verdiene hhv. 115 000 kroner i 1990 og 120 000 kroner i 1991. Omregnet til gjennomsnittstall per år for alle hushold i Norge, mener Langsether at undersøkelsen gir holdepunkter for å anslå den årlige gjennomsnittsoverføring til 8 000 kroner, at om lag 1/3 av samtlige hushold har mottatt arv eller gave gjennom en femårsperiode, og at den gjennomsnittlige verdien blant disse mottakerne utgjør om lag 24 000 kroner per år.

Beløpene er størst blant hushold i alderen 40-49 år, mens hyppigheten av å ha mottatt slike overføringer er konstant eller faller noe med alder. De eldste aldersgruppene inneholder lavest andel av hushold som har mottatt overføringer de siste fem årene. Av de samlede overføringene som mottakerne oppgir, utgjør fast eiendom om lag 41 pst. og kontanter 39 pst. Det er foreldre og svigerforeldre som er den viktigste givergruppen. Innbo og løsøre er anslått til 12 pst.

Forfatteren konkluderer med at folk i etablerings- og barnefostringsfasen ser ut til å motte mest arv og gaver. Verdien av overføringene øker med alderen fram til de er i 40-årene, noe som trolig avspeiler at innslaget av arv eller forskudd på arv øker med alderen og forekommer hyppigst for folk i 40- og 50-årsalder. At relativt få eldre oppgir å ha mottatt arv og gaver, kan skyldes underrapportering av gaver i form av tjenester fra egne barn.

Blant mottakerne er det liten forskjell på overføringer til hushold som består av en og to voksne. Det er tendens til at par med barn mottar både

oftere og mer enn par uten barn. Det er stor forskjell mellom par med yngste barn hhv. yngre og eldre enn syv år når det gjelder verdien av arv og gaver mottatt, en forskjell som kan gjenspeile at parene med de eldste barne er eldst og derfor har begynt å arve. Ellers framkommer det at enslige forsørgere mottar langt mindre i arv og gaver enn andre, selv om de skiller seg mer ut med hensyn til verdi enn med hensyn til hyppighet.

Spredningen er stor i undersøkelsene, noe som bl.a. kan illustreres ved at medianen er null, dvs. at bare halvparten av utvalget har mottatt positive verdier, og ved at 85 pst. har mottatt mindre enn gjennomsnittet. De største overføringene er på 7-11 millioner kroner. Også innenfor de alders- og inntektsgruppene der arv og gave er mest utbredt er spredningen stor.

5.2 Særlig om gaver

Videre i undersøkelsen fra 1990 rapporterer 23 pst. av husholdene at de selv har gitt ulike former for gaver, til en gjennomsnittsverdi av 62 000 kroner. Det er særlig pensjonister (over 67 år) som rapporterer å ha gitt slike gaver, og hyppigheten øker med alder. Om lag 1/3 av pensjonistene rapporterer å ha gitt slike gaver, men de oppgir lavere overføringer til sine barn/barnebarn enn totalt, noe som kan tyde på at det i utvalget er eldre som gir store gaver til f.eks. veldedige organisasjoner. Gaveoverføringer utgjør videre om lag 1/3 av samtlige arve- og gaveoverføringer, målt i verdi per hushold. Gjennomsnittsverdien av gavetransaksjonene utgjør vel halvparten av verdien av arv- og gavemottak samlet per mottakerhushold.

Av overføringer mellom personer, skjer det alt overveiende mellom foreldre og barn. Det er særlig kontanter som utgjør overføringene, og om lag 15 pst. av alle hushold oppgir å ha gitt kontantoverføringer til sine barn/barnebarn. Bare 3,8 pst. oppgir å ha gitt innbo og løsøre de siste fem år, mens 2,7 pst. oppgir tjenester som overføring. I stor grad utgjør dette objekter som kan forbindes med etablering av eget hjem eller støtte til livsopphold under utdanning. Gaveoverføringer til foreldre og andre oppgis relativt sjelden.

Blant mottakerne oppgir 26 pst. å ha fått kontanter fra sine foreldre eller svigerforeldre, mens 11 pst. oppgir å ha mottatt innbo og løsøre de siste fem år.

5.3 Generalisering til landet som helhet

Langsether generaliserer også, med utgangspunkt i gjennomsnittene for arv og alle gaver i 1990 og antall hushold, sine tall til en samlet årlig strøm for landet som helhet. Han anslår samlede overføringer til 15 milliarder kroner i året, et anslag som er beheftet med stor usikkerhet. Et slikt anslag utgjør om lag 2,3 pst. av BNP i 1990⁸⁸. Langsether ser på anslaget som et minimumsestimert. Legg merke til at anslaget inneholder flere overføringsformer og overføringer enn de tidligere refererte anslagene i avsnitt 2 og 3.

5.4 Forfatterens oppsummering

I undersøkelsen er det en klar grad av sammenheng mellom egen inntekt og mottatte overføringer, og mellom utdanningsnivå og overføringer. Det foreligger ikke data til å gjøre betraktninger over mottatte overføringer over hele

88. Brutto nasjonalprodukt (BNP) i 1990 var på 660 550 millioner kroner.

livsløpet, og om det skjer større grad av utjevning når horisonten økes fra fem år til hele livet. Langsether mener at det ikke virker urimelig å anta at foreldre med høy inntekt både gir sine barn mest økonomisk støtte til utdanning og etablering i en tidlig fase av livet, og begunstiger dem med de største arveloddene i en senere fase. Han legger vekt på at dette kan utgjøre en viktig mekanisme for overføring av sosial og økonomisk ulikhet fra en generasjon til neste.

6 Andre bidrag

Ut over de større arbeider som er referert i avsnitt 2 - 5, er det også skrevet en del kortere bidrag. Dette avsnittet gir en oversikt over en del av disse i 6.1, og deretter presenteres tidligere omtale av Arveavgiftsregisteret i 6.2.

6.1 Nyere bidrag

Gulbrandsen (1996) stiller igjen spørsmålet om arvets betydning er overvurdert. I analysematerialet finner han at husholdninger som har mottatt arv fra en eller flere foreldre, har noe høyere nettoformue enn andre husholdninger. Når han tar hensyn til alder, dvs. legger inn at disse husholdningene er i femtiårsalder med egen formue på høyt nivå, og foretar sammenlikninger justert for denne alderseffekten, finner han imidlertid ikke noen formueseffekt av betydning. Av en rekke mulige årsaker, legger Gulbrandsen mest vekt på at å motta arv «nok kan oppleves som å få et stort og økonomisk viktig tilskudd, men slik arv kommer en eneste gang, mens en nesten like stor årsinntekt minst vil komme mer enn 30 ganger.»

Gulbrandsen (1997) ser nærmere på spørsmålet om arv i framtiden vil få økt betydning. Han understreker først at funnene fra Gulbrandsen (1996) kan gi grunn til å stille spørsmål om arvets viktighet i dag, men legger vekt på at kommende arvinger vil få færre søsken å dele arven med. Folk som i dag er over 70 år, vil i gjennomsnitt ha delt arven fra sine foreldre mellom 4,3 søsken, mens folk over 60 må eller måtte dele mellom 3,6 søsken. Folk som nå er i 30-årene vil måtte dele mellom 2,4 søsken, og forholdstallene er fortsatt fallende. Videre er har årskullene som i dag har høyest formue, fortsatt til gode å bli arvelatere. Blant folk over 50 år mener over halvparten i spørreundersøkelser at «det er viktig å etterlate seg arv». Sammen med at halvparten av aldersgruppen med høyest formue mener at de vil bruke lite av sin formue når de blir gamle, mener Gulbrandsen at det i det minste er grunnlag for å vente at de enkelte arvinger vil oppleve «økt tilsig» i årene etter årtusenskiftet.

I Gulbrandsen og Langsether (1997) reises spørsmålet om økende ulikhet i formue mellom etterfølgende generasjoner vil føre til økende generasjonsmotsetninger. Både eldre og middelaldrende har opparbeidet seg betydelige eiendeler i en gunstig økonomisk periode, der også offentlige og private pensjonsordninger har blitt bygget ut.

Gulbrandsen og Langsether viser til tidligere datainnsamling og analyse, der de finner at eldre ikke konsumerer av sin opparbeidede formue, men tvert om fortsetter å spare gjennom pensjonsalderen. Videre viser de til at det samme materialet tyder på at overføringer i forbindelse med barns utdanning og etableringsperiode er store og betydningsfulle. De peker på at slike overføringer i livsløpsperspektiv er mer omfattende og både i størrelse og utbre-

delse enn forskudd på arv. De finner at dette ikke støtter motsetningshypotesen.

Samtidig viser til studier av ulike aldersgruppers holdninger til å etterlate arv og til etableringsstøtte. Unge kan virke å være mer innstilt på at opparbeidet formue skal forbrukes i alderdommen, mens også mer positivt innstilt til velferdsordninger som gjør slik nedbygging mindre sannsynlig. Forfatterne uttrykker videre at stadig utbygging av velferdsordningene i form av omfattende pensjons-, helse- og pleiesystemer med lave brukerkostnader kan gjøre det unødig for eldre å anvende egne formuesressurser til sitt livsopphold. En avveining kan lokaliseres mellom å betale velferdsytelsene i form av løpende skatter på den yrkesaktive befolkningen, og i form av brukerkostnader som vil redusere den arven den samme yrkesaktive befolkningens forventer å motta i framtiden.

Gulbrandsen og Langsether mener at overføringer i forbindelse med barns utdanning og etableringsperiode, utbredelsen av forskudd på arv og av vanlige arveoverføringer, heller vil føre til større sammenheng mellom generasjoner enn til generasjonskonflikter. Overføringene kan i framtiden likevel bidra til å opprettholde og forsterke økonomiske og sosiale forskjeller både innen og mellom generasjoner.

6.2 Nyere registeropplysninger

Statistisk sentralbyrå publiserte i Ukens statistikk nr. 36, 1998 for første gang en oversikt over registrerte opplysninger om arv, gave og avgift fra skattefogdene for 1995 og 1996. Statistikken over fordelingen av arv og gaver er utarbeidet på grunnlag av opplysninger hentet fra skattefogdens arveavgiftssystem. Arveoppgjør hvor det ikke er utlignet avgift, det vil si at avgiftsgrunnlaget er under fribeløpet på 100 000 kroner (nullbo), inngår ikke i statistikken. Arveoppgjør satt under offentlig skifte inngår heller ikke i statistikken. Mellom 2 og 5 prosent av alle arveoppgjør går til skifteretten. For gavesaker er alle beløp med, også de avgiftsfrie. Dette kommer av at gaver regnes som forskudd på arv og kan påvirke avgiften ved senere overføringer. Arve- og gavesaker er her registrert under det året råderetten inntreffer (rådighets-dato), det vil si dødsdato på arvelater (lengstlevende arvelater i uskiftet dødsbo) eller når gaven er ytt.

Samlet utlignet avgift på arv og gaver utgjorde 657 millioner kroner i 1996. Tilsvarende tall for 1995 var 785 millioner. Det ble i alt overført drøyt 8,6 milliarder kroner i form av avgiftspliktig arv og gaver i 1996. Overføringene fordelte seg på nærmere 18 000 mottakere av arv, og i underkant av 8 000 mottakere av gaver.

Tabell 1.5: Arveavgiftsstatistikk. Arv og gaver, fordelt etter mottakerens bruttoinntekt(1). Antall og gjennomsnitt. Hele landet. 1996. Kroner

Bruttoinntekt	ArvAntall mottakere	Gjennomsnitt	GaveAntall mottakere	Gjennomsnitt
Under 150 000 kr	6 468	283 000	9 048	141 000
150 - 300 000 kr	7 482	306 000	12 629	146 000
300 - 500 000 kr	2 574	350 000	4 066	182 000

Tabell 1.5: Arveavgiftsstatistikk. Arv og gaver, fordelt etter mottakerens bruttoinntekt(1). Antall og gjennomsnitt. Hele landet. 1996. Kroner

Over 500 000 kr	853	464 000	1 242	348 000
-----------------	-----	---------	-------	---------

(1) Nullbo og offentlige skifter inngår ikke.

Kilde: Breivik (1998)

På bakgrunn av Arveavgiftsstatistikken skrev Breivik (1998) en bredere analyse av registeropplysningene. Ut fra opplysningene i registeret, oppgir Breivik at tidelen med lavest avgiftspliktig arv i 1996 mottok 1,7 prosent av den samlede arvemassen. Den tidelen med høyest arv mottok nærmere 33 prosent av arvemassen, eller over 1 million hver i snitt. Til sammen fikk femdelen med høyest arv nesten halvparten av all arv. Gaveoverføringene er enda mer ujevnt fordelt. Dette kan komme av at gaver i større grad enn arv betinger et «over-skudd» av ressurser hos giveren.

Tabell 1.6: Mottakerne av avgiftspliktig arv og gaver inndelt i ti like store grupper sortert etter størrelsen på arven/gaven. Gjennomsnittlig mottatt i kroner, og i prosent av samlet arve- eller gavemasse. 1996

	Arv		Gaver	
	Gjennomsnitt	Prosent	Gjennomsnitt	Prosent
Desil 1	52 500	1,7	14 100	0,9
Desil 2	112 500	3,6	33 200	2,1
Desil 3	137 900	4,4	50 200	3,1
Desil 4	171 800	5,5	70 900	4,4
Desil 5	210 400	6,7	97 300	6,1
Desil 6	249 500	8,0	101 100	6,3
Desil 7	299 700	9,6	137 400	8,6
Desil 8	374 500	12,0	190 100	11,9
Desil 9	495 000	15,8	249 900	15,7
Desil 10	1 020 900	32,7	651 600	40,8

Kilde: Breivik (1998)

Mesteparten av arve- og gaveoverføringene skjer innenfor den nærmeste familien (mellom foreldre og barn), ca. 77 prosent i 1996. Breivik peker på at dette kan bidra til en utjevning av formue mellom generasjoner, men skape eller forsterke ulikheter innen en generasjon. Eksisterende strukturer vil i stor grad opprettholdes ved at velholdne foreldre overfører sin formue til barna. Siden det er flere mottakere enn givere vil strukturene svekkes litt ved at for eksempel rike foreldre fordeler arven på flere barn.

Breivik skriver at det er flest arvemottakere i aldersgruppen 45 til 59 år. Dette skyldes selvfølgelig at personer i denne aldersgruppen ofte vil ha foreldre som er eller blir arvelatere. Flest arvelatere finner vi i alderen 80 til 89 år. I snitt får mottakerne i aldersgruppen 30 til 44 år mest, 347 000 kroner, deretter synker arven med årene. Giverne etterlater seg mindre og mindre jo eldre

de blir. Dette skyldes delvis at inntekts- og formuesnivået til dagens 60-åringer er større enn hos dem som var 60 år for 20 år siden, slik at dagens 60-åringer vil gå rikere i graven enn dagens 80-åringer. Videre vil nok enkelte tære på den oppsparte formuen jo lenger de nyter pensjonisttilværelsen, men dette er ikke noe generelt trekk.

Til en viss grad kan arvelateren selv bestemme når mottakeren skal få rådighet over arven eller deler av denne ved å gi forskudd på arv. Breivik mener at dette gjenspeiles i at både giverne og mottakerne er yngre ved gave-saker. Flest mottakere finner han i gruppen mellom 30 og 44 år. Denne gruppen er også de som mottar mest, hele 171 000 kroner i snitt. Blant unge i etableringsfasen mellom 20 og 29 år er det også mange gavemottakere. For giverne stiger det gjennomsnittlige gavebeløpet med alderen, de over 90 år gir hele 211 000 kroner i snitt. Dette kan være med på å forklare hvorfor arven synker med giverens alder. Giverne foretrekker å gi deler av arven i forskudd mens de ennå er i live.

Gjennomsnittsalderen til giveren er 80 år ved arvesaker og 71 år ved gave-saker. I snitt etterlater hun eller han seg 436 000 kroner og gir bort 177 400 kroner. Den femdelen som gir mest, står for 50 prosent av de samlede arveoverføringerne og 59 prosent av gavene.

Breivik viser til at de med en formue mellom 0 og 100 000 kroner etterlater seg i snitt 430 000 kroner, mens de mellom 400 000 og 1 000 000 kroner i formue etterlater seg i snitt nesten 650 000 kroner. Det kan vekke en viss undring at personer med negativ formue ikke bare etterlater seg positive verdier, men også større verdier enn personer som har positiv nettoformue. Breivik peker på at formuesopplysningene er hentet fra selvangivelsesregisteret hvor boligverdien er lik ligningsverdien, men også verdien av annen realkapital (biler, båter, innbo og løsøre) blir undervurdert i selvangivelsen. Heller ikke anslagene på finanskapitalen gir alltid riktig formuesverdsettelse.

For gavesaker finner Breivik ingen klar sammenheng, utenom for dem med høyest formue, mellom størrelsen på formuen og beløp gitt. Han fant derimot en sammenheng mellom størrelsen på bruttoinntekten og gavebeløpet. Etter hvert som inntekten stiger, øker det gjennomsnittlige gavebeløpet. Men også blant gavegiverne er det en stor andel pensjonister, og det var derfor forholdsvis mange i den laveste inntektsgruppen.

Breivik peker på at formuen til giverne kan enten være et resultat av eget arbeide, eller de kan ha arvet den. Hvor mye de selv har greid å spare opp, er avhengig av den inntekten de har hatt. Å se direkte på inntekten til arvelaterne gir ingen god sammenheng, da de fleste av dem er pensjonister med lav inntekt. En mer indirekte sammenheng kan vi finne via utdannelsen; høy utdanning hos arvelateren leder ofte til høy inntekt i forhold til de med lav utdanning, og dermed muligheter til å spare mer. Dette finner Breivik igjen i arveavgiftsstatistikken hvor de med utdanning på ungdomsskolenivå, videregående og de med høyere utdanning hadde henholdsvis 239 000, 312 000 og 450 000 kroner i formue.

For både arv og gave finner Breivik en sammenheng mellom lengden på utdannelsen og størrelsen på arven. De med utdanning på ungdomsskolenivå gav i snitt 149 000 kroner i gave og etterlot seg 382 000 kroner i arv. For de med utdanning til og med videregående var de tilsvarende tallene 184 000 og

528 000 kroner, mens de med høyere utdanning gav 234 000 og etterlot seg 732 000 kroner.

Gjennomsnittsmottakeren av arv var 51 år gammel og fikk i snitt over 312 000 kroner. Gavemottakeren var 39 år gammel og fikk nærmere 160 000 kroner i snitt. Både arv og gaver var ujevnt fordelt blant mottakerne. Breivik nevner at Blant annet giverens ressurser vil avgjøre hvor mye mottakeren kan forvente å få. Familieoverføringer av denne typen kan dermed etter Breiviks mening bidra til å forsterke eller opprettholde den økonomiske ulikheten i samfunnet og gjennom livsløpet. Samfunnets økonomiske lagdeling opprettholdes ved at ulikhet overføres fra en generasjon til den neste. Men ikke bare den materielle arven spiller inn, også den «sosiale arven» vil kunne påvirke utdannelsesmuligheter, inntekt og formue.

Ulik familiebakgrunn kan gi forskjellig språklig, motivasjonsmessig og kulturelt utgangspunkt for å hevde seg i skolen og på arbeidsmarkedet. Undersøkelser viser at barn av foreldre med høy sosioøkonomisk status har større sannsynlighet for selv å oppnå en slik status. Breivik peker på at det for arvemottakerne i materialet er et klart sammenfall mellom hvor mye som mottas, og hvor lang utdanning mottakeren har. Andelen som mottar innenfor hver gruppe er også forskjellig i forhold til andelen i befolkningen. Blant arvingene hadde 20 prosent utdanning på ungdomsskolenivå. Disse mottok i snitt 255 000 kroner. I befolkningen ellers hadde 25 prosent utdanning på ungdomsskolenivå. De med utdanning til og med videregående utgjorde 50,3 prosent av arvingene og mottok i snitt 297 000 kroner. Totalt i befolkningen hadde 53,8 prosent en utdanning på dette nivået. Gruppen med utdanning utover videregående utgjorde 29,4 prosent av arvingene og fikk i snitt 374 000 kroner. I befolkningen ellers utgjorde denne utdannelsesgruppen 20,9 prosent. Blant gavemottakerne var skjevheten i forhold til resten av befolkningen enda større.

Mottakere med høy utdanning får i snitt de største beløpene. I tillegg er de overrepresentert blant mottakere av arv og gaver. Det vil derfor være naturlig å forvente at de som mottar mest i arv også har størst inntekt. Dette blir bekreftet: Arvemottakerne med en bruttoinntekt på 600 000 kroner eller høyere, får i snitt over 237 000 kroner (82 prosent) mer i arv enn de som har en bruttoinntekt mindre enn 200 000 kroner. Tilsvarende tall for gavemottakere er 234 000 kroner (166 prosent). Andelen arvemottakere i de forskjellige innteksgruppene er ikke lik andelen av befolkningen i de samme innteksgruppene. Vi finner en klar overrepresentasjon av arvinger i de høyeste inntektsklassene. Blant gavemottakerne var det også en overrepresentasjon av høyinntektsmottakere.

På bakgrunn av tallene i denne undersøkelsen mener Breivik at arv og gaver reproducerer og forsterker økonomiske og sosiale forskjeller i samfunnet. Selv om gavegivning bidrar til en viss utjevning, er det ikke tilfeldig hvem som mottar gavene. Til slutt peker Breivik på at flere av funnene i artikkelen bekrefter mange av de tidligere utvalgsundersøkelsenes slutninger.

I Arveavgiftsstatistikk, 1997 fra Statistisk sentralbyrå ble registeropplysningene oppdatert med nye årganger. I 1997 mottok 21 700 personer nærmere 7,3 milliarder kroner i avgiftspliktig arv. Dette er en økning på 1,8 milliarder, eller vel 32 prosent i forhold til året før. Utlignet avgift på arv til staten økte fra

438 millioner kroner i 1996 til 613 millioner kroner i 1997, eller en økning på 40 prosent. Statistikken omfatter fremdeles kun private skifter og kun dem som har mottatt arv og gaver over fribeløpene.

Litteratur

Bliksvær, Trond (1996): *Arvelovgivning i Norden. Arvelovene og arveavgiftslovene i dei nordiske landa i eit fordelingsperspektiv*. INAS, Notat 1996:5.

Breivik, Eirik (1998) «Arv og gaver: De som har skal få», Samfunnsspeilet nr. 6, 1998

Gjersem, Carl E. (1992): *Arv og formue i en overlappende generasjonsmodell*. SNF-rapport 34/1992.

Gulbrandsen, Lars (1996): «Boligformue og arv». Innlegg på seminar i Gävle, 24-26. april 1996.

Gulbrandsen, Lars (1997): «Vil arv få økt betydning?» Sparebankbladet 9-97.

Gulbrandsen, Lars og Åsmund Langsether (1997): *Wealth Distribution between Generations. A Source of Conflict or Cohesion*. NOVA Skriftserie 8/97.

Gulbrandsen, Lars og Åsmund Langsether (1998): «The elderly: do they continue to save or do they spend their savings?» Paper presented at a seminar on Family Shifts and Intergenerational Dynamics in Liege, 14-16 October 1998.

Havsås, Jan (1997): *Skifteforvaltningens historie*. Oslo skifterett.

Hippe, Jon M. (1990): *Mye vil ha mer. En analyse av formuesfordeling og familieoverføringer*. FAFO-rapport nr. 101.

Hippe, Jon M. Og Enar Øverbye (1990): «Sin egen lykkes smed?» ([Link til](#)) Kapittel 5 i Hippe, Jon M (1990): *Mye vil ha mer. En analyse av formuesfordeling og familieoverføringer*. FAFO-rapport nr. 101.

Langsether, Åsmund (1991): «Arv og gaver i forsørgingsperspektiv. Opplegg til en undersøkelse med noen foreløpige resultater.» INAS, Notat 1991:8.

Langsether, Åsmund (1993): *Arv, gaver og levekår*. INAS, Rapport 93:4. Ot.prp. nr. 36 (1968-69) Utkast til lov om arv

Øverbye, Einar (1986): *Distribution of inheritance*. Institute of Applied Social Research (INAS).

Øverbye, Einar (1987): *Formue gjennom arv*. INAS, rapport 1987:6.

Øverbye, Einar (1989): «Fra velferdsstat til ættesamfunn?» Institutt for sosialforskning, Notat 89:4.

Vedlegg 2

Utvalgets undersøkelse av størrelse og fordeling av arv og arveavgift

1 Innledning

Arveavgiftsstatistikken, som er beskrevet i [\(Link til\)](#) kapittel 5 i utredningen, innebærer en stor forbedring i datatilgangen på feltet. Det foreligger imidlertid enkelte begrensninger i arveavgiftsstatistikken som følge av at registeret er utviklet for administrative forhold. For utvalget innebærer det særlig at det ikke er mulig å fordele samlet formue i det enkelte arveoppgjør på ulike formueskomponenter, og at registeret dermed f.eks. ikke kan brukes til å anslå betydningen av spesielle verdsettingsregler. Samtidig fører eksistensen av såkalte nullbo, dvs. bo der det ikke er utliknet avgift og boene derfor ikke er lagt inn med verdier i saksbehandlersystemet, at det ikke foreligger underliggende data for et flertall av boene.

De nødvendige opplysningene for avgiftsberegning gis på egne skjemaer som skal leveres av mottaker til skattefogd ved gaver og ved privat skifte etter dødsfall. En andel av skiftene ved dødsfall foregår ved skifteretten, ved såkalt offentlig skifte. Underlagsdataene i offentlige skifter vil ikke inngå i arveavgiftsstatistikken, som derfor ikke gir et komplett bilde av samtlige booppgjør i året.

For bl.a. å kartlegge disse forholdene noe nærmere har utvalget bedt Statistisk sentralbyrå om å gjennomføre en utvalgsundersøkelse blant skattefogdkontorer og skifteretter. De målsettingene utvalget hadde for undersøkelsen, var å innhente informasjon om bl.a. følgende:

- omfang av total arv, inkludert ikke-avgiftspliktig arv og arv i offentlige skifter,
- fordelingen av formue på ulike formuesobjekter samt anvendte verdsettelsesprinsipper,
- utbredelse av arv til allmenntilgang,
- utbredelse av ordningen med avslag på arv,
- utbredelsen av generasjonsskifter i næringsvirksomhet,
- fordeling på mottakergrupper, og utbredelsen av uskifteordningen, testament og advokatbistand i oppgjøret, og
- bruken av klageadgangen i avgiftssammenheng og enkelte andre administrative forhold knyttet til saksbehandlernes ressursinnsats på ulike områder i saksgangen.

Dette vedlegget presenterer deskriptiv statistikk fra denne undersøkelsen.

2 Omfang og metode

Statistisk sentralbyrå sendte i perioden februar til mai 1999 ut spørreskjemaer til alle skattefogdkontorer og skifteretter i landet. I tillegg ble et mer

detaljert spørreskjema sendt alle skattefogdkontorene og et utvalg av skifterettene. Disse skulle fylles ut for et nærmere beskrevet antall arvemeldinger med vedtaksdato i 1998.

Hvert skjema tok utgangspunkt i ett arveoppgjør, og inneholdt informasjon om formuessammensetningen, om arvelater eller giver og om mottakere. Samlet mottok SSB 898 skjemaer fra ulike skattefogder og 82 arveskjemaer fra skifterettene. Av skjemaene fra skattefogdene var 25 pst. gavemeldinger. Tabell 2.1 inneholder en nærmere oversikt over materialet.

På grunnlag av de meldinger som ble gjenfunnet i registeret, kan observasjonene i utvalget vektet på en slik måte at det kan generaliseres til nasjonalt nivå. I det følgende er de fleste beløp presentert på slikt aggregert nivå, mens antall observasjoner viser til antall i utvalget. Fordelingen av verdier på underposter gir i enkelte tilfeller et meget lavt antall observasjoner, dvs. lav signifikans. Slike underposter er i hovedsak utelatt. Det er likevel relativt få observasjoner i mange av tabellene. Usikkerheten øker desto færre observasjoner det ligger bak de oppblåste tallene. Prosentfordelingen vil ikke summere til 100 pst. for poster der antallet observasjoner for underpostene er for lavt til å generalisere.

Statistisk sentralbyrå fikk ikke inn tall fra alle skifterettene, og har heller ikke registeropplysninger å knytte disse observasjonene til. Grunnlaget for å vekte opp observasjonene fra skifterettene var dermed ikke godt nok, og disse observasjonene presenteres derfor ikke på nasjonalt nivå her. Bruken av offentlig skifte er meget liten sammenliknet med antall private skifter, jf. nærmere oversikt i avsnitt 5. Samme forhold knyttet til aggregering gjelder såkalte «nullbo», jf. nærmere omtale i avsnitt 6.

Tabell 2.1: Noen opptellinger fra undersøkelsen*

Totalt antall utfylte skjema	980
Antall skjema fra skattefogden	898
- Antall arveskjemaer	672
antall arveskjemaer/saker gjenfunnet i registeret	636
antall mottakere	2 400
antall mottakere gjenfunnet i registeret	2 029
antall avgiftspliktige mottakere	905
samlet arv/nettoformue for de i registeret (kr)	393 400 000
Avgiftspliktig arv (kr)	327 590 000
- Antall gaveskjemaer	226
antall gaveskjemaer/saker m/beløp over 0	215
antall mottakere m/beløp over 0	390
antall mottakere m/beløp lik 0	12
sum nettoformue (kr)	92 259 000
Antall skjema fra skifteretten	82
antall mottakere	876
sum samlet nettoformue (kr)	59 890 000

* Arv til allmenntilgode formål er holdt utenfor.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

3 Fordeling av formue på ulike formuesobjekter

Eksisterende arveavgiftsstatistikk inneholder ikke fordeling av formue på enkelte bestanddeler. Bare nettoformue i boet framkommer, og i tillegg er praksis hos enkelte skattefogder slik at heller ikke nettoformue legges inn i saksbehandlersystemet hvis bosloddene åpenbart ikke vil gi utliknet avgift, jf. nærmere omtale i avsnitt 6. Dette innebærer at det heller ikke eksisterer noen overordnet oversikt over hvilke eiendeler som inngår i arveoppgjør, og heller ikke hvordan registrerte verdier og dermed ulike verdsettelsesprinsipper fordeler seg på de ulike eiendelene.

I utvalgsundersøkelsen ble det derfor bedt om en fordeling av formue i boet som avspeilte den oppstilling som kreves på skjema for arv og gave. De 636 privat skiftede boene som er gjenfunnet i registeret i 1998, gir en aggregert fordeling av *arvet formue i private oppgjør*, som vist i tabell 2.2. Nettoformuen på 11,4 mrd. kroner, består av bruttoformue på 12,8 mrd. kroner og samlet gjeld på 1,3 mrd. kroner (dvs. en gjeldsgrad på knapt 11 pst.). Formuesverdien er altså «blåst opp» for alle oppgjør, slik at tallene skal kunne presenteres i form av nasjonale størrelser.

Det største enkeltelementet i formuen er faste eiendommer, inkludert selveid bolig, aksje- og andelsleiligheter. Slike eiendommer utgjør om lag 54 pst. av samlet bruttoformue. Bankinnskudd utgjorde 4,2 mrd. kroner eller om lag 33 pst. av samlet bruttoformue. Øvrige eiendeler utgjør hver for seg bare små andeler av samlet formue.

Også registrerte eiendeler i næringsvirksomhet utgjør en liten andel av samlet registrert formue i forbindelse med arveoppgjør. De tre postene for 1) buskap, maskiner og annet løsøre, 2) skip og andre fartøyer, båter og fiskeresskaper og 3) eiendeler i næringsvirksomhet, som alle tre kan antas å berøre ulike former for næringsvirksomhet (enmannsforetak), utgjør samlet bare om lag 0,7 pst. av netto formue. Selv om en andel av posten fast eiendommer også kan inkludere noe eiendom anvendt i næringsvirksomhet, er dette anslaget lavt. Dette kan både ha sammenheng med at slike eiendeler anslås meget lavt, jf. drøfting av verdsettelsesprinsippene i utredningens [\(Link til\)](#) kapittel 8, og at utbredelsen av slike eiendeler er liten. Det siste kan igjen ha sammenheng med at planlagte generasjonsskifter eller andre overføringer av eiendeler ofte vil skje i form av gaver forholdsvis lenge før et skifte.

Børsnoterte aksjer og liknende utgjør om lag 3 pst. av brutto formue, og finnes blant om lag 16 pst. av observasjonene. Ikke børsnoterte aksjer og andeler, som ofte nevnes som eksempler der verdsettelsen er lav i forhold til de reelle verdiene som kan ligge i posten, inngikk i knapt 4 pst. av oppgjørene. De registrerte verdiene for denne posten utgjør under 1 pst. av brutto formue. Verdsettingen av disse eiendelene vil være lavere enn markedsverdi.

Tabell 2.2: Formuesverdi etter type arvegenstand. Bruttoformue, gjeld og nettoformue. Skattefogdene. Vedtaksdato 1998. Mill. kroner.

Type arvegenstandGjeld og nettoformue	Antall observasjoner	Samlet formuesverdi
Bruttoformue	636	12 785.1
Herav		
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/and.leil.)	400	54.3 %
Buskap, maskiner og annet løsøre	6	0.1 %
Skip og andre fartøy, båter, fiskeredskap	6	0.1 %
Eiendeler i næringsvirksomhet	80	0.5 %
Herav: biler og andre transportmidler	19	43.9 %
Inventar og annet løsøre ikke tatt med foran	52	40.5 %
Motorkjøretøyer	85	0.8 %
Fritidsbåter	10	0.1 %
Innbo og løsøre ikke tatt med foran (brannfors.sum)	234	1.8 %
Bankinnskudd	585	33.0 %
Kontantbeholdning, inkl. etterbet. lønn/pensjon	232	1.8 %
Børsnoterte aksjer, ihendehaverobl. og lign. verdip.	103	2.8 %
Ikke børsnoterte aksjer og andeler	24	0.6 %
Pantobligasjoner	11	0.2 %
Andre utestående fordringer	36	1.3 %
Livsforsikringspoliser o.l.	54	2.4 %
Skatt tilgode	87	0.2 %
Annet	24	0.2 %
Sum gjeld	611	1 338.6
Herav		
- pantegjeld, inkl. påløpte renterpr. dødsdato	65	29.0 %
- skattegjeld	63	2.1 %
- annen gjeld	149	20.3 %
- utgifter til begravelse og gravsted	574	36.4 %
- andre kostnader	246	11.4 %
Nettoformue	636	11 446.5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.3 inneholder en tilsvarende oversikt over *gaver*. Samlede rapporterte gaveoverføringer utgjorde 5,7 mrd. kroner, der bruttooverføringene var på 8,2 mrd. kroner. Gjeldsgraden i gaver er derved høyere enn for arv, på om lag 31 pst. Siden utgifter til begravelse mv. er en gjeldspost for boet ved arveoppgjør, men ikke i forbindelse med gaver, er denne forskjellen enda større når de mottatte verdier betraktes isolert. Netto gaveoverføringer tilsvarte om lag halvparten av de samlede netto arveoverføringene som er registrert hos skattefogdene.

Faste eiendommer er også for gaver det største enkeltelementet og utgjør om lag 56 pst. av samlet brutto formue. Ellers er kontantoverføringer og overføringer av bankinnskudd og kontanter en betydelig post, og i alt 31,4 pst. av bruttoformuen består av overføringer i slik form. Børsnoterte aksjer utgjør bare 2,8 pst. av brutto formue.

Når det gjelder direkte eide eiendeler som typisk har sammenheng med næringsvirksomhet, utgjør buskap, maskiner og løsøre om lag 6 pst. av samlet bruttoformue, og er dermed markert høyere som andel av gaver enn som andel av arv. Andel og beløp må likevel sies å være lave. Det er oppgitt så få andre eiendeler i næring at disse tallene ikke kan aggregeres til samlet nivå.

Ikke børsnoterte aksjer og andeler utgjør også en meget lav andel, bare 0,6 pst. av brutto formue. Siden slike eiendeler vurderes til 30 pst. av verdi, kan verdien enkelt korrigeres for dette. Andelen stiger da til om lag 2 pst. av brutto formue, dvs. fra 76 millioner kroner til om lag 250 millioner kroner. Omsetningsverdien av slike eiendeler kan også være påvirket av at eiendeler i selskapet er verdsatt lavt, mens gjeld og aksjekapital er verdsatt til pålydende.

På basis av undersøkelsen er ikke overføringer av eiendeler i næringsvirksomhet eller i form av aksjer og andeler av verdimessig stor betydning. Av de samlede observasjoner av gaveoverføringer på 636 i tabell 2.3, er det registrert eiendeler i næringsvirksomhet i 13 pst. Hyppigheten av slike eiendeler blant alle observasjoner av gaveoverføringer kan antyde en større utbredelse enn verdianslaget alene. Dette forutsetter imidlertid at verdiene er kraftig undervurdert, noe som kan være tilfellet.

Tabell 2.3: Formuesverdi etter type gavegjenstand. Bruttoformue, gjeld og nettoformue. Skattefogdene. Vedtaksdato 1998. Mill. kroner.

Type gavegjenstand	Gjeld og nettoformue	Antall observasjoner	Formuesverdi
Bruttoformue		215	8 193.4
Herav			
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/and.leil.)		109	55.7 %
Buskap, maskiner og annet løsøre		21	5.8 %
Bankinnskudd		41	12.6 %
Kontantbeholdning		59	18.8 %
Ikke børsnoterte aksjer og andeler		13	3.9 %
Ettergivelse av lån		6	1.0 %
Annet		8	1.0 %
Sum gjeld		72	2 535.3
herav			
Pantegjeld, inkl. påløpte renter		6	6.8 %
Annen gjeld		14	19.2 %
Andre kostnader		16	20.5 %
Nettoformue		215	5 658.2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

4 Verdsettelsesprinsipper

For å få en nærmere oversikt over verdsettelsesprinsippene, ble skattefogdene og skifterettene i utvalgets utvalgsundersøkelse bedt om å angi hvilken verdsettingsmetode som ligger til grunn for verdiene som inngår i avgiftsberegningen. Tabell 2.4 gir en samlet framstilling av verdsettingsmetodene ved *arv* hos skattefogdene. Det første panelet av tabellen gir en oppsummering av svarene fra skattefogdene for bruttoformue i undersøkelsen, som i tabell 2, organisert etter verdsettingsmetode.

De dominerende verdsettingsprinsippene er pålydende og salgssum, som samlet anvendes for mer enn halvparten (dvs. 55 pst.) av de oppgitte verdiene. At pålydende anvendes for en så stor del av den verdsatte bruttoformuen, har sammenheng med at en stor andel av formuen består av bankinnskudd der det er naturlig å bruke dette prinsippet, jf. avsnitt 3 der det framgår at bankinnskudd utgjør om lag 33 pst. av bruttoformuen. Videre er verdsettelsesmetoden «pålydende» brukt i forbindelse med formuesgjenstanden «innbo og løsøre» også i tilfeller der saksbehandler har godtatt det mottaker har ført opp i meldingen. «Pålydende» vil i denne sammenheng bety «Pålydende på meldingen». Feilføring i meldingene kan for øvrig også forklare en del av den høye andelen.

Ikke-dokumentert påstand har totalt blitt anvendt for om lag 16 pst. av alle verdiene i undersøkelsen, ved siden av det allerede omtalte forholdet knyttet til «pålydende». Skjønn og takst er blitt brukt for hhv. 11 og 8 pst. av verdiene. Ikke-børsnoterte aksjer utgjør bare om lag 0,3 pst. av bruttoformuen. Hvis vi legger til grunn at verdien av disse er angitt til 30 pst. av omsetningsverdi, vil de likevel bare utgjøre om lag 1 pst. av bruttoformuen. Figur 1 illustrerer desuten fordelingen av verdsettingsmetoder for bruttoformuen.

Verdsettelsesprinsipper er nærmere diskutert i utredningens [\(Link til \)](#) kapittel 8.

Tabell 2.4: Formuesverdier etter verdsettelsesmetoder i arvesaker. Skattefogdene. Vedtaksdato 1998. Millioner kroner og prosent

	Antall obs:	Formuesverdi
I alt	1977	12 785.1
Påstand, ikke dokumentert	630	16,5 %
Pålydende	698	31,2 %
Takst	61	8,2 %
Skjønn	221	11,0 %
Salgssum	168	24,1 %
Børskurs	58	1,2 %
Ikke børsnoterte aksjer	11	0,3 %
Annet	70	6,0 %
Uoppgitt	60	1,5 %
Faste eiendommer av alle slag:	400	54,3 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	68	14,1 %
Takst	49	14,8 %
Skjønn	112	19,2 %
Salgssum	145	43,7 %
Eiendeler i næringsvirksomhet, herav:	80	0,5 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	57	72,9 %
Skjønn	13	10,7 %
Motorkjøretøyer/fritidsbåter:	95	0,8 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	59	64,6 %
Skjønn	20	14,7 %
Salgssum	11	10,8 %
Innbo og løsøre ikke med tidligere:	234	1,8 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	143	48,7 %
Pålydende	13	28,4 %
Skjønn	67	17,4 %
Bankinnskudd/kontantbeholdning	817	34,7 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	226	18,0 %
Pålydende	547	77,3 %
Uoppgitt	30	2,0 %
Børsnoterte aksjer/ikke børsn. aksjer:	127	3,4 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	22	9,0 %

Tabell 2.4: Formuesverdier etter verdsettingsmetoder i arvesaker. Skattefogdene. Vedtaksdato 1998. Millioner kroner og prosent

Pålydende	24	26,2 %
Børskurs	58	33,5 %
Ikke børsnoterte aksjer	11	7,7 %
Pantobligasjoner, andre utestående fordringer, livsforsikringspoliser o.l., skatt til gode	188	4,0 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	44	10,5 %
Pålydende	104	65,5 %
Annet	23	18,4 %
Uoppgitt	15	5,4 %

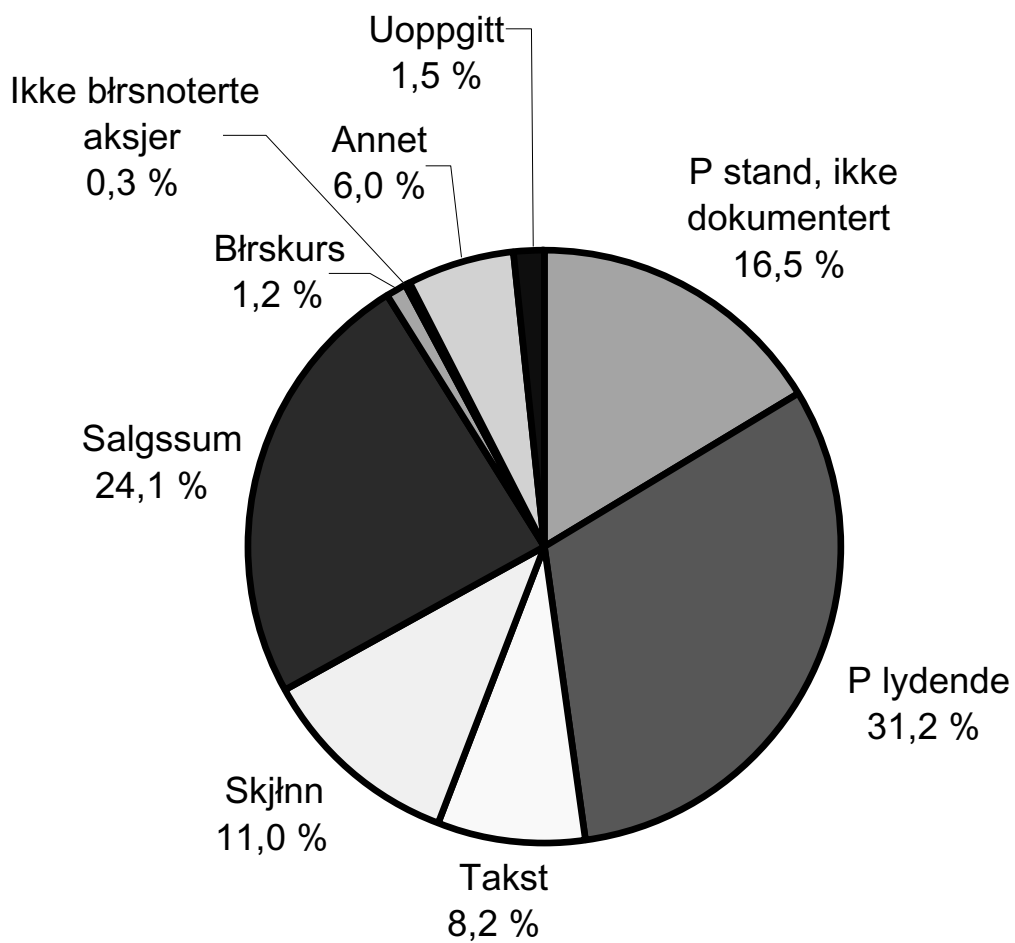
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.5 inneholder en tilsvarende oversikt over verdsettingsmetodene i *gavesaker* hos skattefogdene. Verdsetting basert på påstand eller pålydende omfattet opp mot halvparten av samlet verdi, mens mer objektive mål som salgssum, takst og åsetestakst ble brukt for knapt en tredel av verdien.

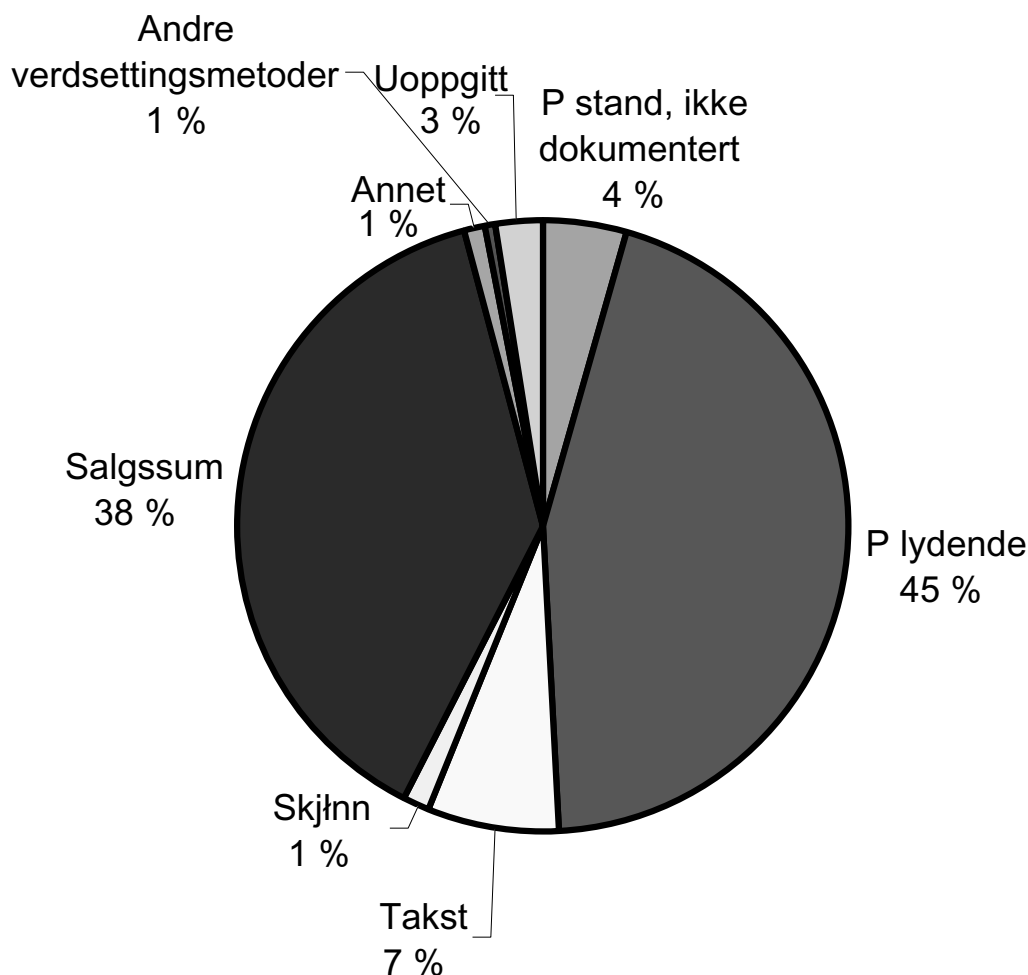
Tabell 2.5: Formuesverdier etter verdsettingsmetoder i gavesaker. Skattefogdene. Vedtaksdato 1998. Millioner kroner og prosent

	Antall obs	Formuesverdi
I alt	260	8 193.5
Påstand, ikke dokumentert	54	24.7 %
Pålydende	81	22.7 %
Takst	41	23.7 %
Landbrukseiendom etter åsetestakst	15	7.2 %
Skjønn	41	12.8 %
Salgssum	3	1.1 %
Ikke børsnoterte aksjer	7	2.6 %
Andre verdsettingsmetoder	9	2.4 %
Uoppgitt	9	2.9 %
Faste eiendommer av alle slag:	109	55.7 %
Herav:		
Påstand, ikke dokumentert	20	24.1 %
Takst	27	35.9 %
Landbrukseiendom etter åsetestakst	13	12.4 %
Skjønn	34	19.6 %
Buskap, maskiner og annet løsøre:	21	5.8 %
Herav:		
Takst	12	56.5 %
Bankinnskudd/kontantbeholdning:	100	31.4 %
Herved:		
Påstand, ikke dokumentert	25	28.3 %
Pålydende	67	62.5 %

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.1 Verdier i arvesaker fordelt etter verdsettelsesmetode. Skattefogdene. Vedtaksdato 1988
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.2 Verdier i arvesaker fordelt etter verdsettingsmetode. Skifterettene. Vedtaksdato 1988
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5 Om data ved offentlige skifter

Etter loven skal alltid et dødsfall meldes til skifteretten på dødsstedet, eller i landdistriktene til lensmannen. Skifteretten kontakter arvingene med spørsmål om de vil foreta privat skifte/privat registreringsforretning. Svarer arvingene nei på dette, f.eks. på grunn av usikkerhet knyttet til gjeldsovertaking, går saken til skifteretten og bobestyreren åpner offentlig skifte. Da foretas en fullstendig registrering av avdødes eiendeler og gjeld. Deretter fordeles innholdet i boet på livs- og testamentsarvinger. Til slutt fastsettes arveavgiften.

Arvemeldingsskjemaet «Melding om arv» (R-0015 B), som arvingene sender inn ved privat skifte, benyttes ikke ved offentlig skifte. Men den registreringen bobestyrer foretar innberettes til skifteretten, og gjør at skifteretten sitter på de samme opplysninger om eiendeler og gjeld som arvingene ved privat skifte fører på arvemeldingsskjemaet og sender skattefogden. Fordi avgiften allerede er beregnet når oppgjøret overføres til skattefogden, legges

ikke grunnlaget for disse sakene inn i saksbehandlersystemet hos skattefogden.

Tabell 2.6 inneholder en oversikt over fordelingen av dødsfall/booppgjør på private skifter, uskifte og offentlige skifter. Av samtlige dødsfall i 1998 ble uskifteordningen anvendt i om lag 27 pst. av tilfellene, og over de tre siste årene har både antall og andel avtatt. Offentlige skifter åpnes ved bare om lag 2 pst. av alle dødsfall, og utgjør om lag 1 000 tilfeller i året.

Et offentlig dødsbo kan sluttbehandles i skifteretten, men det kan også tilbakeleveres til arvingene for offentlig skifte. I 1997 ble det sluttbehandlet 876 dødsbo i skifterettene. Av disse hadde om lag 53 pst. så store arvelodder at det oppsto arveavgiftsplikt, i gjennomsnitt 86 000 kroner i hvert avgiftspliktig bo. Utmålt gjennomsnittlig avgift var i disse tilfellene mer enn dobbelt så høy som i private skifter.

Fordelingen av bruttoformue i offentlig skiftede bo er illustrert i figur 2.2. Pålydende er anvendt som verdsettelsesprinsipp for hele 45 pst. av bruttoformuen. Dette avspeiler at bankinnskudd og kontanter utgjør hele 44 pst. av verdiene i disse boene, bl.a. fordi eiendeler ofte kan være solgt under skiftet.

Antall dødsfall i tabell 2.6 vil ikke stemme nøyaktig med antall døde i befolkningsstatistikken (i 1998: 44 257), fordi dette tallet ifølge tilbakemeldinger inneholder både «overført annen rettskrets» og «overført fra andre rettskretser». Når det gjelder dødsfall «overført saksbehandling», er det ikke samsvar med «åpnede dødsbo». Grunnen er at dødsbo er registrert direkte i saksbehandlingssystemet, i stedet for registrering via dødsfallsbildet.

Tabell 2.6: Dødsfallsstatistikk offentlige skifter

	1996	1997	1998
	Sum	Sum	Sum
Antall dødsfall	47 763	48 433	48 013
Antall private skifter ¹	28 657	31 334	28 802
Antall uskiftede bo	14 068	13 318	12 975
Offentlige skifter			
Overført saksbehandling	1 149	1 136	1 137
Overført annen rettskrets	3 136	3 277	3 451
Annet ²	2 575	2 506	2 661
Antall testamenter	5 324	5 612	5 658
Åpnede dødsbo	964	1 054	1 102

¹ Inklusiv brutto aktiva av liten verdi, testamentfullbyrderbo, uskifte etter delvis skifte og gjenlevende enearving.

² Sum av «intet foretatt», «intet til skifte» og «antall ikke behandlede dødsfall».

Tabell 2.7: Sluttede dødsbo. 1997

	Antall skifter- etter	Samlet
Antall sluttede dødsbo 1997	86	876
Antall sluttede dødsbo 1997 m/avgiftsplikt.	81	465
Antall sluttede dødsbo 1997, antall og samlet utlignet avgift	80	40 107 081

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.8: Formuesverdi (uvektet) etter type arvegenstand. Bruttoformue, gjeld og nettoformue. Skifterettene. Utlodningstidspunkt 1998. Kroner og pst.

Type arvegenstandGjeld og nettoformue	Antall arve- saker	Formues- verdi
Bruttoformue	82	78 062 652
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/and.leil.)	53	40.7 %
Eiendeler i næringsvirksomhet	14	2.8 %
Innbo og løsøre ikke tatt med foran (brannfors.sum)	39	2.0 %
Bankinnskudd	77	42.8 %
Kontantbeholdning, inkl. etterbet. lønn/pensjon	47	1.6 %
Børsnoterte aksjer, ihendehaverobl. og lign. verdip.	12	3.5 %
Andre utestående fordringer	15	1.0 %
Livsforsikringspliser o.l.	8	0.5 %
Skatt tilgode	53	0.7 %
Annet	61	4.5 %
Sum gjeld	81	12 571 202
herav: pantegjeld, inkl. påløpte renter pr. dødsdato	6	9.4 %
Skattegjeld	58	13.2 %
Annen gjeld	42	19.1 %
Utgifter til begravelse og gravsted	66	12.0 %
Andre kostnader	77	39.2 %
Nettoformue	82	66 288 019

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.8 viser en oversikt over verdsettelsesprinsippene for formuesverdiene som passerte skifterettene i 1998. Tallene er ikke vektet opp, jf. omtale i avsnitt 1. Gjeldsgraden er om lag 16 pst., jf. tabell 2.8. Verdsettelse basert på pålydende var anvendt for om lag 45 pst., mens salgssum var anvendt for om lag 38 pst. av registrert bruttoformue. For en nærmere gjennomgang av ulike

forhold knyttet til disse verdsettelsesprinsippene, vises til utredningens [\(Link til\)](#) kapittel 8.

Bankinnskudd utgjorde om lag 43 pst. av verdien og er i hovedsak verdsatt lik pålydende. Faste eiendommer utgjør også i offentlige skifter en stor andel, dvs. om lag 41 pst. av bruttoformuen. Verdien av disse var for om lag 78 pst. av samlet registrert verdi, fastlagt ved salgssum. Eiendeler i næringsvirksomhet utgjør også her en liten andel av bruttoformuen i boet.

Tabell 2.9: Antall arvesaker og formuesverdi (uvektet) etter verdsettingsmetoder og formuesgjenstand. Skifterettene. Vedtaksdato 1998. Kroner

	Antall arvesaker	Formuesverdi
Sum brutto formue	379	78 062 652
Påstand, ikke dokumentert	24	4.5 %
Pålydende	193	44.6 %
Takst	24	7.1 %
Skjønn	8	1.4 %
Salgssum	69	38.3 %
Annet	12	1.0 %
Andre verdsettingsmetoder	3	0.6 %
Uoppgitt	46	2.6 %
Faste eiendommer av alle slag:	53	40.7 %
Herav:		
Salgssum	39	77.6 %
Innbo og løsøre ikke med tidligere:	39	2.0 %
Herav:		
Takst	11	20.1 %
Salgssum	15	67.1 %
Bankinnskudd:	77	42.8 %
Herav:		
Pålydende	72	96.7 %
Kontantbeholdning:	47	1.6 %
Herav:		
Pålydende	27	39.5 %
Uoppgitt	16	54.3 %
Andre utestående fordringer, livsforsikringspoliser	23	1.5 %
Herav:		
Pålydende	17	62.3 %
Skatt til gode:	53	0.7 %
Herav:		
Pålydende	37	77.9 %
Uoppgitt	14	18.3 %
Annet:	48	1.2 %
Herav:		
Pålydende	34	82.2 %

Kilde: Statistisk sentralbyrå

6 Om såkalte «null-bo», dvs. bo som ikke ilegges avgift

Som nevnt bl.a. i avsnitt 1, virker det som om praksis hos skattefogdene er slik at formue ikke legges inn i saksbehandlersystemet hvis arveloddene åpenbart ikke vil gi utliknet avgift. Konsekvensene av denne praksisen er eksempelvis at en person som arver 99 000 kroner ett år, ikke vil være med i statistikken, mens en som arver 101 000 kroner vil være oppført med hele beløpet. Eksemplet ovenfor forutsetter at personene ikke har arvet noe tidligere. En person som arver 30 000 kroner vil være med i statistikken hvis han tidligere har mottatt over 70 000 kroner i forskudd på arv fra samme person. Gaver fra felleseie og utdeling fra uskiftet bo til felles arving blir regnet å være gitt med en halvpart fra hver av ektefellene (det vil si at en person kan arve 200 000 kroner, 100 000 fra hver av foreldrene uten at det blir utlignet arveavgift).

Tilbakemeldinger underveis i undersøkelsen tilsa likevel at mange skattefogdkontorer la inn fullstendige opplysninger også om nullbo. Noen av de store skattefogdkontorene viste til at en vanlig praksis er at når de mottar skifteattesten fra skifteretten blir bare ca. 4-6 arvinger registrert (som regel uten grunnlag) når det er mange mottakere. Når arvemeldingene mottas, registreres i tillegg bare de arvingene som utløser avgift. De fleste bo er med andre ord lagt inn, men alle mottakerene og samlede verdier i boet er ikke registrert.

Sammenlikning av nullbo fra utvalgsundersøkelsen med registeret viser imidlertid at praksisen knyttet til nullbo er sterkt varierende både mellom skattefogdkontorer og innen det enkelte skattefogdkontor. Det virker som om rutineene for føring av nullbo er tilfeldige. Dette reduserer registerdatas anvendelsesområde, og utgjør dermed en svakhet ved dagens system.

7 Om generasjonsskifter

I undersøkelsen ble det også spurt om det foregikk generasjonsskifte i næringsvirksomhet i forbindelse med meldingen. Det ble oppgitt at dette skjedde i bare om lag 3 pst. av tilfellene, jf. tabell 2.10. Dette er en overraskende lav andel, og det bør presiseres at også gaver her er inkludert i tallene fra skattefogdene.

Tabell 2.10: Antall generasjonsskifte i næringsvirksomhet. Vedtaksdato 1998

	I alt	Ja	Nei	Vet ikke	Uoppgitt
Totalt	980	27	747	25	181
Skattefogdene	898	27	673	19	179
Skifterettene	82	0	74	6	2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

8 Utbredelse av arv til allmennyttige formål

I arveavgiftsstatistikken for 1997 er det registrert 183 millioner kroner fordelt på 660 mottakere av arv og gaver til allmennyttige formål. Arv og gaver til allmennyttige formål er fritatt for avgift. Tabell 2.11 viser hvordan slike overføringer fordelte seg på ulike mottakere i utvalgsundersøkelsen. Humanitære organisasjoner mottok både flest og høyest overføringer, mens misjonsforeninger mottok nesten like mange, men mye mindre overføringer.

Tabell 2.11: Arv/gaver til allmennyttige organisasjoner (avgiftsfrie). Antall og mottatt arv. Vedtaksdato 1998

Mottaker	Antall	Arv/gave beløp
Sykehjem mv.	7	1 149 844
Humanitære organisasjoner	22	12 100 581
Misjonsforeninger	19	2 123 691
Museer, universitetermv.	4	2 506 973

Kilde: Statistisk sentralbyrå

9 Utbredelse av ordningen med avslag på arv

Ved å gi avslag på arv, kan arven spres på flere mottakere og på den måten vil samlet avgift kunne bli redusert. Antall nye mottakere som følge av avslag på arv, inkludert i de tilfellene den første mottakeren bestemmer seg for å gi avslag på arv i ettertid (dvs. etter at opprinnelige arvemelding er sendt inn), utgjør om lag 15 pst. av samtlige mottakere. Dette tilsvarer at antallet mottakere øker med om lag 18 pst. som følge at flere mottakere kommer til som følge av avslag på arv.

Antall mottakere som velger å gi avslag, utgjør om lag 6 pst. av samtlige mottakere. Det er meget få personer som i slike tilfeller har gitt avslag på hele arven.

10 Fordeling på ulike mottakergrupper mv.

I utvalget kan fordelingen av mottakere etter slektskapsforhold betraktes. Tabell 2.12 inneholder en slik oppstilling. Barn, barnebarn og andre livsarvinger utgjør om lag 80 pst. av mottakerne, mens søsken utgjør om lag 9 pst. Særlig i gavesaker er det barn som er mottakere, mens det i offentlig skifte er forholdsvis sjelden at barn er mottakere. Barnebarn, ikke barn, og andre livsarvinger er den overlegent største gruppen ved offentlige skifter.

I følge Arveavgiftsdirektoratet var det 495 mottakere under 21 år som mottok avgiftspliktig arv over fribeløpet i 1998. Av disse mottok 38 pst. avgiftspliktig arv under 200 000 kroner, 43 pst. mellom 200 000 og 500 000 kroner og de resterende mer enn 500 000 kroner.

Tabell 2.12: Antall arv- og gavemottakere etter slektskapsforhold til giver. Vedtaksdato 1998

	Antall mottakere Alle	Skattefogd Arvesaker	Skattefogd Gavesaker	Skifterett
Slektskapsforhold				
I alt	3678	2400	402	876
Ektefelle/registrert partner	28	20	1	7
Samboer	6	6		
Forelder	23	22		1
Barn	1 453	1092	309	52
Søsken	296	205	3	88
Barnebarn, andre	1 454	776	61	617
Andre mottakere	365	235	27	103
Uoppgitt	53	44	1	8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

11 Nærmere om enkelte administrative forhold

I utvalget fra skattefogdene finner vi at i 51 pst. av de skiftede boene hadde avdøde sittet uskiftet, men i utvalget fra skifterettene hadde bare 24 pst. sittet uskiftet, jf. tabell 2.13. Av registerinformasjon framgår det for øvrig at blant dødsfallene ble uskifteordningen anvendt i om lag 27 pst. av tilfellene. Offentlig skifte ble åpnet i bare 2 pst. av tilfellene, jf. tabell 2.6.

Av de 82 sakene som ble utvalgt i skifterettene, forelå det testamente i 32 tilfeller (39 pst.). Tabell 2.13 viser videre at testamente har vært anvendt i 24 pst. av sakene hos skattefogdene og i 39 pst. av sakene i skifterettene. Siden skattefogdene har flest saker, vil gjennomsnittet ligge nær 24 pst.

I private skifter (skattefogdene) var det videre brukt advokat i 14 pst. av sakene, jf. tabell 2.13. I undersøkelsen ble det videre rapportert at det i mer enn 60 pst. av tilfellene i skifterettene var benyttet advokat. Dette avspeiler sannsynligvis at spørsmålet var uheldig utformet, slik at en andel av skifterettene har lagt til grunn at bruk av advokat inkluderer bobestyrer. Det vil bli oppnevnt bobestyrer i alle saker i skifterettene.

Tabell 2.13: Antall uskifte, testamente og benyttet advokat. Vedtaksdato 1998

	I alt	Ja		Nei	Uoppgitt
Skattefogdene					
Uskifte	672	346	(51 %)	319	7
Testamente	672	163	(24 %)	496	13
Benyttet advokat	672	95	(14 %)	555	22
Skifterettene					
Uskifte	82	20	(24 %)	62	0
Testamente	82	32	(39 %)	49	1
Benyttet advokat	82	52	(63 %)	29	1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ingen av skattefogdkontorene har hatt mottatt under 500 saker noen av disse årene, og ingen har utliknet avgift i mindre enn 100 saker. Finnmark er minst med 127 saker med avgift i 1996. Finnmark ligger også lavest på antall mottatte saker, og mottok i 1998 i alt 526 saker, jf. tabell 2.14.

Et skattefogdkontor opplyser at de har valgt antall saker istedenfor antall gavemeldinger. En generell pekepinn på reliabiliteten til dataene får vi ved å sammenligne dem med tilsvarende tall fra St. prp. nr. 1 (1997-98), hvor 1996-tallene er publisert. Antall ferdigbehandlede arve- og gavemeldinger i alt i 1996 var 52 510 ifølge St. prp. nr. 1, mens i undersøkelsen er tilsvarende tall 52 740. Antall saker med avgiftsplikt var 22 158 ifølge St. prp. nr. 1, og ifølge i arveavgiftsundersøkelsen 22 229.

Bruken av klageadgangen er belyst i tabell 2.15. Det ble rapportert i alt 1792 klager på vedtatte saker i 1998, og av disse ble om lag 16 pst. tatt til følge av skattefogdkontoret eller Skattedirektoratet. Skattefogdkontoret i Oslo mottok flest saker.

For mange av skattefogdene var det vanskelig å fremskaffe ønskede data, og en del celler er derfor uoppgitt. I tillegg er det gitt tilbakemeldinger som gjør at det bør settes et spørsmålstegn ved reliabiliteten til dataene. To av skattefogdene opplyser at det vil være en del feilregistrering ved mottak av klager. Et eksempel er når sakene ikke fører til ordinær klagesaksbehandling som følge av at saken i første omgang ikke var godt nok opplyst fra arvingenes side. Ved nye opplysninger blir saken behandlet som endret vedtak, men vil fremdeles inngå i klagestatistikken. Mottaksstatistikken er basert på journalføringen av mottatte saker, et par av skattefogdene har opplyst om at det vil være en del feil i denne journalføringen. Antall mottatte klager vil bli undervurdert i mottaksstatistikken (pga. manuell registrering).

Skattefogdene ble bedt om å sende inn rapport 5442 sammen med spørreskjemaene, da denne rapporten også tok for seg klager. Mens mottaksstatistikken er basert på manuelle registreringer (R5470) er R5442 en behandlingsstatistikk - antall vedtak, hvor en større del av materialet registreres automatisk ved vedtak. Tabell 2.16 inneholder slik vedtaksstatistikk. I 2 221

saker er det rapportert endret vedtak, altså i et noe høyere antall saker enn over.

Enkelte ytterligere administrative forhold knyttet til saksbehandlernes ressursinnsats i offentlige skifter, avspeiles i at skifterettene gjennomsnittlig rapporterte at 2,2 årsverk ble brukt på saksbehandling av arveoppgjør. Antall årsverk er imidlertid et meget usikkert tall, noen har inkludert bobehandlere mens andre har utelatt disse. Frafallet er stort.

Tabell 2.17 gir videre en oversikt over rapporteringen fra undersøkelsen om saker der saksbehandlingen tok ekstra tid, inkludert anslag på antall årsverk brukt i slik sammenheng. Anslaget for saker som tok ekstra tid, er meget høyt.

Både når det gjelder antall saker hvor saksbehandlingen har tatt ekstra tid og antall årsverk, er dette anslag gjort av skattefogdene. Spesielt antall saker er usikkert. I tillegg vil tallene vanskelig kunne sammenlignes mellom kontorene. Ekstra tid i forhold til hva? Dette er relativt, og det er tydelig at skattefogdene har ulikt syn på hva som er ekstra tid. Kommentarene fra to skattefogder illustrerer dette:

- Skattefogd 1: Her gjøres et anslag, vi har falt ned på 500 saker da vi mener at antall saker som krever nærmere vurdering ligger mellom en tredjedel og halvparten av den behandlede saksmengde.
- Skattefogd 2: Det tilstrebes en saksbehandlingstid på ett år etter dødsdato for arvesaker og ett halv år etter mottak av gavemelding for gavesaker. Vi antar at vi i de fleste saker har rukket å hente inn de fleste tilleggsopplysninger/dokumentasjoner innen denne tid og at det derfor er få saker. Antallet er i hvert fall ikke større enn tosifret. Den endelige beregningen må i noen gavesaker vente når det gjelder ikke-børsnoterte aksjer avhengig av hvilket tidspunkt i året gaven ble ytet, i påvente av likningsverdien.

Tabell 2.14: Antall meldinger om arv og gave etter skattefogdkontor de siste årene (etter vedtaksdato)

ARV/GAVER	1996		1997		1998	
	Antall meldinger	Antall med avgiftsplikt	Antall meldinger	Antall med avgiftsplikt	Antall meldinger	Antall med avgiftsplikt
Arv, hele landet	29817	14084	21625	10044	21509	10709
01 Østfol	1355	639	1104	611	1300	686
03 Oslo/Akershus	5945	3591	3535	2025	4322	2739
04 Hedmark	1096	465	1074	451	1091	529
05 Oppland	1354	592	1134	467	1087	459
06 Buskerud	2180	1240	1405	866	1041	565
07Vestfol	1299	677	1031	612	775	479
08 Telemark	845	445	1095	562	844	459
09 Aust-Agder	647	320	572	281	603	515
10Vest-Agder	763	408	800	404	789	419
11 Rogaland	3895	1966	1294	674	1296	686
12 Hordaland	2382	1079	2171	884	2016	969
14 Sogn og Fjordane	1301	375	816	290	599	218
15 Møre og Romsdal	1669	515	1224	441	1192	442
16 Sør-Trøndelag	1428	692	1299	458	1271	470
17 Nord-Trøndelag	784	271	665	227	598	251
18 Nordland	1739	483	1124	385	1509	431
19 Troms	715	231	810	287	766	267
20 Finnmark	420	95	472	119	410	125
Gaver, hele landet	22923	8145	20235	6796	20641	6497
01 Østfol	887	311	1388	456	1292	403
03 Oslo/Akershus	4209	2025	2492	1150	2577	1324
04 Hedmark	782	278	963	299	977	296
05 Oppland	1197	394	941	321	903	341
06 Buskerud	2600	1074	1579	645	1365	506
07Vestfol	867	300	842	377	632	270
08 Telemark	820	251	886	326	837	234
09 Aust-Agder	405	131		464	160	
10Vest-Agder	748	226	792	285	808	248
11 Rogaland	2395	867	2109	698	1830	592
12 Hordaland	1941	558	1911	599	1987	598
14 Sogn og Fjordane	649	164	774	227	697	191
15 Møre og Romsdal	2105	541	1948	522	1602	399
16 Sør-Trøndelag	1198	478	1535	375	1807	251

Tabell 2.14: Antall meldinger om arv og gave etter skattefogdkontor de siste årene (etter vedtaksdato)

17 Nord-Trøndelag	1009	259	806	217	778	213
18 Nordland	561	155	450	105	1052	253
19 Troms	415	101	659	149	917	191
20 Finnmark	135	32	160	45	116	27

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.15: Antall mottatte klager på vedtatte saker i 1998

	Antall klager 1998	Antall klager tatt til følge	Antall klager sendt til SkD	Antall tatt til følge av SkD
Hele landet	1792	261	105	26
01 Østfold*	114	.	7	.
03 Oslo/Akershus**	400	.	.	.
04 Hedmark	45	.	7	.
05 Oppland	111	.	4	.
06 Buskerud	183	150	.	3
07Vestfol	102	.	13	3
08 Telemark	124	.	6	.
09 Aust-Agder	75	.	.	4
10Vest-Agder	99	.	2	1
11 Rogaland	189	.	40	13
12 Hordaland***	86	72	6	0
14 Sogn og Fjordane	14	7	1	1
15 Møre og Romsdal	132	.	7	.
16 Sør-Trøndelag	102	.	3	0
17 Nord-Trøndelag	24	.	6	.
18 Nordland	15	.	1	0
19 Troms	30	23	2	0
20 Finnmark	10	9	.	1

* 56 saker i R5470, lagt til 58 saker. Korrigert for feil journalføring og saker som ikke defineres som klager (endret vedtak).

** Opplyser i følgebrevet at 44 saker er oversendt til SkD, av disse er 7 ferdigbehandlet - hvorav 2 av klagen ble tatt til følge. I de 400 sakene er det lagt til 69 (anslag) som følge av feil journalføring.

*** 3 saker er ikke mottatt tilbake fra SkD

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.16: Vedtaksstatistikk rapportskjema (Rapport 5442)

Rapport 5442	Endret vedtak skattefogd*	Endret vedtak SkD	Ingen endring i vedtak*	Totalt antall beh. klager
Hele landet	2221	25	352	2598
01 Østfol	88	2	30	120
03 Oslo/Akershus	447	6	145	598
04 Hedmark	43	0	2	45
05 Oppland	101	0	6	107
06 Buskerud	147	3	16	166
07Vestfol	89	0	11	100
08 Telemark	112	2	12	126
09 Aust-Agder	69	0	17	86
10Vest-Agder	93	2	4	99
11 Rogaland	235	2	64	301
12 Hordaland	193	1	14	208
14 Sogn og Fjordane	66	1	7	74
15 Møre og Romsdal	119	0	6	125
16 Sør-Trøndelag	107	5	4	116
17 Nord-Trøndelag	52	1	0	53
18 Nordland	134	0	6	140
19 Troms	110	0	7	117
20 Finnmark	16	0	1	17

* Endret vedtak skattefogd: Trenger ikke nødvendigvis å være en klage (se ovenfor), kan også gjelde rettelser pga. manglende opplysninger.

** Ingen endring i vedtak: Manuelle rutiner, dataene kan være ufullstendige.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.17: Antall vedtatte saker 1998 hvor saksbehandlingen tok ekstra tid. Antall årsverk 1998

	Antall saker m/ ekstra tid	Antall årsverk
Hele landet	15251	76.1
01 Østfol	30	3.8
03 Oslo/Akershus	2400	19
04 Hedmark	750	3
05 Oppland	900	3
06 Buskerud	1900	4.5
07Vestfol	500	2.5
08 Telemark	700	3
09 Aust-Agder	.	2.5
10Vest-Agder	450	3
11 Rogaland	2000	4
12 Hordaland	700	6
14 Sogn og Fjordane	810	2.8
15 Møre og Romsdal	500	4
16 Sør-Trøndelag	800	4
17 Nord-Trøndelag	607	2.8
18 Nordland	1800	4
19 Troms	400	2.5
20 Finnmark	4	1.7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedlegg 3

Opplegget for utvalgsundersøkelsen

1 Innledning

Som det er redegjort for i avsnitt 5.5, engasjerte Arveavgiftsutvalget Statistisk sentralbyrå våren 1999 til å gjennomføre en spørreundersøkelse hos skifterettene og skattefogdkontorene for å få noe mer utfyllende opplysninger om arv- og gaveoverføringer enn det Arveavgiftsstatistikken kan gi. Statistisk sentralbyrå sendte ut spørreskjemaer til alle 18 skattefogdkontor og alle 87 skifteretter i landet. I tillegg ble et mer detaljert spørreskjema sendt alle skattefogdkontor og et utvalg på ni skifteretter. Disse skjemaene skulle fylles ut for et nærmere beskrevet antall enkeltsaker med vedtaksdato i 1998.

Dette vedlegget presenterer undersøkelsesopplegget som ble benyttet. I avsnitt 2 er Statistisk sentralbyrås retningslinjer gjengitt. Det ble sendt brev med retningslinjer til både skattefogdkontorer og skifteretter.

Avsnitt 3 gjengir brev og spørreskjemaer som ble sendt til skattefogdkontorene. I skjema 1a, jf. figur 3.1, ble det spurt etter generelle opplysninger knyttet til antall arv- og gavemeldinger, ressursbruk mv. Hvert skattefogdkontor skulle fylle ut ett eksemplar av dette skjemaet. Skjema 2, jf. figur 3.2, inneholder spørsmål om enkeltsaker, og hvert skattefogdkontor skulle fylle ut ett eksemplar for hver sak, jf. utvalgsplanen i tabell 3.1.

I avsnitt 4 gjengis brev og spørreskjemaer som ble sendt til skifterettene. Skjema 1b, jf. figur 3.3, ble sendt til alle skifterettene og inneholdt spørsmål om generelle opplysninger knyttet til offentlige skrifter i perioden, ressursbruk mv. Hver skifterett skulle fylle ut ett eksemplar av dette skjemaet. I tillegg fikk et utvalg på ni skifteretter tilsendt skjema 2, jf. tabell 3.2. På samme måte som skattefogdkontorene, skulle disse tilfeldig uttrukne skifterettene svare på spørsmål om enkeltsaker, jf. figur 3.4.

Sentrale resultater fra undersøkelsen er gjengitt i vedlegg 2.

2 Generelle retningslinjer for utfylling av spørreskjemaene

Statistisk sentralbyrå utarbeidet et felles skjema med retningslinjer til både skattefogdkontorene og skifterettene. Rettledningen hadde følgende ordlyd:

«Finansdepartementet nedsatte 27. mai 1998 «eit utval som skal greie ut arveavgiftsordninga» (Arveavgiftsutvalget). Leder for utvalget er professor dr. juris. Frederik Zimmer. I forbindelse med utvalgets arbeid, er det nødvendig å innhente en del opplysninger fra landets skattefogder og skifteretter.

Det følger to skjemaer med denne sendingen. Skjema 1 fylles ut av alle skattefogdkontorene og skifterettene i landet., mens skjema 2 fylles ut av alle skattefogdkontorene og et utvalg av skifterettene. Frist for innlevering av skjemaene er 10. mai 1999. Skjemaene skal leses optisk og det er derfor benyttet tallkoder istedenfor beskrivende tekst enkelte steder. Vi ber om at disse kodene benyttes.

I det første skjemaet spørres det etter generelle opplysninger. De respektive embeter/kontorer fyller ut ett eksemplar av skjemaet. Vi ber om at svarene konkretiseres/tallfestes så langt det er mulig. Et omtrentlig tall er bedre enn ikke noe svar. Svarene vi får inn vil ikke bli sammenliknet, men vil bli brukt til å gi oss et bilde av situasjonen.

I det andre skjemaet spørres det etter opplysninger om enkeltsaker. De enkelte skattefogdkontorene og de utvalgte skifterettene fyller ut ett visst antall skjemaer (se Tabell 1 og 2). Dette er en representativ utvalgsundersøkelse, og det er da av stor betydning at retningslinjene for uttrekk av saker følges.

Utvalgsplan skattefogdene

Undersøkelsen omfatter alle arve- og gavemeldinger arkivert i 1998. Den enkelte skattefogd skal trekke ut tilfeldige arve- og gavemeldinger fra arkivet, og opplysningene registreres på skjema 2 (ett skjema for hver sak). Antall saker den enkelte skattefogd skal registrere avhenger av det totale antall saker behandlet i 1998. Tabell 1 viser antall saker som skal registreres av de enkelte skattefogdene og hvilke måneder sakene skal trekkes fra. Kolonne 4 viser startdatoen (etter vedtaksdato) for når sakene skal trekkes ut de enkelte månedene, dvs. det er saker med arkivnummer fra dette tidspunktet hver måned som skal registreres. Skattefogden i f.eks. Østfold (fylke 01) skal til sammen fylle ut 42 skjemaer med arvesaker og 13 skjemaer med gavesaker. Det skal trekkes ut 4 arvesaker fra januar, 3 fra februar 4 fra mars osv. Østfold skal trekke ut 2 gavemeldinger fra januar og en fra hver av de resterende 11 månedene. Videre skal Østfold trekke ut de 4 første arvemeldingene og de 2 første gavemeldingene med arkivnummer fra/etter 01.01.98, de første 3 arvemeldingene og den første arvemeldingen fra 01.02.98, osv.

Tabell 3.1: [Tabell 3.1:] Tabell 1

Skattefogd- Fylkesnr. og fylke	Arve- meldi- nger	Gave- meldi- nger	Star- tdat o	1. kvartal			2. kvartal			3. kvartal			4. kvartal		
				Jan	Feb	Mar	Apr	Mai	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Des
				A G	A G	A G	A G	A G	A G	A G	A G	A G	A G	A G	A G
01 Østfol	42	13	01	4	2	3	1	4	1	3	1	4	1	3	1
03 Oslo/ Akershus	114	37	15	9	4	1	3	9	3	1	3	9	3	1	3
04 Hed- mark	33	11	01	3	1	3	1	3	1	2	1	3	1	3	1
05 Oppland	32	11	15	2	0	3	1	3	1	2	1	3	1	3	1
06 Busk- erud	43	14	01	4	2	4	2	4	1	3	1	4	1	3	1
07 Vestfol	30	11	15	2	1	3	1	2	1	3	1	2	1	3	1
08 Telemark	29	9	01	2	1	3	1	2	1	3	1	2	1	3	1
09 Aust- Agder	15	6	15	1	0	1	1	1	0	2	1	1	0	1	1
10 Vest- Agder	26	8	01	2	0	2	1	2	1	2	0	3	1	2	0

Tabell 3.1: [Tabell 3.1:] Tabell 1

11 Roga-land	52	17	15	4	1	5	2	4	1	4	1	5	2	4	2	4	1	5	2	4	2	4	1	4	1	5	1
12 Horda-land	56	19	01	5	2	4	2	5	1	4	2	5	1	5	2	4	2	5	1	4	2	5	2	5	1	5	1
14 Sogn og Fjordane	21	7	15	2	1	1	0	2	1	2	0	1	0	2	1	2	0	2	1	1	0	2	1	2	1	2	1
15 Møre og Romsdal	47	16	01	4	2	4	1	3	1	4	2	4	1	4	1	4	2	4	1	4	1	4	2	4	1	4	1
16 Sør-Trøndelag	48	16	15	4	1	4	2	4	1	4	1	4	2	4	1	4	1	4	2	4	1	4	1	4	1	4	2
17 Nord-Trøndelag	23	8	01	2	1	2	1	2	0	2	1	2	1	2	0	1	1	2	1	2	0	2	1	2	1	2	0
18 Nord-land	34	11	15	3	0	3	1	2	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	2	1	3	1	3	1	3	1
19 Troms	24	7	01	2	1	2	1	2	0	2	0	2	0	2	1	2	1	2	0	2	0	2	1	2	1	2	1
20 Finnmark	7	3	15	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0

Utvalgsplan skifterettene

Skifterettene nedenfor er valgt ut tilfeldig. Disse skal fylle ut skjema 2 med opplysninger om offentlige skifter av dødsbo. Ett skjema per sak. Skifterettene starter med den første saken i 1998 (utlodningstidspunkt) og fyller ut fortløpende med antall saker som vist i siste kolonnen i tabell 2.

Tabell 3.2: [Tabell 3.2:] Tabell 2

Kommune-nummer	Skifterett	Antall saker
1805	Ofoten herredsrett	7
1416	Ytre Sogn sorenskriverembete	7
1102	Sandnes sorenskriverembete	6
1221	Sunnhordland sorenskriverembete	10
1601	Midt-Trøndelag sorenskriverembete	10
0706	Sandefjord sorenskriverembete	10
0806	Skien og Porsgrunn byrett	10
0301	Oslo skifterett	20
1201	Bergen byfogdembete	20

Rettledning for utfylling av spørreskjema 1 og 2

Skjema 1a - kun skattefogdene

Dette skjemaet skal kun fylles ut av skattefogdene, og hver skattefogd skal fylle ut ett skjema hver.

Skjema 1b - kun skifterettene

Dette skjemaet skal kun fylles ut av skifterettene, og hvert kontor skal fylle ut ett skjema hver.

*Skjema 2**Bakgrunnsopplysninger*

1. Skattefogdkontoret fyller ut de to første feltene med fylkesnummeret (to siffer) til kontoret (for riktig kode se også tabell 1 ovenfor), skifteretten fyller ut de fire feltene med kommunenummeret hvor retten ligger.

2. Sett en A i feltet hvis det er en arvesak, en G hvis det er en gavesak (kun A er aktuell for skifteretten).

3. Saksnummer som hver sak får tildelt. Skattefogdene utelater den første bokstaven (A eller G). Skifterettene utelater bindestreken mellom årstall og den fortløpende nummereringen. Legg inn ledende nuller. Eks.: Saksnummer «93-865» skrives «9300865».

4. Rådighetsdatoen/dødsdatoen bestemmes av dødsdatoen til arvelater ev. lengstlevende arvelater i uskiftet bo. For gaver/forskudd på arv regnes den datoen da ytelsen fant sted.

5. Vedtaksdato/utlodningstidspunkt

6. Givers/arvelaters fødselsnummer, 11 siffer.

7.10. Sett kryss i riktig boks.

Opplysninger om boet/gaven

11. Verdien av arv/gaven fordeles på formuesgjenstander, og metoden (koden) for verdsetting av hver enkelt formuesgjenstand angis.

For skattefogdene: De alternative formuesgjenstandene er de samme som er oppgitt på arve- og gavemeldingene.

For skifterettene: Formuesgjenstandene må grupperes som best etter listen. Verdsettingen skal være som på utlodningstidspunkt. Verdsettingsalternativene 6 og 10-15 vil bare i sjeldne tilfeller passe for skifterettene.

Koder for verdsetting:

1 = Påstand, ikke dokumentert (arvingens påstand, verdsettelse i skiftesamling eller bobestyrers verdsetting der verdien ikke er dokumentert på annet vis).

2 = Pålydende (bankkonti etc.)

3 = Takst (f.eks. godkjent takstmann eller tilsvarende skiftetakst)

4 = Landbrukseiendom etter åsetetakst, jf. arveavgiftsloven § 14

5 = Skjønn (saksbehandlers skjønn, bobestyrers skjønn, antatt salgsverdi)

6 = Rettslig skjønn (f.eks. etter tvist eller etter arveavgiftsloven § 37)

7 = Salgssum

8 = Børskurs, annen notering (f.eks. aksjer, obligasjoner)

9 = Ikke børsnoteerte aksjer, jf. arveloven § 11A

10 = Likningsverdi

11 = Likningsverdi multiplisert med 2

12 = Likningsverdi multiplisert med 3

13 = Likningsverdi multiplisert med 4

14 =Likningsverdi multiplisert med 5

15 =Brannforsikringssum

16 =Annet

12. Fordelingen av boet/gaven på mottakerne.

- Kolonnen «mottaker» fylles ut med fødselsnummeret (11 siffer) til alle arvingene/gavemottakerne. Hvis det skulle være mer enn 12 mottakere kan tabellen kopieres over på eget ark og resten føres der.

- Det respektive slektskapsforhold/sivil status føres i den neste kolonnen ved å angi den rette koden. Kodene er:

1 = Ektefelle/registrert partner

2 = Samboer

3 = Forelder

4 = Barn

5 = Søsken

6 = Barnebarn, andre slektninger

7 = Andre mottakere

- I den tredje kolonnen fordeles arve-/gavebeløpet på de ulike mottakerne.

- I fjerde kolonne føres tidligere utdelt beløp opp.

- I femte kolonne legges de to foregående kolonnene sammen.

- Kolonnen «avkall på arv» fylles bare ut hvis dette har forekommet. Det er tre koder å velge mellom:

1 = personen har gitt avkall på hele arven

2 = personen har gitt avkall på deler av arven

3 = personen har mottatt som følge av avkall på arv

- Strengt tatt er ikke en person som gir avkall på hele arven lenger en mottager, men det er viktig at disse også føres opp slik at det totale omfanget av avkall på arv kan kartlegges.

13. Arv og gaver til allmenntilrette organisasjoner (ikke avgiftspliktige). Fyll inn hvordan arven eller gaven er fordelt på ulike typer allmenntilrette organisasjoner.

14. Antall nye mottakere i et bo hvor en eller flere av de opprinnelige mottakerne har gitt avkall på arv.

15. Samlet beløp som er gitt videre som følge av avkall på arv (verdien på arven til de under spm. 12)»

3 Skattefogdkontorene

3.1 Brev fra Skattedirektoratet til samtlige skattefogder av 3. mars 1999

Undersøkelse for offentlige utvalg om arveavgift

Vi viser til vedlagte brev fra Finansdepartementet av 27.01.99.

Finansdepartementet har oppnevnt et utvalg som har i oppgave å utrede fremtidig arveavgiftsordning. For å få et best mulig utredningsgrunnlag ønsker utvalget å samle inn data ut over det som finnes i arveavgiftssystemet. Utvalget har i denne forbindelse tatt kontakt med Statistisk sentralbyrå som

vil forestå tilrettelegging og praktisk gjennomføring av en undersøkelse om enkelte forhold knyttet til fastsettelse av arveavgift.

Som det fremgår av brevet fra Finansdepartementet vil Statistisk sentralbyrå ta direkte kontakt med det enkelte skattefogdkontor og be dem besvare et sett spørsmål knyttet til et utvalg ferdigbehandlede avgiftsskjemaer. Undersøkelsen vil finne sted i løpet av første halvår 1999. Skattedirektoratet vil med dette anmode skattefogdkontorene om å besvare spørsmålene fra utvalget etter beste evne.

3.2 Brev fra Statistisk sentralbyrå til landets skattefogder av 13. april 1999

Undersøkelse av arv og gaver

Regjeringen nedsatte i mai 1998 et utvalg som skal utrede arveavgiftsordningen. Utvalget har funnet det nødvendig å innhente en del opplysninger ut over det som allerede er tilgjengelig om arv og gaver. Statistisk sentralbyrå (SSB) vil på oppdrag av utvalget innhente den nødvendige informasjonen på vedlagte skjema. SSB viser her til brev fra Skattedirektoratet datert 03.03.99.

Med vårt brev følger spørreskjemaer med rettleiding for utfylling. Skjema 1a skal gi en oversikt over behandlede saker. Skjema 2 fylles ut med opplysninger fra et bestemt antall enkeltsaker som ble ferdigbehandlet i 1998 (ett skjema for hver sak), jf. rettleidingen tabell 1. Det er viktig å lese rettleidingen nøye før utfylling, og SSB håper den vil være til hjelp.

Frist for utfylling og tilbakesending av skjemaene er satt til 10. mai 1999.

Har du spørsmål til utfyllingen er du velkommen til å ringe Siv Irene Pedersen på telefon 62 88 55 53 eller Erik Breivik på telefon 62 88 52 44.

Vi ser fram til et godt samarbeide.

Undersøkelse om arv og gaver

Undergitt
taushetsplikt

 Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

⊥

Skjema 1a

Viktig: Blanketten skal leses maskinelt, så det er derfor viktig at utfyllingen blir utført nøyaktig. Bruk helst blå eller svart penn.

Sett kryss slik: ☒ og ikke slik: ☒ Hvis kryss i feil rute: Skriv tall slik:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Spørsmål til den enkelte skattefogd ⊥

1 Fylkesnummer:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2 Hvor mange arve- og gavemeldinger er behandlet (etter vedtaksdato) de siste årene?

⊥		I alt (antall)	Med avgiftsplikt (antall)	Til allmennyttige formål (antall)	Utlignet avgift (beløp)
1996	Arv				
	Gave				
1997	Arv				
	Gave				
1998	Arv				
	Gave				

3 Hvordan registreres bo-/arveoppgjør hvor det ikke fastsettes avgift (nullbo) inn på skattefogdens saksbehandlersystem (arveavgiftssystemet). Sett kryss ved ett alternativ.

☐ Navn og verdier ☐ Kun navn ☐ Ingen registrering ☐ Varierende praksis

4 Antall mottatte klager på vedtatte saker i 1998. Gjelder en klage flere forhold føres alle opp under fordelingen. ⊥

⊥	Totalt (antall)	Tatt til følge (antall)
I alt		
- verdsettelse		
- saksbehandling		
- faktum		
- lovanvendelse		
Antall sendt til skattedirektoratet for viderebehandling		

5 Antall vedtatte saker i 1998 hvor saksbehandlingen tok ekstra tid (eksempelvis nærmere vurdering/innhenting av tilleggsopplysninger i forhold til verdsettelsen som er rapportert fra arvingens side, gi anslag hvis nøyaktige tall ikke er mulig å oppdrive).

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

6 Hvor mange årsverk gikk i 1998 med til å behandle avgift på arv/gaver?

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

RA-0401-1 02.99

Skjemaet foreligger i begge målformer

⊥

Figur 3.1 Skjema 1a til skattefogdkontorene

Undersøkelse om arv og gaver

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Undergitt
taushetsplikt

Skjema 2

Viktig: Blanketten skal leses maskinelt, så det er derfor viktig at utfyllingen blir utført nøyaktig. Bruk helst blå eller svart penn.

Sett kryss slik: ☒ og ikke slik: ☒ Hvis kryss i feil rute: ☐ Skriv tall slik:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Bakgrunnsopplysninger

- 1 Skattefogd/Skifterett (fylkes-/kommunenr.)
- 2 Sakstype (sett en A i feltet hvis det er en arvesak, en G hvis det er en gavesak, kun A er aktuell for skifteretten)
- 3 Saksnummer
- 4 Rådighetsdato (dag, md., år)
- 5 Vedtaksdato/utlodningstidspunkt (dag, md., år)
- 6 Givers/arvelaters fødselsnummer

Hvis Arvesak:

- 7 Satt avdøde i uskifte? Ja ☐ Nei ☐
- 8 Foreligger det testamente? Ja ☐ Nei ☐
- 9 Er det benyttet advokat i oppgjøret? Ja ☐ Nei ☐
- 10 Inkluderer oppgjøret/gaven også generasjonsskifte i næringsvirksomhet? Ja ☐ Nei ☐ Vet ikke ☐

Opplysninger om boet/gaven

11 Fordelingen av bruttoformuen på formuesgjenstander:

Formuesgjenstand	Formuesverdi	Metode for verdsetting
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/andelsleil.)		
Buskap, maskiner og annet løsøre		
Skip og andre fartøy, båter, fiskeredskap		
Eiendeler i næringsvirksomhet, herav: -beholdning av varer og råstoffer		
-maskiner og redskaper		
-biler og andre transportmidler		
-inventar og annet løsøre ikke tatt med foran		
-forretningsverdi («goodwill»)		
Motorkjøretøyer		
Fritidsbåter		
Innbo og løsøre som ikke er tatt med foran (brannfors.sum)		
Bankinnskudd		
Kontantbeholdning, inkl. etterbetalt lønn, pensjon		
Børsnoterte aksjer, ihendehaverobl. og lign. verdipapirer		
Ikke børsnoterte aksjer og andeler		
Pantobligasjoner		
Andre utestående fordringer		
Livsforsikringspoliser o.l.		

RA-0401-3 02.99
Skjemaet foreligger i begge målformer
Vend!

Figur 3.2 Skjema 2 til skattefogdkontorene

11 Fordelingen av bruttoformuen på formuesgjenstander (forts.).

Formuesgjenstand	Formuesverdi	Metode for verdsetting
Ettergivelse av lån		
Rettigheter		
Skatt tilgode		
Annet		
Bruttoformue		
Hvis Arvesak:		
Gjeld og fradrag		
-Pantegjeld, inkl. påløpte renter pr. dødsdato		
-Skattegjeld		
-Annen gjeld		
-Utgifter til begravelse og gravsted		
-Andre kostnader		
Sum gjeld		
Nettoformue		

12 Fordelingen av boet/gaven på mottakere (se rettleiding for utfylling).

[illegible]

13 Arv/gaver til allmenntilretteleggende organisasjoner.

Mottaker	Antall mottakere	Arv/gavebeløp
Sykehjem m.v.		
Humanitære organisasjoner		
Misjonsforeninger		
Museer, universiteter m.v.		

14 Ved avkall på arv: hvor mange nye mottakere trådte inn?

15 Hvor stort beløp er gått videre til andre som følge av avkall på arv?

4 Skifterettene

4.1 Brev fra Det kongelige Justis- og politidepartement til skifterettene av 23. mars 1999

Spørreundersøkelse i regi av Arveavgiftsutvalget

Justisdepartementet er kontaktet av Arveavgiftsutvalget vedrørende spørreundersøkelsen utvalget vil gjennomføre ved skifterettene.

Arveavgiftsutvalget ble oppnevnt 27.05.1998 og skal avgi sin utredning innen 01.12.1999. Mandatet innebærer at utvalget skal vurdere arveavgiften på et bredt grunnlag, inkludert satsstruktur, fribeløp, arveavgiftsgrunnlaget og verdsetting av arveavgiftsgrunnlaget. Det eksisterende datagrunnlaget om fordelingen av arv i befolkningen er mangelfullt og utvalget ønsker derfor å innhente ytterligere opplysninger.

Undersøkelsen skal gjennomføres av Statistisk sentralbyrå som en spørreundersøkelse ved skattefogdkontorene og skifterettene. Dette innebærer at alle skifterettene vil motta et spørreskjema hvor målet bl a er å få kartlagt bruken av testament, uskifte og offentlig skifte. I tillegg vil det være spørsmål knyttet til arveavgift ved offentlig skifte. Dessuten vil 10 skifteretter få et tilleggsskjema hvor det bes om ytterligere opplysninger knyttet til et visst antall enkeltsaker. Det vil bli utarbeidet veiledning og oppgitt kontaktpersoner så vel i Statistisk sentralbyrå som i Finansdepartementet.

Materialet skal danne grunnlag for endringer i regelverket. Dette vil på sikt også være en fordel for skifterettene. Justisdepartementet håper derfor at skifterettene vil stille seg positivt til å bidra i dette arbeidet. Det vises for øvrig til vedlagte brev fra justitiarius Anne Cathrine Frøstrup, som er medlem av utvalget.

4.2 Brev fra Statistisk sentralbyrå til landets skifteretter av 13. april 1999

Undersøkelse av arv og gaver

Regjeringen nedsatte i mai 1998 et utvalg som skal utrede arveavgiftsordningen. Utvalget har funnet det nødvendig å innhente en del opplysninger ut over de som allerede er tilgjengelige om arv og gaver. Statistisk sentralbyrå (SSB) vil på oppdrag fra utvalget innhente den nødvendige informasjonen på vedlagte skjema. SSB viser her til brev fra Justisdepartementet datert 23.03.99.

Med vårt brev følger spørreskjemaer med rettleiding for utfylling. Skjema 1b skal fylles ut av alle landets skifteretter. Skjema 2 skal kun fylles ut for et utvalg av skifteretter, jf. rettleidingen tabell 2. Det er viktig å lese rettleidingen nøye før utfylling, og SSB håper den vil være til hjelp.

Frist for utfylling og tilbakesending av skjemaene er satt til 10. mai 1999.

Har du spørsmål til utfyllingen, er du velkommen til å ringe Siv Irene Pedersen på telefon 62 88 55 53 eller Erik Breivik på telefon 62 88 52 44.

Vi ser fram til et godt samarbeide.

Undersøkelse om arv og gaver

Undergitt
taushetsplikt

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Skjema 1b

⌞

Viktig: Blanketten skal leses maskinelt, så det er derfor viktig at utfyllingen blir utført nøyaktig. Bruk helst blå eller svart penn.

Sett kryss slik: ☒

og ikke slik: ☐

Hvis kryss i feil rute: ☐

Skriv tall slik:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Spørsmål til den enkelte skifterett

1 Kommunenummeret til skifteretten:

⌞

2 Dødsfallsstatistikk/offentlige skifter.

	1996	1997	1998
Antall dødsfall i perioden			
Antall private skifter*			
Antall uskiftede bo			
Overført saksbehandling			
Overført annen rettskrets			
Annet**			
Totalt antall testamente i dødsfallsbehandlingen			
Åpnede dødsbo			
Sluttede dødsbo (kun 1997 tall):			
- med avgiftsplikt			
- utlignet avgift			

* Inkl. brutto aktiva av liten verdi, testamentfullbyrderbo, uskifte etter delvis skifte og gjenlevende enearving.

** Intet foretatt, intet til skifte og antall ikke behandlede dødsfall.

3 Hvor mange årsverk gikk i 1998 med til arveoppgjør ved offentlige skifter (inkluderer alle som er involvert, herav bobehandlere, dommere, sekretærer osv.)?

⌞

⌞

RA-0401-2

02.99

Skjemaet foreligger i begge målformer

Figur 3.3 Skjema 1b til skifterettene

Undergitt
taushetsplikt

Undersøkelse om arv og gaver

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Skjema 2

Viktig: Blanketten skal leses maskinelt, så det er derfor viktig at utfyllingen blir utført nøyaktig. Bruk helst blå eller svart penn.

Sett kryss slik: ☒ og ikke slik: ☒ Hvis kryss i feil rute: Skriv tall slik:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Bakgrunnsopplysninger

- 1 Skattefogd/Skifterett (fylkes-/kommunenr.)
- 2 Sakstype (sett en A i feltet hvis det er en arvesak, en G hvis det er en gavesak, kun A er aktuell for skifteretten)
- 3 Saksnummer
- 4 Rådighetsdato (dag, md., år)
- 5 Vedtaksdato/utlodningstidspunkt (dag, md., år)
- 6 Givers/arvelaters fødselsnummer

Hvis Arvesak:

- 7 Satt avdøde i uskifte? Ja ☐ Nei ☐
- 8 Foreligger det testamente? Ja ☐ Nei ☐
- 9 Er det benyttet advokat i oppgjøret? Ja ☐ Nei ☐
- 10 Inkluderer oppgjøret/gaven også generasjonsskifte i næringsvirksomhet? Ja ☐ Nei ☐ Vet ikke ☐

Opplysninger om boet/gaven

11 Fordelingen av bruttoformuen på formuesgjenstander:

Formuesgjenstand	Formuesverdi	Metode for verdsetting
<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 20px;"></table>		
Faste eiendommer av alle slag (også aksje/andelsleil.)		
Buskap, maskiner og annet løsøre		
Skip og andre fartøy, båter, fiskeredskap		
Eiendeler i næringsvirksomhet, herav:		
-beholdning av varer og råstoffer		
-maskiner og redskaper		
-biler og andre transportmidler		
-inventar og annet løsøre ikke tatt med foran		
-forretningsverdi («goodwill»)		
Motorkjøretøyer		
Fritidsbåter		
Innbo og løsøre som ikke er tatt med foran (brannfors.sum)		
Bankinnskudd <table border="1" style="display: inline-table; width: 30px; height: 20px;"></table>		
Kontantbeholdning, inkl. etterbetalt lønn, pensjon		
Børsnoterte aksjer, ihendehaverobl. og lign. verdipapirer		
Ikke børsnoterte aksjer og andeler		
Pantobligasjoner		
Andre utestående fordringer		
Livsforsikringspoliser o.l.		

RA-0401-3 02.99
Skjemaet foreligger i begge målformer

Vend!

Figur 3.4 Skjema 2 til skifterettene

11 Fordelingen av bruttoformuen på formuesgjenstander (forts.).

Formuesgjenstand	Formuesverdi	Metode for verdsetting
Ettergivelse av lån		
Rettigheter		
Skatt tilgode		
Annet		
Bruttoformue		
Hvis Arvesak:		
Gjeld og fradrag		
-Pantegjeld, inkl. påløpte renter pr. dødsdato		
-Skattegjeld		
-Annen gjeld		
-Utgifter til begravelse og gravsted		
-Andre kostnader		
Sum gjeld		
Nettoformue		

12 Fordelingen av boet/gaven på mottakere (se rettledning for utfylling).

[illegible]

13 Arv/gaver til allmennyttige organisasjoner.

Mottaker	Antall mottakere	Arv/gavebeløp
Sykehjem m.v.		
Humanitære organisasjoner		
Misjonsforeninger		
Museer, universiteter m.v.		

14 Ved avkall på arv: hvor mange nye mottakere trådte inn?

7

15 Hvor stort beløp er gått videre til andre som følge av avkall på arv?

Vedlegg 4

Framskrivinger av formuesfordeling med modellen MOSART

Av Dennis Fredriksen, Statistisk sentralbyrå

1 Innledning

Ved utformingen av avgiftssystemet for arv og gaver vil utviklingen i størrelse og fordeling av formue være av interesse. Dette vedlegget diskuterer utviklingen i formue og formuesfordeling blant den eldre halvdel av befolkningen med tanke på formuens betydning for arv, og simuleringsmodellen MOSART brukes til å framskrive formue. I det følgende vil vi først presentere modellen MOSART og de egenskapene ved modellen som er spesielt viktige for formuesoppbyggingen. Derne st presenteres noen resultater. Sammenlignet med andre framskrivinger fra MOSART, for eksempel folketrygdens pensjonsytelser, vil framskrivingene av sparing, arv og formue være beheftet med adskillig mer usikkerhet. Det må derfor presiseres at det er vanskelig å gi klare konklusjoner, spesielt på *fordeling* av formue i framtiden.

De eldre vil utgjøre en økende andel av befolkningen i flere ti-år framover, både fordi vi forventer at levealderen vil gå opp og fordi fødselskullene fra slutten av den 2. verdenskrig og utover var betydelig større enn fødselskullene i mellomkrigsårene. Økningen i antallet eldre bidrar til økt samlet formue fordi formuen som regel øker med alderen. Arv, målt som andel av bruttonasjonalproduktet, vil få en større betydning etterhvert som de eldre årskullene øker i størrelse sammenlignet med de yngre årskullene. Samtidig antyder beregningene at gjennomsnittlig formue blant de eldre vil øke, også målt relativt mot lønnsnivået blant de yrkesaktive.

I framskrivingene som gjengis i avsnitt 3, blir fordelingen av formue noe mindre skjev på sikt. Det er imidlertid uklart om dette skyldes reelle trekk ved norsk økonomi eller svakheter i beregningsopplegget. En rekke grunner taler for at vi undervurderer ulikheten i formue i framskrivingene, blant annet knyttet til samvariasjon mellom nære slektningers yrkesvalg. Skal vi trekke noen konklusjon, så er det at vi kun vil se moderate endringer i fordelingen av formue blant de eldste i de nærmeste ti-årene.

2 Om MOSART og forutsetningene

Framskrivingene av formue bygger på mikrosimuleringsmodellen MOSART, se blant annet Fredriksen (1998) for en nærmere omtale. Modellen starter med et representativt utvalg av befolkningen i 1993 med individenes historiske kjennetegn og simulerer de videre livsløpene med hensyn til demografiske kjennetegn, utdanning, uførepensjon/pensjonering, arbeidstilbud, andre inntektsforhold, skatt og sparing.

Resultatet av simuleringen blir en modellpopulasjon med simulerte livsløp som kan si noe om utviklingen, gitt de forutsetningene som ligger til grunn for simuleringen. Typisk vil disse forutsetningene være at alt forsetter som i dag,

for eksempel at hver kvinne i framtiden vil få like mange barn som ett tverrsnitt av dagens kvinner i fruktbar alder. Se tabell 1 for en oversikt over forutsetningene i referansebanen. Vi kontrollerer hvor sensitive resultatene er for noen av disse forutsetningene, ved at vi utfører framskrivinger med lav realrente (1,5 prosent per år, som lønnsveksten) og uten arv. Nedenfor gjennomgår i mer detalj de sidene ved modellen som har stor betydning for formuesoppbyggingen og/eller er nye i forhold til Fredriksen (1998).

Utgangspopulasjonen

Anslagene på formue i startåret for simuleringen bygger på tall fra skattestatistikken for nettoformue ved statsskatt og for ligningsverdi for egen bolig. I gjennomsnitt vil ligningsverdien utgjøre om lag 25 prosent av markedsverdien for boligen, og det er store forskjeller fra bolig til bolig. Vi simulerer derfor markedsverdien for boligen med utgangspunkt i ligningsverdien, bostedsregion og tilfeldige avvik. En såvidt enkel relasjon kan gi en fordeling av formue i basisåret som avviker fra den reelle, men dataene som ble brukt til å analysere sammenhengen mellom markedsverdi og ligningsverdi ga ikke grunnlag for å trekke inn flere variabler. Spesielt kan det være grunn til å tro at det blir litt for mange hushold i etableringsfasen som kommer ut med negativ formue på grunn av manglende oppjustering av boligverdien.

Arbeidstilbud og -inntekter

Simuleringen av arbeidstilbud på individnivå bygger på inntektshistoriene fra pensjonspoengregisteret i folketrygden, og fordi fordeling mellom individer og over livsløpet har stor betydning for pensjonsberegningene, har vi lagt stor vekt på disse egenskapene. Vi forutsetter i disse beregningene at lønn per normalårsverk vokser med 1,5 prosent per år. Vi har forøvrig i andre sammenhenger brukt MOSART til å simulere perioden 1967-1993 og sammenlignet dette med de historiske tallene for samme periode, jamfør Fredriksen (1998). Modellen treffer i disse beregningene i rimelig grad ulike fordelingsmål for arbeidsinntekt, både mellom individer og over livsløpet.

Pensjonsytelser

MOSART beregner pensjonsytelser fra folketrygden med utgangspunkt i de simulerte arbeidshistoriene, og vi tror vi gir en relativt god prognose på disse størrelsene (gitt forutsetningene om grunnbeløpet). For andre pensjonsytelser, herunder statstjenestepensjon og andre tjenestepensjoner, har vi valgt en enkel løsning hvor alle pensjonister får samme beløp på 13 000 kroner per år (målt i 1997-kroner). Vi ser dermed bort fra at tjenestepensjoner er korrelert med tidligere yrkesdeltaking og inntektsnivå. Beløpet på 13 000 kroner er beregnet som gjennomsnittlig utbetalt tjenestepensjon i 1997. I framskrivingene forutsetter vi at beløpet for andre pensjonsytelser vokser med samme takt som lønnsnivået. I den grad tjenestepensjoner kommer til å dekke en større andel av de yrkesaktive, kan det være grunn til å tro at veksten i gjennomsnittlig tjenestepensjon vil bli sterkere. På den annen side vil grupper som får samordnet tjenestepensjonen og folketrygdens ytelser, blant annet offentlige ansatte, oppleve å få mindre i tjenestepensjon etterhvert som folketrygden blir utbygd.

Realrente

Vi forutsetter at all kapital gir samme realavkastning på 4 prosent per år, inkludert kapitalgevinster og/eller -tap. Bruttoavkastningen på finansformuen

består av realrenten pluss prisstigningen. Det er grunn til å tro at avkastningen på kapital varierer fra hushold til hushold, blant annet på grunn av prisendringer på bolig og kursendringer i aksjemarkedet, og beregningene fanger ikke opp disse ulikhetene.

Skatt

Vi har lagt inn de faktiske skattereglene fra 1997, men vi er nødt til å gi relativt enkle anslag på en del inntektsposter. I tillegg til tjenestepensjon og kapitalavkastning som er omtalt foran, omfatter dette andre overføringer og andre fradrag. Alle satser i skattereglene lønnsindekseres. Skattetrykket øker ikke i framskrivingsperioden, utover det at noen av inntektene øker relativt til lønn, og dermed blir skattlagt hardere på grunn av progressiviteten i skattesystemet. Dette gjelder spesielt pensjonsytelser fra folketrygden, men også til en viss grad kapitalinntekter.

Sparing og formuesoppbygging

Formuesoppbyggingen i et hushold skjer i beregningene enten hos eldste person i husholdet (enslige, enslige forsørgere, sammensatte hushold) eller hos ekteparet/samboerparet i familier med eller uten barn. I sistnevnte tilfelle deles sparingen likt mellom ektefellene/samboerne, mens formue fra før forholdet startet beholdes separat. I startåret for simuleringen har vi delt samlet formue i hvert hushold likt mellom samlivspartnere, enten de er gift eller samboende. Formuen kan fordeles på finansformue og boligformue, begge har samme realavkastning, men skattlegges forskjellig.

Problemet med å estimere en sparerelasjon på individ/husholdsnivå er mangelen på paneldata med opplysninger om reelle formuesforhold, særskilt gjelder dette realkapital som bolig. Vi har derfor tatt utgangspunkt i følgende definisjon:

$$\text{Sparing} = \text{Finansinvestering} + \text{Realinvestering}$$

Ved å eliminere alle hushold i datagrunnlaget som i et enkelt år har vesentlige realinvesteringer, kan sparingen blant de øvrige beregnes ved å se på endringer i finansformuen (finansinvesteringer). Hvis spareatferden i ett enkelt år er upåvirket av om man tilfeldigvis har en betydelig realinvestering akkurat det året, så er disse tallene representative for hele befolkningen. Med denne forutsetningen kan koblinger av Inntekts- og formuesundersøkelsene brukes til analyser av spareatferd, og det er det som er gjort for denne analysen med data fra perioden 1986 til 1993. Med utgangspunkt i økonomisk teori er det formulert en sparerelasjon og alle variable som er funnet signifikante er tatt med i simuleringen, se også tillegg 1.

Analysen gir som resultat at sparingen kan uttrykkes som en lineær relasjon i den disponible inntekten, med ett negativt konstantledd og relativt høy marginal sparetilbøyelighet. De fleste grupper vil ha positiv sparing. Eksempelvis vil minstepensjonister i gjennomsnitt spare noen få tusen kroner per år. Studenter vil kun ha en svak negativ sparing, og dette kan skyldes føyingproblemer. Enslige forsørgere har lav sparing. Ektepar har en marginal sparetilbøyelighet på 23 prosent. Figur 4.9 i tillegg 1 viser sammenhengen mellom sparingen og noen av de størrelsene som påvirker sparingen.

Analysen gir også som resultat at sparingen er upåvirket av formuen bortsett fra det som ligger i at formue gir inntekt i form av kapitalavkastning. Renten har ingen innvirkning på sparingen utover det at høy rente gir større disponibel inntekt (gitt at formuen er positiv). Boligkjøp påvirker heller ikke sparingen, for eksempel ved at man da får en tilleggsskranke som sier at boliglånet skal være nedbetalt før pensjonsalderen.

Analysen av sparingen inkluderer et restledd som skal fange opp den uforklarte delen av sparingen, og dette restleddet er inkludert i simuleringen. Over livsløpet vil standardavviket på summen av alle restleddene akkumulere seg til i størrelsesorden 500 000 kroner, og dette utgjør den «tilfeldige» delen av formuesoppbyggingen. Til sammenligning vil formuen for de eldste i gjennomsnitt være i størrelsesorden 1 000 000 kroner, og dette utgjør den «strukturelle» delen av formuesoppbyggingen. Det vil si at 95 prosent av befolkningen vil når de når høy alder, ha en formue som ligger i intervallet 0 til 2 000 000 millioner kroner.

Analysen av sparing bygger på at det er autokorrelasjon i restleddene, det vil si at avviket fra forventet sparing i ett år avhenger av den samme typen avvik i tidligere år. Analysen viser at disse sammenhengene er svake og for den viktigste gruppen også negativ, det vil si at stor sparing ett år motsvares av mindre sparing neste år. Det er ikke identifisert noen systematiske avvik i sparingen over livsløpet, representert ved at noen systematisk styrer mot en annen formuesutvikling enn det som er typisk for sitt eget inntektsnivå. Eksempler kan være at noen bruker opp inntekten uansett hva de måtte tjene, mens andre har som mål å bygge opp en bestemt formue gitt ved den realkapitalen de sitter med. Når analysen av sparing ikke finner slike sammenhenger kan det skyldes at tidsseriene på 6 år er for korte til å identifisere slike sammenhenger.

Arv

I framskrivingene er arv modellert slik at når noen dør, så overføres formuen til livsarvingene etter «normale» regler. Er avdøde gift eller samboende uten særkullsbarn, sitter den gjenlevende partneren igjen med uskiftet bo. Er avdøde enslig eller har særkullsbarn gjøres boet opp. Partneren får 25 prosent, mens barna får hver sin like andel. Arven føres videre til barnebarna der mellomgenerasjonen har dødd først. Det betales arveavgift utfra markedsverdier. Det simuleres ikke forskudd på arv.

Der avdøde i simuleringen mangler livsarvinger (ektefelle, samboer, barn, barnebarn, oldebarn), går formuen ut av simuleringen (for eksempel til statskassen). I begynnelsen av framskrivingsperioden er det nærmere 40 prosent av arven som står uten arvinger, og dette skyldes manglende opplysninger om barn for de eldste personene i datagrunnlaget for modellen. Denne andelen avtar, og har kommet ned i 10 prosent i år 2020. Senere øker andelen igjen fordi forutsetningene for simuleringen gir flere eldre som er barnløse og flere eldre som er skilt (se også avsnitt 4).

Samvariasjon mellom nære slektingers utdannings- og yrkesvalg og sparateferd vil kunne påvirke konsentrasjonen av formue på familienivå. Den eneste av disse koblingene vi fanger opp er at vi har trukket ektepar og samboerpar som enhet i startåret for simuleringen. En klar svakhet ved våre mod-

ellsimuleringer av arv, er at vi ikke har noen systematisk kobling av nye ektefeller i simuleringen, for eksempel etter utdanningsnivå. Det er heller ingen kobling mellom barns utdannings- og yrkesvalg og hva foreldrene har gjort. Disse forholdene gjør at MOSART kan undervurdere konsentrasjonen av formue og den innvirkningen arv har på formueskonsentrasjonen.

Det framgår av omtalen foran at det ikke er noen direkte formueseffekter på sparingen. Videre legges arv direkte til formuen, og utelates fra beregningen av disponibel inntekt og sparing det året arven mottas. Vi forutsetter dermed at konsumet er upåvirket av arv, bortsett fra det at arven øker kapitalinntektene.

Vi behandler ektefeller og samboere tilnærmet likt i forhold til skatteregler med videre. Dette bygger på en antakelse om at forskjellsbehandlingen av disse to gruppene har blitt mindre og at denne utviklingen vil fortsette etter hvert som samboerskap blir en mer vanlig samlivsform også for eldre personer. I disse framskrivingene vil de fleste samboerskap i tillegg enten bli formalisert med ekteskap eller gå i oppløsning innen paret når pensjonsalderen. Forskjellsbehandlingen av samboere kontra ekteskap i forhold til arv får derfor uansett liten betydning i disse beregningene.

Priser

Vi har lagt til grunn en prisstigning på 2,0 prosent per år og en reallønnsvekst på 1,5 prosent per år. Bruk av enten nominelle eller reelle kronebeløp vil gjøre det vanskelig å sammenligne framtidens situasjon med dagens, og vi presenterer derfor alle kronebeløp deflatert med lønnsnivået i 1997. Hvis for eksempel lønnsnivået i et framtidig år ligger 20 prosent høyere enn i 1997, deler vi alle kronebeløp fra dette framtidige året med 1,2. Det betyr at vi fokuserer på formue målt relativt til lønnsnivået eller på at sparingen er en andel av inntekten.

Tabell 4.1: Forutsetningene i referansebanen

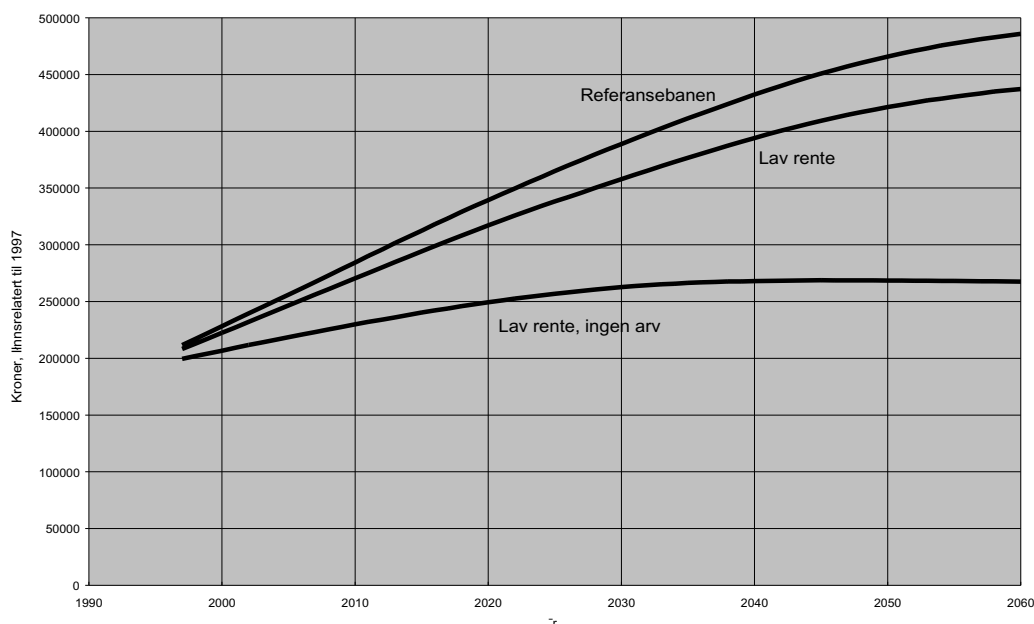
Innvandring	7 000 personer per år
Dødelighet	Forventet levealder ved fødselen stiger med 4-5 år fram mot år 2050
Fruktbarhet	Konstant samlet fruktbarhetstall i underkant av 1,9
Husholdningsdannelse	Som på begynnelsen av 1990-tallet
Utdanning	Som i 1997 (studietilbøyelighet, valg av fagfelt)
Uførepensjon	Som i 1997
Avtalefestet pensjon	Treffer nivået i 1997
Arbeidstilbud	Yrkesprosenter etter kjønn, alder, utdanning, trygd m.v. som i 1997
Arbeidsinntekter	Reallønnsvekst på 1,5 prosent per år
Realrente	4,0 prosent per år
Grunnbeløp	Følger lønnsveksten
Sært tillegg	Som fra 1.mai 1998 målt i grunnbeløp (etter minstepensjonsreformen)
Tjenestepensjon	Fast beløp til alle pensjonister på 13 000 kroner
Skatt	Skatteregler som i 1997
Sparing	Som i perioden 1986-1993 (for gitt inntekt)

Tabell 4.1: Forutsetningene i referansebanen

Arv	All formue går til livsarvinger ved død og etter standard fordelingsnøkkel
Prisstigning	2,0 prosent per år
Priser	Alle kronebeløp oppgis deflatert med lønnsnivået i 1997

3 Resultater

Vi gjennomgår nedenfor noen av simuleringsresultatene med tanke på å belyse hvordan formuesfordelingen vil utvikle seg gitt de egenskapene ved modellen som er omtalt foran.

Figur 4.1 Formue pr. person i befolkningen

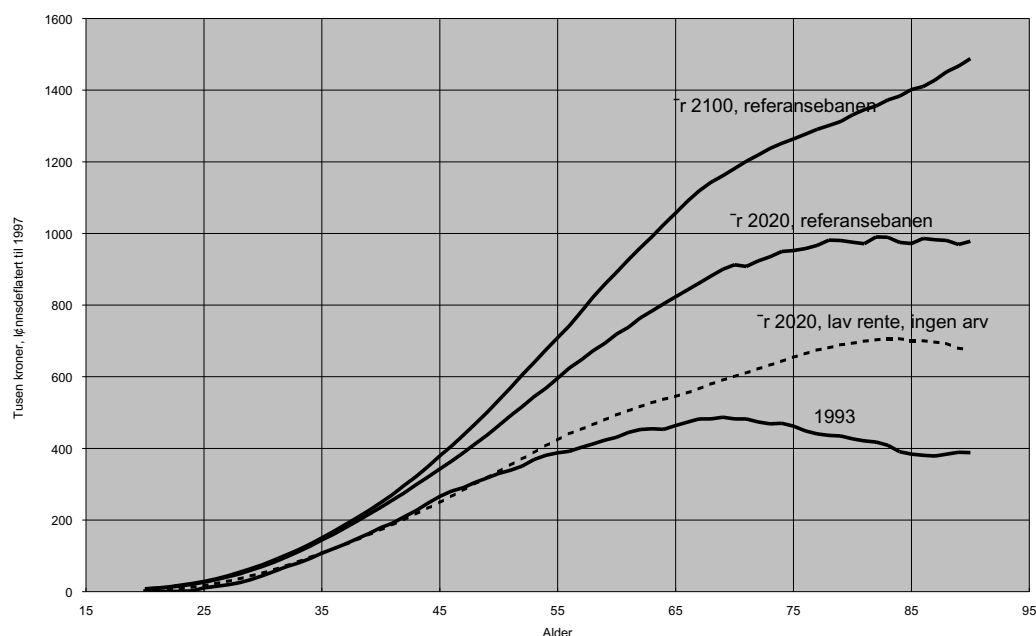
Formuesutvikling

Figur 4.1 oppsummerer virkningen på gjennomsnittlig formue per person. Selv med lav rente og ingen arv øker gjennomsnittlig formue, og dette skyldes både at de aller eldste blir mer formuende og at gjennomsnittsalderen i befolkningen øker. Vi utdyper nedenfor hvorfor vi finner det rimelig at de eldre vil bli mer formuende, og vi viser også at det er en klar sammenheng mellom alder og nettoformue. Med høy rente og arv vil formuen øke betydelig også sammenlignet med lønnsnivået i samfunnet, og den viktigste faktoren er at formuen akkumuleres fra generasjon til generasjon gjennom arv.

Formue etter alder og periode

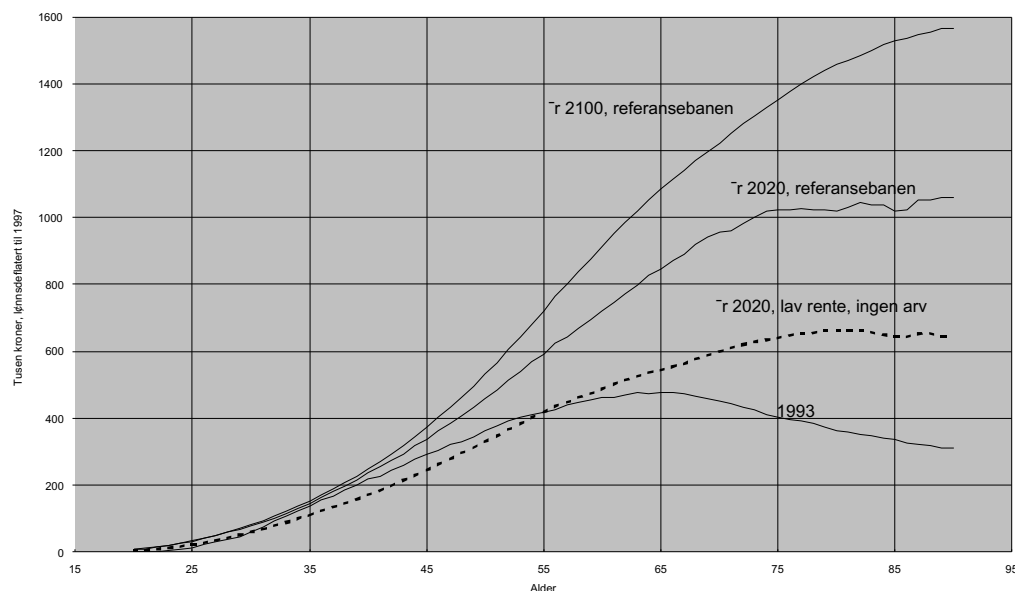
En viktig strukturell egenskap ved modellen er hvordan formuen bygger seg opp over livet. I figur 4.2 og 4.3 har vi sett på tverrsnittet av befolkningen i utvalgte år, og sett hvordan gjennomsnittlig formue varierer med kjønn og

alder. Kjønnsskjellene er gjennomgående små, og en viktig grunn til det er at de fleste personer er gift eller samboende med lik deling av formue (forutsatt).

Figur 4.2 Formue blant menn, etter alder

For å se på effekten av sparingen alene presenterer vi ett alternativ med lav rente og ingen arv, og hvordan situasjonen da ser ut i år 2020. Endringene etter år 2020 er liten i dette alternativet, og det er rimelig siden vi forutsetter at alt skal fortsette som nå, og akkumulering av formue gjennom arv er utelatt. Sammenligner vi år 2020 med 1993 er det bare mindre endringer i lønnsdeflatert formue for personer under 60 år. De aller eldste i framtiden får noe høyere formue enn i dag, og det kan være rimelig tatt i betraktning at de eldste i 1993 er født i perioden 1895-1910, og følgelig hadde sine beste yrkesaktive år før den annen verdenskrig var slutt, før Husbanken og før det ble vanlig å eie egen bolig. Videre er det et vesentlig moment at folketrygden vil bli utbygd i denne perioden, og gjennomsnittlige pensjoner vil øke betydelig fra 1967 og fram til rundt år 2030, noe som vil bidra til økt sparing og formue blant eldre slik sparereelasjonen er modellert. Framskrivingene utelater forskudd på arv, og i den grad slike forskudd har betydning, bidrar dette til at MOSART overvurderer formuen blant de aller eldste.

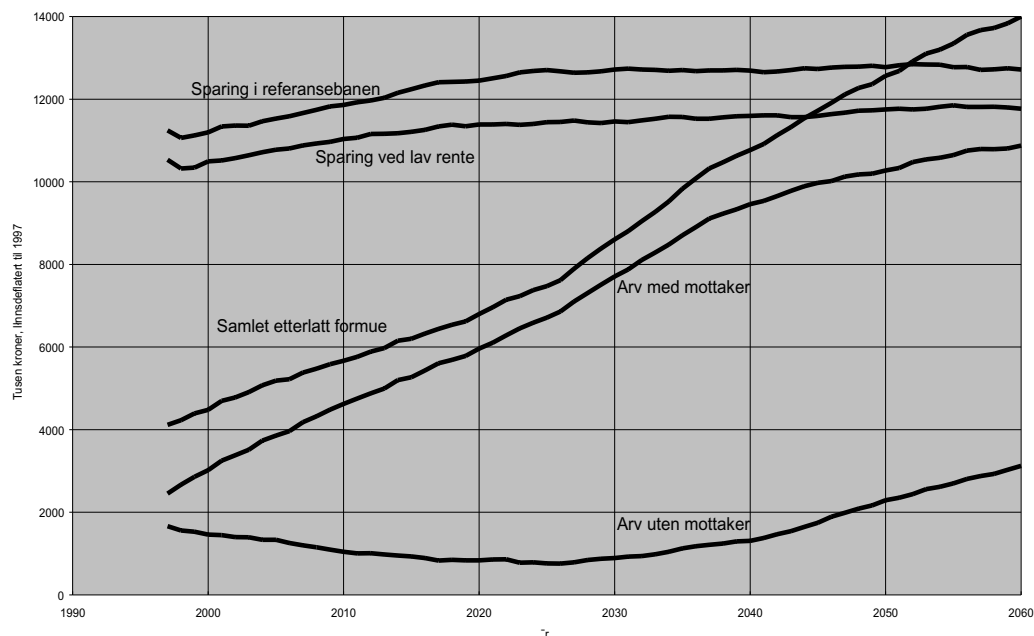
Figur 4.3 Formue blant kvinner, etter alder

I referansebanen vokser formuen betydelig også etter at man har fylt 60 år, og dette skyldes flere forhold. Med en kapitalavkastning på 4 prosent vil formuen bare i begrenset grad «forvitte» relativt til lønnsnivået, selv uten sparing. Videre vil formuen akkumuleres fra en generasjon til den neste, spesielt fordi vi ser bort fra at formue i seg selv kan øke konsumet. Siden de fleste først blir arvinger i 50-60 års alderen, er det kun for de eldste at akkumuleringen av formue gjennom arv får noen særlig betydning⁸⁹.

Sparing og arv

Figur 4.4 viser utviklingen i gjennomsnittlig sparing og gjennomsnittlig mottatt arv per person, inkludert de som ikke mottar arv. I disse framskrivingene ligger samlet privat sparing på om lag 50 milliarder kroner i 1997, mens den utfra nasjonalregnskapet i perioden 1995-1998 var i størrelsesorden 50-60 milliarder kroner (samlet sparing for Norge fratrasket offentlig sparing). Dette antyder at vi har et rimelig anslag på sparingen for basisåret, og at vi neppe overvurderer formuesutviklingen på privat hånd. I framskrivingene er sparingen lite påvirket av rentenivået. Sparingen øker noe i framskrivingsperioden, men dette er rimelig tatt i betraktning at både antallet personer i yrkesaktiv alder øker og at pensjonistene får bedre pensjonsytelser.

89. Når formuen allikevel går mot en øvre grense skyldes det at verdien av arven sammenlignet med lønnsnivået faller med 35 prosent fra en generasjon til den neste, og dette er en rekkeutvikling som begynner å konvergere etter 5-6 generasjoner. Reduksjonen på 35 prosent bygger på følgende anslag: $\text{reduksjon} = 1 - \text{restverdi} = 1 - 1/((1+\text{lønnsvekst})^{**}\text{generasjonsavstanden}) = 1 - 1/(1,015^{**}29) = 0,35$

Figur 4.4 Sparing og arv, per person i befolkningen

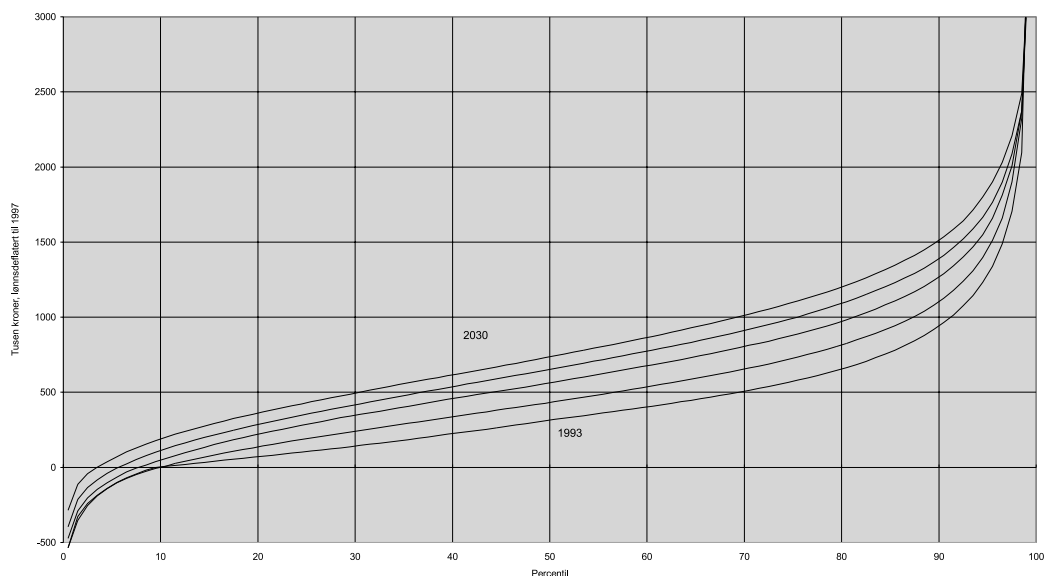
I følge framskrivingene fra MOSART ble det i 1997 overført 11,8 milliarder kroner i arv, og av dette tilfalt 0,5 milliarder staten som arveavgift. I tillegg stod 7,3 milliarder kroner uten arvinger. I følge Statistisk sentralbyrå (1999) var samlet arv på 11,1 milliarder kroner og samlet arveavgift på 1,0 milliarder i samme år. Om lag 30 prosent av samlet arv er forskudd på arv. Avvikene mellom disse tallene kan gis plausible forklaringer. At framskrivingen kommer ut med høyere samlet arv (11,8+7,3) skyldes at vi inkluderer uskiftet bo, og at vi verdsetter alt til markedspriser hvor arvereglene noen steder åpner for lavere verdsetting av visse eiendeler. At vi kommer ut med lavere arveavgift skyldes at en urimelig stor andel av arven står uten arvinger, enten fordi vi mangler opplysninger om barn (kvinner født før 1935) og fordi vi utelukker mer perifere arveveier (fjernere slektninger, veldedige organisasjoner), og i begge disse tilfellene er arveavgiften høyere enn ved uskiftet bo, spesielt for de mer perifere arveveiene.

Etter hvert som simuleringen løper rettes svakheten med manglende kobling av barn-foreldre opp, og rundt år 2020 er det bare 10 prosent av arvebeløpet som står uten arving. Senere øker denne andelen igjen på grunn av skilsmisser/samlivsbrudd og økende barnløshet.

Arvebeløpet øker i framskrivingsperioden, både fordi hvert arvebo vil bli større, og etterhvert også fordi antallet eldre som dør vil gå opp. At gjennomsnittlig arvebo vil gå opp virker rimelig utfra at de nest eldste allerede som 50-60 åringer har mer i formue i dag enn det de aller eldste har i dag, og i tillegg kommer at de vil få ytterligere formuesøkning som arvelatere og gjennom egen sparing.

At antallet eldre som dør vil øke fra rundt år 2020 skyldes flere faktorer, hvorav en viktig faktor er størrelsen på årskullene som når en «høy» alder, for eksempel 60 år. Både den historiske utviklingen og forutsetningene for fram-

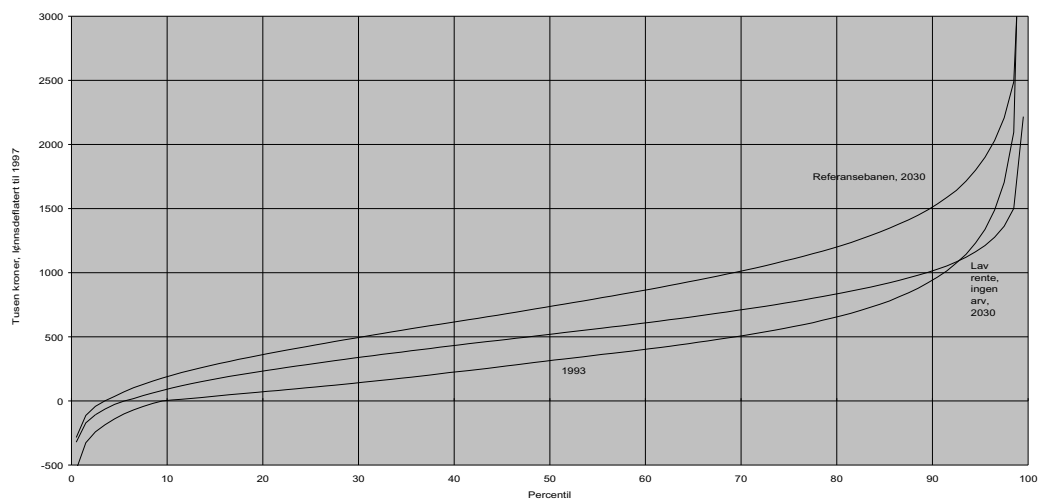
skrivningene bidrar til at årskullene som nærmer seg pensjonsalder vil øke i størrelse fram til de født rundt midten av 1900-tallet, for deretter å stabilisere seg på et nivå rundt 70 000 personer per årskull. Faktorer som bidrar til dette er nedgang i dødeligheten, variasjoner i fødselstallene og netto innvandring. Størrelsen på de eldre årskullene vil øke i relativ betydning, og slik sett gjøre at arv også øker sammenlignet med bruttonasjonalproduktet.

Figur 4.5 Befolkningen 50 år og eldre, etter formue. 1993, 2000, 2010, 2020, 2030

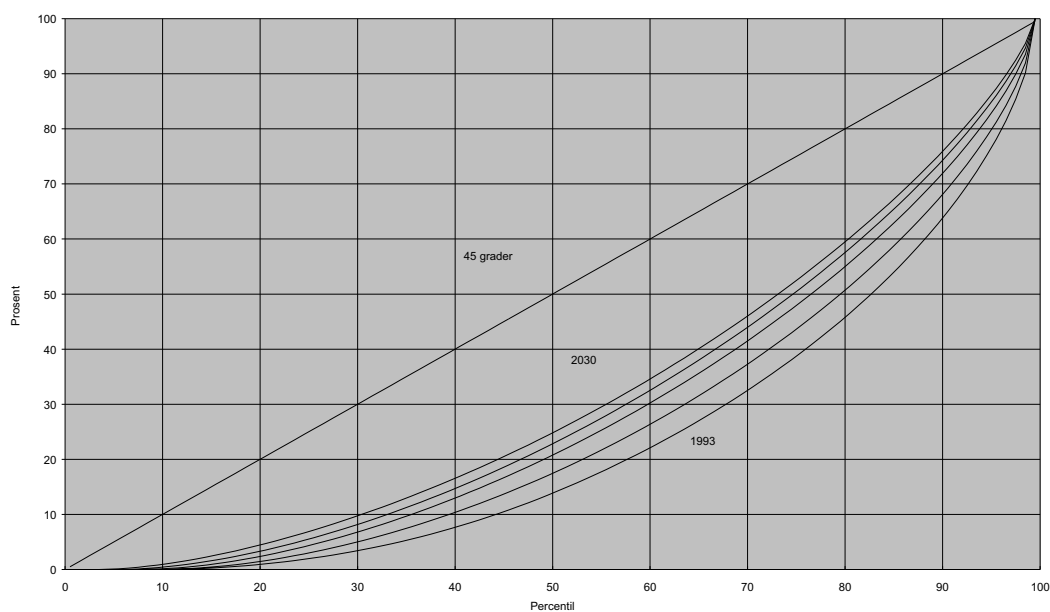
Fordeling av formue blant de over 50

For å belyse fordelingen av formue har vi sett på fordelingen av formue på individnivå blant personer 50 år og eldre, og figurene 4.5 til 4.8 viser noen av resultatene. I figur 4.5 er populasjonen 50 år og eldre sortert etter størrelsen på formuen, og figuren viser gjennomsnittlig formue for ulike percentiler over tid i referansebanen. Hovedinntrykket er at formuen øker jevnt for alle, men det er vanskelig å trekke noen umiddelbar konklusjon om fordelingen blir jevnere eller skjevare. En viktig faktor er dog at *alle* får en viss formuesøkning, og at andelen med positiv formue går opp, og dette er faktorer som trekker i retning av at formuen blir jevnere fordelt. Det tar noe tid før formuen øker for de med minst formue, men dette *kan* skyldes svakheter i beregningen av formuen i basisåret. Hvis for mange 30-40 åringer har fått simulert negativ formue i basisåret der den skulle vært positiv, vil det øke andelen av de over 50 år med negativ formue i noen ti-år framover. MOSART gir heller ingen god beskrivelse av formuesutviklingen for de 1-2 prosentene med mest formue, men det er rimelig tatt i betraktning den enkle modelleringen av kapitalinntekter og sparing.

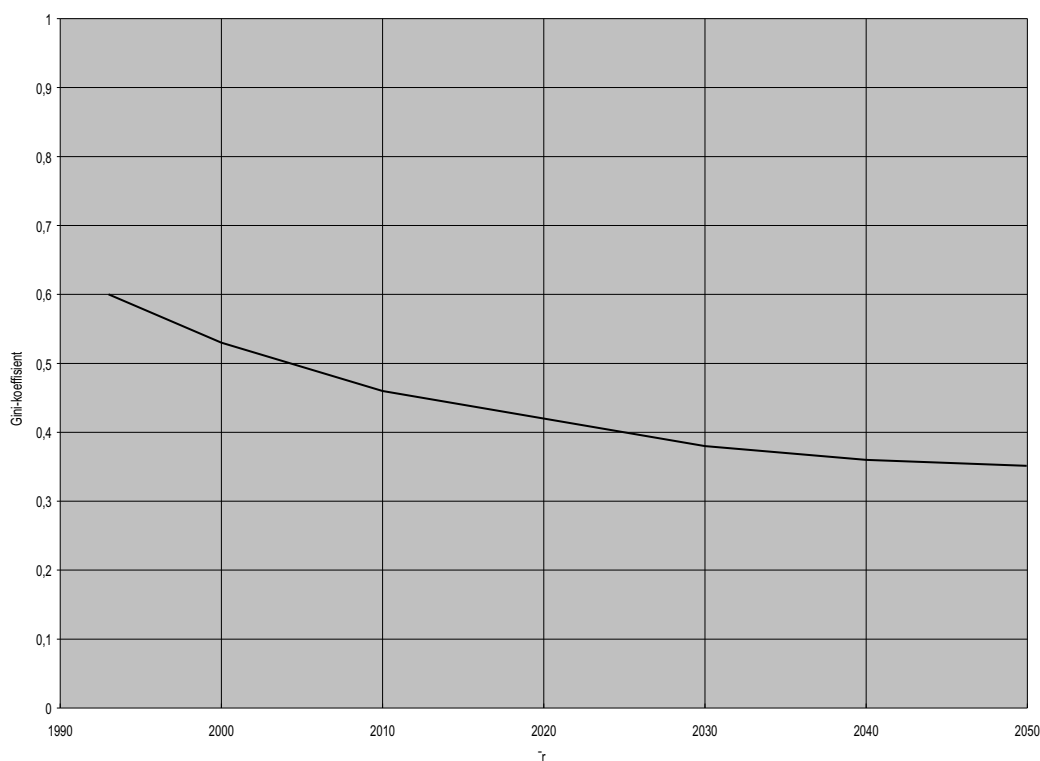
Figur 4.6 Effekt av arv og rente. Befolkningen 50 år og eldre, etter formue

I figur 4.6 har vi sett på de samme tallene, men nå sammenligner vi situasjonen i 1993 med den i år 2030 for referansebanen og for et framskrivingsalternativ med lav rente og ingen arv. Forskjellen er relativt lik for alle percentilene og formuen er like skjevt fordelt i disse to framskrivingsalternativene. Dette virker rimelig gitt forutsetningene, men en kritisk forutsetning her er fraværet av systematiske koblinger av barn og foreldre i simuleringen med de konsekvenser det får for opphoping av formue på familienivå.

Figur 4.7 Lorenz-kurver. Befolkningen 50 år og eldre, etter formue. 1993, 2000, 2010, 2020, 2030

I figur 4.7 har vi normalisert figur 4.5 ved at vi setter negative formuer til null og ved at vi rapporterer Lorenz-kurver for de samme størrelsene. Det er en markert trend i retning av mindre skjevt fordelt formue, og dette framgår av figur 4.8 som viser Gini-koeffisienter for utviklingen i formuesfordeling. Om den avtagende skjevheten skyldes reelle utviklingstrekk i norsk økonomi eller svakheter i simuleringen er vanskelig å svare på. Det eneste som virker substansielt er at en større andel etter hvert får vesentlig formue («et konstant tillegg til alle»), og det bidrar vesentlig til redusert skjevhet når utgangspunktet er en veldig skjev fordeling. De potensielle svakhetene i simuleringene er derimot mange, og en rekke faktorer gjør nok at vi undervurderer hvor skjevt formue vil bli fordelt. Dette gjør at vi i liten grad kan trekke noen klare konklusjoner omkring fordelingen av formue, utover det at eventuelle endringer nok blir moderate.

Figur 4.8 Gini-koeffisienter. Befolkningen 50 år og eldre.

Referanser

Fredriksen, Dennis (1998): *Projections of Population, Education, Labour Supply and Public Pension Benefits*, Social and economic studies 101, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1999): *Arveavgiftsstatistikk 1997*, <http://www.ssb.no/arv>.

Tillegg 1: Sparerelasjonen

Sparingen i MOSART simuleres avhengig av husholdstype, alder, antall barn og disponibel inntekt gitt ved:

$$S_T = \text{Konstant}_H + A_T \times B^{\text{ALDER}}_H + NB_T \times B^{\text{BARN}}_{HT} + I_T \times B^{\text{INNTEKT}}_{HT} + \text{Restledd}_T$$

$$\text{Restledd}_T = \epsilon_T + \text{Restledd}_{T-1} \times \rho_H$$

$$\epsilon_T \sim \text{Normalfordelt}(0, \sigma_H)$$

Hvor 'T' henspiller på periode og 'H' på husholdstype.

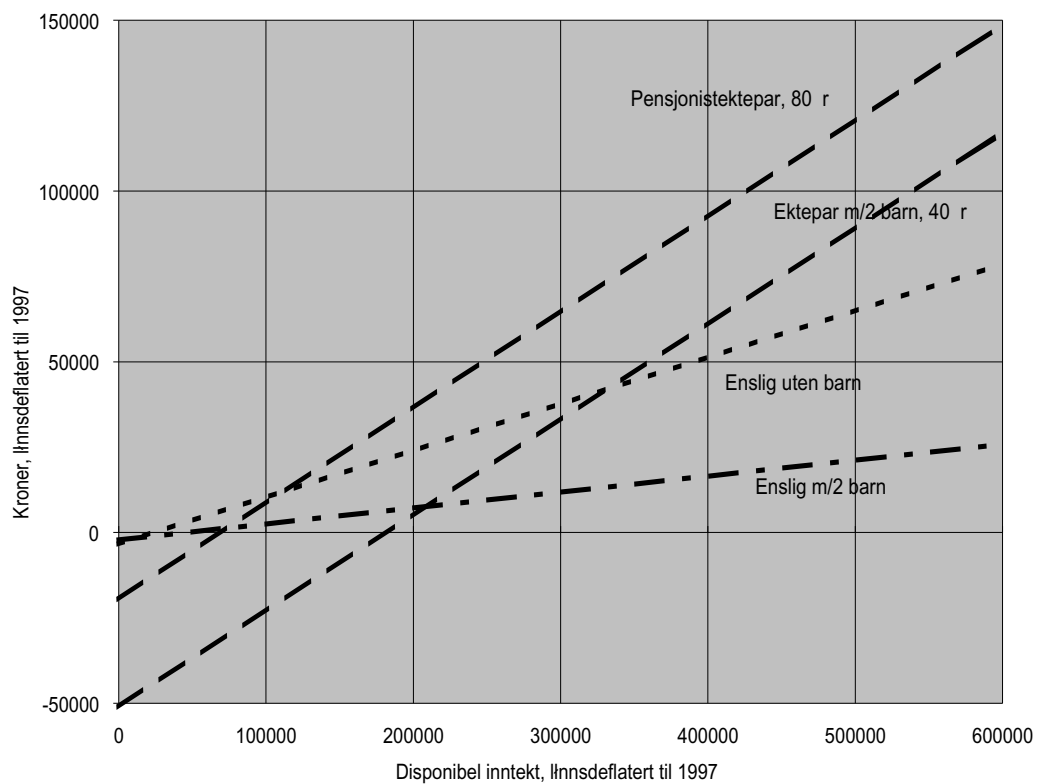
Restleddet skal fange opp den uforklarte delen av sparingen, hvor 'rho' sier noe om autokorrelasjonen i disse avvikene. Positiv 'rho' sier at restleddet i år er negativt korrelert med restleddet i fjor. Det er ingen permanente individuelle avvik i sparingen.

Med unntak av B^{INNTEKT} og rho er alt angitt i løpende kroner fra perioden 1986-1993, og i simuleringen blir disse beløpene lønnsindeksert.

Figur 4.9 oppsummerer noen av disse sammenhengene.

Tabell 4.2: Estimerte parameterverdier

Effekt	Par	Enslig uten barn	Enslig med barn
Konstant	-45493	-2794	-563
B^{ALDER}	367	-	-
B^{BARN}	-5588	-	-618
B^{INNTEKT}	0.2306	0.1123	0.0384
σ	66927	32991	24847
rho	-0.0210	0.1163	0.0744

Figur 4.9 Sparing på husholdningsnivå